

IOANNIS A SANCTO THOMA O. P.

IN COMPLUTENSI ACADEMIA PROFESSORIS QUONDAM PRIMARIJ

✓
CURSUS

PHILOSOPHICUS THOMISTICUS

secundum exactam, veram, genuinam Aristotelis
et Doctoris Angelici mentem

NOVA EDITIO

a P. BEATO REISER O. S. B.

IN COLLEGIO INTERNATIONALI SANCTI ANSELMI DE URBE
PHILOSOPHIE PROFESSORE EXARATA

TAURINI (ITALIA)
Ex Officina Domus Editorialis MARIETTI anno 1820 condita
nunc MARI E. MARIETTI Editoris, Sanctae Sedis Apostolicae, S. RR. Congr.
et Archiepiscopi Taurinensis Typographi

MCMXXXVII

IOANNIS A SANCTO THOMA O. P.

IN COMPLUTENSI ACADEMIA PROFESSORIS QUONDAM PRIMARIJ

NATURALIS PHILOSOPHIAE

IV. pars:

DE ENTE MOBILI ANIMATO

NOVA EDITIO

a P. BEATO REISER O. S. B.

IN COLLEGIO INTERNATIONALI SANCTI ANSELMI DE URBE
PHILOSOPHIE PROFESSORE EXARATA

TAURINI (ITALIA)
Ex Officina Domus Editorialis MARIETTI anno 1820 condita
nunc MARI E. MARIETTI Editoris, Sanctae Sedis Apostolicae, S. RR. Congr.
et Archiepiscopi Taurinensis Typographi

MCMXXXVII

B
765
15J57
v.3

#1966715

413/8016

Facultatem damus R. P. Beato Reiser, in nostro Collegio S. Anselmi de Urbe Philosophiæ professori, novam editionem *Cursus Philosophici Thomistici* a Ioanne a S. Thoma conscripti typis mandandi, si iis ad quos pertinet, ita videbitur.

Romæ, die 1 Maii 1929.

† FIDELIS DE STOTZINGEN
Abbas Primas O. S. B.

Præmissa diligenti revisione novæ editionis tertii voluminis *Cursus Philosophici Thomistici* Ioannis a S. Thoma cura R. P. Beati Reiser O. S. B.

Nihil obstat quominus imprimatur.

Taurini, 29 Martii 1935 - XIII.

Fr. STEPHANUS M. VALLARO O. P.
Revisor Delegatus.

Imprimatur.

C. ALOYSIUS COCCOLO, Vic. Gen.

BQ/
7061
J5.7C8
v. 3

OMNIA IURA VINDICABUNTUR (21-1-37).

Copyright (1937) by Casa Editrice Marietti - Torino (Italy).

LITTERÆ

AB EM^{mo} ET REV^{mo} CARDINALI E. PACELLI
R. P. Beato Reiser de mandato Suæ Sanctitatis transmissæ

DAL VATICANO, die 26 Junii 1936.

SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITÀ

N. 156.376
DA CITARSI NELLA RISPOSTA

Admodum Reverende Pater,

Augustus Pontifex benigno jucundoque animo accepit volumen primum « Cursus Philosophici » Joannis a S. Thoma, Sibi abs te muneris missum.

Opus solidæ sinceræque laudibus doctrinæ clarum merito dignum censuisti, quod tua cura tuoque studio denuo typis imprimatur ac publicetur.

Quod provido instituisti consilio, impigro et infracto labore prosequere, cum tibi prorsus persuasum esse debeat te ita multam utilitatem segetem sacrae philosophiæ cultoribus præbiturum esse.

De hoc autem accepto munere tibi debitas gratiarum actiones persolvens, Beatissimus Pater tibi Apostolicam Benedictionem impertit ac superni roboris et luminis præsidium precatur et exoptat.

Atque interea qua par est observantia me profiteor

tibi addictissimum

E. CARD. PACELLI

Admodum Reverendo Patri
P. B. REISER, O. S. B.
in Collegio Internationali a S. Anselmo
Professori philosophiæ
ROMAM

77941

MATRI IN EREMO

Non Te derelinquam.
Ne me deseras!

EDITORIS
IN TERTIUM ET ULTIMUM VOLUMEN
PRÆFATIO

1. « Tandem emensa navigatione cursuque philosophico peracto tenemus portum et iactis ancoris vela contrahimus... ».

Hæc verba, quæ ipse Ioannes a S. Thoma quartæ parti Cursus Philosophici præmisit, nostra facimus. Nam tertium hoc volumen conficere multi laboris erat atque sudoris. Et quidem difficultates præcipuas in componendis indicibus superandas fuisse nemo peritus non videt.

2. DE TEXTU valent, quæ iam in præfatione primi voluminis exposuimus (p. xvii).

3. DE INDICIBUS hæc notanda sunt:

Index biblicus locos secundum capita et versus exhibet.

Index Aristotelicus et *Thomisticus* hoc modo compositi sunt, ut prius tabula ponatur, in qua non omnia, sed ea sola opera Aristotelis et S. Thomæ inveniuntur, ad quæ auctor recurrit. Dein respectu uniuscuiusque operis indicatur, utrum sit genuinum an spurium, quo tempore sit compositum, in quibus editionibus et ubi inveniatur. Postea sequitur index locorum secundum seriem operum, librorum, capitum, quæstionum etc.

Index personarum apud singulos auctores (exceptis celeberrimis et notissimis) continet brevissimas notas biographicas necnon nomina eorum operum, ad quæ Ioannes a S. Thoma lectores remittit; et quidem eæ editiones nominantur, quibuscum loci ab editore collati sunt. Præterea fons ille adducitur, ex quo notæ adiectæ sunt haustæ et in quo lectores plura, si desiderant, reperire possunt. Dispositio denique in articulis longioribus (Caietanus, Suarez etc.) servata nonnisi utilitati quærentium consulere intendit, quin statuatur quidquam per modum thesisi de ordine systematico Philosophiæ.

In *Indice rerum* non tantum ponuntur ea, quæ strictè ad Philosophiam pertinent, sed quæcumque seitu utilia vel iucunda sunt et eruditioni, studiositati, immo scientificæ cuidam curiositati satisfacere possunt. Præprimis addu-

cuntur omnia exempla omnesque explicationes, quæ de materiis theologicis afferuntur. In omni articulo prius ponuntur singulæ materiæ, in quantum fieri potuit, systematicè ordinatæ, et numeris arabicis insignitæ. Dein sub «Vide» ii articuli adnectuntur, in quibus de eadem materia quædam dicta sunt; et quidem nomini articuli additur numerus arabicus, sub quo desiderata quam celerrime inveniuntur.

Post *Indicem syntheticum* corriguntur errores typographici primi et secundi voluminis.

4. Restat omnibus, qui consiliis vel factis me adiuverunt, præcipue paucis illis fidelibus, qui mihi in plagulis corrigendis adstiterunt, ex animo gratias agere quam maximas. Nos omnes caritate et amicitia uniti collaboravimus, plantavimus, rigavimus, Deus autem per Virginem Matrem incrementum dedit. Ipsi per hanc eandem piissimam Matrem honor et gloria! Qua mente ductus hoc volumen Matri Mariæ Einsidlensi filiali affectu offero. Ipsa beatissima Mater multis Philosophiæ et Theologiæ studiosis immittat in cor, ut hæc volumina diligenter et patienter, attente et cogitate perlegant. Nemo facile sibi persuadeat se hæc, quæ obsoleta sint, superabundanter audivisse et sat superque scire; attentius enim meditati forsitan patebit plura non rite esse intellecta, alia penitus ignorata, alia oblivione sepulta, quare dedecori non esse iterum et profundius huic operi se immergere. Quæ hoc cursu philosophico apponuntur, sunt sicut vinum antiquum. Alii vinum dulcius offerunt palatoque certo iucundius, at ne spernendum censeamus vinum antiquum, magis amarum palato, stomacho magis salubre.

Scripsi in Monasterio B. M. V. in Eremo apud Helvetios,
die 10. Augusti, in festivitate S. Laurentii, Martyris Romani, 1936.

P. BEATUS REISER

O. S. B.

INDEX SYNTHETICUS

EORUM, QUÆ HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

	<i>Pag.</i>
Editoris præfatio	IX
Index syntheticus	XI
Corrigenda	XIV
Tabula synoptica de ente mobili animato ab editore confecta	XV
Abbreviationes	XVI

QUARTA PARS PHILOSOPHIÆ NATURALIS.

Lectori	1
Proœmium	3

IN TRES LIBROS DE ANIMA.

DE ENTE MOBILI ANIMATO.

SUMMA TEXTUS LIBRI PRIMI ARISTOTELIS DE ANIMA	6
SUMMA TEXTUS LIBRI SECUNDI ARISTOTELIS DE ANIMA	6
QUÆSTIO I. <i>De anima in communi eiusque definitionibus</i>	12
Art. 1. Explicatur prima definitio animæ	12
Art. 2. Utrum secunda definitio animæ recte sit tradita, et an sint istæ definitiones essentielles	21
Art. 3. Utrum in quocumque vivente sit tantum una forma substantialis ad omnes gradus	28
Art. 4. Quæ sit divisio animæ et quot sint gradus et modi viventium	38
Art. 5. Quomodo possint omnes gradus vitæ in una forma contineri	45
QUÆSTIO II. <i>De proprietatibus animæ in communi</i>	50
Art. 1. Utrum aliquæ animæ sint divisibiles, aliæ indivisibiles	50
Art. 2. Utrum potentiæ animæ sint ab ipsa distinctæ et ab ea dimanent	61
Art. 3. Utrum potentiæ specificentur et distinguantur per actus et obiecta	74

	<i>Pag.</i>
QUÆSTIO III. <i>De anima vegetativa eiusque potentiis</i>	83
Art. 1. Quid sit anima vegetativa et quot eius potentiæ	83
Art. 2. Quid sit potentia nutritiva eiusque obiectum et facultates ei ministrantes	88
Art. 3. An generativa distinguatur ab aliis potentiis vegetativis, et quæ potentiæ ei deserviant	96
QUÆSTIO IV. <i>De anima sensitiva, et potentiis eius in communi</i>	101
Art. 1. Utrum sensus sint potentiæ passivæ vel activæ	101
Art. 2. Utrum sensibile recte dividatur in commune, proprium et per accidens	111
Art. 3. Utrum sensibile positum supra sensum sentiatur, et an lædat sensum	120
Art. 4. Utrum sensibus externis conveniat deceptio et reflexio supra suos actus	126
QUÆSTIO V. <i>De sensibus externis in particulari quoad se</i>	132
Art. 1. Quod sit subiectum potentiæ visivæ et medium illius	133
Art. 2. Quomodo fiat actio videndi et quid sit	140
Art. 3. Quod sit organum potentiæ auditivæ, medium et actus	144
Art. 4. Quæ sit potentia, actus et medium odoratus	151
Art. 5. Quid sit potentia, medio et actu gustus	158
Art. 6. Quid de potentia, actu et medio tactus	163
QUÆSTIO VI. <i>De obiectis sensuum externorum in communi</i>	170
Art. 1. Utrum requiratur necessario, quod obiectum exterius sit præsens, ut sentiri possit	170
De visione rei in speculo	174
Art. 2. Utrum necessario sint ponendæ species impressæ in sensibus	177
Art. 3. Expediuntur difficultates articulo præcedenti positæ	183
Art. 4. Utrum sensus externi forment idolum seu speciem expressam, ut cognoscant	192
QUÆSTIO VII. <i>De obiectis sensuum exteriorum in particulari</i>	198
Art. 1. Quid sit color, qui est obiectum visus	198
Art. 2. Quid sit lux et quomodo ad colorem et visum comparetur	206
Art. 3. Quid sit sonus et in quo subiecto sit	214
Art. 4. Quod sit vox, quid echo	222
Art. 5. In quo consistat odor, qui est obiectum olfactus	227
Art. 6. Quidnam sit sapor, qui est obiectum gustus	230
Art. 7. Quod sit obiectum tactus	234
QUÆSTIO VIII. <i>De sensibus internis</i>	241
Art. 1. Utrum dentur sensus interni et quot sint	241
Art. 2. Quid sint phantasia et reliquæ potentiæ interiores, et in quibus subiectis sint	252
Art. 3. Expediuntur difficultates contra præcedentem doctrinam	260
Art. 4. Quæ sint species impressæ et expressæ in sensibus internis	265
TRACTATUS DE ANIMA INTELLECTIVA.	
SUMMA TEXTUS LIBRI TERTII ARISTOTELIS DE ANIMA	272
QUÆSTIO IX. <i>De anima rationali secundum se</i>	278
Art. 1. Quomodo naturaliter constet animam rationalem esse immortalem et per se subsistentem	278
Art. 2. Quomodo anima rationalis sit entitative spiritualis et forma corporis	288

	<i>Pag.</i>
QUÆSTIO X. <i>De intellectu agente et possibili</i>	295
Art. 1. Utrum sit necesse poni intellectum agentem distinctum a possibili et quid sit	295
Art. 2. Quomodo intellectus agens illustret phantasmata et intellectum possibilem	304
Art. 3. Quid sit obiectum adæquatum et specificativum intellectus possibilis	313
Art. 4. Utrum singulare materiale pro hoc statu sit directe cognoscibile ab intellectu	322
De necessitate conversionis ad phantasmata	331
Art. 5. Expediuntur difficultates contra doctrinam præcedentis articuli	333
Art. 6. Utrum memoria, synderesis, speculativum et practicum sint diversæ potentiæ	339
QUÆSTIO XI. <i>De intellectione et conceptu</i>	344
Art. 1. Utrum intellectio sit de prædicamento actionis vel qualitatis distinguaturque realiter a verbo mentis	344
Art. 2. Utrum ad omnem intellectionem sit necessaria productio verbi	356
Art. 3. An sint tres operationes intellectus et quid sint	366
Art. 4. Utrum intellectus possit plura per modum plurium intelligere	373
QUÆSTIO XII. <i>De appetitu et locomotivo</i>	378
Art. 1. An detur appetitus elicitus in animalibus et quotuplex sit	378
Art. 2. Quæ sit radix libertatis in voluntate	386
Art. 3. Quomodo originetur libertas voluntatis a radice extrinseca, quæ est Deus	393
Art. 4. Circa quæ obiecta versetur libertas	400
Art. 5. Utrum voluntas sit perfectior potentia intellectu	403
Art. 6. Utrum voluntas moveat alias potentias imprimendo aliquid reale in illas	408
Art. 7. Utrum detur potentia distincta ab appetitu, et quomodo inveniatur in anima separata	419

INDICES.

INDEX BIBLICUS	429
INDEX ARISTOTELICUS	432
A) Tabula operum	432
B) Loci	433
INDEX THOMISTICUS	440
A) Tabula operum	440
B) Loci	443
INDEX PERSONARUM	471
INDEX RERUM	498

CORRIGENDA

In primo volumine:

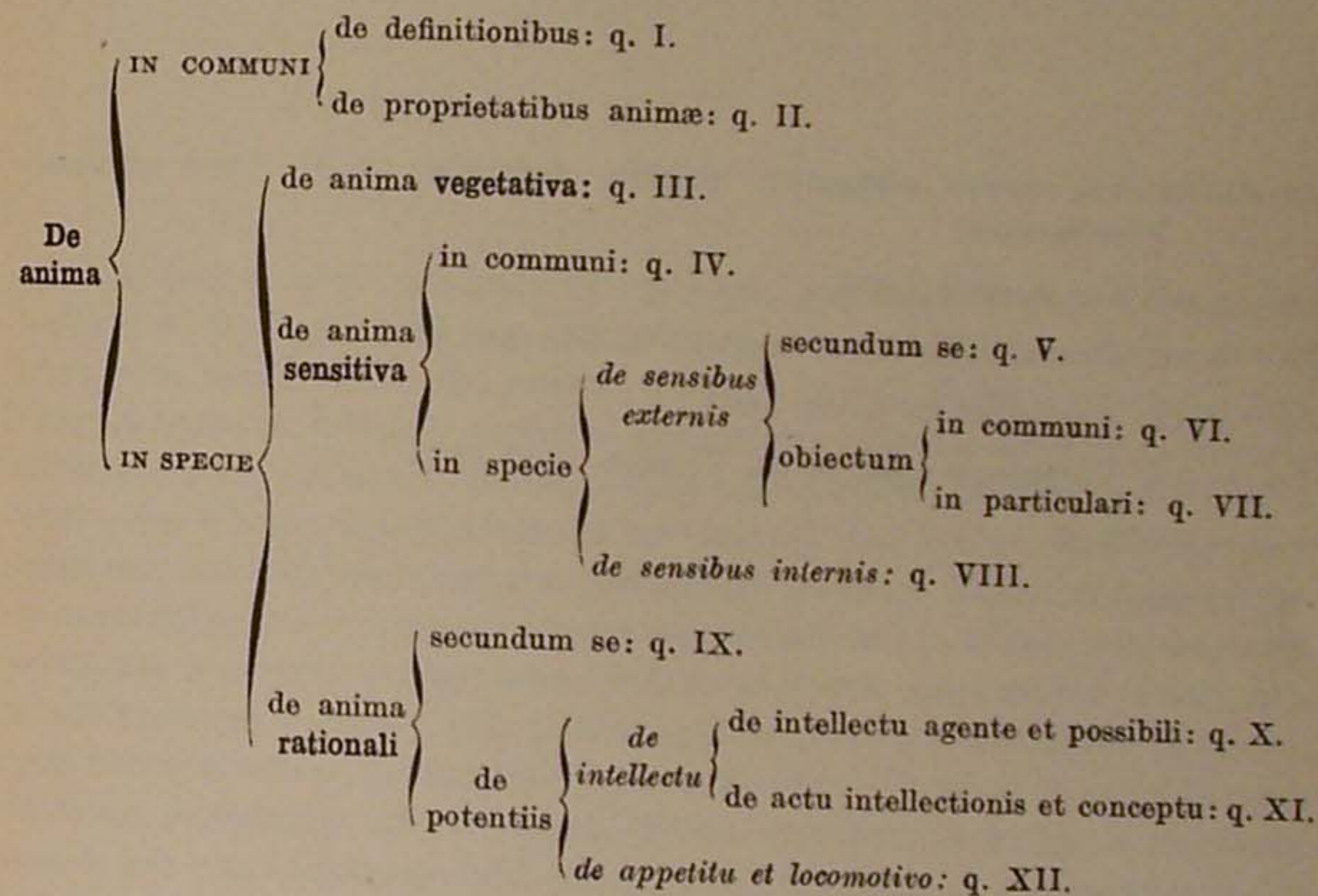
VIII, nota 3, linea 3: *legitur*: 1609, *corrige*: 1619.
 XIII, linea 11 a summo: *legitur*: Patta, *corrige*: Patté.
 XIV, nr. 6 a), linea 5: *legitur*: secundem, *corrige*: secundum.
 14 b 39: *Legitur*: notamen, *corrige*: nomen.
 55 a 49: *Legitur*: di, *corrige*: si.
 66 b 39: *Legitur*: quatuor, *corrige*: quatuor.
 71 a 2: *Legitur*: quatuor, *corrige*: quatuor.
 133 b 37, nota 7: *Legitur*: 1030 a 14, *corrige*: c. 4 (1030 a 14).
 143 a 46, nota 1: *Legitur*: art. 3., *corrige*: art. 4.
 212 a 21: *Legitur*: proposito, *corrige*: propositio.
 213 b 3: *Legitur*: art. 4., *corrige*: art. 1.
 236 a 44: *Legitur*: Poster., *corrige*: 1. Poster.
 244 a 4: *Legitur*: q. 11., *corrige*: q. 113.
 269 a 28: *Legitur*: a. 13., *corrige*: a. 14.
 287 b 15: *In omnibus editionibus legitur*: conveniens, *corrige*: convenientem.
 356 a 27: *Legitur*: abstractio, *corrige*: abstractio.
 385 b 31: *Legitur*: genus formaliter, *corrige*: genus, formaliter.
 677 a 45: *Legitur*: Acto, *corrige*: Actio.
 699 a 39: in numero *addatur*: quasi duæ res cognitæ et repræsentatæ, verum est;
 722 b 7: *Legitur*: cap. 6., *corrige*: cap. 3.
 780 a 37: *Legitur*: q. 44., *corrige*: q. 14.
 781 b 10: *Legitur*: instrinseco, *corrige*: intrinseco.
 782 a 44: *Legitur*: scitu, *corrige*: sicut.
 792 b 20: *Legitur*: perfectius, *corrige*: perfectus.

In secundo volumine:

73 b 23: *Legitur*: existere sine forma, *corrige*: existere, sine forma.
 111 a 15: *Legitur*: actionem et, *corrige*: actionem unientem et.
 133 b 23: *Legitur*: Contra Gent., *corrige*: 2. Contra Gent.
 140 a 29: *Legitur*: recipiendo sine, *corrige*: recipiendo, sine.
 150 b 38: *Legitur*: Phys. res, *corrige*: Phys., res.
 252 b 10: *Legitur*: ut, *corrige*: ubi.
 252 b 13: *Legitur*: creatis operatis operatio, *corrige*: creatis operatio.
 324 b 5-6: *Legitur*: in actu continuo, *corrige*: actu in continuo.
 326 b 19: *Legitur*: potest omne, *corrige*: potest facere omne.
 326 b 20: *Legitur*: quod possibile, *corrige*: quo possibile.
 334 a 51: *Legitur*: motum, *corrige*: tempus.
 345 a 44-45: *Legitur*: sunt, in loco moveri, *corrige*: sunt in loco, moveri.
 373 a 12-13: *Legitur*: intrinseca, est, *corrige*: intrinseca est.
 477 b 16-17: *Legitur*: Apoc. 4., *corrige*: Apoc. 4, 11.
 501 a 16: *Legitur*: q. 13., *corrige*: q. 3.
 519 a 7: *Legitur*: sese, *corrige*: esse.
 540 b 23: *Legitur*: ex una arte, *corrige*: ex una parte.
 639 b 28: *Legitur*: q. 32., *corrige*: q. 52.
 664 b 3: *Legitur*: indeterminato, *corrige*: indeterminatio.
 738, nota 5: lect. 17 (*Le* III. 321 n. 4); lect. 17 (*Pa* XX. 141 a).
 870 b 23: *Legitur*: Mare, *corrige*: Mari.

TABULA SYNOPTICA

AD QUARTAM PARTEM PHILOSOPHIÆ NATURALIS: DE ENTE MOBILI ANIMATO

ABBREVIATIONES

Aristoteles hoc modo allegatur: pagina, columna (*a, b*), linea editionis Berolinensis.

Col = ed. Coloniensis 1638.

Le = ed. Romana Leonina operum S. Thomæ 1882 ssq.

Lu = ed. Lugdunensis prior 1663.

Pa = ed. Parmensis operum S. Thomæ 1852-1873.

+ = addit.

— = omittit.

QUARTA PARS

PHILOSOPHIÆ NATURALIS

Lectori ¹.

Tandem emensa navigatione cursuque philosophico peracto tenemus portum et iactis ancoris vela contrahimus ac navigantium more salutata terra vota nostra solvimus, gratias summas Divino Numini referentes brevemque istam ex tutelaris nostri ac præceptoris Angelici doctrina exculptam tabellam artium, etsi non vividis, avidis tamen coloribus adumbratam scholarum eius templo suspendimus, ut hoc saltem, etsi exiguo, ministerio veritatis eius studiosis quaecumque desiderium nostrum obsecundet. Nam etsi ad tanti splendoris claritatem imparem oculorum aciem et hebetem radiorum sentiamus vigorem, qui ad intendendam in ipsam pulcherrimi huius solis rotam violenter decertet, non tamen oppressionem a tanta gloria timemus, quia non opprimitur, Bernardus inquit in 62. Serm. in Cant. ², qui non scrutator est maiestatis, sed voluntatis. Quodsi interdum et in ipsam intendens audet, sed quasi admirans, non quasi scrutans, « alioquin sua quisque opprimitur, non Dei gloria, dum proclivis in istam, ad illam levare cervicem non sinitur, nimirum gravem cupiditate ». Ego vero non solum Dei maiestatem, non gloriam revelantis condensa, sed nec Angeli eius faciem, qui nobis hæc ostendit et infusa desuper cœlesti luce quasi divinæ voluntatis interpres revelat mysteria de profundis, libere intueri audeo, sed magis iuxta Scripturæ vocem (Apoc. 22. ³): « Ego quoque Ioannes postquam audissem et vidissem, cecidi, ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat ». Quam pulchre ante huius Angeli pedes divina adoratur maiestas, qui tam excelsæ de illa sentire contemplarique docet! Quam secure ante huius Angeli pedes

¹ Præfatio Auctoris ad quartam et ultimam partem Philosophiæ naturalis.

² n. 4. (Migne P. L. CLXXXIII. 1077).

³ 8.

1. — IO. A S. THOMÆ, *Cursus Phil. Thom.*, III, vol. *Phil. Nat.* II.

debita gratiarum officia Deo reddamus, cuius declaratio sermonum divinæ voluntatis interpretatione subnixa, fideliter incerta illa et abscondita divinæ sapientiæ arcana manifestans, illuminat et intellectum dat parvulis. Ergo iure cum propheta dicam: « Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron » (Is. 35. ¹). Conditionis enim gloria (id Libanus sonat) defertur Thomæ, cum splendidissimi Prædicatorum Ordinis, suo ubique candore venerabilis, totum sibi honorem et gloriam vindicat. Sed et Carmeli decor nuper illi assignatus est, cum e sidereis cœlestis illius Theresiæ flammis flos Carmelitanae reformationis erumpens totam pulchritudinem et decorem ex Angelici Doctoris radiis et mystico et scholastico aspiravit affectu. Inde illa aeternæ perennitatis monumenta solidæque veritatis fastigia, quæ ad illustrandam S. Thomæ doctrinam tum in Theologia tum in Philosophia pulcherrimi illi excalceati pedes super Complutensis et Salmanticensis Carmeli montes annuntiavere.

Quibus hæc nostra vigore exigua et flaccientia, etsi non inferiora voto adiungo, inservireque non modice optamus, ut angelici luminis ubique cuscante fulgore veritatem, « quæ (ut Hieronymus ait præf. libri 5. super Ieremiam ²) et paucitate suorum contenta est et multitudine hostium non terretur », triumphantem liceat cernere, quia etsi claudi et ligari, vinci tamen nequaquam potest.

Tuis ergo obsequiis, lector, si quis veritatis, non novitatis amator occurreris, hæc quæcumque sunt, offerimus tuoque iudicio mancipamus, certi, quod si quid boni repereris, non nostrum esse, facile poteris apprehendere. Vale.

¹ 2.

² Migne P. L. XXIV. 362. D.

PROŒMIUM.

CIRCA SUBIECTUM, de quo agitur in isto tractatu, dubium est, an subiectum horum librorum sit anima vel corpus seu ens animatum.

Et quod sit ANIMA colligi videtur: ⁵ tum ex inscriptione librorum, qui dicuntur de anima, non de animali vel de animato; tum quia illud est obiectum alicuius scientiæ vel libri, de quo traditur definitio, siquidem ¹⁰ ex definitione tamquam ex principio colliguntur propriæ passionis convenientes eidem, cui convenit definitio. Sed in hoc opere non definitur animal vel corpus animatum, sed ¹⁵ anima, cum dicitur, quod est « actus corporis organici »; esse autem actum non convenit corpori animato, sed ipsi formæ, quæ est anima. Ergo anima, quæ definitur in hoc tractatu, ²⁰ et consequenter est subiectum, de quo demonstrantur passionis, quod est utique subiectum, de quo agit ista scientia. Denique, ipsæ passionis, quæ in hac scientia demon- ²⁵ strantur, sunt passionis animæ. Unde dicit Aristoteles in proœmio librorum de Anima ¹, quod intendit quærere naturam ipsius animæ et substantiam et quæcumque accidunt circa ³⁰ illam, quorum aliæ propriæ passionis animæ esse videntur, aliæ autem communes, et propter ipsam animalibus inesse videntur. Ergo aperte distin-

guit animam, de qua hic agit, ab animali, et passionis animæ ab his, quæ per animam conveniunt animali seu corpori animato. Ergo hic agit de anima, non de ente animato.

Ex alia vero parte videtur subiectum horum librorum esse ENS ANIMATUM, siquidem est pars scientiæ de ente mobili, et hic agitur de aliquo ente mobili speciali. Anima autem non est ens mobile, sed principium entis mobilis et pars eius, ens autem animatum est ens mobile. Deinde, quia affectiones, quæ demonstrantur in hoc libro, sunt ipsius animati ut *quod*, animæ autem solum ut *quo*, sicut sentire, movere, appetere etc. Ergo subiectum *quod* non est anima, sed ens mobile animatum, sicut in aliis libris ens mobile corruptibile vel incorruptibile est id, de quo agitur. Denique, quia alias non tractaretur in tota Philosophia de ente animato, si hic non agitur, quod est inconveniens, cum sit ens mobile et principalius quam anima, quæ solum est eius pars.

RESOLUTIO est, quam tradit D. Thomas in proœmio librorum de Anima ² et insinuat etiam 1. Phys. lect. 1. ³ Dicit ergo D. Thomas, quod commune omnibus animatis est anima, et ideo ad tradendum de rebus animatis scientiam necessarium fuit primo

¹ I. c. 1. (402 a 7).

² Pa XX. 2 a.

³ Le II. 4. n. 4.

tradere scientiam de anima tamquam communem eis. Aristoteles ergo volens tradere scientiam de ipsis rebus animatis primo tradidit scientiam de anima tamquam in communi, postmodum vero determinat de propriis et singulis animatis in sequentibus libris de Sensu et Sensato et de Parvis Naturalibus et de Animalibus et Plantis, qui sunt sicut partes librorum de Anima. Et ita S. Thomas in libro de Sensu et Sensato lect. 1. ¹ inquit, « quod Philosophus distinxit hanc considerationem in tres partes. Nam primo quidem considerat de anima secundum se, quasi in quadam abstractione. Secundo considerationem facit de his, quæ sunt animæ secundum quamdam concrectionem ad corpus, sed in generali. Tertio considerationem facit applicando omnia hæc ad singulas species animalium et plantarum. Prima igitur consideratio continetur in libris de Anima, tertia in libris, quos scribit de Animalibus et Plantis, media vero continetur in libris, quos scribit de quibusdam, quæ pertinent communiter ad omnia animalia vel ad plura genera eorum vel etiam ad omnia viventia, circa quæ tractat in libro de Sensu et Sensato et aliis Parvis Naturalibus ». Ita D. Thomas.

Itaque libri isti de Anima non sunt integer tractatus, sed pars quædam tractatus de corpore animato. Intantum enim Philosophi in hac ultima Philosophiæ parte est agere de ente mobili animato, sicut in libris de Generatione egit de ente mobili corruptibili. Sed sicut in libro de Generatione prius egit de generatione ipsa et motibus eam consequentibus, deinde de ipsis corporibus generabilibus, quæ sunt elementa et mixta, ita in præsentem volens agere de ente mobili animato primo agit de ipsa anima, quæ est ratio communior, in qua omnia

animata conveniunt, et a qua denominantur animata. Deinde agit de ipso corpore, tum in fine libri tertii de Anima, tum præcipue in aliis libris de Sensu et Sensato et Parvis Naturalibus et de Plantis et de Animalibus, qui se habent ut complementum librorum de Anima. Et omnia unum tractatum efficiunt, cuius integri tractatus obiectum est ens mobile animatum, quod denominatur tale ab anima, quæ est eius forma et principium, ratione cuius dici potest, quod anima se habet ut obiectum quo huius tractatus et formalis ratio eius, quia est id, quod redditur corpus animatum. Unde necesse fuit prius agere de ipsa anima tamquam de principio communi entis animati, et hoc præstat Philosophus in istis tribus libris de Anima.

AD RATIONES DUBITANDI a principio concedimus, quæ secundo loco sunt positæ, loquendo de obiecto integri huius tractatus. Ad eas vero, quæ primo loco sunt positæ: *Ad primam* dicitur inseribi istos libros de Anima, quia in eis non agitur de toto obiecto adæquato, quod est ens animatum, sed de parte eius seu principio, quod est anima, qua constituitur ens animatum. Unde in aliis libris, quibus completur totus iste tractatus, non est inscriptio de Anima, sed de rebus animatis.

Ad secundam dicitur, quod definitio, quam in istis tribus libris tradit Aristoteles, et passiones, quas in eis demonstrat, solum conveniunt animæ, et non rei animatæ, et ita in istis libris, ut diximus, non agit Philosophus de toto obiecto adæquato huius operis, sed de parte illius, quod est principium seu forma entis animati, et talem formam definit Aristoteles in præsentem; obiectum tamen adæquatum totius operis non est anima, sed animatum.

¹ Pa XX. 146 a.

ORDO HUIUS TRACTATUS DE ANIMA.

ARISTOTELES tribus libris distinxit tractatum hunc de Anima in communi. In primo retulit et impugnavit varias philosophorum opiniones circa naturam animæ. In secundo suam sententiam explicavit circa eandem naturam animæ tam in communi quam quoad animam vegetativam et sensitivam earumque potentias. In tertio principaliter agit de intellectu seu de anima intellectiva, tum quoad potentias ei immediate ministrantes, quæ sunt sensus interiores, ut phantasia, tum quoad ipsam vim intellectivam in se, tum quoad potentias consequentes, quæ sunt appetitiva et locomotiva.

Nos totum tractatum in duodecim questionibus dividimus. In prima agemus de anima in communi eiusdemque definitionibus. In secunda de proprietatibus animæ in communi,

ut de potentiis et indivisibilitate etc. In tertia de anima vegetativa et de potentiis ei correspondentibus. In quarta de anima sensitiva et sensibus in communi. In quinta de sensibus externis secundum se. In sexta de sensibili externo seu obiecto sensuum in communi. In septima de eisdem obiectis in particulari. In octava de sensibus internis. In nona de anima rationali secundum se. In decima de intellectu agente et possibili. In undecima de actu intellectionis et conceptu. In duodecima de appetitu et locomotivo. De anima autem separata seorsum non agemus, quia quatuor, quæ præcipue de ea disputantur, in quæstionibus præfatis miscentur: De statu eius et immortalitate in quæstione nona; de modo intelligendi tam universalialia quam singularia quæstione decima; de potentia motiva, et an remaneant aliæ potentiæ in anima separata, quæstione duodecima.

IN TRES LIBROS DE ANIMA DE ENTE MOBILI ANIMATO

SUMMA TEXTUS LIBRI PRIMI ARISTOTELIS DE ANIMA ¹

Circa hunc librum non est, quod textum per capita distinguamus, quia in eo Aristoteles solum facit duo. In primo capite ponit *proœmium*, in quo proponit dignitatem utilitatemque huius scientiæ, et quo ordine de anima agendum sit. In reliquis quatuor capitibus varias refert *philosophorum antiquorum sententias circa naturam animæ easque*

refutat, præsertim recitatis in capite secundo variis opinionibus. In tertio ostendit animam non esse substantiam, quæ seipsam movet, ut aliqui dicebant. In quarto ostendit animam non esse harmoniam seu temperationem contrariorum. In quinto ostendit animam non esse corpus subtilissimum, ut dicebant alii.

SUMMA TEXTUS LIBRI SECUNDI ARISTOTELIS DE ANIMA ²

In hoc libro tradit propriam sententiam de anima et potentiis eius per duodecim capita, in quibus potissimum tria tractat: *Primum*, de natura et definitionibus animæ cap. 1. et 2., *secundum* de divisione potentiarum animæ in communi cap. 3., *tertium* de potentiis animæ sensitivæ a cap. 5. usque ad 12.

SUMMA CAP. 1.

Intendit Aristoteles in hoc capite tradere primam definitionem animæ, secundam vero capite sequenti. **Et facit tria in hoc capite:** Primo præmittit quasdam divisiones; secundo quibusdam, quæ ad animæ naturam pertinent, probatis tradit definitionem ipsam animæ; tertio explicat quasdam animæ conditiones in definitione inclusas.

CIRCA PRIMUM quatuor divisiones præmittit. Prima est entis aliud substantia, aliud reliqua genera accidentium.

¹ 402 a.
² 412 a.

ceptum, anima autem est in corpore, ergo est actus eius. Secundum probat, quia anima aliquando cessat ab operatione, ut in somno, ergo non est anima ipse actus secundus, qui est operatio, ergo actus primus. Tertium probat, quia imperfectior anima, scilicet vegetativa, ut in arbore, habet corpus organicum; videmus enim in arbore radices, fibras, ramos, folia etc., quæ sunt tam variæ partes. Ergo a fortiori aliæ animæ, quæ perfectiores sunt, corpora organica habebunt. Ex his colligit definitionem animæ, quod est «actus primus corporis physici organici».

CIRCA TERTIUM colligit tria: Primum, quod anima et corpus non fiunt unum per aliquod medium, quia actus et potentia immediate ordinantur inter se. Secundum explicari posse, quod anima sit actus, exemplo artefactorum, ut in securi, quia si esset compositum physicum, figura illa esset eius forma substantialis, et exemplo oculi, qui si esset animal, eius forma esset visus. Tertium, quod colligit, est, quod anima non est separabilis a corpore quantum ad eas partes, quæ sunt actus corporis, bene tamen quoad illas, quæ non sunt actus corporis, v. g. intellectus.

SUMMA CAP. 2.

Intendit Aristoteles in hoc capite secundam animæ definitionem tradere, per quam manifestat et demonstrat priorem. **Et facit tria:** Primo quasdam suppositiones præmittit; secundo tradita definitione secunda movet duas dubitationes; tertio resolvit, quomodo per hanc secundam definitionem demonstratur prima.

CIRCA PRIMUM præmittit tria: Primum non esse inconveniens de eadem re plures dari definitiones et ex una aliam demonstrari, quia una explicat aliquam causam rei, quod alia non. Secundum est animatum differre ab inanimato per vitam, hac enim inanimatum caret. Tertium est multipliciter dici vitam, sunt enim plura genera vitæ, scilicet vegetari, sentire, locomoveri, intelligere, et cuicumque aliquid horum inest, vivit.

CIRCA SECUNDUM colligit in primis definitionem animæ ex prædictis ostendens animam debere complecti omnia illa genera vitæ, et sic definit animam secundam definitionem sic: «Anima est principium, quo vivimus, sentimus, movemur et intelligimus primo».

Qua definitione tradita proponit duo dubia. Primum, utrum ista sint ipsa substantia animæ vel potentiæ eius, ratione quarum dicatur sensitiva vel vegetativa; et capite secundo, an distinguantur ratione seu definitione, an subiecto seu loco. Respondet primo *ad hoc secundum dubium* manifestum esse, quod istæ potentiæ sentiendi, vegetandi, intelligendi etc. definitione seu specie distinguantur, siquidem earum actus specie distinguuntur. An vero distinguantur subiecto seu loco, id est quod una potentia sit in una parte seu organo, alia in alio, dicit in quibusdam distingui, scilicet in illis, quorum partes abscissæ non vivunt, in aliis vero, quæ abscissa non vivunt, oportet in eadem parte potentias habere vitales. De intellectu vero adhuc non constat petere partem organicam determinatam, sed esse a corpore separabilem. *Ad primum dubium* respondet illa quatuor esse partes seu potentias animæ, quia designant principia formalia operationum, quod non prohibet radicaliter esse substantiam animæ et in diversis diversos gradus speciesque constituere.

CIRCA TERTIUM ostendit primam definitionem per istam secundam tali demonstratione: Id, quo primo vivimus, sentimus, locomovemur etc., est actus primus corporis organici. Sed anima est talis, ergo anima est actus primus corporis organici, quæ est prima definitio. Minor constat, quia in vivente sunt tria, corpus, anima et compositum. Sed compositum non est, quo vivimus, sed quod vivit; corpus etiam seu materia non est, quo vivimus, quia est in potentia ad vivendum. Ergo sola anima est id, quo vivimus etc.

SUMMA CAP. 3.

Expeditis definitionibus animæ incipit agere Aristoteles de eius potentiis. Et in hoc capite agit de potentiis

animæ in communi, deinde in sequenti-
bus de eis in speciali. In quo capite
tres facit articulos: Primo enumerat
potentias animæ et gradus, a quibus e-
manant. Secundo declarat, quomodo anima
definitionibus præcedentibus explicata
sit communis ad istos gradus et animas.
Tertio comparat istos gradus inter se,
secundum quod unus includit alterum,
et secundum quod conveniunt viventi-
bus.

CIRCA PRIMUM potentias animæ docet
esse quinque loquendo in genere: Primo
est potentia vegetativa, secundo sensitiva,
tertio appetitiva, quarto locomotiva,
quinto intellectiva. Gradus autem animæ,
secundum quos constituuntur et differunt
animæ, sunt quatuor, videlicet gradus
vegetativus, sensitivus, locomotivus et
intellectivus.

CIRCA SECUNDUM docet non defini-
tionibus antecedentibus animam in
communi separatam, ut posuit Plato,
sed rationem communem animæ ab omni-
bus illis gradibus non distinctam nisi
per rationem.

CIRCA TERTIUM docet primo istos
gradus ita se habere, ut perfectior
includat inferiorem, sicut sensitivum
continet vegetativum, et intellectivum
utrumque, sicut una figura, v. g. quinque
angulorum, continet aliam, quæ est
triangulum angulorum. Deinde docet,
qualiter in unoquoque vivente sit anima,
et quomodo distinguantur gradus viven-
tium attentis eius potentiis et actibus.
Nam in plantis est sola anima vegeta-
tiva, secundo in animalibus imperfectis
sensitiva imperfecta habens solum tactum,
tertio in animalibus magis perfectis
sunt alii sensus præter tactum, quarto
in perfectioribus quinque sensus sunt
cum motu progressivo, quinto in
perfectissimo animali est intellectivum,
id est in homine.

SUMMA CAP. 4.

In hoc capite incipit agere Aristoteles
de potentiis animæ determinate. Et
primo agit de potentiis animæ vegeta-
tivæ et facit tria: Primo explicat
potentias seu operationes partis vege-
tativæ; secundo docet, quod anima
exercet triplex genus causæ respectu cor-

poris, scilicet formalis, finalis et effi-
cientis; tertio agit de obiecto poten-
tiarum partis vegetativæ, quod est ali-
mentum.

CIRCA PRIMUM supponit imprimis
vitam vegetativam communem esse omni
viventi, quia secundum ipsam omnibus
inest vivere. Deinde assignat ei
duplicem actum, scilicet generare et nu-
triri. Quod enim generare sit actus vi-
ventis probat, quia naturalissimum est
viventibus perfectis non orbatis, id
est mutilis, nec sponte genitis, id est
ex putri materia, generare sibi simile,
quia per hoc consequuntur quamdam
perpetuitatem.

CIRCA SECUNDUM explicat illam tri-
plicem causalitatem animæ. Est enim
causa formalis, quia est actus corporis;
est finalis, quia est finis proximus
generationis seu terminus eius; est effi-
cientis, quia est principium actionum
vitalium. Ex quo reprehendit duos
errores antiquorum, *alterum*, qui dicebat
ignem et terram esse causas nutriendi,
ut in plantis pars inferior hæret terræ,
rami vero sursum, et dicebant ferri
ab igne tendente sursum; *alterum*, qui
dicebat ignem esse simpliciter causam
nutritionis, quia inter omnia corpora
maxime videtur nutriri. Elementa enim
non possunt actu esse in vivente nec
formæ elementorum, sed anima.

CIRCA TERTIUM explicat rationem
alimenti inquirendo, an debeat alimen-
tum esse simile viventi vel dissimile
seu contrarium. Respondet alimen-
tum debere esse dissimile viventi,
quia debet transmutari in ipsum, in
fine autem debere esse simile, quia in
ipsum conversum est. Unde considerat,
quod in alimento sunt tria: Primum,
quod sit substantia, et sic est obiectum
nutritionis, quia per conversionem
substantiæ deperditum restauratur;
secundo, quod sit quantum, et sic est
obiectum augmentationis; tertio, quod
relinquat superfluum, et sic præbet
materiam generationi faciendæ semen.

SUMMA CAP. 5.

Ab isto capite usque ad duodecimum
agit Aristoteles de anima sensitiva
et potentiis eius. Et primo quidem agit

SUMMA CAP. 6.

de potentiis eius et obiectis in communi,
de potentiis in hoc capite, de obiectis
in sequenti, deinde a capite septimo
de quolibet sensu in particulari usque
ad finem libri. In hoc ergo capite
duo facit: Primo ostendit sensum esse
potentiam passivam, secundo excitari
ac reduci in actum a suo obiecto.

PRIMUM probat ex duobus, primo ex
actu, quia sensus cum sentiunt, alterantur
et mutantur, quia ut sentiat, aliter
se habere debet quam ante, ergo debet
pati et recipere sive speciem sive proprium
actum. Secundo ex obiecto, quia sensus
non sentit seipsum, sic oculus non videt
se, ergo alterum, ergo patitur ab alio
estque potentia passiva.

CIRCA SECUNDUM, ad explicandum, quo
excitetur et reducatur in actum potentia
ista sensitiva, præsupponit duo: *Alterum*,
quod dupliciter potest dici aliquid potens
sentire, scilicet potentia proxima et
remota, sicut dicitur potentia proxima
et remota, sicut dicitur potentia
potens scire potentia proxima, qui
habet scientiam, nec impedimentum
aliquod adest, potentia vero remota,
qui nondum habet habitum scientiæ,
sed potest acquirere; sic qui habet
potentiam sensitivam dicitur proxime
potens sentire, remote vero qui
nondum habet illam. *Alterum* est,
quod passio dupliciter dicitur: Uno
modo pro receptione alicuius
disconvenientis seu tendentis ad
corruptionem, alio modo pro
receptione cuiuscumque etiam perfecti-
entis, et in hoc secundo sensu
dicitur sensus potentia passiva.

Quo supposito respondet potentiam
sentiendi remotam, qualis est in
semine vel corpore organizato,
reduci in actum a generante
introducente animam et potentias.
At vero potentia proxima sentiendi
reducitur in actum ab obiecto
sensibili sicut intellectus ab
intelligibili, cum hoc tamen
discrimine, quod obiectum sensus
est sensibile extra positum,
obiectum vero intellectus est
universale intra intellectum
representatum et formatum,
et ideo intelligimus, cum volumus,
quia intus species habemus,
non vero sentimus, cum volumus,
sed cum obiecta occurrunt.

Agit in hoc capite de sensibili
seu de obiecto sensus in communi
et **duo facit**: primo dividit ipsum,
secundo comparat membra
dividentia.

CIRCA PRIMUM dividitur primo
sensibile in per se et per accidens:
Per se, quod ratione sui sentitur,
ut color, sensus. Dividitur rursus
sensibile per se in sensibile proprium
et commune. *Proprium* dicitur,
quod est unius tantum sensus
obiectum, vel illud, circa quod
non errat sensus, ut color erga
visum. *Commune* est, quod a
pluribus sensibus percipitur,
ut motus a visu et tactu.
Numerat ergo quinque sensibilia
communia, figura, magnitudo,
numerus, motus et quies.
Sensibile per accidens est,
quod non immutat sensum
per se, nec ab eo patitur
sensus, sed ratione alterius
adiuncti, ut substantia
videtur ratione coloris.

CIRCA SECUNDUM facit duas
comparationes: Prima
sensibilis proprii et communis
ad sensibile per accidens,
quæ differunt in hoc,
quod sensibile commune
et proprium per se
immutant sensum,
sensibile autem per
accidens ratione alterius,
cui coniungitur. Secunda
sensibilis proprii et
communis inter se,
quod licet utrumque
sit per se sensibile,
perfectius tamen
sensibile proprium,
quia illi magis
proportionatur
temperamentum
cuiusque organi.

SUMMA CAP. 7.

Incipit agere de sensibus
in particulari, et primo
in hoc capite de visu,
in quo **agit duo**: Primo
de obiecto visibili,
secundo de medio
videndi.

CIRCA PRIMUM proponit prius
adæquatum obiectum visus,
quod est visibile ut sic,
sub quo lux et color,
quæ lucem aliquam
participant, continentur.
Deinde in speciali
explicat visibilia
sub hoc adæquato
obiecto contenta,
scilicet colorem,
perspicuum et lumen.
Color definitur,
quod est motivus
perspicui in actu;
perspicuum vero,
quod est visibile
non secundum se
simpliciter, sed
per externum
colorem, ut aer
et aqua. Lumen
autem definit,
quod est

actus perspicui, ut perspicuum est; proprie enim res transparentes luce actuantur et illustrantur absolute et simpliciter, opaca solum in superficie. Ex quo colligit lumen non esse corpus, quod probat contra Empedoclem, quia alias, cum lumen diffunditur per aerem vel per vitrum, duo corpora penetrarentur, et quia lumini opponuntur tenebræ ut privatio; ergo est forma circa idem subiectum, non corpus.

CIRCA SECUNDUM docet falsam esse sententiam Democriti, quod corpus intermedium quantumcumque diaphanum impediatur visum, ita ut si vacuum esset, multo melius res aliqua videretur, etiam formica in cælo. Sed hoc refellit, quia visio requirit immutationem factam ab obiecto in oculo, hæc autem immutatio non potest fieri, nisi species transeant per medium; sensibile enim supra sensum positum non sentitur.

SUMMA CAP. 8.

In hoc capite agit Aristoteles de auditu eiusque obiecto. **Et facit quatuor:** Primum agit de sono, dividendo illum in directum et reflexum, agitque de directo; secundo tractat specialiter de sono reflexo, qui est echo; tertio de organo, in quo residet auditiva potentia; quarto de aliis diversis sonis, præsertim de perfectissimo, qui est vox.

CIRCA PRIMUM supponit sonum alium esse in potentia, alium in actu: In potentia, quando considerantur corpora, quæ sunt sonativa seu effectiva soni; in actu vero, quando actu percutiunt. Supponit secundo sonum fieri vel reflexe vel directe. Explicat autem, quid concurrat ad sonum directum efficiendum, scilicet duo corpora se collidentia et medium ipsum percussum, eo quod sonus resultat ex percussione, idem autem non percutit se, sed alterum, et sic corpora percutientia debent esse diversa. Explicat autem conditiones corporum sonantium, scilicet quod sint duræ, ut medium dividant; levia, id est aliquo modo perpolita, quod alterum saltem sit concavum, quod percussio sit velox, ne tarditate dilabatur aer sine sono.

CIRCA SECUNDAM PARTEM dicit sonum reflexum seu echo fieri, cum sonus per

aliquam distantiam delatus occurrit corpori solido, a quo retrocedit versus audientem, sicut proiecto lapide in aqua fiunt circuli, quousque occurrat corpus solidum impediens, ne ulterius transeant, sed retrocedant.

CIRCA TERTIAM PARTEM docet aerem externum sono percussum continuari usque ad aerem internum, qui est intra aures sub quadam tunica inclusus, quæ vocatur miringa, et multiplicatæ species soni in interno aere recipiuntur sicque fit auditio. Est autem aer iste internus consistens nec fluens, sicut aer externus, imo si moveatur internus aer et faciat sonum, non audimus sonos externos.

CIRCA QUARTAM PARTEM dividit sonum in gravem et acutum. *Acutus* est, qui brevi tempore auditum acriter movet, *gravis*, qui movet parum ideoque tardus dicitur. Deinde, agit de voce, quæ est perfectissimus sonus, definitque illam, quod est «sonus animalis factus ab aere a pulmone per respirationem ad guttur usque emisso cum intentione significandi aliquid». Ubi etiam explicat *instrumenta*, quibus ista vox efficitur. Ex quo colligit duo, alterum, quod aer respiratione attractus duo habet officia, scilicet refrigerare cor et formare vocem accommodatam ad explicandum affectus internos; alterum est, quod pisces et animalia non respirantia vocem non edunt, licet aliis instrumentis sonum aliquem efficere possint.

SUMMA CAP. 9.

Agit in hoc capite de odore et odoratu. **Et facit tria:** Primo explicat naturam odoris et species eius, secundo medium, per quod immutatur, tertio organum, in quo residet olfactus.

CIRCA PRIMUM supponit difficile nobis esse iudicare perfecte de odoribus, eo quod homo imperfectissimi odoratus est inter animalia ideoque minus discernit odorum species et naturam de illisque agit per analogiam ad sapes, quorum optimum gustum habet homo, quia gustus quidam tactus est, tactus autem habet optimum temperamentum in homine, sicut requiritur ad prudentiam et acumen ingenii, unde et molles

carne ingeniosiores sunt. Sic ergo explicat species odoris ad similitudinem saporum dicens, quod sunt duæ species extremæ ad modum saporis dulcis et amari, quæ possunt dici gravis odor et bonus odor, sub quibus aliæ mediæ species continentur. Odoramus enim non solum odorabile, sed etiam inodorabile. Dicitur autem inodorabile tripliciter, aut quia nullum habet odorem, aut quia valde parum et tenuiter, aut quia pessimum habet odorem.

CIRCA SECUNDUM ostendit, quod medium, per quod transit odor, est non solum aer, sed etiam aqua. De aere satis constat experientia; de aqua probat, quia pisces sub aquis accurrunt ad cibos, qui sibi proiciuntur, quod esse non posset, nisi odorem sentirent. Ex quo infert omnia fere animalia odorari, tam aquatilia quam terrestria, tam exsanguia quam sanguine prædita, tam respirantia quam non respirantia. Ne tamen videretur alicui, quod odorari respirando vel non respirando diversitatem faceret odoratus, advertit potentiam olfaciendi in omnibus esse eiusdem rationis, quia respicit idem obiectum, scilicet odorabile. Quod vero fiat cum respiratione vel sine illa, pertinet ad modum accidentalem ex parte potentia, non ad modum diversum obiecti.

CIRCA TERTIUM docet, quod quia sapes humiditate constant et odores siccitate prædominante, oportet organum carere illa qualitate seu temperamento odoris et oppositam habere, quod est humidum.

SUMMA CAP. 10.

In hoc capite agit de gustu et gustabili, quod est sapor. Et breviter agit quatuor: Primo ostendit gustabile debere esse tangibile; secundo sensum gustus attingere gustabile et ingustabile; tertio, quale sit organum gustus; quarto, quot species saporis.

PRIMUM probat, tum quia sapor non sentitur, nisi tangatur sine medio; tum quia non percipitur, nisi humectetur saliva, humidum autem est qualitas tangibilis.

SECUNDUM ostendit, quia gustus etiam percipit ingustabile. Sed ingustabile

dicitur tripliciter: Primo per negationem, quia non habet saporem aut parum, ita ut non sit perceptibilis. Secundo, quia habet illum vehementem et excessivum. Tertio, quia prævum. Et non sumitur hic ingustabile pro pure negativo, sed pro privativo, quod scilicet est capax saporis. Sub gustabili autem dicit etiam includi potabile, quod aliquid saporis participat.

CIRCA TERTIUM docet organum gustus debere esse humidum in potentia, quia carere debet sapore, qui humido constat, unde illo humido, quo redditur res saporosa, carere debet. Si autem infecta est lingua pravo humore, non sentit alium saporem externum.

CIRCA QUARTUM docet esse duas species saporis extremas, scilicet dulce et amarum, sicut in coloribus album et nigrum. Alias duas species esse prope illas, scilicet pingue et salsum, quæ iam non sunt ita simplices. Alias quatuor medias inter istas, scilicet sapor acer, austerus, acerbus et acidus, et ita omnes species sunt octo.

SUMMA CAP. 11.

Agit de quinto sensu, qui est tactus. Et proponit quatuor dubia, in quæ totum caput dividitur.

PRIMUM EST, an sint plures sensus tactus vel unus tantum. Quod dubium non plene solvit, licet inclinet in eam partem, quod sint plures, eo quod unus sensus est unius contrarietatis, ad quam ceteræ illius sensus reducuntur, sicut visus est albi et nigri, gustus amari et dulcis. In tactu autem sunt plures contrarietates primæ, non reducibiles in unam, ut calidum et frigidum, humidum et siccum, voluptas et dolor etc. Ex alia vero parte, cum sit in toto corpore una caro, per quam sentimus tangibilia, videtur nobis esse unum sensum, quod tamen non sufficit, quia caro est medium sensus tactus, quod licet sit unum, sensus possunt esse distincti, sicut auditus et visus sunt distincti, licet medium, quod est aer, sit unus.

SECUNDUM DUBIUM, an sit aliquod medium externum in tactu sicut in visu et auditu, id est aliquod corpus non continuum ipsi tangenti, sed contiguum,

per quod sentiatur. Ad quod disputative respondet, non resolute. Nam si duo corpora se tangant in aqua, mediat aqua inter tangibile et tactum, siquidem sentitur manus humectata ab illa. Ergo etiam erit medius aer inter tangibilia, licet ob sui raritatem non discernatur.

TERTIUM DUBIUM, an omnes sensus externi conveniant in hoc, quod sentiant per medium externum. Respondet convenire cum duplici tamen discrimine: Primum, quod in prioribus tribus, scilicet visu, auditu et odoratu obiectum percipitur per medium externum magnum et notabile; gustus autem et tactus per modicum. Secundo, quia in tribus prioribus obiecta prius immutant medium quam potentiam; in tactu vero simul patitur potentia ab obiecto et medio, sicut si quis percussit super arma, simul patitur ab armis et a percutiente.

QUARTUM DUBIUM an sensorium tactus sit ipsa caro vel aliquid sub ea latens, ut nervus. Respondet carnem non esse ipsum sensorium tactus, sed medium, non externum et discontinuum ab organo. Numerat deinde obiecta tangibilia, scilicet calidum et frigidum, sicum et humidum, durum et molle, asperum et lene, dolor et voluptas etc. Debet ergo sensorium tactus esse liberum ab his qualitatibus, non quidem omnino, alias non esset mixtum, sed habet illas temperatas, sentit vero solum excessivas.

SUMMA CAP. 12.

In hoc ultimo capite comparat Aristoteles sensus externos inter se, et facit tria: Primum proponit duo, in quibus conveniunt, secundo solvit duo problemata, tertio proponit unum dubium et solvit.

CIRCA PRIMUM dicit convenire omnes sensus in duobus: Primo, quod omnes sensus suscipiunt formas sine materia, hoc est species intentionales, sicut cera suscipit figuram sigilli, et non materialitatem ferri. Secundo, quod omnes sensus sunt in aliquo materiali subiecto, v. g. in sensorio seu organo, potestque dividi organum in proximum seu particulare, in quo potentia residet,

et in commune seu mediatum, scilicet illud, in quo primum seu immediatum continetur.

CIRCA SECUNDUM primum problema est, quare sensibile vehemens, ut nimia lux, offendit sensum. Respondet, quia fit vehemens alteratio in organo, quod certam requirit mensuram temperamenti, et si illa exceditur, offenditur sensus. Secundo problema, quare non sentiant plantæ, cum habeant animam. Respondet, quia carent illis sensoriis seu organis tali temperamento dispositis, sicut requiritur ad sentiendum.

CIRCA TERTIUM proponit hoc dubium, an plantæ et aliæ res non sentientes patiantur ab obiectis sensuum, ut a colore, sono etc. Videtur enim solum potentias sensitivas ab illis pati posse, quia relative se habent potentia et obiectum; deinde quia carent sensu, ergo non patiuntur a sensibili; denique quia species albi non imprimit albedinem in ligno vel in alio insensibili. Respondet Philosophus non pati ab obiectis sensuum omnia insensibilia, sed solum illa, quæ deserviunt tamquam medium ad deferendum species, sicut fere sunt corpora diaphana, respiciuntque illas species, non ut effectus permanentes, sed per modum transeuntis.

QUÆSTIO PRIMA.

DE ANIMA IN COMMUNI
EIUSQUE DEFINITIONIBUS.

ARTICULUS PRIMUS.

EXPLICATUR
PRIMA DEFINITIO ANIME.

DARI animam (quod pertinet ad questionem, an est) superfluum est inquirere, cum ex ipsis operationibus et effectibus manifeste constet dari aliqua, quæ vitaliter se movent, sicut experimur animalia sentire, nutriri, se movere; et forma, quæ talium operationum est principium, vocatur

anima. De qua Philosophus duplicem tradidit definitionem in 2. de Anima cap. 1.¹ et 2.² Prima ita se habet: «Anima est actus primus corporis physici organici potentia vitam habentis». Addunt aliqui particulam «substantialis», scilicet quod sit actus primus substantialis, quam tamen Aristoteles non expressit, sed explicavit et deduxit. Secunda definitio est: «Anima est id, quod vivimus, sentimus, locomovemur et intelligimus primo».

In presenti articulo solum primam definitionem explicamus, in qua quatuor particulæ indigent explanatione. Prima, cum dicitur „actus primus“, secunda „corporis physici“, tertia „organici“, quarta „potentia vitam habentis“. Definitur enim anima per actum primum, quia est forma dans esse, deinde vero per ordinem ad subiectum, cuius conditiones requisitæ sequentibus particulis designantur, quibus explicatur proportionatum et conveniens subiectum animæ. Intendit enim Philosophus in hac definitione tradere naturam animæ, in quantum anima est, id est non solum ut dicit formam, sed etiam ut dicit gradum viventis, licet gradus sine forma non sit.

PRIMUM ergo, quod occurrit explicandum circa hanc definitionem est, quod dicitur actus primus. Circa quam particulam late discurret Caietanus libro 2. de Anima cap. 1. et alii interpretes. Et imprimis non intelligitur, quod sit actus primus informans actu; sufficit, quod ex se et ex propria ratione sit informativus, ut patet in anima separata, quæ vere est actus primus, et tamen non informat actu.

Per hanc ergo particulam duo posunt explicari: Primum, quod anima sit actus primus, id est substantialis,

quia accidentalis supponit substantialem, et ita non est primus; et consequenter etiam excluditur actus secundus, qui est operatio, hæc enim supponit primum, non solum quia accidens est, sed quia est egressio ab aliquo agente, quod debet esse prius. Per hanc etiam particulam distinguitur anima a partibus organicis, quæ non sunt primum principium vivendi, sed instrumenta ipsius animæ. Ipsa autem est primum principium seu actus primus vivendi. Et ideo etiam anima non est corpus, etiam si aliqua anima corporea sit, ut docet D. Thomas 1. p. q. 75. art. 2., eo quod anima est primum principium vitæ ipsi corpori, non ergo ipsa est corpus.

Secundo explicatur, quod sit actus primus ita formaliter, quod possit separari et cessare ab actu secundo, in quo differt a formis elementorum, quæ non possunt ab aliquo actu secundo cessare per se et ab intrinseco, nisi impediuntur, sicut viventia, quæ habent certum terminum in suis operationibus, quo habito cessant ab intrinseco. Et sic intellexit S. Thomas 2. de Anima lect. 1. super textum 5.³, Caietanus ibi circa 2. concl., Bañez 1. p. q. 75. art. 1. 3. concl. dub. 2. Sed tamen non est necesse hoc intelligere in illa sola particula «actus primus». In hac enim convenit anima cum omnibus formis substantialibus, sed sufficit hoc colligere ex aliis particulis, quibus anima discernitur ab aliis formis inanimatis. Unde vero deducitur, quod anima debeat esse actus informans, et non solum assistens corpori tamquam motor, quod tamen præsupponere videtur Aristoteles in hac definitione, dicemus in solutione argumentorum.

SECUNDA PARTICULA est corporis

¹ 412 a 19, b 4.
² 414 a 12.
³ Pa XX. 43 a.

physici, per quam distinguitur anima tum a formis separatis, quales sunt angeli, tum a formis artificialibus et mathematicis, tum a formis inanimatis. A formis separatis, quia illæ non informant materiam. Anima vero est actus corporis, et ideo debuit definiri per ordinem ad corpus tamquam ad informabile, sicut quæcumque forma dicens ordinem ad extrinsecum definitur per illud tamquam per additamentum. A formis artificialibus et mathematicis differt per ly physici; corpus enim, quod informatur ab anima, debet esse physicum seu naturale et constitui naturale ab ipsa anima, non artificiale nec mathematicum. A formis inanimatis differt per illam particulam „corporis”.

Dupliciter enim explicatur ab auctoribus: *Primo*, quod nomine corporis intelligitur ipsa materia prima, quæ immediate est capax formæ corporeæ, et sic non distinguitur per istam particulam anima a reliquis formis, quia omnes informant materiam primam. Et hæc explicatio indicatur a D. Thoma 2. de Anima lect. 1. ad textum 4. ¹ et sequuntur plures auctores apud Conimbric. hic q. 1. art. 1. *Secundo* explicatur formaliter illa particula „corporis”, non pro materia prima nuda, sed formata gradu corporeitatis, quia licet anima informet immediate materiam dando illi gradus omnes, neque enim in uno composito dantur plures formæ substantiales pro pluribus gradibus, ut infra art. 3. ostendimus ², tamen anima in quantum anima, id est secundum gradum animæ necessario supponit gradum corporis in materia, non quidem præstitum ab alia forma, sed a se constitutum, præsup-

¹ Pa XX. 42 b.

² 28 b 36.

³ Pa VIII. 437 a.

⁴ Pa XX. 42 b.

positum tamen ad gradum animæ. In præsentem autem definitur anima secundum formalem rationem gradus animæ, et ideo potius dicitur actus corporis quam actus materiæ, quia sumitur anima formaliter, ut exercet gradum animæ, non ut præbet gradum corporis. Quæ expositio est D. Thomæ quæst. de Spirit. Creat. art. 3. ad 2. ³ et 2. de Anima lect. 1. circa textum 4. ⁴

Quodsi instes: Nam hoc modo etiam formæ inanimatæ dici poterunt actus corporis, quia supra gradum corporeitatis, qui est communis, addunt aliquem determinatum, quo unum corpus differt ab alio. *Respondetur* in re ita esse, quod gradus specificus et ultimus rei inanimatæ addit actualitatem supra gradum communem corporeitatis, sed tamen speciali modo dicitur de gradu animæ, quod sit actus corporis, quia non solum addit determinationem et specificationem gradus corporeitatis communis, sed etiam elevationem super illum in altiori modo operandi, scilicet se movendo. Corpus autem in quantum corpus solum operatur ut motum, aliæ vero formæ inanimatæ addunt quidem supra gradum corporeitatis determinando et specificando illum, non tamen elevando supra illum, quia non operantur nisi ut motæ, et non se movendo.

TERTIA PARTICULA definitionis est **organici**. Ubi duo nota: Primum, quid sit corpus organicum; secundum, quotuplex sit organizatio, ut inde videamus, de qua intelligatur definitio. Primum declaratur ex similitudine organi artificialis, quod diversis partibus constat, quibus diversos sonos facit vel modulationes. Sic illa forma, quæ unam tantum

operationem non habet, sed plures, quarum una est mota, alia movens, exigit partes diversas et heterogeneas, sicut videmus in animali esse diversas rationes et officia, aures, oculos, pedes, manus etc. In corpore autem inanimato omnes partes sunt eiusdem rationis seu homogeneæ, quia licet habeant diversas operationes, in qualibet tamen parte omnes ei conveniunt, sicut si ignis calefacit, omnes partes calefaciunt, et si movetur sursum, omnes partes moventur, et si magnes trahit ferrum, omnes partes attrahunt. Unde non requirunt partes organicas, sed omnes sunt eiusdem rationis. Viventia autem ita habent diversas operationes, quod non omnes eidem parti conveniunt, sed una uni et alia alteri, eo quod una movet aliam, et sic non omnes æque moventur et movent, et ita dispositio partium in animali habet se ad modum artificiosum, quia est ordinata et organica. Quæ explicatio sumitur ex D. Thoma 2. de Anima lect. 1. ¹ circa textum 6. ²

Secundum vero explicatur, quia organizatio sumitur dupliciter, scilicet accidentaliter et substantialiter. *Accidentaliter* pro ipsa dispositione accidentali, qua disponitur et temperatur pars organica, v. g. quod habeat talem quantitatem et figuram, talem mixtionem primarum qualitatum, talem colorem etc. *Substantialiter* consistit organizatio in hoc, quod organum sit vivificatum et informatum ab anima, ratione cuius partes organice in cadavere æquivoce sunt tales; oculus enim mortui non est magis oculus, quam qui est in lapide.

Et quidem quod partes organice differant inter se saltem *accidentaliter*, certum est et ipsa experientia

constat, cum videamus diversa accidentia esse in oculo et in aure et in aliis partibus, quarum quædam sunt molliores, aliæ duriores, aliæ huius figuræ, aliæ alterius. Et quidem D. Thomas 1. p. q. 76. art. 3. ad 3. inquit, quod partes dissimilares animalium « non potest dici, quod sint diversarum specierum, sed diversarum dispositionum ».

Sed difficultas est, an istæ partes differant etiam *substantiali* aliqua differentia proveniente ab ipsa forma, ita quod diverso modo partes istæ a substantiali forma informantur. Quam disputationem late tractat Suarez tract. de Anima libro 1. cap. 2. Sed brevius resolvi potest dicendo, quod inter istas partes datur differentia aliqua substantialis, non quidem a diversa forma proveniens, quia in eodem individuo non sunt diversæ formæ substantiales, sed ab eadem forma, quatenus virtualiter est multiplex, sive dando diversum gradum, v. g. sensitivum vel vegetativum, sive diversum modum informandi diversas partes. Quæ est resolutio D. Thomæ in quæst. de Anima art. 9. ³, ubi docet in rebus animatis non solum requiri « diversa accidentia » ad diversas operationes, sed etiam « diversas partes », et quod « anima singulis partibus dat esse substantiale secundum illum modum, qui competit operationi earum ». Et ad 4. ⁴ docet, « quod licet anima sit una forma, partes tamen corporis diversimode perficiuntur ab ipsa ». Et quæst. de Spirit. Creat. art. 4. ad 14. ⁵ inquit, « quod secundum rationem speciei magis convenit caro mea cum carne tua quam ossa mea cum carne mea ». Et similiter nominat diversam speciem in partibus

¹ Pa XX. 43 a.

² c. 1. (412 a 28).

³ Pa VIII. 493 a.

⁴ l. c. 494 b.

⁵ l. c. 441 a.

organicis in 4. dist. 14. q. 1. art. 1. quæstionc. 3. ¹ Sic ergo partes organice habent diversam speciem incompletam et secundum quid etiam in genere substantiali, quatenus diverso modo informantur ab anima, qui diversus modus in eo consistit, quod quælibet pars organica participat a forma talem informationem substantialem, ut principium sit et radix diversorum accidentium et operationum. Neque hoc difficile intelligitur, cum videamus eandem animam diversos gradus habere, ut vegetativum et sensitivum etc., nec omnes communicari cuilibet parti; nam unguis et capilli participant gradum vegetativum, et non sensitivum. Si ergo quoad communicationem graduum diverso modo anima informat substantialiter, cur non etiam quoad informationem partium organicarum? Neque ad hoc oportet ponere diversas uniones entitative, sed sicut forma est unica, licet virtualiter multiplex, ita est unica unio, licet multiplex virtualiter, quia diversos effectus habet, sicut et ipsa forma, quia unio non est aliud quam ipsa communicatio formæ.

Hoc supposito, cum dicitur in definitione, quod anima est actus corporis organici, *ly organici* utroque modo debet intelligi, scilicet accidentaliter et substantialiter. Utrumque enim requirit anima et utrumque consequitur ex eius informatione, scilicet et quod ipsæ partes organice sint animatæ per informationem animæ, et quod habeant dispositiones et accidentia sibi debita et convenientia. Neque enim in definitione animæ cum dicitur corpus physicum et organicum, intelligi oportet, quod hoc habeat antecedenter ad informationem

nem animæ, sed per ipsam. Unde dicit D. Thomas in quæst. de Anima art. 1. ad 15. ², «quod in definitionibus formarum aliquando ponitur subiectum ut informe, sicut cum dicitur motus actus entis in potentia. Aliquando ponitur subiectum formatum, sicut cum dicitur motus est actus mobilis, lumen est actus lucidi. Et hoc modo dicitur anima actus corporis organici physici quia anima facit ipsum corpus organicum, sicut lumen facit aliquid esse lucidum». Et in hoc sensu idem est dicere „actus corporis organici” atque dicere „actus corporis animati et vivi secundum diversas partes heterogeneas distincti”, sicut si explicetur forma per effectum formalem, quem facit in proprio subiecto. Quia tamen etiam in *ly organici* intelligi debet organizatio accidentalis, quia ut diximus, ea requiritur ad ipsam dispositionem organorum, non inconvenient intelligere, quod anima sit actus corporis organici in hoc sensu, quod est organicum dispositive etiam antecedenter ad informationem animæ. Disponitur enim materia per organizationem, ut introducat anima; post introductionem autem animæ etiam dantur dispositiones organice, quia dantur accidentia, quibus disponitur materia illa ad retinendum formam et ad operandum, licet verum sit, quod dispositiones, quæ præcedebant informationem animæ, ipsa introducta non maneat eadem numero propter mutationem subiecti, ut late ostendimus in libris de Generat. q. 1. ³ et 9. ⁴

ULTIMA PARTICULA definitionis est *potentia vitam habentis*, quæ ponitur ad maiorem explicationem præcedentium particularum. Est autem duplex vita, alia in actu secundo

¹ Pa VII. 1075 a.
² Pa VIII. 468 b.
³ Phil. nat. 3. p. q. 1. art. 6. (II. 586 a 27).
⁴ L. c. q. 9. art. 5. (II. 790 b 27).

pro operatione, quæ dicitur vita accidentalis, alia in actu primo pro ipsa informatione formæ viventis. In præsentia ergo illa particula „potentia vitam habentis” communiter sumitur pro vita accidentali, quæ est operatio in actu secundo, ut intelligatur, quod anima ipsa est actus primus, quia est in potentia ad operationem vitalem, quæ est vita in actu secundo. Quæ expositio sumitur ex D. Thoma 2. de Anima lect. 2. ¹ et 1. p. q. 76. art. 4. ad 1. Quare per hanc particulam „potentia vitam habentis” magis explicatur illa particula „organicum”. Corpus enim organicum etiam postquam animatum est, ad hoc habet organa, ut vitales operationes per illa exerceat, et sic potentia habet vitam, id est habet in actu primo potentiam ad vitales operationes. Nec obstat, quod vitales operationes sunt multe, anima vero est una in ratione formæ informantis, quia omnes illæ operationes sub una formali ratione respiciuntur ab anima et procedunt ab ipsa, scilicet sub ratione vitalis et animati. Quia tamen, ut diximus supra ², etiam potest intelligi corpus organicum non pro corpore animato substantialiter, sed per organizationem accidentalem disposito ad informationem animæ, potest etiam intelligi illa particula „potentia vitam habentis” de potentia proxima ordinata ad ipsam vitam substantialem, quæ est anima, in actu primo, et non solum ad operationem in actu secundo. Et ita per hanc particulam explicatur, quale debeat esse corpus organicum, non sicut cadaver, quod est corpus mortuum, nec sicut embryo, quod solum remote est dispositum ad recipiendam animam, sed in potentia proxima vitam habens, id est organizatum cum

dispositione proxima ad recipiendam formam vitalem. Nec est inconveniens, quod anima et quælibet forma substantialis definiatur cum aliqua connotatione ad accidentia, quibus disponitur materia, quia debet definiri forma per ordinem ad informationem, et hæc dependet a dispositionibus tamquam a conditionibus requisitis.

An vero ista definitio sit essentialis et univoca respectu omnis animæ dicemus art. seq., ubi idem inquiretur de secunda animæ definitione.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Contra singulas particulas definitionis: **Primo arguitur** contra primam particulam „actus primus”. Intelligitur enim nomine actus primi actus substantialis informans; iste enim proprie est actus primus. Hoc autem non est certum, sed probandum erat ab Aristotele, non supponendum. Nam plures ex antiquis negarunt animam esse formam substantialem, sed quamdam harmoniam vel temperamentum humorum; plures etiam existimarunt, quod si anima erat substantia, solum uniebatur ut motor, non ut informans; et ipse Aristoteles in hoc 2. libro cap. 1. in fine ³ dicit nondum constare, utrum anima sit vera forma vel motor corporis. Ergo in definitione non debuit poni illa particula „actus primus”, quæ formam substantialem et informationem designat.

Confirmatur, quia anima est actus perfectissimus in genere viventis, ergo non debet esse actus primus, sed secundus, quia iste est perfectio primi, utpote magis elongatus a potentialitate.

Confirmatur secundo, quia non potest anima esse actus primus,

¹ Pa XX. 45 a.
² 14 a 32.
³ 413 a 8.

ex eo quod ab intrinseco sit separabilis ab actu secundo, siquidem non potest anima cessare ab omni actu, vel secundum cognitionem, si sit in vigilia, vel quoad nutritionem vel saltem quoad motum cordis. *Et deinde* quia sola anima humana operatur libere, ita quod positis omnibus requisitis possit cessare ab actu, reliquæ omnes naturaliter operantur et sic non possunt cessare ab actu secundo positis omnibus requisitis ad agendum. Si vero non ponantur omnia requisita, etiamsi formæ sint inanimatæ, non operabuntur, sed cessabunt ab actu. *Denique* formæ inanimatæ, ut lapis vel terra, naturaliter quiescunt, ergo ex natura sua possunt separari ab actu secundo, qui est motus.

RESPONDETUR Aristotelem in definitione tradita nihil supponere probandum. Sic enim processit Aristoteles ad tradendam definitionem animæ, quod prius in toto libro primo exclusit errores antiquorum, qui non bene explicabant naturam animæ; quibus exclusis propriam tradit definitionem et id, quod vere convenit animæ. Convenit autem animæ esse actum primum, id est substantialem et informantem. Et hoc probari non potest probatione a priori, cum non sit propria passio, sed ipsa substantia et natura animæ, quæ non habet aliquid prius, a quo per connexionem consequatur. Potest tamen probari iudiciis et experienciis, quia constat dari corpora animata, quæ vivunt et seipsa movent, ut ipsis sensibus videmus. Debent ergo habere aliquam formam, qua constituentur in esse proprio viventis et animalis, et hæc forma non potest esse accidens, quia res inanimatæ substantialem formam habent, qua

constituantur, alioquin si neque etiam res inanimatæ haberent formam substantialem, nulla res, neque animata neque inanimata, constaret forma substantiali, quod esset incidere in errorem antiquorum philosophorum, qui negabant formas substantiales et substantialem generationem, quod supponitur iam impugnatum in libris de Generat.¹ et 1. Phys.² non autem hic erat probandum.

Si ergo res inanimatæ habent formam substantialem constituentem se, a fortiori res animatæ, quæ sunt perfectiores et non minus generantur substantialiter quam illæ. Et sic propria earum forma, quæ vocatur anima, actus substantialis seu actus primus esse debet. Quod vero Philosophus dixit in fine cap. 1. nondum constare animam uniri ut motorem vel ut informantem, id dixit, quia nondum id explicaverat, sicut fecit in seq. cap. Constat enim animam non solum præbere motum corpori, sed etiam ipsum esse et speciem et quidditatem rei animatæ.

Ex his autem colligitur animam non esse ipsum temperamentum qualitatum seu humorum, ut aliqui posuerunt, et attribuit Galeno³ D. Thomas 2. Contra Gent. cap. 63., quia qualitates illæ temperatæ pertinent ad dispositiones, quibus anima coniungitur corpori, non autem ad ipsam rationem substantialem animæ, quæ non potest consistere in ipsa forma accidentali, sed in substantiali, ut dictum est.

Ad primam confirmationem respondetur animam esse actum perfectissimum in linea actus primi et in ratione formæ constituentis et radicaliter continentis actum secundum, non in linea et ratione ipsius actus secundi seu formæ consum-

mantis et ultimo perficientis. Hoc enim pertinet ad formas accidentales, quæ se habent ut ornatus et perfectiones secundæ ipsius substantiæ, in quibus consummantur. Et sic quod actus secundus sit perfectior in ratione actualitatis quam primus, non arguit, quod sit perfectior in ratione formæ radicalis et constitutivæ, sed in ratione formæ consummantis et accidentalis. Si autem actus secundus inveniretur purificatus ab imperfectione accidentis et in linea substantiali, ille esset perfectissimus et plus quam anima sicut in Deo, qui est actus purus. Quod vero dicitur actum secundum esse finem operantis, respondetur esse finem sumendo operationem non abstracte et condivise ab operante, sed in concreto cum ipso, quia ipsa res operativa est propter seipsam ut operantem, ut docet S. Thomas 3. Contra Gent. cap. 17. et Caietanus 1. 2. q. 3. art. 4.¹ Et ita intelligitur, quod unumquodque est propter suam operationem, id est propter seipsum ut operans, quasi ipsum in potentia respiciat seipsum operans in actu ut finem. Est etiam operatio finis quo, non finis qui, quia per operationem apprehendimus id, quod desideramus; finis autem quo non est necesse, quod sit perfectior re finalizata.

Ad secundam confirmationem respondetur omissis aliis explanationibus, quod anima separabilis est ab omni actu secundo divisiva, non ab omnibus collective; si enim omnes actus vitales cessarent, animal esset mortuum. Quia vero anima habet plures actus, non vero ad unum tantum determinatur sicut res inanimatæ, et illos habet secundum determinatam mensuram ab intrinseco, ideo ex sua natura habet non omnes semper exercere, sicut non

potest animal semper se movere, quia ab intrinseco lassatur, nec semper generare nec semper augeri, etiam plantæ. Neque hoc est ex defectu materiæ extrinsecæ vel impedimento, sed ex intrinseca virtute, quæ deficit, si continue operatur. Quod non habent inanimata; semper enim generabunt, si habuerint materiam, et semper movebuntur extra centrum, si non sint impedita. In motu autem cordis non potest animal cessare, quia ille motus vitalis est illi a generante ad modum propriæ passionis; movetur enim ab alio, ut habeat inde principium motus. In illis vero motibus, in quibus seipsum perfecte movet, et non a generante, potest cessare ab intrinseco, ut diximus², non quidem ab omnibus motibus collective, sed a quolibet divisiva, etiamsi animal sit in vigilia.

Secundo arguitur: Quia anima in re non est actus corporis, sed materiæ primæ formalissime loquendo. Nam illius est actus, quod actuatur ab ipsa, et est in potentia ad ipsam physice et in re, et non secundum metaphysicas distinctiones. Sed id, quod est in potentia ad animam et in re suscipit illam, est materia prima nuda; sic enim recipit formam et unitur illi physice, siquidem non est alia forma dans gradum corporis et alia dans gradum animæ, sed una et eadem. Ergo talis forma in re et physice non est actus informans corpus, sed informans materiam et constituens corpus sicut et constituens animatum.

Confirmatur, quia alias anima formaliter, in quantum anima, esset forma accidentalis, quod est absurdum. Sequela patet, quia in quantum anima supponit materiam actuatam ipsa corporeitate, ergo non dat primum actum, ergo neque substantia-

¹ Phil. nat. 3. p. q. 1. art. 2. (II. 553 b 40).

² Phil. nat. 1. p. q. 4. art. 1. (II. 84 a 1).

³ In libro „De demonstratione“ apud Nemesium. De natura hominis c. 2. (Migne P. G. XL. 553); apud S. Grez. Nyssenium, De anima, sermo 1 (op. cit. XLV. 195).

¹ Le VI. 30. n. I.

² a 37.

lem, quia substantialis actus est primus. Et sicut si essent plures formæ in uno composito, secunda deberet accidentaliter informare, ut ex Divo Thoma dicemus art. 3.¹, similiter si unus gradus supponit corpus in actu constitutum, necessario erit gradus accidentalis.

RESPONDETUR, quod anima est forma informans materiam, sed tamen dicitur actus corporis duplici ratione: *Primo*, intelligendo ly corporis non pro subiecto informabili, sed pro composito constituto per animam, sicut cum dicitur lux esse actus lucidi, id est constituti per lucem. Et eodem modo dici potest anima actus animati; id enim significat corpus organicum, id est corpus vivum et animatum, ut supra exposuimus. Neque tunc definitio animæ includet ipsum definitum, sed definitur forma per suum effectum formalem, scilicet anima per animatum, licet rursus ipse effectus formalis indicat ordinem ad causam suam, quia effectus et causa correlative se habent.

Secundo intelligi potest nomine corporis subiectum informabile, sed tunc non intelligitur definitio de ipsa anima, ut absolute est forma, sed specificative, ut est gradus; nec ly corpus intelligitur ipsa materia informabilis, sed illud, quod se habet ut materiale ex parte gradus inferioris respectu gradus superioris. Anima enim non solum se habet ut informans et constituens corpus sicut aliæ formæ, sed ut elevans corpus ad superiorem gradum et altiorem modum operandi, et respectu animæ sic elevantis debuit poni pro materiali non solum id, quod informat, sed ipsum corpus, quod elevat. Nec obstat, quod anima solum educitur de

potentia materiæ, non vero de potentia gradus corporei nec physice informat ipsum. Respondetur enim, quod anima ut forma informans et educibilis est actus corporis ratione materiæ tantum, quæ in corpore includitur, sed in quantum elevans et graduans respicit ipsum corpus, et non solum materiam, quia elevat illud ad altiorem gradum.

Ad confirmationem respondetur animam non esse formam accidentalem etiam secundum gradum animæ, quia non dat esse distinctum a gradu corporeitatis et substantiæ, sed explicationem maiorem eiusdem. Unde non potest accidentale esse præbere, quia est in eadem linea et prædicamento substantiæ et ab eadem forma proveniens. Quando autem dantur duæ formæ entitative distinctæ et quæ non dant unum et idem esse, sed diversum, tunc secundum esse non potest esse substantiale, sed accidentale, quia supervenit subiecto informato et habenti esse primum, non vero idem esse secundum maiorem explicationem et graduationem præbet, ut dicemus art. 3.³

Tertio obiciet: Quia in illa particula „potentia vitam habentis” vel intelligitur vita substantialis, quæ habetur per informationem animæ, vel accidentalis, quæ consistit in operatione. Primum esse non potest, quia sic non esset habens vitam in potentia, sed in actu, quia corpus vivum seu organicum actu est informatum ab anima. Si secundum, imprimis definiretur anima per aliquid sibi posterius, scilicet per operationem, quæ ab ea emanat; *deinde* deberet dici actu vitam habens, quia animal semper habet aliquam operationem in actu, saltem mo-

tum cordis, ut diximus¹. *Denique* quia sic hæc prima definitio coincideret cum secunda, qua dicitur, quod anima est primum principium nutriendi, sentiendi, intelligendi etc. quæ omnes sunt operationes vitæ.

RESPONDETUR, quod, ut supra diximus, illa particula „potentia vitam habentis” de vita pro operatione intelligitur. Et ad probationem in contrarium respondetur, quod operatio est aliquid posterius anima in genere causæ effectivæ et in executione, est tamen prior illa in genere causæ finalis et in intentione, quia unumquodque est propter suam operationem.

Ad secundam instantiam respondetur, quod anima de se non est nisi actus primus, et consequenter non habet operationem nisi in potentia. Quod vero semper habeat operationem aliquam sibi adiunctam, non tollit, quod sit in potentia ad quamlibet divisive, quantum est ex se, quia potest ab intrinseco cessare a qualibet, in qua perfecte se movet, vel transmutare se de una operatione ad aliam. In motu autem cordis non movetur a se, sed a generante, licet per illum motum vivat tamquam per primum motum vitalem non derivatum ab alio priori motu, sed a movente extrinseco, quatenus est principium viventis et causa vitæ, et consequenter primi motus vitæ, quia etiam viventia non se movent nisi ut mota et ab extrinseco principio dependentia. De quo latius diximus in q. 23. Phys.³

Ad tertiam instantiam dicemus art. seq., in quo secundam animæ definitionem explicabimus.

ARTICULUS II.

UTRUM SECUNDA DEFINITIO ANIMÆ RECTE SIT TRADITA, ET AN SINT ISTÆ DEFINITIONES ESSENTIALES.

Secunda definitio animæ, quæ sumitur ex hoc 2. libro textu 24.⁴ et ex D. Thoma ibi lect. 4.⁵, sic se habet: «Anima est id, quo vivimus, sentimus, movemur et intelligimus primo», id est est primum principium intelligendi, movendi, sentiendi et vivendi. Hanc definitionem tradit Aristoteles, ut per eam magis explicet primam eamque demonstret. Unde duo oportet explicare in hoc articulo: Primo, definitionem ipsam in se, secundo, quomodo per ipsam demonstratur alia prior.

Circa primum dicimus duo: PRIMUM, quod ista definitio est recta et exacta. *Ratio est*, quia explicat omne, quod pertinet ad animam per gradus et officia sua, ergo est exacta. Antecedens constat singulas particulas explicando. Prima est illa particula „id quo”, cui coniungenda est ultima particula, qua dicitur „primo”, id est quo primo vivimus et sentimus, quasi sit primum principium vivendi. Et illa particula „quo” denotat formam seu principium intrinsecum; extrinseca enim principia non sunt id, quo aliquid constituitur in esse, sicut causa efficiens et finalis non est id, quo aliquid constituitur, sed a quo movetur vel cuius gratia fit. Dicitur „primo” ad denotandum, quod anima debet esse principium substantiale et radi-

¹ 29 a 34.² 16 b 14.³ 29 a 21.¹ 19 a 38, b 11.² 17 a 3.³ Phil. nat. 1. p. q. 23. art. 1. (II. 466 a 26).⁴ c. 2. (414 a 12).⁵ Pa XX. 50 b.

cale, potentia autem operativa non sunt id, quo primo operamur aut vivimus, sed instrumenta operandi et vivendi. In reliquis particulis denotantur principales gradus et operationes animae, scilicet gradus vegetativus in illa particula „quo vivimus”, gradus sentiendi in illa particula „quo sentimus”, gradus intellectivus in illa particula „quo intelligimus”, operatio autem appetendi et locomovendi in illa particula „quo locomovemur”.

DICES: „Vivere” est commune omnibus gradibus viventium, ergo non explicatur in hac definitione gradus vegetativus in particula. *Secundo*, illa particula „locomovemur” vel explicat gradum vivendi aut potentiam operandi. Non primum, quia locomotivum est aliquid consecutum ad gradum sentiendi et intelligendi multo magis quam appetitivum, quia ab appetitu dependet et sequitur motus progressivus. Si autem sumitur pro potentia, cur non ponitur in definitione appetitus, qui est principalior potentia quam locomotiva, nec minus nobis nota quam illa. *Denique* inconvenienter ponitur in definitione, „quo vivimus et sentimus etc.”, quia id videtur solum convenire nobis, non autem omni alii viventi. Et similiter illa copulatio „vivendi et sentiendi etc.” non verificatur de aliqua anima in particulari nisi tantum de humana, cui soli conveniunt omnes illi gradus simul, ergo non potest applicari omni animae.

Ad primum respondetur, quod vivere dupliciter sumitur. Uno modo abstracte et in communi, alio modo pro eo, quod est primum in genere vivendi et ipso communi nomine vitae nominatur, quia est fundamentum ad reliquas omnes vitas. In definitione

ergo sumitur ly vivere in hoc secundo sensu. Unde dicit D. Thomas in hoc 2. libro lect. 4. ¹ super textum 24. ², quod «vivere refert Aristoteles ad principium vegetativum, quia prius dixerat, quod vivere propter hoc principium inest omnibus viventibus».

Ad secundum dicitur, quod in potentia locomotiva implicite involvitur appetitiva, quia potentia locomotiva est executiva appetitus, imo aliqui volunt eam non distinguere ab appetitu, de quo dicemus infra q. 12. ³ Quare per locomotivum compendio intelligit Aristoteles etiam appetitivum, quia motus progressivus est executio appetitus, et per ipsum tanquam per effectum notior melius nobis innotescit appetitus.

Ad tertium respondetur, quod ly „vivimus et sentimus etc.” non loquitur solum de nobis hominibus, sed de nobis viventibus seu animatis, nec restringi debet ad speciem humanam, sed ad genus viventium. Nec illa particula „et” sumitur copulativam, sed distributivam, scilicet quod quaecumque anima aliquam ex illis operationibus seu gradibus habeat, licet aliqua anima propter suam eminentiam, scilicet anima humana, omnes illas habeat. Et sic virtualiter traditur hic definitio et divisio animae, quod nullum est inconveniens; explicatio enim rei communis iuvatur per inferiora, in quae dividitur et ad quae dicitur ordinem.

SECUNDO explicari oportet, an ista definitio, et similiter prima art. praecedentis, et quae per istam demonstratur, sint definitiones essentialia. In qua parte auctores divisi sunt. Nam quidam existimant hanc secundam definitionem essentialia esse, quia illa particula „quo vivimus, sentimus etc.” sumitur pro principio

¹ Pa XX. 50 b.

² c. 2. (414 a 12).

³ art. 7.

radicali vivendi, principium autem radicale essentia animae est. Unde Mag. Bañez 1. p. q. 75. art. 1. in explicatione huius secundae definitionis sentit esse valde probabile, quod sit definitio essentialis, idemque sentit Caietanus 2. de Anima cap. 2. q. 4. *Alii* intelligunt istam secundam definitionem esse descriptivam, quia traditur per operationes vitae, quae sunt aliquid posterius et accidentale. Et ita hanc sententiam videtur ponderare D. Thomas 2. de Anima lect. 3. in principio ¹ docens, quod prima definitio animae demonstratur per istam secundam a posteriori et per effectus. Unde hanc sententiam sequitur P. Suarez tract. de Anima libro 2. cap. 3. circa 3. punctum et alii. De prima autem definitione animae, scilicet quod sit actus corporis organici, communis sententia est, quod sit definitio quidditativa.

RESPONDEO ERGO ET DICO SECUNDO: Utramque definitionem absolute esse essentialia, et in utraque connotari aliquid extrinsecum, per ordinem ad quod definitur anima, licet in hac secunda definitione connotetur aliquid extrinsecum, quod magis se habet ut effectus animae in genere causae efficientis, et sic est aliquid magis notum quoad nos ad demonstrandum a posteriori primam definitionem.

Ut explicetur fundamentum huius conclusionis, adverte, quod substantia incompleta, qualis est forma et etiam ipsa anima, non potest definiri absolute et in ordine ad se sicut substantia completa et totalis, sed in ordine ad aliquid extrinsecum. Qui tamen ordo formae ipsi intrinsecus et essentialis est, eo quod forma essentialiter dicit ordinem ad alterum, quod informat vel componit. Est autem in forma substantiali duplex ordo essen-

tialis et intrinsecus, scilicet ordo informandi et ordo operandi; est enim forma principium dandi esse et principium etiam seu radix operationis, et in ratione informandi respicit materiam seu subiectum, quod est informabile a se, in ratione autem operandi respicit actum secundum seu operationem, non quidem proxime sicut potentia, sed remote et radicaliter sicut primum principium. Inter istos autem duos ordines seu respectus primus, qui est ad materiam seu subiectum, intimior est formae et prior in illa, tum quia id, quod illi praebet, est esse et substantialis species; tum quia forma et materia ad invicem sunt causae, et ita forma definitur per ordinem ad materiam, non solum ut causatam a se in ratione informatae, sed etiam ut ad causam sui, in quantum recipit illam et dependet ab illa in esse. At vero forma substantialis licet essentialiter habeat esse radix potentiarum et operationum, cum non sit radix illarum per aliquid superadditum, sed per seipsam, tamen non respicit operationem nisi ut effectum, non ut causam, a qua specificatur. Neque enim operatio specificat ipsam substantiam, quae est radicale eius principium, siquidem substantia non specificatur ab aliquo extrinseco, sed ipsae potentiae animae sunt, quae specificantur ab actibus et obiectis. Unde, ut supra ² diximus, operatio sola non est finis cuius gratia ipsius operantis, sed finis effectus, finis autem est ipsemet operans in actu.

Hoc supposito probatur conclusio, quia utraque definitio traditur per aliquid intrinsecum et essentialia ipsi animae, ergo est quidditativa.

Antecedens quoad primam definitionem probatur, quia in illa dicitur, quod anima est actus primus corpo-

¹ Pa XX. 46 a.

² 19 a 30.

ris. Sed esse actum primum est illi
essentiale, quia non est aliquid ex-
trinsecum vel consecutum ad aliam
priorem rationem, sed per propriam
et intrinsecam essentiam anima ac-
tuat et informat tamquam actus
primus. Similiter ordo ad corpus seu
materiam est intrinsecus et essentia-
lis ipsi formæ seu animæ. Ergo tra-
ditur ista prima definitio per aliquid
quidditativum, et essentielle.

Quoad secundam vero definitionem
probatur, quia, ut diximus¹, in forma
substantiali esse radicem potentiarum
et operationum est aliquid essentielle
et quidditativum, siquidem non habet
hoc forma substantialis per aliquid su-
peradditum, quod sit extra essentiam;
fundatur enim in ipsa essentia con-
nexio cum passionibus et operati-
onibus. Si autem esset radix illarum per
aliquid superadditum essentiæ, de
illo esset eadem difficultas, quomodo
dimanaret et connecteretur cum tali
essentia. Constat autem, quod ista
secunda definitio traditur per ipsam
primam radicem operationum vita-
lium, quia dicitur anima esse id, quo
vivimus et sentimus primo, ergo de-
finitur per primam radicem vivendi
et sentiendi. Et licet operationes sint
extrinsecæ ipsi animæ tamquam ef-
fectus eius, tamen ordo radicalis ad
illas essentialis est animæ. Et sicut
prima definitio traditur per ordinem
ad aliquid extrinsecum, scilicet cor-
pus seu materiam, et tamen est
essentialis definitio, quia ordo ad
corpus essentialis est animæ seu
formæ, ita hæc secunda definitio es-
sentialis erit, licet tradatur per or-
dinem ad operationes extrinsecas,
quia ordo radicalis ad illas essentialis
est animæ.

Quodsi per ly „vivere et sentire
etc.” intelligamus non operatio-
nes vitales, sed ipsam informa-
tionem seu effectum formalem, quo

substantialiter aliquid constituitur
in esse viventis vel sensitivi etc.,
tunc multo evidentius definitio hæc
est quidditativa, quia traditur per
effectum formalem intrinsecum et
quidditativum ipsius animæ, ad quem
dicitur esse ordinem.

Quod vero in hac secunda definitio-
ne connotetur aliquid magis condu-
cens ad demonstrationem a posteriori
respectu primæ, statim explicabimus.

Circa secundum, quod in præsentem
articulo inquirimus, scilicet quomodo
demonstretur prior definitio animæ
per hanc posteriorem, *dubium est*,
quomodo ista secunda definitio dif-
ferat a priori, siquidem utraque vi-
detur tradi per ordinem ad opera-
tiones. Dicitur enim ista secunda,
quod est primum principium, quo
vivimus et sentimus, quod pertinet
ad operationes vitales; et prima defi-
nitio dicit, quod anima est actus
corporis potentia vitam habentis, ubi
ly vitam explicavimus de vita acci-
dentali, quæ utique est operatio vi-
talis. Et secundo est dubium, an ista
secunda definitio demonstret priorem
a posteriori vel a priori.

Ad primam difficultatem re-
spondetur istam secundam definitio-
nem differre a prima tum in modo
explicandi et definiendi, tum in rebus
explicatis. *In modo quidem defi-
niendi*, quia hæc secunda definitio ani-
mæ ut principium radicaliter ope-
rativum, prima vero ut principium
informativum, licet etiam addatur
ordo ad operationem vitalem in illa
particula „potentia vitam habentis”,
in qua solum ponitur in communi id,
quod secunda definitio in particulari
explicat per omnes gradus seu opera-
tiones vitæ; unde etiam differunt in
hac particula et in explicando ordi-
nem ad operationes vitales. Et hinc
constat, quod etiam differunt in
ipsis rebus explicatis, quia prima de-

finitio traditur per habitudinem a-
nimæ ad corpus, et hoc est quod
primo et per se explicat, et hæc ha-
bitudo est causæ formalis ad id,
quod informat. Secunda vero definitio
traditur per habitudinem ad ipsos ef-
fectus, qui ex tali forma resultant sive
formales, si ly „vivimus et sentimus”
explicetur de ipsa vita substantiali,
vel per habitudinem ad effectus ope-
rativos et in genere causæ efficientis,
si intelligatur de vivere et intelligere
accidentaliter pro operatione.

Ad secundam difficultatem
respondetur, quod Philosophus in
hoc 2. cap., ubi tradit hanc se-
cundam definitionem, docet per eam
demonstrari primam tamquam per
notiorem¹. Ut autem explicemus,
quomodo demonstretur, advertet
quod definitio a posteriori, quæ est
per effectus, non ordinatur nisi ad
demonstrandum causam esse seu
quoad an est, et ideo dicitur demon-
stratio quia, et non propter quid, ut
si vellemus demonstrare, quod datur
anima in rerum natura idque osten-
deremus ex effectibus, quia datur
operatio vitalis, scilicet sentire et
intelligere etc., ergo datur anima;
hæc esset demonstratio a posteriori
et quia. Nunc autem Philosophus non
intendit per hanc secundam defini-
tionem demonstrare, quod detur a-
nimæ, sed quod prior definitio recte
sit tradita. Et ad hoc assumit non
ipsas operationes animæ tamquam
effectus eius, sed ipsum munus seu
officium animæ, ut est radix suarum
operationum, ad ostendendum, quod
cui convenit tale munus, etiam con-
venit, quod sit actus primus respectu
corporis. Et sic D. Thomas in hoc
2. libro lect. 4. circa textum 24.²
hoc modo exponit syllogismum Phi-
losophi: « Duorum, quorum utro-

que dicimus aliquid esse aut operari,
unum scilicet, quod est primum, est
forma et aliud quasi materia. Sed
anima est primum, quo vivimus, licet
anima et corpore vivamus; ergo a-
nimæ est forma respectu corporis
viventis seu organici, quæ fuit de-
finitio animæ supra posita. Ubi ma-
nifestum est non procedere ex aliquo
effectu, quasi ex operationibus vita-
libus probet animam esse actum cor-
poris organici, sive sumantur opera-
tiones ut effectus sive ut fines; sed
tota probatio Aristotelis consistit in
eo, quod cum in vivente includantur
duæ partes, scilicet corpus et anima,
illud ex his duobus dicitur forma seu
actus primus, quod est primum, quo
vivens vivit et sentit.

Cuius exemplum ponit in scientia
et sanitate, quia est id, quo primo
scimus vel sumus sani. Ergo anima
debet esse, quo primo vivimus aut
sentimus, ergo erit forma seu actus
corporis. Ubi sumit Aristoteles pro
medio, quod forma est primum,
quo aliquid dicitur tale, sicut in
exemplo scientiæ et sanitatis con-
stat; et primum, quo dicimur vivere
et sentire, est anima, quod est se-
cunda definitio, et inde infert, quod
anima debet esse actus primus cor-
poris, quod est prima definitio. Non
ergo sumit pro medio ipsas opera-
tiones animæ tamquam aliquid ex-
trinsecum, ut procedat ab effectu ad
causam, sed aliquid intrinsecum ipsi
animæ, scilicet esse primum prin-
cipium istarum operationum, ad pro-
bandum inde aliud etiam intrinsecum
conveniens ipsi animæ, scilicet quod sit
forma et actus primus corporis orga-
nici, quasi demonstrans unum officium
seu munus intrinsecum animæ ex alio.
QUODSI INQUIRAS: An sit ista de-
monstratio a priori vel a poste-

¹ 23 b 23.

¹ 413 a 11.

² Pa XX. 50 a.

³ c. 2. (414 a 4).

reriori, et quo modo tradatur per aliquid notius. Respondetur D. Thomam in hoc 2. libro lect. 3. ¹ in initio et super textum 13. ² dicere, quod hæc demonstratio est a posteriori et per effectus. Quod verum est, considerando istam secundam definitionem quantum ad id, quod connotat in obliquo. Dicitur enim principium sentiendi et vivendi, id est ¹⁰ operativum vitæ et sensus, et sic dicit aliquid, quod est posterius et notius quoad nos, et sic esse principium talium operationum in obliquo connotat ipsas operationes, quæ se ¹⁵ habent ut effectus posteriores. Considerando autem id, quod directe ponitur in ista definitione, scilicet esse principium seu radicem ipsam sentiendi et vivendi, sic manifestum est ²⁰ non dari a posteriori tamquam per effectum, quia esse radicem operationum non est effectus naturæ, sed ipsamet natura. Sed quia in ipsa natura iste ordo ad operationes est ²⁵ tamquam formalitas quædam et respectus posterior quam formalitas seu ordo ad materiam et subiectum informabile, potest etiam intelligi, quod sit demonstratio a posteriori ³⁰ eo modo, quo inter formalitates alicuius rei una dicitur consequi et posterior esse quam altera, sicut etiam inter ipsa divina attributa potest dari demonstratio a priori vel ³⁵ posteriori, secundum quod una ratio intelligitur prior altera vel consecuta ad illam. Denique potest demonstratio ista a priori sumi in alio sensu, scilicet intelligendo per ly „sentimus ⁴⁰ et vivimus” non operationes ipsas, sed ipsum esse vivendi et sentiendi, quod primo præbetur ab anima; tunc enim per aliquid requisitum ad officium formæ demonstratur, quod ⁴⁵ anima sit actus vel forma, scilicet

¹ Pa XX. 47 a.
² c. 2. (413 a 20).
³ Pa XX. 50 a.
⁴ c. 2. (414 a 4).

quia est id, quo primo constituitur et denominatur aliquid tale, probatur esse formam talis. Qua ratione D. Thomas ³ explicat hunc syllogismum seu demonstrationem super illum textum 24. ⁴ Et sic utraque explicatio locum habet in D. Thoma secundum diversas considerationes.

Quodsi dicas: Nam esse actum seu formam non est effectus consequutus in anima, sed aliquid illi essentiali. Similiter esse primum, quo aliquid constituitur, non habet rationem causæ formalis vel efficientis aut alterius causalitatis ad hoc, quod aliquid sit actus vel forma; ergo non est demonstratio a priori. Respondetur, quod ly „forma et actus” potest sumi dupliciter: Uno modo entitative, ut est in se, secundum quod distinguitur contra potentiam; alio modo secundum respectum formæ et ut exercet officium informandi. Primo modo non potest demonstrari, quod aliquid sit forma, quia essentia rei est indemonstrabilis. Secundo modo potest demonstrari, quod alicui conveniat officium formæ, quia convenit illi id, quod requiritur ad tale munus, scilicet esse primum, quo aliquid constituitur in esse talis. Et hoc ideo, quia omne prædicatum respectivum potest demonstrari per absolutum, quod habet ut fundamentum tamquam rationem priorem, eo modo, quo in divinis unam rationem attributi demonstramus per aliam. Et quando dicitur: In quo genere causæ fit hæc demonstratio? respondetur, quod reducitur ad causam formalem eo modo, quo fundamentum est causa rei fundatæ, scilicet ad modum specificantis illam et derivantis ex se; aut saltem ad causam materialem sustentantem rem fundatam. Imo etiamsi solum se

haberet ut conditio requisita, dummodo essentialiter requireretur, demonstratio esset per causam formalem reductive, non informantem, sed modificantem vel apponentem conditionem ad constitutionem requisitam.

Quod vero hæc demonstratio fiat per aliquid notius quoad nos, ex eo constat, quia esse actum corporis organici non est ita notum sensibus, ¹⁰ sicut est notum per ipsas operationes et motus, quod aliquid sit vivens et sentiens. Ex quo concluditur, quod oportet dari aliquid, quo primum constituitur in esse viventis, et hoc ¹⁵ debet esse actus informans tale corpus, et hæc informatio et actuatio in se non est ita nota.

Ex dictis constat non habere locum argumenta, quæ deducuntur ²⁰ contra hanc demonstrationem ex eo, quod est per operationes tamquam per effectus, nec operationes se possunt habere ut fines, quia potius vivens est finis operationum, et substantia ipsa non specificatur a fine vel ²⁵ obiecto sicut potentia. Ceterum iam diximus ¹ non fundari hanc demonstrationem in operationibus, ut in effectibus ad causam, sed in ratione ³⁰ principii, quo aliquid est primo tale ad hoc, quod est esse formam rei talis.

SED INSTABILIS: In anima rationali, quæ ut intellectiva est primum principium intelligendi, et prout talis ³⁵ non est actus corporis organici, quia intelligere non exercetur per organum corporeum, — ergo vel non convenit illi prima definitio vel hæc secunda non demonstrat adæquate ⁴⁰ primam. Respondetur animam rationalem per se et essentialiter esse formam hominis, ut definitur in Concilio Viennensi Clementis V. De

Summa Trinitate ² et in Concilio Lateranensi sub Leone X. sess. 8. ³ Ex quo infertur, quod etiam in quantum rationalis vere est anima, quia vere constituit hominem quantum ad id, quod proprium hominis est, scilicet in quantum rationalis, quia esse hominem habet ab anima ut a forma, et consequenter esse rationalem, quod constituit hominem, ut homo est. Cum ergo dicitur, quod non est actus corporis organici, in quantum intellectiva est, respondetur, quod etiam in quantum intellectiva est actus corporis organici, non quidem quod potentia intellectiva sit affixa et dependens ab organo, sed quia utitur illo ministerialiter, quatenus pro isto statu est dependens a phantasmatibus ut ministrantibus sibi species. Atque ita non repugnat formam spiritualem esse actum corporis, non per dependentiam ab illo, sed per communicationem suæ actualitatis ad illud. Et licet esse talis formæ in se spirituale sit, tamen quia eminenter est corporeum, potest modo corporali, et non spirituali communicare tale esse corpori, ut amplius dicemus infra q. 9. ⁴ et videri potest de hoc D. Thomas quæst. de Anima art. 1. ad 13. et 18. et 19. ⁵ et quæst. de Spirit. Creat. art. 2. ad 4. ⁶ et 1. p. q. 76. art. 1. ad 5. Quodsi dicas: Cur similiter accidens spirituale non poterit inherere corpori, si corpus est capax existentia spiritualis per animam, respondetur causam esse, quia accidens spirituale non est eminenter corporeum neque gradum corporeitatis habet, eo quod illud accidens dicitur spirituale, quod est participatio quædam seu virtus gradus spiritua-

¹ 25 a 37.
² Denzinger (ed. 1922) 480, 481.
³ l. c. 738.
⁴ art. 2.
⁵ Pa VIII. 468 b; 521 a; 524.
⁶ l. c. 432 b.

lis in eo, in quo spiritualis est. Unde nihil habet de participatione gradus corporei, et sic neque potest corporeum esse dare neque ab illo dependere in sua sustentatione, sicut dependet res inhærens. Nec tamen repugnat omnis communicatio spiritualis accidentis subiecto corporeo, quando scilicet communicatur ei modo imperfecto et quasi motio et elevatio superioris, sicut virtus instrumentalis, qua movetur corpus a spiritu ad aliquem spiritualem effectum, quia impressio per modum motus inhæret corpori non absolute, sed ut obedientialiter subicitur spiritui, de quo diximus q. 26. Phys. art. 1. ¹ et iterum infra q. 10. ² tractando de intellectu agente.

ARTICULUS III.

UTRUM IN QUOCUMQUE VIVENTE SIT TANTUM UNA FORMA SUBSTANTIALIS AD OMNES GRADUS.

DIFFICULTAS PRÆSENS, quæ satis apud antiquos disputata est et communis est omni composito substantiali, ex quadruplici capite oritur: Primo, an multiplicentur formæ substantiales iuxta plura prædicata quidditativa, ita quod diversa prædicata a diversis formis proveniant. Secundo est specialis difficultas circa formam corporeitatis, an sit coæva materiæ, reliquæ vero formæ superveniant illi. Tertio ex parte graduum vitæ specialem difficultatem habet in viventibus, an proveniant a diversis formis. Quarto ex parte diversarum partium heterogenearum vel ex parte diversorum humorum in animalibus; videntur enim singula ista exigere diversas formas propter diversas proprietates

¹ Phil. nat. I. p. q. 26. art. 1. (II. 520 b 12).
² art. 2.

tes et officia, quæ habent. Et ita diversi auctores antiqui secundum hæc diversimode moti sunt ad ponendum diversas formas. Et difficultas currit supponendo, quod quælibet forma præbeat gradum et prædicatum quidditativum singularizatum. Sic enim inquirimus, an ista prædicata et diversi gradus, prout in singulari, proveniant a diversis formis in eodem composito.

In hac parte est CONTROVERSIA cum Scoto et eius schola, et ante ipsum fuit cum Avicenna et multo ante cum Platonicis, qui ponebant diversas formas esse in diversis partibus eiusdem compositi, ut in corde, cerebro, hepate. Quod in homine non ita difficile intelligebatur apud ipsos, quia animam intellectivam solum ponebant ut motorem, non ut formam substantialem, et sic permittebantur aliæ formæ esse in corpore, ut constitueretur mobile ab anima, ut inquit S. Thomas 1. p. q. 76. art. 4. Supponendo autem animam humanam uniri ut veram formam hominis, eadem difficultas currit in ipsa atque in aliis compositis. Scotus ergo in 4. dist. 11. q. 3. sentit rationes D. Thomæ non concludere unitatem formæ, et ita in homine præter animam intellectivam ponit formam corporeitatis seu mixti propter rationes infra adducendas.

NIHILOMINUS tamquam certa conclusio et communi auctorum approbatione recepta statuendum est: **In nullo composito substantiali, quod est unum per se, posse dari plures formas substantiales, neque propter diversa prædicata seu gradus neque propter diversitatem partium heterogenearum.**

Hæc conclusio est perpetua in D. Thoma, ut patet 1. p. q. 76. art. 3. et 4. et 2. Contra Gent. cap. 58.

et 7. Metaph. lect. 12. ¹ et quæst. de Anima art. 11. ² et sequuntur communiter alii auctores, qui late citantur a P. Suarez disp. 13. Metaph. sect. 3. n. 12. et libro 1. de Anima cap. 6. et a Mag. Bañez libro 1. de Generat. q. 8. art. 1. et 2.

RATIONES præcipue sunt duæ, quæ diligenter in præsentī tractandæ sunt.

Prima ratio principalis sumitur ex ipsa propria et intrinseca ratione formæ substantialis, quia de eius ratione est, quod det esse simpliciter, sicut forma accidentalis dat esse secundum quid, quod dicitur secundum quid, quia supervenit alicui esse præsupposito, et sic non constituit esse simpliciter in ipsa re, quam informat, sed esse ut tale, id est ut superadditum alteri esse, per quod res supponitur existens. Si ergo darentur plures formæ substantiales incompletæ in uno composito, necessario una forma superveniret alteri et præsupponeret ipsum compositum habere aliquid esse per priorem formam, quo absolute et sine addito redderetur existens et extra causas; hoc enim est simpliciter dare esse.

Et ita sumimus in præsentī simpliciter ad evitandam omnem æquivocationem, scilicet pro eo, quod reddit absolute et sine addito aliquid existens. Ergo si per unam formam substantialem, quantumvis incompletam, redditur aliquid absolute et sine addito existens, siquidem vere supponitur corpus v. g. vel substantia constituta, per secundam formam iam non fit esse simpliciter, quia superadditur, sed ut tale, quod est esse secundum quid et proprium accidentium. Itaque repugnat, quod detur aliquid esse a forma substantiali, et non sit primum esse, quod est esse simpliciter et substans aliis, et consequenter idem est dari plures for-

mas substantiales in aliquo composito et dari plura esse, quorum quodlibet sit primum et substantiale, quod omnino repugnat.

Hæc ratio evacuatur a SCOTO et ab omnibus, qui tenent materiam primam secundum se esse ens in actu entitative. Sicut enim materia prima apud istos habet esse in rerum natura simpliciter, id est sine addito, quia vere existit, et tamen per introductionem formæ mutatur ad tale vel tale esse, et non constituit ens per accidens cum forma, quia illud esse, quod habet, est incompletum et adhuc in potentia ad ulteriorem actum, atque adeo cum illo potest componere esse completum, quod simpliciter sit unum, — sicut in compositione metaphysica gradus quilibet includit aliquid esse, qui tamen cum ulteriori gradu componit aliquid unum per se, — sic similiter in compositione physica dici potest de formis incompletis, quarum quælibet dat esse cum potentia ad ulteriorem formam et esse. Quando autem dicitur, quod ex duobus entibus in actu non fit unum per se, intelligitur de duobus entibus in actu plene et complete; si enim adhuc est in potentia ad ulteriorem actum, cum illo componet, non ut ens in actu, sed ut in potentia.

Hæc evasio coegit P. SUAREZ loco supra cit. ab hac ratione abstinere et aliunde probare conclusionem positam, tum inductione, quia eadem forma accidentalis, v. g. albedo, dat esse genericum et specificum, et similiter eadem forma in angelis utrumque facit. Cur ergo eadem forma substantialis in rebus compositis id non faciet? Tum etiam quia nulla forma est in re existens, quæ specifica non sit, quia genericum sine specifico dari non potest. Habet enim

¹ Pa XX. 495 a.

² Pa VIII. 499.

quælibet forma distinctum esse a materia et aliis formis specificis, ergo debet habere specificam differentiam. Si autem habet, utique illam communicat materiæ, quia quidquid in se habet, totum præbet materiæ, quam informat.

Cum vero urgetur exemplo ipsius materiæ, quæ in eius sententia habet esse, et tamen illud communicat aliis formis completurque quasi specificè per formas, ergo similiter potest aliqua forma dare actualitatem genericam materiæ, et tamen ulterius esse complebilem per formas specificas. Respondetur materiam esse fundamentum substantiæ compositæ et per modum potentiæ inchoare ipsum compositum, et ita de se est indifferens, ut per varios actus compleatur. At vero forma est complementum naturæ substantialis, et ita hoc ipso, quod habet determinatam specificam rationem formæ, si uniatur materiæ, complet illam et constituit in ultima specie, nec relinquit indifferentem ulterius ad aliam formam. Ceterum in hac parte restat probandum P. Suarez, cur omnis forma sit complementum ita ultimum et perfectum, quod non possit ulterius perfici et compleri, atque ita prima forma complebit informando et dando esse, sed non perfecte et ultimo, sed adhuc in potentia ad ulteriorem actualitatem, sicut perficitur anima per potentiam tamquam per formam et potentiam per habitum et habitus per actum, quia isti actus ordinate se habent in perficiendo, et unus est perfectior altero ordine quodam. Unde respondebit Scotus, quod prima forma substantialis dat esse specificum non in specie ultima, sed subalterna cum potentialitate ad ultimam formam specificam, et per illum gra-

dum subalternum distinguitur ab aliis formis dantibus alios gradus, sicut materia, quia habet gradum substantiæ partialis communissimum, distinguitur specie ab aliis et est in potentia ad alia. Quare non videtur hæc ratione satisfactum.

Oportet ergo redire AD IPSAM RATIONEM D. THOMÆ, quæ valde philosophica est et iuxta principia Aristotelis ab ipso D. Thoma tradita et a nobis explicata 1. Phys. q. 3. 1 et 1. de Generat. q. 1. art. 2. 2, quod materia est ens in potentia et non habet ex se aliquem actum, etiam entitativum, alias non fieret compositum substantiale neque substantialis generatio, quia non fieret esse simpliciter, sed præsupponeretur. Et ideo S. Thomas quæst. illa 76. art. 4. fundans hanc rationem subdit, quod «antiqui, qui posuerunt materiam primam esse aliquod ens actu, putant ignem aut aerem aut aliquid huiusmodi, dixerunt, quod nihil generatur aut corrumpitur simpliciter, sed omne fieri dixerunt esse alterari, ut dicitur 1. Phys. 3». Sentit ergo D. Thomas eandem esse rationem ponendi materiam primam, quod sit ens actu, et ponendi plures formas substantiales, quarum una supponat aliam; utrumque enim æque tollit unitatem per se compositi et generationis substantialis. Et ita non admittimus instantiam de materia prima.

NIHILOMINUS ne solum alligemus rationem factam huic sententiæ de materia prima, DUO ADDIMUS in præsentem: Primum, quod est contra rationem formæ substantialis dare illud esse incompletum et cum potentia ad ulterius esse, quia vel illud esse, quod præbet, sufficit se solo ponere extra causas rem, quam constituit, vel non sufficit, sed indiget

ulteriori forma incompleta et esse eius, ut ponatur res extra causas. Si hoc secundum, non est esse formæ substantialis, quia non est principium alicuius esse sufficientis existere per se, sed indigentis consortio alterius; ergo ex vi talis formæ incompletæ nondum fundat conceptum formæ substantialis, sed vel materiæ, quæ si habet esse, solum est receptivum alterius, et ita est substantia solum ut recipiens, non ut dans esse, vel ut forma accidentalis, quæ dat esse indigens alterius esse fulcimento, non autem per se existens. Si dicatur primum, talis forma est complete substantialis, quia complete dat esse substantiæ, quod est esse per se, nec dependet ab alio esse ut sit, et sic reliquæ formæ advenientes sunt accidentales, utpote supponentes esse complete, substantiale et per se.

Secundum est, quia vel forma habet potentialitatem, ut ulterius informetur, vel solum relinquit in materia locum et potentialitatem, ut informetur ab ulteriori forma. Primum esse non potest, quia forma quantumcumque sit imperfecta et incompleta, non tamen est informabilis ab ulteriori forma substantiali, quia ipsa nihil habet de materia. Nihil est autem informabile ab ulteriori forma substantiali nisi materia, quia potest componere cum forma substantiali. Cuius ratio est, quia illud, quod componit substantialiter cum forma, debet esse in potentia ad talem formam, ita quod educatur ex illa vel infundatur illi. Non potest autem una forma substantialis educi ex alia forma, sed solum ex materia, quæ est in potentia ad omnes formas. Si autem educeretur ab alia forma, illa non esset pure forma, sed aliquid haberet etiam de materia, et sic numquam duæ formæ, quæ

pure essent formæ substantiales, inveniri possent in eodem composito substantiali. Si dicatur secundum, currit ratio facta a principio, quia tunc una forma non determinat aliam substantialiter componendo cum illa, sed unaquæque cum materia facit suum compositum, ergo non restat aliquid, per quod uniantur unitate per se, sed erunt sicut plura composita accidentalia in eodem subiecto, v. g. album et dulce, quæ solum uniantur unitate subiecti, quæ est per accidens et secundum quid, non autem unitate alicuius formæ, in qua habeant unum esse per se. Nisi forte dicatur, quod illa duo composita incompleta se habent sicut partes integrantes, quæ componunt unum totum, aut dicendo, quod ultima forma constituit compositum in ratione totalis esse, ut significat Scotus cit. loco 1 § Ad rationes. Sed contra primum est, quia plures partes integrantes si non informantur eadem forma substantiali, sed diversis, solum possunt habere unitatem vel ratione eiusdem materiæ vel ratione unius quantitatis; neque enim est aliud principium faciendi unitatem nisi vel materia vel forma substantialis vel accidentalis. Remota ergo unitate substantialis formæ solum remanet unitas ratione materiæ vel quantitatis; utrumque autem est unitas secundum quid, sicut uniantur album et dulce in eodem subiecto. Contra secundum autem est, quia tunc solum dabitur unitas ordinis aut ad modum numeri, in quantum ultima forma claudit et determinat reliquas, siquidem non informat illas, sed materiam, ut probatum est, et sic non faciet unum substantialiter. Ex quo patet diversam esse rationem de compositione physica et metaphysica, quia metaphysica solum fit penes diversos gradus, qua-

¹ Phil. nat. 1. p. q. 3. art. 2. (II. 60 a 15).

² II. 554 a 16.

³ c. 4. (187 a 30).

⁴ 4. dist. 11. q. 3.

rum multiplicatio non est secundum diversas formas, quarum una informat aliam, sed secundum diversas considerationes eiusdem integræ et totalis rei, secundum quod consideratur magis indeterminata in potentia vel magis determinata in actu, eo quod non est actus purus, sed constans ex actu et potentia et consequenter diversas istas graduationes admittens secundum determinabile et determinatum. At vero compositio physica fit per veram et realem informationem. Non potest autem una forma substantialis informari ab alia, quia nihil habet in se materiæ, ex qua educatur alia forma, solum autem informat illud, a quo educitur vel cui infunditur. Unde solum potest admittere aliam formam, quatenus in eadem materia relinquit illi locum et compatitur cum illa. Et sic compositum inde resultans solum erit unum unitate potentiæ seu materiæ informatæ, non unitate formali et actuali, quæ est unitas per se.

Secunda ratio principalis contra Scotum deducitur ex ipsa prædicatione, quia omnes gradus generici et specifici prædicantur essentialiter de quolibet inferiori, sicut homo essentialiter est animal et rationale et vivens et corpus. Sed non potest essentialis prædicatione de eadem resumari a diversis formis, ergo debet provenire ab eadem. *Minor probatur*, quia quæ sumuntur a diversis formis, prædicantur de aliquo, cui conveniunt iuxta modum, quo tales formæ in eo sunt. Formæ autem, quæ alicui conveniunt, vel una per se coordinatur et subordinatur alteri, vel non. Si non, solum sequitur prædicatione per accidens, quia una forma non determinat aliam, nec per se subordinatur alteri, ergo neque per se prædicatur de alia, sed per accidens, quia omnis prædicatione subordinationem

seu coordinationem importat prædicati et subiecti. Si autem per se coordinantur illæ formæ, fiet quidem prædicatione per se, sed in secundo modo, sicut cum risibile prædicatur de homine, eo quod se habet ut forma distincta connexa cum altera, et consequenter de illa prædicatur in secundo modo per se, ut mox ostendemus. Omnes autem gradus superiores et inferiores prædicantur essentialiter in primo modo per se de illo, cui conveniunt, ergo non debent provenire a diversis formis.

RESPONDET SCOTUS, quod in prædicatis, quæ sumuntur a diversis formis, solum sequitur, quod neutra forma includat alteram nec prædicetur de illa, et consequenter quod genus non prædicetur de differentia, non tamen quod utraque non prædicetur de composito seu subiecto. *Sed hoc et falsum est, et non evacuat vim argumenti. Est falsum*, quia, ut bene notat Caietanus quæst. illa 76. art. 3. ¹, prædicata, quæ sumuntur a diversis formis, etiam unum prædicatur per se de alio, licet non in primo modo per se, sed in secundo, sicut cum dicitur „homo est risibilis”, „ignis est calidus”, licet calidum et risibile sumantur a forma accidentali. *Non evacuat vim argumenti*, quia facimus vim in eo, quod tales formæ fundant prædicationem respectu sui compositi et constituti, v. g. rationale et animal et vivens respectu hominis, quem constituunt, et inquirimus, quam prædicationem fundent respectu huius constituti, an per se vel per accidens. Si per accidens, est falsum, cum homo per se sit vivens et animal. Si per se, vel per se secundo modo, et hoc est falsum, cum sint essentielles prædicationes et primi modi. Si per se primo modo, non stat, quod sumantur a diversis formis, quia duæ formæ,

hoc ipso quod sunt distinctæ, ita se habent, quod una non est essentialiter alia, sed distincta, licet sit illi coordinata, ergo non fundat prædicationem essentialem et primi modi, sed coordinationis et connexionis duorum distinctorum, quæ est prædicatione per se secundi modi. Et sicut inter se sunt connexæ illæ formæ, sic manent connexæ in ipso composito, quod constituunt, neque enim ibi maiorem unitatem et perseitatem habent, quam inter se. Ergo non fundabunt prædicationem in primo modo, sed in secundo sicut duæ formæ connexæ.

ALIUNDE POSSET INSTARI hæc ratio facta etiam in nostra sententia, quia materia et forma sunt entitates diversæ, et tamen præbent composito prædicata essentialia in primo modo per se, sicut a materia sumitur prædicatum materialis et corruptibilis et alia similia, a forma vero, quod sit corpus vivens, animal etc. Cur ergo repugnabit a diversis formis sumi prædicata quidditativa, quæ in primo modo per se et essentialiter prædicentur? Respondetur esse disparitatem rationem inter materiam et formam et inter ipsas formas inter se, quia materia et forma ex propria et intrinseca essentia sua se habent sicut actus et potentia ipsumque compositum essentialiter constituunt etiam in primo modo per se, quia actus et potentia essentialiter et in primo modo per se pertinent ad constitutionem compositi. At vero duæ formæ distinctæ non se habent sicut actus et potentia, et ita solum possunt alicui composito convenire, quatenus inter se habent coordinationem, et una est præambula ad aliam, ut docet S. Thomas quæst. illa 76. art. 3., atque adeo solum fundant perseitatem in secundo modo, qualis potest esse inter duas formas, quarum una con-

secutive se habet ad aliam et secundum connexionem. In summa: Non fundatur essentialis prædicatione in primo modo per se, nisi vel unum sit intra essentiam alterius, et non distinctum ab illo, vel si sit distinctum, essentialiter se habeant ut actus et potentia, quia tunc unum respicit alterum non ut consecutum et connexum cum illo inter se solum, sed ut essentialiter componens ipsum tertium, quod constat ex actu et potentia. Quæ vero se habent ut duo actus seu ut duæ formæ, possunt quidem habere connexionem, qua unum consequatur ad aliud, non tamen quod essentialiter se respiciant in ratione componendi essentialiter, quia quod per se essentialiter componit, solum est actus et potentia, non actus et actus. Et ita si duo actus faciunt essentialem prædicationem, solum potest esse, quia essentialiter includitur unum in altero, non vero si distinguitur ab illo.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur ex Scoto ¹: Quia in corpore Christi separata anima mansit idem corpus numero, ut communiter dicunt Patres, et S. Thomas admittit 3. p. q. 50. art. 5. Et si in illo triduo servaretur Eucharistia, esset idem corpus, quod ante fuit consecratum, et tamen non haberet animam rationalem. Ergo aliqua forma mansit, quæ separata anima constitueret idem corpus numero sicut antea.

Confirmatur, quia omnia cadavera, ex quacumque causa generentur, sunt eiusdem rationis. Sed a diversis causis specie differentibus non potest semper produci effectus eiusdem speciei. Ergo cadavera sunt eiusdem rationis propter eandem formam corporeitatis.

¹ 4. dist. 11. q. 3. versus finem.

3. — Io. A. S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

¹ L. V. 222. n. VIII.

Confirmatur secundo, quia anima intellectiva in se spiritualis est et inextensa, in corpore autem invenitur extensio, figura, corruptibilitas etc. Ergo hæc non sunt ab anima, cuius esse est spirituale et indivisibile, ergo ab alia forma præter animam. *Denique*, ipsa anima intellectiva creatur a Deo, homo autem non creatur, sed generatur. Ergo formalis terminus generationis non est ipsa anima intellectiva, quia ubi est diversa actio, scilicet generativa et creativa, diversus terminus formalis esse debet et consequenter diversa forma, una quæ sit terminus creationis, altera generationis.

RESPONDETUR, quod corpus Christi mortuum et vivum dicitur idem numero ratione suppositi, in quo sustentatur, non ratione formæ, qua constituitur. Itaque terminative est idem numero, non formaliter, id est solum ratione suppositi, a quo habetur unitas numeralis ut a termino, et sic est idem numero suppositively, licet non omnibus modis sit idem numero, ut D. Thomas affirmat loco cit. ex 3. p. Et non potest Scotus maiorem identitatem in ipso corpore salvare quam suppositivam, eo quod ablata forma specifica remanet tantum generica corporeitatis omnibus communis, ergo non remanet idem individuum specificum, quod antea; solum ergo erit idem individualiter ratione suppositi.

Ad primam confirmationem respondetur imprimis non esse certum omnia cadavera esse eiusdem speciei. Similiter agens principale cadaveris non est illud ferrum, quo animal iugulatur et interficitur, illud enim est instrumentum tantum, principale autem est cælum vel elementum prædominans, quatenus ex abundantia alicuius qualitatis, v. g. caloris vel frigoris, animal moritur. Tunc enim per illam qualitatem tendit ad formam elementi, in quam

ultimo resolvendum est cadaver mediante illa qualitate, v. g. in ignem vel aquam vel terram, et tunc ab illo elemento prædominante dispositivo in tali qualitate generabitur, quia ad illud tendit. Et iuxta diversitatem elementi, ad quod tendit, erit diversitas cadaveris. Sed esto, sint omnes formæ cadaveris eiusdem speciei, adhuc restat eadem difficultas, quia vel sunt omnia eiusdem speciei infimæ, et sic præter formam genericam corporis necesse erit producere specialem cadaveris, et de illa inquiremus quomodo possit a diversis agentibus produci, etiam in sententia Scoti. Vel forma cadaveris solum est forma generica corporis remota anima, quæ dabat esse specificum hominis, et sic iam homo ante mortem habet in se formam cadaveris, unde per mortem non fiet generatio aliqua substantialis, sed solum separatio formarum, ut sit ista sine illa, et consequenter neque corruptio substantialis erit, quia corruptio unius est generatio alterius. Igitur cum forma cadaveris sit medium et via ad diversas formas, puta ad diversa elementa, non repugnat a diversis agentibus procedere, sicut calor et frigus possunt a diversis agentibus introduci, quia sunt media et dispositio ad diversas formas.

Ad secundam confirmationem respondetur formam humanam, licet entitative sit spiritualis in se, eminenter tamen esse corpoream, et sic potest præbere esse corporeum et reliquos gradus, quos eminenter continet. Sicut enim causa æquivoca eminens operatur effectum, quem formaliter non habet, sic etiam forma eminens se habet ad modum causæ æquivocæ et præbet effectum informando, quem formaliter tantum non habet, sed eminenter, quia ut forma eminens informat. Et eodem modo licet esse existentie formæ humanæ sit spirituale in se entitative, tamen

eminenter est corporeum, et sic potest communicari corpori modo corporeo, sicut subsistentia Verbi, licet sit spiritualis, potest tamen propter suam eminentiam supplere subsistentiam corporis et terminare illud; sic esse animæ communicatur corpori, quia forma eius est. Unde D. Thomas 1. 2. q. 4. art. 5. ad 2. docet, quod in anima separata remanet idem esse compositi, eo quod esse animæ est subsistens, et „idem est esse totius et formæ”. Nec tamen similiter esse angeli communicari potest corpori, quia non est forma neque qualitas spiritualis perfecta, quia non potest esse inhærens et dependens a corpore. Esse autem animæ cum sit subsistens, non dependet a corpore, sed ad communicationem sui esse trahit corpus.

Quod vero dicitur animam intellectivam creari a Deo, hominem vero generari, non arguit duplicem formam, sed sufficit, quod eadem subordinetur duplici agenti secundum diversam considerationem. Itaque anima ut in se subsistens terminat creationem, ut autem unita et informans terminat generationem. Et creatio se habet ut superior et ut subordinans sibi generationem, non quatenus creatio est præcise, sed ut infundens seu creans illam in corpore. Generatio autem attingit animam non ut productam, sed ut communicatam materiæ, prout unio et communicatio ista ex parte materiæ se tenet et per dispositiones tendit ad illam, et sic habet diversum terminum formalem generatio et creatio, licet non diversam formam; imo si respicerent diversas formas, generatio non fieret per communicationem et unionem animæ humanæ, et sic homo non generaret hominem formaliter in quantum homo est, nec similem sibi in specie.

Secundo arguitur: Quia plura videntur esse in homine, quæ non

possunt ab eadem forma provenire, quia contrarietatem habent inter se; ergo dantur diversæ formæ.

Antecedens probatur. Nam quoad ipsam substantiam animæ habet anima rationalis incorruptibilitatem et indivisibilitatem, anima autem sensitiva corruptibilis et divisibilis est; anima rationalis creatur a Deo ut subsistens, anima vero sensitiva educitur e materia, sicut et eius operatio totaliter a materia dependet, et ita forma embryonis, quæ est sensitiva, educitur de potentia materiæ, nec corrumpitur in adventu animæ rationalis, alias disponderet ad sui corruptionem, quia disponit ad animam rationalem. *Quoad potentias vero operativas* est contrarietas, quia quædam non possunt subiectari in anima rationali, sed in organo corporeo, ut sensus, alioquin manerent in anima separata, et tamen effluere debent ab aliqua forma et in ea subiectari, a qua emanant; aliæ vero potentiæ subiectantur in ipsa anima, ut intellectus et voluntas. *Quoad operationes* autem est contrarietas, ut patet in actibus voluntatis et appetitus, pugnant enim ad invicem sensualitas et voluntas, velle agere studiose et velle prave agere.

Confirmatur, quia alias non posset homo producere ultimam dispositionem requisitam ad unionem animæ rationalis, siquidem illa dispositio debet emanare ab ipsa forma, sicut omnes aliæ ultimæ dispositiones a suis formis. Sed homo non producit animam rationalem, ergo neque ultimam dispositionem ab ea dimanantem; ergo neque unit animam corpori, quia forma ab eo agente introducit, a quo causatur ultima dispositio.

RESPONDETUR negando antecedens. *Ad primam probationem* respondetur animam rationalem, licet in se sit incorruptibilis et indivisibilis, modo tamen corruptibili et corporeo in-

formare, quia recipitur ad modum materiae recipientis. Materia autem est informabilis modo corporeo et corruptibili, quia est indifferens ad plures formas, et sic informatur ab una cum capacitate acquirendi aliam et relinquendi illam, neque est ei connaturale actuari ab una forma cum impossibilitate transeundi ad aliam, quod requiritur ad incorruptibilitatem. Et quia anima rationalis eminenter est sensitiva et corporea, potest extensionem et divisibilitatem præbere. Nec omnis anima sensitiva educitur de potentia materiae, sed illa, quæ tantum est sensitiva formaliter, non quæ eminenter, et in se spiritualis. Et licet operationes sensitivæ dependeant a corpore, non tamen principium talium operationum educitur de materia, si sit principium eminens et habens etiam alias operationes spirituales, quæ ab illa non dependent, sed solum quando est principium adæquate corporeum et determinatum ad operationes sensitivas. Forma autem embryonis certum est, quod corrumpitur in adventu formæ perfectioris, ut docet S. Thomas q. 3. de Potentia art. 9. ad 9. ¹, sicut quæcumque dispositio præcedens corrumpitur adveniente forma, et per accidens disponit ad sui corruptionem disponendo ad introductionem novæ formæ.

Ad secundam probationem dicitur, quod omnes potentia, quæ sunt in homine, dimanant ab eadem anima, sed non eodem modo. Quædam enim dimanant absolute et simpliciter, ut intellectus, quædam dependenter a corpore et ut est forma communicata corpori, et ita in hærent in organo corporeo, et sunt proprietates animæ ut coniunctæ, non pro omni statu, ut docet S. Thomas 1. p.

q. 77. art. 8., sicut alia est proprietas lapidis in centro, scilicet quiescere, alia extra centrum, scilicet moveri.

Ad tertiam probationem dicitur ad illam contrarietatem operationum non requiri diversas formas substantiales, sed sufficere diversas potentias eiusdem formæ, sicut non repugnat, quod aliquod corpus in aliqua parte sit frigidum, in alia calidum vel siccum, et secundum diversas qualitates sortiaturs diversas et contrarias operationes; ergo multo melius continget in anima, quæ est forma eminentior, imo ex eo probat D. Thomas esse unam animam, quia si intense elicit operationem unam, remittitur quoad aliam quod est signum procedere utramque ab eodem principio.

Ad confirmationem respondeatur hominem propriissime generare alium et producere ultimam dispositionem ad eius unionem, quæ dispositio est proprietas consequens animam ut coniunctam et in statu coniunctionis, non absolute ut ens spirituale est in se. Et tales proprietates possunt procedere ab agente, quod non est productivum animæ, sed coniunctivum, et hoc est generans, et non solum Deus infundens. Videatur de hoc Caietanus 1. p. q. 118. art. 2. ² et Bañez 1. de Generat. q. 8. art. 3. ad 7.

Ultimo arguitur: Anima est forma corporis et facit cum illa compositionem naturalem, ergo est aliquid distinctum a corpore. Corpus autem non est sola materia, sed compositum ex materia et forma; materia enim est pura potentia, corpus autem aliquid est in actu. Imo anima non solum est forma, sed motor corporis, corpus vero est motum ab Anima, ut docet Aristoteles 8. Phys. ³, ergo di-

stinguitur realiter a corpore, et non est forma constituens corpus, alias idem esset movens et motum, nec distingueretur realiter pars movens et mota. Ergo oportet, quod alia sit forma constituens corpus, alia vero anima movens corpus. Et præsertim urgetur hoc in sententia, quæ tenet non fieri resolutionem usque ad materiam primam, sed manere eadem accidentia in genito, quæ erant in corrupto. Tunc enim necesse est, quod vel aliqua forma substantialis, quæ erat in corrupto, maneat, vel quod accidentia in sola materia sustententur. Hoc secundum est impossibile, cum materia sit ens in pura potentia, ergo primum.

Confirmatur, quia partes heterogeneæ differunt specie, quia alia est species carnis, alia ossis. Unde in 8. Phys. textu 30. ¹ dicit Philosophus, quod non sunt continuæ illæ partes viventis, sed contiguæ. Et D. Thomas 1. p. q. 11. art. 2. ad 2. dicit, quod carent forma totius, ergo quælibet habet suam distinctam. Id etiam constat ex diversis proprietatibus et operationibus specie diversis, quas habent, sicut alia est operatio auditus, alia oculi, alia cordis etc. Ista autem sunt signa distinctionis specificæ et consequenter diversarum formarum, quia unica forma non potest constituere diversas species. Idem argumentum fieri potest de sanguine et reliquis humoribus, qui non informantur eadem anima, sed sunt sicut aqua in vase, et tamen pertinent ad integritatem totius.

RESPONDETUR, quod anima dicitur forma corporis, sicut aliquid dicitur forma respectu compositi seu effectus formalis. Sicut albedo est actus seu forma albi et lux forma lucidi, sic anima forma corporis per

ipsam constituti. Quando vero dicitur animam componere cum corpore, si loquamur de compositione physica et reali, intelligi debet nomine corporis ipsa materia, quæ est altera pars compositi. Si vero intelligatur nomine corporis materia formata forma corporeitatis, sic non intelligitur compositio physica animæ cum corpore, sed compositio gradus inferioris, id est animalis cum gradu superiori, id est corporis.

Ad id, quod dicitur, quod anima est motor corporis, respondetur, quod anima non est motor ut quod, sed ut quo. Movet autem mediante organo, quatenus una pars organica movet aliam; forma enim respectu materiae non se habet effective, sed formaliter, et materia ipsa condistincta a forma non est capax motus, sed mutationis a forma in formam, et hoc a generante et introducente formam. Pars autem organica dicitur compositum ex materia et forma, licet partiale, et ita potest per unam partem moveri alia a forma ut a principio quo, ab ipso vero toto ut a principio quod. Neque ad hoc requiruntur diversæ formæ substantiales, sed eadem cum multiplici virtute et gradu, secundum quod exigit diversas potentias et temperaturas et consequenter diversa organa, non vero diversas formas.

Illam autem sententiam, quæ tenet non fieri resolutionem omnium accidentium usque ad materiam primam, reiecit q. 1. de Generat. ²

Ad confirmationem respondeatur partes heterogeneas vel solum differre specie accidentali, de quo dicemus infra, vel si differunt specie substantiali, solum est species incompleta et secundum quid; de quo D. Thomas 1. 2. q. 72. art. 7. Hoc autem non petit diversas formas substantiales, sed sufficit una forma

¹ Pa VIII. 47. sq.
² Le V. 568. n. VII.
³ c. 4. (254 b 30).

¹ c. 4. (255 a 12).
² Phil. nat. 3. p. q. 1. art. 6. (II. 582 b 41).

eminentior vel habens plures gradus, et sic exigens illam diversitatem incompletam partium. Quando autem Philosophus dixit, quod partes istæ non sunt continuæ, non negat continuum in genere quantitatis et unitatis substantialis, sed in ratione homogenei, quæ est unitas seu similitudo etiam in dispositionibus aut qualitatibus. Et similiter D. Thomas dicit non habere formam totius quantum ad modum denominationis. In homogeneis enim sicut tota aqua v. g. denominatur aqua, ita pars aquæ dicitur aqua, in viventibus autem totum denominatur v. g. homo vel equus, non autem manus vel oculus denominatur equus vel homo.

Quod vero dicitur de diversis proprietatibus et operationibus, dico, quod talis diversitas non infert diversitatem formarum, sed eminentiam eiusdem ad plura. Tunc autem diversæ operationes sunt signa diversæ formæ specificæ, quando sunt adæquatæ et totales, non autem quando inadæquatæ. Et sic quando dicitur, quod ab eadem forma non dantur diversæ species, distinguo: Diversæ simpliciter et adæquate concedo; diversæ partialiter et secundum quid vel accidentaliter, nego. Forma enim eminens et virtualiter multiplex petit illam diversitatem partialem sicut et diversas potentias et temperaturas et organa, quæ si sint in debito et connaturali statu, una non contrariatur alteri, bene tamen si exorbitent a debito temperamento.

De sanguine, et humoribus iam diximus in 1. de Generat. q. 8.¹, quomodo informantur ab eadem anima.

ARTICULUS IV.

QUÆ SIT DIVISIO ANIMÆ ET QUOT SINT GRADUS ET MODI VIVENTIVM.

Secundum D. Thomam 1. p. q. 78. art. 1. tres sunt animæ et quatuor modi viventium et quinque genera potentiarum. Tres animæ dicuntur anima vegetativa, sensitiva et intellectiva. Anima enim in præsentia generaliter sumitur pro eo, quod constituit vivens, quo sensu dicit D. Thomas 2. de Anima lect. 5. circa textum 20.², quod «in plantis est vita et consequenter anima». Modi viventium dicuntur secundum quatuor gradus vitæ, scilicet vegetativum, sensitivum, locomotivum et intellectivum. Genera potentiarum sunt quinque, scilicet potentia vegetativa, sensitiva, appetitiva, locomotiva et intellectiva.

Circa istas divisiones sunt aliqua dubia, quæ in præsentia examinanda sunt.

Primum est, an prima divisio animæ in vegetativam, sensitivam et intellectivam recta sit, et quomodo colligatur.

RESPONDETUR rectam esse eamque tradi ab Aristotele in hoc libro cap. 3.³ et D. Thoma ibi⁴ et communiter ab interpretibus. Eius autem sufficientia colligitur a D. Thoma 1. p. q. 18. art. 3. et q. 78. art. 1. ex eo, quod omni viventi et omni animæ commune est seipsum movere, et in hoc primum distinguitur a non vivente, quia non vivens tantum movetur ab alio, vivens autem movet seipsum. Quare

diversitas vitæ ex diverso modo se movendi debet desumi. Est autem triplex modus se movendi, ergo et triplex vita. Minor probatur, quia principium motus est agens et finis, finis quidem quoad directionem et allicientiam, agens autem quoad executionem. Executio autem dependet ab aliqua forma tamquam a principali principio et ab instrumento tamquam a medio operandi.

Aliqua ergo sunt, quæ movent seipsa solum quoad executionem motus, non vero ad acquirendum finem vel formam, quibus moveant se, sed tam finis quam forma operandi sunt illis determinata a natura et passive illis dantur, non se movent ad illa. Et hic est infimus gradus vitæ, scilicet *vegetativus*. Plantæ enim movent se quoad executionem nutritionis et generationis, non tamen finem sibi præstituunt, neque formas, quibus operentur, acquirunt.

Alia vero sunt, quæ movent seipsa non solum quoad executionem motus, sed etiam quoad ipsas formas, quæ possunt esse principium motus, quia non habent illas determinatas a natura, sed acquirere illas possunt. Et huiusmodi est *vita sensitiva*. Sensus enim licet sint potentiæ operativæ, tamen indigent formis intentionalibus, quibus obiecta uniuntur potentiis, a quibus tamquam a principiis formalibus et specificativis operationes suæ dependent. Unde iste modus se movendi altior est quam modus vitæ vegetativæ, quia principia operandi non sunt totaliter determinata a natura sicut in vegetativis, sed ad ea possunt se movere; potentiæ enim sensitivæ indifferentes sunt ad has vel illas species seu obiecta.

Alia denique movent seipsa etiam quoad determinationem finis, quia non habent a natura totaliter determinatum finem, sed illum sibi præstituunt, et ita non aguntur in cognoscendo fi-

nem, sed se agunt ideoque indigent ratione conferente proportionem finis cum mediis, et sic movent se omni modo, quo aliquid se movere potest, scilicet quoad finem et quoad formas operandi et quoad executionem motus. Et hæc vita intellectiva adhuc admittit diversos et perfectiores modos operandi, secundum quod minori vel maiori mutatione ab extrinseco agente indiget ad suas operationes. Nam anima humana ita est infima in hoc genere, quod non solum ab agentibus spiritualibus, sed etiam ab ipsis corporibus perfici et moveri potest ad acquisitionem cognitionis mediantibus sensibus. Intelligentiæ vero separatæ, ut angeli, non indigent moveri ab obiectis, sed a suo create moventur accipiendo a principio omnes formas perfectivas intellectus, quibus moveri possunt, et quanto paucioribus indigent, tanto sunt perfectiores, quia tanto minus moventur ab extrinseco et magis se movent in cognoscendo. Sed tamen omnia ista habent vitam et principia se movendi ex participatione extrinseci agentis, a quo producuntur et moventur, scilicet ab ipso generante, a quo participant vitam, et ad hoc determinantur et aguntur, ut se agant. Unde perfectissima vita est in Deo, qui omnibus modis est et operatur a se sine determinatione ab alio.

OBICIES: *Vegetativam* debere excludi a ratione vitæ, eo quod omnis eius operatio non egreditur rationem alterationis aut alicuius attractionis vel expulsionis seu actionis transeuntis, quod totum inveniri potest in rebus inanimatis; nam alteratio a quocumque elemento fit. *Augmentatio* etiam sufficienter fit per aggenerationem, ut in igne per extrinsecam appositionem. Unde si Deus se solo produceret in planta eandem quantitatem, quam producit augmentatio, æque bene diceretur augmentata, ac si

¹ Phil. nat. 3. p. q. 8. art. 3. (II. 733 b 8, 735 b 38).

² Pa XX. 49 a.

³ 414 b 32.

⁴ lect. 6. (Pa XX. 54 a).

eam acquireret, quod tamen non currit in ceteris animalibus, in quibus nutritio et augmentatio fit cum sensu et discretione alimenti et cum voluptate, quando capitur cibus, vel dolore et fame, quando deest. Attractio etiam potest fieri per virtutem inanimatam, ut patet in magnete. *Denique*, in Deo solum invenitur vita per cognitionem et amorem, ergo illa solum dicuntur vivere, quæ participant aliquo modo cognitionem et amorem, alias non participant Deum ut viventem, et sic non habent in se vitam ut participatam, quia omnis vita participatur a vita, quæ est in Deo.

EX ALIA PARTE videtur, quod sicut locomotivum est distinctus gradus a sensitivo, ita sit distincta anima, et sic erunt quatuor animæ sicut quatuor gradus. Neque enim est ratio, cur reductive pertineat ad animam sensitivam, et sic non distinguatur in ratione animæ, in ratione autem gradus non reductive, sed distincte numeretur a gradu sensitivo.

Ad primam dubitationem respondetur sine dubio vegetativum, etiam ut invenitur in plantis, proprie habere rationem vitæ, quia ab intrinseco et per determinata organa se movent, sicut videmus, quod fructificant et crescunt et nutriuntur, quod totum est operatio vitæ. Et sic etiam appellantur in Scriptura, ut 1. Cor. 15. 1: « Tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur ». Et Augustinus 1. de Civitat. cap. 20. 2 docet plantas licet non sentiant, vivere tamen et posse mori et occidi. In cuius confirmationem affert illud Psalm. 77. 3: « Et occidit in grandine vineas eorum ». Respondetur ergo ad argumentum, quod licet vita ve-

getativa non operetur actione inanimata, sed transeunte, tamen quia operatur movendo se, hoc sufficit ad rationem vitæ, sicut patet in ipsa actione generativa, quæ vitalis est, et tamen est actio transiens et alteratione utens et indigens.

Addo, quod istæ operationes vitales non fiunt a solis qualitatibus elementalibus, licet illis utatur vivens ad suas operationes, sed fiunt a potentiis, quæ sunt qualitates distinctæ et superadditæ ad istas, ut infra q. 3. 4 probabitur. Quare alteratio et expulsio et attractio et si quæ sunt similes actiones, non fiunt a viventi eo modo, quo ab inanimatis, quia fiunt movendo se et mediantibus partibus organicis, quod non fit ab inanimatis; sed si ignis calefacit, omnes partes calefaciunt, et si magnes trahit ferrum, secundum omnes partes trahit.

Similiter dicendum est de augmentatione. Neque enim acquisitio maioris quantitatis quomodocumque pertinet ad vivens, sed acquisitio illius per talem modum, scilicet acquisitio illius movendo se et per intussusceptionem, non per iuxtapositionem, sicut ignis et alia inanimata augentur, quod non fieri per veram nutritionem et augmentationem ostendimus 1. de Generat. q. 8. 5 Itaque eadem quantitas ab extrinseco addita vel unita aut aggenerata non pertinet ad operationem vitalem, eadem tamen modo vitali acquisita, id est per intussusceptionem et per potentias determinatas, pertinet ad operationem vitæ, sicut etiam idem ubi, si acquiratur motu progressivo, acquiratur per operationem vitalem, si vero acquiratur motu gravitatis et levitatis aut alio simili, erit operatio

1 36.

2 Migne P. L. XLI. 34.

3 47.

4 art. 2. (88 b 13).

5 Phil. nat. 3. p. q. 8. art. 1. (II. 720 b 38, 722 b 22).

inanimata. Itaque pertinet ad speciem istarum operationum etiam modus ipse, quo fiunt.

Ad ultimam instantiam respondetur vegetativam etiam participare vitam Dei, non eo modo, quo est in Deo, sed secundum aliquam rationem inadæquatam. Participant enim quemdam modum vitæ, scilicet hoc, quod est se movere et non pure moveri ab alio, quod formaliter invenitur in Deo, licet non participant ipsam speciem seu gradum vitæ divinæ, quod est cognoscere et amare.

Ad secundum respondetur esse disparem rationem de gradibus viventium et de generibus animarum. Genera enim animarum sumuntur ex diverso genere operandi in movendo se; modi vero seu gradus viventium sumuntur ex maiori vel minori perfectione intra idem genus se movendi. Et ideo quando gradus viventium dicitur sensitivum et locomotivum, ibi ly sensitivum non sumitur pro ipso genere sentiendi, sed pro modo seu gradu, quatenus dicit imperfectum et infimum gradum in genere sensus, sicut sunt illa sensitiva, quæ licet habeant tactum et motum dilatationis vel constrictionis, non tamen habent motum progressivum, quia non habent perfecte omnes sensus, ut statim dicemus. At vero locomotivum est idem quod sensitivum perfectum, id est quæ habent sensus percipientes res distantes. Hoc enim ipso debent habere facultatem et instrumenta, quibus possint ad res distantes moveri, et ad hoc ordinatur motus progressivus seu locomotivum. Unde oportuit distinguere istos duos gradus quasi imperfectum et perfectum intra genus sensitivi. Ceterum, cum animæ dividantur penes ipsa genera vitæ et se movendi, sub isto genere animæ sensitivæ comprehensus est uterque

ille gradus sensitivi imperfecti et locomotivi, nec potuit ibi poni tamquam diversum genus animæ.

Nec potest instari, quod etiam sensitivum continetur sub vegetativo tamquam species sub genere, atque adeo sufficiebat etiam numerari vegetativum in divisione animarum, et non numerari sensitivum. *Respondetur* enim, quod sensitivum non condiditur a vegetativo in communi sumpto, cum illud includat, sed est species condidita contra alteram speciem vegetativi, quale invenitur in planta, et istæ species sunt subalternæ et pertinent ad diversa genera vitæ, eo quod important diversum modum se movendi secundum diversum ordinem, et non solum secundum magis vel minus perfectum intra eundem, sicut dictum est de sensitivo magis perfecto et minus perfecto in eodem ordine seu genere se movendi. Et ideo dicuntur diversa genera viventium vegetativum et sensitivum, sumpto vegetativo non in communi, sed pro vegetativo infimo, condidito contra sensitivum, sicut est in plantis.

Secundum dubium oritur ex hoc, quod ultimo dictum est in præcedenti, scilicet quomodo intelligatur divisio quatuor graduum viventium et quinque generum potentiarum.

Ratio dubitandi est, quia non apparet, cur inter gradus viventium numeretur locomotivum, et non appetitivum. Si enim hoc est, quia appetitivum non est per se et directe gradus vitæ, sed aliquid consecutum per modum inclinationis ad vitam sensitivam vel rationalem, ut S. Thomas docet 2. de Anima lect. 5. 1 et 1. p. q. 78. art. 1., idem potiori ratione dicitur de locomotivo, quia multo magis est aliquid consecutum, cum sit executivum ipsius appetitivi; movetur enim potentia motiva ab appetitu ut executiva il-

1 Pa XX. 52 b.

lius, ergo a fortiori non erit gradus. *Secundo* non apparet, quomodo vegetativum et sensitivum dividunt animam et gradum vivendi et potentiam operandi. Quodsi diverso modo applicatur et sumitur in illis, hoc ipsum oportet explicari. *Tertio* quia gradus vivendi vel distinguuntur a priori et ex sua radice, scilicet ex ipsa anima, quæ dat vitam substantialem, vel a posteriori, scilicet ex operatione potentiæ, per quam habetur vita accidentalis. Si primo modo, erunt tres gradus vivendi sicut et tres animæ. Si secundo modo, erunt quinque, sicut et sunt quinque potentiæ et operationes. Quomodo ergo adæquatur ista divisio quatuor graduum? *Denique* restat explicare, quomodo sumantur diversi gradus vivendi in vita intellectuali, sicut est intelligere humanum, angelicum et divinum, et in angelico tot species vitæ intellectivæ.

RESPONDETUR aliquos sentire, quod si attendamus ad vitam substantialem, tot erunt gradus viventium, quot sunt animæ, eo quod non possunt multiplicari composita seu concreta plus quam formæ. Si autem attendamus ad vitam accidentalem seu operationes vitales, additur ille quartus gradus locomotivi propter potentiam gradiendi, quæ invenitur in animalibus perfectis. Ita Conimbric. 2. de Anima cap. 3. q. 2. art. 2. At vero P. Suarez tract. de Anima libro 1. cap. 7. n. 13. absolute docet non esse magis multiplicandum numerum animarum quam graduum viventium; censet enim, quod locomotivum est commune omni animæ.

NIHILOMINUS prædicta divisio, quæ ex Aristotele docetur a D. Thoma 1. p. q. 78. citata, deserenda non est. Et ita dicendum, quod non solum invenitur distinctio animarum penes illum triplicem ordinem seu genus

vegetativi, sensitivi et intellectivi, sed etiam in unoquoque genere distinguendi sunt gradus secundum latitudinem participandi magis vel minus perfecte tale genus vitæ. Et quidem in vita vegetativa non datur aliqua latitudo gradualis, eo quod propter imperfectionem illius vitæ tota constringitur ad actionem nutriendi et generandi, et istæ inveniri possunt in omni vegetabili, etiam in plantis, iuxta illud Gen. 1. 1: «Germinet terra herbam virentem et facientem semen». Et sic pertinet ad vegetativum plantæ non solum nutriri, sed etiam generare. Unde non datur locus ad diversos gradus huius vitæ penes participationem plurimum vel pauciorum operationum vegetativarum, cum omnibus non repugnet utraque operatio vegetativa, in qua tota perfectio et graduatio illius vitæ resumitur, licet dentur diversæ species talium vegetabilium iuxta diversam perfectionem, quam habent in eadem graduatione participandi utramque operationem.

In vita autem intellectiva sunt etiam diversi gradus non penes diversas operationes intelligendi et volendi, omnia enim intellectiva habent intellectum et voluntatem, sed penes diversum modum communicandi cum materia et corpore vel recedendi ab illo et accedendi ad immaterialitatem divinam. Sed tamen non pertinet ad philosophum naturalem de illis agere, sed sistit in anima intellectiva coniuncta corpori, de substantiis autem separatim agit metaphysicus et theologus.

Restat ergo, quod in vita sensitiva invenitur diversa graduatio penes latitudinem, quæ datur in participanda maiori vel minori perfectione sensus. Nam quidem sensus solum percipiunt res sibi coniunctas, ut tactus et gustus. Alii etiam perci-

piunt distantia et propterea fundant et exigunt potentiam locomotivam, id est tendentem ad res distantes, quas apprehendunt; frustra enim apprehenderent res distantes, si naturaliter carerent instrumentis acquirendi illas, quod fit per motum progressivum et per potentiam locomotivam. Et quia non omnia animalia habent sensus perfectos, sed quædam imperfectos, ut ostrea et conchylia, alia vero habent sensus perfectos, et ideo moventur ad res distantes, ideo ponitur in vita sensitiva duplex gradus, alter sensitivi communiter dicti, alter sensitivi perfecti, quod dicitur locomotivum, quia progressive loco se movent, sive volando sive ambulando sive natando.

NEC OBSTAT, si dicas pro sententia P. Suarez, quod etiam ostrea et animalia imperfecta loco se movent, saltem motu dilatationis et constrictionis; ergo omnibus convenit potentia locomotiva. Respondetur enim, quod locomotivum non sumitur in præsentia ita communiter pro quocumque modo movendi se in loco, sed pro motivo perfecto et per modum progressivi, quod solum convenit animalibus habentibus sensus cognoscentes distantia, eo quod iste motus est primo et per se ad locum distantem. Motus autem dilatationis aut constrictionis non est primo et per se ad mutandum locum, sed consequitur motum aliquem alterationis in animali, et ita diversus modus se movendi est in motu progressivo.

AD RATIONES DUBITANDI respondetur: Ad primam, quod locomotivum sumitur dupliciter: Uno modo accidentaliter pro ipsa potentia movendi, alio modo substantialiter et pro radice, quæ supponitur ad istam potentiam. Primo modo non dicitur gradum, sed potentiam subordinatam appetitui, et ideo in divisione potentiarum ponitur appet-

titivum et locomotivum. Secundo vero modo pertinet ad rationem gradus.

Quodsi instes: Cur non dicatur idem de appetitivo, quod radicaliter sumptum etiam sumatur pro gradu, respondetur ideo esse, quia appetitivum invenitur in omni animali, etiam imperfecto, et etiamsi progressive non moveatur. Cuius signum est, quia etiam animalia imperfecta sentiunt dolorem; si enim punguntur, constringunt se, dolor autem est actus appetitus fugientis. Unde per ly appetitivum non designatur specialis gradus in animalibus, cum in omnibus inveniat. At vero locomotivum sumptum pro progressivo solum competit habenti sensum et appetitum perfectum, et sic designare potest gradum et perfectionem in animalibus.

Ad secundam respondetur, quod, quia viventia ordinantur ad operationes vitales tamquam ad propriam perfectionem, ideo aliquando significatur per ipsam vitam radix et principium vivendi, quod est anima, aliquando gradus seu participatio ipsius vitæ, aliquando potentia seu operatio vitalis. Et ita potest ly vegetativum et sensitivum accommodari divisioni animæ et graduum et potentiarum.

Ad ultimam respondetur istos quatuor modos seu gradus vivendi desumi a priori ex ipsis animabus seu principiis vitæ, non quomocumque, sed ut fundant latitudinem participandi diverso modo vitam. Et ita licet solum sint tres animæ, tamen secundum latitudinem magis vel minus perfecte participandi vitam, fundantur plures gradus, non quidem in anima vegetativa propter suam coarctationem, sed in sensitiva et intellectiva. Sed tamen de speciebus intellectivæ vitæ in his, quæ sunt separata a materia, non pertinet considerare ad philosophum naturalem,

sed solum de intellectivo coniuncto corpori, ut diximus ¹.

Tertia difficultas est, an omnes istae divisiones sint univocae vel analogae.

RESPONDETUR sine dubio univo-
cas esse eo modo, quo univocatio
potest reperiri in formis, quae sunt
entia incompleta, scilicet reductive
ad sua composita. Quae est sententia
D. Thomae 2. Contra Gent. cap. 60. et
61., et sumitur ex Aristotele hoc 2.
libro cap. 1. ² et 2. ³ tradente ean-
dem definitionem pro omni anima.

Ratio est, quia anima rationalis,
de qua sola potest esse difficultas vel
esset analogice anima, quia simpli-
citer et proprie non est anima in-
formans corpus, vel quia ita excel-
lenter est anima, quod sola ipsa
simpliciter et absolute anima est,
quia constituit movens seipsum omni
modo, reliquae vero animae diminue
et imperfecte. *Primum* stare non
potest, quia anima rationalis est vera
forma hominis, ut supra ⁴ diximus
esse definitum ab Ecclesia, et ratione
constat, quia vere constituit homi-
nem, ut homo et ut rationalis est, et
non constituit ut materia, ergo ut
vera forma. *Secundum* etiam est fal-
sum, tum quia ea, quae constituuntur
per istas animas, univoce conve-
niunt et in eodem praedicamento con-
stituuntur, v. g. planta, equus et
homo; ergo etiam ipsae formae et
gradus eadem univocatione gaudent,
siquidem solum habent univocatio-
nem reductive, sicut sua composita.
Tum etiam quia nulla ratio analogiae
intercedit inter istas animas. Omnes
enim essentialiter et intrinsece sunt
principia se movendi, et essentialiter
competit illis definitio animae, neque

enim minus essentialiter est actus
corporis organici anima plantae quam
anima equi vel hominis, licet diversa
perfectione et gradu.

⁵ QUODSI DICAS unam animam de-
pendere ab alia in ratione animandi,
sicut sensitiva dependet a vegetativa
et rationalis a sensitiva, respondeo,
quod hoc non sufficit ad analogiam,
quia non est dependentia in ipsa
participatione rationis superioris;
haec enim aequaliter participatur. Sed
est dependentia in ipsa composi-
tione et in exercitio informandi, quia
gradus unius animae non potest exer-
cere suas operationes et informatio-
nem nisi supponendo priorem gra-
dum alterius, sicut etiam superficies
supponit lineam et corpus superfi-
ciem, ut componatur corpus, et tamen
sunt species quantitatis univoce par-
ticipantes ipsam rationem extensionis.
Itaque dependentia et inaequalitas
in ipsa participatione praedicati com-
munis constituit analogiam, quatenus
unum per habitudinem ad aliud, et
non simpliciter dicitur tale, sicut
accidens et substantia respectu entis.
Ceterae vero dependentiae ipsarum
specierum inter se quoad exercitium
et informationem aut aliquid simile
non faciunt analogiam, ut notat
D. Thomas 1. Periherm. lect. 8. ⁵

Nec obstat, quod anima intellec-
tiva dicatur simpliciter anima, quia
constituit se movens omnibus modis.
Hoc enim solum probat, quod sit
perfectissima inter animas et sim-
pliciter, id est omnibus modis, non
tamen, quod aliae animae non sint
etiam simpliciter tales, id est abso-
lute et univoce, siquidem simpliciter
dans esse substantiale vitale, alias
homo et equus non univoce conveni-

¹ 42 b 36.

² 412 b 4.

³ 413 b 10; 414 a 12.

⁴ 27 a 40.

Le I. 36. n. 6.

rent, quia homo est perfectior spe-
cies, neque corpus et superficies in
ratione quantitatis, quia corpus ha-
bet omnes tres dimensiones, superfi-
cies vero duas.

ARTICULUS V.

QUOMODO POSSINT OMNES GRA- DUS VITAE IN UNA FORMA CON- TINERI.

DIFFICULTAS est de ipso modo con-
tinendi, an formaliter una anima
contineat plures gradus, sicut nume-
rus maior continet minorem, an solum
virtualiter, sicut sol v. g. continet
calorem vel herbam.

TRIPLEX EST SENTENTIA: Qui-
dam attribuunt animae rationali
solum continentiam virtualem alio-
rum graduum, sensitivi et vege-
tativi. Alii dicunt formaliter illos
continere, non tamen unum per-
fici e coniunctione et contractione
per alterum, sed totam perfectionem,
quam habet gradus vegetativus v. g.
in animali, esse ipsam differentiam
sensitivi. Ita P. Suarez tract. de A-
nima libro 1. cap. 6. n. 7. Alii de-
nique dicunt formaliter inveniri gra-
dus superiores in anima perfectiore et
gradus sic contractos etiam perfici
in seipsis, ita quod vegetativum
plantae differt specie a vegetativo,
quod est in equo vel homine. Ita
Mag. Bañez 1. p. q. 76. art. 4. dub. 2.
et alii, qui citantur a Carmelitanis
hic disp. 6. q. 3. § 4.

RESPONDETUR ERGO, quod secun-
dum sententiam D. Thomae gradus in
forma superiori continentur eminenter
formaliter, et non virtualiter tantum,
ita quod ex parte modi continendi
eminenter, ex parte vero rei contentae
formaliter continet vegetativum et sen-
sitivum, et non aliquid loco ipsius, sed
ipsam veram et formalem rationem
vegetativi et sensitivi, quae etiam ex

coniunctione ad perfectiorem gradum
intrinsece in sua propria ratione per-
ficiuntur.

Pro huius intelligentia supponen-
dum est, quod unum continere al-
terum potest esse tribus modis: *Primo*
formaliter tantum, quando scilicet
continetur aliquid in ea proprietate,
qua in se est, tum quoad perfectionem
quam quoad imperfectionem, sicut
calidum continet calorem, album al-
bedinem. *Secundo* virtualiter tan-
tum, quando scilicet continet virtu-
tem, a qua potest praestari vel pro-
cedere illa forma seu effectus, sicut
vinum et piper continent virtualiter
calorem, et lux solis virtualiter est
calor, et angelus virtualiter discurret,
quia sine formali discursu cognoscit
ea, quae nos per discursum, et lux et
piper sine igne vel calore formali ca-
lefaciunt, et denique omnia semina
virtualiter continent fructum. *Tertio*
continet unum formaliter et eminenter
aliud quoad perfectionem forma-
lem illius sine limitatione et restric-
tione imperfectionis propriae, sed in
altiori perfectione et modo. Et hoc
contingit, quando res aliqua in sua
formali et propria constitutione non
includit imperfectionem repugnantem
formae altiori et eminentiori. Et haec
ratione inveniuntur in Deo perfec-
tiones formaliter et eminenter, quae
in creaturis cum restrictione et li-
mitatione inveniuntur, sicut inveni-
tur in Deo sapientia, potentia, boni-
tas et similia eminentiori modo quam
in creaturis, sed tamen formaliter,
imo quidquid perfectionis in crea-
turis est, semota imperfectione et
consequenter modo eminentiori re-
peritur in Deo. Et in rebus creatis
videmus, quod maior numerus con-
tinet minorem formaliter, ut sena-
rius binarium, non cum restrictione
et limitatione ternarii, sed perfectiori
et ampliori modo.

Dicimus ergo, quod anima nobi-
lior continet inferiores gradus forma-

liter et eminenter, sicut figura perfectior imperfectiorem et numerus maior minorem. Unde D. Thomas Quodlib. 1. art. 6. ¹ inquit, « quod formae substantiales se habent sicut numeri vel sicut figurae; semper enim maior numerus vel figura continet in se minorem, sicut quaternarius quaternarium et pentagonum trigonum ». Quodsi aliquando dicit, quod anima humana in virtute habet corporeitatem ad alios gradus, ut Quodlib. 11. art. 5. ² et quaest. de Spirit. Creat. art. 3. ad 16. ³, idem est quod eminenter, non autem virtualiter tantum excludendo continentiam formalem. Aperte enim in quaest. de Anima art. 11. ⁴ docet, quod substantia animae rationalis est vegetabilis et sensibilis.

Ratio autem huius est, quia anima essentialiter est forma et principium quo constitutum sui compositi. Ergo si compositum formaliter constituitur passive in ratione sensitivi et vegetativi, etiam ipsa forma debet formaliter ut quo continere alios gradus, quia quidquid est in effectu formali formaliter passive et ut quod, debet esse in ipsa forma formaliter active et ut quo.

SED INSTABIS: Quia formae elementorum solum sunt virtualiter in mixto, et tamen in ipso mixto sunt effectus formales elementorum, ut calidum et frigidum et alia similia. ³⁵ Secundo, quia anima potest praebere effectum formalem, quem non habet in se formaliter, sicut in se non est entitas corporea, et tamen constituit compositum corporeum.

Ad primum respondetur, quod formae elementorum substantiales non constituunt mixtum neque aliquem gradum eius, neque enim mixtum denominatur elementum, sicut ani-

mal denominatur vivens et corpus. Et ita forma constituens animal debet esse formaliter vegetativa et corporea, non autem elemental, licet, quia habet qualitates elementorum, ut frigidum et calidum, virtualiter dicatur continere elementa, non formaliter.

Ad secundum respondetur, quod forma cum solum sit principium quo constitutum compositi, sufficit, quod si constituit illud sensitivum et vegetativum et corporeum, in se sit corporea et sensitiva ut quo, licet entitative et ut quod neque corporea sit neque vegetativa, sed spiritualis. Et sic anima rationalis est corporea ut quo formaliter, quia modo corporeo informat et rem corpoream constituit, licet in se entitative sit res spiritualis. Qua ratione etiam concursus et motio divina potest esse principium quo liberi actus, licet in se entitative et ut quod non habeat indifferentiam, sed sit determinatum ens. Et ratio est, quia si anima rationalis solum praebet gradum rationalem formaliter et reliquos virtualiter, non esset homini ratio conveniendi formaliter cum equo et planta, sed virtualiter tantum, et sic ex vi animae, qua informatur homo, non magis diceretur esse animal, quam sol dicitur calidus, quod est absurdum.

Ultima pars conclusionis, scilicet quod vegetativum vel sensitivum coniunctum et contractum per gradum inferiorem intrinsece perficitur etiam in ipsa linea vegetativi et sensitivi, probatur, quia vegetativum in communi est aliquid potentiale et contrahibile per differentias inferiores, quibus perficitur et actualitur. Ergo illud vegetativum, quod

¹ Pa IX. 462 b.

² L. c. 615 a.

³ Pa VIII. 438 a.

⁴ L. c. 500 a.

ponitur in planta v. g. et in equo, specie differunt, non solum quia planta et equus differunt secundum proprias rationes, sed etiam quia ipsum vegetativum diversimode perficitur actuacione et perfectione intrinseca, siquidem vegetativum in communi erat in potentia intrinseca, ut perficeretur, ergo perfectio, quae illi advenit, etiam in ratione ipsa vegetandi, intrinseca est. Perfici autem diversimode in ipsa ratione vegetandi, manifestum est, quia redditur principium diversarum operationum, etiam in ratione vegetandi, sicut videmus, quod in animalibus nutritiva producit sanguinem et spiritus et carnem, quod in arboribus non facit. Ergo signum est, quod etiam in ipsis potentiis et ratione propria vegetativi intrinsece perficitur ex coniunctione et contractione ad plantam vel ad animal, et in quolibet animali iuxta modum illius perfectiori vel imperfectiori modo vegetativa ipsa perficit principium diversarum operationum.

Nec obstat, quod idem calor secundum speciem est in animali et in igne, et in animali generat carnem sine intrinseca mutatione in sua specie, non vero in igne. Respondetur enim, quod calor habet duos effectus, unum principalem, scilicet calidum reddere et calefacere, et secundum hoc eiusdem speciei est in igne et in animali, et ita non indiget variare speciem. Alter effectus est, quem habet in animali tantum, scilicet generare carnem, et hic effectus est instrumentalis respectu caloris, et ita non oportet, quod in ipso calore, qui est instrumentum, varietur species, sed in principali agente, a quo movetur calor, scilicet in ipso principio vitae vegetativae, a qua vitaliter procedit nutritio. Unde in tali prin-

cipio debet dari varietas specifica, eo quod per se et principaliter est principium diversae nutritionis specificae in planta et in animali. Ex quo etiam patet differentia inter phantasiam hominis et bruti ex una parte, et vegetativum plantae et animalis ex alia, quod phantasia in homine est probabile, quod sit eiusdem speciei cum phantasia equi, licet in homine sit elevatior quam in equo, quia illa maior elevatio non mutat obiectum specificum phantasiae, licet mutet modum operandi cum aliquo discursu circa tale obiectum, et ideo probabile est, non sufficere ad distinctionem specificam; de quo infra q. 8. ¹ At vero vegetativum in planta et in animali mutat obiectum specificum, quia in uno generat carnem, in alio non, tamquam agens principale. Gradus etiam sensitivus perficitur in diversis animalibus ex eo, quod habet in animalibus perfectis omnes sensus, quos non habent in imperfectis, et praesertim in homine ex coniunctione ad gradum rationalem habet potentiam ridendi et flendi, quam non habet in aliis, ut infra solutione ad ultimum dicemus ².

HINC COLLIGES quod illud vegetativum, quod est in planta ibique contrahitur et specificatur, non continetur formaliter in anima rationali vel in alia anima perfecta, quia illud vegetativum, quod est in planta, non tantum est gradus, sed species, quia illo specificae et ultimo constituitur. Una autem species non potest aliam continere formaliter eminenter, eo quod una species propter sui limitationem et oppositionem, quam habet respectu alterius speciei, non potest illam continere, ut optime tradit S. Thomas 1. p. q. 84. art. 2. ad 3. Solum ergo potest aliquid formaliter et eminenter continere alterum, vel

¹ art. 1.

² 50 a 11.

quia est gradus aut pars constitutiva illius, sicut homo est sensibilis et corporeus, et quinarius habet in se binarium; vel quia est causa, a qua participatur esse, quod est in altero, sicut a Deo participatur omnis perfectio, quæ est in creatura, et sic illa, quæ sunt ordinis divini, possunt eminenter continere perfectiones inferiorum, sicut fides practicum et speculative. Itaque anima formaliter eminenter continet vegetativum, quod est gradus, illud autem vegetativum specificum, quod est in planta, formaliter et eminenter non continet, sed tantum virtualiter, quatenus superiori modo exercet id, quod vegetativum plantæ.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur: Quia una differentia, v. g. rationale, formaliter non continet superiorem, v. g. sensibile, ut diximus in Logica q. 10.¹, quia non prædicatur de illa. Ergo neque anima rationalis continet sensibile formaliter, quia differentia istæ sumuntur ab anima.

Confirmatur, quia vel anima rationalis continet sensitivum formaliter, quia sensitivum est eius ratio formalis, et hoc constat esse falsum, cum ratio formalis intellectivi addat ad sensitivum, vel continet formaliter, quia sensitivum et intellectivum identificantur in uno tertio, quod constituitur, et tunc illud tertium continebit formaliter istas animas, non vero anima intellectiva sensitivam.

RESPONDETUR esse disparem rationem de differentiis et de animabus, quia differentia sunt actus metaphysici, quia contrahunt genus et constituunt speciem, quod cum fiat penes præcisiones et diversas explicationes conceptuum, stat bene, quod diffe-

¹ Logica 2. p. q. 10. art. 4. (I. 449 a 35).
² 45 a 30.

rentia ultima non contineat superiorem, quæ est pars generis, sed ab illa præscindat. Ceterum anima dicitur totum physicum, ad quem pertinet realiter substantialiter constituere totum compositum. Et ita cum sit unica forma physica et realis in quolibet composito, oportet, quod ipsa formaliter et ut *quo* contineat omne illud, quod formaliter ut *quod* invenitur in composito.

Ad confirmationem respondetur, quod anima est formaliter sensitiva et corporea ut *quo* ad eum modum, quo ratio superior et inferior invenitur formaliter in specie, quam constituunt. Sicut enim istæ rationes inveniuntur formaliter in ipso composito, ita inveniuntur in ipsa forma constitutiva illius, sed tamquam in principio *quo* simplici modo et tamquam in forma. Et ita non oportet, quod ratio sensitivi sit ratio intellectivi metaphysice loquendo et secundum conceptus formales, sed quod forma physica entitative sumpta, quæ formaliter constituit physicum compositum in ratione intellectivi, constituat etiam in ratione sensitivi, et ita contineat utramque rationem, non ut constitutum ex illis tamquam compositum quod, sed tamquam forma et principium *quo* constituendi compositum secundum utramque rationem.

Secundo obicitur ex P. Suarez, ubi supra², contra ultimam partem conclusionis, quia si vegetativum, quod est in equo v. g., habet rationem specificam vegetativi distinctam a vegetativo, quod est in homine, ergo constituitur in aliqua specie atoma intra genus et lineam vegetabilis, et sic quando advenit illi ratio specifica in linea sensitivi vel rationalis, non poterit iam constitui unum per se, quia iam supponitur species atoma

constituta in genere vegetativi, et sic non est ulterius contrahibilis ab alia differentia specifica elevatiori.

Confirmatur, quia vel datur in equo vegetativum illud solum, in quo convenit planta, vel aliquod aliud, in quo non convenit cum illa. Si primum, solum datur vegetativum genericum, non autem specificum intra lineam vegetativi. Si secundum, illud vegetativum specificum non potest esse aliud quam sensitivum, quia in omni eo, quod sensitivum non est, convenit animal cum planta. Si autem a sensitivo proveniat aliqua specifica differentia in ipso vegetativo, præterquam quod est impossibile, quod ab uno genere proveniat alterius generis differentia, est etiam impossibile, quod ab eadem simplici differentia, scilicet sensitiva, proveniat duplex atoma differentia, altera in ratione sensitivi, altera in ratione vegetativi.

Denique confirmatur, quia si vegetativum specificè contraheretur in linea vegetativi et sensitivum in linea sensitivi, quando coniungitur rationali, sequeretur, quod potentia a talibus gradibus emanantes essent diversæ speciei in homine, in equo et in planta, siquidem oriuntur a principiis specie distinctis etiam in linea vegetabilis et sensibilis. Consequens autem est falsum, quia potentia sensitivæ in brutis et homine sunt eiusdem speciei, ut visus et auditus, quia habent idem obiectum, scilicet visibile et audibile; et similiter vegetativa in planta et in equo habent idem obiectum, scilicet alimentum.

RESPONDETUR vegetativum non constitui in specie sua et perfectione intrinseca per differentiam aliquam distinctam a sensitiva, sed per eandem, quatenus habet eminentiam ad perficiendum ipsum vegetativum etiam intra lineam vegetativi, quoniam stante simplici illa differentia sensitivi propter suam eminentiam

respectu vegetativi, habet non solum constituere differentiam in ratione animalis et sensitivi, sed etiam perficere vegetativum intra rationem vegetativi, eo quod etiam ad ipsas operationes sensitivi necessario prærequiritur vegetativum et ad tale sensitivum tale vel tale vegetativum, sicut diverso modo nutriri debet homo quam alia animalia. Et sic de reliquis. Unde oportet ipsam nutritivam, quæ est propria potentia gradus vegetativi, etiam in ratione nutritivæ aliter perfici in uno quam in alio, quatenus intrinsece et essentialiter deservit ipsi gradui sensitivo.

Ad primam confirmationem respondetur, quod vegetativum equi et plantæ, et habent convenientiam genericam seu communem, et habent differentiam specificam etiam intra lineam vegetativi ortam ab ipso sensitivo, non solum ut formaliter constituit naturam et gradum sensitivum, sed etiam ut habet eminentiam ad perficiendum vegetativum, quod sibi deserviat, faciendo, quod in ipso sit principium diversæ operationis vegetativæ deservientis tali sensitivo. Neque est inconveniens, quod ab eadem simplici differentia propter sui eminentiam super illum gradum communem ut sibi deservientem proveniat non solum propriæ naturæ constitutio, sed etiam illius communis gradus perfectio ut deserviens propriæ naturæ.

Ad secundam confirmationem respondetur, quod licet gradus imperfectior et communior intrinsece perficiatur ex coniunctione ad perfectiorem, non tamen est necesse, quod in omnibus potentiis et perfectionibus intrinsece immutetur et specificè distinguatur. Nam in planta et in animali vis augmentativa v. g. non est necesse, quod specie differant, quia in utroque respicit idem obiectum, scilicet quantitatem ut augendam. Generativa autem differt in uno et in

4. — Io. A S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

alio, quia respicit diversam naturam generandam pro obiecto. Et idem est de nutritiva, quæ in uno facit carnem, in alio lignum, et hoc est obiectum, a quo specificatur, non solum alimentum, et tamen sunt potentia partis vegetativæ. Similiter in homine sensus externi sunt potentia eiusdem rationis et speciei atque in aliis animalibus, quia habent idem obiectum. Aliquæ tamen potentia sunt in parte sensitiva hominis, quæ non sunt in sensitivo bruti, sicut est potentia ridendi et flendi, quæ per ordinem ad sensitivam exercetur, nam modo sensibili fit risus et fletus, et tamen non est in brutis. Ergo sensitivum in homine etiam in ratione sensitivi est principium operationis specie distinctæ atque in bruto, ergo etiam in seipso est sensitivum specie distinctum.

QUÆSTIO II.

DE PROPRIETATIBUS ANIMÆ IN COMMUNI.

DUO GENERA proprietatum possumus in anima considerare: Quædam in ordine ad se, ut quod sit divisibilis vel indivisibilis, quædam in ordine ad operationes et obiecta, scilicet ipsas potentias. De his ergo in communi tractabimus in ista quæstione.

In ordine autem ad materiam convenit animæ informatio, de qua nihil occurrit scribendum in præsentia præter ea, quæ diximus in 1. Phys. q. 6. de Unione¹ et 2. Phys. q. 11. de Informatione formarum².

¹ art. 3. (II. 111 a 11).

² art. 2. (II. 237 b 30).

³ art. 2.

⁴ Denzinger (ed. 1922.), n. 429., 480., 481.

ARTICULUS PRIMUS.

UTRUM ALIQUÆ ANIMÆ SINT DIVISIBILES, ALIÆ INDIVISIBILES.

Non est difficultas in præsentia de anima rationali. Ex eodem enim principio, quo constat esse spiritualement, colligitur, quod sit indivisibilis, siquidem illud dicitur spiritus, quod est immateriale et carens partibus ideoque incapax extensionis. Quod vero anima humana spiritualis sit, salva fide negari non potest, ut probabitur infra q. 9.³, cum anima sit immaterialis et incorruptibilis, et ita dicitur homo compositus ex corpore et spiritu, ut habetur in cap. „Firmiter” de Summa Trinitate⁴.

Secundo est certum non posse aliquas animas perfectorum animalium ita esse divisibiles, ut etiam facta divisione conserventur in utraque parte divisa; perit enim vita a membris abscissis, sicut si abscindatur pars aliqua equi vel bovis.

SED DIFFICULTAS EST, an dum manent unitæ corpori, ad eius extensionem extendantur, sicut aliæ formæ accidentales extenduntur, ut albedo vel calor, et extenso modo informant subiectum; an vero ita sint indivisibiles et inextensæ in se, quod ad extensionem materiae, quam informant, non reddantur extensæ etiam per accidens. Expresse enim de quantitate per accidens respectu animarum loquitur S. Thomas 1. p. q. 76. art. 8., nec de alia poterat loqui.

Circa hanc ergo difficultatem versantur duæ SENTENTIÆ extremæ et duæ mediæ. Prima extrema aliquorum antiquorum asserebat omnem

animam, etiam rationalem esse divisibilem, quæ tamen in hoc ultimo admittenda non est, facit enim animam rationalem corpoream. Secunda sententia extrema omnem animam facit indivisibilem, etiam plantarum et animalium imperfectorum, quæ attribui solet Simplicio¹, Marsilio Ficino² et aliis apud Mag. Bañez 1. p. q. 76. art. 8. dub. 2.

Inter sententias medias prima facit omnes animas divisibiles præter rationalem, quia incorporea est, reliquæ vero corporeæ sunt et consequenter divisibiles. Ita Scotus³, Durandus⁴, Egidius⁵ et alii plures, qui ibidem citantur a Mag. Bañez. Et ex recentioribus sequitur P. Suarez disp. 15. Metaph. sect. 10. n. 31., Rubio hic⁶ et alii. Secunda sententia media excipit non solum animam rationalem, sed etiam animas animalium perfectorum, quæ indivisibiles sunt. Hæc est S. Thomæ 1. p. loco cit. et quæst. de Spirit. Creat. art. 4.⁷, de Anima art. 10.⁸ et 2. de Anima lect. 4.⁹ Et sequuntur communiter thomistæ, Caietanus¹⁰, Ferrariensis¹¹, Bañez ubi supra, et Suarez tract. de Anima libro 1. cap. 13., Carmel. hic disp. 5. et plures alii.³⁰

DICO PRIMO: Certum est, quod non solum anima intellectiva, sed etiam quæcumque alia secundum gradum animæ formaliter loquendo non est principium quo divisibilitatis et extensionis.

Patet hoc, quia quantitas est proprietas consequens gradum corporeitatis et ita est communis omnibus corporibus animatis et inanimatis, ergo non est propria animæ secundum gradum animæ, et sic formaliter ut anima non est principium quo divisibilitatis, quia illud est principium quo formaliter, quod est ratio ipsa, sub cuius formalitate talis proprietas egreditur et convenit.

DICO SECUNDO: Anima secundum gradum corporeitatis, quem includit, est principium quo indivisibilitatis, et hoc etiam competit animæ intellectivæ, licet eminentiori modo.

Ratio est manifesta, quia divisibilitas seu quantitas est propria corporis; ergo illa forma, quæ est principium constituendi corpus, est etiam principium quo quantitatis, siquidem per illam constituitur corpus. Sed anima est forma constitutiva corporis secundum gradum corporeitatis, quia in ipso composito, quod est corpus, non datur alia forma substantialis, a qua constituatur in esse corporis. Ergo omnis anima secundum gradum corporis est divisibilis ut quo.

DICO TERTIO: Quantitas, quæ oritur ab anima secundum gradum corporeum, non reddit ipsam entitatem animæ divisibilem etiam per accidens ad eum modum, quo formæ inanimatæ vel qualitates corporeæ redduntur extensæ ratione quantitatis sui subiecti, nisi quando anima ita est imperfecta, quod etiam in ipso munere et officio animandi divisibilitatem petit, sicut invenitur in animabus imperfectis.

Hanc existimo esse mentem S. Thomæ, ut manifeste colligitur e quæst. de Spirit. Creat. art. 4.¹², ubi in-

¹ 1. de Anima text. 47.; 2. de Anima text. 20.

² Marsilius Ficinus hanc sententiam Platoni adscribit. 1. de Platonis Theologia c. 3. et lib. 8. c. 1.

³ 4. dist. 44. q. 1.

⁴ 1. dist. 8. pars 2. n. 10. et 14.

⁵ 2. dist. 17. q. 1. dub. 1. later.

⁶ 2. de Anima, tract. de Modo Informandi animæ q. 2. et 3.

⁷ Pa VIII. 440.

⁸ 1. c. 496.

⁹ Pa XX. 49.

¹⁰ 1. p. q. 76. art. 8. (Le V. 234. n. X).

¹¹ 2. Contra Gent. c. 72. (Le XIII. 457. n. II).

¹² Pa VIII. 440 a.

quit, « quod totalitas non potest attribui formis nisi per accidens, in quantum scilicet per accidens dividuntur divisione quantitatis sicut albedo divisione superficie. Sed hoc est illarum tantum formarum, quæ coextenduntur quantitati, quod ex hoc competit aliquibus formis, quia habent materiam similem et in toto et in parte. Unde formæ, quæ requirunt magnam dissimilitudinem in partibus, non habent huiusmodi extensionem et totalitatem sicut animæ præcipue animalium perfectorum ». Et 1. p. q. 76. art. 8: « Forma », inquit, « quæ requirit diversitatem in partibus, sicut est anima, et præcipue animalium perfectorum, non æqualiter se habet ad totum et ad partes; unde non dividitur per accidens, scilicet per divisionem quantitatis. Sic ergo totalitas quantitativa non potest attribui animæ, nec per se nec per accidens ». Quæ loca D. Thomæ omnino expressa sunt. Et cum dicit, quod animæ, præcipue animalium perfectorum etc., significat hoc convenire ipsi animæ secundum se, licet magis hoc reluceat in animalibus perfectis. Sed tamen quod in animalibus imperfectis et in plantis anima sit divisibilis, docet in 2. de Anima lect. 4. ¹ circa textum 20. ², et quæst. de Anima art. 10. ad 15. ³, quod quomodo intelligatur statim explicabimus.

NEC OBSTAT, quod ipse D. Thomas in 4. dist. 10. q. 1. art. 3. quæstiunc. 3. ⁴ dicit, quod « forma substantialis ligni est in qualibet parte eius, quia totalitas formæ substantialis non recipit quantitatis totalitatem, sicut est de totalitate formarum accidentalium ». Ponit ergo D. Thomas differentiam inter formas acci-

¹ Pa XX. 49.
² c. 2. (413 b 16).
³ Pa VIII. 497 b.
⁴ Pa VII. 624 a.
⁵ l. c.

dentales et substantiales; sed accidentales, quæ cadunt super quantitatem, solum per accidens sunt divisibiles, ergo omnes substantiales nec per accidens. Respondetur loqui S. Thomam de totalitate formæ substantialis quoad naturam et essentialitatem, ut patet in illis ultimis verbis: « Ubi cumque erat tota natura panis, est tota natura corporis Christi ». Non tamen negat, quin per accidens possit extendi quoad partes integrales, quæ quantitate discernuntur et ordinantur. At vero formæ accidentales, quæ quantitatem præsupponunt, licet etiam per accidens, id est per quantitatem extendantur, tamen quia ex sua natura quantitatem præsupponunt et in ea fundantur, ideo ipsis ut fundatis in quantitate magis intrinsecum est extendi modo quantitatis quam formæ substantiali ex natura sua.

Fundamentum ex D. Thoma potest sumi a priori et posteriori. A priori fundatur in eo, quod forma aliqua non quantificatur a quantitate totius, nisi quando partes et totum sunt eiusdem rationis. Quando autem per se et essentialiter forma petit corpus organicum, ut informet, ita quod ipsa organizatio est dispositio necessario requisita, ut absolute forma sit in materia, talis forma dicitur indivisibilis in informando, quia unio eius ad materiam non potest dari, nisi supponatur organizatio tamquam integra vel ultima dispositio, ita quod sine illa nullo modo informat. Quodcumque autem ad informationem alicuius formæ plures partes requiruntur, ita quod sine illis nullo modo potest dari informatio, comparatur ad omnia illa indivisibilia ter forma, quia comparatur essentialiter et necessario. Sicut quia ad ignem requiritur calor ut octo, tota illa dispositio per modum unius comparatur ad informationem formæ ignis, licet calor ut octo plures gradus includat; sic similiter licet organizatio plures partes includat, tamen in ordine ad informationem animæ per modum unius indivisibilis dispositionis requiritur, quia anima essentialiter est actus corporis organici. Quare ex ipsa vi et ratione informationis non comparatur ad corpus organicum divisibili modo, sed indivisibili, quia comparatur ad pluralitatem partium in organizatione inclusam tamquam ad dispositionem necessario requisitam. Si autem ipsa informatio animæ respectu organizationis seu corporis organici indivisibilis est, non restat ei locus, unde divisibilitatem quantitativam accipiat, quia per se non potest quantificari, cum anima non sit corpus, sed principium seu forma corporis. Solum autem corpus est subiectum per se quantitatis, quia est totum seu compositum, vel secundum alios materia est subiectum quantitatis, quia habet partes materiales, non autem forma habet quantitatem, nisi eius informatio divisibilis sit, ut contingit in qualitatibus corporeis et formis inanimatis. Nam quod ab aliqua forma dimanat quantitas, non sufficit, ut ipsa quantificetur, ut patet in anima rationali, a qua dimanat quantitas, et tamen non quantificatur. Requiritur ergo, quod ipsa forma modo divisibili informet, et non indivisibili modo respiciat plura, ut ab illis dicatur per accidens quantificari. DICES: Hac ratione etiam probaretur animalia imperfecta et plantas habere animas indivisibiles, quia pe-

ter et necessario. Sicut quia ad ignem requiritur calor ut octo, tota illa dispositio per modum unius comparatur ad informationem formæ ignis, licet calor ut octo plures gradus includat; sic similiter licet organizatio plures partes includat, tamen in ordine ad informationem animæ per modum unius indivisibilis dispositionis requiritur, quia anima essentialiter est actus corporis organici. Quare ex ipsa vi et ratione informationis non comparatur ad corpus organicum divisibili modo, sed indivisibili, quia comparatur ad pluralitatem partium in organizatione inclusam tamquam ad dispositionem necessario requisitam. Si autem ipsa informatio animæ respectu organizationis seu corporis organici indivisibilis est, non restat ei locus, unde divisibilitatem quantitativam accipiat, quia per se non potest quantificari, cum anima non sit corpus, sed principium seu forma corporis. Solum autem corpus est subiectum per se quantitatis, quia est totum seu compositum, vel secundum alios materia est subiectum quantitatis, quia habet partes materiales, non autem forma habet quantitatem, nisi eius informatio divisibilis sit, ut contingit in qualitatibus corporeis et formis inanimatis. Nam quod ab aliqua forma dimanat quantitas, non sufficit, ut ipsa quantificetur, ut patet in anima rationali, a qua dimanat quantitas, et tamen non quantificatur. Requiritur ergo, quod ipsa forma modo divisibili informet, et non indivisibili modo respiciat plura, ut ab illis dicatur per accidens quantificari. DICES: Hac ratione etiam probaretur animalia imperfecta et plantas habere animas indivisibiles, quia pe-

ter et necessario. Sicut quia ad ignem requiritur calor ut octo, tota illa dispositio per modum unius comparatur ad informationem formæ ignis, licet calor ut octo plures gradus includat; sic similiter licet organizatio plures partes includat, tamen in ordine ad informationem animæ per modum unius indivisibilis dispositionis requiritur, quia anima essentialiter est actus corporis organici. Quare ex ipsa vi et ratione informationis non comparatur ad corpus organicum divisibili modo, sed indivisibili, quia comparatur ad pluralitatem partium in organizatione inclusam tamquam ad dispositionem necessario requisitam. Si autem ipsa informatio animæ respectu organizationis seu corporis organici indivisibilis est, non restat ei locus, unde divisibilitatem quantitativam accipiat, quia per se non potest quantificari, cum anima non sit corpus, sed principium seu forma corporis. Solum autem corpus est subiectum per se quantitatis, quia est totum seu compositum, vel secundum alios materia est subiectum quantitatis, quia habet partes materiales, non autem forma habet quantitatem, nisi eius informatio divisibilis sit, ut contingit in qualitatibus corporeis et formis inanimatis. Nam quod ab aliqua forma dimanat quantitas, non sufficit, ut ipsa quantificetur, ut patet in anima rationali, a qua dimanat quantitas, et tamen non quantificatur. Requiritur ergo, quod ipsa forma modo divisibili informet, et non indivisibili modo respiciat plura, ut ab illis dicatur per accidens quantificari. DICES: Hac ratione etiam probaretur animalia imperfecta et plantas habere animas indivisibiles, quia pe-

forma inanimata, quia quælibet habet minimum in quantitate tamquam debitam dispositionem, ut diximus in q. 8. Phys. ¹ Ergo si ex eo, quod anima exigit corpus organicum tamquam per se informabile, est forma indivisibilis, similiter quæcumque forma exigit determinatam quantitatem, ut informet materiam, ita quod infra illud minimum non possit esse, dicitur illa forma indivisibilis respectu illius minimi, quod tamen etiam habet partes sicut in corpore organico.

Respondetur rationem factam probare absolute de omni anima respectu corporis organici, quod conaturaliter requirit, sed diversimode applicari ad animalia perfecta et imperfecta, eo quod diverso modo requirunt organizationem ad vitam. Sunt enim *quædam animalia*, quæ habent vitam nimis imperfectam et paucarum operationum, et sic requirunt organa minus perfecta. Et ita contingit, quod diviso corpore manent in qualibet parte organa sufficientia ad illam vitam ita imperfectam et materialem saltem pro aliquo tempore, et consequenter in illis potest dividi anima perinde ac si multiplicaretur per generationem. Et hac ratione dicuntur animæ illæ divisibiles, ut advertit S. Thomas quæst. de Anima art. 10. ad 15. ², quamquam nec omni modo et ex omni parte divisibilitas ista reperiatur. Nam si lacerta v. g. vel alii vermes dividantur in longum a summo usque deorsum, partes dissectæ non vivunt, sed si dividantur penes latitudinem. Et similiter arbores non omni modo decisæ vivunt, quod est signum hæc viventia non esse divisibilia formarum, nisi quatenus multiplicatur dispositio organizationis sufficiens ad motum illius vitæ imperfectæ, quia si alio modo divi-

¹ Phil. nat. 1. p. q. 8. art. 2. (II. 153 b 37).
² Pa VIII. 497 b.

dantur, perit vita. Quod vero dicitur *de formis inanimatis*, quod habent minimum ex parte parvitas, respondetur esse disparem rationem, quia illud minimum solum requirunt ratione limitationis formæ, non ratione virtutis et perfectionis propriæ talis formæ, quasi pro dispositione propria requirat illam determinatam quantitatem sicut viventia organizationem. Unde ex hoc non tollitur, quin talis forma respiciat divisibili modo partes materiæ, quas informat, quia omnes homogeneæ sunt, licet intra quamcumque minimam quantitatem non possit talis forma salvari propter generalem rationem limitationis, qua non solum quantitas, sed omnia accidentia determinata esse debent in parvum et in magnum. Et ita cum reliquas partes materiæ informat forma inanimata, non coaretatur ad determinatam partium dispositionem et figuram et quantitatem, iuxta quam informat, sicut forma viventis ad determinatam organa.

NEC OBSTAT, quod etiam partes organizatæ animalis crescunt et sub illa quantitate non requiruntur necessario ad informationem animæ; ergo in illis extendetur sicut inanimata. Respondetur enim, quod licet in hoc sit aliqua latitudo et extensio materialis partium, tamen formalis extensio et coordinatio earum indivisibili modo, id est necessario et per se requiritur. Dicitur autem formalis extensio ipsa connexio partium et organorum, quæ ita requiritur ad informationem animæ, ut non possit una seorsum ab alia informari, licet partes possint crescere vel minui, sub eadem tamen connexionem et ordine cum aliis.

SECUNDO sumitur ratio a posteriori ex aliquibus iudiciis, ut affert Aristoteles libro de Inventute et Senectute

¹ 467 b 10.

cap. 1. ¹ Constat enim, quod partes animalium perfectorum decisæ numquam vivunt. Ergo signum est, quod illa forma vivens non informat divisibili modo. Si enim divisibilis esset in informando, non tam cito accidit periret vita, præsertim quia si divisibili modo informaret, potius ex ipsa divisione perficeretur, quia id, quod est pars, fieret subsistens.

Quod si dicas amittere vitam partem abscissam non propter indivisibilitatem animæ, sed quia desunt dispositiones requisitæ, *contra est*, quia si istæ dispositiones sunt requisitæ ad animam, quod sine tali organizatione partium non potest informare, ergo anima in informando respicit indivisibili modo illas partes, sicut respicit materiam dispositam omnibus dispositionibus usque ad ultimam modo indivisibili. Si autem informatio materiæ organizatæ indivisibiliter requisita est, sequitur, quod ipsa anima non est capax divisibilitatis etiam per accidens, quia quantificatio per accidens vel est ex receptione quantitatis aut receptione formæ in subiecto quanto, vel ex informatione facta modo divisibili. Primum non convenit formæ substantiali nisi ut quo, non enim quantitatem recipit nisi compositum vel materia ut subiectum quod. Secundum non sufficit sine tertio, quia si informatio non fiat modo divisibili, forma non communicat in quantitate cum subiecto, ita ut subiciatur illi, sed potius quantitatem subiecti respicit unico modo, ut dispositionem.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

⁴⁵ **Primo arguitur:** Quia omnes animæ præter rationalem sunt corporeæ, ergo sunt capaces divisibilitatis saltem mediate et per accidens.

Ad hoc enim sufficit, quod forma existat in subiecto habente quantitatem, et quod ipsa forma in se corporea sit, sicut videmus in accidentibus corporeis et formis inanimatis; siquidem tales formæ corporeæ correspondent diversis partibus subiecti modo etiam partiali, ita quod non tota forma cuilibet parti respondeat; ergo quæcumque formæ corporeæ divisibiles sunt. Imo ex eo formæ aliquæ spirituales sunt, quia incapaces extensionis. Ergo si animæ brutorum sunt incapaces illius, non est, cur negemus esse spirituales.

Confirmatur, quia omnis operatio et potentiæ animarum irrationalium sunt divisibiles et divisibili modo fiunt, ergo etiam ipsa anima divisibilis est. *Antecedens* constat. Nam potentia videndi v. g. est extensa in pupilla, et ibi exercetur sensatio divisibili modo, ita ut remota extensione non possit exerceri et sine divisibilitate operari, sicut anima rationalis operatur per intellectum. Ergo sicut potentiæ sunt extensæ, ita etiam ipsa entitas animæ.

RESPONDETUR, quod licet omnes illæ animæ sint corporeæ, non tamen est necesse, quod in se passive sint capaces extensionis etiam per accidens, nisi quando eadem informatio divisibili modo fit, ut explicatum est. Unde negamus, quod sufficiat ad hoc, ut aliqua forma sit divisibilis per accidens, quod existat in subiecto habente quantitatem et sit corporea seu eiusdem ordinis cum subiecto, sed requiritur etiam, quod actuatio ipsa et informatio divisibili modo fiat, siquidem forma non potest reddi divisibilis per susceptionem passivam quantitatis, quia quantitas, ut sæpe dictum est, non inhæret in forma, sed in composito vel in materia. Solum ergo potest reddi divisibilis ex modo ipso informandi rem divisibilem, quod scilicet divisibili modo informat, non autem ex

eo, quod præcise informet rem divisibilem quomodocumque, sed ex eo, quod informat communicando cum ipsa in modo extensionis et quantitatis, non autem accipiendo ipsam extensionem plurium partium ut dispositionem unico modo requisitam ad informandum etiam in prima et indivisibili inceptione, qua primo informat. Non ergo sufficit informatio subiecti divisibilis, sed requiritur etiam, quod modus informandi divisibilis sit. Et ita formæ, quæ habent eandem divisibilitatem in informando quam materia, quantificantur etiam per accidens ab illa, quia non magis respiciunt totum quam partem ad informandum. Formæ autem, quæ ex sua propria ratione respiciunt ipsum totum seu dispositionem aut compositionem plurium partium, qualis est organizatio, tamquam ultimam vel essentialem dispositionem, licet habeant actuare omnes illas partes, non tamen habent in se partes recipere, quia modo indivisibili et sub ratione totius ac dispositionis indivisibilis illas respiciunt. Quomodo autem tota forma actuet quamlibet partem et totum, et quomodo augmentato animali non superaddatur nova pars formæ, dicemus sequenti argumento. Quod vero dicitur *de formis spiritualibus*, respondetur illas non solum dici spirituales, quia non sunt capaces extensionis in se passive recipiendæ, sed etiam quia sunt independentes in suo esse spirituali a materia sicque excedunt totum ordinem materiale, quod non convenit animabus brutorum.

Ad confirmationem respondetur esse disparem rationem inter potentias et operationes, quæ sunt accidentia, et ipsam animam, quia accidentia corporalia extenduntur ad extensionem sui subiecti, nec excedunt limites organi illius seu partis, cui inhærent. Unde non sunt formæ respicientes corpus organicum pro sub-

iecto, sed unum tantum organum seu pars est subiectum illius potentiae seu operationis, v. g. potentia visiva in organo oculi, auditiva in aure, et sic de aliis. Et tactus, qui per totum corpus diffusus est, habet totum corpus quasi pro uno organo et æque exercetur in una parte atque in toto. Quare ista accidentia, sive potentiae sint sive operationes, divisibili modo sunt in subiecto, et præsertim quia exercentur mediis qualitibus elementalibus, calore et frigore etc., a quibus dependet dispositio organorum. At vero anima est forma eminentior respicitque pro materia informabili corpus organicum, ita quod si organizatum non sit, non informatur ab anima, ideoque et divisibiles partes debet habere in corpore informando a se, et omnes illae partes divisibiles et organizatae per modum unius respiciuntur, quia per modum unius ultimae dispositionis, sicut calor ut octo divisibilis est in se, et modo indivisibili respicitur a forma ignis.

Secundo arguitur: Quia formae perfectorum animalium educuntur de potentia materiae divisibilis et modo divisibili, ut patet tum quando primo generatur animal, tum quando postea augetur. Quando enim primo generatur, educitur forma ex certa ac determinata materia dispositive organizata, et non educitur tota a toto et tota a parte, hoc enim videtur intelligibile et vix concipitur in re spiritali, quanto minus in re corporea. Ergo forma, quæ educitur, debet esse extensa sicut ipsa materia. Educitur etiam modo divisibili, quia per actionem extensam et divisibilem, scilicet per generationem corpoream et cum dependentia non solum a materia, sed ab eius partibus. Ergo anima divisibilis esse debet. Similiter quando anima augetur ex nova parte materiae, educitur nova pars formae, siquidem actio augmenta-

tiva est eductiva formae, non unitiva tantum, et non educit totam formam, ut de se patet, ergo partem; et sic anima constat partibus.

Confirmatur, quia non est intelligibile, quod forma corporea, dum est in materia, tota sit in toto et tota in qualibet parte modo naturali; sic enim res corporea esset modo sacramentali, sicut corpus Christi est in Sacramento. Ergo dicendum est, quod est tota in toto et pars in parte, et sic est divisibilis.

Confirmatur secundo, quia si forma illa est una et indivisibilis, ergo necessario debet esse in eadem numero materia tota illa forma. Succedente autem nova materia, sicut per nutritionem succedit, vel illa forma manet eadem indivisibilis, quæ primo fuit generata et producta, vel non. Si non, ergo per nutritionem perit anima, et cum non habeat partes, ita ut pars una pereat, alia maneat, totaliter peribit, quod est animal mori, dum nutritur. Si autem est eadem indivisibilis, ergo transit de una materia ad aliam et individuatur a diversis materiis. Et sic quando advenit nova materia per nutritionem, ita ut prima illa materia, sub qua animal fuit generata, totaliter sit consumpta, verum erit dicere, quod illa forma non est educta ab illa materia, quam actuat, siquidem solum fuit educta ab illa materia, in qua primo fuit generata, postmodum vero per nutritionem unitur materiae, a qua non educitur, et sic erit forma independens ab illa materia, cui per nutritionem unitur, quod est proprium formae spiritalis.

RESPONDETUR animas animalium perfectorum educi de potentia materiae et a partibus eius et cum dependentia ab illis quantum ad suum esse materiale, quod habent, non tamen sub modo informationis divisibilis ex parte ipsius formae, neque ut recipiens in se passive ipsam quanti-

tatem. Et ideo forma illa sic educta non habet quantitatem nisi ut principium quo, sicut etiam non est corpus nisi ut quo. Et ita non oportet, quod proportionetur partibus materiae secundum æqualitatem partis ad partem, ita ut forma habeat partes, sicut habet materia, sed secundum æqualitatem proportionis, quia se habet illa forma ut principium, quo compositum habet partes et quantitatem. Et hoc sufficit, ut dicatur educi a partibus materiae, et non tota a toto et tota a parte, quia ipsa forma habet in se totum et partes ut quo. Passive autem habere illas et ut quod etiam per accidens non convenit formae, licet dependeat in suo esse a partibus materiae. Denominative autem habere partes per accidens non convenit formae, nisi quando informatio sua divisibilis est, quod non competit animæ, ut ostendimus¹. Quod vero actio generativa sit extensa, non obstat et instatur manifeste in generatione hominis, quæ est actio extensa et quantitativo modo facta, et tamen forma inextensa est. Et hoc ideo, quia actio generativa est in ipso composito subiective, ut diximus q. 1. de Generat.², vel secundum alios in materia et divisibilis per accidens, sicut reliqua accidentia divisibili modo se accommodantia subiecto. Anima autem non est in materia tamquam accidens, sed tamquam forma eminentior respiciens indivisibili modo corpus organicum, ut dictum est³. Quomodo autem dicatur esse tota in toto et tota in parte, statim dicemus.

Ad instantiam vero de divisibilitate animæ, quando augetur animal, quod maiorem habet difficultatem, respondetur, quod talis forma vera non educitur ex materia, quæ

successu temporis advenit, sed solum a principio fuit educta a materia illa, in qua primo generata est. Sed tamen ita fuit educta ab illa et dependens in ipso fieri, quod in conservari fit dependens tam ab ipsa quam a qualibet alia materia succedente intra limites suæ informationis. Itaque redditur dependens a materia, in qua primo generatur et educitur ab illa quantum ad suum fieri. Et quia illa materia successive continuatur eadem formaliter, licet non eadem materialiter, continuatur etiam per nutritionem illa dependentia animæ a materia non per novum fieri et educi, sed per prioris conservationem et continuationem. Est simile in ipsa materia prima, quæ quando prima creata est a Deo, fuit creata ut dependens ab illa forma, sub qua creata est. Quando vero postea successive generantur formae, redditur dependens a forma generata, non quia de novo fiat et creatur, sed quia fit dependens in conservari de novo ab illis formis, quæ intra suam potentiam continentur et de novo educuntur. Anima autem rationalis sicut prima educatione non educitur, sed creatur et unitur materiae, ita per nutritionem extenditur ad aliam materiam, quæ ei de novo unitur sine dependentia ab illa in esse. Forma vero bruti non solum unitur materiae nutritionis de novo adveniendi, sed redditur dependens ab illa in conservari, sicut a priori materia fuit educta in fieri et in primo sui esse, quando generatum est animal. Et ita non solum unitur materiae de novo adveniendi sicut anima rationalis, sed redditur dependens in suo esse quantum ad conservari ab illa, non autem pars formae educitur ab illa.

¹ 52 b 23.

² Phil. nat. 3. p. q. 1. art. 5. (II. 572 b 9).

³ 56 a 15.

Ad primam confirmationem respondetur, quod forma non comparatur ad materiam sicut corpus ad locum, ut sit totum in toto et pars in parte vel tota in parte, quia forma corporea non comparatur ad materiam media quantitate, quæ sola distinguit partes et totum, neque ut subiectum quantitatis, quia, ut sæpe diximus, quantitas solum inhæret composito vel materiæ. Et ita cum forma non sit in materia modo locali, sed modo substantiali antecedenter ad quantitatem, neque ipsa sit corpus, licet sit corporea tamquam principium corporis, ita educitur ex toto et ex partibus materiæ, a quibus dependet, quod tamen in se non habet distinctionem totius et partis nisi ut quo, non denominative ut quod etiam per accidens. Solum ergo potest convenire formæ extensio et divisibilitas per accidens ratione informationis divisibili modo factæ, ut dictum est, quæ non invenitur in anima. Argumentum autem factum si aliquid probat, non solum divisibilitatem per accidens, sed partes et divisibilitatem per se probat in anima. Ceterum substantiæ spirituales, ut angelus, et anima rationalis, sunt indivisibili modo positive, etiam in ordine ad locum, quem tangunt ratione suæ indivisibilis virtutis, et sic sunt totum in toto loco et totum in parte loci, quod est proprium spiritualis entitatis. Et iste est miraculosus modus corporis Christi in Eucharistia, quia cum sit corpus habens quantitatem, comparatur tamen ad locum modo indivisibili. Anima autem non est corpus neque habet quantitatem in se neque comparatur ad materiam ut ad locum, sed ut ad substantiam partialem, cum qua componit. Sicque non est miraculum, quod organizationem eius respiciat unico et indivisibili modo ut dispositionem ultimam.

Quodsi instes: Nam anima est in loco saltem per accidens mediante eo corpore, in quo est, et tunc in designata parte animalis, v. g. pede, vel ibi est tota anima vel pars. Si hoc secundum, iam est divisibilis. Si primum, ergo erit tota in toto et tota in parte loci saltem per accidens, quia similiter in alia parte animalis erit tota anima. Respondetur animam esse totam in qualibet parte materiæ, licet non totaliter, quia potest etiam aliam partem informare. Quando autem comparatur ad locum mediante ipso composito et eius quantitate, potest dici, quod per accidens extrinsece est divisibiliter in loco, scilicet ratione corporis divisibilis, cui est unita, sicut corpus Christi dicitur ratione specierum esse in loco divisibili. Sed hoc dicitur per accidens extrinsece, quia non resultat in ipso corpore Christi aliqua intrinseca correspondentia ad locum specierum, sicut neque in angelo aut anima rationali, quando sunt in aliquo corpore et mediante illo correspondent loco corporis divisibili. Alio modo potest aliquid esse per accidens in loco, id est per aliud, ita tamen quod etiam intrinsece detur in eo correspondentia divisibilis ad locum, sicut qualitates corporeæ et formæ inanimatæ, quæ sunt extenso modo in corpore. Primo modo habet anima perfectorum animalium esse in loco per accidens, non ut quod, sic enim esset spiritualis, sed ut quo, non secundo modo.

Ad secundam confirmationem respondetur idem argumentum debere solvi in anima rationali, quæ etiam individuatur per respectum ad corpus, cuius est forma, et tamen constat, quod corpus includit materiam fluentem et non eodem modo semper perseverantem. Dicimus ergo, quod sufficit ad individuationem istarum animarum, quod respiciant corpus idem numero identitate formali, licet non materiali, quia licet partes fluant continuo, manent tamen sub eadem

ratione formali, quia manent sub eadem successione, dispositione et figura et ordine ad eandem formam, ut abunde explicatum est q. 8. de Generat. ¹ et q. 6. Phys. ² Quod vero dicitur formam equi v. g. non esse eductam ab illa materia, quæ per nutritionem accedit, respondetur non esse eductam ab illa materialiter sumpta, sed ab illa formaliter, quatenus hæc continuatur et subrogatur illi, a qua educta fuit, et manet eadem cum illa sub eadem formalitate et dispositione; et ulterius, quia licet non educatur ab illa materia succedente per nutritionem, unitur tamen forma dependenter ab illa in conservari, et ita animæ istæ perfectorum animalium non remanent independentes in esse suo a materia, cui per nutritionem uniuntur, ut dictum est.

Ultimo arguitur: Nam animæ perfectorum animalium modo divisibili informant, ergo sunt divisibiles per accidens.

Consequentia patet, quia ex eo negamus esse divisibiles, quia modo divisibili non informant. *Antecedens* probatur, quia non informant omnes partes eodem modo, cum sint heterogeneæ et dissimilares et quælibet earum divisibilis et extensa et divisibili modo suscipiens informationem in seipsa. Ergo ab illarum extensione et divisibilitate denominatur anima per accidens divisibilis. *Deinde,* quia animæ imperfectorum animalium non minus habent corpus organicum, licet imperfectum, quam animæ perfectorum animalium. Nisi dicatur, quod animalia imperfecta habent multiplicata organa et duplicem appetitum et potentiam motivam, ut facta divisione quælibet pars moveri possit pro-

gressive (motus enim progressivus ab appetitu et phantasia procedere debet); et ita nisi in qualibet parte decisa maneat distinctus appetitus et phantasia, non poterit distinctus motus poni. Hoc autem satis absurdum videtur et sine fundamento; ergo idem dicendum est de perfectis et imperfectis animalibus. Unde Aristoteles libro de Juventute et Senectute cap. 2. ³ dicit, quod « quædam animalia imperfecta sunt insecta, quæ divisa vivunt, ut apes, et vespæ ».

Confirmatur, quia multoties membra perfectorum animalium decisa vivunt saltem parvo tempore, sicut caput abscissum saltat et movetur, et corpus etiam truncatum aliquando movetur, ut videtur admittere Aristoteles 3. de Partibus Animalium cap. 7. ⁴ aliique id referunt. Certe abscisso capite adhuc videmus animalia palpitare, nec videtur cessare vita quousque cor totaliter perdat motum. Non potest autem cessare motus cordis in illo instanti, quo caput est abscissum, sed indiget tempore, ut deficiente sanguine et respiratione suffocetur. Denique, experientia constat partem aliquam abscissam, ut nasus vel auricula, si cito iungatur, posse medicamentis restaurari ad vitam; ergo signum est animam mansisse ibi divisam. Si enim amisisset animam, non posset iterum vivificari, quia a privatione ad habitum non est regressus.

RESPONDETUR negando antecedens. *Ad primam probationem* dicitur, quod licet anima respiciat diversas partes organicas et diverso modo informabiles et ex parte sui divisibiles, tamen ex parte formæ modo indivisibili, quia eminenti modo respicit omnia illa organa ut unicam dispositionem unico

¹ Phil. nat. 3. p. q. 8. art. 6. (II. 750 a 46).

² Phil. nat. 1. p. q. 6. art. 1. (II. 103 b 37).

³ 468 a 26.

⁴ 673 a 12, 29.

et indivisibili modo requisitam, sicut forma ignis respicit calorem ut octo, in se quidem divisibilem per plures gradus, unico tamen modo et indivisibili respicitur a forma, videlicet tamquam dispositio ultima et precise requisita. Et argumentum si aliquid probaret, etiam procederet contra animam rationalem, quæ non minus respicit plures partes organicas ut diversas et divisibili modo informabiles ex parte sui, non ex parte formæ. Et licet quælibet pars organica sit extensa, non tamen reddit informationem animæ divisibilem, quia ita illam informat, quod non quælibet pars constituitur animal, sed omnes simul ut informatæ per modum unius sunt unicum animal.

Ad secundam probationem respondetur, quod etiam animæ animalium imperfectorum respiciunt diversa organa per modum unicæ et indivisibilis dispositionis. Sed differentia est, quod in animalibus imperfectis propter imperfectionem vitæ et paucitatem actionum, quas habent, cum paucioribus organis salvatur sufficiens dispositio in eis, quæ non salvatur in animalibus perfectis, et ideo facta divisione manent ea, quæ ad talem vitam sufficiunt. Quæ est solutio S. Thomæ quæst. de Anima art. 10. ad 15. ¹ Nec nos dicimus, quod in istis animalibus habentur organa duplicata vel potentie, v. g. duplex appetitus vel phantasia, sed habent tantum unam animam et appetitum in actu, sed plures in potentia et facta divisione plurificantur in actu, sicut res inanimatæ facta divisione fiunt plura in actu, cum ante essent unum. Et sic facta divisione in animalibus imperfectis resultant in partibus divisis diversæ animæ, habentes in singulis diversum sensum et appetitum et organa, et sic ra-

¹ Pa VIII. 497 b.
² l. c. 441 b.

tione huius dicuntur animæ illæ divisibiles. Quæ est solutio D. Thomæ quæst. de Spirit. Creat. art. 4. ad 19. ² et in 2. Contra Gent. cap. 58., ubi expresse dicit, quod animalia, quæ divisa vivunt, habent in eadem parte motum et sensum et appetitum. Unde si taliter dividantur ista animalia, quod non resultent in illis diversa organa sufficientia ad motum, non amplius vivunt divisa, ut si lacerta dividatur a summo usque deorsum. Aristoteles autem in illo loco dicit, quod inter ipsa animalia imperfecta aliqua sunt insecta, ut vespæ et apes, alia annulosa, ut lumbricæ, et hæc secunda divisa vivunt et distinguuntur ab illis insectis, non vero negat omnia animalia imperfecta vivere decisa. Et de his dicit, quod habent unum principium vitæ, antequam dividantur, sed cum dividuntur, fiunt actu plura.

Ad confirmationem respondetur, quod non est existimandum animalia vivere abscisso capite, et oppositum est fabulosum aut arte dæmonis procuratum, vel si vere aliquando accidit, Dei virtute factum est in martyribus ad gloriam fidei. Ceterum caput abscissum videtur aliquando saltare et corpus palpitare non propter vitalem motum animæ, sed propter agitationem spirituum, qui in ipsa receptione ictus conglobantur circa cor aut caput, et si sint fortes et multiplicati, in illa ultima evaporatione efficiunt saltum et movent partem illam. Cor autem in corpore truncato si aliquantulum vivit, donec suffocetur et spiritus vitales exhalentur, non fit ex eo, quod anima sit divisa in capite et in trunco, præsertim cum hoc videamus fieri in homine, cuius anima non dividitur, sed quia nondum est separata a trunco, donec deficiat cor. Quod an-

ita sit, quod decapitato homine adhuc vivat paululum, licet sine sensu, quia ablata est phantasia et spiritus animales diviso capite cessant, non ita magni momenti est, nec ad præsens pertinet id disquirere.

Ad experientiam de parte abscissa, quæ iterum unitur reliquis et vivit, respondetur, quod si ita est, licet illa pars divisa vere sit mortua, tamen quia adhuc omnes dispositiones non sunt plene resolutæ, sed aliquæ similes manent, non repugnat iterum conglutinari calore naturali et ab ipso corpore animato iterum disponi, ut vivificetur, sicut etiam vulnus a natura curatur et partes conglutinantur, et sicut pars ipsa abscissa si comedatur, calore naturali potest iterum disponi, ut informetur forma animæ. Unde licet a privatione ad habitum non sit regressus, quando forma totaliter est ablata ab aliquo corpore, ita quod omnino est amissa, tamen si forma adhuc manet, non repugnat, quod partem aliquam a se separatam possit per dispositiones iterum ad sui informationem trahere, sicut quamcumque aliam materiam, ex qua potest nutriri.

ARTICULUS II.

UTRUM POTENTIÆ ANIMÆ SINT AB IPSA DISTINCTÆ ET AB EA DIMANENT.

Multi negant distingui et consequenter negant dimanare. Unde nos utrumque coniungimus, quia unum ab alio dependet.

Igitur circa distinctionem poten-

tiarum a substantia, cuius sunt potentie, varie dissident AUCTORES. Quidam universaliter omnes potentias dicunt non distingui a substantia, nec realiter nec formaliter. Ita multi ex Nominalibus, Gabriel ¹, Ockham ², Gregorius ³, qui videri possunt apud Conimbric. 2. de Anima cap. 3. q. 4. art. 1. et apud Suarez in tract. de Anima libro 2. cap. 1. Et non desunt aliqui, qui modo id defendant. Alii dicunt potentias distingui ab anima non realiter, sed formaliter. Ita Scotus in 2. dist. 16. quæst. unica ⁴ et eius schola. Alii distinguunt de potentiis intellectivis et sensitivis a vegetativis et dicunt potentias intellectivas et sensitivas distingui realiter a substantia animæ, quia earum effectus et operationes aliquid accidentale sunt; potentie vero vegetativæ, quia producent substantiam, sive generando sive nutriendo, non distinguuntur a substantia animæ, quia id, quod producent, substantia est. Ita Durandus in 1. dist. 3. in 2. parte dist. q. 3. ⁵ et D. Bonaventura ibidem ⁶. Alii denique universaliter dicunt omnes potentias realiter distingui a substantia; quæ est communior sententia auctorum.

DICO ERGO PRIMO: **Potentie animæ, sive sensitivæ sive intellectivæ sive vegetativæ, realiter ab ipsa substantia animæ distinguuntur.** Itaque ubicumque operatio distincta est ab ipsa substantia, quia accidentalis est, licet effectus productus sit substantia, principium proximum elicativum accidentale esse debet.

Hanc conclusionem tradidimus in q. 12. Phys. art. 2. ⁷ Eam tenet D. Thomas 1. p. q. 77. art. 1. et

¹ 2. dist. 16. q. 1.

² 2. dist. 16. q. 24. et 26.

³ 2. dist. 16. q. 3.

⁴ II. 579. n. 634.; 581. n. 637.

⁵ n. 18., 19., 37., 42.

⁶ ed. Quaracchi I. 85.

⁷ Phil. nat. I. p. q. 12. art. 2. (II. 251 b 24).

q. 54. art. 3. et quæst. de Anima art. 12. ¹ Sumiturque ex Aristotele in Prædicamentis cap. de Qualitate ², ubi inter species qualitatis ponit potentiam et impotentiam; ergo sentit potentiam non esse substantiam.

FUNDAMENTUM sumitur tum a posteriori tum a priori.

A POSTERIORI quidem, quia videmus dari plures virtutes activas, quæ sunt accidentia superaddita substantiæ, sicut calor positus in ferro active calefacit et frigus frigefacit manum, et tamen constat esse accidentia, quia ferrum aliquando habet calorem, aliquando non. Ergo in ferro calor est accidens; ergo similiter in igne, cuius est propria passio, cum sit eiusdem speciei calor in ferro et in igne. Et quod active agat, manifestum est, quia calor ferri causat calorem in manu, et non formaliter, quia non informat manum, cum sit in ferro, ergo active. Similiter ergo anima habebit activas virtutes distinctas ab ipsa substantia animæ, quibus operetur operationes sensitivas et intellectivas, quæ accidentales sunt, et similiter actiones partes vegetativæ, quæ minus nobiles sunt et medio calore et frigore ceterisque qualitibus primis perficiuntur.

Nec potest dici, quod anima, quæ est substantia nobilior, non indiget potentiis superadditis sicut aliæ substantiæ. *Nam contra est*, quia idem posset dici de mixtis respectu elementorum, quod quia nobiliora sunt elementis, non indigebunt qualitibus activis superadditis, nec similiter cælum, cum tamen videamus mixta agere per istas qualitates elementales, quæ accidentia sunt, et cælum agit per lucem, quæ est accidens, quia aliquando adest, aliquando abest, ut videmus in luna. *Deinde*, quia si anima est nobilior substantia

quam elementa, etiam habet nobiliores operationes, elementum autem ignobiliores, quibus ita proportionatum est sicut anima suis operationibus. Ergo non magis dicitur anima sufficiens principium ad operandum per suam substantiam, quam elementum. *Denique* si anima nobiliores operationes, ut intelligere et sentire, potest per suam substantiam immediate elicere, etiam ignobiliores poterit, ut calefacere aut exsiccare et similia. Constat autem, quod ad istas actiones requirit accidentia superaddita, scilicet calorem, qui aliquando adest vel abest, et consequenter accidens est. Ergo omnes operationes anima elicit medio accidenti.

ALIUD SIGNUM A POSTERIORI sumitur ex eo, quod potentiæ animæ distinguuntur inter se, ergo etiam ab anima, quia si in anima identificarentur, etiam inter se; nam quæcumque sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. Distingui autem inter se constat: Tum, quia una movet aliam vel repugnat illi, sicut intellectus movet voluntatem et e contra, et appetitus repugnat voluntati et rationi. Tum etiam, quia una non suscipit denominationem alterius, sicut non verificatur, quod intellectus velit aut voluntas intelligat. Tum, quia recipiunt in se habitus, qui sunt accidentia, sive sint acquisiti sive infusi, quæ aliquando ad sunt, aliquando non, et inter se distinguuntur realiter, quia separantur inter se, sicut fides potest esse sine caritate. Ergo sicut isti habitus sunt accidentia, et tamen præbent virtutem operandi, ita potentiæ, quæ per tales habitus operantur, accidentia erunt. Tum denique, quia ipsæ potentiæ separantur inter se, sicut homo cæcus non habet potentiam visivam, et tamen habet auditivam. Per cæci-

tatem enim non amittit solum ipsum actum videndi, nam etiam dormiens amittit illum, et tamen non est cæcus; nec solum amittit potentiam quantum ad modum operandi, sed quoad substantiam, quia nullo modo potest videre. Quid enim absurdius, quam quod cæcus possit videre? Quod poterit, si potentiam videndi retinet. Ergo potentia visiva est accidens superadditum substantiæ, quia adest et abest substantia ipsa animæ invariata.

Quodsi dicatur cæcum non amittere potentiam videndi, sed poni impedimentum in organo, quo posito anima non potest videre ex impedimento posito, non ex potentia ablata. *Contra est*, quia si destructo organo adhuc manet potentia in anima, quia ipsa substantia animæ est potentia, ergo anima separata habet istas potentias visus et auditus etc., siquidem non distinguuntur ab illa. Hoc autem est impossibile, quia anima separata est entitas spiritualis, potentiæ autem visiva et auditiva sunt corporeæ, quia modo corporeo operantur et circa obiectum corporeum, et ratio formalis distinguens unam ab alia et constituens corporea est, v. g. lucidum, coloratum aut sonorum etc. Ergo non sunt ipsa substantia animæ. Si autem istæ potentiæ sunt in organo corporali et cum ipso identificantur, ergo sicut ipsa organa realiter inter se distinguuntur, quia sunt diversæ partes animalis, ita et ipsæ potentiæ, ergo non identificantur in aliquo tertio.

Scio non deesse recentiores aliquos, qui admittunt in anima separata manere omnes istas potentias, quia omnes illæ sunt ipsa entitas animæ ut potens exercere per organa corporalia suas sensationes. Et addunt, quod ipsa potentia visiva entitative est spiritualis et actio videndi spiritualis, et solum connotative et extrinsece dicitur corporea, 50

quatenus organo corporeo utitur ad attingenda obiecta externa. Ita probabile reputat P. Lessius de Summo Bono libro 2. cap. 8. et alii recentiores.

Ceterum assertio hæc evertit multa Philosophiæ principia, quæ tangunt potentiarum distinctionem et constitutionem, præsertim quia actio et obiectum, circa quod versatur, necessario proportionari debent inter se et adæquari, cum omnino essentialis ratio actus erga aliquod obiectum sit. Si ergo actio visiva entitative spiritualis est et a spirituali vi animæ exit, oportet quod proportionetur et specificetur ab obiecto spirituali, quod illius spiritualis actionis proprium et per se obiectum sit eiusque entitatem spiritualement specificet. Quodsi ita est, ergo quando anima videt vel audit, exercet actum respicientem obiectum spirituale, ergo indiget lumine et speciebus spiritualibus, ergo immateriali et spirituali modo tendit ad tale obiectum spirituale, ergo ille actus intellectio est, quia spiritualis et immaterialis et speciebus ac lumine spiritualibus elicitus. Quid ergo illi deest, ut sit intellectio? Et sic confundetur intellectio cum sensatione. *Deinde* quodnam est illud obiectum spirituale, circa quod versatur auditio vel visio aut gustus entitative, quando nihil de obiecto spirituali recordantibus actus horum sensuum exercentur. *Item* species sensibiles aut tollendæ sunt ut superflue aut ab illis emanabit actus in entitate spiritualis, scilicet visio et auditio. *Denique* similiter dicitur, quod actiones animæ vegetativæ, nutritivæ et generatio, entitative spirituales sunt et connotative seu ratione organorum solum dicentur corporeæ. Si enim potentiæ animæ sunt eius entitas spiritualis, etiam istæ potentiæ spirituales earumque actiones spirituales erunt entitative. Constat autem nullum dari obiectum spirituale, unde possint desumere istæ

¹ Pa VIII. 502.

² Categ. c. 8. (9 a 15).

actiones spiritualitatem, neque modo aliquo spirituali fieri. Ergo hæc absurda sunt.

RATIO AUTEM A PRIORI conclusionis positæ est GENERALIS pro omni substantia creata, et non solum pro anima, et a nobis explicata est in q. 12. Phys. cit. ¹ Et breviter reductur ad duo principia: *Primum*, quod operatio in creaturis est accidens; *secundum*, quia potentia specificantur ab operatione seu actu; substantiæ autem non convenit specificari ab aliquo extra se.

Hoc secundum principium art. 15 seq. explicabitur, ubi ostendemus, quomodo potentia specificentur ab actu et obiecto.

Primum vero per se notum est. Constat enim, quod operatio est aliquid procedens a substantia et aliquando illi adest, aliquando abest, nec semper operans est in actu secundo. Ex hoc vero deducitur, quod si operatio est accidens, potentia, quæ est principium proximum elicivum illius et specificatur ab illa, debet esse accidens distinctum a substantia.

Hæc consequentia aliquibus difficilis videtur et urgetur aliquibus instantiis, quas adduximus et solvimus dicta q. 12. ² Est tamen ea consequentia expressa D. Thomæ quæst. illa 77., ubi inquit, quod « si actus non est in genere substantiæ, potentia, quæ dicitur ad illum actum, non potest esse in genere substantiæ ». Ubi pondero illud verbum „ potentia, quæ dicitur ad illum actum ». Aliud est enim potentia capax actus, sive ordinata aut condivisa actui, aliud potentia, quæ dicitur ad actum. Potentia enim, quæ dicitur ad actum, importat potentiam specificabilem ab actu et ad illum essentialiter se habentem. Substantia autem non po-

test specificari ab operatione, quia in se et in sua specie et quidditate non pendet ab actu secundo, qui est operatio, eo quod actus secundus est accidens, accidens autem supponit totam substantiam constitutam, siquidem ab illa sustentatur in esse. Ergo substantia non specificatur ab actu, quia si specificaretur, non esset constituta in specie ante actum. Si ergo datur potentia specificabilis ab actu, impossibile est, quod si operatio est accidens, potentia specificabilis sit substantia, et sic bene valet illa consequentia, quod si specificativum est accidens, specificabile non est substantia. Quod vero debeat poni actus et potentia in eodem genere, id est in eodem prædicamento, nec somniavit D. Thomas nec ad propositum conducebat, quin potius oppositum docet in 1. dist. 7. q. 1. art. 2. ad 2. ³, nisi genus latissime sumamus pro genere substantiæ ut sic et accidentis ut sic. In his enim duobus bene sequitur, quod si potentia essentialiter est ordinata et specificabilis ab aliquo, et hoc, a quo specificatur, est accidens, talis potentia non est in genere substantiæ, non quia actus et potentia debeant esse in eodem prædicamento, cum ipsa potentia, quæ est qualitas, dicatur specificari ab actione, quæ est aliud prædicamentum, sed quia potentia, quæ est specificabilis, non potest esse in genere substantiæ, si specificatur ab accidenti, quia substantia ab accidenti specificari non potest, cum sit ad se, et non ad aliud extra se, cum non sit entis ens.

Unde sequitur, quod etiam potentia vegetativæ debent distinguere ab ipsa substantia animæ, quia licet habeant pro effectu producto substantiam, operatio tamen ipsa, qua

¹ Cf. supra 61 b 41. et Phil. nat. 1. p. q. 12. art. 2. (II. 251 b 24).
² Phil. nat. 1. p. q. 12. art. 2. (II. 253 a 3; 255 b 13; 256 b 1).
³ Pa IV. 62 a.

producent, accidens est, quia adest et abest operanti, et ad illam ordinatur per se et specificatur potentia, ergo debet potentia ipsa esse distincta a substantia, quæ specificabilis non est ab accidenti. Quod autem debeat aliquis actus specificari ab obiecto et aliqua virtus ab actu, ostendemus seq. art.

DENIQUE ALIA RATIO D. THOMÆ explicata a nobis est cit. loco Phys. ¹, quia si substantia esset immediatum principium operandi, semper esset actu operans, sicut quia est forma immediate informans, quando est in materia, semper actu informat, et quia immediate ab ea emanant passionem, semper actu emanant. Ergo similiter si per se et immediate operaretur, semper actu esset operans, quia ratione actualitatis operaretur, sicut ratione actualitatis informat, ergo eodem modo esset actu operans sicut actu informans et actu emanans.

Quodsi hoc instetur in ipsa forma accidentali, v. g. in calore, qui per seipsum est forma informans subiectum, et tamen per seipsum est potentia immediata respectu calefactionis. Respondetur, quod calor non est principium primum operandi, sed tamquam instrumentum substantiæ, quam supponit ut radicem. Et ideo non operatur per seipsum, sed beneficio substantiæ, non autem informat beneficio substantiæ, sed per se, et ita est capax, ut sit operans in potentia, et non semper in actu sicut ipsa substantia, cuius est instrumentum. Et similiter substantia, quia solum est radix operandi, et non immediatum principium, non est semper in actu operans, quia de se non habet omnia requisita extrinseca ad operandum actu, sed indiget potentia

superaddita et applicatione et aliis multis, ut sit in actu secundo operans.

DICO SECUNDO: **Potentia dimanant ab anima non per veram productionem ab anima elicitam, sed ad eius productionem consecutam.**

De ista dimanatione videantur, quæ diximus q. 12. Phys. art. ult. ² et q. 23. art. 1. ³ In communi constat substantiam habere aliquam causalitatem erga proprias passiones, cum sit sufficiens principium in substantia, ut ei convenient et cum ea connectantur passiones, sicut quod igni conveniat calor et soli lux. Et rursus proprietates dependent ab ipsa substantia, quia sunt accidentia eius, et experientia ipsa videmus ab aqua remoto igne emanare frigus, a gravi emanare motum. Ergo est aliqua dependentia istarum passionum ab ipsa substantia, ergo est aliqua causalitas; principium enim, a quo aliquid dependet in esse, causa est.

Difficultas est, *an sit causalitas effectiva*. Nam quod sit causalitas materialis inter substantiam et proprias passiones, non est dubium, quia est subiectum illarum. Sed talis causalitas etiam convenit substantiæ respectu accidentium communium, quæ recipit, unde ex hoc non discernitur propria ratio emanationis. Quod vero habeat rationem causæ finalis, non est etiam difficultas, quia substantia est principale operans, et propria passio est tamquam instrumentum illi deserviens, ergo habet ipsam pro fine. Imo et aliquid habet de causa formali, quatenus ipsa essentia est ratio formalis, propter quam connectuntur et conveniunt ipsi tales passiones; ratio autem formalis ad causalitatem formalem pertinet.

¹ Phil. nat. 1. p. q. 12. art. 2. (II. 254 b 13).
² Phil. nat. 1. p. q. 12. art. 4. Appendix (II. 268 a 19).
³ II. 467 a 19.

Sed tota difficultas est in efficientia. Et consistit in hoc, quia vel illa dimanatio est vera et propria ratio seu causalitas effectiva vel non. Si non, ergo proprietates non dimanant a natura in genere causæ efficientis, quia causa efficiens sine efficientia et actione intelligi non potest, et sic restabit inquirendum, quomodo passionibus causentur ab essentia. Neque enim valet dicere, quod resultant vel emanant; hoc enim est verbis ludere. Inquirimus enim, quid est illa resultantia et illa emanatio, si non est efficientia, et quomodo natura dicatur producere passiones suas et causare, si efficienter non attingit. Si vero dimanatio est propria actio et efficientia, sequuntur duo magna absurda: Primum, quod substantia per se immediate sit operativa; secundum, quod aliquid producat effectum in seipso, et sic erit simul movens et motum, agens et patiens, quod sæpe negavimus in q. 22. et 23. Phys. ¹ et 1. de Generat. q. 5. ² Nec potest dici, quod causantur ab essentia non per actionem ipsius, sed generantis, quia sic non producentur proprie et per se ab essentia, a qua dimanant, et redit argumentum, quod essentia non erit causa productiva passionum.

Propter hoc P. Suarez tract. de Anima libro 2. cap. 3. n. 10. et disp. 18. Metaph. sect. 3. n. 4.-9. existimat, quod dimanatio est vera et propria actio naturæ distincta ab actione generantis, qua producitur substantia. Absolute tamen docet dicendum esse, quod generans non solum generat formam seu substantiam, sed etiam passiones, saltem mediate, quia pertinet ad agens producere substantiam instructam suis principiis et accidentibus, quibus indiget ad operandum.

¹ Phil. nat. 1. p. q. 22. art. 1. (II. 447 a 21); q. 23. art. 1. (II. 463 a 35).
² Phil. nat. 3. p. q. 5. art. 1. (II. 661 a 6).

NIHILOMINUS non minus urgentur hæc sententia argumentis factis. Nam generans vel omnino sistit et terminat actionem suam in productione substantiæ et ulterius non transit ad attingendum ipsas proprietates, vel actione sua vere attingit illas. Si primum, ergo nullo influxu pendent propriæ passiones ab agente principali, quia non potest alia causalitate attingere quam efficienti, et hæc tota sistit et consumitur in ipsa substantia producta, neque ulterius transit seu influit. Ergo propriæ passiones nulla causalitate intrinseca et propria attinguntur a principali agente. Quod enim mediet ipsa substantia, nihil refert, si physice et realiter ipsum generans non influit actione sua in ipsa accidentia. Unde sequitur non posse generans perfecte ponere extra causas suum genitum in eo statu, quo possit se conservare et operari (dependet enim a dispositionibus et multo magis a propriis passionibus, quæ sæpe dispositiones esse solent), si non potest illas producere et attingere. Si vero dicatur secundum, ergo frustra ponitur similis actio ex parte ipsius essentiæ seu substantiæ. Ad quid enim serviunt istæ duæ actiones, altera generantis, altera essentiæ, a qua dimanat passio? Siquidem prima, quæ est generantis, sufficit; vere enim generans sufficiens est ad producendum substantiam et passiones, sicut est sufficiens dare esse ipsi substantiæ, quod dependeat a passionibus et dispositionibus. Ac denique, vel utraque actio ex æquo se habet ad productionem talis proprietatis vel non. Si ex æquo, ergo altera actio ex illis superfluit, idem enim facit una, quod altera, et sic utraque etiam poterit dici dimanatio, cum tamen a generante nullo modo di-

cantur dimanare passiones. Si non ex æquo, restat explicare, in quo differant istæ duæ efficientiæ, scilicet illa, quæ est ab essentia, et quæ est a generante.

QUARE DICENDUM EST cum Divo Thoma 1. p. q. 77. art. 6. ad 3., « quod emanatio priorum accidentium non est per transmutationem, sed per naturalem resultantiam, sicut ex uno naturaliter aliud resultat ». Et in solutione ad secundum dixerat, quod subiectum est causa quodammodo activa respectu proprii accidentis. Quod in cit. locis Phys. sic explicavimus, quod emanatio respectu essentiæ non est actio, sed naturalis connexio, respectu autem generantis actio est, quæ quidem immediate attingit substantiam, et quia substantia tali proprietati connexa est, ideo mediante tali connexione attingit ipsam proprietatem.

Itaque emanatio entitative est ipsa actio generantis, quæ substantiam et proprietates attingit, denominative vero induit formalitatem dimanationis respectu essentiæ, quia est medium seu ratio ipsa essentia, ut actio agentis non in substantia sistat, sed ulterius ad proprietatem transeat. Et dicitur ab ea dimanare propria passio, quia se habet ut ratio et medium, a quo generatio habet attingere ipsam propriam passionem, et non sistere in substantia. Et vocatur naturalis resultantia id est transitus actionis ad ulteriorem terminum in vi naturalis connexionis. Sed tamen ipsa essentia non est primum principium, unde incipit illa actio, incipit enim a generante, ideoque non dicitur proprie efficiens, sed est medium, ut actio attingat ulteriorem terminum propter connexionem cum illo, et ideo dicitur quodammodo activa. Iste modus probabilior est, quia salvat veram et propriam efficientiam respectu pro-

priarum passionum, sed non distinctam ab actione generantis, ne cogamur ponere duplicem actionem respectu propriæ passionis, alteram ab essentia, alteram a generante, vel negare, quod generans influat et attingat ipsas passiones.

Unde non obstat difficultas supra ¹ allata; respondetur enim, quod dimanatio entitative est actio proprie dicta. Sed quia habet duo principia, alterum, a quo primo egreditur, scilicet generans, alterum, medio quo attingit propriam passionem, quia connectitur cum illa, ideo respectu primi dicitur actio seu operatio, respectu secundi emanatio seu resultantia. Nec sequuntur illa inconvenientia ibi insinuata, quia substantia immediate non agit actione proprie dicta, siquidem illa emanatio, ut actio est, procedit a generante mediante eius virtute activa. Ab ipsa autem re genita, cuius est propria passio illa, quæ dimanat, non procedit primo et per se illa actio, sed est ab illa ut a medio connexo per se cum passione, ut explicatum est, quod non repugnat ipsi substantiæ. Nec sequitur, quod idem moveat seipsum, quia cum illa actio primo et per se procedat a generante, iam invenitur distinctio inter movens et motum, sicut est inter generans et genitum. Et ad ultimam replicam respondetur, quod propria passio producitur ab essentia, a qua dimanat in virtute ipsius generationis ut primo terminatæ ad se et mediante se ad passionem, non per aliam actionem distinctam a generatione entitative.

DICO TERTIO: Etiam una potentia seu propria passio potest emanare ab altera, et non immediate ab essentia, quando inter ipsas potentias invenitur aliquis ordo seu subordinatio.

¹ 66 a 1.

Est D. Thomæ 1. p. q. 77. art. 7. ad 1. Et videri etiam potest in 1. dist. 3. q. 4. art. 3. ¹ et in 2. dist. 24. q. 1. art. 2. ² Est tamen contra P. Suarez loco cit. de Anima ³ n. 16. et 17. DEDUCITUR tamen manifeste ex dictis, siquidem ibi ponitur emanatio unius ab alio, ubi ponitur necessaria connexio unius cum alio ordinate se habens, ita quod unum est ratio alterius. Sed etiam inter ipsas potentias invenitur huiusmodi connexio et ordo, ita quod una non convenit nisi mediante alia sicut voluntas non nisi mediante intellectu, ¹⁵ et sensus exteriores sunt propter interiores. Ergo istæ potentia ita attinguntur a generante, quod una est ratio seu medium attingendi aliam, nec potest illa generatio æque immediate omnes attingere, sed ideo attingit unam, quia est connexa cum alia, sicut ideo attingit primam passionem, quia est connexa cum essentia.

SED INSTAT P. SUAREZ: Quia neque inter potentias diversorum graduum neque inter potentias eiusdem gradus invenitur talis activa emanatio, ergo. Non inter potentias diversorum graduum, quia non apparet, quomodo ab intellectu dimanet potentia sentiendi vel nutriendi, ita quod habeat efficientiam in illas, præsertim quia ad efficiendum requiritur existentia, intellectus autem non prius existit quam sensus, sed e contra, eo quod gradus sensitivus ordine executionis præcedit rationalem. Ad dicitur etiam exemplum in rebus inanimatis, sicut humiditas in aere non oritur effective a calore neque e contra, ergo idem erit in potentiis animæ. Neque etiam inter potentias eiusdem gradus, v. g. inter potentias sensitivas, apparet, quomodo

¹ Pa VI. 41 b.
² L. c. 594 a.
³ L. 2. c. 3.

effective emanet visus ab auditu vel e contra. Et ratio est, quia ab illo dimanat aliquid effective, a quo dependet effective. Constat autem, quod in operatione vitali visus non pendet ab auditu neque e contra, sed omnes potentia dependent immediate ab anima in suis actibus, ergo et in sui emanatione. Ac denique sicut anima confert immediate esse vegetativum et sensitivum, cur non poterit immediate conferre omnes potentias, sicut et immediate influunt in illas?

RESPONDETUR ad primam instantiam, quod ab intellectu immediate et secundum se non dimanat potentia vegetativa et nutritiva, sed mediate, quatenus intellectus est coniunctus corpori, et ab intellectu ut coniuncto dimanat sensus internus ut ei ministrans, et a sensu interno externus, qui ei ministrat, et a sensibus externis præsertim a tactu nutritiva et generativa, quæ eorum temperamento deserviunt. In plantis autem potentia nutritiva et generativa, cum non sint coniunctæ superiori gradui, non dimanabunt ab aliqua potentia priori, sed una ab alia vel ab ipsa anima.

Nec obstat, quod hæc causalis est falsa: Quia aliquid est rationale, est sensibile, ergo rationale est causa potentialiarum sensibilium et emanationis earum. Respondetur enim, quod illa non est bona causalis, quasi sit adæquata vel in genere causæ formalis, est tamen recta in genere causæ finalis, quatenus sensus deservit intellectui ut principali et est quædam participatio illius. Emanatio autem unius potentia ab alia non fundatur nisi in subordinatione potentia imperfectioris ad perfectiorem. Semper enim dimanat imperfectius

ab eo, quod perfectius est, non e contra, ut docet D. Thomas quæst. illa 77. art. 7., ubi inquit, «quod potentia animæ, quæ sunt priores secundum ordinem perfectionis et nature, sunt principia aliorum per modum finis et activi principii». Emanatio autem fundatur in connexione unius cum alio, quatenus est id, a quo aliud participatur, sive per modum principii activi sive per modum finis.

Ad id, quod dicitur *requiri existentiam* ad efficientiam emanationis, respondetur requiri existentiam in ipso efficiente, a quo primo et per se oritur ista productio, et hoc est generans vel eius virtus. Non tamen requiritur, quod præcedat existentia in facto esse in ipsa essentia, a qua dimanat propria passio, quia non est principium ipsius actionis, sed connexionis primi termini producti, qui est substantia, cum secundo termino, qui est propria passio. Et ita D. Thomas locis supra cit. excludit prioritatem durationis inter essentiam et passionem; sufficit enim, quod complete in facto esse simul existant, non quod prius.

Quod vero additur *de proprietatibus rei inanimatæ*, respondetur, quod si in eis fuerit connexio et subordinatione, non est inconveniens, quod una oriatur ex alia, v. g. quod ex summo calore in igne oriatur siccitas, et ab humiditate in aere calor, eo quod unum deservit alteri. Si vero nullam connexionem habent, ita quod unum non deserviat alteri, non emanabit una mediante altera, quia deest subordinatione.

Ad secundam instantiam respondetur, quod visus non emanat ab auditu vel e contra, quia inter istas potentias non est ordo vel subordinatione inter se, sed ab aliquo tertio priori, v. g. ab aliquo sensu interiori, cui ministrant. Non dimanat autem una potentia ab alia, nisi inter eas

sit ordinatio et connexio. Unde non est necessaria dependentia efectiva et motio unius potentia erga aliam in operatione sua ad hoc, ut emanet altera, sed sufficit aliqua participatio ab illa, et quod ministret seu deserviat illi, sicut dicit D. Thomas q. 77. art. 7., «quod potentia, quæ sunt priores secundum ordinem perfectionis et nature, sunt principia aliorum per modum finis et activi principii». Videmus enim, quod sensus est propter intellectum, non e converso; sensus enim est quædam deficiens participatio intellectus. Quare non oportet attendere ad motionem, qua una potentia movet aliam in ordine executionis, cum potius sensus exterior moveat interiorem et interior intellectum, nec tamen ab illo dimanat, sed potius attendenda est perfectio finis, ita quod aliqua potentia sit superior, cui inferiores ministrent vel a qua participant perfectionem, ab illa enim dimanant propter connexionem et subordinationem ad illam.

Nec obstat, quod generatio, quæ in ratione actionis est emanatio, prius in executione attingit imperfectum quam perfectum, ut vegetativum quam sensitivum, et sensitivum quam rationale. Respondetur enim, quod generatio dispositive considerata et quando est in fieri, prius attingit imperfectum quam perfectum, siquidem dispositive procedit. Ceterum considerata perfecte et consummative, quando ultimo formam introducit, tunc e converso se habet. Prius enim attingit perfectiorem rationem quam imperfectam, sicut prius attingit formam substantialem quam accidentalem, eo quod specificatur generatio sic considerata ab eo, quod est ultimum et specificum in tali forma. Distinguitur enim generatio hominis a generatione equi penes gradum specificum et atomum utriusque, non penes genericos, et sic et-

iam prius attingit potentias seu proprias passiones gradus specifici et ultimi quam gradus imperfectioris et communioris, quæ illi deserviunt. Et in generatione hominis, licet intellectus secundum se emanet ab anima ut creata a Deo, tamen intellectus ut unitus corpori etiam attingitur a generante uniente animam, ab illo autem ut unito di-

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Contra primam conclusionem adduximus et solvimus instantias q. 12. Phys. cit. ¹ Solum in præsentia addimus tria urgeri præcipue ab auctoribus oppositæ sententiæ.

Primum, quia distinctio potentiarum a substantia est multiplicatio entitatum sine causa, et eadem difficultas remanet in explicando, quomodo eadem forma substantialis possit esse principium radicaliter operans, ac si sit formaliter et immediate operans. Et e converso in ipsa forma accidentali eadem est difficultas, quomodo possit esse principium immediatum operandi, et tamen etiam est actus immediate terminans generationem accidentalem et formaliter informans.

Secundo fit instantia: Cur repugnet dari aliquam substantiam, quæ eminenter contineat vim accidentalis potentiæ? Si enim una forma substantialis potest eminenter continere gradum, cur non poterit eminenter continere gradum accidentis, et sic per seipsam immediate operari?

Tertia instantia est: Quia si distinguerentur potentiæ et propriæ passiones ab essentia, possent separate ab illa conservari saltem divinitus, et sic potentia visiva separata

posset videre et intellectus intelligere sine principio vitali intelligente et vidente. Et tunc maneret anima æque viva et intellectiva sicut antea, alias esset destructa; ergo et aliquam operationem haberet, quia sine operatione nulla est vita.

RESPONDETUR ad primam instantiam necessitatem illius multiplicationis satis supra ² explicatam esse. Quod vero substantia radicaliter sit operativa per seipsam, non habet eandem difficultatem, quia ista radicalis ratio non exigit amplius quam actualitatem ipsam constitutivam naturæ sine alio ordine dependente et specificabili ab operatione accidentali, sed solum, quod sit talis, cui debeat potentia proxime operativa. At vero quod sit potentia proxime operativa, est impossibile, supposito quod operatio est accidens, ut necessario est in creaturis, quia est egressio ab operante, et aliquando convenit illi, aliquando non. Ergo etiam impossibile est, quod potentia ordinata et specificabilis a tali operatione (specificari autem potentiæ ab actu ostendimus art. seq.) non sit accidentalis, eo quod de ratione potentiæ est, quod sit reducibilis in actum et consequenter minor illo, ergo est accidens sicut ille. Licet enim potentia visiva videatur eminentior actu et operatione sua, quatenus producit illam, tamen quia non est potentia per se reducta et constituta in actu ultimo, sed reducibilis, ex hac parte minor est actu, et ordinabilis et specificabilis ab ipso, ratione cuius actus secundus est perfectior actu primo, ut dicitur 1. 2. q. 71. art. 3. Neque est simile *de emanatione*, quæ non est operatio primo exiens a substantia, sed a generante media natura rei productæ. Neque etiam est simile *de forma*

¹ supra 64 a 32.
² 64 a 19.

accidentali, quia hoc ipso, quod accidentalis est, est entis ens et informat subiectum, non ut absolute sit, sed ut ad aliquid deserviat; et talis forma non repugnat, quod hoc modo informat et simul operetur ut immediatum principium efficiendi. Forma autem substantialis non informat nec terminat generationem ut forma ordinabilis et specificabilis ab altero, nec ut entis ens, sed ut absolute constituens esse, et ideo non currit similis ratio sicut in forma accidentali.

Ad secundam instantiam respondetur ex dictis repugnare, quod aliqua substantia creata sit immediatum principium operandi, eo quod non potest dari substantia creata, cuius operatio non sit accidens, sed substantia ipsa; siquidem omnis operatio est causalitas et egressio ipsa ab operante eique adesse et abesse sine destructione subiecti potest. Et ita oportet, quod potentia immediate elicitive talis operationis et in actu primo se habens ad illam sit etiam accidens, eo quod omnis potentia est minor actu secundo et ordinabilis et specificabilis ab ipso. Et non repugnat, quod una substantia eminenter contineat aliam, non tamen quod per seipsam sine accidentibus exerceat suas operationes, eo quod indigentia accidentium fundatur in limitatione substantiæ, quæ numquam potest tolli, hoc ipso quod creata est. Diversitas vero gradus non fundatur in sola limitatione, sed in ordine superioris et inferioris. Non repugnat autem, quod ordo vel genus superius faciat eminentiori modo id, quod inferiorius, quia continet illud; ideo enim superioris ordinis est. Neque hoc tollit limitationem rei creatæ, quæ gradus istos admittit, sicut tolleretur limitatio, si non indigeret substantia accidentibus.

Ad tertiam instantiam dicitur non apparere implicationem manife-

stam, quod propriæ passiones, quæ sunt realiter distinctæ a subiecto, divinitus separentur ab illo, sicut quantitas, quæ est propria passio corporis, separatur in Eucharistia. De quo videatur Mag. Bañez 1. p. q. 77. art. 1. dub. 1. ad 4. Potentiæ autem vitales si separentur, existent quidem sine subiecto, sed non operabuntur vitaliter sine illo propter essentialem dependentiam vitalis motus a principio intrinseco, quod est anima, quæ est primum principium se movens. Et in illo casu anima sine potentiis dicitur intellectiva et sensitiva radicaliter, non formaliter proxime, sicut aqua calida est radicaliter frigida, et sic propositiones, in quibus affirmantur propriæ passiones, possunt falsificari quoad actualem convenientiam, licet non quoad radicalem et quoad debitum.

Contra secundam conclusionem obicitur: Quia si propriæ passiones emanant a subiecto, non potest reddi ratio, cur quibusdam proprietatibus ablatis seu impeditis aliæ resultent, ut ablata frigiditate aquæ resultat alia frigiditas, et ablato motu gravis resultat alius. Quibusdam vero passionibus ablatis aliæ non resultant, sicut ablato visu non resultat alius, et ablato motu cordis non resultat alius, et ablata existentia vel subsistentia non resultaret alia, quia non esset a quo resultaret.

Secundo fit argumentum ad probandum non posse eadem actione produci animam et eius potentias, ex P. Suarez tract. de Anima libro 2. cap. 3. n. 6. et 10. Nam anima non producit seipsam, et tamen vere producit suas potentias; ergo non potest actio productiva illius esse productiva potentiarum. Deinde quia istæ actiones separantur, siquidem potest Deus creare animam impediendo emanationem intellectus et postea tollere impedimentum; tunc vere producet intellectus extra cau-

sas, et non per creationem, quæ iam transacta est, ergo alia actione. Et idem est in aqua, quæ ablato frigore per calorem iterum reducitur ad frigiditatem; id enim fit per novum motum, quo paulatim et successive reducitur, ergo distincta actione ab illa, qua primo producta est. *Denique* quia si actio generantis est, quæ terminatur mediate ad potentias et ideo dicitur emanatio, ergo nullo modo potest attribui ipsi essentiæ productio et emanatio talium passionum, siquidem actio illa generantis non potest egredi ab ipsa essentiâ, ergo neque constituere illam causantem seu efficientem proprias passiones, quia non emittit ex se illam actionem, siquidem egreditur a generante. Si autem est alia actio, quæ egreditur ab essentiâ, hoc est quod intenditur.

Ad primum RESPONDETUR proprias passiones esse in duplici differentia: Quædam, quæ emanant ab essentiâ cum dependentia ab aliquo extrinseco tamquam a conditione vel statu, sine quo non conveniunt; quædam vero emanant absolute ab essentiâ sine dependentia ab aliquo extrinseco. Quæ hoc secundo modo se habent, etiam si impediuntur, dimanare iterum possunt, dum ipsa natura vel essentiâ non destruitur. Quæ vero primo modo se habent, non poterunt dimanare ab essentiâ, nisi talis conditio vel status requisitus ponatur, et quia hoc non semper est in potestate ipsius naturæ, ideo non semper emanat propria passio semel impedita. Sic potentia visiva si semel amittatur, non emanat ab anima, quia dependet ex dispositione organi, in quo subiectatur, et hoc naturaliter reparari non potest, si semel destruitur. Si tamen reparatur divinitus, statim resultabit ab anima. Ut autem resultet frigus ab aqua vel motus a lapide extra centrum non requirit istam re-

parationem organorum, sed solum ablationem impedimenti. Motus autem cordis semel amissus reparari non potest, quia eo ablato non manet anima, quæ est principium emanationis eius, et ideo non potest iterum emanare, nisi iterum animâ uniatur, quod solum potest fieri a Deo. Substantia autem et existentia poterunt iterum resultare ex vi prioris actionis, si semel impediuntur, dummodo maneat ipsa natura, quæ erat in alio; nam si non remanet, non mirum, quod iterum non resultent.

Ad secundum argumentum ex P. Suarez respondetur, quod actio generativa et productiva passionum est virtualiter multiplex et diversam denominationem suscipit attingendo diversos terminos ordinate se habentes. Et ita attacto primo termino non amplius dicitur illum producere, sed in virtute illius transit ad secundum illumque producit iam non producendo primum; nec tamen idcirco debet distingui duplex actio, sed una virtualiter attingens diversos terminos.

Ad secundam partem argumenti respondetur non separari actiones, quæ adæquate et totaliter sint distinctæ, sed solum novum complementum et explicationem superaddi ad actionem priorem, quæ fuerat impedita respectu sui termini secundarii. Unde si creatur anima impedito intellectu, postea sublato impedimento non fit nova creatio neque actio totaliter et adæquate distincta a creatione, sed prima creatio, quæ virtualiter manet in anima, sublato impedimento accipit non actionem novam, sed complementum et explicationem sui respectu termini, ad quem fuit impedita. Et quoties impeditur illa actio, iterum si tollatur impedimentum, compleri et explicari postulat in illum terminum secundarium, qui sibi debetur. Et ita recte dicit Caie-

tanus 1. p. q. 18. art. 1. ¹, quod illa emanatio propriæ passionis erat complementum primæ generationis, sicut si modo natura humana dimitteretur a Verbo, propria subsistentia resultaret ex vi primæ generationis. Nec ponimus, quod illa prima actio, quæ iam formaliter et entitative cessaverat, reviviscat, quando fit nova emanatio propriæ passionis, sed dicimus, quod virtualiter manet in ipsa substantia, quatenus manet primarius eius terminus productus, et in vi illius primæ productionis in illo termino manentis resultat non actio nova, sed complementum novum prioris productionis, ut habet connexionem essentiâ cum illa passione.

Et si instes: Quia hoc, quod nos vocamus complementum actionis præteritæ, revera actio est, cum sit vera productio novæ illius proprietatis, et aliquando est cum novo motu, ut cum aqua successive reducitur in frigiditatem, quæ fuerat amissa; solum ergo verbis ludimus vocando complementum actionis, quod vere est actio. Respondetur vocari a nobis complementum, et non actionem novam, quia solum respicit partem illius actionis, et non totum, quod ipsa poterat. Actio enim generativa, si non impediretur, potens erat producere substantiam et proprias passiones. Posito autem impedimento, quando de novo resultat passio, illa nova resultantia solum est potens in propria passionem, non in substantiam et propriam passionem simul; et hoc quod est attingere propriam passionem, habet in vi connexionis essentiæ iam productæ cum tali passione. Et quia producta fuit, non solum ut esset in se, sed ut propriam passionem haberet sibi connexam, impeditur vero illa actio, non ut sit essentiâ, sed ut in illa sit passio, sublato impedi-

mento explicatur actio quoad partem sui, non fit actio nova. Recte ergo vocatur complementum actionis, et non integra et adæquata actio. Quod vero aliquando fiat cum novo motu, hoc ipsum virtualiter continetur in vi prioris productionis, cui non solum debetur, ut propria passio fiat in subiecto, quod producitur, sed etiam quod expellatur suum contrarium, si ibi sit, et cum remotione illius fiat, illa autem actio seu emanatio, prout est a contrario in contrarium, dicitur motus.

Ad ultimam partem argumenti respondetur, quod actio egrediens a generante non egreditur ab essentiâ primordialiter et per se et eo modo, quo a generante; hoc enim repugnat, cum iam sit egressa illa actio, sed est ab essentiâ ut a medio, ratione cuius illa actio transit ad ulteriorem terminum propter connexionem, quam habet cum essentiâ. Non est autem inconveniens, quod eadem actio pendeat a duplici principio, non ut æque immediate egrediens ab utroque, sed ab uno ut a primo principio processionis, ab altero ut a medio quasi connectente et dante rationem, ut transeat ad ulteriorem terminum. Et ita essentiâ non causat passiones per causalitatem totaliter alienam, sed etiam propriam sui, non ut a primo egrediente, sed ut ab applicante et mediante, sicut actio, quæ est a principali agente, est etiam ab instrumento, non ut a primo principio, sed ut a deferente et applicante virtutem agentis ad talem effectum, et similiter a causa prima et secunda dependet eadem actio secundum diversam subordinationem. Et hæc actio per se una habet unum terminum adæquatum per se, plures autem inadæquatos et ordinate se habentes, unum scilicet primum et specificativum, alterum secundarium et

¹ Le IV. 226. n. II.

consequentem, sicut ignis plura corpora calefacit et sol plura subiecta illuminat.

ARTICULUS III.

UTRUM POTENTIÆ SPECIFICENTUR ET DISTINGUANTUR PER ACTUS ET OBIECTA.

Generaliter loquendo constat potentias, habitus et actus esse quoddam genus entis nec pure absolutum nec pure relativum, sed habere rationem absoluti cum aliquo respectu transcendentali ad alterum, eo quod tribuuntur a natura in ordine ad alterum, ad quod deserviunt, et ideo non sunt pure absoluta. Et quia deserviunt non ad pure recipiendum, sed ad operandum, ideo non se habent ut pure relativa. Sed tamen quia essentialiter et intrinsece, id est ex proprietate suæ naturæ ordinantur ad alterum, ideo dicuntur specificari ab illo.

Et inquirimus tria: *Primum*, in quo genere causæ dependeant et accipiant specificationem ab altero; *secundum*, quomodo sumatur unitas et distinctio potentiarum ab unitate vel distinctioe obiecti, an a formali vel a reali unitate, et quid sit in obiecto formalis et propria ratio obiectiva; *tertium*, an sit eadem ratio specificandi in potentiis et in actibus.

PRIMA DIFFICULTAS.

Circa primam difficultatem, ut Caietanus recte observat 1. p. q. 77. art. 3. 1, potentias distingui per actus et obiecta quatuor modis intelligi potest:

Primo, quod ly per dicat causam intrinsecam, id est differentiam ipsam specificam potentiarum. Et

¹ Le V. 242. n. IV.

hoc nullus potest dicere, cum constet obiectum esse extra ipsum actum et potentiam, et sic non posse esse intrinsecam eius differentiam.

Secundo potest intelligi, quod distinguantur per actus et obiecta non tamquam per causas, sed tamquam per effectus secutos, ut per aliquid posterius. Sed hoc non est distinguere potentias vere et proprie per actus et obiecta, sed distinctas supponere et solum earum distinctionem tamquam per effectum vel signum manifestare, siquidem actus ut effectus est aliquid posterius ipsa unitate vel distinctione potentiæ, et sic iam supponit illam, non causat, atque adeo solum potest esse signum et manifestativum eius. Nos autem in præsententi non inquirimus, an potentiæ manifestentur distinctæ per actus et obiecta, sed an distinguantur.

Tertio intelligi potest, quod potentiæ dependeant ab actu et obiecto non ut a causa specificante secundum specialem modum causandi, sed ea ratione communi, qua omnes respondent a causis extrinsecis, scilicet a finali et efficienti; respectus enim ad istas causas transcendentaliter et intime imbitur in omni re creata.

Quarto denique potest intelligi distingui potentias per actus et obiecta tamquam per causas quidem extrinsecas, sed non illa solum ratione communi, qua res omnes transcendentalem ordinem dicunt ad causam efficientem et finalem, sed speciali ratione, quatenus licet extrinseca principia sint, pertinent tamen ad definitivum principium potentiarum, quod est induere rationem *causæ formalis extrinsecæ*.

Hæc est **communis thomistarum sententia**, quam his verbis expressit S. Thomas 1. p. q. 77. art. 3. ad 1.: «Actus licet sit posterior potentia in esse, tamen est prior in inten-

tione secundum rationem sicut finis in agente. Obiectum autem licet sit extrinsecum, est tamen principium vel finis actionis. Principio autem et fini proportionantur ea, quæ sunt extrinseca rei». Ubi in prioribus verbis exclusit opinionem, quæ specificat potentias ab effectibus et tamquam a posteriori, dum distinguit in actu rationem effectus, secundum quam est posterior in esse, eo quod efficiens proprie respicit in effectu dare illi esse et existentiam seu ponere extra causas. Et sic actus in quantum est quidam effectus, id est ut habet existentiam a causa, sic non specificat illam; specificatio enim abstrahit ab esse. Alio modo sumimus actum, ut est prior in intentione secundum rationem. Ubi non sumitur actus, prout est quædam entitas seu effectus productus in sua existentia, sed secundum rationem suam, id est secundum formalem rationem, qua respicitur a potentia. Quod in ultimis verbis declarat, dum dicit, quod «principio et fini proportionantur ea, quæ sunt extrinseca rei». Ubi per ly extrinseca excludit sensum illum, quod obiecta sint intrinsece differentie potentiarum. Et per ly proportionantur excludit sententiam illam de specificatione ab obiecto secundum communem rationem causæ agentis vel finalis, eo quod proportio et coaptatio ad alterum respicit illud secundum id, quod essenziale est tali proportioni, non secundum rationem existentie. Coaptatio enim unius rei ad alteram, cui proportionatur, non est dependentia in existendo, sed ab existentia abstrahit et ad definitionem pertinet ipsius proportionis.

Et ex hoc sumitur **FUNDAMENTUM PREDICTÆ SENTENTIÆ**, quia omnis dependentia, quam imaginari possumus, vel est in ipsa ratione existentie vel, ut abstrahit ab existentia, in ipsa constitutione essentiali. Quæ de-

pendent ab alio in existentia, prout sic non specificantur ab illo. Specificatio enim et definitio abstrahunt ab existentia, quia existentia nulli rei creatæ essentialis est neque ad definitionem pertinet. Constat autem, quod omnis dependentia ab efficiente est solum dependentia quoad existentiam, quia efficiens ut tale solum respicit rem sub existentia seu ut ponendam extra causas. Et eodem modo finis solum habet movere efficiens ad agendum, et consequenter in eadem linea respicit effectum, scilicet in ordine ad existendum. Unde respectus ad efficiens et ad finem prout sic non specificat, quia non respicit definitionem rei secundum se, sed sub existentia. Constat autem dari aliqua, quæ non solum quoad existentiam, sed in sui definitione et specie secundum se sumpta dicunt ordinem ad alterum, ad quod definiuntur, et sine quo non constituitur eorum species, sicut patet in his, quorum essentia consistit in proportionem et coaptationem cum altero, sicut se habet potentia et actus ad obiecta. Ergo specificantur per illa non secundum ordinem efficientis et finis, quæ licet sint causæ extrinsecæ, tamen non respiciunt rem nisi secundum ordinem existentie, non sine illa. Ergo respiciunt illa secundum rationem *causæ formalis*, materialis enim hic locum non habet (materia enim non est obiectum, sed subiectum rei), et non secundum rationem causæ formalis intrinsecæ, quia obiectum est extra potentiam et separatum ab ipsa, ergo secundum rationem causæ formalis extrinsecæ.

QUODSI DICAS: Nam potentia passiva non minus specificatur ab obiecto et actu quam activa, et tamen passiva solum potest specificari a movente, a quo patitur, movens autem et efficiens idem sunt. Ergo ruit doctrina tradita, quia vel debemus ponere aliquid specificari

per ordinem ad efficiens, vel negare, quod potentia passiva specificetur a suo principio extrinseco, quod est movens.

Respondetur doctrinam traditam in utraque potentia procedere, tam passiva quam activa, ut expressit S. Thomas 2. de Anima lect. 6.¹ dicens, quod quia «potentia est quoddam principium agendi vel patiendi, oportet, quod actus ponantur in definitionibus potentiarum». Constat autem, quod non minus essentialiter et per se ordinatur potentia activa ad actum, quem facit, quam passiva ad actum, quem recipit. Activa autem specificatur ab actu, quem facit, non quatenus facit, sic enim ponit illum in esse, sed quatenus proportionatur illi, ut faciat; ex proportionem enim ad actum et obiectum constat specificatio per proportionem ad actum, quem recipit, et ad obiectum, a quo movetur. Unde obiectum movens potentiam passivam dicitur determinare ad actum et movere per modum principii formalis, et non movet quoad exercitium tantum, sed quoad specificationem, ut docet D. Thomas 1. 2. q. 9. art. 1.² Datur ergo motio potentiae passivae non effectiva, sed formalis et specificativa. Imo finis licet specificet actum humanum, non tamen id facit finalizando et sub causalitate finis, sed ut induit rationem obiecti, ut bene advertit Caietanus 1. 2. q. 1. art. 3.² Et ita alia est causalitas seu motio finis et efficientis, alia obiecti ut formalizantis et specificantis. Quare potentia passiva non specificatur a movente, ut movens est quoad exercitium, sed a movente quoad specificationem et per modum principii formalis, quod est ipsa forma ut ratio agendi formalizans, non a motione efficientis, ut efficiens est.

¹ Pa XX. 55 a, b.
² Le VI. 11. n. II.

QUODSI DICAS: Nam D. Thomas in locis cit., quando explicat quomodo potentia et actus specificantur ab obiecto, ponit exemplum in causis efficientibus: Sicut calefactio, inquit, est a calore et infrigidatio a frigore. Ergo sentit, quod principium specificans est effectivum; calefactio enim effective est a calore.

Respondetur, quod D. Thomas non sumit specificationem a principio effectivo quomodocumque, sed ut fundante seu habente proportionem formalem, quatenus scilicet est causa efficiens per se perseitate quarti modi, ut calidum calefacit. Sic enim calefactio specificatur a calido ut a ratione formali. Per se enim petit talem proportionem, nec potest intelligi calefactio per se in quarto modo nisi a calido, et sic intrat in conceptu essentiali calefactionis non quatenus efficiens illius praecise, sed quatenus proportionem perseitatis quarti modi fundans. Quod si sit causa aequivoce calefactionis, erit virtualiter et eminenter in quarto modo, sicut eminenter est calidum. Omne autem calidum in quarto modo per se calefacit, sicut aedificator aedificat et medicus curat, sive sit formaliter talis sive eminenter.

SECUNDA DIFFICULTAS.

Circa secundam difficultatem praesupponenda sunt duo: Primum, quod in obiecto aliud est ipsa entitas, quae materialiter in eo consideratur, aliud ipsa formalitas obiecti, secundum quam pertinet ad talem potentiam et actum illumque specificat aut distinguit. Quae formalitas nihil aliud est, quam proportio ipsa seu coaptatio cum tali actu vel potentia; proportio autem respectus est. Et hinc contingit posse plura

obiecta entitative et materialiter diversa convenire in una formalitate obiectiva, et e contra posse in una entitate materiali obiecti fundari diversas formalitates obiectivas, sicut manifeste patet exemplis. Videmus enim corpora substantialiter diversa, ut lapis, lignum, homo, convenire in una ratione colorati et proportionem movendi visum, et e contra eandem entitatem, v. g. lapidem, fundare formalitatem visibilis ut coloratum, et tangibilis ut frigidum, et intelligibilis ut substantiam, et generabilis ut e materia producibilis, et creabilis ut ex nihilo factibilis. Unde bene dixit Caietanus 1. p. q. 1. art. 3.¹ aliam esse divisionem rei ut res, aliam obiecti ut obiectum. Et scientiae dicuntur secari sicut et res, non quidem in esse rei, sed in esse et formalitate obiecti.

Ex quo colligitur, quid sit obiectum formale, quid materiale, quid adaequatum. Dicitur enim obiectum adaequatum illa ratio, quae terminat et complectitur, quidquid potest cadere sub attingentia alicuius potentiae, sive primario sive secundario, tam quoad rationem formalem, sub qua attingitur, quam quoad materiale, quod attingitur. Obiectum formale dicitur illa formalitas seu respectus, secundum quem fit proportio et coaptatio inter obiectum et potentiam. Materiale dicitur illud, quod tali habitudini seu formalitati subternitur et subiectum eius est.

Sunt autem diversi termini, quibus explicantur rationes istae obiectivae, sicut dicitur ratio formalis sub qua, ratio formalis quae, obiectum quod. Ratio formalis sub qua sumitur dupliciter: Uno modo, ut tenet se ex parte potentiae seu habitus, et sic est ipsa ultima ratio virtutis, quae determinatur et proportionatur erga tale obiectum. Alio modo sumitur

ex parte ipsius obiecti, et sic est ultima formalitas proportionans et coaptans obiectum potentiae vel actui, sicut in obiecto visibili color non est ultimum, quod proportionat obiectum visui, sed lux, et ideo lux potest dici ratio sub qua ex parte potentiae. Ratio quae dicitur solum ex parte obiecti, non ex parte potentiae, et est illa formalitas, quae constituit obiectum attingibile a potentia vel actu, etiamsi non sit ultima formalitas, sicut color est ratio, quae attingitur in corpore, et non solum lucidum. Non tamen repugnat, quod etiam aliquid, quod est ratio sub qua ex parte obiecti, sit etiam ratio, quae attingitur tamquam ultimum, sicut lux attingitur in re visibili. Denique obiectum quod est ipsum totum, quod constat ex obiecto materiali et formali; in hoc enim fertur potentia, non tamquam in rationem seu formam attingendi, sed tamquam in rem atactam.

Secundo supponimus non attendi formaliter in obiecto potentiae realitatem seu entitatem, prout habet esse in se, sed proportionem et coaptationem ad potentiam. Quae quidem proportio, ut subiective existat in re, debet esse realis, sed secundum comparisonem ad potentiam non consideratur formaliter, quod sit subiective in ipsa re, sed quod se habet obiective ad talem potentiam, licet aliunde, si potentia ipsa solum respiciat ens reale, etiam in ratione obiecti realitatem petat non prout existentem, sed prout comparatam ad potentiam. Existencia enim semper est in ordine ad se et subiective, ad potentiam autem semper se habet obiective. Unde ens rationis, licet in se subiective non habeat realitatem, potest tamen esse obiectum actus intellectus et specificare illum ratione proportionis obiect-

¹ Le IV. 12. n. III.

tivæ, quam induit in ordine ad intellectum, quando habet fundamentum reale et ad instar realitatis concipitur. Tunc enim perficere et specificare potest intellectum perfectione reali, non innata sibi aut existente in se, sed emendicata et appropriata ab entitate reali, ad cuius instar obiective concipitur, ut diximus in Logica q. 1. art. 3. ad 1. ¹ Et ita, licet realitas et entitas subjective considerata conveniat enti reali et rationis analogice, et non eodem modo simpliciter, obiective tamen simpliciter et univoce inveniri potest in ente rationis, quia supposita emendicatione ab ente reali et fundamento ipsius, proportio ipsa et coaptatio ad potentiam, quæ sola pertinet ad rationem obiectivam, per se invenitur, quia vere et proprie coaptatur, ita ut verum et proprium actum intelligendi terminet sicut alia obiecta.

Nec obstat, quod ens rationis habet esse per ipsum actum intellectus; ergo non perficit nec specificat illum, sed perficitur ab illo. Respondetur enim, quod ens rationis habet esse ab intellectu per modum existentie non realiter, sed denominative, scilicet quantum ad denominationem cogniti, quæ consequitur actum intellectus. Et ideo talis denominatio consecuta non est ratio perficiens intellectum, sed ut effecta et consecuta, perficit autem ens rationis intellectum, in quantum antecedenter ad istam denominationem, ratione sui fundamenti induit coaptationem et proportionem obiectivam, qua vere et proprie terminat ut obiectum intellectus, eo quod licet sit ens fictum, non tamen fite obicitur et intelligitur, sed verum actum terminat vera terminatione, etsi ficta entitate.

His positis DIFFICULTAS EST, quo-

¹ I. 266 a 34.

² Le V. 243. n. IX. et X.

modo distinctio realis potentiarum et actuum sumi possit ab obiectis non realiter distinctis, sed solum formaliter vel secundum rationem. Multi enim difficile intelligunt, quomodo sola distinctio rationis in obiectis possit distinctionem realem causare in potentiis, sicut verum et bonum, quæ in obiectis solum ratione distinguuntur, causant distinctionem realem in intellectu et voluntate. Ceterum in hoc non invenio specialem difficultatem, quia obiectum non distinguit potentias vel actus ratione distinctionis, quam in se habet, sed ratione specificationis, quam præbet, hoc ipso quod specificat obiective. Et specificatio ipsa realis est, utpote actibus et potentiis realibus conveniens; sic enim distinctio realis esse debet, quia realitas specificans realem distinctionem involvit. Non est autem difficile intelligere, quod causa seu virtus, quæ entitative est una, causet effectus realiter distinctos, quia non causat illos per distinctionem, quam in se habet, sed per virtutem, quæ potius quanto magis est unita seu una, plures effectus facit, sicut patet in virtute solis et in virtute divina respectu omnium creaturarum. Sic similiter in obiectis bene stat, quod entitative obiectum sit unum, et tamen causare possit diversas specificationes reales, quia virtualiter est multiplex, et in illo fundantur diversæ rationes formales. De quo videri potest Caietanus 1. p. q. 77. art. 3. circa solutionem ad 3. ² Ubi etiam S. Thomas docet, quod id, quod est idem secundum rem et diversum secundum rationem, potest ad diversas animæ potentias pertinere. Et videri etiam potest ibidem q. 59. art. 2. ad 2., ubi ostendit intellectum et voluntatem differre realiter, et-

iamsi verum et bonum, quæ sunt eius obiecta, differant ratione, eo quod diversitas potentiarum non sumitur ex distinctione materiali obiectorum, sed ex formali.

TERTIA DIFFICULTAS.

Circa tertiam difficultatem, an sit eadem ratio specificandi in potentiis et in actibus, respondetur iuxta D. Thomam q. 77. cit. ¹, potentias specificari ab actibus immediate, et idem est de habitibus, quia habent rationem actus primi, immediatus autem ordo actus primi est ad actum secundum, licet potentia sit principium operativum magis universale et indifferens quam actus, habitus vero magis determinatum et magis se habet ut principium dispositivum ad operandum quam per se primo operativum, ut diximus in Logica q. 18. ², At vero actus secundus, cum sit ipsa operatio, non ordinatur ad ulteriorem actum, sed solum ordinatur immediate ad obiectum, circa quod versatur, et ita specificatur ab illo, observando tamen id, quod dictum est, quod specificatio ista et distinctio sumatur ex diverso obiecto formali, non materiali.

Et hoc quidem non solum habet verum in actibus immanentibus, sed etiam transeuntibus, qui sumunt suam diversam specificationem ex obiectis formaliter consideratis, et non solum materialiter, licet oppositum probabilius iudicet Suarez tract. de Anima libro 2. cap. 2. n. 15.-20. Et videri etiam potest disp. 47. Metaph. sect. 2. et 5. Sed tamen oppositum diximus in 5. Phys. q. 19. art. 1. ³ Et constat in multis actionibus, quæ versantur circa eundem terminum materialem et tamen specie distin-

guuntur, sicut idem homo potest fieri per generationem, creationem et transubstantiationem, quæ sunt actiones specie diversæ. Et circa eundem locum potest terminari ascensus et descensus et motus obliquus, et idem vivens produci ab alio vivente generatione vitali vel a sole generatione non vitali, et multa alia exempla multiplicari possunt in actionibus transeuntibus, in quibus attingitur terminus idem materialis, sub diversa tamen formalitate. Imo circa eundem terminum numero datur diversus modus agendi causæ superioris et inferioris. Verum quidem est, quod, ut ibidem notavimus, quando actiones specie distinctæ circa eundem terminum versantur, non solum differunt ex parte modi tendendi, sed ex parte alicuius formalitatis attactæ et relucens in termino ad quem, ita quod aliquid producat ab una actione, quod non ab alia per se loquendo, ut ibidem inductione ostendimus.

In actionibus autem immanentibus non est necesse, quod ex parte obiecti attacti aliquid attingatur per unum actum, quod non per alium, sed sufficit, quod ex parte medii et modi attingendi sit diversitas, sicut eadem conclusio, quæ scitur per medium physicum et per medium mathematicum, non differt ex parte rei scitæ, sed ex parte medii seu principiorum, quibus probatur vel manifestatur una vel altera, quod est differre ex parte diversæ scibilitatis. QUODSI DICAS: Quia in obiecto nihil reale est sic attingi ab actu immanente, sed denominatio quædam extrinseca est. Respondetur obiectum non dici formare nec specificare actum ratione denominationis extrinsecæ, desumptæ ab actu ten-

¹ art. 3.

² Logica 2. p. q. 18. art. 3. (I. 615 b 14).

³ Phil. nat. 1. p. q. 19. art. 1. (II. 394 a 18).

dente ad se, sic enim daretur circulus in specificatione actuum, quia actus desumitur ab obiecto formali, et obiectum formale ex eo, quod attingitur a tali actu, sicque præsupponeretur actus, ut obiectum haberet formalitatem specificantem, si formalitas illa esset extrinseca denominatio ab actu desumpta. Formalitas ergo specificativa obiecti fundatur in ipso obiecto antecedenter ad actum et ad ipsam denominationem ex illo derivatam, et est ipsa proportio, qua obiectum est attingibile et terminabile tali modo ab actu, non denominatio illa, qua actum est ab actu. Hæc autem proportio et coaptatio obiecti vel realiter et intrinsece est in ipso obiecto, quia ex se fundat talem cognoscibilitatem in propria entitate, vel est realitas connotata ab ipso, si ex propriis et intrinsecis non cognoscatur, sed ad instar alterius et connotative ad alterum.

Quomodo vero distinguantur obiectum motivum et terminativum, late diximus in Logica q. 21. art. 4. ¹

De subiecto vero potentiarum, an sit compositum vel ipsa anima, non est specialis difficultas, præter eam, quæ a nobis discussa est de subiecto omnium accidentium libro 1. de Generat. q. 9. art. 1. ² Quod autem sint genera potentiarum in viventibus, iam supra quæst. præc. ostendimus esse quinque, quod ibi explicatum est ³.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur: Quia unica potentia potest respicere plura obiecta etiam realiter diversa, et e contra unum obiectum potest respici a po-

tentiis realiter diversis; ergo non adæquatur inter se multitudo obiectorum et unica potentia indivisibilis, vel e contra.

Nec sufficit dicere, quod licet obiecta sint plura specie diversa, actus tamen, qui est immediatum specificativum potentiae, est unius speciei. *Nam contra est,* quia etiam in eadem potentia inveniuntur actus specie diversi, ut actus fidei, scientiae, opinionis etc., et similiter in voluntate. Ergo eadem manet difficultas.

Confirmatur, quia potentia est una, ergo specificativum unum, ergo vel actus solum vel obiectum solum, non autem actus et obiectum.

RESPONDETUR ex dictis ⁴ potentiam non specificari ab obiectis materialiter sumptis, sed formaliter et secundum illam proportionem, qua coaptantur potentiae. Unde si sint plura obiecta formaliter, semper erunt plures potentiae, licet sint unum entitative et materialiter, et similiter e contra, etiamsi sint plura materialiter, si in formalitate una conveniunt, eandem potentiam specificabunt.

Quod vero dicitur de actibus specie distinctis, respondetur dari quidem in aliqua potentia plures actus specie diversos secundum suas peculiare rationes et obiecta, quæ attingunt, convenire tamen in aliqua ratione universaliori, secundum quam procedunt a potentia. Et ista ratio, quæ superior est et universalior respectu actuum, est adæquata et specificativa respectu potentiae, quæ est principium magis universale quam quilibet actus, et ita universaliter specificativum respicit. Qua ratione dixit S. Thomas 1. 2. q. 55. art. 1. ad 1., quod potentiae differunt se-

¹ I. 670 a 21.

² Phil. nat. 3. p. q. 9. art. 1. (II. 755 b 36).

³ 38 b 20, 41 b 29.

⁴ 77 b 26.

cundum rationem genericam obiectorum, habitus vero secundum specificam.

Ad confirmationem respondetur, quod non repugnat esse unum specificativum potentiae immediatum, aliud mediatum. Et sic specificatur potentia immediate ab actibus, ut conveniunt in uno modo procedendi vel immutandi illam, mediate vero ab obiectis, quatenus illo modo sint attingibilia ab omni actu talis potentiae; sicut enim potentiae respiciunt et ordinantur ad actus, ita actus ad obiecta.

Nec obstat, quod actio specificatur a principio, ut sæpe dicit D. Thomas, et sic non potest specificari a termino, qui est obiectum. *Respondetur enim,* quod in potentiis cognoscitivis etiam obiectum habet rationem principii, quatenus per modum speciei concurrens fecundando potentiam. In aliis autem specificatur actio a principio non ut pure effectivo, sed ut formaliter proportionato ipsi termino ad quem et ordinato ad illum in quarto modo per se, ut diximus ¹; et sic non excludit terminum obiectivum in ipsamet proportione, quæ ad illum est.

Secundo arguitur: Quia actus et obiecta sunt posteriora potentiis. Actus enim procedunt a potentiis, obiecta autem attinguntur ab actibus et ut atacta sunt posteriora illis, ergo non possunt specificare potentias per modum causæ specificantis a priori, sed per modum effectus et a posteriori.

Nec potest dici, quod licet actus in uno genere sint posteriores ut effectus, in alio sunt priores ut finis. *Nam contra est,* tum quia actus non est perfectior potentia, cum potentia sit causa eius, ergo neque finis, quia finis perfectior est iis, quæ sunt ad

finem. Et similiter obiecta aliquando sunt imperfectiora actibus et potentiis; tum etiam quia potentia et actus sunt quædam qualitates absolutæ, ergo in se intrinsece constitui debent, et non per aliquid extrinsecum, quia in se non sunt res respectivæ. Quodsi respicit finem tamquam causam sicut etiam efficientem, hoc etiam convenit ipsi substantiæ, quæ causam efficientem respicit et finalem, et tamen non specificatur ab illis, quia res absoluta est. Ergo similiter potentia et actus, quia res absolutæ sunt, non dicentur specificari a fine sicut nec ab efficiente.

Confirmatur, quia si potentia specificatur ab obiectis, etiam habitus specificabuntur. Hoc autem est inconveniens, quia res tam diversæ sicut habitus et potentia non possunt habere idem specificativum, scilicet actum et obiectum.

RESPONDETUR solutione data, quod actus sunt posteriores potentia in existendo seu in exercitio, priores autem in intentione et per modum finis. Quæ est solutio S. Thomæ 1. p. q. 77. art. 3. ad 1. Et similiter obiecta sunt posteriora actibus in exercitio attingentiæ passivæ, sunt tamen priora in ratione specificationis et proportionis, quam exigunt respectu actuum et potentiarum.

Ad replicam respondetur ex supra dictis, quod operatio potest dupliciter considerari. Primo ut entitas quædam est per modum effectus vel causalitatis derivatæ ab ipsa causa, et sic non est finis operantis seu finis cuius gratia, sed est finis effectus, qui non est perfectior suo efficiente, sed potius ab ipso perficitur, imo sic operatio potius est medium seu causalitas ad effectum quam finis. Alio modo sumitur actus seu operatio, prout præcise constituit in actu se-

¹ 76 b 10.

² 75 a 14.

cundo ipsam potentialitatem causæ operantis, quæ est in actu primo, et sic est finis non tam ipsius causæ quam potentialitatis eius, et potest specificare ipsam potentiam, eo quod potentia ut constituta in actu secundo est finis sui ipsius ut solum constituta in actu primo. Itaque potentia respicit operationem ut finem, id est seipsam ut operantem in actu secundo, quod est operationem in concreto, et non secundum se seorsum habere rationem finis.

Ad secundam replicam dicitur, quod potentia et actus sunt aliquid absolutum, ut distinguitur a relativo prædicamentali et secundum esse, non ut distinguitur a transcendentali et secundum dici. Itaque non dependent ab aliquo extrinseco ut a pure terminante sicut relativa secundum esse, bene tamen ab aliquo extrinseco ut specificante, a quo scilicet dependent non solum quoad existentiam sicut a causa efficiente et finali extrinseca, sed quoad constitutionem in ipsa propria specie, ut supra¹ diximus. At vero substantia non dependet ab aliquo fine vel efficiente vel a quocumque alio extrinseco tamquam a specificante, sed solum dependet a fine et efficiente ut a causante existentiam et esse. Unde nihil est omnino absolutum tam in specie quam in existentia nisi solus Deus.

Ad confirmationem respondetur specificari habitus et actus et potentias ab obiectis, sed non eodem modo nec cum eadem universalitate et indifferentia et immediata tendentia. Actus enim secundus immediate tendit ad obiectum, habitus autem in actu primo determinando et disponendo potentiam ad operandum bene vel male, potentia autem in actu primo indifferenti et universaliori et ut simpliciter princi-

pium operandi. Et sic diverso modo respiciunt obiectum, et unum ut subordinatum alteri.

Ultimo arguitur: Nam si potentia specificantur ab actibus et obiectis, ubi sunt eadem obiecta et actus, erunt potentia eiusdem rationis. Sed potentia visiva equi et hominis habent idem obiectum, scilicet colorem visibilem, et tamen non sunt eiusdem speciei, quia sunt proprietates emanantes a formis specie diversis, et consequenter etiam debent esse diversæ speciei. Eadem enim proprietates specifica non potest emanare a principiis specie diversis; sic enim esset proprium utriusque, quod repugnat.

RESPONDETUR aliquos sentire, quod ista potentia possunt considerari dupliciter: Uno modo respectu subiecti, cuius sunt proprietates naturales, et sic differunt specie, quando consequuntur ad diversas naturas. Alio modo respectu obiecti, circa quod versantur, et hoc modo non differunt specie nisi obiecta diversa sint formaliter. Sic visus equi et hominis in ratione potentiarum sunt eiusdem speciei, licet in ratione proprietatum differant specie. Ita Caietanus 2. de Anima in cap. 10. Et explicatur exemplo mallei ferrei et aurei, qui differunt specie in ratione metalli, non in ratione artificialis, et membra hominis et leonis differunt specie propter diversam dispositionem, licet eandem operationem exercent.

Sed huic solutioni restat explicare, quænam ex istis duabus rationibus simpliciter sit essentialis potentia, et consequenter an simpliciter differant essentialiter vel non. Nam in duplici specie essentiali poni non possunt, sicut in exemplis allatis, licet illa sint unum in genere naturali et plura in artificiali vel e con-

tra, tamen genus artificiale accidentaliter se habet ad naturale, et non essentialiter. Ergo restat explicare in potentia visiva equi et hominis, quæ ex parte obiecti sunt eiusdem speciei et ex parte subiecti differunt, quænam dicatur illis essentialis species, et ita an simpliciter sint eiusdem vel diversæ speciei.

Quare alii tenent, quod illa potentia sunt eiusdem speciei, tam in ratione potentia quam proprietatis, eo quod visus et aliæ similes potentia non consequuntur in homine secundum gradum specificum, sed secundum gradum genericum, quatenus sunt de genere animalium perfectorum. Quæ autem sequuntur gradum genericum non est inconveniens, quod sint in subiectis specie diversis, quia non emanant ab eis, quatenus sunt specie diversa, sed ut conveniunt in superiori ratione. Neque est instantia in intellectu, qui sequitur gradum genericum intellectivi, et tamen est diversa speciei in diversis. Etenim intellectus non manet eiusdem speciei in diversis gradibus, sed iuxta diversam immaterialitatem diversæ speciei intellectus consequitur et diversum respicit obiectum specificativum. Potentia autem visiva in equo et homine idem habet specificativum. Hunc modum dicendi refert Mag. Bañez 1. p. q. 77. art. 3. dub. 2. et ad 2.

Et iuxta illum addere possumus, quod in potentia visiva et similibus vel possumus considerare speciem essentialem, et hæc semper desumitur ab obiecto, et sic simpliciter sunt eiusdem speciei in equo et in homine, nec dimanant a principiis specie diversis, sed ab eo, quod est genericum vel commune in animalibus perfectis participantibus istas species, sicut in omnibus animalibus ex gradu communi dimanat potentia tactus, et in omnibus viventibus potentia nutriendi et augmentandi.

Vel possumus considerare peculiare aliquas qualitates, quæ accidentaliter perficiunt vel afficiunt istas potentias aliter in uno animali quam in alio sine variatione essentiali earum, ut quod aquila perfectius videat homine et homo perfectiorem tactum habeat quam alia animalia, et similiter quod cogitativa in homine discursat circa singularia, non in bruto, et similia. Et quoad istas accidentales perfectiones illa potentia sunt propriae diversorum animalium, quia tales perfectiones conveniunt illis potentiis ratione diversorum subiectorum, in quibus sunt et de quibus illas participant. Et ita in ratione proprietatis differunt specificè specie accidentali, ita quod id, quod est intrinsecum proprietati ut proprietatis talis vel talis naturæ specie diversæ, est accidentale potentia visivæ secundum se et quidditative considerata secundum ordinem ad obiectum, qui est simpliciter specificativus.

QUÆSTIO III.

DE ANIMA VEGETATIVA EIUSQUE POTENTIIS

ARTICULUS PRIMUS.

QUID SIT ANIMA VEGETATIVA ET QUOT EIUS POTENTIAE.

Primus gradus viventium est gradus vegetativus, cuius propriam rationem et essentialiam sicut et aliorum graduum ex propriis operationibus veniamur. Est autem proprium huius gradus operari circa ipsum corpus vivens, ut docet S. Thomas 1. p. q. 78. art. 1. et 2., eo quod vegetativum est infimus gradus vitæ, et ex ea parte, qua vitæ est, elevatur supra corpus inanimatum mo-

¹ 75 b 19.

vendo se et operando erga se. Sed quia infimum est et valde imperfectum, non extenditur ad acquirendam aliam perfectionem, quam quæ pertinet ad proprium corpus vel conservandum in individuo vel multiplicandum in specie, ad differentiam sensitivæ, quæ operatur ultra se, quatenus movetur ad apprehendenda objecta exteriora, et multo magis intellectivæ, quæ movetur ad apprehendendum universaliter omnia entia.

Igitur animæ vegetativæ assignat D. Thomas ex Philosopho 2. de Anima lect. 9. ¹ circa textum 49. ² et 1. p. q. 78. art. 2. triplicem operationem, scilicet nutrire, augmentare et generare vitaliter. Hæc enim sufficiunt ad omnes operationes vitæ vegetativæ, licet, ut bene advertit Caietanus cit. loco primæ partis in fine commentarii ³, dicantur esse tres potentiæ animæ vegetativæ solum in genere. Nam plures aliæ sunt in specie deservientes istis, sicut ad nutritivam deservit attractiva, expulsiva, digestiva et similes, quæ an distinguantur realiter, an solum penes diversa officia, postea disquiretur.

Quod ergo sufficiant ista tria generæ potentiarum constat, quia finis partis vegetativæ est conservatio ipsius viventis, tam in proprio individuo quam in specie. In hoc enim resumitur, quidquid pertinere potest ad ipsum corpus vivens, ut videlicet vivat in se et in specie sua. In conservatione autem sui includitur duplex operatio, scilicet nutritio et augmentatio. Nam ratione primi restauratur, quidquid perditur per calorem naturalem, et ratione secundi ex statu imperfecto, in quo generatur, perducitur ad sta-

¹ Pa XX. 62 b.

² c. 4. (416 b 23).

³ Le V. 253. n. I.

⁴ Pa XX. 59 sq.

⁵ II. 551 a 43.

⁶ art. 3. (II. 735 a 35).

tum perfectum, scilicet debitam quantitatem et robur. In conservatione autem speciei attenditur generatio, qua producit sibi simile propagando ipsam speciem.

NEC OBSTAT, quod etiam non viventia generant sibi simile, ut ignis, et mediante generatione speciem conservant; ergo generatio non est propria actio viventium. *Et ex alia parte* multa sunt viventia, quæ generationem non habent, sicut quæ fiunt solum ex putrefactione.

Respondetur, quod non viventia generant generatione communiter dicta, quæ est totaliter ex materia extrinseca, viventia autem speciali generatione, quæ est ex propria substantia viventis, ratione cuius est generatio propagativa ex principio coniuncto ipsius viventis et communicato ipsi genito. Et sic dicit D. Thomas 1. p. q. 78. art. 2. ad 2., « quod generatio in rebus inanimatis est totaliter ab extrinseco, sed generatio viventium est altiori modo per aliquid ipsius viventis, quod est semen, in quo est aliquod principium corporis formativum ». Idemque tradit in 2. de Anima lect. 8. ⁴ Hoc autem principium corporis formativum non solum debet esse virtus activa, quæ est in partibus spirituosius et subtilioribus seminis, sed etiam debet habere principium materiale, quatenus partes crassiores præbent materiam, ex qua formatur fœtus. Quomodo autem dicatur ex semine fieri res generata tamquam ex principio vitæ coniuncto, explicavimus q. 1. de Generat. art. 1. ⁵ Et similiter quomodo semen habeat vitam fiatque ex superfluo alimenti, explicavimus ibidem q. 8. ⁶

Ad aliam partem argumenti dicitur, quod licet anima vegetativa habere possit istas tres operationes, non tamen est necesse, quod in omni participante vitam vegetativam inveniantur de facto. Nam operatio generativa non invenitur in pueris ob statum imperfectum, in aliis deest ipsa potentia ratione sterilitatis, in aliis ob imperfectionem naturæ, quia ex sola putrefactione generari possunt, inter quæ numerant aliqui anguillas, salamandras et alia similia. Quædam vero sunt, quæ indifferenter ex semine et ex putredine generari possunt, ut mures, vespæ et alia similia. Ista ergo participant imperfecte vitam vegetativam, sicut etiam inter animalia non omnia participant omnes sensus et operationes, sicut talpæ non habent visum et ostreæ non habent motum progressivum.

Ex dictis colligitur **definitio animæ vegetativæ**. Et explicatur ea, quam tradidit Aristoteles 2. de Anima textu 49. ¹ Definivit enim Aristoteles animam vegetativam ab actu perfectiori, quem habet et qui ceteros præsupponit, scilicet a generatione, quæ solum convenit animalibus perfectis et in statu perfecto existentibus, dicens, quod « anima prima » (id est vegetativa) « est principium generandi tale, quale ipsa est ». Quam definitionem explicans ibi S. Doctor lect. 9. ² inquit, quod quia « omnia definiuntur et dominantur a fine, finis autem operum animæ vegetabilis est generare alterum simile sibi, sequitur, quod ipsa sit conveniens definitio animæ vegetabilis, ut sit generativa alterius similis secundum speciem ». Idem tradit 1. p. q. 78. art. 2. ostendens, quomodo nutritiva et augmentativa sunt potentiæ ha-

bentes effectum in ipsomet vivente, in quo sunt, generativa autem habet effectum in alio distincto, licet ex ipsius generantis corpore decidatur. Hæc autem est perfectior operatio, quia per eam anima vegetativa quodammodo appropinquat ad sensitivam, quia hæc, ut diximus ³, habet operationem suam circa res exteriores, et deinde quia producere simile sibi est actio rei iam perfectæ in se. Quapropter in definitione Aristotelis, quando dicit, « quod vegetativa est principium generandi », debet subintelligi, quod sit principium vitale. Principium autem vitale ad generandum præsupponitur, quod sit vivum respectu sui ad operandum circa se. Non enim posset vitaliter circa aliud operari, nisi primo posset circa se, et consequenter supponitur, quod sit nutritivum et augmentativum sui. Unde si velimus exprimere in definitione omnia, quæ pertinent ad animam vegetativam, definiri potest, quod « est principium nutriendi et augendi et generandi vitaliter ». Sed tunc illæ particulæ non debent intelligi collective, quasi debeant omni animæ vegetativæ convenire, sed distributive vel secundum accommodam distributionem, ita ut animæ perfectæ convenient omnes illæ operationes, imperfectæ vero saltem aliquæ.

SED OBJECIES: Nam imprimis Aristoteles dicit 2. de Anima textu 34. ⁴, « quod naturalissimum est viventibus perfectis et non orbatis generare ». Ergo generatio non potest esse propriissima viventium. *Patet consequentia*, quia illa actio est magis naturalis, quæ est magis propria naturæ ut natura est, non ut vita est. Quodsi dicatur esse naturalissimum

¹ c. 4. (416 b 23).

² Pa XX. 63 a.

³ 84 a 9.

⁴ c. 4. (415 a 26).

viventi non ratione naturæ ut sic, sed ratione naturæ viventis, tunc dictum Philosophi non est verum, sed instatur in multis. *Primo* quidem, quia non potest dici naturalissimum, quia magis necessarium. Sic enim magis necessaria est nutritio, quia requiritur ad conservandum propriam vitam in quocumque statu, etiam in pueritia, in qua non convenit generare, imo propter conservandam vitam animal abstinere a generatione. *Secundo*, quia si est naturalissimum, quia perfectissimum, sequitur, quod in animalibus naturalius sit sentire vel loco moveri, et in hominibus intelligere quam generare, quia hæc perfectiora sunt.

Secundo obicit, quia Aristoteles in hoc 2. libro textu 34. ¹ solum numerat duas operationes vitæ vegetativæ, scilicet uti alimento et generare. Non ergo debent poni tres, scilicet nutrire, augere et generare, præsertim cum actio augmentativa non possit distingui a nutritiva, quia quantitas consequitur substantiam sine novo motu, nutritio autem ad substantiam acquirendam ordinatur.

Denique plures aliæ operationes dantur in anima vegetativa, quæ versantur circa materiam exteriorem, et non circa ipsum corpus vivens, sicut attractio alimenti, digestio illius, expulsio superflui et aliæ similes, quæ versantur circa corpus extraneum et nondum informatum forma vivente. Ergo plures operationes debent poni in anima vegetativa, quam quæ versantur circa ipsum corpus vivens.

Ad primum facile respondetur quoad primam partem, quod generatio dicitur opus naturalissimum, quia est commune omni naturæ,

etiam inanimatæ, loquendo de generatione quoad substantiam et secundum rationem communem generationis, est tamen propria viventium, loquendo de generatione ex parte modi procedendi vitaliter et per propagationem ex ipsa substantia generantis decisa.

Quod autem attinet ad expositionem Aristotelis, dissentiunt expositores in explicando, *qua ratione dixerit esse opus naturalissimum generationem*. Sed breviter dico non dici naturalissimum opus, quia est perfectius, cum in multis animalibus aliæ sint perfectiores operationes, ut in argumento dictum est. Neque ex eo, quod sit magis necessarium respectu ipsiusmet viventis absolute, cum magis propriæ vitæ sit necessaria nutritio. Sed ob duplicem causam: *Primo*, quia generatio est communis omni naturæ, etiam non viventi, saltem quoad substantiam generationis, ut dictum est. *Secundo*, quia magis in eam propendit natura etiam viventium non propter bonum proprium, sed propter bonum commune, scilicet propter perpetuitatem speciei, quæ generatione ipsa conservatur. Quam causam tradit D. Thomas 2. de Anima lect. 7. ² ad illum textum Aristotelis ³ et Caietanus ibi ⁴ et Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 2. dub. 4. Eam vero negat Suarez 2. de Anima cap. 7. n. 6., licet primam causam admittat n. 6., sed male eam negat, cum sit expresse approbata ab Aristotele, qui causam reddit, cur generatio sit naturalissimum opus, scilicet quia maxime propendit natura in conditionem illam perpetuitatis, quam consequitur generatione, et non sola nutritione et conservatione propria. Itaque conser-

¹ c. 4. (415 a 25).

² Pa XX. 57 b.

³ c. 4. (415 a 29).

⁴ 2. de Anima in c. 4.

vatio speciei, secundum quod propagatione multorum perpetuatur, maiori pondere allicit naturam quam nutritio seu conservatio in esse proprio, tum quia est bonum commune et qualibet pars naturaliter magis inclinatur in bonum commune quam in proprium, ut patet in manu naturaliter se exponente ictui capitis, et aqua ascendente sursum, ne detur vacuum; tum quia mediante generatione efficacius consequitur perpetuitatem quam nutritione. Nam hæc ex natura rei certam habet periodum, illa per generationem in infinitum durat, quantum est ex vi naturæ, nisi obstaret decretum superius divinum terminandi generationes completo numero beatorum. Naturalissimum autem est unicuique intendere perpetuitatem, quæ cum in individuo sit impossibilis per conservationem, fit in specie per generationem.

Nec obstat fundamentum P. Suarez, quia videlicet nutritio ordinatur ad propriam conservationem in se, generatio autem in alieno individuo; magis autem inclinatur unumquodque in bonum proprium quam in alienum, quia amabilia ad alterum oriuntur ex amicabilibus ad se.

Respondetur enim, quod inclinatur aliquid magis in bonum proprium, ut distinguitur contra alienum, non contra bonum commune. Ad hoc enim maior est ponderatio quam ad proprium, quia etiam proprium continetur sub communi et ab eo dependet, et sic amabilia ad alterum oriuntur ex amicabilibus ad se, quando est alterum omnino alienum, non quando est alterum quasi bonum commune et superius, respectu cuius hæc maxima non currit. Et ita omnis creatura naturaliter magis fertur in Deum quasi in bonum commune, ut

docet S. Thomas 1. p. q. 60. art. 5. Neque est verum conservari etiam speciem in proprio individuo; conservatur enim sine perpetuatione, quæ est conservatio secundum quid, in genito autem conservatur tamquam in propagato de sua substantia et in parte sui.

Ex quo etiam patet ad instantias *primi argumenti*. Licet enim magis necessaria sit nutritio ad se conservandum quam generatio, hæc tamen est magis necessaria ad perpetuitatem consequendam. Cum quo tamen stat, quod magis tenetur homo ad conservandam propriam vitam quam ad generandum, etiam in casu necessitatis propagandi genus humanum, eo quod conservatio propriæ vitæ est fundamentum et medium necessarium etiam ad ipsam propagationem. Et ita quia sublata vita propria tollitur tam proprium individuum quam propagatio speciei, ideo magis tenetur ad illam quam ad istam, sed ad illam ut ad medium, ad istam vero ut ad finem. Et ideo naturalius se habet ad generationem, quia gratia huius finis, scilicet perpetuitatis, omnia agunt, quæ secundum naturam agunt, ut dicit Aristoteles in eodem loco.

Ad secundum respondetur Aristotelem numerasse illas duas operationes animæ vegetativæ, quia sub illa, quæ alimento utitur, continetur tam nutritio quam augmentatio. Utraque enim alimento utitur licet diversimode, alia ad restaurandum et conservandum, alia ad perficiendum et augendum. Postea tamen utramque operationem explicuit textu 38. et seq. ¹ Quod vero dicitur non dari motum ad quantitatem distinctum a nutritione, refutatum a nobis est q. 19. Phys. ² et q. 8. de Generat. ³

¹ c. 4. (415 b 26).

² Phil. nat. 1. p. q. 19. art. 3. (II. 401 a 24).

³ Phil. nat. 3. p. q. 8. art. 1. (II. 723 b 20).

Ad ultimum respondetur omnes illas operationes contineri sub nutritiva, quia illi deserviunt eique ministrant, sicut sub generativo continetur operatio preparativa seminis, resolutio ipsius et formatio fœtus. Quod vero dicitur non versari illas actiones circa corpus vivum, distinguo: proxime et formaliter, transeat; dispositive, nego; disponitur enim materia alimenti, ut nutriatur et transeat in corpus vivum.

ARTICULUS II.

QUID SIT POTENTIA NUTRITIVA EIUSQUE OBIECTUM ET FACULTATES EI MINISTRANTES.

Hæc tria pertinent ad cognoscendam vim nutritivam, et ex ea manebit explicata vis augmentativa, quæ illi deservit. Plura autem de nutritione et alimento egimus q. 8. de Generat. ¹, et ideo hic breviter de ipsa potentia nutritiva agendum est.

PRIMA DIFFICULTAS.

Circa primum ergo, scilicet circa ipsam potentiam nutritivam dubium est, an sit qualitas aliqua de secunda specie, scilicet aliqua potentia, an vero sit calor aliquis vitalis vel saltem temperamentum vel mixtura aliqua primarum qualitatum sine potentia aliqua superaddita.

In quo *P. Suarez tract. de Anima* libro 2. cap. 9. existimat temperamentum primarum qualitatum se habere ut dispositionem seu virtutem dispositivam ad introducendum animam in materiam alimenti, virtutem autem inductivam ipsius animæ in alimentum, sive educendo sive uniendo formam, esse ipsam animam immediate, et ab ea procedere istam actio-

¹ Phil. nat. 3. p. q. 8. art. 1. (II. 719 b 30).

nem, non ab aliquo accidente superaddito. Præter istas autem actiones, scilicet inducere formam substantialem et disponere ad illam non datur alia operatio, quæ correspondeat virtuti seu potentia superaddita illis primis qualitibus. *Alii* autem ex iunioribus constituunt hanc potentiam nutritivam in ipso calore naturali, fortassis quia est principium activum in nutritione et augmentatione.

NIHILOMINUS S. Thomas perpetuo assignat calorem et qualitates primas pro instrumentis vitæ vegetativæ et operationum eius, quæ utique sunt nutritio ac generatio; requirit autem tamquam principalem virtutem aliquam qualitatem superiorem ad primas. Ut videri potest 2. Contra Gent. cap. 68. et 1. p. q. 78. art. 2. ad 2. et q. 118. art. 1. ad 3. Non potest autem talis virtus uti calore et aliis qualitibus ut instrumento, quod movet et sibi deservit, nisi distinguatur ab illis.

FUNDAMENTUM EST, quia generatio et nutritio habent effectus excedentes calorem et temperamentum quatuor primarum qualitatum, tum in ipsa substantia rei operatæ, tum in modo operandi. Ergo requirunt aliquam virtutem altiore ab illis qualitibus distinctam.

Consequentia patet, quia non habemus aliud principium distinguendi virtutes et potentias, nisi per diversos effectus et modos operandi.

Antecedens probatur: Nam quantum ad substantiam rei operatæ videmus in generatione fieri aliquos effectus excedentes primas qualitates, ut est formatio membrorum, eductio animæ vel introductio et alia similia, quæ constat distinguuntur ab actionibus primarum qualitatum. Non enim est idem calefactio, etiam facta ab animali, et formatio membrorum et in-

troductio animæ. Similiter in nutritione formantur membra saltem partialiter et aggenerative, siquidem membra ipsa succedente alimento de novo instaurantur vel auferuntur; ergo eadem ratio est de ipsa atque de generatione. *Ex parte autem modi operandi* constat manifeste distinguui, quia animal operatur istas actiones vitaliter, sive generando sive nutriendo, qualitates autem elementales, quantum est ex sua specie, non operantur vitaliter. Constat enim, quod calor in ferro vel in ligno est eiusdem speciei cum calore animalis, et tamen ibi non operatur vitaliter. Ergo modus vitaliter operandi aliquam virtutem specie distinctam postulat ab ipso calore secundum se.

NEC VALET DICERE, quod ipse calor ut coniunctus animæ est medium, quo anima operatur vitaliter, nec indiget alia virtute vel potentia superaddita ad dirigendum talem calorem. Contra enim est, quia istæ actiones nutritivæ essentialiter et specificè sunt vitales et in ratione vitalis distinguuntur specie a non vitalibus. Ergo calor secundum totam speciem, quam habet, non potest esse sufficiens potentia et virtus istarum actionum. *Consequentia patet,* tum quia calor, qui est in animali, non est distinctus specie a calore ignis, ergo non potest sine alia virtute superaddita effectus specie distinctos habere; tum quia calor non est potentia vitalis etiam in animali, ergo non potest esse immediatum principium operationis vitalis. Anima autem per suam substantiam sine potentia vitali superaddita non est operativa vitaliter, et multo minus mediante instrumento non vitali, qualis est calor ex sua specie. Nec obstat, quod ad nutritionem non

datur speciale organum, sed fit in toto corpore, et sic non videtur dari specialis potentia. Hoc enim est respectu ultimæ nutritionis, quando ex sanguine partes solidæ nutriuntur, ut caro et ossa. Ad primam autem digestionem internam et commutationem alimenti in sanguinem dantur specialia organa, scilicet ventriculus et hepar.

SECUNDA DIFFICULTAS.

Circa secundum punctum, scilicet quodnam sit obiectum potentia nutritivæ, constat ex Philosopho in hoc 2. libro textu 42. ¹ et D. Thoma ibi lect. 9. ², quod **obiectum seu materia nutritivæ est alimentum.** Circa illud enim versatur nutritiva tamquam circa materiam, quam transmutat in substantiam aliti, et quo res alita nutritur. Unde dicit Philosophus ibidem textu 48. ³, quod in nutritione sunt tria, scilicet quod alitur, quo alitur et alens primum. *Quod alitur,* est corpus vivens, quia est subiectum, cui per alimentum transmutatum novæ partes adveniunt et succedunt. *Id, quo alitur,* est nutrimentum, sumendo ly quo pro principio materiali, non effectivo, et ita non solum dicitur id, quod nutritur, sed ex quo transmutatur, sicut semen est id, quo generatur animal, non solum ut principio effectivo ratione virtutis formativæ, sed etiam ut principio materiali, quatenus de ipso sumitur etiam materia fœtus. *Alens primum* est ipsa anima, quæ est primum principium nutriendi.

SED INQUIRES, quomodo dicatur alimentum esse obiectum non solum potentia nutritivæ, sed etiam generativæ, ut affirmat Aristoteles

¹ c. 4. (416 a 19).

² Pa XX. 61 a.

³ c. 4. (416 b 20).

textu 47. ¹, cum tamen diversum sit obiectum nutritivæ et generativæ; obiectum enim generativæ est fœtus ipse, qui generatur, obiectum autem nutritivæ est vivens ipsum, quod nutritur. De alimento etiam verificatur, quod illo vel ex illo nutritur animal, ex alimento autem non generatur proles; ergo non habet utraque potentia alimentum pro obiecto etiam materiali.

Respondetur nihilominus verissimum esse dictum Aristotelis et explicari a D. Thoma ibi lect. 9. ², quod etiam alimentum est factivum generationis, eo quod semen est superfluum alimenti. Quod intelligitur esse superfluum alimenti, non quia sit excrementitium, cum potius fiat ex sanguine defœcatissimo, sed quia est residuum ipsi nutritioni, necessarium autem generationi. Itaque omnes potentiæ vegetativæ utuntur alimento tamquam materia ad suas operationes, sed diversimode. Nam nutritiva utitur substantia alimenti pro reparatione ipsius viventis, augmentativa utitur quantitate seu magnitudine alimenti pro ipsius augmentatione, generativa autem utitur residuo alimenti pro ipsius propagatione. Et ita supponitur operatio nutritivæ ad generativam eique residuum sui alimenti tamquam materiam subministrat, ideoque non ita absolute dicitur animam generare ex alimento sicut nutrire, sed generare ex residuo alimenti, quod per varias transmutationes nutritivæ segregatur ad vasa seminalia, ibique disponitur semen, ut illo utatur generativa, sicut etiam ad nutritionem proles segregatur ex alimento iam transmutato et converso in sanguinem lac in feminis. Et in huius signum, qui sunt profusiores in venerem, cum indigeant multa mate-

ria seminali, attrahunt de materia nutritivæ, ita quod aliquando emittunt sanguinem et debilitant naturam. Econtra vero animalia pinguiora sunt pauci seminis, ut docet D. Thomas 1. p. q. 119. art. 2., quia indigent plus convertere in proprium corpus quam segregare de residuo pro semine.

QUOTUPLEX autem sit alimentum, scilicet extrinsecum et remotum, quod ab animali assumitur, et intrinsecum seu propinquum, quod ab eo disponitur et transmutatur, ut convertatur in partes solidas, et quas transmutationes ad hoc subeat, et in qua parte animalis resideat facultas nutritiva, diximus in q. 8. de Generat. art. 3. ³

TERTIA DIFFICULTAS.

Circa tertium punctum, scilicet quæ facultates ministrent nutritivæ, imprimis inveniuntur duæ **potentiæ principales**, scilicet nutritiva, quæ respicit substantiam reparandam, et augmentativa, quæ respicit augendam. *Secundo loco* occurrunt quatuor **potentiæ ministrantes** istis duabus principalibus, scilicet attractiva, retentiva, expulsiva et decoctiva, et si quæ sunt aliæ, ad istas reducuntur. *Tertio loco* inveniuntur **accidentia seu qualitates primæ** ministrantes omnibus istis potentiis, quæ sunt qualitates non vitales, sed communes etiam non viventibus, scilicet calor et frigus et similia, quæ se habent ut dispositiones, et ideo ista accidentia distinguuntur a potentiis vitalibus certum est, cum ipsa vitalia non sint. Quod etiam respectu potentiæ attractivæ et retentivæ fatetur ipse Suarez loco cit., 1. 2. de Anima cap. 9. n. 14., licet id neget de facultate nutritivæ, quod statim expendemus.

¹ c. 4. (416 b 15).

² Pa XX. 62 b.

³ Phil. nat. 3. p. q. 8. art. 3. (II. 732 b 25).

Igitur circa ipsas potentias vitales illa est DIFFICULTAS, an realiter distinguantur inter se, quod etiam seq. art. tractandum erit circa potentiam generativam, an distinguatur a nutritiva. Plures enim auctores omnes illas potentias faciunt unam, quæ omnes istas operationes exercet et ab illis denominatur modo nutritiva, modo generativa, modo augmentativa. Sed tamen inter augmentativam et nutritivam minus videtur ponenda distinctio eamque negant Conimbric. 2. de Anima cap. 4. quæst. unica art. 2., Suarez tract. de Anima libro 2. cap. 9., qui nec formaliter eas distinguit, ut patet in fine capituli, Rubio 2. de Anima, tract. de potentiis animæ vegetativæ q. 2. n. 33., et alii plures, qui ab his auctoribus citantur. Et idem tenent aliqui thomistæ, quos suppresto nomine citat Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 2. dub. 1. conclus. 2.

Non caret probabilitate ista sententia. Quoties enim non est evidens requiri distinctionem potentialium ad diversas operationes, magis inclinare debemus in partem, quæ non distinguit, eo quod natura semper studet compendio. Est etiam conveniens ratio, quia ad virtutem augmentativam non requiritur, nisi quod virtus nutritiva sit ita fortis, quod possit plus convertere de alimento, quam deperdat de humido proprio, ut docet S. Thomas 1. p. q. 119. art. 1. ad 4. Ad hoc autem non requiritur nova virtus, sed eadem fortior et perfectior. Utraque etiam potentia respicit eundem effectum specificum, scilicet substantiam vivam, sive absolute sive ut maiorem et augmentatam, et utraque vitali modo. Cur ergo non provenient ab eadem potentia tamquam duæ operationes subordinatæ vel ad eundem

finem ordinatæ, sicut etiam calefactio et illuminatio ab eadem virtute solis proveniunt, quia sunt actiones inter se subordinatæ? Quare Aristoteles 2. de Generat. Animalium cap. 4. ¹ docet, quod eadem materia est, ex qua augetur, et ex qua constituitur primum; et facultas quoque augens eadem, quæ in principio est, sed maior. Non ergo est necesse ponere duas facultates.

NIHILOMINUS **opposita sententia probabilior est et inter thomistas magis recepta**, ut tradit Mag. Bañez cit. loco concl. 3., et eam tenet Caietanus 1. p. q. 78. art. 2. in fine commentarii ² alique plures thomistæ, quos citant et sequuntur Carmelitani hic disp. 7. q. 3. § 2. Et sine dubio inclinatur in illam D. Thomas, tum quia cit. q. 78. dicit esse tres potentias, augmentativam, nutritivam et generativam; tum quia unicuique assignat distinctam operationem et obiectum, quæ sunt principia distinctionis potentialium. Nutritivæ enim assignat conservationem et reparationem substantiæ, augmentativæ acquisitionem quantitatis debitæ, generativæ productionem alterius viventis. Tum denique, quia in fine corporis ponit, quod una potentia deservit alteri. Ergo non est eadem potentia, sed distincta, quia eadem non servit sibi ipsi, licet actus unius potentiæ possit servire et subordinari alteri actui eiusdem. Sed D. Thomas non dicit, quod unus actus subordinatur alteri, sed quod una potentia servit alteri. Ergo sicut quando dicitur, quod unus actus deservit alteri, colligitur distinctio ipsorum actuum, ita quando dicitur, quod una potentia deservit alteri, debet colligi distinctio potentialium.

Et ex hoc sumitur **FUNDAMENTUM** istius sententiæ, quia invenitur **sufficiens distinctio** in istis obiectis et

¹ 740 b 34.

² Le V. 253. n. I.

in modo operandi ad distribuendum istas potentias. Alio enim modo et circa distinctum terminum operatur nutritiva quam generativa, cum una operetur propagando et producendo simile distinctum a se, alia vero reparando partes eiusdem viventis, scilicet nutritiva. Augmentativa autem respicit terminum genere distinctum, scilicet quantitatem, non prout consequitur naturaliter ad primam productionem substantiæ, sed prout acquiritur per veram mutationem et motum, procedendo de contrario in contrarium, ut ostendimus q. 19. ¹⁵ Phys. ¹ et q. 8. de Generat. ² Ergo non minus petit motum seu operationem et potentiam distinctam quam alteratio et motus localis, quæ sunt ad diversa prædicamenta. *Ex alia* ²⁰ *autem parte* istæ potentiæ propter suam materialitatem et imperfectiorem non possunt ita elevari, ut eminenter in se uniant tam diversos actus et obiecta in aliqua ratione superiori, cum etiam anima sensitiva, quæ perfectior est quam vegetativa, non possit in una potentia unire eminenter omnes actus et obiecta sensuum exteriorum vel interiorum. Ergo ³⁰ probabilius est distingui debere istas potentias.

Unde non valet dicere, quod solum datur una potentia respiciens plures actus inadæquatos, qui omnes versantur circa unum obiectum totale et adæquatum, scilicet alimentum, in quo diversas illas operationes operetur unica et eadem potentia. *Nam contra hoc est*, quia si ⁴⁰ illa ratio aliquid probaret, etiam concluderet sensus internos et externos esse unam potentiam, licet habeat inadæquatos actus, sicut etiam omnibus sensibus servit una anima, eo quod sicut animæ vegetativæ sufficit ad unitatem potentiæ,

¹ Phil. nat. 1. p. q. 19. art. 3. (II. 402 a 28).

² Phil. nat. 3. p. q. 8. art. 1. (II. 724 b 7).

quod versetur circa alimentum, licet diverso modo secundum diversos actus inadæquatos, ita poterit dici, quod animæ sensitivæ sufficit una potentia, quæ versatur circa sensibile. Diversi autem modi immutandi sensus dicentur esse diversi actus inadæquati eiusdem potentiæ, et præsertim cum hic etiam inveniatur subordinationo unius ad aliud, sicut sensus externi serviunt internis, et in internis sensus communis deservit phantasie.

Unde potius ista subordinatio unius ad aliud est principium colligendi distinctas potentias per se loquendo et ab intrinseco, quia subordinatio limitationem dicit et distinctionem postulat; idem enim sibi ipsi non subordinatur. Sed tamen possunt aliquando plures actus inter se coordinati pertinere ad eandem potentiam et virtutem, quando invenitur aliqua ratio superior et universalior, sub qua uniantur rationes illæ, quæ in inferioribus et limitato modo consideratæ distinctionem postulabant, sicut v. g. intellectus, quia respicit res sub quadam universaliori ratione, scilicet sub abstractione ab omni conditione materiali, quidquid in materialibus distinguitur, ibi unitur. Et similiter sol, qui respicit omne alterabile et corruptibile sub ratione quadam universaliori, quæ omne corruptibile comprehendit, scilicet quatenus dependet et continuatur cum primo alterante, quod est incorruptibile, ideo respicit omnia illa sub unica ratione. Et quanto ratio alicuius virtutis universalizatur, tanto magis unita est et ad diversos actus inadæquatos et obiecta se extendit. E contra vero quanto magis particularizatur, tanto magis distinguuntur potentiæ et adæquantur actibus et obiectis diversis.

Non est autem aliqua ratio cur in anima vegetativa ponamus rationem et modum operandi tam universalem, quod sub unica ratione plures illos actus inadæquatos comprehendat, ⁵ tum quia est infimi gradus in genere animæ, tum quia non supponit alias potentias magis inferiores, respectu quarum sit superior et illas uniat. Quare si semel in potentiis ¹⁰ non habentibus universalitatem et superiorem modum procedendi ponimus unitatem potentiarum ratione subordinationis ad eundem finem, fere omnes potentias sensitivas et ¹⁵ artes inferiores dicemus esse unam virtutem, quia subordinantur inter se ad unum finem. Tunc autem eadem potentia attingit finem et ea, quæ ordinantur ad illum, eadem virtute, ²⁰ licet inadæquatis actibus, quando vel medium et terminus sunt eiusdem rationis et specificationis, vel modo universaliori respicitur formalitas aliqua superior, sub qua ²⁵ omnia illa materialiter contineantur.

Quod autem aliqui disputant, *an distinguantur specie calor vitalis, elementalis et celestis*, difficultas est ³⁰ parvi momenti. Neque enim calor dicitur vitalis aut celestis ratione alicuius intrinseci, quo in esse talis constituatur, sed ex ordine ad causam illam extrinsecam, a qua derivatur et attemperatur et modificatur, scilicet ad ipsum vivens et ad ipsum cælum, ut bene notat Caietanus 1. p. q. 118. art. 1. circa solutionem ad 3. ¹, sicut etiam calor arte ⁴⁰ distributus et dispositus, ut in coctione cibi, non est specie distinctus a naturali. Et hoc ideo, quia omnes isti calores retinent eundem effectum essentialem et primarium, ⁴⁵ scilicet calefacere aut reddere calidum. Reliqui omnes effectus sunt

consecuti, secundum quod a diverso agente sic attemperante aut modificante resultant.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Ad fundamenta supra ² posita patet ex dictis debere distingui istas potentias, quia non sunt ita universales et sub ratione altiori procedentes, ut possint ista obiecta et actus inadæquatos sub una ratione superiori universali unire. Nec augmentativa solum differt a nutritiva, quia fortior est, cum auget, quam cum solum nutrit, et non auget. Non enim est fortior intra eandem lineam, v. g. in generanda carne molliori aut duriori seu aliis modis inter lineam carnis; ad hoc enim non requiritur alia potentia distincta, sed eadem perfectior facta. Requiritur autem alia et perfectior potentia, si producit perfectiorem effectum in linea distincta, scilicet quatenus est acquisitiva maioris quantitatis et debitæ perfectionis et roboris. Hoc autem requirit distinctam potentiam, quia licet versentur circa alimentum, diverso tamen modo et ratione, nec respiciendo formaliter eundem effectum, licet respiciat corpus vivum, quia in eodem corpore vivo diversi effectus inveniuntur et diversæ operationes petentes distinctas potentias, sicut diversam operationem et formalitatem postulat effectus faciendi aliquid maius aut robustius quam reparare solum partes deperditas, sicut fit in nutritione.

Nec est idem de calefactione et illuminatione, quia hæc uniantur in ratione aliqua superiori, scilicet in luce cælesti, quæ ad utrumque habet eminentiam. In igne enim a diversis qualitatibus provenit illuminatio et calefactio, scilicet a calore et luce.

¹ Le V. 565. n. VII.

² 91 a 25.

Cum autem dicitur, quod cessante augmentatione cessabit potentia illa augmentativa tamquam superflua, respondetur, quod non est superflua per se et ab intrinseco, sed per accidens et ratione status, sicut etiam generativa potentia non tollitur in senibus, nec deest in pueris, licet actum exercere non possit. Et in resurrectione omnia ista membra et potentia dabuntur propter integritatem hominis, non propter exercitium actus. Similiter ergo propter eandem integritatem manet augmentativa, etiam quando non exercet actum suum.

Ad Aristotelem denique respondemus, quod dicit eandem esse facultatem augentem nunc et quae erat a principio, sed non dicit, quod illa, quae est a principio et post, sit eadem cum nutritiva. Et cum dicit esse eandem nutritivam et generativam, intelligitur quod sit eadem genere, non specie.

Sed adhuc obicies: Nam ad producendam quantitatem non requiritur alia virtus, quam ad producendam substantiam materialem, ad quam immediate sequitur quantitas. Ad producendam autem maiorem quantitatem sufficit addere novas partes substantiae, ita ut non plus deperdatur de substantia, quam acquiratur, siquidem quantitas non producit seorsum a substantia, et ita augmentativa non habet distinctum actum a nutritiva, scilicet conversionem alimenti in rem aliam quoad plures partes, ergo neque diversum terminum ad quem distinctum ab ipsa nutritiva, nisi penes plures vel pauciores partes, quod non variat formaliter et specificiter illum terminum, sed accidentaliter.

Confirmatur, quia virtus producens quantitatem non est alia quantitas, cum quantitas non sit activa et productiva, ergo erit virtus directe productiva substantiae et ex

consequenti quantitatis. *Patet consequentia*, quia si non est virtus productiva substantiae, neque ipsa virtus est quantitas, ergo erit qualitas, quae posterior est quantitate et supponit illam, ergo non datur virtus per se primo productiva quantitatis. Et exemplo patet in igne, qui augetur ex combustibilibus eadem virtute, qua generatur.

RESPONDETUR, quod ad producendam quantitatem sive totalem sive partialem, absolute et ut passio quaedam est substantiae, non requiritur actio distincta a productione substantiae, sicut ad producendas alias proprias passiones sufficit ipsa substantiae productio, ut attingit secundario passiones. Ad producendam autem quantitatem sub tali statu et modo, sicut requiritur ad augmentationem, scilicet quantitas ut maior et ut crescens, sic non est proprie passio, sed accidens, cum non habeat necessariam connexionem cum substantia vivente, ut de se manifestum est, et ideo non mirum, quod distinctam actionem et motum terminare possit. Adde, quod quantitas non est propria passio viventis, sed corporis sub gradu corporeitatis. Unde quantitas, etiam ut maior et crescens, non est absolute terminus augmentationis, sed ut constituens debitum statum viventis et in perfecto robore. Et ad hoc non sufficit virtus nutritiva communiter, nec quomodocumque attingens quantitatem, sed virtus roborativa ipsius viventis et constitutiva eius in maiori et incremento vitali, quod sine quantitate non fit. Sed tamen ut fiat, non sufficit virtus attingens substantiam et ex consequenti quantitatem etiam partialem, sed sic attingens quantitatem, ut maius robur et incrementum vitale faciat. Quod non semper facit nutritiva, ut patet, cum animal nutritur, et non crescit nec roboratur, sed infirmatur, et tamen ac-

quirit partes, de quo plura diximus q. 8. de Generat. ¹

Ad confirmationem respondeatur, quod virtus sic augmentativa quantitatis secundum statum perfectiorem viventis et roborativum eius, non est virtus solius substantiae productiva nec est quantitas, quae activa non est, sed qualitas, quae quidem supponit quantitatem non augmentatam in subiecto, producit vero quantitatem ut augmentatam. Et sic tale augmentum quantitatis non supponit, sed est prior illo, nec tamen est quantitas, sed qualitas, quia bene potest qualitas esse virtus ad producendum quantitatem sicut ad producendum substantiam, quae tamen ex genere suo est prior qualitate. Sed quia qualitas operatur in virtute substantiae, cui inhaeret, sic potest aliam, cui non inhaeret, attingere, et similiter quantitatem. In igne vero et aliis inanimatis est dispar ratio, quia illa non habent augeri per se et ab intrinseco nec proprie nutriri, sed solum generare aliud ex materia sibi propinqua, quod cum sibi continuatur seu coniungitur, dicitur aggenerari et augeri augmento extrinsecus appposito et consequenter per accidens faciente maius, quatenus generat ignem de novo, et ille continuatur precedenti, non quia intendit perfectiorem statum et robur, quod cum maiori quantitate detur illi.

Denique obicies ad probandum, quod potentia nutritiva vel augmentativa non sit distincta a calore seu primis qualitibus temperatis, quia si datur talis potentia, vel agit in alimentum aliquid praeter calorem vel nihil. Si nihil, superfluit. Dicere autem, quod illa potentia dirigit calorem, explicare non potest, quid sit illa directio et quomodo erga calorem fiat. Si aliquid agit praeter calorem, restat explicare, quid sit. Nam

aliam potentiam non producit, ut de se patet. Si autem aliquam primam qualitatem, ad illius productionem alia prima qualitas sufficit, imo ad producendam substantiam sufficit ipsa qualitas prima vel plurium qualitatum temperamentum in virtute substantiae; istae enim sunt dispositiones, quae virtute substantiae produunt substantiam. Ergo alia potentia superfluit.

Confirmatur, quia in diversis partibus animalis vis nutritiva diversos effectus producit, v. g. nervum, ossa, carnem, sanguinem etc., et hoc non ratione diversarum potentialium, alias multiplicarem tot potentias nutritivas, quot partes heterogeneas, ergo ratione diversi temperamenti et dispositionis primarum qualitatum. Et sic istae sufficiunt ad producendum. Per eandem enim qualitatem vel qualitates, quibus pars aliqua disponitur, per easdem alimentum immutatur ad suscipiendam formam talis partis.

RESPONDETUR potentiam illam requiri ut distinctam a calore, quia effectus, qui producit, non potest fieri modo vitali nisi per potentiam vitalem. Calor autem vitalis potentia non est ex sua natura, cum inveniat in rebus inanimatis, licet deservire possit instrumentaliter potentiis vitalibus, ut S. Thomas dicit 1. p. q. 118. art. 1. ad 3. Sic ergo dicimus, quod illa potentia aliquid facit praeter calorem, tum quoad modum, quia vitali modo operatur effectum, quod calor non potest etiam immediate coniunctus animae, quia non est potentia vitalis; tum quoad substantiam, quia formatio illa membrorum et organizatio, quae fit totaliter a generativa et in partibus advenientibus a nutritiva, non est effectus solum caloris aut aliarum qualitatum, quia non est solum reddere ca-

¹ Phil. nat. 3. p. q. 8. art. 1. (II. 725 a 19).

lidum aut temperatum, sed talis substantiæ et organizationis partem producere, quod requirit altiorem virtutem, sicut calor ignis sine virtute artis superadditæ non potest disponere cibos neque facere lebetem ex ferro; nec enim calor ut calor delineat et componit artificium illius vasis. Et hoc vocamus dirigere et uti calore ut instrumento, non directione cognoscitiva, sed impressiva virtutis vitalis aut artificiosæ ad effectum ultra speciem calidi et aliarum primarum qualitatum.

Ad confirmationem dicitur virtutem nutritivam esse unam, quæ ob sui eminentiam habet in diversis partibus heterogeneis diversos effectus et formationes facere. Et sicut generativa in corpore extraneo, scilicet ex fœtu, format diversa membra, nec pro quolibet membro diversa potentia generativa ponitur, ita nutritiva in proprio corpore ipsius viventis pro diversis partibus diversas formationes et effectus et temperamenta facit, non ratione diversarum dispositionum tantum, sed ratione virtutis eminentis iuxta diversas dispositiones illas diversas partes vitaliter producentis. Et licet per illas qualitates disponatur alimentum seu materia, illæ tamen nihil producant in virtute propria, sed virtute potentiæ nutritivæ vitalis, a qua moventur, ut diximus.

ARTICULUS III.

AN GENERATIVA DISTINGUATUR AB ALIIS POTENTIIS VEGETATIVIS, ET QUÆ POTENTIÆ EI DESERVIANTE.

Quod generativa non distinguatur a nutritiva, sentiunt AUCTORES MULTI, qui, ut in præc. art. re-

tulimus, non distinguunt augmentativam et nutritivam, ut videri potest apud Conimbric. libro 2. de Anima cap. 4. quæst. unica art. 2., Rubio 2. de Anima, tract. de potentiis animæ vegetativæ q. 2. n. 33.; et inclinatur tandem resolvatur, quod virtus formativa in generatione est longe distincta a virtute alente. Et facere videtur Aristoteles in hoc 2. de Anima textu 42. ¹, ubi inquit: « Quoniam eadem est vis nutriendi et generandi, primum de alimento determinare necesse est ».

Et in libro 2. de Generat. Animalium cap. 4. ² dicit: « Quodsi facultas augens vegetalis animæ est, eadem quæ generet quoque est ».

Fundamentum vero fere consumitur in probando, quod actus generativæ et nutritivæ sunt eiusdem rationis formalis et solum materialiter differunt. Nam imprimis ex parte modi operandi utraque actio est vitalis, et ex parte materiæ utraque utitur alimento, non quidem alimento extrinseco, sed intrinseco, quale est sanguis vel humor, et ex parte termini ad quem utraque versatur circa substantiam vivam, generativa quidem totalem de novo generando, nutritiva vero partialem. Est autem eiusdem rationis formalis respicere totum et partem in substantia, sicut ipsa substantia totalis et partialis eiusdem rationis sunt.

Et confirmatur, quia in igne v. g. eadem est virtus generandi novum ignem et aggenerandi partem, ergo etiam in viventibus. Patet consequentia, quia viventia eminentiorem virtutem habent quam inanimata. Ergo si ista possunt in unica virtute unire generativam et aggenerativam, a fortiori viventia; aggenerativa autem in viventibus nutritiva est.

Confirmatur secundo, quia etiam

¹ c. 4. (416 a 18).
² 749 b 36.

nutritiva habet virtutem organizandi sicut generativa, ergo eiusdem rationis sunt. Antecedens constat, quia per nutritivam restaurantur partes animalis, quæ organizatione et formatione constant; et similiter si fiat vulnus vel abscondatur pars, restauratur a nutritiva et continuantur partes, quod non fit sine formatione aliqua venarum, arteriarum, nervorum etc., quæ omnia organizationem important. Quodsi loquamur de ipsa virtute, qua semen decoquitur et fit ex sanguine, multo magis id videtur pertinere ad nutritivam partem, quia semen fit ex decoctione sanguinis, qui est ultimum et residuum alimenti. Illa autem actio decoctiva est virtutis nutritivæ, sicut etiam decoquitur lac per virtutem nutritivam. Et non caret probabilitate, quod vasa seminalia ipso semine nutriuntur tamquam alimento; unaquæque enim pars eo humore videtur enutrirî, quem elaborat, alias haberet duas actiones, alteram elaborandi semen, alteram nutriendi ex sanguine; ergo tunc pertinebit ad nutritivam partem seminis elaboratio.

In hac difficultate unum videtur certum et a nemine posse negari, scilicet virtutem illam semini inclusam, quæ in illis spiritibus valde subtilibus residet, distinctam esse saltem numero ab ea nutritiva, quæ est in vivente, a quo deceditur, et similiter a nutritiva, quæ est in vivente, quod generatur. Constat hoc, quia semen decisum est corpus separatum a generante et effectus eius. Similiter corpus generatum est distinctum a semine et ab eo causatum et diversa forma informatum. Ergo potentia seu virtus, quæ est in semine, ab utroque distinguitur; nec enim transit de subiecto in subiectum.

DIFFICULTAS est in duobus: Primum circa ipsam virtutem seminis,

an sit non solum numero, sed etiam specie distincta a nutritiva, an vero in re idem ac nutritiva, licet ab actu, quem exercet, generandi, denominetur generativa. Secundum, an illa virtus, quæ elaborat et decoquit ipsum semen, sit ipsamet nutritiva virtus, an vero alia potentia, quæ talem vim generativam imprimat semini.

DICO ERGO PRIMO: Virtus illa, quæ est in semine deciso, non solum individualiter, sed etiam specificè differt a nutritiva.

Sumitur ex D. Thoma 1. p. q. 78. art. 2., ubi distinguit istas tres potentias partis vegetativæ, nutritivam, augmentativam et generativam.

Specialiter autem de illa seminali virtute probatur, quia per nutritivam solum fit aliquid simile ei, quod deperditur in eodem subiecto, ut si nutritur caro, fit per nutritivam pars carnis, et si nutriuntur ossa vel nervi, fiunt per nutritivam partes ossium et nervorum et nihil amplius. At vero semen non convertit materiam, circa quam operatur, in semen, sed in membra et partes corporis, et organizando illud quoad omnes partes suas. Ergo illa virtus seminis alia est a virtute nutritivæ, quia hæc magis limitata est, semen vero organizat totum corpus, et sic est virtus nobilior quam nutritiva. Et ad generativam ordinatur nutritiva et augmentativa, ut dicit D. Thomas cit. loco 1. p.

Nec potest hæc virtus constitui solum in aliquo calore quantumcumque cœlesti aut vitali, quia omnis calor neque est potentia vitalis neque habet alium effectum per se nisi calefacere, virtus autem seminalis plures alios effectus facit tamquam virtus viventis. Denique semen decisum non vivit formaliter, quia non habet organa, neque est animal in actu, sed virtus emissa ab animali, sicut cum sanguis vel

7.—Io. A S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

alius humor funditur, siquidem facta separatione non amplius informatur ab anima illius, a quo deciditur, alia vero anima non generatur de novo in semine per solam decisionem; neque enim divisio est sufficiens dispositio ad generandum de novo animam in substantia ita rudi et non organizata. Quare semen formaliter in se non nutritur, quia non assumit alimentum, neque etiam nutrit fœtum, siquidem efformat ipsum et organizat, ut introducatur anima, et antequam anima sit introducta, fœtus non est capax, ut nutriatur, quia nondum est vivens. Postquam autem anima est introducta, a propria virtute nutritur fœtus, non per virtutem seminis. Ergo virtus seminis non est virtus nutritiva, neque sui neque alterius, sed distinctum obiectum habet a nutritiva, scilicet producere aliud a se distinctum, non seipsum alere et nutrire.

DICO SECUNDO: *Potentia, quæ in ipso vivente est ad generandum, et cuius participatio est illa virtus relicta in semine deciso, etiam est virtus distincta a nutritiva, et non est sola animæ substantia; et respicit ut principalem terminum et effectum ipsum genitum seu filium et habet ipsi semini imprimere virtutem formativam fœtus et spiritus vivaciores et subtiliores.* — Probabile est etiam esse eisdem speciei virtutem generativam in animali masculo et in femina, licet habeat diversos actus accidentaliter distinctos intra eandem speciem, sicut est præparatio seminis et resolutio illius, attractio et retentio et ministratio materiæ convenientis ad locum generationis.

Prima pars conclusionis probatur, quia ad minus eiusdem rationis est vel eminentioris virtus principalis, quæ in agente residet, et quæ est decisa et participata ab ipso, quia eundem finem et obiectum utraque respicit et eundem terminum seu

effectum operatur, sicut in igne calor emissus et calor ipsius ignis eiusdem rationis sunt, quia eundem effectum et terminum respiciunt. Si ergo virtus, quæ est in semine deciso, distinguitur a nutritiva respicitque obiectum formale et terminum distinctum, scilicet efficere propagationem producendo vivens distinctum a se, non conservationem proprii corporis, quod facit nutritiva, ergo similiter virtus generativa, quæ est in ipso vivente, et a qua derivatur illa, quæ est in semine, non potest esse eiusdem rationis cum nutritiva; respicit enim similiter distinctum obiectum formale, scilicet propagationem et assimilationem rei distinctæ, non conservationem sui.

Ad hæc sufficienter colligitur distinctio istarum potentiarum ex distinctione organorum, in quibus resident istæ potentiae, sicut ex hac ratione colligimus distingui potentias sensitivas, quia habent distincta organa, in quibus resident, sicut visus est in oculo, tactus in toto corpore etc. Constat autem potentiam generativam residere in peculiari organo seu parte, qua deficiente simpliciter animal est impotens ad generandum. Nutritiva vero quoad aliquem actum, scilicet decoctionem alimenti, habet distinctum organum a generativa, scilicet ventriculum; quoad alium vero actum, id est conversionem ultimam alimenti in partes solidas, est diffusa per totum corpus. Ergo istæ potentiae differunt inter se.

Nec potest dici, quod est eadem potentia, quæ in diversis partibus corporis habet diversos actus iuxta diversas earum dispositiones propter eminentiam talis potentiae. Sicut enim eadem virtus nutritiva in ossibus generat ossa et in carne carnem, sic non repugnat, quod eadem potentia in vasis seminalibus sit generativa et in aliis partibus corporis nutritiva.

Sed contra est, quia si hoc aliquid valeret, non esset aliqua ratio, quare non diceremus, quod omnes virtutes sensitivæ essent una et eadem potentia, quæ in organo visus exerceret visionem et in auditu auditionem etc. propter eminentiam talis potentiae. Si enim parti vegetativæ, quæ imperfectior est, potest attribui una potentia, quæ omnes illos actus in diversis organis exerceat, cur parti sensitivæ, quæ longe perfectior est, non attribuetur eadem eminentia et unitas potentiae cum diversitate actuum in diversis organis? Sed veritas est non dari talem eminentiam in istis potentiis, quæ adeo materiales et corporeæ sunt, sicut iam supra ostendimus. Et sufficit, quod unica anima omnia organa et partes animalis informet, non autem quod unica potentia omnes illos actus exerceat. Potentia enim se habet ut virtus et instrumentum operandi, quod iuxta diversos actus seu operandi modos distingui debet. Diversitas autem illa potentiae nutritivæ in generando carnem vel ossa vel nervos etc. materialis solum diversitas est; formaliter enim respicit eundem modum operandi, scilicet per conversionem alimenti restaurare deperditum in quibuscumque partibus animalis. At vero generativa etiam in isto modo operandi disconvenit cum nutritiva, quia non respicit restaurationem et conservationem eiusdem viventis, sed propagationem illius in suo simili.

Multo minus urget, quod alii dicunt, potentiam generativam esse in omnibus partibus corporis diffusam, quia licet non omnes partes corporis possint generare, ex omnibus tamen elaboratur et participatur semen, eo quod est virtus formativa omnium membrorum in fœtu, et ita

ex omnibus membris generantis debet participari illa virtus.

Sed contra est: Nam præterquam quod medici cum Galeno in libro de Semine² communiter docent non fieri semen ex omnibus partibus animalis, contrariatur manifestæ experientiae. Nam homo carens manibus aut pedibus aut oculis etiam a nativitate, generat fœtum integrum, et non carentem illis partibus. Ergo semen non attrahitur ab omnibus partibus animalis de facto, quas tamen de facto generat.

Secunda pars conclusionis probatur, quia habet eosdem actus virtus generativa in femina et in masculo quantum ad speciem et substantiam termini, ad quem tendunt, scilicet ad generandum fœtum, licet accidentaliter aliqui actus differant. Nam licet in femina sit virtus activa ad ministrandum materiam sive sanguinis sive seminis imperfecti, et ad congregandum illam in locum generationis, et probabile etiam est, quod ad ipsam formationem fœtus habet activitatem semen femineum, certum tamen est se habere ut quid imperfectum et potentiale et consequenter ut passivum ad hoc, ut perficiatur spirituoso semine virili. Et ideo licet coniunctum semini virili et commixtum habeat actionem eiusdem speciei in ordine ad productionem fœtus, et in hoc fundetur, quod sit virtus eiusdem speciei, tamen certum est, quod antecedenter ad istam actionem, in quam influit ut coniunctum semini virili, debet habere aliquos actus, qui non conveniunt virtuti generativæ masculi, sicut est attractio et retentio seminis virilis, congregatio materiæ et alia similia, quæ illi conveniunt in quantum virtus feminea est, id est imperfecta et passiva, perfectibilis au-

¹ 92 a 20.

² 2. De Semine c. 3.

tem ab activitate et vivacitate seminis virilis. Sed tamen istæ actiones minus principales sunt et solum deservientes principali actioni, quæ est formatio fœtus et introductio animæ. Et ideo quia in illa conveniunt specificè virtus generativa feminea et mascula, quia respiciunt eundem terminum activo modo, licet una magis imperfecte et dependenter ab alia ut a perfectiori, et in hoc, quod est perfici ab alia, passive se habeat, ideo probabile est utramque virtutem esse eiusdem speciei.

Illud autem est certum, quod ad resolvendum semen non requiritur alia virtus distincta ab ipsa potentia generativa animalis, ut aliqui ponunt. Et ratio est, quia virtus generativa ex sua propria ratione est communicativa sui, quia non potest attingere suum terminum, nisi communicando talem virtutem per decisionem et resolutionem seminis, ex quo tamquam ex principio coniuncto debet formari fœtus. Ergo ad eandem virtutem et potentiam, ad quam pertinet producere et formare fœtum, quæ est virtus generativa, pertinet etiam resolvere et emittere semen, per quod talis formatio et productio vitaliter fit.

AD FUNDAMENTA OPPOSITÆ SENTENTIÆ ex auctoritate respondetur illum locum Aristotelis explicari a D. Thoma 2. de Anima lect. 9. ¹ super textum 42. ², quod est eadem virtus nutriendi et generandi generice, et non specificè, quia scilicet vegetativa et generativa ab eadem communi potentia animæ continentur, id est ab eodem gradu procedunt, non tamen sunt una et eadem potentia proxima, sed, ut ibi dicit D. Thomas, nutritiva est quædam specialis potentia a generativa.

¹ Pa. XX. 61 a.

² c. 4. (416 a 13).

³ Phil. nat. 3. p. q. 8. art. 1. (II. 722 a 39., b 22).

Ad primum fundamentum ex ratione respondetur, quod licet nutritiva et generativa versentur circa alimentum seu utantur illo, longe tamen diversa ratione; una enim respicit substantiam viventis ut propagandam in suo simili, altera ut restaurandam ab eo, quod deperditur. Unde habent distincta organa in animali et distinctam mutationem postulant in suis actionibus. Quare si potentiæ sensitivæ, quæ nobiliores sunt, propter diversum modum immutationis ab obiecto et diversitatem organorum diversæ potentiæ sunt, cur non etiam nutritiva et generativa? Et sic non respiciunt totum et partem secundum idem, sed generativa respicit totum distinctum et propagandum, nutritiva autem respicit partem, sed non illius totius, quod generatur, sed ipsius viventis, quod restauratur. Et ad exemplum de igne et aliis inanimatis respondetur ea non nutriri, ut ostendimus in 1. de Generat. q. 8. ³ Per se enim ignis non restaurat partes deperditas, sed solum ex materia sibi apposita generat alium ignem. Quodsi propinquus sibi sit, facit continuationem cum illo, et sic ratione continuationis dicitur aggenerari. Sed hoc per accidens est, ratione scilicet continuationis et propinquitatis ignis generantis et generantis; per se enim solum ignis habet potentiam generativam ex materia sibi extrinsecus apposita.

Ad secundum respondetur, quod in nutritiva est vis formativa membrorum restaurando id, quod amittitur respectu eiusdem viventis, non vero ad propagandum sibi simile sicut in generativa. Unde nutritiva per se respicit partes materiales et fluentes, quas restaurat sub eadem organiza-

tione, quæ fuerunt. At vero generativa per se respicit partes formales, id est ipsam organizationem et differentiam partium, quæ sunt in re genita. Unde nutritiva non valet per se producere partem integram heterogeneam, v. g. pedem vel oculum, si abscindatur, sed solum sub eadem parte fluentem materiam reparat; generativa autem omnes partes et omnia organa de novo format in re, quam producit.

Ad ultimum respondetur, quod in semine elaborando possumus considerare actiones duplicis generis: Alia quasi præcedentes et disponentes, alia quasi consummantes et ipsam vim seminalem imprimentes illi materiæ, ex qua fit semen. De primis non est inconveniens, quod pertineant ad nutritivam, siquidem semen fit ex residuo alimenti, et sic supponit alimentum a nutritiva decoctum et dispositum, ut ministretur semini. Ideoque dixit D. Thomas 1. p. q. 78. art. 2., quod generativæ deserviunt nutritiva et augmentativa, sicque videmus foveri et accendi generativam ministrato fomite et materia a nutritiva, ideoque maximum remedium reprimendi luxuriam est abstinencia alimenti. Ceterum ipsa impressio virtutis seminalis non a nutritiva, sed a generativa descendit, ideoque semen decisum non agit in virtute nutritivæ, sed generativæ, nec assimilatur generatum viventi ut nutrienti se, sed ut generanti. Quod vero vasa seminalia nutriantur ipso semine, ut aliqui existimant, vel communi sanguine, ut alii, et quod sanguis decoquatur ad purum, ut fiat semen, totum hoc pertinet ad nutritivam, sed habet se antecederet et dispositive ad preparandum semen, non autem pertinet ad ipsam impressionem virtutis seminalis, qua constituitur ultimate in ratione seminis, hoc enim fit a potentia generativa.

QUÆSTIO IV.

DE ANIMA SENSITIVA,
ET POTENTIIS EIUS IN COMMUNI

Quoniam anima sensitiva est illa, quæ per cognitionem sensibilem potest operari, non possumus eius naturam investigare nisi per operationem sensitivam et potentias, quibus operatur. Unde perfecta cognitio animæ sensitivæ explicatis sensibus seu potentiis sensitivis tam in communi quam in particulari earumque obiectis accipienda est. Et sic primo tractabimus de potentiis sensitivis in communi, deinde agemus de illis in particulari, tum de exterioribus tum de interioribus.

ARTICULUS PRIMUS.

UTRUM SENSUS SINT POTENTIÆ
PASSIVÆ VEL ACTIVÆ.

Certum est omnem potentiam apprehensivam versari circa aliquod obiectum, siquidem experientia constat nos res aliquas cognoscere, et id, quod cognoscimus, obiectum est potentiæ. Certum est etiam potentias istas operationem aliquam seu actum secundum habere, cum aliquando experiamur nos cognoscere in actu secundo et in vigilia esse, aliquando ab actu cessare, vel simpliciter ab omni actu cessando sicut in somno, vel a cogitatione peculiari alicuius obiecti.

DIFFICULTAS EST, quomodo obiectum comparetur ad potentiam cognoscitivam, antequam eliciat actum, an videlicet potentia perfici debeat ab obiecto secundum aliquam intrinsicam mutationem, et ita passive comparetur ad ipsum obiectum, an vero

obiectum mere extrinsece se habeat, et potentia solum sit activa in ordine ad suam operationem eliciendam. Et secundo est difficultas, quomodo operatio ista eliciatur, an a sola potentia, an a solo obiecto potentia mere passive recipiente, an ab utroque.

CIRCA PRIMUM EXISTIMARUNT aliqui non requiri coniunctionem obiecti cum potentia cognoscitiva antecedenter ad operationem, nec habere rationem principii concurrentis cum potentia, sed solum extrinseci termini, circa quod potentia operatur. Quod sentiunt omnes, qui negant dari species intentionales, contra quos agemus infra q. 6. art. 2. Alii attribuunt sensibus rationem agendi et patiendi, ita tamen quod sint distinctæ potentia sensus agens et sensus patiens, et in quantum agens format species, in quantum patiens recipit, quod attribuitur Ianduno¹ et Apollinari². Alii simpliciter fatentur potentiam sensitivam esse passivam respectu obiecti perficique ab eo mediante specie, ut possit in actum secundum et operationem suam procedere. Quæ est sententia communior, quæ ideo admittit species intentionales, ut ab illis determinetur et actuetur potentia ex parte obiecti ad eliciendum actum, qui iuxta diversitatem obiecti variatur.

DICO ERGO PRIMO: Obiectum coniungi debet potentia cognoscitiva et concurrere cum illa in ordine ad eliciendam suam operationem et actum secundum.

Conclusio hæc constat illo communi axioma apud philosophos recepto: « Ex obiecto et potentia paritur notitia ». De quo videri potest D. Thomas q. 8. de Veritate art. 6.³ et I. p. q. 79. art. 2. et aliis locis infra citandis, et ex D. Augustino aliisque

¹ 2. de Anima q. 14.

² 2. de Anima q. 13.

³ Pa IX. 123 b.

Patribus communiter in ore theologorum versatur. Et quidem fundamentum illius latius constabit ex tradendis infra q. 6. art. 2. Ubi ostendemus dari species intentionales, quæ loco obiecti concurrant cum potentia ad cognitionem.

In præsentī sufficit illam deducere ex ipsa natura cognitionis, quia cognitio versatur circa obiecta trahendo illa ad se et per aliquam unionem vel assimilationem ad ipsa. Non enim respicit obiecta agendo in illa realiter, neque enim cognitio nostra immutat realiter obiecta, ut patet, cum aliquem videmus, qui ex eo præcise, quod sit visus, non manet realiter mutatus. Nec etiam respicit illa per inclinationem et pondus tendendo ad ea, hoc enim pertinet ad voluntatem; ergo respicit illa per assimilationem et coniunctionem aliquam intra potentiam cum obiecto. Non potest autem aliqua potentia facere et operari coniunctionem et assimilationem cum aliquo, nisi ipso concurrente tamquam extremo coniunctionis et assimilationis, nec enim coniunctio et assimilatio fit sine concursu extremorum. Sed latius de hoc agemus infra q. 6. art. 2.

DICO SECUNDO: Potentia sensitiva passive se habet respectu specierum, quibus vice obiectorum actuatur tam in esse entitativo quam in esse intentionali, sed per se et principaliter in esse intentionali.

Non omnes conveniunt in hac conclusione, sed aliqui dixerunt obiectum concurrere ad cognitionem terminative tantum, non vero motive, ut Henricus Quodlib. 4. q. 7. Alii, quod concurrat obiectum ad cognitionem ex æquo cum potentia et quasi illi assistens, non per se illam informans, nisi quatenus species accidentia sunt, quæ entitative inherere debent sicut

reliqua accidentia. Quæ est sententia Scoti in 1. dist. 3. q. 9. art. 2.¹ Et sequitur P. Suarez libro 2. tract. de divina substantia eiusque attributis cap. 12. n. 6. et 10., imo distinctionem illam de specie in esse intentionali et in esse entitativo reicit in libro 3. de Anima cap. 2. n. 26., quamvis putetur desumpta ex Aristotele in libro de Mem. et Remisc. cap. 1.² et ex D. Thoma 3. Contra Gent. cap. 52., ut postea ponderabitur et latius infra q. 6. art. 2.

NIHILOMINUS sententia D. Thomæ affirmat potentiam cognoscitivam per se et in genere cognoscitivo pati ab obiecto et ab ipso actuari et perfici, et non solum per accidens et in genere entitativo, quatenus species est accidens inherens. De quo videri potest 1. p. q. 79. art. 2. et Caietanus ibi³ et 1. p. q. 14. art. 1.⁴ Mag. Bañez ad eandem q. 79. „dubatur ergo”, et communiter alii thomistæ et doctores, qui infra q. 6. art. 2. afferuntur.

Itaque qui rationem potentia passiva seu materialis uno tantum modo considerant, scilicet eo modo, quo materia recipit formas vel subiectum accidentia, qui est modus recipiendi entitative et secundum constitutionem alienius tertii, difficile intelligunt, quod potentia cognoscitiva per se et in genere cognoscibili se habeat passive erga obiectum, sed solum per accidens, quatenus species est accidens inherens et passive per inherentiam debet recipi in potentia, sicut etiam recipitur in aere, quando ab obiecto transmittitur ad oculum. Remoto autem accidente seu modo recipiendi per inherentiam non inventiunt, quomodo obiectum possit informare, nisi per assistentiam et concursum simultaneum.

At vero D. Thomas profundius scrutatus naturam cognoscitivam distinguit duplicem rationem passivæ receptionis. Est enim passiva immaterialis et passiva materialis. *Materialis* est ad recipiendum aliquid constituendo aliquid esse cum illo, et sic recipitur aliquid tamquam pertinens ad se et communicans in esse cum ipso recipiente, non autem recipitur aliquid tamquam pertinens ad alterum extra se, et non communicans secum in esse. Quæcumque enim forma, sive propria sive ab extrinseco proveniens, informando subiectum ita redditur propria istius, quod non alterius, in quo non recipitur. Et sic recipere formas est commune cognoscenti et non cognoscenti.

Passiva immaterialis est, quæ non solum recipit formas proprias et ad se pertinentes, sed etiam potest recipere formam alterius seu fieri alia a se. Et ideo notanter S. Thomas 1. p. q. 14. art. 1. ponit differentiam inter cognoscentia et non cognoscentia, quod « non cognoscentia nihil habent nisi formam suam, cognoscentia autem possunt habere etiam formam rei alterius ». Ubi adverto non dixisse D. Thomam, quod cognoscentia possunt habere formam alteram, sed formam rei alterius. Nam formam alteram potest habere quæcumque res, quæ recipit in se perfectionem aliquam vel formam ab extrinseco convenientem. Nam illa forma est altera, id est distincta a se et ab extrinseco proveniens, sed non est alterius, quia hoc ipso, quod in se recipitur, fit sua, ita quod non pertinet ad alterum, sed ad se. Neque enim inheret aut subiectatur in altero, et licet subiectaretur, tamen prout est in se, informat ut propria

¹ I. 446. n. 494-497.

² cf. 450 b 20. ssq.

³ Le V. 262, n. XV.

⁴ Le IV. 167. n. III. ssq.

eius et ut sua. Cognoscentia autem in hoc elevatur super non cognoscentia, quia id, quod est alterius ut alterius, seu prout manet distinctum in altero, possunt in se recipere, ita quod non solum sunt id, quod in se sunt, sed etiam possunt fieri alia a se, sicut quando video colorem, non fit oculus coloratus in se, sed color, qui est in alio realiter, ponitur intentionaliter et visive in oculo. Et ad hoc requiritur immaterialitas in ipsa potentia sic recipiente, ut probat D. Thomas in eadem q. 14. art. 1. et q. 2. de Veritate art. 2. ¹, quia non potest unum fieri alterum seu trahere ad se formam alterius ut alterius in ipso esse materiali et entitativo, in quo existit. Sic enim non posset fieri alterum et trahere illud ad se nisi per aliquam immutationem aut conversionem unius in alterum, et si ita fieret, adhuc non diceretur fieri alterum a se manente altero, sed transmutare illud in se et fieri proprium. Receptio ergo ista debet fieri immateriali modo, quia non potest fieri secundum conditionem materiae, cuius proprium est coartare et restringere formam et reddere illam incommunicabilem ulteriori subiecto et componere cum altero secundum transmutationem in esse. Et sic ut aliquid fiat alterum a se et recipiat illud, non ut communicans in esse cum illo, sed ut alterum a se, oportet, quod careat illa conditione restrictiva materialitatis et habeat conditionem amplitudinis, quae vocatur immaterialitas. Quod totum videri potest in D. Thoma explicante hanc rationem cognoscibilitatis ex immaterialitate 1. p. q. 14. art. 1. et q. 2. de Veritate art. 2. ², ut etiam expendemus infra q. 6. art. 2.

EX HOC ERGO MANIFESTE COLLIGITUR potentiam cognoscitivam formali-
liter in linea cognoscitivae esse passivam et actuabilem ab obiecto, nec sufficere, quod illi assistat ad simul concurrendum cum ipsa. Ratio est, quia potentia cognoscitiva ad habendum actum cognitionis dependet ab obiecto, siquidem actus quando egreditur a potentia, egreditur ut specificatus et determinatus circa tale obiectum. Sed non procedit partialiter ab obiecto et partialiter a potentia, sed unico partu et egressione procedit, quia egreditur ut actus vitalis et egressione vitali, et per illam egressionem participat, quidquid in se habet, tam quoad vitalitatem ex parte animae quam specificationem ex parte obiecti. Ergo cum partus iste et egressio immediate fiat a potentia animae, necesse est, quod talis potentia prius in se perficiatur et actuetur ab obiecto, ut actus ipse per talem egressionem participet id, quod ab obiecto habet, quia non habet nisi unam tantum egressionem, quae necessario est a potentia, quia vitalis est. Ergo quidquid ab obiecto habet, prius supponitur esse in ipsa potentia, ut ex illa oriatur, sicut si filius habet unicam nativitatem a matre, impossibile est, quod egrediatur a patre et per eius influxum, nisi matre prius suscipiente virtutem et influxum a patre. Et ideo potentia et obiectum in ordine ad cognitionem producendam comparantur sicut pater et mater, quia potentia fecundatur ab obiecto sicut mater a patre.

Quodsi recurratur ad primam opinionem dicendo, quod obiectum nullo modo influit cum potentia, sed solum terminative se habet respectu actus, qui a sola virtute potentiae elicitur, *contra est*, quia obiectum non potest se habere terminative tamquam terminus immutatus per

¹ Pa IX. 25. sq.
² l. c.

actum cognitionis, cum constet obiectum non immutari realiter per hoc precise, quod sit cognitum, cum cognitio sit actus immanens, et ita in quantum cognitio, non transit ad obiectum immutando ipsum realiter. Ergo obiectum solum est terminus extrinsece attactus, ergo debet supponere intra ipsam potentiam aliquod principium determinans et actuans ipsam ad hoc, ut possit elicere actum talis determinatae specificationis, quae desumitur ex tali obiecto, et per quod trahat illud ad se et uniat secundum aliquam assimilationem. Et cum fiat haec unio et assimilatio intra potentiam, ubi obiectum non est materialiter et entitative secundum modum, quo est in se, oportet, quod sit secundum esse immateriale seu intentionale, sive secundum similitudinem suam, et sic debet prius esse in ipsa potentia illamque fecundare, ut potentia possit vitaliter exire in actum. Ergo obiectum non se habet pure terminative et extrinsece, sed motive et intra potentiam et fecundans illam.

Ex quibus colligitur, quod potentiam ut cognoscitivam et in linea cognoscibili obiectum informat, et unitur ei alio modo unionis quam inhaerentiae, quod etsi neget Suarez, ubi supra ¹, sumitur tamen ex D. Thoma 3. Contra Gent. cap. 51., ubi inquit, quod Deus non potest esse forma alterius rei secundum esse naturale, sed secundum esse intelligibile, quia species unita alicui intellectui non constituit aliquam naturam, sed perficit ad intelligendum. Et idem videri potest in 4. dist. 49. q. 2. art. 1. in fine ² et q. 8. de Veritate art. 1. ³ Itaque aliqua formae uniuntur pure

ad perficiendum aliud, aliae vero ad constituendum aliquod tertium et consequenter ad communicandum in esse, et haec vocatur unio entitativa et realis, non quia alia intelligibilis realis non sit, id est a parte rei, sed quia non ordinatur ad constituendam aliquam tertiam naturam per modum partis. Ista enim compositio Deo repugnat, quia Deus non potest se habere per modum partis et ordinari ad componendum aliquod totum; sic enim esset imperfectius et minus ipso toto, quia omne totum est maius sua parte, et omnis pars ita componit totum, quod perficitur in se, et non solum perficit. Unio autem intelligibilis et intentionalis, qua obiectum in esse obiecti actuatur potentiam, est pure ad perficiendum ipsam potentiam, non autem ut obiectum perficiatur, et ideo est distincta unio a prima, et non repugnat Deo, quia esse formam et informare seu coniungi alicui pure perficiendo ipsum, et non ut pars seu forma, quae perficiatur in se, non repugnat summam perfectioni Divinae. Sed de his uberius dicemus infra q. 6.

CIRCA SECUNDAM DIFFICULTATEM huius articuli aliqui existimant sensum ita esse potentiam passivam, quod non solum actuatur ab obiecto ad eliciendam sensationem, sed quod etiam ipsa sensitio seu cognitio passive convenit sensui, ita quod sensitio pure consistat in ipsa informatione speciei, non quatenus entitas inherens est, sed quatenus representativa et intentionaliter seu vice obiecti actuatur et informat sensum. Quod solet tribui Aegidio ⁴, Nipho ⁵, Veneto ⁶ et aliis, imo et Caietano 2. de Anima in cap. 5. Sed revera

¹ 103 a 7.

² Pa VII. 1199 a.

³ Pa IX. 112.

⁴ de Cognit. Angel. q. 1.

⁵ 2. de Anima text. et com. 144.

⁶ Summa de Anima c. 10.

Caietanus oppositam tenet, ut videri potest 1. p. q. 79. art. 2.¹, licet in illo loco de Anima subobscurè loquatur. Alii existimant sensationem esse quidem veram actionem, et non purum pati, sed elici solum virtute speciei, et non concursu activo potentia, sicut aqua calida non calefacit active ratione aquæ, sed solum virtute caloris; sola tamen potentia recipit sensationem passivè. Quod tribuitur Alberto Magno in 2. p. Summæ de Homine, tract. de Sensibus Animæ². Alii dicunt e contra quod sola potentia active elicit sensationem, specie ipsa non concurrente, sed representante obiecta.

CETERUM sententia S. Thomæ et vera et communis est, quod licet sensus et potentia cognoscitiva sit passiva in recipiendo species, sive entitative et inhæsive sive intentionaliter et representative, potentia tamen actuata et fecundata specie vice obiecti active elicit actum cognitionis unica et indivisibili elicentia et partu dependente a potentia fecundata, non autem partialiter concurrente specie, et partialiter potentia.

Sumitur ex Philosopho 3. de Anima textu 8.³ et ex D. Thoma ibi lect. 7.⁴ et 8.⁵ et Quodlib. 8. art. 3.⁶, ubi inquit, quod sensus formati per species «habent propriam operationem, quæ est iudicium de propriis obiectis». Et ubicumque agit de intellectu possibili ostendendo contra Averroistas, quod non datur unus intellectus in omnibus, sed in quolibet distinctus, id probat, quia operatio intellectus debet attribui cuilibet intelligenti, ut in quest. de Anima

art. 3.⁷ et de Spirit. Creat. art. 9.¹ et opusc. 16. contra Averroistas⁸. Et ubicumque distinguit actionem immanentem a transeunte, actionem immanentem dicit esse cognitionem vel volitionem; ergo sentit non consistere in pura passione.

Nec obstat, quod 1. p. q. 34. art. 1. ad 3. inquit D. Thomas, quod «intelligere importat solum habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur, sed solum informatio quædam in intellectu nostro, prout intellectus noster sit in actu per similitudinem rei intellectæ». Si autem cognitio et intelligere consisteret in operatione, importaret rationem originis, quia operatio origo quædam et derivatio est ab agente. Unde in Deo invenitur formalissime cognitio sine operatione procedente ab intellectu quantum ad essentialia, alias distingueretur ab eo. Ergo intelligere et cognoscere ex sua propria ratione non importat operationem, sed informationem passivam potentia. Specialiter etiam loquens de sensu dicit eius operationem perfici per mutationem a sensibili (1. p. q. 27. art. 5. et q. 85. art. 2. ad 3.). Ergo consistit in pati.

Hoc, inquam, non obstat, quia D. Thomas loquitur de informatione vitali, quæ sine operatione non potest dari. Obiectum enim dupliciter informat potentiam, uno modo ut principium cognitionis media specie impressa, alio modo ut terminus cognitionis in specie expressa seu verbo intellectus. Et quando obiectum terminat in tali specie expressa, etiam habet habitudinem informantis, qua-

tenus per cognitionem terminatam ad ipsum obiectum in esse cognito et per modum termini fit unum cum ipsa potentia perfecte et in actu ultimo. Et in hac unione formaliter importatur habitudo informationis in esse cognito, præsuppositiva tamen requirit operationem, quæ est ipsa cognitio elicita a cognoscente, alias non informaret vitaliter et in esse cognito ipsum obiectum in specie expressa. Præsupponit etiam operationem non solum ut cognoscentem, sed etiam ut producentem ipsam speciem expressam seu verbum, sed hoc habet illa operatio, in quantum dictio, non ut præcise cognitio est. Unde has operationes non negat D. Thomas. In Deo autem non est operatio accidentalis, quæ actu et ipsam potentiam, sed est operatio actus puri, quæ non distinguitur ab operante, sed est ipsa eius substantia, et ita operatio non procedit in Deo, sed notionaliter procedit una Persona ex alia. Quod vero attinet ad sensum, dicuntur perfici in immutatione a sensibili, non quia solum passive immutentur, et non active agant, sed quia non agunt formando sibi verbum aut idolum sicut imaginativa, sed tantum ex motione obiecti operando, ut q. 85. cit. 1. p. significat et dicemus infra q. 6.¹ et q. 8.²

Et ex hoc sumitur FUNDAMENTUM conclusionis positæ, quia potentia actuata specie vere et proprie operatur et agit, siquidem habet actum vitalem. Tunc enim cognoscens actu vivit, quando actu cognoscit, quia sicut vivens vita vegetativa quando actu nutritur vel generat, actu vivit in illo gradu vitæ, ita quando actu cognoscit, actu vivit vita cognosci-

tiva. Dum ergo talis actus vitalis sit, oportet, quod procedat active a potentia, et non mere passive in illa sit, siquidem proprium est viventis se movere, et in tantum est in actu secundo vitali, in quantum est in actu secundo se movendi et consequenter non patiendi; pati enim est moveri, movere autem est agere.

Quod autem operatio ista procedat a potentia actuata obiecto, ita quod etiam ab obiecto dependeat ut a principio, ostendemus infra q. 6. art. 2., et similiter in quo genere causæ concurrat species, an effective, an formaliter. Sufficit nunc attendere verba D. Thomæ 1. p. q. 56. art. 1., ubi inquit: «In actione, quæ manet in agente, oportet ad hoc, ut procedat actio, quod obiectum uniat agenti, sicut oportet, quod sensibile uniat sensui ad hoc, ut sentiat actu. Et ita se habet obiectum unitum potentia ad huiusmodi actionem, sicut forma, quæ est principium actionis, in aliis agentibus. Sicut enim calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visæ est principium formale visionis in oculo». Et idem docet q. 8. de Veritate art. 6.³ Nec obstat, quod actus sit perfectior specie utpote vitalis, et sic non videtur posse ab illa dependere. Dicitur enim, quod hoc non infert, quod non possit ab illa pendere, sed non ab illa solum, sed ab illa ut complente et determinante potentiam vitalem, ut actus vitalis determinatus exeat, sicque in specificando et determinando actus non est perfectior specie.

Quod vero non partialiter concurrat potentia et species, sed unica et indivisibili actione, ut bene advertit Caietanus 1. p. q. 79. art. 2.⁴, inde

¹ Le V. 263. n. XX.

² Summa de Creaturis 2. pars, tract. 1. q. 34. art. 1. (Vivès XXXV. 295).

³ c. 4. (429 b 5).

⁴ Pa XX. 115 b.

⁵ l. c. 129 b.

⁶ Pa IX. 573 b.

⁷ Pa VIII. 474 b.

⁸ l. c. 454 a.

⁹ De unitate intellectus (Pa XVI. 216 a).

¹ art. 4.

² art. 4.

³ Pa IX. 123 b.

⁴ Le V. 262. n. XVIII. sq.

constat, quia quidquid in cognitione relucet, pro indiviso correspondet potentiae et obiecto. Neque enim potentia influxum aliquem habere potest nisi determinatum et specificatum per obiecta, neque obiectum concursum aliquem habere potest nisi vitalem. Quare unicus et indivisibilis concursus est, scilicet vitalis, determinatus et specificatus; et quod specificationis est, habet ab obiecto, quod vitalitatis, a potentia. Non tamen potest operari unum sine altero, ita quod imaginemur influxum vitalem, et non specificatum, vel e contra, sed sicut in aliis agentibus idem est pro indiviso influxus ipsius agentis et virtutis eius determinatae, et influxus in speciem rei et in substantiam et individuationem, ita et in potentia cognoscitiva unus et indivisibilis est concursus virtutis ut vitalis et ut determinatae ad specificationem talis actus per speciem obiecti.

Unde patet non posse speciem esse totam rationem agendi sicut in aqua calida calor, eo quod operatio cognitionis non potest totaliter provenire a forma extrinseca, sed virtute vitali animae, cum sit actus vitalis, ergo non potest se habere sicut calefactio aquae calidae, in qua operatio totaliter procedit a calore ut ab unica radice activitatis.

Nec potest instari in lumine gloriae, quae est tota ratio operandi visionem Dei, et tamen non est aliquid vitale. Ergo similiter posset dici, quod species est tota virtus operationis cognoscitivae, licet non sit aliquid vitale. *Sed contra est*, quia lumen gloriae est tota virtus proxima et proportionata respectu visionis, quia cum tota visio sit supernaturalis, non potest habere pro immediata et proxima virtute proportionante

aliquid naturale. Supponit tamen tamen quam virtutem activam radicalem ipsam potentiam animae, a qua est tota vitalitas radicaliter, ut proportionata autem et elevata respectu actus eliciendi tota est a lumine. Ceterum species solum habet vice obiecti fecundare et determinare potentiam, non virtutem illi dare activam, neque radicalem neque proximam. Unde si respectu speciei et actus ab ea procedentis mere passive se haberet potentia, et non active, consequenter neque vitalitatem haberet operatio.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur: Quia activum et passivum sunt rationes distinguentes potentias, ut patet in intellectu agenti et possibili, qui hac sola ratione distinguuntur a D. Thoma 1. p. q. 79. art. 3. et quest. de Anima art. 3. ¹ et 4. ² et aliis multis locis. Ergo similiter dicendum est non posse potentiam cognoscitivam esse simul passivam et activam, passivam ad recipiendas species, et activam ad formandam cognitionem, sed vel id pertinere ad diversas potentias, vel solum esse potentiam passivam aut solum activam.

Confirmatur, quia alias potentiae vegetativae ex suo genere essent perfectiores sensitivis, siquidem ex suo genere sunt solum activae, sensitivae vero prius passivae quam operativae. Activum autem ex suo genere est perfectius passivo; ergo quidquid sub tali genere continetur, perfectius est quam id, quod sub alio genere imperfectiori. Constat autem sensitivas potentias perfectiores esse vegetativis, quia nobilioris animae sunt.

Confirmatur secundo, quia ratio, quare sensus dicuntur potentiae passivae, est, quia alias possent se-

ipsas sentire, si non indigerent externo sensibili movente, respectu cuius passive se habent. Haec autem ratio instatur in ipso sensu tactus et in ipso intellectu; tactus enim sentit proprium calorem, ut cum sentit ardorem febris, et intellectus intelligit seipsum. Ergo ex hoc non debet negari, quod sint potentiae activae. E contra etiam ex eo, quod ignis non possit se comburere, sed alia, non tollitur, quod sit activus; ergo nec ex eo, quod sensus non possit se, sed alia sentire, non tollitur, quod sit potentia activa.

RESPONDETUR activum et passivum non semper distinguere potentias, sed intelligi cum duabus conditionibus: *Prima*, quod activum et passivum sumatur respectu eiusdem. Nam respectu diversorum non repugnat, quod aliquid sit simul passivum et activum; potest enim pati ab obiecto et agere seu operari respectu cognitionis, pati a causa superiori et agere effectum. *Secunda* conditio est, quod activum et passivum subordinate se habeant, unum respectu alterius, vel saltem omnino disparate; sic enim distingui debet passivum ab activo, cui subordinatur, et a quo movetur, et similiter ab illo, quod ad se nullo modo pertinet. Ceterum passive et active se habere cum aliqua coordinatione et habitudine ad aliquem finem, ut quod aliquid patiatur ad hoc, ut agat, talis passivitas et activitas non distinguunt potentias, sed identificantur, dummodo illa potentia dicatur passiva respectu alius cuius moventis a se distincti, et activa in ordine ad operationem. Et hoc modo potentiae cognoscitivae sunt passivae respectu obiecti moventis et activae respectu operationis, quam eliciunt.

Ad primam confirmationem respondetur potentias sensitivas et-

iam poni sub genere activo, et non solum sub passivo, quia patiuntur, ut agant, non ut nihil agant. Unde non condistinguuntur contra genus activorum ideoque eius nobilitatem participare possunt, idque multo perfectius quam potentiae vegetativae, quia ad perfectiorem operationem ordinantur. Adde non omne passivum etiam ex genere esse ignobilius quocumque activo, sed solum comparative respectu activi, a quo movetur et cui subordinatur; potentiae autem sensitivae non subordinantur vegetativis.

Ad secundam confirmationem respondetur Philosophum non ideo solum dicere, quod sensus est potentia passiva, quia alias sentiret se ipsum, sed docet debere pati ab exterioribus sensibilibus, eo quod non habet sensibilia omnia intra se, ut Empedocles et alii dicebant, qui ponebant animam componi ex omnibus sensibilibus et aliquid habere de omnibus intra se. Ex hoc enim sequeretur, quod sine sensibilibus externis et sine mutatione facta ab ipsis, sensus sentiret seipsum et in se omnia sensibilia. Et tactus non sentit calorem sibi inhærentem, sicut patet in eo, qui habet febrem hecticam, qui iam non sentit eam, sed solum calorem iuxta se positum, de quo amplius dicemus infra ¹. Intellectus autem est reflexivus supra se, et ideo potest pati in seipso, non tamen secundum idem, sed ab alio actu præcedente directo, quod sensui non potest convenire propter suam materialitatem. Ignis autem est activus in aliud extra se actione transeunte, sensus vero actione immanenti, ideoque si non pateretur a sensibilibus externis, sentiret seipsum.

Secundo arguitur: Si sensus sunt potentiae passivae, eo modo dicuntur passivae sicut intellectus, qui patitur

¹ Pa VIII. 472.

² l. c. 476.

¹ q. 7. art. 7.

recipiendo species a phantasmatis, quæ se habent ut obiecta eius. Ergo sicut intellectui possibili correspondet intellectus agens, ita sensibus correspondebit sensus agens; omni enim passivo correspondet activum proportionatum et sui generis. Atque ita sicut intellectus patitur ab activo spiritali, quia a materiali non potest, ita dabitur sensus agens, ut intentionaliter modo moveat sensum, quia ille patitur modo intentionali.

Confirmatur, quia si sensus respectu operationis simpliciter est activus, et operatio est finis principalis illius, cur non dicitur simpliciter sensus esse potentia activa, sed dicitur consistere in pati a Philosopho in hoc 2. libro textu 51. ¹

Confirmatur secundo, quia eadem ratione probaretur, quod voluntas est potentia passiva, quod tamen nullus dicit, siquidem voluntas est primum movens quoad efficaciam et executionem, et sic non potest esse potentia passiva. Sequela probatur, quia ideo sensus dicitur potentia passiva, quia movetur ab extrinseco obiecto ut a principio specificativo, et non est in actu per se ipsum, sed per obiecta. Sed etiam voluntas movetur ab ipso obiecto ut a principio specificativo, ergo est in potentia ad ipsum, et sic erit potentia passiva.

RESPONDETUR sensum dici potentiam passivam sicut intellectus non respectu cognitionis, sed respectu formationis suæ, ut ponatur in actu primo ad cognoscendum, eo quod utraque potentia debet actuari ab obiecto mediante specie. Non tamen requiritur, quod detur sensus agens, sicut requiritur intellectus agens, tum quia obiecta sensibilia per seipsa et ut sunt extra animam, sunt sufficienter sensibilia in actu ad emit-

¹ c. 5. (416 b 33).
² q. 6. art. 3.

tendas species et movendum sensum, eo quod, licet intentionaliter moveant, movent tamen sensibiliter et corporee. Et hoc non excedit vim ipsius sensibilis corporei, quod est extra sensum, ut patet in obiecto visus, quod est ceteris perfectius, quod ita fit visibile in actu per lucem, quod non indiget alia luce vel qualitate superaddita, ut intentionaliter moveat et producat species et terminet visum. Videmus etiam, quod remoto obiecto externo cessant species, et ita dependent ab ipsis obiectis in conservari sicut lux a sole, ergo et in fieri, et non tamquam e causa materiali, quia obiectum non recipit species, sed emittit, ergo tamquam a causa efficiendi vel extrinseca specificante. Ergo non indigent sensu agente ad emittendas species et movendum sensum. *Tum etiam* quia si daretur sensus agens, deberet existere in ipso animali, et non est assignabilis pars vel organum, in quo sit. Neque etiam si daretur, posset agere actione transeunte et corporea in res tam varias et distantes, sicut v. g. cum videmus cælum, quomodo posset noster sensus agens ex ipso cælo educere species? Non per seipsum, cum non sit ei coniunctus. Non per virtutem a se emissam; quomodo enim ex tam modico corpore et virtute potest emitti virtus usque ad cælum, et inde reducere ad nos species, cum vix sufficiat totum corpus solis ad emittendam lucem ad nos et reflectendum ad se. Sed de his latius dicemus infra ².

Ad primam confirmationem respondetur, quod sensus dicitur potentius potentia passiva quam activa, quando fit comparatio ipsius cum suo obiecto, a quo movetur; quando vero comparatur cum sua operatione, dicitur activa. Est autem po-

tior comparatio potentiae cum obiecto, tum quia ab illo perficitur et determinatur quoad specificationem operandi; tum quia per hoc magis distinguitur a potentiis vegetativis, quæ non moventur ab obiectis, sed præcise agunt circa illa. Tum quia Aristoteles in hoc præcipue impugnabat veteres philosophos, qui existimabant sensum non actuari ab obiectis externis, sed ipsam animam in se esse compositam ex omnibus sensibilibus; unde oportuit monstrare, quod obiecta sunt extra animam, et ab ipsis movetur sensus. Tum denique, quia activitas sensus solum est in genere intentionali, quod necessario præsupponit obiectum uniri ipsi potentiae et esse intra illam, et hoc est pati, loquendo de passione largo modo. Et ita per talem passionem melius explicatur activitas potentiae intentionalis.

Nec obstat, quod etiam sensus potest agere activitate physica, ut cum alterat rem sibi coniunctam calore vel frigore, aut etiam inficit aerem vel speculum sicut oculus menstruatæ vel fascinantis. *Respondetur* enim ista omnia non convenire sensui, ut formaliter est cognoscitivus, sed ratione temperamentis, quod materialiter se habet ex parte organi, in quo includuntur qualitates alterativæ, quæ si sint vehementes, possunt aerem alterare et inficere et etiam usque ad speculum se diffundere.

Ad secundam confirmationem negatur sequela. Ad probationem respondetur, quod potentia cognoscitiva non dicitur passiva, quia quomodocumque movetur aut specificatur ab obiecto, sed quia movetur trahendo res ad se per unionem et assimilationem ad obiectum; sic enim pati debet ab ipso obiecto, quia debet coniungi illi. Voluntas autem inclinatur et tendit ad res. Unde non

patitur ab illis, sed tendit ad eas, et sic præsupponit illas iam esse unitas in cognitione et animam pati ab ipsis præsuppositive in cognitione intellectus, non formaliter in ipsa inclinatione voluntatis.

ARTICULUS II.

UTRUM SENSIBILE RECTE DIVIDATUR IN COMMUNE, PROPRIUM ET PER ACCIDENS.

DIFFICULTAS hæc ad duo reducitur: *Primo*, ut constituamus differentiam inter ista sensibilia; *secundo*, ut explicemus, quot sint sensibilia communia, quot propria.

CIRCA PRIMUM DICO PRIMO: **Recte dividitur sensibile externum in sensibile proprium, commune et per accidens.**

Dico „sensibile externum”, quia sensibile commune non dicitur illud, quod a sensu interiori percipitur, proprium vero, quod ab externo, ut aliqui voluerunt apud D. Thomam 2. de Anima lect. 13. ¹, et refert Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 1. dub. 8. *Tertio notandum est.* Quod S. Doctor reicit, quia obiectum sensus communis est illud ipsum, quod est proprium cuiuslibet sensus externi, licet altiori ratione cognitum ab ipso. Neque enim imaginandum est, quod sensus communis percipit sensibilia communia tantum, non vero propria; omnia enim, quæ percipiuntur sensu exteriori, sensus communis attingit et comparat inter se. Quare sensibile commune etiam desumitur per ordinem ad sensus externos et dicitur commune, quia a pluribus sensibus externis attingi potest, sicut magnitudo a tactu et a visu, proprium vero, quod ab unico tantum sensu attingitur.

¹ Pa XX. 69.

Igitur hanc divisionem sensibilis externi in commune et proprium et per accidens tradit Aristoteles 2. de Anima textu 63.¹, D. Thomas ibi lect. 13.², 1. p. q. 78. art. 3. ad 2.⁵ et q. 17. art. 2.

ET SUMITUR RATIO DIVISIONIS, quia omne, quod comparatur ad sensum tamquam obiectum, vel comparatur per se vel per accidens.¹⁰ Si per accidens, quia videlicet accidit ipsi obiecto, est sensibile per accidens. Si per se, vel est adæquatum illi sensui et directe movens ipsum, vel non adæquatur illi, sed pluribus est commune. Est tamen per se requisitum, ut sensibile moveat tamquam circumstantia aliqua illius, v. g. quod sit extensum, figuratum etc. Et primum est sensibile proprium, secundum est sensibile commune.

DICO SECUNDO: **Sensibile commune et proprium in uno conveniunt et in tribus differunt.** Conveniunt in hoc, quod utrumque comparatur per se, et non per accidens ad sensum. Differunt primo, quia sensibile commune pertinet ad plures sensus, proprium ad unum tantum. Secundo,³⁰ quia sensibile proprium pertinet directe et per se primo ad specificationem sensationis, sensibile commune pertinet ut modus ipsius sensibilis proprii, per se tamen requiritur eius modificatio ad sensationem. Tertio,³⁵ quod circa sensibile commune contingit deceptio sensus, non tamen circa sensibile proprium.

Sumitur hæc conclusio ex D. Thoma 40 2. de Anima lect. 13.³ et 1. p. q. 17. art. 2. et aliis locis statim citandis.

RATIO PRIMÆ PARTIS est, quia sensibile commune ita pertinet ad plures sensus, quod tamen conducit ut res

aliqua sentiri possit, ita quod sine illo non possit sentiri, aut nisi per illud modificetur, ut tali modo sentiatur, sicut v. g. sine quantitate seu magnitudine non potest res aliqua sensibili et corporeo modo videri. Similiter motus et quies et alia similia ita modificant ipsum obiectum sensibile, ut variare possint cognitionem seu iudicium de ipso, et saltem ita afficiunt obiectum sensibile, quod sine aliquo ex istis accidentibus sentiri non possit, quia per sensus externos attingitur res in singulari et prout exercet singularitatem, singulare autem sensibile per se dependet ab istis conditionibus seu accidentibus, sine quibus singularitas non exercetur. Ergo ita conducunt per se ad ipsam rationem sensibilis, sicut conducit singularitas.

SECUNDA VERO PARS CONCLUSIONIS quantum ad primam differentiam constat. Dicitur enim sensibile commune, ut contraponitur proprio, ergo non potest esse solum unius sensus, quia sic esset proprium illius, sed debet esse plurium. Non tamen requiritur, quod ad omnes sensus externos pertineat, sed sufficit, quod ad aliquos, sicut patet de figura et extensione, quæ non percipiuntur auditu et odoratu, bene tamen visu et tactu. Tertia differentia infra⁴ examinabitur ostendendo, quomodo sensus possit decipi circa sensibilia. Secunda vero differentia additur a D. Thoma lect. 13. cit.⁵, ubi inquit, quod « quædam sunt, quæ faciunt differentiam in transmutatione sensuum, non quantum ad speciem agentis, sed quantum ad modum actionis. Qualitates enim sensibiles movent sensum corporaliter et singulariter; unde aliter movent, secundum

¹ c. 6. (418 a 8).

² Pa XX. 69.

³ l. c.

⁴ art. 4.

⁵ l. c. 70 b.

dum quod sunt in maiori vel minori corpore, et secundum quod sunt in diverso situ, scilicet vel propinquo vel remoto. Ergo secundum D. Thomam sensibilia communia non pertinent per se ad specificationem sensus, sed ad modificationem, quia sic debet esse modificatum obiectum proprium cuiuscumque sensus, ut sensibilibus movere possit in exercitio, et hoc pendet a circumstantiis, quibus afficitur, et sine quibus in exercitio non movet. Ergo sensibilia communia per se pertinent ad sensus, non perseitate specificativa, sed specificationis modificativa.

ET RATIO EST, quia quod est per se primo specificativum, est etiam distinctivum; ab eodem enim principio aliquid constituitur in specie et distinguitur ab alio. Sed sensibilia communia non distinguunt unum sensum ab alio, quia communia sunt, ergo non possunt per se primo esse specificativa. Et tamen ex alia parte conducunt per se et necessario ad hoc, ut propria et specificativa obiecta in exercitio moveant sensus, sicut dictum est, quia præbent aliquas conditiones vel modificationes, sine quibus non potest corporaliter et sensibili modo ista transmutatio exerceri, quia sine quantitate, figura, motu vel quiete non inveniuntur corporales et sensibiles transmutationes. Ergo sensibile commune per se requiritur, non tamquam specificativum sensus, sed tamquam modificativum et per se requisitum ad immutationem sensus a suo sensibili in exercitio.

DICO TERTIO: **Sensibile commune non immutat sensum per speciem condistinctam a specie sensibilis proprii, sed in eadem specie repræsentatur sensibile commune tamquam conditio et modificatio sensibilis proprii.** Sensibile autem per accidens repræ-

sentatur in eadem specie tamquam subiectum sustentativum utriusque, scilicet sensibilis proprii et communis.

Hæc conclusio communis est inter auctores, ut videri potest apud Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 3. dub. 9. et Suarez tract. de Anima libro 3. cap. 8. n. 5. et apud Carmelitanos disp. 9. q. 2. § 2., licet non desint thomistæ, qui oppositum sentiant, ut refert Mag. Bañez, idque etiam attribuitur Scoto in 4. dist. 12. q. 3. Nihilominus nostra conclusio clare deducitur ex D. Thoma locis cit. ex 2. de Anima¹, ubi dicit, quod sensibilia communia « faciunt transmutationem sensuum non quantum ad speciem agentis, sed quantum ad modum actionis ». Et 1. p. q. 78. art. 3. ad 2. inquit, « quod sensibilia communia non movent sensum primo et per se, sed ratione sensibilis qualitatis, ut superficies ratione coloris ».

Ex quo sumitur FUNDAMENTUM conclusionis, quia impossibile est moveri aliquam potentiam ab aliquo nisi ratione proprii specificativi talis potentia, siquidem impossibile est, quod specificatum transeat limites et adæquationem sui specificativi. Sed proprium et formale specificativum cuiuscumque sensus est sensibile proprium illius, non autem sensibile commune, siquidem formale specificativum alicuius potentia debet illam a reliquis distinguere, ergo debet pertinere ad proprium sensibile ut obiectum illius, quia si distinguit illam a reliquis, oportet, quod sit proprium illius, ita quod non alterius. Ergo ut sensibile commune moveat specificative aliquem sensum, oportet, quod non moveat ratione sui, sed ratione sensibilis proprii et induendo rationem formalem illius; ergo ut condistincta a sensibili proprio non possunt emittere speciem ad sensum, quia species emissa est,

¹ Pa XX. 70 b.

quæ immutat et movet potentiam, potentia autem non potest moveri nisi sub ratione sui specificativi proprii. Si autem essent duæ species distinctæ, altera sensibilis proprii, altera communis, illa quæ esset communis, non repræsentaret sensibile proprium et consequenter non repræsentaret rationem formalem talis sensus. Itaque sicut modificatio seu modus non potest poni seorsum a re, cuius est modus, ita sensibile commune, quod modificat proprium, non potest seorsum a sensibili proprio, cuius est modus, repræsentari, præsertim cum ex istis modificationibus dependeat singularitas sensibilis proprii. Et ideo si sensibile proprium repræsentatur in aliqua specie ut singulare, iam ibi involvuntur sensibilia communia, a quorum modificatione singularitas illa pendet.

DICO QUARTO: **Sensibilia communia sunt accidentia pertinentia ad quantitatem. Et numerantur quinque principalia, scilicet figura, motus, quies, numerus et magnitudo.** Ad hæc reducuntur alia minus principalia, ut tempus, quod pertinet ad motum vel quietem (est enim realiter duratio seu numerus motus), et similiter situs et locus, qui reducuntur ad magnitudinem et figuram (situs enim est figura exterior, locus est magnitudo ambiens).

Igitur conclusio posita est Aristotelis hoc 2. libro textu 64. 1, ubi illa quinque sensibilia communia numerat, et S. Thomæ ibi lect. 13. 2 et 1. p. q. 78. art. 3. ad 2., ubi omnia sensibilia communia docet reduci ad quantitatem et numerat illa quinque.

Et quod ista quinque sint sensibilia communia, constat, quia pluribus sensibus cognoscuntur.

Nam magnitudo oculis et tactu percipitur, et similiter figura. Numerus autem non solum per istos duos sensus, sed etiam per auditum et alios potest percipi, motum et quietem visu et tactu et auditu cognoscimus.

Quod vero non sint plura, probatur, quia ad ista reducuntur omnia, quæ possunt cognosci pluribus sensibus. Ex omnibus enim prædicamentis substantia et relatio per se pertinent ad intellectum, substantia quidem, quia per se non potest movere sensum nisi per aliquod accidens externum, quo reddatur sensibilis. Remoto vero accidente sola substantia non est cognoscibilis nisi ut quidditas, quod est proprium obiectum intellectus. Relatio autem, quia indiget collatione et ordinatione, ut cognoscatur, quæ est propria intellectus. Reliqua omnia prædicamenta in his involvuntur. Nam motus et quies pertinent ad actionem et passionem cum aliqua extensione factam, inde enim extenditur motus. Numerus et magnitudo ad quantitatem, ad quam etiam reducitur locus et tempus, quatenus secundum aliquam extensionem dicuntur. Figura pertinet ad qualitatem, sed quantitatis terminationem importat, ad quam [scil. qualitatem] etiam pertinent sensibilia propria. Et ad figuram reducuntur situs et habitus, quæ aliquam externam figurationem ac dispositionem situationis important. Quare non est aliquod sensibile commune, quod ad ista non reducatur, eo quod omnia ista prædicamenta aliquid quantitatis vel ordinationem ad illa important.

DICO ULTIMO: **Sensibile per accidens est substantia, cui tamquam obiecto inhaerent sensibilia propria et communia. Et distinguitur sensibile**

per accidens a sensibili per se, quia sensibile per accidens non pertinet ad obiectum sensus, nisi in quantum est subiectum obiecti sensus, unde subiective trahitur ad rationem obiecti sensus, et sic vere et proprie attingitur a sensu, non ut ratio formalis immutans sensum, sed ut subiectum, cui per accidens inest talis ratio.

Hæc conclusio sumitur ex Divo Thoma in hoc 2. libro de Anima lect. 13. 1, ubi docet ex Philosopho, «quod secundum accidens sensibile dicitur, ut si dicamus, quod Socrates est sensibile per accidens, quia accidit ei esse album. Hoc enim sentitur per accidens, quod accidit ei, quod sentitur per se. Unde nihil patitur sensus ab hoc, in quantum huiusmodi». Addit infra S. Thomas alias duas conditiones sensibilis per accidens: Prima, quod accidat ei, quod per se est sensibile. Secunda, quod sit apprehensum a sentiente per aliam potentiam, ita quod non omnino lateat ipsum, apprehendaturque vel per imaginativam vel per intellectum. Quod vero sensus externus etiam aliquam notitiam habeat ipsius sensibilis per accidens, licet ab eo non immutetur per se, sed mediante sensibili proprio, manifeste dicit S. Thomas 1. p. q. 17. art. 2. Attingit enim sensus externus totum illud, quod ei obicitur, v. g. corpus coloratum. Et ita colligendo ex his rationem sensibilis per accidens dicemus, quod sensibile per accidens generaliter potest dici omne illud, quod accidit sensibili per se, ita quod nec quoad substantiam nec quoad modificationem per se respiciatur ab illo sensu.

Et hac generali ratione non solum substantia dicitur sensibile per accidens, sed etiam quodcumque sensibile proprium unius sensus comparatum ad alium sensum erit ei sensibile

per accidens, sicut album dulce per accidens attingitur a visu, in quantum dulce. Sed hoc non facit, quod dulce sit sensibile per accidens, sed quod sit visibile per accidens, sentiri autem potest etiam per alium sensum. Ut autem sit sensibile per accidens absolute et respectu omnium sensuum requiritur, quod a nullo sensu percipiatur per se. Et hoc solum potest esse substantia seu subiectum ipsum, cui inest ratio obiectiva sensus. Sentitur enim, non quia per se constituat aut conducat ad rationem obiecti, sive tamquam specificans sive tamquam modificans, sed quia sustinet et recipit id, quod præbet rationem obiectivam visus vel alterius sensus, et sic percipitur ut coniunctum obiecto, non ut constituens obiectum vel conducens ad sustentationem obiecti in suo esse. Cuius signum manifestum est, quia mutato subiecto vel etiam omnino remoto, ut si accidens separaretur ab omni subiecto, eodem modo poterit movere sensum illud accidens separatum atque coniunctum, mutato subiecto vel non mutato, dummodo maneat sensibile illud proprium cum sensibilibus communibus, quæ sunt modificationes per se requisitæ ad exercendam sensationem.

Unde non obstat, quod subiectum ipsum seu substantia non minus videatur debere pertinere ad circumstantias modificantes sensibile proprium quam ea, quæ quantitatis sunt, cum constet non minus requiri ad individuationem accidentis substantiam quam quantitatem; singularitas autem requiritur ad hoc, ut sentiri possit ipsum sensibile. Hoc, inquam, non obstat, quia sustentatio subiecti, qua substantia recipit accidens, requiritur ad ipsum sensibile non sub speciali ratione, qua sensi-

¹ c. 6. (418 a 17).

² Pa XX. 70 a.

bile est et obiectum, sed generali ratione, qua est accidens inhærens et in linea seu genere entitativo, quatenus illa inhærentia et ordo ad subiectum requiritur ad existendum et ad ipsam individuationem in genere entis. Et sic quia obiectum non potest movere obiective et in linea cognoscibilis, nisi supponatur habere existentiam, ideo requiritur substantia seu subiectum tamquam sensibile per accidens et ut aliquid præsuppositum in alia linea et genere, scilicet in genere entitativo, non tamen formaliter constituens aut conducens ad rationem ipsam obiecti et motionem eius in sensu, sicut sensibile proprium vel commune, siquidem si sine subiecto conservetur sensibile, eodem modo movebit sensum, non autem si mutetur sensibile proprium vel commune.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur: Quia non videtur recte poni differentia inter sensibile commune et per accidens, quia sensibile per accidens est illud, quod accidit sensibili per se, sicut accidit albo, quod sit Socrates vel Petrus. Hoc autem reperitur in sensibili communi. Nam accidit albo, quod sit in motu vel quiete, quod sit talis magnitudinis vel figuræ, ergo eodem modo erit sensibile per accidens.

Nec potest dici, quod licet sensibili proprio, v. g. albo, accidat, quod in singulari habeat talem magnitudinem vel figuram, tamen quod aliquam habeat, non accidit albo; aliqua requiritur, ut possit movere potentiam. *Contra est,* quia etiam requiritur, quod accidens sit in aliquo subiecto, licet per accidens sit, quod sit in isto vel illo; accidens enim sine subiecto est accidens in abstracto, non in concreto, quod sentiri non potest.

* 115 b 7.

Ergo nulla est differentia inter sensibile commune et per accidens.

Confirmatur: Nam sensibilia communia non imprimunt speciem aliquam distinctam a sensibili proprio, ut dictum est, quia sunt extrarationem specificativi potentia, si secundum se sumantur. Ergo non differunt a substantia, quæ etiam non sentitur per se, sed mediante sensibili proprio. Nam secundum se est extra latitudinem specificativi sensus et solum ab illo attingitur, ut vestitur sensibili proprio. Ergo ex hac parte non est distinctio inter sensibile per accidens et commune. Ex alia autem parte videtur substantia magis pertinere ad sensibile commune quam quantitas vel quæ pertinent ad quantitatem, quia substantia est radix talium accidentium, et ipsa nihil operantur vel movent nisi in virtute substantiæ, cum operentur tamquam accidentia eius. Sed quod se habet ut radix movendi et immutandi sensum, non est per accidens sensibile, quia non per accidens movet, nec per accidens est radix movendi, sed per se et per virtutem sibi propriam, quæ est proprium et per se sensibile. Ergo.

RESPONDETUR, quod, ut supra diximus, sensibile commune et per accidens, licet in hoc convenient, quod utrumque accidat sensibili proprio, est tamen differentia, quod sensibile commune accidit sensibili proprio in esse rei. Per accidens enim concurrunt quantitatis et qualitatis coniunctio in uno subiecto, per se tamen requiritur et per se modificatur in esse obiecti sensibilis, ut movere possit sensibili modo potentiam. At vero substantia per se requiritur ad sustentandum in esse et in genere entis sensibile proprio, non tamen ut per se modificans et conducens in ratione et modo sensibilis obiecti.

Et ratio est, quia sensibile externum est aliquid apparens externe, substantia autem est interna quidditas et de se latens. Unde licet requiratur tamquam radix et sustentans ipsa accidentia externa ea generali ratione, qua omnia accidentia dependent a substantia, non tamen ut formaliter modificans aut pertinens ad ipsam sensibilem et externam apparentiam et rationem obiecti sensibilis ut sensibilis seu apparentis externe. Ad quod tamen conducit quantitas seu ea, quæ ad quantitatem pertinent, quia quantitas extendit quoad locum externum; et ea, quæ quantitatis sunt, ad externam modificationem pertinent, et ita sensibilem apparentiam et motionem per se afficere et modificare possunt. Substantia autem ex eo, quod latens, et ex eo, quod radix est, non conducit sensibilibus et externe, sed entitative, sicut etiam relationes coniunctæ sunt ipsi sensibili, sed non per se conducunt, quia occultæ sunt. Et licet requiratur, quod sit accidens in concreto, ut sentiri possit, tamen non id requiritur formaliter ex vi conducentiæ ad sensibilitatem externam et apparentem, sed generali ratione ad omnia accidentium munera et entitativam existentiam. Et ita substantia non requiritur per se formaliter ad rationem obiecti sensibilis, sed per se radicaliter et in ratione entis.

Ad confirmationem respondetur ex dictis, quod sensibile commune etiam convenit cum sensibili per accidens, quod neutrum emittit per se et seorsum a sensibili proprio distinctam speciem. Sed in ratione modificandi speciem sensibilis proprii valde differunt sensibile commune et per accidens, quia sensibile commune per se modificat perseitate ipsius sensibilis ut externe apparentis, sensibile autem per accidens non, licet in genere entis et per modum radi-

caliter continentis et sustentantis sensibile requiratur substantia, et tamquam quid occultum non sensibilibus movens externe aut modificans. Unde ex eo, quod substantia sit prima radix et primum principium accidentium et virtutis movendi sensibilibus, non sequitur, quod per se conducat perseitate formali sensibilitatis externæ, et ut requiritur ad motionem externam, sed perseitate radicali, ut generaliter requiritur ad omnia accidentia in ratione entis et cuiuscumque operationis, et sic ipsum obiective movere radicatur in substantia, non ut in obiecto, sed ut in subiecto, ac proinde licet per se requiratur, ut in re existant talia accidentia, non tamen per se obiective, sed per se subiective.

Secundo arguitur ad probandum, quod sensibilia communia et per accidens imprimant speciem sui peculiarem. Etenim species est naturalis similitudo rei nec potest excedere rem illam, cuius est species, nisi aliquid sibi addatur. Ergo species coloris, qui est obiectum visus, non potest repræsentare figuram seu magnitudinem, quæ est sensibile commune, nisi aliquid addatur tali speciei, quia res istæ sunt omnino distinctæ et primo diversæ, scilicet quantitas et qualitas, et ita similitudo naturalis unius non potest esse alterius, debet ergo aliquid in specie addi, ut illud repræsentet, et hoc quod additur est particularis repræsentatio sensibilis communis. *Nec potest* per modum unius species aliqua res ita diversas adunare, nisi prout in aliquo tertio convenient. Hoc autem etiam in speciebus angelicis, quæ sunt eminentissimæ, valde difficile explicatur, multo ergo minus conveniet speciebus sensibilibus sensibilitate externa. *Et idem probatur* de specie ipsius substantiæ, quæ necessario debet esse in oculo, alias non esset in intellectu. Quomodo est

autem possibile, quod species coloris repræsentet hominem vel lapidem, nisi aliquid speciale ei addatur? Et hoc, quod additur et peculiariter ei correspondet, species illius est.

Confirmatur primo, quia contingit invariato colore et luce variari visionem ex sola variatione sensibilis communis, v. g. ex diverso situ, motu vel figura; ergo necesse est variari speciem. Si enim hæc non variaretur, neque visio. Sed non variatur species coloris vel lucis, quæ sunt sensibilia propria, ergo species aliqua sensibilium communium. Quodsi nec ista variatur, ergo nihil omnino agit sensibile commune, sed se habebit sicut substantia, quæ est ipsum sensibile per accidens et in ratione obiecti nihil omnino agit nisi per sensibile proprium. Si vero aliquid agit sensibile commune, ergo speciem; non enim datur aliud, quod agat.

Confirmatur secundo, quia aliqua sunt sensibilia communia, quæ attinguntur sine sensibili proprio, ergo sine specie sensibilis proprii, et tamen habent aliquam speciem; sine illa enim non sentirentur. Datur ergo peculiaris species sensibilis communis sine sensibili proprio.

Antecedens probatur: Nam cum alicui infligitur vulnus aut verberatur, sentit aliquid, scilicet dolorem, et tamen non sensibile proprium tactus, v. g. calidum aut frigidum etc., sed divisionem illam aut compressionem partium vel aliquid durum seu asperum, quæ sunt sensibilia communia.

Similiter si manus tangeret cælum, sentiret ibi resistantiam et soliditatem duram, et non qualitates tangibiles, quæ sunt proprium sensibile tactus, cum cælum careat illis. Ergo sentiri potest sensibile commune sine proprio. *Ac denique* cum aliquid videtur a longe et non discernitur eius color, vel cum clausis oculis sentitur opacum corpus, quod transit ante

illos, nec tamen tunc videtur color aut lux, ergo aliquid sensibile commune sentitur sine proprio.

RESPONDETUR, quod una et eadem species repræsentat obiectum et modificationem eius, non tamquam duo obiecta, sed ut unum. Non enim species præsertim rei singularis et materialis, quæ præcisiva non est, potest repræsentare rem aliquam ita abstractam a modis et circumstantiis, quod nihil de modificatione repræsentet. Nec pro illa parte, quæ repræsentatur ille modus, dici potest, quod est distincta species et directa repræsentatio saltem illius modi. Dicitur enim, quod species repræsentans aliquid cum aliqua modificatione non respicit modificationem illam ut distinctum repræsentabile directe nec per distinctam repræsentationem, sed per eandem ut modificatam. Sicut enim modificatio illa non est proprie obiectum, sed modus obiecti, ita nec eius repræsentatio est directa repræsentatio, sed repræsentationis modus, quod aliqui explicant dicentes, quod non repræsentat, sed exercet. Revera tamen licet repræsentet, non tamen ut per se directe repræsentabile, sed ut modi eius, quod per se repræsentatur. Nec inconuenit, quod idem sensibile commune diversis repræsentationibus repræsentatur, v. g. colore, sono etc., quia hoc ipso, quod est commune, accommodatur singulis iuxta eorum capacitatem ibique diversimode modificat.

Quod vero dicitur non posse unam speciem repræsentare plura per modum unius, nisi sit eminens, ut in angelis, respondetur, quod eminentia requiritur ad repræsentandum plura obiecta per modum obiectorum sub ratione aliqua superiori uniente et manifestante illa. Ad repræsentandum autem plura, quorum unum sit obiectum, aliud modificatio eius, non requiritur eminentia, sed potius

quanto species est magis materialis et imperfecta, tanto minus abstrahit ab istis modificationibus eaque concernit. Dicitur autem *substantia* esse in sensu, non per se seorsum a sensibili proprio, sed sub illo et ut induta externa illa sensibilitate, sicque potest ad intellectum pervenire. Nec requiritur, ut aliquid, quod sit in intellectu, sit in sensu sicut in intellectu, sed per effectus et accidentia sua.

Ad primam confirmationem respondetur, quod invariato colore quoad substantiam et modum non variatur sensatio. Variato autem colore quoad modificationem, v. g. quoad figuram, situm etc., variatur diversa sensatio etiam modificative, nec est necesse variari specificative ex parte obiecti directi. Illa autem modificatio sufficere fortasse ad variandum accidentaliter intrinsece visionem et individualiter, sicut de notitia abstractiva et intuitiva diximus in Logica q. 23. Et in hoc differt sensibile commune a sensibili per accidens, quod sensibile per accidens nec etiam modificative modificatione obiectiva variat sensationem, sensibile autem commune, licet non imprimat speciem condistinctam simpliciter a proprio, bene tamen modificationem distinctam, ut ex D. Thoma explicatum est.

Ad secundam confirmationem respondetur, quod attinet ad cælum, posse dici, quod habeat qualitates tangibiles positive et per se, si admittamus, quod qualitates per se sensibiles non solum sunt calidum et frigidum et aliæ primæ qualitates, sed etiam durum et molle, asperum et lene, sive oriuntur ex primis qualitibus, sive ex alia causa proveniant, de quo q. 7. dicemus. Cælum

autem durum est et solidum et tersum, et sic sentiri potest, sicut sentitur fluidum et molle etc. Si autem istæ qualitates non sunt per se primo tangibiles, aut ita se habent in cælo, quod non possunt agere actione reali in tactum, sicut requiritur ad sentiendum per illum, tunc solum negative sentietur durities in cælo, quatenus ibi resistantiam aliquam experitur, sicut cum ab angelo aliquis impeditur seu detinetur, non sentit aliquam qualitatem tangibilem in angelo, sed resistantiam aliquam negativam. Quando autem infligitur alicui *vulnus* aut verberatur, id quod sentitur, est durities corporis aut dividens in vulnere ac comprimens in verberare. Ex ipsa autem divisione sentitur dolor, quia etiam pertinet ad tactum, ut dicemus quæst. seq. art. ult. durities vero qualitas tangibilis est, ut ibi dicemus. Denique quando *oculis clausis* aliquid opacum sentitur, ideo est, quia palpebræ claudentes oculos aliquid transparentiam habent, per quam admittitur aliquid lucis, et sic apposito corpore opaco lux ipsa magis impeditur, et sic sentitur opacitas.

Tertio arguitur contra numerum sensibilium communium. Videntur enim ex una parte esse plura, ex alia pauciora. Esse plura, quia tempus est sensibile commune; cadit enim sub sensum, ut dicit Aristoteles 4. Phys. textu 98. et tamen non est proprium sensibile alicuius sensus determinati. Item situs, distantia, habitus seu vestis cadunt sub sensum, et similiter raritas et densitas, pulchritudo et alia similia, asperum et molle, et tamen non sunt sensibilia propria, quia pluribus sensibus percipiuntur.

¹ art. 1. (l. 724 b 3).

² infra art. 7.

³ infra q. 5. art. 6.

⁴ c. 11. (219 a 3).

Esse pauciora probatur, quia quies et motus non videntur pertinere ad sensus. Nam *quies* est aliquid privativum et ita non dicit rationem sensibilis, sicut nec tenebræ sentiuntur; *motus* autem, quia constat ex præterito et futuro, sensus autem non percipiunt præteritum nec futurum, ergo neque partes motus, et præsertim per visum non potest percipi motus, quia visio est in instanti, motus autem et quies in tempore. Denique *numerus* vel sumitur materialiter, et sic est magnitudo multiplicata nec debet poni tamquam distinctum sensibile a magnitudine, vel formaliter pro numerabilitate, et sic solum pertinet ad intellectum numerantem et non est sensibile commune.

RESPONDETUR ad primam partem argumenti: Omnia illa, quæ sunt sensibilia communia, contineri sub istis assignatis, quæ ex Aristotele numeravimus, quia omnia illa aliquid participant de quantitate. Et quidem si participant de *quantitate continua*, reducuntur ad magnitudinem, de qua aliquid participant situs, distantia et vestis, quæ istam quantitatem connotant. Si participant de *discreta*, reducuntur ad numerum, ad quem etiam reducitur unitas, quia est principium numeri. Si participant aliquid de quantitate *successiva* reducuntur ad motum, ad quem etiam pertinet tempus, quod est duratio et mensura motus. *Pulchritudo* autem sensibilis constat ex debita dispositione coloris et figuræ, id est ex sensibili proprio et communi, ut pertinent ad visum, unde et pulchra dicuntur, quæ visa placent. Raritas vero et densitas, asperum et molle, gravitas et levitas ipso tactu sentiuntur, secundum quod sunt qualitates tangibiles ortæ ex primis qualitatibus, et præsertim gravitas et levitas, prout important rationem ponderis, solo tactu percipiuntur. Si autem

in aspero et leni solum attendatur id, quod situationis est, ad magnitudinem et quantitatem reducuntur.

Ad secundam partem argumenti respondetur *quietem* dupliciter sumi: Uno modo pro privatione motus, et sic non sentitur positive, sed negative, ut tenebræ. Alio modo sumitur pro consistentia seu immobilitate in loco, ubi non solum privationem motus importat, sed etiam existentiam in loco cum immobilitate, et sic sentitur positive tamquam sensibile commune. Quod vero attinet ad *motum*, dicimus, quod partes eius possunt cognosci dupliciter: Uno modo secundum comparisonem præteriti et futuri, et sic solum ab intellectu apprehenduntur comparante illas. Alio modo considerantur sub ratione transeuntis præcise et ut opponuntur immobilitati et consistentiæ, et sic etiam per sensum attingi possunt, quatenus rem ipsam sensibilem transire videt ipsasque partes motus ut præsentis transeunter discernit, non sub ratione præteriti vel futuri. Quod vero fiat visio in instanti, non obstat, quia durat ultra instans et sic potest percipere motum et quietem, quæ sunt in tempore. Quod vero dicitur de *numero*, respondetur non cognosci a sensu ratione ordinis, quem habet numerus maior ad minorem vel e contra, quod pertinet ad rationem mensuræ, sed ratione multiplicationis et divisionis, in quo differt a magnitudine, quæ est quantitas continua.

ARTICULUS III.

UTRUM SENSIBILE POSITUM SUPRA SENSUM SENTIATUR, ET AN LÆDAT SENSUM.

Procedit difficultas de sensibus externis, qui non mediatis idolis tamquam speciebus expressis attingunt obiecta, sed immediate in se-

ipsis. Et sub aliis verbis solet proponi hæc difficultas: An requiratur ad sensum externum aliquod medium inter ipsum et sensibile, ita quod nec sit inhaerens ipsi sensui nec omnino contiguum, sed cum aliquali distantia. Est autem duplex medium, alterum externum, alterum internum. Externum est corpus distinctum coniunctum ipsi sentienti. Internum est pars aliqua ipsius sentientis coniuncta organo. Et de utroque inquiritur, an sensus possit sentire aliquid sibi immediate appositum sine tali medio interno vel externo. Et inde nascitur secunda difficultas, an vehemens sensibile applicatum et coniunctum sensui lædat ipsum actione reali vel etiam intentionali.

Circa primam difficultatem non desunt, qui existimant posse absolute sensibile positum supra sensum senti. Et saltem de tactu et gustu id existimant Conimbric. libro 2. de Anima cap. 11. q. 3. art. ult., P. Suarez libro 3. de Anima cap. 27. Alii etiam de odore idem existimant, alii de omnibus sensibus, etiam de visu quoad corpora lucida, nam opaca posita supra oculos velant ipsos et sic impediunt visionem. De quibus sentiis videri potest *Cursus Carmel.* hic disp. 9. q. 3. § 1., Rubio libro 3. de Anima cap. 1. q. 3. n. 39.-41. Et agendo de singulis sensibus exter-

nis plenius id attingemus. NIHILOMINUS sententia D. Thomæ oppositum tenet in hoc 2. de Anima lect. 15. super textum 75. ¹ Et sine dubio est expressa Aristotelis ibidem ², loquiturque de omnibus sensibus externis, quia inquit: « Quod si super ipsum instrumentum sensus vel id, quod sonat, vel id, quod olet, posuerit, nullus profecto sensus effi-

cietur. Simili modo res se habet in tactu et gustu, sed non apparet. Videri etiam potest in eodem libro cap. 11. textu 116. ³ et D. Thomas ibi lect. 23. ⁴, ubi specialiter loquitur de tactu et ostendit organum eius esse intus, quia sensibilia posita super carnem sentiuntur, non autem posita super organum sensus, et sic caro est medium, non organum tactus. Idem autem de visu et auditu et olfactu docet ibi et lect. 15. cit. « Nullum », inquit, « sentitur, si tangit organum sensus, sed ab odore et sono moventur media, a medio autem utrumque organorum, auditus scilicet et olfactus. Sed cum aliquis ponit corpus odorans aut sonans super organum sensus, non sentitur. Et similiter est in tactu et gustu ». Videatur Caietanus libro 2. de Anima in cap. 10., Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 3.

RATIONEM HUIUS aliqui sumunt a posteriori, quia experientia constat, quod visibile positum supra oculum non videtur, et ex ipsa natura coloris, quia est motivus diaphani, ut definit Aristoteles ⁵, et sic non potest immediate movere potentiam nisi mediante diaphano. Alii probant ex eo, quod sensatio cum sit actio aliquo modo immaterialis, requirit pro principio speciem in eo gradu immaterialitatis, in quo ipse sensus invenitur. Ut autem exit species immediate ab obiecto, nimis crassa et materialis est indigetque subtilizari per aliquod medium. Videmus enim, quod ipsa distantia species attenuantur et subtilizantur; quæ enim distant, tenuiori modo videntur, eo quod species magis tenues sunt, ergo per medium redduntur species minus crassæ.

¹ Pa XX. 76 b.

² c. 7. (419 a 25).

³ c. 11. (423 b 20).

⁴ Pa XX. 95 a.

⁵ de Anima II. c. 7. (418 a 31., 419 a 9).

Ceterum rationes istæ et experientiae non videntur convincere. Prima enim experientia, ut Caietanus advertit loco cit., non multum probat. Licet enim coloratum in corpore opaco positum supra oculum non videatur, quia sua opacitate tegit visum, tamen si poneretur luminosum supra oculum, non apparet, unde impediretur videri. De hoc autem nulla est experientia, quia luminosum igneum non potest poni supra oculum, dissolveret enim illum. Luminosum autem cœleste multo minus nostris oculis superponitur. Quod autem color sit motivus diaphani, ideo est, quia non invenitur lux prope oculum nisi diaphano ibi existente; si autem lux remaneret, color immediate per ipsam moveret potentiam.

Experientia autem secundæ rationis æquivocat de subtilitate attenuationis et proportionis seu immaterialitatis. Medium enim attenuat species infirmo reddendoque imperfectiores, non autem magis spiritualizando et immaterialiores reddendo, sic enim vivaciorem et perfectiorem redderet speciem, siquidem esse intentionale et representativum speciei ex maiori immaterialitate crescit. Unde si in medio species redderetur subtilior quantum ad immaterialitatem, perfectior esset in representando, cum tamen videamus per distantiam medii magis attenuari et imperfici.

Nec potest dici, quod principalior vis assimilandi est in obiecto, sed instrumentalis in medio, conducens tamen, ut species immaterialior evadat, sicut manus est principalior vis movens malleum, et tamen sola manus non ita perfecte movet malleum et facit ictum mediante ipso malleo. Contra enim est, quia species procedit ut naturalis similitudo ab eo, cuius est species, et sic toto naturæ impetu procedit neque indiget medio, ut similitudo fortior evadat.

Impulsus vero non ita procedit a manu, sed potest ex densitate materiæ instrumenti, in quo recipitur, reddi fortior impulsus, nec tamen per densitatem redditur perfectior similitudo speciei. Præterquam quod non constat nobis, quod medium sit instrumentum conducens ad perfectionem speciei sicut instrumentum manus ad recipiendum fortiorem impulsus. Denique quia videmus obiecta videri a valde parva distantia inter oculum et obiectum; non apparet autem, quomodo in tam parva distantia subtilizari possit species in aliqua notabili proportionem respectu eius, qua exit ab obiecto.

Quare *efficacior videtur illa ratio,* quam Caietanus insinuat loco cit. cap. 10., quia si sensibile immediate positum supra sensum posset sentiri, non repugnaret videri aliquid sine specie, imo et ipsum sensum sentire seipsum, atque adeo reflectere supra se, quod repugnat eius materialitati et limitationi, ut dicemus art. seq. Sequela vero probatur, quia species, ut immediate exit ab obiecto, non magis immaterialis exit, quam sit ipsa immaterialitas obiecti in se, v. g. quam sit ipsa lux, secundum quam ipsum obiectum potest terminare sensationem sine hoc, quod formetur idolum intermedium, in quo videatur vel sentiat. Ergo si talis species prout immediate exit ab obiecto servire posset sensui, non est, cur ipsum obiectum lucidum factum per seipsum non posset etiam servare sensui. Quodsi potest, ergo ipsa pupilla, quæ in se lucida est et ad alios oculos mittit species, cum videatur ab eis, poterit a seipsa videri seu ab oculo in ea existente. Et præsertim quando species primo exeunt ab ipsa pupilla, possent ei deservire, ut seipsam videret. Cum enim in se habeat lucem receptam, a se primo incipit emissio speciei suæ.

Quodsi dicas: Non posse pri-

mam speciem produci ab ipsa pupilla nisi in aere vel corpore a se distincto, cum non possit idem esse agens vel passum, semel autem productæ species emittuntur per lineam rectam, non autem redeunt ad ipsum oculum: *Contra est,* quia casu, quo res posset sentiri immediate posita supra sensum, non indigeret specie emissa per lineam rectam vel obliquam, sed immediate et per intimam coniunctionem speciem emitteret, et sic quodcumque corpus intra oculum positum, ut sanguis, spiritus vitalis, humor quicumque et seipsum, quod est contra experientiam; nec idem ageret in seipsum, sed pars pupillæ exterior in interiorem. Denique hoc est conveniens operationi sensitivæ, quæ elevatior et immaterialior est quam naturalis. Ad alterationem autem et motum naturalem requiritur indistantia applicationis inter agens et passum, quia agens naturale determinatur a sua materia, circa quam operatur. Ergo conveniens est, quod natura cognoscitiva sit aliquo modo independens a tali indistantia et contactu naturali, et sic operetur non existente sensibili supra se, sed aliquo modo distante et per aliquod medium.

DICO SECUNDO: **Sensibile vehementer lædit organum sensus directe ratione actionis realis seu alterativæ, quatenus immutat ipsam dispositionem organi; ratione autem actionis intentionalis præcise non lædit organum per se directe, sed per accidens.**

DE PRIMA PARTE conclusionis non est dubium, cum experientia videamus vehementiam lucis solaris fervore suo dissipare spiritus et temperiem organi. Et hoc ideo, quia actio

naturalis est idem, quod alteratio physica, unde si vehemens sensibile habeat talem alterationem, ita poterit excedere, quod temperiem organi corrumpat et sic lædat sensum.

DE SECUNDA PARTE est difficultas, et aliqui auctores existimant etiam ratione actionis intentionalis, quæ emittuntur species, si vehementes sint, lædere ipsum sensum, quia proportionem eius excedunt. Quod cum pluribus thomistis, quos citant, docent Carmelitani disp. 9. q. 4. § 2. et Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 3. dub. 5. 2. concl. et Caietanus 3. de Anima in cap. 1. Imo videtur esse D. Thomæ 2. de Anima lect. ult. ¹ et 3. de Anima lect. 2. ² super textum 113. ³ Quibus tamen locis S. Thomas solum dicit, quod sensibile excellens corrumpit proportionem organi sensus, sed tamen quomodo id faciat, actione naturali an intentionali, ibi non explicat. Et Caietanus ipse in solutione ad 2. tandem docet, quod actio sensibilis in sensu non est corruptiva nisi per accidens, quod est excellentia sensibilitatis in obiecto. Mag. Bañez etiam loco cit. solut. ad 1. in secunda responsione maxime inclinatur in aliam sententiam.

Sed tamen quod me maxime movet, est, quia expresse ita tenet D. Thomas in Additionibus ⁴ q. 85. art. 2., quod est in 4. dist. 44. q. 2. art. 4. quæstiunc. 2. ⁵ Ubi inquit, an oculus non gloriosus possit videre lucem corporis gloriosi, et determinat, quod sic. In secundo autem argumento obicit: «Quia claritas corporis gloriosi erit maior quam claritas solis, sed claritatem solis in sua rota oculus non potest aspicere, ergo neque lucem corporis gloriosi.» Et respondet, «quod claritas intensa

¹ Pa XX. 97 a (de Anima II. c. 12. [424 a 28]).

² Pa XX. 104.

³ c. 2. (426 a 30).

⁴ l. e. in Supplemento.

⁵ Pa VII. 1099.

non offendit visum, in quantum agit actione animæ, sed secundum hoc magis delectat; offendit autem, in quantum agit actione naturæ, calefaciendo et dissolvendo organum visus et disgregando spiritus. Et ideo claritas corporis gloriosi quamvis excedat claritatem solis, tamen de sui natura non offendit visum, sed demulcet ». Qui locus D. Thomæ manifestissimus est ibique ex professo distinguit inter actionem naturalem et intentionalem in vehementi sensibili, quod in aliis locis non facit.

Et ratio huius est, quia læsio seu corruptio organi est passio naturalis, siquidem ipsa temperies physica organi dissolvitur, alioquin non corrumpetur, si temperamentum eius physicum maneret illæsum, ergo requirit actionem naturalem et non pure intentionalem; actio enim pure intentionalis solum infert effectum et passionem intentionalem. Si vero naturalem passionem infert, vel habet adiunctam actionem naturalem, vel eminenter habet facere id, quod actio naturalis. Hoc autem secundum sine fundamento diceretur, quia non constat actionem intentionalem eminenter esse alterativam et corruptivam.

Neque obstat, quod sensus consistit in proportionem quadam, sensibile autem excellens excedit illam proportionem et sic molestat et lædit.

Contra enim est, quia ex hac impropotione solum sequitur, quod sensus non poterit percipere et intentionaliter moveri ab illo obiecto ita impropotionato in ratione intentionali. Non tamen sequitur, quod dissolvetur temperamentum organi ab illa intentionali motione, nisi introducantur qualitates contrariæ, quæ illud temperamentum dissolvant. Constat autem illud temperamentum ex qualitatibus naturalibus, unde nisi contrariæ qualitates ponantur, non dissol-

¹ Pa XX. 157.

vetur. Qualitates autem intentionales non contrariantur illis qualitatibus, cum solum sint repræsentativæ, non autem naturaliter alterativæ. Ergo ex præcisa motione intentionali qualitates naturales organi non læduntur nec destruuntur. Et sic experientia testatur, quod vel ipsum vehemens sensibile habet aliquam alterationem naturalem, v. g. calefaciendi spiritus, aut ipse sensus nimia attentione et conatu consumit spiritus et calorem nimium excitat, quo lædatur organum.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Contra primam conclusionem fit argumentum ex quibusdam experientiiis. Nam in tactu et gustu non potest negari, quod sensibilia posita supra sensum cognoscantur. Nam si ipsum sensorium *tactus*, sive sit caro sive nervus, pungatur ferro, sentitur maximus dolor, et similiter res sapida supra linguam posita gustatur, imo et humor intra linguam febricitantem inclusus sentitur et facit omnia gustari ut amara. Ergo res posita supra sensum sentitur. Idem videmus de *odoratu*, quod exhalatio odorifera intrat usque ad membranas narium et usque ad ipsum cerebrum, et tamen sentitur. In *auditu* etiam aliquando experimur sentiri sonum intra aures, ut cum digito premitur os auriculæ, et cum fit magna commotio aeris prope nos, ita ut intrare possit per aures. Denique in *visu* constat aliqua animalia fulgorem ab oculis emittere et illum sentire, et clausis oculis videtur quidam splendor nobis oberrare, qui non est alius quam ille, qui intra palpebras positus tangit pupillam. Ipsum etiam lumen ut videatur, debet continuari usque ad oculos, ut ex Aristotele docet D. Thomas libro de Sensu et Sensato lect. 5. ¹

RESPONDETUR, quod in duobus sensibus *gustus* et *tactus* certum est requiri maiorem approximationem suorum obiectorum quam in aliis sensibus, non tamen immediatam conjunctionem, sed per aliquod medium, alias possent etiam accidentia sibi in hærentia sentire, quod esset reflectere supra se, quod repugnat sensibus ita materialibus. Quare semper requiritur aliquod medium inter sensorium tactus et ipsum obiectum. Medium autem est caro in lingua vel in corpore, sensorium autem est nervus sub carne positus, ut seq. quæst. latius dicemus. Quodsi sensibile immediate tangat ipsum nervum, ubi est sensorium, tunc illa pars, quæ afficitur immediate ipso sensibili, non sentit illud, sed pars ipsi proximior id sentiet. Quodsi sensibile occupat totum sensorium æqualiter, tunc una pars non agit in aliam neque sentietur, sicut medium, quod tali qualitate affectum est, non agit in organum eadem qualitate affectum. Si vero calor inæqualiter afficit sensum tactus et ipsummet organum, non est inconveniens, quod pars affecta maiori calore sentiat minorem, et minor sentiat maiorem, quia species intentionalis unius partis recipitur semper in alia proximiori. Sed de hoc iterum dicemus infra q. 7. art. ult.

Ad id, quod dicitur de *odoratu*, respondetur, quod quando exhalatio illa intrat usque ad cerebrum, sentitur illa, quæ propinquior est sensorio odoratus, non quæ supra illud ponitur. Similiter *auditus* non sentit strepitum intra se factum, sed in aliquibus concavitatibus auriculæ iuxta sensorium auditus positus, de quo seq. quæst. art. 3. De *visu* vero dicimus fulgorem illum, qui est intra

pupillam, non videri, sed qui inde emicat et extra oculos diffunditur, sicut videntur aliqua animalia de nocte oculis radiare et fulgorem emittere. Lumen autem continuatum usque ad oculos non videtur, ut immediatum est ipsi pupillæ, sed ut est in medio vel obiecto aliquantum distante, nec fulgor aliquis intra palpebras inclusus videtur, sed per ipsas palpebras, quæ aliquid perspicuitatis habent, confuse videtur aliquis fulgor extra, præsertim si sit vehemens.

Secundo arguitur contra secundam conclusionem: Nam Aristoteles 2. de Anima textu 123. ¹ dicit, « quod excellentia sensibilibus corrumpit sensum, quia destruit eius proportionem seu temperamentum ». Et idem affirmat libro 3. textu 143. ², et D. Thomas super ista loca ³.

Ratione etiam arguitur: Tum quia nimius fulgor excæcat oculos, ut si solem intente videamus. Lux autem non est de se qualitas corruptiva realiter, sed solum agens intentionaliter. Ergo intentionalis actio corrumpit sensum. Tum etiam, quia sensus intrinsece consistit in quadam mensuratione et proportionem, ut possit sensibilia sentire. Ergo si sensibile excedat hanc proportionem, dissolvit illam, utpote illi impropotionata et excessiva.

Confirmatur, quia experimur, quodsi sensibile sit excellens, sensus molestatur et tristitiam sentit. Ergo ex tali dissonantia et impropotione potest etiam corrumpi. *Consequentia* patet, quia unumquodque a suo contrario læditur et corrumpitur intra illam lineam, in qua contrarietatem habet. Sed sensus intra lineam intentionalem dicit proportionem cum sensibili; ergo intra eandem læditur et

¹ c. 12. (424 a 28).

² c. 2. (426 a 30).

³ II. lect. 24. (Pa XX. 97 a); III. lect. 2. (Pa XX. 104).

corrumpitur a sensibili, scilicet intra lineam actionis intentionalis. Unde quia aer, per quem transit species, non habet talem proportionem cum sensibili in ratione sensibilis, ideo nullo modo læditur vel corrumpitur ab ipsis speciebus intentionalibus. In sensu autem est proportio cum obiecto in ratione sentientis et cum speciebus intentionalibus, ergo lædi potest et corrumpi ab actione intentionali specierum.

RESPONDETUR tam Aristotelem quam D. Thomam in illis locis affirmare, quod excellens sensibile corrumpit sensum, sed non explicare modum, quo id fiat, an scilicet actione naturali concomitanter se habente cum intentionali, an vero formaliter per ipsam actionem intentionalem, atque ita nihil probant contra nos, præsertim cum ex D. Thoma supra cit. constet, quod illa læsio sensus non fiat ab actione intentionali, sed naturali.

Ad argumentum ex ratione respondetur, quod nimius fulgor lædit oculos ratione actionis naturalis, id est calefactionis, eo quod lux emittitur est alterativa, sicut videmus, quod calefacit lux solis, et sic nimis calefaciendo oculos, dissipantur spiritus, qui subtilissimi sunt, et sic lædit visum, quod non facit lux, quæ non est calefactiva, sicut de luce corporis gloriosi dixit D. Thomas supra cit. *Ad secundam probationem* dicitur, quod sensus consistit in quadam proportione dupliciter, tum in actu primo, tum in actu secundo. In actu primo quantum ad temperamentum organi et spirituum animalium, qui si dissipantur, impeditur sensatio. In actu secundo est proportio in attingendo obiectum cognoscitive, quod si non attingat, tristatur et lassatur potentia. Hæc secunda proportio destrui potest ex sola excellentia rei sensibilis intra lineam seu actionem intentionalem.

Prima vero, quæ pertinet ad temperamentum primarum qualitatum, non destruitur nisi per actionem naturalem, ut dictum est, et ideo non potest corrumpi et lædi sensus sola intentionali actione seu representativa, nisi aliqua naturalis alteratio et corruptiva ei adiungatur vel eminenter continetur in actione intentionali.

Ad confirmationem respondetur, quod sensus molestatur a sensibili, tum actione naturali dissolvendo organum et spiritus, aut ex nimia attentione sentientis consumendo illos, quod totum pertinet ad alterationem naturalem. Potest etiam contristari ab excellenti sensibili tristitia obiectiva, quatenus tale obiectum apprehenditur ut nocivum, vel si non sufficienter res desiderata cognoscitur, quod est intentionaliter lædi seu male affici. Et sic unumquodque læditur a suo contrario. Læsiō autem et corruptio sensus in temperamento organi est corruptio naturalis, non intentionalis, et ideo naturali actione vel qualitate naturali debet fieri, non a sola intentionali, licet verum sit, quod si excellens sensibile non potest attingi a sensu, quia improportionatum est, quodammodo lædi dicatur sensus in genere intentionali. Aer autem non habet tale temperamentum, et ideo neque ab intentionali actione neque a reali illud amittet.

ARTICULUS IV.

UTRUM SENSIBUS EXTERNIS CONVENIAT DECEPTIO ET REFLEXIO SUPRA SUOS ACTUS.

Fere ex eodem principio oritur, quod aliqua potentia admittat deceptionem seu falsitatem, et reflectat supra suos actus, quia utrumque videtur exigere aliquam comparationem seu collationem, ideo utrumque

hic breviter expediemus. Est autem notandum duplicem esse veritatem vel falsitatem, alteram iudicativam, et hæc est conformitas vel deformitas per modum attributionis unius ad alterum. Secunda est apprehensiva, quæ solum est conformitas representationis seu apprehensionis ad rem representatam.

DICO ERGO PRIMO: In sensu externo non est formaliter falsitas neque deceptio. Et dicitur formalis falsitas, quæ contraponitur formali veritati, et consequenter est falsitas iudicativa.

Est D. Thomæ 1. p. q. 16. art. 2., q. 17. art. 2., q. 1. de Veritate art. 9. ¹ et 11. ² ET RATIO EST, quia veritas vel falsitas iudicativa debet fieri per compositionem vel divisionem, quia respicit esse vel non esse rei, quod non significatur nisi componendo aut dividendo. Hoc autem iudicium compositionis est collativum, et consequenter non potest inveniri in sensu exteriori, qui pure apprehendit obiectum, non autem iudicat comparando unum alteri et conferendo, sed ex directa immutatione obiecti apprehendendo; unde nec reflectit supra suum actum, ut statim dicemus.

An vero in sensu interno possit esse veritas vel falsitas per modum iudicii, et non solum per modum apprehensionis, S. Thomas affirmative respondet in q. 1. de Veritate art. 11. ³ ubi loquitur de sensu interno et affert illud Philosophi 4. Metaph. ⁴ quod sensus non est dominus falsitatis, sed phantasia. Et 1. p. q. 78. art. 4. ponit, quod sensus interior cognoscit intentiones cum quadam

collatione et comparatione. Unde cum habeat collationem et discursum participet circa singularia, licet non circa universalia nec circa substantiam, non repugnat, quod iudicet de illis comparando et conferendo, et consequenter, quod falli possit per inadæquationem vel verificari per adæquationem ad rem.

DICO SECUNDO: In sensu externo per se non est deceptio apprehensiva circa proprium sensibile, non solum in communi et quantum ad rationem formalem, quam non potest transgredi, v. g. quod visus non videat coloratum, neque in communi neque in particulari, hoc enim est impossibile, sed etiam circa obiectum proprium in particulari per se non decipitur sensus, sed solum per accidens. Circa sensibile autem commune vel sensibile per accidens bene potest pati deceptionem.

Est D. Thomæ tum in 3. de Anima lect. 6. circa textum 161. ⁵, tum in 1. p. q. 17. art. 2. et q. 85. art. 6. et q. 1. de Veritate art. 11. ⁶ Quibus omnibus locis docet, quod circa proprium sensibile sensus externus per se numquam decipitur, v. g. visus circa colorem, si sit debite propositus, et medium vel organum non sit indispositum. Sed si medium sit indebite dispositum aut organum non recte ordinatum, tunc non per se, sed ex illo accidente decipi potest circa colorem, sicut si medium sit infectum colore viridi, omnia apprehenduntur ut viridia, et si lingua, quæ est organum gustus, sit infecta humore amaro, omnia sapiunt amare. At vero circa sensibilia communia aut sensibilia per accidens potest ac-

¹ Pa IX. 19.

² l. c. 21.

³ l. c. 22 a.

⁴ c. 5. (1010 b 1).

⁵ Pa XX. 113 b (c. 3. [428 b 18]).

⁶ Pa IX. 21.

cidere deceptio ex ipsa propria ratione sensibilis communis, eo quod ab illo sensus non immutatur immediate, sed mediante alio. Et hoc per se est occasio deceptionis, quia quod per alterum sentitur, ex se potest latere altero apparente. Tota autem causa deceptionis inde nascitur, quod unum lateat et alterum appareat. Et hoc maxime contingit in deceptio-¹⁰ apprensiva, quæ iudicio mentis præbet occasionem deceptionis, eo quod apprehendit id, quod apparet, et non manifestat id, quod latet, sicut in colore apparet aurum¹⁵ id, quod in re est auricalchum. Si enim totum apprehenderetur et appareret, non deficeret ipsa apprehensio, et sic quantum est ex vi propositionis obiecti, iudicium non deficeret, nisi voluntarie se vellet avertere ab apprehensione facta, et tunc non esset deceptio, sed voluntaria aversio. Quod non contingit in sensibili proprio per se loquendo et ex²⁵ vi sua, cum per se immediate imprimat speciem et moveat sensum, et sic per se immediate apparet, et non latet quoad aliquid, nec movet secundum incommensurationem, sed³⁰ sicut in se est.

DICO TERTIO: Sensus exterior non est reflexivus super actum suum proprium neque super ipsam potentiam.

De hac conclusione diversæ sunt sententiæ, quas refert Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 3. dub. 10. Imo et D. Thomas aliquando videtur sentire, quod in sensibus potest esse aliqua reflexio, quia cognoscunt se sentire, ut affirmat q. 1. de Veritate art. 9.¹ et 3. de Anima lect. 2.² Et Caietanus 2. de Anima cap. 13. dicit, quod sensus sentit sensationem suam quoad an⁴⁵ est, non tamen ut rem cognitam et reflectendo supra se, quod est exer-

¹ Pa IX. 19 a.

² Pa XX. 193.

cite cognoscere se sentire, non autem signate. Et hoc modo fere omnes auctores conveniunt in conclusione prædicta, scilicet quod sensus non intelligit reflexe sensationem suam aut seipsum tamquam rem cognitam. Unde D. Thomas aperte tenet, quod sensus proprius seu externus non percipit suum actum, v. g. potentia visiva non percipit se videre, sed inspicit ad sensum communem, ut docet 1. p. q. 78. art. 4. ad 2. Et in 2. Contra Gent. cap. 66. ex eo probat distingui intellectum a sensu, quia sensus non cognoscit seipsum nec suam operationem; sensus enim non videt seipsum nec videt se videre, intellectus autem cognoscit seipsum. Itaque sensus nullo modo reflectit supra se, ita ut respiciat actum suum vel seipsum tamquam rem cognitam, bene tamen attingit ipsum actum ut exercitum; oculus enim videns hoc ipso quod videt, experitur se esse in actu, et non in otio, sicut quando in tenebris non videt.

PRIMA PARS, scilicet quod non reflectat supra se tamquam supra rem cognitam, deducitur tum ex limitatione obiecti sensus, tum ex materialitate ipsius potentie et organi, in quo est sensus.

Ex limitatione quidem, quia obiectum adæquatum sensus externi, v. g. visus, est res visibilis, a qua immutatur; visibile autem est color lucidus. Sed ipsa potentia visiva et actus eius neque est color neque est lux. Si enim esset, impeditur videre alios colores, videret enim omnes ad modum suum. Ergo visio et potentia visiva non sunt res visibiles, ergo non possunt attingi a visu ut res cognita et visa, siquidem quidquid non est visibile, est extra latitudinem obiecti specificativi et adæquati talis potentie.

Intellectus autem cum habeat pro obiecto ipsum intelligibile, et intelligibile sit ita universale sicut ens, etiam ipsa potentia intellectiva et actus eius sicut comprehenduntur⁵ sub ente, ita et sub intelligibilitate, atque adeo ita sunt intelligentes, quod etiam sunt intelligibiles. Et ita potest intellectus supra se reflectere, non autem potentia visiva, quia non est¹⁰ visibilis.

Ex materialitate etiam organi probatur, quia potentie sensitivæ operantur modo corporeo et dependent ab organo corporeo et ut¹⁵ immutata modo corporeo ab obiecto sensibili. Sed nihil corporeum potest immutare seipsum, siquidem omne corporeum agit ut quantum et extensum, ergo dependenter a contactu. Contactus autem non est eiusdem ad se, sed unius ad alterum, sive partis ad partem sive totius ad totum. Ergo immutatio sensibilis non potest fieri eiusdem ad se; sine immu-²⁵ tatione autem facta ab obiecto non fit sensatio, quia debet moveri a presentia obiecti. Quæ est ratio D. Thomæ 1. p. q. 87. art. 3. ad 3. In intellectu autem non currit, quia³⁰ non oportet moveri semper ab obiecto, sed potest ipse formare speciem sui ad instar alterius et cognoscere se.

Et si dicas, quia etiam spiritalis³⁵ potentia non potest agere in seipsam, alias esset idem agens et patiens, movens et motum, respondeatur, quod intellectus etiam quando se intelligit, non est simul movens et motum, quia movet seipsum, in quantum est factus in actum per speciem obiecti, et inde ad instar illius format speciem sui actus tamquam de uno actu se moveat ad alium,⁴⁵ ad quem est in potentia. Sensus au-

tem non potest sic reducere seipsum de potentia ad actum, quia cum sit corporeus, oportet, quod operetur aliquo contactu, non autem solum transeundo de uno actu ad alium in eadem parte. Per diversas autem partes non potest operari, quia una pars organi non habet totam potentiam, et alia pars aliam potentiam, ut una operetur in aliam, nisi forte in sensu tactus, quia ita est extensus per totum corpus, ut una pars agat per contactum in alium. Sed hoc non est reflexio, quæ requirit redimensionem super eandem partem, in quantum est eadem.

SECUNDA VERO PARS, quod sensus exterior attingat actum suum quoad exercitum, licet non ut rem cognitam in actu signato, constat, quia sensus exterior operatur experiendo id, quod cognoscit, et non modo inanimato, nec potest attingere obiectum nisi ut in exercitio cognitum, quia attendendo et advertendo illud attingit, ergo cum aliquali cognitione sui actus in exercitio. Unde etiam in sensu datur maior vel minor attentio et advertentia, quod utique non est sine aliqua experientia maiori vel minori ipsius cognitionis erga obiectum.

Ceterum attingere ipsum actum sensationis externæ, v. g. visionis, ut rem cognitam pertinet ad sensum communem, ut affirmat Aristoteles libro de Somno et Vigilia cap. 2.¹ lect. 3. apud D. Thomam², et in 3. de Anima textu 136.³, quia scilicet aliquo sensu sentimus nos videre, et non sensu proprio, ergo sensu communi. Ubi manifeste supponit sensus proprios seu externos non reflectere supra se ad cognoscendum proprios actus, sed id pertinere ad sensum communem.

¹ 455 a 12.

² Pa XX. 220 a.

³ c. 2. (425 b 12).

9. — Io. A. S. THOMAS, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur ad ostendendum, quod sensibus conveniat deceptio et falsitas iudicativa, vel non conveniat apprehensiva. Nam D. Thomas q. 1. de Veritate art. 11. ¹ dicit, quod «veritas et falsitas in sensu proprie dicitur, secundum quod iudicat de sensibilibus». Est ergo in sensu falsitas iudicativa. Deinde, si non ponitur falsitas apprehensiva, maxime est, quia sensus immediate informatur a specie proprii sensibilis. Hoc autem sæpius contingit falli. Potest enim ratione distantie aliquod album indicari nigrum, et cælum apparet cæruleum, et in iride apparent colores, qui veri non sunt. Potest etiam sensibile proprium ita parvum esse, quod non sufficiat movere potentiam, ergo circa illud poterit decipi sensus.

Quodsi dicatur hoc esse per accidens propter impedimentum potentie vel medii et distantiam obiecti, *contra est*, quia etiam circa sensibilia communia non accidit deceptio nisi ratione alicuius impedimenti. Si enim medium et organum sint recte disposita, et in distantia proportionata ponatur obiectum, semper videtur magnitudo et figura sicut est in se, siquidem species, quæ informat circa sensibile proprium, etiam informat circa commune tamquam a quo modificatur. Ergo non est aliqua differentia inter sensibile proprium et commune quoad deceptionem.

Confirmatur, quia sensus, ut decipiatur circa aliquod obiectum, debet apprehendere ipsum aliter quam est. Sed non potest apprehendere sensibile commune per propriam speciem illius, alias apprehenderet illud sine sensibili proprio, quod supra ² reiecimus. Ergo apprehenditur per speciem pro-

prii sensibilis. Illa autem species representat naturaliter totum id, quod representat. Ergo si representat sensibile proprium et commune, sicut non potest decipi circa sensibile proprium, ita nec circa sensibile commune ibi inclusum, quia utriusque est naturalis similitudo.

RESPONDETUR ad auctoritatem D. Thomæ, quod ibi loquitur de sensu interiori, ut patet in illo articulo in ultimis verbis corporis, ubi distinguit de sensu, qui cognoscit rem præsentem, et de imaginatione, quæ rem absentem, et hanc dicit frequenter decipi, illum vero non, nisi organum vel medium sit impedimentum. Et ita sensus, qui iudicat de sensibilibus, ita ut sit in illo falsitas vel veritas, est sensus interior, non exterior.

Ad rationem respondetur solutione ibi data. *Ad replicam* respondetur, quod circa sensibile commune per se loquendo potest contingere deceptio etiam positis illis conditionibus, ut quando prope nos videmus lignum intra aquam et videtur ut divisum, et tamen non est distans, neque medium est indebite dispositum neque organum. Itaque circa sensibilia communia et per accidens contingit deceptio ex ipsamet ratione talis sensibilis, quia non apparent sensui per se, sed per aliud, et ita fundare possunt latentiam unius et apparentiam alterius, quod est causa deceptionis. *Et quando urgetur*, quod sensibile commune informat per speciem, sicut sensibile proprium, respondetur, quod informat mediate, scilicet per sensibile proprium, unde non apparet neque informat æque immediate, sed ita quod potest latere et præbere occasionem deceptioni. **Ad confirmationem** respondetur, quod sensibile commune non ap-

¹ Pa IX. 21 b.² 113 a 42.

prehenditur per speciem propriam et seorsum a sensibili proprio, sed modificans illud. Et talis modificatio representatur quidem naturali representatione, sed non æque immediate cum sensibili proprio, et ita potest confusius informari ab illa specie quoad sensibile commune et apparentius seu manifestius quoad proprium. Stante autem apparentia unius et latentia alterius seu minori apparentia potest formari iudicium adæquatum circa id, quod apparet, et minus adæquatum seu rectum circa id, quod per se non apparet, et ita datur occasio deceptioni iudicando solum secundum rationem maioris apparentie, de eo vero, quod magis latet, non iudicando sicut est et sicut apparet per aliud. In una autem specie licet multa represententur naturaliter, sed non omnia æque immediate et clare, sed involuta, sicut in specie hominis representatur quantitas, qualitas, actio, substantia et alia multa, quæ non omnia æque immediate representantur, et ex apparentia unius fit deceptio ad latentiam alterius.

Secundo arguitur contra tertiam conclusionem: Quia imprimis est contra D. Thomam, qui dicit, quod sensus redit ad se, licet non reditione completa, quia scilicet cognoscit actum suum, licet non essentiam suam, ut constat ex q. 1. de Veritate art. 9. ¹ et in 3. de Anima lect. 2. ² Imo Aristoteles ibid. textu 138. ³ ponens argumentum, quod visu non sentimus nisi colorem, sed visio non est color, ergo non videmus nos videre. Respondetur, quod etiam visu discernimus rem non coloratam, ut tenebras, et quod visio licet non habeat colorem in esse intentionali, habet tamen in esse spirituali seu

intentionali, quia sensus et sensibile idem est. Sentit ergo, quod sensus cognoscit actum suum et ita non indiget sensu communi ad illud cognoscendum. Deinde, quia aliquis sensus debet reflectere supra se; constat enim, quod per aliquem sensum cognoscimus nos videre et audire. Vel ergo per eundem, et sic est intentum, vel per alium, et de illo idem inquireretur, quomodo cognoscatur actus eius. Et sic vel erit processus in infinitum vel deveniemus ad aliquem sensum, qui reflectat super se. Materialitas ergo non obstat reflexioni.

Confirmatur, quia sensus communis v. g., et non proprius sentit ipsum actum visionis, ergo etiam sentiet colorem, qui est obiectum visionis, alias non perciperet distinctionem visionis albi a visione nigri. Sed color cum sit specificativum visus, non potest pertinere ad duplicem potentiam, ergo non cognoscitur a sensu communi, sed a propria potentia visiva. Neque etiam apparet, quomodo visio speciem sui producat in sensu communi, ut possit illam percipere.

RESPONDETUR, quod attinet ad mentem Aristotelis et D. Thomæ, satis clare colligi ex locis supra additis, ubi aperte negant istam reflexionem. Et ita loca allata possunt dupliciter intelligi: *Primo*, quod quando ponunt sensum reflectere seu redire ad se imperfecte seu incomplete, loquuntur de reflexione, non quæ respicit actum ut rem cognitam, quæ est perfecta et propria reflexio, sed quæ respicit actum ut in ipso exercitio expertum, et sic sentiendo et experiendo obiectum cognoscitur actus, quo tangitur.

Secundo respondetur, quod quando dicunt sensum redire ratione incom-

¹ Pa IX. 19 a.² Pa XX. 103.³ c. 2. (425 b 20).

pleta, loquuntur non de sensu externo solum, sed de toto genere sensibilis cognitionis includendo etiam sensum communem et sensus internos. Et de toto isto genere seu collectione est certum, quod in sensu, id est in toto isto genere potentiarum sensitivarum datur reditio incompleta, quatenus aliquis cognoscit se videre aut audire, non per proprium sensum externum, sed per internum, et unus internus per alium vel per intellectum. Et ista reflexio non est completa seu perfecta, quia non est eiusdem numero potentiae supra se ipsam.

Ad rationem respondetur, quod in homine non currit argumentum, siquidem actum sensus interioris cognoscit intellectus, et sic non est processus in infinitum, quia etiam intellectus se cognoscit. In brutis autem non est necesse ponere, quod sensus interiores cognoscunt reflexe suos actus, quia sensus interni in brutis operantur per instinctum naturalem, non per collationem, et ita non oportet, quod de actibus suis internis indicent vel apprehendant. Oportuit autem, quod exteriores actus et sensationes apprehenderentur ab animali, quia animal debet movere sensus externos ad quaerenda obiecta convenientia et fugienda nociva, et ita oportuit de eorum actibus habere cognitionem, ut ad illos moveri vel retineri possit, quando convenit. Quae ratio non currit in actibus sensuum interiorum, quia pure aguntur instinctu in brutis, et non ut moti ab alio sensu vel ab intellectu.

Ad confirmationem respondetur, quod omnia obiecta sensuum exteriorum attinguntur a sensu communi vel phantasia, et similiter actus sensuum exteriorum sub altiori ratione formali et secundum distinctam immutationem quam in sensi-

¹ art. 4.

bus externis. Cognoscuntur enim a sensu communi non secundum particularem modum, quam in quolibet sensu attinguntur, sed secundum communem modum, quo inter se sunt comparabilia ista obiecta. Et similiter attinguntur actus ipsorum sensuum exteriorum, de quibus constat recordari animal et in somno aliquando representari. Non repugnat autem idem obiectum materiale pertinere ad diversas potentias secundum diversas rationes formales. Quod vero dicitur de specie ipsa producta a visione, respondetur non esse necesse, quod a sensu visus mittatur ad sensum internum species peculiariter et seorsum representans visionis actum, sed producendo speciem representantem obiectum suum, non quomodocumque et ut est ad extra, sed ut est cognitum ab ipso visu, sic involvitur in tali representatione ipse actus visionis, quatenus obiectum representatur ut visum, de quo amplius dicitur q. 8. ¹

QUESTIO V.

DE SENSIBUS EXTERNIS IN PARTICULARI QUOAD SE.

In sensibus quatuor considerantur, potentia, actus, medium, per quod obiectum movet, et obiectum ipsum seu species eius. De obiecto et speciebus cuiuscumque sensus externi agemus quaest. seq. In praesenti autem de potentia, actu et medio. Pertinet enim ipsum medium, praesertim internum, ad ipsum organum, in quo est potentia, et ita non potest convenienter agi de potentia sensitiva secundum se, nisi agendo etiam de medio, per quod immutatur.

ARTICULUS PRIMUS.

QUOD SIT SUBIECTUM POTENTIAE VISIVAE ET MEDIUM ILLIUS.

Circa primum, scilicet subiectum seu organum visus, licet apud omnes constet potentiam hanc esse in oculis, tamen quia fabrica oculorum constat ex variis et diversis partibus, tam externis quam internis, controversa est inter auctores, in quam parte ex illis inhæreat potentia visiva et perficiatur visio. Et ideo ut punctum difficultatis attingamus, breviter praesupponenda est ipsa oculorum fabrica et contextura, ut possimus disputare, in quam parte determinate sit potentia visiva.

Igitur tota FABRICA OCULORUM in tres praecipuas partes distribuitur: Prima pertinet ad exteriorem situm et quasi aditum ipsum oculorum, qui constat orbiculari illa figura in modum ovi parvi, sicut exterius videmus et palpebris ipsis tegitur ac superciliis cingitur. Secunda pars est ipsummet oculorum organum, quod interius quinque tunicis tribusque humoribus constat aliisque musculis, venis et similibus instrumentis, tum ad oculorum motum, tum ad spirituum animalium subministrationem requisitis. Tertia pars est intima, nec nobis patet, qua videlicet oculi continentur ad cerebrum, unde participant spiritus subtilissimos ad visionem requisitos. Et illa continuatio fit per duos nervos, qui optici dicuntur et e cerebro descendentes inter se uniantur, et inde iterum in duos ramos divisi, alter ad sinistrum oculum, alter ad dexterum terminatur.

De prima parte seu exteriori fabrica oculorum non est specialis difficultas, nec aliquid explicandum in particulari.

In secunda autem parte seu in ipsomet organo visus inveniuntur tres humores. Quidam nimis perlucidus, qui crystallinus dicitur et usque ad exteriorem oculi faciem se extendit, estque ipsa pupilla, licet aliquando nigricantis coloris appareat, tum propter humoris copiam, quae tota videri non potest, sicut quando aqua est profunda; tum propter quamdam tunicam, quam habet sibi substratam, ut mox dicemus, quae diversos oculorum colores constituit. Secundus humor est vitreus, qui etsi sit splendens et transparens, minus tamen quam crystallinus, sed ad modum vitri in fornace decocti se habet. Iste a parte interiori circumdat et recipit humorem crystallinum, sed non totaliter illum concludit, quia a parte exteriori in superficie manet detecta pupilla, ut recipiat lumen et species. Tertius humor est albugineus, similis albo ovi, qui totam cavitatem oculi replet, ut videmus, et intra ipsum recipiuntur illi duo humores, vitreus et crystallinus, qui pupillam componunt, et deservit ad illam humectandam, et fovendam, quia delicatissima est.

Sunt autem in isto organo visus quinque tunicæ seu membranæ. Prima et magis interior dicitur specularis ob transluceniam et similiter aranea ob subtilitatem. Secunda dicitur reticularis, quia in modum retis multis arteriis et venulis intexitur. Tertia dicitur uvea a similitudine coloris uvæ in folliculo seu superficie, si detrahatur, et ab hac tunica, quae posita est sub humore crystallino, deducuntur varii oculorum colores; nam alii sunt nigri, alii caerulei, alii caesii, alii caprini etc. Quarta dicitur cornea, quia tenuis et splendida ac fortis est, sicut cornu. Quinta dicitur adnata seu adherens, quia totum oculum fovet et consistere facit, et etiam dicitur alba a colore, quem habet.

De quibus videri potest Galenus 10. de Usu Partium cap. 1. et 2., Vesalius libro 7. De Humani Corporis Fabrica cap. 14., Valverde libro 5. Anatomes cap. 11., Simon Portius libro de Coloribus Oculorum cap. 3., et ex philosophis recentioribus Bañez 1. p. q. 78. tract. de Visu dub. 2., Suarez libro 3. de Anima cap. 18., Conimbric. 2. de Anima cap. 7. q. 6. art. 2., Carmelitani hic disp. 10. q. 6. § 1.

Quo autem ordine et situatione ponantur istæ tunicae et humores, non multum refert ad præsens institutum. Sed dicimus, quod humori crystallino et vitreo includenti ipsum deserviunt quatuor tunicae, quæ illum circumdant, scilicet specularis, quæ est magis interior, secundo reticularis, tertio uvea, quarto cornea. Istæ duæ ultimæ continent pupillam, et cornea data est illi in munimentum, uvea est sub pupilla. Relinquendo illam nudam ex parte exteriori, ut recipiat species, reticularis ambit humorem vitreum usque ad crystallinum, quia ei supernatat, et per eam ministrantur spiritus et sanguis, qui in humore crystallino et vitreo non est, quia caret venis. Denique humori albugineo deservit tunica adnata seu alba, quæ foris et pinguis est et alio nomine dicitur pericranium.

Quod attinet ad tertiam et interioriorem partem oculi, qua communicatur cerebro et consistit in illis nervis opticis seu visoriis, non est aliquod peculiare artificium, quod explicemus, sed illi a cerebro proficiscuntur, alter a parte dextra, alter a sinistra, et aliquantulum progressi coniunguntur inter se et rursus separantur unusquisque ad diversum oculum. Vestiti sunt autem duplici membrana, interna tenui et externa dura, ex illisque ortum habent tunica uvea et cornea et per illas communicantur spiritus visorii, et ab

¹ Pa XX. 157 b.

oculis ascendunt species ad sensum communem. Et hæc omnia fere ex ipsa experientia anatomica dissectionis constant.

His suppositis TOTA DIFFICULTAS de sede potentiae visivæ reducitur ad duas opiniones: *Prima* illam collocat in pupilla seu crystallo estque multorum sententia, quos referunt et sequuntur Conimbric. cit. loco q. 7. art. 2., Suarez cit. loco de Anima, Rubio tract. de Sensu Visus q. 8. et alii. *Fundamentum* est duplex: Primum ex ipsa qualitate pupillæ, quæ est omnino perlucida et splendida, tenera et mollis, et præcipua inter omnia, quæ organum visus constituunt. Reliqua enim, sive tunicae sive humores, illi ut principaliori deserviunt vel ad ornatum vel ad defensionem, ergo convenienter illa ponitur potentia visiva. Nam ex eo, quod transparens est, caret omni colore. Oportet autem eo carere organum visus, quia, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 75. art. 2. et in hoc 2. de Anima lect. 17. ¹, pupilla debet carere omni colore, ut possit omnes colores percipere. Similiter ex eo, quod est tenera et mollis, facile immutatur ab obiectis externis per species. Et denique, quia præcipuum est inter omnia, quæ concurrunt ad structuram oculorum, reliqua vero ei deserviunt. — Alterum fundamentum est a posteriori, quia læsa pupilla perditur irreparabiliter potentia visiva; si autem lædantur alii humores aut tunicae, non est irreparabilis visus, ut multi medici affirmant apud Suarez loco cit. Ergo signum est in pupilla subiectari potentiam visivam. Denique in nervis non potest consistere, quia non recte dicitur, quod nervi videant, sed per eos ministrantur spiritus animales ad videndum; ergo in eis non est potentia visiva.

Secunda sententia collocat potentiam visivam in ipsis nervis opticis tamquam in principali parte organi visus. Hoc videtur tradi pluribus locis a D. Thoma, præsertim libro de Sensu et Sensato lect. 5. ¹ circa illa verba Aristotelis: « Non in ultimo oculi (id est in superficie) anima aut animæ sensitivum est, sed manifestum quoniam interius ». Ubi S. Doctor explicat, quod « principium visionis est interius iuxta cerebrum, ubi coniunguntur duo nervi. Et ideo oportet, quod intra oculum sit aliquid perspicuum receptivum luminis, ut sit uniformis immutatio a re visa usque ad potentiam visivam ». Et idem confirmatur lect. 19. eiusdem libri ¹ dicens, « quodsi aliquis dicat, quod sicut sunt duo organa visus, scilicet duo oculi, ita nihil prohibet in anima esse duos visus, dicendum est hoc esse falsum, quia ex duobus oculis fit aliquid unum, et una est operatio amborum, in quantum scilicet visio utriusque oculi concurrat per quosdam nervos ad aliquid intrinsecum, in suum organum, quod est circa cerebrum ». Et tandem in opusc. 43. cap. 3. ² dicit, « quod organum proximum et extrinsecum visus sunt oculi, primum autem et intrinsecum sunt nervi visuales ». Quare S. Thomas non negat pupillam pertinere ad organum visus, sicut etiam lectione illa 5. de Sensu et Sensato dicit, sed ulterius affirmat pupillam se habere ut organum externum, nec ibi consummari visionem, sed intra in nervis visualibus.

Nec potest dici cum Rubio, quod loquitur S. Thomas de organo seu principio visivo radicali, non de proximo et formali. Contra enim est, quia radicale principium est cerebrum, a quo omnes sensus originantur. Ergo si solum assignaret

D. Thomas organum radicale visus, assignaret commune principium omnium sensuum, atque adeo nihil speciale notificaret de sensu visus, de quo illo loco agebat. Et incongrua ratione procederet ponendo visum consummari in nervis visoriis, eo quod visus debet esse unus, si hoc probaret ex unitate radicali organi, in quo omnes sensus radicanantur. Sic enim non probaret unitatem principii visivi proximi, sed unitatem principii radicalis omnium sensuum exteriorum, quod esset contra suum intentum de unitate visionis in sensu visus.

FUNDAMENTUM autem sumitur ex dictis, quia potentia visiva est una, et visio elicitur circa unum obiectum est una. Ergo oportet, quod habeat unum subiectum. Facta autem divisione, sicut discontinuantur alia accidentia, ut color, calor etc., ita et potentia visiva, quæ utique corporea est, dividetur in diversis illis partibus, et ita habebit anima duas potentias visivas et duas auditivas, si quælibet earum subiectatur in diversis organis, id est in duplici pupilla externa. Quodsi dicatur: Quod licet pupillæ sunt duæ exterius, intus tamen colligantur in aliquo uno, hoc est nostrum intentum, quia in illo uno, in quo colligantur, erit unica illa potentia. Non autem colligantur nisi in nervis visoriis, eo quod tota massa pupillæ et humoris vitrei dividitur in duobus organis et cavernis oculorum.

DICES: Potentias visivas revera esse duas, sicut et pupillæ duæ sunt, et visio, quæ est actio immanens et consequenter subiectatur in potentia, a qua elicitur, est duplex, ut etiam concedit Suarez et Conimbricenses et oppositæ sententiæ auctores. Et tamen non videntur obiecta duplicata,

¹ Pa XX. 195 c.

² De Potentiis Animæ (Pa XVII. 29 a).

non quidem propter coniunctionem nervorum, sed quia in eodem situ et ordine et sub eodem axe, ut loquuntur perspectivi, obiectum propositum intuemur. Unde si axes ipsi oculorum inæqualitatem aliquam habeant, ut cum aliquis comprimendo oculum elevat aliquantulum pupillam, res videntur geminatae, sicut etiam cum in aliquibus inspicillis habentibus plures angulos refranguntur imagines, etiam res apparent multiplicatae per illos, cum tamen in omnibus istis casibus nervi maneant æque coniuncti. Non ergo ex eorum coniunctione unitas visionis provenit neque ex divisione geminatio rei visæ. Adde quod, ut refert Vesalius libro 4. de Fabrica Corporis Humani cap. 4., ipse in anatome cuiusdam capitis reperit nervos illos non coniungi, sed divisos a cerebro ad oculos pervenire, et tamen ille homo non videbat obiecta geminata, sed sicut alia simplicia.

Respondetur nos non facere vim in eo, quod obiecta videantur geminata positis duobus oculis, sed quia superfluit ponere duas visiones et duas potentias de eadem re individualiter solum diversas. Sicut enim sufficit unus gustus pro omnibus saporibus et unus odoratus pro omnibus odoribus et unus intellectus pro omnibus intelligibilibus, cur non sufficet unus visus pro omnibus visibilibus? An quia natura providit duas potentias, ut si una amitteretur, altera remaneret? Sed hac ratione etiam posset providere tres vel quatuor aut plures, ut si plures deficerent, aliqua saltem remaneret. Itaque licet duo oculi deserviant ad recipiendas species ab obiectis per duplicem lineam rectam, tamen non ibi consummatur visio, nisi ut ipsi oculi inter se coniungantur, ut sit una po-

¹ Pa XX. 157. sq. (c. 2. [438 b 12]).
² l. c. 195 a.

tentia et una visio, quam coniunctionem non videmus fieri, nisi ubi nervi visorii coniunguntur. Et huius signum etiam affert Aristoteles in illo libro de Sensu et Sensato lect. cit. apud D. Thomam ¹, « quia hi, qui vulnerantur circa tempora scissis poris, qui continent pupillam visivo principio, subito fiunt tenebræ per visus amissionem, sicut si lucerna extinguatur. Est enim pupilla quasi lampas quædam illuminata ab exteriori lumine, et ideo quando præscinduntur pori continuantes pupillam principio visivo, non potest lumen huius lampadis usque ad visivum principium pervenire, et ideo visus obscuratur ». Sic ibi. Quare recte D. Thomas in libro de Sensu et Sensato lect. 19. ² dixit, quod non est dicendum esse duos visus seu duas potentias visivas ex eo, quod sunt duo oculi seu duo organa, quia « ex illis duobus fit aliquid unum et una operatio amborum ». Atque ita totum inconveniens Aristotelis et D. Thomæ sistit in hoc, quod non ponantur plures potentiae visivæ et plures visiones circa idem, quia superfluit altera, et sunt duo accidentia solo numero diversa ab eadem anima. Quod vero inde sequatur videri obiecta geminata, non inferunt. Nam etiam in diversis hominibus aspicientibus idem obiectum per diversas visiones omnes vident obiectum ut unum, non ut geminatum. Tunc vero obiectum ut geminatum videtur, quando species ita refranguntur, quod mutant lineas et videntur, sicut si a diversis locis seu partibus species emitterentur. Neque enim species visibilis emittitur ab obiecto individuali modo, sed secundum latitudinem medii, ita quod a quocumque oculo ibi posito idem videatur, et ita sive unus sive plures oculi in illo

medio ponantur, idem obiectum videntur, quia sub eadem linea tendunt species. Et sic imaginantur perspectivi, quod species visibiles comparantur ab obiecto ad oculum per modum pyramidis, cuius basis sit in obiecto et cuspis in oculo. Si vero species refrangantur, ita quod mutantur lineæ, per quas emittuntur, tot videntur obiecta, quot refractiones, ut constat in perspicillis plurimum angulorum, et tunc obiecta videntur quasi in pluribus locis constituta, quia sub diversis lineis species dividuntur.

Quod vero dicitur de his, qui nervos visorios non habent coniunctos, dicitur imprimis rem illam esse incertam. Et dato, quod ita fuerit, fortassis in ipsa morte fuerunt nervi illi laxati ex aliqua causa et sic divisi, sicut inventi fuerunt in anatome. Vel tertio potuerunt habere aliquem alium modum coniunctionis, v. g. per aliquas fibras vel tenues ramulos, qui non ita potuerunt discerni facta scissione, et sic aliquo modo fuerunt uniti, ut in eis unica potentia visiva poneretur.

ADHUC TAMEN INSTABIS: Quia non apparet, quomodo potentia visiva occupare possit totum organum ab oculis usque ad nervos illos. Nam in oculis etiam dari potentiam visivam negari non potest secundum Aristotelem et D. Thomam, qui dicunt organum visus esse naturæ aqueæ, ut patet in libro de Sensu et Sensato lect. 4. ¹ et 2. de Anima lect. 17. ² Non autem apparet, quo modo incipiat visio in pupilla et consummetur in nervis, quia sic potentiae in oculis essent divisæ et consequenter plures, licet in nervis esset una.

Confirmatur, quia in pupilla et in nervis sunt oppositæ qualitates in

ordine ad videndum. Nam pupilla est diaphana et expers omnis coloris ideoque omnium colorum perceptiva. Nervi autem sunt terrestres et colorem habentes suffusum sicque non omnes colores poterunt percipere, imo impediuntur ipsi nervi videre, quia sunt interius post omnes tunicas oculorum, quæ impediunt transparentiam pupillæ, præsertim tunica uvea, quæ colorem habet, et reticularis, quæ densior est et habet venas et humorem albugineum, qui est coloris albi, et sic omnia videntur alba.

Confirmatur secundo, quia pupilla est terminata aliquo opaco, sicut specula terminata sunt. Id enim requiritur, ut illæ species ibi sistant et refrangantur, ut experientia constat, quia unus homo intuetur imaginem sui in pupilla alterius sicut in speculo. Ergo non potest visio formari in nervis, qui sunt post pupillam, quia illæ species non perveniunt impediende opacitate illa, quæ terminat pupillam.

Denique est difficile, quomodo ipse humor crystallinus debeat esse organum visus etiam partiale, tum quia revera non est pure diaphana pupilla, cum sit aliquo modo nigricans; tum quia oculi sunt naturæ igneæ, quod indicat fulgor, qui confriatis oculis aliquando apparet et ex aliquorum animalium oculis eiaculatur, ergo non sunt naturæ aqueæ.

Respondetur nullum esse inconveniens, quod organum visus sit quoddam heterogeneousum, cuius exterior pars sit crystallina, ut recipiat lucem, et, sicut D. Thomam ubi supra ³, sit quasi lampas illuminata lumine exteriori, interior vero pars in nervis illis consummetur, et ibi species uniantur, ut fiat unica visio, depen-

¹ Pa XX. 155 b (c. 2. [438 a 12]).
² l. c. 80 b (c. 8. [420 a 14]).
³ 136 b 11.

det vero a duplici crystallo seu pupilla quasi duabus viis ad extra procedendo, ut facilius haurire possit species ex omni parte unientes. Neque hoc est ponere plures potentias et postea unam, sed solum unam potentiam subiective ponimus in illo concursu interiori oculorum, dispositiva autem et ministrativa in crystalloide, quæ dividitur in duobus oculis, et ibi fit prima actio dispositiva et inchoativa ad videndum, scilicet haurire species intra se, ad quod requiritur pars diaphana. Deinde fit visio, quod pertinet ad ipsam partem interiorem, ubi utriusque oculi et specierum haustarum fit concursus.

Ad primam confirmationem respondetur illa omnia procedere ex falsa imaginatione, quasi nervi visorii terminentur extra omnes tunicas et humores, ita quod non tangant nec immergantur in ipso humore crystallino quasi fistulæ quædam, per quas a pupilla attrahuntur species, quas in omni opinione necesse est attrahi per nervos, tum ut ab ipsa pupilla ad sensum communem ascendant species, tum ut spiritus animales a cerebro descendant ad pupillam. Sunt autem nervi illi perspicui, et non terrestres nec subfusi, quia ex ipso cerebro, quod est frigidum et humidum, perspicuitatem illam participant. Si ergo pupilla est quidem magis diaphana et ita melius ebibit species et deservit tanquam medium organicum et intrinsecum, ut in organo recipiantur species, nervi autem illi habent quidem perspicuitatem, sed non ita perfectam sicut crystallum, et ideo magis serviunt ad uniendum species quam ad recipiendum et hauriendum a medio extrinseco. Oportet enim id, quod continuatur cum medio extrinseco, esse magis transparens, sicut est ipsa superficies pupillæ, deinde vitreus humor minus est transparens, et deinde nervi visorii, in quibus species uniun-

tur et consummatur visio, minus sunt transparentes, licet habeant id, quod sufficit ad recipiendum species visibiles, ut dictum est.

Ad secundam confirmationem respondetur pupillam non esse terminatam opaco sicut speculum, sed esse spissiolem in parte interiori seu in centro. Et hoc sufficit, ut ibi species refrangantur et possit rei exterioris imago resultare. Non enim solum imago resultat in speculo terminato per opacum, sed etiam in corpore diaphano, quando inspissatur in parte interiori, sicut patet in aqua, in qua redditur imago sicut in speculo, non quia terminatur opaco, sed propter ipsam copiam aquæ causantis illam reflexionem. Similiter ergo non repugnat, quod per crystalloidem et humorem vitreum species transeat et attrahatur per ipsos nervos, quia intra pupillam immerguntur, et tamen quod ipsa pupilla ob copiam humoris reddat imaginem rei exterioris sicut aqua, ut dictum est.

Ad ultimum dicitur pupillam in se esse diaphanam, videri tamen nigricantem, tum propter copiam humoris, qui non omnino penetratur a visu et sic videtur sicut visio maris, quod aliquo modo nigricare videtur; tum ob tunicas, quibus vestitur et a quibus colorem aliquem referre videtur. Quod vero dicitur de ignea natura, respondetur oculum potius esse aqueum, quia participat naturam diaphani et lucidi. Dicitur tamen igneæ naturæ non propter caliditatem, sed propter splendorem seu fulgorem, quem participat et qui provenit a spiritibus, qui sunt subtilissimi et calidissimi sicut quædam substantia splendida, et aliquando foras emittit aliquid splendoris. Cuius signum est, quia tunc magis resplendent oculi, quando fit magna commotio spirituum, ut in vehementia iræ vel in ardore concupiscentiæ;

tunc enim sublucent oculi propter multitudinem spirituum. De quo videatur S. Thomas libro de Sensu et Sensato lect. 3. ¹

AD FUNDAMENTA CONTRARIÆ SENSATIONIS patet ex dictis. Ad primum enim dicitur pupillam esse ita dispositam, ut possit esse organum visus pro parte exteriori ad hauriendum species, non tamen totale organum, in quo visio consummatur. Quod vero organum visus debeat esse expers omnis coloris, ut omnes videat, verum quidem est, sed hoc non solum invenitur in pupilla, sed etiam in nervis visoriis ei immersis, licet magis perspicua sit pupilla, quia immediate accipit species visibiles. Et hoc dicit D. Thomas convenire pupillæ, sed non soli, neque in ea sola totum organum visus esse.

Ad secundum respondetur, non solum læsa pupilla, sed etiam læsis nervis continuantibus pupillam cum principio visus, quod est prope cerebrum, extingui visum, ut docet Aristoteles et D. Thomas libro de Sensu et Sensato lect. 5. ² Et sic non potest inde sumi argumentum, quod magis sit in pupilla quam in nervis, sed quod utrumque pertineat ad organum visus, unum externe, aliud intime, ut explicavimus.

Ad ultimum dicitur, quod nervi vident eliciendo visionem, pupilla vero introducendo species et accipiendo a medio in potentiam, quæ est inchoatio quædam dispositiva ad visionem. Neque inconvenit, quod per illos nervos descendat spiritus a cerebro et simul ibi consummetur visio, ubi est eorum concursus.

Circa secundum punctum huius questionis, scilicet quodnam sit medium visus, supponimus requiri

medium et inquiremus, quale esse debeat.

Et primum constat, tum quia obiectum absens non potest videri, tum quia non debet esse immediate positum supra sensum; ergo requirit præsentiam obiecti cum aliquo medio, id est sine immediata coniunctione ad visum, et hoc secundum probavimus quæst. præc. art. 3. Primum vero ostendemus quæst. seq. art. 1. generaliter de omni sensu externo.

Secundum autem, quod in præsentibus inquiremus, est quale medium sit. Et constat debere esse perspicuum seu diaphanum illuminatum; neque enim alio medio potest reddi obiectum visibile vel species continuari usque ad oculum. Quomodo autem requiratur lumen non solum ex parte obiecti, sed etiam ex parte medii, ostendemus quæst. seq. Nunc experientia ipsa sufficit, quia videmus per carentiam lucis aut per opacitatem impediendam diaphanum cessare visionem; ergo ex parte medii, quo defertur species rei, et mediante quo continuatur seu applicatur obiectum ipsi visui, requiritur perspicuum seu diaphanum illuminatum.

An vero requiratur aliquis aer vel sufficiat quodcumque corpus diaphanum sine aliquo aere, respondetur de necessitate non requiri aerem, tum quia posito crystallo vel vitro immediate supra oculos potest videri obiectum post ipsum vitrum existens; tum quia in cælo oculi beatorum videbunt, ubi tamen nihil aeris datur; tum quia pisces intra aquam vident, dummodo crassitudo aquæ non impediatur lucem, alias ad quid illis darentur oculi a natura, si intra aquam non viderent? Sufficit ergo quodcumque perspicuum, licet nos per aerem melius videamus.

¹ Pa. XX. 152.-154.

² l. c. 157. sq. (c. 2. [438 b 12]).

ARTICULUS II.

QUOMODO FIAT ACTIO VIDENDI
ET QUID SIT.

De actu visionis tria possunt inquiri: *Primum*, quid sit, an sola apprehensio obiecti, an etiam iudicium. *Secundum*, quomodo fiat, an emittendo aliquid extra se, an recipiendo ab obiecto et immanenter operando. *Tertium* ex parte termini, an producat aliquod idolum, in quo obiectum videatur et terminetur ipsa actio visiva. De hoc ultimo agemus quest. seq. art. 3., ubi id de omnibus sensibus tractabitur. In presenti solum expediemus duas primas difficultates.

Circa primum distinguere oportet de iudicio, quod est cum collatione seu comparatione extremorum, vel quod est simplex discretio unius ab alio et largo modo potest vocari iudicium. Ut enim latius dicemus infra q. 11. ¹, tria in iudicio inveniuntur: *Primum* est præsuppositivum, scilicet comparatio unius ad alterum, qua dicitur hoc esse illud seu non esse, pertinetque ad propositionem apprehensivam. *Secundum* formaliter pertinet ad iudicium, scilicet determinatio potentiae et adhaesio ad unam partem, quod fit per assensum seu dissensum. *Tertium*, quod ad istam additionem consequitur, scilicet discretio unius ab alio, qua ita iudicatur unum, quod reicitur aliud, non conveniens tali rei iudicatae, sicut etiam in electione, quae correspondet iudicio, invenitur discretio unius praeter alio. Quod autem illud primum, scilicet comparatio, distinguatur a se-

cundo, quod est assensus, sicut propositio apprehensiva et iudicativa, constat ex his, quae diximus 1. p. Logicae q. 5. ² et amplius dicemus infra q. 11. art. 3.

HOC SUPPOSITO constat, quod in visu et in aliis sensibus externis non potest dari iudicium quantum ad assensum et comparisonem, sed solum quantum ad discretionem simpliciter modo, non compositivo, quod est iudicium imperfecto modo; in nobis tamen potest in sensu interno, qui est cogitativa, dari iudicium secundum aliquam comparisonem vel collationem, ut latius dicemus infra q. 8. art. 3.

Sumiturque hoc ex D. Thoma q. 1. de Veritate art. 11. ³, ubi iudicium per collationem et compositionem aliis sensibus negat praeter cogitativam, et ita iudicium naturale, quod tribuit sensibus, solum intelligitur de iudicio imperfecto discretionis. Quod enim fit cum aliqua collatione seu resolutione, discursum aliquem importat et comparisonem inter extrema quod totum excedit rationem specificam sensus externi, qui solum tendit in suum sensibile illo simplici modo, quo immutatur ab eius praesentia.

Quod vero detur in sensu externo illud iudicium imperfectum discretionis apprehensivae, constat, quia ad discernendum unum ab alio non requiritur collatio, sed sufficit distincta immutatio, quae sentiatur et experiatur. Visus autem experitur aliter se sentire nigrum, aliter album, et auris aliter audire sonum acutum, aliter gravem, et lingua aliter sentit amarum, aliter dulce; ergo discernit istas differentias, si quidem diverso modo sentit unum et aliud, licet non conferat. Unde di-

¹ art. 3.² art. 1. (f. 145 a 12).³ Pa IX. 21 b.

citur Iob 12. ¹: « Nonne auris verba diiudicat et fauces comedentis sapientiam? ». Et in hoc sensu Aristoteles dicit 2. Topic. cap. 4. ², quod iudicare se habet ut genus ad sentire et intelligere. Et 2. de Anima textu 63. ³ dicit sensum iudicare de sensibilibus propriis, ubi videri potest D. Thomas lect. 13. ⁴ Verificatur enim de iudicio quantum ad discretionem sentiendi differentias illas, ut dictum est.

Circa secundum punctum fuit antiqua Platonis opinio, quod visio fiebat per emissionem radiorum visualium ab oculis, quae luci externae se continuando visionem efficere, quam sententiam secutus est Galenus 7. de Placitis Hippocretis et Platonis et libro 10. de Usu Partium in fine, et multi ex antiquis Platoniciis, licet non eodem modo ab illis explicetur. *Quidam* enim dixerunt emitti ab oculis radios seu spiritum lucidum, a quo medium alteratur indeque splendor quidam pervenit usque ad obiectum visibile, et cum speciebus commixtus perficit visionem. Sed quia isti negant species obiecti pervenire ad visum, quod non negavit Plato, ideo iste modus non explicat sententiam Platonis. *Alii* ergo ponunt radios illos emitti ab oculis et pertingere usque ad ipsum visibile vel saltem usque ad certam distantiam, ad quam perveniunt species visibiles, et inde radios illos simul cum speciebus reverti ad oculum in eoque visionem perficere. *Alii* denique dicunt species ipsas prius ad oculos pervenire et postea egredi spiritus illos seu radios ab oculis per aerem usque ad certam distantiam, et in illis esse virtutem formandi visionem in aere, cum approximant

obiecto. Ita Valles libro 2. Controvers. cap. 30.

NIHILOMINUS omnino dicendum est cum Schola Peripatetica visionem non fieri per illam emissionem radiorum, sed recipiendo in se species obiecti potentiam illis actuatam formare visionem tamquam actum in ipsa manentem et nihil extra se producentem.

Ita Aristoteles in libro de Sensu et Sensato cap. 2. ⁵ et D. Thomas ibi lect. 4. ⁶, de quibus etiam videri potest Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 3. tract. de Visu, dub. 2. 2. concl. versus finem, Conimbric. 2. de Anima cap. 7. q. 5. art. 2., Suarez libro 3. cap. 17.

FUNDAMENTUM sumitur primo, quia visio est actus vitalis, ergo elicitur a potentia vitali et a concursu animae, nec sufficit media virtute diffusa elicitur in aere, quia sic primo inciperet visio, ubi non est principium vitale, scilicet extra ipsum videntem, et sic illa visio non esset actio vitalis. Neque est simile de generatione, quae mediante virtute decisa a generante fit. Nam illa virtus decisa nisi coniungatur viventi, v. g. feminae, non potest vitaliter generare, sed fiet generatio virtute coeli, sicut cum semina plantarum mandantur terrae. Adde, quod visio est actus immanens, quae solum redit videntem, non vero alterat id, quod est extra se, ergo debet perfici in ipso oculo, non vero in aere, seu in aliquo extra videntem.

Secundo, quia ille radius emissus ab oculo vel est aliquod corpus vel aliquod accidens, v. g. aliqua lux vel splendor. *Non primum*, quia tale corpus vel moveretur motu locali ab oculo ad obiectum, et sic visio non

¹ 11.² 111 a 19.³ c. 6. (418 a 14).⁴ Pa XX. 131.⁵ 438 a 25.⁶ Pa XX. 155 b.

fieret in instanti, sicut nec motus localis, nec posset ad rem valde distantem, v. g. usque ad cœlum, pervenire illud corpus nisi multo tempore, et requireret magnam quantitatem ex oculis emitti ad tam varia obiecta, quæ conspicit, et sic valde attenuaretur, vel corpus illud non moveretur motu locali, sed per multiplicationem et generationem in ipso medio, et sic non posset fieri sine corruptione ipsius medii, in quo fieret illa generatio et multiplicatio corporis, nec posset fieri in instanti, sed in multo tempore. *Si autem ille radius emissus est accidens*, v. g. aliqua lux vel splendor, vel debet pervenire usque ad ipsum visibile vel solum usque ad aliquam distantiam. Primum esse non potest, quia a tanto corpore, qualis est pupilla, non potest emanare splendor vel lux, quæ perveniat ad tantam distantiam, sicut sunt omnia visibilia, quæ videmus etiam usque ad ipsum cœlum, cum maior sit splendor alicuius lucernæ vel ignis, qui tamen ad tantam distantiam non pervenit; imo si tantum splendorem sufficit eiaculari oculus, non est ratio, cur de nocte non videat illuminando medium. Si vero solum usque ad certam distantiam pervenit, imprimis non est assignabilis nisi divinando, quanta sit illa distantia, ad quam potest pervenire. Deinde, si perveniat ad talem distantiam v. g. viginti palmorum, et hoc sufficit, ut ibi fiat visio cum speciebus ad illum locum pervenientibus, ergo si in illo loco ponatur oculus cum eisdem speciebus, videbit etiam radii non emittat. Denique non potest fieri reflexio illius lucis usque ad ipsum oculum, præsertim quando visibile est in magna

¹ c. 8. (290 a 23).

² 959 a 3.

³ 780 b 35.

⁴ 373 b 4; cfr. de Memoria et Reminisc. c. 1. (451 a 8).

⁵ c. 2. (438 a 25).

distantia, ut cœlum. Nam sol cum sit corpus ita magnum et tanta luce præditum, non potest radios suos reflectere usque ad se; quomodo ergo poterit oculus existens in terra emittere radios illos usque ad ipsum solum et iterum reflectere usque ad se?

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obicies primo auctoritatem Philosophi, qui in 2. de Cœlo textu 49. inquit « nihil differre, utrum dicamus visum moveri ad res vel visibile ad visum ». Et in Problematibus sect. 31. probl. 16. ² ait luscus contractis oculis propterea videre, quia radius exiens per angustiore locum non ita facile distrahitur in propatulo. ³ E contra vero in 5. de Generat. Animal. cap. 1. ³ inquit, quod ideo oculi prominentes non ita perfecte videant sicut concavi, quia istorum motus recte procedit, et non ita in vastum sicut illi.

Et confirmatur, quia negari non potest ab oculis fascinantium emitti qualitates noxias, quæ lædunt illos, quos fascinant; ergo aliqui radii exeunt ab oculis, qui illis qualitatibus pravus imbuunt. Et de Antipheronte narrat Aristoteles 3. Meteorolog. cap. 4. ⁴ habuisse ante oculos imaginem seu idolum sui, quia visus propter imbecillitatem non poterat aerem propellere; ergo sentit aliquid quem motum fieri a visu in aerem.

RESPONDETUR de mente Aristotelis satis constare, quia ex professione impugnat illam sententiam loco cit. de Sensu et Sensato ⁵. Si quando vero utitur opposita, non est ex propria sententia, sed iuxta sententiam aliorum vel ad eum modum, quo mathematici seu perspectivi utuntur no-

mine visus, imaginando lineas visuales, ac si essent radii ab oculis emissi, qua ratione S. Thomas interpretatur Philosophum loco cit. de Cœlo ¹ et quæst. de Spirit. Creat. art. 9. ad 12. ² Similiter interpretatur Augustinum ³. Quod vero fertur ex Philosopho de habentibus oculos prominentes concavos vel luscos, respondetur non sumi ibi radium pro eo, qui emittitur ab oculis ad videndum res, sed pro eo motu, quem faciunt species ingredientibus ad oculum, quia aliquando procedunt per lineam seu radium magis unum, et sic magis reconcentrantur in oculo, et fortius videt, aliquando vero species ipsæ magis dissipantur, sicut in oculis prominentibus, et minus unite ingrediuntur, ideoque visio fit secundum lineam vel radios magis dissipatos, et sic minus videt.

Ad confirmationem dicitur, qualitates illas noxias procedere ab oculis ut alterantibus corpus continuum qualitibus, quas habent in spiritibus seu humoribus noxiis ipsorum oculorum. Sed de hac alteratione non agimus in præsentia, sed de emissionem radiorum visualium ad videndum obiectum. Quod vero dicitur de Antipheronte, non est ad propositum, quia ille non emittebat radios ad obiecta, quæ videbat, sed humorem aliquem, qui ab oculis diffusus addensabatur in aere propinquiore, nec poterat propelli propter debilitatem, et ita fiebat quasi speculum ex humore addensato, in quem species ipsius tamquam in speculo quodam refrangebatur, et formabatur illa imago seu idolum sui, sicut in quocumque alio speculo formari possit, ut exponit D. Thomas 3. Meteorolog. lect. 5. ⁴

Secundo arguitur: Quia distantia et magnitudo rei, cum sint sensibilia communia, non habent propriam et peculiarem speciem in oculo, ergo non possunt discerni nisi ratione emissionis radiorum ab oculo, ita ut quando longius radii protenduntur, cognoscatur distantia, quando vero non protenduntur, propinquitas; neque enim per speciem coloris potest illa distantia discerni, et alias speciem propriam non habet in oculo.

Confirmatur, quia non videtur credible ex omnibus rebus perenniter emanare species et imagines, ita ut quandocumque et ubicumque ponatur oculus, inveniatur species paratas ad videndum. *Similiter* neque videtur credible tot imagines rerum in tam parva pupilla poni cum tanta distinctione, ut singula quæque discernat, siquidem species ipsæ cum sint extensæ, oportet, quod una ponatur supra aliam in oculo et consequenter cum confusione.

RESPONDETUR illud argumentum etiam currere in opposita sententia. Nam etiam visio fiat per extramissionem, restat explicare, quomodo illa emissio radiorum facta ab oculo possit ipsam distantiam discernere, an pertingendo usque ad ipsum obiectum distans, et sic non solvitur difficultas, quomodo radius emissus ab oculo possit usque ad cœlum pertingere, vel solum perveniendo usque ad medium, et non usque ad ipsum obiectum, et sic restat explicare, quomodo possit metiri et sentire illam distantiam, quæ restat a medio usque ad obiectum.

Quare ad argumentum relictis variis solutionibus respondetur ex D. Thoma 2. de Anima lect. 15. ⁵, quod secundum perspectivos visio

¹ II. lect. 12. (Le III. 166. n. 5).

² Pa IX. 453 a, 456 a.

³ l. c. cf. August. Contra Felicianum de Unitate Trinitatis c. 12. (Migne P. L. XLII. 1166).

⁴ Le III. App. XCVI. n. 2.

⁵ Pa XX. 75. sq.

fit per hoc, quod corpus emittit species ad modum pyramidis, cuius basis est in ipso corpore et cuspis in oculo, eo quod res visa est maior in quantitate quam pupilla, vel saltem potest videri ut coniuncta cum aliis rebus facientibus maiorem quantitatem in toto medio, in pupilla autem semper tangitur quasi in cuspide, quia est multo minor de se quam res ipsæ visæ. Quando autem basis est magis distans a cuspide seu angulo, tanto ipsa latera pyramidis sunt longiora et angulus ipse redditur minor, unde quanto a remotiori videtur, minus res ipsa videtur, et tanta potest esse distantia, quod evanescat.

Dices: Ergo cum a quolibet puncto possit aliquod corpus videri, sequitur, quod fieri possint infiniti anguli in eadem specie, quod est absurdum. Deinde, quia si ratione distantiae fit minor angulus, ergo crescente distantia minuetur angulus, et ita in dupla distantia aliquid videbitur duplo minus, quod est contra experientiam, quia intra certam distantiam, v. g. decem vel quinque palmorum, videtur res omnino eiusdem magnitudinis.

Respondetur primum non esse absurdum, quia non sunt infiniti anguli in actu, sed in potentia, quia scilicet a quocumque puncto designari potest angulus sicut et cuspis respective ad rem ipsam visam, quod non est inconueniens. Ad secundum dicitur, quod non ex quacumque distantia fit notabilis elongatio obiecti, quæ sentiatur visu, præsertim si sit perfectæ et acutæ virtutis, quæ possit maiorem distantiam vincere. Unde licet duplicata distantia reddatur angulus minor quasi geometricæ et mathematicæ, non tamen visualiter et perspective, eo quod species illæ non sunt notabiliter debilitatæ, quia non sequitur in debilitatione et representatione sua modum anguli mathe-

matici, sed visualis. Hic enim in quantum visualis multum pendet a luce et a dispositione medii; quando enim medium nihil habet interiectum, facilius decipitur visus in mensuranda distantia, quam si sit aliud quod corpus interiectum, cuius quantitate distantiam metiatur. Itaque non ex qualibet anguli variatione in ratione quantitatis fit etiam variatio in ratione visualis.

Ad confirmationem respondetur, quod cum species sint similitudines naturales et naturaliter effluant a corporibus, non est inconueniens perenniter derivari istas species, quamdiu obiectum manet. Quod vero tot imagines rerum recipi possint in eadem pupilla, non est inconueniens, quia illæ qualitates intentionales non sunt contrariæ inter se, cum earum officium solum sit representare, non vero alterare, et quilibet pars speciei totum representat, quia modo immateriali id facit, et licet sit accidens extensum in pupilla, non tamen ratione extensionis representat, sed ratione virtutis intentionalis, quæ eadem est in qualibet particula speciei, nec una confunditur cum alia, siquidem minima sufficit in qualibet parte pupillæ. Et ab effectu id constat, quia plures oculi positi in eodem medio idem vident, cum tamen in quolibet oculo non ponantur, nisi particula speciei, quæ est in toto medio.

ARTICULUS III.

QUOD SIT ORGANUM POTENTIÆ AUDITIVÆ, MEDIUM ET ACTUS.

Circa organum auditus eodem modo procedendum est sicut in explicando organo visus, quod constat tribus præcipuis partibus. Prima est omnino exterior, scilicet ipsæ aures. Secunda omnino interior et tangens

ipsum cerebrum, et est nervus quidam descendens a cerebro et inde in duos ramos divisus utrumque sensorium auditus tangens. Denique est pars quædam media spirituosa et aerea, tecta pellicula quadam seu membrana, quæ dicitur tympanum vel myringa.

DE AURIBUS SEU EXTERNA PARTE AUDITUS, structura eius satis apparet. Est enim anfractuosa et inæqualibus partibus disposita angustamque viam præbens interiori auditui, tum ut aer refrangatur per illas obliquitates, nec immediate a vehementia soni pulsetur auditus et lædatur; tum ut ab externis iniuriis defendi possit illo obstaculo interposito. Similiter via, quæ intrat ad interiorem auditum, est angusta, ne aqua vel aliud corpus spissum de facili intret et impediatur auditionem. Si enim aqua intret ad cavitatem interiorem et dissolvat partem illam aeream, quæ ibi est, surdoscit auditus, ut docet Aristoteles 2. libro textu 83. ¹ et ibi D. Thomas lect. 17. ²

SECUNDA PARS ORGANI AUDITUS, magis interior, et quæ immediate sequitur post istam exteriorem, in primis ab istis anfractibus aurium, et via ita angusta intratur ad cavitatem satis amplam, in qua est aer seu substantia quædam spirituosa et tenuis, quæ dicitur aer immobilis vel ædificatus, ut appellat Aristoteles ³, eo quod ad percipiendos omnes sonos, qui fiunt motu aeris, debet organum auditus omni tali motu et sono carere, sicut organum visus in pupilla debet carere omni colore et luce et esse perspicuum. Non tamen aer iste est elementalís, sed animatus, alias facile corrumpetur et corrumpetur cerebrum existente ibi tanta humorum copia et frigore,

quo abundat cerebrum, sicque nimis capiti noceret elementalís aer, cum a frigore cerebri ingrossaretur. Ista autem substantia tenuis aerea tegitur versus partem externam aurium pellicula quadam seu membrana, quæ tympanum appellatur, eo quod in formam tympani est facta et sustentatur tribus parvis ossibus, quorum unum simile est incudi duobus pedibus innitenti, aliud simile malleolo, aliud stapedi. Et quidem ossa ista et membrana seu tympanum ipsa experientia constat inveniri in capite, facto anatome. Sed tamen aer ille seu substantia tenuis nequaquam inveniri docet Vesalius libro 1. de Fabrica Corporis Humani cap. 8., l. 1. cap. 36., l. 7. cap. 15. et Valverde libro 1. Anat. Corp. Hum. cap. 3 et 37. Quod aliqui, ut Suarez libro 3. cap. 22. n. 3., referunt ad hoc, quod in morte pars illa propter sui tenuitatem facile exhalatur. Et fortasse si caput aliquanto tempore detineatur, facile id crediderim, sicut etiam alii spiritus tenuissimi exhalantur. Sed licet aer ipse propter dictam tenuitatem non reperitur in capite mortuo, sed dissipetur, saltem non poterit non reperiri cavitatis ipsa seu locus aeris ita disposita, ut appareat intra illam membranam seu tympanum non esse aliquod corpus crassius, quo occupetur, et ideo tenui aliqua seu spirituosa substantia repleri debere. Quod a signo patet, quia aliquando intus fit sonus, cum indispositum est organum auditus, ergo ibi est aliquis aer, alias non posset ibi sonus fieri.

TANDEM INTIMA PARS AUDITUS consistit in nervis, qui descendunt a cerebro usque ad aures, sicut de nervis opticis seu visoriis diximus art. 1. ⁴ Ex his tribus partibus, quibus tota

¹ c. 8. (420 a 13).

² Pa XX. 80 b.

³ 2. de Anima c. 8. (420 a 9).

⁴ 134 a 34.

fabrica auditus constat, de prima quæ omnino externa est, non est dubium in ea non esse **potentiam auditivam**. Nam etiamsi abscindatur auricula quoad totam partem externam, adhuc auditu sentitur; ergo potentia non est in ipsis auribus externis, præsertim quia ad exercendam actionem auditus requiritur delicatior substantia, quia ipsa operatio spiritualior et virtuosior est, quam ut possit exerceri illa exteriori parte aurium, quæ satis crassa est. Quare solum restat differentia inter illas duas partes interiores, scilicet aërem tympano opertum, quæ est satis delicata substantia, et nervos a cerebro descendentes. *Et aliqui* ponunt sensorium in nervo, ut Albertus Magnus¹, et Galenus² in id etiam videtur inclinare. *Alii* communius constituunt in ipso aere interiori, quæ videtur esse sententia Aristotelis 2. de Anima textu 82.³: «Auditus», inquit, «connaturalis est aeri propter id autem, quod in aere est». Quem locum exponens S. Thomas ibi lect. 17.⁴ inquit, quod aer, qui est in auribus, «est firmiter dispositus cum hac proprietate, quod sit immobilis, ad hoc, quod animal possit sentire per certitudinem omnes differentias motus. Sicut enim humidum aqueum, quod est in pupilla, caret omni colore, ut possit cognoscere omnes colorum differentias, ita oportet, quod aer, qui est intra tympanum auris, careat omni motu, ad hoc quod possit discernere omnes differentias sonorum». Sequuntur hanc sententiam Caietanus 2. de Anima cap. 7., Conimbric. ibi cap. 8. q. 4. art. 2., Carmelitani disp. 11. q. 7. § 1., Suarez libro 3. de Anima cap. 22. et communiter alii.

¹ 2. de Anima tract. 3. c. 20. (ed. Vivès V. 269).

² 8. de Usu Partium c. 6.

³ c. 8. (420 a 4).

⁴ Pa XX. 80 b.

⁵ art. 1. et q. 7. art. 3.

⁶ De Potentia Animæ (Pa XVII. 29 a).

Fundamentum est, quia organum sensitivum debet esse valde conforme et proportionatum suo obiecto. Constat autem, quod sonus, qui est obiectum auditus, causatur ex aëri percussione, ut ostendimus quæst. seq.⁵ Ergo convenienter pro organo et subiecto potentia auditivæ assignatur ille aer connaturalis et interior, qui est aer animatus utpote habens in se potentiam vitalem, et vocatur ætæquivoce, quia est substantia spirituosam et tenuis et similis aeri.

NIHILOMINUS proportionaliter loquendo ad ea, quæ diximus de organo visus art. 1., quod est pupilla cum dependentia a nervis opticis, in quibus consummative et formaliter est visus, ne cogamur duas potentias vivas superflue multiplicare, sed quod organum ut primo receptivum specierum est pupilla, ut autem elicativum visionis communicata sibi specie est nervus visorius, ita de potentia auditiva idem dicendum est propter eandem rationem, ut etiam advertit S. Thomas opuse. 43. cap. 3.⁶, ubi inquit: «Auditus est vis ordinata in nervis mollibus a cerebro procedentibus ad apprehendendum sonum causatum ex aëri commotione constricti inter percussiones et percussum». Itaque organum potentia auditivæ sicut et visivæ habet duplicem functionem: *Prima* est accipere species seu haurire illas e medio, et quantum ad hoc convenienter ponitur organum auditus in illa substantia, quæ valde affinis est medio deferenti species. *Secunda* functio et præcipua est elicere sensationem, et hæc quia virtuosior est et activior et unica in unoquoque sensu, convenienter ponitur in illa parte, quæ te-

nacius participat vim spirituosam cerebri, id est spiritus animales, et per modum unius potest ipsam potentiam sensitivam habere et operationem elicere.

Convenienter ergo ponitur vis auditiva in nervis illis, qui uniuntur inter se et sic possunt habere unicam potentiam; et quia cerebro propinquiores sunt, efficacius in illis operantur ipsi spiritus, qui a cerebro descendunt, quia propinquius ipso participant.

Circa medium auditus advertendum est, quod triplex medium distingui potest: *Primum*, ubi generatur sonus, quod dicitur medium soni realis. *Secundum*, per quod defertur ipse sonus, quod dicitur medium soni intentionalis seu specierum soni. *Tertium*, per quod infertur in potentiam auditivam, quæ est medium intrinsicum ipsi organo et pars illius.

De primo medio dicemus quæst. seq.¹, ubi ostendimus, quomodo generetur sonus, et quod necessario requiratur collisio aeris saltem ad primam eius generationem.

De secundo medio est difficultas, an per quodecumque corpus etiamsi sit solidum et densum possint deferri species intentionales soni, ut quotidiana experientia videmus, et in aqua posse audiri sonum formatum in aere constat, quia pisces audiunt intra aquas, et qui sub aquis natant, etiam audire aliquantulum comperitur est. Sed quando corpus ita est densum, quod non relinquit aliquid aeris, dubium est, an deferantur species soni.

ET DICIMUS videri probabilius, quod densitas corporis, etiamsi porosum non sit, non impedit traiectionem specierum intentionalium auditus, licet oppositum etiam sit probabile.

Prima pars constat, quia intra parietes crassissimos audimus sonum

exteriorem, nec potest dici, quod species transeat solum per poros, tum quia valde debilitarentur, et ita ad parvam crassitiam parietis aut nullus aut exiguus valde sonus audiretur; tum quia per aquam defertur sonus et per ignem, nec tamen habent poros, quia sunt fluida; tum quia beati in cælo audient, et deferrentur species per corpus solidissimum cæli, ubi nullus est aer, ut docet S. Thomas in 2. dist. 2. q. 2. art. 2.² Si tamen medium nimis incrassescat, species ipsas retundi et corrumpi constat ipsa experientia, ut quando aliquis sub terra clamat, si multa moles terræ sit superposita, non auditur, et similiter si multa corpora sint interposita aut medium sit nimis crassum.

Secunda vero pars, quod oppositum etiam sit probabile, constat, quia corpora, per quæ deferuntur species ad auditum, vel habent poros vel sunt corpora valde subtilia, ut aqua et ignis; et similiter in cælo species deferuntur vel per corpus subtile, si cælum subtile est, ut multi putant, vel saltem divina virtute deferuntur tamquam per medium minus connaturale, vel quia species illæ efficaciore erunt, utpote a maiori virtute procedentes ex ore beatorum. Ceterum quod per corpus omnino clausum et crassum, ita quod nihil aeris vel subtilioris corporis retineat, deferantur species auditus, neque experientia probari potest nec suffragatur ratio, quia medium, in quo generatur sonus, debet esse valde subtile, ita ut collidatur aer inter corpora percussoria. Ergo a fortiori medium, per quod talis sonus deferatur et multiplicatur, debet esse eisdem subtilitatis; ergo multo melius, per quod multiplicantur species eius, quia subtiliores sunt quam ipse sonus.

¹ art. 1. et q. 7. art. 3.

² Pa VI. 407 b.

* Circa tertium medium, quod est internum in ipso organo, constat debere esse aerem illum seu spirituosam substantiam, quæ intra aures, est, quia si illa cavitas impleatur aqua vel alio quovis humore, animal non amplius audiet, imo plerumque surditas provenit ex nimia crassitudine illius aeris, et ad perfecte audiendum oportet, quod sit attenuata et subtilizata. Quare Aristoteles in hoc 2. de Anima textu 83. ¹ et D. Thomas ibi lect. 17. ² inquit, quod auditus fit in aqua, dummodo non ingrediatur aqua ad ipsum connaturalemaerem, sed cum hoc accidit, non audiet animal propter corruptionem aeris, qui requiritur ad audiendum, et ita docet experientia, quod dum intrat aqua per aures, in his, qui immerguntur, deficit auditus.

Debet autem iste aer esse immobilis, ut docent Aristoteles ³ et D. Thomas ⁴ citati, quia si aliquis sonus intus efficeretur, hoc ipso impediretur audire sonos externos, sicut alii sensus impediuntur videre sua sensibilia, si aliquo illorum affecti sint. Nec obstat, quod dicit Aristoteles textu 82. ⁵, quod « cum externus aer movetur, etiam moveatur internus », ergo internus non est immobilis. Respondetur enim loqui Aristotelem de auditu non recte disposito, sed ab externo aere commoto. De recte autem disposito subdit, « quod aer debet esse immobilis, ut exacte sentiat omnes differentias motuum. Ex hoc tamen tamquam ex signo optime deducit Aristoteles debere intus in aure esse aliquem aerem internum, quia aliquando contingit intus moveri et fieri sonum, ergo signum est ibi aliquem aerem esse intra aures.

¹ c. 8. (420 a 11).
² Pa XX. 80 b.
³ c. 8. (420 a 9).
⁴ Pa XX. 80 b.
⁵ c. 8. (420 a 4).
⁶ 533 a 21.
⁷ 657 a 17.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obicies primo: Si organum auditus esset aer internus, deberet esse in omnibus animalibus. Sed in aquatilibus non est aer, siquidem cum continuo sint intra aquam, opplentur eorum auditus aqua, et ita nunquam audient, sicut nos non audimus, quando illa cavitas aurium opplentur aqua. *Item* multa animalia habent sensum auditus in medio corpore, et non in capite, ut Aristoteles docet 4. de Historia Animal. cap. 8. ⁶, et in aliis non apparet locus determinatus ipsius auditus, ut dicit in 2. de Partibus Animalium cap. 12. ⁷ Ergo in istis non potest organum auditus consistere in aliquo aere interno, quia in medio corporis non datur talis aer.

Confirmatur, quia non minus aer est medium ad species visibiles quam ad audibiles, et tamen organum visus non est in aliquo aere, sed in pupilla, quæ est humoris crystallini et aquei. Ergo non bene colligitur, quod organum auditus debet esse in aere, quia medium idoneum ad deferendas species est aer. **RESPONDETUR**, quod de organo aquatiliū proportionaliter dicendum est, quod est aliqua substantia tenuis respective ad eorum auditum, quæ etiam aer vocari potest, sed non ita tenuis sicut apud nos, eo quod crassiori medio utuntur, et ita non læditur organum auditus in illis ab aqua circumstante aut etiam ingrediente aures. Non enim est verus aer, sed animatus ille, qui est et quedam spirituosa substantia, quæ

in aliis potest esse crassior, in aliis subtilior, sicut spiritus animales ad videndum in aliis subtiliores sunt, in aliis crassiores, et calor cordis in animalibus terrestribus indiget refrigeratione et respiratione aeris, quia sua subtilitate facilius penetrat ad cor, in piscibus vero sufficit refrigeratio aquæ sine respiratione aeris. Eodem modo sufficit eis ad auditum crassior substantia et quæ non lædatur ab aqua, quæ nobis non sufficit.

Et si instes: Ergo multo minus audient aquatilia quam terrestria, siquidem habent medium seu organum crassius, quod utique impedit auditum; et tamen experientia docet pisces satis perfecte audire, quia quolibet strepitu facto auferunt. *Respondetur*, quod in habentibus aerem tenuem pro organo auditus ex aliqua crassitudine adventitia tollitur illud connaturale temperamentum, et ita ex abundantia humoris viscosi generatur surditas. Ceterum animalia, quæ ex suo naturali temperamento habent organum crassius, non ideo imperfectius audient, quia illa crassitudo non est adventitia, sed naturalis, et ita afficitur his qualitatibus, quæ ad perfectum auditum deserviunt, sicut in animalibus respirantibus, si aqua loco aeris intret, non fit sufficiens refrigeratio, sed suffocatur cor, in animalibus autem non respirantibus fit sufficiens refrigeratio etiam per aquam. Ex alia etiam parte compensatur auditus in piscibus, quia cum intra ipsam aquam non generetur sonus sicut in hoc aere, medium est multo magis sedatum et quietum, et sic species audibiles ad illos delatæ multo melius sentiri poterunt, etiamsi temperamentum sit crassius.

De aliis animalibus in argumento relatis respondetur, quod in illis licet organum auditus non sit in ca-

pite, tamen ita dispositum est, ut habeat aliquam substantiam tenuem pro organo auditus; est autem accidentalis differentia, quod sit in capite vel extra caput.

Ad confirmationem respondetur, quod in visu aer est medium, solum in quantum diaphanum, quod non minus salvari potest in humore crystallino quam in aere, imo ibi perfectius in ordine ad hauriendas species et retinendum illas cum maiori tenacitate. At vero in auditu aer est medium non propter diaphaneitatem, sed propter subtilitatem, quæ requiritur ad edendum sonum, qui est proprium obiectum auditus, et ideo organum auditus debet esse substantia aerea et subtilis, ut habeat affinitatem cum aere, in quantum subtilis et sonativus.

Secundo arguitur contra id, quod dicimus aerem illum internum debere esse immobilem, ut possit percipere omnes differentias sonorum. Contra est, tum quia in sensibus non impedit realis sensibilitas intentionalem. Nam color realis v. g. non contrariatur intentionali, neque intentionalis impedit qualitatem realem. Ergo etiamsi auris habeat realem sonum, non impediatur habere alios intentionaliter. Tum quia visus afficitur luce et diaphaneitate realiter, et tamen sunt obiecta visibilia, nec propterea impeditur videre alia obiecta visibilia, scilicet colores. Similiter vis imaginativa omnia corporalia cognoscit, quia omnia sub imaginatione cadunt, et tamen non caret omni corpore. Ergo non requiritur carere omni illo sensibili, quod percipi potest a tali potentia.

RESPONDETUR, quod una qualitas realis, v. g. color, non contrariatur alteri intentionali in ordine ad existendum in eodem subiecto. Impedit tamen in ordine ad movendum, et ipsa species intentionalis ex qualitate medii, per quod transit, imbibit a-

lium modum movendi. Et quidem in gustu et tactu non est ita difficile, quia cum res tangibilis et gustabilis debeat coniungi cum ipso organo seu medio interno coniunctione reali, si gustus est affectus amaro humore vel tactus excessivo calore, eadem qualitate reagendo inficiunt rem sibi coniunctam, et res illa humore illo infecta redditur amara et speciem amaritudinis inducit in linguam. Ceterum in visu et auditu et sensibus, quæ pertinent obiecta non esse sibi omnino immediata et quasi superposita, difficilius est, quomodo qualitas existens in ipso organo, v. g. color vel sonus inficiunt vel afficiunt non quidem ipsum obiectum, quod est aliquantum distans, sed speciem ipsam, quæ sibi inhæret, ut mutant representationem eius ad modum illius qualitatis, qua organum est affectum.

Nihilominus dicimus, quod color vel sonus, si esset in ipso organo, impediret cognitionem alterius coloris vel soni distincti, quia non haberet talis potentia dispositionem requisitam ad cognoscendum omnes colores, eo quod non haberet aliquam dispositionem respicientem omnes universaliter et indifferentem, sed tantum particulariter unum, eo quod affectus est illo particulari, et consequenter non potest virtus illius indifferentem extendi ad alios, utpote particulariter conformatus illi. Nunc autem, quia lucem et diaphaneitatem habet, omnia videt sub ratione diaphani et lucidi, quod indifferentem se habet ad omnes colores, et videt illos ut lucidos et ut terminativos et motivos diaphani. Similiter auditus debet esse liber ab omni sono particulari, sed debet habere aerem quantum ad subtilitatem et tenuitatem, quia hæc ratio est communis omni sono, quod fiat per collisionem subtilis corporis, quod est aer. Unde tale corpus subtile in-

¹ art. 2.

differens est ad omnes sonos. Non ergo ex contrarietate coloris cum specie intentionali aut mutatione representationis eius, sed ex defectu ipsius potentiae, quæ hoc ipso, quod esset affecta uno determinato colore, non posset indifferentem et universaliter omnes respicere nec habere specificativum complectens omnes alios colores, nisi tantum illum, quo afficitur, quia solum illi posset conformari, nascitur impedimentum videndi alios colores, quia non potest visus extra suum specificativum ferri. Tunc autem non posset specificativum excedere modum et virtutem illius coloris, quem in se haberet, cum specificativum debeat conformari specificato.

Quodsi inquiras, quomodo quando medium est affectum determinato colore, non autem ipsum organum, impediatur species transiens per illud medium et representet iuxta colorem ipsius medii, et tamen non currat ibi ratio facta. Respondetur impediri tunc illam speciem ob aliam rationem, nempe quia color, qui est magis immediatus potentiae, fortius movet, et cum ita interponatur, ut non nisi per illud possint species transire, impedit earum motionem, ut non fiat nisi ad modum ipsius coloris, qui est in medio, quia miscetur in illa linea, qua tendit ad oculum, alia species fortior, utpote immediatior potentiae, et confundit propriam motionem talis speciei, ne sentiatur distincte ut est in se, sed ad modum fortioris moventis, cum quo miscetur et per cuius lineam transit. Quomodo vero de intellectu probetur, quod debeat esse incorporeus, quia omnia corpora cognoscit, dicitur infra q. 9. ¹ Neque enim probavit D. Thomas, quod est incorporeus, quia omnia corpora cognoscit, sed quia omnes naturas seu quidditates

corporeas, quod proprium est intellectus, et sic debet carere omni corporea quidditate seu natura, tam accidentali quam substantiali.

Quod vero dicitur de imaginativa, respondetur, quod illa respicit omnia corpora sensibilia sub ratione imaginabili, quæ non attingit quidditates ipsas, sed accidentia omnia sensibilia. Et ideo imaginativa caret omni accidente perceptibili a sensibus et habet qualitatem altiore illis, quæ omnes potest percipere, non tamen illam qualitatem, quæ est ipsamet potentia imaginativa, quia non potest in se reflectere, et ita impeditur omnes qualitates corporeas absolute cognoscere, licet possit omnes sensibiles externas. Et similiter oculus, quia intra se habet aliquid visibile, scilicet diaphanum et lucem, omnia videt sub ratione lucidi et diaphani, quia etiam diaphaneitas requiritur saltem ex parte medii, videt tamen omnes colores, quia nullum determinatum habet.

ARTICULUS IV.

QUÆ SIT POTENTIA, ACTUS ET MEDIUM ODORATUS.

Eodem fere ordine procedendum est in explicatione huius sensus sicut aliorum duorum.

Dividitur ergo **organum odoratus** in tres partes præcipuas, scilicet in anteriorem, quæ est nasus, interiorem, in qua attrahitur odor, et omnino intimam, qua continuatur cerebro per nervos communicantes spiritus animales, et per eosdem deferuntur species odoris ad sensum communem.

Quod attinet ad **EXTERNAM PARTEM**, nasus ipse constat parte superiori ossea et parte inferiori cartilaginea; est autem cartilago pars quædam durior carne et mollior osse.

Et desinit in duo foramina, quæ per partem superiorem osseam continuantur, ut videre est in calvaria, in qua pars ossea nasi remanet cum illis foraminibus.

Quod vero attinet ad **PARTEM INTERNIOREM**, concurrunt tria in interiori fabrica nasi:

Primo occurrit quoddam os ad radicem superiorem nasi positum, quod spongiosum est et multis foraminibus patens, ideoque a medicis vocatur cribrum, quod a natura provisum est, ne aer aspiratione attractus libere ingrediatur cerebrum et frigore suo capiti noceat. In hoc vero osse quasi bipartiti meatus seu viæ cernuntur: quædam, quæ ducit ad fauces et respirationi deservit, quædam, quæ naso ipsi seu odoratui deservit, et quodam septo cartilagineo quasi pariete quodam dividuntur. Secundo sunt in superiori parte nasi quædam tubercula seu carneæ partes in similitudinem mamillarum, quæ dicuntur processus seu caruncule mamillares, quibus species odoris imbibuntur et attrahuntur ab exteriori parte nasi et osse illo cribrato. Tertio est membrana quædam seu pellicula, quæ tunica exsanguis vocatur et cooperit illas mamillas potestque elevari sicut palpebræ, quæ claudunt oculos et elevantur ad videndum; unde nisi ista tunica elevetur, non fit odoratio, elevatur autem respiratione ipsa. In animalibus autem sine respiratione odorantibus, ut in piscibus, non datur ista membrana, eo quod sine respiratione possunt odorari.

Quod attinet ad **ULTIMAM ET MAGIS INTIMAM PARTEM** odoratus, constat duobus nervis descendentes a cerebro, a quibus dependent illæ caruncule mamillares, et per eas expanduntur usque ad ossa foraminosa. Quæ omnia ex anatomistica experientia constant et etiam ab interpretibus in hoc loco communiter afferuntur.

Ex his oportet discernere, in qua parte totius huius fabricæ sita sit **potentia odorativa**, de quo plures opiniones videri possunt apud Conimbric. 2. de Anima cap. 9. q. 4. art. 1.

BREVITER DICIMUS probabilius videri potentiam odorativam esse in parte superiori et propinquiore cerebro, scilicet in carunculis mamillaribus, ut uniuntur illis nervis a quibus pendent.

Hæc est sententia conformior Aristoteli et D. Thomæ multisque medicis et aliis recentioribus, qui citantur apud Cursum Carmel. disp. 12. q. 3. § 1. et 2. Est tamen contra Vallesium¹, quem sequitur P. Suarez libro 3. de Anima cap. 25., ubi tenet organum olfactus esse in interiori parte ipsius nasi, cui addi potest Averroes 2. collect. cap. 17., qui existimat esse in membrana narium.

SENTENTIA ERGO ARISTOTELIS constat ex libro de Sensu et Sensato², lect. 5. apud D. Thomam³, ubi inquit: «Quamobrem odoratus sensorium ei proprium est loco, ubi cerebrum est». Et D. Thomas ibi dicit, quod est «circa cerebrum». Constat autem, quod carunculæ mamillares ut unitæ illis nervis sunt prope cerebrum, et non sunt pars cerebri, ut arguit Averroes, quia licet illi sint aliquantulum similes in qualitatibus, simpliciter tamen sunt diversæ naturæ, ut ex anatome constat.

Sumitur autem **RATIO** huius, tum a convenientia, tum a signis. A signis quidem, quia in ipsis partibus nasi non potest esse odoratus, tum quia abscisso naso adhuc aliqui odorantur; tum quia ad percipiendum

¹ Controvers. 1. 2. c. 26.

² c. 2. (438 b 25).

³ Pa XX. 158 a.

⁴ c. 5. (444 b 21).

⁵ Pa XX. 181 a.

⁶ c. 9. (421 b 26).

⁷ Pa XX. 87 b.

⁸ q. 7. art. 5.

odorem intus respiramus, quasi ad locum intimiorem odorem attrahentes. In osse autem cribroso non potest esse odoratus, tum quia est materia valde dura nec apta ad exercendam sensationem, quæ est operatio valde subtilis; tum quia alias etiam non elevata illa membrana seu operculo, quo mamillæ teguntur, fieret odoratio in animalibus respirantibus, siquidem fieret in illo osse, quod est ante membranam tegentem mamillas, cuius oppositum docet Aristoteles libro de Sensu et Sensato⁴, lect. 14. apud D. Thomam⁵, et apertius 2. de Anima textu 100.⁶ et ibi S. Thomas lect. 20.⁷ et postea ostenditur.

Convenientia autem ea est, quia illæ mamillæ sunt bene dispositæ ad sentiendum odorem, quia sunt spongiosæ et facile moventur a respiratione illaque hausta simul odorem spirantem percipiunt, tum quia ex propinquitate cerebri habent actu frigidum et humidum, quod etiam testatur continua pluvia muscosa, quæ per eas partes emungitur. Ergo quæ per eas partes dispositio ad percipiendum odorem, quod fit per exhalationem siccam et calidam. Ergo frigidum et humidum non in ea intensione, qua est in cerebro, sed in eo temperamento, quod est infra cerebrum, est habile ad recipiendum impressionem fumalem sicci et calidi, ideoque convenienter tribuitur odoratus tali temperamento, quod est quasi aqueum, non quatenus perspicuum sicut in visu, sed quatenus est in potentia ad impressionem calidi et sicci, quæ pertinent ad odorem, qui in calido et sicco fundatur, ut quaest. seq. dicemus⁸ et experientia ipsa

constat in floribus, quæ calore afflato odorem spirant. Denique homo inter omnia animalia est imperfectioris odoratus, ut docet Aristoteles textu 92.¹ cum nec ita a longe odoretur sicut vultures, nec tot differentias odorum cognoscat sicut canes vel aliæ feræ, quæ ipso odoratu multas herbas discernunt. Ratio autem traditur ibi a D. Thomæ lect. 19.², quia homo habet magnum cerebrum et magis humidum præ aliis animalibus in sua proportione, et ideo olfactus in ipso obtusior est propter multam participationem humiditatis ex cerebro, odorabile autem aliquam siccitatem requirit.

Circa medium olfactus distinguendum est de medio extrinseco seu deferente species et de medio intrinseco imbibente illas in ipso organo odoratus. Et similiter potest considerari medium deferens tam respectu ipsius odoris realis, qui deferretur et extenditur per fumosam exhalationem, quam respectu intentionalis odoris, quæ sunt eius species, quia in organo ipso recipi dubium non est. Sed quomodo in medio necessarium sit recipi aut diffundi realem exhalationem usque ad odoratum vel non sit necesse, dubium est, et similiter an istud medium, per quod deferretur tam exhalatio seu odor realis quam intentionalis, an sit solus aer vel aliquod aliud corpus.

CIRCA HOC ERGO DICO PRIMO: Ordo potest diffundi non solum per aerem, sed etiam per aquam. Ita Aristoteles 2. de Anima textu 97.³, lect. 20. apud D. Thomam⁴.

De aere constat quotidiana experientia. De aqua constat etiam exemplo piscium, qui intra aquas olfactant, et piscatores odoribus assa-

torum piscium vel aliis salsamentis in aquam proiectis pisces attrahere constat; — et similiter per ipsas aquas ascendere odorem videmus, quando in piscinis, quæ fundum habent nimis sordidum, gravis sentitur odor ex ipso fundo ascendens, et non solum ex corruptione aquæ, sed etiamsi aqua de novo iniciatur; — et similiter cum in fundo lebetis, qui calefit, in parte inferiori est aliquid odorabile, tunc enim cum partes inferiores calefiunt, ascendunt exhalationes calidiores et subtiliores et consequenter etiam odor in illis inclusus. Non tamen poterit sentiri odor ab animali respirante, si existit intra aquam, non ex defectu ipsius odoris et specierum eius, sed quia in animalibus respirantibus non attrahitur odor ad potentiam nisi per respirationem, quæ intra aquam dari non potest.

SECUNDO DICÓ: Non diffundi semper odorem realiter usque ad sensum olfactus, sed sufficit, quod intentionaliter ad illum perveniat, realiter autem solum per aliquod spatium diffundatur. Quodsi realiter perveniat ad olfactum, non tamen sentitur, quatenus ibi realiter est, sed quatenus intentionaliter.

Assertio hæc constat ex traditis a D. Thomæ 2. de Anima lect. 20.⁵ Videri potest Caietanus super cap. 8. quæst. unica, Bañez 1. p. q. 78. art. 3. de Odoratu, dub. 2., Conimbric. cap. 9. q. 3. art. 1., Carmelitani disp. 12. q. 2. § 1. Et pro ea explicanda adverte, quod odor realis semper fit cum aliqua resolutione seu exhalatione tenui seu fumosa, licet non semper videatur, ut q. 7. art. 5. ostenditur. Constatque ipsa experientia, quia constat odorem fa-

¹ c. 9. (421 a 9).

² Pa XX. 84 b.

³ c. 9. (421 n. 8).

⁴ Pa XX. 86 a.

⁵ l. c.

cile consumi, si res aliqua aeri sit exposita, si vero sit operta et tecta, diutius conservat odorem, quod non esset, si solum emitteret species intentionales, non vero exhalaret odorem ipsum realem, quia emissio specierum non consumit odorem existentem in ipso odorabili.

Quod ergo odor debeat aliquantulum diffundi per medium mediante illa fumosa exhalatione, probabilius est in sententia D. Thomae, qui distinguit proprium modum et immutationem odoratus ab aliis sensibus, praesertim auditus et visus, quia odoratus fit cum aliqua alteratione et immutatione ipsius sensibilis, ut dicit libro 3. de Anima lect. 1. in fine et quaest. de Anima art. 13. in corpore² et 1. p. q. 78. art. 3. « Oportet », inquit, « per calidum alterari aliquo modo corpus ad hoc, ut spiret odorem ». Et ratio est, quia odorem realiter exhalari ab ipso odorabili constat experientia, cum videamus communicari odorem his, quae tangunt res odorabiles et etiam ipsis remotis in illis permanere odorem. Et ad olfaciendum aliqua immutatio sensibilis requiritur in ipso odorabili vel in medio, et non sufficit mutatio localis sicut in sono, quia odor non generatur sola mutatione loci sine mixtione qualitatum, ut videmus experientia, ergo requirit alterationem, non quidem in ipso organo sensus sicut gustus et tactus, ergo saltem in ipso medio vel in ipso sensibili.

Quod vero non sit necesse alterari totum medium alteratione illa reali fumosae exhalationis, sed sufficere, quod ad aliquam distantiam perveniat et deinceps intentionalis diffundatur usque ad sensum, deducitur ex aliquibus experientis, tum quia vultures a remotissima distantia

sentiunt odorem cadaverum et a multis leucis, ut refert D. Thomas lect. 20. cit.³ Si autem per totum illud spatium diffunderetur odor realiter, consumeretur totus odor rei odorabilis tam longa et copiosa exhalatione. *Secundo*, quia illa fumalis exhalatio tardius movetur secundum realem multiplicationem, quam sentitur eius odor. Facta enim evaporatione alicuius odoris in aliqua parte domus statim sentitur in parte distantiori eius odor, etsi exhalatio illuc nondum pervenerit, imo et clausura sentitur odor, licet fumus non ita possit per illam transire. *Denique* exhalatio fumea sursum ascendit, odor autem etiam a parte inferiori sentitur; ergo non requiritur, quod fumalis evaporatio perveniat realiter ad sensum, sed sufficit, quod intentionalis.

Quod vero aliquando perveniat usque ad ipsam potentiam, constat, quando odores sunt fortes et prope potentiam applicantur; tunc enim odor ipse realiter diffusus statim attinget potentiam, unde etiam videmus cerebrum gravari vel relevari odoribus. Sed tamen sensatio non efficitur ex immutatione reali, sed intentionalis, quia physica mutatio est, quae ordinatur ad generationem vel corruptionem alicuius accidentis vel substantiae, et ita est communis rei animatae et inanimatae, sensatio autem non fit per generationem vel corruptionem alicuius. Ergo formaliter non fit per mutationem physicam et realem, sed intentionalem.

Circa actum odorandi nihil est specialis difficultatis praeter id, quod iam notavimus, quod animalia respirantia non olfaciunt nisi mediante respiratione ideoque intra aquas odo-

rari non possunt. Cuius causam Aristoteles¹ dixit esse, quia sine respiratione non elevatur illa membrana, quae operit olfactum, et ita manet clausus sicut oculus demissis palpebris. Galenus² autem non admittit hoc operculum, sed dicit ideo non sentiri odorem intra aquam, quia sine respiratione non pervenit odor ad ventriculum cerebri, ubi ipse existimat odorationem fieri. Sed causa ista est insufficientis, quia si sensorium odoratus non est oclusum neque impeditum, cur species odoris non pervenient ad ipsum etiam sine respiratione?

Quid autem dicendum de animalibus, quae extra aquas elevantur et ibi respirant, licet intra illas etiam vivant, ut delphines, crocodili, ranae et similia? Respondetur ista animalia carere illa membrana, ut intra aquas sine respiratione odorentur, quando autem extra aquas respirant, multo melius poterunt odorari non habendo illud operculum. Nec tamen existimandum est, quod hoc operculum ita est expansum super odoratum sicut palpebrae super oculos, nec quod possit elevari ab aere externo, sed ipsamet via, qua defertur odor ad interiorum partem, quia arcta est et dilatari potest, dicitur esse operculum ipsius odoratus, quia dum comprimitur operit et teneget, dum dilatatur dicitur elevari, ideoque non potest aliqua vi externa aperiri, sed solum actione ipsa animalis respirantis.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo obicitur contra ea, quae diximus de organo odoratus. Nam illud constituendum est tamquam organum

odoratus, quod maiorem et propinquorem sympathiam habet cum ipso obiecto odorabilis. Sed odor generatur sicco et calido et emittitur per fumosam exhalationem; de quo quaest. seq.³ Ergo organum odoratus ponendum est in aliquo, quod magis participet de calido et sicco. Carunculae autem mamillares, quia prope cerebrum sunt, magis participant de humido et frigido; ergo in eis non est constituendum organum odoratus, sed magis in partibus narium interioribus, quae sunt cartilagineae et ita magis de siccitate participant, vel etiam in membrana exsanguis aut in interioribus ventriculis cerebri, qui magis spiritibus animalibus abundant et ideo plus de fumosa exhalatione habere possunt. Et saltem ex hoc deducitur infirmam esse illam consequentiam *Aristotelis*, quod organum odoratus debet esse frigidum et humidum, quia debet esse in potentia ad calidum et frigidum, quod est odor. Nam potius debet esse actu calidum et siccum, ut actu possit esse proportionatum obiecto odorabili, sicut auditus et visus suis obiectis proportionantur, ut supra vidimus⁴. Deinde, quia organum et potentia solum debent esse in potentia ad species intentionales sui obiecti, non ad realem eius immutationem, siquidem speciebus et non reali qualitate odoris actuatur. Non ergo bene infert Aristoteles, quod debet esse frigidum et humidum actu, quia debet esse in potentia ad calidum et siccum, cum solum sit in potentia ad species odoris, qui fit ex calido et sicco.

Confirmatur, quia supra⁵ diximus auditum et visum consistere in illo concursu nervorum, ne sint duae

¹ Pa XX. 101 b.
² Pa VIII. 506 a.
³ Pa XX. 87 a.

¹ De Sensu et Sensato c. 5. (444 b 21), 2. de Anima c. 9. (421 b 26).
² 8. de Usu Partium c. 6., de Instrumento Odoratus c. 3.-5.

³ q. 7. art. 5.
⁴ 139 a 12; 146 b 1.
⁵ 135 b 17; 146 b 14.

potentiæ visivæ vel auditivæ in duabus pupillis vel auribus. Ergo similiter ne sint duo odoratus, non debent esse in duabus illis mamillis internis, sed in aliquo concursu nervorum.

RESPONDETUR in constitutivo organi potentiæ requiri *proportionem* inter ipsum et obiectum, non similitudinis, sed receptionis, qualis est inter activum et passivum, quia obiectum comparatur active ad potentiam et ad dispositionem organi, sicut organum visus est perspicuum, quod est in potentia ad lucem et ad colorem, et aer ut immobilis est organum auditus, qui est in potentia ad motum seu sonum. Unde recte Philosophus probavit, quod organum olfactus habet esse in potentia, ut immutetur a calido et sicco seu exhalatione fumida calidi et sicci, et consequenter debet carere tali sicco et calido. Et cum in his, quæ constant qualitatibus contrariis physicis, quantum caret de una, tantum habeat de alia seu prædominetur alia, oportet, quod si organum odoratus caret sicco et calido, prædominetur in eo frigidum et humidum. Exhalationes vero, quæ a spiritibus animalibus fieri possunt, erunt in se odorabiles et imprimentes in organo. Unde hoc potius probat ipsas debere esse obiectum odorabile quam organum odorandi.

Ad id vero, quod dicitur *contra consequentiam Aristotelis*, iam respiciens in aliis sensibus visus et auditus, in quibus organum non proportionatur obiecto secundum similitudinem, sed secundum receptionem et proportionem potentiæ receptivæ ad actum.

Quod vero additur solum debere esse in potentia *ad species intentionales*, non ad ipsas reales qualitates, respondetur utrumque habere debere. Nam potentia in ra-

tione potentiæ recipit species intentionales et in ratione organi physice dispositi debet carere qualitatibus sui obiecti, sicut organum visus debet carere colore reali et auditu sono, nec sufficit carere speciebus coloris. Unde licet sensus solum debet actuari intentionaliter a specie physice tamen debet organum carere qualitate sui obiecti et consequenter esse in potentia ad ipsam tamquam actuabile et capax illius et tamquam carens ipsa, licet de facto non accuetur, alias si illam haberet et non careret illa, hoc ipso haberet impedimentum, ne universaliter et indifferenter possit ferri in colores et in odores etc.

Ad confirmationem respondentur duas aures vel duos oculos ita esse inter se distantes, ut non possint uniri nisi in occurso illorum nervorum. Ceterum carunculae mamillares sunt inter se coniunctæ, et ita vel immediate uniuntur vel mediantebus nervis in eisdem mamillis concurrentibus ideoque in illis dicitur esse olfactus.

Secundo arguitur contra id, quod dictum est, odorem non diffundi realiter usque ad potentiam, sed sufficere, quod intentionaliter. Nam contra hoc videtur stare tum experientia, tum ratio. **Experientia**, quia constat cerebrum refici odoribus suavis, lædi vero gravibus. Hoc autem non fit sine reali mutatione, non vero sola intentionali, quia intentionalis impressio non alterat physice. **Item** videmus, quod ventus ex adverso flans avertit odorem a sensu, e contra vero defert illum etiam a longissimo tractu, ut cum defert aeris corruptionem. Ergo signum est fieri hoc per realem ipsam odorum exhalationem, non per solam intentionalem immutationem, hæc enim nec a vento fertur nec ab eo impeditur, cum fiat in instanti, utpote sine contrario. *Denique* constat, quod animalia re-

spirantia ipsa respiratione attrahunt odorem, et si non respirant, non odorantur. Ergo signum est attrahere odorem realem, et non solum species eius, quia istæ non indigent respiratione, ut attrahantur, quia immateriali actione diffunduntur sicut in aliis sensibus. Et hinc sumitur ratio, quia odor non sentitur in instanti, species autem intentionales in instanti diffunduntur, quia non habent contrarium, a quo retardentur.

Confirmatur, quia non requiritur fumosa exhalatio ex parte odorabilis, tum quia non in aquis et sub aquis emittitur odor, nec tamen ibi potest dari talis exhalatio; tum quia alias res parvæ et minuti pulveres citissime perderent odorem, quia cum continuo exhalent illum odorem, si quidem continuo sentiri possunt, et illi sunt ita minuti, citissime resolveretur illa qualitas per exhalationem, quod est contra experientiam, quam videmus diu durare.

RESPONDETUR negando antecedens. Et *ad primam experientiam* dicimus cerebrum lædi vel confortari odoribus, quia aliquando ipse realis odor pervenit usque ad cerebrum, si copiosus et fortis sit, et tunc realiter ipsum alterat lædendo vel recreando. Aliquando vero solum intentionaliter pervenit ad odoratum, et tunc solum recreatur delectatione intentionali, sicut visus in videndis rebus pulchris, ex quo etiam indirecte potest provenire ipsi corpori aliqua bona dispositio.

Ad secundam experientiam dicitur ventum flantem divertere aut afferre odores etiam quantum ad species intentionales, quia cum istæ non traiciantur in instanti, sed per motum, ut statim dicemus, datur

locus, ut illæ partes aeris, in quibus species multiplicantur, aliorum impellantur per ventum et impediuntur a suo motu recto, quo traiciuntur, sicut idem contingit in speciebus soni, quæ per motum diffunduntur. Hoc tamen non prohibet, quin etiam fumosa exhalatio realis emittatur ab ipso odorabili, et hæc etiam per motum venti diverti possit, licet non in omnibus partibus aeris ista exhalatio derivetur.

Ad tertiam experientiam dicitur, quod animalia respirantia dicuntur attrahere odorem, non quia species ipsa attractione multiplicent aut trahant ad se, cum ipsæ naturaliter deferantur tam ad animalia respirantia quam non respirantia, et ad ipsum odoratum perveniunt etiam in illis, in quibus respiratio non est. Sed illa, quæ respiratione indigent, dicuntur attrahere species odoris, quia attrahunt aerem, in quo species illæ sunt. Causa autem cur indigeant respiratione ista animalia ad odorandum, ut assignat Aristoteles in hoc 2. libro textu 100. ¹, lect. 20. ² apud D. Thomam et libro de Sensu et Sensato ³ lect. 14. ⁴, est, quia oportet in istis animalibus elevari seu laxari illam membranam vel operculum, quo odoratus operitur, ut transeant species ad ipsum, sicut palpebræ oculorum debent elevari, ut videamus; quæ membrana cum in animalibus non respirantibus non habeatur, non indigent respiratione ad odorandum. Sed hoc non variat specie ipsos odoratus, quia non variat modum sentiendi et immutandi intentionaliter, licet variet aliquid accidentale circa indigentiam vel non indigentiam respirationis.

Ad rationem respondetur non

¹ c. 9. (421 b 26).

² Pa XX. 87 b.

³ c. 5. (444 b 21).

⁴ Pa XX. 181 a.

traici species odoratus in instanti sicut species visibiles. Et disparitas est, quia licet species intentionalis non habeat formaliter contrarium, potest tamen generari dependenter ab aliqua alteratione seu motu habente contrarium, et non sufficit non habere contrarium, ut in instanti motus fiat, sed requiritur etiam, quod non debeat a motu in sui productione, quia cum motus fiat in tempore, si ut generetur, dependet a tempore. Dependent autem species odorabiles sicut et audibiles in sui prima productione ab aliquo motu alterativo vel locali, ut ostensum est¹. Unde cum primo generentur per motum, non possunt in progressu fieri instantaneæ, quia iam earum natura ad motum determinata est, et saltem ratione primi motus non potest simpliciter fieri in instanti. At vero species visibiles etiam in sui prima productione non dependent ab alteratione vel motu physico, sed solum a luce et perspicuo, quæ sine motu physico operantur nec dependenter ab alteratione physica.

Ad confirmationem respondetur bene posse *sub aquis* emitti exhalationem, cum videamus aquam calefactam a fundo exhalari et attenuatam ascendere, sive virtute solis sive vi ignis. Quod vero dicitur *de minutis pulveribus* et aliis rebus odoriferis parvæ quantitatis, respondetur omnino consumi per exhalationes illas fumidas, si desint causæ conservantes odorem et non sint multi pulveres simul, qui mutuo se adiuvent, sicut si esset corpus magnæ quantitatis. Sed hoc non est æqualiter in omnibus neque omnia æque cito consumuntur, tum quia non est solum attendenda parvitas quantitatis in istis rebus odoriferis, sed etiam dispositio et tenacitas vel efficacia,

quam habent ad retinendum odorem; tum etiam, quia illa exhalatio fumida odoris tenuissima est, et ita licet continuo emittatur, non tamen potest tam cito totam vim odoris exhaurire.

ARTICULUS V.

QUID SIT POTENTIA, MEDIO ET ACTU GUSTUS.

SUPPONIMUS sensum gustus esse realiter distinctum a sensu tactus, quod immerito aliqui negaverunt, cum utriusque obiecta et actus sint valde distincta. Et hæc sunt principia, unde dignoscimus distinctionem potentialiarum, scilicet penes actus et obiecta; imo etiam est distinctum organum, cum non ubicumque reperitur tactus, reperiatur gustus. Est *distinctum obiectum*, quia gustu discernimus differentias saporum, ut amarum et dulce et varias alias mixturas, quæ ex illis fiunt et ex humido bene digesto per calorem consurgunt. Tactu autem discernimus temperaturas primarum qualitatum, ut calidum et frigidum, durum et molle et alia similia. *Est distinctus actus*, quia diversa delectatio percipitur in sapore quam in delectatione tactus; ergo est diversa operatio, quia delectatio in operatione est. *Et ipse etiam modus operandi* est diversus, quia tactus fit simplici applicatione rei tangibilis sine alia immutatione, quæ faciat commixtionem aliquam cum ipsa re, quæ tangitur, gustatio autem fit per applicationem rei sapidæ cum mixtione aliqua humiditatis lingue ad rem saporosam. Et licet ad gustandum requiratur sensus tactus, hoc non tollit, quin sit distinctus sensus, quia etiam ad reliquos sensus, requiritur tactus, et tamen distinguuntur ab illo.

Neque obstant aliqua loca Aristotelis, quæ significant gustum esse tactum quemdam vel speciem tactus, sicut in 2. de Anima textu 94.¹ dicit, « quod gustus est tactus quidam », et textu 101.², quod « gustabile est quoddam tangibile ». Et in libro de Sensu et Sensato³, lect. 5. apud D. Thomam⁴, dicit, « quod gustus est quædam species tactus ». Et in 3. Ethic. cap. 13.⁵, ubi dicit, « quod in cibo et potu capitur voluptas ex tactu ».

Respondetur ex doctrina D. Thomæ 2. de Anima lect. 21.⁶ super textum 101.⁷ duplici solutione: *Prima*, quod gustus dicitur quidam tactus, quatenus convenit cum tactu in modo requisito ex parte applicationis ad sentiendum, scilicet quia requirit etiam contactum sui obiecti ad sentiendum illud sicut et ipse tactus, non vero quasi conveniat cum tactu in ipsa ratione specifica et essentiali sentiendi, quia circa diversum obiectum versantur. *Secunda* est, quod gustus dicitur tactus quidam vel eius species, vel sumendo tactum generice prout dicit sensum cognoscentem per contactum, in quo distinguitur a tribus reliquis sensibus, qui requirunt aliquod medium extrinsecum deferens species, non autem sumendo tactum pro speciali potentia respiciente qualitates tangibiles, — vel dicitur gustus esse tactus radicaliter et fundamentaliter, quia licet omnes sensus requirant tactum, specialiter tamen gustus in eo fundatur, quia obiectum eius, scilicet sapor, fundatur in humido, et sensatio ipsa gustus perficitur in humectatione seu mixtione

humidi in lingua cum re sapida. Humidum ad tactum pertinet et inde est, quod, ut dicit Philosophus in 3. Ethic. supra cit. et advertit D. Thomas lect. 21. cit., ad delectationes gustus, prout est discretivus saporum, non est temperantia, sed prout est tactus quidam et discernit qualitates tangibiles alimenti, in quibus fundatur sapor. Neque obstat, quod gustus percipit humidum, quod est qualitas tangibilis, ut patet, quando bibit aquam; dicitur enim, quod sentit humidum non simpliciter, sed saporosum. Et aqua sentitur ut habens aliquem sorem, puta amarum vel salsum vel dulcem. Si autem esset aqua omnino pura elementalisi sine omni sapore, non sentiretur a gustu, sed a tactu, in quo fundatur gustus.

His suppositis circa **organum potentie gustus** generaliter loquendo constat esse linguam, per quam sapores diiudicamus, et in non habentibus linguam aliquid loco illius correspondere. Docet Aristoteles in 1. de Historia Anim. cap. 11.⁸ et 2. libro de Partibus Anim. cap. 17.⁹ Ut autem constet, in qua parte lingue potissimum resideat potentia gustativa, oportet eius fabricam breviter præsupponere.

Est igitur LINGUA substantie aliquantum rarioris et laxioris, ut facile humores et salivam imbibat, quæ ad miscendos et devehendos sapores valde conducit. Nititur basis seu radix lingue osse quodam fortiori faucibus coherente. Intra linguam novem muscoli inveniuntur, et designatur vel quasi dividitur ipsa lin-

¹ c. 9. (421 a 10).² c. 10. (422 a 8).³ c. 2. (438 b 30).⁴ Pa XX. 158 b.⁵ 1118 a 30.⁶ Pa XX. 88.⁷ c. 10. (422 a 8).⁸ 492 b 27.⁹ 660 a 19.

gua linea quadam, ut quasi duæ medietates appareant, ut sic videatur speciem quamdam habere duplicis organi, sicut oculi, aures et nares, in substantia tamen est una et continua. Habet quoque duas venas maiusculas, duas arterias, duos quoque nervos, alterum duriorum pro motu deservientem cum musculis, alterum molliorem pro discernendis saporibus. Quæ omnia ex anatome constant.

DICIMUS ERGO: Quod organum gustus quantum ad dispositionem debet esse siccum in actu et humidum in potentia, quoad subiectum autem inhærensionis est in illo nervo molliori, quia est siccioris naturæ quam ipsa caro linguæ; qui nervus licet per totam linguam sparsus sit, ut in tota illa sapor gustetur, tamen in cuspide linguæ acrius viget.

Prima pars huius resolutionis est Aristotelis libro de Sensu et Sensato ¹, lect. 5. apud D. Thomam ², ubi dicit, quod «sicut organum odoratus debet esse aqueum, ut sit in potentia ad siccum, sine quo non sit odoratus in actu, ita etiam organum gustus debet esse terreum, ut sit in potentia humidum, sine quo non est gustus in actu». **ET RATIO EST, quia organum gustus, sicut in aliis sensibus, sic debet esse dispositum, ut non habeat actu qualitates sui obiecti, sed potius oppositas, ita quod sit in potentia ad eas, quæ sunt in suo obiecto, sicut organum visus ratione perspicuitatis est in potentia ad colores et lucem, auditus ad motum et sonum aeris, odoratus ad calidum et siccum, ex quo formantur odores. Ergo similiter gustus debet esse in**

potentia ad humidum, ex quo formantur saporibus, ut seq. quæst. ³ expendimus. Ergo debet esse actu in qualitate opposita, scilicet in siccum. Sed tamen ista siccitas non debet esse ignea, quæ adurit et consumit humidum, sed terrea, quæ facile humidum recipit, in humido autem formantur saporibus. Unde si lingua sit nimis sicca, siccitate illam adurente sicut in febricitantibus, male disposita est ad gustum, de quo videri potest D. Thomas lectione illa 21. cit. ⁴

Secunda pars, scilicet potentiam gustus esse in illo nervo molliori, deducitur ex dictis, quia caro linguæ est nimis humida, cum sit spongiosa et attractiva humoris, et ita magis deservit tamquam medium internum ad recipiendum saporibus et species eorum quam ad eliciendam ipsam sensationem. Nervus autem ille siccior est terreæ naturæ, sicut communiter sunt nervi, et quia mollior est, est aptior ad eliciendam sensationem quam ille alter nervus durior, qui ad motum exercendum cum musculis magis deservit. Et ita in illo nervo molliori collocat gustum S. Thomas opusc. illo 43. cap. 3. ⁵ Et quod in cuspide linguæ magis gustus vigeat, manifestum est ipsa experientia, quia ibi vivacius sentitur delectatio et discretio saporibus. Sed tamen quia etiam sentitur, delectat ad fauces et ad radicem linguæ et in tota ipsa linguæ, ideo in tota illa simpliciter ponitur.

SED OBICIES Aristotelem, qui in libro de Sensu et Sensato ⁶, lect. 5. apud D. Thomam circa finem ⁷, ubi dicit, quod «gustus et tactus sensorium est cor, quia cor est calidissimum, sicut cerebrum frigidissimum». Ergo non debet poni in lingua. *Deinde ratio etiam urget, quia saliva nimis conducit ad solum gustum, ita quod sine humectatione aut non sentitur sapor aut vix, eo quod saporibus fundantur in humido. Ergo illud convenientius ponitur pro organo gustus, quod maiorem convenientiam habet cum humido, et sic non in nervo, sed in ipsa carne linguæ, quæ humidior est, debet poni potentia gustus, et inter ipsas partes linguæ magis in radice quam in cuspide, quia in illa maxime generatur saliva in illis glandulis carneis, quæ ibi sunt, in cuspide autem, quia acutioris figuræ est, minus potest de saliva retineri. Et dato, quod in nervo consistat organum gustus, adhuc magis sentiretur in radice quam in cuspide linguæ, quia ibi est magis expansus et extensus ille nervus et sic plus habet virtutis.*

Confirmatur, quia aliqui cibi sunt valde sicci et in pulveres redacti deservuntque ad siccandas humiditates; ergo ad illorum gustum magis erit necessaria humiditas in actu quam in potentia.

Respondetur ad locum Aristotelis, quod, ut ibi S. Thomas explicat, loquimur de principio sensitivo radicali, a quo primo emanat calor vitalis requisitus ad solum. Sed hæc virtus caloris, quæ derivatur a corde in ordine ad alios tres sensus, scilicet visum, auditum et odoratum, non fertur immediate a corde, sed ad cerebrum prius tendit et inde ad organa istorum sensuum, respectu vero gustus et tactus immediate est a corde, cuius signum est, quia circa cor est dolor maxime sensibilis. Ita explicat ibi D. Thomas Aristotelem, qui non negat organum gustus esse in lingua, sed differentiam constitui in ministrando calore cordis gustui et tactui ex una parte et aliis sen-

sibus ex alia. Quod an verum sit, postea disquiretur, licet illud non possit esse dubium, quod primum principium totius caloris vitalis, sive mediante cerebro ministratur sive non, esse ipsum cor.

Ad rationem respondetur humectationem requiri in lingua et gustum non tamquam virtutem sentiendi, sed tamquam condimentum et temperaturam obiecti gustabilis; nisi enim alteretur res sapida illo humore linguæ, non potest sentiri. Et ideo cum requiratur ex parte ipsius obiecti, non sequitur, quod organum potentia gustativa debeat esse in parte magis humida, sed in parte recipiente species saporibus humectati a lingua. Hæc autem dispositio organi non debet esse similis qualitati sui obiecti formaliter, sed proportionata ad recipiendum, et sic formaliter potius debet esse opposita qualitatibus et in potentia ad illam quam formaliter similis, et ita quia sapor fundatur in humido, ideo humiditas linguæ requiritur ad perficiendum ipsum obiectum, quod est sapor; non autem ut in eo constituatur potentia, quæ debet esse receptiva saporibus. Et eadem ratione negamus debere gustum perfectius esse in radice linguæ, ubi est abundantia salivæ, quia hæc non est dispositio potentia gustativa, sed obiecti gustabilis, prout applicatur gustui. Et dato, quod pertineret ad gustandum active, non deberet esse in tanta abundantia, sicut est in radice linguæ, sed in eo temperamento, quod est in cuspide, propter quod etiam, licet nervus sit magis expansus in radice linguæ, non tamen est ibi ita temperatus et activus ad discernendum saporibus sicut in cuspide.

Ad confirmationem respondetur, quod licet aliqui cibi videantur aridiores et sicciore, habent tamen sufficientem humiditatem, ut generent saporibus, ut dicemus quæst.

¹ c. 2. (438 b 30).² Pa XX. 158 b.³ q. 7. art. 6.⁴ l. c. 89 b.⁵ De Potentia Animus (Pa XVII. 29 a).⁶ c. 2. (439 a 1).⁷ Pa XX. 159.

seq. ¹, et tamen si siccitas prævaleat humiditati, vergunt in amaritudinem, sicut cineres amarissimi sunt, quia valde sicci.

Circa medium gustus SUPPONIMUS sensationem huius potentie non fieri sine speciebus intentionalibus. Hoc enim est commune omni sensui, ut dicemus quest. seq. ², quia sensatio non fit sine concursu obiecti intentionalis modo applicati. Species autem intentionales per aliquod medium deferuntur ab obiecto ad sensum, et hoc medium, ut sæpe diximus, est duplex, aliud *extrinsecum* seu distinctum ab ipso sentiente, licet usque ad ipsum sensum extendatur et cum ipso contiguum sit, non continuum, sicut aer deferens species usque ad oculum vel auditum. Aliud est *medium intrinsecum*, id est continuum, et non solum contiguum animali, scilicet organum ipsum seu pars organi, quæ species recipit, ut ipsam possint actuare potentiam et ad illam pervenire.

DICIMUS ERGO, quod in sensu gustus non est assignandum medium extrinsecum deferens species saporum, sed solum medium intrinsecum, cui immediate coniungitur ipsa res gustabilis, ut ibi, alteratione aliqua seu immutatione facta per humectationem linguæ, species eius ad potentiam gustativam perveniant. Hoc autem medium intrinsecum est ipsa caro linguæ superposita nervo sentienti saporibus et est humida humore illo salivæ valde alterante cibum.

Sumitur hoc ex Aristotele 2. de Anima textu 101. ³, lect. 21. apud D. Thomam ⁴, ubi inquit, quod gustabile est quoddam tangibile, « et hæc est causa, quare non sit sensibile per medium corpus extraneum », ne-

¹ q. 7. art. 6.

² q. 6. art. 2. et 3.

³ c. 10. (422 a 8).

⁴ Pa XX. 88.

que enim tactus tali medio percipit. Sic ergo æquiparatur gustabile tangibile quantum ad hoc, quod utrumque obiectum contactu quodam applicari debet ad potentiam, et non solum per medium extrinsecum emittere species.

Sic ergo PROBATUR CONCLUSIO ipsa experientia, quia saporibus non possunt sentiri, nisi habeant contactum cum lingua; nullus enim sentit saporibus extra positum. Et hoc ideo, quia saporibus non possunt sentiri, nisi alterentur et immutentur physica alteratione ordinata ad ipsius viventis nutritionem. Ad hoc enim iste sensus ponitur in animali, ut possit ea, quæ ad alimentum pertinent, discernere et assumere, et sic oportet, quod ipsa immutatio cibi seu saporis fiat in ipso animali. Requiritur ergo contactus physicus ad organum gustus tamquam ad medium internum, ut ibi sapor ipse mediante illa mutatione discernatur et sentiatur, sicut etiam odorabile aliquam exhalationem fumosam, quæ realis alteratio est, debet habere, ut sentiatur. Sed quia non est materialis sensus sicut gustus, nec ita proxime ordinatur ad ipsam animalis conservationem seu reparationem, non est necesse, quod illa immutatio odorabilis fiat in ipso animali, sed sufficit, quod in aliqua parte medii, et inde deferantur species ad odoratum.

QUODSI OBICIAS Aristotelem non bene probasse, quod gustus est quidam tactus, quia tangibile fundatur in humido. Nam etiam odor fundatur in sicco et siccitas est qualitas tangibilis non minus quam humiditas. Ergo eadem ratione deberet dici odoratum esse quemdam tactum et odorabile esse tangibile.

Confirmatur, quia si gustus esset quidam tactus, organum gustus non deberet distingui ab organo tactus, sed utrumque esset terreum et in potentia ad humidum, ut tangibile, quod tamen falsum est, ut supra diximus ¹.

Confirmatur secundo, quia gustus non semper requirit contactum rei gustabilis, sicut si ori applicetur aqua et in partibus distantibus aquæ ponatur aliquid dulce, ut mel, statim sentitur eius sapor, antequam ori admoveatur. Ergo potest sentiri aliquid nondum habens contactum, imo sufficit, quod habeat contactum mediante saliva; saliva autem medium extrinsecum est, cum sit corpus distinctum a lingua. Ergo per medium extrinsecum potest gustari.

Respondetur, quod licet odor fundatur in sicco et sapor in humido ex parte ipsius rei odorabilis et gustabilis, tamen ex parte applicationis ad sensum longe differunt, quia ut sapor gustetur, debet misceri cum humido linguæ ibique fieri alteratio physica, quæ sine contactu fieri non potest, et consequenter gustus præsupponit tamquam conditionem necessariam ipsum sensum tactus, cui fit ille contactus. At vero siccum odoriferum non debet immutare physice ipsum siccum vel humidum olfactus aut ibi alterationem habere, sed sufficit, quod in medio exhalet, et ideo quia non requirit istum contactum physicum, nec ipsum odorabile dicitur tangibile nec odoratum dicitur tactus illo speciali modo.

Ad primam confirmationem respondetur, quod gustus non est tactus essentialiter, sed præsuppositivo illo speciali modo, quia requirit contactum et alterationem physicam ob-

iecti, quod tactu dignoscitur, ut possit gustari, ideoque supponit organum distinctum formaliter, licet in eadem parte, in qua est gustus, sit etiam tactus, sicut in aliis sensibus invenitur etiam tactus, quia tactus diffusus est per totum corpus, licet speciali modo requiratur ad gustum, ut dictum est. Et licet organum gustus sit terreum et in potentia ad humidum, non tamen formaliter ut humidum est tangibile, sed ut saporosum; sic enim solum in lingua sentiri potest, quod etiam est signum distingui ista organa, ut etiam advertit S. Thomas 2. de Anima lect. 22. ² ex Aristotele ibi textu 112. ³

Ad secundam confirmationem conceditur sequela, et ad experientiam in oppositum dicitur, quod illum saporibus mellis distantis non sentit gustus, nisi quatenus per aliquam mixtionem diffunditur usque ad partes aquæ, quæ ori applicantur, alioquin non sentitur. Quod vero dicitur de saliva, respondetur illam non esse medium diffundendi species saporis, sed alterandi cibum et saporibus eius in ore, et cum illa alteratione et mixtione species saporis imprimuntur in lingua, cui ita adiacet ipsa saliva, quod non potest illi commisceri sapor seu cibus, quin commisceatur linguæ.

ARTICULUS VI.

QUID DE POTENTIA, ACTU ET MEDIO TACTUS.

Circa potentiam tactus sunt duæ difficultates: *Prima*, quam Aristoteles movet in hoc 2. libro textu 106. ⁴, an tactus sit unus sensus

¹ 158 b 13.

² Pa XX. 92 b.

³ c. 11. (423 a 17).

⁴ c. 11. (422 b 19).

in specie atoma, an tantum unus genere. *Secunda*, an organum sensus tactus sit quæcumque pars corporis, an tantum nervus. Circa medium vero, quo species tactus communi-
cantur, dubium est de medio interno, an sit caro superposita nervo vel aliquid aliud.

Circa primum videntur esse tactus diversæ speciei, quia inter tangibilia inveniuntur diversæ contrarietates, quæ non possunt reduci ad unum genus et modum immutandi sensum, ergo debent constituere diversos sensus specie.

Consequentia patet, quia sensus distinguuntur penes diversum modum immutandi potentiam et elicendi sensationem. Unde si sint diversæ contrarietates non reducibiles ad unum genus et modum immutandi potentiam, oportet diversas potentias constitui. *Antecedens* autem constat, quia tactus attingit diversas contrarietates, ut sunt calidum et frigidum, siccum et humidum, fames et sitis, voluptas et dolor, quæ non possunt reduci ad unum genus, quia sunt *contrarietates primæ*, quia una non oritur nec derivatur ab alia; contrarietas enim inter calidum et frigidum est æque prima atque contrarietas inter humidum et siccum, quia utraque est inter qualitates primas. Similiter *voluptas et dolor*, fames et sitis dicunt contrarietatem internam, et non alicuius externi tangibilis. Magis autem distat sensibile internum eiusque contrarietas a tangibili externo quam duo sensibilia externa, ut calor et sapor, cum externa per medium aliquod attingantur, interna sine medio, ergo magis debent constituere diversos sensus quam sensibilia externa. *In aliis au-*

tem sensibus videmus, quod tantum est una contrarietas, ad quam cetera reducuntur, sicut ad album et nigrum reducuntur aliæ contrarietates colorum.

In hac difficultate Aristoteles nihil resolvit, licet eam proposuerit. D. Thomas in 2. de Anima lect. 22. ¹ licet inclinet in hanc partem, quod tactus sit unus sensus genere et plures in specie, tamen in quæst. de Anima art. 13. ad 17. ² et 1. p. q. 78. art. 13. ad 3. utramque partem ut probabilem admittit. Hinc est, quod etiam in hac parte discipuli D. Thomæ sunt divisi. Nam Caietanus 2. de Anima in cap. 10., Flandria ibidem ³ et Iavellus ibi q. 47. ⁴ tenent, quod sint plures tactus specie. At vero Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 3. dub. 1. unica concl. de tactu tenet, quod est unus specie.

NIHILOMINUS probabilius videtur, tactum esse unum sensum secundum speciem atomam.

Et in hoc perfecte salvamus commune dictum, quod tantum sunt quinque sensus externi, quod absolute non salvaretur, si essent plures specie distincti. Hanc sententiam, ut diximus, probabilem reputat D. Thomas locis cit. et absolute eam docet opusc. 43. cap. 3. ⁵

ET RATIO sumitur ex eo, quod omnes illæ contrarietates, quæ dicuntur esse primæ, conveniunt in uno genere proximo, quod est obiectum tactus, licet genus illud sit innominatum. *Quod sic explico*, quia licet calidum et frigidum, siccum et humidum sint primæ contrarietates in genere naturali, possunt tamen convenire in genere intentionali, quatenus habent eundem modum immutandi sensum, scilicet cum con-

¹ Pa XX. 91.

² Pa VIII. 507 a.

³ 2. de Anima tract. 2. c. 16.

⁴ 1. et 2. concl. et in 2. de Anima tract. 3. c. 6.

⁵ De Potentis Animæ (Pa XVII. 29 a).

tactu rei tangibilis et alteratione sentientis. Reducuntur etiam ad unam contrarietatem obiectivam, quia sentiuntur secundum aliquem excessum vel convenientiam ad temperamentum sensus, id est secundum convenientiam vel disconvenientiam ad ipsum sentientem. Quod autem hic excessus sit in calore et frigore, siccum et humido, materialiter et per accidens se habet. Reliquæ autem contrarietates, ut fames et sitis, voluptatis et doloris, mollis et duri et aliæ similes omnes reducuntur ad istas calidi et frigidi etc. in illisque fundantur, ut postea dicemus.

Et confirmatur, quia temperamentum animalis resultat ex omnibus quatuor qualitatibus et sic se habet, quod omnes respicit per modum constituentium temperamentum unum conveniens vel disconveniens animali, licet inter ipsas qualitates primas physice et entitative consideratas sint diversæ contrarietates irreducibiles ad aliquam unam naturalem, bene tamen ad aliquam animale, secundum quod temperamentum animalis est conveniens vel disconveniens. Et sic sub eodem modo sentiuntur, quatenus scilicet id, quod tangitur, congruit vel non congruit cum tali temperamento, sive congruit sit in siccitate sive in frigore sive in qualibet alia qualitate, et hanc si excedat vel corrumpat, habebit inconvenientiam sive incongruitatem, et similiter contrarietas fames et sitis, voluptatis et doloris etc. omnes fundantur in ista convenientia vel disconvenientia primarum qualitatium, ut deserviunt temperamento animalis. Quare tactus non respicit primo et per se contrarietates physicas istarum qualitatium neque ipsas in se absolute consideratas, sed ut deserviunt ad consti-

tuendum temperamentum animalis, et sic reducuntur ad unam contrarietatem omnes illæ contrarietates physice distinctæ, scilicet ad convenientiam vel disconvenientiam ad temperamentum animalis.

UNDE PATET AD FUNDAMENTA OPPOSITA. Respondemus enim, quod in qualitatibus tangibilibus dantur plures contrarietates primo diversæ materialiter et in genere naturali, ordinabiles tamen ad unam *contrarietatem animale*, id est secundum temperamentum conveniens vel disconveniens ipsi animali. Cui subordinantur omnes illæ aliæ contrarietates, et sub ista formalitate respiciuntur a tactu, et sic habet unicam rationem formalem specie atoma.

Quod vero dicitur *voluptatem et dolorem*, famem et sitim sentiri sine medio, imprimis etiam hoc dato solum esset accidentaliter differentia, non essentialis, id est non in ipsa ratione formali et modo immutandi sensum, sed accidentaliter, scilicet in ipso medio applicandi species sensui, quod pertinet ad applicationem seu instrumentum, non ad formalem rationem sensus. Et deinde dicitur, quod etiam illa sentiunt intra per aliquod medium, quatenus quælibet pars non sentit, quod sibi supra ponitur aut inhæret, sed quod sibi contiguum est in parte proximiori, et sic utitur illa parte tamquam medio interno et sentit per illud, ut iam supra q. 4. advertimus ¹ et iterum q. 7. explicabimus ². Quod autem dicitur magis distare sensibile internum ab externo quam duo externa, respondetur magis distare quantum ad illam rationem accidentalem utendi illo sensibili externo vel interno, sed non in ipsa ratione formali specifica, quæ est ratio mutandi sensum; in hoc enim conveniunt internum et ex-

¹ art. 3.

² art. 7.

ternum tangibile, non tamen duo externa sensibilia sicut sapor et odor et similia. In aliis autem sensibus datur una contrarietas, quæ sit una non solum cognoscibiliter et obiective, sed etiam physice et materialiter. In tactu autem solum invenitur una contrarietas ut pertinens ad convenientiam vel inconvenientiam temperamentum animalis, ut explicatum est, licet maneant plures contrarietates primæ in genere physico.

Circa organum tactus constat in toto corpore nos sentire, quando ab aliquo tangimur, quod necessarium fuit animali, ut posset in omni parte se conservare a nocivis et amplecti ea, quæ sunt convenientia. Difficultas est de partibus sentientibus, ut de carne et nervis, an æqualiter in illis sit organum tactus et potentia tangendi, an vero solum in nervis. Et loquimur de partibus sentientibus, quia aliquas ipsa experientia constat non sentire, quia nimium sunt terrestres, ut ungues, capilli et similia.

Sententia Aristotelis collocat tactum in nervis sub carne. Dicit enim in hoc 2. libro textu 116. ¹: «Quare manifestum est, quod intus sit tangibilis sensitivum. Sic enim utique accidit, quod et in aliis; apposita enim super sensorium non sentiunt, super autem carnem posita sentiunt, quare medium tactus est caro». Ubi solum carni attribuit esse medium, non organum.

Hæc auctoritas RATIONEM insinuat de se satis difficilem, quia si ideo organum tactus attribuitur nervo, quia non potest sentiri, quod ponitur supra sensum, sentimus autem per tactum aliquid positum supra carnem, et sic caro non est organum, potius hac ratione deberet attribui carni sensorium tactus, quia caro licet sentiat, etiam habet medium, quo sentiat, scilicet cutem, et ita

¹ c. 11. (423 b 22).

tangit rem non immediate positam supra se, sed supra aliquid distinctum, internum tamen; nam medio externo certum est tactum carere. Quodsi dicatur carnem etiam detracta cute sentire, hoc idem instatur in nervo, quia denudata carne adhuc sentit, et quidem vehementissime, et tunc dicimus, quod sentit nervus non in ea parte, cui superponitur sensibile, sed ratione partis proximioris. Cur ergo non poterit idem dici de carne, quod detracta cute sentit id, quod superponitur, ratione partis im-

mediatæ? Ceterum Aristoteles non videtur sumpsisse carnem, in qua negat esse organum tactus, pro carne, ut distinguitur a cute, sed totum illud, quod est caro, cum cute pro eodem sumitur, quia cutis se habet sicut pars quædam seu terminus carnis. Unde quando dicit carnem esse medium, non condistinguit carnem a cute, sed totum hoc est medium. Quod vero aliqua pars illius carnis vel terminus eius, qui est cutis, dicatur habere rationem medii, non est ad propositum, quia medium semper habet poni aliquid distinctum et distincti temperamentum, sicut nervus et caro, quæ sunt partes distinctæ et heterogeneæ, sed caro et cutis sunt homogeneæ, quia cutis solum est extremitas carnis. Quodsi hoc sufficeret, ut diceretur medium, idem diceremus de carne, quod una pars illius sit medium et alia organum. Imo currit eadem difficultas de cute, quæ etiam sentit tangibilia, quomodo posset ipsamet esse organum et medium et sentire rem superpositam, nisi negando rationem Philosophi.

Quod vero dicitur nervum detracta carne sentire si pungatur, dicimus, quod si totaliter et ex omni parte caro detraheretur, ita ut non posset tangi mediante carne, nervus forte

non sentiret id, quod sibi immediate apponeretur, quia nervus se solo est nimium terrestris sicut ossa et pili, a carne autem mollificatur. Unde dicit Aristoteles 2. de Partibus Animal. cap. 8. ¹ et in hoc 1. de Anima textu 79. ² «quod nervi, pili et ossa, non habent in se aliquem sensum». Quare si totaliter detraheretur caro, nullam sensationem exercebit. Et ideo S. Thomas 2. de Anima lect. 22. ³ dicit, quod caro non est organum tactus, sed medium connaturale. Secundo dicitur, quod dato quod nervus sentiret in illo casu, id esset indirecte, et non per medium connaturale, sed una pars nervi sentiret punctionem non sibi superpositam, sed proximioris partis, quod non erit connaturale, nec per lineam rectam obiecti tangibilis in organum, sed quasi ad latus.

Cur autem similiter non dicemus, quod caro sit organum tactus sentiendo non id, quod sibi immediate superponitur, sed quod proximæ parti? Respondetur esse disparem rationem, quia caro cum non habeat aliquid sibi suprapositum sicut nervus, quod deservire possit, ut connaturaliter et per directam emissionem aliquid tangat, ideo non potest connaturaliter esse organum tactivum, id tamen potest convenire nervo, quia connaturali modo habet carnem supra se tamquam medium, quo sentiat, eo vero deficiente per accidens et indirecte et minus connaturaliter potest sentire id, quod proximiori parti apponitur, caro vero quia non habet quomodo directe tangat per aliquid superpositum, non mirum, quod etiam indirecte non possit tangere.

Quodsi dicas: Nam si in oculo et aliis sensibus semel deest medium internum, quod est pars organi, ut

pupilla in oculo, non potest videre, ergo si caro est medium in sensu tactus, remota carne non sentiet nervus. Respondetur esse disparem rationem de tactu et aliis sensibus, quia in aliis requiritur organum seu medium internum, ut per illud possit haurire species, et illud est determinatum in certa parte corporis, ita quod eo remoto nihil remanet, quod directe vel indirecte possit haurire species. In tactu vero propter eius magnam necessitatem in toto corpore animalis et in partibus eius, non requiritur ad hauriendum species alia dispositio, quam ut possit fieri contactus cum ipso obiecto. Hoc autem connaturaliter quidem et directe, id est ad tangendum per lineam rectam, fit convenienter per carnem superpositam nervo. Si tamen ea removeatur, adhuc remanet locus contactui ad obiectum tangibile in ipso nervo, non quidem per lineam rectam, quia sic sentiret aliquid sibi immediate superpositum, sed solum indirecte et coniunctum parti viciniori.

Circa medium tactus externum aliqui dixerunt dari medium externum, quod intericiatur inter corpus et rem tangibilem, quod attribuitur Averroi, idque videtur sumi ex Aristotele 2. de Anima textu 113. et 114. ⁴ Cum vero urgetur, quod etiam illud corpus medium, sive sit aqua sive aer, etiam potest sentiri, cum est nimis calidum et frigidum, respondetur id esse, quia non sunt ista elementa in sua naturali dispositione; si enim in ea essent, non sentirentur. Ceterum hoc falsum apparet, cum in ipsa naturali dispositione aqua habeat excessum frigoris et ignis excessum caloris seu calorem summum, ergo maxime ibi sentiretur.

¹ 653 b 31.

² c. 5. (410 b 1).

³ Pa XX. 92 a.

⁴ c. 11. (423 a 21). Averroes in h. l.

Et idem est de quovis alio corpore, quod immediatum sit ad superficiem animalis. Nam si qualitates in illo intenduntur, procul dubio sentitur a tactu. Ergo *tactus non requirit medium externum, sed potius contactum immediatum*. Ad hoc enim ordinatur iste sensus, ut ea, quæ immediate tangit animal, possint ab eo sentiri, sicut sentimus corpora dura vel mollia immediate superposita carni.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Contra id, quod diximus de medio et organo tactus, sentit P. Suarez libro 3. de Anima cap. 27. putans, quod sensibile positum supra sensum non repugnat, quod sentiatur. Quod etiam alii auctores sentiunt, ut supra præc. quæst. retulimus¹, et probabile indicant Conimbric. libro 2. de Anima cap. 11. q. 3. art. 3. in fine. Fatetur tamen Suarez in cap. 26. non posse ab ipso sensu sentiri qualitatem organo proprio inhaerentem. Ducit autem argumentum ab experientia: Videmus enim non solum nervum, sed etiam carnem sentire, ut si caro pungatur vel vena; ergo non solum nervus sentit, sed etiam alia partes. Nec dici potest quod caro sentit tamquam organum. Contra enim est, *tum* quia experientia debet in hac parte præponderare; videmus autem nos in cute et carne actu sentire. Cur ergo negabimus ibi elici sensationem et consequenter esse organum tactus, et non solum medium? *Tum* quia in pulmone, in hepate, in corde non dantur nervi, et sentitur dolor. Ergo non solum nervus est organum tactus.

¹ q. 4. art. 3. (121 a 20).
² c. 2. (439 a 1).
³ Pa XX. 158. sq.
⁴ c. 11. (423 a 11).
⁵ Pa XX. 92 a.
⁶ 160 b 42; 161 a 32.
⁷ 743 b 25.
⁸ 781 a 20.

Confirmatur, quia Aristoteles maxime posuit sensorium tactus in corde libro de Sensu et Sensato², lect. 5. apud D. Thomam³, et tamen ibi nervus non est.

RESPONDETUR solutione data inter arguendum, quæ sumitur ex Aristotele hoc 2. libro textu 111. et ex D. Thoma ibi lect. 22.⁵, ubi inquit, quod inefficax est argumentum ad probandum, «quod caro sit sensus tactus ex eo, quod statim attingitur fit sensus»; non enim fit in ipsa, sed in nervo coniuncto. Unde non præponderat experientia in hac parte, nec nos negamus illam, sed dicimus experientiam monstrare, quod si caro pungatur, fit sensus, non tamen monstrat, quod fiat ab ipsa carne, et non in nervo coniuncto, sicut posita specie in pupilla statim sentimus visionem, non tamen constat, an fiat a pupilla, an a nervo visorio. *Ad aliam replicam* dicitur etiam in illis partibus dari nervos aut aliqua principia nervorum, qui ob suam subtilitatem satis vehementer sentiunt; vel etiam in partibus illis propinquis vel contiguis dantur nervi, a quibus fiat ipsa sensatio.

Ad confirmationem respondetur iam supra⁶ aliquid de hoc tractatum esse. Circa radicale enim principium sensuum est duplex celebris sententia: *Altera Aristotelis*, qui dicit cor esse principium et radicem sentiendi, ut in loco cit. in argumento et in 2. de Generat. Animal. cap. 6.⁷ et libro 3. cap. 2.⁸ Specialius tamen videtur ponere tactum et gustum in corde, alios in cerebro. *Contraria sententia est Galeni* 8. de Usu Partium

cap. 4. et aliis locis, in quibus principium sensuum dicit esse cerebrum. Et huic sententiæ videtur subscribere D. Thomas 3. p. q. 8. art. 1. et art. 6., ubi omnem virtutem sensitivam dicit esse a capite. Et videri etiam potest in 3. dist. 13. q. 2. art. 5.¹ et opusc. 43. cap. 4.² Sane cor dici potest principium radicale sentiendi quantum ad subministrationem caloris vitalis. Ceterum quantum ad temperamentum et modificationem talis caloris et subministrationem spirituum animalium, prout requiritur ad operationes sensitivas,¹⁵ præsertim perfectas, sine dubio cerebrum est prima radix et principium sentiendi, tum quia in cerebro initiantur nervi, per quos spiritus animales subministrantur, ut ex anatomæ constat; tum quia læso cerebro cessat sensatio et obstructis meatibus cerebri animal dormit, et posito nimio conatu et attentione ad sentiendum, cerebrum dolet, non cor.²⁵

Est tamen pro Aristotele argumentum, quia cor prius formatum in animali quam cerebrum, et statim sentit, quia palpat, et si ibi pungatur, se retrahit; ergo sensus tactus originatur a corde. Similiter decapitato homine adhuc cor sentit et brevi tempore palpat et si pungatur, sentit. Ergo sensus tactus radicatur in corde.³⁵

Respondetur hoc argumentum solum procedere de tactu, quia quoad alios sensus desunt organa sublato capite. Adhuc tamen de tactu non convincit, tum quia licet cor formetur ante cerebrum, tamen in illo motu palpationis non sentit, est enim ille motus potius partis vegetativæ quam sensitivæ tamquam

principium motuum vitalium, non formaliter sensus. Nec scimus, si cor pungatur in illo imperfecto statu, quando prius est formatum quam caput, si pungatur, an se retrahat. Quis enim hoc vidit, cum cor tunc sit intra matricem animalis generantis, nec possit ibi videri an se retrahat, si pungatur? Decapitato autem homine cor non sentit dolorem, quia iam deest phantasia et consequenter non movetur appetitus, in quo formaliter est actus doloris. Quod vero in corde sentiatur dolor et tristitia et ira, ideo est, quia ibi est appetitus irascibilis, et ad hoc sentiendum etiam participat influxum et spiritus animales a cerebro.

Secundo arguitur: Quia in carne est temperamentum magis delicatum et reductum ad mediocritatem quam in nervo, utpote minus terrestre, ergo maxime est in potentia ad patiendum a qualitatibus excessivis, quas solum sentit tactus, ut quæst. seq. dicemus³, et sicut aer est melius receptivus quam terra, ita temperamentum aereum, quod correspondet carni propter suam raritatem, magis quam terrestre, quod correspondet nervo, unde Aristoteles libro 2. de Partibus Animal. cap. 1.⁴ et 5.⁵, in 1. de Historia Animal. cap. 4.⁶ dixit carnem esse sensorium tactus.

RESPONDETUR probare argumentum, quod caro habet temperamentum aptum ad præcise recipiendum et ebibendum species tangibiles, non tamen ut ibi fortius imprimatur species, ut ita eliciatur sensatio. Experimur autem minus sentiri, quod levius tangitur, et sic ad tactum non sufficit facilitas recipiendi, sed etiam fortiter imprimendi, et ad hoc ma-

¹ Pa VII. 141.-143.
² De Potentia Animæ (Pa XVII. 30).
³ q. 7. art. 7.
⁴ 647 a 19.
⁵ 651 b 3.
⁶ 489 a 23.

gis conducit illud terrestre temperamentum nervi cum aliqua mollitudine. Ad Aristotelem autem dicimus, quod nomine carnis intelligit non carnem nudam, sed includentem nervum, sicut lingua dicitur gustare ratione nervi in ea inclusi. Videantur etiam, quæ diximus quæst. præc. ostendendo, quod sensibile supra sensum non sentitur, et argumenta ibi soluta ¹.

Restabat agere de sufficientia divisionis in quinque sensus externos. Sed res est parvæ difficultatis et a D. Thoma sufficienter explicata I. p. q. 78. art. 3. et in 3. de Anima lect. 1. ² et ex dictis sufficienter intelligi potest.

QUÆSTIO VI.

DE OBJECTIS SENSUUM EXTERNORUM IN COMMUNI.

Explicabimus primo in hac quæst. ²⁵ generales conditiones obiectorum externorum, deinde in sequenti singula obiecta in speciali perquiremus. Conditiones autem generales videntur reduci ad duas: *Primo*, quod obiectum sit præsens et nullo modo res in absentia possint sentiri. *Secundo*, quod obiectum per species vicem sui gerentes sensus informet. Et ideo de his prius agemus.

ARTICULUS PRIMUS.

UTRUM REQUIRATUR NECESSARIO, QUOD OBJECTUM EXTERIUS SIT PRÆSENS, UT SENTIRI POSSIT.

Multa de hoc tractavimus in q. 23. Logicæ ³, ubi ostendimus notitiam intuitivam sensuum externorum non posse etiam divinitus ferri in rem

¹ q. 4. art. 3. (121 a 37; 125 a 1).

² Pa XX. 99.

³ art. 2. (I. 732 b 26, 734 a 37).

absentem. Nunc absolute inquirimus, an possit in sensibus inveniri notitia abstractiva et consequenter de re absenti.

Et loquendo *naturaliter* satis constat non posse res in absentia sentiri sensu externo ex defectu speciei impressæ, quæ naturaliter ab obiecto præsentis immittitur et dependet in fieri et conservari ab ipso obiecto, sicut experientia constat in speciebus visibilibus, quæ remoto obiecto in momento cessant. Et de aliis sensibus idem probari potest generali ratione, quia non possunt species desinere nisi vel a contrario vel ex defectu subiecti vel ex defectu causæ conservantis. Remoto autem obiecto constat non diu durare posse species, et hoc non propter aliquod contrarium, quia species intentionales carent contrario, simul enim informant potentiam speciei albi et nigri, calidi et frigidi, odoris suavis et insuavis, siquidem hæc simul sentiri videmus; præterquam quod potest, quando removetur obiectum, non dari aliquod contrarium, a quo corrumpatur species, et tamen cessat cognitio ob defectum speciei. Ex defectu autem subiecti non desinunt istæ species, quia supponimus organum et potentiam, in quo subiectantur, et medium, per quod transeunt, manere immutata, et in tali casu loquimur; et tamen remoto obiecto, species evanescent et cognitio cessat. Ergo signum est dependere naturaliter ab obiecto in fieri et conservari.

Nec obstat, quod sonus auditur etiam cessante collisione et motu corporum. Solet enim fieri ictus et videri a longe et post breve tempus audiri sonus, ergo sentitur remoto obiecto, nempe illo ictu. Et idem est

de odorabili. Nam remota fumea exhalatione adhuc sentitur odor per aliquod tempus, remanent ergo species in absentia obiecti. *Respondetur*, quod in primo casu manet realis sonus in aere, licet non in collisione corporum, a quibus primum formatur, et ita quando realiter sonus durat in aere, durare potest species ex illo emissa. In secundo casu, licet fumea exhalatio evaporari cesset a corpore odorabili, tamen ea, quæ prius evaporata est, remanet in aere vel in corpore propinquo, quatenus ibi manet realis odor exhalatus, qui continuo emittit speciem sui, et sic sentitur res in præsentia, scilicet odor exhalatus, qui remanet, et sonus in motu aeris, licet non in collisione corporum perseverans.

DIFFICULTAS ergo tota reducitur ad virtutem *divinam*, an possit per ipsam in absentia obiecti aliquid sentiri conservatis speciebus in sensu remoto obiecto et sensatione sic elicitæ?

In quo est ALIQUORUM SENTENTIA posse rem absentem videri divinitus, dummodo representetur ut præsens. Ita P. Suarez 3. de Anima cap. 3. n. 4., Conimbric. 2. de Anima cap. 6. q. 3. art. 1. Et P. Suarez sentit talem cognitionem vere quidem esse abstractivam, utpote rei absentis (ubi manifeste sentit ad intuitivum et abstractivum requiri præsentiam et absentiam physicam, et non solum representatam), revera tamen iudicare rem ut præsentem, quia ita videret, ac si esset præsens.

Fundamentum est, quia non repugnat Deum conservare in sensu externo speciem sui obiecti etiam remoto obiecto; ergo neque repugnat tunc illud cognoscere. *Consequentia* est certa, quia ad cognitionem elicendam non requiritur aliud quam potentia informata specie obiecti;

tunc autem est potentia informata specie, ergo cognoscit. *Antecedens* patet, quia species emissa ad oculum solum dependet ab obiecto, ut existat, in genere causæ effectivæ. Hanc autem potest Deus supplere, quia magis ab ipso dependet effectus in genere efficientis quam a causa secunda. Ergo non repugnat conservari a Deo speciem in oculo remoto obiecto sicut lumen in medio remoto luminoso. Quod vero dependeat species ab obiecto in genere causæ formalis extrinsecæ nihil obstat, quia hæc dependentia non petit existentiam in obiecto specificante; potest enim exerceri ista causalitas extrinsecæ ab obiecto non existente, ut patet cum rem futuram considero aut præteritæ recordor.

Confirmatur, quia saltem potest Deus facere, quod res longissime distans imprimat speciem suam in speculo, quod est prope me, multiplicando scilicet speciem per medium ultra sphaeram suæ naturalis emissionis. Tunc autem visa imagine in speculo videbitur res absens et longissime distans tamquam ibi præsens. Ergo similiter non repugnabit, quod remoto speculo species continuetur usque ad oculum, sicque videatur absens posita ibi tali specie.

NIHILOMINUS OPPOSITUM TENENDUM EST implicare scilicet, quod res aliqua physice et realiter absens immediate in se attingatur a sensu externo. Quod vero attingatur in alio, ut res in imagine, non est difficultas in præsentia, quia hoc nihil aliud est quam videri ipsam imaginem, quæ præsens est, licet res representata per ipsam in se sit absens. Unde ut tollatur æquivocatio, quando dicimus requiri præsentiam physicam obiecti, loquimur in sensu formali, id est eius, quod proprie et immediate se habet ut obiectum, ita quod bene stat, quod loco alicuius obiecti supponatur aliud, in quod feratur sensus

et decipiatur interius iudicium putans esse alterum, tamen sensus externus directe fertur in illud externum, quod sibi supponitur. Similiter potest aliquando ex vehementia imaginationis aliquis decipi aut deludi, putans se vere videre aut sentire exterius rem aliquam, quam tamen non habet præsentem. Sed tunc nec videt nec sentit exterius, sed imaginatur sentire aut videre. Loquimur ergo, quando sensus exterior vere et proprie elicit actum; et de hoc dicimus essentialiter postulare, quod obiectum exterius, in quod fertur, sit præsens physice, in quod talis actus immediate terminetur, nec sufficit, quod species sit in sensu representans aliquid ut præsens, sed requiritur, quod ipsum obiectum præsens sit, ut terminet actum.

Hæc conclusio sumitur ex *D. Thoma*, qui frequenter distinguit obiectum sensuum exteriorum ab interioribus, quia illi versantur circa præsens, isti autem etiam circa absens, ut patet 1. p. q. 78. art. 4. et 1. 2. q. 15. art. 1. et q. 35. art. 1. ad 2., ut latius ostendemus infra q. 8. ¹ Explicans autem *D. Thomas*, quodnam sit illud præsens, dicit esse præsens, quod habet esse extra videntem; ergo sentit ex ipsa propria specifica ratione sensus externi debere obiectum esse præsens præsentia exteriori et physica, et non solum representativa. Debet autem esse præsentia extra videntem, quia, ut docet *S. Thomas* 1. p. q. 14. art. 9., ideo Deus non habet scientiam visionis de rebus possibilibus, licet sibi represententur, « quia ea, quæ apud nos videntur, habent esse distinctum extra videntem ». Et in q. 3. de Veritate art. 3. ad 8. ² inquit, quod scientia visionis addit supra simplicem cognitionem « admixtionem alicuius, quod est ex-

¹ art. 1.² Pa IX. 58 b.

tra genus notitiæ », scilicet existentiam rerum. Sed existentia rei, quæ est extra genus notitiæ, est existentia physica, et non solum representata; hæc enim non est extra genus cognoscibilitatis et notitiæ. Ergo visio requirit externam præsentiam rei in se, et non solum in specie. Quod etiam amplius patebit cum art. 3. ostenderimus sensus externos non formare idolum, sed terminari immediate ad obiectum in se.

RATIO AUTEM ET FUNDAMENTUM ad hoc reducitur, quia sensus externi ex sua natura sunt infimi in genere cognitionis et immediate continuantur ipsis rebus, a quibus accipiuntur species, et magis materiales sunt inter omnes potentias cognoscitivas. Unde quia ex ipsis originatur omnis nostra cognitio et in ipsos resolvitur, oportet, quod moveantur sensus externi ab obiectis accipiendo ab eis species, et rursus quod cognitio terminetur ad res ipsas prout extra sunt. Et licet primum, scilicet moveri ab obiectis et procedere ab ipsis species effective, possit suppleri a Deo infundente vel producente speciem in potentiis loco obiecti, et sic quantum ad productionem speciei non exigit sensus essentialiter præsentiam obiecti, tamen quoad secundum suppleri non potest, quia pertinet ad specificativam rationem sensationis externæ quatenus externa est.

Et probatur ex duplici conditione, quam habent sensus externi. Nam debent habere cognitionem experimentalem et in aliquibus eorum, ut in gustu et tactu, exigunt contactum realem neque possunt videre obiectum per reflexionem in seipsis neque in alia potentia interiori vel exteriori, a qua moveantur, quia sunt ultimæ potentiæ inter omnes cognoscitivas. Ergo immediate de-

bent attingere obiectum in seipso. Quod sit experimentalis cognitio in sensu exteriori patet, quia tunc maxime aliquid experimur, cum ipso sensu exteriori tangimus. Cum autem experientia sit ultimum, in quod resolvitur nostra cognitio, et per quam tamquam per inductionem introducit in nobis, non potest ultimate resolvi cognitio nisi in ipsum obiectum, ut est realiter in se, quia si in aliquid aliud præter rem ipsam resolveretur, ut in imaginem vel idolum aut medium aliquod, restaret adhuc istud medium vel idolum con-

ferre cum ipsa re seu obiecto, cuius est, ut constaret, an esset verum necne. Unde semper restaret eadem difficultas conferendi istud medium cum obiecto, cuius est representativum. Quare necesse fuit ad habendam certitudinem et evidentiam experimentalem devenire ad cognitionem, quæ ex propria sua ratione tenderet ad res in seipsis, et hæc est cognitio sensus exterioris, atque adeo ex ipsa propria ratione cognitionis ultimæ et experimentalis exigit obiectum esse præsens et nullo modo absens.

Nec obstat, quod cognitio experimentalis potest dari in angelo formando verbum, in quo ut in termino cognitionis experiatur rem in se. Respondetur enim experientiam angeli esse intellectualem, non sensibilem nec per species acceptas ab obiectis sensibilibus. Sic enim certificari non posset experimentaliter de obiecto, nisi haberet aliquam cognitionem resolutam usque in ipsum immediate. Cum autem angelus certificetur per species desuper infusas, non habet experientiam de re quantum ad certitudinem cognitionis per resolutionem in ipsam rem, sed quantum ad rem attactam, quæ est coexistens sibi, inde denominatur experimentalis et intuitiva. Sensibilis autem cognitio intrinsecam certitudi-

nem habet experimentalem haustam ab obiectis, et sic in ipsam, ut est in re, debet resolvi.

Postremo, si remoto obiecto externo posset sensus illud percipere, ergo posset oculus in tenebris videre et posset gustus et tactus obiectum non contactum sentire, quæ omnia absurda sunt. *Minor probatur*, quia si videtur obiectum absens seu non existens, ergo videtur tale obiectum, etiamsi lux illud non attingat, et consequenter etiamsi medium non sit illuminatum, quia si lux ipsum visibile non attingit, reliquum medium licet sit illuminatum, nihil omnino conducit ad visibilitatem obiecti, et sic eodem modo videbitur, si tota lux sit ablata a medio. Est autem impossibile, quod aliquid in tenebris videatur, cum specificum obiectum visus sit lucidum. Nec dici potest, quod est lucidum representative; hoc enim est proprium sensibus internis et intellectui, qui apprehendunt lucem ut representatam, et ita etiam in tenebris possunt recordari lucis, quia compatitur lux representata cum tenebris. Videre autem in tenebris obiectum oculis externis, est videre lucem non illuminantem nec tendere in lucidum externum, quod est vere lucidum, et hoc est specificativum oculi. In tactu autem et gustu multo magis constat rem absentem non posse habere contactum physicum. Sine contactu autem quomodo potest aliquid gustari aut tangi?

AD FUNDAMENTA OPPOSITÆ SENTENTIE respondetur, quod Deus potest conservare speciem sensibilem in absentia obiecti per modum cuiusdam entitatis realis, sicut potest illam conservare in aere vel extra omne subiectum. In hoc enim solum dependet species quantum ad existentiam ab obiecto immittente vel subiecto sustentante, causalitatem autem existentiae Deus se solo supplere

potest. Ceterum non potest supplere, ut cognitio eliciatur ab illa specie in sensu externo circa obiectum absens, eo quod essentialiter petit terminari ad obiectum ut extra existens, nec sufficit species impressa posita in sensu, sicut etiam in angelo, licet detur species innata, non potest representare futurum contingens aut cogitationem cordis, quia talia obiecta non sunt in statu debito ipsi angelo. Et quando dicitur, quod dependentia ab obiecto *in genere specificantis* non petit existentiam, respondetur, quod specificatio absolute non petit, bene tamen specificatio ut talis, scilicet ut est circa obiectum ut externe et sensibiliter et modo experimentaliter attingendum, sicut notitia ut intuitiva petit obiectum præsens et existens, licet non ut notitia absolute.

Nec obstat, quod vulgo dicuntur aliqui videre rem intra terram occultam, ut qui dicuntur inspectores aquarum, vulgo zahories, qui aquam latentem sub terra vident et lynceis dicuntur ultra parietes videre. Respondetur enim, quod etiam toto hoc concesso non videtur aliquid absens, sed id, quod intra terram vel ultra parietem vere existens est, quarum species valde tenues et imperfectas, utpote per illa corpora opaca vel eorum poros exeuntes, sibi tamen sufficientes propter nimiam perspicacitatem, res illas nobis occultas vident, quia maiori luce et specierum perfectione indigemus. Revera tamen multa ex his in fabulas reicienda sunt et illi aquarum inspectores non vident ipsas aquas infra terram, sed signa aliqua scaturientis undæ, v. g. vaporem aliquem tenuem e terra illa exeuntem aut aliqua signa, ut tales herbas, talem odorem aut sonum, unde per discursum colligunt ibi esse aquam aut aliquid simile, et aliqua animalia ex similibus signis vel ex aliqua impressione humiditatis refu-

giunt transire per aliquem locum, infra quem est aqua. De lynceibus res est incerta nec facile credenda, quod visu externo ultra parietem videant.

Ad confirmationem respondetur, quod in speculo non videtur obiectum ipsum, sed imago illius, quæ per refractionem lucis et specierum generatur, ut statim dicemus, et illa imago semper videtur ut præsens.

DE VISIONE REI IN SPECULO.

Circa materiam tamen huius confirmationis **DIFFICULTAS EST**, quid videatur in speculo, an imago aliqua ibi denuo genita, an obiectum ipsum.

ET ALIQUI existimant non videri imaginem, sed obiectum ipsum, cuius est illa imago. Ita Conimbric. 2. de Anima cap. 7. q. 8. art. 2. et P. Suarez 3. de Anima cap. 2. n. 15., dicuntque esse communem sententiam perspectivorum.

Et fundamentum est, quia illa imago speculi nihil aliud est quam species visuales refractæ ad oculos reflectentes. Sed species ipsæ videri non possunt, quia in se non sunt lux neque color, sed qualitates intentionales vicem gerentes coloris. Ergo non sunt id, quod videtur, et sic non potest esse res visa imago speculi, nec sola nec simul cum obiecto, quia ipsa visibilis non est, cum sit ipsa species, sed per illas species inde refractas obiectum videtur.

Confirmatur, quia si ibi generetur imago, deberet videri per speciem distinctam ab ea, quæ immittitur ab obiecto, cum sit distincta res ab obiecto ipso. Si autem ibi distincta species ab imagine generetur, sequeretur non fieri ibi reflexionem speciei, quia non est eadem species, quæ eat et redeat, sicut re-

quiritur ad reflexionem, ergo est distincta.

Confirmatur secundo, quia etiam experientia huic parti suffragatur, si quidem in specie visibili quælibet pars representat totum obiectum, ut patet, quia modicum quid speciei ponitur in oculo et videt totum. In speculo autem in alia parte videtur caput, in alia pes. Ergo id, quod ibi videtur, non est imago seu species. Similiter imago refrangitur in superficie speculi, id autem quod videtur, quasi in profunditate speculi videtur; ergo id, quod videtur, non est imago, sed species.

NIHILOMINUS oppositum tenet S. Thomas, qui sæpius docet per speciem speculi videri speculum et ea, quæ in speculo apparent, ut patet 1. p. q. 12. art. 9. in argumento « sed contra », et q. 8. de Veritate art. 5. in 2. argumento « sed contra »¹, et in 3. dist. 14. q. 1. art. 1. quæstiunc. 4. ad 1.² « Quando », inquit, « videntur res in speculo, species istarum rerum non imprimuntur a rebus in sensu, sed a speculo. Unde imprimuntur omnes istæ species ut conclusæ in una specie speculi, non quod sit alia species speculi et alia rei visæ in speculo ». Quam auctoritatem attingit Suarez loco cit. n. 10. nec contra illam opponit aliquid, quod sit alicuius momenti. Est enim manifestum, quod si id, quod videtur in speculo, videtur per speciem ipsius speculi, non utique id, quod videtur, est per speciem obiecti, neque obiectum ipsum, sed aliqua imago generata in speculo. Quod expresse affirmat ipse Doctor Sanctus 3. p. q. 76. art. 3. et in 4. dist. 10. q. 1. art. 3. quæstiunc. 3.³, ubi inquit, « quod imago speculi non est ibi ut forma absolute quiescens in subiecto, sed

aggeneratur ex reverberatione ». Si ergo generatur imago, non ergo solum reflectitur species.

ET RATIO EST, quia si solum fieret reflexio speciei, et non generaretur imago ex illa reverberatione, sufficeret speciem visibilem impingere in quodcumque opacum, ut inde reflecteretur et veniret ad oculum, siquidem hoc ipso, quod tangit in opacum, non transit ultra, sed reflectitur, sicut lux quando incidit in opacum. Cur ergo species reflectens ex quocumque opaco non efficit visionem sui obiecti, sed solum quando reflectitur ex speculo, nisi quia non sufficit sola reflexio speciei, sed requiritur generatio imaginis, quando invenitur diaphanum densum terminatum aliquo opaco, ubi fiat reverberatio lucis et specierum, quæ illam imaginem generet.

Item videmus, quod si speculum ponatur ex opposito radiorum solis, non redditur in eo similitudo obiecti oppositi, et tamen species tangens opacum in interiore parte speculi non transit ultra, sed reflectitur, neque illa reflexio impeditur ex radiis solis, sed magis iuvatur. Ergo cum non videatur aliquid in speculo sic posito contra radium solis, ideo est, quia non sufficit reflexio speciei, sed requiritur generatio imaginis ex illa reverberatione in diaphano terminato per aliquod corpus opacum et obscurum. Impeditur enim hoc, si ferriatur speculum directe a radiis solis, quia illi radii multiplicati tollunt omnem obscuritatem corporis opaci sicque impediunt generationem imaginis in speculo illamque dissipant.

Denique si solum fieret reflexio speciei a speculo ad oculum, cum quælibet pars speciei eodem modo representet totum integrum obiectum,

¹ Pa IX. 122 a.

² Pa VII. 150 b.

³ l. c. 624 a.

sicut est in se, a quocumque speculo reflecteretur species, eodem modo semper repræsentaret totum obiectum, siquidem ex quocumque speculo reflectit saltem aliqua particula speciei. Constat autem, quod in parvis speculis repræsentatur valde parvum obiectum, in aliis vero in tota sua quantitate. Ergo signum est non sufficere reflexionem speciei, sed generari imaginem, quæ iuxta diversam dispositionem speculi aliquando est minor, aliquando maior, et illa est, quæ videtur, non autem obiectum directe.

AD FUNDAMENTA OPPOSITA respondetur imaginem illam speculi, quæ videtur, non esse ipsam speciem visibilem inde reflectentem, hæc enim non est visibilis ut quod, sed est id, quo res aliqua videtur. Est ergo imago generata ex reverberatione specierum et lucis in diaphano denso terminato aliquo corpore opaco et obscuro, sicut etiam in nube obscura et habente partes anteriores roridas generatur iris ex radiorum solis reverberatione non dissipantis obscuritatem nubis.

Quomodo autem qualitas intentionalis possit esse ratio generandi illam imaginem, quæ imago utique realis est, cum sit visibilis, licet non habeat ibi radicalem permanentiam ideoque apparens dicatur sicut colores iridis? Respondetur, quod species intentionalis se sola non habet vim generandi colorem illum naturalem, cuius est repræsentativa. Non tamen est inconveniens, quod ex refractione lucis modificata et coniuncta refractioni specierum generatur imago illa apparens, ita quod lux refracta sit principium generandi colorem illum apparentem, sicut ex refractione lucis in nubibus videmus generari colores apparentes. Species

¹ c. 3. (II. 862 b 23).

² Le III. APP. CVIII. n. 4.

autem intentionalis etiam refracta se habet ut modificans illam lucem, ut talis determinatus color vel figura resultet ex eius refractione in speculo, sicut etiam aliquando generantur imagines solis in nubibus et refractione radiorum solis et speciei illius, quæ vocantur parelii, de quibus egimus in tract. 4. Meteorolog. cap. ultimo ¹. Itaque licet species intentionalis non sit ex se productiva veri et naturalis coloris, sed solum repræsentativa, non tamen repugnat, quod refractione speciei intentionalis sit modificativa refractionis lucis ad generandum imaginem talis vel talis coloris. Verum quidem est, quod ad hoc requiritur, quod refractione lucis sit fortis et vehemens et corpus speculi tersum et uniforme, quia, ut dicit D. Thomas 3. Meteorolog. lect. 8. ², uniformitas seu regularitas speculi facit colorem apparentem esse unum. Si vero debiliter refrangatur lumen vel speculum non sit uniforme, causatur diversitas colorum, sicut videmus in iride et in aliis similibus coloribus apparentibus. Si autem partes roridæ in nube fuerint uniformes et intus fuerit spissa, ita quod fortiter refrangat lumen solis, apparet quasi alter sol in speculo et sic formantur parelii, ut dicit S. Thomas locis cit. Quare ex luce et specie refractionis nata est generari imago apparens eius rei, quam repræsentat species.

Ad primam confirmationem respondetur imaginem generatam in speculo videri per speciem ipsius speculi, ut diximus ex D. Thomas locis cit., quod intelligendum est per speciem speculi non absolute, ut vitrum quoddam est, sed ut affectum luce et speciebus refractis, sic emittit ex se speciem repræsentantem vitrum cum tali luce et ima-

gine formata, sicut iris videtur per speciem nubis roridæ illustratæ a sole.

Ad secundam dicitur experientiam illam primam potius esse pro nobis. Si enim quælibet pars speciei repræsentat totum, ut est in se, consequenter quælibet pars speciei reflectens, si non generaretur imago, repræsentaret totum obiectum, ut in se est, cum tamen videamus, quod in parvis speculis videtur imago valde parva, quia scilicet generatur ibi imago non iuxta perfectam uniformitatem speculi, sed inæqualis vel pusilla. Secunda vero experientia nihil obstat, quia species et lux non refrangitur in superficie speculi, ubi est diaphanum, sed in profundo, ubi est terminatum ab opaco obscuro, et quia ibi fit refractione, ibi videtur imago. Vel secundo dicitur, quod sicut in iride videtur color esse in parte spissa et terminata nubis, licet revera colores non generentur nisi in partibus roridis et externis, quia visus non discernit propter distantiam partes externas et roridas nubis ab internis, ita in speculo, licet imago sit in superficie speculi, videtur tamen esse in profundo, ubi terminatur et fit refractione, quia visus non discernit distantiam inter superficiem primam et terminationem ultimam, nisi valde appropinquet. Et ratio huius redditur a D. Thoma 3. Meteorolog. lect. 6. digressionem de coloribus iridis q. 4. ¹, quia quando unum corpus distans videtur per aliud, tunc videtur esse in eadem superficie cum ipso, et cum nubes videatur per iridem vel iuxta, videtur in eadem superficie cum ipsa. Sic imago videtur in speculo tamquam in profundo, quia terminatio speculi ubi fit, refractione videtur mediante superficie et quasi in uno cum illa.

ARTICULUS II.

UTRUM NECESSARIO SINT PONENDÆ SPECIES IMPRESSÆ IN SENSIBUS.

Varias hoc NOMEN species significationes habet, ut diximus ex Porphyrio cap. de Specie ². Inter alia significat rem speciosam seu formosam aut formatam, et consequenter a forma species nominatur. Unde ulterius derivatum est nomen ad significandum speciem repræsentativam alterius modo intentionalis, quia videlicet repræsentat alterum eique assimilatur solum formaliter, ita quod non existit in eadem materiali entitate, in qua obiectum repræsentatur, sicut species lapidis in oculo ita repræsentat lapidem, quod non est lapis materialiter et entitative. Et ita propter specialem rationem formæ vocantur species, quia ita pure repræsentant id, quod formaliter est in obiecto, quod materialem eius entitatem exuunt, et ita sunt ipsum obiectum formaliter et pure repræsentative.

INQUIRIMUS ergo, an ad formandam cognitionem in sensibus requirantur istæ similitudines seu species generantes vicem obiecti et loco illius informantes potentiam sensitivam ad producendam cognitionem, et consequenter quod teneant se ex parte principii cognoscendi concurrente cum potentia ad elicentiam actus. An vero ex parte termini requiratur aliqua species seu similitudo, quæ tamquam expressa repræsentet obiectum per modum termini, art. seq. inquiremus.

IGITUR non defuerunt, qui negaverint requiri speciem impressam, inter

¹ Le III. App. CII. n. 10.

² Aristotelis Opera (Berol. 1836), IV. 1.; Logica, Explicatio textus Isagogis Porphyrii, c. 2. (I. 377 a 20).

12. — IO. A S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

quos recensentur aliqui antiqui ut Plotinus¹, Galenus², Porphyrius³. Ex Peripateticis autem Durandus in 2. dist. 3. q. 6. n. 10. negavit requiri species intentionales, et Valles in 2. Controvers. cap. 28. et quoad sensus externos eas negaverunt plures Nominalium, ut Ocham⁴, Gabriel⁵, Gregorius⁶, et alii, qui citantur apud Conimbric. 2. de Anima cap. 6. q. 2. art. 1.

Fundamenta sumi possunt ex variis difficultatibus, quæ ex positione talium specierum resultant:

Prima difficultas est, quia valde difficile intelligitur ista specierum natura. Nam vel istæ species sunt similes obiecto entitative et realiter vel dissimiles. Si dissimiles, quomodo possunt representare res illas, cum quibus convenientiam non habent, et fundare intentionalem seu representativam similitudinem in reali dissimilitudine et disconvenientia? Si sunt similes realiter et entitative, evertitur totum fundamentum ad ponendum istas species. Nam si ideo ponuntur, quia obiecta secundum suam entitatem realem, v. g. lapis aut equus, non possunt informare potentiam, similiter neque species poterit, si est entitative sicut ipsum obiectum in se. Et urgetur amplius difficultas, quia species non potest dici similis obiecto ex eo, quod habeat convenientiam cum obiecto: Neque in substantia sicut duo individua, sic enim non posset informare potentiam. Neque in accidente sicut imago, tum quia alias species coloris v. g. esset color, et sic subiectum, in quo poneretur, redderet coloratum, quod nullo modo videmus; tum quia non est expressa similitudo, quod re-

quiritur ad imaginem, sed solum impressa et tamquam instrumentum, quo potentia tendit in obiectum, et quia facit tendere ad illud, dicitur similitudo intentionalis, quod est esse similitudinem valde analogam et secundum quid, quia scilicet facit tendere in obiectum, non quia illi assimilatur.

Secunda difficultas est, quia non apparet, quomodo species istæ informant et faciant unum cum potentia. Nam vel ponuntur in potentia ut res cognita vel ut formæ informantes. Primum stare non potest, quia species ipsæ non sunt visibiles nec cognoscibiles tamquam obiecta; restaret enim eadem difficultas, quomodo talia obiecta cognoscerentur sine speciebus informantibus potentiam, licet ex alia parte etiam sit difficile, quomodo species illæ non cognita ducant in cognitionem obiecti. Si dicatur secundum, vel illa informatio est entitativa et realis sicut substantia, vel accidens informantis, vel est aliqua informatio tertia distincta, quæ nec sit substantialis neque accidentalis. Hoc secundum non est intelligibile, neque enim realis unio intelligi potest, quæ nec sit substantialis neque accidentalis, sicut nec forma aliqua datur, quæ non sit substantia vel accidens. Primum vero non sufficit, quia species sæpe inhaerent potentiae realiter, nec tamen cognitionem causant, ut patet, cum species conservantur in memoria, nec tamen actu recordamur obiecti. Ergo alia est unio intentionalis, qua actu nobis unitur obiectum in ordine ad cognitionem, et qua nobis inhaerent species tamquam accidens quoddam; præterquam quod informatio

¹ Enn. 4. lib. 5.

² 7. de Decret. Hippocr. c. 5.

³ in libro de Sensu.

⁴ 2. dist. 2. q. 17. et 18.

⁵ ibid. q. 2.

⁶ 1. dist. 3. q. 1. et 2. dist. 7. q. 3.

intentionalis non ordinatur ad constituendam unam tertiam naturam, quia ex representatione et potentia non constituatur aliqua natura realis, sed ipsa potentia fit ipsum obiectum representatum in alio esse, ut dicit Commentator relatus a Caietano 1. p. q. 14. art. 1. ¹ Nam representatio, ut representatio est, non constituit naturam realem, quia hæc est representabilis, non representatio, sed ipsam rem reddit præsentem potentiae, et hæc præsentia unio quædam est representativa et intentionalis, quæ ita ordinatur ad coniungendum obiectum potentiae, quod illa coniunctio non constituit ex obiecto et potentia aliquam naturam, quæ videtur unio inexplicabilis, cum non sit accidentalalis neque substantialis.

Et ex hoc nascitur *tertia difficultas*, quia species secundum se neque est substantia neque accidens, ergo non est ponenda tamquam aliquid reale. — Consequentia patet, quia omnis entitas realis adæquate dividitur in substantiam et accidens. — Antecedens probatur, quia speciei accidit, quod sit substantia vel accidens. Nam substantiæ separatæ seipsis informant intellectum per modum speciei, ad cognoscenda vero reliqua obiecta extra se indigent specie superaddita, quæ est accidens. Ergo ex ipsa propria et formali ratione sua non sunt accidens nec substantia et consequenter nihil. Et ad idem facit, quod diximus, quod non ordinatur species formaliter ut representativa ad constituendam aliquam naturam. Unde potest Deus supplere se solo vicem speciei in intellectu beati sine hoc, quod aliquam compositionem faciat cum illo.

Quarta difficultas est circa causationem passivam talium specierum. Non enim videntur educi ex subiecto, quia earum esse est intentionale

et representativum, ergo prout sic non educitur ex potentia reali. Nec videntur effici ab obiecto, quia obiectum habet esse imperfectiori modo, id est modo materiali, species autem nobiliori modo, utpote quia habent esse abstractius et minus concretum. Nec potest recurri ad cælum, quod sit causa illarum, alias cessante motu cæli cessaret specierum productio, et sic nulla res visibilis post diem iudicii videri posset. Et est eadem difficultas de cælo ipso, quomodo producit speciem sui; nam eodem modo reliqua obiecta producent. Ex alia vero parte inconveniens est, quod omnia obiecta sint agentia ita æquivoca et eminentia, quod possint producere speciem, quæ sine dubio est effectus æquivocus respectu obiecti.

Confirmatur, quia si educantur species ex subiecto extenso et corporeo et in eo subiectentur, ergo ipsæ species extensæ sunt sicut alia accidentia et per actionem alterativam educuntur. Utrumque autem est inconveniens. Nam species visibiles sine ulla alteratione medii transeunt per illud, et similiter in quolibet puncto totum obiectum representant; in quocumque enim puncto ponatur oculus in medio, totum et integrum obiectum percipit, ergo sunt independentes ab extensione.

Quinta difficultas est circa causationem activam ipsarum specierum, scilicet quo genere causandi concurrant cum potentia ad cognitionem. Neque enim potest esse concursus effectivus, quia effectio cognitionis debet esse vitalis, species autem cum ab exteriori principio proveniat, vitalem concursum habere non potest in ipsam elicentiam cognitionis. Et deinde, quia in isto influxu effectivo species non potest esse æque principalis, cum potentia principalius sit vitalis, et species supervenit ipsi tam-

¹ Le IV. 167. n. IV.

quam determinans, et sic in agendo est subordinata et inferior ipsi potentiae. Unde salvari non poterit ratio speciei in substantiis separatis, quia non possunt subordinari potentiae. Si vero dicatur speciem concurrere in genere causae formalis, imprimis non potest esse causa formalis intrinseca, cum species non informet ipsam cognitionem, sed potentiam, neque in genere causae formalis extrinsecae, quia non se habet ut exemplar et idea, sed ut principium cognoscendi quo, non ut res cognita, ad quam respiciat operans. Nec se habet ut obiectum extrinsecum, sic enim sufficeret obiectum extrinsece positum sine specie interius informante. Ergo non potest explicari, quo genere causae concurrat.

Sexta difficultas est, quia alias species solum posset representare rem praesentem, cum tamen videamus nos cognoscere absentia et impossibilia et entia rationis. Sequela probatur, quia species est similitudo representativa virtualis vel formalis, et utroque modo requiritur inter representans et representatum relatio realis. Si autem obiectum non sit praesens vel existens, realem relationem habere non potest, ergo nec manere similitudo representans.

Ultimo circa potentias sensitivas est specialis difficultas, quia species ad hoc ponuntur, ut determinetur potentia ab eis loco obiectorum. Sensus autem externi habent obiecta praesentia physice, et aliqui immediate sibi coniuncta, ut tactus. Ergo

¹ q. 7. art. 2.

² c. 12. (424 a 17).

³ c. 2. (425 b 23).

⁴ c. 4. (429 a 15).

⁵ l. c. 29.

⁶ Pa XX. 119. sq.

⁷ 450 a 27.

⁸ Pa XX. 202.

⁹ c. 5. § 8. (Migne P. G. III. 822). S. Thom. in h. l. lect. 1. (Pa XV. 345 b); c. 7. § 2 (Migne P. G. III. 867). S. Thom. in h. l. lect. 2. (Pa XV. 359).

¹⁰ cf. e. g. c. 7. § 4. (Migne P. G. III. 210).

sufficienter ab ipsis obiectis determinatur sine alia specie. Imo et incedit videri sine specie aliqui existimant, de quo seq. quaest. ¹ Quod non currit in intellectu, quia cum spiritualis sit, non sufficit praesentia obiecti corporalis, ut ab eo moveatur, quia spirituali modo moveri debet, ideoque requirit speciem spiritualem superadditam determinantem illum.

NIHILOMINUS communi philosophorum consensu receptum est, dandas esse species intentionales impressas pro potentiis cognoscitivis, licet in explicanda natura et affectionibus harum specierum variant auctores propter earum elevationem super alias formas.

Igitur dari istas species quibus mediantibus uniatur obiectum potentiae non in sua entitate materiali, sed in quadam representatione et intentione, affirmat Aristoteles in multis locis. In 2. de Anima textu 121. ² «Sensus», inquit, «est susceptivus specierum sine materia»; et in 3. de Anima textu 138. ³ et textu 3. ⁴ et 7. ⁵ ponit intellectum recipere species intelligibilia, ubi videri potest D. Thomas lect. 7. ⁶ Et libro de Memoria et Reminiscencia cap. 1. ⁷ lect. 3. apud D. Thomam ⁸, dicit, in memoria manere «veluti picturam seu effigiem rei sicut cum signatur aliquid annulo». Similiter S. Dionysius 7. de Divinis Nominibus ⁹ et saepius in libro de Coelestia Hierarchia ¹⁰ intellectus angelorum dicit esse plenos formis seu speciebus. Item S. Augustinus 10. Confess.

cap. 10. ¹ et 12. super Genes. ad litteram cap. 6. n. 15. ² et 11. de Trinit. cap. 2. ³ et 9. de Trinit. cap. ult. ⁴, et D. Anselmus in Monologio cap. 36. ⁵ Apud D. Thomam passim hoc ipsum occurrit, et specialiter videri potest l. p. q. 55. art. 1., q. 79. art. 2., et 3. Contra Gent. cap. 49., et opusc. 13. ⁶ et 14. ⁷ et alibi saepe.

Necessitas ponendi istas species ducitur tum ab experientia, tum a ratione.

AB EXPERIENTIA et in sensibus externis, qui cognoscunt in praesentia obiecti, et in internis, qui in absentia rerum cognoscunt. In sensibus externis sumitur experientia tum in sono, tum in visu. Non enim sufficit sonum esse praesentem intra sphaeram nostri auditus, ut statim audiatur, ut patet, cum a longe fit ictus et non statim percipitur. Ergo non sufficit sola et mera praesentia obiecti, ut percipiatur a sensu, sed aliquid ab obiecto emittitur ad sensum, quo cognoscatur, et hoc vocamus speciem. In visu constat, quod obiectum positum intra sphaeram visus debiliter videtur, si est distans, et melius, si appropinquat. Ergo aliquid virtutis emittit, quae per distantiam debilitatur et propinquitate roboratur. Si enim nihil virtutis emitteretur, non esset ratio, cur eodem modo non operaretur intra totam illam distantiam, cum obiectum non est occultatum, sicut si ignis sine diffusionem caloris calefaceret, eodem modo calefaceret distans vel propinquum, dummodo esset intra praesentiam subiecti. Ad haec stante obiecto in eodem situ, in quo non bene discernitur, si admoveantur perspi-

cia, clarus apparet, et si perspicilia habeant plures angulos, res videntur multiplicatae. Ergo signum est, quod datur aliquid virtutis emissae ab obiecto, quod vocamus speciem, quia haec mutatio non fit in ipso obiecto, illud enim videmus immutatum, ergo fit in aliquo praeter obiectum, per quod fit representatio et visio, et hoc dicimus speciem. Denique illud, quod videmus in speculo, non est, quia ibi ponatur obiectum, cum potius manere possit retro videntem, et tamen in speculo apparet. Ergo aliquid est praeter obiectum, quod facit illam reflexionem ad oculum et illam apparentiam rei positae retro nos, et illud quidquid sit, speciem vocamus, quia representationem facit obiecti.

Ex internis sensibus deducitur experientia, quia cognoscimus res in absentia et in somnio. Ergo oportet, quod aliqua similitudo seu aliquid vice obiecti sit in illis potentiis, ratione cuius obiecta ipsa cognoscant. Nam si nihil remanet et obiecta praesentia non sunt, unde potest potentia se determinare ad cognoscenda ista obiecta potius quam illa, et unde habet representationes illas, quas clausis oculis et in absentia obiectorum nos sentire experimur.

Dices manere quidem aliquam representationem tamquam picturas relictas ex sensibus, in quas tamquam in obiecta et terminum cognitionis feratur cognitio sensuum internorum. *Contra est*, quia si dantur istae imagines sic expressae, illae utique sunt intentionales similitudines, neque enim materiales imagines intra sensus generantur vel ponuntur, sed solum qualitates aliquae representativae. Nam

¹ Migne P. L. XXXII. 786.

² l. c. XXXIV. 459.

³ l. c. XLII. 986.

⁴ l. c. 969.

⁵ l. c. CLVIII. 190.

⁶ De Differentia Verbi Div. et Hum. (Pa XVI. 177).

⁷ De Natura Verbi Intellectus (l. c. 179).

vel illæ imagines materiales sunt et constant veris coloribus et figura, vel solum repræsentationes colorum et figuræ sunt, non verus color. Si hoc secundum, sunt species intentionales, id est qualitates repræsentativæ rerum, non res ipsæ. Si primum, tales colores vel subiectarentur in ipsis sensibus, et sic alterarent illos et coloratos redderent aut sonantes, si esset qualitas soni etc., vel subiectarentur in alio subiecto, quod ingrederetur ad sensus, et sic multæ substantiæ defluerent ab obiectis ad sensus, quæ fuit antiquorum philosophorum sententia, quod defluerent ab obiectis ad sensus atomi seu particula, quibus res repræsentantur, ut dicit Boetius libro 5. de Consolat. metr. 3. ¹ Sic autem multum impediretur sensus, tum externus tum internus, a tot substantiis, quibus insarciretur ad cognoscendum, ipsaque obiecta per hoc, quod multum viderentur, tandem consumerentur diffluendo in istas particulas; quæ omnia absurda sunt.

RATIONE eadem veritas stabilitur, quia potentia quantumcumque habeat virtutem efficiendi vitaliter actum cognitionis, dependet ab obiecto, ut simul cum ipso cognitionem eliciat. Et hoc ideo est, quia potentia per cognitionem debet esse assimilativa vitaliter, non solum ea communi ratione, qua omne agens intendit assimilare sibi effectum eo modo, quo potest, sed speciali ratione, quatenus tendit ad uniendum et coniungendum sibi obiectum et trahendum ad se. In qua cognitione seu operatione non fit assimilatio per hoc, quod potentia operans faciat aliam potentiam sibi similem, sed solum facit similem seu assimilationem ex parte obiecti. Circa hoc enim operatur et negotiatur potentia, nec intendit in hac assimilatione propagationem et multiplicam

¹ Migne P. L. LXIII. 843.

tionem sui, sed solum manifestationem aut expressionem aut unionem actualiter exercitam erga obiectum. Non potest autem potentia emittere ex se vitaliter hanc assimilationem et unionem seu tendentiam erga obiectum nisi cum concursu ipsius obiecti. Et non sufficit terminari ad obiectum, quia ut terminetur ad obiectum, debet egredi a potentia ut determinate tendens ad illud obiectum, ad quod terminatur, siquidem notitia est partus quidam potentiæ determinatus circa hoc obiectum eique potentiam assimilans. Ergo necesse est, quod non a sola potentia procedat, quæ indifferens est ad multa obiecta, sed etiam ab obiecto, ut illi assimilatio fiat. Imo etiamsi virtus potentiæ sit determinata erga tale obiectum in ratione viventis, non tamen est determinata in ratione fecunditatis, nisi ab obiecto perficiatur et determinetur, sicut virtus feminæ licet sit determinata ad generandum, dependenter tamen a fecunditate viri. Non potest autem exire cognitio ab obiecto ut extra, sed ut est intra ipsam eamque actuat et afficit media specie sui, eo quod ille actus seu cognitio vitaliter exit a potentia. Et quando exit ab ipsa, exit ut determinatus et specificatus circa tale obiectum, et non potest exire seorsum ab obiecto et seorsum a potentia, quia ab obiecto ut est extra non potest exire vitaliter, nec ut entitas unica et indivisibilis, cum multum distet aliquando obiectum a sensu. Oportet ergo, quod aliquid loco sui et repræsentativum sui ponat in potentia, ut exeat cognitio ab ipsa cum sua determinatione et specificatione et dependentia, quam habet ab obiecto per unicum et indivisibilem partum et vitalem processionem potentiæ.

Et quod ista actuatio et determi-

natio intrinseca potentiæ debeat fieri per speciem, constat, quia ipsum obiectum nisi intrinsece immutet et actuet potentiam, non relinquit eam magis potentem magisque determinatam ad tale obiectum quam ad aliud, sed in eodem statu, atque si non esset obiectum. Ergo non relinquit in ea principium, a quo dependeat vere et in re determinatio illius actus, et exeat vitaliter actus ut determinatus est. Oportet ergo, quod sit aliquid vice obiecti tamquam similitudo et species eius. Quod præcipue apparet requiri, quando obiectum est absens et cognoscitur in absentia, aut quando est in longinquo, aut quando est corporeum et intelligitur spiritualiter ab intellectu. Generaliter vero in omni cognitione id requiritur, quia unio obiecti ad potentiam non debet fieri solum realiter et secundum condiciones et modum unionis realis et entitivæ, tum quia sine ulla alteratione et immutatione physica ipsius potentiæ fit; tum quia non ordinatur ad constituendum unum esse physicum vel naturam ex potentia et obiecto, quia repræsentatio sola obiecti non constituit naturam tertiam, quæ ex repræsentatione et potentia coalescat, quia si natura resultans est quædam physica natura, non potest constare aliquo, quod sit tantum repræsentatio, et non physicum. Solum ergo potentiam repræsentative et cognoscibiliter perficit et cum ea componit intentionaliter, non physice, licet ut accidens inhærens est, etiam physice actuet. Sed hoc per accidens est ad formalitatem speciei, ut vice obiecti præcise repræsentat. Tum denique, quia sunt sine contrarietate physica. Ea enim, quæ physice contraria sunt, ut album et nigrum, in visu non contrariantur, sed simul sunt. Non ergo est immutatio physica, sed

intentionalis et repræsentativa et conditionibus physice immutationis carens.

ARTICULUS III.

EXPEDIUNTUR DIFFICULTATES ARTICULO PRÆCEDENTI POSITÆ.

Ad primam difficultatem a principio respondetur esse diversitatem opinionum, an species impressa sit similitudo formalis obiecti, an solum virtualis, et utraque inter thomistas ut probabilis defenditur, ut videri potest apud Ledesmam de Perfect. Divina q. 4. art. 4., eademque probabiles iudicat P. Suarez 3. libro de Anima cap. 2. n. 20., licet magis inclinet in eam, quæ affirmat esse solum virtuales repræsentationem.

Existimo tamen non esse difficultatem tanti momenti et utrumque secundum diversas considerationes recte dici. Nam si loquamur de similitudine formali, quæ sit entitativa, certum est, quod nec species impressa nec expressa sunt formales similitudines, cum non habeant entitatem eiusdem formæ cum esse et entitate obiecti, sed diversarum omnino conditionum et entitatum sunt, et in diverso esse species dicantur esse obiectum, scilicet repræsentative. Similiter est certum, quod in hoc esse repræsentativo non habet species impressa ita perfectam et in actu secundo repræsentationem sicut expressa, ac per hoc magis formatam seu formalem esse repræsentationem in verbo seu specie expressa quam in impressa, ut amplius in art. seq. et infra q. 11. ¹ dicemus. Et constat, quod expressa species seu conceptus repræsentat rem vitaliter ut imago viva procedens ab intellectu et rem ipsam ut terminum cognitum et in-

¹ art. 1. et 2.

tellec-tum in ipsa, species vero impressa ut cognoscibilem et in actu primo. Et sic magis formatur repræsentatio per speciem expressam magisque ponitur in actu secundo et determinatur in esse cognito, quam erat in specie impressa, et quoad hoc species impressa se habet ut semen obiecti et virtualis repræsentatio magis determinanda et exprimenda in conceptu.

Ceterum in alio sensu potest species impressa dici vera et propria et formalis similitudo obiecti, quatenus vere formaliter habet esse intentionale, quod est esse repræsentativum. Nam esse imaginem dicit intentionem quamdam circa formam, ut inquit D. Thomas libro de Memoria et Reminiscencia lect. 3. ¹ ubi etiam addit, « quod motus, qui fit a sensibili in sensum, imprimit in phantasia quasi quamdam figuram sensibilem, quæ manet sensibili abeunte ad modum, quo illi, qui sigillant cum annulis, imprimunt figuram quamdam in cera ». Et in 1. Contra Gent. cap. 53. loquens de specie impressa inquit, quod « utrumque est rei intellectæ similitudo. Per hoc enim, quod species intelligibilis, quæ est forma intellectus et intelligendi principium, est similitudo rei exterioris, sequitur, quod intellectus formet intentionem illi rei similem ». Denique videri potest in Quodlib. 8. art. 4. ² et 3. Contra Gent. cap. 49., ubi speciem non solum vocat similitudinem quidditatis, sed quod etiam sit ipsa natura et quidditas rei in esse intelligibili, quod utique stare non potest sine vero et proprio esse intentionali.

Et ex hoc sumitur fundamentum pro ista parte, quia ad formalem similitudinem in sensu dicto sufficit formalis et vera convenientia in eo esse, in quo talis similitudo datur. Sed in

¹ Pa XX. 202 b.
² Pa IX. 574. sq.

esse intentionali seu representativo habet species impressa convenientiam cum obiecto, imo est ipsamet quidditas obiecti, quatenus totum, quod in obiecto invenitur realiter, transfertur ad speciem repræsentativam; ergo habet formalem similitudinem. Et in hoc differt exemplum vulgare de semine, quod ita est virtus generantis in esse naturali, quod nullo modo participat esse ipsius geniti, sed solum est virtus ad illud. At vero species impressa ita est virtus obiecti ad eliciendam cognitionem et formandum verbum, quod tamen formaliter in se habet esse intentionale, in quo convenit cum obiecto repræsentativo, sed non entitative. Et cum specie expressa convenit in eodem esse intentionali, licet non sit ita formatum et expressum sicut in ipso verbo.

Unde ad argumentum contra hoc factum a principio respondetur speciem esse similem obiecto non entitative sicut duo individua eiusdem speciei, sed intentionaliter sicut imago et idea respectu sui repræsentati.

Et cum urgetur, quod non potest dici similitudo per modum convenientiæ in natura aut per modum imaginis, sed solum per modum instrumenti requisiti ad tendendum in tale obiectum. Respondetur esse quidem instrumentum per modum seminis cognoscibilis, sed tamen non manere in ordine solius esse naturalis, sed habere etiam formaliter ordinem esse intentionalis seu repræsentativi. Et in hoc esse seu ordine est ipsummet obiectum repræsentatum seu vices eius gerens, licet virtualiter dicatur repræsentare comparative ad verbum, quod in actu secundo et secundum perfectam formationem in esse intellecto repræ-

sentat, et non solum in esse intelligibili et in actu primo. Et licet P. Suarez loco cit. n. 26. solum admittat similitudinem analogam inter speciem et obiectum, imo solum intentionem per modum tendentiæ ad illud et per modum instrumenti indeque reputat infirmam esse rationem, qua probatur ex similitudine speciei cum obiecto non posse dari speciem Dei, ut est in se, tamen hoc totum est considerare speciem in esse accidentis et entitative. Repræsentative autem et secundum esse intelligibile oportet, quod sit eiusdem immaterialitatis et intelligibilitatis cum obiecto, imo ipsummet obiectum in illo esse intelligibili, etiam quoad ultimum gradum et constitutum illius. Unde si repugnat, quod species corporea immediate repræsentet spiritum, multo magis, quod creata repræsentatio Deum. Sed de his dicemus aliquid infra q. 11. ¹ et latius 1. p. q. 12. ²

Ad secundam difficultatem respondetur speciem informare dupliciter potentiam, scilicet entitative seu inhærendo, intentionaliter autem et vice obiecti perficiendo seu potius transformando potentiam in obiectum.

ET RATIO EST, quia species inter omnes alias formas hoc habet speciale, quod non solum informat pro se, sed vice alterius, scilicet obiecti, imo propter se non requiritur, sed propter obiectum, a quo perficitur potentia sine hoc, quod cum ipso obiecto constituat naturam aliquam. Unde hæc unio obiectiva non debet reputari intelligibilis, sed maxime ad effectibus manifeste colligitur debere eam poni; nam forma intentionalis entitative considerata dependet in suo esse a subiecto sicut relique

formæ, et actuat subiectum sicut ipsæ. At vero obiectum repræsentatum in specie non accipit aliquid esse a subiecto nec constituit cum illo aliquam naturam, sed ita præsentatur potentiæ, quod determinat et actuat illam intelligibiliter sine hoc, quod realiter alteret illam et transmutet aut componat aliquid tertium cum illa. Item potentia non utitur entitate speciei tamquam principio specificante actus suos, sed obiecto in ea repræsentato utitur tamquam specificativo, sed potentia debet actuari a suo specificativo, in quantum specificativum est. Ergo si ab entitate speciei non specificatur, bene tamen ab obiecto repræsentato, alia unio seu actuatio aut determinatio debet intercedere inter obiectum repræsentatum et potentiam, et hæc dicitur unio intelligibilis seu intentionalis, inter entitatem vero speciei et potentiam est unio accidentalis, id est inhærentiæ.

Denique species inhæret potentiæ, etiam quando actu non cognoscitur obiectum, sed species conservantur in illa per modum reliquorum accidentium. Cum vero potentia actu cognoscit, tunc non solum actuatur entitative ipsa specie, sed actuatur ipso obiecto in ea contento et repræsentato; ab hoc enim non semper actuatur potentia, sed tunc quando actu cognoscit.

Nec sufficit dicere, quod quando actu cognoscitur obiectum, species non de novo actuatur, sed solum potentia excitata denuo operatur utendo ista specie. Contra enim est, quia nec potentia excitari neque operari potest, nisi ut actuata a specie ea actione, quæ sit principium specificationis actuum. Actus autem non specificantur ab ipsa entitate speciei ut inhærente, sed ab obiecto in ea

¹ art. 2.
² Curs. theol. disp. 13.

contento et representato. Ergo repugnat dicere, quod species non actuatur novo modo, sed tantum potentia operatur et utitur illa, siquidem ut operetur, debet præsупponi potentia actuata a specie, non ratione eius, quod est, sed ratione eius, quod continet. Ab hoc enim specificatio et determinatio illius actus dependet, sicut etiam in causis instrumentalibus aliter operatur instrumentum ratione eius, quod in se est, v. g. calor ut calefaciens, aliter ratione eius, cuius vices gerit, id est ratione virtutis animæ vel ignis.

Quod ergo in genere efficientium videmus in instrumentis, proportionaliter dicendum est in causis formalibus in genere cognoscibili, quod species et informat ratione sui per inhærentiam et ratione obiecti, cuius gerit vices, per cognoscibilitatem quasi instrumentum quoddam formale seu vice obiecti informans. Nec enim potest potentia operari solum ratione actionis entitativæ, nisi etiam actuatur vice obiecti, quia ab ipso obiecto pendet specificatio et determinatio actus. Et hanc duplicem unionem seu actionem D. Thomas affirmat. Nam de obiectiva sæpe dicit potentiam cognoscitivam fieri ipsum obiectum non componendo cum illo aliquam naturam, sed intentionaliter se transformando in illud, ut 1. p. q. 14. art. 1. et q. 2. de Veritate art. 2. ¹ et 3. de Anima lect. 13. ² et 3. Contra Gent. cap. 51., ubi dicit «speciem non constituere aliquam naturam cum intellectu, sed perficere ipsum ad intelligendum», et ideo non repugnare divinæ essentiae in ratione speciei actuare intellectum. Ratione vero actionis entitativæ et inhærentiæ dicit 1. p. q. 55. art. 1. ad 2., quod sensus non est ipsa similitudo neque intellectus

¹ Pa IX. 25. sq.

² Pa XX. 131 a, b.

ipsa species, sed fit ex utroque unum sicut ex actu et potentia.

Et quando instatur, quod omnis unio realis vel est accidentalis vel substantialis, *respondetur*, quod in re ita est, quod omnis talis unio vel identice vel formaliter sit accidentalis vel substantialis, sed non requiritur, quod solum formaliter, sicut passiones entis, ut verum et bonum, non sunt formaliter ens, sed identice, alias non essent passiones entis, sed ens ipsum, cui passiones conveniunt. Unio autem obiectiva intelligibilis datur ratione ipsius veri seu cognoscibilitatis, quæ est passio entis. Requiritur tamen ad istam unionem obiectivam præsупpositivè vel concomitantè aliqua realis et intima unio, vel in genere causæ formalis inhærentis, sicut nostra species, quæ est qualitas, vel in genere causæ materialis sustentantis, sicut substantia angeli sustentat intellectum suum et in ratione speciei illi deservit, vel in ratione causæ efficientis, sicut Deus operando intra intellectum et dando illi esse per immensitatem etiam in ratione speciei potest illum actuare. Et posita aliqua unione ex istis potest etiam secundo modo seu in genere intelligibili fieri unio, distincta tamen a prima, quia distinctos habet effectus, perficiendo et actuando immaterialiter et faciendo, quod potentia in esse cognoscibili sit obiectum, non tertiam aliquam naturam ex representatione et potentia constituendo, bene tamen potentiam actuatam relinquendo.

Ad tertiam difficultatem ex dictis respondetur, quod species sub formalitate intentionis cognoscibilis non est determinate substantia vel accidens, sed in utroque reperiri potest; pertinet enim species ad duplex genus, scilicet ad entitativum sicut

quælibet aliæ formæ existentes, et ad intelligibile. Ut autem diximus ordo intelligibilis identice quidem est ens et præsупpositivè, non formaliter, cum pertineat ad passionem entis. Sequitur enim ad ens, quod sit verum et intelligibile, non autem formaliter est ens, et ita species, ut intrat ordinem intelligibilem et intentionalem, non est formaliter substantia vel accidens, sed solum identice et præsупpositivè. Pertinet autem species ad ordinem intelligibilem, quia ex sua natura est vicaria obiecti et representativa illius, ut per talem representationem reddatur intelligibilis et cognoscibilis a potentia, et sic eius munus ad ordinem cognoscibilitatis spectat. Et respectu huius ordinis per accidens et materialiter se habet, quod entitas speciei sit substantia vel accidens. Dummodo enim habeat reddere rem intelligibilem et cognoscibilem illo immateriali modo, qui requiritur, ut potentiam informet, nihil per se conducit, quod sit entitas substantiæ vel accidentis loquendo in quarto modo per se; esto in re necessario debeat esse accidens vel substantia. Et sic invenimus munus speciei in substantiis separatis respectu proprii intellectus, cui coniunctæ sunt, et in Deo etiam respectu beatorum, quibus intentionaliter et per modum speciei unitur, quia in se habet sufficientem immaterialitatem, ut per se, et non per aliam superadditam speciem intelligibilis sit respectu omnium intellectuum, quibus illabitur et intimus est illapsu efficiente in eis esse.

Ad quartam difficultatem respondetur, quod attinet ad SUBIECTUM EDUCATIONIS, speciem intentionalem, quæ accidens est, ab illo subiecto educi, cui inhæret, sive sit potentia

cognoscens sive medium, per quod transit; ubi inhæret, inde educitur. Et licet habeat esse intentionale, tamen quia hoc identice et materialiter in re quoddam accidens est, in quantum accidens a subiecto dependet et ab eo educitur, sicut etiam formæ artificiales, quia in re accidentales sunt, a subiecto naturali educuntur, modo tamen artificioso.

Quod vero attinet ad CAUSAM EFFICIENTEM in speciebus intelligibilibus facilis est responsio. Nam substantiis separatis infunduntur species in sua creatione vel separatione ab auctore naturæ, supposita D. Thomæ sententia, quod non accipiunt cognitionem seu species a rebus. Quodsi accipiunt, oportet ponere in eis intellectum agentem, qui a rebus externis species hauriat et efficiat sicut noster intellectus a phantasmatis. Quod vero attinet ad species intelligibiles, quas nos pro isto statu accipimus, illæ effective procedunt ab intellectu agente, qui illas a phantasmatis educit, ut infra tractabimus q. 10. ¹

Quod vero attinet ad species sensibiles, si loquamur de speciebus sensuum interiorum, illæ fiunt a sensibus externis, quia phantasia (id est cognitio interiorum sensuum) est motus factus a sensu secundum actum, ut dicitur 3. de Anima ². Quomodo autem inferiores sensus agere possint et emittere species in sensus internos, qui petunt species superiores, dicemus q. 8. art. 3.

Et est fere eadem difficultas, quomodo obiectum externum effective producat species immaterialiores se in ipsos sensus. Et ad hoc explicandum reducitur totius difficultatis summa possuntque de hoc esse tres sententiæ: *Prima*, quod fiant ab aliquo sensu agente, quem posuerunt aliqui

¹ art. 1. et 2.

² c. 3. (428 b 13).

ad modum intellectus agentis, ut ab obiectis externis eliciat species sicut hic a phantasmatis. *Secunda*, quod fiant ab obiectis virtute participata a cælo et intelligentia movente, quia obiectum, cum sit ita materiale et grossum, non potest intentionales species producere nisi ex virtute aliqua participata a superiori causa et intelligentia. Et huic sententiæ favet S. Thomas q. 5. de Potentia art. 8. ¹, ubi id clare affirmat. *Tertia* sententia est, quod species producuntur effective ab ipsis obiectis, quia secundum se sunt sufficienter in actu non solum ut moveant, sed etiam ut terminent sensationem. Hac enim ratione, ut dicemus art. seq., sensus externi non formant idola aut speciem expressam, quia obiecta ipsa sunt sufficienter in actu ad terminandum cognitionem sensus et ad movendum.

Inter has sententias prima omnino expungenda est, sicut reicitur a S. Thoma 1. p. q. 79. art. 3. ad 1. et quest. de Spirit. Creat. art. 9. ² et quest. de Anima art. 4. ad 5. ³ *Ratio autem*, quare sensus agens omnino poni non potest, ea est, quia talis virtus, quæ vocatur sensus agens, debet esse virtus in ipso animali existens (si enim esset in obiectis, non esset sensus et cessaret prædicta sententia). Si autem in animali existat, oportet illi assignare peculiare organum et sedem, cum sit peculiaris potentia, eamque externam, cum agat in exteriora obiecta, quod nusquam in toto corpore animalis apparet, nec facile capi potest, quomodo sensus unus et potentia una corporea habeat tantam amplitudinem, ut pro omnibus sensibus tam diversas species possit ab obiectis

extrahere. Nisi dicatur tot esse sensus agentes, quot sunt cognoscentes, et in unoquoque organo esse sensum agentem pro speciebus illius generis, quod certe sine ullo fundamento vel experientia (cui res naturales innuntantur) affirmatur. *Præterea* talis sensus agens, sive unus sit sive plures, oportet, quod ad producendas species ex obiectis, vel ipsis appropinquet vel virtutem suam ad ea diffundat. Primum repugnat experientiæ, cum constet tam multa nos sentire et eorum species in nobis habere sine hoc, quod sensus noster rebus ipsis appropinquet, sed a longe manendo. Secundum maiorem difficultatem habet, quomodo possit sensus agens virtutem suam emittere ad obiecta ita distantia et tam brevissime, ut unico instanti usque ad cælum virtutem emittat et inde eliciat species easque ad oculos revehat. Quomodo item tam exigui corporis virtus totum cælum discurrit, ut e toto species hauriat?

De secunda vero et tertia sententia existimo non esse considerabilem diversitatem inter illas, sed recte dici posse, quod obiecta emittunt intentionales species cum subordinatione et participatione ad influentiam cælestem, dummodo tamen influentia ista non sint dependentes a motu cæli sicut generationes et corruptiones physicae. Id enim expresse advertit S. Thomas loco cit. ex q. 5. de Potentia ⁴. «Cessante», inquit, «motu cæli erit quidem actio in istis inferioribus illuminationis et immutationis medii a sensibus, non autem erit actio, per quam transmutatur materia, quam sequitur generatio et corruptio». Et constat, quod post diem iudicii exercebitur visio et sen-

¹ Pa VIII. 118 a.
² l. c. 453 b.
³ l. c. 477 b.
⁴ l. c. 118 b.

satio aliorum sensuum tam in cælo empyreo, ubi non est motus, quam in toto hoc universo, ubi fuerint beati. Ergo efficientia specierum sensibilium non dependet a motu cæli, sed ab aliis influentiis illius, quibus actiata corpora præsertim per lucem quoad species visibiles illas producunt. Quodsi ita est, ut probabile apparet, a non modica difficultate liberabimur infra q. 8. ¹ expendendo, a quo principio fiant species intentionales sensuum internorum, quæ nobiliores sunt speciebus sensuum inferiorum; ad omnia enim ista virtus cæli sufficiens principium erit.

UNDE NON OBSTAT, quod in hac quarta difficultate obicitur, quod species sunt nobiliores obiectis. Solum enim sunt nobiliores secundum quid et quantum ad modum intentionalis immaterialitatis, quæ simpliciter sensibilis est, et tamen quoad illam iuvantur a causa superiori, scilicet cælo, quæ ad istam maiorem perfectionem intentionalem habet eminentem virtutem.

Ad confirmationem respondetur, quod illæ species, in quantum inhaerent sicut accidentia corporea, extenso modo inhaerent in medio et in potentia sensitiva. Ceterum, sicut in quocumque puncto potest calor extensus habere omnes gradus etiam ut octo, ita virtus speciei repræsentativa totius obiecti potest in quocumque puncto inveniri, quia ista non dependet ab extensione circa subiectum, sed a virtute, qua respicit obiectum.

Ad quintam difficultatem respondetur, quod species COMPARATA AD OBIECTUM, cuius gerit vices, nullam efficientiam habet circa ipsum, sed nudam representationem, quæ non est efficientia erga obiectum, cum ple-

rumque tale obiectum non existat, ut circa illud operari possit, et tamen æque bene repræsentat. Et sic non pertinet ad speciem efficere aliquid circa obiectum, sed solum loco illius subrogari et reddere illud unitum et præsens potentiæ, quod nihil efficientiæ dicit, sed tantum imitationem vel similitudinem, quæ ad genus causæ formalis reducitur, qua redditur obiectum cognoscibile et proxime habile ipsi potentiæ, ut ipsi uniatur cognoscibiliter, quod totum pertinet ad genus causæ formalis, quæ vice obiecti actuatur et repræsentat.

Similiter RESPECTU POTENTIAE, quam actuatur species, non habet efficientiam, quia nullum accidens effective operatur in subiectum, cui inhaeret, ut multis probavimus in 1. de Generat. ²

Restat ergo videre, an RESPECTU ACTUS seu cognitionis species se habeat in genere causæ effective, et sic probabilius est, quod species non solum concurrat repræsentando obiectum, id est uniendo illud potentiæ intentionaliter, in quo genere nihil efficientiæ relucet, sed etiam ad eliciendam ipsam cognitionem effective concurrat cum potentia. Et ita sentit D. Thomas 1. p. q. 56. art. 1. et q. 85. art. 2. et q. 2. de Veritate art. 6. ³, ubi inquit, quod «similitudo cognitionis, qua informatur potentia, est principium cognitionis secundum actum sicut calor calefactionis». Constat autem, quod calor est principium effectivum calefactionis.

Et ratio est, quia cognitio est actus potentiæ assimilativus et productivus speciei expressæ. Sed potentia sola non est sufficiens principium effectivum huius similitudinis expressæ, siquidem non potest

¹ art. 4.

² Phil. nat. III. p. q. 1. art. 7. (II. 592 a 10); q. 5. art. 1. (II. 661 a 30).

³ Pa IX. 37 a.

ipsi soli assimilari talis effectus. Ergo oportet assignare alterum principium effectivum, cui simul cum potentia assimiletur iste effectus; illud autem principium, cui effectus assimilatur, effectivum est. Non est autem aliud principium, cui assimiletur species expressa ut egrediens a potentia, nisi impressa, quæ determinat illam ad tale obiectum. Ergo cum in tali egressione, quæ effectiva est, egrediatur a potentia et specie illa cognitio et similitudo, manifestum est, quod non sola potentia est principium effectivum, sed potentia ut determinata per speciem, et consequenter species ipsa effective cooperatur.

AD INSTANTIAS ALLATAS contra hoc in hac quinta difficultate respondetur: Ad primam de concursu vitali dicimus, quod species non est principium concursus vitalis radicale et principale, sed determinativum et specificativum eius, eo quod potentia ista vitalis dependet ab obiecto in suo concursu ut a determinante et specificante. Principium autem concursus vitalis per modum determinantis non oportet, quod sit intrinsecum, sed ab extrinseco potest provenire, sicut habitus, qui supervenit potentia et cum ipsa concurrat effective, et tamen potest ab extrinseco provenire. Sed est differentia, quod habitus seu lumen determinat potentiam ex parte virtutis et confortando vires eius erga determinatum obiectum, species autem solum representando et uniendo intentionaliter obiectum, et hoc simul cum potentia parit notitiam etiam concurrando effective, sicut in generatione animalis concurrat active semen viri, quod potest magis ac magis perfici intra lineam suæ activitatis et virtutis, sicut potentia per habitum, sed tamen ulterius indiget semine femineo, quod ex coniunctione ad spirituosam virtutem seminis virilis

effective influat in productionem fœtus.

Ad aliam instantiam respondetur, quod species de se non est inferior ad ipsam potentiam in influendo, quia potentia solum habet perfici a specie quantum ad ultimam determinationem specificationis obiectivæ; quod vero species ipsa subordinetur potentia vel non subordinetur in ordine ad eliciendam cognitionem, per accidens ipsi est. Et aliquando species subordinatur potentia, ut quando sustentatur ab ipsa et est accidens ei ab extrinseco superveniens; tunc enim tota vitalitas est a potentia, et species in influxu ad actum vitalem ei penitus subordinatur. Aliquando vero potentia subordinatur speciei, ut quando species sustentat potentiam et est radix influendi vitalitatem in actum eius, sicut quando ipsa substantia spiritualis v. g. angeli habet rationem speciei pro cognitione sui, non subordinatur potentia, sed potius eam subordinat sibi in ratione immaterialitatis obiectivæ et vitalitatis. Multo perfectius hoc facit Deus respectu cuiuscumque intellectus beati, quia Deus est radix prima omnis vitalitatis et immaterialitatis intellectus, et sic uniendo se per modum speciei non subordinatur intellectui, sed subordinat illum sibi. Imo loquendo per locum intrinsecum, si obiectum ipsum per se sit perfecte immateriale et intelligibile et non careat vitalitate, quia est radix vitæ, potius debet subordinare sibi potentiam tamquam feminam intelligibilem, quæ fœcundatur obiecto, quam e contra. Sed propter imperfectionem speciei, quæ solum est vicaria obiecti et caret radice vitalitatis, subordinatur potentia et animæ ad vitalem influxum in actum. Unde etiam patet ad aliam replicam, quod species et potentia non ex æquo concurrunt ad cognitionem, sed species ut subordinata vel ut subor-

dinans potentiam, sicut explicatum est.

Ad sextam difficultatem respondetur, quod licet species seu similitudo, ut habeat relationem realem prædicamentalem ad obiectum, requirat existentiam illius, tamen ut sit representativum eius et exerceat representationem ad potentiam, sufficit transcendentalis ordo ad obiectum, qui remanet etiam non existente obiecto, et est fundamentum illius relationis, sicut mortuo imperatore potest imago eius representare ipsum, licet non respicere realiter ipsum. Et sic diximus in Logica q. 21. art. 1. ¹, quod licet signum consistat in relatione secundum esse, tamen exercitium representandi non fit per relationem ipsam, sed per fundamentum eius, quod est esse representativum, sicut pater licet relatione sit pater, non tamen relatione generat, sed fundamento relationis, quæ est potentia generativa. Videatur ibi.

Ad ultimam difficultatem, quod attinet ad tactum et gustum, dicitur, quod licet ad eorum sensationem requiratur contactus et applicatio localis, quia immediata debent esse obiecto, tamen hoc non sufficit ad eliciendam sensationem. Nam etiam ignis est coniunctus ligno, nec tamen sentit, sed requiritur vitalis et intentionalis coniunctio, quæ plus petit quam entitativam coniunctionem, quæ etiam non cognoscitibus est communis, sed oportet, ut obiectum fiat unum cum ipsa potentia in ordine cognoscibili, id est intentionaliter et representativo modo, quantumcumque propter materialitatem ipsius potentia tactus requiratur etiam propinquitas localis obiecti.

Quod vero attinet ad sensus in-

ternos, etiam ipsi requirunt species, tum propter generalem rationem omnium cognoscentium, quia actuari et determinari debent ab obiectis modo intentionali et cognoscibili; tum specialiter, quia cognoscunt in absentia, et sic requirunt suppleri obiecti præsentiam per substitutionem speciei. Nec sequitur, quod si species conservantur in absentia, perpetuo representent in actu, sicut nec representant actu omnes species, quæ inhæsiive conservantur in intellectu, eo quod licet præbeant effectum formalem entitativum existendi in potentia, sed non intentionalem, nisi quando actu applicatur et excitatur potentia erga tale obiectum, eo quod intentionalis informatio est coniuncta cum vitali concursu potentia ad actum determinatum eliciendum erga tale obiectum, a quo mediante specie actuatur et determinatur potentia. Sic autem informare subiectum, ut semper operetur, non convenit omni formæ informanti, ut patet in habitu existente in potentia, nec tamen semper operante. Sic species, licet entitative inherendo informet potentiam, tamen intentionaliter non informat, nisi quando potentia coniungitur actui et applicatur seu excitatur ad illum, quia informatio obiecti est ad pariendum notitiam tantum, species autem per suam entitatem informat inhæsiive, et quando informat intentionaliter, est quando obiectum mediante specie, et non solum entitas speciei informat. Et ideo, ut supra ² diximus, distincta est unio speciei entitativa ab intentionali, quia in entitativa sola species informat, in intentionali obiectum est, quod informat ad notitiam formandam, licet mediante specie ut vices sui gerente et ut contentum in ea.

¹ I. 652 b 1.
² 185 a 26.

Quomodo autem diversæ species, quæ videntur solo numero distinctæ, quia representant obiecta numero distincta, sint in eadem potentia simul, ut cum videmus duos homines aut lapides, explicavimus libro 1. de Generat. q. 9.¹ Vere enim non videntur solo numero distingui, quæ diversa individua representant, si diversa accidentia aut modos eorum representant, quæ specie differunt inter se, et habent etiam illud pro obiecto proprio; sed duplex species eiusdem individui, hæc multiplicatur et differt solo numero.

ARTICULUS IV.

UTRUM SENSUS EXTERNI FORMENT IDOLUM SEU SPECIES EXPRESSAM, UT COGNOScant.

Loquimur de sensibus externis, quia de formatione idoli in sensibus internis seq. quæst. agemus. Est autem idolum seu species expressa (in intellectu vocatur etiam conceptus seu verbum, quia loquendo seu dicendo exprimitur) similitudo quædam per modum imaginis representans in actu secundo et per modum termini cogniti ipsum obiectum. Ideoque frequenter vocatur a Divo Thoma medium *in quo* seu ad instar *in quo*, ut in q. 4. de Veritate art. 2. ad 3.² Distinguit autem illam D. Thomas a specie intelligibili et ab actu cognitionis et ab intellectu et a re intellecta, ut videri potest in q. 8. de Potentia art. 1.³ et q. 9. art. 5.⁴, ut latius explicabimus infra q. 11. art. 2., simulque causas, ob quas necesse est ponere hoc verbum sic distinctum ex D. Thoma assignabimus.

¹ art. 5. (II. 795 b 22).

² Pa IX. 66 b. Vide etiam Opusc. 14. (De Natura Verbi Intellectus) Pa XVI. 180 a.

³ Pa VIII. 168 b sq.

⁴ l. c. 186 a.

DIFFICULTAS ERGO EST, utrum etiam in sensibus externis necesse sit formare aliquam talem speciem seu imaginem, non quidem propter aliquam necessitatem ex parte obiecti, quia neque est absens neque immateriale, sed propter necessitatem ex parte actionis, quia debet habere terminum.

Et hinc sumitur *ratio dubitandi*, quia impossibile est intelligere veram actionem sine termino. Actio autem immanens vera actio est de prædicamento actionis. Nam si non est actio, sed qualitas, restat inquire, qua actione producat talis qualitas, siquidem alicuius actionis debet esse terminus, et de illa procedit ratio facta. Constat autem, quod ille terminus est species expressa, quia est qualitas assimilativa obiecti et terminus cognitionis, et manet intra ipsam potentiam cognoscentem, quia ab actione immanente fit. Ergo talis terminus productus pertinet ad ipsam potentiam, ut reddat eam cognoscentem, et sic habet omnes condiciones speciei expressæ.

Nec potest dici, quod illa actio producit aliquid extra potentiam, tum quia non est actio transiens, tum quia nihil immutatur extra potentiam a visione, ut visio est, realiter immutatione, sed solum denominatione extrinseca visi. Quodsi dicatur producere aliquid in sensibus internis, hoc verum quidem est, sed tamen ibi non producunt sensus species expressas, sed impressas, quia producunt id, quod est principium cognoscendi sensibus internis. Ergo si quid producunt per modum speciei expressæ, sibi ipsis deservit, non sensibus internis.

Circa hanc difficultatem P. Suarez 3. libro de Anima cap. 5. refert opinionem aliquorum thomistarum, qui censent per cognitionem abstractivam produci aliquid terminans ipsam, non vero per cognitionem intuitivam, citatque pro hac sententia Caietanum 1. p. q. 27. art. 1.¹ et alios. Sed tamen Caietanus cit. loco non negat universaliter pro omni cognitione intuitiva verbum seu speciem expressam, cum eam concedat pro omni intellectione in viatoribus, in beatis autem partiale verbum concedit, non adequatum; solum vero negat angelum in cognitione sui formare verbum, respectu vero reliquarum cognitionum non negat, inter quas plurimæ sunt intuitivæ. Ergo male attribuitur Caietano, quod indistincte dixerit in notitia intuitiva non formari verbum.

Aliam refert opinionem ex Scoto², Durando³ et Gabriele⁴, quod verbum seu species expressa non est distincta a cognitione, et ita non est imago, in qua res videtur, sed actus, quo videtur.

Ipsæ vero Suarez tenet ibidem, quod in omni cognitione produci terminus, sed solum modaliter distinctus a cognitione illique intrinsecus, præter quem nullum alium, neque realiter neque modaliter distinctum docet produci a cognitione. Itaque in ipso actu intelligendi distinguit id, quod productio est, et quod qualitatis, et dicit, quod ut productio solum modaliter distinguitur ab illa qualitate, sicut omnis actio distinguitur a suo termino. Ut autem qualitas est, est ipsum verbum mentis, neque oportet

ponere aliam qualitatem, quæ sit intellectio. Unde non ex indigentia et necessitate obiecti, quod sit absens vel præsens vel immateriale, sed ex necessitate actionis, quia exigit terminum, produci illa qualitas, quæ est verbum seu species expressa, idque ad alias potentias extendit ibi n. 10. Sequuntur Conimbric. 3. de Anima cap. 8. q. 3. art. 4. ad 5., ubi in sensibus externis fatentur gigni aliquem terminum similem verbo per expressionem rei cognitæ.

NIHILOMINUS omissa nunc formatione verbi in intellectu, de quo redibit sermo q. 11.⁵, nunc solum agimus de specie expressa seu idolo formato a sensibus externis et inquiremus, an sit necessaria ad terminandum cognitionem sensitivam.

Et quod attinet ad mentem S. Thomæ, constat ipsum perpetuo denegasse sensibus externis hanc formationem speciei in seipsis, ut in illa cognoscant obiecta sua, ut patet in Quodlib. 5. art. 1. ad 2.⁶ et Quodlib. 8. art. 3.⁷ et 1. p. q. 85. art. 2. ad 3., cui consonat, quod docet eadem 1. p. q. 27. art. 5., quod operatio sensus externi perficitur in immutatione a sensibili, non quia neget operationem sensitivæ potentie, sed quia sufficienter formatur a specie proveniente ab obiecto, ut in eius præsentia perficiatur sine formatione alterius similitudinis. Neque exigi talem formationem, ut operatio ipsa seu actio terminum habeat, docet in 1. Contra Gent. cap. 100., ubi ostendit non esse de ratione actionis immanentis, ut habeat aliquid operatum et factum ab ipsa, «sicut audire», inquit, «et videre; huiusmodi enim perfectiones sunt

¹ Le IV. 308 n. XV.

² 1. dist. 27. q. 1. art. 2. (I. 1035, n. 962).

³ 1. dist. 27. q. 2. n. 26.

⁴ 1. dist. 17. q. 2.

⁵ art. 1. et 2.

⁶ Pa IX. 532 b.

⁷ l. c. 573 b.

eorum, quorum sunt operationes, et possunt esse ultimum, quia non ordinantur ad aliquod factum, quod sit finis ».

Nec obstat, quod in libro de Somniis lect. 2.¹ docet D. Thomas ex Aristotele² permanere simulacra in sensibus externis etiam in absentia sensibilium, ut cum aliquis defixit oculos in sole, omnia ei videntur lucida etiam remotis oculis a sole, et cum intense respexit colorem viridem aut purpureum, etiam remotis inde oculis omnia illi apparent illius coloris, quod non est, nisi quia simulacra illa remanent in oculis. Sed non possunt manere species impressæ, quia istæ dependent in fieri et conservari ab obiectis, ita ut in eorum absentia non permaneant; ergo solum verificari potest de speciebus expressis, quæ manent in oculis.

Respondetur, quod illa simulacra, quæ dicuntur manere in oculis in absentia sensibilium, non sunt species aliquæ expressæ, in quibus cognitionem suam perficiat sensus, nec species impressæ ab obiectis ad sensus, quia istæ cessant obiectis remotis, sed illæ species impressæ (hæc vocantur ab Aristotele et D. Thoma simulacra seu similitudines), quæ ab oculis ad sensum communem et alios sensus internos derivantur recipiunturque in spiritibus et in illis deferuntur ad sensus interiores. Quando ergo facta est aliqua vehemens impressio ab aliquo excellenti sensibili et cum magna attentione sensus, tunc omnes spiritus, qui sunt in oculis, replentur illis speciebus eisque vehementer imprimuntur. Unde cum non omnes statim ascendant ad sensum communem propter multitudinem spirituum, quos excitavit attentio, et propter vehementiam sensibilis impri-

mentis species in spiritibus, ut mittantur ad sensum communem, fit inde, ut etiam remotis oculis ab obiecto et concurrentibus aliis speciebus alterius obiecti, cum illæ, quæ sunt in spiritibus pro sensu communi, nondum sint totaliter emissæ ob copiam spirituum, confundunt et impediunt alias, quæ ab aliis obiectis veniunt. Et sic videntur omnia similia illis obiectis, quæ ante videbantur saltem confuse et iuxta impressionem factam in illis spiritibus nondum emissis, et adhuc impressionem illam retinentibus, quia fortis fuit. Non autem requiritur, quod maneant species expressæ vel quæ ab obiectis imprimuntur, sed quæ a sensibus transmittuntur ad sensum communem et in spiritibus imprimuntur.

QUAPROPTER in sententia D. Thomæ duo colliguntur: Primum, quod sensus externi species aliquas imprimunt per cognitionem suam easque producent in sensus internos.

Patet hoc, quia sensus interni non participant species immediate ab obiectis, sed mediantibus sensibus externis, qui primo accipiunt ab obiectis et inde transmittunt ad sensum communem et alios. Nec sunt aliæ viæ, per quas species istæ mittantur, et præsertim, quia sensus interiores non solum iudicant de obiectis sensuum, sed etiam de actibus eorum, ut quod oculus viderit, auditus audierit etc. Ergo oportet, quod species transmittuntur a sensibus ad interiores potentias, quia debent representare obiecta ut cognita ab exterioribus sensibus. Unde et phantasia dicitur a Philosopho 3. de Anima³, quod est motus factus a sensu secundum actum, quia scilicet a sensu cognoscente in actu movetur phantasia, quæ motio non nisi per impressionem

¹ Pa. XX. 232 a.
² c. 2. (459 a 26).
³ c. 3. (428 b 13).

alicuius speciei fieri potest. Habet ergo sensus factus in actu, id est actu cognosceus, vim producendi et imprimendi species in potentias interiores.

Secundum est, quod sensus externus non format idolum seu speciem expressam, in qua obiectum suum cognoscat; hoc enim præcipue S. Doctor excludit.

Fundamentum est, quia cognitio sensitiva essentialiter est experimentalis, experientia deducta ab ipsis obiectis et ex motione eorum in sensus. De ratione autem talis cognitionis est, ut in illam ultimate resolvatur omnis nostra cognitio utpote ab ipsa inchoata. Ergo necesse est, quod obiectum non attingat in aliqua imagine a se formata, sed immediate in ipsomet obiecto in se.

Patet consequentia, quia si res cognoscitur in imagine formata ex impressione ipsa obiectorum, nondum est experimentalis ipsius rei in se, sed in alio, scilicet in formatione imaginis, in qua res illa representatur. Ergo illa cognitio adhuc est resolubilis secundum comparisonem illius imaginis ad ipsam rem, cuius est imago. Unde enim iudicari debet et resolvi, quod illa imago sit talis rei in seipsa, nisi res cognoscatur in se sine imagine tamquam terminus cognitionis? Si enim in alia imagine cognosceretur, de illa rediret eadem difficultas, quomodo deberet ultimate iudicari per experientiam, quod esset imago talis rei, non cognita ipsa re in se sine imagine. Ergo in cognitione desumpta ab ipsis rebus oportet ultimam et experimentalem cognitionem reducere ad aliquam cognitionem, quæ fiat sine imagine, sed immediate attingat rem ipsam in se et continetur seu coordinetur cognitio cum ipsis rebus. De qua ratione supra egi-

mus art. 1.¹ et ostendimus non currere in angelis, etsi habeant scientiam experimentalem, quia eius certitudo non est resolubilis in ipsas res, a quibus scientiam non accipiunt sicut nos.

Quod autem species expressa naturaliter representet, non sufficit certificare nobis experimentaliter, quia potest falso representare, ut sæpe fit in phantasia. Ergo certitudo experimentalis non potest sistere in intellectu formante verbum neque in phantasia formante idolum, sed debet resolvi in sensum attingentem rem in se sine imagine.

In angelo autem, qui non habet sensus, debet accipi certitudo experientie non ab ipsa re, a qua non accipit species, sed ex infusione superioris causæ dantis illas species. Omitto, quod cognitio externa propter sui imperfectionem et materialitatem non potest seipsam attingere neque accidentia, quæ in se sunt, sed obiecta corporeo modo sibi applicata. Illa autem imago seu species expressa deberet inherere ipsi potentie elicenti illam, et consequenter deberet cognitio, quæ mediante tali imagine formatur, immediate ferri in tale accidens inherens ipsi potentie, quod pertinet ad quemdam modum reflexionis. Ceterum de efficacia huius rationis agemus infra q. 8. art. 3., ubi explicabitur, quomodo sensus interni utantur idolo seu imagine.

AD RATIONES DUBITANDI A PRINCIPIO: Ad primam respondetur, quod, ut diximus in q. 14. Phys.² et in q. 19. Log. in prædicamento actionis³, actio immanens non est formaliter actio physica de prædicamento actionis, sed metaphysica, quæ est qualitas. Virtualiter autem potest esse transiens et productiva, sed in quantum immanens formaliter est

¹ 172 b 13; 173 a 31.
² art. 3. (II. 308 b 9).
³ art. 2. (I. 626 b 26).

qualitas, alias non esset immanens per se et ratione sui, sed ratione termini inhærentis ipsi agenti, quod est esse immanentem non in ratione actionis et ut actio est, sed ratione termini, non ut ab actione attacti, sed ut per passionem recepti. Nam omnis actio, quæ per modum causalitatis est fieri et transitus termini de fieri ad factum esse, non est immanens in ipsa ratione et statu actionis, sed in ipso facto esse termini. Actio enim ut actio dicit fieri et tendentiam seu causalitatem termini, ergo ut actio et sistendo intra lineam prædicamenti actionis repugnat, quod sit immanens, et quod sub formalitate immanentis sit actio ut causalitas præcise seu fieri, nisi dicatur immanens, quia terminus eius manet non in alieno subiecto, sed in ipso agente. Sed hæc immanentia seu inhærentia termini in ipso agente vel in alio subiecto omnino per accidens se habet ad actionem in ratione ipsa actionis, quia non ipsa actio perficit immanenter neque actuat ipsum agens, sed est fieri ipsius termini, et terminus est, qui actuat et inhæret agenti non ut agens, sed ut passum inhærentiæ eius. Quid autem pertinet ad essentialem variationem actionis, quod terminus eius, qui inhæret in passo, habeat pro passo ipsummet agens vel aliud subiectum extra agens?

In sententia autem S. Thomæ actio immanens per se, in ipsa ratione actionis, immanens est, quia non datur ut fieri ipsius termini, sed ut perfectio et actus ultimus ipsius agentis. Actio autem transiens seu de prædicamento actionis primo respicit ipsum terminum, cuius est fieri, quam actuare ultimo ipsum agens. Quæ est ratio S. Thomæ 1. Contra Gent. cap. 100., quia actio im-

¹ Le V. 263. n. XX.

² Le XIII. 285. n. IV. 2.

³ l. c. 619. n. XII. 3.

manens est ultima perfectio et quaritur propter se, ut constituat cognoscentem vel intelligentem in actu secundo, quæ est summa cognoscentis perfectio, non autem quaritur propter ulteriorem terminum. Unde ultima felicitas seu beatitudo in ipsa operatione et actu secundo cognoscendi consistit, non in aliquo termino producto. Quodsi aliquando producitur per istam operationem terminus, v. g. verbum seu species expressa, non est propter ipsum terminum, sed magis terminus propter cognitionem, scilicet ut in eo producto exerceatur contemplatio et cognitio et in ipsa perfecta contemplatione ultimo sistitur. Ergo actio immanens ut formaliter immanens non est de prædicamento actionis, sed qualitas habens vim et eminentiam actionis producentis, ut amplius dicemus q. 11. art. 1. Videatur Caietanus 1. p. q. 79. art. 2. ¹, Ferraricus 2. Contra Gent. cap. 9. ² et 82. ³, Bellarminus libro 2. de Christo cap. 17., qui hanc sententiam tenet.

Ex quo patet ad omnia, quæ in primo argumento tanguntur. Nam quod dicitur omnem actionem debere habere terminum, respondetur debere habere, sed non eodem modo. Nam actio immanens ut formaliter immanens solum habet terminum contemplatum aut amatum seu terminum obiectum, non productum, ideoque vocatur actio metaphysica, non physica, id est immutativa termini. Ut autem virtualiter et eminenter transiens habet terminum productum, sed non semper de necessitate, quia in primo, scilicet in termino contemplato, salvatur. Actio autem formaliter transiens semper habet terminum productum seu immutatum, quia

est formaliter fieri et tendentia ad terminum.

Quando autem instatur, quodsi ille actus immanens est qualitas, quæ actione producitur? Respondetur procedere actionem immanentem per simplicem emanationem, sicut actio ipsa transiens emanat a suo agente, eo quod immanens virtualiter est transiens potestque esse productiva termini ipsumque causare, et sic habet modum procedendi sicut ipsa actio, alias non posset usum productionis habere respectu termini producti, si sic non procederet; in se vero formaliter solum habet respicere terminum obiectum, et sic est qualitas, non causalitas.

Et cum dicitur, quod ista qualitas, quæ est cognitio, est assimilativa et habet quiddam requiritur ad speciem expressam, respondetur, quod ut dicit D. Thomas q. 8. de Potentia art. 1. ¹ et q. 9. art. 5. ² et aliis locis, actio intellectus et verbum seu species expressa distinguuntur, nec ipse actus cognoscendi est similitudo, sed obiecti expressi seu representati contemplatio et apprehensio habetque se ut tendentia ad attingendum obiectum, non ut actualis expressio seu assimilatio. Et ratio est, quia cognitionis effectus solum est reddere potentiam active et in actu secundo cognoscentem, similitudo vero seu imago expressa reddit obiectum actu representatum et ut terminum cognitionis intra ipsam potentiam formatum et terminantem cognitionem, quia ibi immaterializatur et spiritualizatur per modum termini cogniti, sicut in specie impressa per modum principii intelligibilis, ut infra q. 11. art. 2. dicemus.

Ad secundum argumentum respondetur, quod visio et actus imma-

nens non respicit obiectum extra tamquam terminum productionis seu immutationis, sed ut terminum cognitionis. Terminus autem cognitionis ex natura sua non petit esse intra ipsam potentiam cognoscentem, nisi quando ibi redditur formatus et proportionatus in ratione termini cogniti, eo quod extra non habet sufficientem immaterialitatem ad terminandum cognitionem, sed solum intra potentiam, sicut in intellectu, in quo non redditur obiectum proportionatum et formatum, ut terminet, nisi per lucem spiritualem, et hæc extra intellectum non diffunditur, et ita non redditur obiectum extra intellectum terminus spiritualizatus et proportionatus ei, sed solum ut in ipso verbo exprimitur intelligibiliter.

In visione autem sensitiva est e contra, quia lux externa reddit obiectum sufficienter visibile et proportionatum ad terminandum visionem in actu. Intra oculum autem non potest magis proportionari ab ipsa luce oculi, imo multo minus, eo quod id, quod ponitur intra potentiam, non manet habile, ut sentiatur sensatione externa, quæ non sentit id, quod est intra se, sed extra, propter imperfectionem et materialitatem talis cognitionis, et quia sic requiritur ad experimentalem cognitionem, quæ sumitur a rebus, ut explicatum est.

Ad ultimum respondetur, quod sensus externi producunt in internos species impressas, ut per eas cognoscant, sicut obiecta sensibilia externa producunt in ipsis sensibus externis species, quibus ea sentiant. Hunc enim processum servari ab obiectis ad sensus et a sensibus externis ad internos docet D. Thomas 4. Contra Gent. cap. 11. Quod vero sensus externi producant speciem expressam, quæ ad sensus internos delata

¹ Pa VIII. 168 b sq.

² l. c. 186 a.

eis tamquam in termino obiecta representet, non admittimus, sed species expressa sensuum interiorum ab ipsis formatur, ut dicemus quæst. seq. art. 3. Quodsi formaretur talis species expressa a sensu externo, non esset, ut in ea cognosceret, sed ut sensus internus in ea ad se delata sentiret, quod non est contra dicta; et sic salvaretur, quod cit. loco dicit D. Thomas et aliis locis supra cit., quod in isto processu impressionis specierum ab obiectis ad sensus et a sensibus externis ad internos semper principium et terminus pertinent ad diversas potentias.

QUÆSTIO VII.

DE OBIECTIS SENSUUM EXTERIORUM IN PARTICULARI.

ARTICULUS PRIMUS.

QUID SIT COLOR, QUI EST OBIECTUM VISUS.

Explicatis hucusque generalibus conditionibus obiectorum sensibilium deinceps ad particularia obiecta descendimus. Et primo occurrit obiectum visus, quod est color et lux. Et in præsentem agemus de colore, in sequenti vero articulo de luce.

Relictis autem variis antiquorum opinionibus circa naturam coloris, de quibus Aristoteles libro de Sensu et Sensato ¹, lect. 3., 4. et 6. apud D. Thomam ², et videri potest Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 3. de Visu

¹ c. 2. (437 a 22) usque ad finem cap.

² Pa XX. 152., 154., 160-62.

³ 439 b 11.

⁴ c. 7. (418 a 31).

⁵ l. c. (419 a 9).

⁶ l. c. (418 b 4).

⁷ l. c. (418 b 9, 419 a 11).

⁸ in 2. de Anima, tract. de Sensu Visus q. 1. n. 21. sq.

dub. 1., in præsentem solum examinabimus DEFINITIONES traditas ab Aristotele de colore, quæ sunt duæ: *Prima*, in libro de Sensu et Sensato cap. 3. ³: «Color est terminus seu extremitas perspicui in corpore terminato». *Secunda* est in hoc 2. de Anima textu 67. ⁴ et 73. ⁵: «Color est, qui movet actu perspicuum». Perspicuum autem definit Aristoteles ⁶, «quod est visibile non per se, sed alieno colore» seu lumine. Lumen autem definitur ⁷, «quod est actus perspicui, ut perspicuum est», id est quod reddit diaphanum illustratum. *Prima* definitio traditur de colore in se, altera vero secundum suam proprietatem, id est secundum visibilitatem, quæ est propria passio rei visibilis.

Circa primam ergo definitionem est difficultas, quid nomine „extremitatis perspicui” intelligendum sit et quid nomine „corporis terminati”. Nam aliqui putant quod ly extremitas sumitur pro eo, quod est indivisibile in genere quantitatis, scilicet pro superficie vel aliquo simili, et inde magnam sentiunt difficultatem in explicanda hac definitione Aristotelis, quasi velit, quod color sit superficies vel sit solum in superficie corporis colorati. Et ideo vel reiciunt definitionem Aristotelis, ut P. Suarez libro 3. de Anima cap. 15. n. 4., vel dicunt solum explicare naturam coloris sub proprietate et officio visibilis, quod non exercet nisi in externa superficie, ut sentiunt Conimbric. 2. de Anima cap. 7. q. 1. art. 2. ad 3., Mag. Bañez libro supra cit., Rubio ⁸ et alii. Videturque habere fundamentum in

D. Thomam, libro de Sensu et Sensato lect. 6. in fine ¹, ubi inquit: «Quod si corpora intrinsecus quidem habent superficiem in potentia, non autem actu, ita etiam intrinsecus non colorantur actu, sed potentia, quæ reducitur ad actum facta corporis divisione, illud autem intrinsecum non habet virtutem movendi visum, quod per se convenit colori». Sed non potest dici, quod corpora non habent colorem intus quoad essentiam coloris. Ergo solum intelligitur, quod superficie habent illum in actu quantum ad ipsum exercitium et munus visibilitatis, et sic ista definitio coloris solum potest intelligi quoad proprietatem et exercitium visibilis.

Nihilominus in utroque auctores isti decipiuntur. Et quod attinet ad D. Thomam constat duo in hac parte dixisse: Primum, quod color dicitur extremitas in genere qualitatis seu diaphaneitas, non in genere quantitatis, quasi sit superficies vel in superficie tantum. Secundum est, quod color entitative non est in sola superficie, sed etiam intra ipsum corpus, licet ut videatur, solum appareat in superficie, quia ibi tantum illuminatur a luce.

Primum patet in dicta lect. 6. circa finem immediate ante illa verba citata ², ubi dicit: «Quod autem dicit colorem esse extremitatem perspicui, non repugnat rei, quod dixerat supra colorem non esse extremitatem. Illud enim dixit de extremitate corporis, hoc autem de extremitate perspicui, quod nominat corporis qualitatem sicut calidum et album. Et ideo color non est in genere quantitatis sicut superficies, quæ est extremum corporis, sed in genere qualitatis sicut et perspicuitas, quia extremum et id, cuius est extremum, unius generis sunt». Ergo sentit

D. Thomas colorem dici extremitatem non sicut superficies vel solum in superficie, sed sicut qualitas extrema, id est consecuta ex perspicuitate quasi quædam deficientia perspicui et ultimum, in quod resolvitur.

Quod ut intelligi possit, advertete, quod color non est qualitas prima, sed causata ex aliquo priori, scilicet vel ex modificatione lucis vel ex mixtione primarum qualitatum. Nam colores apparentes in aere fiunt ex modificatione lucis in ipso aere aliquibus vaporibus ingrossato, unde concurrere debet ibi etiam aliqua perspicuitas et aliqua opacitas. In corporibus autem mixtis fit color permanens ex concursu qualitatum elementalium, inter quas etiam invenitur aliqua perspicuitas et opacitas, sicut aqua et aer sunt clara et perspicua, terra vero opaca.

Et ita ipsum perspicuum aliquando invenitur coniunctum luci, ut in igne, stellis, sole. Et aliquando invenitur coniunctum suo contrario, id est opacitati et tunc terminatur alieno termino, id est opacitate, et sic fit color ex tali terminatione perspicui. Aliquando invenitur perspicuum secundum se, id est neque coniunctum luci neque colori, sed cum sola transparentia, ut aer, aqua, vitrum etc., ut bene notavit Cajetanus 2. de Anima in cap. 6. super textum 8.

Sic ergo color in corporibus mixtis resultat ex concursu qualitatum elementalium, quæ in mixto sunt virtualiter. Sed cum in elementis sint non solum qualitates primæ, calor et frigus etc., sed etiam perspicuitas et opacitas, ad designandum, quod color non resultat ex sola congregatione et mixtione illarum, scilicet caloris et frigoris, sed istarum, scilicet perspicui et opaci, quatenus

¹ Pa XX. 162.

² l. c.

in ipso mixto manent etiam virtualiter perspicuitas unius elementi et opacitas alterius, ideo definitur color, quod est extremitas perspicui, id est qualitas consecuta non ex calore et frigore sicut qualitates sensibiles, sed ex commixtione perspicui et opaci quasi qualitas quædam deficiens et extrema, seu in quam desinit perspicuitas facta terminatione opaci, et sic dicitur extremitas perspicui in corpore terminato, id est opaco. Et huius signum accipitur ex coloribus apparentibus. Videmus enim, quod secundum diversam mixtionem opacitatis nubis cum perspicuo vaporum vel aeris resultat per modificationem lucis modo color puniceus, modo flavus, modo cæruleus, modo nigricans, modo albus; sicut nubes multum de luce imbibentes albæ apparent, multum habentes de opacitate et copia vaporum cæruleæ aut nigræ, ideoque solent esse signum pluviae. Ergo cum iste color resultet ex diversa commixtione perspicui cum opaco in modificatione lucis, similiter sequetur color in mixtis ex eadem mixtione perspicui cum opaco, licet in his detur causa permanentior et diuturnior colorum, non in illis, ideoque apparentes dicuntur. *Est ergo color quasi quædam umbra perspicui aut lucis in terminatione opaci ideoque extremitas illius vocatur.*

Secundum, quod S. Thomas asserit, constat ex eodem loco cit., scilicet lect. 6. de Sensu et Sensato¹, ubi inquit: « Manifestum est, quod in iis, quæ colorantur ab exteriori » (id est a reverberatione luminosi) « perspicuum est susceptivum coloris, et etiam in his, quæ colorantur interiorius, perspicuum est, quod facit ea participare colorem; quod quidem perspicuum in corporibus invenitur secundum magis et minus. Quæ enim istorum corporum plus habent de aere

¹ Pa XX. 161 b.

vel de aqua, plus habent de perspicuo, minus autem habent, quæ superabundant terrestri ». Quare secundum D. Thomam color etiam in interiori corporis parte datur et ibi etiam formaliter existente, sed virtualiter, quia qualitates elementorum sunt virtualiter in mixto et reductæ ad medietatem. Quando ergo D. Thomas in verbis supra cit. in argumento dicit, quod si superficies intra corpora est in potentia, non autem in actu, ita etiam intrinsecus colorantur in potentia, non in actu, optime dictum est, quia est conditionalis nihil ponens in esse. Nam in re sicut fuerint superficies, ita erunt et colores. Et superficies quidem intra corpus invenitur ut actu continuans, sed ut potentia terminans; solum enim terminat actu, quando est ultima et in extremo corporis. Et similiter intra corpus dabitur color quoad entitatem sicut superficies, sed non quoad terminationem et motionem visus; hoc enim non potest facere in actu, nisi actu sit manifestatus ille color et positus in externa superficie.

Altera definitio coloris supra relata ex Aristotele traditur a posteriori per effectum seu propriam passionem coloris, scilicet in quantum visibilis seu motivus diaphani actuati seu illustrati per lucem; hoc enim est diaphanum secundum actum. Sed tamen color, prout est in partibus inferioribus corporis, est impeditus movere diaphanum actu, quia non potest coniungi ipsi diaphano et perfundi luce, nisi ad externam superficiem reducat; ibi autem est habilis ad movendum diaphanum, si luce illustretur.

Unde colligitur **EXPLICATIO DEFINITIONIS**. Nam imprimis non traditur definitio coloris per ordinem ad visum, quia in hoc convenit cum luce,

et sic non oportuit hoc exprimi in definitione, scilicet quod sit motivum et specificativum visus, sed supponi, solum autem tradi id, quod proprium est coloris in eo, in quo distinguitur a luce.

Secundo ly motivum debet sumi in definitione pro motivo intentionali, non reali seu alterativo. Nam diaphani in actu, id est actuati et illustrati a luce, non potest dari motivum nisi intentionale formaliter loquendo. Nam quodcumque aliud alterans, v. g. calidum aut frigidum, æque bene possunt alterare illud corpus diaphanum in tenebris atque in luce. Quod autem præcise potest movere diaphanum ut illustratum luce, est color ut intentionaliter agens.

Tertio diaphanum secundum actum est idem quod diaphanum illuminatum luce, quia licet corpus illud, quod est diaphanum, possit aliis formis informari et in actu poni, tamen in quantum diaphanum non nisi a lumine actuatur et perficitur, aliæ vero formæ etiam non diaphano sunt communes.

Ex quo colligitur, quam bene sit tradita hæc definitio. Nam supponendo id, in quo convenit color cum reliquis sensibilibus, quod scilicet intentionaliter movent sensus, quod in ly motivum imbibitur, in reliquis explicat differentiam coloris ab illis sensibilibus. Nam lux movet quidem visum, sed perfectiori modo quam color, scilicet non supponendo diaphanum illustratum, sed illustrando illud, et ita ad ipsum pertinet illustrare perspicuum, non vero illustratum movere, hoc enim est proprium coloris. Reliqua sensibilia aliorum sensuum movere quidem possunt diaphanum, sed non ut diaphanum est, quia etiam per opacum transeunt vel saltem non requirunt diaphanum illustratum, sicut audimus et odoramus

et gustamus etiam in tenebris, et per corpus opacum transit species soni, ut cum intra parietes audimus et sine diaphano per immediationem contactus gustamus et tangimus. De hac explicatione videatur S. Thomas 2. de Anima lect. 15.¹ Quare non potuit meliori modo declarari color, ut motivus est, quam per dictam definitionem, in qua id, quod peculiare est coloris in quantum color est, explicatur, et in quo a luce et reliquis sensibilibus distinguitur, id autem quod commune est, in ly motivum imbibitur.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Contra primam definitionem argui potest: Quia cum dicitur color « extremitas perspicui », vel ly extremitas sumitur in genere quantitatis vel in genere qualitatis. Primum dici non potest, ut iam probatum est, cum color non sit de genere quantitatis nec in sola eius superficie subiectetur. Secundum etiam est falsum, quia si color est extremitas perspicui, erit eiusdem generis cum perspicuo, siquidem extremum eiusdem generis est cum eo, cuius est extremum. Constat autem, quod color non est eiusdem generis cum perspicuo, sed longe ab eo differt, imo perspicuum est susceptivum coloris et comparatur ad ipsum ut potentia ad actum. Si vero dicatur, quod color est extremitas seu in extremitate, quia solum in eo movet visum, contra est, tum quia color non est in ipso perspicuo seu extremitate eius, sed in corpore mixto; tum quia non solum est in extremitate, id est in superficie, sed etiam intus in corpore, et sic si solum definitur pro extremitate, definitur non quoad essentiam coloris, sed quoad exercitium visibilitatis. Confirmatur, quia color est

¹ Pa XX. 76 b.

quædam participatio lucis seu lux obscurata admixtione opaci, ut docet S. Thomas 2. de Anima lect. 14. ¹, idque constat in coloribus apparentibus ex modificatione lucis. Ergo male dicitur, quod est extremitas perspicui, nec traditur definitio communis colori apparenti et permanenti.

RESPONDETUR ex dictis, quod extremitas hic intelligitur in genere qualitatis, non quantitatis. *Ad replicam* dicitur, quod extremitas est duplex, alia intrinseca rei terminatæ per illam, alia extrinseca seu consecuta, sicut et terminus rerum alius est intrinsecus, alius extrinsecus. Intrinsecus est eiusdem generis, extrinsecus potest esse alterius, quia distinctum et divisum quid est a re terminata. Et hoc modo color est extremitas seu terminus perspicui extrinsecus, non intrinsecus, quia est resultans et deficiens a perspicuo, sicut explicatum est, tamquam ex opacitatis mixtione in colorem desinens et deficiens.

Nec obstat, quod perspicuum possit suscipere colorem, ut vitrum, quod coloratur, aut etiam species coloris, quæ in diaphano multiplicantur. Hoc enim non tollit, quod etiam ex perspicuo cum mixtione opaci resultet color et sic color sit extremitas intrinseca seu resultans ex perspicui admixtione et deficientia.

Quod vero dicitur colorem esse in interiori parte corporis, respondetur verum esse, quod entitative etiam color est in partibus interioribus, licet non motive, quia quousque ponatur exterius et illustretur, non potest movere visum. In partibus autem interioribus licet non sit perspicuitas formaliter, est tamen virtualiter, quia ex admixtione perspicuitatis cum opacitate generatur illa mixtio, et ita vir-

tualiter manet in colore sicut qualitates primæ in secundis. Quodsi aliquod corpus nihil habeat perspicui etiam virtualiter, nihil habebit coloris, sicut terra, si in sua puritate detur; quomodo autem tunc videatur, statim dicemus.

Ad confirmationem respondetur, quod color est participatio lucis mediante perspicuo seu diaphano obumbrato per opacitatem. Nam cum perspicuum sit immediate susceptivum lucis, quod est extremitas perspicui, etiam est extremitas lucis seu lucidi, quia perspicuum lucidum est, et sic saltem mediate, id est mediante perspicuo, color est participatio lucis. In coloribus autem apparentibus etiam color generatur ex perspicuo cum aliqua opacitate. Sed ibi perspicuum est actu lucidum et ex modificatione lucis et perspicui resultat color in opacitate nubes seu corporis densi. In coloribus autem permanentibus resultat color ex perspicuo non actu lucido, sed in potentia seu susceptivo lucis. Unde unica definitione omnes isti colores comprehenduntur dicendo, quod est extremitas perspicui.

Secundo arguitur contra secundam particulam eiusdem definitionis, scilicet quod sit in corpore terminato. Etenim nec in omni corpore terminato seu mixto datur color, nec in solo mixto datur, sed etiam in pure elementali, nec ad temperaturam primarum qualitatum sequitur determinatus color. Ergo male assignatur, quod sit in corpore terminato, id est mixto seu opaco.

Antecedens probatur: Nam pupilla oculi nullum habet colorem, ut supra diximus ², et est corpus mixtum, et non mere transparens, sed aliqua opacitate mixtum, unde non videntur interiores partes eius. *Ignis et-*

¹ Pa XX. 74 b.

² q. 5. art. 1. (139 a 12).

iam est flavi coloris, et tamen non est mixtum, sed elementum. Et Aristoteles in elementis ponit colorem in libro de Coloribus, in principio ¹. Et patet in terra, quæ tota sua puritate colorem aliquem habet, quia visibilis est, et non videtur ut lucida, ergo ut colorata. *Quoad tertiam partem* probatur antecedens, quia videmus in aliquibus corporibus albedinem sequi ad frigus, ut in nive et in animalibus, quæ generantur in partibus septentrionalibus, ut hominibus, ursis, leporibus etc. In aliis albedo sequitur ad calorem, ut in cera, in calce et similibus. Eodem modo videmus in nigredine, quod aliquando sequitur ad calorem, ut in pipere et in hominibus Africa. Aliquando sequitur ad frigus, sicut humor melancholicus est frigidus et niger. Ergo color determinatus non sequitur ad determinatum temperamentum.

RESPONDETUR negando antecedens. Ad primam probationem dicitur, quod pupilla non habet in se opacitatem, sed est pure transparens sicut crystallum, alioquin species visuales non transirent per ipsam ad interiores partes. Mixtum autem, quod habet colorem, non est mixtum transparens, sed quod habet aliquam opacitatem, quæ admisceatur perspicuo. Quod autem pure perspicuum est, non est corpus terminatum respectu visus. Quod vero pupilla non videatur in partibus interioribus, non est propter opacitatem, sed propter nimiam humoris copiam, ut quæst. præc. diximus ², sicut aqua copiosa obscuratur in sui profunditate, et ob eam rationem potest exterior superficies pupillæ reddere imaginem sicut speculum, quia terminatur a parte interiori.

Ad secundam partem argumenti dicitur, quod ignis in sua

puritate non habet colorem. Apud nos enim flamma quanto purior, tanto splendidior et minus flava videtur, et in sua sphaera ignis nullatenus apparet flavus propter sui puritatem et raritatem. Ille ergo color provenit igni ex concretionem exhalationis terrenæ vel fumæ, quæ igni adiungitur, in cuius signum quanto densior est materia, cui ignis adhæret, tanto rubicundior flamma apparet vel tristior, ut in carbone, sulphure etc. Terra autem si in sua puritate videretur, nihil coloris in ea appareret, sed videretur ut luce ipsa affecta et ut lucidum terminatum opacitate, si luce afficiatur, vel ut corpus umbrosum et densum, si contra lucem sit; umbram enim faceret et impediret lucem sicque ut impedimentum luminosi appareret.

Ad tertiam partem argumenti dicitur, quod color non sequitur immediate mixtionem quatuor primarum qualitatum, sed mediante perspicuitate et opacitate, et secundum quod calor et frigus aliquando plus de opacitate, aliquando plus de perspicuitate respiciunt. Inde est, quod aliquando diversi et contrarii colores ex calore vel frigore oriuntur. Si enim calor excitat plures fuligines et concreciones opacas, reddit corpus magis opacum et nigrum, vel etiam iuxta humidi temperaturam et modificationem cæruleum aut viride etc. Si vero calor reddat corpus rarius et minus habens de concretionem terrestri, sic magis relinquit de perspicuo et reddit colorem clariorem, v. g. album vel flavum etc. Similiter frigus aliquando generat concreciones spumosiore, ut in nive, quæ cum rariores sint propter spumam, magis retinent de perspicuo et claritate. Aliquando vero frigus nimis addensat et constipat neque

¹ c. 1. (791 a 1).

² q. 5. art. 1. (138 b 5, 23).

spumam generat, et tunc magis opacat colorem et ad nigrum vertit.

Tertio arguitur contra secundam definitionem coloris. Nam imprimis non solus color est motivus diaphani intentionaliter; *deinde* non solus color movet diaphanum illustratum, sed etiam tenebrosum. Ergo mala est definitio coloris, quæ utrumque illi tribuit.

Antecedens *quoad primam partem* constat. Nam lux etiam est motiva diaphani, etiam postquam est illustratum, quia lux etiam per species intentionales videtur; ergo emittit tales species, et sic movet intentionaliter diaphanum, postquam est illustratum et actuatum per lucem. *Quoad secundam partem* probatur, quia positi in loco tenebroso videmus obiectum existens in luce et colores eius; ergo illi colores non solum movent diaphanum illustratum, sed etiam illam partem tenebrosam, in qua est oculus, alias non videret, si ad illum non perveniret species coloris. Et sicut lux a longe videtur de nocte emittendo speciem sui per medium tenebrosum et non illuminatum. Cur etiam color illustratus non valebit emittere speciem sui per medium tenebrosum neque actu illustratum?

Confirmatur, quia vel intelligitur, quod color se solo sit motivus diaphani illustrati, vel color ut perfusus luce et illuminatus in se. Si primum est falsum, ut ostendimus art. seq., imo sequeretur inde, quod color secundum se esset perfectior luce, quia secundum se esset motivus mediis illuminati, ergo medium illuminatum se haberet passive ad colorem ut active moventem; activum autem secundum se est perfectius passivo. Si secundum, ergo

non definitur hic color per se, sed ratione lucis, quia ratione illius est motivus diaphani, et cum motivum debeat esse perfectius passivo, color autem cum luce non sit perfectior, sed eiusdem rationis cum medio illuminato, male dicitur, quod sit motivum diaphani secundum actum.

RESPONDETUR ad primam partem argumenti proprium esse lucis reddere diaphanum actu illustratum. Quod vero intentionaliter moveat diaphanum, est illi commune cum colore, cui non convenit illustrare medium, sed tantum movere illustratum, lux autem utrumque facit. Sed insuper addimus peculiare esse luci, quod possit movere medium etiam non illustratum, sed tenebrosum, color autem non nisi illustratum actu, et in hoc differunt, sicut ex Aristotele 2. de Anima textu 71.¹ docet ibi D. Thomas lect. 15.² Ipsaque etiam experientia comprobatur. Nam de nocte videmus lucem a longe positam, ita quod omne intermedium est omnino tenebrosum. Ergo lux ad movendum intentionaliter medium non indiget, quod totum illud sit actu illustratum. Similiter quædam, quæ in se sunt lucentia, licet non illuminent medium, videntur de nocte, ut oculi quorundam animalium et squamæ piscium, de quibus dicit ibi S. Thomas, quod ista videntur in tenebris et in lumine, sed in tenebris et in lumine ut colorata. Et reddens rationem visibilitatis eorum inquit³, quod ista «in sua compositione retinent aliquid de luce, quod omnino vinci non potuit ab opaco. Et quia modicum habent de luce, in præsentia maioris lucis occultantur et non videntur ut lucidum, sed ut coloratum, et lux eorum quia debilis est, non potest dia-

¹ c. 7. (418 b 26).

² Pa XX. 75 a.

³ l. c. 75 b.

phanum perfecte reducere in actum, secundum quod natum est moveri a colore. Unde sub eorum luce neque eorum color neque aliorum videtur, sed solum lux ipsorum. Lux enim cum sit efficacior ad movendum quam color et magis visibilis, cum minori immutatione diaphani videri potest. Et idem docet infra¹ de igne aliisque corporibus actu lucidis. Itaque cum hæc lucida non illuminent medium ea luce, quæ sufficiat ad visionem colorum, consequenter non illuminant illos realiter, et tamen quia videntur in se ut lucida, oportet, quod immittant species intentionales sui. Ergo lux potest intentionaliter movere medium, etiamsi actu non sit illustratum per intentionalem emissionem specierum, color autem non nisi medium illuminatum movet.

Ad secundam partem argumenti respondetur, quod cum color videtur ab oculo existente in parte obscura, non est simpliciter in tenebris, sed habet aliquam lucem licet minorem illa, in qua est ipsum obiectum coloratum, sufficientem tamen, ut per eam transmittatur species coloris et continuetur cum oculo. Quod expressit S. Thomas supra lect. 14. in fine² dicens: «Quod vero colores illuminati ab eo, qui est in obscuro videantur, contingit ex eo, quod etiam medium illuminatur, quantum sufficit ad immutationem ipsius». Itaque si medium sit omnino tenebrosum, nihil de coloribus videbitur, sed solum de luce, quæ quia perfecte visibilis est in actu, sufficienter movere potest diaphanum intentionaliter, etiamsi actu non sit illustratum, ut experientia ipsa comprobatur, color autem non potest, quia non est ita perfecte visibilis sicut lux. Unde cum quæritur, cur color illuminatus non poterit videri exi-

stente medio tenebroso, respondetur, quod videbitur id, quod luminis est in illo colorato, non autem color ipse, ut diximus ex D. Thoma, eo quod lux in genere visibili efficacior est et ita cum minori dispositione mediis potest species suas multiplicare per illud quam color, et sic datur immutatio sufficiens ad videndum lucem, quæ non sufficit ad videndum colorem.

Ad confirmationem respondetur, quod color movet ut affectus et perfusus luce, non quidem ut dante virtutem movendi, sed ut complemente et determinante et ultimo formalizante in ordine ad visum. Et sic color definitur ratione sui, non ratione lucis, licet ad exercendam rationem suam exigat determinationem et actionem lucis. Nam secundum diversitatem coloris diversimode movet visum, licet omnes illi diversi modi exigant communiter rationem lucis ut determinativam et completivam omnium.

Et quando additur, quod erit eiusdem rationis color ut illuminatus cum diaphano ut illuminato, et sic non aget in illud, respondetur, quod utrumque est eiusdem rationis quantum ad effectum formalem lucis et realem informationem eius, sed quantum ad intentionalem emissionem specierum color etiam ut illuminatus est diversæ rationis, quia diversitas coloris, unde procedunt diversæ species intentionales, etiam stante eadem luce salvatur, et consequenter habet virtutem diversam ad immutandum intentionaliter ipsum lucidum, sicque non agit in lucidum per virtutem eiusdem rationis cum luce, sed per diversam, scilicet per colorem habentem diversitatem in immutando, quia aliter immutat viride, aliter album, aliter nigrum etc.

¹ Pa XX. 76 b.

² l. c. 74 b.

Dici etiam potest, quod lux non est qualitas per se primo passiva, sed activa illustrando diaphanum et producendo lucem. Et in hoc genere simpliciter est perfectior colore ipsumque actuat et illuminat. In alio tamen genere, scilicet in genere intentionali, potest pati a colore illuminato, quatenus emittit species per lucidum, et sic non sunt in actu et potentia respectu eiusdem, sicut lumen intellectuale per se primo est activum intellectionis, secundo tamen receptivum speciei et actus ideoque non simpliciter imperfectior illis in sua specie.

ARTICULUS II.

QUID SIT LUX ET QUOMODO AD COLOREM ET VISUM COMPARETUR.

QUATUOR circa lucem inquiri possunt: *Primum* circa genus supremum, an lux sit qualitas vel corpus seu substantia. *Secundum* circa genus subalternum, an sit qualitas realis vel intentionalis. *Tertium*, an distinguatur specificè a colore. *Quartum*, an requiratur ex parte ipsius coloris seu obiecti visibilis, an ex parte medii. Et non distinguimus inter lucem et lumen, quia solum dicitur lux, prout est in ipso corpore luminoso, lumen vero lux diffusa ab ipso seu participata a luminoso.

CIRCA PRIMUM statuimus ut certum, quod lux non est corpus neque forma corporea substantialis, sed est qualitas.

Probat D. Thomas 1. p. q. 67. art. 2. et 3., *tum* quia lux diffunditur per corpus diaphanum, ut videmus; ergo si esset corpus, vel divideret illud vel penetraretur cum illo, quorum primum est contra experientiam, secundum contra naturam. *Tum* quia si esset corpus, non posset in instanti

diffundi per tantum spatium. Nam vel illud corpus defertur motu locali per spatium, et tunc non posset in instanti diffundi, quia motus non est in instanti, vel per novam generationem et multiplicationem illius corporis, et sic diffusio luminis esset cum generatione et corruptione substantiali, quam nullam videmus in aere dum spargitur lux. *Tum* quia lumen ipsum non posset corrumpi nisi generata aliqua forma substantiali ei impossibili; nam corruptio sine generatione non est. Non videmus autem luci succedere nisi tenebras, quæ non sunt corpus.

Quod vero non sit forma substantialis, patet, *tum* quia lux est per se visibilis, non autem forma substantialis, quæ non est sensibile per se, sed per accidens; *tum* quia, dum lux diffunditur in aere, si esset forma substantialis, vel corrumpere formam aeris, quod est contra experientiam, vel duæ formæ substantiales essent simul, quod est impossibile. Est ergo forma accidentalis, nec alia quam qualitas, quia effectus reales et qualificativos habet, ut ex astris et sole videmus provenire.

CIRCA SECUNDUM dicimus, quod lux est qualitas naturalis, et non intentionalis, id est repræsentativa sicut species coloris, quæ non est color, sed similitudo eius; lux autem non est in aere per modum similitudinis, sed vere et realiter.

Cuius rationem reddit D. Thomas 1. p. q. 67. art. 3., *tum* quia lux reddit aerem realiter illuminatum, et corpus, a quo diffunditur, realiter est luminosum, species autem lucis non reddit illuminatum, sicut nec species coloris coloratum. Ergo lux est qualitas realis, et non solum intentionalis. *Tum* etiam quia habet effectus reales, v. g. calefacere, rarefacere, disgregare visum, et alia similia; ergo non est solum qualitas intentionalis.

Ex quo colligitur, quod lux ut videatur tamquam obiectum, indiget specie intentionali, siquidem eodem modo videtur sicut aliæ res visibiles, scilicet actuando potentiam modo intentionali. Ergo si ipsa in se non est qualitas intentionalis, sed realis, indiget specie intentionali superaddita, ut possit videri. Et sic dicit D. Thomas q. 10. de Veritate art. 8. ad 10. in 2. loco positum ¹, «quod lux corporalis non videtur per essentiam, nisi quatenus est ratio visibilitatis visibilium et forma quædam dans eis actu esse visibile. Ipsa enim lux, quæ est in sole, non videtur a nobis nisi per similitudinem eius in visu nostro existentem, sicut species lapidis (id est substantia) non est in oculo, sed similitudo eius». Itaque lux per suam essentiam immediate actuat et informat visibile reddique illud completum in ratione visibilis, et hoc modo dicitur videri per suam essentiam, quatenus est ratio visibilitatis formaliter ipsimet visibili immediate per seipsam. Ceterum ut obiectum, quod videtur ab oculo, non videtur per seipsum sine specie, sed mediante specie, ut hic dicit D. Thomas. Et sic intelligendus est, quando dicit in q. 8. de Veritate art. 3. ad 17. ², «quod aliquid videtur per suam essentiam, sicut quando essentia visibilis coniungitur visui, sicut oculus videt lucem»; intelligitur enim de visione lucis, non ut obiectum, quod videtur, sed ut est ratio visibilitatis completa ipsi colori visibili.

CIRCA TERTIUM dicimus colores specie distingui a luce.

Quod præsertim habet verum in coloribus permanentibus, qui conveniunt corporibus mixtis. Hos enim constat non formari per lucem nec dependere ab illa sicut colores appa-

rentes, cuius signum manifestum est, quod isti colores non variantur ad aspectum seu variationem lucis sicut colores apparentes. Nam eodem modo videmus albedinem vel nigredinem in præsentia solis vel ad lucem candelæ, positam in umbra vel illustratam a luce, non ergo variatur ad aspectum et modificationem lucis.

Ratio autem a priori est, quia colores oriuntur ex causis permanentibus, nempe ex mixtione qualitatum elementalium, præsertim perspicuitatis et opacitatis, quæ sunt causæ internæ ipsorum corporum et permanentes in eis. Lux autem non habet causam internam et permanentem in ipso corpore mixto, sed provenit a luminoso. Ergo non sunt eiusdem speciei color et lux, imo colores ipsi inter se specie differunt, lux autem semper est una et eadem pro omnibus coloribus.

Et ex hoc etiam sequitur, quod colores apparentes licet causentur ex modificatione et participatione lucis ut ex causa efficiente eorum, tamen etiam specie distinguuntur a luce, tum quia præter lucem etiam concurrunt perspicuum et opacum, et sic non in sola luce consistunt, sed habent easdem causas proximas, quas alii colores, scilicet perspicuum et opacum, commixtas tamen et dependentes a reverberatione lucis, unde solum respiciunt lumen ut causam efficientem, non ut specificam. Tum quia colores apparentes eodem modo immutant visum quo permanentes, et servant inter se contrarietatem, sicut album et nigrum, viride et cæruleum suam contrarietatem habent et transitum de uno ad alium. Addunt tamen super hoc ipsam reverberationem seu modificationem lucis, ex qua tempe-

¹ Pa IX. 171 a.² L. c. 117 b.

rantur, et ideo secum ferunt rationem lucidi.

Ex quo sequitur legitimam esse definitionem lucis traditam a Philosopho «Lux est actus perspicui» 2. de Anima textu 69. ¹, ubi videri potest S. Thomas lect. 14. ² Quod enim lux sit *actus seu forma* diaphani, clare constat, quia quando non habet lucem, sed tenebras, habet privationem et est in potentia ad aliquid, quo tunc caret. Ergo id, cuius est illa privatio et ad quod est in potentia, aliqua forma seu actus est ipsius diaphani, nec enim privatio est nisi alicuius formæ, qua caret subiectum. Quod vero sit *actus solum diaphani*, difficilius est, cum lux etiam corpora opaca actuet et illustret, alias non viderentur, ergo inhaeret et recipitur in illis, et sic est actus opaci sicut et diaphani. Respondetur tamen, quod lux non actuat simpliciter nisi diaphanum, quia totum illud actuat, cum totum perfundat. Opacum autem non actuat nisi secundum quid, id est quoad superficiem, quæ etiam aliquid de perspicuo participat sicut et de colore, qui utique ex perspicuo fit. Fortassis etiam lux non actuat opacum seu colorem formaliter, sed active, quia tangit ultima superficies diaphani et lucis ipsam superficiem opaci, ut ex illo eliciat speciem visibilem, de quo statim dicemus.

CIRCA QUARTUM est celebris difficultas, an lux requiratur ex parte mediæ, per quod transire debent species visibiles, an etiam ex parte obiecti seu coloris, quasi actuando ipsum, ut visibilis reddatur.

In quo S. Thomas refert duas opiniones 1. p. q. 79. art. 3. ad 2. «Quidam», inquit, «dicunt, quod lumen requiritur ad visum, ut faciat colores actu visibiles. Secundum alios

vero lumen requiritur ad videndum, non propter colores, ut fiant actu visibiles, sed ut medium fiat actu lucidum». Itaque secundum hanc secundam sententiam lux superadditur coloribus, non reddendo eos visibiles per informationem intrinsecam seu inhaerentiam, sed reddendo medium aptum et dispositum, ut a coloribus moveatur. Et quia sine luce diaphani seu mediæ non potest videri color, indiget, quod per lucem color apparere dicatur et visibilis reddi, non intrinsece in se, sed disponendo mediæ seu diaphanum illi coniunctum, ut moveri possit a colore. Et istæ opiniones etiam inter recentiores invaluerunt habetque unaquæque suos patronos tum inter thomistas, tum extra eorum scholam. De quo videri potest Mag. Bañez 1. p. q. 79. art. 3. dub. ultimo, Medina 1. 2. q. 8. art. 3., Conradus ibi. Caietanus dubius est in hac parte 2. de Anima in c. 6. textu 69. Videri etiam possunt Carmelitani hic disp. 10. q. 5. § 1. et 2. et Conimbric. libro 2. de Anima cap. 7. q. 4. art. 1. Afferunt autem varia loca D. Thomæ pro una et altera parte, in quibus videtur utrumque probabile reputare.

Nihilominus resolutio nostra est: **Lux neque dat entitatem coloribus neque visibilitatem eorum intrinsecam, sed per se et antecedenter ad lucem colores sunt visibiles. Requiritur tamen lux ad complendum colorem in ratione efficiendi species intentionales, et quoad hoc sufficit, quod tangat illum et active afficiat; probabile tamen est, quod etiam formaliter aut saltem effectum aliquem in eo ponat, quo perficiatur, ut intentionaliter moveat.**

Prima pars huius conclusionis ex dictis in præcedenti dubio deducitur, quia color permanens habet causas intrinsecas permanentiæ suæ,

scilicet mixtionem elementalium qualitatatum, nec variatur ad variationem lucis aut ex eo, quod sit in luce. Unde si habet causas interiores et non lucem, constat, quod desinere non potest color ex defectu lucis tamquam ex defectu causæ efficientis vel conservantis, nec tamquam ex contraria forma, quia defectus lucis non est color contrarius. Ergo permanet color in absentia lucis.

Nec potest dici, quod permanet entitas coloris, sed non virtus visibilitatis eius, qua possit diaphanum movere. *Contra enim est*, quia esse visibile est propria passio coloris, ut S. Thomas 2. de Anima lect. 14. ¹ advertit. Nec enim ex se est insensibilis, sed sensibilis, siquidem est cognoscibilis ex se modo corporeo; ergo de se, et non ex aliquo supervenienti sensibilis est sensibilitate externa, et non ut audibilis vel odorabilis etc., ergo ut visibilis. Sed esse visibile est habere potentiam seu virtutem, ut videatur; ergo color de se et ab intrinseco habet hanc virtutem, ut movere possit visum et diaphanum.

Si dicatur esse visibile terminative tantum, non motive nisi a luce, *contra est*, quia si sic esset, solum esset visibile per accidens, et non per se, siquidem quod solum est visibile terminative, solum per aliud videri potest, a quo movetur visus, licet mediante ipso ad aliud terminetur, quod est non per se et immediate, sed per accidens et mediante alio esse visibile. Si ergo color est visibilis per se, oportet, quod per se, et non solum per aliud habeat virtutem movendi potentiam tamquam propriam passionem, licet requiratur tamquam complementum actuatio-

nem lucis, sive illuminando medium, per quod color debet movere, sive perfectionem aliquam ipsi colori imprimendo, ut statim dicetur.

Hanc eandem partem manifeste S. Thomas docet pluribus locis, ut videri potest libro 3. de Anima lect. 10. ² et quæst. de Anima art. 4. ad 4. ³, ubi expresse docet colorem esse visibilem per se, et non habere id virtute luminis, sed solum a lumine habere, quod diaphanum sit actu lucidum, ut possit moveri a colore. Luculentius id tradit 2. de Anima lect. 14. circa finem ⁴, ubi docens quod secundum Aristotelis sententiam lumen non est necessarium ex parte colorum, sed ex parte diaphani, subdit: «Dicendum est ergo, quod virtus coloris in agendo est imperfecta respectu virtutis luminis. Nam color nihil aliud est quam lux quædam quodammodo obscurata ex admixtione opaci. Unde non habet virtutem, ut faciat medium in ea dispositione, qua sit susceptivum coloris; quod tamen potest facere lux pura».

Secunda pars conclusionis ex hoc etiam deducitur, quod scilicet lux perficiat colorem in linea et genere intentionali, siquidem non perficit colorem, ut in se sit, vel ut intensior aut perfectior sit, sed ut actu moveat diaphanum, ob rationem quam D. Thomas affert præcitato loco, quia color est forma imperfecta comparatione ad lucem. Forma autem, quæ est imperfecta, non potest disponere passum, ut recipiat similitudinem suam, sicut potest forma perfecta. Et ideo color indiget luce, ut possit actuatus ab ea movere medium ad recipiendum similitudinem suam, et non in genere reali, quia

¹ c. 7. (418 b 9).
² Pa XX. 72 b.

¹ Pa XX. 72 b.
² l. c. 122 b.
³ Pa VIII. 477 b.
⁴ Pa XX. 74 b.

non movet diaphanum, ut reddatur actu coloratum, sed solum specie seu similitudine coloris affectum. Ergo motio illa non est realis, sed intentionalis, et sic totum, quod perficit lux in colore, est in linea et gradu intentionalis motionis.

Tertia pars conclusionis est, quod color indiget perfici ab ipsa luce tamquam a complemento virtutis, qua intentionaliter moveat, et quod hoc potest fieri ab ipsa luce vel active concurrendo cum colore ad emissionem speciei, et tunc sufficit esse contiguam lucem ipsi colori, vel formaliter informando prius ipsum colorem, vel saltem aliquem effectum relinquendo in illo, quo reddatur perfecta illa virtus coloris et moveat diaphanum. Quod ergo indigeat color ipsa luce tamquam complemento suae virtutis ad intentionaliter movendum, constat, quia sine luce experimur nos non videre, nec colorem movere. Requiritur ergo necessario lux, et non ut conditio applicativa, quia quantumcumque color sit debite applicatus et in distantia proportionata, sine luce non movet visum. Ergo praeter conditionem applicativam lux requiritur, et sic in aliquo genere causae non materialis, quia color non subiectatur in luce, sed in corpore colorato, ergo vel formalis vel efficientis. Et hoc in idem coincidit, quia si requiritur ut formalis causa in ordine ad movendum, etiam efficienter se habeat, quia forma actuans in ordine ad aliquam actionem influere debet in actionem. Finalis autem causa hic non habet locum, quia lux non est finis coloris, sed motio visus; haec enim est actus, ad quem ordinatur. Unde D. Thomas perpetuo requirit lucem tamquam

¹ Pa XX. 74 b.
² Pa IX. 573 b.
³ l. c. 139 a.
⁴ Pa VI. 566 b.
⁵ l. c. 360 a.

pertinentem ad virtutem coloris, ut moveat visum, sicut in 2. de Anima lect. 14. ¹ verbis supra relatis, «quod virtus coloris est imperfecta, et non habet virtutem, ut moveat medium, sicut habet lux pura». Et Quodlib. 8. art. 3. ² dicit, quod color, nisi superveniat lux, non movet visum. Denique saepissime repetit, quod lux est ipsi colori ratio, ut videatur, sicut 2. 2. q. 1. art. 3. et q. 8. de Veritate art. 14. ad 6. ³ Et in 2. dist. 20. q. 2. art. 2. ad 2. ⁴ expresse dicit, quod complementum formale visibilis in quantum huiusmodi, est ex parte lucis, quae facit visibile in potentia esse visibile in actu. Et idem fere docet in 1. dist. 45. q. 1. art. 2. ad 1. ⁵ et aliis multis locis. Ergo verum est in sententia D. Thomae, quod lux licet non constituat entitatem coloris aut visibilitatem eius intrinsicam, tamen complet virtutem eius ad movendum visum, sicut etiam species complet potentiam ad cognoscendum.

Quod vero attinet ad modum, quod id facit lux, scilicet vel formaliter actuando colorem vel aliquem effectum in illo relinquendo vel simul cum ipso influendo, licet non actuat illum, sed quasi partialiter concurrat, ex his modis hic ultimus minus habet apparentiae et veritatis, quia ista duo, color et lux, se habent ut subordinata ad movendum visum seu efficiendum speciem, siquidem lux se habet ut perficiens et complens virtutem coloris ad movendum, ut ex D. Thoma vidimus. Quando autem ad unum effectum concurrunt duae virtutes, altera imperfectior et determinabilis et inferior, altera ut perfectior et determinans, numquam virtus perfectior concurrat pure, ex-

trinsece et partialiter, sed aliquid ponendo in virtute inferiori, vel quia per se illam actuat vel per effectum suum in ea relictum et impressum. Alias si virtus inferior in se nihil habet de novo, nisi tantum extrinsecam assistentiam, intrinsece et in se immutata manebit. Ergo actio, quae ab intrinseco illius emanat, non poterit procedere, quamdiu intrinsecum eius immutatum manet in sua imperfectioe, cum non nisi a perfecto possit emanare. Color autem de se habet imperfectam virtutem ad movendum diaphanum, perficitur autem a luce; ergo cum color emittit speciem a se et ab intrinseco, oportet, quod intrinsece etiam perficiatur a luce vel aliquo eius effectu.

Quid autem ex his duobus verius sit, an lux per seipsam informet colorem inhaerentem in ipso seu in corpore colorato, an solum effectum aliquem illi imprimat, ipsa autem lux maneat solum in diaphano illi colorati contiguo, non est quaestio magni momenti, et si utraque pars dicatur, non facile ab alia convincetur. Sed tamen cum effectus ille impressus a luce in colorem non facile explicetur, quid sit, qualitasne, an modus, et quidquid dicatur, easdem patitur difficultates ac de ipsa luce. Et ex alia parte ipsa lux est virtus receptibilis in superficie corporis opaci, sicut vere lux recipitur in toto corpore mediante diaphaneitate, ita poterit lux recipi in ipsa superficie externa opaci. Imo hinc deducitur argumentum ad probandum dari indivisibilia, quia in corpore opaco lux non potest recipi ultra superficiem; probabilius est ergo, quod actuat ipsum colorem in superficie.

¹ Pa IX. 117 b.
² Pa VI. 587 a.
³ Pa VIII. 102 a.
⁴ 207 a 1.
⁵ Pa IX. 171 a.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur ad probandum, quod lux sit qualitas intentionalis, et non naturalis. Nam lux per suam essentiam immediate videtur, ut docet S. Thomas q. 8. de Veritate art. 3. ad 17. ¹ et in 2. dist. 23. q. 2. art. 1. ², ubi inquit, quod «lux non videtur ab oculo per aliquam similitudinem sui in ipso relictum, sed per suam essentiam oculum informans». Idemque insinuat 1. p. q. 56. art. 3. Et ratio est, quia lux habet esse visibilis in ultimo visibilitatis actu, et habet uniri per se oculo, ita ut non impediatur sensationem sui, sed potius ad videndum iuvat, ergo habet, quidquid requiritur ad rationem speciei intentionalis, quae ad hoc solum ponitur, ut obiectum ipsum representet reddendo illud ultimate visibile in oculo.

Confirmatur, quia dicit D. Thomas q. 5. de Potentia art. 1. ad 6. ³, quod lumen non est in aere sicut forma perfecta, sed per modum intentionis, ergo est forma intentionalis.

RESPONDETUR ad loca D. Thomae omnia illa explicari debere, ut supra ⁴ diximus ex illo loco q. 10. de Veritate art. 8. ad 10. in 2. loco positum ⁵, ubi docet lucem corporealem videri per essentiam, quatenus est ratio visibilitatis ipsis rebus; ut autem est in luminoso, videtur a nobis per similitudinem seu speciem. Quare cum dicit in locis adductis, quod videtur lux per suam essentiam et non per similitudinem, non loquitur de luce ut obiectum, quod videtur seorsum a colore, sed ut est ratio completa visibilitatis ipsi colori; sic enim per essentiam

suam reddit actu visibile illustrando colorem per seipsum. Si tamen videatur ut obiectum seorsum, per speciem videtur, sicut conceptus seu verbum, quo res intellecta redditur in actu, per seipsum intelligitur ut quo seu in quo; si autem cognoscatur ut quod, indiget alio conceptu.

Ad rationem respondetur, quod lux habet rationem ultimæ visibilitatis ut *quo* respectu colorum, tamen ut res visa et ut obiectum *quod*, licet non indigeat alio lumine, indiget tamen specie representativa sui. Nec sufficit, quod realiter perveniat ad oculum et realiter informet illum, quia lux, quæ est super oculum, non potest esse res visa ab ipso; nihil enim videtur, quod est super oculum, sed solum lux extra videri potest, et ita indiget specie representativa, quia seipsa non unitur.

Ad confirmationem respondetur, quod D. Thomas sumit ibi rationem intentionalem seu modum intentionis, non prout dicit representationem et contraponitur obiecto representato, sed prout dicit modum transeuntis et contraponitur rei permanenti et fixæ. Quia enim species intentionales habent esse in aere per modum transeuntis et dependenter ab obiecto in fieri et conservari, ideo quæcumque qualitas seu virtus, quæ per modum transeuntis datur, dicitur esse modo intentionali, licet non sit representatio intentionalis, sicut in q. 3. de Potentia art. 7. ad 7. ¹ virtutem, qua Deus agit in causas inferiores, vocat ut intentionem, quia est per modum transeuntis.

Secundo arguitur ad probandum, quod lux non requiratur ex parte obiecti quasi inherens et actuans ipsum colorem, licet ex parte medii

requiratur, ut obiectum movere possit. Nam lux est actus diaphani, ergo non colorum, quia isti sunt in corpore non diaphano, sed opaco.

Confirmatur, quia colores per se, et non a luce habent visibilitatem intrinsecam, completivam autem et consummatam non habent a luce vel tamquam a formali ratione vel tamquam a conditione requisita. Non tamquam a ratione formali, quia color est visibile per se, et non per accidens. Si autem non esset perfecte et consummate visibile per se, sed per lucem, non esset per se visibile, quia non esset per se motivum, sed per aliud; in tantum autem est visibile, in quantum est motivum visus. Non tamquam a conditione, quia non dat approximationem aliquam coloris ad visum. Quam ergo conditionem ponit? Nec potest requiri lux tamquam causa aliqua universalis movens et determinans, quia sicut obiecta aliorum sensuum non requirunt istam motionem lucis aut alterius causæ universalis præter generalem Dei concursum, sic neque colores id requirent, quia non minus est in actu ipse color secundum se, nec minus perfecte est visibilis ex propria ratione, quam sonus sit audibilis vel odor odorabilis. Sicut ergo ista non requirunt aliam causam determinantem et perficientem ultimo per modum causæ universalis ad movendum intentionaliter, cur id requiret color?

Denique confirmatur ex multis locis S. Thomæ, ubi affirmat lucem non se tenere ex parte obiecti seu coloris, ut in quæst. de Anima art. 4. ad 4. ² et 2. de Anima lect. 14. ³ et 3. de Anima lect. 10. ⁴

RESPONDETUR, quod ut supra diximus, lux est actus perspicui simpli-

¹ Pa VIII. 41 b.
² l. c. 477 b.
³ Pa XX. 74 b.
⁴ l. c. 122 b.
⁵ 208 a 23.

citer, quia totum actuatur et perfunditur, coloris autem in opaco solum quoad superficiem, ubi aliquid etiam perspicui est saltem quoad colorem, qui perspicuum includit virtualiter.

Ad confirmationem respondetur colorem esse per se visibilem ab intrinseco visibilitate imperfecta et indigente luce ut determinante et perficiente, sicut potentia ipsa visus est per se visiva, sed indifferenter, determinari autem debet a specie et sine ipsa non potest videre. Et cum urgetur, quo genere causæ id fiat, an ratione formali vel conditione, respondetur nec esse conditionem nec rationem formalem quasi primam et fundamentalem, sed ultimam et consummativam, sicut intellectus perficitur per lumen habituale et determinatur per speciem, et totum pertinet ad formalem rationem agendi intellectualiter, unumquodque in genere suo. Sic totum illud, lux et color, formaliter se habet cum subordinatione unius ad alterum ad movendum intentionaliter et obiective. Neque hoc habet rationem causæ universalis moventis, licet habeat modum quemdam causæ universalis, quatenus omnes colores perficere potest et actuare in genere movendi intentionaliter, non in entitate sua. Unde tantum abest, quod color reddatur visibilis per accidens, quod potius per se habet primam visibilitatem, imperfectam tamen, a luce autem ultimam et consummatam.

Cur autem solum id tribuamus colori, non aliis sensibilibus externis? Dicimus id exigere naturam coloris, ut in ratione visibilitatis dependeat et compleatur per lucem, sine qua nihil videtur, quia lux est ultima ratio visibilitatis et ad obiectum visus pertinens. Aliquid tamen simile invenitur in aliis sensibilibus. Sapor

enim nisi humectatione linguæ immutetur et actuetur, non potest species sui emittere; nec qualitates tangibiles possunt sentiri, nisi habeant aliquem excessum super temperamentum tactus; et odor nisi resolvatur in fumosam aliquam evaporationem, non sentitur. Et sic in aliis sensibilibus invenimus aliquid, quo immutentur vel actuentur aut determinantur, ut species sui imprimere possint, nisi aliquid sensibile tale sit et tam perfectum, ut sine alio superaddito sui speciem emittere possit.

Ad secundam confirmationem respondetur D. Thomam in illis locis explicare mentem suam, quod lux non tenet se ex parte obiecti seu coloris, quasi dans ipsius entitatem et visibilitatem primam et imperfectam, quam habent in suo genere et ex se. Non tamen negat D. Thomas, quod ipsis coloribus præbeat lux ultimam et consummatam rationem visibilitatis et perfectam virtutem ad movendum visum, sicut docet in illa lect. 14. in 2. de Anima ¹. Dicitur tamen illustrare et actuare medium seu perspicuum potius quam colorem in definitione lucis, quia licet actuet colorem, illum tamen illustrat et actuatur ad movendum intentionaliter visum, quæ motio fit per medium, quod est perspicuum, et ita compendio utraque actuatio involvitur dicendo, quod illustrat perspicuum.

Ultimo arguitur: Color resultat ex participatione lucis et est eiusdem speciei in ratione visibilitatis cum eo, ergo et in natura seu quidditate specifica.

Patet consequentia, quia quæ conveniunt in proprietate, conveniunt et in natura, a qua illa dimanat; divisibilitas autem proprietatis est tam lucis quam colorum. *Antecedens* est D. Thomæ, ut supra retulimus in

¹ Pa XX. 74 b.

2. de Anima lect. 14. ¹, quod color est quædam lux obumbrata, et libro de Sensu et Sensato lect. 7. ² dicit, quod in extremo corporum contingit inesse illud, quod in aere fuit lumen, et ibi facit colorem album. Constat etiam albedinem ideo disgregare visum, quia multum participat de luce. Et in coloribus apparentibus manifestius est ipsos esse quasdam participationes lucis; et tamen tam istis quam colores permanentes et lux sunt eiusdem speciei, quia conveniunt in eadem ratione motiva visus nec aliam speciem habent in genere qualitatis quam esse motivum visus.

RESPONDETUR colores esse participationem lucis mediate, scilicet mediante perspicuo, quod est susceptivum lucis, quod mixtum opacitati facit colores. Et D. Thomas non dicit, quod colores sunt lux ipsa aut eiusdem speciei, sed lux obumbrata, id est participata et mixta opaco, vel quod in extremitate corporum est illud, quod in aere fuit lumen, non tamen dicit, quod est lumen ipsum aut eiusdem speciei, sed participatio eius, quæ hoc ipso, quod est participatio, non est eiusdem speciei, sed ex illa derivatum.

Quod vero dicitur esse eiusdem visibilitatis, *respondetur*, quod bene stat aliqua participare eundem modum visibilitatis, et tamen inter se differre specie entitativa, sicut patet, quod colores diversæ speciei, ut album et nigrum et viride, participant eandem rationem visibilis, et similiter ad eandem scientiam spectant res diversarum specierum induuntque eandem rationem scibilis seu cognoscibilis. Et hoc ideo, quia cognoscibilitas seu visibilitas non est propria passio rerum cognoscibilium adæquata ipsis rebus, ut res sunt, et se-

¹ Pa XX. 74 b.

² L. c. 162 b.

cundum specificas earum differentias, sed ut obiecta sunt et immutativa potentia. Et potest contingere, quod multa, quæ in ratione rei diversa sunt, conveniant in eodem modo immutandi potentiam. Et ita lux et color, licet sint diversæ speciei entitative, conveniunt tamen in eadem proprietate obiectivæ visibilitatis.

Quod vero dicitur de albedine et coloribus apparentibus, *respondetur*, quod albedo habet multum de luce virtualiter et participative, non formaliter et specificè; prædominatur enim lux in compositione albedinis, sicut unum elementum aliquando prædominatur in mixto præ alio. Et colores apparentes resultant ex modificatione lucis, cum mixtione tamen perspicui et opaci, et ita non sunt ipsa lux, sed aliquid ex reverberatione lucis resultans. Nec ratio coloris consistit in hoc præcise, quod sit motivum visus, sed quod tali modo sit motivum visus, quod non est lux, sed subordinatum luci.

ARTICULUS III.

QUID SIT SONUS ET IN QUO SUBJECTO SIT.

Sonus definitur, quod est «qualitas sensibilis ex forti percussione seu collisione corporum sonantium et medii resilientia resultans».

Et quidem „qualitas sensibilis” ponitur pro genere. Constat enim, quod sonus est obiectum proprium alicuius sensus, scilicet auditus, ergo debet esse qualitas eaque pertinens ad tertiam speciem, siquidem est passibilis qualitas, a qua passio causatur in sensu. Nec iste sonus est motus, sed causatur a motu, tum quia motus est sensibile commune, non

proprium, tum quia differentia motus sunt tardum aut velox et similia, soni autem acutum, grave etc.

Quod vero attinet ad differentiam soni, quia essentielles et intrinsecæ differentia nobis perspectæ non sunt, eas ex effectibus aut causis extrinsecis circumscribimus. Cum autem ad generandum sonum tria corpora debeant concurrere, ut advertit S. Thomas 2. de Anima lect. 16. ¹, scilicet percussus, percussum et contractum seu medium resilientis, licet aliquando idem sit corpus percussum et resilientis seu contractum, ut cum ipse aer partem aeris collidit, ut in sonitu ventorum, explicatur definitio soni per ordinem ad duas causas per se requisitas ad sonum, scilicet efficientem et materialem. *Efficiens* explicatur per hoc, quod dicitur „resultans ex forti percussione”. A corporibus enim ut percussis et frangentibus medium effective fit sonus, et ab ipso sono emanant species ad auditum. Requiritur autem, quod percussio sit fortis, id est cum resistantia aliqua percussis, et non cedendo. Causa vero subiectiva seu *materialis* explicatur in „medii resilientia”. Ibi enim, scilicet in medio, subiectatur fractio et consequenter sonus, ut statim dicemus.

Additur denique illa particula „corporum sonantium” ad expendendum, quod non quælibet corpora edunt sonum, sed ut sint sonantia, requiruntur aliqua conditiones, quas breviter enumerat S. Thomas dicta lect. 16. ² et lect. 17. in principio ³ ad textum 85. ⁴ *Prima*, quod corpora sint dura vel saltem cum aliqua vi sint fractiva aeris, sicut etiam ventus frangit aerem, licet non sit

corpus durum, aut cum virga aerem percutimus, aut cum intra nubem spiritus dirumpitur. Si vero corpus sit molle aut facile cedens, ut capilli, lana, spongia et similia, sonum non faciunt. *Secunda*, quod habeant superficiem lenem, ita quod una pars non superemineat alteri, quia ubi non est uniformis superficies, aer inclusus inter corpora collidentia non uniformiter frangitur nec cum impetu aut concitatione, quia cum partes sint inæquales, quæ supereminetior est, detinet partem aeris fracti et cessare facit motum, non concitat. Concitatio enim et quasi subita fractio medii sonum generat ideoque collisio facta intra aquam non generat sonum, quia propter crassitudinem medii non potest fieri concitata contractio. *Aliæ duæ conditiones* requiruntur ad sonum, ut melius fiat, scilicet ut corpora sint concava, sicut cum manus se collidunt, quia plus aeris includitur intra concava et sic multiplicatur fractio et fit maior sonus. Altera, quod corpora se percussiva habeant plus aereæ compositionis quam terrestris, ideoque plus sonat æs vel argentum quam plumbum vel ferrum. Et ex hoc patet, quare etiam requiratur resilientia seu contractio medii, quia corpora percussiva non generant sonum nisi faciant ictum, neque ictus fit nisi in ipsa aeris fractione et concitatione, qua expellitur.

Circa subiectum soni dubium est in duobus: *Primum*, an sonus recipiatur in corpore percussivo vel percusso vel in medio in ipso refracto. *Secundum*, an sonus iste realis deferatur usque ad aliquam distantiam, et species eius inde deferantur ad auditum; an incipiant deferri ab

¹ Pa XX. 78 a.

² L. c. 78 a, b.

³ L. c. 80., 81 a.

⁴ c. 8. (420 a 19).

ipso primo motu, quo excitatur sonus, et per quod medium deferantur istæ species.

AD PRIMAM PARTEM DUBII respondetur corpora se percutientia esse quasi effectiva soni, subiectum autem, in quo est in actu, esse ipsum medium confractum. Ita D. Thomas 2. de Anima lect. 16. ¹ ad textum 77. ², ubi inquit: « In corpore sonante non est sonus nisi in potentia. In medio autem, quod movetur ex percussione corporis sonantis, fit sonus in actu. Et propter hoc dicitur, quod sonus in actu est medii et auditus, non autem subiecti sonabilis ». Videatur Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 3. de Auditu dub. 3., P. Suarez libro 3. cap. 19., Carmelitani disp. 11. q. 2. § 2., Conimbric. 2. de Anima cap. 8. q. 1. et alii.

Ratio est, quia in eo subiectatur sonus, ubi et motus, quem sonus comitatur. Motus autem non subiectatur in corporibus percutientibus; hæc enim movent effective, non vero moventur, ergo in corpore ex percussione confracto, quod est medium seu aer collisus. Licet enim corpus percussum non semper repercutiat, sed solum patiatur motum percutientis, ut cum quis verberatur, tamen in ipso corpore percusso non fit motus fractivus aeris, sed solum contactivus illius, et ita si quis verberaretur in vacuo, esset percussus et pateretur motum, non tamen esset sonus. Et intra aquam cum piscis alium movet vel impellit, percutit illum, nec tamen fit sonus ibi, ut dicemus, quia aer non frangitur. Ergo motus fractivus seu collisivus medii solum est in ipso medio et consequenter etiam sonus, quia sonus sequitur motum, non ut præcise est contac-

tivus, sed ut confractivus aeris. Nam ut contactivus præcise, sæpe se tangunt plura corpora in aere vel intra aquam, ut cum duæ manus aversæ se tangunt, cum duo corpora non collidunt sed premendo fortiter se tangunt, et tamen non fit sonus. Conveniens etiam est, ut quia sonus est qualitas non diu subsistens, sed fluens, etiam in subiecto fluido, quale est aer confractus, subiectetur.

AD SECUNDAM PARTEM DUBII, quod attinet ad subiectum soni realis, qui extra auditum fit in aere extrinseco, dicimus subiectari sonum in toto illo aere seu medio, in quo fit motus confractivus eius. Quod sumitur ex D. Thoma 2. de Anima lect. 16. ³ circa textum 80. ⁴, ubi inquit: « Considerandum est, quod generatio soni in aere consequitur motum eius, ut dictum est. Sic autem contingit de immutatione aeris apud generationem soni, sicut de immutatione aquæ, cum aliquid in aquam proicitur. Manifestum est enim, quod fiunt quædam gyrationes in circuitu aquæ percussæ, quæ quidem circa locum percussionis sunt parvæ et motus est fortis. In remotis autem gyrationes sunt magnæ et motus debilis, et tandem motus evanescit et gyrationes cessant ». Quare sonus in toto illo corpore realiter subiectabitur, ubi motus percutiens aerem subiectatur percussione illa gyrativa; ibi enim sonus generatur. Et quod in illas gyrationes aer moveatur, signum est, quia sonus non solum auditur per lineam rectam, sed a quocumque latere, vel etiam si retro aut ante fiat; ergo sonus non emittitur sicut lux per lineam rectam, sed in gyrum. Et eodem modo species soni emittuntur proportionate ad generationem

¹ Pa XX. 78 a.

² c. 8. (419 a 6).

³ Pa XX. 78 b.

⁴ c. 8. (419 b 25).

soni. Ubi cumque ergo subiectatur talis motus gyrativus seu confractivus, subiectatur et sonus.

Ex quo sequitur aliquando sonum realem pervenire usque ad ipsas aures et tam fortem esse posse, ut ingrediatur intus ad aurem auditus. Patet hoc, quia si sonus generatur et multiplicatur per aliquam distantiam, si intra illam sint aures, utique ad ipsas perveniet sonus realis. Sed tamen, quod ingrediatur ipse sonus per foramen aurium interius, raro continget, quia in ipsis aurium anfractibus valde detinetur commotio illa aeris et frangitur. Sed tamen si quis habeat abscissam auriculam, poterit sine isto impedimento ingredi motus aeris et sonus realis intus, aut etiamsi tanta sit aeris commotio, ut ab illis auriculæ anfractibus non possit totaliter consumi et evanescere. Non tamen est necesse, quod aeris motus seu sonus realis perveniat usque ad aures, ut audiatur, sicut D. Thomas advertit in 2. dist. 2. q. 2. art. 2. ad 5. ¹, ubi dicit: « Quædam deferri ad sensum secundum esse spirituale et materiale, sicut species odorum cum permixtione fumali evaporationis, tamen species extenditur ultra fumalem evaporationem. Et similiter est de sono et motu ». Sentit ergo, quod sonus emittit species etiam ultra spatium, in quo realiter generatur, et cum sonus percipiatur mediantibus speciebus, poterit percipi etiam, ubi motus et sonus realis non est. Deinde id constat, quia audimus intra parietes inclusi, imo et pisces audiunt sub aqua sonum generatum in aere, ut supra diximus quæst. præc. ², et tamen motus aeris et consequenter realis sonus per parietes non transit neque aquam commovet; ergo species ultra transeunt quam realis sonus. Et

certe cum a longo tractu, ut ab una leuca vel amplius, auditur sonitus cymbali aut tormenti bellici in brevissimo tempore, quomodo putandum est totum illum aerem moveri aut tam cito agitari, ut sonus realis perveniat ad aures, sicut videmus ipsa experientia. In beatis etiam post resurrectionem in cælo vox, quam formabunt in ore, deferetur per cælum ad aliorum aures, et tamen non movebit reali sono seu motu cælum, per quod deferetur.

AD TERTIAM PARTEM dubii, scilicet unde incipiant emitti species intentionales soni, non est facile id explicare. Nam si incipiunt emitti ab illa parte, ubi cessat sonus seu motus realis, sequitur, quod cum ibi languescat et evanescat motus, etiam species soni non repræsentent sonum nisi tenuem et remissum, et sic nunquam possemus vehementem sonum audire. Si vero incipiunt emitti species, ubi incipit tota ipsa soni vehementia, ergo simili ratione, qua a primo motu seu gyratione soni incipit species emitti, emittetur etiam species a secunda et tertia parte motus seu gyratione, quæ multiplicatur in aere et generatur post primam; de omni enim parte motus seu gyratione est eadem ratio, quod species emittat. Et sic quilibet sonus percipietur per multiplicatas species, quot scilicet fuerint illæ gyrationes seu motus multiplicati, et sic fiet quædam confusio in omni sono perceptis tot sonis, quot species e gyrationibus illis emittuntur, quod est contra experientiam.

Deinde quia species soni successive deferuntur ad auditum, non in instanti, et stante vento contrario non deferuntur, sed dissipantur, et hoc non est ex ipsa ratione intentionalis speciei, quia hæc non habet

¹ Pa VI. 407 b.

² q. 5. art. 3. (149 a 39).

contrarium nec resistantiam, et sic in instanti fiet nec ab opposito vento impediatur, sicut nec species visibiles. Ergo id habet ex ratione motus et soni realis, mediante quo species ipsæ deferuntur, et sic in instanti non traiciuntur ad aures et ab opposito vento dissipantur.

Respondetur, quod sine dubio statim atque generatur sonus realis, etiam eius species emittuntur, licet sonus ipse realis et motus per aliquod spatium etiam multiplicetur, siquidem si aliquis apponat aurem illic, ubi primo sonus generatur, percipiet illum, sicut et in qualibet alia parte spatii, ubi durat sonus realis et multiplicatur. Ergo iam ibi dantur species soni; sine ipsis enim non erit auditio, non ergo emissio specierum incipit, ubi sonus realis desinit.

Ad replicam vero contra hoc dicitur, quod licet quælibet gyratio emittat speciem suam minoris ac minoris soni, tamen quia omnes per modum unius continuantur a vehementiori usque ad remissiore, ideo non faciunt confusionem aut complicationem multorum sonorum in auditu, sed coordinationem et continuationem. Species autem illæ sic coordinatæ et continuatæ plus durant quam motus ipse et sonus realis, et ita licet ipse languescat et evanescat, tamen species a vehementiori gyratione impressæ durant et movent, licet ipsa distantia etiam diminuatur vigorem specierum representantium sonum, sicut etiam fit in ipsis speciebus visibilibus, quæ quanto longiorem angulum efficiunt, tanto debilius representant. Sic species audibiles quanto maiorem efficiunt orbem et gyrationem, tanto debilius representant sonum, utpote magis a distantia. Quare semper vehementius representatur sonus ab illa parte, unde primo emanavit, quia ibi etiam fuit motus efficacior, licet illa etiam

species longitudine spatii debilitetur et tandem evanescat.

Ad secundam respondetur, quod species audibiles non deferuntur in instanti, sed successive, quia magis materiales sunt et dependentes a motu locali et alteratione, a quo non dependent species visibiles, quæ solum dependent a luce, cuius diffusio etiam instantanea est. Et licet species audibiles non habeant contrarium, in quantum intentionales sunt, habent tamen dependentiam in sui productione ab aliquo habente contrarium, scilicet a motu locali vel alterationis, mediante quo producuntur. Species autem visibiles neque habent contrarium nec in sui productione dependent. Si autem semel species audibiles successive traiciunt, potest ventus divertere aerem, in quo sunt, et impedire, ne veniant ad auditum.

INQUIRE: An sonus quando primo generatur, debeat primo generari in aere confracto a corporibus percussantibus, an etiam possit generari in aqua.

Respondetur de hoc esse diversas opiniones. Nam *quidam* antiquorum, præsertim ex interpretibus Græcis Aristotelis, censent etiam intra aquam posse generari sonum. Et Conimbric. id etiam reputant probabile 2. de Anima cap. 8. q. 1. art. 2. Et absolute id sentit P. Suarez libro 3. de Anima cap. 19. n. 3.

Communiter autem interpretes Latini, præsertim D. Thomas, censent requiri aliquem aerem ad generandum sonum. De quo etiam videri potest Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 3. de Auditum, dubio 3. Itaque prima soni realis generatio aerem requirit, quem feriat, potest tamen continuari per aquam etiam sonus realis, et multo melius traectio specierum intentionalium potest fieri per aquam.

Sumitur hæc resolutio ex D. Thoma

2. de Anima lect. 16. ¹, ubi prius loquens de medio, ubi sonus auditur (quod utique est medium diffusionis), dicit melius audiri in aere quam in aqua. Subdit tamen de medio, ubi primo generatur sonus, «quod necessarium est ad soni generationem in aere vel aqua, quod aliqua corpora firma et dura percussant se invicem et percussant aerem». Igitur quando etiam ex aqua generatur sonus, ut cum fluxus maris aut nubes se collidunt, debet aliquis aer frangi.

Et ratio est tum ex ipsa experientia, quia infra mare pisces quantumcumque grandes et velocissimi in suo motu non faciunt sonum neque audiuntur. Si autem saltent extra mare, statim audiuntur. Et ipsa aqua maris etiam in profundo movetur aliquando velocissime et impingit ad rupes vel ad alia loca solida intra mare, nec tamen sentitur aliquis sonus. E converso vero in fluviis, si aqua sit parum profunda et impingat ad saxa, statim auditur, quia etiam aerem percussit. — Tum etiam ratione, quia ut fiat sonus, oportet, quod corpus medium inter percussans et percussum ita frangatur, quod velociter et quasi subito impellatur; si autem languide feratur, neque confestim exeat, non excitatur sonus. Aqua autem propter sui crassitatem non potest ita premi, ut confestim exeat, sed paulatim dilabitur ideoque non est aptum medium ad excitandum sonum. Quod vero iam excitatus in aere per aquam ipsam deferri possit, constat, quia pisces intra aquas positi audiunt, imo intra parietes audimus intrantibus speciebus per corpus solidum vel eius poros. Imo et ipse motus realis, quo

editur sonus, non repugnat aquam commovere, sicut sonitus tormenti bellici prope aquas explosi etiam gyrationes facit in aqua, et a magnis tonitruis etiam nubes ipsæ moventur, quæ sunt vapores aquæ.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Obicies primo: Sonus definitur ab Aristotele textu 85. ² per motum, et vocem dicit esse percussionem seu motum aeris respirati, ut patet textu 90. ³ Ergo non bene ponitur, quod sit qualitas. Si dicatur loqui Aristotelem in sensu causali, quia motus est causa soni, *adhuc urget difficultas*, quia motus localis solum producit ubi, non qualitatem, quæ solum fit per alterationem. Quomodo ergo sonus est qualitas, si causatur a percussione, quæ est motus localis?

Confirmatur, quia sonus sic productus nec est qualitas prima nec secunda neque transiens aut permanens, ergo nulla. Antecedens probatur: Non est qualitas prima, quia non calor aut frigus etc., quæ sunt primæ qualitates. Non est secunda, quia non est mixta ex his neque ex illis resultat. Non est permanens, quia non durat nisi durante motu, qui est transiens. Non est transiens, quia est terminus motus, et sic in illo quiescit et cessat motus. Unde neque est in tertia specie qualitatis, quia nec alterationem causat nec ab ea causatur.

RESPONDETUR Aristotelem locutum esse in sensu causali, cum sonum appellat motum; quod de voce dicit S. Thomas ibi lect. 18. ⁴ Et *ad instantiam* respondetur in illa ruptione et confractione aeris, quæ prout dicitur visio est motus localis, inveniri et-

¹ Pa XX. 78 b.

² c. 8. (420 a 21).

³ l. c. b 27.

⁴ Pa XX. 83.

iam motum alterationis adiunctum, productivum soni, non quidem alterationem producentem dispositiones ordinatas ad corruptionem substantialem, sed alterationem late sumptam, 5 qualis poterit inveniri etiam cessante motu cœli, ut impulsio, illuminatio et similes. Quia autem motus ille aeris fit ab aliquo impulsu, qui est qualitas, et cum aliqua addensatione aut rarefactione, poterit etiam refrangendo subtiliter aerem producere qualitatem maxime affinem et dependentem a motu, quæ est sonus, sicut motus ipse est dependens 15 ab impulsu, quæ est qualitas, vel ab aliqua addensatione aut rarefactione aeris. Itaque motus localis præcise non producit nisi ubi, ut tamen fit cum impulsu aut aliis qualitibus, 20 etiam qualitatem potest producere.

Ad confirmationem respondetur non esse adæquatam illam divisionem qualitatis in primam et secundam, sed posse dari aliquam, 25 quæ nec sit prima nec orta ex primis, ut diaphaneitas (invenitur enim etiam in cœlo), opacitas, impulsus et similiter sonus.

Quod vero dicitur de qualitate permanente vel transeunte, respondeatur, quod sonus est qualitas transiens, non quia non sit qualitas in facto esse, sed quia eius conservatio dependet ab aliquo transeunte, scilicet a motu, 30 sicut etiam impulsus datur per modum transeuntis, quia datur ut dependens ab impressione impellentis. Et sic D. Thomas lect. illa 16. 1 vocat sonum qualitatem non habentem esse fixum et quiescens. Unde sonus incipit ad modum motus, sicut qualitates, quæ per motum producuntur, ut q. 21. Phys. 2 dictum est. Et sic patet, quomodo possit sonus ad 45

tertiam speciem qualitatis pertinere, quia et causatur ex aliqua alteratione late sumpta et causat alterationem intentionalium specierum.

Secundo arguitur: Quia non requiritur percussio corporum sonantium ad sonum, ergo male ponitur in definitione.

Antecedens probatur: Cum pannus vel papyrus rumpitur, fit sonus, nec tamen corpora dura se percutiunt, et cum virga verberatur aer non tangendo corpus durum, et cum castanea ad ignem edit sonitum, et nubes se collidunt, fit sonitus sine percussione corporis duri.

Denique si requiritur illa collisio fortis et velocis, quia motus languidus non causat sonum, ergo omnis generatio soni erit violenta, quia illa collisio fit motibus contrariis, atque adeo non potest uterque esse naturalis.

RESPONDETUR negando antecedens. *Ad primam probationem* dicitur quod in divisione panni vel papyri fit percussio aeris, eo quod cum impetu scinditur. Sufficit autem percussio ad aerem, ut fiant sonus, licet non fiat ad aliud corpus durum; alioquando enim aer habet non solum rationem medii contracti, sed etiam corporis percussi, ut 2. de Anima lect. 16. 3 notat D. Thomas, et patet in sono excitato a vento, in sonitu castaneæ vel bombardæ et similibus. Unde illa tria corpora, percutiens, percussum et medium fractum, non semper requiritur, quod sint distincta materialiter, sed idem corpus, scilicet aer potest esse percussum et contractum. Unde supra 4 diximus non requiri de necessitate ad generationem soni corpora dura, sed sufficit contractiva aeris. Et sic patet ad exempla omnia, quæ afferuntur.

Et ad ultimam partem argumenti dicitur, quod licet motus requisitus ad sonum sit violentus respectu corporis percussi, non tamen respectu generationis soni. Sic enim stat bene, 5 quod actio respectu unius effectus sit violenta, et non respectu alterius, ut projectio sagittæ sursum vel elevatio exhalationis et agitatio eius violentæ actiones sunt respectu acquisitionis 10 loci sursum, non tamen respectu calefactionis vel addensationis aut rarefactionis, quæ sequitur ad illum motum. Sic percussio aeris et sonatio est violenta percusso, non violenta 15 sono.

Ultimo arguitur contra id, quod diximus de subiecto soni. Nam si est aer collisus, ergo ubi fuerit multum de aere, erit multus sonus, et 20 ubi parum aeris frangitur, erit parvus sonitus, cum tamen e contra accidere videamus. Nam in pulsatione cymbali parum de aere frangitur, scilicet illud, quod est inter linguam 25 et oram cymbali, et tamen longissime auditur. E contra vero si plumbum aut ligna centies maiora se percutiant, non edunt tantum sonum sicut cymbalum, et tamen multo plus 30 aeris percutiunt.

Item differentie sonorum non sumuntur ex aere colliso, sed ex corporibus percutientibus; inde enim discernimus, quod iste sit sonus cymbali, ille lapidum vel lignorum, ille 35 gravis, alter acutus. Quod totum non potest ad aeris collisionem reduci, sed ad qualitates corporum percutientium, præsertim cum aliquando 40 fortius percutiatur aer a duobus lignis et cum maiori impetu quam cymbalum a lingua, et tamen minor sonus efficitur; ergo subiectum illius non est aer, sed corpora percutientia, 45 a quibus differentia et inæqualitas sonorum resultat.

Confirmatur, quia etiam aqua est frangibilis sicut aer, licet non æque velociter. Ergo in ea poterit generari sonus, licet non ita proprie, sicut in aere, et ita D. Thomas 2. de Anima lect. 16. 1 dicit, quod proprium medium, ubi generatur sonus, est aer, et medium, in quo auditur, est aer et aqua. Non ergo absolute est medium necessarium aer, sed solum magis proprium. *Et suffragatur experientia*, quia intra aquam pisces se audiunt, quia unus fugit alium non ex visu, qui ibi non est, ubi nec est lux, ergo ex auditu. Unde et branchiis quosdam sonos dicuntur efficere, et ranas sub aqua edere sonos experientia monstrat et docet Aristoteles 4. de Historia Animal. cap. 9. 2

RESPONDETUR maiorem sonum edi a maiore fractione aeris, si reliquæ conditiones non desint et qualitates corporum sonantium, ut quod sint magis levigata, solida, dura plusque admittant de compositione aerea sicut æs et argentum, quod non invenitur in ligno et lapide. Et ita ab istis licet non fiat tanta fractio aeris et subtilior et consequenter vehementior ad propellendum aerem, et sic causat perfectiorem sonum, quia rumpit aerem concitatiore modo et facit ipsum velocius exire, quod conducit ad sonum magis excitandum, etsi alias motus et contactus corporum sit maior extensive. Et ita minor contactus seu motus aeris in cymbalo maiorem elicit sonum quam maior motus in ligno, quia iste est maior solum in extensione, ille in intensione seu in qualitibus conducentibus ad excitandum magis sonum.

Ad aliam partem, de differentia sonorum, respondetur illam quidem effective esse a corporibus diversimode sonantibus, subiective autem

1 Pa XX. 77 b.

2 Phil. nat. I. D. q. 21. art. 2. (II. 435 a 16).

3 Pa XX. 78 b.

4 215 a 42; 216 a 41.

1 Pa XX. 78 b.

2 535 b 16; 536 a 8.

esse in aere confracto, qui prout diverso modo fuerit confractus, diversum habet sonum et illius species emittit. Unde licet aer sit unus et idem in se, tamen ut diversimode percussus in genere sonantis diversus est. Et quando dicitur, quod sonus est in illis corporibus, quæ mediante sono sentiuntur per accidens, respondetur verum esse, sed tamen quod sentitur, non est cymbalum seu corpus percussus, sed percussum vel confractum ex cymbalo percussente, ita quod cymbalum solum sentitur ut agens, non ut subiectum soni, licet hoc subiectum soni, scilicet aer confractus, non sit subiectum nisi cum habitudine et connotatione ad cymbalum percussens, quia sonus ipse pendet a motu et actione. Et ita ipse aer resiliens seu confractum a percussione, sensibile autem connotatum et in obliquo attactum tamquam agens huius percussione est corpus percussens. Quare numquam contingit inæqualitas soni cum æquali confractioe aeris, licet possit contingere cum æquali aut maiori contactu corporis minor sonus.

Ad secundam confirmationem respondetur aquam propter sui crassitiam non posse cum impetu frangi, ita quod concitate fugiat et resiliat, sed paulatim labitur et recedit, siue non causat sonum languescente compressione. Et D. Thomas non solum dixit aerem esse proprium medium, ubi generatur sonus, sed etiam addit necesse esse, quod corpora ipsa percussant aerem, ut sonus generetur.

Ad experientias illas dicimus eas non satis constare multique eas negant, ut ex Alberto Magno Mag. Bañez

citato dubio tertio¹. Si tamen admittantur, dicimus a ranis fieri sonum illum intra aquas ob retentionem aliquius aeris intra guttur vel poros, qui dum exit, illum sonum edere potest, quousque aqua oppleantur, præsertim si pori sint aliquantulum laxati, ita ut sufficienter possit aer refrangi in ore ranarum, dum exit. Et de branchiis piscium dicimus non edere sonum intra aquas, nisi expellant aquam et attrahant aliquam aerem, ut in Acheloo amne dicit Aristoteles excitari sonum a piscibus hoc modo², et sic exponit illum D. Thomas 2. de Anima lect. 18.³ Quod vero pisces fugiant intra aquas, non est propter auditum, sed vel quia vident illos, si aliqualis lux descendat aut squamæ ipsæ reluceant, vel propter olfactum, vel quia tangunt illos, cum prope accedunt.

ARTICULUS IV.

QUID SIT VOX, QUID ECHO.

Definitur vox ab Aristotele 2. de Anima textu 90.⁴ quod est « percussio aeris respirati, qui fit ab anima in pulmonibus ad arteriam vocalem cum quadam imaginatione ». Ubi definitur vox per suas causas et in habitudine ad illas. Nomine „percussionis” seu ictus intelligitur causaliter ipse sonus; vox enim in se quidam sonus est. Deinde explicantur cause huius percussione, ex quibus habet sonus ille esse animalis seu vitalis. Explicatur enim *causa efficiens* tum principalis, quæ est anima, tum instrumentalis, scilicet pulmo et arteria vocalis, quibus alia instrumenta isti connexa adiunguntur, ut statim

¹ I. q. 78. art. 3. de Auditu, dub. 3. ad argumenta in oppositum.
² c. 8. (420 b 11).
³ Pa XX. 82 b.
⁴ c. 8. (420 b 27).

explicabimus; tum etiam causa directiva, scilicet imaginatio, a qua procedit vox. Ubi etiam insinuat *causa finalis*, quia finis vocis est exprimere conceptus seu imaginationem, et sic imaginatio ut exprimenda se habet ut finis, ut directiva tamquam efficiens. Denique *causa materialis* explicatur in eo, quod dicitur aeris; est enim vox sonus in aere refracto receptus.

SED INQUIRE, quænam sint instrumenta requisita ad formandam vocem; exinde enim dignoscemus, quibus animalibus competit vocem formare.

Respondetur ergo requiri, quod animal sit respirans; vox enim est sonus aeris respirati. Similiter animalia exsanguia, id est quæ sanguine non nutriuntur, carent voce, quia carent pulmone et arteria, et respiratione non egent, quæ datur, ut ipso aere calor sanguinis et spirituum refrigeretur; de quo videri potest Aristoteles hic textu 87.¹ et ibi S. Thomas lect. 18.² ubi numerat quatuor genera animalium exsanguinum.

Instrumenta ergo formandæ vocis quædam sunt interna et gutturalia, quædam externa, quæ videntur in ore et lingua. Gutturalia seu interiora principaliter reducuntur ad duo, scilicet ad pulmones et ad arteriam vocalem, quæ etiam aspera dicitur, quia inæqualis est. Ad hæc duo revocantur multa alia, quæ concurrunt ad ista, ut ex parte pulmonum etiam debent adiungi muscoli thoracis et intercostales, quibus comprimitur aer vel admittitur ad pulmones. Et ex parte arteriæ vocalis adiungitur larynx, quæ est ad caput seu finem arteriæ quasi ostium ipsius et contegatur membrana quadam cartilaginosa, ne quid cibi aut potus per

eam ingrediatur. Secundo adiungitur gargarium seu gurgulio, quæ est caruncula quædam sub extremum palati dependens et per humoris influxionem solet intumescere sicut uva; plurimum vero confert ad vocem efformandam vel emittendam, unde qui gargarium occupant aqua vel alio liquore, non possunt interim loqui. Alia instrumenta sunt quasi externa, quæ etiam conferunt ad formationem vocis aut valde illam iuvant, sicut lingua, palatum, dentes, labia, quibus percussus aer disponitur ad meliorem formationem vocis et distinctionem, licet lingua si totaliter præscindatur, nullo modo formari possit vox. Plura de his videri possunt apud Conimbric. 2. de Anima cap. 8. q. 3. art. 1. proprieque ad medicos et ad anatomen spectant.

Quod attinet ad echo seu sonum reflexum, dari quidem istam reflexionem constat experientia ipsa et ratione, quia sonus seu vox defertur per gyrationes seu circulos, quibus movetur aer, sicut cum aqua impulsu aliquo seu ictu lapidis gyrationes efficit. Isti autem circuli si in corpus aliquod durius seu crassius impingant, vel dissipantur et sic non fit echo, vel retrocedunt efficiendo alias similes gyrationes et sic dicuntur reflecti. Unde non quælibet corpora reddunt echo, sed quæ ita sunt disposita, ut non dissipent, sed restaurent gyrationes, sicut corpora concava, levia et bene compacta, quæ aerem in se non absorbeant nec frangant totaliter, ut in fornicibus, lagenis, ripis fluminum et aliis similibus. Corpora vero nimis mollia aut aspera et inæqualia seu hiatibus plena dissipant illas gyrationes nec integras conservant, unde nec restaurent.

DIFFICULTAS est in duobus: Pri-

¹ c. 8. (420 b 10).
² Pa XX. 82 b.

num, an possit causari sonus reflexus ex reditione ipsius soni realis. *Secundum*, an fiat aliquando reflexio specierum audibilium idque sufficiat ad echo.

AD PRIMUM RESPONDETUR posse generari sonum reflexum per reditionem soni realis. Et intelligimus per reditionem non eiusdem numero soni, cum sonus sit accidens, quod transire non potest de uno subiecto ad aliud, sed per multiplicationem soni, factam tamen non in rectum, sed multiplicando versus partem, unde incipit propter obsistentiam alicuius impediens. Sic sentit S. Thomas 2. de Anima lect. 16. ¹ circa textum 8. ² in fine lectionis, ubi postquam dixit sonum multiplicari ad instar gyrationum, subdit: «Si autem antequam huiusmodi gyrationes deficient, fiat reverberatio aeris moti et sonum deferentis ad aliquod corpus, gyrationes revertuntur in contrarium, et sic auditur sonus ex adverso, et hoc vocatur echo».

Et ratio est, quia conducit ad hoc, ut melius audiatur sonus reflexus, quod reflectat non solum species, sed etiam realis sonus et motus aeris; tunc enim melius emittet species in partem reflexam, si ibi sit realis sonus in reflectendo, qui possit species illas emittere et emittendo multiplicare et confortare. Ergo si realis sonus et motus potest perungere ad corpus aliquod, unde reflectat, et inde continuare realem reflexionem in sono, id magis conducet ad auditionem illius echo. Potest autem sic realiter perungere et reflectere motus soni, ut cum ipsa gyrationes realiter se diffundunt; si ibi tangant corpus obsistens habensque reliquas conditiones, ut sonus non penitus extinguatur, sed generetur vel fortificetur, ibi generabitur sonus

et inde deferetur per spatium aliquod et inde mittet species ad auditum.

AD SECUNDUM tota difficultas consistit, quando fit echo a voce vel sono tam exiguo, quod non potest realiter perungere ad corpus oppositum, sicut sunt aliqua specialia loca, in quibus licet submisce aliquis loquatur, auditur in parte distante echo. *Ex alia vero parte* videtur hoc non sufficere ad sonum reflexum, quia quod species reflectant, non faciunt ipsum sonum seu vocem esse diversam, sed eandem; siquidem ut supponimus, sonus solum directe diffunditur realiter, et non reflectitur, ergo non potest audiri tamquam duplex sonus, sed tamquam idem; hoc autem non est echo, qui est diversus a sono directo. Et praesertim, quia experientia docet, quod sonus directus et reflexus non audiuntur simul sed unus successive post alium. Ergo non fit per solam reflexionem specierum, quia species reflexae possunt esse simul cum directis, cum sint continuatae et productae ab eodem reali sono, et sic simul percipiuntur reflexus sonus et directus, et non unus successive post alium. Denique, ad summum ex ista intentionali reflexione solum concludetur, quod ille sonus audietur tamquam multiplex apparenter, non realiter, sicut etiam in visu si oculus digito elevetur, apparet quasi duplex obiectum ob divisionem speciei in diversa linea, cum tamen sit unicum obiectum.

Respondetur probabilius videri, quod ad formandum echo reale requiritur reflexio soni realis, tamen ad multiplicandum auditionem soni modo reflexo sufficit reflexio specierum. Nam quod aliquando fiat echo per reflexionem solam specierum, urgetur videtur probari illa

experientia, quando vox submisce prolata resistit et reflexe auditur. Tunc enim motus realis non potest pervenire ad corpus, unde fit reflexio, et tunc fiet reflexio apparens seu representativa tantum. Et sicut in visu non solum lumen, sed etiam species reflectuntur, ut in speculo, in quo per reflexionem generatur illa imago, quae ibi videtur, cur non etiam reflectentur species audibiles? Sed sicut in speciebus visibilibus non quaecumque reflexio facit videri obiecta, sed quae in corpore terso et pellucido generat imaginem, ita nec quaecumque reflexio specierum audibilium facit echo, sed quae in tali corpore sic disposito fit, ut inde quasi nova species generetur et cum novo vigore, ita ut videatur de novo formari sonus, licet solum intentionaliter, non realiter reflectatur.

Unde ad dubitationem positam pro secunda parte respondetur, quod licet sonus realis non sit diversus, tamen species refractae et reflexae diversae sunt et ab illa dispositione corporis obsistentis sic de novo efformatae, ut quasi altera vox vel sonus videatur. Sicut ex speciebus visibilibus generatur in speculo nova imago, quae representat quasi alterum obiectum ex speculo ad oculum, ita species audibilis refracta a corpore obsistente non generat novum sonum, sed novam representationem et quasi imaginem soni, quae ab illo corpore quasi nova vox auditur. Et cum instatur, quod sonus reflexus successive auditur post directum, respondetur hoc esse, non quia sit diversus sonus realis, sed diversus intentionaliter. Quia tamen species audibiles ex sua natura non deferuntur in instanti, sed motu quodam, ideo representatur illa reflexa species tamquam diversus sonus successive post directum emissus, et non in eodem instanti, sicut si in speculo generaretur imago non in eodem instanti, quo species visibilis

emittitur ab obiecto, sed aliquanto post. Quare etiam concedimus, quod in reflexione intentionali auditur multiplex sonus representatus ut multiplex, licet in re non sit multiplicatus sonus realis.

DICES: Cur ergo sonus reflectens intentionaliter, et non realiter, non auditur quasi in profundo corporis obsistentis, sed quasi in superficie? E contra vero quando species visibiles reflectunt in speculo, videtur imago quasi in profundo speculi, non in superficie.

Respondetur ideo esse, quia in speculo si tersum sit et pellucidum, species intrant per eius diaphanum, nec reflectuntur, quousque inveniant opacum, unde resiliunt; quod cum non inveniant nisi in profunda parte vitri, apparet imago in profundo. Si vero speculum non sit perfecte translucidum et politum, statim resultat imago a superficie vel prope, ubi invenit impedimentum, ut refrangatur. Species autem audibiles statim ut tangunt corpus durum vel concavum et cum aliis dispositionibus ad reflexionem, statim reflectuntur; ista autem durties et reliquae dispositiones non solum sunt in parte profunda corporis, sed etiam in superficie exteriori, et ita inde incipit reflexio.

CONTRA PRIMAM PARTEM huius secundae difficultatis obicies, quia non videtur posse sonum reflexum generari ex refractione soni realis. Nec etiam apparet, quomodo ille secundus sonus seu motus generari possit. Nam vel continuatur cum motu directo vel discontinuatur. Si continuatur, non erit reflexus, sed idem cum directo, cum tamen sit illi contrarius et ad oppositum locum tendens. Si discontinuatur, ergo non poterit ab illo corpore quiescente, unde reflectitur, produci, nec in tanto vigore et perfectione, sicut audimus ipsum echo, eo quod tangitur illud

¹ Pa XX. 78 b.
² c. 8. (419 b 25).

corpus a sono valde debili et diminuto, cum ad illud pervenit, echo autem auditur ut sonus perfectus et vigorosus.

Specialiter vero est difficultas in voce, quia vox est sonus dearticulatus et ab animali formatus, illa autem vox reflexa in illo puncto reflexionis non generatur ab animali, sed a corpore obsistente. Nec potest dici, quod hoc facit ut in instrumentum animalis. Nam si tuba admota ori non potest dearticulatum sonum formare, quomodo vox iam emissa, et tangens parietem poterit ab ipso dearticulari?

Respondetur multa ex his tangere difficultatem in generali de motu reflexo, de quo abunde egimus in libris de Generat. q. 5. ¹ Dicimus ergo, quod motus reflexus discontinuatur directo et est distinctus. Et cum dicitur, quod non poterit produci ab illo corpore quiescente, dicimus, quod non producit virtute propria, sed virtute impulsus ibi refracti. Impulsus enim ille ut a primo impellente egrediens habet vim movendi usque ad certum terminum, sed a corpore obsistente habet, quod ille terminus non sit in directum, sed in obliquum vel in contrarium. Itaque a corpore quiescente habetur obliquitas impulsus, non directa tendentia. Obliquitas autem potest esse non per actionem, sed per modificationem actionis et motus, et hæc sumi potest a corpore quiescente, dummodo ibi impulsus affigatur et inde modificetur, vim tamen movendi semper habet a prima virtute, unde processit.

Nec obstat, quod videtur cessare primus ille motus et impulsus aeris, quo prima agitatio facta est, siquidem refrangitur et dividitur in corpore obsistente, et ita non auditur prima vox, sed alia, quia prima ter-

minata est. Respondetur enim, quod licet primus motus aeris cesset et terminetur, non tamen cessat impulsus, qui per aerem diffunditur et in corpus obsistens impingit indeque multiplicatur in oppositam partem, non accipiendo a corpore obsistente virtutem et impulsus, sed modificationem eius, ut scilicet in partem aliam deflectat. Vel si impulsus cessavit in aere, saltem species multiplicantur et perveniunt usque ad corpus obsistens ibique refranguntur, et sic quia prima species terminatur et frangitur, iam non auditur ipsa, sed secunda, quæ reflexe generatur.

Et cum instatur, quod non potest a corpore illo obsistente produci impulsus in tanto vigore, sicut auditur, cum ibi perveniat remissior et languidior, respondetur, quod aliquando motus est ita diminutus, ut etiamsi perveniat ad illud corpus obsistens, inde non vigoretur neque maior fiat, et tunc parum aut nihil sentitur de echo; aliquando vero est ita vigorosus ille sonus, ut in obsistente corpore non diminuatur; aliquando vero motus est diminutus in se, in tali tamen dispositione, ut licet directe tendens diminueretur, tamen ex dispositione corporis, in quod impingit, non solum habeat obliquari, sed etiam ratione talium dispositionum vigorari, non quod ab ipso corpore obsistente vim impulsivam accipiat, sed ipse primus impulsus, qui in se diminuebatur, ut virtus primi impellentis habet talibus dispositionibus positus posse crescere non a se, sed a primi impellentis virtute ibi in illo impulsu virtualiter perseverante, nisi ita diminuat et debilitetur, quod nullis etiam dispositionibus adiunctis crescere possit. De quo vide, quæ diximus q. 5. cit. de Generat. ² Et

¹ Phil. nat. 3. p. q. 5. præsertim art. 2. et 3. (II. 669 a).
² I. c. II. 675 a 5.

sic patet, quomodo sonus reflexus aliquando crescere possit, sicut calor aut lux reflexa.

Ad id, quod dicitur de voce, quomodo generari possit a corpore obsistente, respondetur vocem ibi non generari aut formari a pariete, sed multiplicari ea virtute, qua per aerem in directum sonus vocis multiplicabatur. Nec enim aer multiplicans vocem id facit propria virtute, sed virtute animalis primo formati, quæ per aerem diffunditur. Eadem ergo attingens corpus durum revertitur, non accipiendo ab illo corpore virtutem aut formationem vocis, sed virtutem, quæ per aerem diffundebatur obliquando et modificando. Nec est simile de tuba, cum admoveatur ipsi ori, impedit ipsam primam formationem vocis, ne fiat dearticulate, sicut loquens voluerit, sed ut tuba permiserit et impulsus exceperit. Sed voce semel formata multiplicatur per aerem aut obliquatur a pariete in ea dearticulatione et modo, quo primum formata est.

Quodsi dicas in ipso corpore obsistente frangi et dissipari ipsum sonum quoad eius figuram, qua in gyrum circulabatur, siquidem est ille sonus quidam aeris impulsus, qui facillime dissipatur, cum in aliquod corpus impingit, et sic amittet ibi vocem dearticulationem.

Respondetur, quod aliquando corpus, in quod impingit sonus, tale est, ut eius figuram et integritatem violet et dissipet, et tunc non redditur sonus reflexus, sed dissolvitur vox aut confunditur eius dearticulatio. Aliquando vero corpus illud est æquale et lene et sic dispositum, ut sonum illum non dissipet, sed integrum servet et solum impediatur, ne in directum tendat, sed retrocedat, et tunc fit echo. Nec

tamen omnes eius partes audiuntur, sed ultimæ syllabæ, quia priores partes reflectunt, dum adhuc in auribus non transierunt species soni directi, quibus occupatur. Quando vero illæ transeunt, solum restant ultimæ partes reflexæ vocis, quæ seorsum a sono directo et distinctim audiuntur.

ARTICULUS V.

IN QUO CONSISTAT ODOR, QUI EST OBIECTUM OLFRACTUS.

SUPPONIMUS odorem vere et proprie esse qualitatem, nec consistere solum in substantia fumidæ exhalationis, ut aliqui ex antiquis dixerunt, quos referunt Conimbric. 2. de Anima cap. 9. q. 1. art. 1. Et illam opinionem refutat Aristoteles libro de Sensu et Sensato cap. 5. ¹ lect. 12. apud D. Thomam ². Et eius falsitas constat tum ratione, tum experientia. Si enim odor esset fumida illa substantia, cum experiamur diffundi odorem a corpore odorifero, consequenter dum odor communicatur, corpus diminueretur, sicut diminuitur aqua per evaporationem, ergo quamdiu odor durat et exhalatur a corpore, duraret continuo illa corporis diminutio, quod certe aliquam sensibilem minorationem faceret, cum sit valde continua, quod tamen experientia adversatur. Ratione etiam constat, quia odor est sensibile proprium alicuius sensus, substantia autem est sensibile per accidens; ergo odor formaliter non potest esse substantia.

Quare supponendum est, quod odor est in genere accidentis, et illud est qualitas, tum quia alterat et alteratione acquiritur, tum quia in aliis generibus non potest inveniri tale accidens. Restat inquirere eius

¹ c. 5. (443 a 21).
² Pa XX. 176 a.

differentiam. **Definiri ergo solet odor,** quod est «qualitas ex temperamento primarum qualitatuum resultans siccitate dominante seu excedente et calore humidum decoquente».

Dicendo „ex temperamento primarum qualitatuum resultans” manet dictum, quod est qualitas secunda seu mixta, et quod subiectum eius proprium est mixtum; nam in elementis non invenitur odor, si sumantur in sua puritate. Explicatur ergo immediata causa, ex qua fit odor, quæ cum sit qualitas mixta, præcipue explicanda est per mixtionem seu temperamentum qualitatuum, ex quibus componitur. Et ideo dicitur, quod est resultans ex temperamento primarum qualitatuum.

Modus autem temperamenti designatur dicendo, quod „siccitas debet excedere humidum” contrario modo ad saporis, in quibus humidum excedit siccum. Et hoc ex ipsa experientia deducitur, quia videmus res odoriferas maxime sentiri aliquo calore exsiccante, ut in calore æstatis vel ignis res odoriferæ resolvuntur et magis redolent. Similiter fumea exhalatio sicca est et exsiccare solet, et regiones, quæ producunt res odoriferas, ut aromata, sicciores et calidiores esse solent. Denique ea, quæ sunt optimi odoris, solent esse amari saporis, dulcia autem secundum suum nativum temperamentum raro solent esse odorifera, quia in eis prædominatur humidum. Ceterum licet siccitas debeat prædominari in odore, non tamen totaliter vincere humidum. Nam quæ omnino sunt arida vel tosta, ut ossa vehementer sicca aut cineres, odore carent. Et similiter terra nimis sicca non redolet, respersa vero pluviali aqua, efflat odorem,

ergo aliquid humoris requiritur. Item in lapidibus et lignis lapides nimis duri non olent, quia humore carent, ligna odorem retinent, quia aliquid humoris concocti habent. Denique inter metalla aurum caret odore propter nimiam duritiem terrestrem, ob quam caret humore, æs autem et ferrum odorem aliquem habent, quia aliquid humoris retinent. Videatur Aristoteles loco cit. de Sensu et Sensato et D. Thomas ibi.

Denique quod requiratur calidum digerens humidum, intelligitur de digestionem attenuante et disponente ad siccitatem, ut illa dominetur. Et sic videmus ea, quæ sunt calidioris temperamenti, odorem perfectius efflare et ipso igne res odoriferæ odorem suum resolvunt et perficiunt. Semina etiam calidiora affici odore aut Aristoteles in Problemat. sect. 12. q. 12. ¹, et rosas melius olere, si plantentur iuxta allia, quia ab illis participant calorem, nonnulli affirmant.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo obicitur ad probandum, quod odor sit substantia. Nam odor nutrit, confortat cerebrum, aut etiam lædit, imo et corrumpit corpora, et per continuam exhalationem odoris res odoriferæ minuuntur et flaccescunt, quæ omnia signa sunt substantialis naturæ. Unde Aristoteles in Problemat. sect. 13. q. 10. ² odorem dicit esse halitum seu exhalationem, quæ utique substantia est, et Galenus 2. Aphorism. 11. ³ dicit partes magis tenues et aereas nostri corporis odore nutriri et attractione aeris, ut omitam de his, qui ad fontes Gangis in extrema Indiæ parte solo odore florum dicuntur nutriri, ut referunt Plinius ⁴

¹ 907 b 8.

² 908 b 29.

³ Vide etiam de Instrum. Odor. c. 2., de Utilitate Respir. c. 5.

⁴ Natur. hist. II. 21.

et alii apud Conimbric. loco cit. q. 1. art. 1.

RESPONDETUR odorem non nutrire, secundum quod est sensibile odoratus, sed substantia illa odoriferata, in qua odor inest, dicitur nutrire seu confortare, si exhaletur, præsertim spiritus animales aere illo odorifero mirum in modum recreantur et exhilarantur. Nec nos negamus a rebus odoriferis exhalari fumeam aliquam exhalationem seu substantiam, sed negamus illam esse formaliter ipsum odorem, sed odoris subiectum. Sic ergo nutritio non fit odore, licet possit fieri re odorifera vel exhalatione eius, in quantum convertibilis est in substantiam aliti. Et sic intelligendus est Aristoteles, cum dicit consistere odorem in exhalatione; intelligitur enim subiective, non formaliter. Expresse enim in cap. 5. libro de Sensu et Sensato ¹ excludit opinionem dicentem odorem esse substantiam. Quod vero dicitur aliquos sustentari odore florum, fabulam redolet, neque enim animal nutritur nisi alimento per os sumpto et in stomacho decocto. Quodsi exhalatio florum tam vivida est, ut multum vaporis odoriferi exhalet, vaporibus illis exhalatis nutrit, non odoribus.

Secundo arguitur: Quia multa dantur odorifera, quæ humida sunt, ut aquæ distillatæ, muscum, quod ex sanguine cuiusdam feræ componitur, ambarum, vel ex spermate ceti, vel ex aliqua humida substantia maris natum, zibettum ex felium humore ortum, quæ tamen inter omnia odorifera sunt prima et maxime humida. Et præterea, quia si odor fit ex calore attenuante humidum, potius debet prædominari calor quam siccitas. Constat autem multa, quæ sunt excellentis saporis, esse etiam optimi odoris, ut mel, vinum et alia similia, quæ tamen humida sunt.

Ergo non oportet prædominari siccitatem.

Confirmatur, quia odor est communicativus sui, ut patet in tactu rei odoriferæ, ergo non est qualitas secunda, quia qualitates secundæ non se communicant, ut patet in colore, gravitate et levitate et aliis similibus, quæ suo contactu non reddunt rem coloratam, gravem aut levem etc.

RESPONDETUR illa omnia licet liquida sint, continere tamen exhalationes aliquas siccas, in quibus continetur odor, sicut etiam mare redditur salsum propter exhalationes adustas, quæ illi communicantur. Sic in aliis humidis, ut ambaro, zibetto, balsamo etc., imprimuntur exhalationes aliquæ sic temperatæ et siccæ, ut odorem retineant.

Sed cur, inquires, si ita est, minus redolent ista odorifera e propinquo quam e longinquo, imo ambarum et zibettum si in magna copia adhibeantur, videntur gravem odorem exhalare?

Respondetur id accidere ob multitudinem exhalationum terrestrium, quæ in ipsa re odorifera constipantur et per fumeam exhalationem magis attenuantur ab ipso calore, et sic purius et defæcatius ibi sentiuntur, quam in sua propria substantia, ubi crassiores sunt illæ exhalationes.

Ad id, quod dicitur de calore attenuante humidum, respondetur calorem quidem directe gignere calorem, sed tamen disponere ad siccitatem seu ad formandas exhalationes siccas, quæ in illo humido seu liquore odorem efficiunt. Quod vero additur aliqua posse esse simul boni odoris et saporis, respondetur, quod si aliquando id contingit, est secundum diversas partes, quarum quedam habent in exhalationibus siccitatem præ-

¹ 443 a 21.

dominantem, aliæ humidum bene digestum, quod ad dulcedinem declinat. De quo vide S. Thomam hoc 2. de Anima lect. 19. ¹

Ad confirmationem responde-
tur, quod imprimis non repugnat ali-
quam secundam qualitatem realiter
esse communicativam, sicut sonus
multiplicatur, et similiter sapor et
aliæ similes, licet aliæ communica-
tivæ immediate non sint. *Secundo*
dicitur, quod licet istæ secundæ qua-
litates seipsis immediate non sint
communicativæ, bene tamen median-
tibus qualitibus primis ut instru-
mentis seu dispositionibus, quibus
talis secunda qualitas generatur. Et
sic cum odor petat siccitatem prædo-
minantem, mediante siccitate, quæ
est qualitas communicativa, et si-
militer mediante calore aliisque qua-
litatibus temperantibus potest odor
ipse generari et multiplicari per aliud
corpus. Et sic Aristoteles 2. de A-
nima textu 127. ² dicit aerem redo-
lere per immutationem ab odore,
quod intelligi potest per immuta-
tionem mediatam, id est mediante
exhalatione illa fumosa eiusque sicci-
tate et calore, quibus aer ad odorem
recipiendum disponitur. Exhalationes
autem istæ odoriferæ non sunt in
aere penetrando illum, sed dividendo,
sicut alii vapores et exhalationes, quæ
virtute solis ascendunt aut ab igne
evaporantur.

DE SPECIEBUS ODORUM non agi-
mus, quia minus nobis notæ sunt, ut
Aristoteles ait libro de Sensu et Sen-
sato ³, lect. 9. apud D. Thomam ⁴. De
aliquibus tamen speciebus odorum
agit ibi D. Thomas lect. 13. ⁵, ubi
videri potest.

¹ Pa XX. 85 b.

² c. 12. (424 b 14).

³ c. 4. (440 b 30).

⁴ Pa XX. 167 a.

⁵ l. c. 177. ⁶ c. 5. [443 b 16].

⁷ De Sensu et Sensato c. 4. (441 b 19).

⁸ Pa XX. 171 a.

ARTICULUS VI.

QUIDNAM SIT SAPOR, QUI EST
OBJECTUM GUSTUS.

Definitur sapor ab Aristotele ⁶, ut
explicat D. Thomas in libro de
Sensu et Sensato lect. 10. ⁷, quod
sapor est « passio facta a sicco ter-
restri in humido aqueo cum additione
calidi, quæ gustum secundum po-
tentiam alterando in actum redu-
cit ».

Dicitur „passio” id est qualitas
tertiæ speciei, quæ est passio vel
passibilis qualitas. Reliquæ parti-
culæ adduntur ad explicandam diffe-
rentiam saporis ex suis causis.

Et primo dicitur, quod sit qua-
litas mixta seu secunda, cum dicitur
„facta” seu resultans „ex sicco
terrestri” etc.

Secundo ostenditur, ex quibus
qualitatibus seu cuius conditionis
esse debeant, ut ex eis resultet sapor,
scilicet, „ex sicco terrestri in humido
aqueo”. Intelligitur autem siccum
illud esse terrestre, et non igneum,
quia igneum propter sui tenuitatem
est nimis acre et consumptivum hu-
midi et ineptum ad nutritionem, ter-
restris autem siccitas magis ad nutri-
mentum deservit. Exprimuntur au-
tem istæ potius qualitates, scilicet
humidum et siccum, quia calidum
et frigidum sunt qualitates magis
activæ et pertinent ad rationem effi-
ciendi, quæ est causa magis extrin-
seca, siccum autem et humidum ma-
gis præbent materiam saporis. Non
exprimitur autem, quodnam ex his

duobus debeat excedere alterum, quia
ex his duobus humidum præsuppo-
nitur, siccum vero superadditur, id
est aliqua exhalatio, quæ substan-
tialiter est terrenæ speciei ideoque
a tali sicco tamquam ab adveniente
extrinseco fit sapor, licet intrinseca
radix illius sit humidum. Et hoc ipso,
quod manet humidum aqueum nec
totaliter resolvitur, satis significatur,
quod ut fiat sapor, debet dominari
humidum illud, sapor autem pin-
guior et crassior debet esse odore,
ideoque humidum prædominari de-
bet.

Tertio additur causa instrumen-
talis, scilicet « additione calidi » seu
a concoctione calidi, ut denotetur sa-
porem principaliter fieri a calore;
nam a frigore potius imperficetur et
crudescit. Unde in regionibus fri-
gidis et temporibus non calidis fruc-
tus non maturescunt, ubi autem
calor tollit illam cruditatem, sapor
temperatur. Oportet tamen aliquid
frigoris manere, non ad concoctio-
nem humidi, sed ad temperandum ca-
lorem, ne si nimium excedat, con-
sumat totum humidum. Quod autem
aliqui cibi valde calidi optimum sa-
porem habent, non est, quia non re-
tineant aliquid frigoris, alias esset
summus calor et ignis, sed quia calor
ibi habet aliquem excessum. Imo
licet materia rei sapidæ vehementius
calefiat, tamen exhalationes seu va-
pores, quibus sapor immiscetur, hu-
midiores sunt.

Denique ponitur finalis causa sa-
poris, scilicet quod sit alterativa gu-
stus. Ad hoc enim ordinatur ut ad
finem, licet aliam alterationem fa-
ciat emittendo species, quæ est al-
teratio late sumpta; et ordinatur ad
illam obiectum tamquam ad finem

effectum, quia fit ab illo, non tam-
quam ad finem cuius gratia. Et per
hæc sufficienter distinguitur sapor ab
odore et sono et aliis sensibilibus.

INQUIRE: Quæ etiam sint præci-
pue species saporis? Respondetur
vel posse nos loqui de saporibus ex-
treme contrariis vel de intermediis,
magis tamen principalibus et notis
vel denique de his, quæ ex tali mix-
tura fiunt; sicut etiam in coloribus
dantur aliqui extremi, ut album et
nigrum, alii intermedii principales,
ut rubeus, viridis etc., alii denique
ex istis et earum mixtura resultantes.

Et idem est in odoribus, licet species
odorum minus notæ nobis sint, ut
ex Aristotele de Sensu et Sensato ¹,
lect. 9. apud D. Thomam ², constat,
eo quod homo est imperfectioris ol-
factus inter animalia et minus dis-
cernit eorum differentias.

Igitur species saporum extreme con-
trariæ sunt duæ, scilicet amarum et
dulce, species intermediæ principales,
ad quas aliæ reducuntur, præter illas
duas extremas sunt sex, scilicet pin-
gue et salsum, acetosum, austerum,
poticum et acutum. Species autem,
quæ ex eorum mixtura possunt fieri,
sunt innumerabiles, sicut quotidie
fiunt arte irritante gulam.

Hæc est sententia Aristotelis ².
de Anima textu 105. ³, lect. 21. apud
D. Thomam ⁴. Sed tamen in priori
parte de extremis saporibus contra-
dicit illi Galenus libro 4. Simplicium ⁵,
qui dixit extremos saporibus esse pon-
ticum et acutum, quia proxime ac-
cedunt ad duas primas qualitates
contrarias, scilicet calorem et frigus.
Poticus enim (idem est quod limo-
nius) causatur ex grosso frigore, et
sic limonia frigidum succum habent;
sic limonia autem causatur ex vehementi

¹ c. 4. (440 b 30).

² Pa XX. 167 a.

³ c. 10. (422 b 10).

⁴ Pa XX. 90.

⁵ 4. Simplic. Med. incip. a c. 8.

et subtili calido. Quoad secundam vero partem addunt alii alias species, ut insipidum, quod videtur distingui ab illis, et per se percipitur a gustu. Et alii alias addunt species, quæ tamen ex istarum mixtura constare videntur.

Retinenda tamen est Aristotelis sententia, quam S. Thomas sequitur cit. loco et de Sensu et Sensato lect. 11. ¹ et communiter interpretes, qui videri possunt apud Comimbri. cap. 1. q. 1. art. 2., Carmelitani disp. 13. q. 2. § 2. *Ratio est*, quia contrarietas in saporibus maxime desumenda est penes id, quod est proprium ipsis, scilicet penes modum afficiendi potentiam gustus. In hoc autem clare videmus, quod amarum et dulce extreme contrariantur; dulce enim optime afficit gustum et convenientissime, amarum deterrime, et ita maxime abominatur ipsum. Ergo isti in genere saporum maxime sunt contrarii, licet causaliter et remote, id est ex parte primarum qualitatum, a quibus causantur; alii sunt magis contrarii non in se, sed in qualitatibus, ex quibus oriuntur, scilicet calido et frigido etc.

Unde patet ad fundamentum Galeni. Dicitur enim, quod illa contrarietas calidi et frigidi inventa in pontico et acuto est contrarietas alterius generis a sapore et solum materialiter et remote ad saporum concurrens, tamquam ex quibus fit, non ut formaliter constituens contrarietatem saporum, sicut etiam album et nigrum sunt contraria in genere colorum, licet in genere calidi et frigidi, a quibus ut a primis qualitatibus mixtio eorum dependet, non habeant aliquando contrarietatem, quia potest a frigido causari albedo in uno subiecto, et ab eodem nigredo in alio,

et similiter a calore, ut supra diximus ² et experientia monstrat.

Quodsi dicas: Saltem ex maiori distantia et contrarietate inter siccum et humidum causari contrarietates saporum, quia sapor sequitur humidum a sicco temperatum.

Respondetur, quod licet ex humido temperato sumatur sapor, non est necesse, quod contrarietas saporum sumatur ex contrarietate humidi et sicci, ut docet D. Thomas 2. de Anima lect. 21. ³, sed est peculiaris contrarietas et alterius generis, licet orta ex mixtione humidi et sicci, non tamen ex maxima contrarietate sicci et humidi oritur maxima saporum contrarietas. Nec etiam obstat, quod sapor extreme dulcis non lædit gustum, sicut in aliis sensibus obiecta extreme contraria lædunt illos. Hoc enim peculiare est in saporibus, ut manente dulcedine non detur excessus qualitatum, quibus gustus lædi possit in sua temperatura, quia quamdiu dulcedo manet, qualitates illam causantes debent esse bene dispositæ et temperatæ. Quodsi dulcedo ita excedat, quod debitam illam proportionem dissolvat, etiam dulcedo ipsa corrumpitur, et sic non a dulcedine lædatur sapor, sed a nimia humiditate vel calore etc.

Quod vero *sapores medi* sint recte assignati constat, quia ad illos omnes reduci possunt. Nec obstat instantia de insipido, quia insipidum est dulce remissum vel amarum non intensum, unde ad unum ex illis reduci potest quasi imperfectum in illo genere. De reliquis constat bene esse assignatos, et experientia constat dari illos. Dulce enim invenitur sicut in melle, saccharo et similibus; amarum ut in absinthio, felle, cinere etc.; pingue ut in butyro, carne, medulla, lacte;

¹ Pa XX. 172. sq.

² 203 b 22.

³ Pa XX. 90 b.

salsum ut in sale; acetosum ut in aceto et aliis putrefactis; austerum ut in fructibus non maturis et agrestibus; ponticum ut in limoniis; acutum ut in sinapi, pipere et similibus. Quos omnes gustus iudicat ut distinctos, et si qui alii dantur, ad istos reducuntur vel ex eorum mixtura proveniunt. Numerat autem illos D. Thomas lect. 11. ¹ de Sensu et Sensato taliter, quod sapor pinguis non condistinctatur a dulci, ut ibidem dicit, sed sub eo connumeretur. Et similiter in 2. de Anima lect. 21. ² dicit duo ex illis in unum reduci, quod intelligendum est de pingui et dulci. Et sic erunt octo species, duæ extremæ, amarum et dulce, reliquæ mediæ principales et genericæ, innumerae vero, quæ ex istarum mixtura fiunt.

OBIECTIS CONTRA DEFINITIONEM SAPORIS: Quia plures cibi sunt valde aridi et dantur ad medendum ægritudinibus ex nimia humiditate contractis; et cineres sunt aridissimi, et tamen aliquem habent saporum, scilicet amarum. Ergo non requiritur ad saporum, quod humidum præemineat. Unde Philosophus non dicit, quod sapor causatur ab humido in sicco, sed e contra. Ergo supponit siccum debere prædominari, quia agit in humidum, et actio est ex virtute prædominante. Quodsi dicatur debere prædominari humidum, quia debet esse alimentum id, quod habet saporum, sequitur ergo, quod omne alimentum debebit esse humidum, quod est falsum, cum fames sit appetitus calidi et sicci, non humidi.

Confirmatur, quia hæc definitio ex una parte est diminuta, quia non explicat, quale debeat esse hoc humidum, an aqueum, an aereum, nec quale siccum, terrestre, an igneum. Ex alia parte est redundans, quia

explicat saporum tam in genere entitativo, ut resultat ex mixtione sicci et humidi, quam in genere intentionali, ut movet sensum, quod est definiri secundum duplicem ordinem et genus; id autem unica definitione præstari non potest.

Respondetur aliud esse, quod res aliqua saporosa plus siccitatis habeat quam humoris, aliud quod sapor sequatur ad ipsam siccitatem potius quam ad humiditatem. In re enim valde sicca potest dari sapor non consecutus ad siccitatem, sed ad partes aliquas, in quibus humiditas prævalet, scilicet ad aliquos vapores vel partes tenuiores ibi inclusas, quæ sufficientem humiditatem retinent ad saporum, licet adiuncta siccitate nimia aliarum partium maiorum aut ex defectu decoctionis aliisque imperfectis accidentibus degeneret ille sapor in extremum imperfectum, scilicet in amarum, sicut cineres.

Quod vero dicitur in definitione Philosophi potius dici, quod sapor fiat a sicco in humido quam ab humido in sicco, respondetur ideo hoc dici a Philosopho, quia etsi humidum prædominetur ex parte materiæ, sed siccum attemperat et modificat humidum, et utrumque a calore ut activiori decoquitur. Unde radix saporis est ipsum humidum præbens materiam, et simpliciter id, quod ad perfectionem aut suavitatem saporis pertinet. Experimur enim ea, quæ sunt perfectioris saporis, abundare humido, siccitas autem se habet ut disponens et modificans.

Quod vero dicitur de alimento, respondetur alimentum ut saporosum est, fundari in humiditate, sed ut nutrimentale est, non fundatur in humido principaliter, sed in calido et sicco, licet consperso humiditate aliisque qualitatibus. Et ideo

¹ Pa XX. c. 173 a.

² l. c. 90 a.

fames, quia est appetitus cibi, ut nutrimentalis est, est appetitus calidi et sicci, appetitus autem saporis magis est appetitus rei delectabilis ad gustum quam ut nutrimentalis, et licet non sit directe appetitus humidus, est tamen appetitus eius, quod fundatur in humido.

Ad confirmationem respondetur non explicari, sed implicari in definitione, quale humidum sit saporosum, quia non debet esse pure humidum, sed sicco admixtum. Et consequenter tale humidum debet esse aqueum, non aereum, nec siccum igneum, sed terreste, quia hæc sunt nimis subtilia et ad nutriendum non conducentia. Adde, quod D. Thomas in definitione supra tradita expressit, quod humidum saporosum debet esse aqueum. Nec vitiat definitionem, quod explicetur sapor in utroque genere, reali et intentionali, quia sapor definitur ut sensibilis, et sic radicaliter est in genere intentionali, sequiturque intentionale genus ad hoc reale.

ARTICULUS VII.

QUOD SIT OBIECTUM TACTUS.

TRIA sunt explicanda circa obiectum tactus: *Primum*, quænam sint qualitates tangibiles; *secundum*, an ut sint tangibiles, debeant esse excessivæ supra temperamentum tactus; *tertium*, an debeant esse inhærentes ipsi organo, ut sentiantur, an manere in tangibili.

Circa primum constat experientiam nos non solum tactu dignoscere qualitates primas, ut calidum, frigidum etc., sed etiam alias multas, ut molle et durum, asperum et lenem etc. Imo plures auctores secundum istas differentias distinguunt varios tactus specie, ut videri potest apud Mag.

¹ Pa. XX. 91 b.

Bañez 1. p. q. 78. art. 3. de Tactu dub. 1., et Conimbric. hic cap. 11. q. 2. art. 1.

Quot autem sint istæ contrarietates, quæ sensu tactus attinguntur, respondetur imprimis esse illas duas, calidum et frigidum, humidum et siccum, quæ sunt primæ qualitates elementales. Deinde inter qualitates secundas numerantur sex, scilicet durum et molle, asperum et lenem, grave et leve (ponderant enim tactu), acutum et hebes, dolor et voluptas, fames et sitis (hæc enim pertinent ad tactum stomachi). Adhuc alii tactum titillationis et pruritus. Sentitur enim non tamquam calidum aut frigidum aut aliquid simile, sed ut delinitio quædam et commotio tactus. Denique ad veneream voluptatem ponunt aliqui distinctum modum et obiectum tactus a reliquis. Et hæc sunt præcipuæ contrarietates qualitatibus tangibilium.

DUBITARI AUTEM POTEST, an omnes istæ qualitates seu contrarietates sint tangibiles immediate et primo, an una mediante alia. Nam D. Thomas 1. p. q. 78. art. 3. ad 3., et 2. de Anima lect. 22. ¹ totum fundamentum, quod ponit ad probandum, quod sint plures tactus specie diversi, est, quod dantur plures contrarietates primæ tangibiles, quarum una non reducitur ad aliam, et sic sensit de se istas qualitates esse immediate tangibiles, alias assumeret propositionem falsam. Imo etiamsi tactus sit unus secundum speciem atomam, quia conveniunt omnes illæ contrarietates in aliquo genere proximo, adhuc erunt omnes immediate tangibiles, sicut licet omnes colores conveniant in una contrarietate albi et nigri, omnes tamen sunt visibiles æque immediate, nec indigemus ad videndum viride v. g. prius videre album et nigrum. Et deinde quia saltem duæ primæ con-

trarietates, scilicet calidi et frigidi, sicci et humidus, non dependent una ab alia, sed immediate quælibet est tangibilis, uno et aliæ sentiri possunt, sicut in celo durum aut molle, asperum vel leve immediate sentirentur a tactu, si ibi admoveretur, quia sentiret resistitiam, sine tactu tamen frigidi vel calidi, quod ibi non est. Denique collatio immediate facit sensum, sine hoc quod præcedat tactus frigidi aut calidi etc.

Ex alia vero parte etiam difficultas est. *Primo*: Nam sensus tactus non constat ex omnibus illis contrarietatibus, quas potest sentire, sed solum ex contrarietate calidi et frigidi, humidus et sicci. Ergo solum immediate poterit istas sentire, quia illas immediatius sentit, quæ sibi sunt propinquiores. Deinde quia quando pura obiecta pertinent ad unam potentiam, non omnia possunt æque primo pertinere, sed ordine quodam; ergo aliquæ pertinent per se primo, alia vero mediantibus istis. Denique quia ut sentiantur istæ qualitates per tactum, debent immutare organum, ut S. Thomas docet quæst. de Anima art. 13. ¹ Sed plures ex his qualitatibus non sunt activæ nec producent sui simile in organo tactus; nec enim asperum et lenem reddunt manum asperam vel lenem, gravitas aut levitas nec graviolem aut leviolem. Ergo solum possunt immutare tactum mediante calido et frigido, et sic mediantibus illis sentiantur.

RESPONDETUR veriolem videri priorem partem, quod scilicet omnes istæ qualitates sint æque primo tangibiles, et non una mediante alia, quantum ad rationem immutandi tactum intentionaliter. Et præter fundamentum allatum confirmatur, quia omnes istæ qualitates per se et ab

intrinseco sunt sensibiles, non ut sensibile commune aut per accidens, ergo ut sensibile proprium tactus, nec enim ad alium sensum spectant. Ergo sunt immediate et per se sensibiles, licet inter illas sint aliquæ principiales aliis, sicut inter colores omnes sunt æque primo visibiles, licet quidam efficacius et vivacius moveant et principales sint. Et sic dicit D. Thomas ², quod omnia ista possunt dici, quod pertineant ad eandem potentiam, quatenus sub eodem genere continentur, licet innominato, sicut etiam si solam contrarietatem frigidi et calidi sentiret, attingeret illas, ut conveniunt in aliquo genere innominato tangibili.

UNDE PATET AD RATIONES DUBITANDI: Ad primam dicitur, quod licet contrarietates secundæ orientur ex primis quantum ad mixtionem physicam, in ratione tamen obiecti tangibilis per se habent suam formalitatem obiectivam, sicut etiam colores medii orientur ex extremis physice et in esse qualitatis, habent tamen suam rationem formalem visibilis non minus quam colores extremi. Et quod dicitur organum tactus non constare ex omnibus illis contrarietatibus, respondetur non constare ex omnibus formaliter, bene tamen virtualiter et eminenter, quatenus ad omnes habet virtutem et potentiam. Non est autem necesse, quod organum habeat actu id, quod sentit, sed solum in potentia, imo debet carere illa, ut satis supra dictum est ³.

Ad secundam probationem dicitur, quod plura obiecta pertinent ad unam potentiam ordinate, quatenus sub una ratione formali uniuntur, non quia necesse sit unum mediante alio cognosci, sicut omnes colores

¹ Pa. VII. 505 b.

² 1. p. q. 78. art. 3. ad 3.

³ q. 5. art. 1. (139 a. 12).

mediante luce, omnia tangibilia mediante proportione temperamentum, quæ est ratio illa generica innominata.

Ad tertiam respondetur, quod etiam in istis secundis qualitatibus requiritur realis immutatio organi tactus, sed non eodem modo. Nam in agendo et immutando realiter non est inconueniens, quod dependeant a primis tamquam a prioribus dispositionibus in genere physico, sicut etiam ipsæ potentiæ sensitivæ utuntur instrumentaliter istis primis qualitatibus, calido et frigido etc. ad suas operationes. Ceterum in immutatione intentionali et in constituenda ratione obiectiva non dependent secundæ qualitates tangibiles a primis, sed per se sunt obiecta tactus, licet ad alterandum physice dispositive dependeant a primis qualitatibus tamquam a conditione requisita, ut sentiantur.

Circa secundum punctum, an tactus solum possit percipere qualitates excessivas, communis responsio est solum illas posse sentiri, ut tradit Philosophus hoc 2. libro textu 118. ¹, ubi inquit: «Calidum et frigidum, durum et molle non sentimus, sed excellentias, tamquam sensu velut medietate quadam existente eius, quæ in sensibilibus est contrarietatis». Subscribit ibi S. Doctor lect. 23. ² dicens: «Organum tactus non sentit illam qualitatem, secundum quam est in actu. Non enim sentimus id, quod est calidum aut frigidum, durum aut molle, secundum illum modum, quo hæc insunt organo tactus, sed sentimus excellentias tangibiles». Ita D. Thomas, quem communiter sequuntur auctores, Caietanus super illum textum, et Flandria ³, Carmelitani hic disp. 14. q. 2. § 2. aliique plures.

¹ c. 11. (424 a 2).

² Pa XX. 93 a.

³ 2. de Anima tract. 2. c. 17.

Et ratio est, quia sensus debet esse in potentia ad suum sensibile, et non actu habere illud. Si enim actu habet, prohibetur sentire extraneum, eo quod sensus debet pati a suo sensibili, et sic non habere actu illud in ea ratione, in qua sentiri potest. Quod præcipue urget in tactu, qui debet immutari a suo sensibili non solum intentionali immutatione, sed etiam reali et per contactum alterativum. Ergo organum tactus non solum debet carere intentionali specie sui sensibilis, sed etiam reali ipsa et physica qualitate, quam sentit, siquidem pati debet ab ipsa reali et physica passione et consequenter actu non habere illam in esse reali. Cum ergo tactus habeat in se aliquid frigoris et caloris ceterarumque contrarietatum, quia in se formaliter est mixtum et tangibile ab alio tactu, necesse est, quod non sentiat illum calorem vel frigus, quod habet, et consequenter neque inferioris gradus, quia hoc etiam habet, sed solum excedens, quia ab hoc solum immutari potest, alias si posset sentire calorem, quem actu habet, semper esset in continuo tactu. Attestari quoque videtur experientia, quia manus nimis calida minorem calorem non discernit neque æqualem; ergo signum est solum posse sentiri qualitatem excedentem.

CONTRA HOC tamen obiciunt aliqui auctores oppositi non levia argumenta: Primum ab experientia, quia una manus sentit alteram manum et pes pedem, licet sint eiusdem temperamentum. Ergo non solum sentiuntur qualitates excessivæ, sed etiam æquales vel minores.

Secundum, quia quælibet qualitas tangibilis, quantumcumque remissa et tepida, est cognoscibilis per

tactum et de facto cognoscitur, cum possit esse nociva vel proficua animalium et causat dolorem vel voluptatem. Sed nullus tactus habet qualitatem ita remissam in quocumque gradu, in quo potest sentiri, quia temperamentum tactus debet habere vigorem et determinatum gradum qualitatum. Ergo si solum possunt sentiri qualitates excedentes, qualitas remissa infra illum gradum non esset sensibilis, quia non est potentia, quæ illam sentire possit.

Et confirmatur, quia calor vehemens immittit calorem secundum omnes gradus, quos habet, et non solum secundum excellentiores, cum sit agens naturale, quod agit secundum omnes. Ergo etiam tactus debet omnes illos sentire, cum naturaliter et sine præcensione sentiat, ergo non solum excellentiores, sed etiam inferiores debet sentire.

Tertio instantur rationes factæ pro nostra sententia. Nam quod sensus debeat esse in potentia ad sensibile, solum requiritur, quod sit in potentia intentionali, non reali. Ergo bene stat, quod sensus possit immutari intentionaliter a qualitate remissa, licet non possit physica immutatione immutari nisi ab excedente. Alias si deberet organum tactus esse in potentia ad omnes qualitates tangibiles, omnibus carere deberet, quod est impossibile, cum sit mixtum ex illis, ergo poterit immutari ab aliquibus, licet habeat illas. Et urget hoc Murcia 2. de Anima disp. 10. q. 2., quia qualitates secundæ non activæ solum intentionaliter possunt immutare potentiam, ergo percipientur tactu, licet sint remissæ, sicut manus mollis potest sentire minorem alterius mollitudinem. Idem argumentum fit de gustu, qui non caret omni sapore in seipso. Nam linguam si manducet quis, saporem in ea invenit, ut quotidie experientia ipsa monstrat in his,

quæ comedunt linguas aliorum animalium.

Ad primum respondetur, quod quando duæ manus vel aliæ partes eiusdem temperamentum se tangunt, non sentiunt in illa ratione temperamentum, in qua conveniunt, sed in alia, v. g. si sunt eiusdem temperamentum calidi, sentient se in siccitate vel humiditate aut mollitudine aut asperitate, et denique in eo, in quo non omnino conveniunt, sed ubi sit aliquis excessus.

Ad secundum respondetur qualitates remissas etiam esse sensibiles dupliciter: *Primo* indirecte, quia videlicet qualitas remissa est coniuncta oppositæ magis intensæ, et sentiendo illam indirecte sentitur remissa et tepida, sicut si calidum ut duo applicatur tactui habenti calorem ut quatuor, non sentitur directe calor. Sed si illud calidum ut duo habet frigus oppositum adiunctum, illud sentitur directe, et ratione illius etiam calor ille minor sentitur, quatenus temperans frigidum. Quodsi nihil habuerit de frigido vel aliis qualitatibus temperantibus vel temperatis a calore, non sentietur calor, sed hoc erit per accidens. *Secundo* sentiri potest qualitas remissa directe, sed non a quolibet tactu, sed ab illo, qui in suo temperamento habuerit similem qualitatem in minori gradu, ut si tactus habet calorem ut quatuor, non sentiet calorem ut duo, si tamen calor tactus magis temperetur et reducat ad minus quam ut duo, sentiet illum, et idem erit de frigore et aliis qualitatibus, eo quod nec omnes tactus sunt eiusdem temperamentum, nec idem est semper in eodem statu qualitatis, sed potest crescere aut decrescere, et sic constitui in statu, quo sentiat qualitatem valde remissam. Quodsi qualitas ita remissa sit, quod infra illam non possit reperiri temperamentum tactus, illa pro tali statu non erit tangibilis directe, sed indi-

recte, ut dictum est, sed hoc est per accidens; per se enim et ex ratione propria tangibilis est qualibet qualitas, licet non pro omni statu nec omni modo.

Si instes: Sequi, quod tactus nunquam posset percipere voluptatem et delectationem, quia hæc consistit in eo, quod percipiuntur res proportionatæ tactui, dolor vero in eo, quod exsuperantiæ illius proportionis attingantur, ut S. Thomas docet in Additionibus ¹ q. 86. art. 3. ad 3. — Respondetur dolorem non consistere in quacumque exsuperantia, sed in illa, quæ dissolvit organum et lædit vel speciem talis dissolutionis imprimi; voluptas autem in proportione sic superante qualitates tactus in agendo, quod non superet in dissolvendo, sed rursus a tactu repatiatur et ipsam proportionem in suo temperamento conservet et foveat, non tamen debet esse omnino mathematica proportio et æqualis, sic enim nihil omnino aget. Potest etiam contingere voluptas per informationem speciei rei tangibilis omnino proportionatæ et convenientis quoad unam qualitatem, agendo tamen alterative per aliam, in qua modice vincat qualitatem sibi oppositam in tactu. In beatis autem erit tactus convenientissimus sine alteratione per solam speciem proportionati tangibilis. ³⁵ Ad confirmationem respondetur, quod calor vehemens omnium graduum caloris speciem mittit, sed per modum unius, non quemlibet gradum seorsum, et de tota illa intensione sensus tactus sentit exsuperantiam et excessum. Gradus vero ibi inferiores aut æquales sentire non potest, quia non representantur seorsum ab intensioribus, sed ut facientes unum cum illis. Si enim seorsum sentirentur remissi, illi qui restarent, non

¹ in Supplemento.
² 156 a 7.

sentientur ut intensi. Ut ergo faciunt unum intensum, sic sentiuntur per modum unius, non ut seorsum quilibet remissus est, et sic ut remissi non sentiuntur in illo calore.

Ad tertium respondetur, quod sensus directe est in potentia ad immutationem obiecti intentionalem. Sed ad hoc requiritur tamquam necessaria conditio, quod careat illa reali qualitate, cuius intentionalem immutationem sentit, ut diximus q. 5. art. 4. ² Si enim habet sensus reales illas qualitates, non est aptus ad recipiendas earum species, sed emittendas, quia obiectum natum est species emittere, unde per tale obiectum non potest recipere species similes illi, quia diversa semper esse debet dispositio emittentis species et recipientis. Quodsi sensus recipit species, non in quantum habet realem qualitatem illam, sed ut est in potentia ad intentiones eius recipiendas, licet ex alia parte habeat actu qualitatem realem, ex hoc sequitur, quod habere qualitatem realem non per se conducat ad recipiendas species eius, sed esse in potentia et carentia illius; tunc autem melius est in potentia, cum caret forma. Ergo habere illam nonnullum impedimentum est ad recipiendas species, quia minus est in potentia ad illas. Quod vero etiam sit totale impedimentum, ostendimus cit. loco. Specialiter vero in sensu tactus, quia ad percipiendum obiectum indiget etiam reali alteratione qualitatis tangibilis saltem connaturaliter loquendo. Ideo oportet, quod etiam careat illa qualitate reali, secundum quam physice immutari debet, et ita a remissa qualitate non poterit fieri sensitio, si tactus habet illam realiter in æquali vel maiori gradu.

Et cum fit instantia, quod hæc ra-

tione carebit tactus omni qualitate tangibili reali, quia omnes sentire potest, respondetur, quod solum carere debet qualitatibus excessivis extremis, quas sentire potest, non temperatis, secundum quas sentire potest. Quodsi temperamentum istud varietur in minus, tunc etiam remissorem qualitatem sentire poterit, quæ possit agere in illud temperamentum remissum. Unde S. Thomas 2. de Anima lect. 23. ¹ dicit tactum excipi ab illa regula, quod sensus debet carere qualitate sui obiecti, eo quod in se est quoddam mixtum et conflatur ex ipsis qualitatibus tangibilibus, sed verificatur, quod debeat carere excellentia illarum qualitatum, quam solum sentit, quia consistit in quodam medio.

Ad id vero, quod urgetur de qualitatibus secundis, quæ non sunt activæ, respondetur imprimis hoc non esse certum; nam mollia mollificant et dura comprimunt, licet lentiori modo agant quam qualitates primæ. Deinde sufficit, quod agant median- tibus primis non solum introducentibus formas sibi similes, sed etiam disponentibus ad qualitates illas medias producendas, sed dependenter a primis. Et manus sentit minorem alterius mollitudinem indirecte ratione asperitatis adiunctæ.

Ad ultimum dicitur, quod lingua, ut organum sentiens est, non habet saporem, sed si illum accipit, est quia removetur a sua naturali dispositione, ut cum lingua febricitantis repletur humore amaro. Si vero comeditur lingua, habet saporem; sed tunc iam non est organum sentiendi, sed caro mortua et abscissa ab aliis partibus ideoque sicut alia obiecta sapida suum saporem habet. Et idem est de odore respectu narium.

¹ Pa XX. 95.
² 166 a 27.
³ in Supplemento.

Circa tertium punctum, scilicet an tactus sentiat qualitatem tangibilis coniuncti vel eam, quam emittit in sensorium tactus, respondetur ex dictis q. 5. art. 6. ² SUPPONENDO sensum tactus, quia vere sentit, requirere species intentionales sui obiecti, et quia valde naturalis est, requirere alterationem physicam propter coniunctionem qualitatum tangibilium, quæ naturaliter alterativæ sunt, nisi alteratio ipsa impediatur, sicut post diem iudicii impediatur cessante motu cœli, a quo omnes alterationes per se pendent. Unde alteratio physica non per se exigitur et essentialiter ad sensationem tactus, sed solum ob connaturalem ordinem corporum se tangentium cum qualitatibus alterativis. Unde in igne inferni cessabit alteratio physica in corpora damnatorum, alias corrumpere illa, et tamen erit tactus acerrimus, ut docet S. Thomas in Addit. ³ q. 86. art. 3. Per se autem requiritur informatio intentionalis, quia tactus vere cognoscitivus est, et sic requiritur necessario, quo informetur ab obiecto modo cognoscibili et intentionali, et non solum modo entitativo; sic enim etiam informantur inanimata a formis suis, non ut representative fiant obiecta sua, sed ut ex forma et subiecto fiat aliquid naturale et constituitur aliquod tertium entitative.

His suppositis RESPONDETUR DUBIO, quod organum sensus tactus non sentit id, quod sibi immediate inhæret in ipso nervo sensorio, nec qualitatem realem in eo productam, sed qualitatem ipsius obiecti tangibilis, ut tamen communicata carni, et mediante carne intentionaliter communicatam ipsi nervo sentienti. Constat hoc, quia cum tangibile debeat esse realiter approximatum

ipsi sentienti, et per carnem communicetur qualitas tangibilis, illa quæ est in carne, immediatius sentietur et mediante illa etiam ea, quæ est in ipso tangibili externo. Quodsi tangibile non alteret physice ut in corporibus damnatis, sentietur qualitas ipsa existens in tangibili, et tanto fortius, quanto magis ignis inferni interiora occupabit et per poros se intus miscebit, nec tamen qualitatem realem imprimet, sed intentionalem in sensum. Qualitas vero realis posita supra ipsum nervum immediate non sentitur, licet una pars possit alteram sibi viciniorem alteratam sentire, ut loco cit. diximus, ita ut numquam una pars qualitatem sibi immediate inhaerentem sentiat. In quo etiam convenit P. Suarez libro 3. de Anima cap. 26. conclus. 1.

OBICIES: Si caput animalis tangeret immediate solem, calefieret ab ipso non minus quam calefit aer, et tamen non sentiret calorem, qui est in sole, quia sol caret illo, ergo calorem sibi inhaerentem. *Secundo* sentitur, quod numquam possit sentire calorem ut octo, quia hic non potest communicari ab igne ipsi carni, nisi corrumpendo illam; calor enim ut octo solum est cum igne. Ergo si alteratio physica requiritur ad sensationem tactus, requiretur alteratio caloris ut octo ad sentiendum calorem ut octo; hæc autem alteratio caloris ut octo non est extra ignem. *Tertio* ardor febris non minus sentitur quam qualitas, quæ est in tangibili externo. Hæc autem afficit etiam ipsum nervum, sicut et frigiditas contractiva nervorum ipsos afficit et sentitur ab eis. *Denique* immutatio intentionalis a qualitate tangibili fit in instanti, cum careat contrario, immutatio vero physica fit successive, cum fiat motu alterationis. Ergo ante alterationem physicam iam est facta immutatio intentionalis et consequenter sensatio ipsa.

Ad primum respondetur, quod in illo casu, quod non sit corpus medium inter solem et animal, sentiet calorem, non qui est in sole, sed in ipso animali, non tamen immediate positum supra nervum, sed positum in carne capitis, quæ immediatior est soli quam nervus, et ita immediatius afficitur calore, sicut et sanguis, qui tunc effervesceret ab illa actione solis, et ita non sentitur aliquid immediate positum supra organum, sed super medium illius, quod est caro.

Ad secundum dicitur, quod etiam calor ut octo potest sentiri, non solum qui est in ipso igne, sed qui communicatur carni antequam nervo. Communicatur autem carni comburendo illam, et sic cum incipit comburi, incipit quoque diffundi species caloris ut octo ad sensum et fit acerrimus dolor. Ut enim species transeat ad nervum, non requiritur, quod alteratio fiat in ipsomet nervo, sed sufficit, quod in ipsa carne ei coniuncta. In corporibus autem damnatis ignis applicatus carni sine alteratione physica et combustionem speciem caloris ut octo immittet in nervum, et præsertim quia ignis ille, ut diximus, etiam intra corpus ingreditur per poros.

Ad tertium dicitur calorem febris præcipue sentiri in ipso fervore sanguinis et spiritu, ubi inhaeret immodicus ille calor; sanguis autem est quid distinctum a nervo, licet illi coniunctum sicut caro. Cum autem nervus contrahitur a frigore, prius illud frigus transit per carnem et inde potest species emittere, quibus sentiat. Ipsamet autem contractio nervorum, quæ est effectus frigoris, dolorem causat, non tamen sentitur ab illa parte, in qua immediate est, sed a viciniore, a qua immutatur intentionaliter.

Ad ultimum respondetur, quod immutatio intentionalis in istis sensibus crassioribus, licet non habeat contrarium, habet tamen dependen-

tiam a motu alterationis vel locali et ad modum eius generatur, et ideo non fit in instanti sicut in visu, cuius species a tali motu non dependent, ut supra agendo de sono diximus ¹.

QUÆSTIO VIII.

DE SENSIBUS INTERNIS.

ARTICULUS PRIMUS.

UTRUM DENTUR SENSUS INTERNI ET QUOT SINT.

DARI sensus aliquos internos probavit S. Thomas 1. p. q. 78. art. 4. ex eo, quod animalia cognoscunt res in absentia et non solum in præsentia, alioquin non moveretur animal ad quærendum aliquid absens, sicut videmus moveri ad quærendum cibum vel potum vel filios. *Et similiter* memoriam habent rei præteritæ, quia revertuntur ad eadem loca, v. g. ad eosdem nidos, pastus etc. Res autem absentes non percipiuntur a sensibus externis, qui solum cognoscunt immutationes obiectorum. *Denique* somnare non solum homines, sed etiam alia animalia, quæ memoriam habent, experientia compertum est, et affirmat Aristoteles in 4. de Historia Animal. cap. 10. ², quia canes etiam per quietem latrare constat. Somnium autem non potest esse actus sensus externi, quia tunc dormiunt, neque intellectus, quia alligatur in somno, ergo pertinet ad aliquem sensum internum.

Cum ergo de quæstione an est

circum sensus internos dubitari non possit, restat inquirere circa eorum numerum, quidditatem et species tam impressas quam expressas et actus.

Et primo occurrit DE NUMERO talium sensuum, quot sint. Solent autem significari sensus interni aliquot nominibus explicantibus eorum officia et munia, sicut sunt sensus communis, phantasia seu imaginativa, æstimativa seu cogitativa, memoria et reminiscentia.

Est autem difficultas in duobus: *Primum* in explicando cuiuslibet sensus officia; *secundum*, an sint ita distincta, quod requirant plures potentias distinctas realiter, et quot debeant poni.

Circa primum occurrit IMPRIMIS sensus communis, de quo constat apud omnes philosophos debere poni, ut docet Aristoteles libro de Somno et Vigilia cap. 2. ³ et 3. de Anima textu 136. ⁴, et S. Thomas ibi lect. 2. et 3. ⁵, 1. p. q. 78. art. 4. et quæst. de Anima art. 13. ⁶ Necessitas autem et proprium munus huius potentia est, tum ut possit fieri comparatio et discretio inter sensibilia a diversis sensibus externis cognita, v. g. inter colorem et sonum vel saporem etc. Hæc enim discerni non possunt a sensu aliquo externo, quia unus sensus externus non potest cognoscere aliquid de obiecto alterius et consequenter neque iudicare de convenientia vel differentia illorum inter se, sed oportet ponere potentiam altiore omnibus, quæ de omnibus illis sensibilibus iudicet. Nec per omnes potentias sensuum externorum coniunctim sumptas potest hoc iudicium formari, cum a nulla seorsum

¹ art. 3. (218 b 10).

² 536 b 27.

³ 455 a 15.

⁴ c. 2. (425 b 12).

⁵ Pa XX. 102., 105.

⁶ Pa VIII. 505 b.

exeat actus, qui aliquid de obiecto alterius attingat; ab omnibus autem simul nullus actus exit. *Secundo* ponitur specialiter sensus communis, ut possit fieri supra ipsos actus sensuum externorum reflexio. Nam sensus ipsi reflectere non possunt supra se, quia restringuntur ad sua obiecta directa, a quibus specificantur. Ergo ut cognoscantur actus ipsorum sensuum, v. g. ut quis cognoscat non solum colorem, sed se videre colorem, necesse est recurrere ad potentiam superiorem, quæ tales actus cognoscat; et hæc est sensus communis. *Denique* ponitur sensus communis, ut ab eo administretur virtus, id est spiritus animales et influxus ad omnes sensus externos, eo quod omnes radicantur in cerebro et nervi eorum uniantur et terminantur in fronte, ubi sedem habet sensus communis, ut postea dicetur. Ergo deservit sensus communis, ut sit origo et principium distribuendi spiritus animales aliis sensibus.

SECUNDO LOCO est phantasia seu imaginativa. Deservit *primo* ad retinendas species a sensu communi haustas, ideoque pro illis speciebus habet vim memoriæ et cognoscit res in absentia, ut S. Thomas docet 1. p. q. 78. art. 4. *Secundo* ad componendas formas varias inter se, sicut ex specie montis et specie auri format speciem montis aurei, quod proprie pertinet ad imaginationem, ut docet S. Thomas 1. p. q. 12. art. 9. ad 2., de quo dicemus amplius infra et art. seq.

TERTIO LOCO ponitur æstimativa. Ad hanc pertinet cognoscere non solum sensibilia externa, sed etiam intentiones quasdam, quæ sensu externo non percipiuntur et ideo vocantur insensatæ, quia ultra sensus externos cognitæ, v. g. amicitiam, rationem utilis et nocivi, quæ sensus externus non percipit, sicut ovis fu-

git lupum, non quia talis coloris vel figuræ sit, sed quia sibi inimicus, et avis colligit paleam, non quia habet talem colorem vel tactum, sed quia utilis est ad nidificandum. Et pro istis intentionibus percipiendis ponitur æstimativa, ut docet S. Thomas 1. p. q. 78. art. 4. et quæst. de Anima art. 13. in corpore ¹.

QUARTO LOCO ponitur memoria, id est potentia conservativa et retentiva ipsarum specierum non sensatarum seu intentionum. Et requiritur specialiter memoria pro istis intentionibus seu speciebus conservandis, quia, ut inquit S. Thomas cit. loco 1. p., principium memorandi in animalibus oritur ex aliqua huiusmodi intentionum, v. g. ex aliqua ratione nocivi vel convenientis et similibus. Inde enim movetur animal ad rememorandum de aliquo, quod ante cognovit. Et ideo oportet, quod detur aliqua potentia ad conservandum species istas insensatas, et hæc est memoria.

QUINTO LOCO est cogitativa et reminiscentia, quæ specialiter ponitur in homine, quia utitur aliquo discursu et collatione circa istas intentiones et circa modum recordandarum. Unde id, quod est æstimativa in brutis, quæ naturali instinctu formant illas intentiones insensatas, in homine dicitur *cogitativa*, quia cum aliqua collatione et discursu cogitat et format dictas intentiones, eo quod istæ potentiæ ex coniunctione ad intellectum modum quemdam discursivum participant. Similiter memoria in hominibus non fit semper per simplicem aut subitam recordationem, sed cum quadam collatione et inquirendo ex uno ad aliud, quousque devenimus ad id, quod volumus recordari; et hoc dicitur *reminiscentia*, quia non simpliciter recordamur, sed cogitando et inquirendo.

¹ Pa VIII. 505 b.

Circa secundum maior est difficultas et diversitas sententiarum inter auctores. Nam *quidam* posuerunt esse quinque sensus interiores, sicut exteriores, nempe sensum communem, imaginativam, phantasiam componentem et dividentem, æstimativam et memoriam. Quam sententiam tribuit Avicennæ D. Thomas 1. p. q. 78. art. 4. et tribuitur etiam Alberto Magno 2. de Anima tract. 4. cap. 7., quamvis phantasiam componentem et dividentem ponat ibi post æstimativam, quia potest homo componere tam species sensatas quam insensatas.

Secunda sententia ponit quatuor potentias realiter distinctas, scilicet duas pro speciebus sensatis et alias duas pro insensatis, eo quod isti modi cognoscendi sensata vel insensata de se fundant diversas potentias propter diversum et abstractionem modum cognoscendi in intentionibus insensatis quam sensatis. Et in quolibet ordine istorum datur duplex potentia, altera bene apprehensiva, altera bene retentiva, licet etiam cognoscitiva sit, eo quod in potentiis materialibus exiguntur diversa temperamenta ad retinendum vel ad apprehendendum, eo quod humidiora facilius recipiunt et siciora melius retinent. Pro speciebus ergo sensatis serviunt sensus communis ad apprehendendum in præsentia obiectorum, imaginativa autem ad conservandum et cognoscendum res in absentia. Pro speciebus autem insensatis serviunt æstimativa ad apprehendendum insensata, ut inimicitiam et amicitiam, in præsentia obiecti, memoria autem ad conservandum et cognoscendum in absentia. Cogitativa autem et reminiscentia non constituunt diversas potentias, sed ad æstimativam et memoriam pertinent,

prout habent adiunctam perfectionem discursus ex coniunctione ad intellectum. Ita D. Thomas 1. p. q. 78. art. 4., quem communiter sequuntur eius interpretes.

Tertia sententia constituit tres potentias in sensibus interioribus, scilicet phantasiam, quam cum sensu communi confundit, vim iudicativam et memoriam. Hæc a Conimbric. 3. de Anima cap. 3. q. 1. art. 1. attribuitur Galeno, D. Gregorio Nysseno, Damasceno et Nemesio. Eam etiam aliquibus iunioribus tribuit Bañez cit. loco 1. p. dub. 1., qui tamen æstimativam non distinguunt a phantasia seu imaginativa, et deinde ponunt sensum communem et memoriam.

Quarta sententia tantum duas potentias interiores constituit, scilicet sensum communem, qui apprehendit et iudicat de omnibus sensibilibus externis, et phantasiam, quæ servit pro speciebus sensatis et insensatis apprehendendis retinendis et comparandis. Ita Fonseca 5. Metaph. cap. 28. q. 7. sect. 4., Conimbric. cit. q. 1. art. 3.

Quinta sententia ponit unicum potentiam, quæ omnia ista munera exerceat sensataque et insensata obiecta apprehendat, retineat et componat. Ita P. Suarez libro 3. de Anima cap. 30. n. 16 et 18. Ubi nec realiter nec formaliter dicit distinguere has potentias, sed solum penes diversos actus, sicut nec intellectus distinguitur per hoc, quod sit practicus vel speculativus, ratio et memoria etc. Et hoc conatur probare ex Aristotele, libro de Memoria et Reminiscentia cap. 1. ¹, ubi phantasiam et memoriam dicit esse eandem potentiam. Et libro de Somniis cap. 1. ² potentiam imaginandi dicit esse eandem cum sensu, utique communi. Et sic Caietanus

¹ cf. 450 a 9.
² 459 a 15.

2. de Anima cap. 15. docet ex Philosopho non constare, quod sint tres potentiae realiter distinctae, sed operationes.

NIHILOMINUS sententia D. Thomae defendenda est, scilicet dari quatuor sensus interiores realiter distinctos.

Hoc enim aperte tradit 1. p. q. 78. art. 4. et quaest. de Anima art. 13. ¹

Et in illo loco, qui citatur a Suarez, libro de Memoria et Reminiscencia lect. 2. ², cum obiceret D. Thomas, quod posset videri ex his, quae ibi Philosophus dicit, quod phantasia et memoria non sunt distinctae potentiae a sensu communi, respondet

diversas esse potentias, quia necesse est ad diversas potentias pertinere receptionem formarum sensibilium, quod pertinet ad sensum communem, et conservationem earum, quod pertinet ad phantasiae seu imaginationem. Similiter etiam ad aliud principium pertinet recipere formam et conservare receptam per sensum et intentionem aliquam per sensum non apprehensam, quam aestimativa vis percipit etiam in aliis animalibus. Vis autem memorativa retinet; cuius est memorari rem non absolute, sed prout est in praeterito apprehensa. Subdit autem, quod sensus communis est radix phantasiae, quae praesupponit actum sensus communis. Et sic solvitur auctoritas Philosophi, quod imaginatio attribuitur sensui realiter.

FUNDAMENTUM sententiae D. Thomae manifestum est, quia sumit distinctionem istarum potentiarum interiorum ab eo, quod maxime conaturale est et proprium distinctioni potentiarum materialium, scilicet ex distincta ratione formali obiecti et ex distinctione organi materialis, in quo potentiae resident.

Ex parte quidem obiecti su-

mitur diversitas, quia datur abstractior et elevatior modus cognoscendi in uno sensu interiori quam in alio, quod sufficit ad distinguendum cognitiones in specie et consequenter proxima et immediata earum principia. In rebus autem sensitivis non sunt alia principia istorum actuum nisi potentiae, cum hic non habeat locum diversitas habituum sicut in intellectu, nec potentia potest esse ita elevata, ut eminentiam habeat ad tam varios actus distinctae speciei et abstractioris immaterialitatis.

Et confirmatur, quia in sensibus externis distinctio potentiarum fit penes motionem magis vel minus spirituum obiectorum, sicut visibile immaterialius movet quam gustabile et odorabile. Ergo similiter in sensibus interioribus ponetur distinctio actuum et potentiarum penes immutationem magis vel minus immaterialem et abstractam.

Dari autem istam diversam abstractionem constat, quia intentiones insensatae sunt abstractiores quam sensatae, quia intentiones istae non solum representant rem ut convenientem vel disconvenientem sensui, a quo res percipitur, sicut aliqui colores contrastant visum, alii delectant, similiter saporibus, sed etiam ut convenientem vel disconvenientem ipsi naturae eiusque conservationi aut propagationi, sicut ovis non solum cognoscit in lupo colorem vel figuram ut disconvenientem sensui visus vel tactus, sed sentit in lupo disconvenientiam suae naturae, et avis colligit paleam, non quia utilis aut delectabilis est gustui vel visui, sed quia utilis est ad nidificandum pro sui conservatione et prole, ut advertit S. Thomas 1. p. q. 78. art. 4. Ergo aliquod altius motivum datur in istis intentionibus, et abstractiori modo pro-

cedunt quam obiecta ipsa sensibilia secundum se, ergo exigunt altius principium, siquidem convenientia illa vel disconvenientia ipsi naturae aut conservationi eius nullo sensu externo representatur et excellentior est et universalior quam convenientia vel disconvenientia ad quemlibet sensum particularem. Ergo exigit altiorem potentiam quam illam, quae solum iudicat de ipsis sensibilibus et convenientia particulari illorum.

Ulterius vero ipsae potentiae apprehensivae distinguuntur iuxta diversitatem organorum, quia ad retinendum et conservandum magis requiritur distincta dispositio organi quam ad recipiendum tantum sine retentione, quia quae sunt humidae dispositionis, facile recipiunt, sed non retinent; ipsa enim humiditate et mollietate facile dissipatur, quod impressum est. Quae autem sicciora sunt, non ita facile recipiunt, sed semel recepta valde retinent et difficile amittunt. Quae autem de utroque participant, de humiditate et siccitate, iuxta id, quod praedominatur de siccitate vel humiditate, aut facilius recipiunt aut facilius retinent. Et ita potentiae illae, quae per se principaliter ordinantur ad retinendum et conservandum, siccioris temperamenti esse debent; quae vero non nisi ad apprehendendum ordinantur, humidioris temperamenti esse debent. Et ita oportet, quod organa diversa sint. Potentiae autem materiales, quae a dispositione organorum dependent, quando ordinantur ad diversos actus requirentes diversa organa, etiam ipsae diversae esse debent. Plura de his dicemus art. seq.

Denique quod attinet ad cogitativam et reminiscenciam, non oportet, quod sint aliae potentiae ab aestimativa et memoria, sed istaemet ut participant ex coniunctione ad intellectum aliquem modum discursus circa singularia, et ita solum inven-

niuntur in homine. Unde non est necesse ponere in homine unam potentiam aestimativam, quae cognoscat res insensatas eo simplici modo, quo bruta, id est per instinctum, et aliam, quae discurrendo cognoscat eadem obiecta insensata, sed sufficit una tantum potentia, quae res insensatas cognoscat cum illa collatione et discursu ex participatione intellectus; loco enim instinctus naturalis nobis servit collatio. Et ita non oportet ponere aliam potentiam, quae ex instinctu, et non ex collatione possit aestimare, sicut quia appetitus sensitivus in homine participat aliquid de libertate, non oportet ponere duos appetitus, alterum, qui cum aliqua libertate, alterum, qui sine illa appetat.

DICES: Species non recipi in organo, sed in ipsa potentia vel in spiritibus animalibus; ii autem sicci non sunt, ipsa vero potentia ex sua propria ratione habet, quod sit magis vel minus retentiva specierum. Secundo, receptio specierum est intentionalis, et ita non requirit easdem condiciones ad diu retinendum vel recipiendum, quas requirunt naturales formae, et sic non sequitur requiri siccitatem ad melius retinendum species intentionales, ruitque fundamentum D. Thomae. Tertio, adhuc in receptione rei naturalis non repugnat aliquid esse ita temperatum, ut facile recipiat et diu retineat, sicut plumbum aut cera. Cur ergo id negabimus organis sensuum interiorum?

Ad primum respondetur species non conservari in spiritibus, sed in illis moveri et transmitti de una potentia ad aliam. Spiritus enim quia facile moventur, aptissime ponuntur tamquam vehicula specierum. Potentia autem, quae retinet et conservat species, id facit ratione organi et iuxta eius dispositionem. Unde dicimus homines siccioris complexionis diutius memoriter retinere, licet

1 Pa VIII. 503 b.

2 Pa XX. 201 a.

niuntur in homine. Unde non est necesse ponere in homine unam potentiam aestimativam, quae cognoscat res insensatas eo simplici modo, quo bruta, id est per instinctum, et aliam, quae discurrendo cognoscat eadem obiecta insensata, sed sufficit una tantum potentia, quae res insensatas cognoscat cum illa collatione et discursu ex participatione intellectus; loco enim instinctus naturalis nobis servit collatio. Et ita non oportet ponere aliam potentiam, quae ex instinctu, et non ex collatione possit aestimare, sicut quia appetitus sensitivus in homine participat aliquid de libertate, non oportet ponere duos appetitus, alterum, qui cum aliqua libertate, alterum, qui sine illa appetat.

DICES: Species non recipi in organo, sed in ipsa potentia vel in spiritibus animalibus; ii autem sicci non sunt, ipsa vero potentia ex sua propria ratione habet, quod sit magis vel minus retentiva specierum. Secundo, receptio specierum est intentionalis, et ita non requirit easdem condiciones ad diu retinendum vel recipiendum, quas requirunt naturales formae, et sic non sequitur requiri siccitatem ad melius retinendum species intentionales, ruitque fundamentum D. Thomae. Tertio, adhuc in receptione rei naturalis non repugnat aliquid esse ita temperatum, ut facile recipiat et diu retineat, sicut plumbum aut cera. Cur ergo id negabimus organis sensuum interiorum?

Ad primum respondetur species non conservari in spiritibus, sed in illis moveri et transmitti de una potentia ad aliam. Spiritus enim quia facile moventur, aptissime ponuntur tamquam vehicula specierum. Potentia autem, quae retinet et conservat species, id facit ratione organi et iuxta eius dispositionem. Unde dicimus homines siccioris complexionis diutius memoriter retinere, licet

1 Pa VIII. 503 b.

2 Pa XX. 201 a.

difficiliter apprehendant, alios e converso. Et ita complexio organorum, in quibus istae potentiae reperiuntur, talem etiam debent habere completionem, nec oppositum experientia monstrat.

Ad secundum respondetur receptionem et conservationem specierum non esse intentionalem, sed naturalem. Conservantur enim inhærendo sicut reliqua accidentia in subiecto, in quo existunt, sicut species visibiles cum recipiuntur in aere, dependent a luce diaphani, species soni cum motu producuntur, et species odoris vel tactus cum alteratione. Unde non mirum, quod ad conservandum istas species in esse qualitatis aliqua dispositiones exigantur in subiecto, quia tunc pure naturaliter informant. Quando vero potentia actu utitur illis, tunc intentionaliter tantum actuant.

Ad tertium respondetur posse quidem inveniri illud temperamentum ex humido et sicco et de facto etiam dari in sensibus interioribus, sed non sufficere pro potentiis sensitivis et memorativis, sed requiri, quod prædominetur humidum pro apprehensivis propter velocitatem, quam habent in apprehendendo, et ita requirunt facillimam impressionem. In memorativis autem debet prædominari siccitas propter diurnitatem in retinendo. Non potest autem utraque hæc prædominatio simul reperiri in eodem organo, sed in diversis vel in partibus ita diversis, quod sint quasi diversa organa. Plumbum autem non ita facile recipit sicut retinet, et cera quando est liquefacta et facile recipit, non bene retinet, quando autem est durior, e converso se habet.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur ad probandum non dari sufficientem rationem ad constituendum sensum communem, ex eo

quod debet iudicare de sensibilibus omnium sensuum externorum in eorum presentia. Nam imprimis ad hoc non requiritur specialis potentia, sed sufficit fieri hoc iudicium per omnes sensus externos simul, per quos informatur anima de omnibus sensibilibus. Deinde quia ille sensus communis superadditus vel iudicat de omnibus sensibilibus per unam speciem vel per diversas. Si hoc secundum, poterit unica potentia simul informari pluribus speciebus et actibus, quod D. Thomas etiam intellectui denegat. Imo illae diversae species non representant sensibilia comparative, sed absolute unumquodque in se, quia eo modo representant, quo in sensibus externis, in quibus obiecta solum absolute representantur, et non cum comparatione unius ad aliud, sive quantum ad differentiam sive quantum ad convenientiam. A quo ergo fit illa representatio collativa? Si primum dicatur, obstat quia non potest ab ipsis sensibilibus formari unica species. Nec enim obiecta ita diversa, ut color et sonus et sapor, possunt convenire in unam speciem naturaliter representativam eorum. Nec etiam potest formari ex speciebus iam receptis in ipsis sensibus externis, quia istae non habent perfectionem et vim producendi speciem adeo eminentem et superiorem, quae omnes illas contineat; nec enim possunt aliquid excellentius producere quam sint in se. Et eadem ratione proportionaliter applicata probatur, quod nec possit pluribus actibus neque unico illa potentia omnia sensibilia discernere.

Confirmatur: Nam etiam sensus communis potest in absentia cognoscere, quia etiam in somnio sensus communis cognoscit et iudicat ea, quae videt somnia esse, ut docet S. Thomas 1. p. q. 84. art. 8. ad 2. In somnio autem non videntur res praesentes, quia sensus externi sunt im-

pediti. Et similiter 1. p. q. 78. art. 4. ad 6. dicit D. Thomas esse commune omnibus sensibilibus interioribus videri in similitudine in absentia corporum. Ergo si sensus communis etiam in absentia cognoscit, non est necesse ponere ipsum ut potentiam distinctam a phantasia solum ad hoc, ut iudicet in presentia sensibilibus.

RESPONDETUR negando antecedens. Ad primam probationem dicitur ex Aristotele in hoc libro 3. textu 146. ¹ et D. Thoma ibi lect. 3. ², quod est impossibile, quod aliquis discernat unum sensibile ab alio, v. g. album a dulci, ex eo solum, quod unumquodque per distinctas potentias apprehendat. Non enim potest anima iudicare de utroque sensibili nisi cognoscendo id, in quo conveniunt et differunt. Potentiae autem externae ita attingunt sua obiecta absolute, quod nullo modo comparative, quia nihil de alio obiecto, cui fit comparatio, attingunt, sicut visus ita specificatur et limitatur ad colorem, quod nihil attingit de sono vel sapore, ergo non potest discernere, quomodo convenient vel differant inter se. Et etiam illae duae potentiae vel tres coniunctae non possunt comparative cognoscere, quia non conferunt nec loquuntur inter se, sed unaquaque tendit ad suum obiectum absolute sine communicatione cum alia.

Ad secundam probationem dicitur in sensu communi recipi plures species, quae ex omnibus sensibus externis terminantur ad sensum communem, et utitur illis sensus communis tamquam inadæquatis representantibusque altiori modo non solum obiectum in se, sed quod sit cognitum a sensu seu actum ipsum sensus externi. Non repugnat autem

potentiam cognoscere plura simul inadæquata, quia sic sunt plura ut unum, non plura adæquata, quae sunt plura ut plura. Sicut visus simul informatur specie viridis et albi, ut conveniunt in uno subiecto vel medio, sic sensus communis informatur specie coloris et soni, ut conveniunt in ratione sensibilis pertinentque ad idem subiectum cognoscens. Et eadem ratione cognoscit differentiam istorum sensibilibus, non quia sibi representatur ratio convenientiae et differentiae, vel quia actu collativo vel comparativo cognoscat et discurrat, sed per simplicem inspectionem et cognitionem distinctam unius et alterius differentias ipsas et convenientias cognoscit. Nec ad hoc amplius requiritur, quam quod ipsa potentia habeat amplitudinem complectendi illa omnia obiecta, sic enim unumquodque potest discernere ab alio intra illam latitudinem, sicut visus discernit omnes colores et auditus omnes sonos, quia sunt obiecta proprii sensus, ut S. Thomas docet 1. p. q. 78. art. 4. ad 2. Eodem modo sensus communis discernit omnia sensibilia non per comparisonem et collationem inter se, sed quia distincte omnia illa cognoscit, sicut visus omnes colores, inter quos discernit.

Ad confirmationem respondetur, quod sensus communis non percipit res absentes, ut absentes sunt, licet id quod in se est absens, apparenter possit proponi ut praesens ipsi sensui communi, et sic potest ab ipso cognosci. Et ita contingit in somnio, quod aliquando descendente sanguine ad ipsa organa sensuum exteriorum descendunt simul cum ipso species impressae, quae remanserunt in spiritibus vel sanguine, et sic videntur, quasi si res ipsae essent apparentes,

¹ c. 2. (426 b 17).

² Pa XX. 105 b.

eo quod ab ipsis organis sensuum externorum species ipsæ iterum eiaculantur ad sensum communem et immutant ipsum ad eum modum, quo ipsimet sensus immutant sensum communem, quando actu percipiunt objecta præsentia; non enim aliter sensus externi immutant sensum communem quam emittendo species ad ipsum. Quotiescumque ergo per commotionem spirituum vel sanguinis emittuntur species a sensibus externis ad sensum communem, apparent illi res ut præsentis, etiamsi ad extra præsentis non sint. Et hoc modo sæpe fiunt præstigia etiam in vigilia et apparitiones in somno, ut docet D. Thomas 1. p. q. 111. art. 3., et in 2. dist. 8. q. 1. art. 5. ¹ Videantur, quæ dicemus infra art. 3.

Secundo arguitur: Quia etiam sensus externus potest cognoscere actum suum, ergo ad id non indiget sensu communi. *Antecedens* probatur ex D. Thoma q. 10. de Veritate art. 9. ², ubi dicit: « Visus primo dirigitur in colorem, sed in actum visionis suæ non dirigitur nisi per quamdam reditionem, dum videndo colorem videt se videre ». Et q. 1. de Veritate art. 9. ³: « Sensus », inquit, « cognoscit se sentire ». Id etiam affirmat Aristoteles 3. de Anima cap. 2. ⁴, quia alias esset processus in infinitum, si nulla potentia perciperet suam sensationem, sed indigeret alia potentia ad id percipiendum.

Confirmatur, quia ut sensus communis percipiat tales operationes sensuum externorum, requiritur, quod habeat species representantes illas. Tales autem species non possunt formari ab ipsis objectis, prout sunt

¹ Pa VI. 458 a.
² Pa IX. 172 b.
³ 1. c. 19 a.
⁴ 425 b 15.
⁵ 455 a 15.
⁶ Pa XX. 220 a.
⁷ c. 2. (425 b 12).

extra, quia prout sic nihil habent de ipso actu et sensatione sensus externi. Nec possunt formari ab ipsis sensibus externis, quia si possunt emittere speciem representantem suum actum, ergo iam cognoscunt illum, siquidem speciem eius formant.

RESPONDETUR D. Thomam in illis locis solum velle, quod sensus externus cognoscit suum actum per modum exercitii et experientiae actualis, non per modum perfectæ cognitionis et quasi in actu signato. Sic enim expresse docet D. Thomas, quod non potest redire ad se sensus reditione completa, id est cognoscendo se perfecte. Et ita in 1. p. q. 78. art. 4. ad 2. affirmat, quod sensus externus non potest videre suum actum, sed indiget sensu communi. Ratione autem huius exercitii, quando sensus est in otio, percipit se non sentire, id est non exercere sensationem experitur, non ipsum actum ut quod cognoscit. Et tristatur vel delectatur de sua cognitione non formaliter, id enim pertinet ad appetitum, sed obiective, quia de tali cognitione ut de objecto appetitus lætatur.

Ad Aristotelem dicitur expresse in libro de Somno et Vigilia cap. 2. ⁵, lect. 3. ⁶ apud D. Thomam, affirmari, quod visus non videt se videre, sed sensu communi id sentimus. Unde quando in 3. de Anima ⁷ dicit, quod sentimus nos videre aut visu aut alio sensu, non determinat quod visu, sed disputative procedit. Deinde resolute conclusit, quod eiusdem virtutis est videre colorem et visionem eius, et sic quod illa potentia, qua videmus nos videre, non est extranea a visu, sed ratione differt. Quod est

dicere illam potentiam, qua sentimus nos videre, id est sensum communem, esse eiusdem generis, sed non eiusdem speciei cum sensu externo, ut sumitur ex D. Thoma ibi lect. 2. ¹ Nec illa ratio de processu in infinitum aliquid probat, quia in nobis sistitur in intellectu, qui aliarum potentiarum actus et sui etiam cognoscit. In brutis autem sistimus in æstimativa et memoria, quæ aliarum potentiarum actus cognoscunt, æstimativa autem non cognoscit actum suum præsentem ut quod, sed memoria potest recordari illius ut præteriti, et ibi sistitur.

Ad confirmationem respondetur requiri speciem representantem actum sensus externi, sed non requiri, quod sit distincta a specie representante suum obiectum prout cognitum a sensu. Licet enim obiectum exterius solum emittat ad sensum speciem representativam sui, tamen sensus externus cognoscens emittit ad sensum communem speciem obiecti ut cogniti a se, nec ad hoc requiritur, quod cognoscat actum suum, sed quod exerceat et sic formet speciem obiecti exercite cogniti. Unde sensus communis informatus tali specie non solum cognoscit obiectum, v. g. colorem, sed etiam actum, v. g. visionem, quatenus apprehendit colorem visum.

Tertio arguitur ad probandum, quod potentiae interiores non debent distingui penes objecta sensata et insensata. Nam species insensatae sunt illae, quæ representant non ipsas res sensibiles, sed convenientias vel disconvenientias. Sed ad illas representandas sufficit phantasia, præsertim quia non possunt representari tales intentiones, nisi etiam representando res ipsas sensibiles, in quibus existunt. Ergo una et eadem potentia potest servire pro utroque obiecto.

Antecedens probatur, quia phantasia potest movere appetitum, ut expresse probat Philosophus 3. de Anima cap. 10. ² Appetitus autem non movetur nisi a ratione convenientis vel disconvenientis; ergo illam apprehendit phantasia. Similiter æstimativa non potest cognoscere illas intentiones insensatas in abstracto, sed in concreto. Nam ovis cognoscendo lupum inimicum non attingit inimicitiam in abstracto et seorsum a lupo, sed iudicat in particulari hoc subiectum, scilicet lupum, esse sibi inimicum. Ergo necesse est, quod non solum cognoscat inimicitiam, quæ est res insensata, sed etiam lupum, qui est res sensata. Nec sufficit unum cognosci ab una potentia et aliud ab alia, quia iudicium de utroque, id est quod iste sit inimicus, procedit ab una potentia, scilicet ab æstimativa. Ergo debet cognosci utrumque extremum et consequenter pro rebus sensatis et insensatis non oportet dividere potentias.

Confirmatur: Nam unus et idem appetitus sufficit ad tendendum in res sensatas et insensatas, ergo eadem potentia sufficit ad apprehendendum illas. Patet consequentia, quia appetitus conformatur apprehensioni, sicut mobile proprio moventi; et sicut unicus intellectus sufficit pro voluntate ad omnia, quæ voluntas potest appetere, ita unica potentia apprehensiva pro appetitu.

RESPONDETUR, quod species insensatae, quæ pertinent ad æstimativam, non dicuntur tales, quia solum representant rationem convenientis vel disconvenientis ad ipsummet sensum; quilibet enim sensus hoc habet, quod cognoscit convenientiam vel disconvenientiam obiecti proprii. Sed ponuntur species insensatae ad representandum convenientias vel dis-

¹ Pa XX. 162. sq.
² 433 b 28.

convenientias superiores, v. g. quod sit conveniens aut disconveniens in ordine ad conservationem naturæ vel prolis, ut etiam advertit S. Thomas 1. p. q. 78. art. 4. Itaque lupus v. g. potest habere rationem coloris convenientiam ad visum ovis et disconvenientiam in ordine ad naturam et conservationem propriam, et similiter palea videtur ut convenientis coloris ad visum avis, et similiter ut conveniens ad fabricandum nidum, in quo se conservet et prolem. Et prima convenientia non requirit speciem insensatam, quia quælibet potentia sensitiva sufficit ad apprehendendum convenientiam talis sensus, sed secunda convenientia constituit species insensatas, ut ibidem dicit S. Thomas, quatenus non solum attingitur convenientia ad proprium sensum, sed ad alias utilitates, ut diximus. Cum autem Philosophus docet appetitum moveri a phantasia, nomine phantasie utitur tamquam nomine communi pro omnibus sensibus internis, quia cognoscunt secundum apparitiones (apparitionem significat phantasia). Et sic non excludit æstimatoriam, quod advertit D. Thomas 3. de Anima lect. 16. in principio¹, sicut etiam communiter solemus dicere, quod intellectus convertitur ad phantasmata, sumendo phantasma non solum pro actu imaginativæ, sed etiam æstimatoriæ. Unde etiam possumus dicere, quod appetitus movetur a phantasia mediate, scilicet mediante æstimatoria.

Ad secundam partem antecedentis respondetur æstimatoriam non cognoscere species insensatas in abstracto, sed in concreto, sed tamen ipsum subiectum, in quo sunt, in concreto attingit sub altiori ratione, scilicet quatenus fundat illas intentiones in-

¹ Pa XX. 139 a.
² l. c. 109 b.
³ Pa IX. 339 b.

sensatas, quæ abstractiores et perfectiores sunt, quam rationes sensatæ; sicut etiam coloratum in concreto attingit visus et sensus communis, sed iste sub altiori ratione quam ille. Atque ita ipsum subiectum attactum ab utraque potentia se habet ut quid materiale potestque sub diversis rationibus formalibus pertinere ad diversas potentias. Nec tamen istæ potentie superfluent, licet idem subiectum materiale attingant, quia sub diversis rationibus formalibus procedunt et sub diversa cognoscibilitate attingunt atque adeo diversa obiecta simpliciter habent, et ipsæ res sub diversis respectibus fundant hanc diversam cognoscibilitatem.

Ad confirmationem respondetur imprimis appetitum principaliter moveri ab æstimatoria apprehendente rationem convenientis vel disconvenientis ipsi naturæ, ut S. Thomas docet 3. de Anima lect. 4. in fine². Appetitus autem est inclinatio totius naturæ, et sic movetur proxime et immediate ab eo, quod est conveniens naturæ, quod est intentio insensata et apprehenditur ab æstimatoria; mediate autem movetur a phantasia seu imaginativa. Deinde etiamsi dicamus, quod immediate movetur ab imaginativa, ut insinuat S. Thomas 1. p. q. 81. art. 3. ad 2., tamen sicut est duplex potentia apprehensiva, ita est duplex quoque appetitus sensitivus, scilicet irascibilis et concupiscibilis. Et irascibilis principaliter movetur ab æstimatoria, ut ibidem docet S. Thomas art. 2. ad 2., et q. 25. de Veritate art. 2.³ eo quod concupiscibilis magis movetur secundum delectationem sensus, irascibilis autem etiam contra delectationem sensus movetur ab arduo

et ab intentionibus insensatis, quæ instigant ad vindictam seu iram.

Ultimo arguitur ad probandum, quod non recte distinguitur inter phantasia et sensum communem et æstimatoriam et memoriam. Nam illa differentia bene recipiendi et bene retinendi non infert distinctas potentias, sed sufficit distinctas partes organi ponere, quarum una sit humidor, alia siccior. Unde et in cerebro solum tria organa reperiuntur, quorum primum, quod est in fronte, servit pro sensu communi et imaginativa. Videtur etiam sufficere unica dispositio ad bene recipiendum et retinendum, præsertim species intentionales, sicut videmus aliquos esse bene apprehensivos et bene memorativos, et sicut videmus in speculo facile generari imaginem intentionalem et facile retineri.

Confirmatur: Nam ratio præteriti ponitur inter species insensatas a D. Thoma 1. p. q. 78. art. 4. Ergo si phantasia cognoscit sub ratione præteriti seu absentis, cognoscit sub ratione insensata, quod est non distinguendum a memoria vel æstimatoria.

RESPONDETUR, quod ubi est diversum temperamentum, ibi est diversa potentia, quia si esset eadem, idem temperamentum requireret. Nec obstat, quod ipsa anima unica existens informat diversa organa et partes habentes diversa temperamenta. Et sic etiam posset quis imaginari, quod eadem potentia actuaret diversas partes organicas seu diversa temperamenta pro diversis operationibus, licet ipsa in se sit una. Hoc inquam non obstat, quia potentie sunt virtutes particulares ipsis organis affixæ et ab eis dependentes, anima vero est principium radicale plurimum potentiarum. Unde ipsa natura animæ ex sua propria ratione petit diversa organa, potentie autem non petunt

nisi quælibet suum, tum propter materialitatem et imperfectionem talium potentiarum, tum quia, si semel una potentia potest diversa organa actuare et in illis operari diversas operationes, non est ratio, cur ponamus distinctas potentias in omnibus organis corporis.

Sed possemus dicere, quod est unica potentia in omnibus organis, habens tamen distinctas operationes, et pro qualibet operatione suum organum requirit. Quare si semel pernes diversa organa et temperaturas distinguimus istas potentias materiales et sensitivas conformiter ad earum naturam, cum requiratur diversum organum seu temperamentum ad bene recipiendum vel bene retinendum, consequenter distinguitur potentia apprehensiva et retentiva, quantum est ex natura rei. Et talis diversitas organi simul exigit et refunditur in diversum modum formalis attingendi obiectum, quia propter materialitatem talium potentiarum et obiectorum non respicitur obiectum ab aliqua potentia nisi sub illa formalitate, sub qua deservit ad tale munus, quod exigit talem diversitatem organorum, præterquam quod numquam datur ista diversitas organorum pro potentiis, nisi etiam habeant diversum modum cognoscendi, et consequenter nisi respiciant obiecta sua sub formalitate diversæ cognoscibilitatis.

Quod vero dicitur solum inveniri in cerebro tria organa seu tres cellulas pro tribus potentiis, dato quod illæ deserviant pro organis potentiarum, ut dicemus art. seq., advertere oportet, quod ut dicit D. Thomas opusc. 43. cap. 4.¹ illa prima cellula, quæ est in fronte et deservit pro sensu communi, habet quamdam divisionem, ita ut fiant inde duo organa, et in una parte residet sensus

¹ De Potentiis Animæ (Pa XVII. 29 b, 30 a).

communis, ubi magis abundat humiditas, in alia, quæ aliquando siccior est, residet imaginativa; de quo amplius art. seq.

Unde etiam patet ad exempla allata de illis, qui bene recipiunt et bene retinent. Id enim non habent secundum eandem potentiam et organum, sed retinent secundum memoriam et recipiunt secundum apprehensivam. In diversis autem non repugnat esse ista diversa temperamenta, licet minus frequenter id contingat. In speculo autem non recipitur illa imago nisi per modum transeuntis, utpote dependenter a præsentia obiecti et reverberatione lucis, unde non oportet ponere ibi dispositionem aliquam bene retentivam imaginis, quia non retinetur in absentia, sicut memoria retinet species.

Ad confirmationem respondetur, quod non omnes intentiones sunt insensatæ, sed aliquæ etiam sensatæ sunt, sicut docet D. Thomas 1. p. q. 78. art. 4. ad 2., quod sensus communis respicit intentiones sensuum exteriorum, sicut sentit nos videre et audire. Illa autem intentio præteriti est communis rei sensatæ et insensatæ seu his, quæ cognoscuntur in absentia, computatur autem a D. Thoma etiam inter intentiones insensatas, quia pertinet etiam ad illas, licet non solum ad illas.

ARTICULUS II.

QUID SINT PHANTASIA ET RELIQUÆ POTENTIÆ INTERIORES, ET IN QUIBUS SUBIECTIS SINT.

DICO PRIMO: Phantasia communiter sumpta pro potentiis interioribus præter sensum communem, definitur

a Philosopho, quod est « motus factus a sensu secundum actum ».

Ita Aristoteles 3. de Anima textu 161. ¹ et D. Thomas ibi lect. 6. ², ut in libro de Somniis cap. 1. ³, lect. 1. apud D. Thomam ⁴.

Pro explicatione huius definitionis advertit duo: Primum, quod hic non definitur directa ipsa potentia, sed actus eius, id est ipsum phantasiari, licet facile reduci possit ad definitionem potentiae loco „ motus ” ponendo „ potentia, quæ movetur ” etc. Nec definitur hic definitione formali, sed causali, sicut sonus definitur, quod est motus factus ab aere, et ira definitur, quod est accensio sanguinis circa cor, quia causatur a tali accensione.

Secundum est, quod phantasia sumitur dupliciter, uno modo communiter pro omni potentia interiori formante obiecta sua et faciente apparere, ad distinctionem sensus communis et sensuum exteriorum, qui non faciunt apparere sua obiecta, sed solum cognoscunt illa, a quibus immutantur. Et sic omnis potentia interior præter sensum communem habet commune nomen phantasiae, quæ ut tradit D. Thomas lect. 6. cit. ⁵ derivatur a nomine „ phos ”, quod græce significat idem quod lux, et inde derivatur „ phanos ”, quod est illuminatio seu apparitio, et „ phantasia ”, quæ est sensus cognoscens et formatus secundum apparitiones, quia necessario supponit obiecta apparuisse in sensu, et exinde formatur alia apparitio. Alio modo sumitur phantasia specialiter pro potentia imaginativa ut distincta ab æstimatoria et memoria et appellatur nomine illo generico propter penuriam vocabulorum, præsertim quia ad ima-

¹ c. 3. (429 a 1).
² Pa XX. 113 b.
³ 459 a 17.
⁴ Pa XX. 231.
⁵ l. c. 114 a.

ginativam maxime pertinet ipsa apparitio et formatio imaginum, ad æstimatoriam autem spectat alius actus principalior, qui est intentiones cognoscere et æstimationem facere de rebus secundum convenientiam vel disconvenientiam earum in ordine ad se.

Igitur definitio tradita intelligitur de actu phantasiae generaliter sumptæ, prout pertinet ad omnes actus interiores præter sensum communem, qui ideo excipitur, quia in eo consummantur apprehensiones sensuum exteriorum et ex eius influxu pendent actiones exteriorum sensuum, siquidem eo ligato dormiunt. Ergo reliquæ potentiae, quæ moveri possunt a sensu etiam communi, qui plene et consummate iudicat, phantasia dicuntur. Et ita D. Thomas libro de Memoria et Reminiscencia lect. 2. ¹ inquit, quod phantasia sequitur totam immutationem sensus, quæ incipit a sensibilibus propriis et terminatur ad sensum communem. Et sic sensus definitionis est, quod actus phantasiae est motus, id est actus procedens non ex immutatione ab obiectis ipsis immediate, sed ab obiectis ut cognitis et sensu perceptis et iudicatis per sensum communem. Itaque phantasiari et sentire distinguuntur tamquam duo genera cognoscendi, et definitur unum, ut condistinguitur ab altero. Et sicut sentire in communi dici debet, quod est motus factus a sensibili secundum se, ita phantasiari in communi definitur, quod est motus id est ab obiecto iam cognito.

DICO SECUNDO: Phantasia ut est specialis potentia, quæ dicitur imaginativa, non solum est retentiva specierum, sed etiam vere et proprie cognoscitiva.

Oppositum huius docuit Avicenna ², quem refert S. Thomas 2. Contra Gent. cap. 74., qui dixit tam imaginativam, quæ servat species sensatas, quam memoriam, quæ servat insensatas, non apprehendere, sed solum conservare species. Ceterum quod utrumque munus habeat, scilicet conservare species et cognoscere res absentes, docet D. Thomas in quaest. de Anima art. 13. ³ et 1. p. q. 78. art. 4. et 1. 2. q. 15. art. 1., ubi dicit, « quod imaginativa est apprehensiva similitudinum corporalium etiam rebus absentibus ». Et q. 17. art. 7. ad 3. inquit, « quod apprehensio imaginationis subiacet imperio rationis ». Et quod moveatur appetitus non solum ab æstimatoria, sed etiam ab imaginativa, quod utique sine apprehensione fieri non potest, docet 1. p. q. 81. art. 3. ad 2.

RATIO AUTEM EST, quia phantasia ordinatur ad hoc, ut res sensatas possimus apprehendere in absentia, et non solum ut præsentibus sunt, sicut cognoscuntur a sensu, eo quod indiget animal moveri et quærere multa, quæ sibi non sunt præsentia. Ergo oportet dari potentiam aliquam, quæ retineat et conservet species in absentia rerum, et oportet etiam dari potentiam, quæ cognoscat res in absentia, et consequenter quæ formare possit idola seu species expressas, in quibus repræsententur res absentes vel imaginatæ, quod utique est phantasiari seu imaginari.

Hæc autem cognitio absentium seu imaginatorum non potest pertinere ad sensum communem, tum quia sensus communis solum cognoscit in præsentia obiectorum, quia iudicat de obiectis cognitis a sensibus externis et consummat eorum apprehensiones; tum quia, ut col-

¹ Pa XX. 200 b.
² 6. Natural. p. 5. c. 5., 6.
³ Pa VIII. 503 b.

ligit D. Thomas 3. de Anima lect. 6. ¹, phantasia est motus factus a sensu communi; ergo distinguitur ab illo sicut mobile a movente, præsertim in rebus corporalibus. Ponere autem, quod una potentia utroque illo modo cognoscit, scilicet dependenter a præsentia sensibilium et independenter ab illa seu in absentia eorum, videtur excedere imperfectiorem potentiarum materialium, ut art. præc. ² ostensum est.

Quod vero una potentia conservet species, sed non cognoscat per illas, sed alteri potentia tradat ad cognoscendum, inconueniens est, ut in conclusione quarta ostendemus. Est enim eadem ratio in hac parte de imaginativa et de memoria, quam ibi ostendimus non solum conferre species, sed etiam per illas cognoscere. Specialiter autem id debet tribui imaginativæ, tum quia cognitio absentium et imaginatorum non potest tribui sensui communi, quia ut diximus, solum cognoscit in præsentia sensibilium et dependet ab illis quantum ad perfectum et consummatum iudicium; tum quia non potest pertinere ad æstimatoriam, quia hæc superiori modo cognoscit quam imaginativa, scilicet intentiones insensatas, ut seq. conclusione amplius explicabimus. Ergo ipsamet quæ retinet species, debet cognoscere in absentia; nec enim repugnat retinere et cognoscere per illas.

DICO TERTIO: Probabilis est, quod cognitio imaginativæ differt specie a cognitione sensus communis, et multo certius, quod differt specie a cognitione æstimatoriam. Itaque sensus communis et imaginativa non solum differunt specie, quia una bene recipit et alia bene apprehendit, sed etiam quia in ratione cognoscitivi specie differunt earum cognitiones.

¹ Pa XX. 113 a.

² 244 a 47.

³ 1. q. 78. art. 4. dub. 5. concl. 4.

Hanc primam partem tenent aliqui thomistæ, ut videre est apud Cursum Carmel. disp. 15. q. 2. § 5. n. 53., licet oppositum teneat Mag. Bañez supra cit. concl. 4. ³, eo quod species, quibus cognoscit imaginativa, sunt eiusdem rationis, per quas cognoscit sensus communis, siquidem ipsasmet conservat. Ceterum nostra conclusio deducitur ex D. Thoma 1. p. q. 79. art. 7. ad 2., ubi inquit, «quod præteritum et præsens possunt esse differentia potentiarum sensitivarum secundum differentiam obiectorum, non autem potentiarum intellectivarum». Constat autem, quod differentia cognitionis inter sensum communem et imaginativam est penes præsens et absens; ergo constituunt differentiam specificam in ratione cognoscitivi.

RATIO EST, quia sive utatur eisdem speciebus sive diversis, tamen certum est, quod imaginativa utitur illis altiori modo et magis immateriali et ad plura se extendendo; ergo datur diversitas specifica in ratione cognitionis.

Antecedens constat, quia imaginativa respicit obiectum suum ut imaginabile, quod est magis abstractum et magis universale et liberum quam sensibile, quod solum dependet ab ipsa immutatione et præsentia rei sensibilis. Potentiæ autem in ratione cognoscitivi distinguuntur specie penes obiectum magis vel minus abstractum, magis vel minus universale et superius. Ergo cum hoc inveniatur in cognitione imaginativa et sensus communis, utique distinguuntur in ratione cognoscitivi. Et deinde, quia cum principalior actus imaginativæ sit cognoscere et formare suos conceptus quam retinere et conservare species, inconueniens

est, quod specificatio talis potentia sumatur ab actu minus principali, cum nihil sit principalius in potentia quam eius specificatio. Specificatur autem potentia ab actu, ergo si principalior actus est cognitio, ab eo specificabitur potentia imaginativa, et consequenter si esset eiusdem speciei cognitio eius cum cognitione sensus communis, simpliciter esset eiusdem speciei istæ duæ potentia, et sic erunt duo accidentia eiusdem speciei in eodem subiecto, quod est inconueniens.

Quod vero eisdem speciebus utantur istæ duæ potentia, nihil obest, quia dato quod ita sit, adhuc possunt distingui specie propter diversum modum utendi illis speciebus, quia altior modus est in imaginativa quam in sensu communi, sicut etiam fides et prophetia uti possunt eisdem speciebus, quibus cognitio naturalis. Sed quia diverso modo illas ordinant et disponunt, ideo cognitiones illæ specie differunt. Et idem est in aliis habitibus naturalibus specificè distinctis et utentibus eisdem speciebus. Imo ipse sensus communis etiam recipit a sensibus externis species, quæ in ipsis sunt, et tamen quia altiori modo illis utitur quam ipsi sensus particulares, cognitio eius specie differt a cognitione sensuum externorum.

Secunda vero pars conclusionis de distinctione inter imaginativam et æstimatoriam constat ex dictis præced. art. ¹ et ex nuper allatis confirmatur, quia æstimatoria respicit intentiones insensatas, ut amicitiam vel inimicitiam et similes convenientias vel disconvenientias, quæ non solum sunt respectu sensus particularis, sed respectu conservationis totius vel eorum, quæ ad se pertinent,

quæ utique sunt obiecta abstractiora et superiora nec a sensu attingibilia. Unde et ratione illius maxime appropinquant animalia ad modum cognoscendi rationis et prudentiam quamdam participant, imo et in homine ipsa æstimatoria discurrit circa particulares intentiones, cum in aliis animalibus ducatur instinctu naturali, ut S. Thomas docet q. 25. de Veritate art. 2. ² Quæ omnia indicium sunt distinctionis specificæ a cognitione imaginativæ, quæ solum respicit res sensibiles sive veras sive fictas vel absentes, multo magis, quam sit distinctio inter modum cognoscendi visus vel auditus.

Ex dictis colligi potest definitio imaginativæ, quod est «potentia ordinata ad conservandum species sensatas et cognoscendum res absentes vel imaginatas». *Æstimatoria* autem, quod est «potentia apprehendens insensata ex sensatis».

DICO QUARTO: Memoria est potentia distincta ab æstimatoria et est cognoscitiva, non solum conservativa specierum.

Quod sit conservativa, nullus dubitat, alias non esset memoria, si non conservaret species. Quod vero sit etiam cognoscitiva, licet id negaverit Avicenna citatus a D. Thoma 2. Contra Gent. cap. 74. ³, id tamen affirmat D. Thomas tum in q. 10. de Veritate art. 3. in corpore ⁴, ubi dicit, quod «in parte sensitiva, quæ fertur ad præsens in quantum præsens est, si feratur in præteritum, requiritur altior virtus quam ipse sensus». Et hæc est memoria, quæ tamen in parte intellectiva non distinguitur ab ipso intellectu apprehendente. Tum etiam 1. p. q. 79. art. 6. dicit memoriam sensitivam esse apprehensivam præ-

¹ 244 b 25.

² Pa IX. 381 a.

³ vide 253 b 1.

⁴ Pa IX. 160 a.

teriti. Tum denique in quæst. de Anima art. 13. ¹ docet requiri, quod ea, quæ prius fuerant apprehensa per sensum et interius conservata, iterum revocentur ad actualem considerationem. Et hoc quidem pertinet ad rememorativam virtutem, quæ in aliis quidem animalibus absque inquisitione suam operationem habet, in hominibus autem cum inquisitione et studio, unde in hominibus non solum est memoria, sed etiam reminiscencia. Necesse est autem ad hoc potentiam ab aliis distinctam ordinari, quia actus aliarum potentialium sensitivarum est tantum motus a rebus ad animam, actus autem rememorativæ potentia est e contra motus ab anima ad res. Ita D. Thomas.

EX QUIBUS LOCIS DEDUCUNTUR ²⁰ TRIA: Primum, quod potentia rememorativa debet esse cognoscitiva, quia experimur in nobis dari istam cognitionem præteritorum, ut præterita sunt, quando eorum recordamur. Necesse est autem, quod ista cognitio pertineat ad eandem potentiam, quæ conservat species illas in absentia, quia, ut dicit D. Thomas, oportet, quod ea, quæ fuerunt considerata, iterum ad memoriam revocentur, ergo maxime pertinet ad memoriam ipsa excitatio, qua aliquid revocatur seu incipit habere actualem considerationem. Hæc autem excitatio non potest fieri nisi per aliquem actum incipientem uti aliqua specie. Ergo si ipsa memoria excitatur, debet producere actum, in quo excitatio consistit, qui est usus speciei, et consequenter qui sit cognitio, quæ sola est usus speciei.

Nec potest dici, quod excitatio fit non in ipsa potentia conservante speciem, sed in potentia apprehendente, quæ est distincta ab ea, quæ conservat speciem. Nam contra est,

¹ Pa VIII. 505 b.
² Pa IX. 505 b.

quia ipsa excitatio non fit nisi utendo specie. Ergo si in potentia apprehendente non datur species, sed in conservante, non poterit ipsa apprehendens excitari, nisi prius per aliquem motum talis determinata species transferatur a potentia conservante ad apprehendentem. Quomodo autem potest transmitti illa species a potentia conservante, si non cognoscit aut discernit, quænam species transmittenda sit ad talem excitationem? Sed si expectat aliquem motum localem, quo species illa moveatur et transferatur ad potentiam apprehendentem, ut primo excitetur, restat difficultas, quomodo sine cognitione aliqua dirigatur motus ille localis, ut hanc speciem potius deferat quam illam, cum ibi non sit obiectum præsens, a quo species immittatur, nec potentia cognoscens, quæ dirigat, cum per usum talis speciei fiat prima cognitio seu excitatio. Quod totum cessat, si ipsamet potentia, quæ conservat speciem, per illius usum excitetur.

Secundo colligitur distingui debere memoriam ab æstimativa, ut sentit D. Thomas quæst. de Anima art. 13. ² et 1. p. q. 78. art. 4. et q. 79. art. 7. ad 2., non solum propter diversum temperamentum et organum, quod exigit rememorativa, ut retineat, et æstimativa, ut apprehendat, sed etiam propter diversum modum cognoscendi, quia rememorativa respicit obiectum ut præteritum, et ita abstrahit a præsentia rei et ab immutatione obiecti exterioris, et ita importat motum animæ ad res, apprehensiva autem fit per motum rerum ad animam. Nam licet æstimativa apprehendat res insensatas, illas tamen apprehendit ut præsentem, v. g. inimicitiam lupi, quando lupo est præsens. Istæ autem differentiæ inter

memorativam et apprehensivam sufficienti ad inducendam diversitatem potentialium apprehensivarum, cum sint potentia materiales, quæ non possunt aliquo altiori et eminentiori modo unire illas rationes. Quomodo vero appetitus sensitivus non distinguatur penes absens et præsens sicut potentia apprehensiva, iam supra diximus art. præc. ¹, eo quod appetitus eandem rationem formalem respicit ex parte potentia in appetibili præsentem vel absentem, cum tendat per modum motus et inclinationis ad res. Pertinet autem ad eandem potentiam motivam ferri ad terminum adhuc non existentem, sed absentem, et tangere illum acquisitum et præsentem. Potentia vero apprehensiva distinguuntur penes diversam abstractionem seu immaterialitatem, secundum quam trahit res ad se, et hæc est diversa, secundum quod magis vel minus est dependens ab ipsa materiali præsentia obiecti.

Sequitur tertio cogitativam et reminiscenciam in homine non distingui ab æstimativa et memoria, sed esse ipsasmet potentias cum quadam perfectione participata ex conjunctione ad rationem, secundum quam discurrere possunt circa sua obiecta singularia, quod quidem pertinet ad diversum modum operandi, non ad diversam potentiam, quæ solum ex diversa immaterialitate obiecti diversificatur per se. Unde eadem potentia intellectus procedit et sine discursu in actibus primorum principiorum, et cum discursu in aliis sine variatione potentia, et appetitus sensitivus in nobis participat aliquid libertatis, ut docet D. Thomas in 1. 2. q. 74. art. 3., et tamen non est alia potentia specie diversa ab appetitu

sensitivo non habente talem libertatem.

DICO QUINTO: Non inveniuntur omnes sensus interni in omnibus animalibus, sed sensus communis invenitur in omnibus, tam perfectis quam imperfectis, imaginativa vero et memoria non invenitur in omnibus, et probabile est, quod neque æstimativa.

Sumitur hæc conclusio ex variis locis Aristotelis et D. Thomæ. Nam in 3. de Anima textu 156. ², lect. 5. apud D. Thomam ³, negat phantasiam quibusdam animalibus, ut formicæ, api et vermi. Explicat autem D. Thomas, quod imperfecta animalia habent phantasiam indeterminatam, non autem determinatam et distinctivam a sensu. Non enim phantasiaantur aliquid, nisi dum moventur a sensibili, quod utique est proprium sensus communis, qui solum movetur in præsentia sensibilium. Postea Philosophus infra textu 56. ⁴, lect. 16. apud D. Thomam ⁵, dicit, quod omnia animalia, etiam imperfecta, habent phantasiam et appetitum, quia cum læduntur, retrahunt se et dolent, cum autem aliquid conveniens sentiunt, dilatantur. Habent ergo appetitum, quia dolor et delectatio ad appetitum spectat. Ergo phantasiam, id est sensum internum habere debent; appetitus enim non movetur nisi a sensu interno, id est iudicio convenientia vel disconvenientia rei. Sed addit phantasiam illam solum moveri ad præsentiam sensibilis et cum tangitur animal, non autem percipere aliquid distans, ad quod moveatur vel fugiat, et sic phantasia non est ibi aliquid præter sensum communem, qui percipit ad præsentiam sensibilis convenientiam vel disconvenientiam ipsi sensui. Item in libro de Memoria

¹ 250 b 20.

² c. 3. (428 a 8).

³ Pa XX. 111 a.

⁴ c. 11. (434 a 2).

⁵ Pa XX. 139 a.

capite omnes sensus internos et externos 3. p. q. 8. art. 1. Et de internis idem habet 1. p. q. 78. art. 4. Et specialiter opusc. 43. cap. 4. ¹ assignat organa sensuum internorum modo a nobis posito.

Et communiter apud philosophos et medicos assignantur tres cellulae in cerebro, prima in fronte, quae per quandam interpositionem dividitur in duas, quarum prima, quae anterior est, deservit sensui communi, quia humidior est et aptior ad apprehendendum, ibique inveniuntur terminari omnes viæ, quae ducunt ad sensus externos. Aliae duae cellulae sunt in posteriori parte capitis a medio. Et prima, quae est magis in media parte capitis, servit pro aestimativa seu cogitativa. Quae vero declinat ad posteriorem partem capitis, servit pro memoria, quia pars illa siccior est et aptior ad conservandas species, et si ibi fiat læsio, sentimus quoque memoriam lædi. Et hoc etiam iuvat ad ponendas istas potentias distinctas, quia inveniuntur istae cellulae seu organa distincta pro ipsis potentiis, licet aliqui medici dicant, eas deservire pro aliis ministeriis, v. g. pro efformandis spiritibus animalibus vel pro excrementis cerebri evacuandis.

At vero P. Suarez libro 3. de Anima cap. 31. n. 7. concedens cum Galeno ² istas tres cellulas interiores dicit eas non deservire pro diversis potentiis, sed pro diversis partibus seu officiis eiusdem potentiae. Quod est reducere difficultatem fere ad quæstionem de nomine, an sint illae partes seu officia vocanda potentiae. In potentiis enim materialibus, quae non habent tantam perfectionem et eminentiam, si inveniuntur distincta organa cum diversis temperamentis et diversa officia seu actus,

cur non ponemus distinctas potentias, cum hæc sint principia distinguendi illas?

ARTICULUS III.

EXPEDIUNTUR DIFFICULTATES
CONTRA PRÆCEDENTEM
DOCTRINAM.

Primo argui potest ad probandum, quod in ratione cognoscitivi non differunt imaginativa et sensus communis, aestimativa et memoria, illis argumentis, quibus art. 1. præc. ³ arguebatur istas potentias absolute non distingui, præsertim quia distinctio penes absens et præsens, penes apprehendere et retinere et similia, solum sunt differentiae accidentales in genere cognoscitivo; tum quia eisdem speciebus cognoscitur absens et præsens; tum quia in intellectu conveniunt eidem potentiae; tum quia in appetitu sensitivo non variatur potentia penes absens et præsens, licet variari possint actus; tum quia ex parte organi non videntur reperiri nisi tria loca vel cellulae pro potentiis interioribus. Denique quia etiam sensus communis apprehendit res absentes, ut patet, quando in somno apprehendit, ut docet S. Thomas 1. p. q. 84. art. 8. ad 2. Ergo ratio absentis non distinguit sensum communem ab imaginativa.

Ad hæc omnia iam **RESPONSUM** EST præc. art. Et in summa diximus ex D. Thoma 1. p. q. 79. art. 7. ad 2. *rationem præteriti et præsentis* ex parte obiecti posse distinguere potentias apprehensivas materiales, non vero potentiam intellectivam, eo quod ista ex suo genere et propria ratione obiectiva abstrahit

a conditionibus materialibus et respicit res in universali. Unde modus præteriti vel præsentis, qui sunt modi singularitatis, non possunt variare potentiam intellectivam, bene tamen potentiam sensitivam, quæ versatur circa singularia secundum immutationem, quæ ab obiecto immutatur potentia et trahuntur res ad ipsam. Unde quod ista mutatio pendeat a præsentia sensibili et singulari ipsius obiecti vel ab illa abstrahat et independenter ab illa moveat, diversum modum abstractionem ponit in ipsa immutatione et motione obiecti.

Appetitus autem non trahit res ad se neque immutatur ab illis intentionaliter, sed inclinatur in res apprehensas et movetur ab anima ad res. Unde modus tendendi per inclinationem et motum ad res ipsas non variat modum potentiae penes absens et præsens, quin potius eadem vis motiva debet respicere absens, ut tendat, et præsens, ut quiescat, licet diversi actus sint tendere et quiescere per modum appetitus.

Quod vero *eisdem speciebus* utantur istae potentiae, iam supra diximus ¹, quod etiamsi essent eadem species ex parte obiecti representati, non tamen ex parte modi utendi illis et representandi, quia sensus communis utitur speciebus sensibilibus ut combinatis ad iudicandum et discernendum tam de illis quam de actibus sensuum externorum, et sic non solum representant res ipsas, sed etiam actus potentiarum, quod non est in sensu externo. In imaginativa autem adhuc diversimode combinantur, tum quia diversas species componit imaginativo modo, tum quia depurat species a dependentia præsentiae. Constat autem ad diversum lumen specie posse easdem species sufficere cum diversa combi-

natione et modo utendi, sicut in diversis scientiis et habitibus naturalibus et supernaturalibus.

Quod vero *sensus communis* dicatur cognoscere res in absentia, iam supra diximus ² formaliter et per se sensum communem semper ferri in præsens, vel quod in se præsens sit, vel quod appareat ut præsens. Quodsi res non existens in se representetur ad modum existentis, quia species mediantibus spiritibus animalibus descendunt ad organa sensuum externorum et inde revertuntur ad sensum communem quasi ejaculatae a sensibus externis, ut aliquando accidit in somno et in præstigiis etiam vigilantium, tunc sensus communis apprehendit res apparenter præsentem seu representatam per modum præsentiae, licet hallucinetur, sed tamen imaginativa et memoria apprehendunt res, etiamsi non appareant, ut præsentem, sed sub ratione præteriti aut imaginabilis.

Secundo arguitur ex P. Suarez libro 3. de Anima cap. 30. n. 13. Nam potentia, quæ cognoscit abstractivè et in absentia obiecti, potest etiam cognoscere in præsentia. Nam impossibile est, quod cognoscat abstractivè, nisi aliquando in præsentia obiecti fuerit immutata, siquidem debet recipere species ab ipsis obiectis, prout a sensibus externis percipiuntur, id est in eorum præsentia. Ergo si tunc attendat memoria vel phantasia ad cognoscendum id, cuius recipit species, cognosceret id, cuius recipit species, cognosceret ut præsentem, et sic non oportet ponere distinctas potentias ad cognoscendum ut præsens vel ut absens, siquidem eadem potentia cognoscit utrumque. Si autem ly „ut absens” specificaret, numquam cognosceret præsens.

Quodsi dicatur non immutari ima-

¹ De Potentiis Animæ (Pa XVII. 29 b, 30 a).
² 8. De Usu Partium c. 6.
³ 246 a 46.

¹ 253 a 15.
² 247 b 35; 254 b 16.

ginativam vel memoriam immediate in præsentia obiecti, sed eo absente, ergo dum est præsens obiectum et movet sensum, non immutatur phantasia, sed aliquo tempore post immutabitur et interim nihil agitur in illa. Quod videtur contra experientiam, quia eo ipso, quod sensus movetur ab obiecto, immutatur etiam phantasia, ergo ita facile excipit species, sicut sensus apprehendit, et sic non oportet, quod distinguantur. Quodsi non simul cum sensu immutatur phantasia, sed aliquando post, ergo oportebit, quod res aliquamdiu sit præsens sensui, ut possit imaginativa vel memoria immutari, siquidem non tam facile mutatur, cum tamen experiamur, quod statim ac res videtur attente, in memoria remanent species.

Confirmatur, quia sicut sensus communis concurret cum sensibus externis ad suas sensationes, ita et imaginativa. Nam si imaginamur circa eandem rem, quam præsentem habemus, minime idem sentimus. Ergo non oportet distinguere phantasiam a sensu communi vel memoriam ab aestimativa ratione absentiae vel præsentiae.

RESPONDETUR, quod licet memoria vel imaginativa immutentur in præsentia obiecti et tunc illud cognoscant, adhuc tamen distinguuntur a sensu apprehendente, quia sensus apprehendens solum in præsentia obiecti et dependenter ab illo et sistendo in illo cognoscit, memoria autem et imaginativa cognoscit in præsentia obiecti, non sistendo ibi nec dependenter ab illa, sed ut possit etiam in absentia percipere, quod est præcipuum, ad quod ordinatur. Et ita quod cognoscat in præsentia, non est per se in istis potentiis, sed propter alia, scilicet ut cognoscant etiam in absentia, ad quod tamen requiritur, quod prius recipiant species in præsentia, et dum recipit, cognoscit. Nec

tamen superfluit sensus apprehendens tantum in præsentia, quia in memoria non solum servantur species representantes obiectum externum, sed etiam representantes ipsum actum visionis vel auditionis. Recordamur enim nos vidisse vel audisse et cognovisse et iudicasse de obiectis et de actibus sensuum. Ergo oportet, quod quando species imprimuntur ipsi memoriæ, iam supponatur cognitio et iudicium consummatum de ipsis obiectis sensuum et de actibus eorum et de differentia et convenientia obiectorum inter se. Hoc autem non fit per ipsos sensus externos, qui non iudicant de actibus propriis vel de differentia aliorum obiectorum. Ergo ut ista in memoriam referantur, oportet, quod ante memoriam sint cognita, et cum non possint a sensibus externis cognosci nisi obiecta tantum, non actus, oportet pro illis poni sensum apprehendentem internum præter memoriam.

Ad id, quod dicitur ita facile immutari phantasiam sicut sensum communem, respondetur ita facile quoad impressionem, sed non quoad retentionem specierum, neque quoad formationem ex diversis speciebus præconceptis, neque quoad cognitionem in absentia. Unde ea quæ leviter videmus, non perfecte retinemus, sed facile obliviscimur. Si autem aliquando retinemus, hoc est vel ex bonitate dispositionis vel ex nimia attentione, quæ æquivalet pluribus aliis actibus non ita perfectis. Requiritur autem diversa dispositio ad retinendum vel ad apprehendendum in absentia, quam ad apprehendendum dependenter a præsentia obiecti.

Quodsi instes: Nam phantasia unicam rationem formalem debet habere, qua feratur in obiectum; propria autem eius ratio est cognoscere in absentia, et per hoc distinguitur a sensu communi, ergo numquam poterit cognoscere præsentia, quia

non potest sub ratione absentis cognoscere illa. Debet autem cognoscere præsentia, siquidem immutatur et recipit species ab obiectis præsentibus, et cum sit cognitio a sensu dependens, in præsentia eius etiam formatur, excipiendo autem species statim cognoscit, quia formatur illis. Ergo potest phantasia cognoscere præsentia.

Respondetur phantasiam cognoscere præsentia, quando actu movent sensum, sicut etiam intellectus ea cognoscit, sed non sub ratione præsentiæ tantum, id est dependenter ab immutatione ipsius sensibilis præsentiis, sed sub ratione altiori, id est sub ratione imaginativæ, quod ad præsentia et absentia se potest extendere, sine alligatione tamen ad præsentiæ. At vero memorativa numquam cognoscit præsentia, sed semper sub ratione præteriti seu memoriæ, res vero insensatas præsentes aestimativa percipit.

Ad confirmationem respondetur imaginativam non concurrere per se ad sensationes externas, neque istas ab illa per se dependere, quia possumus bene sentire aliquid sine hoc, quod imaginemur, licet aliquando simul possimus sentire et imaginari, sed hoc est per accidens et concomitanter.

Tertio arguitur ad probandum non dari aestimativam, quia species illæ insensatæ, quas dicimus deservire huic potentiæ, ut odium, amicitia, filiatio etc., excedunt omnem rationem sensibilem, sunt enim relationes, quæ nec sunt sensibile proprium neque commune, cum inter illa non numerentur, neque per accidens, cum non sint substantia, ergo excedunt omnem rationem sensibilis. Item quia non potest cognosci, quod hoc sit conveniens vel nocivum isti vel illi, nisi per comparisonem huius ad illud. Uti autem comparatione non convenit nisi potentiæ discursivæ,

quæ collativa est, non sensui, ut sensus est et ut invenitur in brutis. Denique istæ species insensatæ non possunt advenire per sensus externos, quia ab illis non percipiuntur. Nihil autem ad internos sensus transit, nisi quod per externos percipitur. Nec sensus externus potest generare species ita perfectas et supra se excedentes, sicut sunt species insensatæ.

RESPONDETUR ad primam partem argumenti non cognosci relationes a sensu interno sub proprio modo relationis, scilicet cum comparatione ad terminum vel discursu neque in universali, sed ut se tenent ex parte fundamenti seu ut exercentur in illo, non ut in actu signato et secundum se relatio potest apprehendi. Fundamentum autem est res ipsa sensibilis prout convenientiam vel disconvenientiam fundat. Sic autem non sentitur a sensu externo, quia illud fundare convenientiam vel disconvenientiam non est color vel sonus aut odor vel aliquid, quod sensu externo percipitur, ipsa tamen relatio ut condistincta a fundamento et ut comparative accepta ad terminum non attingitur per aestimativam sine collatione. Et cum dicitur, quod tales relationes non sunt aliquo modo sensibiles per se vel per accidens, respondetur, quod directe non sunt aliquod tale sensibile nec formaliter, bene tamen fundamentaliter, quatenus in illis fundantur, sicut in natura et qualitatibus lupi fundatur contrarietas ad ovem. Et non est necesse, quod omnia, quæ cognoscuntur in intellectu vel sensu interno, sint cognita per sensum externum, sed sufficit, quod in specie, quæ emittitur ab obiecto et deinde a sensu, virtualiter contineantur illa omnia et explicari possint in potentia superiori. Et sic dicit D. Thomas 1. p. q. 78. art. 4. ad 4., « quod licet operatio intellectus

oriatur a sensu, tamen in re apprehensa per sensum intellectus multa cognoscit, quæ sensus percipere non potest, et similiter æstiativa, licet inferiori modo ». Itaque bene potest cognosci per sensum internum aliquid, quod directe et formaliter a sensu externo non cognoscatur, sed sit modus aliquis seu respectus fundatus in illis sensibilibus et in eis virtualiter contentus.

Ad secundam partem respondetur in brutis non esse necessariam comparationem collativam, sed sufficere naturalem instinctum, quo immediate repræsentet rem aliquam ut notivam vel ut convenientem. Naturalis autem instinctus dicit quamdam determinationem naturæ et necessariam tendentiam ad aliquid, comparativa autem cognitio fit cum quadam indifferentia, qua extrema comparantur, ita ut resolvatur aliquid in sua extrema vel compositivo modo fiat ex illis. Quod quidem in homine æstiativa cum collatione et discursu quodam facit, quem participat ex coniunctione ad rationem, ut S. Thomas docet 1. p. q. 78. art. 4. ad 5., ideoque vocatur cogitativa, quia cogitando seu comparando seu conferendo cognoscit. In brutis autem non fit cognitio per comparationem et collationem extremorum, sed per naturalem instinctum, id est ex ipsa vi et inclinatione naturæ habentis potentiam ad cognoscendum nocivum vel convenientem ex ipsa determinatione naturæ, non ex comparatione extremorum, ut docet D. Thomas quæst. de Anima art. 13. ¹ et 2. 2. q. 47. art. 15. ad 3. et 1. 2. q. 13. art. 2. ad 3. Et sicut iste instinctus naturalis datur ab auctore naturæ ad apprehendendum convenientem vel disconvenientem, ita ad iudicandum, quod hic et nunc sit conve-

niens sibi vel disconvenientem. Nam ad hoc totum se extendit naturalis instinctus, qui est non solum ad apprehendendum, sed etiam ad discernendum seu iudicandum, sicut etiam reliqui sensus discernunt inter sua obiecta, non quidem cum aliqua comparatione seu collatione, sed quia non unum tantum obiectum, sed plura possunt attingere, et unum distincte ab alio, et non confuse, ideo dicuntur discernere inter illa. Sic æstiativa discernit seu indicat de convenientia vel disconvenientia rei ipso naturali instinctu seu determinatione potentiae, qua cognoscit ista distincte.

Ad tertiam probationem respondetur species insensatas accipi per sensus exteriores, non ut formaliter cognitas ab eis, sed ut virtualiter contentas in ipsis rebus sensibilibus, quas apprehendunt. Res enim insensatæ continentur et accipiuntur ex sensatis, nec est necesse, quod omnia, quæ cognoscuntur ab intellectu vel sensu interno, cognoscantur formaliter in externo, sed sufficit in obiecto illo contineri, ut ex illo accipi possint, ut seq. art. amplius dicemus.

Ultimo arguitur: Quia si memoria est potentia cognoscitiva, ut diximus, non differet ab æstiativa, ut diximus ². Non differet ab æstiativa, quia cognoscet per easdem species, per quas apprehensiva, quia eas conservat. Nec sufficit dicere, quod una cognoscit in præsentia et alia in absentia, quia, ut vidimus, aliquando apprehensiva, ut sensus communis, apprehendit in absentia, ut in somniis, et similiter memoria aliquando cognoscit in præsentia, ut cum accipit species ad conservandum, tunc enim movetur ab obiectis præsentibus. Confirmatur, quia si potentiae memorativæ sunt cognoscitivæ, semper actu cognoscerent, quia semper

¹ Pa VIII. 505 b.
² 255 b 25.

ARTICULUS IV.

QUÆ SINT SPECIES IMPRESSÆ ET EXPRESSÆ IN SENSIBUS INTERNIS.

habent species sibi inherentes et se informantes, quod sufficit ad cognitionem. Denique D. Thomas opusc. 14. in principio ¹ dicit, quod « memoria non habet aliquem actum, sed loco actus solum tenet, quasi parata capiendi a se ».

Ad hæc omnia iam supra ² respondimus potentiam apprehensivam et memorativam habere easdem species, sed diverso modo ordinatas, scilicet cum dependentia a præsentia et mutatione obiecti vel sine illa, cum quo tamen stat, quod potentia apprehensiva possit rem in se absentem, apparet tamen præsentem cognoscere quasi in imagine; sic enim solum attingitur res absens materialiter et per accidens, formaliter autem ut præsens. Et similiter memorativa aliquando tangit rem præsentem, quia accipit speciem ab illa, non tamen ibi sistendo et ab ea dependendo, sed sub ratione præteriti formando, ut possit memorari.

Ad confirmationem negatur sequela, quia bene stat species actu inherere potentiae quoad suam entitatem, non tamen actu repræsentare ex defectu excitationis usus talis speciei, sicut quando dormimus. Non enim species semper repræsentative informare, sed aliquando solum entitatively constat, quando sunt in aere. Videatur S. Thomas 1. p. q. 79. art. 6. ad 3. et 2. Contra Gent. cap. 74. in fine, ubi ostendit, quomodo in intellectu possint species conservari, etsi actu non intelligat. In illo autem loco ex opusc. 14. loquitur expresse D. Thomas non de memoria sensitiva, sed de intellectiva, quæ non habet distinctum actum ab ipso intellectu neque est potentia distincta ab illo, sed solum dicitur memoria, quia conservat species, ut infra q. 10. dicemus ³.

SUPPONIMUS dari species in sensibus internis, sicut datur cognitio. Quodsi illæ potentiae internæ sunt altiores in cognoscendo, etiam requirunt altiores species vel saltem altiori modo ordinatas, ut cognitio elevatior elici possit. Specialiter autem quando obiecta repræsentata sunt altioris abstractionis, ut intentiones insensatæ, requirere videntur aliquas species perfectiores et elevatiores repræsentantes tales intentiones, sicut odium, inimicitiam, filios, parentes etc. Istæ enim formalitates non repræsentantur in sensibus externis, et tamen cognoscuntur ab internis, ergo datur aliquod principium repræsentativum illarum, quod non debet esse ita materiale et imperfectum, quod sistat in ipsis rebus sensatis, sicut sistunt sensus externi; ergo perfectior species debet esse quam species sensus externi, quæ solum repræsentat res sensatas. Unde immerito Suarez negat istas species insensatas libro 3. de Anima cap. 9. n. 12. et 13. Quodsi velit dari quidem illas, sed non distinctas a sensatis repræsentantibus subiecta intentionum insensatarum, non contendo, dummodo distinctæ esse debeant et perfectiores quam illæ, quæ solum repræsentant res sensatas, et nullo modo intentiones insensatas, ut in sensibus externis.

Quare de istis currit DIFFICULTAS, qua virtute et a quo agente generentur istæ species insensatarum, quæ perfectiores sunt sensatis, et ab im-

¹ De Natura Verbi Intellectus (Pa XVI. 179 b).

² 255 a 15; 261 a 28; 262 a 32.

³ art. 6.

perfectiori numquam perfectius generatur.

RESPONDETUR ERGO species istas insensatas colligi ex ipsis sensatis, quia in ipsis continentur tamquam intentiones eis convenientes.

Sed qua virtute ab istis speciebus sensatis educantur, cum sint superiores illis, est duplex modus dicendi, et utrumque probare videtur Mag. Bañez 1. p. q. 79. art. 3. dub. 1. ad 2. argum. in fine.

Primus est, quod illa species insensata sit ab ipso obiecto sensibili emittente ex se immediate species istas ad potentias interiores per sensus externos. In quo illud semper difficultatem facit, quomodo, cum illae species indifferenter per aerem diffundantur, non percipiuntur ab omnibus, sed si lupus v. g. emittit species inimicitiae respectu ovis, sola ovis percipit illam inimicitiam lupi, non vero alia animalia, ut canis vel homo etc., quia licet illa inimicitia lupi non representetur ut contraria cani, sed ovi, tamen hoc ipsum dicimus, quod percipiet canis, scilicet quod lupus sit inimicus ovi, et non ipsi cani, siquidem species illa representans inimicitiam ad ovem aequae diffunditur ad sensus canis et aliorum animalium, qui in eodem medio sunt, et sic omnes percipient, quod lupus sit inimicus ovi, quia specie illa informantur. Quodsi hoc semel concedatur, eadem ratione percipiet quodlibet animal quaslibet intentiones insensatas, sive ad se pertineant sive ad alium, v. g. quod lupus sit amicus alterius lupi, quod ista palea sit utilis ad nidificandum tali avi, quod ista herba sit nociva tali animali vel conveniens alteri, et denique omnes istae intentiones, quae sunt innumerabiles a quibuscumque percipientur, quia omnium sensus

aeque actuant et informant utpote ab obiectis immediate emissae, cum tamen nos nihil tale sentiamus.

Alter modus dicendi est, quod istae species insensatae non fiunt immediate ab obiectis exterioribus, sed quod fiunt ab ipso animali, a quo solo percipitur illa intentio, idque virtute animae utentis sensitiva potentia ut formativa illarum specierum. Unde dicit S. Thomas opusc. 43. cap. 4. 1.

«quod aestimativa est virtus apprehendens de sensato, quod non est sensatum, sicut ovis inimicitias lupi.»

Ubi pondero, quod dicit apprehendere hoc ex sensato, non ex sensibili; obiectum autem prout extra non est sensatum, sed sensibile. Itaque ab illa potentia, in qua obiectum redditur sensatum, fiunt virtute animae species illae eleviores seu quae dicuntur insensatae, quia sicut in anima est virtus radicalis ad apprehendendum intentiones insensatas ex praesuppositione cognitionis rerum sensatarum, ita est virtus ad hoc, ut species sensatae, licet crassiores et imperfectiores sint, possint immittere species perfectiores insensatas virtute ipsius animae operantis per potentiam sensitivam tamquam per instrumentum naturaliter motivum superioris potentiae; ad hoc enim dantur sensus externi, ut moveant internos saltem virtute animae. Ad quod etiam valde iuvat virtus caelestis, quae eminentiam habet ad influendum super actiones intentionales, ut dicit D. Thomas q. 5. de Potentia art. 8. 2.

Imo haec eadem difficultas currit in obiectis ipsis materialibus externis respectu sensuum externorum, quomodo scilicet possint obiecta ita materialia et crassa producere species illas, quae sunt magis immateriales et perfectae quam accidentia

¹ De Potentia Animae (Pa XVII. 30 a).
² Pa VIII. 118 a.

materialia, quae representant. Et tamen dicimus ab obiectis emitti, quia sensibilia sunt ex natura sua, et praesertim quia quantum ad hanc actionem emittendi species intentionales subordinantur virtuti caelesti, quae ad intentionales actiones habet eminentiam.

Eodem etiam modo dicemus, quod species semel receptae in sensibus habent vim movendi aestimativam eius, in quo sunt, et consequenter emittendi species insensatas, quae sunt perfectiores, contentae tamen in ipsis obiectis sensatis, idque faciunt tum virtute animae, tum virtute caelesti, quae sunt virtutes superiores.

Qua sit autem haec virtus animae? Iam diximus esse potentiam sensitivam inferiorem, non ut cognoscitiva est suo modo inferiori, sed ut activa et motiva est potentiae superioris. Sic enim est productiva speciei non sibi, sed superiori potentiae deservientis, et sic operatur virtute animae, quae eminenter omnes potentias continet et dat isti inferiori motivam vim superioris in emittenda specie.

Ex quo patet ad rationem dubitandi, scilicet qua virtute fiant, cum sint perfectiores quam species sensatae; hoc enim ex dictis iam solutum est.

Alius modus formandi istas species datur non per simplicem et naturalem emissionem ab obiectis vel potentiis inferioribus, sed per formationem ipsiusmet aestimativae, quae ex praconceptis speciebus format alias non minus quam imaginativa. Sed haec formatio praesupponit praecessisse iam aliquam speciem eamque fuisse praconceptam, ideoque illa formatur ex idolis seu speciebus expressis, de quibus statim dicemus.

Secunda ergo difficultas est circa speciem expressam seu idolum, quod formant potentiae interiores cognoscentes rem in absentia. Constat enim ponendam esse istam speciem expressam ex parte termini cognitionis, et non sufficere speciem impressam, quae se tenet ex parte principii. Et generaliter est necessaria pro omni cognitione, sive in praesentia sive in absentia rei, eo quod obiectum mediante illa debet concurrere cum potentia ad eliciendam cognitionem. Exigitur tamen, quod etiam obiectum terminet talem cognitionem secundum esse proportionatum ad terminandum illam. Et ita si res sit absens, oportet, quod in aliqua imagine vel similitudine expressa representetur, ut terminet cognitionem, et similiter si spirituali modo debeat cognosci a potentia. Unde D. Thomas 1. Contra Gent. cap. 53. dicit, quod species expressa debet formari, quando potest indifferenter cognosci res absens et praesens, et secundo quando res debet immaterialiter seu spiritualiter attingi, et in primo convenit cum intellectu imaginatio, quae etiam rem absentem cognoscit. Quae omnia uberius explicamus infra ¹.

EST ERGO DIFFICULTAS, an ista species expressa seu idolum formetur ab ipsamet potentia cognoscente per illud, an ab alia experiente et proponente illud potentiae, ut cognoscat. Facit enim difficultatem in hac parte tum auctoritas D. Thomae, tum ratio.

Auctoritas est opusc. 14. 2, ubi inquit: «In verbis, quae imaginativa fiunt, non est ratio verbi expressa. Aliud namque est in ea, unde similitudo exprimit, et aliud, in quo terminatur; exprimitur enim a sensu et terminatur in phantasia, cum phantasia sit motus factus a sensu

¹ q. 11. art. 2.

² De Natura Verbi Intellectus (Pa XVI. 179 a).

secundum actum ». Et infra ¹ dicit, quod « intellectus non emittit ad aliquid aliud conceptiones suas, sicut facit sensus ». Idem docet 4. Contra Gent. cap. 11., ubi inquit, quod « sensible exterius formam suam exterioribus sensibus imprimit, a quibus procedit in imaginationem et ulterius in memoriæ thesaurum. In quolibet tamen huius emanationis processu principium et terminus pertinent ad diversa; non enim aliqua potentia sensitiva in seipsam reflectit ». Ita D. Thomas. Ubi rationem insinuat, quia videlicet potentia sensitiva non potest reflectere in seipsam, ergo neque intendere in speciem expressam inhærentem sibi, ut in ea cognoscat obiectum; sic enim in seipsa seu in aliquo sibi inhærente cognosceret.

Confirmatur hoc, quia possunt fieri apparitiones in phantasia, non per aliquam vitalem actionem producendo imaginem, sed quia facta commotione in spiritibus animalibus seu sanguine, ubi resident species ex sensibus relictæ, varie combinantur illæ species et apparent ipsi phantasiæ diversæ representationes, quas utique tamquam terminum representationem intuetur et consequenter ut speciem expressam. Et quod hoc fiat per motum sanguinis et spirituum, et non per vitalem expressionem, constat, quia in somno apparent istæ imagines ex descensu sanguinis ad principium sensitivum et commovendo species, quæ in ipsis spiritibus resident, ut ex Philosopho in libro de Somno et Vigilia ² docet S. Thomas 1. p. q. 111. art. 3. et q. 3. de Malo art. 4. ³ et q. 16. art. 3. ⁴ Et eadem ratione angelus vel dæmon potest in ipsa phantasia apparitiones istas

¹ Pa XVI. 180 b.
² c. 3. (461 b 11).
³ Pa VIII. 265 b.
⁴ l. c. 421 b.

formare per eandem commotionem spirituum et sanguinis, ut eisdem locis docet S. Thomas. Illa autem commotio localis angeli non est elicientia vitalis ipsius imaginatiæ.

NIHILOMINUS DICENDUM EST, quod species expressa seu idolum non formatur in phantasia seu potentia interiori nisi per actum vitalem potentie cognoscentis, licet verum sit, quod species impressæ, quæ per modum principii debent concurrere ad cognitionem, locali motu possint imprimi et deferri ad ipsam phantasiam illamque excitare ad formandum tale idolum.

Et hoc solum intendit D. Thomas in locis præallegatis; alias enim ex eo attribuit phantasiæ necessitatem formandi idolum, quia indifferenter potest cognoscere absentia, in quo convenit cum intellectu. Ergo sicut in intellectu formatio verbi fit per cognitionem, etiam in phantasia.

RATIO AUTEM EST, quia species expressa est imago vitalis, quia representat non ut principium cognitionis, sed ut terminus eius, et consequenter non ante vitalem actionem, sed post ipsam et dependentem ab ipsa ut terminus eius, alias non esset expressa species et per modum termini representans ipsi cognitioni. Ergo licet species impressa, quæ est principium cognitionis, possit per motum extrinsecum advenire, tamen expressa, quæ est terminus cognitionis et operationis immanentis, non potest per extrinsecam operationem, sed per cognitionem vitalem produci. Quod vero talis species expressa non possit formari ab una potentia et deservire alteri, ut in ea tamquam in termino cognoscat, patet, quia quod formatur ab una potentia, non potest esse terminus operationis elicite ab altera,

nec formaliter illi reddere rem cognitam et representatam per modum termini. Sed si species formata ab una potentia representata alteri, solum potest esse movendo illam obiective, siquidem extra illam est, et sic ut tale idolum seu imago representaret et cognosceretur ab alia potentia, deberet emittere speciem sui ad illam, sicut imago exterior, quæ obiective movet potentiam, per speciem sui movet illam. Si autem species expressa deberet informare aliam potentiam mediante specie a se emissa, iam non informaret ut terminus cognitionis, sed ut obiectum movens ad extra.

Ad auctoritates D. Thomæ. Ad primum respondetur, quod negat verba imaginatiæ potentie esse expressiva, non quia non sint formata per cognitionem æstimatiæ, sed quia in modo formandi dependent non a sola potentia et specie, sed etiam ab aliis motibus corporalibus et physicis, quibus species ipsæ deferuntur a sensibus ad phantasiam vel ex memoria depromuntur, et agitatione et commotione spirituum aut humorum species ipsæ disponuntur, ut moveri possint phantasia. Et hæc motio aliquando fit ab ipsomet homine, non solum dormiente, sed etiam vigilante et per voluntarium usum, ut dicit D. Thomas q. 3. de Malo art. 4. ¹, ali-

quando etiam potest fieri a causa extrinseca. Et species, quæ a sensu emittuntur ad phantasiam, vocat D. Thomas in eodem loco et aliis supra cit., quod sunt impressiones relictæ a sensibus, quæ in dormientibus descendunt cum sanguine seu spiritibus ad principium ipsum sensitivum, et inde movent phantasiam, perinde ac si ab ipsis obiectis exterioribus moveretur. Impressiones autem illæ non sunt species expressæ, quia istæ non movent cognitionem, sed sunt terminus actus seu cognitionis. Quia ergo expressio proprie loquendo debet esse partus quidam pure intentionalis et in genere cognoscitivo, ideo formatio illa verbi seu speciei, quæ dependet necessario ab aliqua commotione physica et alteratione spirituum vel humorum, in quibus species disponuntur et deficiunt, cadit a propria et perfecta ratione expressionis, et ratione illius dicitur fieri cognitio illa et formatio verbi per immutationem extrinseci moventis, et non per expressionem perfectam, sicut fit in intellectu nostro. Cui licet phantasia ministret species ut instrumentum intellectus agentis in genere obiectivo et intentionali, tamen ipsæ species impressæ spirituales sunt et verbum, quod formant, spirituale est, unde non dependet ab aliqua physica commotione spirituum vel humorum aut alia alteratione physica, ut formetur, sed pure intelligibiliter exprimitur. Et tamen quia dependet a phantasmatibus, adhuc imperfectiori modo exprimit verbum quam angeli, ut dicit S. Thomas 4. Contra Gent. cap. 11.

Quod vero dicit D. Thomas, quod « intellectus non mittit ad aliquid aliud conceptiones suas sicut facit sensus », respondetur non intelligi, quod sensus mittat conceptiones suas, ita quod potentia, cui mittit, non formet conceptionem seu idolum, sed formatum ab alia recipiat, ut per illam formaliter cognoscat, sed intelligitur, quod conceptiones formatæ a sensu mittunt ad illam species impressas eorum, quæ concipiunt, quod tamen non facit intellectus, quia non habet potentiam supra se, quam moveat. Et in hoc sensu aperte loquitur D. Thomas Contra Gent. cap. 11.

Ad rationem respondetur non colligi, quod potentia sensitiva sit

¹ Pa VIII. 265 b.

reflexiva, ex eo quod formet idolum et mediante illo cognoscat obiectum representatum in illo, dummodo non cognoscat ipsum verbum in actu signato et tamquam obiectum cognitum, sed ut medium cognoscendi. Sicut etiam non reflectit supra ipsum actum, licet utatur illo tamquam medio cognoscente et tendente ad obiectum, sic utitur idolo formato ut representante sibi obiectum extra tamquam termino producto ad representandum aliud, non ut sentiatur in se, quod requirebatur ad reflexionem.

Ad confirmationem respondentur apparitiones, quæ fiunt in somnio, non esse species expressas formatas a sensu et representatas seu apparentes phantasiæ, sed ut colligitur ex D. Thoma et Aristotele, species impressæ, quæ relinquuntur ex sensibus ponunturque in ipsis spiritibus seu sanguine. Delatæ in phantasiam movent ipsam ad formandum idola et cognoscendum, sicut cum erat in vigilia. Contingit autem sic: Quando dormitur, obstructis viis seu meatibus sensuum externorum per vaporum copiam contingit per agitationem sanguinis et spirituum descendere spiritus ipsos ad principia sensitiva, id est ad organa sensuum sic obstructorum. Et quia species ab ipsis sensibilibus impressæ in spiritibus illis sunt affixæ, utpote cum per illos deferantur ab una potentia ad aliam, rursus tales species ab ipsis sensibus, in quos descendunt mediantibus spiritibus eiaculantur in phantasiam ipsamque movent eodem pacto, ac si sensus vigilaret, quia dum vigilat, non aliter movet phantasiam quam emittendo species in spiritibus inclusas ad illam. Et quia contingit istas species diversimode commisceri et combinari, et similiter ipsam agitationem spirituum et humorum aliquando esse magis turbulentam, ali-

¹ Pa VI. 458 b.

quando magis sedatam et puram, inde etiam contingit somnia aliquando esse magis turbida et difformia, aliquando magis uniformia et pura, aliquando representare res maxime distortas et monstruosas, aliquando proprias, prout fuerit combinatio specierum in illis spiritibus vel dispositio aut infirmitas phantasiantis. Et quia angeli vel dæmones possunt intra cerebrum localiter movere spiritus et in illis combinare species, quæ a principis sensitivis mittantur ad phantasiam, inde est, quod variis apparitionibus possunt illam movere non solum in somnio, sed etiam in vigilia, et aliquando ita fortiter, quod putet aliquis se videre res extrinsecus, cum tamen solum sint species delatæ ad principia sensitiva et inde moventes phantasiam maiori aliqua vivacitate a dæmone procurata, ut ex locis D. Thomæ cit. colligitur et affirmat in 2. dist. 8. q. 1. art. 5. ad 4. ¹

An vero ista idola formentur aliquando per compositionem seu collationem, an simplici quadam formatione, respondetur, quod Avicenna, ut refert D. Thomas 1. p. q. 78. art. 4., posuit quamdam distinctam potentiam a ceteris, quæ deserviret pro formandis speciebus secundum compositionem, ut ex specie auri et montis speciem montis aurei. Sed tamen, ut advertit D. Thomas, hoc, quod est formare per compositionem collativam, solum invenitur in homine, propter quod æstiativa in ipso dicitur cogitativa, quia conferendo et discurrendo circa intentiones singulares formare potest species. At vero bruta non hoc faciunt per compositionem collativam, sed naturali instinctu, et sic modo ipso et formali ratione procedendi illa formatio in brutis simplex est. Ceterum id, quod naturalis instinctus facit,

combinatio est diversarum specierum, quæ per agitationem humorum et spirituum inter se commixtæ movent ad diversas res compositas representandas. Et ita ex parte rerum representatarum et combinationum specierum comparatio datur etiam in brutis, non ex modo cognoscendi et procedendi, quasi modo collativo et comparativo id faciant, sed per modum mixtionis specierum, quæ commixtæ faciunt formari idola representantia res compositas et coæcervatas.

Quodsi dicas: Cur similiter in sensibus externis non fit hæc commixtio specierum sicut in internis, sed distincte unumquodque cognoscitur?

Respondetur etiam aliquando con-

tingere in sensibus externis ex diversa dispositione medii, per quod deferuntur species, ut cum species soni aut odorum confunduntur, aut cum species visibiles refranguntur in angulis perspicillorum et multiplicentur aut confunduntur aut parvæ apparent, ut in aliquibus speculis. Frequentius tamen id accidit in internis sensibus, tum quia medium, quo deferuntur species, sunt ipsi spiritus, qui aptiores sunt ad commixtionem istam propter sui velocitatem et mobilitatem; tum quia potentia ipsa maiorem vim habent ad combinandum istas species et spiritus ipsos commovendos; tum quia minus pendent a presentia et immutatione obiectorum quam sensus externi, et ita facilius obiecta mutant in speciebus.

TRACTATUS DE ANIMA INTELLECTIVA

SUMMA TEXTUS LIBRI TERTII ARISTOTELIS DE ANIMA¹

Aggreditur in hoc libro Philosophus explicare naturam animæ intellectivæ. Ad quod agit tria: *Primum* præmittit ea, quæ ministrant intellectui, scilicet sensus internos, et propterea in principio recolligit numerum sensuum exteriorum proceditque ad explicandos sensus internos. *In secunda* parte agit de ipsa intellectu, *in tertia* de consecuto ad ipsam, scilicet appetitu et locomotivo. Et hæc per tredecim capita.

SUMMA CAP. 1.

In hoc capite colligit numerum sensuum exteriorum. Et facit duo: Primo probat non esse nisi quinque sensus; secundo solvit dubium illud, cur sint plures sensus externi.

CIRCA PRIMUM probat esse tantum quinque sensus externos. Et ratio eius reducitur ad hanc formam, ut S. Thomas notat hoc libro lect. 1.² Quicumque habet aliquod organum sensus, per quod cognoscuntur sensibilia, cognoscit per illud organum, quæcumque sensibilia pertinent ad talem sensum. Sed animalia perfecta habent omnia organa sensus. Ergo cognoscunt omnia sensibilia. Sed non habent nisi quinque sensus; ergo non sunt plures respectu priorum sensibilibus.

Maior constat, quia qui habet sensum tactus, per illum cognoscit omnes qualitates sensibiles, ergo similiter in aliis sensibus. *Minor* etiam probatur, quia necessario proportionantur media, per quæ moventur sensus et ipsa organa. Sed non datur nisi medium in-

ternum vel externum. Internum convenit tactui et gustui, qui sine externo medio sentiunt. Si vero loquamur de medio externo, illud solum est aer vel aqua; ignis enim propter summam activitatem non patitur a sensibilibus, neque terra propter nimiam densitatem, sola vero aqua et aer facile patiuntur a sensibilibus. Hoc autem medio aeris et aquæ utuntur visus, auditus et olfactus. Ergo non sunt plures sensus externi, quia nec plura media immutabilia. Quantum vero probet ista ratio, videri potest apud D. Thomam 1. p. q. 78. art. 3.

CIRCA SECUNDUM proponit difficultatem, quare plures sensus dati sunt a natura. Et respondet, quod ut non confundantur sensibilia communia cum propriis; datis enim pluribus sensibus quædam apprehenduntur a pluribus et sunt communia, quædam a quolibet sensu et sunt propria sensibilia.

SUMMA CAP. 2.

Incipit in hoc capite agere de sensibus internis. Et primo de sensu communi in isto, in sequenti autem de phantasia. Igitur in hoc capite facit duo: Primo proponit dubium quoddam et solvit; secundo resolvit dari sensum communem.

CIRCA PRIMUM tale dubium proponit. Cum constat nos cognoscere sensationes nostras, quia cognoscimus nos videre, nos audire etc., quaeritur, an hoc fiat ab eodem sensu vel ab alio. Respondet primo distinguendo in visione, quod dupliciter sumi potest, uno

modo ut immutatur a sensibili externo, et sic solum videt colorem, alio modo cum facta immutatione percipit se videre, et sic etiam sentit ipsam visionem, et non solum colorem, scilicet in exercitio ipso.

Secundo solvit dicendo, quod ipsa visio seu videns quodammodo dici potest coloratum, quatenus actus sentiendi fit unum cum sensibili mediante specie, et sic eiusdem virtutis est videre colorem et visionem, quæ specie coloris formatur, et sic potentia, quæ videmus nos videre, non est extranea ab ipsa potentia visiva.

CIRCA SECUNDUM assurgit ex hoc ad probandum dari sensum unum communem præter istos quinque externos, qui de omnium actibus iudicet. Nam licet unusquisque sensus iudicet de suis obiectis propriis et discernat inter illa, ut inter album et nigrum ipse visus, tamen non poterit discernere inter album et dulce, quia ad hoc necesse erat cognoscere utrumque extremum. Visus autem non nisi unum cognoscit, et tamen experimur nos cognoscere istas differentias et discernere inter sensibilia diversorum sensuum. Ergo oportet ponere alium distinctum sensum communem, qui hæc omnia percipiat.

Quomodo autem ille sensus communis moveri possit a sensibilibus ita diversis et in se contrariis. Respondet, quod ea, quæ sunt contraria in sensibus externis, respectu sensus, qui est universalior, non habent contrarietatem, quia procedit sub altiori ratione, sicut centrum circuli unit omnes lineas, quæ a contrariis partibus veniunt.

SUMMA CAP. 3.

Agit in hoc capite de phantasia et facit tria: Primo reicit antiquorum philosophorum opinionem, qui confundebant sensum et intellectum. Secundo ostendit, quod phantasia neque est intellectus neque sensus. Tertio ostendit, quid sit.

CIRCA PRIMUM excludit opinionem Empedoclis et Homeri, qui non distinguebant intellectum a sensu, eo quod intelligere putabant esse aliquid corporeum sicut et sentire, existimantes

utrumque fieri similitudine corporea, quia terram dicebant intelligi terra et aquam aqua. — Refutat autem hanc sententiam dupliciter: *primo* quia intelligere solum convenit hominibus, sentire pluribus aliis animalibus; ergo non sunt idem. *Secundo*, quia intellectu contingit sæpe nos falli et errare, sensus autem non errat circa proprium sensibile; ergo aliud est sensus ab intellectu.

CIRCA SECUNDUM probat phantasia non esse opinionem neque sensum neque intellectum, licet non sit sine sensu. Non est opinio, quia opinari non possumus cum volumus, phantasiari autem sic. Ut enim opinemur, requiritur fundamentum et ratio, ut imaginemur sufficit fictio. *Item* opinionem sequitur fides et fidem persuasio, hæc autem irrationalibus non convenit, quibus tamen convenit phantasiari. Non est sensus, neque *in potentia*, quia hic semper adest animali, phantasiari autem et imaginari non semper, quia non semper aliquid apparet. Neque est sensus *in actu*, tum quia sensus semper est verus circa proprium obiectum, phantasia autem decipi contingit; tum quia quæ sensu tenemus et tangimus, certo cognoscimus, quæ imaginamur, non certo semper tenemus; tum denique, quia in dormientibus datur imaginatio, sensus vero non operatur, sed ligatur. Non est intellectus, quia intellectus est circa prima principia, circa quæ non est falsitas, imaginatio vero sæpe fallitur nec primis principiis innititur.

CIRCA TERTIUM concludit, quid sit phantasia, quam definit per proprium actum dicens, quod phantasia est motus factus a sensu secundum actum, id est esse actum internum, qui causatur a motione obiecti sensibilis actu cogniti per sensum. Imaginatio enim non versatur circa obiecta ad extra immediate, sed ut cognita seu sensata a sensibus externis, indeque alia non sensata elicit, obiecta autem sensata et cognita possunt potentiam interioriorem movere. Et sic phantasia, quæ interior potentia est, ab exteriori sensu, non a sensibili ipso immediate movetur. Dicitur tamen phantasia quasi apparitio, sumpto nomine a præcipuo sensu movente, qui est visus, et ab eius lumine.

¹ 424 a.
² Pa XX. 99 a.

SUMMA CAP. 4.

Ab isto capite incipit agere Aristoteles de intellectivis potentiis earumque actibus, quæ est *secunda pars* huius libri, et hoc per quinque capita a quarto usque ad octavum hoc ordine: In hoc quarto capite agit de potentia intelligente, quæ dicitur intellectus possibilis, in sequenti de intellectu agente, in sexto capite de duplici actu eius, scilicet simplici apprehensione et compositione, in septimo de aliis duobus actibus, scilicet practico et speculativo. In octavo colligit quædam, quæ conveniunt animæ intellectivæ ex prædictis.

Igitur in hoc quarto capite agit de intellectu possibili, et dividitur in duas partes: In prima explicat, quid sit potentia intellectiva cognoscens seu intellectus possibilis, in secunda solvit quædam dubia.

CIRCA PRIMUM explicat naturam potentia intellectivæ per id, in quo convenit cum sensu, et per id, in quo differt.

Convenit cum sensu, quia est potentia passiva seu receptiva specierum, non quidem passione proprie dictæ, quæ est immutatio corruptiva, sed receptione intentionali. Unde colligit intellectum, licet non sit capax passionis proprie dictæ, esse tamen receptivum specierum et nullam ex se habere, sicut materia prima ex se nullam habet formam.

Differt vero a sensu in duobus: *Primo*, quia intellectus non est potentia organica seu corporea, alias non posset omnium corporum naturas percipere. *Secundo*, quod sensus ratione organi læditur ab excellenti sensibili, intellectus vero perficitur a maximo intelligibili.

CIRCA SECUNDUM proponit quatuor dubia: Primum circa obiectum intellectus, an per eandem facultatem cognoscamus universale et singulare, et distinguit singulare ab universali, quia illud dicit aliquid determinatum ad hanc materiam et has condiciones materiales, universale vero solam quidditatem ipsam seu naturam sine conditionibus illis naturalibus. *Et sic respondet*

singularia materialia (de his enim tantum est sermo) cognosci per sensum, universale vero per intellectum, in cognitione vero singularium se habere sicut lineam rectam et reflexam.

Secundum dubium, quomodo intellectus sit passivus, cum sit immaterialis, omne vero receptivum ratione naturæ recipit. *Respondet* receptionem naturalem seu materialem fieri ratione materiae, intentionalem vero, quæ est passio impropria, in immaterialibus debet fieri.

Tertium dubium, an intellectus sit per seipsum intelligibilis, an per aliquid superadditum. *Respondet* intellectum per se esse immaterialem, sed non intelligere se per essentiam suam, quia est in pura potentia intelligibili, et non in actu, unde cum recipiat species ab obiectis, ad instar illorum obiectorum intelligitur, et non immediate seipso.

Quartum dubium, cur id, quod est intelligibile, non semper intelligat. *Respondet*, quod res existentes in materia sunt intelligibiles in potentia, intelligibile autem in potentia non est idem intellectu nec illi convenit intellectus.

SUMMA CAP. 5.

In hoc capite agit de intellectu agente. Et facit tria: Primo probat debere dari intellectum agentem præter possibilem. Secundo ostendit, in quibus conveniat cum intellectu possibili et in quo differat. Tertio explicat, quid sit intellectus in actu.

CIRCA PRIMUM probat debere dari intellectum agentem, ex eo quod datur intellectus possibilis, qui non semper est in actu, sed aliquando in potentia, aliquando in actu. Ergo oportet, quod sit aliquid, per quod reducat in actum, alioquin semper erit in potentia. Reducitur autem in actum primum per species intelligibiles. Ergo oportet dari aliquam potentiam, quæ producat istas formas seu actus primos, et tamen non cognoscit, quia cognitio supponit species.

CIRCA SECUNDUM convenit in tribus cum intellectu possibili: *Primo*, quia est separabilis a corpore, cum non sit potentia organica, sed spiritualis;

agit enim in intellectum possibilem. *Secundo*, quod est impassibilis. *Tertio*, quod est immixtus, id est non compositus ex naturis corporeis neque actus organi corporei.

Differt in uno, quia intellectus agens est in actu, cum sit potentia activa, possibilis in potentia ad recipiendas species.

CIRCA TERTIUM numerat tres conditiones intellectus in actu: Primo, quod sit res ipsa intellecta non in esse rei, sed in esse repræsentativo. Secundo, quod intellectus in actu sit prior tempore et natura intellectu in potentia ordine perfectionis, quia potentia non reducit in actum, nisi per id, quod est actu, nec scientia aliqua fit nisi ex præexistente aliqua cognitione, ut 1. Poster. dicitur. Tertio, quod intellectus in actu semper est in actu, possibilis vero aliquando est in potentia, aliquando reducit in actum.

IN CALCE CAPITIS COLLIGIT, quod intellectus est separatus, id est sine organo corporeo, quod incorruptibilis, quia caret corpore, quod perpetuus. Quomodo vero intelligat anima separata? Respondet non reminisci seu intelligere (scilicet eo modo, quo nunc), quia corrumpitur intellectus passivus, id est phantasia, a qua hic dependet intellectiva cognitio et fit reminiscentia.

SUMMA CAP. 6.

Agit de duplici actu intellectus, et facit duo: Primo dividit actum intellectus in simplicem et compositum; secundo explicat utrumque.

CIRCA PRIMUM dividitur actus intelligendi in simplicem apprehensionem, qua intelligimus res simplici modo, ut hominem, equum etc., et in compositum, qua ista simplicia coniungimus vel separamus, ut faciendo propositionem: «Homo est animal», vel «homo non est lapis». In prima nec est veritas nec falsitas, in secunda vero utrumque. Deinde simplex præcedit compositam et ad illam ordinatur.

CIRCA SECUNDUM explicat operationem simplicem seu cognitionem indi-

visibilium ex obiecto suo distinguitque triplex indivisibile seu incomplexum: *Primum*, quod solum est indivisibile ex parte modi, licet non sit ex parte rei, ut si aliquod complexum in se per modum unius accipiatur, accipiendo illud per modum unius extremi, ut si dicatur «homo albus ambulat», ly «homo albus» sumitur per modum unius. *Secundo* dicitur indivisibile, quod habet unam speciem sui, licet alias habeat partes, ut domus, homo, lapis etc. *Tertio* dicitur indivisibile secundum modum et rem, quod nec actu habet partes nec in potentia, ut punctum.

Secundam autem operationem, quam dictionem vocat, hoc est affirmationem vel negationem, dicit esse semper veram vel falsam, intellectum autem non semper esse verum vel falsum. Intellectus enim versatur circa quidditatem rei, in qua non contingit falli, sed in applicatione huius ad illud, quod est in compositione.

SUMMA CAP. 7.

In hoc capite agit de alia divisione actuum intellectus, scilicet in *practicum* et *speculativum*. Et facit duo:

PRIMO repetit divisionem supra positam capite quinto de intellectu in actu et in potentia ponitque inter illa duplex discrimen: Primum, quod intellectus in actu est idem cum obiecto non in esse rei, sed in esse repræsentativo, intellectus autem in potentia caret illa specie, et sic est res diversa ab obiecto. Secundo, quod intellectus in potentia ordine generationis in eodem homine præcedit intellectum in actu, proceditur enim de potentia ad actum.

SECUNDO dividit intellectum in *practicum* et *speculativum* et utrumque explicat. Explicare autem intendit circa intellectum practicum et speculativum duo, scilicet quomodo a phantasmatis moveatur practicus intellectus, et quomodo differat a speculativo.

Ad hoc autem explicandum præmittit, quomodo se habeat sensus in movendo; huius enim motui assimilatur motum intellectus. Et dicit, quod *sen-*

sus habet tria: Primum moveri ab obiecto, a quo reducitur de potentia ad actum non per motum physicum et corruptivum, sed per motum intentionalem, in quo assimilatur sensus intellectui, qui etiam non patitur physice. Secundo invenitur in sensu cognito convenientis aut disconvenientis, quod natum est causare delectationem vel tristitiam. Tertium sequitur ex tali sensu in appetitu fuga vel prosecutio.

Similis ergo motus convenit *intellectui*, quia et movetur a phantasmatis sicut sensus a sensibilibus, et apprehendit rationem convenientis et disconvenientis altiori modo, id est affirmando et negando, et sequitur deinde appetitus vel fuga. Et sicut omnes sensus externi terminantur ad sensum communem, ut ad quoddam medium et centrum, ita ad intellectum omnia sensibilia et phantasmata.

Ex hoc ergo explicat illa duo de intellectu practico: *Primum*, quod movetur a phantasmatis tam in presentia, ut cum aliquid terribile per sensus videtur, quam in absentia, ut quando discurrit circa futura et deliberat de illis. *Secundum*, quod practicus intellectus et speculativus non differunt ex parte potentiae, sed ad idem genus pertinent, quia uterque versatur circa verum et falsum, speculativus quidem absolute, practicus vero ut conveniens vel disconveniens ad operandum.

SUMMA CAP. 8.

In isto capite colligit in summam *tria corollaria*: *Primum* circa illud, quod communiter dicebant antiqui, quod anima est omnia; et dicit verum esse, sed non in sensu, quo ab illis dicebatur. Est enim anima omnia, quia omnia cognoscit; per intellectum quidem est omnia intelligibiliter et universaliter, per sensum sensibiliter. Et non est omnia realiter in se, sed representative et per species.

Secundum est, quod intellectus in omni sua cognitione dependet a phantasmate et sensu, eo quod res, quas intelligimus, non sunt subsistentes sine sensibili magnitudine et accidentibus, ut Plato ponebat. Unde qui speculatur

res, oportet et speculari phantasma, quia per illud verificatur, quod cognoscit intellectus in abstracto.

Tertium est, quod differt inter phantasmam et intellectum, quia intellectus habet verum vel falsum in sua compositione et divisione, phantasma autem non respicit verum vel falsum.

SUMMA CAP. 9.

Ab isto capite incipit *ultima pars* libri tertii, in qua agit de potentia motiva et appetitiva per quinque capita hoc ordine: Primo agit de facultate motiva capite nono et decimo, per ipsam vero notificat de appetitiva, quae ad motum concurrat. Deinde comparat potentias seu principia animae quoad duo: Primo quomodo insint animalibus perfectis et imperfectis, capite undecimo; secundo, quanam earum sint necessariae, quanam utiles solum. Tandem in ultimo cap. comparat animam ad corpus ostendens, quomodo non possit esse corpus simplex, quod informatur ab anima.

Igitur in hoc capite nono agit de *potentia locomotiva*, motu scilicet progressivo, ostendendo, quid non sit, in capite sequenti ostendendo quid sit. Dividitur ergo hoc in duas partes:

In prima indicat dubitationem quamdam circa potentias animae, quomodo distinguantur et quot sint. Nam aliqui videbantur ponere illas indeterminate et sine fixo numero, alii dividebant in partem rationalem et irrationalem, contra quas divisiones agit disputative, non autem resolvit.

In secunda ergo parte ostendit, quod potentia locomotiva, de qua in presenti agitur, nec est vegetativum nec sensitivum nec intellectivum nec appetitivum.

Non est vegetativum, tum quia motus progressivus non fit sine imaginatione, vegetatio autem, ut nutrir et augeri, ab imaginatione non pendet; tum quia in plantis est vegetativum, et non progressivum.

Non est sensitivum, quia in multis animalibus invenitur sensus, et tamen sunt immobilia, ut quae adherent saxi, et hoc ex natura sua, non ex privatione alicuius potentiae debitae.

Non est intellectivum, quia nec est intellectus speculativus, cum hic non tractet de agendis, sed de naturis rerum in se considerandis, motus autem solum est de agendis, quia fit prosequendo vel fugiendo; nec est intellectus practicus, quia saepe proponitur et praecipitur aliquid fugiendum vel prosequendum, nec tamen sequitur motus, ut patet in incontinentibus.

Nec denique est appetitivum, quia continentes concupiscunt et appetunt, nec tamen moventur ad operandum.

SUMMA CAP. 10.

Assignat in hoc capite, quid sit *potentia locomotiva*, et quae principia ad motum concurrant, et facit tria: Primo assignat principia dirigentia seu imperantia motum, scilicet cognitionem et appetitum. Secundo distinguit diversos modos appetitus. Tertio assignat omnia, quae concurrunt ad istum motum, non solum potentiam directivam, sed etiam organicam.

Circa primum nomine cognitionis seu intellectus comprehendit non solum intellectivam, sed etiam imaginativam; multi enim sequuntur phantasmam potius quam rationem, et in brutis nullam esse rationem constat. Similiter non intelligitur cognitio speculativa, sed practica, quia speculativa quaerit ratiocinari propter scire, practica autem propter operari seu movere. Sunt ergo ista duo principia motus progressivi, quia non movetur aliquis, nisi propter aliquem finem vel consequendum vel fugiendum, et hoc est appetibile. Appetibile autem movet appetitum, in quantum cognoscitur. Ergo cognitio et appetitus sunt principia motus, et haec reducuntur in unum principium, scilicet in ipsum appetibile cognitum, quod est primum, unde motus incipit in intellectu et appetitu.

Circa secundum docet esse duplicem appetitum, scilicet voluntatem, quae movetur ab apprehenso per intellectum, et sensitivum, qui movetur ab apprehenso per sensum. Et hos esse distinctos appetitus patet, quia contrariis motibus moventur; quod enim placet uni, displicet alteri, et e converso,

ut patet in continentibus et in incontinentibus.

Circa tertium docet tria concurrere ad motum progressivum, scilicet id, quod movet, id, quod movetur, et instrumentum motus. Id, quod movet, est duplex, scilicet movens immobile, et hoc est ipsum appetibile, et movens motum, et hoc est appetitus motus ab appetibili cognito intentionaliter. Id, quod movetur et non movet, est corpus. Instrumentum, quo movet, est pars organica, ut cor, quod in se habet principium et finem motus, quia pulsu et tractu quasi circulatione movet.

SUMMA CAP. 11.

Dividitur hoc caput in duas partes: In prima ostendit, quomodo convenient principia motus progressivi animalibus imperfectis; in secunda, quomodo perfectis.

Circa primum docet etiam imperfectissimis animalibus convenire appetitum et imaginationem, quae sunt principia motus. Nam appetitum in eis esse constat, quia dolent retrahendo se, si pungantur, et delectantur dilatando se, si aliquid delectans sentiant; hi autem sunt actus appetitus. Est etiam imaginatio, quia appetitus non movetur nisi a propositione convenientis vel disconvenientis, sed in aliquibus hoc proponitur valde confuse et indeterminate, et ita non moventur in distans.

Circa secundum affirmat perfectissimo animali, quale est homo, convenire perfectissime principium movendi, quia per appetitum deliberativum movetur, comparando scilicet et conferendo unum ad aliud, quod proprium est rationis. Addit Aristoteles aliquando appetitum inferiorem non deliberativum vincere deliberationem, ut in incontinentibus, aliquando e contra deliberativum vincere appetitum inferiorem, sicut continentes; et hoc est magis naturale, quia inferior naturaliter debet moveri a superiori. Cum autem ratio practica movet, oportet, quod non solum concurrat ratio universalis, quae parum movet, sed etiam particularis, quae dicit hic et nunc. Et potest peccare ex hoc solum, quod particularis male applicet.

SUMMA CAP. 12.

Comparat facultates seu potentias animæ inter se et ad diversa genera viventium, ut ostendat, quænam sint necessariae, quæ utiles. Et ponit duas conclusiones:

PRIMA: Omne vivens quamdiu vivit, necessario debet habere nutritivam potentiam, sed non omne vivens debet habere sensum. *Prima pars* constat, quia in tota vita vel est augmentum vel status vel decrementum, quorum nullum fit sine nutritione. *Secunda pars* patet in plantis, quæ vivunt et non sentiunt.

SECUNDA CONCLUSIO: Animalibus sensus tactus et gustus sunt simpliciter necessarii, reliqui solum utiles. *Prima pars* probatur, quia sine tactu et gustu non possunt querere alimentum et sentire noxium vel conveniens; sine hoc autem non potest conservari vita. Neque potest hoc supplere intellectus. Non est enim possibile, quod aliquod corpus habeat intellectum sine sensu; unitur enim anima intellectiva corpori ad acquirendam cognitionem rerum sensibilium, hæc autem per sensus attinguntur. *Secunda pars* patet, quia gustus et tactus sufficiunt ad conservandam vitam, reliqui ergo non propter necessitatem, sed propter utilitatem conducunt, quia ordinantur solum ad sentiendum res distantes, non se tangentes.

SUMMA CAP. 13.

In hoc ultimo capite probat Philosophus non posse corpus animalis esse simplex sicut in elementis.

AD QUOD INDUCIT DUAS RATIONES supponendo, quod omne sensitivum debet habere tactum, ut ostensum est. *Prima ratio* est, quia organum tactus non utitur medio externo, quod est corpus simplex, ad tangendum, v. g. aere vel aqua, sed immediate sentit rem attactam. Ergo corpus tangens non potest esse simplex, sed organicum, quia debet percipere qualitates tangibiles, et sic esse in aliquo temperamento seu

¹ 2. et 3.

medio ad eas percipiendas, ergo debet esse mixtum et temperatum, non simplex. *Secunda ratio*, quia tactus non est perceptivus unius tantum qualitatis, sed plurium, quia a multis ei potest incrementum venire. Ergo est in potentia ad omnes, et sic debet constare temperamento earum, non una tantum, est ergo corpus temperatum, non simplex.

EX QUO COLLIGIT TRIA: *Primo* destructo tactu destrui animal, quia destruitur sensus alimenti. *Secundo* sensibilia excellentia corrumpentia tactum etiam corrumpere animal. *Tertio*, quod simpliciter solus tactus est necessarius simpliciter animali. Nam gustus, quem supra dixit esse necessarium, id habet propter tactum adiunctum; nam secundum se solum est propter voluptatem cibi.

QUÆSTIO IX.

DE ANIMA RATIONALI SECUNDUM SE.

ARTICULUS PRIMUS.

QUOMODO NATURALITER CONSTET ANIMAM RATIONALEM ESSE IMMORTALEM ET PER SE SUBSISTENTEM.

Plures fuisse, qui animam nostram immortalem negaverint, tum ex antiquis philosophis vel potius insipientibus, quam ex modernis hæreticis seu atheistis manifestum est. Et quidem Sapientia 2. ¹ introducuntur quidam dicentes: « Ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus tamquam non fuimus, et spiritus diffundetur tamquam mollis aer, et transibit vita nostra tamquam vestigium nubis ». Et non solum aliquos hæreticos et antiquos aliquos philosophos constat existimasse animas hominum in-

terire sicut et pecudum, sed etiam Aristotelem non bene sensisse de animæ immortalitate non pauca sunt, quæ persuadeant, ut sentit D. Gregorius Nyssenus ¹, licet excusetur a D. Thoma 2. Contra Gent. cap. 79. et Quodlib. 10. art. 6. ² et 12. Metaph. lect. 3. ³ et aliis locis, de quo postea agemus. Certum tamen est subobscurum de hac re Aristotelem fuisse locutum ¹⁰ et quadam perplexitate detentum, eo quod ex una parte posuit mundum ab æterno et generationes rerum, negavit autem contra Pythagoram animas transire de uno corpore in aliud, et contra Platonem negavit easdem res statutis temporibus iterum redire. Unde cogebatur ponere omnes animas ab æterno productas in infinitis hominibus actu nunc esse separatas, si essent immortales, ipse autem negavit infinitum in actu 3. Phys. ⁴ Unde valde in hac parte Aristoteles opprimebatur circa animæ nostræ immortalitatem. ²⁵

CETERUM animam nostram immortalem esse et subsistere soluto corpore ita rationis lumine insitum videtur, ut etiam apud gentiles et barbaras nationes pro constanti res ista habita sit, cum fere omnes agnoverint restare post hanc vitam pœnas pro delinquentibus et pro bonis præmia. De quo videri potest Clemens Alexandrinus libro 4. Strom. cap. 7. et 8. ⁵, Origenes libro 7. Contra Celsum ⁶, Eusebius de Præparatione Evangelica cap. 18. ⁷, Lactantius libro 7. Institutionum cap. 8. ⁸, Cicero in 1. Tusculan. Quæst. ⁹,

Tertullianus libro de Anima cap. 54. ¹⁰, ubi id tribuit Platoni, Socrati et Pythagoræ. Et videri possunt plura apud Eugubinum libro 9. de Perenni Philosophia cap. 3., Nicolaum Faventinum libro 1. de Immortal. Animatorum cap. 11. aliosque recentiores.

FUNDATUR HÆC VERITAS pluribus argumentis, sed præcipua reducuntur ad tria: *Primum* ad Scripturæ auctoritatem, *secundum* ad rationem speculativam ex operatione animæ deductam, *tertium* ad rationem moralem ex gubernatione Dei.

Quod attinet ad primum, licet tota Scriptura nihil principaliter nobis significet, quam vitam æternam restare post hanc vitam bonis sicut et malis supplicia æterna, et in utrisque resurrectionem futuram, nec solum animas bonorum post hanc vitam conservari speciali aliqua gratia Dei, sed etiam animas malorum, quæ omni gratia Dei carent atque adeo naturaliter immortales esse debent. Specialiter tamen videri potest Sapientia 2., ubi error oppositus ad longum refertur et condemnatur. Item Ecclesiastes 12. ¹¹: « Revertatur pulvis in terram suam, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum ». Item Iob 3. ¹² loquens de hominibus iam defunctis: « Ibi », inquit, « impii cessaverunt a tumultu, et ibi requieverunt fessi robore. Parvus et magnus ibi sunt » etc. Item Lucae 16. ¹³: « Mortuus est mendiculus et ab angelis portatus in sinum Abraham, mortuus est et dives et sepultus est in inferno ». Apocal.

¹ De Anima Sermo 1. (Migne P. G. XLV. 200).

² Pa IX. 604 b, 605 a.

³ Pa XX. 626 b.

⁴ c. 5. (204. sq.).

⁵ Migne P. G. VIII. 1254., 1267.

⁶ c. 5. (op. cit. XI. 1426).

⁷ lib. 7. (op. cit. XXI. 559-63).

⁸ Migne P. L. VI. 761.

⁹ c. 19.

¹⁰ Migne P. L. VI. 786.

¹¹ 7.

¹² 17., 19.

¹³ 22.

6.¹: «Vidi animas interfectorum propter verbum Dei» etc. Et alia multa loca passim occurrunt, quæ rem istam clarissime testificantur nec indigent peculiari ponderatione. Unde tandem hæc veritas definita est in Concilio Lateranensi sub Leone X.², ubi dicitur: Cum nonnulli ausi sint dicere «de natura animæ rationalis, quod mortalis sit, et aliqui temere philosophantes saltem secundum Philosophiam verum id esse asseverent, sacro approbante Concilio damnamus omnes asserentes animam intellectivam mortalem esse et hoc in dubium vertentes, cum illa non solum per se et essentialiter humani corporis forma existat, verum et immortalis». Ubi cum Concilium damnet eos, qui secundum Philosophiam voluerunt ponere animam mortalem, manifeste supponit naturaliter esse immortalis. Superfluum est autem sanctorum auctoritates pro hac parte adducere, cum nihil tam frequens apud Patres repetatur quam animarum post hanc vitam præmia et supplicia et tandem resurrectio futura.

Quoad secundum, ex his, quæ D. Thomas docet 1. p. q. 75. art. 2. et 6. et 2. Contra Gent. cap. 79. formare possumus hanc rationem speculative ex propria animæ intellectivæ operatione desumptam: Nullum principium intellectualis operationis potest esse dependens a corpore in essendo; sed anima rationalis est principium intellectualis operationis; ergo in suo esse non est dependens a corpore, sed extra illud subsistit. *Rursus*: Illud, quod est subsistens independenter a corpore et in se est forma, non potest corrumpi ab aliquo agente creato, licet possit annihilari a Deo. Ergo simpliciter anima est immortalis seu incorruptibilis ex natura rei, licet

sit dependens in esse et conservari a Deo, sicut omnia alia entia quantumcumque immortalia.

PRIMUS SYLLOGISMUS huius rationis est consequentia legitima, utpote inferens in Ferio. Minor probatur, quia illa operatio est intellectualis, quæ potest universaliter attingere omnes naturas corporeas ex parte obiecti et per abstractionem universalem ex parte modi cognoscendi, et aliquo modo saltem discursive attingit substantias spirituales et separatas. Ad hæc enim tria reducit D. Thomas probationem intellectualis operationis in 2. Contra Gent. cap. 49. et 66. et quæst. de Anima art. 1.³ et 1. p. q. 75. art. 2.

Et quod possimus intelligere omnes naturas corporeas constat experientia ipsa, quia intellectus noster habet pro obiecto quidditatem sensibilem. Unde nulla natura corporea sive sensibilis datur, quam non possit intellectus noster percipere; quidquid enim sensui patere potest penes exteriora accidentia, ab intellectu attingi potest quoad substantiam. Ergo necesse est, quod talis potentia careat omni natura corporea, sicut visus caret omni colore, ut possit omnes differentias colorum percipere, non tamen caret omni visibili, quia habet rationem diaphani lucidi, et ideo omnia videt sub ratione lucidi et per medium diaphanum. Ita etiam potentia intellectiva ad percipiendum omnes naturas corporeas debet omni natura corporea carere, quod est esse spirituale, sed tamen non debet carere omni quidditate et ratione entis, quia omnia ad modum entis et quidditatis cognoscit, alias destrueretur.

Ex parte etiam modi cognoscendi, nempe per modum abstractionis et universalitatis et comparationis et

reflexionis, constat operationem ipsam debere esse intellectualem, quia talis modus abstractionis et universalitatis excedit omnia corporalia, quia induit proprietates immaterialitatis. Potest enim apprehendere rem abstractam in universali, independentem a loco et tempore, quod est proprium rei incorporealis et immaterialis. Universale autem sub modo universalitatis abstractum independentem se habet a determinato loco et tempore, imo abstractio, quam facit noster intellectus, se extendit ad omnes gradus quantumcumque superiores et analogos, sub quibus comprehenduntur etiam ipsæ res spirituales, sicut sub abstractione substantiæ, in qua conveniunt etiam angeli, et similiter in abstractione qualitatis, quæ abstrahit a corporali et spirituali. Ergo ex modo operandi talis operatio intellectualis est, quia modus ille superat omnem corporalem.

Et ex hoc probatur quoad tertium eadem minor, quia licet non percipiat noster intellectus *res spirituales* quidditative, ut sunt in se, tamen discursive et collative illas attingit, et consequenter aliquid altius omni corpore cognoscit, et altiori modo hoc ipso, quod per viam remotionis res spirituales attingit negando seu removendo ab illis omne, quod corporeum est; sicut si visus posset attingere sonum removendo ab illo, quidquid visibile est, recte colligeremus, quod obiectum visus non esset coartatum et limitatum ad solum colorem, quia attingere sonum removendo ab illo omne visibile non stat cum hoc, quod visibile sit specificativum visus, quia nulla potentia potest aliquid attingere removendo suum specificativum ab illo. Si ergo noster intellectus potest attingere rem spirituales per viam remotionis, id est

removendo ab illa omnem conditionem corpoream, necesse est, quod specificativum talis potentiæ non sit aliquod corpus, sed aliquid altius omni ratione corporea. Quod vero res spirituales hoc modo attingamus, constat tum experientia, cum multa de illis demonstramus; tum ex ipsa inclinatione virtutis, quæ contra omne pondus corporeum et supra omnem sensum et delectationem rapitur ad spiritualia, ergo debet illa cognoscere, alias non amaret; tum denique quia, ut dicit Apostolus Rom. 1.¹, «invisiblem Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur», ergo spiritualia attinguntur.

Restat ergo probanda maior huius primi syllogismi, quod nullum principium intellectualis operationis est dependens a corpore. Et probatur, quia intellectualis operatio, ut vidimus, est spiritualis et excedens omnia corporalia. Ergo necesse est, quod radix et principium, a quo egreditur, sit substantia spiritualis, siquidem operatio non habet aliquod esse, quod non accipiat a principio, a quo procedit. Ergo si habet esse spirituale, accipit illud a suo principio, ergo illud non potest esse corporeum, quia non potest dare esse excedens seipsum. Si autem substantia illa non est corporea, sed spiritualis, ergo est independens in essendo a corpore, quia si esset dependens, cum anima sit forma, dependeret utique a corpore ut a materia, alioquin si non dependeret ab ea ut a materia, ergo remota tali materia et corpore adhuc anima stare potest. Si autem a materia dependet in essendo, ergo debet contineri ipsa materia et educibilis esse ab illa et reducibilis in illam et producibilis ab agente naturali per actionem corpoream et dispositiones corporeas; ergo nihil illi deest, ut sit corporea,

¹ 9.² Denzinger, Enchir. (ed. 1922), 738.³ Pa VIII. 467 b.

siquidem in virtute activa et materiali corporea continetur.

Quomodo vero anima cum forma spiritualis sit, informet materiam, quin contineatur in illa, dicemus art. 5 seq. An vero aliquod accidens spirituale imperfectum per modum motionis possit inherere corpori et in eius potentia contineri, dicemus quæst. seq. art. 2.

Sic ergo probato, quod anima rationalis est forma subsistens et spiritualis, RESTAT PROBARE SECUNDUM, quod inde deduximus, scilicet quod sit incorruptibilis. Et suppono, quod 15 solum dupliciter potest aliquid corrumpi, scilicet vel per se vel per accidens. Per se corrumpitur id, quod per se generatur, sicut res subsistens. Per accidens desinit, quod 20 ad desitionem alterius corrumpitur, sicut forma vel accidens, quæ desinunt ad destructionem subiecti, in quo sunt.

Res autem subsistentes habent esse 25 mediante triplici causa, scilicet efficiente, a qua fiunt et conservantur, et formali, quia forma est, quæ dat esse rei, et materiali, non quæ sit subiectum inhæSIONIS, hoc enim 30 non datur respectu rei subsistentis, sed quæ sit pars constituens, ut in rebus corporeis subsistentibus. Finalis autem causa hic locum non habet; nam finis non dat ipsum esse 35 tamquam principium, sed perficit et consummat tamquam finis et ordinat ad se. Et licet finis in intentione præcedat ipsum efficiens, tamen non 40 exequitur suum effectum nisi mediante causa efficiente. Materialis etiam causa in præsentem locum non habet, quia anima non est res composita ex materia corporali et forma, sed est simplex forma informans mate- 45 riam, independens autem, ut ostensum est, a corpore in suo esse et consequenter a materia, quam informat. Nec enim habet aliam materiam quam corpoream et sensibilem, quam 50

informat, et sic si non dependet a corpore in operando et essendo, etiam non dependet in esse a materia sicut formæ non subsistentes. Ergo anima non potest corrumpi corruptione per accidens, id est per ablationem subiecti seu causæ materialis; si enim non dependet ab illa in esse, sublata illa adhuc remanet eius esse.

10 Solum ergo potest corrumpi per se, scilicet vel per ablationem causæ formalis vel suspensionem influxus efficientis. Primum non habet locum in præsentem, cum anima non sit composita ex forma et materia, sed simplex forma, ergo non potest amittere esse per separationem alicuius formæ dantis sibi esse. Solum ergo potest amittere esse per suspensionem influxus causæ efficientis, prout ab illo 20 dependet existentia effectus. Existentia enim rei non potest tolli per contrarium, non corrupta eadem forma, cuius ratione datur, quia sic deberet tolli una existentia et succedere alia. Si autem alia succedit, manet res existens, quia manet sub aliquo esse. Solum ergo potest tolli per suspensionem influxus, quo con- 30 servatur in esse a suo agente, et sic nullus negat, quod anima potest desinere sicut etiam angelus et cælum. Sed talis desitio erit annihilatio, non corruptio, et sic semper anima manet incorruptibilis respectu agentium naturalium, quæ non possunt corrumpere annihilando et suspendendo influxum, quo res conservatur in esse a suo create, sicut nec possunt totum esse producere creando. Et sic 40 a nullo agente creato potest separari existentia ab aliqua re, nisi separando aut non conservando formam, qua mediante participatur esse in ipsa re habente formam. Et ideo dicitur, quod formæ subsistenti convenit esse per se, non per se, id est essentialiter, sed per se, id est non per aliud, sed immediate.

Quæ est propriissima expositio hu-

ius propositionis D. Thomæ: «Esse per se convenit formæ», quam obsecuram et difficilem vocat Suarez, ubi supra n. 20. Sed dicimus, quod formæ per se convenit esse non per se in primo aut secundo modo, cum non habeat connexionem essentialem vel intrinsecam ipsum esse cum forma creata, sed convenit per se in tertio modo, id est per se 10 singulariter seu subsistenter, quia formæ subsistenti convenit esse immediate, et non mediante alia forma, et sic per se subsistenter seu immediate habet esse. Ex quo fit, quod 15 esse non potest tolli a tali forma removendo aliquam formam, sed solum removendo influxum efficientis primi, et talis influxus non potest removeri nisi per annihilationem et 20 suspensionem illius. Reliqua vero agentia creata solum possunt corrumpere introducendo aliquam formam contrariam aut impossibilem cum præcedenti, quæ dabat esse. 25 Potest etiam Deus supplere hoc esse assumendo illam formam ad suam divinam subsistentiam et existentiam; sed hoc non est corrumpere, sed meliorare et perficere esse formæ. 30

Unde cessant OMNES INSTANTLE P. SUAREZ¹ contra hoc axioma, «quod esse per se convenit formæ», quæ procedunt ad probandum, quod esse non convenit essentialiter ipsi formæ, sed 35 contingenter. Imo et de facto separatum est a forma secundum sententiam thomistarum in Incarnatione, in qua humanitas assumpta est ad existentiam divinam. Sed constat ex 40 dictis, quod ly «per se» non sumitur a nobis pro eo, quod est essentialiter et in primo aut secundo modo per se, sed pro eo, quod est immediate et in tertio modo per se. Unde tandem 45 ipse Suarez n. 24. in hanc expositionem convenit dicens, quodsi existentia distinguitur a natura, non

potest tolli a forma, quia per se convenit illi, hoc est immediate.

Hæc ratio non solum probat animam non desinere ex vi separationis a materia, sed etiam, postquam separata est, non corrumpi, sed semper durare, quia hoc ipso, quod habet esse subsistens ut forma simplex et independens a materia vel composito, sed solum acceptum ex influxu Dei conservantis, constat ipsum esse animæ non posse ab aliqua causa creata corrumpi etiam post separationem, quia a nulla causa creata potest impediri vel averti influxus Dei, alias posset annihilari, quia remoto vel impedito influxu Dei creatis vel conservantis res totaliter decidit in nihilum.

Tertia probatio est moralis ratio deducta ex distributione præmiorum et pœnarum, quæ in hac materia magnum habet pondus, et multi sancti ea utuntur.

SUPPONIT autem hæc ratio duo principia lumine naturali nota: *Primum* est dari unum supremum rectorem totius universi, qui est Deus, ad quem pertinet recte disponere et providere omnes res universi, præsertim actiones humanas. *Secundum* est, quod cum homo ex sua propria natura rationalis sit, oportet, quod supremus eius finis sit vivere secundum rationem et consequenter secundum virtutem, quia virtus est, quæ homines facit recte operantes secundum rationem. Quare felicitas hominis non potest consistere in his, quæ pertinent ad temporalem fortunam et sufficientiam rerum corporalium, quia hæc communia sunt bonis et malis, imo plerumque malis magis prosperantur in hac vita, et tamen agunt contra rationem, neque in hoc attingunt felicitatem seu finem rationalis vitæ.

Ex quibus principiis DEDUCITUR

¹ 1. de Anima c. 10.

virtuti deberi aliquod præmium post hanc vitam et culpæ pœnam, alias non recte ordinaretur hoc universum circa actiones humanas et finem rationalis vitæ. Nec enim potest virtus habere in hac vita debitum præmium, tum quia ea, quæ in hac vita dantur præter virtutem, solum possunt pertinere ad felicitatem aliquam temporalem in aliquo bono civili vel delectabili et in sufficientia bonorum huius vitæ. Hæc autem non possunt esse conveniens præmium virtutis, quia sunt inferioris ordinis ad ipsam, et propter bonum virtutis et honoris hæc omnia relinquere possunt et debent; unde sunt communia malis et bonis, ergo non possunt esse congruum præmium bonorum. *Tum etiam*, quia in vita hac plerumque virtus caret omnibus istis et est in magna tribulatione et labore et miseria, iuxta quod dicit Apostolus 1. ad Cor. 15. 1: «Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus». Non potest autem labor et miseria huius vitæ esse præmium virtutis, cum potius sit exercitium et meritum eius, utpote valde laboriosum. Præmium autem virtutis debet esse aliqua felicitas propria hominis, ut homo est, et consequenter debet esse libera a miseriis; felicitas enim miseriæ opponitur. Si ergo non omnis virtus in hac vita liberatur ab istis miseriis et labore, non omnis virtus habet præmium et felicitatem sibi debitam, ergo vel perpetuo careret illa vel debet habere illam post hanc vitam.

Nec valet respondere ex Scoto in 4. dist. 43. q. 2. virtutem secum afferre suum præmium, scilicet pacem internam, voluptatem maximam, honorem externum et similia. *Nam contra est*, quia hæc non sunt præmia

¹ 19.
² 12.

virtutis, sed proprietates eius, et sic adhuc pertinent ad meritum; non potest autem meritum respicere præmio id, quod est sibi connaturale et proprium, ut meritum est. Adde, quod hæc omnia non sunt coniuncta cum felicitate aliqua, sed compatuntur cum magna tribulatione et miseria et labore in exercitio virtutis, quia, ut dicit Apostolus 2. ad Timoth. 3. 2, «omnes, qui volunt pie vivere in Christo Iesu, persecutiones patientur». Non ergo possunt ista præmiare virtutem, alioquin sua ipsa difficultate et labore præmiaretur, quod est ridiculum. Imo posset secundum hanc rationem in republica bene instituta iuste denegari præmium virtuti et pœna peccato, quia ipsa virtus est sibi sufficiens præmium et similiter peccatum est sibi pœna et supplicium; ergo iuste potest quodcumque aliud præmium vel pœna denegari. Honor autem debetur quidem virtuti, sed non semper redditur, vel quia virtus est occulta, vel quia habet adversarios, a quibus potius contemnitur. Et ita si non esset alia vita, communiter virtus careret præmio.

ADDITUR AD HOC, quia vel in hac vita debet homo vivere secundum rationem vel secundum sensum. Hoc secundum est omnino contra ipsam rationem nec constituit perfectionem hominis, in eo quod perfectissimum illi est, scilicet in quantum rationalis, si non debet vivere secundum rationem, sed secundum sensum. Si primum, debet in multis contradicere corpori et appetitus reprimere, quos contra rationem esse videmus, et propria commoda contemnere propter altius bonum, quod est bonum rationis et virtutis. Ergo illud bonum rationis superat omne bonum corporale huius vitæ, siquidem etiam suprema bona corporis, v. g. volupta-

tes et honorem externum, homo debet negligere propter bonum rationis, et aliquando etiam vitam ipsam debet postponere bono virtutis. Ergo si anima desineret cum corpore, inclinatio ad operandum secundum rationem esset inclinatio ad destruendum seipsum, siquidem relinquo bona corporis, corpus afficeretur damno et consequenter anima, si cum corpore interiret.

Quare relinquitur rem istam demonstrari rationibus naturalibus et moralibus, quod immerito negat Scotus ubi supra. Nec bene Caietanus dixit in 3. cap. 1 Ecclesiastes hæcenus nullum philosophorum demonstrasse immortalitatem animæ. Sed fortasse loquitur de philosophis antiquis; nam loquendo de ratione D. Thomæ eam defendit 1. p. q. 75. art. 2. 2 et respondet ad rationes Scoti.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

PRIMO instari potest contra rationem deductam ex operatione animæ, quia anima intelligit cum dependentia a phantasmatis et a sensibus corporeis, ita ut numquam possit absolvi ab ista connotatione et dependentia. Unde ergo constat nobis operationem animæ esse in se spiritualementem, si numquam possumus eam independentem a rebus et sensibus corporeis videre.

SECUNDO: Quia ipsa anima non solum quoad operationem, sed etiam quoad individuationem et consequenter quoad esse dependet a corpore. Individuatur enim et distinguitur individualiter una anima ab altera per ordinem ad corpus; ergo tam ex parte operationis quam ex parte individuationis habemus indubitata signa materialitatis in anima. Et ita quicquid dicitur de modo illo immaterialitatis et spiritualitatis in

operando vel in subsistendo, si regulatur per istas dependentias, omnino enervat istas rationes, quia non stat illa spiritualitas cum tanta dependentia et ordine ad corpus.

TERTIO: Quando dicitur debere animam carere omni corpore, quia potest intelligere omnia corpora, *instatur imprimis*, quia non intelligit anima nostra omnia corpora simpliciter, sed solum quæ per sensus offeruntur, et eo modo, quo per sensus cognoscuntur. Nam si a tali modo extrahantur, ut si ponatur corpus Christi in Eucharistia, non valet intelligi ab anima nostra. Quodsi solum loquimur de omni corpore per sensus externos cognito, hoc etiam attingit imaginativa, quæ ad omnia corpora se extendit hoc ipso, quod ad omnia imaginabilia, et tamen non est spiritualis. *Deinde*, dato quod intelligat omnia corporea, non sequitur, quod caret omni corporeitate, alias etiam probaretur, quod caret omni quidditate et entitate, quia potest cognoscere omnes quidditates et entitates. Imo ut sensus percipiat aliquid obiectum, non debet carere illo realiter, sed solum intentionaliter, sicut potentia visiva non caret luce nec diaphaneitate, et tamen utrumque cognoscit. *Illa autem ratio* de cognitione et attingentia substantiarum separatarum nihil omnino probat, quia res istas spirituales non cognoscimus nisi ad instar rerum corporearum et cum connotatione ad corpora, nec potest ab istis connotationibus expediri nostra cognitio intellectiva. Ergo ex hoc nullo modo probatur spiritualitas illius cognitionis, quia non probatur omnimoda separatio a conditionibus corporeis.

QUARTO: Principium intellectuale non excedit omne corporeum, quia intellectus non potest esse perfectior

¹ ad versum 21.

² Le V. 199. n. XVII.

quam natura, a qua dimanat; sed anima est actus corporis, ergo et intellectus talis animæ.

Et confirmatur, quia si esset pure spiritualis, esset seipsa intelligibilis anima et ipse intellectus, siquidem intelligibilitas fundatur in immaterialitate. Ergo quod in sua entitate est omnino immateriale, per seipsum est intelligibile, et sic ipsa anima redderet intellectum actuum sua propria intelligibilitate, quando intellectus dimanat ab ipsa, et sic repugnat, quod intellectus dimanet ut pura potentia, cum debeat dimanare ut intelligibiliter actuatus ab ipsa natura spirituali, a qua dimanat, si in seipsa spiritualis est.

QUINTO: Contra rationem, qua ostenditur animam esse subsistentem et non corrumpi ad corruptionem corporis, instatur imprimis, quia etsi non dependeat a corpore in subsistendo, non tamen probatur, quod non dependeat a corpore ut a dispositione requisita seu conditione, ut conservetur in esse, sicut dependet in individuatione. Deinde illa propositio, cui tota hæc ratio innititur, scilicet quod esse per se convenit formæ, non recte intelligitur convenire in tertio modo per se seu subsistenter et immediate, quia *imprimis* existentia immediate convenit supposito seu subsistentiæ, quia est id, quod primo fit et consequenter quod primo existit. Suppositum autem in homine est corruptibile. Ergo ex eo, quod alicui immediate conveniat existentia, non sequitur, quod non possit corrumpi. *Denique*, quia hoc ipsum, quod alicui immediate convenit, potest dependere ab aliquo extrinseco, a quo immutetur vel corrumpatur, sicut quantitas immediate convenit corpori, et tamen potest multis modis mutari et corrumpi, v. g. per diminutionem, augmentationem, diminutionem etc. Alia quæ contra spiritualitatem animæ militant seq. art. adducemus.

AD PRIMUM responderi solet intellectum nostrum dependere a phantasmatibus et sensibus ut a proponantibus et ministrantibus obiecta, non autem tamquam a præsentibus formalem rationem et modum operandi. Sed quia hoc ipsum est, quod quaeritur, restat eius reddere rationem. Unde addimus hoc ipsum comprobari indicis et signis supra allatis, tum quia intellectus taliter cognoscit obiecta corporea, quod etiam supra se reflectit. Ergo oportet, quod eius obiectum sit aliquid superius et altius quam illa obiecta corporea ministrata per sensus, siquidem non solum illa cognoscit, sed etiam ad se reflectit; ergo signum est, quod a sensibus non dependet tamquam præsentibus et limitantibus ad se modum cognoscendi intellectus. *Tum* quia percipit quidditates corporum et interiorem substantiam, ad quam non pertingunt sensus, sed solum ad exteriora accidentia. Ergo signum est non limitari modum operandi intellectus ad obiecta sensus et ad modum operandi ipsorum. Quare intellectus tantæ amplitudinis est, ut possit saltem per viam negationis et remotionis discernere inter corporalia et spiritualia, atque etiam illa attingere separando omnem rationem corporeitatis per viam negationis, quod signum est non limitari et deprimi operationem intellectivam animæ ad modum materiale. Si enim potest ipsam remove et removendo usque ad spiritualitatem obiecti attingere, utique excedit omnem vim cognitionis corporeæ; nulla enim talis operatio potest etiam per viam remotionis excedere suam specificam rationem, quæ corporea est. Ergo operatio, quæ illam excedit, corporea non est.

AD SECUNDUM respondetur, quod individuatio animæ sequitur eius naturam non solum in se, sed in ordine ad aliquem terminum, prout est

communicabilis vel incommunicabilis alteri, quia individuatio pertinet ad rationem ultimi seu incommunicabilis, si perfecta et completa sit. Cum autem anima licet in se sit independens a materia et subsistens, sit tamen communicabilis illi, non potest compleri et totaliter individuari ad se, sed in ordine ad materiam, cui communicatur. Hæc tamen dependentia seu ordo non tollit, quod substantia illius animæ non sit spiritualis et independens in esse a corpore, quia spiritualitas sequitur immaterialitatem rei in sua entitate, communicatio autem illa non est propter esse formæ, quæ in se habet illud, sed propter esse compositi, quod ex illa forma resultat, quia forma licet habeat in se esse, sed non terminatum in se, ut angeli, sed communicabile. Non omnis autem communicatio fit propter dependentiam in esse, sed etiam propter abundantiam.

AD TERTIUM respondetur instantias illas esse inefficaces: *Prima quidem*, quia anima nostra potest attingere omnia corpora quoad suas quidditates, licet non possit attingere naturaliter omnes modos seu perfectiones, quas potest Deus in corporibus ponere, cum nec etiam angelus, qui pure spiritualis est, possit modum illum sacramentalem attingere et alia similia supernaturalia, quæ fieri possunt in corporibus. Et tamen quia aliquo modo potest anima nostra attingere talem modum, saltem credendo illum et discurrendo circa illum, sufficit, ut spirituali modo et super omnia corpora dicatur intelligere. Similiter substantiam sine quantitate attingit intellectus noster, cum multa disputet et definiat circa substantiam denudatam quantitate. Imaginativa autem licet attingat omnia corpora quantum ad id, quod per sensus de illis potest attingi, quæ sunt exteriora accidentia, non tamen quan-

tum ad quidditatem et substantiam, nec utendo illis taliter, ut per discursum et per viam remotionis possit attingere ad spiritualia, nec in universalis abstractione naturam accipiendo, sed individualiter. Quibus tamen modis intellectus corpora attingit, et ideo caret omni corpore, ut super corpora omnia possit. Imaginativa autem licet possit plura fingere, non tamen ens rationis, quod est universalitas fundata, sed solum circa singularia fisiones formare potest.

Ad secundam instantiam dicitur potentiam non debere carere obiecto formali sub quo cognoscit, sed omni obiecto materiali, quod cognoscit, sicut visus non caret luce et diaphano, sed colore, unde omnia cognoscit per modum lucidi et per medium diaphanum. Similiter anima non caret quidditate vel spiritualitate, quia omnia intelligit per modum quidditatis et spiritualitatis. Et ita si haberet aliquid corporeum, ad modum illius reliqua corpora attingeret.

Ad tertiam instantiam respondetur etiam ex dictis, quod licet non possit noster intellectus remove omnem connotationem et habitudinem ad corporea, a quibus accipit cognitionem, et consequenter debet illa connotare tamquam terminum a quo, tamen quia ex parte termini ad quem potest per viam remotionis spiritualia attingere et per modum universalitatis procedere, ideo ascendit super omnia corpora et super omnem modum corporeum, qui individualis est, et non universalis, et non alligatur ad rationem formalem corpoream, siquidem potest illam remove et ad spiritualia pervenire per viam remotionis.

AD QUARTUM respondetur, quod intellectus non est perfectior quam essentia animæ, sed sicut anima in suo esse est independens a corpore,

potest tamen communicari corpori ut materiae, ita intellectus potest obiective terminative attingere res spirituales, licet communicando obiectis corporeis, a quibus abstrahit illam cognitionem. Non pertinet autem ad ipsum informare organa corporea, id enim facit anima, sed solum attingere quidditates corporeas modo operandi incorporeo et independenti ab organo, et hoc ipsum intellectus habet ab anima radicaliter, et ita semper anima est nobilior.

Ad confirmationem respondetur, quod anima seipsa est intelligibilis et actuat intellectum per modum speciei ad cognoscendam suam substantiam, sed non pro omni statu, sed in statu separationis. In statu autem coniunctionis alligatur cognitio eius ad sensus et ad obiecta corporea, ut ab illis hauriat species, et ita impeditur aliquid intelligere, nisi per species a sensibus acceptas.

AD QUINTUM respondetur, quodsi semel anima est subsistens et independentis a materia in fieri, quia non educitur ab illa neque in eius potentia continetur, ut eius modus operandi ostendit, non potest dependere in sui conservatione a corpore, quia sic sublato corpore vel annihilaretur vel corrumpere sicut aliae formae. Hoc secundum esse non potest, cum supponamus, non contineri in materia nec educi ex illa, ergo nec resolvi potest in illam sicut aliae formae. Nec primum, quia annihilatio non fit per defectum dispositionum, sed per suspensionem concursus divini. Per hunc autem modum etiam desinere potest anima, sed hoc non tollit, quod sit simpliciter incorruptibilis sicut etiam angelus.

Quod vero instatur contra illam explicationem, quod esse per se convenit formae in tertio modo, respondetur, quod existentia convenit immediate supposito ut quod, atque adeo mediante forma ut quo; et ita

si forma tollitur, non remanet illa existentia. At vero forma habet esse ut quo non per aliam formam tamquam per principium habendi. Unde si ipsa forma sit subsistens, et non dependens a materia, non potest ab illa tolli existentia per defectum principii intrinseci se habentis ut quo, sed solum per remotionem principii extrinseci, a quo derivatur esse, quod est per suspensionem concursus seu annihilationem. Et non repugnat aliquid convenire immediate alicui ut quod, et tamen tolli ab illo, quia tollitur forma seu principium, ratione cuius convenit, sicut quantitas convenit materiae seu corpori ut immediate recipienti ut quod, et tamen potest multis modis variari quantitas et extensio. Ceterum quod convenit immediate alicui tamquam principio quo, non potest separari ab illo, nisi tale principium in se desinat, ut si forma non sit subsistens, sed corruptibilis. Si autem tale principium sit in se subsistens, quod illi per se convenit, non potest ab eo tolli ex defectu principii formalis, quod est ipsummet, sed solum ex remotione efficientis.

ARTICULUS II.

QUOMODO ANIMA RATIONALIS SIT ENTITATIVE SPIRITUALIS ET FORMA CORPORIS.

DIFFICULTAS oritur ex eo, quod in anima rationali duo coniungenda sunt, quae inter se non videntur cohaerere, scilicet esse veram et substantialem formam corporis, et in se esse spirituum; et esse illi connaturale, quod informet corpus, et similiter esse connaturale, quod sit extra corpus, quando est separata.

NIHILOMINUS utrumque certissimum est convenire animae rationali, licet status informandi corpus sit

connaturalior animae, status autem separationis non ita connaturalis est; nec tamen est violentus, sed praeternaturalis.

Prima pars constat ex dictis supra q. 1. ¹ et 1. Phys. q. 4. ² Definita est enim in Concilio Viennensi, ut refertur in Clementina unica de Summa Trinitate § Porro ³, ubi sic dicitur: «Doctrinam seu propositionem asserentem aut vertentem in dubium, quod substantia animae rationalis seu intellectivae vere et per se humani corporis non sit forma, ut erroneam et veritati catholicae inimicam praedicto approbante Concilio reprobamus».

ET RATIO EST MANIFESTA, quia homo componitur ex anima et corpore, siquidem homo non est substantia simplex, alias non posset separari anima a corpore, in quo consistit mors. Hoc autem compositum, quod vocamus hominem, intrinsece et essentialiter est rationale. Id enim pertinet ad eius definitionem, quod est animal rationale, et manifestat eius operatio, quae est discurre et ratiocinari. Ergo oportet, quod constituatur intrinsece per formam rationalem, siquidem rationalitas ista seu gradus rationalitatis et operationis eius non possunt provenire ab aliquo principio materiali seu ab ipsa materia, quia haec est communis aliis rebus irrationalibus, ut patet in corpore, quod manet separata anima. Ergo provenit a forma, et sic ipsa anima est forma corporis, et oportet, quod sit forma excedens omnes conditiones materiae, quia operatio eius propria, quae est intelligere et ratiocinari, non limitatur et deprimitur ad conditiones materiae, ut dictum est art. praec.

Quodsi dicas, quod ipsa anima est totus et integer homo, corpus autem solum est mobile ab ipsa anima, non informabile ab illa, contra hoc est, quia sic homo non esset animal nec proprie haberet operationes animales et vegetativas, siquidem animal essentialiter est corpus et operationes eius essentialiter sunt corporeae et sensibiles, ergo oportet, quod corpus in hoc animali non solum se habeat ut mobile, sed ut pertinens essentialiter ad eius constitutionem, et consequenter quod sit informabile ab anima, per quam constituitur corpus illud animale. Si autem homo non sit animal, sed anima, praeter quam quod est contra eius definitionem, quia dicitur „animal rationale”, non autem „anima”, sequitur, quod homo in quantum homo non sit mortalis et corruptibilis, quia non esset res composita, sed simplex, scilicet sola anima, quae cum sit subsistens et non informans, non potest corrumpi per ablationem formae, quia non componitur ex forma et materia, neque per resolutionem in materiam, quia non educitur de potentia materiae nec in ea continetur, ergo neque in eam resolvitur; id enim resolvitur in materiam, quod educitur ex illa.

At vero, quod anima sit spiritualis et taliter informet materiam, quod materialis non sit nec dependens a materia, in art. praec. manet probatum ex ipsa operatione talis animae, quae est intelligere. Excedit enim omnia corpora, tam ex parte obiecti attacki quam ex parte modi operandi, ut ibi probatum est. Suffragantur denique Scriptura et Concilia, in quibus dicitur animas nostras esse spirituales, ut Ecclesiastes 12. ⁴: «Et

¹ praesertim art. 1. et 2.

² Phil. nat. 1. d. q. 4.

³ Denzinger, Enchir. (ed. 1922), 481.

⁴ 7.

spiritus revertatur ad eum, qui fecit illum ». Psalm. 30. ¹ et Luc. 23. ²: « In manus tuas commendo spiritum meum ». Et in Concilio Lateranensi cap. *Firmiter* et in Clementina I de Summa Trinitate ³, ubi definitur, quod « Deus utramque de nihilo condidit creaturam, angelicam et mundanam, corporalem et spiritualem, deinde humanam quasi communem ex spiritu et corpore constitutam ».

Secunda vero pars, quod scilicet *status separationis non ita sit connaturalis animæ*, nec tamen sit violentus, sed præternaturalis, ex eo constat, quia anima naturaliter est forma corporis, ergo connaturalis actus eius est informare et communicari per modum formæ, ergo connaturali modo non petit separationem, sed statum coniunctionis.

Ad hæc, ille est connaturalis status animæ, sub quo creatur a Deo modo ordinario et conformiter ad naturas rerum. Constat autem animas non creari a Deo separatas, sed infusas corporibus iuxta illud Genes. 2. ⁴: « Inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ », quia proprium est animæ esse partem hominis, et pars connaturaliter sit in suo toto. De quo videri potest D. Thomas 1. p. q. 90. art. 4. Ergo connaturalis eius status est status coniunctionis ad corpus.

Quod vero *status separationis non sit omnino violentus animæ*, sed solum præternaturalis, ex eo patet, quia violentum est, quod fit ab exteriori principio non conferente vim passo. Seu constat, quod anima in seipsa habet principium subsistendi et permanendi extra corpus; ergo ad hoc, ut permaneat separata, non fit illi

¹ 6.² 46.³ Denzinger, Enchr. (ed. 1922), 428.⁴ 7.⁵ 19.⁶ Constantinop. III. (a. 680): Mansi, Amplissima Coll. Concil. XI, 491. C.⁷ Migne P. G. LXXXII. 3182. A.⁸ c. 1. (403 a 7).

aliqua vis, sed iuxta propria principia statum illum sustinet. Dicitur autem præternaturalis ille status, quia non oritur per se et connaturaliter ex ipsa anima, vel ex modo, quo creatur a Deo, sed tamquam accidens extraneum supposita actione corruptiva corporis ei provenit.

EX DICTIS COLLIGITUR animas rationales multiplicari ad multiplicationem corporum, quia anima est forma substantialis. Multiplicatis autem corporibus multiplicantur individua hominis. Ergo et formæ substantiales individualiter multiplicantur, quia duo individua substantialia differunt secundum esse substantiale, ergo etiam secundum formam, quæ est principium dandi esse; alioquin si unam formam haberent, unum esse haberent. Et hæc est ratio D. Thomæ 1. p. q. 76. art. 2.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur ex auctoritatibus. Nam Ecclesiastes 3. ⁵ dicitur: « Unus est interitus hominis et iumentorum et æqua utriusque conditio. Sicut moritur homo, sic et illa moriuntur. Similiter spirant omnia, et nihil habet homo iumento amplius ». Quæ verba maximam continent difficultatem et saltem probare videntur, quod ex natura sua anima nostra corruptibilis sit, licet beneficio Dei duret post mortem. Quod aperte dicitur in 6. Synodo generali ⁶ in epistola Sophronii ab eodem Concilio approbata ⁷.

Item Aristoteles libro 1. de Anima textu 12. et 13. ⁸ dicit: « Quodsi intelligere est phantasia vel non sine

phantasia, non continget sine corpore esse ». Sed in hoc 3. libro textu 30. ¹ dicit, quod intelligere non est sine corpore. Ergo colligitur, quod intelligere non est sine corpore. Similiter in 3. de Anima cap. 5. ² dicit intellectum passibilem esse corruptibilem. Sed intellectus passibilis est, per quem anima intelligit; ergo anima, in quantum intellectiva, est corruptibilis. Alia loca omitto ex aliis libris, quæ minus clare loquantur aut eandem continent difficultatem.

RESPONDETUR, quod in illo loco ¹⁵ Ecclesiastes loquitur Salomon in persona insipientium, ut interpretatur S. Thomas 1. q. 75. art. 6. ad 1. Quæ interpretatio vera est, tum quia ibi ³ Salomon præmittit: « Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus et ostenderet similes esse bestiis. Ideirco unus est interitus hominis et iumentorum etc. ». Quasi dicat: Hoc dico in corde meo, non de meo sensu, sed de filiis hominum, quibus probandis Deus ordinavit, quod simili modo moriantur homines et iumenta, et inde seducuntur ipsi, ut dicant nihil esse homini iumento amplius. Tum etiam quia hæc eadem repetuntur Sap. 2. ⁴ et expresse ponuntur esse dicta in persona impiorum, ibi: « Dixerunt impii apud se non recte etc. ». Itaque quædam affirmant impii ut vera, scilicet quod idem est interitus iumentorum et hominum quantum ad corpus, et similis est processus vitæ quantum ad indigentiam spirationis, sed male inferunt, quod nihil habet homo iumento amplius, et quod spiritus iumentorum descendit etc.

Ad auctoritatem 6. Synodi dicitur animas nostras esse immortales be-

neficio Dei creantis et conservantis sicut angelos, non beneficio speciali aut miraculoso, sed connaturali ad ipsam animam.

Ad Aristotelem licet possemus ab eo nos expedire dicendo in hac materia fuisse lubricè locutum nec aperte suam declarasse sententiam, ob rationem art. præc. insinuatam tamen, quia S. Thomas ipsum defendit 2. Contra Gent. cap. 79., respondemus ad primam auctoritatem, quod ibi loquitur Aristoteles sub conditione, si intelligere sit phantasia vel non sine phantasia tamquam sine organo, in quo sit, tunc intellectus non esset separabilis, sed corporeus; quæ conditionalis verissima est. At vero in 3. de Anima, quando determinate dicit, quod intelligere non est sine phantasmate, loquitur de phantasmate ut obiecto seu ut ministrante obiecta intellectui, non tamquam actu proprio vel organo operationis intellectivæ; et sic omnia consonant.

Ad alium locum ex 3. de Anima respondetur ibi passibilem intellectum non sumi pro potentia intelligente, quam communiter vocamus intellectum passibilem, sed sumitur pro anima passionibus subiecta, quæ vocatur intellectus, quia intellectui deservit, et una ex passionibus eius est reminisci. Ita interpretatur D. Thomas ibi lect. 20. in fine ⁵. Et est valde textualis interpretatio. Nam paulo antea præmiserat Philosophus, quod intellectus separatus solum est, quod vere est, et hoc est immortale et perpetuum. Subdit autem, quia diate: « Non reminiscitur autem, quia hoc quidem impassibile est, passivus autem intellectus est corruptibilis, et sine hoc nihil intelligit anima ». Sensus

¹ c. 7. (431 a 16).² 430 a 24.³ v. 18.⁴ 1.⁵ Pa XX. 124 b.

ergo Philosophi est, quod anima intellectiva licet sit immortalis et perpetua, non tamen reminiscitur separata, quia tunc est expers passionum, caret enim imaginationibus corporeis; passivus autem intellectus, id est cognitio cum passione corporea desinit esse, et consequenter iam non reminiscitur, quia reminiscencia est actus memoriae, quae est in parte sensitiva cum aliquo discursu, quae desinit corrupto corpore. Et hic est passivus intellectus, id est discursus cum passione reminiscenciae, qui omnino desinit esse, et sine eo non intelligit anima, scilicet eo modo, quo nunc intelligit per conversionem ad phantasmata.

Secundo arguitur ratione, quia anima est dependens a corpore in subsistendo et dat formaliter esse corporeum et vegetativum corpori, et ab ea dimanant proprietates corporeae, ut quantitas, calor, potentia sensitiva etc. Ergo nihil ei deest, quominus sit corporea entitative.

Antecedens probatur per suas partes: Nam imprimis *anima unita non subsistit per se*, quia subsistentia reddit incommunicabilem naturam, anima autem existit communicabiliter ad corpus, et sic non subsistit in illo. Unde infirmatur illa consequentia: Anima habet operationem, cui non communicat corpus, ergo habet esse independens a corpore. Negat enim Scotus consequentiam in 4. dist. 43. q. 2., quia habere operationes sine corpore stat dupliciter: uno modo sine corpore ut organo, alio modo sine corpore ut supposito operante. Primo modo antecedens est verum, sed consequens falsum; secundo vero modo antecedens est falsum, quia non intelligit anima, sed homo.

Similiter unio animae non est spiri-

¹ art. 5. (45 a 41).

tualis, quia est corruptibilis, et tamen est in ipsa anima, quia vere unitur et immutatur in unione ad corpus. Quod vero anima det gradum corporeum formaliter, et quod ab ea dimanent illae proprietates corporeae, constat ex supra dictis q. 1. ¹, quia in homine non est nisi una forma, a qua ille gradus praebatur et illae proprietates dimanent; ergo ab ipsa anima hoc praestari debet.

RESPONDETUR ad primam partem argumenti quantum ad subsistentiam animae, quod subsistentia importat duo: Primum est esse per se, ut opponitur modo inhaerentiae. Secundo importat existentiam per se, ut opponitur omni communicabilitati in alio. Anima ergo dum est in corpore, habet esse subsistens priori modo in actu et secundo modo in aptitudine, quia licet de facto comunicetur corpori, est tamen potens separari et in illo statu separationis actu erit subsistens sine communicatione, sed in aptitudine erit communicabilis. Semper tamen, sive in corpore sive extra, habet in se ipsum esse independens a corpore, licet actu sit communicatum corpori. In quo differt ab aliis formis etiam substantialibus, quae licet negent inhaerentiam, quae solum est propria accidentium, tamen non habent prius in se existentiam et deinde illam communicant corpori, sed solum sunt principium existendi ut quo, formaliter autem existentia non est in ipsa forma, sed in composito ut in recipiente, ipsa vero forma se habet ut ratio seu principium quo habendi illam, sicut albedo non habet in se esse album, sed esse album convenit primo et per se subiecto, albedo vero est ratio habendi esse album. At vero anima rationalis illud esse substantiale, quod opponitur

inhaerentiae, non solum habet ut principium quo, sed etiam ut res existens formaliter in esse, licet communicabiliter ad corpus, sicut si albedo haberet in se esse album, ideoque anima dicitur in se subsistens quoad rationem habendi esse independens a composito, licet non quoad incommunicabilitatem. Et hac ratione vocatur a D. Thoma esse animae, etiam ut est in corpore, subsistens, id est independens a corpore et habens in se prius ipsum esse quam in composito, quia ab anima comunicatur composito, ita quod est idem esse animae et esse compositi, ut affirmat 1. p. q. 76. art. 1. ad 5. et 1. 2. q. 4. art. 5. ad 2. Aliquando vero dicit, quod anima quamdiu est in corpore, convenit ei subsistere in aptitudine, non actu, ut patet in 4. ad Annibaldum dist. 12. q. 1. art. 1. ad 3. ¹ Quod intelligitur de subsistentia quoad rationem incommunicabilitatis, quam solum explicat in statu separationis, saltem quoad exercitium non communicandi, quod non habet in statu coniunctionis nisi in aptitudine. Unde valet illa consequentia, quod si anima habet operationem independentem a corpore ut ab organo, cui inhaeret, oportet, quod etiam esse ipsius animae sit independens a corpore, licet tam operatio quam esse comunicentur ipsi composito ut suppositaliter subsistenti. Nec enim ex independentia operationis probamus animam subsistere suppositaliter, sed subsistere independentem a corpore, licet communicabiliter ad corpus, ideoque etiam remoto corpore poterit operari operatione illa non dependente ab organo in esse.

Solum potest esse difficultas, quomodo existentia animae, quae spiritualis est et incorruptibilis, communi-

cetur corpori seu composito, quod existit modo corporeo et corruptibili, praesertim in sententia D. Thomae, quae non ponit aliam existentiam in composito quam in ipsa forma, ut patet in locis allegatis et ex his, quae diximus libro 1. Phys. q. 7. art. 5. ² Ceterum in hoc eadem restat difficultas in sententia opposita, quae ponit plures existentias partiales in materia et forma, ut ex illis resultet una tertia composita, quae ipsi toti conveniat; ideo enim partiales sunt, quia faciunt unam totalem. Quomodo ergo existentia spiritualis animae potest commisceri existentiae materiae, ut resultet una existentia tertia, quae conveniat ipsi toti? Nec enim una existentia informat aliam ut materiam. Quare sicut ipsa entitas animae cum spiritualis sit, tamen quia eminenter est corporea, formaliter unitur materiae in ratione formae et praebet ei gradum vegetativum et sensitivum et rationale, ita ipsa existentia animae, quia eminenter est corporea, potest comunicari ipsi composito et reddere illud existens; sicut etiam subsistentia Verbi licet in se spiritualis sit et divina, tamen quia eminenter continet omnem perfectionem subsistentiae corporeae, potest per seipsam immediate terminare et reddere subsistentem naturam corpoream et in sententia D. Thomae etiam existentem. Id ergo habet anima nostra tamquam forma, quod Verbum divinum tamquam persona quoad hoc, quod est reddere rem corpoream existentem.

Neque ex hoc sequitur, quod separata anima adhuc manet compositum, quia manet esse ipsius compositi in ipsa anima, vel quod esse animae sit generabile aut corruptibile sicut ipsum esse compositi, siquidem esse

¹ Pa XXII. 356 a.

² Phil. nat. 1. p. q. 7. art. 5 (II. 142 a 4).

animæ est esse compositi, et hoc corrumpitur et generatur, imo cum omne ens habeat esse proprium, aliud esse habebit compositum quam anima. *Sed respondetur facile*, quod separata anima non manet esse compositi, quia non manet esse animæ ut communicatum, sed ut communicabile, et sic generatur aut corrumpitur quantum ad ipsam communicationem et in ratione esse communicati, qua ratione est esse compositi, non in ratione esse absolute, sicut etiam Persona Verbi de novo incepit esse persona hominis, non persona absolute. Omne autem ens habet esse proprium, ut distinguitur contra extraneum seu alienum, non contra commune seu communicatum. Potest enim ipsum esse proprium totius communicari partibus vel esse partis communicari toti, et tamen manet proprium, quia illa pars seu forma propria est totius.

Ad id vero, quod obicitur de unione, an sit materialis vel spiritualis, respondetur, quod ut ostendimus q. 6. Phys. ¹, non datur unio, quæ sit modus distinctus per modum medii et rationis formalis uniendi, sed ipsæ partes seipsis uniuntur quantum ad rationem formalem uniendi, sed non seipsis applicantur seu immutantur, ut se communicent et ex ipsis unitas illa resultat. Sed hæc applicatio est ab efficiente ipsam unionem seu communicationem et unitatem extremorum, et ideo talis applicatio debet esse superaddita extremis unibilibus potestque esse modus, et de novo fit in illis, quando de novo uniuntur et communicantur inter se. Ipsa autem unio non est novus modus tamquam ratio formalis uniendi, quia formalis ratio unionis est formalis ratio unitatis resultantis ex unione, unitas au-

¹ Phil. nat. 1. p. q. 6. art. 3. (II. 111 a 11.)

tem resultans non est modalis, sed substantialis; ergo et ratio formalis est ipsa substantialis ratio extremorum secundum se, solumque illis deest applicatio, ut resultet unitas et fiat unio.

Nec est putandum nullam omnino perfectionem et immutationem acquirere animam ex eo, quod sic applicatur, ut sit in corpore et uniatur illi, ut putavit Scotus in 4. dist. 43. q. 2. Nam saltem acquirit modum aliquem et statum connaturalem essendi et operandi in corpore et cum communicatione ad corpus, quem statum amittit in separatione a corpore. Et licet non haberet in corpore aliquid amplius quam communicare se et perfectionem suam corpori, ut Scotus putat, tamen hoc ipsum perfectionem aliquam et immutationem debet ponere in ipsa anima, quia hanc communicationem facit tamquam causa formalis et tamquam pars constituens totum. Omnis autem causa creata perfectior est, cum actu causat, quam cum cessat causare, et aliquo modo immutatur in causando, et omnis pars connaturali modo existit, cum communicatur ipsi toti in actu, sicut lapis ex eo, quod est in centro. Hæc autem immutatio, prout in anima subiectatur, aliquid spirituale est, non proveniens ab ipso generante, quod tantum unit animam ex parte corporis, coaptando et disponendo illud ad animam, sed ex parte Dei infundentis animam corpori vel reunientis illam; sic enim ordinat illam ad corpus et facit, quod actu communicet et extendat suum esse ad corpus. Et talis applicatio producit in anima modum aliquem spirituales respicientem corpus, quo dicitur in se applicata et communicata, sicut etiam angelus ex eo, quod per modum operantis applicatur cor-

pori, resultat in ipso ubi quoddam seu præsentia erga illud corpus, quæ est modus spiritualis in ipso angelo, qui amittitur et acquiritur motu locali. Sic multo melius ex eo, quod anima non per modum operantis, sed per modum informantis uniatur corpori, aliquis modus resultat in anima, quo dicitur applicata et communicata corpori ab agente spirituali eam infundente vel reuniente, qui modus subiective est in ipsa anima. Sed cum respiciat pro extremo corpus, cui facit præsentem animam, potest desinere ab anima sicut ubi angelicum desinit, quia est circa corpus, licet utrumque spiritualis modus sit.

Denique ad id, quod dicitur de communicatione gradus corporei et sensitivi, nullo modo probat entitatem corpoream in anima, quia non præbet illos gradus limitate, modo inferiori, sicut aliæ formæ, sed eminenter et secundum quod continentur in gradu rationali, qui etiam communicatur corpori, non ut dependens ab ipso, sed ut sibi ministret corpus et deserviat in ordine ad operationem intellectivam, et ideo eminenter debet continere illos gradus sensitivos et corporeos tamquam ministrantes et deservientes intellectivo, eo quod non intelligit nisi accipiendo ex corpore obiecta, quæ intelligit, ideoque requirit potentias corporeas ut ministrantes sibi. Et sic bene possunt eminenter præberi gradus corporei et potentiæ corporeæ dimanare ab entitate animæ spirituali, ut est eminenter corporea sine ulla dependentia in esse a corpore. De quo iam supra diximus q. 2. ¹, et videri potest Caietanus 1. p. q. 76. art. 1. circa responsionem ad 1. ²

¹ art. 2. (68 b 15); q. 1. art. 5. (45 a 41).

² Le V. 212. n. XVIII.

³ 430 a 14.

⁴ art. 1. (102 a 36; 103 b 3).

⁵ art. 2. (180 b 11).

QUÆSTIO X.

DE INTELLECTU AGENTE ET POSSIBILI.

ARTICULUS PRIMUS.

UTRUM SIT NECESSE PONI INTELLECTUM AGENTEM DISTINCTUM A POSSIBILI ET QUID SIT.

Celebris valde est apud antiquos philosophos et recentiores divisio hæc intellectus in agentem et possibilem, nec solum ab Aristotele stabilita fuit in 3. de Anima cap. 5. textu 18. ³, sed etiam ab aliis Græcis, licet in eius explicatione non parum erraverint.

IGITUR TRIA ad eius exactam explicationem in hoc articulo faciendæ sunt: *Primum* explicare proprium munus intellectus agentis, propter quod ponitur a philosophis. *Secundum*, an sit aliquid extra animam vel propria ipsius facultas. *Tertium*, an sit potentia distincta ab intellectu possibili.

Circa primum constans sententia est philosophorum ad hoc requiri intellectum agentem, ut species impressas intellectui possibili tribuat, quas requiri ad omnem cognitionem supra late probavimus q. 4. ⁴ et 6. ⁵ Igitur distinctio intellectus agentis et possibilis quantum ad formalitatem istam agendi et patiendi non sumitur per ordinem ad ipsam cognitionem, quæ est operatio elicita ab intellectu vitaliter, et ita erga illam intellectus active se habere debet, sed sumitur ista divisio penes formationem intellectus in ordine ad suum

⁴ art. 2. (180 b 11).

obiectum intelligibile. Quia enim intellectus eliciens cognitionem prius debet actuari specie impressa representante obiecta, si careat illa, dicitur esse in potentia, ut formetur et actuetur, et sic vocatur intellectus possibilis vel passibilis, quia pati debet seu formari a specie ipsa et obiecto in ea representato. Et quia omni passivo, ut reducat de potentia ad actum, correspondet aliquod activum, necesse est, quod si intellectus noster reducitur de potentia ad actum, ut formetur per species intelligibiles, detur aliquod activum, per quod talis reductio fiat et tales species producantur in intellectu; et hoc vocamus intellectum agentem, id est producentem species et formantem per illas intellectum ad intelligendum.

Totus hic discursus fere ab omnibus admittitur loquendo in generali, et nondum determinando, an istud principium activum producat species sit in anima vel extra. Solum Durandus, qui negavit requiri species impressas ad cognoscendum, consequenter negavit necessarium esse intellectum agentem, qui illas producat, ut docet in 1. dist. 3. q. 5. n. 4. Sed tamen addit, adhuc si darentur istae species, non requiri intellectum agentem tamquam potentiam animae, quae illas species producat, sed sufficere ipsam animam cum phantasia, ut producat illas. Sed nos fatemur illo discursu non probari, nisi quod detur tale principium agens species et active immutans intellectum. Quod vero sit potentia animae, statim probabimus in secundo puncto. Et quod species impressae necessariae sint ad intellectionem et ad omnem cognitionem, supra q. 6. probatum est. Quod vero substantia animae seipsa

non operetur, sed mediante potentia, q. 12. Phys. probatum est. Mediente autem phantasia, quae est potentia corporea, non potest anima spiritualis species producere, nisi elevet illam ultra suam virtutem, et haec elevatio ab alia virtute et potentia debet provenire.

Circa secundum punctum celebris fuit aliquorum antiquorum sententia ponentium intellectum agentem separatum ab ipsa anima in alia intelligentia infundente species. Contra quam disputat D. Thomas 1. p. q. 79. art. 4. et q. 84. art. 4. et 2. Contra Gent. cap. 77. et 78. et locis aliis. Fuit autem haec controversia inter eos, qui intellectum distinguebant a sensu. Nam qui ponebant intellectum esse sensum, non distinguebant species sensibiles ab intelligibilibus neque aliud principium, a quo istae species effluerent, ponebant quam ipsa obiecta externa, ut ex Democrito refert Aristoteles libro de Divinatione per Somnium³ et D. Thomas 1. p. q. 84. art. 6.

Qui autem agnoverunt intellectum esse virtutem spiritualem et immaterialem, a sensu et distinctum, non facile inveniebant principium, a quo species spirituales fierent, cum ipsa obiecta sensibilia ad hoc sufficerent. Unde divisi sunt in **TRES OPINIONES**: Quidam, ut Plato, posuerunt ideas separatas, id est quidditates rerum extra individua, a quibus dicebant ut ab exemplaribus participari formas entitativas in materia ad essendum et intelligibiles in intellectu ad representandum, ut refert D. Thomas 1. p. q. 79. art. 3. et q. 84. art. 3., 4. et 6.

Alii negabant istas ideas exemplariter causantes species, sed ponebant substantiam separatam seu intelli-

¹ art. 2. (180 b 11).

² Phil. nat. I. p. q. 12. art. 2. (II. 251 b 24).

³ c. 2. (464 a 5).

gentiam effective infundentem illas tunc solum, quando homo intelligit et habet phantasmata proposita, ut determinent ad intelligendum. Quae fuit opinio Avicennae, ut refert S. Thomas citata q. 84. art. 4. et 2. Contra Gent. cap. 76.

Tertia sententia fuit Aristotelis 3. de Anima textu 17. et 18.¹, lect. 10. apud D. Thomam², quod intellectus agens est potentia animae ex phantasmatis producens species intelligibiles in intellectu possibili.

HÆC SENTENTIA ARISTOTELIS de intellectu agente communiter recepta est ab omnibus philosophis et, ommissa illa opinione Platonis et, ommissa separatis, quae omnino fabulosa est, cum non possit dari in rerum natura aliqua substantia, quae singularis non sit, ut ostendimus in Logica q. 3. art. 2.³, contra Avicennam et alios ponentes intellectum agentem esse substantiam separatam probatur sententia Aristotelis:

Quia vel illa substantia separata infundit species intelligibiles a sensibus abstractas et connotantes obiecta sensibilia, vel non abstractas a sensibus, sed pure participatas a spiritualibus substantiis, sicut sunt in angelis. Hoc secundum nullo modo dici potest, cum satis constet pro isto statu animam nostram non intelligere obiecta pure spiritualia et nihil de sensibilitate connotando, sed solum obiecta sensibilia. Si dicatur primum, talis potentia activa et factiva specierum per abstractionem a sensibus non excedit vim animae nostrae nec requirit spiritualem activitatem omnino abstractam a sensibus, sicut est illa substantia separata, cum operatio illa abstrahens species a sensibilibus non operetur independenter a phantasma-

tibus neque efficiat species repraesentantes sine connotatione ad illa, ut in nobis experimus. Ergo non requiritur ad talem operationem virtus spiritualis separata ab omni corpore, sed potius corpori communicans, et sic ista virtus magis connaturalis est animae coniunctae corpori quam substantiae separatae.

Quodsi dicatur illam virtutem separatam concurrere ad abstrahendum istas species modo perfecto et eminentiori, utpote cum sit causa æquivoca et universalis, ex modo tamen animae nostrae imperfecit et reddi species illas sic imperfecte et connotative repraesentantes.

Contra hoc urgetur rationibus D. Thomae 1. p. q. 79. art. 4. et 2. Contra Gent. cap. 76. et quæst. de Anima art. 5.⁴, quia causa universalis non producit se sola effectum proprium causae particularis, nisi supponendo in ipsa causa inferiori propriam et peculiarem virtutem respectu talis effectus, ut patet in caelo, quod est causa æquivoca respectu horum inferiorum, et tamen supponit in causis inferioribus proprias virtutes, quibus producit determinatos effectus, nisi forte sit generatio rei tam imperfectae, quod ad illam sufficiat virtus caeli, sicut in animalibus, quae ex putrefactione generantur. Quod in presenti applicari non potest, cum species intelligibiles et cognitio intellectualis sint perfectissimi effectus, qui in his inferioribus fiunt. Ergo oportet, quod præter virtutem superioris intelligentiae, quae ut causa universalis concurrit, detur virtus particularis et propria animae, quae talem abstractionem a sensibilibus faciat modo particulari et sibi proprio, et hanc vocamus intellectum agentem. Unde

¹ c. 5. (430 a 10).

² Pa XX. 122.

³ I. 316 a 40.

⁴ Pa VIII. 478 b, 479.

Aristoteles comparavit intellectum agentem non ipsi soli, qui est causa universalis, sed lumini recepto in aere, quod est virtus particularis. Id autem, a quo participatur virtus intellectus agentis in anima nostra, est Deus, de quo dicitur Ps. 4. 1: «Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine», quia solus Deus est creator animæ et lumen ipsi præbens, sicut solus infundit species angelis et intra intellectum operatur.

Denique experimur nos posse intelligere, cum volumus, et abstrahere a sensibilibus intelligibilia, alias si hoc non experiremur, non possemus habere notitiam harum actionum. Omnis autem actio non fit modo conaturali ab aliquo agente, nisi per virtutem in eo existentem, nec utitur aliquo, cum vult, nisi habeat potentiam operativam illius. Ergo conaturale est, ut habeamus vim et potentiam abstrahendi tales species, et non solum ab intelligentia separata fiant; et hæc virtus vocatur intellectus agens.

Circa tertium punctum, scilicet an sit intellectus agens potentia distincta ab intellectu possibili, aliqui dixerunt intellectum agentem esse habitum primorum principiorum, ut refert S. Thomas quæst. de Anima art. 5. 2 et 3. de Anima lect. 10. 3 Quod tamen ex eo reicit D. Thomas, quia etiam ipsa principia cognoscimus per species abstractas a singularibus. Ergo oportet antequam generetur ipse habitus, præexistere tales species abstractas, ergo et intellectum agentem abstrahentem illas, ut omnia obiecta intellectus agens redderet intelligibilia in actu. Deinde quia habitus principiorum est cognoscitivus. Sicut enim per scientiam

cognoscimus conclusiones, ita per habitum principiorum principia. Ergo non potest iste habitus esse factivus specierum impressarum pro potentia cognoscitiva, quia ipse cognoscitivus est et sic aliquas species debet supponere, quibus primo cognoscat, non autem illas facere. Quando autem Aristoteles 3. de Anima textu 17. et 18. 4 dicit, quod intellectus agens est sicut habitus et ars, loquitur solum per modum comparationis, quia sicut ars inducit formam artificialem in materiam rudem et in potentia, ita intellectus agens per species impressas tamquam per formas perficit et actualizat intellectum possibilem. Et dicitur habitus, ut contraponitur privationi, per quam aliquid est in potentia, intellectus autem agens non est in potentia ad recipiendum, sed in actu ad agendum. Ita explicat D. Thomas ibidem lect. 10. 5

Qui ergo fatentur intellectum agentem esse potentiam, actum illius negant esse cognitionem, quia cognitio oritur a potentia et obiecto, prout mediante specie representatur potentia. Unde si operatio propria intellectus agentis esset cognitio, deberet procedere a specie et potentia et consequenter speciem ipsam supponere. Ergo non faceret talem speciem, et sic non faceret omnes species intelligibiles, sed aliqua deberet fieri per actum non cognoscitivum, et illum dicimus esse proprium intellectus agentis, ut distinguitur ab actu procedente a potentia actuata per speciem et recipientem illam.

DIFFICULTAS ergo est, an iste actus factivus specierum, et non cognoscitivus, ita adæquatus sit potentia, ut exigat illam esse distinctam ab intellectu possibili cognoscente. Et aliqui

7.

Pa VIII. 480 a.

Pa XX. 122 a, b.

c. 5. (430 a 12, 15).

Pa XX. 122 a, b.

autores negant distingui has duas potentias, sed esse eandem cum duplici vi seu efficientia, quod probabile reputat P. Suarez libro 4. de Anima cap. 8. n. 13. citatque Niphum 1, Maiorem 2 et Abulensem 3.

Oppositum tamen tenet D. Thomas 1. p. q. 79. art. 7. et 10., et 3. de Anima lect. 10. 4 et in 2. dist. 17. q. 2. art. 1. 5 Sumiturque ex Aristotele, qui in hoc 3. de Anima textu 17. 6 dicit, quod «necesse est in anima differentias has easdem inesse; atque quidam intellectus est talis, ut omnia fiat, quidam talis, ut omnia agat». 15 Loquitur ergo de illis tamquam de diversis intellectibus et differentias istas ponentibus in anima.

RATIO AUTEM EST, quia intellectus vel essentialiter est potentia cognoscitiva, ita quod adæquatus eius actus sit cognitio, vel habet duplicem actum inadæquatum, alterum non cognoscitivum et factivum specierum, alterum cognoscitivum et non factivum earum. Nam uno et eodem actu non potest fieri; cognitio enim procedit elicitive a potentia actuata per species, et consequenter illa elicentia supponit aliquam speciem iam factam et actuantem potentiam, ut procedat ab illa.

Si primum, manifestum est intellectum agentem esse distinctam potentiam, siquidem si adæquatus actus intellectus cognoscentis est cognitio, non potest alium actum elicere, qui cognitio non sit, et sic formatio specierum, quibus primo fit cognitio, non potest per cognitionem ipsam fieri, sed supponi debet ad cognitionem. Si secundum, imprimis non potest uterque ille actus convenire uni et eidem potentia, nisi detur

aliqua ratio communis, sub qua conveniant illi duo actus et a qua specificetur illa unica potentia habens illos. Ratio autem faciendi species sine cognitione et ratio elicendi cognitionem per species non conveniunt in aliqua ratione communi constituyente unam potentiam, sed sunt rationes ita distantes, quod ex se sufficiunt fundare distinctas potentias, ut patet in sensu cognoscente et virtute emittente species ab obiecto seu faciente illas sine cognitione. Non est autem anima nostra tantæ eminentiæ, ut virtus eius in unica ratione superiori et eminentiori uniat illam duplicem virtutem faciendi species et intelligendi, neque in angelo datur talis perfectio, ut unica potentia sit factiva specierum et cognoscitiva.

Ad hæc accumulatur aliqua inconvenientia: Primum, quia eadem potentia seipsam moveret et reduceret de potentia ad actum; esset enim potentia ad species et faceret illas. Secundum, quia alias etiam possemus dicere voluntatem et intellectum esse eandem potentiam inadæquate respicientem cognoscere et velle ut consecutum ad cognoscere, quia se habent ordine quodam, sicut etiam «facere species non cognoscitive» ordinatur ad «ipsum cognoscere». Tertium, quia alias ratio activi et passivi non esset sufficiens ratio distinguendi potentias, cum tamen sint rationes maxime diversæ et primæ differentia entis. Primo enim dividitur penes actum et potentiam, et consequenter penes potentiam activam et passivam, quæ fundantur in actu et potentia. Quæ est ratio D. Thomæ in illa q. 79. art. 7. ad

3. de Anima textu et com. 13.

in 2. dist. 16. q. unica.

in c. 23. Exodi q. 70.

Pa XX. 122 a, b.

Pa VI. 535 b.

c. 5. (430 a 13).

distinguendum intellectum in agentem et possibilem, quia est divisio penes passivum et activum, cum tamen non admittat alias divisiones intellectus.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur in favorem Durandi, quia non potest intelligi, quomodo intellectus agens agat in phantasmata, quæ sunt corporea et elevet illa. *Item* quia alias si intellectus agens formaret species et non produceret cognitionem, nobilior esset quam intellectus possibilis, qui cognitionem elicit, siquidem omne agens est nobilior patiente.

Confirmatur ex duplici exemplo: *Primum*, quia angelus non minus est substantia intelligens quam anima nec minus indiget speciebus, et tamen non habet intellectum agentem, quo illas acquirat, sed infunduntur a Deo. Ergo similiter pertinebit ad Deum præbere animæ species non infusas, sed a sensibilibus abstractas. *Secundum* est, quia etiam sensus externi indigent speciebus acceptis ab obiectis, et tamen non requiruntur sensus agens, licet species sint abstractioris rationis quam ipsum obiectum materiale in se. Ergo similiter poterunt species intelligibiles fieri sine intellectu agente.

RESPONDETUR ad primam partem argumenti Durandi, quod dicemus seq. art. explicando modum, quo intellectus agens agit in phantasmata corporea. *Ad secundam probationem* respondetur non sequi, quod intellectus agens sit simpliciter nobilior, sed solum in ordine ad formationem specierum, in quo intellectus possibilis est illo inferior, quia est in potentia. Simpliciter tamen et respectu actus nobilioris, qui est intelligere, excellit intellectus possibilis,

1 15.

licet dependenter a speciebus, sine quibus non intelligit. Sed de hoc statim dicemus amplius.

Ad confirmationem respondetur intellectum *angeli* cognoscitivum non indigere intellectu agente acquirente illi species ab obiectis, *tum* quia caret sensibus, a quibus immediate abstrahuntur species intelligibiles; ab ipsis enim obiectis immediate solum emittuntur species corporeæ, non intelligibiles, quæ non movent intellectum propter suam imperfectionem et improprietatem, nec posset convenienter id fieri, nisi intellectus agens *angeli* immediate coniungeretur obiecto, ut ab illo species hauriret, et sic non posset a distanti cognoscere, quod possunt homines. *Tum etiam*, quia intellectus *angeli* non est acquisitivus suæ perfectionis, sed a principio statim est perfectus, et non in potentia, ut perficiatur, sicut inter corpora cælum statim a principio habet suam perfectionem et omnem formam sibi debitam. Unde sicut frustra poneretur potentia augmentativa in cælo, ut perfectionem quantitatis acquireret, cum ab initio petat habere illam, ita superflue poneretur intellectus agens in angelo ad acquirendum species et proficiendum in perfectione intellectus, cum a principio debeat esse perfectus et plenus sapientia, sicut dicitur Ezech. 28. 1 de primo angelo, quod erat plenus sapientia et perfectus a die conditionis suæ. Totum vero oppositum est in anima humana, quæ paulatim acquirit perfectionem intellectivam et crescit in illa, sicut corpora generabilia augmentantur in sua perfectione. Unde sicut ista requirunt potentiam augmentativam, ita illa potentiam acquisitivam specierum, quæ est intellectus agens. Neque id debet fieri a solo Deo, quia non est connaturale rebus, ut ad proprias opera-

tiones non habeant virtutes proprias, quibus possunt operari, cum voluerint, sed a solo Deo id fiat.

Ad secundum exemplum de sensu agente iam supra 1 responsum est, quod ipsa obiecta sensibilia de se sufficienter possunt emittere species sensibiles et immutare sensus, et ideo non est ponenda aliqua potentia in ipso animali factiva talium specierum. Neque hoc poterat connaturaliter fieri. Cum enim species visibiles v. g. versentur circa obiectum nimis distans, sicut cum videmus ipsum cælum, impossibile erat, quod potentia aliqua existens in animali haberet tantam virtutem, ut posset operari etiam circa ipsum cælum educendo species ex illo. Licet enim sint intentionales, tamen per veram et realem actionem educuntur de suo subiecto. Quomodo ergo sensus agens existens in animali posset ex ipso cælo species educere, cum ab illo sit ita distans, nec posset virtutem usque ad illum diffundere et usque ad seipsum iterum reflectere, cum nec virtus solis, qui tam magnum corpus est, possit tantam reflexionem facere.

Secundo arguitur pro sententia Avicennæ ex Aristotele 3. de Anima textu 18. 2, ubi inquit, quod intellectus agens est «separabilis et immixtus passionique vacat, cum sit substantia actus». Et textu 20. 3 inquit, quod iste intellectus «non aliquando quidem intelligit, aliquando non intelligit. Separatus autem est solum hoc, quod vere est, et hoc solum immortale et perpetuum est». Sentit ergo Aristoteles, quod intellectus agens est intellectus separatus et substantia quædam, ut patet in illis verbis, cum sit substantia actus.

Est etiam perpetuo intelligens, quod non convenit animæ nostræ, quæ quandoque intelligit in potentia; ergo est aliquid separatum ab anima.

Ratione etiam arguitur, quia proprium munus intellectus agentis est illuminare intellectum. Hoc autem est proprium virtutis altioris quam ipsa anima, *tum* quia Deus est lux vera, quæ illuminat omnem hominem; *tum* etiam quia infundendo species fit illuminatio, hæc autem infusio pertinet ad Deum, ut patet in angelis; *tum* quia alias posset intellectus cognoscere quæcumque obiecta, quando vellet, si intra se haberet vim factivam specierum, quod tamen constat esse falsum.

RESPONDETUR, quod in prima auctoritate Aristoteles solum dicit, quod intellectus agens est separabilis, quod verum est, quia manet in anima separata. Quod vero dicit esse substantiam actu, idem est ac dicere, quod per suam essentiam, quæ nomine substantiæ intelligitur, est actus seu activus (activitas enim fundatur in actu) ad distinctionem intellectus possibilis, qui secundum suam entitatem seu substantiam est in potentia ad species, per quas formatur et reducitur in actum. Sic explicat D. Thomas 4 hunc locum Aristotelis et sic reddit rationem, quare intellectus ille vacat passione, id est receptione, quia per suam entitatem seu substantiam est actu, id est activa potentia. Non autem voluit dicere, quod sit substantia aliqua separata, et cum sint diversæ potentie intellectus agens et possibilis, non est anima in actu et potentia secundum idem.

In secundo autem loco, ut D. Tho-

q. 4. art. 1. (110 a 42).

1 c. 5. (430 a 17).

2 l. c. 22.

3 lect. 10. (Pa XX. 123 a).

mas interpretatur ibidem circa illum textum ¹ et quæst. de Anima art. 5. ad 3. ² Aristoteles non loquitur tantum de intellectu agente, sed de tota parte intellectiva, quæ utrumque intellectum includit, agentem et possibilem, et hæc est anima intellectiva, quæ separari potest a corpore, sicut etiam dicit Aristoteles 12. Metaph. textu 17. ³ quod forma numquam est ante materiam, «sed posterius, et manet anima, non omnis, sed intellectus». Quod vero præter animam detur intellectus agens separatus, qui species producat in intellectu possibili, nec somniavit Aristoteles. Cum vero dicit, quod perpetuo intelligit, explicat D. Thomas q. 10. de Veritate art. 8. ad ultimum ⁴, quod intellectus agens semper intelligit, quia ex parte sua non deest, quin semper possit intelligere, licet desit ex parte phantasmatum et obiectorum, quæ non semper præsto sunt.

Ad rationem respondetur, quod illuminare per modum proximæ virtutis illuminativæ pertinet ad intellectum agentem, sed per modum causæ primæ pertinet ad Deum, qui non impedit causam particularem, sicut non impedit solem, ut illuminet, neque sol lumen aeris, ut immediate luceat. *Similiter* concedimus, quod infusio specierum est illuminatio facta a Deo. Sed præter illam datur etiam alius modus illuminandi non per infusionem specierum, sed per abstractionem earum a phantasmatis, et hoc convenit intellectui agenti, qui est in anima. *Quod vero* dicitur, quod alias posset intellectus noster cognoscere, quando vellet, respondetur hoc non sequi, quia non semper obiecta sunt applicata ipsi intellectui in phantasmatis, sicut

sol non illuminat, nisi detur diaphanum vel colores. Neque requiritur ad istam abstractionem, quod prius cognoscat obiecta, ut ex illis cognitis abstrahat et formet species, sicut ex obiectis ad extra emittuntur species sine hoc, quod cognoscant, sed sine cognitione movent sensus.

Tertio arguitur in favorem sententiæ Suarez ad probandum non distinguendum intellectum agentem a possibili, quia non repugnat eandem potentiam habere vim producendi species et recipiendi illas ad cognoscendum. In spiritualibus enim idem potest esse principium agendi et recipiendi, licet non in sensibus.

Et ad hoc sunt aliquæ congruentiæ: *Primo*, quia intellectus possibilis habet vim formandi species ex speciebus præconceptis; cur ergo non habeat ad formandum illas ex non præconceptis? *Secundo*, quia hoc modo intellectus noster erit medium quoddam inter intellectum angeli et sensum, quia neque ex se habeat species ut angelus, neque ab alio agente recipiet illas ut sensus, sed ex obiectis formabit et recipiet. *Tertio*, quia alias in anima separata remaneret illa potentia penitus otiosa, cum ibi non sint phantasmata, a quibus extrahantur species; ergo si non habet alium actum, vacabit ibi.

Confirmatur, quia intellectus agens vel operatur actione vitali vel non. Hoc secundum dici non potest, cum sit actio propria animæ, ut anima est. Si primum, debet esse actio immanens, siquidem cum sit potentia spiritualis, in qua non datur pars movens et pars mota, sed totum est indivisibile, consequenter actio manebit in eadem potentia, et sic non producet species extra se intel-

lectus agens, sed in seipso. Potentia autem, quæ recipit species, etiam cognoscit per illas. Ergo non distinguitur intellectus possibilis ab agente. *Denique* omne agens est honorabilius patiente, ergo intellectus agens erit nobilior possibili. Ex alia vero parte cognoscens est nobilior non cognoscente; ergo ut ista componantur, idem erit intellectus agens et cognoscens.

RESPONDETUR etiam in spiritualibus diversa principia esse activum et passivum, quando circa idem versantur, cum fundentur in illo, quod est primum distinctivum in genere entis, scilicet in actu et potentia. Et præsertim hoc currit in intellectu nostro, quia est pura potentia in genere intellectivo respectu specierum, ergo non solum debet carere illis, sed etiam activitate faciendi eas, sicut materia prima non solum caret formis naturalibus, sed etiam virtute faciendi illas, quia est pura potentia. Et deinde, quia intellectus possibilis cum essentialiter sit potentia cognoscitiva, non potest alium actum habere, qui non sit cognitio. Actio autem intellectus agentis non est cognitio, quia facit species etiam ad primam cognitionem requisitas.

Et ad primam congruentiam in contrarium respondetur, quod intellectus possibilis ex præcognitis speciebus potest alias formare, quia format illas cognoscendo et componendo, sed prima species non potest formari ex aliis prioribus præconceptis, sed per virtutem non cognoscitivam, et hoc sufficit ad distinguendum potentiam.

Ad secundam dicitur, quod ut intellectus noster cognoscitivus sit medius inter intellectum angelicum et sensum, sufficit, quod in ipsamet cognitione relucent hæc mediatio, quia

scilicet nec habet pro obiecto rem corpoream modo corporeo ut sensus, nec spiritualem modo spirituali ut angelus, sed quidditatem corpoream modo spirituali.

Ad tertiam dicitur, quod intellectus agens in anima separata erit otiosus quantum ad novam abstractionem specierum, quia caret phantasmate, a quo abstrahat illas. Sed poterit habere alium actum, nempe illuminare species iam abstractas in ordine ad actualem usum illarum, si vere talis actus datur. De quo sequitur art., et videri potest in D. Thoma quæst. de Anima art. 15. ad 8. et 9. ¹ Vel etiam si nullum actum habeat pro illo statu, debet tamen manere in anima tamquam ornamentum quoddam illius et virtus, quia potest anima reuniri corpori, in quo suam operationem exercebit, sicut in corporibus beatis, in quibus etiam manebit augmentativa et generativa potentia propter integritatem naturæ, non exercitium actionis.

Ad confirmationem respondetur actionem intellectus agentis esse transeuntem et vitalem, sicut etiam actus vitæ vegetativæ transeuntes sunt et vitales. Et cum dicitur, quod non potest movere seipsum, quia non habet partem moventem et partem motam, respondetur intellectum agentem non movere seipsum, sed intellectum possibilem, et sic distinguitur movens et motum. Et non dicitur in vivente una pars movere seipsam, ut vitaliter agat, sed quia una pars movet aliam, dicitur ipsum vivens movere seipsum, non una pars seipsam. Neque oportet, quod omnis intellectus sit cognoscens, sed tantum intellectus formatus per species, non intellectus formans species. Quod non currit in sensibus, in quibus obiecta ipsa sufficienter formant species suas, quæ corporeæ sunt, non autem datur

¹ lect. 10. (Pa XX. 124 a).

² Pa VIII. 480 a.

³ c. 3. (1070 a 24).

⁴ Pa IX. 171 a.

¹ Pa VIII. 513 b.

sensus formans illas, ut supra ostendimus ¹.

Quod denique dicitur agens esse honorabilius patiente, respondetur etiam intellectum agentem esse perfectiorem possibili, prout est in statu puræ potentiæ et indigens formari per species, non tamen est nobilior ipso intellectu formato et vitaliter cognoscente, sicut etiam obiectum est perfectius sensu in ordine ad dandum illi species, non simpliciter et respectu elicentiæ cognitionis.

ARTICULUS II.

QUOMODO INTELLECTUS AGENS ILLUSTRAT PHANTASMATA ET INTELLECTUM POSSIBILEM.

OMNIA MUNERA intellectus agentis ad tria possunt reduci: *Primum* circa species, quas format, et consequenter ad obiecta intelligibilia, quæ in illis relucet. *Secundum* quoad phantasmata, ex quibus tales species abstrahuntur. *Tertium* quoad cognitionem intellectus possibilis, quæ ex illustratione intellectus agentis dependet.

PRIMA DIFFICULTAS.

Circa primum proprium munus intellectus agentis circa species est facere species actu intelligibiles et spirituales. Sed quia species non solum debet esse spiritualis in sua entitate, sed in ipsa representatione et consequenter in obiecto representato, quatenus representationi illi proportionatur, posuerunt aliqui obiectum, quod representatur in speciebus formatis ab intellectu agente, relucere etiam in phantasmatis cum aliqua intelligibilitate in actu, vel quia ex virtute intellectus agentis aliqua illustratio derivatur ad phan-

¹ q. 4. art. 1. (110 a 42).

tasmata, per quam obiective red- ditur apparens in phantasmate id, quod quidditatis est, et non id, quod singularitatis et materialitatis est, sicut in pomo facit lux, quod appareat obiective color, et non sapor vel odor; — aut quia ex ipsa anima intellectiva, in qua radicitur phantasia, producuntur phantasmata habilia ad movendum intellectum, et talis habitus dicitur ab aliquibus relucen- tia obiecti intelligibilis, quatenus ab illo potest extrahi species propria intellectus. Sed hæc solum est illustratio radicalis, prima vero est formalis. De quo plus tractabitur in secundo puncto.

NIHILOMINUS DICENDUM EST, quod obiectum non redditur intelligibile in actu, nisi primo in ipsis speciebus formatis ab intellectu agente, non in ipsis obiectis sensibilibus ad extra, neque in ipsis speciebus aut cognitionibus sensuum, neque in ipsis phantasmatis.

PATET HOC, quia obiectum in omni illo statu ante formatam speciem intelligibilem est actu sensibile et materiale et representatur ut singulare; ergo non est actu intelligibile, sed in potentia. Non potest autem id, quod in se est materiale et sensibile in actu, et intelligibile in potentia, reddi actu intelligibile sine aliqua mutatione et immaterialitate, quia intelligibilitas sequitur immaterialitatem, obiectum autem ad extra non immutatur neque fit immateriale. Similiter neque in phantasmatis, quia semper sunt corporea et a conditionibus corporeis denudari non possunt, nisi totaliter destruantur, cum essentialiter sint corporea et sensibilia. Ergo restat, quod intelligibilitas in actu et immaterialitas obiecti primo et per se reluceat in ipsa specie formata ab intellectu agente, quatenus modo immateriali et abstracto

representat quidditatem rei sine singularitate.

Nec sufficit phantasma radicaliter esse illustratum, quatenus ex coniunctione ad animam intellectivam reddatur habile, ut ab eo abstrahatur species intelligibilis. Hæc enim habitus non reddit phantasma actu immateriale, sed intra limites rei corporeæ relinquit; ergo non constituit illud actu immateriale et spirituale, ergo neque actu intelligibile, intelligibilitas enim sequitur immaterialitatem. Quod vero sit habile, ut intellectus agens ab eo abstrahat speciem intelligibilem, non amplius ponit in phantasmate quam connaturalem subordinationem ad intellectum agentem, non immaterialitatem aliquam in actu ei convenientem.

SECUNDA DIFFICULTAS.

Circa secundum punctum, quomodo intellectus agens concurrat cum phantasmate ad productionem speciei intelligibilis, et quomodo influat phantasma in illam speciem, satis divisi sunt AUCTORES.

Quidam enim absolute negant phantasma concurrere in genere causæ efficientis ad productionem speciei intelligibilis, etiam instrumentaliter, sed solum in genere materialis obiecti et exemplaris, unde intellectus agens educat et depingat speciem suam. Ita P. Suarez libro 4. de Anima cap. 2. n. 12., dicitque esse sententiam aliquorum thomistarum.

Inter thomistas autem communis sententia est, quod phantasma sit instrumentum intellectus agentis, sed in explicando quomodo sit instrumentum, divisi sunt.

Nam Caietanus posuit, quod intellectus agens operatur in phantasma, non per formalem illuminationem,

sed per obiectivam, quam sufficere putat, ut phantasma concurrat ad speciem intelligibilem. Distinguitur autem formalis illuminatio ab obiectiva in hoc, quod formalis illuminatio fit per inhærentiam lucis in subiecto illuminato, obiectiva autem per apparentiam obiecti ex assistentia extrinseca luminis, sicut in opinione, quæ dicit lucem non inhærere in colorato, sed in medio. Ipse aer illuminatur formaliter, id est inhærenter, color autem illuminatur obiective. Sic intellectus agens phantasmati coniunctus, licet ei non inhærens, facit apparere obiectum intelligibile in ratione intelligibilis.

Alii e converso existimant aliquid virtutis spiritualis seu luminis derivari ab intellectu agente in phantasmata illustrarique formaliter, sicut lumen probabile est inhærere in corpore colorato, et sicut ars imprimit instrumento aliquid virtutis ad faciendam artefacta. Quo exemplo utitur D. Thomas 2. Contra Gent. cap. 77. ad explicandum hanc illuminationem intellectus agentis.

Alii putant phantasmata non illustrari formaliter neque obiective a lumine intellectus agentis, sed solum radicaliter, quatenus phantasia radicata in eadem anima spirituali, in qua est intellectus agens, producit phantasmata illuminata, id est habilia, ut ab eis intellectus agens abstrahat species, et hæc habitus reddit phantasma intelligibile in actu. Ita Ferrariensis 2. Contra Gent. cap. 77. ¹

Tandem alii, ut Mag. Bañez 1. p. q. 79. art. 3. quaeritur 1. conclusione ultima, quaeritur ergo 4., Conimbric. 3. de Anima cap. 5. q. 6. art. 2., Carmelitani hic disp. 20. q. 2. § 2., Rubio ² et alii tenent intellectum agentem illustrare phantasmata ratione effectus ex illis deducti, scilicet

¹ Le XIII. 492. n. VII.

² 3. de Anima, tract. de natura et modo operandi intellectus agentis, q. 2. n. 36.-38. incl.

20. — IO. A. S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

ratione speciei intelligibilis, in qua solum redditur obiectum intelligibile in actu, quod erat intelligibile in potentia in phantasmatis. Sed quo concursu phantasmatis id fiat? Respondent, quod utitur intellectus agens phantasmate ut instrumento elevato, et obiecto eius determinatur ad producendas determinatas species.

DICENDUM NIHILOMINUS EST: Phantasma necessario debere concurrere ad producendam determinatam speciem intelligibilem in intellectu possibili; neque istum concursum posse salvari alia meliori via quam ponendo, quod phantasma concurrat ut instrumentum intellectus agentis ad talem productionem.

Prima pars huius conclusionis deducitur ex D. Thoma, qui in q. 10. de Veritate art. 6. ad 7. ¹ inquit, « quod in receptione, qua intellectus possibilis species rerum accipit a phantasmatis, phantasmata se habent ut agens instrumentale et secundarium, intellectus vero agens ut agens principale et primum. Et ideo actionis effectus relinquatur in intellectu possibili secundum conditionem utriusque, et non secundum conditionem alterius tantum. Et ideo intellectus possibilis recipit formas ut intelligibiles ex virtute intellectus agentis, sed ut similitudines determinatarum rerum ex cognitione phantasmatum ». Idem videri potest in quæst. de Anima art. 5. ad 6. ² et 1. p. q. 85. art. 1. ad 3. et 4. et multis aliis locis.

RATIO VERO EST, quia intellectus agens non habet in se actu omnium rerum species *determinate et distincte*, alias si sic contineret illas, non indigeret anima uniri corpori, ut ex illo per sensus hauriret species, nisi forte dicatur, quod habet illas *confuse et in communi*, determinat

vero illas ex coniunctione ad sensus. Sed tunc restaret eadem difficultas, quomodo fieret illa maior determinatio et distinctio specierum (que utique spiritualis esse debet) ex coniunctione ad sensus et determinatione phantasmatum erga illas. Si autem intellectus agens habet in se et continet *species perfectiores et distinctiores*, quam sint in sensibus, vel æque perfectas, anima ex unione ad corpus non acciperet cognitionem, sed solum imperficeretur in illa. Est autem contra rectum ordinem naturæ, quod naturaliter inclinet ad id, unde magis redditur imperfecta in eo, quod præcipuum est in tali natura, et ad quod cetera ordinantur, scilicet in ipso intelligere. Et sic potius deberet inclinari anima et principalius ad statum separationis a corpore, quia in eo, quod sibi proprium est et specificum, scilicet in intelligere, ex propria sua natura magis perficeretur separata a sensibus quam illis coniuncta, quia naturaliter in se haberet sine sensibus species æque distinctas vel distinctiores quam ex sensibus. Quare intellectus agens ad producendum determinatas species indiget converti ad sensus et ex illis eas debet accipere. Cuius etiam signum accipitur ab experientia, quia læsa phantasia aut impedita sensatione, intellectus totaliter impeditur in cognoscendo.

Secunda vero pars conclusionis probatur tum ex reiectione aliarum sententiarum, tum ex propria explanatione.

Nam imprimis dicere, quod phantasmata concurrunt cum intellectu agente solum ratione illustrationis radicalis, est omnino insufficientis, quia ex illa radice phantasia et actus eius non accipiunt aliquam immaterialitatem vel virtutem excedentem

rationem corporeitatis et materialitatis, quo maneant magis proportionata rei spirituali, qualis est species intelligibilis, faciendæ. Ergo quantumcumque ponatur habilis radicaliter, si ex ista radice non habet in se aliquid spiritualitatis, semper restat eadem difficultas, quomodo possit actualiter influere in rem spiritualem.

Ex eodem principio evertitur altera sententia, quæ ponit aliquid spiritualis lucis derivari ex intellectu agente, quod realiter afficiat et inhaereat ipsi phantasmati reddatque phantasma intelligibile in actu. Talis enim illustratio immaterialis omnino immutabit illud et destruet. Nam quando primo productum fuit a phantasia illud phantasma, solum fuit productum ut corporeum, ergo ut intelligibile in potentia, et nullo modo in actu. Ergo si representatio eius per illam virtutem derivatam ab intellectu agente movet ut intelligibile in actu et immateriale in actu, illa representatio *mutatur*, cum antea solum esset intelligibile in potentia. Et consequenter phantasma ipsum immutatur, quia representatio intrinseca est illi. Si autem *manet materiale* et intelligibile in potentia, etiam postquam afficitur illa virtute et immaterialitate intellectus agentis; ergo prout sic non movet intellectum in actu, sed in potentia. A qua ergo virtute habet movere actu?

Quodsi recurratur ad sententiam Caietani de apparentia obiectiva in phantasmate, ad quam non requiritur mutatio intrinseca, sed solum extrinseca assistentia, sicut color apparet mediante luce non intrinsece informante. *Contra est*, quia vel illa extrinseca assistentia habet aliquam actionem ad hoc, ut appareat obiectum intelligibile vel nullam. Si nullam, ergo non datur ille novus effectus apparenti obiectum intelligibile, nec enim apparet ex vi ipsius phantasmatis, ut a phantasia productum

est. Si autem habet aliquam actionem, ergo et terminum, et iste *vel* est in ipso phantasmate, et hoc non admittit Caietanus, qui non ponit intrinsecam mutationem in ipso phantasmate derivatam ab intellectu agente, *vel* habet effectum illa actio in intellectu possibili, et hoc solum est species impressa, de qua currit difficultas, quomodo ad illam concurrat illud phantasma, *vel* est in aliquo iuxta ipsum phantasma, sicut lumen aere diffunditur usque ad colorem et illi manet contiguum; et hoc esse non potest, cum illa virtus derivata ab intellectu agente sit spiritualis, et non possit per rem corpoream magis diffundi, quam in ipso phantasmate immediate subiectari, quod etiam corporeum est. Quare data illa sententia de obiectiva et extrinseca apparentia coloris, non est simile in phantasmate, quia apparentia hæc est intelligibilis et spiritualis, quæ in re corporea esse non potest permanenter, bene tamen in colore apparere corporaliter unum, et non aliud.

Sententia autem P. Suarez et eorum, qui nullum influxum ponunt ex parte phantasmatis in specie intelligibili nisi per modum materiae, ex dictis manet impugnata; neque enim possunt explicare istum concursum materiae. Nam *imprimis* factentur phantasmata non esse materiam, ex qua educantur species intelligibiles, siquidem educuntur ex subiecto spirituali, cui inhaerent; ex illo enim educuntur, in quo sunt. Species autem non recipitur inhaesive in phantasmate, sed in intellectu possibili. *Item* dicunt phantasma non esse materiam, circa quam operatur intellectus agens, quia solum operatur circa intellectum possibilem, sed quod præbet veluti materiam intellectui agenti ad efficiendam speciem intelligibilem. Sed quid est illud „veluti materia“?

¹ Pa IX. 164 b.

² Pa VIII. 480 a, b.

Quod postea declarat Suarez n. 12. dicendo, quod se habet aut ad instar materiae excitantis animam aut vero ad instar exemplaris. Sed totum hoc, quod est dicere „ad instar”, relinquit rem obscuram et inexplicatam, quia in praesenti inquirimus, quem concursus vere et proprie habeat phantasma, non ad cuius instar se habeat. Nam esse ad modum materiae vel exemplaris, vel extrahit illud a vera et propria causa materiali et exemplari, vel relinquit vere et proprie intra limites talis causalitatis. Si extrahit, restat explicare, in qua alia causalitate ponit. Si relinquit, ergo non ad instar, sed vere et proprie materia vel exemplar est.

Et de materia non apparet, quomodo in genere causae materialis concurrat phantasma, cum non recipiat speciem intelligibilem neque ad illam disponat, nisi dicatur esse materiam obiectivam, sicut Philosophus comparat phantasmata coloribus ad visum, et D. Thomas 1. p. q. 84. art. 6. dicit, «quod sensibilis cognitio non est totalis causa intellectualis cognitionis, sed quodammodo est materia causae». Sed hoc ipsum nos fatemur, quod est materia per modum obiecti seu representantis obiectum, quod redditur intelligibile ab intellectu agente, sicut diximus q. 26. Phys. art. 2. ¹ Et hac ratione diximus ibi non esse proprie instrumentum effectivum, sed obiectivum.

Vere enim hoc habet, sed quomodo hoc obiectum concurrat ad hoc, ut reddatur intelligibile in specie facta ab intellectu agente, hoc est quod inquirimus in praesenti. Similiter excitatio non potest fieri nisi respectu potentiae cognoscentis, aut certe, quomodocumque fiat, si phantasma est corporeum et potentia, quae est ex-

citanda, est spiritualis, semper remanet eadem difficultas, quomodo possit id, quod est corporeum, agere in spirituale. Nec sufficit esse radicatum utramque potentiam, phantasia et intellectum, in eadem anima. Nam si sola radicata sufficit, etiam excitabitur intellectus per solum sensum externum, quia radicitur in eadem anima. Nec apparet, quomodo cum sint tam varia phantasmata, ex quibus determinatur diversae species, quae fiunt, ab intellectu agente, sola radicata phantasiae in anima, quae est indifferens ad omnia illa, sufficit ad tales determinatas species producendas.

QUAPROPTER DICENDUM EST: **Intellectum agentem non reddere obiectum intelligibile aut apparens in ipso phantasmate, sed uti phantasmate tamquam instrumento a se moto et elevato ad producendam speciem spiritualem et intelligibilem, in qua primo representatur obiectum modo intelligibili et immateriali.**

Quod enim instrumentum corporeum elevatum virtute spirituali possit effectum spiritualem producere, exemplis et ratione et auctoritate D. Thomae constat.

Exemplis quidem, quia angelus operans circa aliquod corpus facit, quod in se resultat ubi spirituale dilcens ordinem ad tale corpus; ignis elevatus a Deo torquet spiritus per aliquem effectum spiritualem in eis productum; Sacramenta corporea elevata a Deo causant gratiam in anima, ut tractari solet 3. p. q. 62. et diximus in q. 26. Phys. ² Et licet haec fiant miraculose, tamen hoc ipsum ostendit, non esse impossibile, quod mediante corpore moto a spirituali agente possit produci effectus aliquis spiritualis.

Ratio autem huius est, quia

¹ II. 529 a 12.

² II. 524 a 39, 525 b 14.

unio spiritus ad corpus naturaliter ordinatur ad perficiendum ipsum intellectum, alias non peteret naturaliter anima nostra talem unionem, si ex illa non posset perfici in cognoscendo. Ergo oportet subordinari id, quod sensitivum et corporeum est, spirituali virtuti ad formandum id, quod pertinet ad perfectionem intellectus, quod utique non est aliud quam species. Et sicut virtus artificis determinatur a securi ad producendum incisionem acutam, et rursus instrumentum dirigitur ab arte, ut incisio fiat recta vel orbicularis, ita virtus intellectus agentis determinatur a phantasmate, ut talis obiecti seu quidditatis speciem eliciat, et rursus phantasma ex illa motione et elevatione intellectus agentis producit speciem representantem modo immateriali et sine conditionibus materiae illam quidditatem.

Ex auctoritate etiam D. Thomae constat 1. p. q. 85. art. 1. ad 4. ²⁵ «quod phantasmata et illuminantur ab intellectu agente, et iterum ab eis per virtutem intellectus agentis species intelligibiles abstrahuntur. Illuminantur quidem, quia sicut pars sensitiva ex coniunctione ad intellectum redditur virtuosior, ita phantasmata ex virtute intellectus agentis redduntur habilia, ut ab eis intentiones intelligibiles abstrahantur. Abstrahit autem intellectus agens species intelligibiles a phantasmatibus, in quantum per virtutem intellectus agentis accipere possumus in nostra consideratione naturas specierum sine individualibus conditionibus, secundum quarum similitudines intellectus possibilis informatur». Ubi D. Thomas illuminationem intellectus agentis ponit respectu phantasmatum, abstractionem vero respectu specierum.

Cum autem sine abstractione non detur immaterialitas, et consequenter neque intelligibilitas in actu, frustra dicuntur phantasmata reddi intelligibilia in seipsis, sed solum species, quia ex illis abstrahuntur obiecta, ut intelligibilia in actu representant. Illuminatio autem phantasmatum non ponitur a D. Thoma in eo, quod aliqua lux vel perfectio immaterialis ponatur in phantasmatibus, sed solum quod reddantur habilia, ut ex eis abstrahantur species, quae habilitas non est aliquid radicale in phantasmatibus, cum dicantur fieri habilia virtute intellectus agentis, ut etiam dicit 1. p. q. 85. art. 1. ad 4. Virtus autem ista non est radix phantasmatum (haec enim est anima) et sic non ponit in eis aliquid radicale, sed actuale, et ideo non potest esse aliud quam motio seu impressio aliqua, qua phantasma movetur et subordinatur intellectui agenti et sic tamquam instrumentum habilitatur ad species producendas, sicut securis ab arte habilitatur ad producenda artefacta. Qua ratione vocatur intellectus agens sicut ars ab Aristotele 3. de Anima textu 17. ¹ et comparatur phantasma instrumento a D. Thoma q. 10. de Veritate supra cit. ² et Quodlib. 8. art. 3. ³

TERTIA DIFFICULTAS.

Circa tertium punctum communiter a D. Thoma attribuitur intellectui agenti, quod non solum efficiat species abstrahendo et reddendo obiecta intelligibilia in actu, sed etiam quod illuminet intellectum possibilem manifestando suo lumine prima principia, et mediate ea, quae per principia cognoscuntur, ut constat ex Divo Thoma q. 10. de Veritate art. 6. in

¹ c. 5. (430 a 12).

² art. 6. ad 7. (Pa IX. 164 b).

³ l. c. 574 a.

fine corporis¹, et tractat Caietanus 3. p. q. 9. art. 4. circa dub. 2.² Et similiter tribuit intellectui agenti, quod faciat conversionem intellectus possibilis ad phantasmata, ut docet in 3. dist. 14. q. 1. art. 3. quæstiunc. 5. ad 3.³ Difficilius est, quod docet in 3. Contra Gent. cap. 45. in fine, quod anima separata intelligit « substantias separatas per lumen intellectus agentis, quod est similitudo in anima intellectualis luminis, quod est in substantiis separatis ». Hoc enim est facere intellectum agentem potentiam cognoscitivam, quod nos affirmare non possumus. Et idem docet in quæst. de Anima art. 15. ad 9.⁴, ubi inquit, quod « anima separata per intellectum possibilem recipiet species effluentes a substantiis separatis, per intellectum agentem habebit virtutem ad intelligendum ». Quæ verba valde obscura sunt. Solent etiam distinguere in intellectu agente tres actiones circa phantasmata, scilicet illustrare phantasmata, reddere obiecta intelligibilia in actu, quæ antea erant in potentia, et abstrahere speciem, quam producit in intellectu possibili. Itaque difficile videtur tot actus intellectus agentis distinguere tam circa phantasmata quam circa intellectum possibilem.

NIHILOMINUS DICENDUM VIDETUR: **Effectus istos intellectus agentis in intellectum possibilem præter productionem specierum, quas primo producit intellectus agens, non esse immediate ab ipso intellectu agente, sed mediate, quatenus in speciebus sic abstractis virtus luminis intellectualis relucet, redditis ipsis obiectis intelligibilibus, quæ deservire etiam possunt ad alia obiecta manifestanda et attingenda.**

¹ Pa IX. 164 a.
² Le XI. 146. n. VII.
³ Pa VII. 157 b.
⁴ Pa VIII. 513 b.
⁵ l. c. 477 b.

Itaque mediantibus speciebus infuit intellectus agens in omnes illos actus intellectus, qui sunt cognitiones, non autem immediate influere potest, et lumen, quod præbet, totum est desumptum ex illis speciebus manifestantibus obiecta intelligibilia. Sumitur hæc explicatio ex D. Thomæ quæst. de Anima art. 4. ad 6.⁵, ubi inquit, quod intellectus possibilis factus in actu non sufficit ad causandam scientiam in nobis nisi præsupposito intellectu agente. Si enim loquamur de intellectu in actu, qui est in ipso addiscente, contingit, quod intellectus possibilis alicuius sit in potentia quantum ad aliquid et quantum ad aliquid in actu. Et per quod est in actu, potest reduci etiam quantum ad id, quod est in potentia, in actum, sicut per id, quod est actu cognoscens principia, fit in actu cognoscens conclusiones, quas prius cognoscebat in potentia. Sed tamen actualem cognitionem principiorum habere non potest intellectus possibilis nisi per intellectum agentem. Cognitio enim principiorum a sensibilibus accipitur; a sensibilibus autem non possunt intelligibilia accipi nisi per abstractionem intellectus agentis. Reducit ergo D. Thomas dependentiam cognitionis intellectus possibilis ab agente ad dependentiam, quam illa cognitio habet a sensibilibus. Sensibilia autem sunt obiecta, quæ redduntur intelligibilia in ipsa specie, quam intellectus agens abstrahit. Ergo tota ratio illuminationis intellectus agentis mediantibus obiectis intelligibilibus et speciebus habetur.

ET RATIO EST, quia intellectus agens non potest illuminare cognoscendo nec lumen aliquod habituale producendo in intellectu, quia ha-

bitus si est acquisitus, fit mediantibus actibus cognoscitivis, si est infusus, non fit ab intellectu agente, sed a Deo. Ergo tota illuminatio intellectus agentis debet sumi ex parte obiecti representati in specie, quatenus ex uno obiecto manifestatur aliud.

Quod vero attinet ad illos actus, qui numerantur in intellectu agente circa phantasmata, illi non sunt distincti ab ipsa actione productiva specierum, sed solum addunt respectus aliquos seu connotationes. Nam hoc ipso, quod producitur species representans intelligibilia obiectum, quod erat in phantasmate sensibiliter, dicuntur obiecta reddi intelligibilia in actu, et phantasmata ipsa dicuntur illuminata et habilia reddi ex impressione intellectus agentis, ut talis species producat, eo quod ista species producat, eo quod ista species producat, et consequenter talis productio et respicit ipsam speciem ut productam et obiecta in ea representata ut reddita intelligibilia per representationem ipsam immaterialem. Et totum hoc fit unica actione, quæ omnia ista requirit et respicit, sicut agens principale unica actione respicit instrumentum ut ministrans et motum a se, et terminum ut productum, et finem, ad quem talis terminus ordinatur.

Ad loca D. Thomæ, quæ difficultatem habent: *Ad primum* dicitur, quod intellectus agens dicitur suo lumine manifestare prima principia, non quia præbeat ipsum lumen, qui est habitus primorum principiorum, quia iste habitus acquiritur per aliquem actum cognoscitivum, cum non sit habitus infusus vel innatus, ut docet D. Thomas 1. 2. q. 51. art. 1., sed ex ipsa cognitione terminorum assensus eius generatur et habitus

ipse producitur. Sed quia non indiget ad sui assensum nisi explicatione terminorum, et hæc per ipsas species etiam ut primo abstractas ab intellectu agente habetur, dicuntur illa principia lumine intellectus agentis manifestari.

Quod vero attinet ad conversionem intellectus ad phantasmata, cum illa conversio sit cognoscitiva, spectat ad intellectum possibilem. In quo autem consistat ista conversio, explicamus infra art. 4., et similiter quæ sit eius necessitas.

Ad illa vero loca, quæ loquuntur de virtute intellectus agentis in anima separata, quorum interpretationes videri possunt apud Ferrarientem 3. Contra Gent. cap. 45.¹ et Mag. Bañez 1. p. q. 79. art. 3. dub. 1. ad 3. argum. Nos brevius dicimus, quod quando dicit D. Thomas, quod anima separata per intellectum agentem habet virtutem intelligendi substantias separatas, et per lumen intellectus agentis intelligit illas, non est sensus, quod per intellectum agentem intelligat, eliciendo ipsam cognitionem, vel quod intellectus agens aliquam speciem in anima separata producat, cum non habeat phantasmata seu obiecta, a quibus illam desumat. Sed quia anima separata intelligit seipsam, et alias animas et angelos ad modum sui, speciem autem sui dicitur habere per intellectum agentem radicaliter sumptum, quia anima intelligit se per seipsam in statu separationis, et ipsa radicaliter est intellectus agens. Et ideo per intellectum agentem radicaliter sumptum anima accipit lumen intelligendi se, alias substantias separatas in statu separationis, cum in statu coniunctionis accipiat sui et aliorum species per intellectum agentem formaliter sumptum potentia operante circa phantasmata.

¹ Le XIV. 120. n. VII.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Circa primum punctum posset tangi illa difficultas, quomodo intellectus agens reddat obiectum intelligibile in actu abstrahendo a conditionibus singularibus, cum non solum universale, sed etiam singulare directe possit intelligi. Sed de hoc agemus art. 4.

Circa secundum punctum occurrunt difficultates P. Suarez libro 4. de Anima cap. 2. n. 7., quæ fere desumuntur ex communibus difficultatibus circa instrumentum corporeum ad producendum effectum spirituales, eo quod non apparet, quæ virtus accrescat instrumento corporeo ad producendam rem spiritualem, quia si est virtus corporea, est improporcionata ad effectum spirituales; si est spiritualis non potest afficere et recipi in phantasmate corporeo. Si non est virtus, sed aliqua unio vel contactus vel assistentia causæ principalis ad instrumentalem, certe non potest illa unio maior esse, quam quæ fit per radicationem in eadem anima, quia hæc est magis indivisibilis et naturalis. Sed sola radicatio non sufficit ad habilitandum phantasma in ordine ad talem effectum spirituales; ergo neque sufficit quæcumque unio seu coniunctio causæ spiritualis principalis cum tali instrumento. Quodsi sufficeret radicatio in eadem anima, non requireretur intellectus agens ut causa principalis habilitans, sed ipsamet anima per talem radicationem sufficeret ad habilitandum phantasma per modum instrumenti. Specialiter autem cum in sententia D. Thomæ requiratur in instrumento aliqua actio prævia, ut ad principalem effectum deserviat, phantasma autem nullum effectum habere possit circa ipsum intellectum, quia corporeum est, neque circa aliud corporeum apparet, quid

operetur; consequenter non potest habere vim instrumenti. Qua ratione in q. 26. Phys. art. 2. ¹ diximus phantasmata non esse proprie instrumentum effectivum, sed obiectivum.

RESPONDETUR phantasma cum sit corporeum, non posse effective operari per virtutem propriam ad effectum spiritualem, alias haberet se ut causa principalis, et præterea semper maneret improporcionata illa virtus respectu sui effectus, cum iste sit spiritualis et illa corporea. Quare operatio phantasmatis ad producendam speciem intelligibilem debet esse ex virtute per modum motionis ab intellectu agente, qui est spiritualis. Et talis virtus spiritualis, quæ datur per modum motionis seu per modum transeuntis non repugnat subiectari et inherere in re corporea, quatenus corpus est obediens spiritui et subordinatum ipsi. Hoc enim necessarium fuit, ut possent communicari spiritualia corporalibus; naturaliter enim corpora reguntur per spiritum et ei subordinantur et ab eo moventur. Et rursus non repugnat aliquas spirituales formas perfici ex coniunctione ad corpus, et ex hoc minus spirituales sunt, non per aliquid intrinsecum corporeitatis, sed per ordinem ad corpora, quibus communicabiles sunt. Et hac ratione inter formas substantiales spirituales angelus immaterialior est quam anima, non quia anima in se habeat aliquid corporeitatis intrinsece, sed quia dicit ordinem ad corpus, cui potest communicari.

Dicitur autem aliquid magis vel minus spirituale, non solum quia caret corporeitate in se, sed etiam quia caret ordine ad corpus. Sicut ergo in substantiis spiritualibus id, quod est forma completa et perfecta sicut angelus, repugnat informare corpus, non tamen hoc repugnat substantiæ spirituali incompletæ, qualis est a-

¹ Phil. nat. 1. p. q. 26. art. 2. (II. 529 a 12).

nima nostra, quæ hoc ipso minus spiritualis est quam angelus, quia etsi non in se includat corpus, ad illud tamen dicit habitudinem; ita in formis accidentalibus formæ seu virtutes perfectæ et completæ, quæ vel sunt formæ principales vel per modum principii seu potentiæ principalis se habent in operando, nullatenus possunt inherere in corpore, virtutes autem incompletæ et per modum motionis, quæ solum ordinantur ad subordinandum aliquod corpus spiritui in ordine ad aliquem effectum spirituales, non repugnat informare et inherere corpori, ut latius ex D. Thoma ostendimus q. 26. Phys. art. 1. ¹

Talis ergo motio communicatur ab intellectu agente ipsi phantasmati, non vero communicatur illi lux aliqua immaterialis, quæ reddat ipsum phantasma in se illustratum et intelligibile in actu; sic enim non solum moveretur ad producendam rem spiritualem, sed etiam in se spirituale redderetur. Illa autem motio seu virtus spiritualis ita imperfecta est, ut proprie non sit in genere spirituali, sed reductive; et ita dicit D. Thomas q. 27. de Veritate art. 4. ad 5. ², quod « illa virtus proprie neque est corporea neque incorporea, sed virtus ad incorporeum ».

Quod vero dicitur in sententia D. Thomæ instrumentum debere operari dispositive ad effectum principalis agentis, *respondetur* hoc verum esse etiam in ipso phantasmate. Operatur enim representative et de se habet vim ad operandum representationem seu speciem similem sui, quia ex speciebus præconceptis natæ sunt fieri aliæ species similes ex parte rei representatæ. Sed quod istæ species sint spirituales et intelligibiles,

hoc requirit virtutem altiolem elevantem illud phantasma, ut possit efficere speciem similem suæ representationis non sensibili modo, sed spiritualis et intelligibilis ordinis. Et licet sit in alia potentia, tamen quia est coniuncta et naturaliter subordinata intellectui, potest ab illo accipere virtutem seu motionem ad operandum, sicut calor existens in igne assumitur ut instrumentum artificis ad fundendum æs aut faciendum vas artificiosum modificando calorem et temperando, et calor animalis a nutritiva et generativa virtute modificatur ad producendam carnem. Et quia operatio, qua una species præconcepta producit aliam, non est effectiva per modum physicæ alterationis, sed per modum intentionalis et obiectivæ actionis seu representationis, ideo diximus in illa q. 26. Phys. ³ non esse instrumentum effectivum, sed obiectivum, id est non efficiens naturale, sed efficiens intentionale.

ARTICULUS III.

QUID SIT OBIECTUM ADÆQUATUM ET SPECIFICATIVUM INTELLECTUS POSSIBILIS.

Loquimur de obiecto specificativo et adæquato, quia cum intellectus elevari possit ad attingendum aliquod intelligibile, quod sibi non est connaturale nec proportionatum secundum naturam, ut cum elevatur ad videntium Deum, distingui communiter solet in intellectu duplex hoc obiectum: Proportionis et extensionis. Et primum pertinet ad *specificativum proportionatum*. Iuxta cuius varietatem diversas intellectuum species

¹ Phil. nat. 1. p. q. 26. art. 1. (II. 520 a 26).

² Pa IX. 421 b.

³ II. 529 a 12.

distinguiamus, ut nostrum et angelicum, et in angelico varias species. Secundum autem simul cum primo constituunt *adæquatum* obiectum.

Ex his emergunt duæ graves DIFFICULTATES: *Prima*, quomodo intellectus possit excedere suum obiectum connaturale et specificativum; sic enim videtur excedere suam propriam et connaturalem quidditatem, quæ ab illo desumitur, non ab obiecto elevationis. Nec facile expeditur, quomodo etiam visus non possit elevari ultra colorem quantum ad obiectum extensivum, et sic elevari ad percipiendum sonum vel spiritum vel Deum. *Secunda difficultas*, quomodo sit unicum adæquatum obiectum intellectus unamque induat rationem constituendi unam potentiam, si coalescit ex obiectis ita diversis, quæ solum analogice possunt convenire, ut Deus visus in se et creatura modo suo connaturali intellecta. Quibus expeditis *restat assignare* nostro intellectui obiectum proprium et connaturale, sive in statu unionis ad corpus sive in statu separationis, assignare etiam obiectum extensivum.

Circa primam difficultatem SUPPONO intellectum nostrum in suo connaturali obiecto et modo proportionali intelligendi, v. g. intra limites quidditatis sensibilis, aliquo modo complecti omne ens, etiam ipsum Deum, ut cognoscibilis illo modo, quo per quidditatem sensibilem attingi et representari potest. Non est de hoc difficultas nec in hoc laborandum esset in assignando obiecto proportionato et extensivo, quia sic tantum datur unum formale obiectum proportionatum, ad cuius modum et limitem trahuntur reliqua omnia, quæ materialiter sub eo includi et tangi possunt. Ceterum cum eleva-

tur ad Deum clare visum, ultra illud formalem modum et rationem intelligendi elevatur; nec enim Deus clare visus attingitur sub rationali formali quidditatis sensibilis nec ad instar alicuius rationis formalis creatæ. Non ergo obiectum extensionis est penes extensionem de uno obiecto materiali ad aliud materiale sub eodem formali, sed de formali proportionato et specificante ad formale elevatum et excedens et proprium alterius superioris intellectus. Quomodo possunt hæc fieri? Et si possunt in intellectu, cur non in visu et aliis potentiis? Hæc est difficultas.

Varia sunt in hac parte AUCTORUM SENTENTIAE. Præcipue reducuntur ad tres: *Prima* tenet, quod Deus clare visus continetur sub unico et eodem obiecto specificativo et motivo intellectus.

Secunda, quod continetur in latitudine obiecti materialis et terminati. Et hoc sufficit, nec oportet attendere ad obiectum seu motivum formale. De quo P. Suarez libro 2. de Attributis negativis Dei cap. 7. Vazquez in 1. p. tom. 1. disp. 37. cap. 6. n. 22. Ad quod reducitur, quod aliqui dicunt specificari intellectum solum ab intelligibili ut sic. Quod vero sit naturale aut supernaturale, non pertinere ad specificatum, sed ad vires, quibus proportionatur intellectus pro naturali vel supernaturali. De quo videri potest Mag. Gonzalez¹ et Nazarius ad 1. p. q. 12. art. 1.²

Tertia sententia affirmat sub diverso motivo contineri intra latitudinem nostri intellectus Deum clare visum et alia obiecta. Unde fatentur obiectum ut specificativum nostri intellectus esse analogum non univocum in se. De quo videri potest Mag. Bañez³ et Zumel⁴ ad eundem

¹ Gonzalez, disp. 24. sect. 1. n. 14.

² Nazarius, contrav. 1.

³ in 1. p. q. 12. art. 1. ad 2. argum. ultima solut.

⁴ Ibid. quest. 1.

locum 1. partis. Potest tamen illud obiectum sic analogum specificare unam potentiam specificatione unitatis atomæ, quia forma præsertim extrinseca dare potest effectum, quem non habet, sicut albedo facit album, et in se non est alba. Ad quod accedunt, qui dicunt in intellectu nostro esse tres gradus diverso modo specificabiles, nempe specificus, in quo convenit homo cum aliis hominibus; genericus, in quo convenit cum angelis; analogicus, in quo convenit cum Deo et supernaturalibus; et licet unus gradus sit excedens respectu alterius, quilibet tamen suum habet proportionatum obiectum.

Nihilominus resolutio nostra ex his omnibus colligenda est, secundum quod in aliquo attingunt veritatem. Distinguiamus ergo in potentia intellectiva propter suam maximam amplitudinem id, quod *capacitatis* est, quod est commune omnibus intellectibus et se habet per modum potentiae actuabilis, ab eo, quod est *luminis et virtutis connaturalis*, quæ in unoquoque intellectu variatur iuxta modum suæ naturæ.

ET DICIMUS, quod respectu capacitatis, in qua omnes intellectus creati conveniunt, unicum est omnium obiectum terminativum, quod respectu huius capacitatis specificativum est, scilicet omne intelligibile finito modo attingibile. Respectu vero luminis et virtutis connaturalis obiectum specificativum est illud, quod est motivum talis intellectus iuxta modum naturæ cuiuscunque intellectualis substantiæ, sicut in nobis pro hoc statu coniunctionis obiectum motivum et specificativum est quidditas rerum sensibilium, pro statu separationis quidditas spiritualis ipsius animæ, ad cuius modum intelligitur reliquas substantias spirituales. Et in unoquoque angelo proprium specificativum est ipsa substantia spiri-

tualis propria, ad cuius modum reliquas cognoscit, et iuxta illius proportionem lumen seu vis intellectiva est maior vel minor, perfectior vel imperfectior specificæ, sicut natura ipsa specie distincta est. Itaque in intellectu aliud est capacitas, aliud virtus. Capacitas correspondet intellectui possibili, ut est sub statu puræ potentiae seu capacitatis, virtus vero intellectui ut formato specie sibi connaturali seu modo habendi species connaturales, sive per intellectum agentem abstractas sive per ipsam spirituales substantiam et species ei infusas actuetur intellectus ut a proprio motivo.

PRIMA ERGO PARS nostræ resolutionis de capacitate intellectus et unica ratione illius, quæ non admittit divisionem per varias differentias, sed unica est in omnibus intellectibus, sumitur ex D. Thoma 1. p. q. 79. art. 7., ubi inquit, quod «intellectus respicit suum obiectum secundum communem rationem entis, eo quod intellectus possibilis est, quo est omnia fieri. Unde secundum nullam differentiam entium diversificatur intellectus possibilis». Quo loco Caietanus¹ recte advertit potentiam intellectivam non adæquari a suo obiecto motivo, sed solum a terminativo. Excedit ergo capacitas specificationem, quæ a motivo sumitur, et ita, ut dicit S. Thomas, respicit pro obiecto omne ens, nec in ista amplitudine diversificatur intellectus aliqua differentia entium, sed omnes motivis specificantibus diversos intellectus, ut intellectus angelicos et intellectum hominis, non ab omni ente sumitur specificatio motiva, sed diversa a diversis, ut ab intellectu humano quidditas sensibilis, ab aliis diversæ naturæ spirituales. Videndus est etiam pro hac sententia S. Thomas

¹ Le V. 273. n. IV.

opusc. 2. cap. 104. ¹, ubi explicat, quomodo intellectus noster sit in potentia ad duplex agens, ad connaturale sibi, quod est intellectus agens, et ad supernaturale, a quo etiam potest actuari respectu intelligibilium non connaturalium, sicut in ligno est potentia ad formas naturales et artificiales, et sic capacitas ligni extenditur ad artificiale et naturale, connaturalitas autem ad solum naturale agens.

Ratio huius a posteriori satis manifesta est, quia intellectus noster pro hoc statu non potest intelligere spirituales substantias nisi cum ordine et connotatione ad quidditates sensibiles. In statu autem separationis potest illas intelligere, ut sunt in se. Et in statu beatificationis potest clare videre Deum, ut in se est. Ergo capacitas istius potentiae non est alligata modo intelligendi per connotationem ad phantasmata vel sine illis ad rem spiritualem creatam vel ad increatam in se. *Similiter constat* dari diversas species intellectuum, licet omnes istam amplitudinem capacitatis habeant, sicut differt intellectus hominis ab intellectu angeli et diversi intellectus angelici inter se. Ergo ex alio principio sumitur specificatio gradualis in intellectibus, scilicet ex proprio et connaturali motivo, ab alio vero capacitas, quae se extendit ad omne intelligibile neque adaequari potest a proprio et connaturali motivo, unde sumitur illa gradualis differentia.

Ratio autem a priori huius est, quia potentia intellectiva fundatur in immaterialitate excludente omnem materiam et corporeitatem in seipsa, quia debet esse potentia mere spiritualis. Sed hoc ipso quod habet immaterialitatem sic segregatam ab omni materia, habet capacitatem ad quodcumque intelligibile, quia modus

¹ Pa XVI. 27 b.

informandi et immutandi potentiam intellectivam ex parte obiecti intelligibilis, quantumcumque sit intelligibile perfectissimum, non est alius quam modus spiritualis et immaterialis. Ergo hoc ipso, quod aliqua potentia immaterialis est, est capax cuiuscumque intelligibilis, quia est capax, ut spirituali modo actuatur. Igitur exclusio omnis immaterialitatis, quae constituit potentiam spirituales in se, hoc ipso habet infinitatem quamdam respectu omnis intelligibilis, quatenus modus actuandi cuiuscumque obiecti intelligibilis non excedit modum actuandi spirituales. Et sic adaequatum et specificativum obiectum capacitatis intellectivae est omne obiectum spirituali modo informativum, quod est omne intelligibile. Et hoc est obiectum terminativum intellectus, licet pro graduali differentia diversorum intellectuum deserviant diversa obiecta motiva, quae diversum lumen et modum intelligendi praebent intellectui, et sic intellectus quantum ad activitatem luminis et virtutis intellectivae diversificatur secundum diversas naturas, in quibus fundatur, et secundum quarum modum redditur potentia intellectiva actualior et perfectior in ratione virtutis operativae, remanente semper capacitate passiva ad omne intelligibile in quocumque intellectu.

DICES: Cur non dicemus idem de potentiis sensitivis, quod quilibet sensus quantumcumque infimus et externus hoc ipso habet capacitatem et coaptationem, ut a quocumque obiecto sensibili actuatur, eo quod obiectum sensibile quantumcumque perfectum nihil aliud petit quam sensibili modo actuare potentiam, licet quantum ad vim operativam quilibet sensus habeat diversam speciem sensibilis potentiae ab alio, sicut quaecumque potentia intellectiva habet

capacitatem, ut actuatur a quocumque intelligibili, licet secundum vim operativam et gradualement diversitatem unus intellectus differat ab alio specie.

Respondetur esse disparem rationem in intellectu et in sensu in hac parte, quia capacitas in intellectu excedit vim operativam connaturalem et specificationem, quae sumitur ab obiecto motivo, in sensu autem capacitas cognoscendi omnino limitatur ad eius connaturalem virtutem operativam et ad obiectum motivum, ab eoque adaequatur tota eius capacitas. *Ratio est*, quia omnis capacitas cognoscendi provenit ex una radice, nempe ex immaterialitate; quanto enim aliquid magis segregatum est a materia, magis aptum est fieri alia a se, non in ratione ipsa materiali et entitativa, sed in formali repraesentativa. Sed haec immaterialitas in spirituali natura generice sumpta est completa et perfecta, quia omni corporeitate caret, unde hoc ipso proportionem habet, ut actuatur ab omni obiecto carente corporeitate, quale est obiectum actu intelligibile et immateriale, quia modus actuandi omnium istorum obiectorum in eo convenit, quod modo spirituali actuatur potentiam. Et ita capacitas seu proportio receptiva omnium illorum una et eadem est, sed virtus operativa, lumen, quo fertur in obiecta, non potest eiusdem rationis esse in omnibus, quia hoc non fundatur in sola immaterialitate seu praecisa carentia materiae, sed in actualitate maiori vel minori ipsius naturae spiritualis, quae tanto maior vel minor est, quanto magis vel minus accedit et assimilatur ipsi actui puro, qui est summa spiritualitas. Et inde sumuntur diversae species in intelligentiis, ut docet D. Thomas cap. 6. de Ente et Essentia ¹.

¹ op. 30. (Pa XVI. 335 a).

Ceterum potentiae sensitivae ex ipso genere sensibili opposito modo procedunt, quia ex ipsa sensibilitate potius habent esse in materia et corporeitate nec ab ea se expediunt. Unde ex ratione generica sensibili non habent capacitatem determinatam ad omne sensibile, quia potius sensibilitas et corporeitas ex genere suo impedit tantam capacitatem et sic cum ex genere suo sensibile non sit segregatum ab omni materia, sed tantum habeat de immaterialitate, quantum de virtute operandi super condiciones materiales, inde fit, quod capacitas potentiae sensitivae adaequatur ab eius virtute et ratione motiva, nec ultra potest extendi et elevari, quia elevaretur ultra adaequatum obiectum cognoscendi, si ultra motivum elevaretur. Et haec est ratio, cur visus non potest elevari ad audiendum, quia eius capacitas et non solum vis operativa seu modus operandi limitatur ad visibile nec aliam immaterialitatem habet ad cognoscendum, nisi tantum circa visibile, cum de se potius habeat materialitatem et corporeitatem ex ipsa ratione sensibilitatis, unde non induit immaterialitatem absolute et simpliciter per carentiam materiae, sed limitatam pro respectu ad obiectum, a quo intentionaliter immutatur iuxta suam proportionem. **EX HIS COLLIGITUR [responsio ad secundam difficultatem]** non esse assignandum obiectum analogicum intellectui, neque ex parte virtutis passivae neque ex parte virtutis proportionatae et connaturaliter operativae.

De hoc secundo non est difficultas, cum virtus eius operativa et lumen sit unius speciei, utpote a natura unius speciei orta et sub unica ratione formali et motivo tendens ad obiectum.

De primo vero, scilicet de capa-

citare, dicimus esse univocam et eius obiectum univocum, non in ratione entis et secundum se (sic enim constat complecti omne genus entis et totam eius amplitudinem, quæ analogæ est), sed in modo, quo intellectus passive est actuabilis et elevabilis ad intelligendum, scilicet ut finito modo obiectum intelligibile est. Hoc enim constituit genericam rationem intellectus creati, quæ univoca est, cum pertineant omnes creaturæ intellectuales ad unum prædicamentum et similiter omnes intellectus. Solum autem finito et infinito modo intelligi, analogizat in genere intelligibili, quia sola hæc ratio constituit intellectus diversorum generum et prædicamentorum, scilicet divinum et creatum. Intellectus vero creatus secundum capacitatem respicit omne intelligibile finito modo, sicut materia prima omnes formas modo substantiali et ideo univoce receptibiles, licet aliquas solum supernaturaliter acquirere possit, scilicet quæ iam desierunt esse, et tamen univoce eas respicit, quia univoce cum illis componit, si ponantur.

COLLIGITUR SECUNDO [responsio ad tertiam difficultatem] quodnam obiectum adæquatum sit nostri intellectus, quodnam proportionatum et specificum connaturale.

Adæquatum enim est omne illud intelligibile, quod finito modo attingi potest sive per elevationem sive per connaturalem virtutem. Sub qua latitudine non solum includitur omne ens, quatenus attingi potest sub proportionato et connaturali modo cognoscendi, sed etiam ut elevari potest ultra talem modum et participare modum cognoscendi superioris intellectus, etiam ipsius Dei per visionem beatam. Quod quidem licet excedat naturales vires seu operativam vim intellectus, non tamen excedit capacitatem ipsius intel-

tus, ut dictum est. Ens etiam rationis sub isto obiecto continetur non tamquam obiectum excedens et elevatum, sed tamquam formabile et cognoscibile ad instar entis realis et induendo modum illius.

Obiectum autem proportionatum nostri intellectus *pro hoc statu unionis ad corpus* est quidditas rei sensibilis et quiddid per connotationem ad illam cognoscibile est, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 84. art. 7. Et nomine quidditatis non solum substantiam prædicamentalem intelligimus, sed quiddid per modum naturæ alicuius et essentialis concipi potest, etiam accidentia et modi, imo et singularitas ipsa ad instar essentialis alicuius accipi potest. *Pro statu vero separationis* obiectum illius proportionatum est quidditas spiritualis propriæ substantiæ, de quo videri potest D. Thomas 1. p. q. 89., art. 1. et 2., ubi hoc ipsum affirmat.

Et constat manifeste, quia anima *pro hoc statu* non potest immediate res spirituales attingere, eo quod ab obiectis sensibilibus accipit cognitionem suam nec alio modo intelligit quam ex sensibilibus et convertendo se ad phantasmata, ut experientia ipsa testatur et ipsa natura animæ postulat, quæ cum sit infima in toto ordine intelligibili, maxime conformatur intelligibili infimo et imperfecto, quale est intelligibile in potentia. Hoc autem debet esse aliqua quidditas non spiritualis et immaterialis in actu, sed immaterialis in potentia et per abstractionem facta intelligibilis in actu, et ita vocatur quidditas rei sensibilis. Ex eo enim, quod ad modum quidditatis et substantiæ accipitur, modo intelligibili res illa concipitur et ut abstrahens a conditionibus materialibus, v. g. a loco et tempore aliisque sensibilibus, a quibus abstrahunt res spirituales. Tale enim intelligibile connaturale debet esse alicui intellectui, et non

alteri quam nostro, qui coniungitur sensibus, ut ab ipsis sensibilibus possit cognitionem suam haurire per modum quidditatis ea intelligendo et abstracte.

Quod vero obiectum proportionatum *animæ separatæ* sit quidditas spiritualis, præsertim ipsiusmet animæ, constat, quia tunc caret conversione ad corpus neque intelligit accipiendo species a sensibilibus, sed accipiendo infusas a Deo et per conversionem ad substantias separatas. Et sic pro illo statu habet vim operativam altioris luminis et perfectioris rationis formalis, scilicet sub ratione totaliter separata a corpore etiam quoad connotationem.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur: Potentia passiva seu capacitas nostri intellectus distinctum obiectum et amplitudinem habet, quam eius virtus operativa seu connaturale lumen, ergo et distinctam specificationem, siquidem hæc sumitur ab obiecto; hoc autem inconveniens est, quod una et eadem potentia plures habeat specificationes.

Confirmatur, quia adhuc currit eadem difficultas, propter quam distinguimus capacitatem intellectus a vi operativa. Nam ad videndum Deum non solum elevatur potentia passiva, sed etiam virtus operativa et activa intellectus, nec sola ratio generica intellectus, sed etiam ratio specifica. Homo enim in quantum homo glorificatur; virtus enim activa et specifica eius influit in visionem Dei vitaliter. Ergo elevatio datur ultra specificativum proprium, et sic non est necesse illam capacitatem passivam distinguere.

Confirmatur secundo, quia vel illa capacitas passiva est potentia mere naturalis vel obedientialis. Si dicatur primum, non potest extendi

nisi ad obiectum naturale, non ad supernaturale; ad hoc enim non servit nisi potentia obedientialis. Si dicatur secundum, petimus principium, et non explicamus difficultatem. Inquirimus enim rationem, quare potest elevari obedientialiter intellectus ad videndum Deum, non autem visus ad audiendum, et reddimus rationem, quia Deus non est extra capacitatem obedientialem intellectus, cum hoc ipsum sit, quod inquirimus, quare obedientialiter est capax, si intra eius specificativum naturale non continetur.

RESPONDETUR distinguendo antecedens: Habet distinctum obiectum quasi genericè et includendo sub sua universalitate specificativum, concedo; habet distinctum quasi specificè et constituens diversam specificationem, nego. Et sic non est distincta specificatio in unica potentia, sed capacitas amplior ex ratione generica seu communi intellectus quam ex specifica, ut explicatum est. Et sicut corpus ratione materiæ, quæ est capax plurium formarum, est etiam capax plurium accidentium communium, quæ ab ipsa non dimittunt, et ita est amplior potentia passiva corporis quam activa, nec propterea plures specificationes habet, ita suo modo in genere intelligibili plura potest intellectus passive quam active. Et hæc potentia passiva etiam est in angelo, quia licet non habeat intellectum possibilem sicut in nobis, id est quod sit pura potentia sine ulla specie, aut quod sit in potentia respectu intellectus agentis, habet tamen ita amplam capacitatem passivam sicut noster intellectus. Quando autem elevatur intellectus noster supernaturaliter, non accipit novam specificationem vel speciem ex illa elevatione, quia essentialis species semper est nativa, sed accipit accidentalem participationem superioris specificativi, id est divini ordinis, qui essentialiter convenit Deo.

Ad primam confirmationem respondetur elevari potentiam intellectus operativam ipsamque beatificari et influere in visionem vitaliter vitalitate elevata. Sed tota ista elevabilitas convenit activitati illi, ut capacitatem habet passivam. Non enim capacitas illa aliquid distinctum est a vi operativa intellectus, sed ipsa vis operativa capacitatem habet ratione suæ genericæ rationis, ut spiritualis est et carens omni corporeitate, ad hoc, ut elevetur ad operandum ultra suam connaturalem vim specificativam. Et beatificatur homo in quantum homo et secundum specificam rationem sui intellectus, ut tamen elevatam ad altiorem modum, quam suus specificus modus intelligendi. Nam si in illo solo maneret, non beatificaretur, sed ille specificative sumptus beatificatur, ut tamen elevabilis est supra se ratione capacitatis passivæ ad omne intelligibile, quæ ipsi communis et generica est pro omni intellectu. Aliud est ergo, quod elevatur, aliud, ratione cuius elevabilis est.

Ad secundam confirmationem respondetur illam capacitatem potentia intellectivæ esse entitative naturalem, respective autem seu terminative respicere tum agens connaturale tum supernaturale, et respectu huius obedientialis est. Cum vero instatur, quia in hoc petimus principium, negatur. Nos enim non reddimus rationem, cur hoc vel illud obiectum contineatur intra latitudinem huius intellectus, quia est capax illius obedientialiter, sed dicimus capacitatem intellectus extendi ad omne intelligibile finito modo, quia spiritualis potentia est, et ex hoc sequi, quod potentiam obedientialem habeat, ut sit elevabilis ad quodcumque intelligibile, etiam ad Deum clare visum. Nec est difficile, quod tantæ capacitatis potentia emanet a determinata animæ natura; nam substan-

tia ipsa animæ ex eo, quod spiritualis est, tantæ capacitatis est radicaliter, quantæ intellectus ipse formaliter.

Secundo arguitur: Non minus differt intellectus noster ab intellectu angeli vel Dei quam visus ab auditu. Sed visus non potest elevari ad audiendum etiam per participationem et per elevationem accidentalem, ergo neque intellectus noster ad intelligendum modo angelico vel modo divino, etiam participative.

Quod vero ex generica ratione intellectus respiciat omne intelligibile, non obstat. Nam etiam visus ex generica ratione respicit sensibile in communi, et sic poterit elevari participative ad omne sensibile in particulari. Quare exemplum, quod vulgo affertur de oculo noctuæ, qui potest elevari ad videndum sicut aquila, non tenet, quia oculus noctuæ et aquilæ sunt eiusdem speciei, licet unus perfectior alio, unde elevatio ad illum non est extractio a proprio specificativo. Intellectus autem noster et angeli specie differunt, et multo magis intellectus noster et intellectus Dei, unde elevatio ad illum est ad aliquid extra specificativum suum. Dicere autem, quod intellectus noster et angeli non differunt specie, falsum est, cum naturæ ipsæ diversæ sint specie et consequenter immaterialitates.

Nec valet dicere, quod intellectus habet potentiam passivam seu capacitatem infinitam, sensus autem restrictam et limitatam. Contra enim est, quia intellectus etiam finitam capacitatem habet, tum quia finitus est et finitæ immaterialitatis, nec potest infinito modo intelligere; tum quia alias non satiaretur videndo Deum finito modo, quia alii modi restarent videndi Deum in infinitum, quorum est capax, et illos desiderare potest.

RESPONDETUR intellectum hominis et angeli simpliciter specie differre sicut et eorum naturæ, quia specifi-

catio sumitur in ipsa activitate et virtute operativa, quæ in illis diversæ speciei est. At vero capacitas passiva, quæ sumitur ex ratione communi et generica spiritualis potentia, excedit specificationem virtutis operative in speciali et est susceptiva cuiuscumque intelligibilis, ut dictum est.

Ceterum sensus, nec ratione particularis specificationis, nec ratione genericæ capacitatis est capax, ut elevetur ultra suam specificam vim operandi, quia hæc capacitati suæ adæquat, eo quod generica ratio sensibilis non habet de se immaterialitatem determinatam, sed potius materialitatem, incipit autem elevari super materiam ex ipsa determinata virtute operandi supra condiciones materiales et cognoscendi determinate, unde coincidit in illis virtus operativa et capacitas immaterialitatis suæ. Spiritualis vero potentia ex ipsa communi ratione caret determinate omni corporeitate et est immaterialis perfecte capaxque omnis intelligibilis, ut explicatum est. Quare nec utimur illo exemplo oculi noctuæ et aquilæ per omnia, nec negamus differre specie intellectum nostrum et angelicum, licet aliqui dicant differre hos intellectus in ratione proprietatis et respectu ad naturas, non in ratione potentia et respectu ad obiecta. Quodsi intelligatur de his intellectibus quoad capacitatem, verum est, quia idem obiectum terminativum habent; sed hoc pertinet ad rationem communem et genericam omnis intellectus. Si vero intelligatur quoad specificam rationem operative virtutis et gradualis differentia, non potest esse verum, quia idem est esse proprietatem et esse potentiam; est enim proprietas ut qualitas, et est de genere potentia, ut qualitas est. Itaque ratio generica in intellectibus est determinatae capacitatis, quia spiritualitatem determinatam habet, et est indeterminatae activitatis, et so-

lum in genere et in confuso illam dicit, determinatur autem ad hanc et illam activam virtutem per specificationes suas.

Ad ultimam replicam de infinitate intellectus dicitur, quod intellectus habet capacitatem finitam categorematicæ, infinitam tamen syncategorematicæ et secundum quid, tum quia in infinitum potest cognoscere secundum magis ac magis; tum quia infinita accidentia potest attingere simul, ut anima Christi infinitas cogitationes; tum quia rem infinitam potest attingere, scilicet Deum licet finito modo. Et quod additur de satietate visionis beatæ, respondetur illam etsi minimam perfecte satiari, quia etsi non omni modo attingatur Deus ex parte cognoscentis, ex parte tamen rei cognitæ attingitur omne bonum et attingit rem infinitam continentem in se omnes illos modos infinitos, quibus potest attingi. Et sic licet illos non habeat formaliter et ex parte cognoscentis, habet tamen obiective et ex parte rei visæ, sicque in illo possidet omne bonum, quod sufficit ad satietatem simpliciter voluntatis.

Tertio arguitur: Potentia passiva intellectus debet habere aliquod specificativum, cum ipsa sit alicuius speciei, ergo tale specificativum debet esse ei proportionatum, siquidem potentia, a quo accipit speciem, debet proportionari illi. Ergo in illo non potest includi intelligibile supernaturale, siquidem hoc semper est excedens et nunquam proportionatum specificative et intrinsece, sed tantum obedientialiter, et sic si elevatur illa potentia, ultra specificationem suam elevatur.

Quodsi dicatur: Potentiam illam passivam respicere pro specificativo sui intelligibile connaturale tantum, contra est, quia si ita est, solum illud habebit pro specificativo, et sic si elevatur ultra, elevatur supra specificativum suæ capacitatis, quod est manere in eadem difficultate.

Confirmatur, quia ens naturale et supernaturale sunt diversi ordinis et exigunt principia intellectiva diversi ordinis; unum exigit lumen naturale, aliud supernaturale. Ergo non possunt specificare potentiam unius tantum ordinis et speciei, qualis est potentia intellectiva, praesertim quia res supernaturalis non potest prius esse in sensu quam in intellectu, ergo non potest ad obiectum nostri intellectus pertinere, quia obiectum intellectus prius debet esse in sensu quam in intellectu, cum ab illo accipiatur.

RESPONDETUR capacitatem illam intellectus secundum se et secundum communem et quasi genericam rationem non habere obiectum specificativum seu motivum connaturale, sed terminativum complectens genericè omne genus intelligibile finito modo actuans, et sic non indiget obiecto proportionato suae naturae et specificationi positivae, sed non repugnante suae capacitati. Nam illa capacitas non est positiva proportio respectu omnium obiectorum, sed positiva respectu connaturalis activi seu motivi, negativa autem seu non repugnans respectu supernaturalis. Et sic non constituitur aliquod specificativum ex naturali et supernaturali, quia revera illa capacitas non specificatur, sed generica et communis est omni intellectui, siquidem non pertinet ad speciem determinatam illa capacitas, sed ad genus intellectuale sufficitque habere unum obiectum adaequatum terminativum genericum, quod convenit in una ratione communissima, scilicet intelligibilis finito modo actuantis, sive supernaturaliter et per elevationem actus, sive connaturaliter et proportionate. Nec requiritur ad utrumque positiva capacitas, sed sufficit non repugnantia ad unum, et positiva potentia ad aliud. Specificatur autem et positive contrahitur et constituitur illa capacitas ab ob-

iecto motivo proportionato sibi. Sed hoc non est secundum amplitudinem totius capacitatis, sed secundum propriam virtutem et lumen et secundum gradum suum.

Ad confirmationem respondetur, quod supernaturale et naturale licet sint diversi ordinis, possunt tamen convenire in aliqua ratione obiectiva communi (nam etiam qualitates supernaturales praedicamento et genere conveniunt cum naturalibus), quae sit terminativa adaequate unius potentiae. Conveniunt enim in ratione intelligibilis finito modo, et in hac ratione non solum res creatae supernaturales, sed ipse etiam Deus convenit cum reliquis obiectis in una ratione intelligibili in communi et confuso, secundum quam potentia intellectiva est capax omnis intelligibilis finito modo. Non autem existimandum est, quod supernaturale seorsum et secundum rationem particularem respicitur a potentia intellectiva, sed ut convenit in aliquo communi cum naturali. Nec enim habet proprias vires potentia intellectiva ad attingendum supernaturale secundum se et seorsum a naturali, sed est elevabilis ad illud. Quod vero supernaturale non cognoscatur prius in sensu, non obstat, quia non est connaturale obiectum, quod est quidditas sensibilis, sed elevatum et supernaturale, ideoque non est necesse prius attingi in se a sensu; attingi enim a sensu pertinet ad obiectum connaturale nostri intellectus, non ad omne.

ARTICULUS IV.

UTRUM SINGULARE MATERIALE PRO HOC STATU SIT DIRECTE COGNOSCIBILE AB INTELLECTU.

In hac difficultate concertatio est inter scholam D. Thomae et Scoti, et quaelibet suos habet fautores.

Scotus ergo in 4. dist. 45. q. 3. ¹ sentit dari in nostro intellectu speciem rei singularis materialis directe et proprie representantem illam. Quia vero Scotus ponit primum, quod non est intellectus cognoscit, non esse singulare, sed speciem specialissimam, ut patet in 1. dist. 3. q. 2., et nos tractavimus in q. 1. Phys. ², non videtur ponere has species representativas singularium esse omnino primas, quas format intellectus agens, alias non representaretur primum species specialissima, sed res singularis. Scotus sequuntur plures ex antiquis, ex modernis autem P. Suarez libro 4. de Anima cap. 3. et disp. 6. Metaph. sect. 6., Rubio ³, Valentia ⁴ et alii, quos citant Carmelitani disp. 18. q. 6. ⁵

Oppositam sententiam tenet Sanctus Thomas 1. p. q. 86. art. 1. et q. 85. art. 3., Caietanus ibi ⁶, Ferrariensis 2. Contra Gent. cap. 100. ⁷, Capreolus in 1. dist. 35. q. 2. in solutione ad argumenta contra 4. conclus. ⁸, Fonseca 1. Metaph. cap. 2. q. 3. sect. 4. et 5., et probabiliorum reputant Comimbrii. 3. de Anima cap. 5. q. 4. art. 3. et communiter thomistae.

Pro resolutione huius adverte tria: Primum nos posse loqui vel de specie impressa vel de expressa seu conceptu. Et de ipsa impressa, vel quae fit beneficio intellectus agentis, antequam intellectus intelligat, vel quae formatur ab ipso intellectu cognoscente ex praconceptis speciebus. Nam maior difficultas est de specie impressa, an directe representet singulare, quam de conceptu, et magis de specie primo abstracta quam de

formata ex aliis praconceptis speciebus.

Secundo adverte, quod singulare potest dupliciter cognosci: *Primo* in actu signato et ut quidditas quaedam est. Nam etiam modus ille singularitatis suam habet naturam et quidditatem, et sic potest cognosci ab intellectu sicut una ex aliis quidditatibus. *Alio modo* potest cognosci in actu exercito, scilicet prout rem ipsam singularizat et sub conditionibus singularibus et materialibus modificat. Et sic inquirimus, an directe attingatur ab intellectu, sicut videmus attingi a sensu. Et differt inter istas cognitiones, quia in prima attingitur individuatio, ut forma quaedam secundum se, in secunda attingitur id, quod participat eius effectum formalem, ut subest illi.

Tertio adverte aliud esse cognoscere rem aliquam directe, aliud proprie vel distincte. Cognoscere *proprie seu distincte* contraponitur huic, quod est attingere rem solum in confuso et in communi vel secundum aliquid extraneum et quod sibi proprium non est; proprium enim opponitur communi vel extraneo, et distinctum opponitur confuso. At vero *directe* cognoscere contraponitur ei, quod est reverti seu regredi supra principia ipsa cognitionis, sive sint principia elicentia ut potentia, habitus, species et ipsa anima, sive sint ministrantia, sicut sensus ministrant intellectui et sunt distinctae potentiae ab obiectis ipsis. Nam si ipsamet obiecta sunt, quae praebent species, non redditur indirecta seu reflexa cognitio ex eo, quod tendatur in illa, sicut

¹ Vide etiam 1. dist. 3. q. 3. art. 4. (I. 351. n. 391); de Anima q. 22.

² Phil. nat. 1. p. q. 1. art. 3. (II. 25 b 38).

³ 3. de Anima, tract. de natura et obiecto intellectus possibilis q. 3. n. 113.

⁴ In 1. p. disp. 6. q. 7. punct. 1. assertio 2.

⁵ § 1.

⁶ Le V. 347., 332.

⁷ Le XIII. 597. n. V.

⁸ II. 388 a.

in sensibus externis directa cognitio est in obiecta, licet ab illis species ministraretur sensibus. Unde constat non esse idem obiectum directæ cognitionis et obiectum *immediate* attractum; nam etiam secundarium et mediatum obiectum directe attingi potest et sine reflexione, si ex parte principii elicentis non se teneat.

DICO PRIMO: Species impressa intelligibilis, quæ pro hoc statu abstrahitur a sensibus, non potest representare singulare directe sub exercitio et modificatione singularitatis, bene tamen ipsam singularitatem potest attingere per modum quidditatis.

Hæc conclusio est expressa D. Thomæ, qui non negat posse intellectum cognoscere singularia, quæ cognoscit sensus, sed non eo modo, quo sensus, scilicet secundum dispositiones materiales et accidentia exteriora, sed penetrando ad intimam naturam, ut dicit q. 10. de Veritate art. 5. ad 5. ¹ Ut autem naturam ipsam intelligat, debet relinquere, quod modificationis materialis et exercitii singularitatis est; vel ut ipsamet singularitatem intelligat, debet per modum quidditatis eam accipere, et non sub modificatione et exercitio materiali. Sed tale exercitium non nisi reflexe et connotative potest intelligere ab aliquo conceptu quidditatis revertendo ad exercitium ipsum singularitatis, quod relinquit in sensibus. Docet ergo S. Thomas hanc conclusionem 1. p. q. 86. art. 1. et in 3. de Anima lect. 8. ² et quæst. de Anima art. 20. ³ et Quodlib. 12. art. 1. ⁴ et alibi sæpe, nec oportet verba adducere, quia clarissima sunt.

Sumitur autem ex Aristotele eadem conclusio, tum in 1. Phys. textu

¹ Pa IX. 162 a.

² Pa XX. 118 b, 119. sq.

³ Pa VIII. 527 b, 528 a.

⁴ Pa IX. 623 a.

⁵ c. 5. (189 a 5).

⁶ c. 4. (429 b 14).

48. ⁵, ubi inquit, quod « universale est notum secundum rationem, singulare secundum sensum ». Et in 3. de Anima textu 10. ⁶, ubi dicit, quod anima « sensitiva parte discernit calidum et frigidum, quorum quædam est ratio caro; alia vero esse carnis discernit, aut separabili, aut sese habente ad seipsam, perinde ac sese habet, cum extensa fuerit linea flexa ». Ita se habent Aristotelis verba, ex quibus D. Thomas aliique interpretes sumpserunt hanc locutionem, quod intellectus, qui vocatur a Philosopho « pars animæ separabilis », cognoscit esse carnis, cum se habet quasi linea extensa. Rationes vero individuales in carne, ut frigidum vel calidum, attingit parte sensitiva seu per sensus et quasi per lineam flexam ab intellectu.

Respondet Suarez libro 4. de Anima cit. n. 9. mentem Aristotelis solum esse, quod idem sit intellectus, qui cognoscit universale et qui singulare, sicut eadem est linea extensa et reflexa. Et quæcumque Aristoteles dicit, quod sensus est singularium, intellectus vero universalium, sensus est, quod sensus solum est singularium, intellectus vero universalium et singularium.

Sed hæc responsio non evacuat vim testimonii Aristotelis. Nam neque ipse neque nos negamus intellectum nostrum cognoscere universale et singulare, sed non eodem modo utrumque, neque eodem modo sensum et intellectum, et de hoc diverso modo est tota quæstio, quid sit. Unde responsio Suarez non est ad punctum difficultatis, sed ad id, quod supponit difficultas. Itaque cum Aristoteles ponat diversum modum in cognoscendo

universale vel singulare in intellectu, quod etiam ipse Suarez fatetur dicens, quod sicut eadem linea curva est et recta habens se tantummodo diversimode, ita et intellectus duo illa cognoscens. Restat explicare hunc diversum modum, quo intellectus cognoscit singulare et universale, et qua ratione dicatur intellectus in cognoscendo singulare se habere sicut linea flexa. Quod nos referimus ad cognitionem reflexam, ut statim probabitur; non autem explicat P. Suarez, in quo illa reflexio et ille diversus modus consistat.

FUNDAMENTUM huius conclusionis sumitur ex propria et formali ratione et modo, quo procedit intellectus in cognoscendo, ab eo, quo procedit sensus. Etenim tunc aliquod obiectum incipit pertinere ad intellectum, et sub ea ratione attingitur proprie et directe, sub qua incipit esse intelligibile et discerni a sensibili. Constat enim, quod sicut intellectus et sensus sunt potentiæ valde diversæ, ita in suis obiectis, intelligibile et sensibile, differre debent. Et ratio intelligibilis necessario est, quæ directe attingitur ab intellectu. Sed res sensibiles redduntur intelligibiles per hoc, quod tale obiectum remouetur a materialibus conditionibus, quæ ipsum singularizant, et solum per modum quidditatis attingitur, ita quod quidditas seu substantia rei est proprium et per se obiectum intellectus. Ergo non potest intellectus directe ferri ad hæc obiecta prout modificata illis materialibus conditionibus, quæ singularizant, sed prout ab illis abstrahit. Ergo directe non potest attingere singularia sub exercitio singularitatis et materialium conditionum, sed sub ratione quidditatis.

Maiores est certa, et minor probatur, quia res sensibiles, ut subsunt conditionibus materialibus, quibus singularizantur, possunt attingi a sensu. Id enim constat experientia

ipsa, quia sensibus cognoscimus res, sicut in se existunt ad extra, et ibi existunt cum conditionibus materialibus ut singularizata ab illis. Ergo quamdiu sub illis conditionibus sunt, nondum intelliguntur ut pertinentia formaliter ad intellectum et ut obiecta actu intelligibilia, secundum id, in quo primo discernitur intelligibile a sensibili, siquidem sub illo statu et conditionibus adhuc attingi possunt a sensu. Ergo ibi nondum relucet id, quod est proprium intellectus, sed ad summum id, quod est commune sensui et intellectui etiam in opposita sententia, quæ dicit universale proprie cognosci ab intellectu, singulare autem et ab intellectu et a sensu. Sed *intellectus* quæcumque obiecta intelligit, sub propria ratione intelligit, non sub ratione communi sibi et sensui, siquidem quidquid attingit, est intelligibile in quantum intelligibile. Ut intelligibile autem discernitur a sensibili, et non dicit rationem illi communem; ergo sub hac ratione intellectus directe rem attingit. Sed ut probatum est, quamdiu res intelligitur sub conditionibus materialibus et exercitio singularitatis, intelligitur sensibilis et sub ea ratione, qua a sensibus potest attingi et de facto attingitur. Ut autem per modum quidditatis attingitur, redditur intelligibilis et immaterialis ex ipso modo, quo accipitur, scilicet sine materialibus conditionibus loci et temporis etc. Ergo ratio quidditatis, et non modificatio singularitatis est proprium obiectum intellectus. Quidditas autem cognoscit aliqua potentia, sub ratione proprii obiecti attingit, et non aliter, alias excederet modum proprium et essentialem operandi. Quare solum poterit intelligi singulare ab intellectu, prout ad modum quidditatis accipitur, non ut subest exercitio singularitatis et sub eius modificatione; sub hac enim ad modum sensibilis reducitur ipsa quidditas.

DICES primo singulare etiam reddi intelligibile, non quatenus ad modum quidditatis accipitur, sed quatenus spirituali modo repræsentatur, id est per speciem entitative spirituales et modo spirituali, quod non fit in sensu, licet ex parte rei repræsentatæ obiectum materiale sit.

Secundo: Quidditas rei non videtur proprium ac formale obiectum intellectus, tum quia non semper intelligimus quidditates rerum, sed raro et difficulter; tum quia qui interiora penetrat, etiam exteriora attingit, et ita intellectus attingens essentiam etiam passiones et accidentia eius attingit, ergo non solum sub ratione quidditatis, sed sub ratione singularitatis et exterioritatis potest intellectus res cognoscere; tum denique quia etiam intellectus angeli respicit interiora rei et quidditatem, et tamen directe attingere potest individua, ut S. Thomas docet 1. p. q. 57. art. 2. Ergo hoc non debet obstare, ut intellectus noster etiam directe attingat singularia, licet in quidditatem feratur.

Ad primum respondetur, quod valde materialiter et per accidens respicitur specificativum proprium intellectus et discretio eius a sensu, si solum ponitur differentia in ipsa entitate speciei, non in obiecto repræsentato et modo repræsentandi eius. Nam obiectum repræsentatum est, quod specificat et discernit, non entitas speciei. Vel ergo hoc obiectum sub eisdem conditionibus et materialitate manet, sub quibus erat obiectum sensuum, vel non. Si non manet, ergo relinquit illas, ergo non fertur directe in illas intellectus, siquidem abstrahit ab illis et relinquit illas, et sic habemus intentum, quod singularitas non directe ab intellectu attingitur, sed relinquitur. Si vero obiectum

manet sub eisdem conditionibus et materialitate, parum refert, quod entitas speciei repræsentantis sit spiritualis, siquidem entitas non specificat, sed obiectum, hoc autem manet omnino idem sicut in sensu, ergo et intelligibile in esse obiecti, nec manet proportionatum in esse obiecti ipsi potentiæ, ergo non attingitur ab eo.

Ad secundum respondetur aliud esse intelligere quidditatem rei, aliud ad modum quidditatis. Intellectus non semper intelligit quidditatem rei, quia non semper penetrat rem, ut est in se; semper tamen ad modum quidditatis intelligit, quia ex modo suo conatur interiora penetrare de qualibet re, sive accidens sit sive substantia. Et ideo quidditas dicitur a Philosopho proprium obiectum intellectus 3. de Anima textu 26. ¹ et ibi a D. Thoma lect. 11. ² Et 2. 2. q. 8. art. 1.: « Dicitur », inquit, « intelligere quasi intus legere. Et hoc manifeste patet considerantibus differentiam intellectus et sensus. Nam cognitio sensitiva occupatur circa qualitates sensibiles exteriores, cognitio autem intellectiva penetrat usque ad essentiam rei. Obiectum enim intellectus est quod quid est, ut dicitur in 3. de Anima textu 26. ». Quare licet intellectus de facto non semper penetret usque ad quidditatem rei, modus tamen cognoscendi de se debet esse tendens ad quidditatem. Quod non posset esse, si repræsentatio ipsa speciei directe esset ad obiectum sub modificatione materiali et singularitatis conditionibus, quæ exterius occupant; et ad interiora non intratur nisi his remotis, quia quidditas communis est de se et ideo sine conditionibus singularitatis accipitur.

Et ad secundam probationem dicitur,

quod qui cognoscit interiora, etiam exteriora attingit, sub modo tamen interiorum et ut ad illa pertinent et ordinantur. Unde intellectus vel intelligit singularitatem in actu signato et per modum quidditatis, et tunc directe cognoscit illam, vel si in exercitio attingit, oportet, quod fiat conversio eius ad sensum, in quibus sub hoc exercitio repræsentatur, et a quibus abstrahit obiectum intelligibile. Et ita, ut diximus q. 1. Phys. ¹, intellectus etiam quando intelligit quoad an est, non abstrahit ab ipso quid est, sed in ipsa quidditate attingit prædicatum communissimum, scilicet rationem entis ut sic et ordinem ad esse.

Ad tertiam probationem dicitur, quod angelus intelligit quidditates multo intimius quam nos, non abstrahendo a singularibus et discurrendo, sed comprehendendo et secundum influxum a superiori causa, a qua emanant, scilicet a Deo. Unde quia incipiunt a substantia et ab interiori radice, possunt directe procedendo usque ad individuationem pervenire, quæ ibi fundatur et radicatur et procedit a Deo sicut ipsa natura et quidditas. Angelo autem repræsentantur res, prout a Deo originantur in hoc universo et secundum quod habent connexionem in universo. Nos autem non attingimus substantiam et quidditatem rei incipiendo ab ipsa, sed ascendendo a singularitate et relinquendo conditiones eius, quia a sensibilibus accipimus, relinquendo quod sensibilitatis proprium est, quia est solum in potentia intelligibile, non in actu. Unde non attingitur singularitas, nisi ut ex parte termini a quo, atque adeo per reflexionem et connotationem ad sensum, in quibus directe repræsentantur singularia.

DICO SECUNDO: Conceptus formati

¹ Phil. nat. 1. p. q. 1. art. 3. (II. 23 b 34).

ab intellectu de re singulari sub illa reflexione et connotatione ad phantasmata, ad quæ fit conversio, non repræsentant directe singulare, licet possint esse proprii et distincti conceptus rei singularis.

Prima pars conclusionis deducitur ex D. Thoma 1. p. q. 86. art. 1. ad 3., ubi inquit, quod « singulare non impeditur intelligi, quia singulare, sed quia materiale, quia nihil intelligitur nisi immaterialiter ». Et solutione ad 4., quod « singulare, quod sensus intelligit concrete, intellectus intelligit abstracte et immaterialiter, quod est cognoscere in universali ».

EX QUO FIT ARGUMENTUM: Ratio, quæ obstat repræsentationi directæ rei singularis, est materialitas. Sed conceptus non est minus immaterialis, imo multo magis quam species impressa, cum repræsentet obiectum intellectum in actu et consequenter minus potentialitatis habet in ratione intelligibili. Ergo oportet, quod repræsentatio ipsa conceptus immaterialis sit, ergo non repræsentat directe singulare, alias negandum esset, quod ratio non cognoscendi singulare directe non sit eius materialitas, sed singularitas ipsa, quod negat S. Thomas. Et certe si semel ponitur, quod immaterialitas conceptus non repugnat directæ repræsentationi rei singularis, non video, quomodo colligi possit ex immaterialitate intellectus et speciei impressæ, quod non possit directe cognosci aut repræsentari singulare. Ad hæc, ut intellectus noster cognoscat per reflexionem singularia, oportet, quod convertatur supra phantasmata et illa conversione utatur ad cognoscendum singulare. Sed hæc conversio fit per ipsum conceptum, non per speciem impressam, quia fit per cognitionem, quæ ipso conceptu terminatur. Ergo maxime conceptus est, qui reflexione cognoscit singularia

¹ c. 6. (430 b 27).
² Pa XX. 127 a.

et attingit illa. Imo si in conceptu non fieret reflexio et indirecta representatio, non verificaretur, quod intellectus cognosceret singulare indirecte seu reflexe.

DICES: Conceptus reflexus supponit directum, ergo reflexa representatio singularis in conceptu supponit aliquem directum conceptum, supra quem cadat. Sed potest aliquis formare primum conceptum ex singularibus, ut si quando primo excitatur, attendat ad aliquod singulare. Ergo tunc non habet conceptum reflexum, siquidem non supponit alium priorem.

Quodsi dicatur supponere phantasma, supra quod cadat, *contra est*, quia tunc non habet intellectus speciem representantem ipsam phantasia aut phantasma, ut revertatur supra ipsum, et frequenter experimur nos concipere et formare propositiones de singularibus nulla habita recordatione phantasmatis vel phantasiae, sed obiecti tantum. Quomodo ergo tunc formatur conceptus reflexus de singulari in phantasmate?

Respondetur revera reflexionem fieri super phantasma ipsum, quia ibi, et non alio conceptu priori ipsius intellectus, representatur singulare. Et dicitur reflexio, quia licet non sit super actum ipsum vel potentiam elicentem, est tamen super actum vel potentiam originantem cognitionem intellectus.

Et ad replicam respondetur non requiri speciem representantem ipsum phantasma vel phantasia seorsum ab obiecto, nec quod cognoscatur in actu signato, quid sit phantasma vel phantasia, sed sufficit dari speciem representantem obiectum ut abstractum a phantasmate, et consequenter connotantem illud in obliquo, sicut

etiam cum reflectit intellectus super actum suum, non habet propriam speciem actus seorsum ab obiecto, sed representando obiectum tamquam cognitum seu terminans cognitionem revertitur ad considerandam cognitionem ipsam. Unde ratione talis connotationis convertitur intellectus ad phantasmata, in quibus singularia ipsa representantur. Quae reflexio sufficit ad cognoscendum singulare, ut mox dicemus, licet aliquando etiam perfectiori reflexione utatur intellectus, scilicet revertendo super actum suum et ex actu ad phantasma; non tamen semper id requiritur, ut mox dicemus. Non ergo semper experimur ipsa phantasmata et phantasia secundum se, semper tamen experimur conversionem ad obiecta phantasmatum, scilicet ad singularia secundum conditiones representatas in phantasmate.

Secunda pars conclusionis, quod conceptus ille sit proprius et distinctus singularium, non videtur admitti ab aliquibus antiquioribus thomistis, qui solum admittebant conceptum confusum rei singularis, ut Caietanus 1. p. q. 86. art. 1. ¹ et Capreolus in 1. dist. 35. q. 2. in solutione ad argumenta contra 4. conclus. ² Alii vero oppositum tenent, ut Ferrariensis 1. Contra Gent. cap. 65. octavo, pro responsione ad tertium ³, et Mag. Bañez 1. p. q. 86. art. 1. dub. 2.

Ratio sumitur ex D. Thoma, quia intellectus cognoscit singularia, ut sunt extrema propositionum, quas format, et secundum quod unum singulare discernitur ab alio; format enim hanc propositionem: « Petrus est homo », « Petrus non est Paulus », « Ioannes non fuit Christus » et similia. Extrema autem illa si non cog-

¹ Le V. 348. n. VII.

² II. 388 a.

³ Le XIII. 182. n. VIII., 183. n. XII.

noscuntur determinate, sed in confuso pro aliquo homine, non certificabitur intellectus de illa veritate determinate nec poterit discernere unum individuum ab alio; nec enim discernuntur per rationem confusam, siquidem in illa conveniunt.

At D. Thomas simpliciter concedit, quod cognoscit intellectus per reflexionem extrema illa propositionum de termino singulari, ut patet 1. p. q. 86. art. 1. et q. 10. de Veritate art. 5. ad 3. ¹ in 4. dist. 50. q. 1. art. 3. ad 3. ² et aliis locis. Ergo concedit determinatam et propriam distinctionem conceptus, siquidem terminus, qui in illa propositione ponitur et cognoscitur, est determinate singularis et ponitur ibi, ut discernitur determinate ab alio individuo, quod fieri non potest per conceptum communem, ut cum dicitur: « Socrates non est Plato ». Denique ad proprium conceptum individuorum sufficit cognoscere eorum distinctionem et comparisonem inter se et cum universale. Intellectus autem comparat universale ad singulare et singularia comparat inter se attingendo eorum distinctionem, et per ordinem ad universale faciendo inductionem ex individuis ad ipsum universale. Ergo non est, cur negemus intellectui proprium et distinctum conceptum singularium, et non solum confusum, licet utendo reflexione et consequenter phantasmate, in ordine ad quod fit reflexio.

DICES: Si conceptus rei singularis est proprius et tamen reflexus, ergo oportet, quod quia reflexus est, directe non representet singulare, sed universale, et consequenter conceptus singularis erit conceptus communis. Et ulterius oportet, quod omnis conceptus rei universalis proprie representet rem singularem, quia in omni

conceptu universali dari debet conversio ad phantasmata, quae sunt singularia determinata. Ergo si haec reflexio sufficit ad conceptum proprium rei singularis, omnis conceptus quantumcumque abstractus rei universalis erit proprius rei singularis hoc ipso, quod convertitur ad phantasmata.

Respondetur conceptum rei singularis vel communis differre penes modum tendendi ad eadem obiecta, scilicet quia opposito modo procedunt. Nam conceptus rei universalis abstractae a phantasmatis habet pro termino ad quem ipsum universale, et pro termino a quo singulare, a quo abstrahit et quod relinquit. Conceptus autem rei singularis habet pro termino a quo universale, non quod relinquit, sed a quo reflectit ipsum conceptum ad singulare, quod in connotato et obliquo et ut terminum a quo representabat. Illud enim obliquum et connotatum exprimit seu attendit conceptus, et attendendo et exprimendo cognoscit ex reflexione ab ipsa natura communi, quam representabat. Conceptus autem denominatur universalis vel singularis ab eo, quod ultimate intendit et ut terminum ad quem, ubi ultimate sistit, quia motus a termino, ubi sistit, denominatur, ideoque conceptus communis non est singularis, quia quod in uno est terminus ultimus, non est in alio. Non sufficit autem quaecumque conversio ad phantasmata, ut conceptus dicatur singularis, sed conversio ad phantasmata exprimens id, quod in connotatione et in obliquo tantum representabatur in conceptu communi et a natura universaliter et in communi representata, tendens ad singulare phantasmatis ut ad ultimo intentum.

DICO TERTIO: **Species impressae,**

¹ Pa IX. 162 b.

² Pa VII. 1251 a.

quæ formantur in intellectu nostro ex præconceptis speciebus seu conceptibus rerum singularium etiam non repræsentant illas adæquate et directe, sed sicut ipsi conceptus, a quibus formantur, licet possint repræsentare proprie et distincte singularia.

Supponit hæc conclusio id, quod S. Thomas affirmat 1. p. q. 12. art. 9. ad 2., quod intellectus natus est ex præconceptis speciebus formare alias species, quæ in memoria manent. Istæ ergo species cum formentur ex conceptibus, et conceptus repræsentent singulare proprie et distincte, licet per aliquam reflexionem ad phantasmata, formare etiam possunt species repræsentantes singulare distincte et proprie, sed non directe neque adæquate.

RATIO sumitur ex dictis, quia illa species sic formata immaterialis est, ergo debet repræsentare modo immateriali et secundum leges repræsentationis immaterialis, id est cum segregatione a materialibus conditionibus saltem ex ipso modo repræsentandi, licet ex parte rei repræsentatæ possit illud, quod connotative et in obliquo pertinebat ad speciem, exprimi et attingi distincte, per reflexionem tamen. Et deinde, quia sic repræsentabat ipse conceptus, a quo species illa formata est, quia, ut ostendimus, conceptus etiam non potest repræsentare directe, ergo neque species illa, quia excedere non potest conceptum, a quo formata est.

DICES: Ille conceptus, a quo formata est species, habet duo, et respicere naturam universalem et terminare reflexionem ad singulare, quod est obiectum phantasmatis. Quid ergo prohibet formari speciem repræsentantem de illo conceptu non naturam universalem, sed terminationem solum reflexionis, et consequenter ipsi

singulari erit adæquata, quia tantum repræsentabit ipsum?

Respondetur obstare duo, tum ipsa immaterialitas speciei non solum in entitate, sed etiam in repræsentatione; debet enim necessario correspondere illi obiectum repræsentatum immaterialiter, ergo sine conditionibus materialibus, quæ ipsum redigunt sensibile, atque adeo non intelligibile et immateriale actu. Tum quia si repræsentat terminationem reflexionis ut talem, oportet ibi præsupponi directum, in ordine ad quod reflexa illa terminatio ponitur. Ergo si de illo conceptu accipitur id, quod pertinet ad terminationem reflexionis, non potest accipi illa repræsentatio, ut adæquata est singularium, sed ut derivata a natura universali directe repræsentata, alias reflexionem non terminat, sed absolute et directe repræsentabit singulare, quod in illo conceptu antea non erat.

EX QUIBUS COLLIGES, quomodo anima separata possit intelligere singularia corporea per species, quas hinc secum defert. Nam animam separatam non solum cognoscere singularia, quæ apud se sunt, sed quæ in hac vita cognovit, constat ex illo Luc. 16. ¹, ubi dictum fuit ad divitem: « Recordare, quod recepisti bona in vita tua »; et ipse recordabatur se habere quinque fratres. Et sic oportet ponere in anima aliquas species rerum singularium, quas hic cognovit, et tunc non potest uti conceptu convertente se ad phantasmata, quia caret illis. Ergo vel debet uti novis speciebus a Deo sibi infusis, vel aliis quibus, quæ remanserunt in memoria ex hac vita et formata sunt ex speciebus præconceptis circa singularia. Et primum solum non sufficit, quia species illæ infusæ non sunt ita perfectæ et efficaces sicut species intel-

lectus angeli, quia nec virtus ipsa animæ est ita fortis sicut in angelo ideoque species infusæ in anima magis repræsentant res in communi, quam possint descendere usque ad singularia. Unde necesse est, quod, ut per illas species etiam singularia attingantur, ab aliqua determinatione spectentur, scilicet vel per præcedentem cognitionem vel per aliquam affectionem vel per naturalem habitudinem vel per divinam ordinationem, ut docet S. Thomas 1. p. q. 89. art. 4., et q. 19. de Veritate art. 2. ¹ Præcedens ergo cognitio in hac vita habita relinquit in ipsa memoria speciem non solum repræsentantem rem, sed etiam reflexionem eius, quam habuit in hac vita ad phantasmata, in quibus singulare repræsentabatur, aut etiam affectus inde secutos in voluntate et reliqua omnia connotata, quæ explicabantur in illo conceptu. Et sic licet anima separata non reflectat ad phantasmata, retinet tamen species repræsentantes eam reflexionem, quam in hac vita habuit ad tale vel tale singulare, et sic repræsentat illud modo reflexo antea facto in hac vita et in illa specie repræsentato.

DE NECESSITATE CONVERSIONIS AD PHANTASMATA.

SED INQUIRES, an ista reflexio ad phantasmata et cognitio indirecta singularium sit idem, quod conversio ad phantasmata, quæ communiter ad omnem cognitionem pro isto statu dicitur necessaria, et quid sit illa; an vero requiratur reflexio supra ipsum actum intellectus et potentiam eius, ut inde deveniatur ad

phantasma et cognoscatur singulare.

RESPONDETUR non requiri ad cognitionem singularis reflexionem supra proprium actum intellectus, quæ est reflexio rigoroze dicta, sed sufficit reflexio super phantasma, quod est alterius potentia; dicitur tamen reflexio, quia est ordinatio actus et conversio ad potentiam, unde originatur ipsa cognitio intellectus. Aliquando tamen datur etiam prima reflexio, et mediante illa potest etiam pertingi ad singulare in phantasmate, ut S. Thomas docet quæst. de Anima art. 20. ad 1. ², ex his, quæ 2. loco ponuntur ³ et q. 10. de Veritate art. 5. ⁴ Sed tamen non requiritur semper hæc reflexio, quia hæc ordinatur ad cognoscendum actum intellectus in actu signato. Experimur autem nos cognoscere singularia ad extra sine hoc, quod aliquid attingamus de actu nostro vel reflectamus ad illum. Non ergo requiritur ista reflexio super actum intellectus ad cognoscendum singulare, imo nec super ipsum phantasma, ut actus quidam est in se. Sæpius enim experimur nos in intellectu agere de singularibus sine hoc, quod recordemur actus phantasiæ, et multi, qui Philosophiam ignorant, quid sit ille actus, non attingunt.

³⁵ Sufficit ergo reflexio ad obiectum repræsentatum in phantasmate, quod est singulare, hoc enim connotatur in ipsa specie abstracta ab intellectu agente tamquam terminus a quo, qui relinquitur, exprimitur vero directe in ipso phantasmate. Et per hoc, quod intellectus convertitur ad attendendum id, quod connotative in sua specie repræsentatur, dicitur converti seu reflectere ad phantasmata,

¹ Pa IX. 292 b, 293 a.

² Pa VIII. 529 b.

³ l. e. 1. p. q. 84. art. 7.

⁴ Pa X. 162 a.

id est obiectum directe representatum in phantasmate.

Et quod hæc reflexio intellectus ad phantasmata sufficiat ad cognoscendum singulare, sumitur ex D. Thoma 1. p. q. 86. art. 1., ubi inquit, quod intellectus noster «indirecte et per quamdam reflexionem potest cognoscere singulare, quia sicut supra dictum est, etiam postquam species intelligibiles abstraxerit, non potest secundum eas actu intelligere nisi convertendo se ad phantasmata, in quibus species intelligibiles intelligit, ut dicitur in 3. de Anima»¹. Reducit ergo S. Thomas reflexionem cognitionis attingentis singulare ad ipsam necessitatem convertendi se ad phantasmata in cognitione sua, quæ conversio tunc dicitur reflexio, cum attendit intellectus ad id, quod connotative et quasi in obliquo in specie intelligibili representatur, et respicit illud ut principaliter et ultimate intentum ad cognoscendum. Et si ad hoc plures attendissent, non ita aspera appareret eis sententia D. Thomæ de cognitione singularium indirecte et per reflexionem, quia hoc solum reducitur ad conversionem ad phantasmata, secundum quod per hanc conversionem intenditur cognitio singularitatis, quæ solum in obliquo tangitur in specie immateriali et abstracta.

Necessitas autem huius conversionis ad phantasmata in quolibet actu nostræ intellectionis traditur a D. Thoma 1. p. q. 84. art. 7. ex Aristotele 3. de Anima textu 39. 2, ubi dicitur, quod «nihil sentiens nihil addiscet aut intelliget, sed oportet cum speculetur, aliquod phantasma speculari». Cuius rationem affert ibi D. Thomas, quia proprium obiectum nostri intellectus est quidditas materialis seu natura aut sub-

¹ c. 7. (431 b 2).

² c. 8. (432 a 7), cf. etiam c. 7. (431 a 16).

stantia aut interioritas rei existentia in materia corporali. Cum ergo natura hæc non existat nisi in aliquo individuo, non potest cognosci ab intellectu plene et complete, nisi usque ad individuum se extendat, eo quod intellectus nititur cognoscere verum, et ad hoc ordinantur eius conceptus et cognitio. Veritas autem sumitur per conformitatem ad esse vel non esse; esse autem invenitur in individuis. Ergo ut intellectus ad veritatem ordinet conceptiones suas, oportet eas ordinare ad esse, quod invenitur in singularibus, et consequenter ad phantasmata, in quibus singularia representantur. Ad hæc, cum species illæ sint abstractæ a singularibus materialibus, licet non representent hoc aut illud determinate, sed in communi, tamen non possunt totaliter abstrahere a connotatione individuorum, quia natura illa sic abstracta similitudinem ad rem ut existentem in individuis habet. Et ita sicut in concipiendo res non potest totaliter præscindere ab aliquo esse vel ordine ad esse vel ad instar esse, quia ens, sub quo omne obiectum intelligitur, dicit ordinem ad esse, ita non potest præscindere ab aliqua similitudine individui, in quo solum reperitur esse. Et ita converti ad phantasma est necessarium in omni cognitione, in qua adumbratur aliquod esse rei sensibilis, quod in solis singularibus invenitur; singularia autem in sensibus representantur. Et hoc ipsum testatur experientia. Quando enim conamur aliquid perfecte intelligere, formamus phantasmata, in quibus ea inspicimus, quasi ad similitudinem singularium veritatem explorantes, vel si non adhibentur phantasmata convenientia, est periculum declinandi ad falsitatem.

Quod vero reducitur hæc dependentia a phantasmatibus ad pœnam peccati, ut facit Scotus in 1. dist. 3. q. 3. art. 4.¹, vel ad subornationem naturalem potentiarum, quarum si una attingit illudmet obiectum, quod alia, oportet, quod una operante altera etiam operetur, optime refutatur a Caietano 1. p. q. 84. art. 7.², quia etiam ante peccatum Adam intelligebat per conversionem ad phantasmata et accipiendo species a sensibilibus, ut docet S. Thomas 1. p. q. 94. art. 2. Ad hoc enim anima naturaliter unitur corpori, ut per sensus accipiat species et dependenter ab eis intelligat. Hoc autem naturale est animæ nec ex peccato ei provenit, alias ratione peccati peteret esse in corpore et dependenter a corpore intelligere et species accipere. Eadem autem ratio est accipiendi species et utendi illis, quia utitur illis eo modo, quo representant, et representant cum connotatione ad corpus. In statu autem glorificationis non habebit anima istam dependentiam a phantasmatibus, quia habet scientiam infusam, non acceptam a sensibus, quæ ipsi animæ separatæ datur. Et cum reunitur corpori, habet ita plenum dominium in illud ex glorificatione, quod potest uti scientia animæ separatæ sine dependentia a sensibus. Constat enim, quod tunc perfecte cognoscet angelos, quod non esset, si non uteretur scientia animæ separatæ. — Quod vero operante una potentia circa unum obiectum etiam alia potentia, quæ illud attingit, circa idem debeat operari, est falsum, cum potius tales potentiæ se impediunt, si una intense operetur circa idem, quod alia; phantasmata autem potius adiuvant intelligentiam, ut experientia testatur.

ARTICULUS V.

EXPEDIUNTUR DIFFICULTATES
CONTRA DOCTRINAM PRÆCEDENTIS ARTICULI.

Primo arguitur: Quia singulare materiale directe intelligi neque repugnat ex parte speciei representantis neque ex parte ipsius conceptus, ergo ex nulla parte. *Antecedens quoad primam partem* probatur, tum quia species angelorum non minus, imo multo plus sunt spirituales et immateriales quam nostræ, et tamen representant etiam directe ipsam singularitatem, ut admittimus. Ergo ex parte speciei seu representationis speciei non repugnat species rei singularis representans directe illam. Tum etiam quia non videtur repugnare, quod detur species expressa representans directe singulare, ut plures auctores sentiunt. Ergo neque repugnabit dari speciem impressam saltem formatam ex præconceptis speciebus representantem singulare, siquidem non minoris immaterialitatis est conceptus seu species expressa quam impressa. Ergo si potest stante illa immaterialitate representare conceptus ipsum singulare, cur non species impressa?

Confirmatur, quia in anima separata remanent species representantes singularia determinata, sicut Luc. 16. 3 de illo divite dicitur, qui recedebatur se habere quinque fratres, et quod recepisset bona in ista vita. Quæ omnia singularia sunt determinata et sensibilia, et tamen hæc singularia non intelligit per conversionem ad phantasmata, ut de se patet, quia cessant cum corpore, in

¹ l. 351. n. 392.

² l. v. 327. n. XVI.

³ 25.

quo subiectantur, neque per species de novo infusas, quia hæc non possunt distincte et perfecte representare individua sensibilia, quæ apud nos fiunt, eo quod non potest anima tanta efficacia operari circa istas species infusas sicut angeli, ut supra ex D. Thoma diximus¹. Ergo species, quas hinc defert, debent ei representare distincte et determinate ipsa singularia. Præterquam quod illæ species vel sunt supernaturales, et sic anima indigeret supernaturali lumine ad cognoscenda obiecta singularia sensibilia, et consequenter ex vi status naturalis illa non cognosceret, vel si sunt naturales, ergo conaturale erit animæ cognoscere singularia materialia directe, atque adeo id etiam pro vita debet ei convenire.

RESPONDETUR negando antecedens. Ad primam probationem dicitur esse longe disparem rationem de speciebus angelicis et de nostris. Nam species angelicæ infunduntur a Deo et representant, prout a Deo derivantur, et ut dicit Augustinus 2. de Genesi ad litteram cap. 8. 2: « Quæ infra angelos sunt, ita causantur, ut prius fiant in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in genere suo ». Quod testimonium citat et sequitur S. Thomas 1. p. q. 55. art. 1. Quare species illæ non representant singularia accipiendo a rebus representationem, sed a principio ipsarum rerum, quod est Deus. Ex hoc autem cernitur differentia, quod species nostræ non possunt immaterialem representationem obiecti induere (nam quod entitative species ipsa immaterialis sit, non formaliter consideratur in specie, sed materialiter) nisi exuendo condiciones materiales, sub quibus sensibilibus representantur obiecta.

¹ 330 b 45.

² n. 16. (Migne P. L. XXXIV. 269).

³ 327 a 48, b 17.

⁴ 328 b 24.

Et ideo ut ad tales condiciones materiales convertatur intellectus, non potest directe tendere per abstractionem, quia abstractio potius elongat ab illis, sed indiget reverti seu reflecti ad sensus, ubi materiales illæ condiciones representabantur et attingebantur. At vero species angelicæ cum non sumantur a rebus, sed deriventur a Deo, qui est principium immateriale causans res materiales, non repugnat, quod species ab ipso exemplatæ representent immateriali modo naturas in universali et extendantur usque ad individua sub eis contenta directe, eo quod non representant illas naturas, prout abstractunt ab individuis, sed prout descendunt a Deo; a Deo autem non solum derivatur natura, sed etiam individuatio eius. Quare nos non dicimus omni speciei intelligibili repugnare representationem directam rei singularis materialis, sed speciei, quæ sit intelligibilis per denudationem et abstractionem a conditionibus materialibus, non quæ est intelligibilis per participationem a principio spirituali causante res materiales, quod est Deus. Et sic etiam species angelicæ non adæquantur singularibus, sed universaliori et eminentiori modo representant tam naturas quam individuationem. Unde non indigent reflectere et converti ad sensus representantes singularia, cum sensus non sint principia suæ cognitionis, sed ex ipso rerum omnium principio habent etiam singularia attingere.

Ad secundam probationem dicitur, quod, ut iam ostendimus², etiam non datur conceptus representans directe singulare, bene tamen distincte et proprie supposita reflexione ad phantasmata, ut iam probatum est³,

licet verum sit, quod in specie ipsa impressa connotative et in obliquo continebantur ipsa singularia prout ab illis representabat abstracte. Et ideo conceptus exprimit conversione ipsa ad phantasmata id, quod in connotato solum et in obliquo erat in specie. Unde ille secundus conceptus exprimens singulare representat quidem illud distincte et proprie, id est tamquam ultimum terminum, quem intendit, sed ex priori conceptu derivatum, in quo natura directe representabatur in universali. Et ideo dicitur reflexus, quia ex priori conceptu descendit et ex natura universali revertitur ad eius individuationem. Ut sit autem conceptus reflexus, stat bene, quod directe representet id, quod respectu prioris reflexum est. Sed tamen ipsemet conceptus rei singularis, ut diximus, quia immaterialis est, non representat singulare tantum et adæquate, sed ut contentum in natura communi et ex illa revertens et descendens ad inferiora. Numquam ergo datur conceptus seu representatio immaterialis adæquata singulari materiali, sed requiritur, quod sub modo immateriali illud representetur. Modus autem non est, quod sola entitas speciei sit spiritualis, sed etiam formalis ratio attingendi et representandi naturam immateriali modo, id est abstracto a conditionibus materialibus, licet ad eas attendendas ex parte rei cognitæ etiam reflectat.

Ad confirmationem respondetur, quod anima in statu separationis intelligit ad modum angelorum tamquam spiritus separatus, non unitus nec accipiens a corpore. Et ideo accipit species infusas et derivatas non ab ipsis rebus, sed ab ipso rerum principio Deo, nec sunt ei supernaturales, sed pro illo statu connotaturales. Sed tamen propter imperfec-

tionem luminis intellectualis in anima non potest ita perfecte penetrare usque ad individua ex vi illarum specierum sicut angelus, ideoque indiget determinatione aliqua vel ex præcedenti cognitione relicta, vel ex aliqua nova immutatione aut ordinatione divina circa ipsam facta, ut dictum est¹. Quare species, quas hinc secum defert, in quibus representabatur singulare sub modo immateriali et cum reflexione, etiam deservire possunt ad determinandas illas species infusas universales, siquidem singulare representant, sed eo modo, quo fuit cognitum, id est cum reflexione.

Secundo arguitur: Quia si species abstracta non representat singulare, sed naturam in communi seu modo indifferenti, oportet, quod ad formandum conceptum de re singulari, licet per reflexionem, determinetur ab aliquo. Sed non ab aliquo *intra intellectum*, quia illud si est universale, æque est indifferens, si singulare, inquiram, quomodo producat ab intellectu, et erit eadem difficultas. *Nec ab aliquo extrinseco*, v. g. phantasmate, quia cum sit corporeum et extra intellectum, non potest illum determinare intrinsece, cum non sit intra illum, nec determinat, quia est obiectum cognitum, alias ad formandum conceptum rei singularis oporteret cognoscere ipsum phantasma, quod est contra experientiam. Nec etiam assignari potest, *qua specie cognoscatur ipsum phantasma*, cum de re singulari non sit species in intellectu ante ipsam reflexionem, universalis autem species non sufficit; redit enim difficultas, quomodo determinatur ad hoc singulare phantasma. Nec denique determinat phantasma speciem universalem per aliquam sympathiam potentiarum, quia hæc sympathia nihil immutare potest in representatione ipsa speciei

¹ 331 a 6.

et in conceptu producto, et cum hæc sympathia semper detur, quia non est aliud quam naturalis connexio potentiarum, semper intellectus cognoscet singulare.

Confirmatur, quia absurdum videtur tantum requiri ad cognoscendum substantias separatas in hac vita, sicut ad cognoscendum singulare materiale; illas autem solum cognoscimus connotative et in obliquo. Si ergo similiter dicimus nos cognoscere singularia, æquiparamus illa substantiis separatis, cum tamen hæc contineantur sub quidditate materiali, quæ est obiectum proportionatum intellectus, substantiæ vero separatae extra illud sunt.

RESPONDETUR speciem repræsentantem universaliter et indifferenter determinari ad formandum conceptum de re singulari, *extrinsece* quidem ab ipso phantasmate ut ab obiecto magis determinato, ad quod convertitur intellectus, *intrinsece* vero a specie ipsa abstracta, quæ in obliquo et de connotato habitudinem importat ad illa singularia phantasmatis tamquam ad terminum a quo relictum. Repræsentat enim naturam abstractam ab illis, unde relinquit aliquam connotationem et habitudinem ad illa, ratione cuius semper illa repræsentatio et cognitio per eam facta a phantasmatis dependet. Itaque ipsa species repræsentans naturam movet etiam ad cognoscendum obliquum et connotatum talis naturæ et originem, unde primo abstracta est, et similiter ad verificandum id, quod de illa natura cognoscitur, quia verificatio fit in ordine ad esse et ad singularia, in quibus natura existit, ut iam explicavimus. Ad cognoscendum autem reflexe aliquid, non requiritur nova species di-

¹ art. 3. (I. 743 a 29).

² Pa IX. 173 a, b.

³ Pa VII. 240 b.

recte repræsentans, sic enim reflexio non esset, sed eadem, quæ directe repræsentat unum, servit pro reflexione, quatenus in obliquo et connotato repræsentat aliud. Sic enim ostendimus in Logica q. 23. ¹ ex variis locis D. Thomæ, quod reflexa cognitio non fit per aliam speciem ab obiecto directo, sed per ipsammet, quatenus connotat seu dicit habitudinem aliquam ad id, quod reflexe cognoscendum est, puta ad actum ipsius intellectus vel phantasiæ, ut videri potest in q. 10. de Veritate art. 9. ad 4. et 10. ² et in 3. dist. 23. q. 1. art. 2. ad 3. ³ Ubi docet actum, habitum et speciem cognosci reflexe per species ipsius obiecti, quatenus connotat potentiam seu principia cognoscendi. Sic ergo per speciem repræsentantem universale non quomodocumque, sed ut abstractum a phantasmatis, a singularitate ut a termino a quo, habet unde reflectere et reverti possit super ipsa singularia, quæ in phantasmate directe repræsentantur, et ita sufficit *extrinseca* et obiectiva determinatio ex parte phantasmatis cum *intrinseca* illa repræsentatione speciei connotative et in obliquo attingentis singularia. Et quando dicitur, quod si phantasma determinet ut obiectum cognitum, necesse est *cognoscere ipsam phantasma*, respondetur, quod non est necesse cognoscere ipsum phantasma, ut res quædam est in se, sed sufficit cognoscere obiectum eius, quod est singulare, et sic reflectetur supra repræsentatum in phantasmate, licet non reflectatur super entitatem phantasmatis repræsentantis. Nec sunt ita difficiles istæ reflexiones, quin multo maiores faciant quotidie etiam homines rusticissimi, licet entitates conceptuum pauci intelligant,

sed hoc non requiritur ad reflexionem singularium.

Ad confirmationem respondentur substantias separatas et singularia materialia e diametro opponi in modo cognitionis nostræ, licet utraque videantur connotative et solum in obliquo attingi ab ipsa. Substantiæ quidem separatae, quia excedunt omnem quidditatem materialem etiam abstracte cognitam; singularia autem materialia, quia non perveniunt adhuc ad talem abstractionem, sine qua obiectum non proportionatur spirituali potentiæ abstrahenti et immaterialiter cognoscenti. Et ideo non eodem modo, sed extreme diverso et opposito cognoscuntur, sicut etiam effugere possunt intellectum aliqua obiecta, quia excessivæ cognitionis, ut Deus, alia, quia minimæ entitatis, et etiam in visu quædam, quia valde lucida, alia quia nimis minuta non videntur, sed opposito modo.

Tertio arguitur: Quia iste modus cognoscendi singularia opponitur cognitioni eorum distinctæ, ergo non est ponendus. *Antecedens* probatur, quia semel abstracta specie hominis ab aliquo individuo, quando alius occurrit, vel alia species abstrahitur vel non. Si non abstrahitur, ergo iste homo in singulari non poterit distincte cognosci, quia species, quæ est in intellectu, fuit abstracta ab alio homine et consequenter ab alio phantasmate, et ad illud dicit connotationem et habitudinem, non ad aliud phantasma repræsentans alium hominem in singulari. Si autem abstrahitur alia species repræsentans hominem ab alio individuo abstractum, erunt duæ species in intellectu eiusdem rationis et speciei, quod in sententia D. Thomæ est impossibile, in alia superfluum.

Confirmatur, quia si cognitio singularium est per reflexionem non ad ipsam entitatem phantasmatis, sed ad obiectum, hoc in omni cog-

tionem intellectus pro hoc statu invenitur, et sic omnis cognitio intellectus esset cognitio rei singularis. Nec videtur ista directa cognitio singularis requirere magnam perfectionem, cum conveniat sensui, et quidquid convenit potentiæ inferiori, convenire potest superiori; nec tantam imperfectionem, quæ non possit nostro intellectui convenire, cum intellectui angelico conveniat directe intelligere singularia per suas species, quæ abstractiones sunt nostris.

RESPONDETUR negando antecedens. *Ad probationem* dicitur, quod species semel abstracta ab uno individuo, si aliud individuum occurrat, pro eodem etiam applicari potest, nisi forte ex tali individuo melius natura ipsa communis intelligi possit, quæ ex priori nondum plene intellecta erat; tunc enim nova species produci poterit, eo quod in istis speciebus variatio repræsentationis est variatio intrinseca, cum repræsentatio ipsa naturalis sit. Ceterum si in ipsa natura communi non est aliquid variandum, sed solum in novo individuo cognoscendo, non oportet novam speciem generari, sed illa eadem poterit ad diversa individua, quæ in phantasmate occurrunt applicari; ad omnia enim similia unum simile sufficit, in quo omnia conveniunt. Quod si ipsa individua inter se habeant accidentia distincta et dissimilia, ad illa concurret species illorum diversorum accidentium, quæ in intellectu generantur. Nam etiam accidentia in communi abstrahuntur et secundum quidditatem suam et, ubi diversa occurrunt accidentia, diversæ species illorum accidentium applicantur, et sic cognoscitur diversum individuum. Ubi autem est eadem similitudo naturæ et accidentium, eadem species sufficit cum diversa applicatione, sicut etiam idem habitus prudentiæ ad omnia singularia applicatur mediante cogitativa. De quo D. Thomas in

1. p. q. 86. art. 1. ad 2. et 2. 2. q. 47. art. 3. ad 1. Videnda est etiam q. 2. de Veritate art. 6. ad 3. ¹ et q. 10. art. 5. ², ubi ostendit, quomodo per motum mentis ad phantasmata se miscet intellectus singularibus.

Ad confirmationem respondetur, quod licet in omni cognitione indigeamus converti ad phantasmata, sed non semper eodem modo. *Aliquando* enim utimur phantasmate ut connotato tantum in specie intelligibili, et sic ab ipso singulari convertimur ad naturam ipsam in communi et in confuso cognoscendam, non distincte in hoc vel illo individuo. Et tunc cognoscitur res in universali, et individua quoad distinctam eorum cognitionem relinquuntur, solum vero aliquid in confuso accipitur simile phantasmati et mediante phantasmate verificandum in re et in esse singulari, et in hac cognitione non dicitur intellectus cognoscere singularia. *Aliquando* vero utitur intellectus phantasmate descendendo ab illa confusione et ratione communi ad percipiendum aliquid distincte in singulari, quod in phantasmate representatur. Et tunc utitur reflexione speciei ad exprimendum distincte in intellectu id, quod connotative et in obliquo solum representabatur in specie, in phantasmate autem directe, et ita incipit habere illud pro termino ad quem ultimum, et sic dicitur cognoscere singulare. Nec ista cognitio alias comparationes vel difficultates habet, quam procedere a communi seu confuso ad distinctum, quod cuilibet etiam rustico datum est.

Et quod intellectus noster directe non cognoscat singularia *sicut sensus*, est propter perfectionem supra illum; cognoscit enim idem, quod po-

tentia inferior, sed altiori modo, et non sicut ipsa, ut dicit S. Thomas 1. p. q. 86. art. 1. ad 4. Quod vero non cognoscat directe *sicut angelus*, provenit ex imperfectione sua, quia sumit immateriales species descendendo a materialibus obiectis, et sic relinquere debet immaterialitatem singularitatis, angelus vero accipiendo ab ipso immateriali principio species representantes non solum naturam, sed etiam individuationem, quatenus totum a Deo descendit sub modo immateriali, non autem accipit speciem adaequatam cuilibet singulari sub modo materialitatis eius. Itaque tam noster intellectus quam angeli intelligunt singularia non per adaequationem, sed per universalitatem, sed noster intellectus abstrahendo illam et relinquendo singularitatem, angelus vero descendente a Deo etiam singularitatem contemplatur.

Ex quo denique solvuntur *minutiores obiectiones*, v. g. quod intellectus illud directe debet cognoscere, a quo fortius movetur, movetur autem a singulari, quod est in sensu, quia sensus est immediatum eius motivum. Item saltem individuum substantiae debet directe cognoscere, quia sensus non cognoscit substantiam, sed exteriora accidentia, et sic non est alia potentia, a qua directe cognoscatur. Item intellectus directe comparat universale singularibus, et a singularibus cognitibus abstrahit universale, et singularia inter se comparat et distinguit; ergo oportet, quod directe ipsa singularia attingat, praesertim cum prius illa cognoscat quam universale, hoc enim ab illis abstrahit. Et praesertim hoc occurrit in intellectu pratico, qui versatur circa singularia.

SED RESPONDETUR ad primum,

ARTICULUS VI.

UTRUM MEMORIA, SYNDERESIS, SPECULATIVUM ET PRACTICUM SINT DIVERSAE POTENTIAE.

Primo inquires, an memoria proprie dicta inveniatur in intellectu, et an sit potentia ab ipso distincta.

RESPONDETUR, quod memoriae duo actus seu officia attribuuntur: Primum est conservare species, quod non pertinet ad actum cognoscendi, sed ad passivam informationem et retentionem specierum. Secundum est recordatio praeteritorum, quod pertinet ad actum cognitionis.

FUERUNT ergo, qui utrumque munus memoriae denegaverunt parti intellectivae, ut de Avicenna ³ refert S. Thomas 2. Contra Gent. cap. 74. et q. 10. de Veritate art. 2. ⁴ *Et hoc ideo*, quia ipse existimabat species non existere in potentia, nisi dum actu cognoscit. *Et praesertim*, quia noster intellectus pro hoc statu, cum vult cognoscere praeterita, praesto habet memoriam sensitivam, unde species hauriat; ad quid ergo opus est servare species in intellectu pro recordatione praeteritorum? *Quod confirmatur*, quia ideo sensus externi non indigent conservatione specierum, quia possunt eas ab obiectis accipere, quoties voluerint, ergo etiam superflue ponuntur in intellectu, cum ad manum habeat phantasmata, unde illas extrahat, cum voluerit.

Alii, qui ponunt intellectum directe cognoscere singularia, consequenter non poterunt negare, quod in intellectu detur utrumque memoriae munus, scilicet conservare seu re-

quod intellectus movetur a singulari non immediate, sed mediante intellectu agente reddente speciem immaterialem et spiritualementem, non solum in entitate, sed etiam in representatione, et ita non movetur a singulari per adaequationem ad ipsum, sed per universalitatem, sub qua continetur illa singularitas, et a qua abstrahitur universalitas, et ita fortius movet singulare ad apprehendendum naturam eius, non singularitatem eius.

Ad secundum respondetur, quod substantia individualis ut haec cognoscitur a sensu ut sensibile per accidens, ab intellectu non per adaequationem, sed ut contenta sub universali substantia, nec est necesse directe attingi ab intellectu.

Ad tertium dicitur, quod universale representative invenitur in specie facta ab intellectu agente, qui non cognoscit, sed ex phantasmate per superiorem et elevatiorem virtutem efficit speciem immaterialiter et abstracte representantem. Universale autem cognoscitive et comparative fit ab ipso intellectu, non quidem primo cognoscendo singulare distincte, sed primo cognoscendo valde in confuso et in communi, deinde per reflexionem singulare attingendo, et postea etiam comparative et collative ex singularibus universale elicendo, et iterum ad singularia descendendo, ut voluerit. Et sufficit illa reflexa cognitio ad intellectum practicum, qui versatur circa singularia, ut affirmat D. Thomas locis supra allegatis in responsione ad tertium argumentum ¹, et sumitur ex Philosopho 3. de Anima textu 57. et 58. ²

¹ 337 b 45.

² c. 11. (434 a 5, 16).

³ 6. Natural. p. 5. c. 5., 6.

⁴ Pa IX. 158 a.

¹ Pa IX. 37 b.

² l. c. 162 a.

tinere species et actum recordationis elicere.

NIHILOMINUS S. Thomæ sententia inter utrumque media via procedit. Nam contra Avicennam docet in parte intellectiva conservari species, et negat memoriam quantum ad actum recordationis, quo directe cognoscat singularia præterita.

Sumitur ex ipso D. Thoma 1. p. 10 q. 79. art. 6. et q. 10. de Veritate art. 2. ¹, adiuncto etiam eo, quod docet 1. p. q. 86. art. 1. et supra ² ponderavimus de cognitione singularium reflexa. Unde pro ista parte probanda, quod non datur actus memoriæ in intellectu quantum ad directam notitiam rei præteritæ, quæ semper singularis est (universale enim non præterit, sed solum res prout existens) non est opus aliam adhibere probationem, quam quæ præcedenti articulo allata est ad probandum non dari cognitionem singularium directam in intellectu. Et ex eisdem principiis manet probatum, quod datur quantum ad indirectam; possunt enim manere species in intellectu representantes singulare a se cognitum reflexe, et ita per speciem representantem obiectum ut cognitum a se et ipsum actum suum, quo cognovit, recordatur intellectus rei præteritæ, ut docet S. Thomas p. 1. q. 79. art. 6. ad 2. in fine et q. 10. de Veritate art. 2. ³

Quare solum restat probare primam partem sententiæ D. Thomæ contra Avicennam. Et hanc probat S. Doctor, quia spiritualis et immaterialis natura, qualis est intellectus, non minus est conservativa specierum, quas recipit, quam materia corporalis, cum potius natura spiritualis immutabilior et firmiter sit.

¹ Pa IX. 157 b, 158 a.

² 327 b 7.

³ Pa IX. 157 b, 158 a.

⁴ c. 4. (429 a 27).

⁵ Pa IX. 157 b, 158.

Species autem de se sunt formæ permanentes, non sicut operationes et actus secundi, præsertim quando sunt species indifferenter representantes res in absentia et in presentia, ut videmus dari in parte imaginativa, et tales sunt etiam in intellectu, qui utique in absentia etiam intelligere potest; ergo non est ratio cur intellectus non conservet illas. Deinde, quia intellectus non perdit habitus, sed conservat illos, alias non diceremur scientes in habitu, sed solum quando actu intelligimus. Ergo similiter conservat species, quia habitus scientiarum ex illis formatur et ex illis dependet; imo si quis amitteret species, quibus posset scire, statim habitum scientiæ amitteret, sicut anima carens speciebus, quando creatur, non potest dici sciens, etiamsi entitatem habitus haberet, quia non est proxime potens ad actum cognitionis et scientiæ carendo speciebus. Et ita Aristoteles 3. de Anima textu 6. ⁴ dicit «animam esse locum specierum, non totam, sed intellectivam». Locus autem conservativus est rei locatæ, ergo et anima specierum, quæ non in essentia animæ, sed in potentia intelligente sunt.

Et quia memoria proprie dicitur per ordinem ad actum eius cognoscitivum, qui est recordari, ubi non est proprie recordatio, neque memoria est, ut etiam sentit D. Thomas q. 10. de Veritate art. 2. ⁵ Sola autem conservatio specierum non facit simpliciter memoriam, etiamsi sit conservatio speciei de re præterita, quia ista per se ordinatur ad actum, et ita ubi deficit actus memorandi, proprie deficit memoria.

Ex quo patet id, quod vocamus memoriam in intellectiva parte, sci-

licet conservare species, non petere distinctam potentiam ab intellectu, quia in potentiis immaterialibus ad conservandum seu retinendum non requiritur peculiaris dispositio, quæ diversam exigit potentiam, sicut in corporalibus petitur distinctum temperamentum et organum ad diu conservandum quam ad simpliciter recipiendum. In spiritualibus autem ipsa natura immaterialis recipiens immaterialiter sufficit ad diu conservandum, quia immaterialia minus sunt subiecta mutationi et corruptioni. Et sicut intellectus recipit habitus, quos diu conservat, ita poterit conservare species, quantum est de se, sine additione alterius potentiæ, quousque ab aliquo contrario corrumpantur. Non ergo opus est distincta potentia memoriæ pro eo, quod est conservare species. Pro actu autem memorandi multo minus, quia non cognoscit directe, sed reflexe singularia præterita, ut diximus ¹; hoc autem proprium est intellectus, qui solum indirecte cognoscit singularia. Ergo quantum ad hoc sufficit potentia intellectiva; nec enim penes indirectos seu reflexos actus potentiæ distinguuntur, sed penes directos, quando inducunt diversum immaterialitatis modum in cognoscendo.

AD FUNDAMENTA AVICENNÆ: Ad primum respondetur species permanere in absentia sensibilium, ut constat, in parte sensitiva, cum recordamur rei absentis aut mortuæ, et sic non possunt dari species solum quando quis actu cognoscit, alias postquam aliquis desiit cognoscere et obiectum etiam desinit esse, non posset cognosci, quod adversatur experientiæ. Ergo multo magis species intelligibiles non dependebunt ab actuali cognitione obiecti, quia magis im-

materiales sunt et ad obiecta absentia se extendunt.

Quod vero dicitur non indigere intellectum conservatione specierum, cum ad manum habeat phantasiam et memoriam sensitivam, unde accipiat, respondetur hoc futile esse, tum quia magis hoc pensandum est ex ipsa natura specierum et intellectus, quæ sunt immateriales et magis se conservant, quia minus corruptioni sunt obnoxie; tum quia manent in anima separata, ut possit recordari singularium, quæ hic cognovit, et per illas species determinare eas, quæ sibi infunduntur, ut diximus præc. art. ²; tum denique, quia intellectus recordatur non solum res ipsas, sed etiam actus suos, et se hoc vel illo modo intellexisse vel voluntatem affectam fuisse, et hoc non conservatur in memoria sensitiva, cum sit quid spirituale, ergo in intellectu, ut possit huius recordari.

Ad confirmationem respondetur esse diversam rationem de sensibus externis, quia cum non possint cognoscere nisi in presentia obiecti, et ita presentis, ut non sit impeditum emittere species per medium, frustra servarentur species in sensibus. In potentiis vero, quæ cognoscunt res in absentia aut in universali et indifferenter ad præsens vel absens et immaterialiter, oportet conservari species, tum propter fines dictos, tum quia natura earum id exigit, ut explicavimus ³.

Nec pertinet præcise ad intellectum cognoscere præteritum nisi vel in communi et per modum quidditatis, quod non est actus memoriæ, quæ præcisam quidditatem non respicit, sed sub existentia præterita vel comparando præteritum ad præsens et futurum, sub qua relatione

¹ 340 a 6, 15.

² 335 a 39.

³ q. 8. art. 1. (241 a 19); 340 b 44.

intellectus metitur tempus; vel solum indirecte illud cognoscit, et non per distinctam realiter potentiam ab intellectu, sed per eandem secundum diversa officia vel formalitatem.

Secundo inquire: An sint diversae potentiae ratio superior et inferior.

RESPONDETUR negative, quia per rationem superiorem et inferiorem non designantur diversae potentiae, sed diversa principia regulativa actionum, quia per rationem superiorem intelligitur ratio seu lex suprema, quae respicit rationes aeternas; ratio vero inferior est, quae respicit temporales, ut ex D. Augustino 12. de Trinit. cap. 4. et 7. et 8. ¹ docet S. Thomas 1. p. q. 79. art. 9. et 1. 2. q. 74. art. 7. et 9. et 10. Igitur ratio superior et inferior habent se sicut principia universalissima vel minus universalia, quorum unum potest regulari aut reduci vel defendi per aliud. Sicut in scientiis Metaphysica utitur altissimis principiis ideoque sapientia dicitur, Physica vero aut Mathematica principiis minus universalibus et quae per priora regulantur, et in artibus illae, quae sunt superiores et architectonicae, respiciunt altiora principia quam inferiores seu ministeriales, sic in practiis rationes aeternae respiciunt ultimum finem et sunt supremae regulae seu principia agendorum, rationes vero temporales sunt regulae inferiores et per priores regulandae. Omnia autem haec comprehenduntur sub uno modo intelligendi et sub universalitate entis ideoque non magis pertinent ad diversas potentias quam artes superiores et inferiores, principia universalissima vel minus universalia, quae omnia inter se ordinata

sunt et sub eodem modo intelligendi ad modum quidditatis sensibilis contineri possunt.

Dices: Appetitus sensitivus immediate regulatur a cogitativa, haec vero movetur a ratione; ergo ad distinctas potentias pertinent ratio inferior et superior. Respondetur cogitativam quidem esse movens inferius, non tamen rationem inferiorem; aliud est autem ratio inferior, aliud movens inferius. Ratio inferior est principium regulandi modo rationali, licet non supremo et universalissimo modo ratiocinandi. Cogitativa autem non regulat et movet rationali modo, sed si in aliquo deliberat aut regulat, est ex participatione rationis moventis et deliberantis. Unde per se et primordialiter non est ratio regulans.

Tertio inquire: An speculativum et practicum petant distinctas potentias.

RESPONDETUR negative quantum est ex vi practici et speculativi, nisi alias differant in diversa immaterialitate, sicut speculativum angeli et practicum hominis. Ratio autem est, quia ad eundem intellectum pertinet attingere veritatem in se et ex illa dirigere operationes et voluntatem, quae est inclinatio consecuta ad intellectum. Constat enim, quod intra idem genus intelligendi et in eadem potentia potest dari cognitio veritatis et directio operis seu voluntatis, quia ad cognitionem per se sequitur inclinatio seu voluntas, et ita cognitio per se est directiva voluntatis in agendo. Speculativum autem et practicum distinguuntur per hoc, quod speculativum apprehendit res, ut sciat illas, practicum autem dirigit, ut exequatur seu faciat extra intellectum. Nam ad dirigendum speculationem ipsam intra in-

¹ n. 4., 10., 13. (Migne P. L. XLII. 1000., 1003., 1005).

tellecctum sufficit speculatio, et non requiritur practica directio, quia speculatio antecedenter ad practicum habere debet sufficientia principia ad dirigendum se, ut sine errore procedat et ut attingat veritatem, alias non posset antecedere practicum directionem vera et recta speculatio. Ergo directio et ordinatio speculationis non est practica, sed speculativa, et ideo in Logica q. 1. ¹ defendimus Logicam esse speculativam, quia non dirigit opus, quod est praxis, sed opus, quod est speculatio, et ideo antevertit omne practicum, quia practicum sequitur ad speculativum utique ordinatum et rectum et non errori subiectum, quod fit per regulas logicales. Nec ratio boni, quam respicit practicus intellectus, est bonum ut appetibile formaliter, sed ut dirigibile et cognoscibile, et sic non extrahitur a ratione veri; bonum enim etiam est verum et cognoscibile.

Quarto inquire: An synderesis et conscientia sint distinctae potentiae ab intellectu.

RESPONDETUR negative, ut docet S. Thomas 1. p. q. 79. art. 12. et 13., sed synderesis nominat habitum principiorum regulantium practice actiones, conscientia vero applicationem eorum ad operandum, neutrum autem distinctam potentiam exigit ab intellectu. Et licet aliqui dixerint synderesim ad voluntatem pertinere, quia versatur circa bonum, tamen quia non versatur circa illud per modum inclinationis et affectus, sed per modum directionis regulantis, quae fit per iudicium, ideo ad potentiam indicativam et cognoscitivam pertinet. Unde dicitur Ps. 4. ²: «Signatum est super nos lumen vul-

tus tui, Domine», et Rom. 2. ³ dicitur «ostendi legem naturalem scriptam in cordibus»; ostensio autem ad intellectum pertinet. Quod etiam affirmat Hieronymus hom. 1. in Ezech. ⁴, Augustinus libro 2. de Serm. Domini in monte ⁵, D. Thomas cit. locis. Et ratio est, quia sicut in discursu speculativo oportet devenire ad aliqua principia naturaliter nota in ratione veri, ne sit processus in infinitum, ita in practiis ad aliqua principia naturaliter nota in ratione regulantis et convenientis, ut «quod bonum est faciendum, malum fugiendum», et habitum talium principiorum vocamus synderesim.

An vero sit habitus acquisitus, an naturaliter congenitus. Respondetur aliquos sentire, quod est omnino indistinctus ab ipso intellectu. Sed D. Thomas 1. 2. q. 51. art. 1. et 2. Contra Gent. cap. 78. dicit habitum principiorum esse partim acquisitum, partim naturalem. *Est acquisitus*, quatenus dependet a speciebus, ut ex ipsorum terminorum cognitione innotescat, et ita de se intellectus, antequam species aliquas acquirat, sine ullo habitu est. Cum enim habitus iste sit lumen determinatum et circa determinata obiecta, ad quae inclinatur, non potest esse idem cum potentia et ex sola eius indifferencia et potentialitate resultare, sed ex aliqua determinata representatione obiectorum, quae speciale lumen determinent et circa specialia obiecta inclinationem ponant. *Est autem naturalis* ille habitus, non formaliter in se, sed radicaliter, quatenus positus speciebus et explicatis terminis ex ipsa natura intellectus provenit tanta adhesio et inclinatio ad illam veritatem, quod nullo modo potest ei

¹ I. 271 b 47.

² 7.

³ 15.

⁴ Migne P. L. XXV. 739.

⁵ c. 21. n. 71. (Migne P. L. XXXIV. 1302).

dissentiri, sed naturali vi adhæret illi evidentia. Et hoc modo dicitur habitus ille naturalis, non in sui productione, quasi a natura detur, sed in ipsius adhæsiōne et assensu ex naturæ proportione ad illam veritatem stabilito.

CONSCIENTIA dicitur applicatio scientiæ seu regulæ et principiorum illorum ad operandum, unde habet se tamquam actus seu applicatio, non ut habitus nec ut distincta potentia. Pertinet autem ad intellectum, quia est applicatio dirigens, manifestans etc., licet supponat motum voluntatis, quatenus illa applicatio voluntarie fit et practico modo ea generali ratione, qua omnes potentiæ applicantur a voluntate ad operandum. Unde conscientia tribuitur id, quod intellectus est, ut scire (Eccle. 7. 1: «Scit enim conscientia tua similiter iudicare et testificari», 1. Cor. 10. 2: «Ut quid libertas nostra iudicatur ab aliena conscientia», Rom. 2. 3: «Testimonium illis reddente conscientia»). Et similiter dicitur conscientia ligare, excusare, condemnare etc. Quæ omnia ad cognitionem spectant. Nec obstat, quod etiam dicitur bona vel mala; hoc enim est, quia est regulativa et applicativa ad bonum et malum, sicut etiam dicitur «intellectus bonus» Psal. 110. 4, qui est intellectus practicus. Aliquando tamen attribuitur nomen conscientia ipsi synderesi, cuius veritas applicatur ad operandum, attribuendo nomen effectus ipsi causæ, ut ex Patribus docet S. Thomas 1. p. q. 79. art. 13. ad 3., et videri etiam potest q. 17. de Veritate art. 1. ad 1. 5 Plura de conscientia pertinent ad theologos 1. 2. q. 19. 6

23.

29.

15.

10.

6 Pa IX. 266 b.

6 Curs. theol. in h. l. (Disp. 12. De Conscientia).

QUÆSTIO XI.

DE INTELLECTIONE ET CONCEPTU.

ARTICULUS PRIMUS.

UTRUM INTELLECTIO SIT DE PRÆDICAMENTO ACTIONIS VEL QUALITATIS DISTINGUATURQUE REALITER A VERBO MENTIS.

TRES SENTENTIAS generaliter in hac parte reperio: Prima intellectionem esse actionem de prædicamento actionis tamquam formalis causalitas, cuius terminus productus est verbum seu conceptus. Ita Comnimbrie hic cap. 8. q. 3. art. 3., Fonseca 5. Metaph. cap. 15. q. 8. sect. 2. et alii etiam ex thomistis. Secunda sententia tenet consistere intellectionem in qualitate, sed non distingui a verbo mentis; produci tamen hanc qualitatem vera et propria actione distincta ab ipsa intellectione, sicut quælibet actio distinguitur a suo termino. Ita Suarez libro 1. de Trinit. cap. 6. n. 5. et libro 3. de Anima cap. 5. n. 11., miraturque valde thomistas distinguentes actum intelligendi a verbo tamquam duas qualitates impugnare Scotum, qui distinxit ipsum dicere ab intelligere, siquidem si ponunt duas qualitates, debent ponere duas actiones, sicut et termini sunt distincti. Sententiam Suarez sequitur etiam P. Vazquez 1. p. disp. 38. cap. 2. et disp. 141. cap. 4. et patrocinator Scotus, qui sentit verbum

mentis non esse aliud quam actum intelligendi in facto esse, ut colligitur ex eius doctrina in 1. dist. 3. q. 6. 1, q. 7. 2, q. 9. 3. Addit autem Scotus in 1. dist. 2. q. 7. 4 et dist. 27. q. 3. 5, quod dicere et intelligere sunt distinctæ actiones ex natura rei, quem ex eo redarguit Suarez, quia si verbum et actus intelligendi idem sunt, ergo per quam actionem producit verbum, producit etiam actus intelligendi, et sic eadem actio erit dicere et intelligere, quia habet eundem terminum, verbum et actum intelligendi.

Tertia sententia est intellectionem esse veram operationem de genere qualitatis, quæ per se respicit terminum cognitum seu obiectum, non terminum productum, virtualiter tamen esse productivam verbi; et hoc verbum est qualitas distincta ab ipsa intellectione. Prima pars est Caietani 1. p. q. 79. art. 2. 6 et q. 34. art. 1. ad 2. 7, Ferrariensis 2. Contra Gent. cap. 9. in fine 8, et cap. 82. § Quodsi obiciatur 9, Capreoli in 1. dist. 27. q. 1. art. 1. 10 et q. 2. art. 2. 11 et aliorum plurium, quos citant et sequuntur Carmelitani hic disp. 21. q. 1. § 2. et 3. Secunda pars, quod virtualiter sit actio productiva termini, est eorundem auctorum, qui licet dicant esse qualitatem, non tamen agnoscunt contra Scotum distinctio-

nem seu productionem verbi distinctam ab ipso intelligere, ut Caietanus 1. p. q. 27. art. 1. 12, Bañez 13, Zúmel 14, Nazarius 15 super eundem locum. Tertia pars, quod sint duæ qualitates verbum et intellectio, sequitur ex sententia prædicta, quæ ponit intellectionem esse qualitatem, et tamen producere verbum, viderique possunt auctores apud Carmelitanos cit. loco q. 3. n. 42.

DICO ERGO PRIMO: In sententia S. Thomæ quatuor sunt ponenda in intellectu nostro ad intelligendum requisita, scilicet potentia seu virtus (ad quam etiam pertinet habitus seu lumen), species intelligibilis, actus intelligendi et verbum seu conceptus aut species expressa.

Constat hoc ex ipso D. Thoma q. 8. de Potentia art. 1. 16, ubi inquit, quod «intelligens in intelligendo ad quatuor potest habere ordinem, scilicet ad rem, quæ intelligitur, ad speciem intelligibilem, qua fit intellectus in actu, ad suum intelligere et ad conceptionem intellectus, quæ quidem conceptio a tribus prædictis differt». Id ipsum docet q. 9. de Potentia art. 5. 17 et videri etiam potest in q. 4. de Veritate art. 2. 18

Nec potest dici, quod D. Thomas non docet differre verbum ab ipso intelligere, ut est qualitas in facto esse, sed ut est actio tendens in fieri

1 apud Garcia q. 8. (I. 429. n. 471.).

2 q. 9. (I. 451. n. 499.).

3 q. 11. (I. 479 c). Vide etiam in libros de Anima disp. 3. sect. 3., Quodlib. q. 2. n. 8.

4 l. 261 b.

5 l. 1034 c.

6 Le V. 263. n. XX.

7 Le IV. 368. n. XIII.

8 Le XIII. 285. n. IV. 2.

9 Ibid. 519. n. XII. 3.

10 II. 236 a.

11 II. 258 b.

12 Le IV. 307. n. XI. et XIII.

13 Deinceps in 2. parte dub. 2.

14 q. 4. concl. 3.

15 contrav. 3. concl. 3.

16 Pa VIII. 168 b.

17 l. c. 186 a.

18 Pa IX. 66.

ad verbum ut ad terminum. Ceterum cum actio ista non sit actio de prædicamento actionis, sed qualitatis, ut ex D. Thoma ostendemus, relinquatur, quod sit qualitas distincta, hoc ipso quod D. Thomas dicit differre intellectionem a verbo, de qua distinctione statim agemus.

RATIO autem conclusionis ea est, quam insinuat D. Thomas cit. loco, quia ista quatuor ita se habent, quod vel possunt separari, vel unum est causa alterius, ergo distinguuntur.

Antecedens patet. Nam species et potentia separantur aliquando, quia datur potentia sine specie, ut in nobis, illa vero acquiritur et advenit vel per acquisitionem vel per infusionem. Ab ipso vero intelligere distinguitur potentia et species, tum quia intelligere est operatio procedens ab illis; tum quia aliquando non intelligimus actu, sed potentia. Et eodem modo distinguuntur a verbo, quod est actualis terminus intellectionis. Verbum autem distinguitur ab intelligere, non quia verbum ipsum possit separari ab intelligere actuali, sed quia verbum est aliquid procedens per intelligere tamquam imago expressa per actum exprimentem, alioquin si non esset res procedens per intellectionem ut expressivam et consequenter distincta ab illa, non possemus ex nostro verbo colligere et explicare productionem verbi divini per intellectionem, ut communiter faciunt Patres et theologi. Potest tamen ipsum intelligere inveniri sine verbo ideoque separatur ab illo, in divinis quidem manifeste Spiritus Sanctus et Filius intelligunt, et non producunt verbum, in nobis autem probabiliter visio beata illud non producit, ut dicemus infra.

DICO SECUNDO: Intellectio etiam

¹ Summa tot. Log. Arist. tract. 6. c. 2. (Pa XVII. 76 a).
² Pa VI. 78 a.

ut distinguitur a conceptu producto, non est actio de prædicamento actionis, sed de genere qualitatis.

Itaque est actio metaphysica, cuius munus est per modum actus ultimi et secundi actuare ipsum operantem et sic manere in illo, non autem se habere præcise ut via et motus ad rem productam; sicque actio metaphysica de se et formaliter solum respicit pro termino obiectum, non productum, licet secundo non repugnet producere.

Hanc conclusionem sæpe docuimus, et est expressa D. Thomæ Opusc. 48. tract. de Actione cap. 7. ¹ ubi concludit, quod «actio immanens non est directe in prædicamento actionis». Excluditur autem a prædicamento actionis propter duo: Primum, quia actio prædicamentum dicit aliquid fluens cum motu, ut docet S. Thomas in 1. dist. 8. q. 4. art. 3. ad 3. ² non quia actiones instantaneæ non pertineant ad prædicamentum actionis, sed quia debent esse immutativæ et illativæ passionis, eo quod actio, quæ est prædicamentum, se habet comparative ad passionem, unde actio non inferens passionem, non est de genere illius prædicamenti. Intellectio autem per se et formaliter non infert passionem, sed tanto perfectior est, quanto minus pendet ab immutatione et passione. Nam licet antecedenter ad cognitionem requiratur in nobis aliqua mutatio, quantum indigemus recipere aliquam speciem vel lumen, sive ab intellectu agente sive a Deo infundente, tamen ipsa elicentia actionis, si perfecta est, non fit cum aliqua passione, quia si hoc esset, ordinaretur intellectio ad acquirendam aliquam formam in subiecto, qua acquisita cessaret actio; inducta enim passione per receptionem formæ productæ ac-

tio cessat et solum remanet passio. At vero intellectio non cessat per acquisitionem alicuius formæ, quia etiam producto conceptu seu verbo, quod est eius terminus, remanet intellectio contemplans in illo, imo tunc est perfectior intellectio, quando iam perfecte formatum est verbum. Ergo intellectio formaliter loquendo et ut perfecta non infert passionem nec respicit terminum productum seu formam, qua acquisita cesset, et ita non est actio inferens passionem et terminata in illam, sed solum respicit obiectum ut consideratione at-

tactum. Secundum fundamentum est, quia intellectio ordinatur ad perficiendum ipsum operans, non ad perficiendum ipsum operatum, ergo non est formaliter actio de prædicamento actionis.

Patet consequentia, quia actio formaliter loquendo est via et causalitas, non autem finis ultimate intentus; ad hoc enim datur actio, ut aliquis terminus transeat de non esse ad esse. Unde pertinet ad ipsum fieri seu ad ipsam tendentiam termini in facto esse. At vero intellectio non præcise se habet ut via et causalitas alicuius termini seu effectus, sed ut perfectio ultimate intenta ab intellectu, et si aliquem effectum habet, potius ordinat illum ad se, quam contra, eo quod perfectio intellectus non est in producendo aliquem effectum, sed in attingendo veritatem, et si producit effectum, v. g. conceptum, est, ut in eo contempletur veritatem. Et sic contemplatio est ultimum, quod actuat perficitque intellectum, unde beatitudo, quæ est summa perfectio intellectus, in actuali intellectione et contemplatione

consistit. Intellectio ergo et contemplatio sunt operationis fines, non actiones viæ, et ideo non pertinent ad prædicamentum actionis, quæ tantum est via et causalitas. Unde Divus Thomas comparat ipsum intelligere ipsi existentia seu esse in genere intelligibili 1. p. q. 14. art. 4. et expressius q. 34. art. 1. ad 2., ut infra in ultima conclusione ponderabimus, et assignat illam causam, quia intelligere non significat actionem ut ab agente exeuntem, ubi excludit illam a prædicamento actionis. Non enim solum dixit non esse actionem exeuntem extra agentem, sed non exeuntem ab agente, quod est negare rationem viæ et causalitatis præcise ordinatæ ad terminum.

Et totum hunc discursum complexus est S. Doctor 1. Contra Gent. cap. 100., ubi inquit, quod huiusmodi actiones immanentes sunt «perfectiones eorum, quorum sunt operationes, et possunt esse ultimæ, quia non ordinantur ad aliquod factum, quod sit finis. Operatio vero vel actio, ex qua sequitur aliquid præter ipsam, est perfectio operati, non operantis, et comparatur ad ipsum sicut ad finem». Ita D. Thomas. Quia ergo actus immanens non ordinatur ad terminum producendum ut ad finem, sed ad obiectum intentionaliter attingendum, quæ attingentia est perfectio operantis, ideo actio immanens non est directe actio de prædicamento actionis nec per se productiva. Et in hoc etiam convenit Scotus in 1. dist. 3. quæst. ultima ¹ et dist. 27. ² et in aliis locis, qui ideo distinxit dicere ab intelligere, quia actio immanens, qualis est intellectio, non producit aliquid, ut constat ex 9. Metaph. ³ et 1. Ethic. ⁴ Sed differimus a Scoto,

¹ I. 479. n. 523 c.
² I. 1034 c.
³ c. 8. (1050 b 23).
⁴ c. 1. (1094 a 3).

quod ipse non posuit intellectionem esse virtualiter actionem productivam, et ideo dixit, quod dicere non est actus intelligendi, licet sit actus intellectus; in consequenter vero ponendo, quod verbum non distinguitur ab intellectione in facto esse, dixit esse duas actiones distinctas intelligere et producere verbum. Ut autem in hoc explicemus nostram sententiam

DICO TERTIO: Expressio productiva verbi seu dictio non est actio distincta ab ipso actu immanente intellectionis, sed ipsa intellectio est virtualiter actio productiva verbi; nec indiget intellectio alia actione, per quam producat, quia procedit per emanationem, neque alia actione, qua producat, quia ipsa virtualiter est productio.

Hæc conclusio communiter tenetur a discipulis S. Thomæ 1. p. q. 27. art. 1., ubi videri potest Caietanus¹, Nazarius², Bañez³, Zumel⁴ et alii. Est expressa D. Thomæ. Nam in q. 4. de Veritate art. 2. ad 5.⁵ inquit, quod «in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est ex se exprimere aliquam conceptionem; nec aliter possumus intelligere nisi huiusmodi conceptionem exprimendo, et ideo omne intelligere in nobis proprie loquendo est dicere». Similiter in 4. Contra Gent. cap. 11. dicit, quod verbum est «terminus operationis intellectualis; intellectus enim intelligendo concipit et format verbum». Et idem habet opusc. 13.⁶ et 14.⁷ Et ad idem consonat, quod dicit 1. p. q. 27. art. 1., quod quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit verbum.

¹ Le IV. 307. n. XIII.

² contr. 3.

³ Delnceps in 2. parte dub. 2.

⁴ q. 4. concl. 3.

⁵ Pa IX. 67 a.

⁶ De differ. Verbi divini et humani (Pa XVI. 177).

⁷ De natura Verbi intellectus (l. c. 179).

RATIO conclusionis est, quia dicere est productio verbi exprimentis et manifestantis rem, non quomodocumque, sed ut intellectam et cognitam seu ut terminum intellectionis. Sed res non potest reddi intellectam in actu nisi per ipsum intelligere et intelligi; ergo neque potest verbum procedere ab intellectu nisi per ipsum intelligere.

Maior manifesta est, quia verbum non potest exprimere rem ipsam nisi aliqua imagine vitali et animata, et non alia vitalitate quam cognitionis, quia non pertinet nisi ad principium cognoscitivum verbum ipsum et imago, siquidem est locutio, et locutio solum pertinet ad principium cognoscitivum. Ergo debet exprimitur rem ut vitaliter attactam ab ipsa cognitione, ergo non solum ut intelligibilem in actu primo, sed ut intellectam in actu secundo. Unde etiam per voces exteriores non solum representamus res, sed etiam cognitionem nostram; id autem representat verbum interius, quod vox exterius. Constat etiam, quod verbum exprimit rem ut locutam, ergo ut cognitam, quia incognitum non est locutum; ergo similiter ipsa locutio seu dictio erit cognitio.

Unde probatur minor, quia res non dicitur intellecta nisi ratione intellectionis; intelligi enim essentialiter dependet ab intelligere. Ergo expressio rei per modum intellectæ est expressio ipsius intelligere seu ipsum intelligere ut expressivum et manifestativum. De se enim intelligere manifestatio est et lumen, unde per se habet esse expressivum seu manifestativum, aliquando quidem ex ne-

cessitate et indigentia, quia obiectum ipsum non est sufficienter explicatum et evolutum, et ita proceditur ab imperfecto ad perfectum, sicut in nobis fit per discursum et cogitationem, et sic præcedit verbum intelligere perfectum, sed procedit ab intelligere imperfecto et in fieri, et generaliter quomodocumque formatur verbum, ipsum fieri verbi etiam est intelligere in fieri. Aliquando vero procedit verbum ex abundantia intelligendi, quatenus intellectus quanto perfectius intelligit, tanto magis facit impetum ad manifestandum se; naturaliter enim intellectus est manifestativus et communicativus sui, et quia manifestat res ut intellectas, oportet, quod illud dicere seu exprimere sit substantialiter intelligere. Et hoc modo procedit Verbum divinum per intelligere Patris, non ex indigentia, sed ex intelligentia.

Secunda pars conclusionis, quod ipsa intellectio sit virtualiter actio productiva, constat ex præcedente, quia dictio est ipsamet intellectio ut expressiva. Sed dictio est actio productiva verbi; ergo intellectio ut expressiva est productiva, et cum sit de genere qualitatis, ut ostensum est¹, solum virtualiter erit actio productiva. Et deinde, quia intellectio procedit ab intellectu et specie ut a virtute productiva sui et ipsius verbi mediante intellectione, siquidem, ut diximus², verbum est terminus expressus ipsius intellectionis. Sed intellectio non se habet ut virtus intelligendi et ut principium per modum actus primi, siquidem intellectio est actus secundus intelligentis et ultimum, quo constituitur in actu. Ergo si verbum procedit mediante intellectione, non procedit mediante illa ut virtute et actu

primo producentis, ergo ut mediante actione productiva, quia illud, quod se habet ut actus secundus inter producens et productum, est ipsamet actio productiva, sive formaliter sive eminenter. Unde constat, quod ipsamet intellectio, licet sit qualitas, tamen quia habet rationem actus secundi et ita eminenter est actio productiva, de se habet procedere a suo principio eo modo, quo procedit actio, scilicet per modum emanationis, non per actionem mediam superadditam.

DICO QUARTO: Intelligere et dicere differunt ut res et modus, intelligere autem et verbum differunt sicut res et res.

Prima pars sumitur ex D. Thomæ 1. p. q. 34. art. 1. ad 3., ubi inquit quod dicere et intelligere differunt. «Nam intelligere importat solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur. Dicere autem importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum; nihil enim aliud est dicere quam proferre verbum». Et in q. 4. de Veritate art. 2. ad 5.³ inquit, «quod in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est exprimere aliquam conceptionem». Ergo secundum Divum Thomam distincta habitudo importatur in ipso dicere quam in intelligere, et consequenter diversus modus.

RATIO est manifesta, quia dicere identificatur cum intellectione, quia ut probavimus⁴, non est actio distincta et seorsum ab illa. Ex alia parte actualis dictio ponit aliquam habitudinem in intelligere præter ipsam substantiam intellectionis, quia intellectio de se non dicit habitudinem productivi nec respicit terminum ut

¹ 346 b 1.

² 346 a 31.

³ Pa IX. 67 a.

⁴ 348 a 12.

productum, sed ut cognitum, dicere autem respicit terminum ut dictum seu ut productum; iste autem respectus seu habitudo aliquis modus est. Potest etiam separari ab intellectione, licet non e contra, ut in visione beata secundum sententiam probabilem non generatur verbum, et in divinis intellectio prout in Filio et Spiritu Sancto non producit Verbum. Ergo reperiuntur signa distinctionis modalis, quia dictio numquam potest esse sine intellectione, bene tamen intellectione sine dictione, distinguuntur ergo istæ formalitates, quatenus intellegere respicit obiectum ut præcise intelligibiliter attingendum, dictio autem ut productiva, et ponendo in esse ipsum verbum.

Quoad secundam partem conclusionis constat ex dictis, quia intellectione non est actio, quæ sit sola et pura causalitas sicut actio de prædicamento actionis, sed est qualitas ipsius operantis, ut in conclusione secunda ostensum est. Quod vero ipsum verbum sit etiam qualitas, constat, quia est imago expressa representans obiectum. Ergo si species impressa est qualitas, quia representativa est saltem virtualiter, non minus erit qualitas species expressa, quia perfectius representativa est et magis in actu quam species impressa. *Item etiam*, quia per expressionem generatur aliquid simile ipsi speciei impressæ, quæ est principium intelligendi et exprimendi; ergo oportet, quod sit qualitas sicut ipsa species, non modus aliquis ipsius, alias non diceretur simpliciter illi similis, ita ut ex sua ratione non repugnet, quod ipsa verbi productio sit generatio, ut in Verbo divino, ut dicitur 1. p. q. 27. art. 2.

DICO ULTIMO: Intellegere formalissime consistit in operatione habente se per modum actus ultimi ipsius intelligentis in ordine ad obiectum, ideoque formalitas illius, ut distin-

guitur a dicere, magis consistit in actuatione quam in origine.

Ita sumitur ex D. Thoma 1. p. q. 34. art. 1. ad 3., ubi inquit, quod «intelligere solum dicit habitudinem intelligentis ad rem intellectam, ubi nulla ratio originis importatur». Licet enim intelligere originetur ab intellectu et emanet vitaliter ab eo, quia operatio vitalis est, tamen non reddit intelligentem ex eo solum, quia procedit, sed quia obiectum attingit, et in illa attingentia obiecti non explicatur formaliter ordo originis, sed supponitur.

ET RATIO EST, quia illud est formaliter intelligere, ex quo formaliter et immediate sequitur intelligi in obiecto et attingentia illius in subiecto, ita quod constituatur intellectus attingens obiectum; tunc enim principaliter denominatur intelligens, quando constituitur apprehendens obiectum. Ergo licet ad hoc, ut vitali modo fiat ista apprehensio, requiratur egressio ab ipso intelligente, tamen hoc est commune omnibus actibus vitalibus. Ut autem specialiter constituatur in ratione intelligentis, oportet, quod id habeat secundum attingentiam obiecti, in qua completur ratio apprehensionis, licet ut vitalis sit, rationem processionis supponat et requirat in nobis, in quibus vitalis actus est operatio superaddita potentiæ et ab illa vitaliter emanans; in Deo autem intelligere non est superadditum intellectui nec procedit ab illo, alias distingueretur ab illo realiter. Quare principalis ratio intellectionis, ut intellectione est, non est ipsa egressio seu origo ab operante, sed actuatione ipsa, quæ in genere intelligibili constituit intellectum in actu secundo coniunctum ipsi obiecto seu tendens ad illud intentionaliter et intelligibiliter. Cuius signum est, quia intelligere non ordinatur solum ad terminum aliquem egredientem et procedentem, quale

est verbum, sed etiam ipso producto adhuc intellectione actuatur et informat intellectum, et ita perficit illum tamquam ultima actualitas, non tamquam via ad terminum.

Et ex his colligitur, quomodo dicitur intelligere se habere ad formam intelligibilem sicut esse ad formam naturalem, ut docet D. Thomas 1. p. q. 14. art. 4. et q. 34. art. 1. ad 2., ubi inquit, quod «intelligere se habet ad intellectum in actu sicut esse ad ens actu; non enim intelligere significat actionem ab intellectu exeuntem, sed in intellectu manentem». Quam rationem etiam attingit q. 54. art. 2. Hoc autem non intelligitur de ipsa intellectione, ut est dictio seu expressio (sic enim non se habet ut esse actuans, sed tamquam actio et productio effectiva), sed intelligitur de ipsa intellectione, ut præcise est ultima actualitas intellectus in ordine ad obiectum, sic enim actuatur et informat intellectum et formam intelligibilem in esse intelligibili illumque constituit in actu ultimo et perfecto, et ita maxime convenit ipsi contemplationi. Non repugnat autem, quod actio quando est immanens, det esse ipsi agenti, licet non quando est transiens, ut docet D. Thomas quæst. illa 54. cit., non quidem esse physicum et naturale, hoc enim supponitur, ut operatio intelligendi exeat ab intelligente, sed esse intelligibile, quod accidentale est in creaturis, in quibus intellectione est operatio emanans; in Deo autem est ipsum esse substantiale, sed illi non emanat intellectione ut operatio.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur ad probandum, quod intellectione, ut distinguitur a verbo, non potest esse qualitas, sed

de prædicamento actionis. Nam expresse negat Philosophus actus immanentes esse qualitates, ut patet 10. Ethic. cap. 3. ¹ «Nec enim», inquit, «virtutis operationes qualitates sunt». Constat autem operationes virtutis actus immanentes esse. Et 9. Metaph. cap. 9. ² dividit veram et propriam actionem in immanentem et transeuntem; ergo utraque debet esse propria actio, quia utraque est membrum illius divisi.

Confirmatur, quia non potest intelligi, quod intellectione sit vera et propria qualitas, nisi sit effectus proprie per actionem productus. Quæ enim est ratio, ut ad talem qualitatem non detur actio, sed sine actione dimanet, præsertim cum in nostra sententia dimanatio passionum a natura fiat per actionem non ipsius naturæ, sed generantis? In præsentia autem non est actio generantis, quia illa qualitas attingatur, ergo non est emanatio per modum propriæ passionis, erit ergo emanatio per modum veræ actionis.

RESPONDETUR Aristotelem in primo loco loqui de qualitatibus permanentibus, quales sunt habitus, non de qualitatibus transeuntibus, quales sunt actus, et ita intellectione, cum sit actus, non pertinebit ad habitum, sed ad dispositionem. Et hoc sumitur ex ipso textu Philosophi, quia in illo solvebat quoddam argumentum Platonicorum contra Eudoxum, quo probant delectationes non esse de genere bonorum, quia boni dicimur per qualitates, delectatio autem non est qualitas, sed motus, ergo non est de genere bonorum, sed imperfectorum. Quæ argumentatio non valet, nisi ly „qualitas” sumatur pro qualitate permanente, qua modo permanenti dicimur boni. Respondet autem Philosophus, quod

¹ c. 2. (1173 a 14).

² 1050 a 23.

etiam operationes virtutis sunt qualitates, scilicet non permanentes, et tamen bonæ sunt; non ergo ratio boni restringitur ad solas qualitates permanentes, sed etiam ad operationes, quæ sunt actus seu qualitates transeuntes.

Ad secundum locum ex 9. Metaph. dicimus potius stare pro nobis. Nam ibi in textu 16. ¹ dividit Philosophus actiones ex parte potentiarum dicendo, quod quarundam potentiarum activarum finis est «solus usus potentia, et non aliquid operatum per actionem, sicut ultimus finis potentia est visio, et præter eam non fit a potentia visiva aliquod opus operatum. In quibusdam vero potentiis activis fit aliquod opus præter actionem, ut ab arte ædificativa fit domus præter ipsam ædificationem». Et subdit, quod actio immanens non perficit aliquod operatum, sed ipsum operans; et ita est in ipso sicut perfectio eius. Unde potius colligitur, quod operatio immanens, ut visio et intellectio, non sunt actiones de prædicamento actionis, sed de genere qualitatis, eo quod non se habent ut pura et nuda causalitas tendens ad effectum, sed ut perfectio ultima ipsius operantis, siquidem etiam producto effectu remanet actuans vitaliter ipsum operantem, quod non haberet, si esset actio de prædicamento actionis, desinit enim producto effectu.

Ad confirmationem respondetur, quod qualitas, quæ est operatio et actus secundus, non procedit per aliam actionem, bene tamen qualitas, quæ non est operatio; nam hoc ipso, quod est actus secundus immanens, eminenter habet vim actionis transeuntes. Et non indiget alia actione media procedere, quia ipsa actus seu operatio est, et ad qualitatem, quæ actus non est, datur actio.

¹ c. 8. (1030 a 23).

Nec dicitur emanare tamquam propria passio, sed ad modum, quo actiones emanant, quia non procedunt media alia actione, alias esset processus in infinitum, quia illa alia actio exigeret aliam actionem, qua procederet. Quare non solæ passionnes sunt, quæ emanant, sed etiam actiones et relationes, sive actio sit de prædicamento actionis sive sit actus et operatio de prædicamento qualitatis. Licet enim non sint actiones cum imperfectione, quæ est motus, sunt tamen actiones perfectæ, et ideo non debent carere illa perfectione actus secundi, qua seipsa emanat ab agente; hoc enim non fundatur in imperfectione motus, sed in ipsa ratione actus secundi.

Secundo arguitur: Quia vel intellectio est vera et propria causalitas ipsius verbi vel non. Si hoc secundum, ergo verbum producit alia actione quam cognitione, siquidem aliqua actione debet produci, unde dictio distinguetur ab intellectu, nec intellectio erit eminenter actio, sed tantum qualitas absoluta, et consequenter produceretur per aliam actionem. Si dicatur primum, non est, cur intellectio excludatur ab actione prædicamentali aut cur dicatur qualitas, quia non possunt in unum convenire qualitas, quæ dicit entitatem in facto esse, et actio seu causalitas, quæ dicit rem in fieri et tendentia; fieri enim est aliquid imperfectum, qualitas autem in facto esse dicit perfectam existentiam.

Nec potest dici, quod actio, quæ non est qualitas, non solum importat causalitatem et fieri, sed etiam fluxum et motum. *Nam contra est*, quia illuminatio et aliæ actiones instantaneæ vere et proprie sunt actiones, et tamen sunt sine motu. Ergo non requiritur motus successivus, sed sufficit mutatio, hæc autem etiam

invenitur in intellectu. Nam intellectio illa et conceptus informat intellectum eique inhaerent et mutant ipsum de non intelligente in intelligentem, ergo habent rationem propriae actionis.

Denique gratis dicitur, quod ad rationem actionis propriae requiritur, quod sit cum motu et fluxu; de se enim solum exigit, quod sit causalitas constituens causam efficientem in actu causantem. Ergo sicut causa efficiens non dicit esse moventem, sed causantem, ita neque actio dicit essentialiter rationem motus, sed causalitatis, præsertim cum motus sit postprædicamentum, actio autem prædicamentum sit.

RESPONDETUR intellectu habere veram et propriam causalitatem, licet non cum imperfectione, sed eminenter et perfecte. Neque enim ratio causalitatis restricta est ad prædicamentum actionis, nisi sit cum tali imperfectione, quod tantum ordinetur ad effectum ut via et tendentia ad terminum, non autem propter se operatur tamquam ultimum, quod intendit agens. Et hoc ideo, quia prædicamentum actionis est, quod denominat agens ab effectu secuto seu passione subiecti; dividitur enim actio, quæ constituit speciale prædicamentum, contra passionem. Licet enim ista sex ultima prædicamenta non sint denominationes extrinsecæ, dependet tamen eorum denominatio ab aliquo extrinseco, ut docet S. Thomas opusc. 48. tract. de Ultimis Prædicamentis ¹, et nos diximus in Logica q. 19. ² Quare ut aliqua actio sit de hoc prædicamento, oportet, quod respectu subiecti sit mutatio seu motus et respectu effectus sit pura et mera causalitas ordinata ad ipsum. Quodsi ratione sui operatio aliqua seu actus secun-

us quæritur nec propter effectum producendum tantum, sed etiam producto effectu manet et perficit ipsum operantem, et non solum operatum, talis actus secundus excedit prædicamentum actionis, quæ non quæritur propter se, sed propter effectum et ut via ad illum, sed est de prædicamento qualitatis, quia subiectum actualitatis et qualificat. Et quando dicitur, quod non possunt convenire in unum causalitas et qualitas, respondetur id verum esse de causalitate imperfecta et tantum ordinata ad effectum, quæ cessat effectu producto utpote via ad illum, non de causalitate perfecta et eminenti, quæ potius ordinatur ad effectum ad se et ordinatur ad perfectionem ultimam operantis. Et ita manet etiam effectu producto, sicut producto verbo adhuc manet intellectio, licet in quantum gerit officium causalitatis respectu conceptus producti inferior ipso videatur, sed tamen simpliciter est perfectior, quia non sistit in hoc, sed etiam manet et perficit operantem post effectum productum, neque est solum via ad perficiendum operatum.

Ad id, quod dicitur etiam in intellectu inveniri mutationem, respondetur, quod invenitur mutatio quasi metaphysica, id est reductio actus primi ad secundum, non autem physica, quæ consistit in corruptione unius et positione alterius formæ in subiecto, eo quod est actus secundus non de se ordinatus ad effectum, sed propter se et ratione sui perficit operantem, et non solum operatum; talis autem mutatio non pertinet ad prædicamentum actionis, sed excedit illud. Et ita licet conceptus seu verbum producat ut inhaerens et eductum de ipso subiecto, non tamen requiritur, quod id fiat per eductionem seu actionem for-

¹ Summa tot. Log. Arist. tract. 6. c. 1. (Pa XVII. 75 a).

² art. 1. (622 a 16).

malem, sed per eminentem, quæ est ipsa qualitas intellectionis ut actus secundus et operatio virtualiter productiva et consequenter eductiva; ipsa autem intellectio non educitur per aliam actionem, sed seipsa emanat sicut aliæ actiones et relationes.

Quare non gratis dicitur requiri ad prædicamentum actionis, quod sit causalitas cum motu, eo quod est causalitas imperfecto modo et ordinata præcise ad perfectionem ipsius operati et ad eius esse, non ad perfectionem operantis, ideoque mutationem rei operatæ importat et corruptionem oppositi etiam in instantaneis.

Quodsi inquiras: Quomodo potest intellectio esse virtualiter actio, nisi convenient ei conditiones actionis, quarum una est, ut identificetur cum re producta tamquam fieri et causalitas cum termino, intellectio autem si est qualitas, non potest identificari cum verbo, quod est qualitas distincta, et sic non identificata, nisi dicatur, quod est virtualiter actio, quia habet virtutem emittendi verbum et actionem productivam eius. Sed tunc intellectio se habebit ut actus primus, non ut actus secundus, quia sic esset virtus emittens actionem.

Respondetur, quod actiones immanentes non habent omnes conditiones transeuntis; sic enim non eminenter, sed formaliter essent sicut ipsæ. Illa autem conditio actionis, quod identificatur cum termino, solum convenit actioni, quæ præcise est via et causalitas effectus et ordinata ad ipsum, non vero ei actioni, quæ per se est ultimum, ad quod ordinatur operans, et ad perficiendum ipsum, non vero solum ad perfectionem operati ordinatur; hæc enim non identificatur cum effectu, sed etiam producto effectu perficit operantem. Quare actus immanens solum est virtualiter actio, quia est actio quan-

tum ad emissionem et originationem effectus, non quantum ad identificationem et subordinationem ad effectum. Nec tamen dicitur se habere ut virtus in actu primo, quia formaliter est actus secundus perficiens operantem et originans effectum operatum, non tamen sistens in ipso et subordinatus illi, sed potius effectum ordinans ad se, ut perficiat operantem in illo. In quo valde assimilatur actioni divinæ, quæ ut actio est, tenet se ex parte Dei et solum infert mutationem in effectu; operatur quippe Deus per actionem immanentem, et in hoc imitatur eum actio immanens creata, quod emittit ex se effectum et est actus secundus originans ipsum, non autem identificatur ei, sed sola mutatio ipsius, quæ est fieri passivum eius, non autem facere activum, quod ex parte actionis immanentis se tenet. Cum autem philosophi dicunt actionem et passionem non distingui nisi modaliter, loquuntur de actione, quæ identificatur cum motu; hæc enim non distinguitur realiter a passione et termino, sed modaliter.

Ultimo arguitur: Quia dictio est actio distincta ab intelligere, ergo etc.

Antecedens probatur primo, quia intelligere est qualitas distincta a verbo in nostra sententia, ergo distincta actione procedit quam ipsum verbum. Verbum autem procedit per dictionem, ergo distinguitur dictio ab intelligere. Secundo, quia dictio supponit intellectionem, quia ex hoc, quod intelligit, procedit verbum, ut dicit S. Thomas 1. p. q. 29. art. 1. Et ex alia parte intelligere ut contemplari supponit dictionem, quia in verbo dicto fit contemplatio. Similiter dicere importat ordinem originis, intelligere habitudinem informationis, qua intellectus actuatur ab obiecto, ut docet S. Thomas 1. p. q. 34. a. 1. ad 2.; ergo distinguuntur ut actio et non actio. Tertio, quia se-

parari potest intelligere a dicere, quia ut dicimus seq. art., datur aliquid quando intellectio sine hoc, quod producat verbum; ergo non sunt eadem actio intelligere et dicere.

Confirmatur, quia ipsa intellectionem verbi, ergo ipsa non est dictio, sed dictio est id, quo producitur intellectio in facto esse. Antecedens constat, quia verbum est notitia, ut illud vocat S. Thomas q. 4. de Veritate art. 2. ad 2.¹, intellectio autem notitia est. Intellectio etiam manifestat, quia actu per illam attingit obiectum intellectus; est etiam qualitas, et non dicit rationem originis, sed informationis; ergo habet, quidquid requiritur, ut sit expressa representatio et qualitas manifestans, non per modum tendentiæ et viæ, sed per modum qualitatis informantis et termini.

RESPONDETUR negando antecedens.

Ad primam probationem respondetur imprimis illam consequentiam, quæ est P. Suarez 1. de Trinitate cap. 6. n. 5., esse infirmam, quia esto intellectio et verbum sint distinctæ qualitates, non sequitur debere produci diversa actione; eadem enim actio potest habere plures terminos inadæquatos et inter se ordinatos. Secundo addimus intellectionem esse qualitatem per modum actus secundi et operationis, et ita esse virtualiter seu eminenter productivam, unde et quia operatio est, exit emanando a suo principio non per aliam actionem, et quia virtualiter productiva est, non per aliam actionem, sed per se producit verbum, quia per se est expressiva.

Ad secundam probationem dicitur, quod dictio supponit intellectionem, et intellectio dictionem secundum diversas considerationes, non tamquam duo omnino diversa, sed ut

formalitates seu modi eiusdem operationis. Supponit enim dictio intellectionem sicut formalitas seu modus rem ipsam, cuius modus est, sicut sensitivum supponit vegetativum, non sicut entitatem et formam diversam, sed ut gradum eiusdem. Et ita cum dicit D. Thomas, quod quia intelligit, concipit seu dicit, non est sensus, quod una actio est causa alterius, sed quod in eodem actu una perfectio seu formalitas est ratio alterius. Ex eo enim aliquid est dicens seu loquens, quia est intelligens, non entitate diversa, sed eadem includente utramque perfectionem. Et contemplatio supponit verbum productum, in quo contempletur, et productionem eius, non tamquam actionem distinctam, sed tamquam unam et eandem secundum diversos status seu respectus. Nam cognitio est formativa sui obiecti faciendo verbum, quod cognoscendo et exprimendo format, et sic ut respicit obiectum cognitum, est cognitio, ut expressum et formatum in ratione representationis, est expressio et productio; rursusque cognitio perficitur in ratione contemplationis in ipso verbo expresso et producto, in quo obiectum attingitur. Quod vero intelligere secundum se non importet habitudinem originis, sed informationis, non infert distinctam actionem entitative, sed formaliter, id est quoad habitudinem seu formalitatem exprimendi. Idem enim actus seu operatio est actus secundus potentiæ, virtualiter tamen est actio productiva seu expressiva conceptus, non per novam entitatem actionis, sed per diversam eiusdem cognitionis habitudinem.

Ad tertiam probationem dicemus seq. art.; non enim dicere separatur unquam ab intelligere, sed e contra, quod est signum distinctionis modalis.

¹ Pa IX. 66 b.

Ad confirmationem responde-
tur verbum manifestare repræsen-
tando, intellectionem autem manife-
stare operando et cognoscendo, et
verbum dicitur notitia terminative
seu per modum termini, in quo fit
notitia, non formaliter et per modum
operationis, ut etiam advertit S. Tho-
mas 1. p. q. 34. a. 1. ad 2. Differt au-
tem esse manifestativum et expressi-
vum per modum repræsentationis vel
per modum operationis et actus. Quo-
rum primum dicit rationem imaginis
et similitudinis tamquam res expressa
et dicta, secundum autem dicit rati-
onem actus ultimi et tendentiæ ad
obiectum ut cognitum, non faciendo
illud præsens per modum similitu-
dinis, sed præsens factum vitali actu
attingendo et operatione ipsa seu
actu ultimo repræsentatum obiectum
cognoscendo.

ARTICULUS II.

UTRUM AD OMNEM INTELLECTIO-
NEM SIT NECESSARIA PRODUCTIO
VERBI.

SUPPONENDUM est, quod ut supra
q. 8. art. 3. attigimus, necessitas
ponendi verbum in nostra intellec-
tione ex duplici principio fundari
potest: Primo propter ipsum obiec-
tum, secundo propter ipsam poten-
tiæ operationem.

Propter ipsam actionem fun-
dant hanc necessitatem plures auc-
tores, qui existimant verbum ideo
solum requiri, ut operatio ipsa ter-
minum habeat, eo quod illam ope-
rationem existimant esse formaliter
de prædicamento actionis, actio au-
tem sine termino dari non potest. 45

Unde respondent difficultati non
posse dari intellectionem actionem
sine verbo, et in Deo etiam intel-
ligere habet verbum, licet non sub
omni consideratione, sed ut est in-
telligere fœcundum in Patre. Sic
sentiunt P. Suarez disp. 18. Me-
taph. sect. 2. a. n. 7. et libro 2. de
Attributis Negativis cap. 12. et 13.,
videri etiam potest libro 3. de Anima
cap. 6., Conimbric. 3. de Anima cap.
8. q. 3. art. 2., Molina 1. p. q. 27.
art. 1., Vazquez¹, Rubio², Montesi-
nos³ et alii, quos citant Carmeli-
tani hic disp. 21. q. 5.

E CONTRA VERO apud D. Thomam
et eius scholam verbum requiritur
in intellectu, non ex parte potentiæ
aut operationis eius ut productivæ,
sed ex parte ipsius obiecti, vel ut
reddatur præsens, si sit absens, vel
ut reddatur sufficienter immateriale
et spirituale in ratione termini in-
tellecti et cogniti intra intellectum,
nec solum sit intelligibile in actu
primo per modum speciei impressæ,
vel denique ut reddatur obiectum ma-
nifestatum in aliqua repræsentatione
tamquam res dicta et locuta. Et ad
duo prima requiritur verbum ex in-
digentia ipsius intelligentis et obiecti
intellecti, ad tertium autem requiritur
verbum propter abundantiam intel-
ligendi, quatenus ex abundantia cor-
dis os loquitur. Et propterea dixit
Augustinus⁴, quod verbum in Deo
non procedit ex indigentia, sed ex
intelligentia, quia non procedit, ut
reddat essentiam divinam intellec-
tam in actu aut Patrem intelligen-
tem, quia essentia seipsa est in actu
puro intelligibilis et intellecta, sed
ut manifestetur et repræsentetur in
imagine, id quod est in intelligentia.
Hæc sententia sumitur ex D. Tho-

¹ 1. p. tom. 1. disp. 38. c. 1. n. 5. et 8.² 3. de Anima, tract. de actu intellectus possibilis, q. 3. n. 168.³ 1. 2. q. 3. art. 2. disp. 3. q. 5. n. 69. sqq.⁴ cf. Enarr. in Ps. 44. n. 5. (Migne P. L. XXXVI. 496. sq.), tract. 1. in Ioan. n. 8. (op. cit. XXXV. 1383).

ma, qui necessitatem ponendi ver-
bum in nobis desumit ex prima et
secunda causa in 1. Contra Gent.
cap. 53., ubi inquit, quod intellectus
per speciem rei formatus intelligendo
format in seipso quamdam intentio-
nem reintellectæ, quæ est ratio ipsius,
quam significat definitio. Et hoc qui-
dem necessarium est, eo quod intel-
lectus intelligit indifferenter rem ab-
sentem et præsentem, in quo cum
intellectu imaginatio convenit. Sed
intellectus hoc amplius habet, quod
etiam intelligit rem ut separatam a
conditionibus materialibus, sine qui-
bus in rerum natura non existit; et
hoc non posset esse, nisi intellectus in-
tentionem sibi prædictam formaret.
Idem docet 4. Contra Gent. cap. 11. et
opusc. 13.¹ et 14.² Et quod requi-
ratur etiam propter manifestationem,
specialiter videri potest in q. 4. de
Veritate art. 2. præsertim ad 1.³ et
aliis locis, ubi docet, quod Pater di-
cendo Verbum manifestat et exprimi-
t totam Trinitatem et omnem cre-
aturam, ut etiam docet 1. p. q. 34.

RATIO ET FUNDAMENTUM huius
conclusionis facile constare potest,
quia in præc. art. ostendimus in-
tellectionem ex se non esse actio-
nem productivam nec respicere ter-
minum ut productum, sed ut cog-
nitum. Unde propter assignandum
terminum a tali actione productum
præcise non est ponendum verbum,
sed ulterius oportet assignare neces-
sitate producendi tale verbum, et
hanc non possumus desumere nisi
ex obiecto, quod in esse obiecti for-
mari debet intra intellectum et intra
ipsum poni, ut intelligatur, eo quod
intellectus est potentia perfecte tra-
hens res ad se et uniens illas sibi non
solum unione quadam tendente ad
rem, ut est extra, sed intelligente

illam secundum omnes respectus et
modos, quibus potest res ipsa præ-
scindi, componi, comparari, dividi
etc. Hæc autem omnia requirunt
obiectum cognosci et attingi, prout
est intra intellectum, quia extra illum
non est res ipsa abstracta, comparata,
divisa etc., sed hoc sortitur beneficio
intellectus. Ergo potentia, quæ de
se cognoscitiva est obiecti secundum
omnes istos modos, quos sortitur
intra se, et non extra, necesse est
terminari ad obiectum ut intra se
formatum, et non ut præcise manet
extra se. Nec sufficit ad hoc, obiectum
esse intra potentiam per speciem im-
pressam, tum quia species impressa
tenet se ex parte principii eliciendi
intellectionem, actus autem intelli-
gendi non terminatur ad ipsam spe-
ciem impressam, quia sic semper de-
beret esse reflexa, utpote convertens
se ad suum principium, a quo elicitur,
tum etiam quia ex eadem specie im-
pressa possunt formari plures con-
ceptus seu species expressæ, quia po-
test intelligi res secundum diversos
respectus inclusos virtualiter in ea-
dem specie vel secundum compara-
tionem unius speciei ad aliam. Ergo
non sufficit species impressa, ut ad
illam terminetur intellectio, sed re-
quiritur determinata et expressa spe-
cies, in qua determinate proponatur
intellectui ex parte termini id, quod
involutum est in specie impressa ex
parte principii.

Ad hæc si obiectum est absens,
ita ut in seipso terminare non pos-
sit cognitionem, necessario requiritur,
quod hæc terminatio suppleatur in
aliqua repræsentatione. Nec sufficit
ipse actus intelligendi, quia iste est
ipsa cognitio, non res ipsa cognita,
multo minus species impressa, quia
ab ipsa ut a principio elicitur cogni-

¹ De differ. Verbi divini et humani (Pa XVI. 177).² De natura Verbi intellectus (l. c. 179).³ Pa IX. 66 b.

tio, ergo in illa non habet rationem termini nisi per reflexionem, reflexio autem supponit actum directum, et de illo inquiremus, quem terminum habeat. Quodsi obiectum sit præ-⁵ sents, sed non sit spirituale et proportionatum ipsi intellectui, manifestum est, quod ad ipsum prout sic non potest terminari intellectio, nisi reddatur proportionatum et spirituali-¹⁰ zatum etiam prout terminat cognitionem. Obiectum autem non redditur spirituale et immateriale nisi intra intellectum, quia denudatio a materialibus conditionibus non con-¹⁵ venit rei materiali ad extra, sed prout intra intellectum. Quodsi obiectum ipsum in se spirituale sit, vel est extra ipsum intellectum sicut unus angelus respectu alterius angeli, et²⁰ tunc non potest angelus ille distinctus deservire alteri per modum speciei etiam impressæ, quia non potest intra ipsum intellectum per substantiam poni, cum non habeat aliquam²⁵ unionem ad ipsum, neque per modum formæ, cum sit substantia et intellectus accidens, neque per modum materiæ, cum non sit eius subiectum, neque per modum efficientis, cum³⁰ non causet intellectum nisi solus Deus. Si vero substantia angeli sit intima intellectui, ut est respectu sui proprii intellectus, cuius est subiectum et cui servit per modum spe-³⁵ ciei impressæ, adhuc non sufficit pro specie expressa terminante intellectu- nem, quia, ut probat D. Thomas 4. Contra Gent. cap. 11., cum intelligere angeli non sit eius substantia seu⁴⁰ eius esse, etiam verbum seu conceptus angeli non est eius substantia, sed accidens.

Cuius probationis efficacia consi-⁴⁵ stit in hoc, quod verbum repræsen- tum, et non solum ut intelligibile, ergo si intelligere et intelligi est ac- cidens, etiam verbum ut intellectum oportet, quod sit accidens, et non⁵⁰

substantia; tum etiam, quia unam et eandem rem contingit multipli-⁵ citer intelligi, et non uno tantum modo, et ideo intelligere, quod per modum operationis nascitur ex in-¹⁰ telligente, non potest esse eius substantia seu eius esse, quia hæc debet esse fixa et determinata, operatio vero est multiplex et varia manente eadem¹⁵ substantia, ergo etiam terminus illius debet esse varius et multiplex, si- quidem potest diverso modo intelligi idem obiectum. Per terminum au-²⁰ tem, qui est verbum, constituitur obiectum in ratione intellecti, ergo per aliquid accidentale, et non per suam substantiam debet terminare ipsam²⁵ operationem. Et hoc intra intellectu- tum, quia formatio et expressio ob- iecti fit per cognitionem et locutio-³⁰ nem seu manifestationem internam, et sic oportet, quod talis terminus formatus extra ipsam cognitionem non sit, et consequenter neque extra³⁵ potentiam.

Quodsi inquiras, quomodo ip-⁴⁰ sum verbum possit deservire ad cog- noscendum obiectum, nisi prius cog- noscitur tamquam imago repræsen-⁴⁵ tans, cum tamen nullus experiatur se prius videre hanc imaginem, ut in ea videat obiectum; quomodo etiam potest per cognitionem for-⁵⁰ mari, si ipsa cognitio non respicit obiectum nisi in ipso verbo repræ- sentatum.

Respondetur, quod imago est du-⁵⁵ plex: Alia exterior et instrumenta- lis, quæ ut cognita ducit in cogni- tionem obiecti, et talis imago prius debet attingi et cognosci quam ob-⁶⁰ iectum ipsum. Alia est interior et formalis, quæ non est obiectum cog- nitum, sed ipsa est ratio et forma⁶⁵ terminans cognitionem, et hæc non debet esse cognita obiective, sed solum cognitionem reddere terminatam formaliter respectu obiecti. Debet⁷⁰ autem formari per cognitionem ipsum verbum, quia ut dictum est, verbum

repræsentat rem ut cognitam et in-⁵ tellectam, et sic intellectione ipsa debet formari. Et vocatur aliquando verbum a D. Thoma instrumentum, quo intellectus utitur ad cognoscen-¹⁰ dum, ut Quodlib. 5. art. 9. ad 1. ¹, sed tamen non sumit instrumentum pro signo instrumentali, quod obiec-¹⁵ tive movet potentiam, sed pro medio intelligendi formali et intrinseco ipsi²⁰ cognoscenti. Nec repugnat, quod ea- dem cognitio simul cognoscat et formet, ut dicit D. Thomas opusc. 14. ², sicut si visio emitteret ex se²⁵ lucem vel colorem, simul videret et produceret obiectum suum. Alias si prius formaretur verbum, oporteret prius dicere quam cognoscere, et illa³⁰ dictio seu locutio cæco modo fieret dicendo, quod non cognoscit. Est³⁵ ergo ipsa cognitio considerata in fieri et in statu imperfecto formativa verbi, ipso autem formato redditur perfecta et completa cognitio tam-⁴⁰ quam contemplatio, licet etiam postea iterum possit dicere ad manifestan- dum obiectum ex abundantia intelli-⁴⁵ gentiæ, ut iam supra explicavimus.

His SUPPOSITIS circa principalem⁵⁰ difficultatem articuli illi, qui existi- mant verbum poni in intellectu ex eo præcise, ut sit terminus produc-⁵⁵ tionis, consequenter in omni intel- lectione nulla excepta ponunt produ- cui verbum. Ita P. Suarez libro 2. de⁶⁰ Attributis Negativis cap. 11. et alii supra citati. Qui vero tenent intel- lectionem de se non esse actionem productivam, sed requiri verbum, ut⁶⁵ obiectum reddatur proportionatum et terminans cognitionem per modum rei intellectæ, affirmant in omni intel-⁷⁰ lectione requiri verbum, in qua obiec- tum ipsum per suam entitatem non est intelligibile et intellectum in actu,⁷⁵

et hoc respectu omnis obiecti creati in-⁸⁰ venit, respectu autem Dei clare visi probabilius est, non formari verbum creatum, quod immediate repræsentet illum in esse intellecti.

Itaque hæc sententia duas habet⁸⁵ partes: PRIMA, quod in omni intel- lectione circa obiectum creatum vel Deum non clare visum formatur ver-⁹⁰ bum. Quæ sine dubio est sententia D. Thomæ, ut videri potest 1. p. q. 27. art. 1. et q. 9. de Potentia art. 5. ³ et q. 4. de Veritate art. 2. ⁴ et 3. Contra Gent. cap. 11. et multis aliis⁹⁵ locis. In quibus expresse ponit ver- bum esse distinctum a specie impressa et ab actu intelligendi, præsertim illa¹⁰⁰ q. 9. de Potentia art. 5. et q. 8. art. 1. ⁵ et aliis locis præc. art. cit. Ratio vero constat ex dictis, quibus proba-¹⁰⁵ vimus necessitatem ponendi verbum.

SECUNDA VERO PARS sententiæ pro-¹¹⁰ positæ, quod respectu Dei clare visi non detur hoc verbum creatum, su-¹¹⁵ mitur ex dictis et ex ratione D. Tho- mæ, qua 1. p. q. 12. art. 2. excludit omnem similitudinem repræsentati-¹²⁰ vam Dei in se, in quo genere intrat verbum. Concedit autem S. Doctor similitudinem ex parte potentiæ seu¹²⁵ virtutis, id est lumen attingens Deum in se, sicut etiam visio attingit Deum in se, negat autem similitudinem per¹³⁰ modum imaginis et repræsentationis, quia similitudo virtutis seu luminis et ipsius visionis consistit solum in¹³⁵ proportionem activitatis et operationis erga obiectum, quæ est proportio per¹⁴⁰ modum tendentiæ et respectus; non repugnat autem rem inferiorem ten-¹⁴⁵ dere et respicere superiorem et crea- turam ad Deum in se. Repræsentatio vero est per modum similitudinis, qua vel convenit per adæquationem¹⁵⁰ unum cum altero, vel continet illud

¹ Pa IX. 532 b.

² De natura Verbi intellectus (Pa XVI. 180 b, 181 a).

³ Pa VIII. 186 a.

⁴ Pa IX. 66.

⁵ Pa VIII. 186 a, 163 a, b.

ut semen rem genitam; nihil autem creatum adæquatur Deo aut continet illum ut est in se. Unde ratio D. Thomæ explicatur, quia representatio ipsa, in qua formalissime consistit ratio speciei, licet entitative sit accidens, intelligibiliter tamen debet esse eiusdem immaterialitatis cum obiecto, quod immediate et primo representat, siquidem ipsa representatio speciei realiter invenitur in ea, et non est aliud quam ipsa res representata immaterialiter et intelligibiliter sumpta. Sic ergo illa realitas, quæ est representatio speciei in ratione representationis formaliter et in esse intelligibilis, quæ comparatur ad obiectum, vel est creata vel increata. Si increata, est actus purus in esse intelligibili, et consequenter non potest inveniri in entitate creata. Si creata, in infinitum distat ab obiecto increato, multo magis quam representatio corporea ab obiecto spirituali in se; implicat autem, quod representatio corporea proprie et immediate representet rem spiritua-lem, ut est in se.

Nec obstat, quod etiam implicat visionem corpoream attingere rem spiritualem, cum tamen non implicet visionem creatam attingere Deum. Respondetur enim visionem implicare ex alio principio, quia scilicet res spiritualis est omnino extra obiectum adæquatum sensus, quod non currit in intellectu creato respectu Dei. Representatio autem speciei utrobique repugnat ex eodem principio, scilicet ex defectu similitudinis et immaterialitatis cum obiecto.

Nec dici potest, quod representatio speciei entitative est creata, sed terminative increata, et quod finito modo representat Deum. Sed contra est, quia representatio speciei licet quoad entitatem sit inferior obiecto, quoad immaterialitatem tamen est impossibile, siquidem in

ipsamet specie representatio formaliter sumpta continet intelligibiliter et intentionaliter ipsum obiectum immediatum, cuius est species, ergo et immaterialiter, quia intelligibilitas in immaterialitate fundatur. Sed contentia illa subiective est in specie, nec solum extrinsece et terminative species est immaterialis, sed etiam in ipsa specie intrinsece immaterialitas invenitur, quia representatio intrinsece in ea invenitur, et hæc debet esse intrinsece immaterialis, quia intrinsece intelligibilis et eiusdem immaterialitatis cum obiecto, quia immediate ei est proportionata per similitudinem. Quod vero accidens representet substantiam, ideo est, quia possunt esse eiusdem ordinis in immaterialitate et intelligibilitate, licet non in entitate; immaterialis autem intelligibilitas est, quæ per se attenditur in specie, non entitas. Sed si immaterialitas intelligibilis fuerit divina et actus purus, hoc ipso non capitur in entitate creata, sed debet etiam entitas esse divina, quia actus purus nulli potentialitati miscetur. Quod vero Deus representetur finito modo, nihil refert, quia etiam finito modo non potest representari Deus in se intelligibilitate creata et quæ sit propria alicuius creaturæ; sic enim representaretur per effectum, et non in seipso immediate finito modo. Ergo licet finito modo representetur, tamen si quidditative attingitur, ut est in se, hoc ipso illa intelligibilitas non est creata, quia non est alienius creaturæ, sed pertinet ad quidditatem Dei et est actus purus, quia non immediate proportionatur alicui rei creatæ, ergo rei increatæ, ergo est propria Dei, et sic actus purus; sicut etiam non potest species corporea representare quidditative rem spiritua-lem, licet non comprehensive et omni modo.

Tota hæc implicatio currit similiter in specie expressa, quia species

expressa etiam est similitudo et representatio intellectualis obiecti immediate illud representans, et consequenter immediate ei proportionatur. Representat autem obiectum non ut intelligibile sicut species impressa, sed ut in actu intellectum. Ex parte atque in specie impressa, quia idem obiectum est. Quod vero sit finito modo intellectum, non magis con-ducit, ut representetur per speciem creatam, quam quod sit finito modo intelligibilis per speciem impressam, et tamen, ut diximus, etiam hoc modo repugnat dari speciem creatam Dei in se immediate.

Quod vero reddatur intellectum in actu a me, quod non videtur habere posse divina essentia per seipsam, quia solum est intellecta a se per seipsam, non a me, sed per aliquid superadditum, non obstat, quia esse intellectum duo dicit, alterum, quod obiectum sit applicatum ad intelligere per modum termini, alterum, quod sit formatum ultima actualitate, ita quod ipso intelligi constituatur in actu ultimo intelligibilitatis. Primum requiritur in visione beata, sed non requirit verbum a se formatum, sed sufficit applicatio et unio ad obiectum seu verbum iam formatum, sicut intellectus postquam formavit verbum, cum in ipso contemplatur obiectum, non format novum verbum, sed unitur et applicatur formato; sic Deus est de se non solum intelligibilis, sed in ultimo actu intellectus respectu omnis intellectus, cui præsens et unitus esse potest intime. Unde posita unione eius in intellectu per modum speciei, potest per ipsum actum intelligendi beati respici Deus ut Verbum formatum et sibi unitum, et sic ad ipsum ter-

minari, sicut si conceptum unius poneret Deus in mente alterius et ad illud terminaretur intellectio. Secundum autem esse non potest, quia intelligibilitas Dei attingens eum, ut in se est, nulla creata intelligibilitate formari potest, sed hæc semper distat in infinitum, et sic non representat Deum in se immediate, sed effectum Dei.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur ex P. Suarez 3. de Anima cap. 5. ad probandum, quod verbum non ponatur propter indigentiam obiecti, sed ut sit terminus actionis productivæ. Nam imprimis D. Thomas ubicumque loquitur de verbo, non adstruit illud ex indigentia obiecti, sed propter vim intellectionis, ut patet 1. p. q. 27. art. 1., ubi ait: «Quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio intellectus ex vi intellectionis proveniens». Q. 9. de Potentia art. 5. ¹ ait, quod «verbum est de ratione ipsius intelligere». Et q. 4. de Veritate art. 2. ² et super Ioannem cap. 1. lect. 1. ³ Et 4. Contra Gent. cap. 11. ait angelum formare verbum, et tamen habet substantiam suam sibi præsentem intuitive. Ergo verbum non ponitur propter indigentiam obiecti, scilicet ut reddatur præsens intellectui.

Ratione etiam arguitur, quia si ex indigentia obiecti producitur verbum, maxime quia obiectum est absens et per ipsum verbum redditur præsens. Sed si hæc ratio valeret, numquam produceretur verbum nisi in cognitione abstractiva, et ita angelus se cognoscens verbum non produceret. Si vero dicatur præter hanc

¹ Pa VIII. 186 a.² Pa IX. 66.³ Pa X. 283 b, 284 a.

præsentiam angeli requiri aliam magis intimam et veluti penetrationem potentiae cum obiecto, contra est, *tum* quia intellectus speciebus impressis informatus sufficienter habet obiectum intime sibi unitum, nec est, cur magis penetratum et unitum requirat; *tum denique*, quia non repugnat, quod species impressa simul se teneat ex parte principii cognoscendi et sit terminus, in quo reluceat obiectum. Quæ enim in hoc est repugnantia?

RESPONDETUR de mente Divi Thomæ constare locis supra a nobis allegatis, præsertim 1. Contra Gent. cap. 53. ¹ Et in illis locis, quæ allegat P. Suarez, ut q. 9. de Potentia art. 5. et q. 8. art. 1., aperte distinguit speciem intelligibilem impressam et actum intelligendi et verbum intellectum, et tamen ipsum intelligere reponit esse actionem immanentem, quæ non est de prædicamento actionis, nec per se respicit terminum productum, sed cognitum, ut art. præc. ex ipso D. Thoma ostendimus ². Ergo non propter indigentiam actionis, ut habeat terminum, requiritur verbum, sed propter indigentiam obiecti, ut reddatur sufficienter præsens et unitum, non solum entitative sicut est substantia angeli suo intellectui, sed etiam intelligibiliter per modum intellecti in actu, quod accidentale est etiam ipsi angelo.

Ad rationem respondetur: *Ad primam probationem* dicitur non solum requiri verbum propter absentiam physicam obiecti, hæc enim non semper invenitur, sed etiam ut obiectum in ratione termini cognitionis reddatur immateriale et intentionale in actu ultimo, ut D. Thomas affirmat 1. Contra Gent. cit. cap. 53. Et ad hoc non sufficit præsentia, quam habet obiectum in specie impressa.

¹ 857 a 3.
² 346 a 16.

Hæc enim præsentia tenet se ex parte principii ad producendam intellectionem, non autem per modum termini, quia ad hoc oporteret, quod intellectus reflecteretur super ipsam speciem, et ita non servit ad intellectionem directam. *Tum* quia species impressa continet obiectum per modum intelligibilis, non per modum intellecti et expressi in actu secundo. Quod enim aliquid sit intellectum et expressum, necessario dependet ab intelligere et exprimere. Species autem intelligibilis præcedit ipsum intelligere et exprimere; ergo non potest in ipsa representari obiectum ut expressum et intellectum in actu, ubicumque operatio intelligendi et exprimendi est aliquid accidentaliter superveniens ipsi speciei et intellectui. Et ita species impressa existit in intellectu, etiam ipso non intelligente per illam; species autem expressa cessante intellectione cessat, quia representat rem ut intellectam in actu. *Tum denique* quia species impressa representat cum aliqua indifferencia et potentialitate determinabili per expressionem verbi et intellectionem, siquidem intellectio, quæ est accidens superveniens intellectui, potest variari fierique modo cum diversa attentione, modo cum diversa intensione. Ergo oportet, quod species impressa reducat in actum et terminetur per ipsum intelligere, et consequenter quod ipsum verbum distinguatur a specie impressa, eo quod in verbo expresse et determinate representatur obiectum ut taliter vel taliter intellectum in actu secundo, non ut solum intelligibile in actu primo. Unde patet, cur repugnet speciem impressam tenere se ex parte termini intellectionis, ut petitur in ultima probatione.

Secundo arguitur ad probandum in

omni intellectione formari verbum etiam in visione Dei: Primo quidem auctoritate D. Thomæ, *tum* 1. p. q. 27., ubi inquit, quod "quicumque intelligit, ex hoc quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum". Quod frustra limitatur ad intellectionem rei creatæ vel intellectionem abstractivam aut alias similes limitationes, alias non probaret D. Thomas dari in Deo processionem Verbi, si non datur in nobis nisi cum tot limitationibus, cum quibus non datur in Deo. *Tum* etiam in q. 4. de Veritate a. 2. ¹ dicit, quod "omne intellectum in nobis est aliquid realiter procedens ab alio. Et hoc universaliter verum est de omni, quod a nobis intelligitur, sive per essentiam videatur sive per similitudinem". Ubi etiam includit visionem divinam, in qua videtur Deus per essentiam, et non per similitudinem.

Ratione etiam probatur, quia omnis intellectio est vera et propria operatio seu actio, ergo debet habere terminum, quia actio non habens terminum, nihil agit, et sic non est actio. Si vero intellectio non est actio, sed qualitas producta, ergo supponit actionem, per quam producat, et sic illa actio erit intellectio ut operatio, qualitas vero illa erit verbum ut terminus actionis. Et dato quod intellectio illa in ratione intellectionis non habeat terminum productum, sed cognitum, adhuc tamen non repugnat in visione beata, quod illa intellectio sit expressiva et manifestativa eius, quod intelligit per modum locutionis; ergo per talem expressionem et distinctionem producat verbum, non quidem ad reddendum obiectum intellectum in actu, sed ut dictum et expressum a beato.

RESPONDETUR ad primum locum S. Thomæ, quod illa verba "quicumque intelligit" non est ne-

cesse, quod distribuant pro omnibus individuis, sed pro omnibus generibus intelligentium, quasi sit sensus: In omni natura intelligente ex eo, quod natura intellectiva est, habet, quod procedat aliquid intra ipsam, et non solum extra, sive hoc contingat in omni individuo sive non. Intentum enim S. Thomæ in illo articulo erat probare contra Sabellianos et Arianos, quod datur in Deo processio aliqua ad intra, et hoc probat, quia in omni intelligente datur processio ad intra per actionem immanentem. Ad hoc autem impertinens est, quod in omni individuali actione procedat verbum; sufficit autem et conducit, quod in omni natura intelligente detur processio ad intra. Sic enim optime infert, quod etiam in natura divina seu in Deo, qui intelligens est, datur aliqua processio ad intra, et tamen non probat, quod in omni individuali intellectione datur processio ad intra; hoc enim esset nimis probare, cum in Deo Spiritus Sanctus et Filius intelligent, nec tamen producant ad intra Verbum. Quod et S. Thomas advertit, dum eodem loco q. 34. art. 2. ad 4. afferens eandem propositionem "Quicumque intelligit" etc. ut inde probaret, quod etiam Verbum producat aliud verbum, limitat illam propositionem, ut intelligatur de omni intelligente fœcundo, non de eo, quod intelligit ut Verbum procedens, sicut intelligit Filius.

Ad secundum locum respondetur loqui de his, qui intelligunt non per similitudinem, sed per essentiam, quæ non est ipsum intelligere et intelligi per seipsam, sed indiget operatione accidentali et de se est in potentia, ut sit intellecta in actu, qualis est essentia angeli. Non vero loquimur de essentia, quæ est actus purus et cuius immaterialitas non compatitur representari representa-

¹ Pa IX. 66 b.

tione et immaterialitate creata, quæ longe illi improporcionata est. Et hoc sumitur ex ratione ipsa, quam reddit S. Thomas ibi, quia « ipsa conceptio », inquit, « est effectus actus intelligendi », quia scilicet, ubi essentia aliqua non est suum intelligere nec sua conceptio, sed conceptio est effectus actus intelligendi, ibi necessario requiritur, quod procedat et producat verbum, quia hoc ipso, quod conceptio est effectus, ipsa essentia seu obiectum, per quod fit cognitio, non est per se in ultimo actu intelligibilitatis, sed per aliquid superadditum, quod est effectus actus intelligendi, et sic ubicumque verbum est effectus, intellectio producere debet illud. In visione autem beata divina essentia, quæ est species intelligibilis, seipsa est in actu ultimo intelligibilitatis, cum sit actus purus, et consequenter non per aliquem effectum redditur intellecta representativa, sed solum illa immaterialitas, quæ est actus purus, redditur tacta per actum visionis beatae et ei unita in ratione termini.

Ad rationem iam respondimus præc. art. intellectionem esse actionem metaphysicam, id est actum secundum operantis, non physicam formaliter, id est causalitatem ipsam operantis, et sic non petit essentialiter terminum productum, sed cognitum, licet virtualiter possit esse actio, ut dictio expressiva est. Ipsa autem intellectio, licet sit qualitas, emanative tamen procedit, et non per aliam actionem, quia actus secundus est veraque operatio, unde non indiget alio actu secundo constitui agens, ut producat illam. Nec tamen superfluit verbum, quia est similitudo per modum termini representans seu reddens præsens obiectum. In visione autem beata nec per modum locutionis et expressionis potest verbum produci, quia verbum sic procedit in ratione dicti et expressi,

quod representat obiectum secundum propriam et immediatam immaterialitatem eius. Representat enim obiectum ut intellectum in actu, et consequenter sub actualitate ultima intelligibilitatis et immaterialitatis divinæ, quod repugnat in representatione seu immaterialitate creata. Nec sufficit representare illam ut intellectam a visione creata, quia visio ipsa non est obiectum seu res intellecta, sed essentia ipsa, ac proinde licet connotetur, quod sit cognita a me, immaterialitas tamen et intelligibilitas, sub qua representatur, non est mei, qui sum cognoscens, sed obiecti cogniti et representati.

Ex quo solvitur instantia, quæ solet hic moleste fieri, quia verbum non ponitur nisi ad hoc, ut reddatur obiectum intellectum a me, non ab alio. Deus autem ex se non est intellectus in actu a me, sed a se. Ergo ut representetur essentia divina non absolute ut in actu secundo intellecta in se, sed ut limitate intellecta a me, requiretur verbum creatum, quia sic limitate esse intellectam a me aliquid accidentale et temporale est.

Sed respondetur ex dictis, quod esse intellectum in actu dupliciter dici potest, vel respectu obiecti, quia de se solum est intelligibile in actu primo, redditur autem in actu ultimo intellectum; vel respectu subiecti, quia applicate ad istud subiectum redditur intellectum, id est apprehensum et tentum ab isto. Dicimus ergo, quod verbum ponitur, ut reddat obiectum intellectum in actu ultimo ex parte obiecti, secundum quod intellectum in actu ultimo dividitur contra intelligibile in actu primo. Et hoc modo divina essentia, ut obiectum intelligendum et ordinis intelligibilis, est in actu ultimo intellecta non solum a se, sed respectu cuiuscumque modi, quo possit intelligi, quia est infinite intellecta in actu, ita quod per nullam actualitatem possit

reddi magis in actu. Ceterum ut reddatur obiectum illud intellectum applicate ad istud subiectum, id est tentum et apprehensum ab eo, non requiritur verbum seu species expressa, sed sufficit intellectio ipsa seu actus cognoscendi, quo redditur obiectum ipsum in se et ipsum verbum et conceptus infinitus applicate unitus isti limitate, sicut etiam in ratione speciei impressæ unitur, quod supra aliquibus exemplis declaravimus¹.

Tertio arguitur: Quia per illud intelligere creatum habet divina essentia uniri in ratione speciei impressæ. Ergo aliquid producitur de novo per talem intellectionem, scilicet divinam essentiam esse unitam in ratione verbi et conceptus, quod ante non erat; hoc autem non producitur in ipsa essentia, ergo in ipso intellectu. Maior probatur, quia intellectio illa etsi non format verbum reddendo rem intellectam in esse obiecti, reddit tamen obiectum intellectum applicate ad istud subiectum, ergo ipsam essentiam unit in ratione verbi et speciei impressæ ipsi intellectui, et sic aliquid de novo producit, videlicet illam unionem.

Confirmatur, quia Deus non potest supplere intellectionem seipso, quia est vitalis operatio, ergo neque rationem verbi, quia est vitalis terminus representans. Patet consequentia, quia non minus repugnat suppleri terminum vitalem quam operationem vitalem; non minus enim repugnat, quod sit filius alicuius, qui ab eo non est genitus, quam quod sit generatio alicuius, quæ ab eo non processit.

Confirmatur secundo, quia alias non esset ratio, cur etiam substantia angeli non serviat sibi ipsi

pro specie expressa, siquidem est sufficienter immaterialis et intima intellectui, cum deserviat illi pro specie impressa. Nec requiritur, quod sit suum intelligere, ut deserviat pro verbo; nam apud nos intelligere et verbum distinguuntur realiter, et tamen deservit verbum ipsi intellectui ut forma et ratio intelligendi. Sufficit ergo, quod ipsum intelligere terminetur intus ad essentiam unitam in ratione speciei illamque sua luce actuet, non quod verbum producat.

RESPONDETUR, quod circa unionem essentiae divinæ in ratione speciei impressæ quidam thomistæ censent produci per intellectionem nostram modum quemdam unionis; et hoc modo salvant, quod habeat terminum intra se productum, licet non verbum, sed unionem illam. Alii et melius non ponunt unionem aliquam informativam seu physicam produci per nostram intellectionem, sed intellectionem pure contemplari essentiam divinam iam unitam in ratione speciei impressæ, sed solum ipsam intellectionem dici unionem, quatenus est intentionalis apprehensio et tendentia ad obiectum. De quo videri potest Caietanus 1. p. q. 27. art. 1.² et q. 76. art. 2.³, Mag. Bañez ibi q. 12. art. 2. dub. 2. 3. et 4. concl., Navarrete tom. 1. Controvers. 34. § 4. ad 6. argumentum.

Ratio est, quia ille modus vel est distinctus ab intelligere ipso vel non. Si non, ergo non assignatur terminus talis actionis. Si est distinctus, vel est productus per intelligere quatenus dictio, vel quatenus contemplatio et pura intellectio. Si quatenus dictio, erit verbum, quia est aliquid dictum seu locutum, quod verbum est. Si ut contemplatio, supponit verbum unitum, sicut nos contemplamur obiectum,

¹ 361 a 18.² Le IV. 308. n. XV.³ Le V. 219. n. XIV. et XV.

tum in verbo iam producto et unito nobis, et tamen per illam contemplationem non producimus unionem verbi iam existentis in nobis, sed in verbo unito contemplamur. Et sicut si Deus meo intellectui uniret conceptum, qui productus fuit a Petro, possem elicere operationem terminatam ad illum et unientem me illi, non unione informationis conceptus, quæ iam supponitur, sed unione contemplationis et apprehensionis, quæ est ipsamet cognitio, ita Deus seipso unit suam essentiam in ratione speciei impressæ et expressæ physico modo, intellectus vero elicit actum, qui est unitivus apprehensive seu cognoscibiliter, id est tendendo ad obiectum, non reali informatione ipsum uniendo. Et cum dicitur, quod intellectus trahit rem ad se et reddit obiectum intellectum applicate ad se, respondetur, quod hæc tractio et applicatio fit contemplando et attingendo obiectum cognoscibiliter, non uniendo informative et realiter essentiam seu terminative, sed circa unitam realiter intelligendo et apprehendendo.

Ad primam confirmationem respondetur, quod cum Deus unitur in ratione verbi, non supplet, quod hoc verbum dicatur procedens a nostro intellectu; hæc enim denominatio suppleri non potest, ita ut dicatur aliquis terminus vitaliter procedens vel genitus, si vitaliter non procedit, sed solum unitus. Quod autem supplet Deus, est, quod hoc verbum dicatur representare obiectum per modum termini representativi, non per modum termini procedentis et producti a nostro intellectu. Esse autem terminum representativum intelligibiliter per se habet divina essentia et suppleri potest in ratione causæ formalis terminantis et in se vitaliter representantis, non tamen ab isto vivente

seu intelligente procedentis, sed ei uniti, sicut si conceptum unius Deus uniat alteri intellectui.

Ad secundam confirmationem respondetur ex supra dictis, non posse substantiam angeli esse per se speciem expressam, quia non est per suam substantiam suum intelligere et intelligi in actu ultimo, et sic non potest representari ut intellecta nisi per aliquam accidentalem qualitatem superadditam, sicut nec ipsum intelligere et intelligi est substantia angeli, sed operatio superaddita. Quod est signum ipsam substantiam angeli secundum se non esse in actu ultimo intelligibilitatis, sed actuabilem esse.

Et ad replicam, quod etiam distinguitur in nobis verbum ab intelligere, respondetur, quod distinguitur ut terminus ab ipso formatus et productus sicque ab eo distinctus, representative tamen ipsum obiectum ut intellectum imbibens. Substantia autem angeli non formatur nec procedit ab intelligere ut terminus eius, nec potest solum extrinseca intellectione attacta formari, quia ista formatio non est per solam lucis aspersionem, sicut colores redduntur lucidi, sed per intrinsecam formationem representationis vitalis et in actu secundo, quod ex se substantia angeli non habet.

ARTICULUS III.

AN SINT TRES OPERATIONES INTELLECTUS ET QUID SINT.

DARI in nostro intellectu tres operationes intellectus, quæ sunt simplex apprehensio, enuntiatio seu indicium et discursus, experientia in nobis testatur et in Summulis sæpius explicavimus affirmatque D. Thomas 1. Poster. lect. 1. 1, et colligitur

¹ Le I. 138. n. 4.

ex Aristotele in hoc 3. de Anima textu 21. 1, lect. 11. apud Doctorem sanctum 2, ubi Philosophus docet dari duas operationes intellectus, scilicet simplicium apprehensionem et compositionem. Nec enuntiationem vocat, sed compositionem, ut hoc nomine etiam discursum comprehendat, qui compositione quadam constat, non enuntiativo modo, sed illativo conceptus coniungente. Circa has ergo operationes dubiola aliqua se offerunt.

Primo inquires: Unde oriatur, quod in homine istæ operationes distinctæ sint.

RESPONDETUR ex imperfectione nostri intellectus id provenire, quia procedimus de imperfecto ad perfectum et de potentia ad actum.

Ita sumitur ex D. Thoma in 1. p. q. 58. art. 5., ubi docet, quod quia intellectus noster procedit de potentia ad actum et de imperfecto ad perfectum, cognita seu visa aliqua re « non statim attingit quidquid illi convenire potest », indiget ergo transire ad aliud et componere cum illo, ut cognoscat ei convenire. Intellectus autem angeli quia in genere intellectuali perfectus est, statim visa aliqua re penetrat quidquid illi convenit, quia non utitur discursu, sed apprehensione, et sic in eo datur simplex et unicus modus operandi, qui tamen ita virtuosus est, ut æquivaleat nostro discursui et multiplicatis actibus; sicut etiam in naturalibus res generabiles et corruptibiles, quæ procedunt de imperfecto ad perfectum, successive acquirunt suam perfectionem, et non unico actu, quæ vero incorruptibiles sunt, non acquirunt suam perfectionem successive generando et corrumpendo, sed statim illam habent a principio, ut cælum. Sic in spiritualibus anima rationalis,

quæ infima est in gradu intellectivo ideoque unitur corpori corruptibili, acquirit successive suam perfectionem scientiæ, et non utitur indivisibili comprehensione, sed discursu et compositione. Angeli vero quia sunt perfecte separati a corpore et communicatione ad corpus, sunt etiam perfecti intellectus nec habent successive acquirere scientiam, sed comprehensive et simplici actu penetrante, quidquid est in obiecto.

Dices: Ergo saltem quoad illa, quæ naturaliter non conveniunt alicui rei, sed moraliter vel supernaturaliter, poterit angelus compositione uti et successive acquirere unum post aliud. Et deinde quoad propositiones negativas seu quoad divisionem, cum possit res omnino disparatas, et quæ sub una specie contineri non possunt, negare de aliquo, non poterit id facere sine aliqua compositione specierum et actuum, quia ad unicam reduci non possunt et consequenter neque ad unicum actum.

Respondetur aliquos ita concedere, ut argumentum intendit in cognitione angeli rerum supernaturalium vel in divisione seu negatione facienda. Sed immerito, quia supernaturale lumen non destruit, sed perficit naturam, et de se simplicius lumen est et altius quam naturale. Itaque vel se accomodat naturæ intelligentis et eius modo, sicut de cognitione fidei docet S. Thomas 2. 2. q. 1. art. 2., vel naturam elevat et rapit ad altiorem et simplicio rem modum suum. Si primo modo, fiet angelis sine discursu cognitio supernaturalis, quia eius modo se accommodat, non illud destruit. Si secundo modo, magis elevat a discursu, quia ad altius et simplicius lumen et modum simplicio rem rapit intellectum. Atque ita in angelis unica specie a Deo infusa vel attem-

¹ c. 6. (430 a 26).

² Pa XX. 125.

perata representat subiectum non solum sub forma ei naturaliter manifesta, sed supernaturaliter et ex obedienciali potentia convenienti.

Quod vero dicitur de *divisione et negatione*, respondetur, quod angelus quando cognoscit negando unam formam seu prædicatum de aliquo subiecto, quod in specie representativa subiecti non continetur, ut si dicit «Lapis non est angelus» aut quid simile, quod in specie lapidis non continetur, et vult angelus utrumque extremum negatum distincte et expresse cognoscere, tunc coniungit duplicem speciem in ordine ad faciendam illam collationem et comparisonem negativam seu divisivam, sed non eliciet duplicem actum componentem, sed unicum simplicem utentem utraque illa specie tamquam inadæquata unius actus et cognitionis, qua attingit utrumque per modum unius sic comparati. Non dicitur tamen compositio vel discursus ratione plurium specierum concurrentium ad unum actum eliciendum modo inadæquato, sed ex pluralitate actuum ex diversis speciebus formatorum et per collationem aliquod tertium formantium, non simplici modo utraque specie utentium et elicientium unicum actum. Si tamen non velit angelus quodlibet extremum negatum distincte et expresse in se videre, negationem alicuius per formam negatam et in conceptu unius veritatis contradictorium suum tamquam falsum agnoscat, ad hoc sufficet videre ipsam affirmationem, qua posita cognoscitur negatio eius ut falsa, et cognita aliqua natura cognoscitur non esse aliquid aliud præter se; sed tunc illa negatio attingitur quasi in confuso et in obliquo. Videatur S. Thomas 1. p. q. 58. art. 4. ad 2.

¹ Pa XX. 127.

² Pa IX. 9 a.

³ I. 153 b 10.

Secundo inquire: In quo consistat simplicitas apprehensionis et compositio. Nam *ex una parte* multa complexa sunt, quæ pertinent ad primam operationem; definitio enim ad primam operationem pertinet, ut ait D. Thomas 3. de Anima lect. 11. et 1. p. q. 17. art. 3. et q. 1. de Veritate art. 3. ² *Ex alia vero parte*, nec ipsa compositio excludit simplicitatem; formatur enim propositio ex pluribus conceptibus per modum unius et indivisibilis conceptus, quia ille conceptus simplex qualitas est, ut diximus in Summulis q. 5. art. 2. ³ Ergo simplicitas non obest compositioni.

RESPONDETUR simplicem apprehensionem aut compositam non dici ratione ipsius simplicitatis aut compositionis in esse qualitatis aut entitatis nec iterum propter simplicitatem aut compositionem obiecti, etiam in ipsa entitate obiecti in se, sed compositio præcipue respicit aliquam constructionem artificiosam, quæ in ipsa cognitione formatur ex pluribus cognitionibus, simplex vero cognitio eam excludit.

Ratio est, quia quod præcipue intellectus intendit per compositionem et divisionem, est attingere veritatem artificio seu constructione, quia non potest comprehensione sicut angelus et unico intuitu. Ergo illud dicitur ad simplicem operationem pertinere, quod intelligitur sine illa constructione artificialiter compositiva, sed est extremum vel pars in ordine ad veritatem attingendam ideoque non resolubilis in aliam partem, et hoc pertinet ad primam operationem. E contra vero quidquid habet rationem totius artificiali modo construibilis et resolubilis, dicitur ad compositionem pertinere, quidquid sit, an totum hoc

sit representabile in unica qualitate et entitate, an pluribus coordinatis; hoc enim per accidens se habet ad artificiosam constructionem veritatis. Unde non dicitur simplex vel composita operatio penes simplicitatem vel comparisonem conceptuum quasi physicam et entitativam, sed artificiosam, procedendo de uno ad aliud. Quod salvatur etiam, si totius compositi et constructi una imago producat, quæ entitative una sit, plura inadæquata et coordinata obiecta complectens. Nam saltem præsuppositivæ debet plures actus et conceptus supponere, ex quibus consurgat et formetur imago illa comparando unum ad alium, quod in angelo non est, qui non ex pluribus congregat veritatem, sed simplicitate intellectuum resplendet, ut dicit S. Dionysius 7. cap. De Divinis Nominibus ¹.

Quod vero obicitur de simplici operatione componente definitionem aut terminum complexum, respondetur, quod non est compositio perfecta simpliciter consummate, quia non per modum totius et terminando compositionem, sed imperfecta, quæ solum componitur pars, et non totum, sicut cum formatur brachium aut caput, utique illæ partes constant ex aliis partibus, ut brachium ex manu et cubito, ossibus, carne, nervis etc., tamen ista non componunt adhuc totum simpliciter, sed partem compositam ideoque non consummatur ibi ratio totius nec sistit generatio et formatio compositionis, quæ solum sistit in ipso toto. Verum est, quod in istis artificialibus, præsertim rationis, quæ maxime ordinatione et relatione fiunt, facile mutatur id, quod est pars, in totum et e contra, sicut etiam in artificialibus realibus, quæ est pars alterius, potest

separari et fieri totum et e contra, imo aqua, quæ modo est totum, fit pars uniendo alteri aquæ, et fit totum separando ab illa. Quamdiu ergo aliquid sumitur ad modum partis, licet complexæ et compositæ, ad primam operationem pertinet, quia illa constructura seu formatio non simpliciter componit totum aut veritatem adhuc manifestat, sed solum partem et extremum huius constitutionis. Quando autem per modum totius sumitur operatio, sive enuntiativa sit sive non, pertinet ad ipsam comparisonem et divisionem, veritas tamen in sola enuntiativa oratione invenitur. De quo plura diximus in Summulis q. 5. ²

Tertio inquire: An secunda operatio sit idem quod iudicium, vel sit distinguenda duplex compositio, alia per modum enuntiationis, alia per modum iudicii.

RESPONDETUR iudicium aliquando sumi largius pro quacumque discretionem inter unum et aliud, sicut etiam sensus externus discernit inter album et nigrum, amarum et dulce, qua ratione dicit S. Thomas Quodlib. 8. art. 3. ³, quod propria operatio sensuum est iudicium de proprio sensibili; et de hoc egimus supra q. 5. art. 2. Aliquando sumitur iudicium strictius pro assensu vel dissensu circa aliquam veritatem vel falsitatem, quæ fit affirmando aut negando. Et hoc modo aut fit per collationem et comparisonem extremorum, aut supponit illam et cadit super illam assensus vel dissensus. Et ideo tale iudicium non invenitur in brutis, quia collatione carent, in angelis autem eminentiori modo, quia sine conferentia comprehendunt et iudicant. In nobis autem quia affirmatione vel negatione fit circa extrema coniuncta seu veri-

¹ § 2. (Migne P. G. III. 867).

² I. 153 b 10, 155 a 25.

³ Pa IX. 573 b.

tatem, non circa rem simplicem, ideo ad secundam operationem pertinet.

DIFFICULTAS autem est in duobus: *Primum*, an iudicium sit actus distinctus ab enuntiatione apprehensa seu representata, an idem sit formatio enuntiationis et iudicii. *Secundum*, dato quod sit actus distinctus, an sit simplex actus vel compositus.

Ad primum respondetur sine dubio distingui enuntiationem ut apprehensam seu representatam ab ipso iudicio, quod est assensus seu sententia mentis aut adhesio ad unam partem determinatam. Et hoc a posteriori constat, quia aliquando apprehendimus aliquam enuntiationem seu compositionem et suspendimus iudicium seu sententiam, sicut si dicamus: «Astra sunt paria an non», formatur aliqua compositio enuntiativa prædicati de subiecto; nec tamen fertur iudicium, sed suspenditur, quia nondum plene cognoscitur veritas. Nam si evidenter cognoscatur, non potest detineri iudicium, quia intellectus positus præmissis evidentibus cogitur assentiri conclusioni, ut ostendimus q. 24. *Logicæ* ¹. Ubi ergo non cogitur intellectus, potest suspendere iudicium, et tamen formatur et representatur enuntiatio, quia formatur totum illud, supra quod potest cadere iudicium assensus vel dissensus, quod constat compositione subiecti et prædicati. Ergo distinguitur enuntiatio representata et apprehensa a iudicio.

A priori autem id manifestatur, quia diversum est obiectum iudicii et enuntiationis tantum representatæ. Nam per enuntiationem apprehenduntur extrema ut coniuncta inter se, et fit collatio seu comparatio unius extremi ad aliud; iudicium autem facit comparisonem et collationem illius propositionis compositæ

ad id, quod est in re vel ad principia, a quibus dependet veritas rei. Et ideo iudicium hoc potest sequi post discursum et reddit intellectum determinatum et adhaerentem illi veritati, quia attingit et comparat veritatem ad suas causas vel ad id, quod est in re, et ita certificatur seu adhaeret intellectus veritati ipsi, prout sic causis suis aut fundamentis comparatur. Ergo est diversa utrobique comparatio et obiectum, sicque erit diversus actus, quantum est ex natura rei. Et ideo veritas formalis invenitur in hoc iudicio, ut sæpius dicit S. Thomas locis supra cit., licet significative invenitur in enuntiatione, eo quod veritas sumitur per conformitatem et comparisonem rei enuntiatæ ad id, quod est vel non est re, iuxta sua principia, et ideo ibi formaliter invenitur, ubi formaliter ista comparatio fit, non ubi solum exprimitur unio extremorum.

Unde convincitur eorum sententia, qui non distinguunt inter coniunctionem extremorum inter se, quod fit in enuntiatione, et comparisonem ipsius enuntiationis ad id, quod est vel non est in re, et ideo dicunt non distingui iudicium a compositione seu enuntiatione, ut docet Suarez libro 3. de Anima cap. 6. Convincitur, inquam, quia iudicium formaliter loquendo non respicit representationem extremorum ut comparatorum et unitorum inter se, sed ipsam enuntiationem comparat per conformitatem aut difformitatem ad esse vel non esse in re, ideoque de se postulat distinctum actum, quia habet diversam comparisonem et obiectum. Non negamus tamen aliquando intellectum unico actu complecti posse utrumque et simul unire aliqua extrema inter se et conformare ei, quod in re est, ut cum actu video Petrum esse album aut sedere, et id pronuntio non enun-

tiative tantum, sed etiam assertive et per assensum dicendo: «Petrus vere est albus» seu absolute: «Petrus est albus», ubi implicite involvitur „vere est” vel „ita est in re”; unico tamen signo seu enuntiatione exprimitur, quia non solum in verbo „est” significare possumus unionem extremorum, sed etiam certificationem et verificationem assensus et assertionis.

Itaque in iudicio inveniuntur hæc tria: *Præsuppositiva* compositio extremorum enuntiativa, *formaliter* assensus intellectus comparans extrema enuntiatæ conformiter ad rem, *consecutive* discretio unius a suo opposito.

Ad secundum aliqui dicunt iudicium esse actum compositum, quod affirmat P. Suarez citatus conformiter ad suam sententiam, quod non distinguitur iudicium a compositione et comparatione unitiva extremorum inter se; sicut enim non possumus apprehendere propositionem simplici actu, ut in negativis clarius constat, ita neque simplici actu iudicare.

RESPONDETUR tamen illud iudicium formaliter non requirere compositionem, sed præsuppositivam, quatenus supponit plures actus, quibus formatur enuntiatio, et super quæ cadit iudicium.

Ratio est, quia iudicium non format compositionem et unionem extremorum, sed ipsam enuntiationem seu extrema unita comparat ad id, quod est in re, cum determinatione et adhesionem intellectus. Ad hoc autem sufficit simplex actus comparativus, quia ad istum actum non pertinet unire aliqua et coniungere, sed eorum, quæ coniuncta et unita sunt, conformitatem ad esse vel non esse in re concipere, quæ est simplex comparatio, non unitiva extremorum, sed extrema unita supponens. Et illa conformitas seu comparatio ad id, quod est in re, sumitur non in actu signato, sed ut in exer-

citio determinans et adherere faciens intellectum, quod est assensus ad propositionem illam ut veram seu conformem rei; idem est enim dicere per assensum, „ita hoc est”, ac dicere „vere est” seu conformiter ad rem.

Dices: Hoc iudicium, quod nos distinguimus a formatione enuntiationis, non pertinet ad secundam operationem, sed ad tertiam; discursus enim terminatur ad tale iudicium. Tunc enim sistit discursus, cum resolvitur et sentiatur conclusio. Ergo non potest pertinere ad secundam operationem, quia secunda operatio est medium transeundi ad tertiam, iudicium autem est terminus tertie, in quo sistit discursus.

Respondetur iudicium non esse discursum, quia non est motus illativus, sed pertinere ad secundam operationem, in qua est collatio seu comparatio ipsius enuntiationis compositæ ad id, quod est in re, cum adhesionem intellectus, hoc ipso quod comparatur illi secundum conformitatem. Sic ergo secunda operatio, quantum ad enuntiationem, præbet materiam discursui et ordinatur ad illum, sed secunda operatio quantum ad assensum et iudicium est finis et terminus, ad quem ordinatur discursus, ut ad perfectionem, quam intendit. Et hoc ideo, quia in secunda operatione invenitur veritas vel falsitas, sed non innotescit statim ex simplici et nuda enuntiatione, quæ est prima formatio secundæ operationis et status eius imperfectus. Ad manifestandum autem veritatem, quæ ibi nondum potest innotescere, ordinatur inquisitio et discursus, quæ probatione sua manifestet et ordinet ac determinet intellectum ad cognoscendum ita esse vel non esse in re. Quæ probatio facta formatur consummata comparatio et collatio secundæ operationis, quæ est iudicium. Et ita secunda operatio in statu imperfecto,

¹ art. 3. (I. 763 b 18).

id est sine sufficiente manifestatione veritatis ordinatur ad discursum, et discursus rursus ad secundam operationem in statu perfecto et consummato, in quo quiescitur per assensum in veritate.

Quarto inquires: An per istas tres operationes formentur distincti conceptus.

RESPONDETUR de prima et secunda operatione id expresse doceri a D. Thoma multis locis, ut Quodlib. 5. art. 9. ¹ et q. 9. de Potentia art. 5. ² ex Aristotele 3. de Anima textu 21. ³, super quem locum etiam videri potest S. Thomas ⁴. Non vero apparet, quod discursui seorsum attribuat distinctum verbum seu conceptum. Nam potius dum cogitamus, quod fit per discursum, nondum perfecte formamus verbum, ut ex Augustino docet D. Thomas 1. p. q. 34. art. 1. ad 2. et opuse. 13. ⁵

Formatur ergo verbum tam in prima quam secunda operatione, quia in utraque est distinctum obiectum representandum, in prima ipsa natura seu quidditas rei aut res ipsa in se, in secunda ipsa veritas, quæ non sufficienter explicatur per primam operationem, quia ibi representatur res aliqua absolute et in se, in secunda incipit representari secundum convenientiam et comparisonem ad aliud, secundum quam explicatur veritas vel falsitas, scilicet quod ita sit vel non sit, sicut representatur convenire vel disconvenire. Hoc enim si posset representari in prima operatione, non indigeret procedere de potentia ad actum in secunda, sed haberet se sicut conceptus angeli, qui statim intelligit non solum rem,

sed etiam quicquid illi convenit vel convenit evolvendo et comprehendendo totum. Noster autem intellectus cum procedat de potentia ad actum, non potest in prima apprehensione totum evolvere in actu, indiget ergo novo conceptu in secunda operatione evolvente et representante, quod in prima non potest.

Nec sufficit dicere, quod plures conceptus primæ operationis ut coordinati inter se sufficiunt pro secunda. *Contra enim est*, quia non sufficit coordinatio successione, ita quod unus conceptus post alium fiat, sed coordinatio proportionis et convenientiæ secundum prædicationem. Nam potest aliquando post unum conceptum simplicem succedere alius disparate se habens et disconveniens illi. Ergo ad videndam illam convenientiam vel disconvenientiam et proportionem unius cum alio requiritur aliqua specialis cognitio et penetratio unius extremi ad aliud, et non sola coordinatio successione in conceptibus, sed coordinatio super convenientia conceptuum et proportione inter se.

An vero conceptus ille secundæ operationis sit *unus entitativus*, qui tamen coordinationem illam conceptuum simplicium respiciat ut plura obiecta inadæquata, sed per modum unius coordinata, licet præsuppositivè in prima operatione supponantur plures conceptus, ex quorum coordinatione et collatione resultet ille conceptus secundæ operationis, diximus q. 5. Summularum ⁶, et aliter quod seq. art. attingemus. Sufficit advertere, quod S. Thomas 1. p. q. 85. art. 5. ad 1. dicit, quod compositio et divisio intellectus per

¹ Pa IX. 532 b.

² Pa VIII. 186 a.

³ c. 6. (430 a 26).

⁴ lect. 11. (Pa XX. 125).

⁵ De differ. Verbi divini et humani (Pa XVI. 177 b).

⁶ art. 2. (I. 155 a 25).

quamdam differentiam vel comparisonem fit. Ubi autem plura intellectus possunt sub unica ratione comparisonis vel differentie aut unitatis, unica specie vel unica cognitione aut conceptu attingi possunt, ut art. seq. dicitur. Non ergo repugnat comparisonem illam aut differentiam, qua fit compositio aut divisio, unico conceptu terminari, licet formato et collecto ex multis, qui præcedunt in simplici seu prima operatione, ut ex illis collative formatetur secunda, in quo longe abest ab angelo, qui licet rem compositam attingat, tamen non composite nec collative unius ad alterum, nec formatur ex pluribus præsuppositis et collatis, sed unico intuitu et comprehensione totum illud attingit. In nobis autem sicut mixtum fit ex miscibilibus non actu existentibus, sed præcedentibus et alteratis et corruptis, sic ex præcedentibus conceptibus collatis unus resultat, qui compositus dicitur obiective et ratione præsuppositorum.

Quod vero attinet ad discursum, cum non constet nisi pluribus propositionibus non facientibus aut componentibus unam tertiam, sed inferentibus, videtur quod non producat distinctum verbum a propositionibus, sed illas cum diversa modificatione et habitudine, scilicet ut inferentes vel ut illatas. Unde sicut per discursum fit transitus de una propositione ad aliam, ita oportet ad producendum id, quod propositionis est in illo conceptu seu verbo, concurrere secundam operationem, et quantum ad id, quod motus seu illationis est, concurrere tertiam, quod est respicere illud verbum seu conceptum ut modificatum. Et sic cum dicitur,

quod est distincta operatio, ergo habet distinctum verbum, conceditur, quod est distinctum modaliter, non realiter ab eo, quod propositionibus ipsis representatur. Cum vero ex simplici apprehensione proceditur ad representationem compositam, distinctum obiectum relucet in representanda quidditate vel veritate. Et sic discursus secundum causalitatem (id est secundum illationem) præsupponit discursum secundum successionem (id est secundum plures propositiones succedentes), ut dicit S. Thomas 1. p. q. 14. art. 7., non vero ex pluribus propositionibus unam facit.

ARTICULUS IV.

UTRUM INTELLECTUS POSSIT PLURA PER MODUM PLURIUM INTELLIGERE.

In hac parte sunt *DUE SENTENTIE*: Prima, quæ attribuitur Scoto in 1. dist. 3. q. 6. ¹ aliisque eius sectatoribus. Et sequuntur Conimbric. 3. de Anima cap. 8. q. 6. art. 2., P. Suarez libro 3. de Anima cap. 7. et alii, qui tenent per se plura ut plura cognosci, etiam non attendita unitate tamquam formali ratione vel conditione requisita. Aristotelem autem et D. Thomam oppositum dicentes explicant, quod loquuntur de cognitione perfecta, quia intensa cognitio unius remittit alterius cognitionem.

Opposita sententia est D. Thomæ 1. p. q. 12. art. 10. et q. 58. art. 2. et q. 85. art. 4. et de Veritate q. 8. art. 14. ² et 1. Contra Gent. cap. 55. Sequuntur communiter eius discipuli, Caietanus ³, Ferrariensis su- per loca citata ⁴, Capreolus in 2. dist.

¹ I. 398. n. 443 c; of. de Anima q. 8.

² Pa IX. 138 b.

³ Le IV. 134. n. VI.; V. 82. n. I.; ibid. 340. n. V.

⁴ Le XIII. 158. n. I.

3. q. 2. ¹, Mag. Bañez super q. 85. cit. et alii. Nec D. Thomas hoc affirmat de solo intellectu nostro aut sensu sed universaliter, tam de sensu quam intellectu, tam nostro quam angelico. Et ita reducitur hoc ad universalem rationem, quæ omnem intellectum comprehendat. Sumitque hoc ex illo dicto Aristotelis 2. Topic. cap. 10. ², quod contingit plura scire, non autem cogitare seu intelligere.

Cum autem certum sit, quod diverso tempore possumus plura intelligere per modum plurium et per diversos actus, DIFFICULTAS EST, an simul, id est eodem tempore; potestque in duplici sensu controversi: *Primus*, an eodem tempore eliciendo plures actus, qui adæquati sint, et quilibet integrum habeat obiectum. *Secundus*, an eliciendo tantum unum actum, qui plura habeat obiecta non attendendo ad hoc, quod reducuntur ad aliquam unitatem, sed in sola pluralitate remanendo.

Rursus videndum est, ex quo principio repugnet intelligere plura ut plura simul, an ex limitatione potentiae, ut aliqui existimant, qui consequenter affirmant solum repugnare intellectui intelligere plura ut plura perfecte, eo quod subiectum ex sua limitatione non est capax plurium formarum perfecte et adæquate, bene tamen imperfecte; — an vero repugnet ex ipso modo operandi et representandi, qui non potest tendere nisi per modum unius in obiectum suum, ratione cuius D. Thomas numquam recurrit in hac parte ad limitationem potentiae operantis, sed solum ad representationem specierum, quas dicit se habere sicut figuras terminantes potentiam. Ergo de hoc oportet reddere rationem.

DICO ERGO PRIMO: Respectu unius

actus eliciendi non possunt plura intelligi per modum plurium, id est non reducendo illa plura ad aliquam rationem formalem unam.

Hæc citatis locis expresse ponitur a D. Thoma, nec opus est verba referre, quia id ex professo probat, sed rationibus eius est probandum.

Imprimis ergo maxime hæc conclusio nititur experientiae, quæ Philosophiæ est mater. Videmus enim, quod cum plura volumus comprehendere, ad unum nos colligimus, ipsa vero dissipatione distrahimur. Et redigimur ad unum vel ad unam comparisonem vel differentiam vel ad unam aliquam circumstantiam loci vel temporis, etc., atque ita sub aliquo modo unitatis pluralitas reduci debet, ut cognoscantur plura; et hoc est cognosci non per modum plurium, etsi cognoscantur plura.

Deinde instat ratio D. Thomæ adducta, quia repugnat duas formas completas et perfectas simul actuare idem subiectum, sicut quod idem corpus figuretur duplici figura aut duplici colore informetur. Sed si redigantur in unum, sub quo plura attingantur, illud unum erit ratio formalis vel ex parte rationis formalis se tenebit, et illa plura materialiter et inadæquate attingentur. In qua ratione considerandum est, quod S. Doctor non loquitur de quibuscumque formis, sed de habentibus rationem aliquam termini et perfecte atque adæquate existentibus in subiecto. Ad hoc enim serviunt exempla allata de figura et colore, quia figura ex terminatione quantitatis resultat, color autem ex terminatione qualitatis, quæ est perspicuitas, ut diximus supra q. 7. ³ Talis ergo terminus quando est perfectus, id est ultimus, debet esse unus, quia plures

et ultimi repugnant. Si enim unus terminus est ultimus, non relinquit ulterius terminabile subiectum, alias ultimus non esset; ergo repugnat, quod alter ultimus ei adveniat. Species autem informant per modum terminantis, quia in esse representationis se habent vice obiecti, obiectum autem est terminus cognitionis. Sed tamen quia etiam est principium, ideo obiectum, prout relucet in specie impressa, non est perfecte et ultimate terminus, sed virtualiter, et ideo non repugnat plures species impressas simul informare potentiam, sicut reservantur in ea plures species, repugnat autem esse plures species expressas seu conceptus per modum plurium, quia ibi obiectum se habet per modum termini perfecti et ultimi respectu cognitionis actualis.

Sed dices hac ratione probari, quod non posset simul intellectus informari cognitione visionis beatæ, infusæ et acquisitæ, quæ tamen fuerunt simul in Christo; et angelus simul cognoscit essentiam divinam, essentiam suam et alia. Ut huic obiectioni satisfiat plenius,

DICO SECUNDO: Non repugnat plures operationes simul simultate durationis esse in intellectu, et unamquamque suum terminum habere, dummodo sint diversi ordinis, id est, una supernaturalis, altera naturalis, vel una derivetur ex alia seu sit causa alterius; sic enim primus terminus non est ultimus simpliciter, sed subordinatur alteri.

Sumitur ex D. Thoma q. 8. de Veritate art. 8. ad 6. ¹ art. 11. ² et 14. ³, ubi concedit, quod si unum est ratio intelligendi aliud, unum eorum erit quasi formale et aliud quasi materiale, et sic illa duo sunt sicut

unum intelligibile. Et sic dicit, quod angelus simul cognoscit se per suam essentiam et alia obiecta per alias species. Et similiter præmissas et conclusionem simul attingit, quia minor et conclusio simul tempore cognoscuntur, ut docet Philosophus 1. Poster. ⁴

Quæ exempla satis probant conclusionem, quia illa obiecta diversis actibus cognoscuntur, quia diversis speciebus representantur, ut essentia angeli per se, alia obiecta per species, et sic contingit variari cognitiones aliarum rerum non variata cognitione suæ essentiae. In præmissis autem, et conclusione sunt diversi actus, quia est discursus secundum causalitatem, in quo unus actus est causa alterius, et sic diversis actibus constat. Et hoc ideo est, quia quando unus actus est ratio et causa alterius, habet se ut illuminans illum. Ab uno autem luminoso in eodem instanti multiplicari possunt lumina in toto suo spatio secundum virtutem suam. Ergo similiter non repugnabit multiplicari lucem in spiritualibus in eodem instanti, quod fit, cum ex uno actu illuminamur ad alium. Semper tamen hæc se habent per modum unius, quia procedunt ordine quodam et cum subordinatione unius ad aliud, quatenus id, quod illuminativum est, se habet ut formale ad id, quod illuminatum, et sic facit unum intelligibili modo. Similiter si una cognitio sit supernaturalis et alia naturalis, non terminant potentiam secundum idem, sed una secundum potentiam obedientialem, alia secundum naturalem. Non repugnant autem duo termini etiam ultimi, si sint respectu diversorum vel in diverso ordine, quia sic non opponuntur nec unus

¹ concl. 7. (III. 256 b).

² 114 b 34.

³ art. 1. (199 a 22).

¹ Pa IX. 128 b.

² l. c. 133.

³ l. c. 133.

⁴ c. 1. (71 a 17).

excludit alium, sed solum intra eundem ordinem et respectu eiusdem, ideoque non repugnant scientia creata infusa et naturalis, quia sunt secundum diversos ordines et lumina.

Quodsi instes: Quia subsistentia divina et creata repugnant in eadem natura, licet sint diversi ordinis, *respondetur* esse diversam rationem, quia per subsistentiam divinam non additur entitas ipsi naturæ; ut sit assumptibilis, sed eadem, quæ termino creato terminata est, debet assumi. Per lumen autem supernaturale crescit virtus intellectus diversa, et ita diverso actu terminabilis est.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur ex P. Suarez ¹: Quia simul videmus albedinem et nigredinem simulque audimus diversos sonos eorumque differentias percipimus; ergo et plura possumus simul cognoscere et per diversos actus.

Et quod per modum plurium, *probat*ur: Nam possumus videre duos homines vel lapides non comparando unum alteri, sed ut disparate se habentes; videmus enim quidquid sub sphaera visus nostri cadit, sine hoc, quod omnia illa comparemus inter se. *Et ratio est*, quia attentio potentiae est divisibilis habetque latitudinem, ergo potest dividi illa attentio et circa unum poni media attentio, circa aliud alia media, etiamsi omnia obiecta disparate se habeant, et sic simul intelligere plura ut plura.

Confirmatur, quia intellectus potest cognoscere plura per modum unius comparationis vel differentiae, ut etiam S. Thomas admittit, ergo etiam absolute; nam comparatio non tollit difficultatem, sed addit, quia extrema plura cognoscuntur et ulterius comparantur.

¹ 3. de Anima c. 7. n. 4.

Confirmatur secundo, quia etiam cum comparantur, cognoscuntur illa extrema per diversas species, v. g. album et nigrum, siquidem eorum pluralitas et diversitas videtur. Ergo non solum illa simul cognoscuntur, quæ per unam speciem cognoscuntur. Si dicatur cognosci per plures ordinatas, quæ unitate ordinis unum sunt, contra est, quia D. Thomas 1. p. q. 12. art. 10. dicit, quod si partes eiusdem totius diversis et propriis speciebus intelligantur, non cognoscuntur simul cum tamen etiam tunc cognoscantur ut ordinate se habentes, quia ut partes componentes.

RESPONDETUR omnia illa videri reducta ad aliquem modum unitatis, vel ut adunata in eodem loco seu medio vel ut contigua vel aliquo modo ordinata, alioquin si seorsum unum ab alio videmus, statim visiones partitur. Et intellectus cum differentiam rerum cognoscit, etiam ad unitatem reducit, quia ipsa differentia comparatio una est.

Ad probationem dicitur, quod etiam si visus non comparet illa plura inter se, potest tamen unica visione attingere, videndo illa ut aggregata in uno loco vel ut contigua aut componentia vel ut propinqua aut distantia infra aliquam lineam, sub qua aggregat ea, quæ unica visione attingit, et sic semper reducit ad aliquam unitatem, quam si solvit, visiones dividit.

Et ad rationem dicimus, quod licet attentio sit cum latitudine quoad intensionem sicque possit ad plura vel pauciora intra eandem sphaeram extendi, tamen quoad modum terminationis in actu et operatione, non habet latitudinem, sed si est unica operatio, unicam debet habere terminationem, licet sub illa varia obiecta materialia et inadæquata congregen-

tur. Quodsi dividantur operationes et in eis minuatur attentio, oportet, quod una se habeat ut ratio alterius ad hoc, ut simul sint, vel quod sint diversi ordinis, ut explicatum est.

Ad primam confirmationem dicitur, quod comparatio addit ad extrema aliquam cognoscibilitatem, sed non difficultatem. Aliquando enim additio rei cognoscibilis non auget difficultatem, sed facilitat, sicut lux addit rem visibilem coloribus et probatio mediis aliquid cognoscibile ad conclusiones, et tamen facilitant, quia manifestant. Sic comparatio vel quæcumque reductio ad unitatem rerum cognoscibilium, quia ordinat et melius determinat intellectum, facilitat ad deducendum eum ad cognitionem, non reddit difficiliorem intelligentiam.

Ad secundam confirmationem respondetur solutione ibi data. Ad replicam dicitur, quod D. Thomas non loquitur, quando partes totius cognoscuntur ut ordinatæ una cum altera et comparando cum illa; sic enim simul illæ partes cognoscuntur et ut redactæ ad aliquam unitatem. Sed loquitur, quando una pars seorsum ab alia consideratur, et secundum id, quod entitatis est in se, vel secundum habitudinem, quam habet ad totum, non ad alias partes, sicut si quis solum consideret oculum vel manum, nihil de aliis partibus recordando.

Secundo arguitur: Quia plures species intentionales simul sunt in aere et per illum transeunt ad sensus, plures etiam species reservantur in intellectu et memoria; ergo non repugnat informari eandem potentiam vel subiectum pluribus formis eiusdem generis.

Nec valet dicere, quod sunt in esse imperfecto et quasi in fieri, non autem in esse perfecto. *Contra est, tum* quia formam informare et esse in actu com-

¹ q. 6. art. 3. (185 a 33., 191 b 28).

pleto est idem, sed tunc informant illæ formæ, ergo sunt in esse completo; *tum* quia illæ formæ possunt informare visum externum et elicere visionem, et tamen tunc non informantur unica specie expressa, quia hæc non datur in oculo, neque unica impressa, quia sunt plures, ergo potest cognoscere plura ut plura, id est, ut informantur pluribus speciebus.

Confirmatur, quia in propositione negativa, ut « Homo non est lapis », sunt plures species, « hominis » et « lapidis », quæ non uniuntur, sed potius dividuntur negatione. Et ita cognitione confusa plures species concurrunt, quæ in unum non ordinantur, manent enim confusæ; in cognitione autem distincta unum cognoscitur seorsum et distincte ab alio, ut conclusiones et præmissæ. Possunt denique inveniri simul species diversi ordinis, ut supernaturales et naturales, cur ergo non eiusdem generis?

RESPONDETUR iam supra ¹ datam esse differentiam, quod species impressæ in aere vel in potentia sine actu cognitionis, sunt formæ tantum informantes, non terminantes adæquate et in actu ultimo. Nusquam autem S. Thomas reicit multitudinem specierum seu cognitionem plurium ut plura ex eo, quod plures formæ informantes sunt, sed ex eo, quod adæquate terminant et figurant. Nam plures formas accidentales specie diversas inhærere et informare eandem potentiam vel subiectum, ut plures habitus, plures qualitates, quomodo potuit negare aut ignorare D. Thomas?

Cum ergo instatur, quod formam informare est esse in actu completo, distingo: si sit forma tantum entitativa, transeat; si sit forma intentionalis et intelligibilis, nego; in hac enim oportet, quod non solum infor-

met entitative, sed etiam intentiona-
liter, et non solum species impressa
per modum principii, sed etiam ex-
pressa per modum termini, et tunc
est in actu completo per modum ter-
minantis, nec possunt in eadem re
dari duo termini adæquati et ultimi.

Ad secundam partem argumenti di-
citur, quod licet in visu externo non
formetur species expressa, elicitur
tamen visio, quæ terminatur ad ob-
iecta, quæ extra sunt, per modum
unius disposita, sive unitate ordinis
vel loci vel aggregationis aut propin-
quitate etc. Et visio sic terminata ad
obiecta per modum unius est in actu
completo.

Ad confirmationem respondetur
omnia illa obiecta aliquo modo uniri
saltem sub conceptu differentie et
disconvenientie, quæ in re quidem
separationem aut divisionem ali-
quam ponit, sed in mente per modum
unius comparationis divisivæ acci-
pitur, et sic extrema illa sub aliqua
unitate rediguntur. In cognitione con-
fusa plura accipiuntur per modum
unius non ordinate et distincte, sed
aggregatione quadam et indetermi-
natione, quæ etiam ad unitatem po-
tentialem et imperfectam reducit.
In cognitione præmissarum et con-
clusionis sunt plures cognitiones or-
dinatæ et quarum una est ratio et
causa alterius illamque illuminat, et
sic simul sunt, quia coordinantur.
De speciebus diversi ordinis iam di-
ximus¹ posse esse simul, quia fun-
dantur in diversis operationibus et
diversis virtutibus. Per elevationem
enim virtus crescit seu duplicatur,
quia elevatur, et sic diversis operatio-
nibus terminabilis est, quod non cur-
rit in operatione et virtute naturali,
quæ est unius generis, nisi una ope-
ratio sit causa alterius et coordinetur
unitate ordinis seu illuminationis cum
altera, ut explicatum est.

¹ 375 a 30.

QUESTIO XII.

DE APPETITU ET LOCOMOTIVO.

ARTICULUS PRIMUS.

AN DETUR APPETITUS ELICITUS IN ANIMALIBUS ET QUOTUPLEX SIT.

PRIMA DIFFICULTAS.

Dari appetitum elicitem in anima-
libus satis ipsa EXPERIENTIA notum
est, tum in nobis, qui quotidie actus
appetendi experimur et patimur, tum
in brutis, quæ moveri et allici vidi-
mus ex aliquo convenienti proposito,
vel fugere et deterreri ab aliquo dis-
convenienti.

A PRIORI autem demonstratur hæc
veritas a D. Thoma 1. p. q. 19. art.
1. et q. 80. art. 1. ex eo, quod appe-
titus elicitus sequitur ad apprehen-
sionem, et sic ubi datur intellectus,
dabitur appetitus intellectivus, qui
est voluntas; ubi autem datur apprehen-
sio sensitiva, dabitur appetitus
sensitivus. Est autem ratio D. Thomæ
in hunc modum: Omnis res hanc
habet habitudinem ad suam formam
seu perfectionem naturalem, quod si
habeat illam, quiescat in ea, si non
habeat, tendat in eam. Quod bre-
vius in q. 80. cit. exposuit dicens,
quod ad quamlibet formam sequitur
inclinatio ad aliquid, ut inductione
ipsa manifestum est, cum videamus
ad diversas naturas seu formas di-
versas sequi inclinationes. Imo in
omni entitate, sive sit forma sive
materia, si est proportio et conve-
nientia ad aliquid, sive intrinsecum
sive extrinsecum, hoc ipso datur in

tali entitate inclinatio ad talem rem
sibi coniunctam, et inclinationem
hanc vocamus appetitum. Quare hæc
propositio, quod ad omnem formam
sequitur inclinatio, per se est nota in
hac materia et ipsa inductione po-
test esse manifesta.

Addit D. Thomas, quod natura in-
telligens seu cognoscens in quantum
cognoscens constituitur in actu per
formam cognoscibilem, per quam res
apprehendit. Ergo ex ipsa sequitur
inclinatio ad bonum sic apprehen-
sum; hæc autem inclinatio vocatur
appetitum elicitem seu voluntas. Ergo
in omni cognoscente talis appetitus
datur.

Hanc rationem putant aliqui so-
lum esse congruentiam desumptam
ex proportione ad res naturales, ut
P. Vazquez 1. p. q. 19. citata in com-
mentario art. 1. ¹ Et obicit contra il-
lam aliquas DIFFICULTATES, quæ fere
coincidunt cum eis, quas ponit Caie-
tanus in eodem art. ² Et reduci pos-
sunt ad tria præcipua:

Primum, quia S. Thomas ponit
intellectum constitui per formam in-
telligibilem, et inde infert debere dari
appetitum ad bonum apprehensum
per talem formam, cum tamen solum
inferendum esset, dari appetitum ad
ipsam formam, ut quiescat in illa vel
quærat illam. Unde ergo infertur,
debere dari appetitum erga obiectum
apprehensum per talem formam, cum
proportio ad res naturales solum in-
ferat, quod ad formam detur incli-
natio?

Secundum est, quia dato, quod
forma intelligibilis sit ipsa res ap-
prehensa in alio esse, scilicet in
esse intentionali, adhuc consequentia
S. Thomæ non concludit intentum,
quia ex forma apprehensa in
quantum apprehensa infert appeti-
tum ad ipsam rem in proprio esse

naturali habendam. Quod non appa-
ret, in cuius virtute inferatur; solum
enim videtur ex forma apprehensa
debuisset inferri inclinationem ad for-
mam in eodem esse, non autem in
esse naturali. Tum etiam quia ad
summum potest inferri inclinatio na-
turalis ad talem formam intelli-
gibilem. Quod vero sequatur appetitus
elicitem ad ipsum bonum apprehen-
sum per talem formam, non apparet,
quomodo inferatur. Tum denique,
quia ex eo, quod intellectus fiat in
actu per formam intelligibilem, solum
sequitur aliqua inclinatio in ipsomet
intellectu ad talem formam, quod vero
sequatur inclinatio, quæ sit alia po-
tentia distincta in ipso toto, quæ est
voluntas seu appetitus elicitem, non
apparet, quomodo teneat.

Tertium denique est circa propo-
sitionem, quam affert D. Thomas,
quod res ad suam formam naturalem
habet habitudinem, ut cum non
habeat eam, tendat in ipsam, cum
vero habeat illam, quiescat in ea.
Quæ propositio implicans videtur,
quia res non habens formam suam
naturalem, caret esse hoc ipso, quod
caret forma, quia per formam consti-
tuitur in esse; quomodo ergo potest
appetere? *Nec dici potest*, quod ap-
petit formam naturalem, quæ est
proprietas, non illam, quæ est con-
stitutiva rei in se. *Nam contra est*,
quia hoc non servit intento D. Tho-
mæ; infert enim ex forma intelli-
bili appeti ipsum obiectum, non au-
tem proprietatem obiecti. Et deinde
non solum dicit, quod potest appetere
formam, quam non habet, sed etiam
quamlibet perfectionem naturalem.
Ergo condistinguit formam contra
aliam perfectionem; forma autem est
id, quod constituit, alia autem per-
fectio non potest esse nisi proprietas
aliqua vel accidens. Ergo loquitur

¹ Explicatio articuli et dubitatio circa rationem articuli.

² Le IV. 232. n. IV. sqq.

etiam de forma constituente, quæ nullatenus appeti potest, quando non habetur, quia sublata forma cessat omnis appetitus.

Ad primum RESPONDETUR Divum Thomam supponere id, quod certum est in hac materia et alias sæpe probatum ab ipso, quod intellectus in esse intelligibili constituitur determinate et specificè per formam intelligibilem, ita quod potentia intellectiva sine forma intelligibili est indifferens et indeterminata ad diversas formas intelligibiles et ad diversas intellectiones. Unde ex tali potentia solum potest sequi voluntas, prout est potentia quædam etiam indifferens ad diversos modos et determinationes appetendi. Intellectus vero actuatus et determinatus per formam intelligibilem, quæ sumitur ab obiecto, est radix et principium actus determinati ex parte appetitus. Unde optime infertur ex intellectu sic constituto et determinato per formam intelligibilem sequi inclinationem, non ad ipsam formam intelligibilem, in quantum est intentionalis species, sed ad ipsum obiectum apprehensum, quia species non est forma in esse intelligibili actuans intellectum ratione eius, quod habet de entitate accidentali, sed ratione obiecti representati. Hoc enim est, quod per se respicitur ab intellectu, ut ab illo actuatur in esse intelligibili; species autem solum se habet tamquam vices gerens obiecti. Igitur idem est sequi inclinationem ad formam intelligibilem ac sequi ad ipsum obiectum, ut intelligibiliter determinat intellectum, sive determinet per seipsum immediate sive media specie ut gerente vices sui. Quare appetitus, qui sequitur ad intellectum sic informatum, non debet esse ad ipsam qualitatem, quæ est species intentionalis, sed ad ipsum ob-

¹ Le V. 283.

iectum representatum, prout representatur conveniens, quia omnis inclinatio sequitur ad formam, in quantum dicit aliquid conveniens ipsi, ut appetatur. Potest autem in obiecto representato per speciem non solum proponi et apparere ratio obiecti convenientis ipsi intellectui et ipsi esse intelligibili, sed etiam ipsi naturæ vel aliis potentiis aut rebus. Et ideo appetitus, qui sequitur ad formam apprehensam, non solum debet esse ad appetendum id, quod intellectus est, sed etiam id, quod naturæ et aliarum potentiarum, quia omnis ista convenientia representari potest in tali obiecto.

Ad secundum respondetur concludere intentum rationem D. Thomæ. Et ad primam impugnationem dicitur ex dictis, quod ex forma apprehensa optime infertur appetitus ad ipsam in esse naturali, quia forma apprehensa non solum ostendit convenientiam apprehensibilitatis ad intellectum, sed etiam realitatis ad naturam. Et quia ex forma sequitur inclinatio ad id, quod conveniens est in forma, si conveniens est intellectui, ut apprehendatur, et natura, ut acquiratur vel fugiatur realiter, ad omne id debet se extendere appetitus, licet modus tendendi ad rem sit per cognitionem.

Ad secundam impugnationem dicitur efficaciter inferri ex forma apprehensa appetitum elicited, ut expressius significat D. Thomas q. 80. cit. art. 1., ubi videri potest Cajetanus ¹. Eo quod potentia apprehendens et ipsa apprehensio est aliquid distinctum a natura, ergo etiam oportet, quod inclinatio secuta sit aliquid distinctum ab ipsa natura, si quidem forma, ad quam sequitur, non est sola natura, sed aliquid apprehensum mediante actu elicitedo distincto ab ipsa natura, et sic etiam

ipsa actualis tendentia appetitus debet esse aliqua operatio egrediens a natura, ut conformetur ipsi formæ, ad quam sequitur. Quodsi est operatio egrediens, supponere debet potentiam, mediante qua egrediatur, quia natura creata substantialis non est immediate et per se operativa. Si vero substantia aliqua seipsa sit operativa vel operatio ipsa, ut Deus, in tali natura operatio volendi non distinguitur ab eius esse, sicut nec apprehensio ipsa et intellectio; nec tamen dicitur appetitus ille naturalis, ut distinguitur ab apprehensivo, quia vere fit per cognitionem, licet ipsa cognitio sit ipsa natura.

Ad ultimam impugnationem dicitur, quod sicut intellectus intelligit non solum sibiipsi, sed etiam toti supposito, quia omnes actus eius dirigit et de omnibus iudicat propter suam universalitatem, ita et inclinatio inde secuta non est solum sibiipsi, sed etiam toti supposito, quia illa potentia inclinans eiusdem universalitatis est atque apprehendens.

Ad tertium argumentum respondetur loqui D. Thomam absolute et indifferenter de omni forma comparata ad id, cuius est forma, scilicet ad suppositum, quod quidem respectu formæ ut constituentis non inclinatur quærendo illam, sed quiescendo in illa, sed respectu formæ distinctæ potest dari inclinatio ex parte eius, quod distinguitur, non solum quiescendo, sed etiam quærendo, quando non habet illam, sicut homo v. g. non potest inclinari ad quærendam formam hominis, quia per illam constituitur, sed quiescit in illa, bene tamen materia hominis potest inclinari ad formam hominis etiam quærendo illam, quando non habet, quia materia non constituitur ipsa forma, sed actuatur ab illa. Potest tamen res constituta per aliquam formam

appetere esse ipsius, tum quiescendo in illo quantum ad id, quod habet, tum etiam quærendo quantum ad id, quod deest, sicut appetit conservationem in esse, quia ista conservatio est aliquid superveniens et contingenter conveniens ipsi rei, scilicet continuatio existentie. Unde intellectus constitutus in actu per formam apprehensam fertur in ipsam rem vel quiescendo in illa, si iam habet, vel quærendo, si non habet. Et hoc intelligitur de quacumque perfectione, quæ tali rei conveniens esse potest, sive sit proprietas eius sive quodcumque accidens.

Quomodo vero D. Thomas procedat in hac ratione, qua probat dari appetitum elicited ex ipsa apprehensione, cum apprehensio solum sit conditio, non vero ipsa ratio formalis appetendi, ut diximus in q. 13. Phys. ¹, respondetur, quod, ut infra magis explicabitur, D. Thomas non procedit ex sola apprehensione seu ex solo apprehenso, sed ex ipsa forma apprehensa, ubi licet ly „apprehensum” sit conditio seu status, sub quo forma movet ad appetitum elicited, tamen ly „forma”, quæ tali apprehensione subicitur, rationem importat specificandi, quod infra amplius ponderabitur.

SECUNDA DIFFICULTAS.

Circa secundum punctum huius articuli, de divisione appetitus elicited, CONSTAT primo dividi in appetitum rationalem, qui dicitur voluntas, et in sensitivum, qui etiam sensualitas appellatur. Secundo, appetitus sensitivus dividitur in irascibilem et concupiscibilem.

De prima divisione non est difficultas, quod fiat in membra realiter distincta, cum unus appetitus sit corporeus, alter spiritualis, unus co-

¹ Phil. nat. 1. p. q. 13. art. 1. (II. 272 b 15).

mitetur animam separatam, alter destructo corpore non remaneat. De secunda divisione est

DIFFICULTAS, an sint diversae potentiae appetitus irascibilis et concupiscibilis, et quomodo ex diverso modo apprehensionis sumatur diversitas appetituum.

Circa quae ALIQUI SENTIUNT non esse diversas potentias. Quod attribuitur Scoto in 3. dist. 26. q. 1., et sequitur P. Suarez libro 5. de Anima cap. 4. n. 2. et 3. Fundamentum est, quia sufficit unica potentia apprehensiva ad movendum irascibilem et concupiscibilem, scilicet phantasia seu imaginativa, ergo sufficiet unica potentia appetitiva, sicut in spiritualibus unica voluntas. Sicut enim a voluntate movetur totum suppositum ideoque sufficit unica potentia universalis, ita totum suppositum movetur ab appetitu sensitivo praesertim in brutis, ergo sufficiet una potentia, praesertim quia natura semper studet compendio et unitati.

Secundo, quia actus irascibilis etiam versatur circa bonum concupitum; ordinatur enim irascibilis ad defendendum ea, quae concupiscimus. Unde dicit Aristoteles in 9. Histor. Animal. ¹, quod pugna animalium est propter res concupitas, ut propter cibos vel venerea. Et Iacobi 4. ² dicitur: «Unde bella et lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris?». Ergo convenienter eidem potentiae tribuitur concupiscere et defendere concupitum. Quomodo enim tuebitur una potentia id, quod alia concupiscit?

Tertio, quia irascibilis tendit in ipsam consecutionem rei concupitae, ergo substantialiter habet concupiscere, nec distinguitur ab eo nisi ac-

cidentaliter, quatenus vincit impetimenta huius assecutionis.

Denique, si sunt potentiae distinctae, non est assignare, quanam sit perfectior. Nam ex una parte irascibilis habet obiectum altius, utpote arduum et eminentius bonum, ex alia parte ordinatur ad concupiscibilem, quia defendit id, quod concupiscimus. Ergo melius est dicere, quod est una potentia.

NIHILOMINUS oppositum est expresse D. Thomae 1. p. q. 81. art. 2. ubi dicit esse duas species appetitus sensitivi, irascibilem et concupiscibilem, et quod non reducuntur in unum principium.

Similiter idem affirmat in 3. de Anima lect. 14. ³ circa textum 42. ⁴, ubi Aristoteles docet, quod in parte rationali est voluntas, in irrationali autem concupiscentia et ira. Et subdit: «Si autem tria in anima, in unoquoque erit appetitus».

Ratio et fundamentum est a priori ex diversitate obiecti, supposita imperfectione et materialitate appetitus sensitivi, quae non potest in aliqua superiori et universali ratione unire ista obiecta sicut voluntas. Itaque obiectum formale appetitus est bonum appetibile ordinis sensitivi; ergo illa distinguuntur in ratione formali talis obiecti, quae distinguuntur in ratione formali talis boni. Sic autem se habet obiectum concupiscibile et irascibilis; ergo ex vi obiecti formaliter et realiter distinguuntur.

Consequentia patet, quia posita diversitate obiecti, et non aliqua ratione superiori uniente illa, per se sequitur distinctio potentiarum sicut et distinctio obiectorum. Minor vero probatur, quia ut aliquid sit obiectum

¹ c. 1. (608 a 20), 610 a 33.

² 1.

³ Pa XX. 133 b, 134 a.

⁴ c. 9. (432 b 5).

concupiscibile, sufficit quaecumque ratio boni convenientis sibi; ad hoc enim ratione convenientiae tendi debet per aliquem appetitum. At vero irascibilis respicit bonum sub quadam speciali convenientia, nempe ut arduum et eminentius. Nomine autem ardui non intelligitur solum id, quod est difficile in se passive, quasi impeditum, ut possit consequi; sic enim potius retraheret appetitum et induceret fugam. Dicit autem D. Thomas lect. illa 14. ¹, quod non habet rationem, quod aliqui dicant irascibilem dicere fugam mali. Intelligitur ergo nomine ardui id, quod active est arduum, hoc est bonum ut habens eminentiam et vim ad vincendas difficultates, non quia habeat illas in se, sed quia vincit illas et resistit contrariis et corruptentibus, quae praestant impedimentum, ut dicit D. Thomas q. 81. cit. Et ideo spes divina licet pro materia respiciat Deum ut rem assequendam, tamen formaliter respicit eum ut auxiliantem seu vincentem mala. Quare bonum sub ratione vincens malum est obiectum irascibilis, non ipsum malum ut fugiendum praecise. Nam potius hoc pertinet ad concupiscentiam, quae fugit malum per tristitiam; bonum autem sub ratione convenientis est obiectum concupiscibilis. Haec autem in ipsa ratione formali boni ut appetibilis contrarias et diversas rationes formales inducunt. Nam ad alliciendum appetitum concupiscibile simpliciter allicit, arduum vero comparatione illius potius videtur horrorem et retractionem inducere, eo quod contrario modo procedit, scilicet proponendo bonum laboriosum, asperum et difficile et ut vincens per virtutem et vim ad propellendas illas difficultates. Ergo in

ipsa ratione boni appetibilis contrario et distincto modo se habent ista bona, et quasi reducuntur ad differentiam activi et passivi, quod maxime distinguere solet potentias. Nec obstat, quod unum istorum coordinetur vel subordinetur alteri, ut dicit P. Suarez ². Nam multas potentias et habitus videmus subordinari inter se, et tamen propter hoc non sunt unum, sed potius ob hoc distinctionem petunt, sicut sensus externi subordinantur internis, et artes seu virtutes inferiores superioribus; nihil enim subordinatur sibiipsi.

Cur autem in voluntate uniantur istae duae rationes boni concupiscibilis et irascibilis, nec petant duas potentias, optime explicat S. Thomas 1. p. q. 22. art. 5. et q. 25. de Veritate art. 3. ³, quia voluntas respicit universalem rationem boni sicut intellectus universalem rationem veri. Ergo sicut unicus intellectus aequivalet omnibus sensibus, ita voluntas omnibus appetitibus. Et praesertim, quia voluntas non fertur in aliquod bonum, ut determinata, sed cum quadam collatione et comparatione ad aliud bonum, quod potest comparative ad istud accipere vel relinquere. Ergo oportet, quod talis potentia, ut respicit bonum collative et comparative ad alterum, habeat eminentiam super utrumque et sub ratione superiori illa comprehendat. Cum ergo bonum irascibilis et concupiscibilis possit appeti a voluntate collative et comparative unius ad aliud, consequenter oportet, quod unico et eminenti modo utrumque respiciat, appetitus autem sensitivus non unico, sed diverso modo, quia non appetit cum comparatione unius ad aliud, sed quodlibet absolute et determinato modo. Quae est ex-

¹ Pa XX. 134 a.

² 5. de Anima c. 4. n. 3. et 4.

³ Pa IX. 382 a.

plicatio S. Thomæ 25. de Veritate art. 3. ¹

Quodsi dicas: Non posse quidem appetitum sensitivum esse simul irascibilem et concupiscibilem ea eminentia, qua voluntas, quia non respicit bonum universale neque modo comparativo et collativo; posse tamen respicere unica tendentia utrumque, sicut appetitus innatus, qui unus cum sit, et appetit centrum et motu suo tollit impedimenta, quantum potest. Ergo similiter ad eundem appetitum pertinebit appetere rem per concupiscentiam et tollere impedimenta seu vincere difficultates, quod est irascibilis.

Respondetur appetitum innatum non esse virtutem seu potentiam appetendi, sed esse habitudinem formæ ad id, quod est sibi conveniens. Unde caret appetitu ardui, ut arduum est. Nam virtus illa, qua res inanimata vincit difficultates et tollit contraria, non est virtus appetitiva, sed mere executiva, unde non mirum, quod vincat contraria, quia ad hoc ipsum ordinatur executio. Ceterum ubi appetitus est virtus et potentia superaddita respicitque ipsam arduitatem vincendi contraria non solum per modum executionis, sed etiam per modum appetibilis, oportet distinguere appetitum ardui ab appetitu concupiscibili ob diversitatem formalem boni in ratione appetibilis.

A POSTERIORI vero probatur has potentias distinguere, tum quia requirunt *distincta organa et tempera-* ⁴⁰ *menta*. Nam irascibilis requirit multum roboris et vivaciores spiritus ideoque residet in corde. Unde definitur ira, quod est « accensio sanguinis circa cor ». At vero concupiscibilis petit molliorem dispositionem et residet in hepate; per concupiscentiam enim dilatatur seu demul-

¹ Pa IX. 332 a.

cetur sanguis, sicut per tristitiam constringitur. *Distinctio autem per organa et temperamenta, distinctas potentias infert in rebus materialibus.* Et eadem ratione requiritur distinctio inter istas potentias, quia videmus *pugnare inter se passiones irascibilis et concupiscibilis* et unam mitigare alteram seu extinguere. Nec sufficit ad hoc diversitas actuum, sicut odium opponitur amori, gaudium tristitiæ, et tamen sunt eiusdem potentia. Nam contra est, quia passiones concupiscibilis et irascibilis non se mitigant et destruunt propter contrarietatem obiectorum, sicut odium et amor, vel propter solum diversum motum localem dilatationis et constrictionis, sed propter diversam alterationem et temperamentum, quia concupiscentia dilatat molliendo, imo vero accendendo exasperat, quæ sunt signa diversi temperamenti et organa, atque adeo et potentia.

Ad primum fundamentum Patris Suarez dicitur etiam potentias apprehensivas distinguere sicut et appetitus, quia sensus communis et phantasia apprehendunt res sensatas, id est ut convenienter sensui, et sic poterunt regulare concupiscibilem. *Æstimatoria autem apprehendit res non sensatas, id est secundum rationem utilis et convenientis ad ipsum totum et ad eius conservationem et defensionem, et sic regulare potest irascibilem, quæ respicit bonum laboriosum et arduum non sensatum seu secundum sensum.* Ita ex D. Thoma ¹ p. q. 81. art. 2. ad 2. constat. Quod vero dicitur de unitate voluntatis respectu concupiscibilis et irascibilis, iam solutum est et reddita differentia, quare in parte intellectiva non dividitur voluntas in irascibilem et concupiscibilem sicut in parte sensitiva.

Ad secundum respondetur irascibilem supponere concupiscibilem et ab ea originari, sicut etiam voluntas supponit intellectum et ab eo derivatur, et potentia motiva supponit appetitivam et ab ea derivatur. Nec tamen propter hoc sunt eadem potentia, sed diversæ, imo hoc est commune omnibus potentiis subordinatis, ut inferior supponat superiorem tantquam dirigentem et moventem, et tamen distinguantur. Sic ergo irascibilis respicit rem concupitam ut assequibilem vincendo difficultates, quod supponit rem esse concupitam ut fruibilem et delectabilem, et quanto maior est concupiscentia, tanto fortius insurgit irascibilis ad pugnandum et tollendum eius impedimenta. Unde irascibilis originatur a concupiscibili intendente et amante, terminatur vero ad ipsum ut fruentem pacifice, ut constat ex D. Thoma 1. p. q. 81. art. 2. Nec est inconveniens, quod una potentia tueatur, quod alia appetit, sicut quod exequatur per potentiam motivam id, quod desiderat per appetitivam, et potentia vegetativa ministrant sensitivis alimentum et spiritus, quibus indigent, et multæ aliæ potentia inferiores ministrant superioribus, et tamen sunt distinctæ.

Ad tertium dicitur, quod irascibilis appetit executionem, non tamen eo modo appetit, quo concupiscibilis, sed diverso, ut explicatum est, et ita utrique potentia convenit appetere generice sumptum, sed non sub eadem specifica ratione, ut Divus Thomas docet quæst. illa 81. art. 2. ⁴⁰ Nec obstat, quod ad eandem potentiam pertinet tendere in unum et fugere eius contrarium. Id enim verum est de simplici fuga et reiectione sui oppositi, sicut ad concupiscentiam pertinet amor et odium, tristitia et gaudium circa opposita. Ceterum tendentia ad contrarium per

¹ Pa IX. 331 a.

modum victoriae et propulsationis difficultatum, sic non sufficit simplex reiectione oppositi, sed requirit peculiarem aliquam eminentiam seu rationem formalem respicientem bonum ut vincens difficultates, sicut caritas simpliciter odit peccatum, et tamen distincta virtus penitentia datur ad destruendum illud per modum expiatiæ satisfactionis.

Ad ultimum dicitur irascibilem esse simpliciter excellentiorem concupiscibili, ut docet D. Thomas q. 25. de Veritate art. 2. ¹ eo, quod obiectum eius est excellentius, utpote bonum eminens vincens difficultates, quod maiorem activitatem debet habere, quia plus resistentia debet vincere, et quia dirigitur a nobiliori regula, id est ab æstimatoria et rationibus insensatis, quæ inter sensibilia summum locum tenent magisque accedunt ad rationem.

Nec obstat, quod deservit concupiscibili et ad eam ordinatur, imo versatur circa media, concupiscibilis vero versatur circa finem amando et fruendo. *Respondetur enim*, quod ordinatur ad concupiscibilem non absolute, sed ut pacate et quiete fruentem et remotis contrariis, quod pertinet ad superiorem vim, sicut rex ordinatur ad pacem et quietem rustici, et tamen est superior illo. Ita pax et quies concupiscibilis est finis ipsius irascibilis, et tamen est superior concupiscibili respicitque ipsam non ut finem cuius gratia, sed ut finem effectum, quia ordinatur ad fruitionem ipsam efficiendo illam ut pacatam et a contrariis defensam. Et similiter non versatur circa media absolute sumpta, sic enim etiam pertinet ad concupiscibilem, sed circa media ut defensam et resistendo difficultatibus, quod est respicere media modo superiori et eminentiori, sicut requiritur ad vincendas difficultates, imo non solum media,

sed etiam finem ipsum respicit non sicut concupiscibilis præcise desiderando, sed respicit ut assequendum, difficultates vincendo, quod est respicere sub maiori activitate et virtute ipsum finem.

Circa aliam difficultatem supra¹ positam, quomodo sumatur diversa ratio formalis distinguendi appetitus ex diverso modo apprehensionis, ut sumit D. Thomas 1. p. q. 81. art. 2., cum tamen apprehensio solum se habeat ut conditio ipsius finis seu boni appetendi, *respondetur*, quod ipsa apprehensio formalis, ut dicitur applicationem rei appetibilis ad appetitum, non est formalis ratio specificans vel distinguens ipsos appetitus, sed tantum conditio applicans. Ceterum ipsum appetibile, quod tali apprehensioni seu applicationi subest, distinguit appetitus secundum diversum modum proportionis ad istum vel illum appetitum. Itaque apprehensio radicalis ex parte ipsius obiecti appetibilis, quatenus fundat apprehensionem magis vel minus universalem aut ut simpliciter amabile vel secundum rationem ardui et vincendis difficultates aut secundum alias similes rationes, sic pertinet ad rationem formalem specificantem et distinguentem appetitus. Ipsa vero apprehensio non radicaliter ex parte obiecti, sed formaliter sumpta ex parte potentiae, applicationem seu conditionem dicit, non rationem formalem; quod expresse deducitur ex D. Thoma q. 25. de Veritate art. 1. ad 6.² et 22. art. 4. ad 1.³ et 1. 2. q. 30. art. 3. ad 2., prout ostendimus et deduximus in 2. Phys. q. 13. art. 1.⁴, ubi etiam ostendimus, quomodo

apprehensio ita sit conditio finis, quod non sit supplebilis, eo quod non possit aliquid esse volitum, quin præcognitum. Videatur ibi.

ARTICULUS II.

QUÆ SIT RADIX LIBERTATIS IN VOLUNTATE.

DARI liberum arbitrium in nobis tum ex sacris litteris, tum experientia ipsa notius est, quam ut probatione indigeat. Dicitur enim Eccli. 15. 5: « Reliquit eum in manu consilii sui », et Iosue 24. 6: « Optio vobis datur, eligite hodie, quod placuerit », et 1. Cor. 7. 7: « Potestatem habens suæ voluntatis » etc. Denique, quot peccata, tot sunt testes libertatis nostræ, sine qua nullum potest esse peccatum.

DIFFICULTATES autem, quæ circa libertatem istam explicandam ortæ sunt, variæ et multiplices ac pene inextricabiles factæ sunt. Plura ad theologos pertinent. In præsentia ad tria capita reducimus, secundum quod libertas voluntatis ad tria potest respicere: *Primo* ad radicem internam, ex qua oritur; *secundo* ad causam externam, ex qua dependet, quæ est Deus eiusque concursus, quomodo cum illo componatur contingentia voluntatis; *tertio* ad obiectum, circa quod versatur, quomodo videlicet ab illo habeat indifferentiam vel necessitatem.

Circa primum punctum⁵ SUPPONO, quod libertas formaliter in voluntate consistit, ut docet D. Thomas 1. p. q. 83. art. 3., tum quia a voluntate

elicitor præcipuus actus liber, qui est electio, eo quod maxime resplendet libertas actionis in eligendo unum et reiiciendo aliud, electio autem est actus voluntatis, quia versatur circa bonum; eligitur enim id, quod est conveniens, reiicitur autem id, quod disconveniens, quæ est ipsa ratio boni aut mali. Tum quia dominium, quod maxime pertinet ad potestatem liberam, formaliter invenitur in voluntate, eo quod de illo dicimur habere dominium, quo utimur, cum volumus, et quod est in manu nostra. Unde non debet esse a principio extrinseco totaliter, sic enim solum passive et non dominative erga illud nos haberemus, sed debet esse a principio intrinseco, et non potest esse ex impetu naturæ, sic enim esset omnino determinatum, non indifferenter et cum potestate ad utendum vel non utendum, quod requiritur ad dominium, natura autem ex determinatione agit. Nec potest esse solum principium cognoscitivum, quia hoc etiam necessitatur et determinatur ab ipso obiecto et ex naturalibus principiis. Ergo oportet quod sit principium voluntarium, quod est ipsa voluntas. Unde tunc maxime dicimur esse voluntarii in aliquo actu, quando cum pleno dominio illum agimus, et non interveniente aliqua necessitate vel servitute.

DICO ERGO PRIMO: Indifferentia libertatis consistit in potestate dominativa voluntatis non solum super actum suum, ad quem movet, sed etiam super iudicium, a quo movetur. Ut explicetur conclusio, oportet distinguere rationem indifferentiæ, quæ opponitur necessario et constituit liberum. Unumquodque enim contrarium magis elucescit ex ordine ad actum contrarium. Igitur necessarium, ut dicit D. Thomas q. 22. de Veritate art. 6. 1, importat duo:

Primum est esse fixum et immutabile, et sic opponitur casuali seu contingenti et fallibili. *Secundum* est, quod sit determinatum ad unum cum cetera potestatis ad plura, et sic opponitur libero, quod est cum potestate ad utrumlibet, sive habeat contingentiam sive non. In Deo enim liberum caret contingentia et habet omnimodam infallibilitatem cum summa libertate.

Indifferentia etiam est duplex, alia passiva sive potentialitatis, alia activa sive potestatis. *Prima* est imperfecta et non conducit ad agendum, sed magis obest. Quanto enim aliquid magis est potentiale ad plura et indeterminatum, magis elongatur ab agendo et indiget determinari et actuari, ut de facto operetur. Quare ista indifferentia potentialitatis non est de ratione liberi, sed si invenitur in agente libero, est imperfectionis, quia non est sufficienter in actu, et ita quanto magis tollitur et removetur ista potentialitas, tanto magis perficitur libertas, quia reducit in actum.

At vero *potentia activa* seu potestatis adhuc est duplex: Quædam est indifferentia solum *per modum universalitatis in agendo*, quatenus aliqua causa est æquivoca, et non solum unum effectum agere potest, sed etiam plures et diversæ speciei. Et hoc etiam potest inveniri in causis necessariis; nam etiam sol plura potest agere, et sensus et intellectus plures actus elicere. Alia est *indifferentia dominativa* seu arbitrativa, quæ ita habet eminentiam ad agenda plura, quod non potest obligari et coarctari ad agendum, sed potest agere vel non agere. Et hanc indifferentiam dicimus consistere in hoc, quod non solum habeat potestatem super actum seu effectum, ad quem movet, sed etiam super iudicium

¹ 382 a 6.² Pa IX. 379 b.³ 1. c. 319 a.⁴ Phil. nat. 1. p. q. 13. art. 1. (II. 272 b 15).⁵ 14.⁶ 15.⁷ 37.⁸ de quo solo hoc art. agitur.¹ Pa IX. 322.

cium, a quo movetur, ita quod in manu sua habeat discernere et iudicare et avertere illud iudicium, a quo movetur, quod quia non habet brutum, cuius appetitus non potest avertere iudicium semel positum, ideo caret libertate.

Ita docet D. Thomas q. 24. de Veritate art. 1. in fine ¹, ubi inquit: « Homo per virtutem rationis iudicans de agendis potest de arbitrio suo iudicare, in quantum cognoscit rationem finis et eius, quod est ad finem, et habitudinem et ordinem unius ad alterum. Et ideo non est solum causa suiipsius in movendo, sed etiam in iudicando. Et ideo est liberi arbitrii, ut si diceretur liberi iudicii de agendo vel non agendo ». Et ibidem art. 2. ² inquit: « Iudicium est in potestate iudicantis, secundum quod potest de suo iudicio iudicare; de eo enim, quod est in nostra potestate, possumus iudicare. Iudicare autem de iudicio suo est solius rationis, quæ super suum actum reflectitur et cognoscit habitudinem eorum, de quibus iudicat et per quæ iudicat. Unde totius libertatis radix est in ratione constituta ». Et de eodem videri potest 1. p. q. 83. art. 1. et q. 6. de Malo art. 1. ³

ET RATIO EST, quia ut voluntas habeat plenum dominium suarum actionum, oportet, quod a suo movente non coarctetur et determinetur, sed potius ab ipso movente eius libertas et indifferentia conservetur et perficiatur. Ergo oportet, quod habeat potestatem, non solum super id, ad quod movetur, sed etiam super id, a quo movetur, quod est iudicium, et hoc est habere potestatem dominativam, id est potestatem arbitrandi et discernendi.

Consequentia patet, quia si semel

¹ Pa IX. 351 b.

² l. c. 354 a.

³ Pa VIII. 310.

posito iudicio voluntas non posset arbitrari de illo nec haberet potestatem supra suum movens, hoc ipso vel maneret totaliter alligata illi iudicio, et sic non maneret libera, sicut in brutis posito iudicio appetitus alligatur illi et non potest illud avertere, vel non posset homo pro sua voluntate disponere de agendis et applicare intellectum ad arbitrandum, sed casualiter gubernaretur.

Nec potest instari in præmotione Dei, supra quam non habemus potestatem, ut possimus illam avertere, et tamen sumus liberi.

Respondetur enim, quod, ut infra et seq. art. dicemus, præmotio Dei etsi non sit dependens a nostra potestate, est tamen propter suam universalitatem radix et principium nostræ potestatis et modi indifferentis et dominii. Unde etsi non possit voluntas super ipsam, non tollitur libertas, quia potius ab illa datur super omnes potentias animæ, non super id, quod est extra, qualis est Deus. At vero si supra iudicium internum non haberet dominium, careret libertate dominativa super omnes potentias animæ et supra præcipuam, quæ ceteras dirigit, scilicet intellectum.

Quodsi dicas voluntatem Dei esse liberam, et tamen non posse iudicium suum semel habitum mutare vel avertere, quia est immutabile. Similiter angelus post perfectam electionem manet inflexibilis iudicii nec potest illud avertere, et tamen est liber. Ergo libertas non petit dominium supra iudicium suum.

Respondetur voluntatem Dei ita habere in manu sua suum iudicium, quod est ipsummet iudicium suum, et ita operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. Sed quia hoc iudicium est summe perfectum nec ope-

ratur operatione temporali, sed æterna, ideo dominium voluntatis eius non est dominium mutandi iudicia et actus suos, faciendo illos temporales de æternis, sed iudicium illud unicum existens et immutabile quoad entitatem potest libere mutare omnia obiecta, et propter eminentiam suam habere rationem volitionis et nolitionis eiusdem obiecti. Unde talis causa eadem manens potest immutare omnia et non causare idem propter eminentiam suam ad omnia, licet semel applicato actu illo pro volitione determinate non possit immutari talis respectus, quia æternus est, licet in ipsamet æternitate ex meritis obiecti potuisset oppositum velle, non tamen ex suppositione, quod iam est volitum.

Ad illud vero de angelo dicitur, quod modo etiam potest mutare iudicia circa illas res, de quibus non perfecte et totaliter deliberat. De illis vero, de quibus iam perfecte deliberavit, dicitur esse inflexibilis iudicii, non ex defectu dominii et potestatis supra illud iudicium, sed ex perfecta et totali adhesionem ad illud, et ita ex sua voluntate fit immobilis, non contra illam. Et simpliciter habet dominium illius iudicii etiam quoad mutationem, quia potuit non eligere illud a principio, licet ex suppositione, quod velit adherere illi, non possit illud mutare propter perfectam comprehensionem rerum et perfectam determinationem ad id, quod eligit ex tali comprehensione. Et hoc est simpliciter esse liberum, solum vero ex suppositione, quod sic perfecte velit adherere, esse immobilem.

DICO SECUNDO: Proxima et immediata radix libertatis in voluntate est indifferentia iudicii in ratione.

Constat ex eisdem locis D. Thomæ allatis. Et specialiter videri potest

1. 2. q. 17. art. 1. ad 2., ubi inquit: « Radix libertatis sicut subiectum est voluntas, sed sicut causa est ratio ». Et idem habet 1. p. q. 83. art. 1. et q. 24. de Veritate art. 1. ¹ et q. 6. de Malo art. 1. ² et 1. Contra Gent. cap. 85. RATIO vero sumitur ex præc. art., quia omnis appetitus elicited sequitur ad apprehensionem seu ad formam apprehensam. Sed voluntas prout libera est appetitus elicited, ergo ut sic debet sequi et radicari in aliqua apprehensione indifferenti. Nec enim inclinatio potest excedere vim formæ, ad quam sequitur, et habere in se plus quam contineatur in forma. Ergo appetitus ille prout indifferens non potest sequi ex forma apprehensa sine indifferentiâ, quæ est forma determinata et coarctata ad unum. Unde videmus, quod quando iudicium caret omni indifferentia et solum est coarctatum ad unum, motus, qui sequitur in voluntate, est indeliberatus et carens libertate. Ergo ita dependet appetitus ut liber a forma apprehensa indifferenter, sicut quilibet appetitus elicited a forma apprehensa et cognita ut sic.

DIFFICULTAS vero est, an taliter requiratur indifferentia iudicii ad libertatem voluntatis, ut stante iudicio indifferenti repugnet voluntatem necessitari.

Quæ quæstio non potest latius disputari in præsentia, quia multa tangit, quæ ad determinationem voluntatis spectant, sed breviter punctum difficultatis attingemus, quantum deservit ad explicandam libertatem voluntatis. In hac ergo difficultate P. Suarez prolegomeno 1. de Gratia cap. 4. tenet id non repugnare, nec ex parte omnipotentia divinæ, quia potest voluntatem creatam, quando voluerit, ubi voluerit et quo-

¹ Pa IX. 351.

² Pa VIII. 310.

modo voluerit, immutare, ut docet Augustinus in Enchiridio cap. 98. ¹ Ergo posito iudicio indifferenti potest voluntatem immutare ad necessitatem. *Ex parte autem voluntatis* non est repugnantia, quia cum potestas dominativa habeat duas partes, scilicet ad agendum et non agendum, poterit impediri quoad unam partem et quoad aliam ordinari a Deo ad operandum, impedita potestate ad agendum aliud. Cum enim omnis potestas creata sit subiecta et derivata a divina, potest impedire illam quoad unam partem, negando v. g. concursum suum ad nolendum, et dando solum concursum ad volendum. *Accedit*, quod in re prædeterminatio physica, quam ponunt thomistæ, datur a Deo stante iudicio indifferenti et antecedenter ad usum libertatis immittitur illa qualitas in voluntatem, qua determinatur ad unam partem tantum, ita quod illa posita voluntas non potest resistere et oppositum facere. Quæ licet ab illis non vocetur necessitas, sed determinatio, tamen in re nihil amplius requiritur ad necessitandum, quia illa qualitas extrahit voluntatem a sua naturali indifferentia. *Denique* Divus Thomas q. 22. de Veritate art. 8. ² fatetur posse voluntatem necessitari a Deo, sed non cogi.

NIHILOMINUS DICO TERTIO: Repugnat necessitari voluntatem stante iudicio indifferenti, quo dirigitur voluntas in illa operatione.

Hæc conclusio communiter tenetur inter recentiores thomistas, ut indicat Mag. Bañez l. p. q. 19. art. 10. dub. 1. § *Sed dicis*, Alvarez in lib. 12. de Auxiliis disp. 116. n. 9., et tenet etiam P. Vazquez l. p. disp. 99. cap. 8., et videri etiam potest disp. 90. cap. 2. n. 8. et disp. 98. cap. 5. n. 31. **RATIO VERO EST**, quia ad hoc, ut

necessitetur voluntas stante iudicio indifferenti, requiritur, quod ponatur in voluntate tale impedimentum, quod non solum de facto efficiat unum, et non aliud; hoc enim quotiescumque de facto operatur, intervenire debet, neque enim potest utrumque oppositum operari, sed alterum tantum. Requiritur ergo tale impedimentum, quod impediatur voluntatem, non solum ne faciat, sed ne facere possit oppositum, etiamsi ab indifferenti iudicio moveatur. Implicat autem, quod non destructa voluntate tollatur ab ea potentia, ne possit oppositum eius, quod proponitur sibi cum indifferentia, siquidem hoc essentialiter postulat potentia voluntatis, ut respectu obiecti determinate et sine indifferentia propositi moveatur voluntas determinate et sine indifferentia, respectu autem obiecti indifferentis habeat potestatem ad utrumlibet. Ergo si tollitur per impedimentum, non solum quod de facto non faciat hanc partem vel omittat, sed quod non possit oppositum respectu obiecti indifferentis, hoc ipso tollitur per tale impedimentum potentia voluntatis et essentialis eius ratio.

Quod præsertim urgetur, quia non stat obiectum indifferens proponi, et non moveri voluntatem ab illo ut indifferenter proposito, alias si ab illo non movetur vel movetur ab alio vel a nullo. A nullo moveri non potest, quia sic ferretur voluntas in incognitum vel omnino nihil ageret, quod est non moveri nec necessitari ad aliquem actum, sed suspendi ab omni actu. Si ab alio, vel ut indifferenti vel ut necessario et determinato. Si ut indifferenti, est eadem ratio, ac de primo. Si ut necessario, tollitur casus, in quo procedimus, nempe quod stante iudicio indifferenti

voluntas necessario velit. Unde etiam in hoc casu iudicium ipsum indifferens non ligatur, ut solum repræsentet unum et occultet aliud, ex cuius repræsentatione constat eius indifferentia. Tunc enim destruitur casus, quia non manet iudicium indifferens, sed id, quod repræsentatur et proponitur solum apparet ut determinatum ad unum, et sic est perinde ac si iudicium indifferens non sit. Si autem iudicium indifferens ad utrumque apparet et movet, ergo supponit in voluntate esse potentiam hic et nunc mobilem ad utrumlibet, siquidem a movente indifferenti hic et nunc movetur. Stante autem potentia mobili ad utrumlibet et de facto sic mota ab obiecto, non stat tolli potentiam, ne possit utrumlibet, quod requiritur ad hoc, ut necessitetur. Ergo implicat necessitari voluntatem stante iudicio indifferenti movente voluntatem, siquidem non habet aliud motivum ex parte obiecti.

Denique alia est implicatio, quia dictamen iudicii indifferentis est illud, quod proponitur voluntati cum advertentia, quod operetur circa illud, si velit; sic enim proponitur, quod ex vi propositionis potest omittere. Quamdiu enim hoc non advertitur, remanet naturalis et indeliberata propositio sicut in actibus primis. Stante ergo iudicio indifferenti cum illa plena advertentia, si Deus necessitat voluntatem per suam impressionem vel concursum, aut destruit illud iudicium aut conservat. Si destruit, non currit casus, sed stat pro nobis, quia tunc non stante, sed destructo iudicio indifferenti necessitatur voluntas. Si conservat, ergo conservat falsam advertentiam, quia iudicium indifferens est illud, quod proponitur cum plena advertentia et tali iudicio, quod possit omittere, et tamen voluntas tunc alligata et coarctata non potest omittere. Quo-

modo ergo continuatur indifferentia iudicii, quod talem advertentiam petit?

Dices illam advertentiam solum esse, quod possit voluntas omittere, quantum est ex meritis obiecti, quod in illo casu etiam verificatur, siquidem non ex vi obiecti, sed ex impressione extrinseca necessitatur voluntas.

Sed contra est, quia illa advertentia, quæ præcise ex meritis obiecti est, et non absolute, non est practice indifferens. Nam si voluntas sentit se impeditam, ita quod non possit resistere, quia in illa datur illa determinatio et coarctatio, ergo perinde est tali voluntati sic affectæ proponere aliquid ut indifferens ex meritis obiecti, ac si proponeretur aliquid indifferens appetitui bruti. Hoc enim esset proponere aliquid ut indifferens potentia impedita ad utendum illo, et sic non movebitur illa potentia ab illo dictamine ut indifferenti, sed solum ab altera parte illius dictaminis; ergo vel altera pars occultatur seu non proponitur voluntati vel proponitur. Si proponitur, ergo movet illam sub ratione indifferentia, cum tamen potentia voluntatis supposito impedimento indifferens non sit, sed necessitata, et non potens nisi ad unum sicut potentia bruti. Si autem occultatur et solum proponitur una pars dictaminis, ergo non manet dictamen indifferens, siquidem non proponitur cum indifferentia, et sic verum est, quod stante dictamine indifferenti, et non reducendo illud ad dictamen determinatum et necessarium, non tollitur indifferentia voluntatis, quia manet potentia mobilis ab indifferenti iudicio, si iudicium ipsum indifferens stat; iudicium enim ipsum indifferens motio est indifferens voluntatis.

AD FUNDAMENTUM OPPOSITUM patet ex dictis istam repugnantiam esse ex parte voluntatis, ut est po-

¹ Migne P. L. XL. 277.

² Pa IX. 324 b.

tentia mota et subordinata iudicio; sic enim non stat subordinari iudicio indifferenti moverique ab illo stante indifferentia, et voluntatem ipsam manere sine potentia ad utrumlibet, ut explicatum est. Unde quando dicitur potestatem voluntatis nostræ totaliter esse subiectam voluntati divinæ, respondetur ita esse, sed convenienti modo, non repugnanti. Conveniens autem modus est, ut subiciat Deus voluntatem sibi non contra radicem indifferentiæ illius, quæ est iudicium indifferens, sed iuxta illud vel mutando dictamen indifferens, si voluntas necessario operatur est. Et similiter potest Deus movere et mutare voluntatem, quando voluerit, et quomodo voluerit, quia potest mutare dictamen indifferens in aliud indifferens, ut velit libere, vel in necessarium, ut feratur necessario, vel totaliter suspendere, ut nihil velit, non tamen ut stante indifferenti iudicio necessario velit.

Ad id, quod dicitur de prædeterminatione physica, quam nos ponimus, *respondetur* esse longe disparem rationem, ut dicemus seq. art., quia hæc physica motio non coarctat potestatem voluntatis, sed aperit cor intendere his, quæ proponuntur per rationem, sicut dicitur Act. 16. ¹ de Lydia purpuraria, « cuius Dominus aperuit cor intendere his, quæ a Paulo dicebantur ». Itaque sunt oppositæ motiones, physica prædeterminatio, quæ aperit cor, et physica motio, quæ potestatem cordis claudit necessitando ad unum, et arguere ab uno ad aliud non habet apparentiam, et multo minus, quod dicit P. Suarez cit. loco n. 17. in fine, quod prædeterminatio physica extrahit voluntatem a sua connaturali indifferentia, quod est non distinguere de indifferentia potentiali seu suspensiva et de activa seu do-

¹ 14.

minativa. Nam a prima extrahit prædeterminatio, quæ actu movet ad operandum actum determinatum, sed non ad operandum determinate ex parte modi operandi, et ideo conservat secundam indifferentiam, quæ ex parte modi operandi se tenet. Et omnia moventia voluntatem ad hoc movent, ut voluntas non maneat perplexa et suspensa, sed ut actum determinatum eliciat, non tamen ut modum volendi et se libere determinandi tollant. Et cum in isto genere Deus sit actualissimum et universalissimum agens et radix ipsa libertatis, movet ipsam voluntatem ultima actualitate ad actum, ut non sit perplexa et suspensa circa ipsum, eius tamen modum operandi conservat, qui est modus se determinandi, licet dependenter a motione divina, quæ licet ex parte Dei immutabilis et infallibilis sit, ex parte tamen effectus, quem operatur, aliquid liberum et mutabile operatur.

Quodsi tandem quæras, quid sit ista libertas seu dominativa potestas in ipso actu libero et elicitio, *respondetur* multos sentire solum esse denominationem extrinsecam, non aliquid physicum, ut docet P. Vazquez 1. 2. disp. 34. cap. 3. referens se ad disp. 95., ubi de actu peccati et moralitate eius id docet, consistere scilicet in respectu ad obiectum dissonum, qui respectus est denominatio rationis seu relatio rationis. Nam idemmet actus amoris secundum entitatem elicitus cum plena advertentia est liber, remota advertentia non est liber, ordo autem in actu ad plenam advertentiam ordo rationis est et denominatio extrinseca, quia non procedit actus realiter ab ipsa advertentia, sed regulatur extrinsece ab illa. Et idemmet actus caritatis in via, si continetur separata anima cum visione beata, vel

quotidie cum animæ purgatorii beatificantur, actum caritatis, in quo actualiter perseverant, continuant visa Dei essentia, quia caritas non excidit, sed eiusdem speciei est in via et in patria, et tamen in via est actus liber, in patria necessarius. Ergo idem actus numero transfertur de libero in necessarium, et sic non ponit aliquid reale intrinsecum immutans actum.

Ceterum difficultas hæc non est magni momenti. Satis tamen probabile est actum liberum in ratione libertatis realem aliquam habitudinem dicere ad suum principium liberum, ratione cuius dicitur in actu secundo liber. Ratio est, quia licet actus non procedat realiter ab advertentia iudicii, procedit tamen realiter a voluntate, quæ realiter dependet et movetur ab obiecto proposito per iudicium. Ergo si advertentia mutatur, mutatur iudicium regulans ipsam voluntatem, quia sine advertentia non applicatur nec regulatur ipsam. Ergo etiam habitudo voluntatis ad tale iudicium habens distinctam advertentiam mutatur, sicut si simile respicit alterum simile, si mutatur unum, mutatur relatio seu respectus ad illud. Constat autem, quod voluntas respicit realiter intellectum et dictamen eius sicut mobile suum movens. Ergo mutato dictamine incipit novo respectu reali illud respicere, quia est novum movens respectu voluntatis mobilis. Ergo similiter actus huius mobilis incipit nova relatione respicere illud dictamen et advertentiam liberam eius, secundum quam movetur et a qua realiter pendet. Ergo cum libertas actus consistat in respectu et habitudine ad principium liberum, et hoc principium sit voluntas ut mota et dependens realiter a tali iudicio (sive physice, sive moraliter, dummodo realis dependentia sit), consequenter est sufficiens fundamentum, ut realis

relatio detur in ipsa ratione liberi, quæ est in actu voluntatis. Quare licet advertentia non sit principium effectivum actus liberi, est tamen motivum ex parte obiecti, ab obiecto autem movente aut terminante realiter dependet actus, et realiter respicit illud relatione mensurati ad mensuram (quæ realis est) et mobilis ad suum movens. Similiter adventiente visione Dei clara, sine dubio existimo valde mutari voluntatem in actu amoris, aut non eundem numero continuari, quia incipit procedere ille amor non solum cum maiori intensione quam antea, quod sufficiebat ad mutationem realem etiam in eodem actu, sed exit cum excellentiori perfectione tamquam actus quiescentis in fine habentis summum gaudium, maximum fervorem et multas alias perfectiones, quæ vel petunt novum actum exire vel eundem notabili mutatione reali, sicut etiam quando intenditur amor, licet maneat idem actus, realiter tamen perficitur et immutatur. Caritas ergo non excidit, sed tamen perficitur.

ARTICULUS III.

QUOMODO ORIGINETUR LIBERTAS VOLUNTATIS A RADICE EXTRINSECA, QUÆ EST DEUS.

Sicut libertas voluntatis dependet a radice intrinseca, quæ est indifferentia iudicii, ita dependet a radice extrinseca agente, quæ est Deus, et ab obiecto indifferenti, circa quod versatur.

TOTA DIFFICULTAS consistit in componendo contingentiam et indifferentiam voluntatis cum summa immutabilitate et infallibilitate Dei moventis, de quo latius spectat ad theologos. Nobis sufficit in præsentis sententiam D. Thomæ proponere et notare ea, quæ conducunt ad sol-

venda argumenta seu sophismata, quæ in hac parte mirum in modum multiplicantur.

IGITUR D. Thomas perpetuo reducit libertatis et indifferentiæ nostræ conservationem in actibus suis ad ipsam dependentiam et participationem, quam habent a motione et participatione divina, quæ propter suam universalissimam virtutem non solum habet movere et determinare ad actum faciendum, sed etiam participare et communicare ipsum modum, quo causa debet illud facere. Infallibilitas autem, quæ fundatur in universalitate virtutis præbentis omnia tam substantiam quam modum actus, impossibile est, quod destruat modum operandi liberum, quia præbet et communicat illum ex ipsa universalitate operandi omnia. Quare universalitas operandi infert infallibilitatem, quia si omnia comprehendit, non potest deficere in tota universalitate. Et infallibilitas universalitatis non violenter nec contra modos causarum inferiorum operatur, sed dando illos et conservando consequitur infallibilitatem.

Videndus est D. Thomas q. 6. de Malo art. 1. ad 3. ¹, ubi inquit: «Deus movet quidem voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest, sed propter naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas, sicut etiam in omnibus providentia divina infallibiliter operatur, et tamen a causis contingentibus proveniunt effectus contingenter, in quantum Deus omnia movet proportionabiliter unumquodque secundum modum suum». Idem docet l. p.

q. 19. art. 8. et 3. Contra Gent. cap. 94., ubi inquit: «Hoc quod ponitur provisum esse a Deo, ut sit futurum, si sit de genere contingentium, poterit non esse secundum se consideratum; sic enim provisum est, ut sit contingens potens non esse. Non tamen est possibile, quod ordo providentiæ deficiat, quin contingenter eveniat. Unde potest poni, quod iste non sit regnator, si secundum se consideretur, non autem, si consideretur ut provisum». Et in l. ad Anibaldum dist. 47. quæst. unica art. 4. ad 2. ² inquit, quod «licet contrarium eius, quod est volitum a Deo, non possit stare cum voluntate divina, possibilitas tamen ad contrarium potest stare cum ea propter contingentiam causæ mediæ, et hoc sufficit ad hoc, quod effectus sit contingens, et non necessarius». Et quod loquatur de voluntate Dei ut prædeterminante causas istas, patet ex his, quæ docet in corpore articuli ³, quod «voluntate Dei non solum res in esse producuntur, sed etiam rebus producendis modum, quo producantur, prædeterminavit. Unde cum voluntas Dei efficaciter impletur, oportet, quod res fiant et eo modo fiant, sicut voluntas divina disposuit». Quare prædeterminatio Dei secundum D. Thomam non solum prædeterminat effectum causæ, sed etiam modum ipsum, quo causare debet, scilicet modum contingentiam seu libertatis vel necessitatis, et ideo nullum istorum modorum tollit, sed perficit.

Denique videndus est D. Thomas l. Periherm. lect. 14. ⁴, ubi inquit, quod «voluntas divina intelligenda est ut extra totum ordinem entium existens, ut causa quædam profundus totum ens et omnes eius diffe-

¹ Pa VIII. 311 b.

² Pa XXII. 125 b.

³ l. c. 125 a.

⁴ Le I. 70. n. 22.

rentias. Sunt autem differentie eius possibile et necessarium, et ideo ex ipsa voluntate divina originantur necessitas et contingentia in rebus et distinctio utriusque secundum rationem proximarum causarum. Ad effectum enim, quos voluit necessarios esse, ordinavit causas necessarias; ad effectus vero, quos voluit esse contingentes, ordinavit causas contingentes agentes, id est potentes deficere. Et secundum harum conditionem causarum effectus dicuntur vel necessarii vel contingentes, licet omnes dependeant a voluntate divina sicut a prima causa, quæ transcendit ordinem necessitatis et contingentiam.

Ita D. Thomas. In quam doctrinam sine dubio Caietanus incidit l. p. q. 22. art. 4. ¹, qui non inveniens aliquid, quod perfecte quietaret intellectum in componendo inevitabilitatem divinæ providentiæ cum inevitabilitate effectus liberi seu contingentis, nec reperiens aliquid a Divo Thoma dictum super hoc tandem dicit suspicari, quod sit aliquid in Deo eminentius et altius quam inevitabilitas vel inevitabilitas, ut ex passiva provisione eventus neutrius combinationis alterum membrum sequatur. Et si sic est, inquit, quiescit intellectus non evidentia veritatis, sed altitudine inaccessibili veritatis occultæ. Magis ergo quiesceret Caietanus, si hoc ipsum reperisset in D. Thoma, sicut habet in isto loco, ponendo in Deo aliquid eminentius quam necessitas vel contingentia, a quo derivetur contingentia ipsa et necessitas in causis. Et illam eminentiam vocamus nos infallibilitatem, quæ non extrahit causas a suo modo vel indifferentia, sed potius illam dat et præbet. Unde implicat, quod aliquid ei resistat, quia si resisteret, hoc ipsum derivaretur a Deo,

quia operatur omnia, et sic iam non esset resistentia, sed datio seu donatio. Dat tamen Deus ipsum posse resistere et posse facere oppositum. Unde quando dicitur, quod inspirationi divinæ potest resisti, non intelligitur de resistentia respectu ipsius causalitatis et ordinis divini in causando, huic enim universalissimo modo nihil potest resistere, cum extra totum illum ordinem nihil ponatur, sed intelligitur de resistentia respectu obiecti propositi et effectus, ad quem est illa inclinatio et motio. Quare in ipsa universalitate operandi et movendi omnes causas, tam quoad substantiam actus quam quoad modum, fundatur infallibilitas in agendo ex parte Dei simul cum omnimoda mutabilitate, contingentia et libertate ex parte nostra; hanc enim causat illa universalissima Dei causalitas. Et ideo eius causalitas inevitabilis est, quia universalissima et omnia complectens; et tamen effectus in se et secundum ordinem inferiorum causarum est mutabilis, quia hoc ipsum causat Deus, et sic non lædit, cum causa et radix illius sit.

SED DICUNT ALIQUI DISCIPULI SCOTTI sufficere ad hoc ipsum decretum et voluntatem Dei sine motione et qualitate aliqua physica operante in voluntatem et præeunte nostram libertatem. Nam physica qualitas nec ab antiquis fuit nominata nec est possibilis, quia nihil creatum potest esse altius voluntate et ei dominari, sicut illa qualitas seu motio deberet dominari voluntati. Nec si daretur, libertatem relinqueret, quia movet determinate ad unum, et non cum ea eminentia, qua voluntas divina, quæ infinita est. Illa autem qualitas infinita non est, et sic movet Deus, inquit, per sympathiam quamdam, quia posito eius decreto statim flectitur et obedit creatura.

¹ Le IV. 269. n. VI. sq.

Sed contra est, quia hoc ipso quod aliqua virtus est superior in agendo respectu alicuius mobilis, oportet, quod mobile subiciatur non solum virtuti moventi, sed etiam motui eius. Si enim est mobile, debet esse capax motus seu subici virtuti ut actualiter moventi. Ergo hoc ipso, quod voluntas est mobilis et inferior seu subiecta virtuti divinæ, debet esse inferior eius motione; motio enim non operatur ratione suæ entitatis, sed ratione virtutis, cuius est motio, sicut motio artificis subicit sibi materiam artis. Non est ergo causa aliqua creata altior voluntate, ut possit illam movere intus, sed tamen motio divina, licet entitative sit entitas creata, virtute tamen divina agit et subdit voluntatem Deo.

Nec tollit hæc motio libertatem, sed præstat, quia dat non solum facere determinatum actum, sed modum, quo actus faciendus est, scilicet ut libere fiat et cum potestate differenti, quam non lædit, sed causat ut radix eius. Quin potius *sympathia* illa, qua creatura subordinatur Deo, multo magis tollit libertatem aut non habet infallibilitatem in se intrinsece. Etenim *sympathia* illa si datur, consistit in naturali quadam sequela et necessaria subordinatione, quam habet creatura ad Deum, ut ipso volente non possit non sequi operatio in creatura. Ergo posita Dei voluntate et decreto voluntas nostra naturali sequela et ex ipsa vi et pondere naturæ, quatenus creata est, prorumpit in actum. Ergo multo magis tollitur libertas per istam *sympathiam* seu naturalem sequelam quam per positivam Dei motionem, siquidem posita Dei voluntate naturali sequela sequitur ille voluntatis actus, et sic fiunt hic omnes consequentiæ, quæ in prædeterminatione physica, quod

non possit voluntas resistere illi Dei voluntati, quod maneat determinata ad unum etc. Et hoc tanto fortius, quanto non dependet hoc ab aliqua Dei operatione perficiente et actuante, sed solum naturali sequela voluntatis id sequitur.

Si autem non sequitur naturali sequela, posita voluntate Dei, sed naturali quadam et contingenti sequela, sequitur, quod posita voluntate Dei non manet infallibile, quod effectus fiat, sed oportebit per aliquam operationem vincere illam contingentiam, et non per solam *sympathiam*. Quodsi potest subiectio creatæ voluntatis ad Deum fundare infallibilitatem operandi sine necessitate, cur non poterit qualitas illa creata, quæ est virtus Dei, fundare eandem infallibilitatem, non necessitando voluntatem? Quam qualitatem physicam licet antiqui sub hoc nomine et significatione non ponant, rem tamen significatam omnino ponit D. Thomas et similiter prædeterminationem, ut ostendimus q. 25. Phys. art. 2. ¹ Negat enim D. Thomas esse qualitatem permanentem et per modum habitus 1. 2. q. 110. art. 2., affirmat tamen habere rationem motus fierique a Deo in anima. Et q. 3. de Potentia art. 7. ad 7. ² affirmat habere esse illam virtutem actualem, qua Deus movet causas, sicut colores habent esse intentionale in aere et virtus artificis in instrumento. Quod totum dicit realitatem, ut distinguitur a morali seu extrinseca denominatione aut ente rationis, et hoc vocamus physicum, non sumendo physicum pro eo, quod pertinet ad ens mobile et corporeum; hæc enim ratione quomodo in voluntate et spiritali natura motio corporea deberet poni? Sed sumitur pro eo, quod est reale et intrinsecum, ut distin-

¹ Phil. nat. 1. p. q. 25. art. 2. (II. 493 b 14).
² Pa VIII. 41 b.

guitur contra motionem moralem extrinsecam aut fictam.

Unde etiam obiter colligitur D. Thomam, quando loquitur de motione, qua Deus movet voluntatem et determinat eius potentialem indifferentiam, non loqui de motione morali, sed de intrinseca attingente voluntatem intra se, quam ideo physicam, id est realem vocamus. Nam *motio moralis* prius attingit rationem quam voluntatem, cum fiat media persuasionem vel propositione obiecti. Hæc enim vocatur motio moralis ad distinctionem eius, quæ fit intra voluntatem, non medio obiecto alliciente, sed motione operante et immutante. Hoc autem modo Deum immutare, et non solum proponendo obiectum aut alliciendo mille locis expressissime docet S. Thomas, ut 1. p. q. 105. a. 4. et 106. art. 2. et 111. art. 2. et 116. art. 1. et 1. 2. q. 6. art. 1. ad 3. et q. 9. art. 6. et q. 75. art. 3. et q. 80. art. 1. et q. 3. de Malo art. 3. ad 14. ¹ Quibus locis distinguit de movente ex parte obiecti et persuasionis, quod convenit obiecto proposito, et de movente interius, ut condistinguitur ab obiecti motione, et hoc secundum attribuit Deo; ergo plus attribuit quam motionem moralem.

Et hæc est expressa doctrina Augustini contra Pelagium, qui etiam fatebatur Deum operari in nobis per gratiam suadendo omne, quod bonum est (quæ est motio moralis), ut patet in libro de Gratia Christi contra Pelag. cap. 10. ² Quod totum dicit Augustinus reduci ad legem et doctrinam, non ad subordinationem virtutis. Unde concludit cap. 24. ³: «Non lege atque doctrina insonante forinsecus, sed interna atque occulta, mirabili ac inef-

fabili potestate operari Deum in cordibus hominum, non solum veras revelationes, sed etiam bonas voluntates». Ubi non solum excludit extrinsecam persuasionem per sensum factam, sed etiam non sufficere docet internam, quæ consistit in revelatione et tenet se ex parte obiecti, sed ulterius debere dari operationem intra voluntatem, quæ iam non est moralis motio, quia non fit mediante obiecti propositione.

Ut autem argumentis seu sophismatibus possit responderi, quæ in hac parte multiplicantur, v. g. quod stante motione Dei, quæ non est in mea manu, nec possum eam avertere, non stet actum voluntatis non poni; quod sit determinata illa motio ad unum, et sic sequitur quoque voluntatem determinari; quod illa suppositio motionis divinæ est omnino antecedens voluntatis actum, ergo illa stante non stat facere oppositum nec illi resistere, atque adeo non stat libertas.

Hæc et alia similia, quæ istam incompossibilitatem divinæ determinationis cum nostra indifferentia conternunt, æquivocant de necessitate absoluta vel ex suppositione et secundum quid, de necessitate consequentiæ et consequentis, de sensu composito et diviso. Qui ab aliquibus sic intelligitur, quod sensus divisus fiat dividendo et separando concursus Dei, quasi sine ipso indifferens maneat voluntas, sensus autem compositus intelligatur posito ipso concursu Dei et prædeterminatione, et ea posita tollatur indifferencia. Sed hæc intelligentia rudis est et longe distans a nostra sententia, qui potius dicimus ipsum motum seu prædeterminationem Dei in voluntate perficere libertatem, non avertere.

¹ Pa VIII. 264 b, et in corp. 263 b.

² Migne P. I. XLIV. 365.

³ l. c. 373.

Sed sensus compositus et divisus debet sumi secundum diversas formalitates seu considerationes in eodem concursu seu auxilio Dei et in voluntate repertas, et componendo secundum unam vel sub unius respectu præcise non explicatur libertas (et non dicimus, quod tollatur, sed quod non explicetur), sed modus infallibilitatis. Dividendo autem illam considerationem et accipiendo sub alia, explicatur libertas, sicut in eodem effectu ut præcise consideratur formalitas seu respectus unius causæ, ex illa parte adhuc non intelligitur habere vel non habere tale esse, consideratus vero ex alia parte habet illud.

Sic ergo in motione vel prædeterminatione Dei considerari possunt tres habitudines seu formalitates, et totidem in causa libera creata. Ex parte Dei consideratur modus operandi, qui ex parte ipsius Dei se tenet, quia est divinus et immutabilis et universalissimus; secundo, ordo ad terminatum effectum in se; tertio, ordo ad modum, quo effectus procedit, tam ab ipsa causa creata quam ut subest motioni divinæ. Ex parte causæ creatæ consideratur primo ipse effectus in se et in sua substantia; secundo modus quo illum efficit, v. g. necessario vel contingenter; tertio ordo ad primam causam, a qua participatur, et ad ipsum modum, quo prima causa operatur illum. Cum ergo Deus movet causam secundam liberam seu contingentem, si consideretur causa illa ut operans effectum modo sibi proprio, sic operatur illum modo contingenti et cum potentia ad deficiendum vel resistendum illi et ad resistendum motioni divinæ ut causanti talem actum et talem modum, siquidem hoc ipsum causat divinus concursus, nempe ut tali modo

fiat, ut possit resisti ipsi actui, et consequenter ipsi motioni, ut talem actum modumque attingit. At vero si totum hoc, scilicet actum voluntatis creatæ et modum eius, componemus et componamus cum ipso concursu secundum modum, quo tenet se ex parte Dei, sic est inevitabile, quod eveniat non effectus solum, sed effectus cum modo, scilicet effectus liber factus, quia totum hoc providet et causat Deus, inevitabiliter ex parte sua, sed evitabiliter ex parte rei factæ. Imo etiam, quando solum dat sufficientem concursum, non efficacem, adhuc operatur inevitabiliter ex parte sua, quia id, quod intendit in illo concursu, inevitabiliter fit, scilicet quod homo habeat principium, unde operetur, sed quod de facto non operetur.

Et secundum istam distinctionem, et habitudines in ipso divino concursu repertas verificantur oppositæ propositiones, quæ de eodem affirmari videntur. Dicitur enim ex una parte, quod inspirationi et illuminationi divinæ possumus resistere, ut dicitur in Concilio Tridentino sess. 6. cap. 5. ¹, et inde probatur nos libere operari, quia illi possumus resistere, quia ipsum posse resistere est signum infallibile operationis liberæ. Sed tunc consideramus ipsam Dei motionem existentem quidem in homine, sed in sensu diviso, hoc est considerando in illa non habitudinem ad modum operandi ex parte Dei, qui immutabilis et infallibilis est, sed dividendo ab illo modo, consideramus solum habitudinem ad causam et modum causæ creatæ, quem ipse etiam divinus concursus intendit et attingit. Ex alia vero parte dicit Scriptura Esth. 13. ²: « Non est, qui possit tuæ resistere voluntati », et Rom. 9. ³: « Voluntati eius quis re-

¹ Denzinger, Enchr. (ed. 1922.), 797.

² 9.

³ 19.

sistit? ». Et Augustinus de Correctione et Gratia cap. 14. ¹: « Deo volenti saluum facere nullum humanum resistit arbitrium ». Et D. Thomas 1. 2. q. 10. art. 4. ad 3.: « Si Deus movet voluntatem ad aliquid, impossibile est poni, quod voluntas ad illud non moveatur; non tamen est impossibile simpliciter. Unde voluntas a Deo non ex necessitate movetur ». Quod utique procedit posita motione Dei, non ablata. Et q. 112. art. 3.: « Si ex intentione Dei moventis est, quod homo, cuius cor movet, gratiam consequatur, infallibiliter ipsam consequitur ». Ubi tota infallibilitas a D. Thoma, ab Augustino, a Scriptura reducitur ad ipsam voluntatem et motionem Dei, cui nihil resistit, non ad præscientiam aliquam rei faciendæ ante omnem istam voluntatem Dei; et tunc fit sensus compositus nostræ voluntatis cum voluntate et motione Dei, ut explicat modum immutabilem et universalissimum ex parte Dei.

EX DICTIS COLLIGES, quomodo recte intelligatur definitio libertatis, quod est « facultas seu potentia, quæ positis omnibus requisitis ad agendum potest agere et non agere ». Quæ definitio communiter est apud omnes recepta. Et intelligenda est in omni amplitudine positis omnibus requisitis, tam ex parte causarum secundarum moventium quam ex parte causæ primæ, quia, ut diximus, etiam posita divina motione et prædeterminatione potest voluntas agere vel non agere, quia hoc ipsum posse resistere et dissentiri præbet et conservat illa divina motio, licet de facto non resistet nec dissentiet, comparando voluntatem sic motam ipso modo movendi Dei immutabili et infallibili. Definitio autem libertatis non dicit, quod positis omnibus

requisitis libertas non aget, sed quod potest non agere, eo quod nulla requisita possunt illam potestatem tollere, multo minus divina præmotio, quæ propter suum universalissimum modum operandi est causa huius potestatis libertatis creatæ eamque non tollit, sed conservat et perficit tamquam radix illius.

Unde perperam P. Suarez Prolog. 1. supra cit. cap. 3. carpit thomistas, quasi dicant potentiam esse liberam, quæ positis omnibus requisitis potest non agere, excipendam tamen esse præmotionem divinam, si ly „ omnibus requisitis ” sumatur collectim in sensu composito, si autem ly „ omnibus ” intelligatur in sensu diviso, id est aliquam illarum conditionum tollendo, potest libertas agere. Et contra hoc procedit eius impugnatio, quia ablata aliqua conditione requisita etiam quæcumque causa naturaliter agens potest non agere, sicut sol potest non illuminare clausa fenestra. Sed nos iam supra ² reiecit illam intelligentiam sensus compositi et divisi, et ideo non est, quod immeretur in respondendo Patri Suarez, sed sufficit dicere, quod positis omnibus requisitis, etiam motione Dei, prout præbet determinationem ad actum, tollendo quidem indifferentiam potentialem et suspensivam, præbendo autem et conservando modum indifferentiæ actualis et potestatis dominativæ, potest oppositum facere voluntas; licet si consideretur modus operandi ex parte Dei, qui est immutabilis et intendit aliquid in individuo fieri, non stet oppositum poni, quia non stat destrui illam immutabilitatem. Sed sicut optime salvatur immutabilitas actus divini cum libertate ipsius, qua potest oppositum, etiam salvatur eadem immutabilitas

¹ n. 43. (Migne P. L. XLIV. 942).

² 397 b 34.

cum libertate creata causata a se, quæ est participatio quædam libertatis divinæ, per quam potest modo suo proprio oppositum facere, licet immutabili modo ex parte Dei fiat. Itaque tunc prædeterminatio Dei et motio universalissimæ suæ causalitatis tollet libertatem nostram, quando immutabilitas actus divini tollet contingentiam et mutabilitatem causæ creatæ.

Plura de his ad theologos mittamus. Pro philosopho enim naturali hæc sufficiant, de illis vero agemus Deo dante 1. tomo 1. parte ¹, præsertim ubi ostendemus excludendam esse scientiam mediam, ne sumatur infallibilitas divinorum decretorum ex suppositione effectus creati prævisi ante omne decretum Dei.

ARTICULUS IV.

CIRCA QUÆ OBIECTA VERSETUR LIBERTAS.

Ad discernendum obiecta, in quæ voluntas fertur libere et in quæ necessario, distinguendum est de libero quoad exercitium et quoad specificationem, et similiter de necessario. Quoad specificationem dicitur necessarium, quod ex ipsa ratione obiecti caret aliqua ratione terminante alium actum quam talis speciei, v. g. amoris et non odii. Quoad exercitium dicitur, quod ex parte subiecti talem habet dispositionem, quod non potest non elicere hunc determinatum actum.

Itaque necessitas specificationis tenet se ex parte principii specificantis, et cum hoc sit obiectum, oportet explicari penes id, quod ex parte obiecti se tenet, scilicet quando ex

parte obiecti nihil representatur mali, quod possit odio haberi, et ita excludit libertatem contrarietatis, id est posse amore vel odio habere. ⁵ Necessitas quoad exercitium tenet se ex parte principii operantis, et cum hoc sit subiectum, oportet explicari penes id, quod tenet se ex parte subiecti et elicentia, id est ¹⁰ quando subiectum est taliter affectum, quod non potest suspendere actum circa aliquod obiectum, et ita excludit libertatem contradictionis, quod est velle et non velle. Et ¹⁵ opposito modo debet explicari libertas specificationis et exercitii.

Unde obiter colligo, quod licet possit dari obiectum, circa quod necessitetur voluntas quoad exercitium, ²⁰ ut in visione clara Dei, tamen hæc necessitas non provenit formaliter ex ipso obiecto, ut obiectum est, sed ex ipsa dispositione subiecti circa tale obiectum. In quo veram existimo ²⁵ sententiam Caietani 1. p. q. 22. art. 1. ² Quam sequitur Bañez ibidem ³. Ratio est, quia obiectum formaliter solum est principium specificandi, et sic ab ipso prout tale non provenit ³⁰ formaliter necessitas exercitii, sed exercitium seu elicentia formaliter provenit a subiecto operante, et eius necessitas ex ipsa dispositione et statu subiecti. Est enim voluntas ³⁵ talis naturæ, quod si toto pondere fertur in obiectum, fertur necessario, quia nihil remanet, quod possit detinere et suspendere elicentiam. Tunc ⁴⁰ autem fertur toto pondere, quando adæquatur universalitati eius totaliter obiectum etiam cum plena advertentia; tunc enim cum voluntas ⁴⁵ ratione suæ naturæ et formalis rationis sit determinata ad bonum ut sic, quando ex omni parte et totaliter proponitur bonum in omni sua

¹ Cursus theologicus. Vide edit. Monachorum Solesm. O. S. B. II. 484 b 17.

² Le V. 294. n. VI.

³ dub. 2., decisio auctoris.

universalitate et plenitudine, non est in voluntate indifferentia, sed totalis determinatio ad tale bonum. Nec tamen quando dicimus naturaliter et necessario ferri voluntatem ad tale bonum, fertur per modum appetitus innati, sed eliciti, licet necessario, et ita dicitur naturalis ille appetitus, quia necessarius, non quia innatus; procedit enim ex cognitione, ¹⁰ imo ex plena advertentia, et ideo maxime est voluntarius, quia ex maxima et plena cognitione, scilicet ex visione Dei et ex principio interno, scilicet ex ipso pondere voluntatis.

QUIBUS SUPPOSITIS DICO, quod obiectum necessarium quoad specificationem etiam datur pro hac vita, et est ¹⁵ unum tantum, scilicet beatitudo in communi, in quantum est ratio formalis appetendi bona. In beatitudine autem duo includuntur, scilicet esse et bene esse seu beate esse. Si enim ²⁰ aliquis non est, nec beatus est, et similiter si bene non est, beatus non est, et sic proprium esse et bene esse necessitant quoad specificationem. Et quidquid necessarium est ²⁵ quoad specificationem, ad aliquid istorum reducitur. Reliqua vero omnia, quæ cum his duobus non habent ³⁰ necessariam connexionem, libere sunt appetibilia. At vero quoad exercitium nihil necessitat voluntatem, si advertenter procedat, nisi solum Deus clare ³⁵ visus.

Prima pars sumitur ex D. Thoma 1. 2. q. 10. art. 2., præsertim ad 3., ubi inquit, quod « finis ultimus de necessitate movet voluntatem, quia ⁴⁰ est bonum perfectum; et similiter illa, quæ ordinantur ad hunc finem, sine quibus finis haberi non potest, sicut esse et vivere et huiusmodi ». Et q. 6. de Malo art. unico ad 7. ⁴⁵ « Nullum bonum », inquit, « superat virtutem voluntatis quasi ex neces-

sitate eam movens, nisi id, quod est secundum omnem considerationem bonum, et hoc solum est bonum perfectum, quod est beatitudo, quod voluntas non potest non velle, ita scilicet quod velit eius oppositum; potest tamen non velle actu, quia potest avertere cogitationem beatitudinis, in quantum movet intellectum ad actum suum ». Videatur etiam S. Doctor 1. p. q. 82. art. 2. et q. 22. de Veritate art. 5. et 6. ²

RATIO autem sumitur ex dictis, quia illud est bonum necessitans quoad specificationem, quod in ipsa ratione formali, qua specificat voluntatem, non habet nisi rationem boni, quod est proprium specificativum voluntatis. Voluntas autem necessitatur non exire limites suæ specificationis, alias mutaret essentiam et speciem suam. Ergo quando obiectum non est nisi proprium specificativum voluntatis, tunc tale obiectum non est capax odii, et sic necessitat voluntatem, ut si tendit in illud, tendat ²⁰ per modum amoris, quia non est in obiecto nisi specificativum amandi, quod est bonum. Ergo sicut coartatur voluntas ad suam rationem formalem specificativam, ita ad amandum illud obiectum quoad specificationem.

Et ex hoc etiam probatur, quod beatitudo necessitans voluntatem non est beatitudo materialiter sumpta in aliquo et ut induit rationem obiecti, quod appetitur, sed beatitudo, ut exercet rationem formalem, propter quam aliquid appetitur. Unusquisque enim desiderat quiescere in bono, quod est bene seu beate se habere, et hoc est ultimum per modum finis, quod unusquisque petit, et ideo induit rationem formalem, propter quam cetera appetuntur, quia est ipsa ratio formalis, quæ in fine de-

¹ Pa VIII. 312 a.

² Pa IX. 320., 322.

sideratur. Ideo enim aliquid pro fine habetur, quia in eo intenditur quiescere tamquam in bono. Ipsa ergo beatitudo seu quies ultima in bono, sicut est ratio formalis appetendi finem, ita est ratio motiva, propter quam cetera appetuntur. Cum ergo voluntas in omni suo actu debeat respicere aliquem finem et a ratione formali motiva finis moveri (hæc autem est idem quod beatitudo sumpta pro ratione formali beatitudinis, quod est velle bene se habere seu quiescere in bono), sicut non potest voluntas exire limites suæ rationis formalis specificativæ et motivæ, ita nec potest non necessitari ad beatitudinem, ut ratio formalis est, quia hæc est ipsa ratio boni.

Unde colligitur, quod si beatitudo ipsa pro materiali aliquo sumatur, in quo existimatur inveniri ratio formalis beatitudinis, non necessitatur voluntas ad talem beatitudinem materialiter et objective sumptam, nisi constet et manifeste appareat voluntati rem illam esse, cui adæquate et universaliter convenient omnes conditiones beatitudinis, quod est esse omne bonum, quod solum potest constare videndo Deum ipsum. Deus autem cognitus non in se, sed per connotationem ad creaturas et per viam remotionis, licet in se sit summum bonum, tamen dum non apparet positive in seipso, sed per effectus, non terminat adæquate voluntatem nec necessitat quoad specificationem, quia negatio non est specificativum, sed positio boni, nec necessitat bonum admixtum alicui limitationi. Omnia autem bona, quæ non representantur ut plene bona vel connexionem necessariam habentia cum pleno bono, displicere possunt voluntati, et non necessitant illam.

DICES: Qui peccat sciens se amittere beatitudinem, facit contra ipsam beatitudinem, ergo displicet ei de

facto et efficaciter, licet vellet non amittere illam, sicut qui proicit merces in mare, displicent ei merces, non absolute, sed ut onerantes et exponentes periculo. Ergo similiter beatitudo, licet absolute non displiceat, tamen ut prohibens illud peccatum displicet, et sic non necessitat quoad specificationem, quia potest considerari ex aliqua parte, ex qua non sit appetibilis.

Secundo, qui seipsos occidunt aut sunt in inferno, displicet eis ipsum esse et vivere, quatenus consideratur ut miseriis plenum, ergo non necessitat quoad specificationem et ut adæquate et plene bonum, sed ut obiectum displicentiæ pro aliqua parte.

Ad primum respondetur, quod peccans divertit a vera beatitudine ad apparentem, et ab eo, quod in re et materialiter est vera beatitudo, ad id, quod sibi proponitur et apparet tamquam beatitudo. Vult enim delectari aut quiescere in aliquo bono, quod est beate seu bene se habere quantum ad rationem formalem, errat tamen in ipsa re materiali, quam eligit ad quiescendum. Non ergo beatitudo formalis ut formaliter considerata seu ut ratio appetendi unquam displicet, id est numquam est ratio displicendi, sed semper necessitat quoad specificationem, licet materialis beatitudo, quam amittit, id est res illa, in qua dicitur esse beatitudo, non necessitet quoad specificationem, sed considerari possit ut pœnalis et onerosa hic et nunc ex aliqua parte.

Ad secundum similiter respondetur, quod etiam qui se occidit, habet odio esse materialiter consideratum et ut subiectum miseriæ, non formaliter, quia ipsum non esse desiderat sub aliqua ratione essendi, scilicet sub ratione essendi liberum a miseriis, quæ sunt mala quædam et defectus essendi. Addo, quod qui

se occidit, intensius desiderat esse formaliter consideratum, quam qui se non occidit, quia ex eo, quod ita ardentem appetit esse sine miseriis, quod non potest illa tolerare nec cedere quiete vel delectatione, ideo ita intense movetur ad destruendam miseriæ, quod etiam subiectum miseriæ, quod est ipsa vita, non vult tolerare, quam tamen tolerat alter, qui non ita ardentem appetit esse sine miseriis. Unde constat, quod qui se occidunt, nimis appetunt beatitudinem seu conditiones eius, quales sunt delectatio, abundantia, carentia miseriæ etc., quia neque ad horam patiuntur carere illis, ita ut si careant, etiam subiectum quatenus carens illis velint destruere, et sic « qui amat animam suam, perdet eam », id est ex nimio amore perdet.

Ultimum, quod dicimus in conclusione, scilicet necessitari voluntatem quoad exercitium ab ipsa visione clara Dei, sumitur EX RATIONE insinuata a D. Thoma 1. 2. q. 22. art. 2., quia voluntas videntis Deum per essentialitatem videt omne bonum (Exod. 33. 1: « Ego ostendam tibi omne bonum ») et sic de necessitate inhæret Deo, sicut ex necessitate volumus esse beati.

Cuius rationis vis in eo consistit, quia viso summo bono non potest proponi cessatio amandi ipsum, nisi proponatur cessatio volendi esse beatum, quia vellet relinquere totalem et universalem rationem beatitudinis, quæ per illud exercitium habetur et amatur. Ergo non potest displicere illud exercitium, quo tale summum bonum amatur, nisi displiceat ei universalis ratio boni, quæ in illo exercitio habetur. Hoc autem esset egredi limites suæ rationis formalis specificantis, quæ continetur sub universali ratione boni seu bea-

titudinis. Plura de his spectant ad theologos cit. loco 1. p. et 1. 2. q. 10.

ARTICULUS V.

UTRUM VOLUNTAS SIT PERFECTIOR POTENTIA INTELLECTU.

Certant in hac difficultate schola D. Thomæ et Scoti. Existimat enim Scotus in 4. dist. 49. q. 4. voluntatem esse potentiam perfectiorem intellectu; eumque sequitur eius schola alique plures, ut Bonaventura², Ægidius, Argentinas, Gabriel, Maior ad eandem dist. 49.

FUNDAMENTUM sumitur ex quatuor præcipuis conditionibus, quæ adstruere possunt nobilitatem alicuius potentie, scilicet ab obiecto, ab efficacia potestatis, ab actu seu effectu præstantiori, ab opposito suo, quod est deterius.

Ab obiecto sumitur prima ratio, quia obiectum voluntatis est perfectius, utpote ipsum bonum, quod est perfectio et actualitas entis, et respicit ipsum esse, in quod voluntas tendit. Existentia etiam est maxima actualitas et perfectio in ente, et bonum ipsum est perfectius quam verum, cum perfectio entis per bonitatem explicetur et unumquodque in tantum sit bonum, in quantum perfectum et integrum. Ergo obiectum proprium voluntatis est excellentius obiecto intellectus.

Ab efficacia potestatis deducitur secunda ratio. Nam obiectum voluntatis est bonum seu finis, qui est prima causarum, et ideo habet voluntas potestatem movendi ceteras potentias et dominium super illas, etiam super intellectum. Ergo tanto præstantior est voluntas intellectu,

¹ 19.² Vide Schol. IV. et V. ad 4. dist. 49. p. 1. art. un. q. 4. (ed. Quaracchi IV. 1007).

quanto imperans imperato, superior inferiori, potentia formaliter libera ea, quæ formaliter est necessaria, licet radicaliter sit libera, præsertim cum nulla alia potentia possit habere dominium supra voluntatem. Ergo ipsa est actualior et perfectior omnibus, quia potestas movendi in actualitate fundatur.

Ab actu et effectu tertia ratio deducitur, quia præstantissimus actus voluntatis, qui est caritatis, excedit præstantissimum actum intellectus, unde caritas excellentior est reliquis virtutibus Paulo attestante 1. Cor. 13. ¹: « Maior autem horum est caritas ». Et constat, quia per actum caritatis magis aliquis appropinquat Deo et ultimo disponitur ad gratiam; ergo oportet, quod ipsa potentia etiam sit præstantior simpliciter intellectu. Unde D. Thomas 1. p. q. 82. art. 3. fatetur, quod cognitio eorum, quæ infra nos sunt, est perfectior amore eorum, respectu vero rerum, quæ supra nos sunt præstantior est amor cognitione; ergo præstantissimus actus voluntatis excedit præstantissimum intellectus, et sic ipsa potentia simpliciter est præstantior. — *Ab effectu* etiam patet, tum quia a voluntate simpliciter denominamur boni vel mali, non ex actu intellectus; tum quia inter spiritus angelicos ordo, qui excedit in amore, scilicet Seraphim, est simpliciter perfectior reliquis, etiam quam Cherubim, qui excedit in scientia. Ergo ex amore sumitur maior excellentia inter spiritus et consequenter inter potentias.

Ab opposito denique deducitur quarta ratio, quia illud est simpliciter perfectius, cuius oppositum est pes-

simum; oppositio enim et destructio alicuius tanto est deterior, quanto id, quod destruit, est excellentius. Ergo quando aliquid est pessimum, eius oppositum est optimum. Inter peccata autem odium Dei, quod directe opponitur caritati, est pessimum inter omnia vitia, etiam peius infidelitate; ergo amor eius, qui est oppositum, est excellentior omni cognitione.

Oppositam sententiam tenet S. Thomas 1. p. q. 82. art. 3., 3. Contra Gent. cap. 26. et q. 22. de Veritate art. 11. ² Videndus est etiam 1. p. q. 26. art. 2., ubi intellectualem operationem dicit esse perfectissimum in qualibet intellectuali natura, et Caietanus ibi ³ et q. 82. cit. ⁴, cum aliis interpretibus D. Thomæ ad prædicta loca, et Suarez 5. de Anima cap. 9., Vazquez 1. 2. disp. 11. cap. 8. n. 43., Rubio ⁵ et Conimbric. in præsentia 3. de Anima cap. 13. q. 2. art. 2. aliique plures.

ITAQUE HÆC SENTENTIA DOCEAT intellectum esse perfectiorem simpliciter quam voluntatem, posse tamen voluntatem esse secundum quid perfectiorem.

Vocamus autem perfectionem simpliciter potentiam illam, quæ desumitur ex obiecto secundum modum movendi et mutandi potentiam. Hoc enim est, quod pertinet ad ipsam substantiam seu essentiam potentiam, quæ essentialiter desumitur ex ordine ad obiectum formaliter consideratum. Et sic potentia, quæ altiori modo immutatur ab obiecto, dicitur habere rationem obiectivam altiore. Perfectio autem secundum quid provenit ex aliis conditionibus præter illam et pertinentibus ad obiecta materialia vel ad alias condiciones seu circumstantias extrinsecas præter genus causæ obiectivæ et specifi-

¹ 13.

² Pa IX. 328 b.

³ Le IV. 302 n. V.

⁴ Le V. 299 n. II. sqq.

⁵ Rubio 3. de Anima, tract. de voluntate et potentia motiva explicite de hac questione non agit.

cantis, ut bene advertit Caietanus 1. p. q. 26. cit. art. 2. ¹ Itaque repective ad rationem specificativam potentiam seu obiectivam reliqua omnia comparantur ut perfectiones secundum quid.

Igitur quod intellectus sit altior voluntate ex vi specificationis obiectivæ, fundatur in eo, quia modus specificandi intellectus est immaterialior, activior et perfectior quam voluntatis, magisque recedens a potentialitate et concrezione; ergo potentia ipsa est perfectior.

Consequentia optima est quia immaterialitas est segregatio a materialibus et potentialibus conditionibus, omnis autem imperfectio fundatur in potentialitate et materialitate, quæ limitationem et oppositionem dicit ad actualitatem. Ergo quanto aliquis modus obiecti et potentiam est immaterialior, tanto est actualior et perfectior, quia magis segregatur a potentialitate.

Antecedens vero probatur, quia obiectum intellectus immutat ipsum abstractiori et immaterialiori modo, quia sic movet intellectum, ut possit ad omnia penetrare, quæ in obiecto sunt, et sub quocumque statu et conditione, sive existentiam sive non existentiam, præscindendo, componendo, dividendo etc. Unde dicitur intellectus quasi intus legens, quia usque ad ultima ingreditur, quantum est de se, nisi ex defectu luminis vel specierum impediatur. Voluntas autem nihil horum facit, sed factum ab intellectu supponit, et prout sibi propositum fuerit obiectum, sic inclinatur, nec ita ample ad omnia se extendit, sed solum ad rationem convenientis. Et licet feratur in finem per modum intendentis et moventis ad illum, tamen hoc ipsum debet prius ab intellectu abstractiori modo attingi et proponi,

alias voluntas non movebitur. Igitur in attingentia obiectiva primum locum obtinet intellectus, licet in motu quasi applicativo et effectivo voluntas excedat. Sed tamen genus movendi effective est posterius genere obiectivo in potentiis; ab obiecto enim sumitur specificatio, motio autem finis, quæ est prima causarum, licet exerceatur per voluntatem, non tamen incipit ab ipsa, sed ab intellectu proponente et alliciente voluntatem. Unde constat, quod in genere obiectivo et finali intellectus simpliciter est primum movens, et in attingentia obiectiva primo apprehendit et attingit obiectum, voluntas autem ex eius apprehensione movetur; ergo in vi motionis specificativæ eminet intellectus supra voluntatem. Et ita liberius et abstractius procedit attingendo obiectum sub quocumque statu possibilitatis vel existentiam, sub præcisione vel sub compositione, in ordine ad se vel ad alia, et secundum omnes formalitates reperibiles in obiecto; voluntas autem solum sub illo statu, quo potest allicere et movere per modum convenientis et secundum aliquem ordinem ad existentiam et assequibilitatem.

Denique intellectus propinquior est ipsi animæ et prius sequitur ad illam tamquam prior passio quam voluntas, non tamquam dispositio ad voluntatem requisita, quin potius voluntas se habet ut inclinatio consecuta ad intellectum ut ad formam. Ergo in dignitate et immaterialitate magis accedit ad naturam animæ intellectus magisque de illa participat quam voluntas. Quanto enim aliqua propria passio immediatior est suo principio seu essentiam, a qua sequitur, tanto est perfectior, quia sequens passio dependet ab ipsa, non e contra, et unumquodque quanto

¹ Le IV. 303. n. VII.

in via. Denominatio enim ordinis hierarchici potius sumitur ab officio et munere, quod exercent in alios, quam ab eo, quod in se sunt. In alios autem non possunt influere visionem beatam seu lumen gloriæ, quia gloriam solus Deus dat. Extra visionem autem beatam perfectior est caritas quam quælibet alia scientia, unde cum Seraphim ministrent Deo in perficienda ista virtute in aliis, hinc est, quod dominantur ab isto perfectissimo ministerio quasi ardentis et incendentes.

Ad ultimum dicitur, quod odium Dei potest considerari vel in esse physico, ut opponitur amori, vel in esse morali, ut importat specialem aversionem a Deo in ratione caritatis. Primo modo non est pessimum odium physice; sic enim peior est privatio gloriæ et perpetua damnatio, quæ est maxima elongatio a Deo in termino. At vero secundo modo pessimum est odium, quia magis directe opponitur conversioni Dei, quam facit caritas, et sic est magis directa aversio; sed hoc est in genere moris potius quam in genere amoris physice considerati. Nos autem solum loquimur in genere physico et obiectivo, non de perfectione in esse morali.

ARTICULUS VI.

UTRUM VOLUNTAS MOVEAT ALIAS POTENTIAS IMPRIMENDO ALIQUID REALE IN ILLAS.

Etsi in hac difficultate multi sint modi dicendi, præcipue tamen possunt reduci AD TRES SENTENTIAS:

Prima affirmat, quod quando duæ potentia in eadem anima existentes ita se habent, quod una subordinatur alteri et movetur ab illa, non requi-

ritur aliqua motio physica et realis impressa a potentia movente in mota, sed sufficere radicationem et coniunctionem in eadem anima, ratione cuius per naturalem sympathiam una potentia operante aut appetente alia ei subordinata operatur et exequitur. Hanc sententiam aut tenent aut probabilem reputant plures auctores etiam ex thomistis, Conimbric. 7. Physic. cap. 2. q. 1. art. 7., idque dicunt esse multorum philosophorum huius temporis. Idem docent 1. Poster. cap. 1. q. 4. et Vazquez 1. 2. disp. 34. cap. 3. q. 5. n. 92. et Mag. Navarrete 2. tom. in 1. p. q. 19. art. 8. contrav. 10. § 4. ad 2. partem 1. arg., et Mag. Ledesma libro de Auxiliis quæst. unica art. 3. pag. 82. ¹, quamvis oppositam ut probabilior admittat pag. 152., et Mag. Torres tom. 1. de Relig. q. 81. art. 7. disp. 3. Fuit autem hæc sententia olim Scoti in 2. dist. 42. q. 4. ²

Imo influxum Dei in causas secundas vult Scotus esse per sympathiam, non per qualitatem impressam, sed ex mera subordinatione causæ secundæ ad ipsum. Hanc sympathiam aliqui influxum seu motionem moralem vocant, sumendo moralitatem pro extrinseca subordinatione, quia nihil ponitur in re mota.

Secunda sententia solum agnoscit concursum simultaneum voluntatis cum aliis potentiis, ita quod ex voluntate et potentia inferiori fit quasi una integra causa, quæ operatur illum effectum, non autem quod aliquid prævium motione sua imprimat voluntas in aliis potentiis ad operandum. Ita Conimbric. in libro Ethic. disp. 4. q. 3. art. 1. et 3. de Anima cap. 13. q. 5. art. 3.

Tertia sententia fatetur per motionem unius potentiæ in aliam, quæ effective movet, aliquid reale imprimi

in potentia mota, ratione cuius operatur ut subordinata alteri. Hanc sententiam ex Caietano 2. 2. q. 23. art. 8. ¹ docet Mag. Ledesma, ubi supra pag. 152., et pro eo etiam videtur potest Mag. Martinez 1. 2. q. 9. art. 1. dub. 3. Idem sentit Mag. Torres, ubi supra, loquendo de actibus elicitis ab una virtute existente in alia potentia, ut cum religio elicit orationem, sicut confessio vocalem et similia, secutus in hoc Caietanum 2. 2. q. 81. art. 4. ²; ac denique posse potentiam vel habitum unius potentiæ aliquam impressionem realem ponere per suam motionem in alia potentia vel habitu valde commune est inter thomistas. Imo si qui ponunt motionem per sympathiam seu radicationem in eadem anima, non tam ex proposito id tractant, quam ponunt differentiam inter motionem Dei in causas secundas et voluntatis in suas potentias, quod licet ista fiat per sympathiam et radicationem, illa non nisi per realem motionem.

Ut resolutionem ex mente Divi Thomæ tradamus, ADVERTENDUM EST, quod motio unius potentiæ in aliam potest dupliciter intelligi:

Primo sic, quod ex tali motione recipiat potentia mota aliquam maiorem virtutem ad producendum effectum aliquem seu perfectionem ultra id, quod potest ex propria virtute, sicut cum ex motione caritatis elevatur fortitudo vel temperantia non solum ad operandum temperate vel fortiter, quod est propriæ virtutis, sed etiam propter Deum supernaturaliter amatum seu cum habitudine ad illum, quod ex se non poterat, de quo etiam plura exempla statim afferemus.

Secundo sic, quod potentia movens solum applicet et determinet

potentiam motam inferiorem ad operandum actum sibi proprium, non tamen perfectiorem aut elevatiorem, quam sit in se, sicut si voluntas applicet visum ad videndum et auditum ad audiendum, et nihil amplius. Et tunc inquirimus, an potentia movens imprimat aliquid potentiæ motæ, ut maneat applicata.

DICO ERGO PRIMO: Quando potentia inferior vel virtus operatur aliquid ultra proprium modum suum non quasi habitualiter et permanenter, sed in aliquo actu ex actuali participatione superioris potentiæ, non potest hoc fieri per solam sympathiam et radicationem in eadem anima, sed per impressionem realem et physicam a voluntate vel virtute superiori derivatam ad inferiorem.

Hæc sententia perpetuo docetur a D. Thoma, qui nusquam meminit illius sympathiæ seu radicationis, sed solum impressionis, diffusionis, virtutis relictæ ex potentia superiori, quæ omnia immutationem realem explicant factam a potentia superiori in inferiori et aliquid reale in ea relictum, quod ad effectum aliquem reale ordinatur. Et imprimis pondero illum locum D. Thomæ q. 22. de Veritate art. 13. ³, ubi inquit: «Quantumque sunt duo agentia ordinata, secundum agens dupliciter potest agere: Uno modo, secundum quod competit suæ naturæ, alio modo, secundum quod competit naturæ superioris agentis. Impressio enim superioris agentis manet in inferiori, et ex hoc inferius agens non solum agit actione propria, sed actione superioris agentis, sicut sphaera solis movetur proprio motu, qui spatio unius anni expletur, et motu etiam primi moveris, qui est motus unius diei. Similiter aqua movetur motu proprio

¹ Le VIII, 173.

² Le IX, 181.

³ Pa IX, 332 a.

¹ Hæc et sequens paginatio respicit edit. Salmanticensem anni 1611.

² Il. 587. n. 982.

tendente in centrum, et habet quemdam motum ex impressione lunæ, quæ movet ipsam, ut patet in fluxu et refluxu maris. Ratio autem et voluntas sunt quædam potentia operativæ ad invicem ordinatæ. Unde voluntas potest habere duplicem actum, unum, qui competit ei secundum suam naturam, in quantum tendit in proprium obiectum absolute; et hic actus attribuitur voluntati simpliciter, ut velle et amare, quamvis ad hunc actum præsupponatur alius rationis, a quo proponitur obiectum. Alium vero actum habet, qui competit ei secundum id, quod ex impressione rationis relinquatur in voluntate. Cum enim proprium rationis sit ordinare et conferre, quandoque in actu voluntatis apparet aliqua collatio vel ordinatio, talis actus erit voluntatis non absolute, sed ut motæ et directæ a ratione. Idem docet e converso de actu intellectus ut moto a voluntate et ex eius impressione speciali operante in 1. 2. q. 17. art. 1., ubi docet imperium esse actum rationis ut motæ ab efficacia voluntatis. Et hanc virtutem seu motionem docet esse sicut impulsum et alterationem in 1. p. q. 82. art. 4. «Dicitur», inquit, «aliquid movere per modum agentis, sicut alterans movet alteratum et impellens impulsum; et hoc modo voluntas movet intellectum et omnes vires animæ, ut Anselmus¹ dicit». Ita D. Thomas.

Quod vero aliqui respondent, quod voluntas efficax dicitur impellere, quia eo ipso, quod ponitur eius motio efficax, sequitur propter sympathiam de necessitate operatio in aliis potentiis. Dicitur etiam voluntas movere quasi alterans, quia propria operatio alterius potentia, quæ

a voluntate movetur, est quædam alteratio perfecta.

Sed contra est, quia si voluntas dicitur alterans vel impellens, quia operatio potentia motæ ab ea est alteratio, vel quia sequitur effectus in potentia inferiori posita voluntate sine alia motione, ergo relinquatur D. Thomæ inexplicatum id, quod intendebat explicare, scilicet quomodo ipsa voluntas fit movens. Si enim voluntas dicitur alterans, quia eius effectus in potentia mota alteratio est, restat videre, an hunc effectum in potentia mota voluntas facit alterando, id est motione aliqua physica vel non; et hoc intendebat ibi D. Thomas et proponebat explicare. Ergo diminute procedit et ab intento divertit, si proponendo explicare, quomodo voluntas moveatur, solum explicat, quod eius effectus ponatur in potentia inferiori, vel quod sit alteratio in potentia mota.

Secundo videndus est D. Thomas in 3. dist. 23. q. 1. art. 4. quæstiunc. 1.², ubi docet virtutes motas a voluntate ab ea recipere formam aliquam ipsius, secundum quod omne movens et agens imprimit suam similitudinem in motis et patientibus. Et ibidem dist. 27. q. 2. art. 4. quæstiunc. 3. ad 5.³ inquit, quod «unaquæque virtus, quæ est in inferiori potentia, habet quandam formam, quæ est virtus ex participatione superioris potentia; sed formam, quæ est hæc virtus, habet ex natura propria potentia per determinationem ad proprium obiectum, et hanc formam et modum ponit virtus circa suum actum, et iterum illam formam et modum, quem habet ex superiori». Quod vero istud, quod habet ex superiori, sit aliquid intrinsecum et reale in inferiori, aperte

¹ Eadmeri Liber de S. Anselmi Similitudinibus c. 2. (Migne P. L. CLIX. 605.).
² Pa VII. 243 b.
³ L. c. 304 b.

dicit D. Thomas q. 14. de Veritate art. 5. ad 4.¹, ubi inquit, quod «id, quod ex caritate relinquatur in fide, est fidei intrinsecum». Constat autem caritatem movere fidem; ergo motio ista et impressio potentia moventis in potentiam motam, non potest apud D. Thomam explicari per sympathiam et colligationem potentiarum in anima, quæ nihil imprimit intrinsecum in potentia mota nec formam aliquam participatam a superiore, ut in effectu suo illam imprimat. Ergo secundum D. Thomam motio potentia superioris per impressionem novam fit, non per sympathiam.

Denique D. Thomas 1. 2. q. 56. art. 2. dicit, quod «una virtus pertinere potest ad plures potentias, ita quod in una sit principaliter et se extendat ad alias per modum diffusionis vel per modum dispositionis, secundum quod una potentia movetur ab alia, et secundum quod una potentia accipitur ab alia». Ergo non ex colligatione in eadem essentia, sed ex extensione per modum alicuius diffusionis vel dispositionis dicitur una potentia movere aliam.

FUNDAMENTUM conclusionis sumitur ex dictis, quia ut constat in exemplis allatis a D. Thomæ quæsti. illa 22. de Veritate² aliquando virtus inferior habet elicere actum physice et realiter, non solum secundum virtutem propriam et connaturalem, sed etiam secundum virtutem participatam a superiori potentia. Sed ad hoc non sufficit sympathia et colligatio naturalis potentiarum in una natura, nec sola extrinseca coniunctio et assistentia potentia superioris ad inferiorem. Ergo necessaria est motio seu impressio realis de novo facta.

Maior constat exemplis illis D. Thomæ de mari fluente et refluxente ex

impressionem lunæ, de sphaeris inferioribus raptis a primo mobili, de voluntate non simplici modo volente, sed cum aliqua collatione et comparatione ex participatione discursus.

Minor vero probatur, quia illa sympathia et colligatio potentiarum neque immutat potentiam inferiorem in se, aliquid de novo illi addendo et confortando ipsam, neque in sua radice, hoc est in ipsa natura, quia ut supponit hæc sententia, quando superior potentia operatur, nulla realis mutatio fit in inferiori potentia ex tali operatione, et multo minus in ipsa natura, quæ est eius radix, aut in unione potentiarum. Si enim natura vel unio mutatur realiter, cur non multo melius ipsa potentia seu virtus? Solum ergo fit mutatio in ipsa potentia superiori operante, cuius actu posito sine alia mutatione, sed solum per naturalem colligationem alterius potentia sequitur actus in inferiori, et sic actus superior pure concomitanter se habet, non vero realiter perficit naturam vel inferiorem potentiam. Sed potentia, quæ nec in se nec in sua radice immutatur, non potest perfectiorem et excellentiorem effectum elicere quam ante, siquidem causa creata eodem modo se habente sequitur idem effectus. Ergo si realiter et physice maior et excellentior effectus progreditur ab inferiori, quam eius connaturalis virtus possit ex se, necessario a superiori debet perfici et immutari realiter.

Confirmatur hoc, quia virtus inferior ex colligatione in eadem natura et radice cum potentia superiori vel habet maiorem perfectionem permanentem et perpetuo, sicut calor in animali habet generare carnem, imaginativa in homine discurre, et tunc non ex colligatione ad potentiam superiorem ut operantem hic et nunc,

¹ Pa IX. 236 b.
² L. c. 332 a.

sed ex ipsa prima dimanatione a natura accipit illa maiorem virtutem et perfectionem. *Vel* potentia inferior non ex ipsa prima dimanatione, sed ex operatione et motione superioris hic et nunc facta habet perfectius operari, in quo casu loquimur in presenti. Et ad hoc non sufficit sympathia seu colligatio potentiarum, sed requiritur nova aliqua immutatio et impressio in potentia inferiori, quæ illi virtutem addat seu ad perfectiorem effectum realiter virtuosiorum reddat, eo quod effectus ipse perfectior debet realiter exire a tali virtute inferiori. In illo autem principio, a quo exit immediate effectus aliquis, oportet esse proportionem cum tali effectu exeunte. Sola autem unio vel colligatio potentiarum in eadem natura non facit maiorem proportionem in potentia quoad hunc effectum determinatum, quia illa unio et colligatio semper manet eadem, et de se indifferens est ad omnes effectus potentiarum. Ergo ex vi illius præcise non potest reddi virtuosior potentia inferior, quando solum existente motione et operatione causæ superioris inferior perfectius operatur, et non ex dimanatione prima a tali natura redditur potentia illa perfectior. Denique hæc sympathia non potest intelligi sufficiens pro potentiis, quæ non despotice serviunt voluntati, sed cum aliqua resistantia; ex sola enim colligatione et coniunctione ad ipsam non flectuntur eius imperio, sed resistere possunt, ergo indigent motione aliqua et impressione vincente earum resistantiam.

DICO SECUNDO: *Etiam* motio superioris potentiae, quæ tantum applicat inferiorem ad agendum secundum eius virtutem propriam nec aliam maiorem superaddit, non fit per solam sympathiam et colligationem potentiarum in una natura, sed per realem impressionem et immutationem in ipsam.

Hæc conclusio sumitur ex eisdem fere locis D. Thomæ allegatis, quia in pluribus eorum loquitur de potentia superiori applicante et imperante tantum inferiori, non virtutem de novo operativam ei communicante. Et præsertim videri potest 1. 2. q. 10. art. 1. et 1. p. q. 82. art. 4. et in locis supra cit., ubi loquitur de motione caritatis imperantis.

RATIO ET FUNDAMENTUM EST, quia diverso modo exeunt actiones ab inferiori potentia, quando subordinatur in sua applicatione et exercitio voluntati, quam si non subordinaretur. Ergo non solum quando confertur nova virtus, sed quando virtus propria exercetur et applicatur ad actum, oportet intrinsece et realiter perfici potentiam ut tali modo exeat actus.

Consequentia patet, quia talis modus non affigitur actui producto ab extrinseco, sed cum illo nascitur ex sua potentia, et ita præsupponit in potentia principium sufficiens ad producendum illum; hoc autem non habet nisi ex superioris potentiae applicatione. Ergo.

Antecedens primum probatur, quia cum illæ potentiae exercent suos actus ut imperatæ et applicatæ a potentia superiori, exeunt cum aliqua nova habitudine tum ad finem potentiae imperantis, tum ad ipsam efficientiam potentiae imperantis. *Ad finem quidem*, quia iste actus imperatus et procedens a potentia inferiori hoc ipso, quod ex illo imperio procedit, subordinatur illi fini superioris potentiae, sicut cum actus temperantiae fit propter caritatem, subordinatur fini caritatis et recipit mercedem caritatis. Induit ergo habitudinem aliquam ad talem finem, et sicut respicit realiter obiectum suum, ita et finem sibi appositum, qui ut circumstantia finis se habet, illique subordinatur obiectum. *Ad efficien-*

tiam autem potentiae imperantis, quia egreditur ille actus ut voluntarius et mobilis ad nutum voluntatis vel virtutis imperantis, a qua potest cohereri vel emitti, quod non habent alii actus ei non subiecti, ut actus nutritivæ vel augmentativæ. Ergo diversa habitudine respicit iste actus voluntatem imperantem et applicantem, quam actus, qui ei non subduntur nec ab ea possunt cohereri vel omitti. Et iste respectus non est rationis, sed realis, vere enim et in re detinet voluntas aliquos actus aliarum potentiarum, et ad libitum utitur quibusdam despotice et ad nutum, quibusdam cum resistantia. Ergo non est, cur istæ habitudines non sint reales; fundamentum enim et terminus actus, usus et detentio vel cohibitio voluntatis, quæ in re fiunt, cur ergo non fundabunt respectum realem? Et sic actus progrediens cum tali respectu vel sine illo diverso modo immutatus exit a sua potentia.

Nec potest hic locum habere illa sympathia seu colligatio potentiarum. Hæc enim unio potentiarum non est sufficiens ad determinandam potentiam inferiorem magis modo quam ante ad eliciendum voluntarie actus suos et dirigendum ad talem finem potius quam ad alium, siquidem unio illa naturalis est et eodem modo semper se habens et perseverans et communis seu indifferens ad omnes potentias, quæ sunt in anima et ad actus earum. Ex quo ergo principio determinatur ista potentia et actus ad faciendum actum tali modo et cum habitudine ad talem finem, et quod fiat cum tali applicatione aut intensione vel impulsu etc., si ipsa operatio voluntatis nihil immutat in potentia illa inferiori nec realiter determinat, cum tamen indifferens sit? *Nec* unio illa et colligatio potentiarum ad positionem actus potentiae superioris est principium determi-

nandi et applicandi inferiorem potentiam, quia cum ipsa unio et colligatio etiam communis et indifferens sit de se ad omnes actus et potentias, restat de ea eadem difficultas, a quo principio determinetur, siquidem actus potentiae superioris non ponit aliquid nec determinat ipsam unionem, sicut neque potentiam; est enim eadem ratio de potentia inferiori et de unione ipsa. *Denique* sympathia ista non operatur nisi per modum naturalis sequelæ et connexionis, ut dicunt auctores oppositi, et specialiter Montesinos loco cit. Naturalis autem sequela non habet locum in his, quæ fiunt ex libero imperio voluntatis, siquidem actus potentiae inferioris non se habet ut propria passio consecuta ad positionem superioris, nec egreditur ab ipsa superiori potentia per emanationem, sed elicitur ab inferiori potentia ex applicatione superioris. Non ergo habet hic locum naturalis sequela; non enim procedit ille actus ut consecutus naturaliter, sed ut ortus et elicitus ab inferiori. Convenientius ergo ponitur ex impressione et motione superioris oriri, quam naturali sequela consequi.

Quod vero dicunt aliqui sufficere concursum simultaneum voluntatis cum potentiis inferioribus in effectum suum, nec requiri motionem illam applicantem, non habet locum in presenti: *Primo* ex generali ratione, quia simultaneus concursus non est in causam, sed in effectum, unde potest convenire etiam causis non subordinatis, sicut duo portantes lapidem habent simultaneum concursum in ipsum motum, non unus subordinatur et applicatur ab alio in operando. Itaque aliud est dependere causam, ut consequatur effectum seu ut effectus ponatur ab alia causa, aliud est subordinari alteri causæ et esse inferiorem illa in causando. Ad primam dependentiam sufficit concursus simultaneus

diversarum causarum, imo etiam dependet causa ab illa applicatione et reliquis conditionibus, sine quibus non causat, nec tamen subordinatur illis ut causa inferior, sed ad hoc requiritur, ut causa superior moveat et applicet inferiorem, ut causet, non in effectum solummodo influat. *Deinde* ille simultaneus influxus non habet locum in præsenti, quia voluntas non potest partialem influxum habere in actum intellectus aut appetitus, cum eius influxus et actus solum sit volitio, non autem partialiter potest intellectivum actum elicere. Si ergo nihil est intellectionis etiam partialiter a voluntate, sed totum ab intellectu, quomodo intelligi potest, quod simultaneo concursu influat in actum intellectus vel alterius potentiae, quam movet, sicut duo portantes lapidem, quorum uterque aliquid motus elicit? Multo minus potest intelligi, quod voluntatis influxus simultaneus non sit partialis cum influxu aliarum potentiarum, sed identificatus cum illo, ita ut sit totaliter ab intellectu et totaliter a voluntate. Hoc enim esse non potest, nisi sit sicut causa prima, quæ est intima cuilibet causæ creatæ utpote dans illi esse et tamquam prima eius radix in operando. Unde nihil etiam partialiter potest esse a causa secunda, quod non sit etiam a causa prima. Nulla autem causa creata potest ita sibi subordinare causam inferiorem, ut nec partialem concursum habere possit, qui non egredietur ab inferiori, quia nulli causæ creatæ subordinatur alia in omni ratione entis. Quodsi talis dependentia datur in causa inferiori respectu superioris, multo magis oportebit determinari a causa superiori et applicari ad agendum per motionem ipsam causam, utpote sibi omnimodo subordinatam ad operandum. Unde

1 408 b 14.

per hunc modum simultanei concursus non evitatur præmotivus, sed fundatur.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Primo arguitur ex P. Vazquez disp. illa 34., ubi supra ¹: Quando aliqua causa secunda habet propriam virtutem sufficientem et concursum causæ primæ, nec nova ratio in effectu resultat, quæcumque alia causa accidat, supervacanea est, nec omnino conducit ad eam actionem. Sed in aliis potentiis est integrum principium ad producendas suas operationes secundum omnem rationem, quæ in illis reperitur. Ergo quantumcumque voluntas velit in eas physice influere, supervacue se habebit.

Maior est per se nota, quia quod integre fit ab una causa secunda, non potest naturaliter fieri simul ab alia; supervacue ergo talis causa accedit ad producendum talem effectum, nec oppositum in aliquo exemplo constare potest. *Minor* probatur, quia intellectus v. g. aut sensus positus lumine et specie est integrum principium producendi suas operationes; ergo tales potentiae possunt integre suas operationes producere.

Confirmatur, quia plures potentiae sunt in nobis, quarum una sine alia non potest, ut intellectus non potest operari sine sensu, nec sensus exterior sine interiori, ut patet in dormientibus aut non attendentibus; ligatis enim sensibus internis nihil per externos sentimus, et tamen nihil reale influunt istæ potentiae in alias, postquam sunt actuatae sua virtute requisita et specie. Ergo neque oportebit voluntatem influere in alias potentias, etiamsi sine illa operari non possint, alioquin ubicumque una potentia sine alia non posset

operari, deberet præmovere illam et influere in eam.

RESPONDETUR distinguendo maiorem et minorem argumenti. *Ad maiorem*: Quod fit integre ab una causa, non potest ab alia naturaliter fieri, distinguo: Quod fit integre in omni genere, tam quoad specificationem quam quoad exercitium, concedo; quod fit integre in suo genere, sed non quoad aliquam conditionem, v. g. quoad applicationem vel quoad aliquem modum aut perfectionem alterius virtutis, non indiget altera causa vel movente vel perficiente aut elevante aut applicante, nego. *Ad minorem*: Potentia inferior habet sufficienti principium ad operandum, distinguo: ad operandum intra suum genus ex parte specificationis, concedo; ex parte exercitii seu applicationis ad operandum vel ad operandum iuxta participationem alterius potentiae, nego. Et licet concursus divinus sufficiat ad applicandam causam secundam, tamen quia non tollit leges et subordinationem aliarum causarum, quas „non venit solvere, sed adimplere”, ideo etiam alia causæ superiores, quæ movent inferiores ad operandum, sua motione et influxu aliquid imprimunt causis inferioribus, ut applicent eas ad operandum.

Nec valet responsio Vazquez, quod cælum solum influit in hæc inferiora tollendo ea, quæ impedire possunt operationem causarum secundarum, et applicando ea, quæ disponere possunt, non autem per se influendo in ipsas causas inferiores.

Sed tamen hoc mirum est, quod cælum potest applicare causas disponentes et remove impedientes, et applicare non possit per se operantes. Nam illa applicatio in causas disponentes quo modo est a cælo, nisi motu suo imprimat aliquid in ipsas? Si vero imprimat, cur etiam non poterit imprimere aliquid in causas per se operantes? Præsertim in illis effectibus, qui

excedunt propriam virtutem causæ inferioris et ex particulari virtute cæli procedere debent, ut quod mare fluat et refluat ex impressione lunæ, quod aquæ ascendant ad montes, quod fiant cometæ vel aliæ similes impressiones a cælesti virtute productæ, quæ non solum fiunt per remotionem impedimentorum, sed per positivam communicationem virtutis ad illos effectus occultos et excedentes.

Ad confirmationem negatur minor in eo, in quo una causa dependet ab alterius operatione. Et ad probationem dicimus, quod *intellectus* ad intelligendum non oportet, quod accipiat a phantasmatis nisi in eo genere, in quo dependet, scilicet obiective; efficienter enim dependet ab intellectu agente producente species ex phantasmate tamquam ex obiecto; et in isto genere aliquid imprimitur intellectui scilicet species. Et rursus ut intellectus actu intelligat, requiritur, quod convertatur ad phantasmata. Sed non indiget alio influxu, quia nec aliam habet dependentiam a phantasmate. Similiter *sensus exterioriores* dependent ab interioribus non absolute, ut applicentur ad operandum, sed quantum ad subministrationem spirituum animalium, sine quibus non exercetur sensatio, ut patet in dormientibus. Sed communicatio istorum spirituum, quæ realis est, non fit per actum sensus interni, qui est cognitio, sed per subministrationem a virtute naturali effectivam eorum, quæ illos distribuit ad sensus. Vel dependent sensus externi ab internis non in ipsa elicientia sensationis, sed in iudicio, quod formatur de illis in sensu communi, ubi conde summatur tota sensatio externa. Unde qui est distractus, revera videt et sentit externe, sed non advertit, quia non iudicat, et ita quantum ad hoc iudicium dependent sensus externi ab internis, non quantum ad ipsam

visionem vel sensationem, quam eliciunt.

Secundo arguitur: Quia voluntas solum habet operationem immanentem; ergo extra se non efficit alium effectum.

Patet *consequentia*, quia alias illa actio esset transiens, et non immanens in ipso agente. *Antecedens* autem probatur, quia non potest voluntas operari aliquem actum, qui non sit velle seu appetere. Volitio autem seu appetentia solum est actus immanens denominans volentem; ergo solum potest operari operatione immanente.

Quodsi dicatur illam volitionem denominare volentem ipsam voluntatem, in qua existit et a qua elicitur, ceterum effective posse aliquid imprimere per modum transeuntis in alia potentia, quæ non reddatur volens, sed voluntarie applicata ad operandum.

Contra est, quia ista virtus non est explicabile, quid sit, ut sequenti argumento ponderabimus. *Et deinde* redit argumentum, quia ista virtus derivari debet media volitione. Illa autem volitio est actus immanens, et sic non potest operari in alias potentias, solum enim operatur, ubi est. Ad operandum autem extra se requiritur actio transiens.

RESPONDETUR aliquos tenere, quod voluntas non solum est elicitiva actus immanentis, sed etiam transeuntis ab eo distincti, ut sentit Caietanus 3. de Anima in cap. 6. Oppositum vero sentit Ferrariensis 2. Contra Gent. cap. 22. ¹ et Capreolus in 2. dist. 1. q. 2. ad argumenta Aureoli contra primam conclusionem ². Et hoc probabilius videtur.

Dicimus ergo actionem immanentem virtualiter esse transeuntem

et posse habere aliquem effectum extra se, eo quod actus immanens est eminentior transeunte, cum naturaliter sit directivus illius. Actio enim transiens est actio executiva, immanens vero imperativa et directiva; per voluntatem enim et intellectum dirigimus ea, quæ agenda sunt. Unde potentia immanenter operantes naturaliter sunt digniores potentis operantibus transeunter illasque subordinant sibi. Quare actus immanens eminentior est transeunte in dirigendo, et sic eminenter et virtualiter potest transeunter agere, ut convenienter possit potentias inferiores movere directione sua. Et hoc sumitur ex D. Thoma in opusc. 11. art. 3. ³, ubi dicit, quod angeli non possunt movere aliquod corpus per contactum quantitatis, cum sint incorporei, sed per contactum virtutis. Nihil autem in angelis est altius quam eorum intellectus, cum et ipsi a Dionysio intellectus vel mentes nominentur. Unde eorum motiones a virtute intellectus procedunt. Ipsa autem conceptio intellectus, secundum quod habet efficaciam transmutandi aliquid, imperium nominatur. Unde si movent, nullo modo nisi per imperium movere possunt. Ita D. Thomas. Qui locus satis manifestus est.

Idem probatur *experientia sensuum interiorum*. Videmus enim ad considerationem rei appetibilis immutari sensibiliter corpus vel concupiscendo vel irascendo; ergo imaginatio vim habet immutandi seu movendi spiritus, qui motu suo etiam sanguinem movent. Nec posset unus sensus emittere species in alios, nisi actus eius, qui immanens est, vim haberet producendi transeunter tales species et movendi spiritus ani-

¹ Le XIII. 519. n. XII. 3.

² III. 53 b.

³ Responsio de articulis 36 ad Lectorem Venetum (Pa XVI. 169 b).

males, quibus insident species ipsæ intentionales. Quare actus appetendi immanens est et reddit potentiam volentem, sed habet pro effectu ulteriori talis volitionis motum aliquem seu impressionem causatam in potentia inferiori, quæ non reddit illam volentem formaliter, sed ministerialiter, id est subordinatam et ministrantem appetui seu voluntati in suis actibus.

Ad replicam vero respondetur, illam virtutem seu impressionem emanare medio actu volitionis, qui licet habeat terminum immanentem intra se, tamen quia virtualiter est transiens, potest ulterius habere effectum in aliquo extra se; nec enim repugnat unum actum habere plures effectus ordinate se habentes. Et coniungitur seu tangit voluntas potentiam, quam movet virtualiter; nam cum movet intellectum, æque immediate est in anima intellectus quam voluntas, et sic potest immediate movere ipsum. Quodsi motus corporali modo faciendus sit, ut cum phantasia movet appetitum, hoc fit mediantibus spiritibus animalibus, qui moventur ab ipsis sensibus, non solum ut in illis communicentur species intentionales, sed ut moveatur appetitus sensitivus, quatenus motis spiritibus movetur sanguis, et sic pervenire potest motio illa ad locum appetitus, qui est in corde vel hepate.

Tertio arguitur: Quia non potest explicari, quid sit illa impressio realis, quam potentia superior ponit in inferiori. Nam imprimis non est qualitas, præsertim in motione, qua solum applicatur potentia inferior ad exercitium operationis. Nam qualitas non inclinatur nisi ad qualitatem similem; ergo ponere qualitatem solum pro exercitio operis, et non pro aliqua specie faciendâ, omnino fictitium est. *Patet consequentia*, quia illa qualitas cum sit derivata a voluntate, v. g. in intellectum, debet in intel-

lectu ponere aliquid simile ipsi voluntati seu modo voluntatis. Quidquid autem in operatione intellectus re- lucet sive quoad speciem sive quoad individuationem, sive quoad vitalitatem vel intensionem, totum est generis apprehensivi, non volitivi.

Secundo, non potest esse aliquis modus, quo denominetur ille actus voluntarius aut liber, quia hoc solum pertinet ad extrinsecam denominationem. Pendet enim ex hoc solum, quod detur advertentia in ratione, qua posita actus, qui ante non erat liber, redditur liber; hoc autem nihil intrinsecum in eo ponit. Nec est modus aliquis applicationis vel conjunctionis aut propinquitatis, quia semper illæ potentia sunt coniunctæ et applicatæ in eadem anima, et super hoc additur alius modus, et non explicatur quid sit.

Nec est aliqua relatio, tum quia hæc per se non est activa; tum quia requirit novum fundamentum, ut consurgat, et hoc oportet explicare, quid sit.

Nec denique ponit solum influxum simultaneum in effectum; hic enim non est in potentiam, ut reddat eam motam et applicatam, sed in effectum, ut reddatur productus.

RESPONDETUR virtutem illam seu motum causæ superioris in inferiorum numquam se habere per modum qualitatis permanentis et habitualis, quia potentia inferior non manet permanentem et habitualiter ordinatam ad illam operationem vel applicationem, sed quamdiu causa superior voluerit, et ita solum per modum transeuntis potest illa motio illi dari, quamdiu scilicet applicaverit causa superior et duraverit eius motio. Est ergo motio qualitas aliqua per modum transeuntis, sicut causa prima imprimitur in causas secundas et causa principalis in instrumentalem. Idque vocat S. Thomas, quod sit aliquid

per modum diffusionis et dispositionis, secundum quod una potentia movetur ab alia et accipit ab alia, sicut dicit 1. 2. q. 56. art. 2. Et hæc dispositio seu diffusio respicit aliquam peculiarem rationem in actu potentiae inferioris et motae relucen-tem. V. g. voluntas movetur ab intellectu et participat ab ipso non solum elicere volitionem quoad substantiam ipsius velle, sed etiam quoad modum, v. g. quod modo collativo velit. Et similiter intellectus motus a voluntate non solum habet producere intellectionem, sed cum tali modo, scilicet cum efficacia movendi et applicando in exercitio, quod ex se non habet intellectus, sed participative a voluntate, quæ est primum in genere moventium efficaciter quoad exercitium, et sic imprimit intellectui, unde producat actus suos cum efficacia movendi alia, ut docet D. Thomas q. 22. de Veritate art. 13.¹ Quodsi tantum applicet voluntas potentias inferiores ad actus proprios, tunc motio voluntatis non ponit aliquid in potentia inferiori pertinens ad virtutem pro novo effectu faciundo, qui excedat propriam virtutem, sed ad faciendum proprium suum actum cum novo modo, id est cum subiectione ad potentiam superiorem seu ad voluntatem, et similiter cum habitudine et ordine ad finem aliquem determinatum sibi præstitum a superiori. Et hæc subiectio seu actualis subordinatio aliqua nova habitudo est in inferiori actu respectu superioris requiritque aliquem novum modum seu mutationem in tali actu, qui modus seu habitudo cum afficiat ipsum actum intrinsece, oportet, quod cum eo egrediatur et pariatur a potentia, a qua immediate exit, et sic supponat in ipsa potentia inferiori sufficiens principium et rationem præbendi istas habitudines et for-

¹ Pa IX. 332 a.

mandi actus cum illis, et hoc a superioris potentiae motione debet haberi.

Ultimo arguitur: Quia voluntas non movet nec applicat alias potentias nisi per imperium. Sed imperium non potest aliquid reale imprimere potentiis imperatis; ergo.

Maior a nobis conceditur; voluntas enim movet ut superior et ut imperans. **Minor** probatur, quia imperium formaliter est actus intellectus, non voluntatis, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 17. art. 1. Actus autem intellectus nihil reale ponit in aliis potentiis; solum enim denuntiat et advertit, quid agendum sit, hæc autem advertentia nihil reale ponit in aliis nisi rem esse cognitam et denuntiatam.

Et confirmatur, quia in brutis non datur imperium, ut ibidem determinat S. Thomas art. 2. Ergo non poterunt applicari aliæ potentiae ab appetitu sensitivo mediante phantasia; immediate autem non apparet, quomodo ex ipso actu appetitus derivetur virtus aliqua ad alias potentias.

RESPONDETUR admittendo, quod voluntas non movet nisi mediante imperio. Unde dicit S. Thomas q. 17. cit. art. 2. ad 1., quod «vis appetitiva dicitur imperare motum, in quantum movet rationem imperantem». Imo illæ solum potentiae moventur a voluntate, quæ ex apprehensione natae sunt moveri. Et videmus, quod deficiente advertentia, etiam postquam quis voluit et elegit, nulla potentia inferior movetur ad executionem.

Ad minorem ergo negamus, quod imperium seu actus practicus intellectus non habeat vim movendi alias potentias et imprimendi aliquid in illas, non ut præcise cognitio est et advertentia, sed ut ef-

ARTICULUS VII.

UTRUM DETUR POTENTIA LOCOMOTIVA DISTINCTA AB APPETITU, ET QUOMODO INVENIATUR IN ANIMA SEPARATA.

Loquimur de potentia locomotiva quantum ad motum progressivum, qui solus ab apprehensione dependet. Motus enim naturalis, ut fit in corde vel in gravi et levi, non dependet ab appetitu neque ab apprehensione.

De potentia ergo locomotiva secundum motum progressivum est duplex sententia etiam inter thomistas.

PRIMA affirmat motum hunc elici active ab ipso appetitu, non vero ab ipsis membris, sed in illis recipi, si recte sint disposita ad recipiendum motum, et sic membra non movent, sed moventur a principali membro, in quo est appetitus, nempe a corde. Quæ sententia sumitur ex Cajetano 3. de Anima in cap. 6. alias 10. et Ferrariensi 2. Contra Gent. cap. 82.⁴, et probabilior reputat Mag. Bañez 1. p. q. 78. art. 1. dub. 1.

Fundamentum sumitur tum ex auctoritate, tum ratione. **Auctoritate**, quia ita sentire videtur D. Thomas 1. p. q. 75. art. 3. ad 3., ubi inquit, quod «alia vis motiva est exequens motum, per quam membra redduntur habilia ad obediendum appetitui, cuius actus non est movere, sed moveri». Et 2. Contra Gent. cap. 82. in fine inquit, quod virtus, quæ dicitur exequens motum, facit membra esse obedientia imperio appetitus; unde magis sunt virtutes perfectiores corpus ad moveri quam vir-

ficaciam habet ex motione voluntatis sibi adiuncta et ex motione voluntatis sibi communicata. Iam enim, ut diximus ex D. Thoma q. 14. de Veritate art. 5. ad 4.¹ constat, quod caritas, quæ est in voluntate, imprimit aliquid intrinsecum fidei, quæ est in intellectu. Et ex his, quæ docet q. 22. de Veritate art. 13.² et aliis locis supra³ allatis etiam constat aliis locis supra³ allatis etiam constat voluntatem movere intellectum et aliquid illi imprimere. Deinde vero intellectus motus a voluntate potest movere alias potentias, tum voluntatem ipsam, quæ sibi coniuncta et immediata est in anima, tum imaginativam, quæ intellectui subordinatur sicut particulare agens universaliori, sicut corpus cæli motui angeli, et per imaginativam corporali modo movetur appetitus, deinde membra. Sic enim ab intellectu per imperium moveri sensitivum appetitum docet S. Thomas 1. 2. q. 17. art. 7. præsertim ad 2. et ex illa motione per imperium rationis et motionem imaginativæ in appetitum sequi aliquam qualitatem, quæ ex motu locali cordis consequitur, aperte ibi affirmat.

Ad confirmationem respondetur, quod bruta licet non habeant imperium quantum ad id, quod imperium dicit de collatione et ordinatione unius ad alterum, quod rationis est, bene tamen quantum ad id, quod dicit de efficacia et impetu movente. Et ita appetitus sensitivus in eis movetur ab apprehensione faciente imperium ex instinctu naturæ, non ex ordinatione rationis, illi autem apprehensioni efficaci non potest resistere appetitus, sed statim movet cor et inde alias vires, quæ ad motum pertinent.

¹ Pa IX. 236 a.

² l. c. 332.

³ 409 b 30, 410 b 25.

⁴ Le XIII. 518. sq. n. XI. et XII.

tutes moventes. Consonat Aristoteles 3. de Anima textu 48.¹ et 54.², ubi docet, quod « appetitus est id, quo animal movet, id vero quod movetur est animal, organum vero motus aliquid corporeum est ». Et de eodem videri potest in libro de Motu Animal.³ lect. 4. apud D. Thomam, ubi dicit « principia moventia esse phantasiam, intellectum, electionem, voluntatem et concupiscentiam ».

Ratione probatur, quia ad motum progressivum non requiritur aliud principium eliciens motum quam principium impellens. Impulsus autem quaedam inclinatio est et appetitus, nec requiritur ad hoc aliud principium elicivum. Ex parte autem membrorum sufficit habilitas ad recipiendum hunc impulsam; his enim duobus positis sequitur motus, et quodcumque aliud principium eliciens superfluum videtur. *Ad hæc* videmus variari motum ad quamlibet variationem appetitus, sive quoad vehementiam impulsus sive quoad remissionem sive quoad modum et figuram motus. Conveniens etiam est, quod eadem potentia, quæ est inclinativa ad motum, sit assecutiva eius, ad quod inclinatur. Assecutio autem fit per motum; ergo motus est effectus potentie inclinantis, quæ utique est appetitus.

OPPOSITUM tenent plures auctores, ut Nazarius 1. p. q. 54. art. 5., qui citat Zumel⁴, Caietanum⁵, Ripam⁶ et alios; sequitur etiam P. Suarez, libro 5. de Anima cap. 10.

Fundamentum sumitur etiam ab auctoritate et ratione. *Auctoritate*

D. Thomæ, qui semper distinguit potentiam executivam motus a potentia appetitiva illique aliquam actionem tribuit, licet cum subiectione et obedientia ad appetitum, quas potentias in illis ipsis locis pro opposita sententia citatis agnoscit distinguens unam ut imperantem, alteram ut exequentem, licet hæc, quia movetur mota, magis videatur moveri quam movere. Et expressius 1. p. q. 78. art. 1. ad 4. dicit, quod « sensus et appetitus in quantum huiusmodi non sufficiunt ad movendum, nisi superaddatur eis virtus aliqua. Nam in immobilibus animalibus est sensus et appetitus, non tamen habent vim motivam. Hæc autem vis motiva non solum est in appetitu et sensu ut imperante motum, sed etiam est in ipsis partibus corporis, ut sint habiles ad obediendum appetitui animæ moventis ». Et eandem virtutem distinctam a voluntate videtur agnoscere in angelis q. 6. de Potentia art. 3. ad 2.⁷ et in quæst. de Anima art. 13. ad 13.⁸ Et actionem distinctam ei tribuit in 2. Contra Gent. cap. 35. « In nobis », inquit, « actio virtutis motivæ est media inter actum voluntatis et effectum, ut in præcedentibus ostensum est ». Denique opusc. 43. cap. 5.⁹ distinguit vim exequentem ab imperante et dicit, quod « vis exequens est vis exterior, quæ diffusa est in musenlis et lacertis et nervis membrorum ». Aristoteles etiam locis cit. ab opposita sententia aliquod organum corporeum ponit pro principio motus distincto ab appetitu.

¹ c. 10. (433 a 9).

² l. c. (433 b 18).

³ c. 5. (700 b 17). De comment. S. Thomæ in hunc librum vide P. A. Bacic, *Introductio compendiosa* in opera S. Thomæ Aquinatis (Romæ 1925) pag. 123.

⁴ in h. l.

⁵ Le V. 53, n. II.

⁶ in eundem locum.

⁷ Pa VIII. 130 a.

⁸ l. c. 507 a.

⁹ De Potentiis Animæ (Pa XVII. 31 a).

Ex ratione etiam sumitur fundamentum, quia virtus illa, quæ ponitur in membris ad obediendum appetitui, licet illi subordinetur, vere tamen vitalis est; ergo non potest esse mere passiva, sed oportet, quod sit active movens seu eliciens.

Antecedens probatur, quia illa virtus non requiritur præcise, ut motus recipiatur passive et inhæreat in subiecto. Ad solam enim inhærentiam impulsus non requiritur virtus aliqua et qualitas, cui immediate inhæreat, sicut in lapide videmus recipi inhæsive impulsam sine hoc, quod præsupponatur virtus aliqua in lapide ad recipiendum; requiritur ergo illa tamquam virtus vitalis eliciens et producens motum. Unde et communiter actiones istæ, quæ motu membrorum fiunt, ut ambulare, scribere, pingere et similia, motus vitales dicuntur, et ex illis maxime discernimus viventia a non viventibus. Si autem passive se haberent membra in isto motu, non magis moveretur animal in illis, quam moveretur iaculum vel lapis impulsus, quæ a proiciente recipiunt vim impulsivam passive.

Ad hæc videmus motus istos externos vitaliter fieri, et tamen prævenire appetitum, ut cum aliquis movet pedes aut oculos inadvertenter. Nec tamen tunc movet ut res inanimata, cum non moveatur motu gravitatis deorsum, sed elevando pedem vel convertendo oculos retrorsum.

Postremo appetitus dicitur frequenter a D. Thoma locis allegatis principium motus ut imperans, non ut exequens. Nihil autem imperat sibi ipsi, sed virtuti distinctæ; ergo oportet, quod virtus executiva et obediens non sit mere passiva, patiens enim ut patiens non movetur imperio, sed actione, eliciens autem actionem movetur ab imperio.

Hæc secunda sententia sine dubio apparet probabilior et inhærentior menti S. Thomæ meliusque explicat, quomodo una pars organica movet aliam, quod stare non potest, si solum est virtus passiva in membris seu partibus organicis, non vero motiva alterius partis et eliciviva motus. Nam appetitus non est in omnibus membris, sed in uno tantum. Ergo si in membris non est virtus activa motus, omnia membra præter illud, in quo est appetitus, movebuntur passive. Quomodo ergo una pars organica movet aliam?

Ad primum oppositæ sententiæ ex auctoritate D. Thomæ **RESPONDETUR** in primo loco aperte distinguere in isto motu duplicem potentiam, alteram imperantem, alteram exequentem. Cum autem dicit per hanc exequentem reddi membra habilia ad obediendum appetitui, et eius actum esse moveri, non movere, sensus est, quod reddit membra habilia hæc potentia motiva vitaliter et animaliter, licet ex subiectione ad appetitum, cuius est pars organica et ministerialis. In virtutibus autem ministerialibus magis reluctet moveri seu obedire alteri quam movere et agere, licet agendo obediat et moveatur sicut mobile vitale, non ut movens principale, sed ut organicum et ministeriale.

In secundo loco contra Gentiles non dicit absolute D. Thomas, quod actus potentie motivæ est moveri, sed quod magis perficit ad moveri, eo quod facit membra obedire appetitui. Ubi ly facit activitatem et elicientiam dicit, quia vitali actione facit obedire et subici appetitui, sed ut movens organicum et motum, non ut primo movens.

Et ad Aristotelem dicitur, quod præter appetitum et phantasiam, quæ sunt principalia et imperantia in hoc motu, etiam admittit principium organicum et ministeriale, quod in libro

de Motu Animalium dicit¹ non solum esse cor, sed etiam nervos et iuncturas et spiritus, quibus de una parte fit motus ad aliam, sicut in rotis horologii, quibus istas organicas partes comparat Philosophus et de illis late ibi disserit, ut videri potest apud Divum Thomam ibi lect. 6., 7. et 8.

Ad primam rationem respondetur, quod impulsus per modum amoris est elicitive ab appetitu, sed impulsus per modum executionis est imperative ab appetitu et elicitive a potentia motiva membrorum indeque derivatur ad proiecta externa et ad aerem deferentem illa, ut disserimus 7. Phys. q. 23.² Quare posita efficacia appetitus imperantis et habilitate membrorum vitaliter obediens, id est per aliquam actionem, quæ ex subiectione et motu appetitus agat, sequitur motus vitalis membrorum, non mere passive se habentibus membris. Quare non est superflua ista vis activa, ut motus ille sit vitalis, etiam in executione membrorum.

Ad secundam respondetur variari motum ad variationem appetitus directive, non elicitive, eo quod variatio illa fit etiam in membris executionibus vitali modo, et sic non mere passive se habentibus ad appetitum, sed etiam elicentibus motum. Similiter ut potentia inclinativa et intendens assequatur suum finem, sufficit, quod mediis instrumentis et organis sibi subiectis et elicentibus executive motum assequatur, ad quod intendit, non passive se habentibus.

CIRCA SECUNDUM PUNCTUM, de potentia motiva animæ separatæ, suppono hanc, quam habet in corporeis organis, non manere in anima separatæ, quia hæc omnino corporea est utpote a corporeis organis de-

pendens. Sed DIFFICULTAS est in duobus: Primum, an revera anima separata habeat vim se movendi activam sicut angelus; secundum, an ista vis sit aliquid distinctum a voluntate et imperio pratico efficaci.

ET CIRCA PRIMUM sumitur difficultas, quia anima separata non potest se movere nisi ad modum angeli, per contactum virtutis, non quantitatis, quia caret illa. Sed anima separata non potest habere contactum virtutis, quia non potest habere motum erga alia corpora, ut docet S. Thomas 1. p. q. 117. art. 4. et q. 16. de Malo art. 10. ad 2.³, eo quod virtus animæ est determinata ad movendum corpus proprium et vivificatum a se, et solum mediante illo poterit alia movere. Cuius signum est, quia non potest movere anima membrum aridum, quia non est vivificatum a se. Si autem habet in se vim motivam, posset illud movere, nec enim impediretur eius exercitium a corpore, sicut nec impeditur exercitium intelligendi. Posset etiam anima recedere a corpore vincendo dispositiones eius et iterum motiva virtute corpus intrare et informare, sicut informat alimentum de novo. Quæ omnia cum absurda sint, non possumus ponere vim motivam in anima, nisi mediante corpore, eo vero remoto nullum aliud corpus per se movet, ergo neque se movet per contactum virtutis activæ mutando loca.

Propter hoc fundamentum existimant aliqui animam separatam se non movere, sed moveri ab angelis, quod aliquibus thomistis suppresso nomine attribuunt Conimbric. tract. de Anima separata disp. 6. art. 2. Ulterius vero existimavit Durandus in 3. dist. 22. q. 3. n. 4., 6., 9. animas neque se movere neque moveri

¹ c. 7. (701 b 1).

² Phil. nat. 1. p. q. 23. art. 2. (II. 472 a 1).

³ Pa VIII. 419 b.

eo genere motus, quo corpora, neque possunt movere corpora. De anima vero Christi solum dicit descendisse per effectus, quos causavit in inferno, quamvis neque hoc pertinaciter asserat, sed fatetur se alium modum probabiliorum ignorare. Alii vero auctores, qui non possunt negare animam Christi descendisse realiter ad limbum Patrum, licet per alios effectus descenderit ad infernum terrendo damnatos, dicunt tamen descendisse virtute divina, quasi motam a Verbo, sicut instrumentaliter potest movere alia.

Ceterum utraque sententia stare non potest. Et quidem Durandi sententia, præterquam quod non salvat in proprietate descensum Christi ad inferos, ex seipsa redarguitur, quia vel animæ sanctorum erant in limbo seu inferiori parte terræ, vel non. Si non erant, ergo neque præsentiam neque per effectum eo descendit anima Christi, quod est totaliter negare articulum fidei de descensu animæ Christi contra illud ad Eph. 4. 1: « Quod autem ascendit, quid est nisi quia descendit primum in inferiores partes terræ? ». Et fuisse animas in inferno dicitur 1. Petri 3. 2: « In quo et his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit, qui aliquando fuerant increduli, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe ». Qui utique spiritus animæ erant separatæ; ergo erant in carcere, id est in aliquo certo loco, ubi ante non erant. Si vero dicatur, ibi realiter fuisse animas, ad quas Christus misit effectus suos, ergo sicut illæ animæ eo deportatæ aut motæ sunt, potuit etiam anima Christi eo moveri.

Alia vero sententia ex eo impro-

batur, quia secundum fidem anima Christi realiter descendit et fuit mota ad loca inferiora, et non mere passive deportata aut descendens, sicut lapis vel res proiecta, neque instrumentaliter mota, sed vitaliter; ergo habet potentiam se movendi. Non fuit passive deportata tantum, quia absolute dicitur descendisse, quod rei portatæ non adaptatur proprie, sicut neque ascendisse verificabitur nisi propria virtute ascenderit. Dicitur etiam « penetrasse omnes inferiores partes terræ » Eccli. 24. 3; non penetrat autem proprie, qui solum deportatur ab alio. Non fuit instrumentaliter mota, quia vitaliter descendit, id est per se, non ut lapis per gravitatem, nec sicut res proiecta, quæ impulsu fertur ut instrumentum. Si autem vitaliter descendit, habet potentiam vitalem intrinsecam se movendi, et ista non potuit sibi ab extrinseco superaddi a Verbo, alias vitale principium non esset; debuit ergo ex se eam habere, sive hæc potentia sit ipse intellectus practice operans, sive alia vis distincta. Ad hæc S. Thomas 1. p. q. 53. art. 1. in argumento „ sed contra ” probat angelum moveri, quia de fide est animam beatam moveri, ut patet in descensu Christi ad inferos. Et in 3. p. q. 52. art. 1. ad 3. dicit, quod, anima Christi descendit ad inferos eo genere motus, quo angeli moventur; constat autem angelos movere se vitaliter, ergo et anima Christi.

QUARE simpliciter hæc sententia tenenda est, quod anima separata vitaliter movetur in loco.

Cum enim habeat intellectum et voluntatem et non ubique existat, sed in parte determinata universi, potest habere voluntatem existendi in alio loco propter aliquam convenientiam, sicut anima Christi voluit esse in limbo

¹ 9.

² 19., 20.

³ 45.

Patrum, et animæ purgatorii volunt esse in cælo, et dives ille in inferno petivit, ut Lazarus mitteretur ad se (Luc. 16. ¹), et anima Samuelis apparuit Sauli (Eccli. 46. ² et 1. Reg. 28. ³). Ergo si potest habere appetitum mutandi loca, debet ei esse provisum a natura de virtute, qua possit acquirere locum.

Patet consequentia, tum quia Aristoteles ⁴ tribuit potentiam motus progressivi illis animalibus, quæ habent vim cognoscendi res distantes et appetendi illas; frustra enim daret illis appetitum, si negaret, unde posset consequi, quod appetunt; tum etiam quia si anima appetit alibi esse, per se loquendo maneret immobilis et frustrata omni illo appetitu, vel solum per accidens et fortuito posset id consequi, si aliquis angelus vellet illam deportare. Quod quam incongrue dicatur in illis nobilissimis substantiis, quod res istæ solum fortuito eis provisæ sint, de se satis patet. Et hanc sententiam tenet Caietanus 3. p. q. 52. art. 2. § Quoad tertium ⁵.

AD FUNDAMENTA OPPOSITA respondetur: Ad primum conceditur animam contactu virtutis moveri. Et præterquam quod potest aliquam qualitatem vel effectum occultum operari in corpore (nam de anima Christi dicit S. Thomas in 3. dist. 22. q. 2. art. 2. quæstiunc. 1. ⁶ operatam fuisse aliquam lucem in illis partibus terræ), loquendo de motu locali dicendum est aliquem posse producere in corpora, licet multo debiliorem naturaliter quam angeli. Et cum oppositum adducitur ex D. Thoma quæst. illa 117. ⁷,

¹ 24.² 23.³ 15.⁴ 3. de Anima c. 9. (432 b 16).⁵ Le XI. 496. n. VII.⁶ Pa VII. 231 a.⁷ art. 4.⁸ Le XI. 496. n. VII.

respondetur, quod D. Thomas loquitur de virtute animæ in vi formæ, non in vi spiritus, et de virtute motiva organica, quia loquitur de anima virtute suæ naturæ, per quam determinatur ad vivificandum corpus; hac enim uti non potest anima separata. Subdit vero D. Thomas, quod super hoc «aliquid potest ei conferri virtute divina». Quod non est idem, quod conferri per miraculum et supernaturaliter, sed ratione status separationis, ut bene explicat Caietanus ubi supra 3. parte ⁸. Sicut enim animæ separatæ conferuntur species infusæ virtute divina ratione status sine miraculo sicut et angelis, ita confertur vis motiva non quantum ad ipsam potentiam movendi, quæ naturaliter ab intrinseco convenit, sed quoad expeditionem huius potentiae, quia cum motus fiat per dictamen practicum intellectus, non possunt fieri ista dictamina ad movendum localiter per modum spiritus et non per modum formæ informantis nisi per intellectum independentem a phantasmatibus et modo pure spirituali intelligentem; et hoc accipit ex vi status separationis et specierum infusarum a Deo potestque perfici virtute divina, ut fortius moveat corpora quam naturaliter possit aut quod etiam demones cohibeat.

Cum vero instatur, quia alias posset movere anima membrum aridum et a corpore recedere respondetur non posse animam uti illa potentia motiva nisi pro statu separationis aut nisi totaliter dominetur corpore ut anima beata reunita corpori, quæ independentem a virtute

organica movebit illud. Nunc autem sicut intelligit dependentem a phantasmate, ita movet dependentem a virtute organica et appetitu sensitivo regulato per phantasiam. Anima vero separata movet independentem ab omni virtute organica et consequenter debet regulari per cognitionem independentem a phantasmate. Sicut autem in hac vita divinitus aliquando communicatur raptus, quo intellectualis cognitio independentem a phantasmate fiat, ita aliquando anima elevatur se cum corpore virtute motiva non organica, quæ ad illam cognitionem sequi potest. Nec potest anima recedere a corpore stantibus dispositionibus, quibus informat illud, quia non potest uti nisi virtute organica, quamdiu non intelligit ut separata, sed dependentem a phantasmate. Per virtutem autem organicam non potest a suo corpore separari, cum organum corpus sit. Nec in partes alimenti intrat motu locali, quia id non fit per apprehensionem, a qua necessario dependet localis ille motus (unde valde ruditer imaginantur, qui informationem in novas partes alimenti aut recessum ab illis motu locali animæ fieri aestimant), sed naturali informatione aut corruptione corporis.

CIRCA SECUNDUM, an vis motiva animæ sit distincta ab intellectu et voluntate, supposito quod non est organica neque indiget anima, quod partes seu membra obediant appetitui, cum careat partibus, res est magis pertinens ad theologos, qui id tractant agendo de angelis; solum

enim videtur requiri potentia distincta, ut producat motus per actionem transeuntem, quia intellectus et voluntas sunt potentiae immanentes.

Quare si actus immanens non est virtualiter transiens omnino oportet ponere distinctam potentiam ab intellectu et voluntate, quæ actionem transeuntem motus localis producat. Si vero actus immanens virtualiter est transiens, cessat ratio multiplicandi istas potentias in spiritu separato, qui non movetur organice, nec in eo membra obedire debent appetitui, sed solum transeuntem motum ponere in re mota. Certe D. Thomas opusc. 11. art. 3. ¹ dicit angelos conceptione intellectus, quæ est imperium, cælos movere. At vero q. 6. de Potentia art. 3. ad 2. ² dicit, quod in angelis «formæ rerum naturalium in mente angelica existentes et magis actuales non sunt immediatum principium operationis, quæ est actio materiam transmutans, sed mediante voluntate et voluntas mediante virtute, et virtus immediate movet motum localem»; ubi ly virtus distinguitur a voluntate. Quod utique verum est, sed possumus respondere, quod virtus illa distincta a voluntate est intellectus practicus ut habens efficacem conceptionem imperii, nec aliam tertiam virtutem cogunt illa verba nos ponere.

Et hæc sufficiant pro commentariis in libros de Anima et in totam Philosophiam ad laudem Salvatoris nostri Dei, beatissimæ Virginis et S. Thomæ Aquinatis.

¹ Resp. de articulis 36 ad Lectorem Venetum (Pa XVI. 169 b).² Pa VIII. 139 a.

INDICES

I.
INDEX BIBLICUS

Genesis:

c. 1.:
1: II 90 b 11, II 477 a 32.
3: II 804 a 4.
9: II 820 a 26, II 872 b 36, II 877 a 2.
11: III 42 b 12.

c. 2.:
5: II 879 b 27.
7: III 290 a 27.

c. 7.:
11: II 363 b 34.

c. 9.:
13-14: II 861 a 40.

Exodi:

c. 16.:
14: II 872 a 27.

c. 33.:
19: III 403 a 28.

Iosue:

c. 10.:
13: II 382 b 16, II 851 b 1.

c. 24.:
15: III 386 b 17.

I. Regum:

c. 28.:
15: III 424 a 5.

Esther:

c. 13.:
9: II 507 a 8, III 398 b 44.

Iob:

c. 3.:
17-19: III 279 b 31.

c. 12.:

11: III 141 a 1.

c. 14.:

5: II 841 b 25.

c. 20.:

26: II 886 a 38.

c. 26.:

8: II 866 b 44.

c. 34.:

13: II 362 a 23.

c. 38.:

3: II 845 b 10.
25: II 867 a 26.
30-31: II 870 b 28.

Psalorum:

4.:

1: III 298 a 7.
7: III 343 a 44.

9.:

5: I 766 a 18.

10.:

7: II 885 b 46.

30.:

6: III 290 a 2.

50.:

12: II 96 a 19.

77.:

47: III 40 a 43.

89.:

2: II 477 a 34.

103.:

5: II 474 b 31.
10: II 879 a 30.
32: II 885 b 24.

134.:

7: II 864 a 1.

Proverbiorum:

c. 8.:

28: II 879 a 31.

Ecclesiastes:

c. 1.:

7: II 878 a 29, II 879 a 33, II 881 b 7.

c. 3.:

19: III 290 b 27.

c. 7.:

23: III 344 a 21.

c. 12.:

7: III 279 b 38, III 289 b 45.

Sapientie:

c. 2.:

2-3: III 278 b 44, III 279 b 26.

c. 4.:

1: III 291 a 32.

c. 8.:

8: I 307 a 28.

c. 11.:

21: II 318 a 33.

Ecclesiastici:

c. 1.:

4: II 474 b 29.

c. 15.:

14: III 386 b 15.

c. 24.:

45: III 423 b 14.

c. 43.:

12-13: II 858 b 34.

30-31: II 845 b 14.

c. 46.:

23: III 424 a 5.

Isaie:

c. 30.:

33: II 885 b 49.

c. 35.:

2: III 2.

c. 38.:

8: II 851 b 5.

c. 62.:

12: II 488 b 46.

Ezechielis:

c. 28.:

15: III 300 b 35.

Matthæi:

c. 15.:

17: II 721 a 40.

Lucæ:

c. 16.:

22: III 279 b 36.

24: III 424 a 4.

25: III 330 b 32, III 333 b 38.

c. 23.:

45: II 851 b 8.

46: III 290 a 2.

Ioannis:

c. 10.:

30: II 552 a 4.

c. 15.:

5: II 489 a 1.

c. 17.:

5: II 477 a 36.

Actuum:

c. 3.:

21: II 355 a 18.

c. 16.:

14: III 392 a 34.

c. 17.:

28: II 489 a 2, II 505 a 18.

Ad Romanos:

c. 1.:

20: II 447 b 26, III 281 b 14.

c. 2.:

15: III 343 b 1, III 344 a 25.

c. 9.:

19: II 507 a 8, III 398 b 46.

I. ad Corinthios:

c. 7.:

37: III 386 b 19.

c. 10.:

11: I 620 a 40.

29: III 344 a 23.

c. 13.:

13: III 404 a 15.

S. Iacobi:

c. 4.:

1: III 382 a 34.

I. S. Petri:

c. 3.:

19-20: III 423 a 32.

II. S. Petri:

c. 3.:

11: II 841 b 29.

Apocalypsis:

c. 4.:

11: II 477 b 16.

c. 6.:

9: III 280 a 1.

c. 19.:

20: II 885 b 47.

c. 21.:

16: II 847 b 29.

c. 22.:

8: III 1.

11: II 638 b 3.

c. 15.:

19: III 284 a 23.

36: III 40 a 37.

Ad Ephesios:

c. 1.:

11: II 477 b 14.

c. 4.:

9: III 423 a 29.

Ad Philippenses:

c. 1.:

9: II 638 b 1.

c. 2.:

13: II 489 a 4.

II. ad Timotheum:

c. 3.:

12: III 284 b 10.

Ad Hebræos:

c. 2.:

5: II 362 a 21.

II.
INDEX ARISTOTELICUS

A) TABULA EXHIBENS OMNIA ARISTOTELIS OPERA,
QUORUM IN HOC CURSU PHILOSOPHICO FIT MENTIO¹.

NOMINA OPERUM	AUTH.	EDIT. BEROL.	EDIT. PARIS.
1. Logica:			
Categoriæ seu de Prædicamentis	+	1	I 1
Perihermenias seu de Interpretatione	+	16	I 24
Analytica Priora	+	24	I 39
Analytica Posteriora	+	71	I 121
Topica	+	100	I 172
De Sophisticis Elenchis	+	164	I 276
2. Physica:			
De Naturali Auscultatione	+	184	II 248
De Cælo et Mundo	+	268	II 367
De Generatione et Corruptione	+	314	II 432
Meteorologica	+	338	III 552
De Animalibus Historiæ	+	486	III 1
De Partibus Animalium	+	639	III 218
De Generatione Animalium	+	715	III 319
De Motu Animalium	—	698	III 517
De Anima	+	402	III 431
Parva Naturalia:			
De Sensu et Sensato	+	436	III 476
De Memoria et Reminiscentia	+	440	III 494
De Somno et Vigilia	+	453	III 500
De Somniis vel de Insomniis	+	458	III 507
De Divinatione per Somnum	+	462	III 513
De Iuventute et Senectute	+	467	III 532
De Coloribus	—	791	III 643
3. Metaphysica:			
De Prima Philosophia	+	980	II 468
4. Ethica:			
Ethica Nicomachica	+	1094	II 1
Ethica Eudæmia	+	1214	II 184
5. Æsthetica:			
De Arte Rhetorica	+	1354	I 310
6. Problemata	†	859	IV 108

¹ Signum + indicat opus genuinum, — opus spurium, † opus dubium. Vide Ueberweg I¹¹ 53-77.

B) LOCI.

CATEGORIÆ.

c.1.: I 11 b 14, I 384 b 33.
c.3.: I 164 a 31.
c.4.: I 637 b 12.
c.5.: I 101 a 20, I 103 a 8, I 120 b 12,
I 224 a 23, I 146 b 14, I 149 a 15,
I 318 b 8, I 373 b 37, I 385 a 17,
I 389 a 47, I 434 b 7, I 469 a 38,
I 532 b 3, I 533 b 45, I 537 b 44,
II 44 b 2, II 636 a 42, II 756 b 38.

c. 6.: I 564 a 40, II 402 b 34, II 636 b 1.
c. 7.: I 573 b 30, I 606 b 16, II 636 b 2.
c. 8.: I 609 a 13, I 614 a 27, I 614 b 30,
I 615 b 33, II 707 b 46, II 710 b 24,
III 62 a 2.
c.10.: II 835 a 42.
c.13.: I 163 b 9.
c.14.: II 724 b 1.

PERIHERMENIAS.

c.1-3.: I 14 a 11.
c.1.: I 104 b 40, I 716 b 17, I 748 a 21.
c.2.: I 14 a 29, I 112 b 8, I 217 b 40, I
114 b 12, I 219 b 20, I 115 a 8, I
220 a 7, I 118 a 20, I 222 b 38.

c.3.: I 15 a 27, I 119 a 30, I 223 a 9,
I 126 b 39, I 229 a 27.
c.4.: I 17 a 11, I 23 b 31.
c.5.: I 8 a 23, I 25 b 1, I 91 a 30, I 209
b 26, I 95 a 12, I 212 b 30, I 95 b 41,
I 157 a 29, I 163 b 3, I 164 b 30.

ANALYTICA PRIORA.

Liber I.:

c.1.: I 8 a 2, I 63 a 26, I 88 a 3, I 90
b 3, I 94 a 13, I 211 b 22, I 95 b 5.
c.7.: I 202 a 38.

Liber II.:

c. 7.: I 67 b 44.
c. 23.: I 60 b 14.

ANALYTICA POSTERIORA.

Liber I.:

c. 1.: I 139 b 35, I 236 a 44, I 761 b 9,
III 275 a 19, III 375 b 7.
c. 2.: I 250 b 23, II 20 a 23, II 21 a 25.
c. 4.: I 460 a 2, II 773 b 50.
c. 6-7.: I 779 a 11.
c. 7.: I 788 b 29.
c.11.: I 767 b 13.
c.13.: I 127 b 8, I 229 b 44, I 786 a 14,
I 787 b 39.
c.18.: I 198 b 21.

Liber II.:

c. 22.: I 771 b 17.
c. 26.: I 794 a 1.
c. 33.: I 805 a 29, I 815 a 19.
c. 3.: I 133 b 38.
c. 7.: I 140 a 11, I 236 b 45, I 784 b 32.
c.10.: I 140 a 45.
c.11.: I 512 a 27.
c.12.: I 784 b 8.
c.13.: I 442 b 8.

TOPICA.

Liber I.:

- c. 5.: I 133 b 35, I 445 b 28.
c. 8.: I 807 b 35.
c. 11.: II 477 b 5.
c. 18.: II 432 b 35.

Liber II.:

- c. 4.: III 141 a 4.
c. 10.: III 374 a 9.

Liber III.:

- c. 1.: I 373 b 12, I 381 b 47.

Liber VII.:

- c. 3.: I 388 a 25.
c. 5.: I 133 b 36.

DE SOPHISTICIS ELENCHIS.

Liber I.:

- c. 1.: I 29 a 28.

PHYSICA SEU DE NATURALI AUSCULTATIONE.

Liber I.:

- c. 1.: II 21 a 35, II 21 a 39, II 29 b 19.
c. 2.: I 544 b 24.
c. 3.: I 374 a 3, II 40 a 19.
c. 4.: II 62 a 32, II 149 a 17, II 553 a 6,
III 30 b 28.
c. 5.: II 21 b 12, II 23 a 26, II 39 a 20,
II 39 b 40, II 42 a 25, II 42 b 36,
II 43 b 3, II 44 b 37, II 48 a 33,
II 50 b 40, III 324 a 44.
c. 6.: II 44 b 38, II 46 a 26, II 46 a 38.
c. 7.: II 39 b 15, II 39 b 36, II 42 b 16,
II 49 a 18, II 50 a 31, II 52 a 10,
II 61 b 3, II 62 b 38, II 99 a 45,
II 553 b 27, II 573 a 16.
c. 8.: II 62 a 32, II 62 b 39, II 63 b 1,
II 402 b 6, II 402 b 7.
c. 9.: II 58 b 9, II 64 b 12, II 75 b 14,
II 78 a 44, II 80 a 27.

Liber II.:

- c. 1.: II 7 a 33, II 7 a 36, II 174 a 14,
II 176 a 13, II 179 a 4, II 185 b 32,
II 608 a 44.
c. 2.: II 17 a 5, II 180 b 45, II 206 a 23.
c. 3.: I 758 b 24, I 784 b 2, II 197 b 10,
II 203 a 10, II 209 a 11, II 223 b 6,
II 226 b 8, II 248 a 23.
c. 5.: II 493 b 23, II 509 b 21, II 510
a 35.
c. 7.: II 105 a 4, II 200 b 44.

Liber III.:

- c. 1.: II 549 a 19.

c. 2.: II 293 b 17.

c. 3.: II 299 a 41, II 300 a 32, II 305 a 1,
II 305 b 15, II 311 a 23, II 311
b 21, II 495 b 44.

c. 4.: II 315 b 19.

c. 5.: II 318 a 29, II 321 a 45.

c. 6.: II 315 b 34, II 316 b 15, II 318 a 29.

c. 7.: I 560 b 4, I 561 b 9.

Liber IV.:

c. 1.: II 336 b 18.

c. 4.: I 556 b 20, II 336 a 43, II 338 a 27.

c. 5.: II 347 a 36, II 348 a 29.

c. 7.: II 360 b 42.

c. 8.: II 182 b 31, II 192 a 46, II 195
b 9, II 366 a 11, II 368 b 30, II
471 b 20, II 472 b 30.c. 9.: II 647 a 1, II 653 a 38, II 710 b 5,
II 715 a 6.

c. 10.: II 376 b 11.

c. 11.: II 373 a 35, II 376 a 12, III 119
b 36.

c. 12.: I 567 a 6, II 384 a 8, II 384 b 42.

c. 14.: II 373 a 39, II 380 b 16, II 382
b 29.

Liber V.:

- c. 1.: II 302 b 14, II 336 a 15, II 339
a 35, II 390 b 47, II 391 b 14,
II 392 a 4, II 392 b 1, II 392 b 13,
II 394 b 29, II 395 b 15, II 464
a 45, II 548 b 42, II 600 b 18, II
606 a 36, II 661 b 29, II 757 a 1.

- c. 2.: I 566 a 27, I 594 b 35, II 82 a 24,
II 392 b 11, II 396 a 35, II 397
b 1, II 398 b 10, II 449 a 32, II 623
b 33, II 724 b 1, II 742 a 41, II
742 b 15.

- c. 3.: II 353 b 23, II 357 a 4.

- c. 4.: II 393 a 45, II 629 b 36, II 835
a 45.

- c. 5.: I 674 a 19, II 392 a 10, II 392 b
10, II 407 b 44, II 446 a 39.

- c. 6.: II 408 b 28.

Liber VI.:

- c. 1.: II 9 b 33, II 427 a 36.

- c. 4.: II 431 b 19.

- c. 6.: II 437 a 40, II 437 b 23.

- c. 9.: II 424 a 33.

- c. 10.: II 431 b 18.

Liber VII.:

- c. 1.: II 447 b 42.

- c. 2.: II 451 b 42, II 710 b 4.
c. 3.: I 611 b 27, I 615 a 30, II 473 b 26,
II 622 a 14, II 622 b 18, II 623 a 42.
c. 5.: II 448 a 12.

Liber VIII.:

- in genere:* II 487 b 26.

- c. 3.: II 634 a 20, II 741 b 35.

- c. 4.: II 365 a 5, II 446 b 17, II 447 b 5,
II 447 b 43, II 450 b 21, II 462
b 33, II 464 b 9, II 464 b 45, II
468 a 27, II 469 a 6, II 476 a 43,
II 610 a 8, II 660 a 20, III 36 b 46,
III 37 a 21.

- c. 5.: II 431 b 20, II 447 b 43, II 464
a 36.

- c. 7.: II 335 b 40, II 547 a 20, II 548
b 40.

- c. 8.: II 424 a 38, II 430 b 11.

- c. 10.: II 471 a 42, II 471 b 23, II 472
a 10, II 472 a 36.

DE COELO ET MUNDO.

- c. 5.: I 784 b 12.

- c. 8.: III 142 b 12, III 143 a 4.

Liber III.:

- c. 1.: II 707 b 47.

- c. 2.: II 471 b 28, II 472 b 33.

- c. 3.: II 803 a 2, II 803 a 17.

- c. 8.: II 431 a 26.

DE GENERATIONE ET CORRUPTIONE.

- c. 10.: II 629 b 33, II 691 b 24, II 692
a 3, II 692 a 28, II 692 b 33, II
693 a 5, II 698 a 17, II 698 b 40.

Liber I.:

- c. 1.: II 616 b 19.

- c. 3.: II 62 a 34, II 62 b 39, II 63 b 10,
II 248 a 24, II 402 b 8, II 553 a 7,
II 553 a 26, II 553 b 27.

- c. 4.: II 84 a 7, II 547 a 22, II 548 b 34,
II 616 a 30.

- c. 5.: II 547 a 26, II 548 b 38, II 720
b 36, II 724 a 14, II 737 b 50,
II 738 b 37, II 749 b 38, II 750
a 47.

- c. 7.: II 77 a 4, II 276 b 11, II 282 b 3,
II 660 b 1, II 669 b 14, II 685 b 41.

- c. 9.: II 748 a 43.

Liber II.:

- c. 2.: II 679 b 2, II 805 a 28.

- c. 3.: II 819 a 41.

- c. 4.: II 821 b 46, II 823 a 29, II 824 a 5,
II 824 a 45, II 827 a 1.

- c. 7.: II 705 a 18.

- c. 8.: II 701 a 35, II 820 b 30, II 821
a 18, II 827 b 34.

- c. 9.: II 77 a 5, II 250 b 37.

- c. 10.: II 841 b 12.

METEOROLOGICA.

Liber I.:

- c. 2.: II 362 a 43.
 c. 3.: II 806 a 42.
 c. 6.: II 851 b 36, II 852 b 14.
 c. 7.: II 195 b 35.
 c. 8.: II 848 b 16.
 c. 9.: II 870 a 21.
 c. 10.: II 665 b 20.
 c. 12.: II 665 b 20, II 869 a 22.
 c. 13.: II 877 b 35, II 880 a 50.

Liber II.:

- c. 1.: II 874 a 30.
 c. 3.: II 876 a 10.
 c. 4.: II 868 a 41.

- c. 5.: II 865 a 3.
 c. 7.: II 883 a 51.
 c. 9.: II 854 b 26, II 855 a 47.

Liber III.:

- c. 1.: II 865 b 40.
 c. 2.: II 863 a 1.
 c. 3.: II 876 a 10.
 c. 4.: II 858 b 39, III 142 b 32.
 c. 5.: II 858 b 39.
 c. 6.: II 886 b 25.

Liber IV.:

- c. 1.: II 679 b 3, II 805 a 26.
 c. 4.: II 821 a 16.

DE ANIMALIBUS HISTORIÆ.

Liber I.:

- c. 4.: III 169 b 33.
 c. 11.: III 159 b 27.

Liber III.:

- c. 19.: II 733 b 32, II 736 b 3.

Liber IV.:

- c. 8.: III 148 b 15.

- c. 9.: III 221 b 19.
 c. 10.: III 241 a 36.

Liber V.:

- c. 19.: II 868 b 45.
 c. 22.: II 871 b 28.

Liber IX.:

- c. 1.: III 382 a 31.

DE PARTIBUS ANIMALIUM.

Liber II.:

- c. 1.: III 169 b 31.
 c. 2.: II 690 b 19.
 c. 3.: II 733 b 28, II 736 b 3.
 c. 5.: III 169 b 31.
 c. 8.: III 167 a 5.

- c. 12.: III 148 b 17.
 c. 16.: II 830 b 47.
 c. 17.: III 159 b 28.

Liber III.:

- c. 7.: III 59 b 20.

DE GENERATIONE ANIMALIUM.

Liber II.:

- c. 2.: II 868 b 36.
 c. 4.: III 91 b 5, III 96 b 15.
 c. 6.: II 740 a 34, III 168 b 39.

Liber III.:

- c. 2.: III 168 b 40.

Liber V.:

- c. 1.: III 142 b 20.

DE MOTU ANIMALIUM.

- c. 5.: III 420 a 7.

- c. 7.: III 422 a 1.

DE ANIMA.

Liber I.:

- c. 1.: II 431 a 25, III 3 a 27, III 290 b 41.
 c. 4.: II 123 b 35.
 c. 5.: III 167 a 6.

Liber II.:

- c. 1.: II 83 a 42, II 106 b 11, III 13 a 2, III 13 b 30, III 14 a 30, III 14 b 11, III 15 a 27, III 17 b 33, III 44 a 12.
 c. 2.: II 250 b 40, III 13 a 2, III 21 b 11, III 22 b 3, III 25 a 16, III 25 a 45, III 26 b 4, III 44 a 12.
 c. 3.: III 38 b 18, III 38 b 36.
 c. 4.: I 818 b 27, II 146 b 27, II 154 a 4, II 156 a 24, II 320 a 34, II 720 a 19, II 720 b 34, II 831 b 14, III 84 a 15, III 85 a 25, III 85 b 37, III 86 a 20, III 86 b 32, III 87 b 42, III 89 b 16, III 89 b 24, III 89 b 46, III 96 b 11, III 100 a 37.
 c. 5.: III 110 a 19.
 c. 6.: I 739 a 10, III 112 a 3, III 114 a 38, III 141 a 6.
 c. 7.: III 121 a 39, III 121 b 29, III 198 b 7, III 198 b 10, III 198 b 13, III 204 b 22, III 208 a 6.
 c. 8.: III 137 a 39, III 145 a 25, III 146 a 23, III 148 a 11, III 148 a 22, III 148 a 28, III 215 a 42, III 216 a 9, III 216 b 19, III 219 b 11, III 222 b 14, III 222 b 29, III 223 a 26, III 224 a 17.
 c. 9.: III 152 b 15, III 153 a 4, III 153

- a 40, III 155 a 1, III 157 b 27, III 159 a 4.
 c. 10.: III 159 a 6, III 159 a 15, III 162 a 40, III 231 b 33.
 c. 11.: II 831 a 3, II 834 a 19, III 121 b 3, III 163 b 17, III 163 b 44, III 166 a 29, III 167 b 33, III 168 b 8, III 236 a 28.
 c. 12.: III 123 b 17, III 125 b 16, III 180 b 22, III 230 a 24.

Liber III.:

- c. 2.: II 311 b 26, III 123 b 18, III 125 b 21, III 129 b 38, III 131 a 38, III 180 b 26, III 241 b 24, III 247 a 13, III 248 a 32, III 248 b 35.
 c. 3.: I 738 a 33, III 187 b 35, III 194 b 42, III 252 b 3, III 257 b 12, III 258 b 32.
 c. 4.: II 23 a 20, III 106 a 30, III 180 b 28, III 324 b 3, III 340 b 25.
 c. 5.: III 291 a 6, III 295 b 20, III 297 a 9, III 298 b 9, III 299 a 11, III 301 a 32, III 301 a 35, III 309 b 30.
 c. 6.: I 151 b 29, I 243 b 21, III 326 b 22, III 326 b 33, III 367 a 1, III 372 a 14.
 c. 7.: II 32 b 45, II 296 a 28, III 291 a 2, III 332 a 15.
 c. 8.: III 332 a 40.
 c. 9.: III 382 b 19.
 c. 10.: I 269 a 25, III 249 b 3, III 420 a 2.
 c. 11.: III 257 b 24, III 339 a 44.
 c. 12.: II 738 b 37.

DE SENSU ET SENSATO.

- c. 2.: III 136 b 4, III 137 a 39, III 139 a 27, III 141 b 10, III 142 b 41, III 152 a 25, III 159 a 7, III 160 a 24, III 160 b 39, III 168 b 3, III 198 a 40.
 c. 3.: III 198 b 4.

- c. 4.: III 230 a 39, III 230 b 8, III 231 b 18.
 c. 5.: III 152 b 14, III 155 a 1, III 157 b 29, III 227 b 24, III 229 a 22, III 230 a 42.

DE MEMORIA ET REMINISCENTIA.

- c. 7.: I 689 b 1, I 744 b 7, III 103 a 14, III 142 nota 4, III 180 b 30, III 243 b 42, III 257 b 45.

DE SOMNO ET VIGILIA.

- c. 2.: III 129 b 36, III 241 b 23, III 248 b 31. | c. 3.: III 268 a 40.

DE SOMNIIS.

c. 7.: III 243 b 44, III 252 b 5. | c. 2.: II 471 b 34, III 194 a 7.

DE DIVINATIONE PER SOMNUM.

c. 2.: III 296 b 25. |

DE IUVENTUTE ET SENECTUTE.

c. 7.: III 54 a 48. | c. 2.: III 59 b 10.

DE COLORIBUS.

c. 7.: III 203 a 4. |

METAPHYSICA.

Liber I.:

c. 1.: II 123 b 29.
c. 2.: I 85 a 21, I 272 b 36.
c. 6.: I 315 b 41, I 316 b 18, II 106 a 32.

Liber II.:

c. 2.: I 585 b 27.
c. 3.: I 256 a 13, I 258 a 3, I 449 b 17,
I 504 b 8, I 506 b 20, I 508 b 41, I
536 b 8.

Liber IV.:

c. 2.: I 482 b 13, I 490 a 36, I 504 b 9,
I 506 b 18.
c. 3.: I 777 a 33.
c. 5.: I 316 a 2, III 127 a 39.
c. 6.: II 816 a 10, II 816 b 5.

Liber V.:

c. 1.: II 38 b 7, II 174 b 37, II 197 b 10,
II 197 b 14.
c. 2.: I 784 b 3, II 83 a 34, II 201 a 1,
II 203 a 11, II 209 a 11, II 246 a 3.
c. 4.: II 40 a 3, II 170 b 27, II 174 b 44,
II 175 a 21, II 179 a 1.
c. 6.: II 781 b 10.
c. 7.: I 306 a 29, I 373 a 29, II 336 a 16.
c. 9.: I 294 a 34.
c. 13.: I 540 b 43, I 553 a 36, I 564 a 40,
I 567 b 14, I 570 a 9, I 571 a 27, II
102 a 36.
c. 14.: I 556 b 39, I 618 b 43, II 106 a 35.
c. 15.: I 574 a 9, I 584 a 8, I 587 a 10,
I 588 b 17.
c. 19.: I 614 b 39.

c. 20.: I 622 a 42.

c. 27.: I 619 a 6.

Liber VI.:

c. 2.: I 375 a 3.
c. 4.: I 24 a 20, I 147 b 45, I 241 b 16.

Liber VII.:

c. 1.-4.: I 490 a 37.
c. 3.: II 55 b 23, II 58 b 37, II 757 a 1.
c. 4.: I 266 a 44, I 373 b 6, I 374 a 24,
I 482 b 14, I 506 b 28, I 553 b 24.
c. 5.: I 88 b 12, I 139 a 1, I 207 b 48, I
395 a 43, I 395 b 4, I 772 a 22.
c. 7.: I 133 b 5, I 233 b 49.
c. 8.: II 124 a 10, II 144 a 34, II 145 a
4, II 565 b 19.
c. 10.: I 380 b 43, II 102 b 27.
c. 12.: I 102 a 13, I 338 a 26, I 367 a 34,
I 393 b 21, I 442 b 10, I 450 a 17.
c. 13.: I 314 a 21, I 318 b 12, I 338 a 26.

Liber VIII.:

c. 2.: I 442 b 10.
c. 3.: I 560 b 5, II 642 b 3.
c. 4.: II 102 b 28.
c. 5.: II 57 a 16.
c. 6.: I 495 a 9.

Liber IX.:

c. 1.: II 254 a 21.
c. 3.: III 352 a 10.
c. 8.: I 253 b 4, II 311 b 25, III 347 b 44.
c. 9.: III 351 b 7, III 352 a 8.

Liber X.:

c. 3.: I 436 a 45.
c. 4.: II 40 b 6, II 808 a 38, II 808 b 16,
II 810 a 29.
c. 5.: II 46 b 5.
c. 7.: I 450 a 30, II 46 a 27.
c. 9.: II 781 b 11.
c. 10.: I 484 b 35, I 537 b 25.

Liber XI.:

c. 3.: I 482 b 15.

Liber XII.:

in genere: II 487 b 26.
c. 3.: II 106 a 36, III 302 a 9.
c. 4.: II 49 a 37.
c. 5.: II 39 a 8.
c. 7.: II 146 b 35, II 280 a 28, II 447 b 6.
c. 8.: II 781 b 16.

ETHICA NICOMACHICA.

c. 4.: I 276 b 25.

Liber VII.:

c. 3.: I 275 b 33.

Liber VIII.:

c. 2.: II 364 b 1.

Liber X.:

c. 3.: III 351 b 4.

ETHICA EUDEMIA.

Liber VII.:

c. 14.: II 287 a 6.

RHETORICA.

Liber I.:

c. 4.: I 7 b 1.

PROBLEMATA.

Sectio XI.:

probl. 6.: II 471 b 35.

Sectio XII.:

probl. 12.: III 228 b 22.

Sectio XIII.:

probl. 10.: III 228 b 37.

Sectio XXXI.:

probl. 16.: III 142 b 15.

III.
INDEX THOMISTICUS

A) TABULA EXHIBENS EA S. THOMÆ OPERA, QUORUM IN HOC CURSU PHILOSOPHICO FIT MENTIO 1.

NOMINA OPERUM	AUTHENTIA	ORIGO	ED. PARM.	ED. VIVES	ED. LEONINA	ED. MANDONNET
1. <i>Commentaria:</i>						
a) in Sacram Scripturam:						
Expositio in librum Iob	+	1269-1270	XIV 1	XVIII 1		
Expositio in Evangelium S. Ioannis	+	1269-1272	X 279	XIX 669		
Expositio in I. epistolam ad Cor.	+	1259-1265	XIII 1	XX 377		
Expositio in epistolam ad Hebraeos	+					
b) in Aristotelem:						
In libros Perihermenias expositio	+	1269-1272	XVIII 1	XXII 1	I 5	
In libros Posteriorum Analyticorum expositio	+					
In octo libros Physicorum	+	ca. 1268	XVIII 84	XXII 103	I 137	
In libros de Caelo et Mundo	+	ca. 1265	XVIII 226	XXII 292	II 3	
In libros de Generatione et Corruptione	+	1272-1273	XIX 1	XXIII 1	III 1	
In libros Meteorologicorum	+	1272-1273	XIX 208	XXIII 276	III 261	
In libros de Anima	+	1269-1271	XIX 300	XXIII 387	III 385	
In libros de Sensu et Sensato	+	1270-1272	XX 1	XXIV 107		
In libros de Memoria et Reminiscencia	+	ca. 1260	XX 107	XXIV 202		
In libros de Intellectibus	+	ca. 1260-4	XX 146	XXV 233		
In libros Ethicorum	+	ca. 1260-4	XXI 717	XXVI 514		opusc. I 193
In librum de Cauaia	+	1269-1273	XXI 717	XXVI 514		II 220
c) In Dionysium de Divinis Nominibus	+	ca. 1260	XV 259	XXIX 374		tria vol. 2
e) Commentum super 4 libros Sententiarum Mag. Petri Lombardi	+	1254-1256	VI-VII	VII-X	XIII et XIV IV-XII	
2. <i>Magna opera systematica:</i>						
Summa contra Gentiles	+	1258-ca. 1264	V	XII		
Summa theologiae	+	1266-1273	I-IV	I-IV		
3. <i>Quaestiones</i>						
a) <i>Disputatae:</i>						
De Veritate	+	1256-1259	IX 1	XIV 315		vol. un. 3
De Potentia	+	1265-1266(67)	VIII 1	XIII 1		
De Spiritualibus Creaturis	+	1267-1268	VIII 533	XIV 161		
De Anima	+	1260-1266	VIII 465	XIV 61		
De Virtutibus in Comuni	+	1269-1272	VIII 545	XIV 178		
De Malo	+	1263-1268	VIII 219	XIII 320		
b) <i>Quodlibetales:</i>						
Quodlibetum 1-6	+	1269-1272	IX 459	XV 357		opusc. II 1
7-11	+	1256-1259				
12	+	1272				
4. <i>Opuscula:</i>						
op. 2. Compendium theologiae	+	1272-1273	XVI 1	XXVII 1		
op. 9. Responsio ad Fr. Ioannem Vercellensem Mag. gener. Ord. Pr. de articulis 108 sumptis ex opere Petri de Tarantasia	+	post 1264	XVI 152	XXVII 230		III 211
op. 11. Responsio ad lectorem Venetum de 36 artic.	+	1271	XVI 169	XXVII 256		III 180
op. 13. De differentia verbi divini et humani	+		XVI 177	XXVII 266		V 365

1. Quae opera sint genuina, quae spuria, docent praesertim M. Grabmann (Die Werke des hl. Thomas von Aquin, ed. 2., Muenster 1931), P. Mandonnet, (Les écrits authentiques de Saint Thomas d'Aquin, ed. 2., Friburgi Helvet. 1910), A. Boer (Introdunctio compendiosa in opera S. Thomae Aquinatis, Romae apud Angelicum 1925), G. Manser (Das Wesen des Thomismus, ed. 2., Friburgi Helvet. 1935, ubi quasi totam bibliographiam invenies).
 2. Scriptum super Libros Sententiarum Magistri Petri Lombardi, vol. 1 et 2. a P. Mandonnet ed., Parisiis, Lethielleux 1929; vol. 3.: Scriptum super Sententia... a P. Moos ed., Parisiis, Lethielleux 1933.
 3. Parisiis, Lethielleux 1926.

NOMINA OPERUM	AUTHENTIA	ORIGO	ED. PARM.	ED. VIVES	ED. LEONINA	ED. MANDONNET
op. 14. De natura verbi intellectus . . .	++	?	XVI 179	XXVII 268		opusc. V 368
op. 15. De substantiis separatis . . .		1270	XVI 183	XXVII 273		I 70
op. 16. De unitate intellectus contra A. veroisistas . . .	++++	1270	XVI 208	XXVII 311		I 33
op. 27. De aeternitate mundi . . .	++++	?	XVI 318	XXVII 450		I 22
op. 29. De principio individuationis . . .	++++	1254-1256	XVI 328	XXVII 465		V 193
op. 30. De ente et essentia . . .	++++	1252-1256	XVI 330	XXVII 468		I 145
op. 31. De principiis naturae . . .	++++		XVI 338	XXVII 480		I 8
op. 32. De natura materiae et dimensio- nibus interminatis . . .	++++	ca. 1252-1256	XVI 343	XXVII 487		V 197
op. 33. De mixtione elementorum . . .	++++	ca. 1273	XVI 353	XXVII 502		I 21
op. 34. De occultis operibus naturae . . .	++++	1269-1272	XVI 355	XXVII 504		I 1
op. 35. De motu cordis . . .	++++	1273	XVI 358	XXVII 508		I 28
op. 36. De instantibus . . .	++++	?	XVI 361	XXVII 512		V 284
op. 37. De quatuor oppositis . . .	++++	?	XVI 367	XXVII 520		V 176
op. 39. De fallaciis . . .	++++	1269	XVI 377	XXVII 480		IV 508
op. 42. De natura generis . . .	++++	?	XVII 8	XXVIII 5		V 221
op. 43. De potentiis animae . . .	++++		XVII 27	XXVIII 31		V 347
op. 44. De tempore . . .	++++		XVII 35	XXVIII 42		V 270
op. 45. De pluralitate formarum . . .	++++		XVII 41	XXVIII 50		V 308
op. 47. De natura syllogismorum . . .	++++		XVII 50	XXVIII 63		V 163
op. 48. Summa totius Logicae Aristotelis . . .	++++		XVII 54	XXVIII 68		V 1
op. 50. De inventione medi . . .	++++		XVII 119	XXVIII 161		V 174
op. 52. De natura loci . . .	++++		XVII 122	XXVIII 165		V 296
op. 53. De intellectu et intelligibili . . .	++++		XVII 126	XXVIII 170		V 376
op. 55. De universalibus I. . .	++++		XVII 128	XXVIII 173		V 383
op. 56. De universalibus II. . .	++++		XVII 131	XXVIII 178		V 392
op. 69. Super librum Boetii de Hebdo- madibus . . .	++++		XVII 131	XXVIII 178		
op. 70. Super librum Boetii de Trini- tate . . .	+	ca. 1257-1258	XVII 339	XXVIII 468		I 166
op. 72. De concordantiis . . .	+	1257-1258 1272-1274?	XVII 349	XXVIII 482		III 19
			XVII 404	XXVIII 560		V 444

B) LOCI.

COMMENTARIUM IN SACRAM SCRIPTURAM.

in Iob:

c. 38. lect. 2.: II 870 b 28.

in Ioannem:

c. 1. lect. 1.: III 361 b 30.

in 1. ep. ad Cor.:

c. 13. lect. 4.: I 727 b 43.

in ep. ad Hebr.:

c. 11. lect. 1.: I 804 a 6.

COMMENTARIUM IN ARISTOTELEM.

In Libros Perihermenias.

liber 1.:

lect. 1.: I 6 b 5, I 14 a 12, I 25 b 2, I 85
b 31, I 86 b 13, I 90 b 22, I 95
b 42, I 96 a 45, I 109 a 43, I 116
b 12, I 159 a 12, I 205 b 20, I
206 a 1, I 209 a 8, I 210 a 2, I
215 a 25, I 220 b 23, I 265 a 44,
I 305 b 16.

lect. 2.: I 105 a 3, I 105 b 11.

lect. 3.: I 154 b 11, I 245 b 37, I 357 b 31.

lect. 4.: I 8 a 36, I 13 b 9, I 14 a 30, I
102 b 29, I 112 b 9, I 114 b 14,
I 115 a 9, I 118 a 40, I 119 a 3,
I 133 a 41, I 217 b 45, I 219 b 21,
I 220 a 7, I 222 b 53, I 223 a 26,
I 233 b 39.lect. 5.: I 15 a 28, I 15 b 42, I 16 b 32,
I 114 b 14, I 115 a 9, I 115 b
13, I 116 b 37, I 118 b 19, I 119
a 31, I 124 a 44, I 125 a 41, I
126 b 28, I 127 a 38, I 220 a 33,
I 221 a 3, I 223 a 12, I 223 b 9,
I 229 a 19, I 229 b 30.lect. 6.: I 17 a 12, I 17 a 22, I 90 b 24,
I 93 a 30, I 132 b 39, I 137 a 36,
I 209 a 9, I 211 b 10.lect. 7.: I 17 b 25, I 23 b 32, I 24 a 15,
I 144 a 27, I 145 b 39, I 148 a 14,
I 239 a 33, I 240 a 40, I 241 b 32.lect. 8.: I 8 a 21, I 25 b 2, I 25 b 14,
I 26 b 15, I 91 a 38, I 157 a 25,
I 159 b 30, I 161 b 47, I 163
b 4, I 163 b 37, I 164 b 30, I
209 b 33, I 701 a 33, III 44 b 33.

lect. 10.: I 302 b 15, I 350 b 7, I 422 a 40.

lect. 14.: II 503 a 10, III 394 b 41.

liber 2.:

lect. 1.: I 126 a 7, I 127 b 46, I 228 a 48,
I 230 a 22.

lect. 4.: I 129 b 30, I 231 b 11.

lect. 6.: I 128 b 45, I 129 a 35, I 131 b 11,
I 230 b 42, I 231 a 21, I 232
b 38.

lect. 8.: I 129 b 20, I 131 a 15, I 231 b 40.

In 2 Libros Posteriorum Analyticorum.

liber 1.:

lect. 1.: I 5 b 39, I 60 a 14, I 85 b 23,
I 205 b 12, I 250 a 20, I 254 a 30,
I 257 a 1, I 263 a 10, I 265 a 45,
I 268 b 43, I 278 a 17, I 279 a 29,
I 753 b 14, III 366 b 47.lect. 2.: I 754 b 16, I 760 b 1, I 761 b 9,
I 761 b 43, I 765 a 1.

lect. 3.: I 759 a 38.

lect. 4.: I 775 a 1, I 775 b 11, II 20 a 24,
II 21 b 1.

lect. 5.: I 23 b 22, I 767 a 33.

lect. 6.: I 778 a 7.

lect. 9.: I 769 a 8.

lect. 10.: I 460 a 2, I 460 b 17, I 463 a 43,
I 769 b 40.

lect. 11.: I 772 b 20.

lect. 12.: I 420 b 50.

lect. 18.: I 790 a 12.

lect. 20.: I 262 a 16, I 273 b 12, I 278 a
35, I 282 a 36.lect. 23.: I 127 b 9, I 229 b 45, I 786 a
33, I 790 a 14.

lect. 25.: I 795 b 17.

- lect. 26.: I 767 b 14.
lect. 30.: I 60 a 15.
lect. 33.: I 771 b 17.
lect. 41.: I 270 b 34, I 822 b 42, I 824 a 20, I 825 a 21, II 18 b 32.
lect. 44.: I 792 a 36, I 794 a 2, I 805 a 30, I 809 a 23, I 811 b 14, I 812 b 24, I 815 a 19.

In 8 Libros Physicorum.

Procem.: II 8 b 40, II 9 b 8, II 17 b 2.

liber 1.:

- lect. 7.: II 20 a 25, II 21 b 2, II 23 a 17, II 27 b 35, II 30 b 31, II 198 b 10, III 3 b 30.
lect. 6.: II 338 b 28.
lect. 9.: II 62 a 33, II 421 a 12, II 423 a 36.
lect. 10.: II 39 a 21, II 39 b 40, II 40 a 24, II 41 b 22, II 43 b 3.
lect. 11.: II 43 a 6, II 46 a 27.
lect. 13.: II 39 b 14, II 42 b 17, II 43 a 6, II 49 a 8, II 52 a 18, II 53 b 36, II 55 b 40, II 56 b 45.
lect. 14.: II 62 a 33, II 63 b 3, II 71 a 40, II 402 b 7.
lect. 15.: II 51 a 37, II 75 b 15, II 77 a 10, II 78 a 45, II 78 b 33, II 80 a 28, II 98 a 41, II 100 b 20.

liber 2.:

- lect. 7.: II 171 a 28, II 171 a 37, II 171 b 26, II 177 a 16, II 178 a 20, II 185 b 33.
lect. 4.: II 181 a 3.
lect. 5.: I 96 b 14, I 758 b 25, I 759 a 41, II 224 a 8, II 226 b 9, II 250 a 42.
lect. 8.: II 493 b 22.
lect. 10.: II 198 a 30, II 200 b 45.
lect. 14.: II 185 b 34.

liber 3.:

- lect. 2.: II 227 b 24, II 293 b 20, II 294 a 39, II 296 a 17.
lect. 3.: I 576 b 30, II 399 a 1.
lect. 4.: II 266 b 27.
lect. 5.: I 621 b 8, I 623 b 35, I 625 a 32, I 626 b 15, I 635 b 8, II 299 a 46, II 301 b 4, II 305 b 27, II 313 a 32, II 313 b 2.
lect. 12.: I 561 b 13.

liber 2.:

- lect. 2.: I 133 b 38.
lect. 3.: I 139 b 31.
lect. 4.: I 139 b 32.
lect. 13.: I 442 b 8.
lect. 14.: I 442 b 9.
lect. 15.: I 442 b 9.
lect. 20.: I 812 b 37.

liber 4.:

- lect. 6.: I 556 b 20, II 338 a 26, II 339 b 3, II 340 b 27.
lect. 7.: I 544 a 25, I 634 a 9, II 347 a 35, II 348 b 32, II 350 a 6.
lect. 8.: II 341 b 22.
lect. 11.: II 365 b 27.
lect. 19.: II 376 a 31.
lect. 20.: II 384 a 10.
lect. 23.: II 373 a 44, II 374 a 8, II 377 a 34, II 380 b 16.

liber 5.:

- lect. 1.: II 339 b 36.
lect. 2.: II 295 b 25, II 302 b 32, II 390 b 49, II 391 a 4, II 392 a 31, II 600 b 18.
lect. 3.: I 593 b 28, I 594 a 14, I 595 a 34, I 605 b 43, II 96 a 4, II 301 b 19, II 396 a 42, II 397 b 22, II 397 b 39, II 470 b 23.
lect. 5.: II 420 b 1.
lect. 6.: II 393 b 3.
lect. 7.: II 405 b 5, II 629 b 35.
lect. 8.: II 407 b 43.
lect. 9.: II 408 b 28.

liber 6.:

- lect. 7.: II 427 a 43.
lect. 5.: II 431 b 27, II 634 a 29.
lect. 7.: II 434 a 42.
lect. 8.: II 437 b 24.
lect. 11.: II 424 a 45.

liber 7.:

- lect. 7.: II 447 b 21, II 448 a 44, II 448 b 44.
lect. 3.: II 451 b 44.
lect. 4.: II 454 a 6, II 672 a 6.
lect. 5.: I 620 b 18, II 622 b 19.
lect. 6.: II 622 b 19.

- lect. 8.: II 462 a 29, II 465 a 1, II 467 b 28, II 609 b 20.
lect. 14.: II 335 b 40.

liber 8.:

- lect. 5.: II 634 a 28.
lect. 7.: II 188 a 10, II 365 a 6, II 446 b 18.

In Libros de Cælo et Mundo.

Procem.: II 17 b 3.

liber 1.:

- lect. 3.: II 183 a 1, II 467 b 27, II 468 a 38.
lect. 4.: II 183 a 1, II 195 b 31.
lect. 5.: II 184 a 39, II 197 a 8, II 461 b 21.
lect. 6.: II 618 b 13.
lect. 17.: II 470 b 33.

liber 2.:

- lect. 2.: II 468 a 39.
lect. 4.: I 421 b 6.

In 2 Libros de Generatione et Corruptione.

Procem.: II 4 a 8, II 17 b 3, II 536 b 8.

liber 1.:

- lect. 6.: II 62 a 35, II 63 b 11, II 402 b 8, II 553 a 32.
lect. 7.: II 62 b 40, II 553 b 29.
lect. 8.: II 547 b 31, II 820 b 31, II 827 b 35.
lect. 9.: II 547 b 31, II 777 a 22.
lect. 10.: II 572 b 23, II 580 b 28, II 583 a 8, II 586 a 31, II 596 a 12, II 622 b 20.
lect. 14.: II 710 b 6, II 749 b 40.
lect. 15.: II 747 a 7.

liber 2.:

- lect. 2.: II 710 b 28.
lect. 3.: II 819 a 43.
lect. 9.: II 250 b 38.

In Libros Meteorologicorum.

- lect. 13.: II 883 a 51.
lect. 17.: II 854 b 26.

liber 3.:

- lect. 7.: II 866 a 4.
lect. 2.: II 856 a 38, II 856 b 35.
lect. 5.: II 858 b 40, III 143 a 44.
lect. 6.: I 739 b 15, II 858 b 40, II 859 b 18, II 860 a 12, II 860 a 49, III 177 a 36.
lect. 7.: II 858 b 40.
lect. 8.: III 176 b 21.
lect. 9.: II 886 b 26, II 887 a 35.

liber 4.:

- lect. 7.: II 821 a 17.

*In Libros de Anima.***liber 1.:**

lect. 1.: I 463 a 7, III 3 b 29.

liber 2.:

lect. 1.: III 13 b 30, III 14 a 29, III 14 b 10, III 15 a 26.

lect. 2.: II 83 b 6, III 17 a 12.

lect. 3.: III 23 a 13, III 26 a 3.

lect. 4.: III 21 b 12, III 22 b 3, III 25 a 45, III 26 b 3, III 51 a 28, III 52 a 31.

lect. 5.: III 38 b 17, III 38 b 36, III 41 b 42.

lect. 6.: I 671 a 12, I 672 a 7, III 76 a 8.

lect. 7.: III 86 b 32.

lect. 8.: II 151 b 32, II 154 a 5, II 156 a 25, II 722 b 19, III 84 b 29.

lect. 9.: II 720 b 36, III 84 a 14, III 85 a 35, III 89 b 17, III 90 a 14, III 100 a 36.

lect. 13.: I 739 a 11, III 111 b 28, III 112 a 4, III 112 a 40, III 112 b 38, III 113 b 14, III 114 a 40, III 115 a 11, III 141 a 8.

lect. 14.: III 202 a 3, III 205 a 31, III 208 a 7, III 209 a 17, III 209 b 14, III 210 b 2, III 212 b 42, III 213 b 27, III 214 a 1.

lect. 15.: III 121 a 38, III 121 b 12, III 143 b 44, III 201 b 6, III 204 b 23.

lect. 16.: III 215 a 11, III 215 a 41, III 216 a 9, III 216 b 18, III 219 a 1, III 220 a 39, III 220 b 32, III 221 b 6, III 224 a 16.

lect. 17.: III 134 b 26, III 137 a 39, III 145 a 26, III 146 a 27, III 148 a 23, III 215 a 41.

lect. 18.: III 123 b 17, III 219 b 42, III 222 b 16, III 223 a 27.

lect. 19.: III 153 a 10, III 230 a 3.

lect. 20.: III 152 b 16, III 153 a 40, III 153 b 34, III 154 b 2, III 157 b 28.

lect. 21.: III 159 a 15, III 159 b 5, III 162 a 41, III 231 b 34, III 232 b 12, III 233 a 14.

lect. 22.: III 163 b 16, III 164 b 8, III 167 a 11, III 168 b 9, III 234 b 29.

lect. 23.: III 121 b 5, III 236 a 34, III 239 a 11.

lect. 24.: III 125 b 22.

liber 3.:

lect. 1.: III 154 a 18, III 170 a 15.

lect. 2.: III 123 b 17, III 125 b 22, III 128 a 43, III 131 a 37, III 241 b 25, III 249 a 5.

lect. 3.: III 241 b 25, III 247 a 14.

lect. 4.: III 250 b 25.

lect. 5.: III 257 b 12, III 258 b 41.

lect. 6.: II 23 a 16, III 127 b 24, III 252 b 4, III 252 b 31, III 254 a 1.

lect. 7.: III 106 a 31, III 180 b 30.

lect. 8.: II 23 a 16, II 23 a 24, III 106 a 32, III 324 a 38.

lect. 10.: III 209 b 7, III 212 b 43, III 297 a 9, III 298 a 34, III 298 b 22, III 301 b 34, III 302 a 2.

lect. 11.: I 152 a 4, I 243 b 17, III 326 b 23, III 367 a 2, III 368 b 7, III 372 a 16.

lect. 12.: II 33 b 34, II 296 a 33, III 291 b 19.

lect. 13.: III 186 a 37.

lect. 14.: III 382 b 18, III 383 a 13.

lect. 15.: I 269 a 25.

lect. 16.: III 250 a 31, III 257 b 24, III 259 a 34.

lect. 17.: II 738 b 38.

lect. 20.: III 291 b 35.

*Parva Naturalia.***De Sensu et Sensato:**

Prolog.: I 822 b 31.

lect. 1.: III 4 a 11.

lect. 3.: III 139 a 3, III 198 a 41.

lect. 4.: III 137 a 38, III 141 b 11, III 198 a 41.

lect. 5.: III 124 b 48, III 135 a 5, III 135

a 36, III 136 b 5, III 137 b 42, III 139 a 28, III 152 a 26, III 159 a 8, III 160 a 25, III 160 b 40, III 168 b 4.

lect. 6.: III 198 a 41, III 199 a 1, III 199 a 32, III 200 a 38.

lect. 7.: III 214 a 3.

lect. 9.: III 230 a 40, III 231 b 19.

De Somno et Vigilia:

lect. 3.: III 129 b 37, III 248 b 32.

De Somniis:

lect. 1.: III 252 b 5.

lect. 2.: III 194 a 5.

De Motu Animalium:

lect. 4.: III 420 a 8.

lect. 6.: III 422 a 8.

lect. 7.: III 422 a 8.

lect. 8.: III 422 a 8.

De Memoria et Remiscentia:

lect. 2.: III 244 a 11, III 253 a 21, III 258 a 1.

lect. 3.: I 689 b 4, I 709 b 36, I 744 b 9, III 180 b 32, III 184 a 19.

*In 12 Libros Metaphysicorum.***liber 1.:**

lect. 1.: I 259 a 20, I 274 b 13, I 685 b 19, I 690 a 35, I 720 a 43, III 258 a 4, III 258 a 42.

lect. 2.: I 197 b 24.

lect. 3.: I 272 a 6, I 272 b 37, I 274 b 13.

lect. 10.: I 315 b 41, I 316 b 23.

lect. 12.: II 238 a 17.

lect. 17.: II 12 b 28.

liber 2.:

lect. 2.: I 269 a 26, I 269 b 41, I 277 b 1, I 778 a 6.

lect. 5.: I 254 a 29, I 256 a 13, I 278 a 15, I 279 a 38.

liber 3.:

lect. 8.: I 142 b 44, I 449 a 40, I 449 b 18, I 485 b 9, I 488 b 39, I 506 a 37, I 508 b 42, I 510 a 18, I 536 b 9.

lect. 10.: I 142 b 44.

liber 4.:

lect. 1.: I 286 a 17, I 482 b 13, I 487 b 39, I 490 a 37, I 490 a 43, I 506 a 34, I 513 b 31.

lect. 2.: I 553 b 37, I 554 b 38.

lect. 4.: I 256 a 14, I 256 b 43, I 258 b 9, I 262 a 24, I 265 a 19, I 280 a 20, I 282 a 23, I 290 b 34, I 292 a 5, I 314 b 45.

lect. 6.: I 777 a 34.

lect. 12.: I 316 a 3.

liber 5.:

lect. 1.: II 38 a 42, II 175 b 33, II 197 a 41, II 198 b 20, II 199 b 45.

lect. 2.: II 73 b 1, II 83 a 38, II 201 a 1, II 209 b 34, II 210 b 37, II 233 a 35, II 246 a 6.

lect. 3.: I 759 a 41, II 201 a 1.

lect. 5.: II 40 a 9, II 175 a 20, II 179 b 27.

lect. 6.: I 252 b 11.

lect. 8.: I 554 b 39, I 562 b 38.

lect. 9.: I 285 b 18, I 303 a 35, I 306 a 30, I 385 a 18, I 394 a 1, I 394 b 18, I 394 b 35, I 516 b 24, I 623 b 41, I 635 b 11, II 421 a 41.

lect. 12.: I 294 a 35, I 437 a 31, I 639 a 9.

lect. 15.: I 541 a 1, I 542 a 28, I 543 a 12, I 549 a 32, I 553 b 36, I 564 a 40, I 565 a 4, I 570 a 10, I 571 a 28, I 622 a 29, II 10 b 39, II 342 a 9.

lect. 16.: I 463 a 4, I 556 b 40, I 561 b 15, I 609 b 9, I 613 a 13, I 619 a 40, I 619 b 38.

lect. 17.: I 584 a 8, I 587 a 38, I 589 b 35, I 622 a 32.

lect. 19.: I 618 b 45.

lect. 20.: I 610 b 5, I 619 a 7, I 622 a 41, I 637 a 14, II 97 a 34.

liber 6.:

lect. 1.: I 274 b 30, I 822 b 41, I 823 b 23, I 829 b 25, II 9 a 3, II 11 b 3, II 18 a 38.

lect. 2.: I 375 a 3.

lect. 4.: I 24 a 20, I 147 b 45, I 152 a 5, I 152 b 12, I 153 a 9, I 153 a 36, I 154 a 33, I 241 b 16, I 243 b 18, I 244 a 29, I 244 b 4, I 244 b 28, I 245 b 15.

liber 7.:

lect. 1.: I 370 a 20, I 390 a 1, I 394 b 20, I 394 b 38, I 490 a 37.

lect. 2.: II 55 b 23, II 56 b 39, II 59 a 3, II 82 b 11.

- lect. 3.: I 101 b 13, I 139 a 16, I 235 b 40, I 370 b 30, I 372 a 4, I 374 a 25.
 lect. 4.: I 266 a 43, I 373 a 9, I 373 b 7, I 375 a 7, I 395 a 44, I 396 a 42, I 482 b 15, I 490 a 37, I 754 b 34.
 lect. 5.: I 372 b 16, I 395 b 5.
 lect. 6.: I 133 b 11, I 234 a 2.
 lect. 7.: II 144 a 39, II 565 b 24.
 lect. 8.: I 253 b 34.
 lect. 9.: I 401 b 21.
 lect. 10.: II 781 a 32.
 lect. 12.: I 98 a 25, I 102 a 27, I 338 a 28, I 339 b 11, I 367 a 35, I 393 b 22, I 442 b 10, I 450 a 18, I 451 a 9, III 29 a 1.
 lect. 13.: I 314 a 23, I 318 b 13, I 338 a 28, I 361 a 39, I 554 a 13, I 556 b 27, I 558 a 30, I 560 b 37.
 lect. 15.: I 139 a 41, I 236 a 6, I 422 a 45, I 426 b 44, II 780 b 25, II 784 a 40, II 790 a 7.
 lect. 17.: I 552 b 12, I 554 a 25, I 557 a 41, I 559 b 18, I 561 a 11.

liber 8.:

- lect. 1.: II 75 b 16, II 580 b 29.
 lect. 2.: I 442 b 10.
 lect. 3.: I 401 b 22, I 552 b 20, I 554 a 25, I 557 a 2, I 561 b 31.
 lect. 4.: I 394 b 19, I 640 b 1, II 57 a 16, II 102 b 29, II 137 b 42, II 230 a 15, II 238 a 7.

In Libros Ethicorum.

liber 1.:

- lect. 7.: I 482 a 27, I 484 a 42, I 485 a 9, I 485 b 28, I 488 b 22, I 489 b 28, I 513 b 34.

liber 6.:

- lect. 2.: I 270 b 20.
 lect. 3.: I 270 b 20, I 276 b 29, I 792 b 10.

IN LIBRUM DE CAUSIS.

- lect. 1.: II 492 a 40.

IN DIONYSIUM DE DIVINIS NOMINIBUS.

- lect. 2.: II 672 b 35.

- lect. 5.: I 495 a 10, I 506 a 16, I 516 b 32, II 111 b 32, II 113 a 35, II 228 b 18.

liber 9.:

- lect. 7.: I 253 b 7.

liber 10.:

- lect. 4.: I 436 a 45.
 lect. 6.: I 183 a 20, II 40 b 7, II 46 b 6, II 49 a 9, II 808 b 17, II 810 a 30, II 811 b 16.
 lect. 9.: I 450 a 31, II 46 a 28, II 49 a 9.
 lect. 10.: II 812 a 8.
 lect. 11.: I 426 a 27, II 772 b 34, II 779 a 33.
 lect. 12.: I 537 b 26.

liber 11.:

- lect. 3.: I 479 b 19, I 481 b 45, I 482 b 15, I 484 a 32, I 487 b 40, I 513 b 32.
 lect. 4.: II 9 a 7.
 lect. 7.: I 274 b 31, II 3 a 16.
 lect. 9.: II 293 b 32, II 295 a 42.
 lect. 12.: I 576 b 36, II 45 a 4, II 96 a 5, II 239 b 5, II 336 a 17, II 399 a 2, II 811 b 16.

liber 12.:

- lect. 3.: II 185 b 38, III 279 a 7.
 lect. 4.: I 482 b 16, I 593 a 26, II 12 b 30, II 39 a 9, II 49 a 42.
 lect. 6.: II 447 b 9.
 lect. 7.: II 280 a 28.
 lect. 9.: pref. 1. vol. xi.

- lect. 4.: I 276 b 29.

- lect. 5.: I 259 a 43, I 793 a 6.

liber 7.:

- lect. 3.: I 275 b 34.

liber 10.:

- lect. 5.: I 573 a 4.

- lect. 3.: II 494 a 7.

COMMENTARIUM IN QUATUOR LIBROS SENTENTIARUM
MAGISTRI PETRI LOMBARDI.

Liber primus.

- dist. 1.:
 qu. 1.:
 art. 4. ad 3.: II 836 b 1.
 qu. 2.:
 art. 1. ad 2.: I 674 a 20.
 dist. 2.:
 qu. 1.:
 art. 2.: I 298 b 16, I 308 a 10.
 art. 3.: I 286 a 45, I 298 a 18, I 298 a 24, I 304 a 46.
 art. 5. ad 2.: I 594 a 43.
 dist. 3.:
 qu. 4.:
 art. 2.: II 259 a 19.
 art. 3.: III 68 a 2.
 dist. 4.:
 qu. 1.:
 art. 2. ad 1.: II 124 a 21.
 dist. 5.:
 qu. 3.:
 art. 1.: II 567 a 14.
 dist. 6.:
 qu. 4.:
 art. 3. ad 3.: II 266 a 27.
 dist. 7.:
 qu. 1.:
 art. 2. ad 2.: II 254 a 13, III 64 b 22.
 dist. 8.:
 qu. 1.:
 art. 1.: I 460 b 32.
 qu. 2.:
 art. 3.: I 125 a 21.
 qu. 3.:
 art. 1. ad 4.: II 448 a 9.
 qu. 4.:
 art. 3. ad 3.: II 309 a 24, III 346 b 24.
 qu. 5.:
 art. 2. ad 2.: II 130 a 10.
 dist. 9.: Expositio litteræ: I 589 b 18.
 qu. 1.:
 art. 1. ad 2.: I 481 a 20.
 dist. 10.:
 qu. 1.:
 art. 5. ad 2.: I 745 a 5.
 dist. 12.:
 qu. 1.:
 art. 2. ad 2.: I 778 a 5.
 dist. 17.:
 qu. 1.:
 art. 2. ad 2.: I 463 a 20.
 qu. 2.:
 art. 1.: II 644 b 40.
 art. 2.: II 644 b 2, II 659 b 4.
 ad 3.: II 648 b 22, II 651 b 8, II 652 a 14.
 dist. 19.:
 qu. 1.:
 art. 1. ad 1.: I 543 a 11.
 qu. 2.:
 art. 1.: II 370 b 41, II 372 a 15, II 374 b 15, II 375 a 4.
 qu. 4.:
 art. 1. ad 2.: I 321 a 45.
 art. 2.: I 421 a 17.
 qu. 5.:
 art. 1.: II 373 b 12.
 ad 7.: I 137 a 29, I 234 b 21, I 148 a 15.
 art. 2.: I 506 a 5.
 ad 1.: I 482 b 26, I 484 b 6, I 488 b 35, I 513 a 41.
 dist. 20.:
 qu. 1.:
 art. 1.: I 594 a 34.
 dist. 22.:
 qu. 1.:
 art. 3. ad 2.: I 495 a 7, I 505 b 31.
 dist. 23.:
 qu. 1.:
 art. 1.: I 368 b 24, I 523 a 46, I 525 b 2, I 531 b 13.
 dist. 24.:
 qu. 1.:
 art. 3.: I 321 a 46, I 553 b 37, I 555 a 13.
 dist. 25.:
 qu. 1.:
 art. 1. ad 2.: I 399 b 25.
 art. 2.: I 505 b 43, I 515 a 35.
 art. 3. ad 4.: I 430 b 44.

- dist. 26.:**
qu. 1.:
 art. 1.: I 428 a 1.
qu. 2.:
 art. 1.: I 578 a 5, I 579 a 27.
 ad 3.: I 594 a 15.
 art. 2. ad 4.: I 602 a 1.
 art. 3.: I 678 a 15.
- dist. 27.:**
qu. 2.:
 art. 3. ad 4.: II 241 b 32.
- dist. 30.:**
qu. 1.:
 art. 2.: I 578 b 15.
- dist. 32.:**
qu. 1.:
 art. 1.: II 312 a 19.
qu. 2.:
 art. 1.: I 706 b 10.
- dist. 33.:**
qu. 1.:
 art. 1.: I 593 b 16, I 594 a 35.
- dist. 36.:**
qu. 2.:
 art. 2. ad 2.: I 309 a 1.
- dist. 37.:**
qu. 3.:
 art. 1. ad 1.: II 346 a 34.
 art. 3.: II 215 a 13.
qu. 4.:
 art. 3.: II 376 a 31.
- dist. 40.:**
qu. 1.:
 art. 1. ad 1.: II 313 a 20.
 art. 1. ad 2.: I 597 b 39.
- dist. 45.:**
qu. 1.:
 art. 2. ad 1.: III 210 b 18.

Liber secundus.

- dist. 1.:**
qu. 1.:
 art. 3.: II 578 b 41.
 art. 4. ad 5.: II 258 a 17.
 art. 5.: II 477 b 10.
 ad 8.: II 266 a 5.
 ad 8. (1. loco): I 578 a 37.
 ad 8. (2. loco): II 368 a 34.
 ad 11.: II 306 a 14, II 313 a 4.
- dist. 2.:**
qu. 1.:
 art. 1.: II 375 a 28.
 art. 3.: II 477 b 11.
qu. 2.:
 art. 2.: II 617 b 3, III 147 b 12.
 ad 5.: II 711 a 47, III 217 a 26.
- dist. 3.:**
qu. 1.:
 art. 1.: I 547 b 9, II 132 b 15, II 133 a 15.
 art. 2.: II 133 a 15.
 art. 4.: II 779 a 45.
- dist. 5.:**
qu. 2.:
 art. 1.: II 629 b 21.
- dist. 7.:**
qu. 3.:
 art. 1. ad 5.: II 187 b 10.
- dist. 8.:**
qu. 1.:
 art. 5.: III 248 a 19.
 ad 4.: I 740 a 37, III 270 b 24.
- dist. 12.:**
qu. 1.:
 art. 1. ad 2.: II 580 b 32.
 art. 5. ad 2.: II 342 a 16, II 374 a 15.
 art. 5. ad 3.: II 370 a 1, II 380 b 17, II 382 b 33.
- dist. 13.:**
qu. 1.:
 art. 3. ad 2.: II 672 b 34.
- dist. 14.:**
qu. 1.:
 art. 3.: II 462 a 30, II 464 b 1, II 468 a 21.
 art. 5. ad 2.: II 461 b 8.
 art. 5. ad 4.: II 878 a 37, II 879 a 41, II 880 a 25.
- dist. 15.:**
qu. 1.:
 art. 1. ad 6.: II 205 b 41.
 art. 2. ad 6.: II 454 a 7, II 672 a 6.
- dist. 17.:**
qu. 2.:
 art. 1.: III 209 a 9.

- dist. 18.:**
qu. 1.:
 art. 1.: II 717 b 25.
 ad 2.: II 719 a 45.
 art. 2.: II 468 a 3.
- dist. 19.:**
qu. 1.:
 art. 1.: I 742 a 13.
 art. 4.: II 841 b 16.
 ad 2.: II 842 b 38.
 ad 5.: II 843 b 17.
- dist. 20.:**
qu. 2.:
 art. 2. ad 2.: III 210 b 12.
- dist. 23.:**
qu. 2.:
 art. 1.: I 745 a 24, III 211 b 9.
- dist. 24.:**
qu. 1.:
 art. 2.: III 68 a 3.
qu. 2.:
 art. 4.: I 276 b 2.
- dist. 27.:**
qu. 1.:
 art. 2. ad 1.: II 381 a 44.
- dist. 30.:**
qu. 2.:
 art. 1.: I 340 a 4, I 551 b 11, II 720 a 33.
 ad 5.: II 738 b 40.
 art. 2.: II 151 b 38.
 ad 2.: II 735 a 41.
- dist. 32.:**
qu. 1.:
 art. 3. ad 4.: II 844 b 2.
- dist. 34.:**
qu. 1.:
 art. 2. ad 5.: II 604 b 20, II 605 b 42.
- dist. 40.:**
qu. 1.:
 art. 4. ad 1.: II 313 a 27.

Liber tertius.

- dist. 2.:**
qu. 1.:
 art. 3. que. 3.:
 ad 3.: II 108 a 33, II 205 a 32.
qu. 2.:
 art. 1. que. 3.: II 130 a 34.
 ad 2.: II 118 b 8.
 art. 2. que. 3.: II 111 b 5.
- dist. 5.:** Expositio litteræ: I 470 a 17.
- dist. 6.:**
qu. 1.:
 art. 1. que. 1.: II 116 b 9.
- dist. 7.:**
qu. 1.:
 art. 1. ad 1.: I 368 b 18, I 404 a 13.
 que. 1.: ad 1.: II 126 b 30.
 art. 3.: I 29 a 43.
 ad 1.: I 29 b 7.
qu. 2.:
 art. 2.: II 142 a 38, II 146 a 34.
 ad 2.: II 148 b 31.
 ad 3.: II 148 b 31.
- dist. 8.:**
qu. 1.:
 art. 1.: II 551 a 44.
 art. 2.: II 567 a 13.
 art. 5.: I 589 b 44, I 597 b 36, I 602 a 20.
- qu. 2.:**
 art. 3. ad 4.: II 522 a 28.
- dist. 13.:**
qu. 2.:
 art. 2. que. 2.: II 728 a 41.
 art. 5.: III 169 a 7.
qu. 3.:
 art. 1.: II 590 b 35.
- dist. 14.:**
qu. 1.:
 art. 1. que. 4.:
 ad 1.: III 175 a 24.
 art. 2. que. 2.: I 722 b 48.
 que. 3.: I 728 a 14, I 734 a 20.
 art. 3. que. 5.:
 ad 3.: III 310 a 5.
- dist. 15.:**
qu. 2.:
 art. 1. que. 1.: II 616 b 29.
- dist. 16.:**
qu. 1.:
 art. 1.: II 609 a 23.
 ad 4.: II 831 b 2.
- dist. 22.:**
qu. 2.:
 art. 2. que. 1.: III 424 a 34.

- dist. 23.:**
qu. 1.:
 art. 2. ad 3.: I 742 a 13, I 743 a 47, III 336 b 15.
 art. 4. *que. 1.:* III 410 b 26.
qu. 2.:
 art. 2. *que. 1.:* I 806 b 30.
que. 3.: I 803 b 21.
qu. 3.:
 art. 4. *que. 3.:* II 792 a 38.
dist. 24.:
qu. 1.:
 art. 2. *que. 1.:* I 804 a 21.

- dist. 27.:**
qu. 1.:
 art. 1.: II 287 a 13.
qu. 2.:
 art. 4. *que. 3.:*
 ad 5.: III 410 b 32.
dist. 31.:
qu. 2.:
 art. 1. *que. 1.:*
 ad 4.: I 809 b 13.

Liber quartus.

- dist. 1.:**
qu. 1.:
 art. 1. *que. 1.:*
 ad 5.: I 657 a 19, I 682 a 21.
que. 2.: I 646 a 23, I 657 a 20,
 I 697 a 31.
que. 5.:
 ad 4.: I 716 b 15.
 art. 4.: II 259 a 12, II 516 b 4,
 II 519 b 44.
que. 1.: II 515 a 31.
 ad 3.: II 205 b 26.
que. 3.: II 518 b 48.
dist. 2.:
qu. 2.:
 art. 1. *que. 1.:*
 ad 2.: II 225 a 24.
dist. 3.:
qu. 1.:
 art. 1. *que. 4.:*
 ad 3.: I 101 b 36.
dist. 4.:
qu. 1.:
 art. 1. I 647 a 10, I 648 a 8, I 656
 b 32.
dist. 8.:
qu. 2.:
 art. 3. ad 3.: II 528 a 26.
dist. 10.:
qu. 1.:
 art. 1. ad 5.: II 344 a 37, II
 346 b 31.
 art. 3. *que. 2.:* II 346 a 19,
 II 356 a 35.
que. 3.: I 739 b 14, II 421 a
 29, III 52 a 36, III 175 a 43.
 ad 1.: II 421 a 19, II 421 a 37.
 ad 2.: I 544 a 29.
que. 4.: II 345 a 17, II 347 a
 39, II 347 b 30.

- art. 4. *que. 1.:* I 734 b 3.
que. 2.: I 740 a 31.
dist. 11.:
qu. 1.:
 art. 1. *que. 3.:*
 ad 4.: II 771 b 23.
 art. 3. *que. 3.:*
 ad 2.: II 678 b 31.
qu. 11.:
 art. 3. *que. 3.:* II 628 a 42.
dist. 12.:
qu. 1.:
 art. 1. *que. 1.:*
 ad 2.: I 513 a 29, I 523 b 39, I
 531 b 8.
que. 3.: I 519 b 30, II 792 a 39,
 ad 3.: II 780 b 26, II 781 a 29,
 II 785 a 39.
 ad 5.: I 513 a 17.
 art. 2. *que. 4.:* II 753 b 12, II
 764 a 28.
que. 6.: II 608 a 10.
dist. 14.:
qu. 1.:
 art. 1. *que. 3.:* III 16 a 1.
dist. 16.:
qu. 1.:
 art. 1. *que. 3.:*
 ad 2.: II 108 a 35.
qu. 3.:
 art. 1. *que. 1.:* I 622 b 3.
dist. 17.:
qu. 1.:
 art. 4. *que. 1.:* II 607 b 40, II
 590 b 29.
que. 2.: II 590 b 29.
 art. 5. *que. 1.:*
 ad 2.: II 678 b 32.
que. 3.: II 590 b 30.

- qu. 2.:*
 art. 5.: II 225 a 16.
dist. 36.:
qu. 1.:
 art. 1. ad 2.: II 611 a 37, II
 612 a 19.
dist. 40.:
qu. 1.:
 art. 2. ad 3.: I 571 a 33.
dist. 44.:
qu. 1.:
 art. 1. *que. 2.:*
 ad 4.: I 101 b 19.
 art. 2. *que. 3.:* II 734 a 15, II
 735 a 25, II 736 a 1, II 736
 a 20, II 739 a 1.
qu. 2.:
 art. 1. *que. 1.:*
 ad 3.: II 619 a 9.
 art. 2. *que. 2.:* II 351 a 30,
 II 352 b 24.
que. 3.:
 ad 4.: II 356 a 36, II 360 b 2.
que. 5.: II 344 a 38.
 art. 3. *que. 3.:*
 ad 2.: II 368 b 21.
 art. 4. *que. 2.:* III 123 b 35.
qu. 3.:
 art. 1. *que. 2.:* II 619 a 24.
que. 3.: II 619 a 24.
dist. 46.:
qu. 2.:
 art. 1. *que. 3.:* II 363 b 40.
dist. 48.:
qu. 2.:
 art. 2. ad 4.: II 183 a 18, II
 184 a 3.
dist. 49.:
qu. 2.:
 art. 1.: I 708 b 8, III 105 a 42.
 ad 15.: I 711 b 9.
dist. 50.:
qu. 1.:
 art. 3. ad 3.: III 329 a 13.

SUMMA CONTRA GENTILES.

- liber 1.:**
 cap. 4.: I 817 a 14.
 cap. 9.: II 310 b 17.
 cap. 13.: II 447 b 10, II 447 b 21, II
 484 b 19.
 cap. 17.: I 449 a 41, II 226 b 13.
 cap. 22.: II 132 b 1.
 cap. 23.: II 755 a 2.
 cap. 25.: I 524 a 35, I 536 b 10.
 cap. 32.: I 384 a 23, I 487 a 7, I 517 a 4.
 cap. 33.: I 479 b 18.
 cap. 35.: I 296 a 18, I 300 b 43.
 cap. 43.: II 317 b 7.
 cap. 53.: I 702 b 35, I 709 b 44, III 184
 a 27, III 267 b 23, III 357 a 3,
 III 362 a 16, III 362 a 45.
 cap. 55.: III 373 b 42.
 cap. 66.: I 737 a 37.
 cap. 71.: I 311 b 16.
 cap. 75.: II 278 b 5.
 cap. 85.: III 389 b 6.
 cap. 100.: II 309 a 3, II 312 a 2, III 193
 b 38, III 196 a 45, III 347 b 21.
liber 2.:
 cap. 7.: II 311 b 35.
 cap. 9.: II 312 b 39.
 cap. 11.: I 596 b 20.
 cap. 12.: I 574 b 14, I 593 b 23.
 cap. 13.: II 335 b 42.

- cap. 21.: II 516 a 46.
 cap. 32.: II 477 b 9.
 cap. 33.: II 477 b 9.
 cap. 34.: II 477 b 9.
 cap. 35.: II 306 a 13, II 313 a 3, II 477
 b 9, III 420 b 28.
 cap. 36.: II 477 b 9.
 cap. 37.: II 477 b 9.
 cap. 38.: II 477 b 9, II 478 a 41, II 480
 a 24, II 482 a 32, II 482 b 41.
 cap. 43.: II 61 a 45, II 142 a 20.
 cap. 46.: II 462 a 27.
 cap. 49.: II 634 a 30, III 280 b 16.
 cap. 52.: II 132 b 21, II 133 a 13.
 cap. 53.: II 132 b 21, II 133 a 13.
 cap. 54.: II 142 a 11.
 cap. 55.: I 458 a 16, II 133 a 14, II 133
 b 23, II 133 b 29.
 cap. 58.: II 702 a 37, II 706 b 5, III 28
 b 47, III 60 b 4.
 cap. 60.: III 44 a 11.
 cap. 61.: III 44 a 11.
 cap. 63.: III 18 b 33.
 cap. 66.: III 128 b 12, III 280 b 16.
 cap. 68.: III 88 b 20.
 cap. 72.: II 729 b 5.
 cap. 74.: III 253 b 2, III 255 b 33, III
 265 a 36, III 339 b 23.
 cap. 75.: I 253 b 36.
 cap. 76.: III 297 a 6, III 297 b 19.
 cap. 77.: I 344 b 1, III 296 b 15.

- cap. 78.: I 793 b 37, III 296 b 15, III 343 b 23.
 cap. 79.: III 279 a 6, III 280 a 31, III 291 b 11.
 cap. 82.: III 419 b 40.
 cap. 86.: II 85 a 20.
 cap. 89.: II 560 b 24.
 cap. 93.: II 779 a 2S.
- liber 3.:**
 cap. 2.: II 286 b 22.
 cap. 4.: II 69 a 23, II 612 a 32.
 cap. 5.: II 612 a 32.
 cap. 6.: II 612 a 32, II 613 b 10.
 cap. 11.: III 359 b 13.
 cap. 17.: III 19 a 23.
 cap. 19.: II 245 b 24.
 cap. 20.: II 67 b 9, II 68 a 35.
 cap. 22.: II 464 b 3, II 467 b 37.
 cap. 23.: II 183 a 2, II 193 b 3, II 449 a 34, II 462 a 28.
 cap. 26.: III 404 b 12.
 cap. 45.: III 310 a 8.
 cap. 49.: I 686 a 38, III 181 a 8, III 184 a 37.
 cap. 51.: II 148 a 21, II 240 a 40, III 105 a 35, III 186 a 3S.
 cap. 52.: III 103 a 15.
 cap. 53.: II 244 b 13.

- cap. 67.: II 494 a 42.
 cap. 68.: II 451 b 45.
 cap. 69.: II 255 a 22, II 553 b 4, II 561 a 24.
 cap. 70.: II 490 a 28.
 cap. 71.: II 612 a 18.
 cap. 86.: II 510 b 25.
 cap. 94.: II 503 a 9, II 612 a 16, II 614 b 7, III 394 b 1.
 cap. 100.: II 188 b 30.
 cap. 139.: I 777 a 5.

liber 4.:

- cap. 11.: I 105 a 10, I 703 b 1, I 703 b 29, I 704 a 18, I 714 b 15, II 551 a 43, III 197 b 44, III 268 a 4, III 269 b 29, III 269 b 46, III 348 a 34, III 357 a 19, III 358 a 38, III 361 b 31.
 cap. 14.: I 513 a 19, I 591 b 16, I 593 a 25.
 cap. 24.: I 589 b 42.
 cap. 65.: I 544 b 25, II 785 a 41.
 cap. 87.: II 103 b 47, II 106 b 4, II 587 a 47, II 753 b 13, II 764 a 36, II 790 a 27, II 835 a 9.
 cap. 82.: II 751 a 4.
 cap. 97.: II 468 a 2.

SUMMA THEOLOGIE.

Prima Pars.

- qu. 1-27.: in genere: II 487 b 22.
- qu. 1.:**
 art. 2.: I 707 b 21, I 796 b 19, I 800 b 19.
 art. 3.: I 715 b 39.
 art. 4.: I 270 b 15, I 271 a 43, I 274 b 43.
 art. 6.: I 794 b 46.
- qu. 2.:**
 art. 1.: I 768 a 13.
 art. 2.: I 788 a 42.
 art. 3.: II 447 b 13, II 484 b 20.
- qu. 3.:**
 art. 2.:
 ad 3.: I 422 a 44.
 art. 3.: I 364 b 21, I 365 b 46, I 366 a 32, II 119 a 9, II 120 b 42, II 133 a 12.
 art. 4.: II 132 a 43, II 133 a 12.
 art. 6.: II 755 a 3.
 art. 8.: II 240 a 31.
 ad 3.: I 432 a 1, I 436 a 46.
- qu. 4.:**
 art. 3.: I 822 b 19.

- qu. 5.:**
 art. 3.:
 ad 3.: I 422 a 21, II 68 a 29.
 art. 4.: II 270 b 44.
 art. 6.: II 302 a 21.
- qu. 6.:**
 art. 4.: I 487 a 5, I 485 b 31, I 489 b 17.
- qu. 7.:** in genere: II 318 a 30.
 art. 1.: II 232 a 9, II 238 a 16, II 317 b 8.
 art. 2.:
 ad 3.: II 61 a 43, II 68 a 22, II 575 b 22, II 577 b 17.
 art. 3.: I 340 a 4, II 151 b 40, II 154 a 5, II 154 a 26, II 318 b 45.
 ad 3.: II 224 a 6.
 art. 4.: II 318 b 45, II 322 a 9.
- qu. 8.:**
 art. 1.: II 451 b 44, II 505 a 27.
- qu. 9.:**
 art. 2.: I 266 a 32.
 ad 2.: I 321 a 45.

- art. 3.: II 243 a 4.
 ad 3.: II 67 b 7, II 68 a 11.
- qu. 16.:** in genere: II 247 a 19.
 art. 2.: I 24 b 4, I 147 b 44, I 241 b 14, III 127 a 16.
 art. 3.:
 ad 2.: I 285 b 19.
 art. 6.: I 487 a 5, I 487 a 33, I 487 a 41, I 487 b 39, I 488 a 9, I 490 a 15, I 656 a 3.
- qu. 17.:** in genere: I 646 b 38.
 art. 2.: III 112 a 6, III 112 a 41, III 115 a 33, III 127 a 17, III 127 b 26.
 art. 3.: I 149 b 12, I 149 b 35, III 368 b 8.
 art. 4.: I 777 a 27.
- qu. 18.:**
 art. 1.: II 296 b 1, II 446 b 12, II 464 a 23.
 ad 3.: II 462 a 26.
 art. 3.: II 177 a 7, II 449 b 28, II 466 a 32, II 466 b 25, III 38 b 39.
 ad 1.: II 311 b 43.
- qu. 19.:**
 art. 1.: II 78 a 34, III 378 b 26.
 ad 2.: I 530 a 27.
 art. 2.: II 142 a 37.
 art. 3.:
 ad 5.: II 493 b 43.
 art. 8.: II 503 a 7.
 ad 3.: III 394 a 45.
 art. 9.: II 612 a 27, II 612 b 47.
- qu. 22.:**
 art. 2.:
 ad 2.: II 612 a 9.
 art. 5.: III 383 b 20.
- qu. 23.:**
 art. 1.:
 ad 3.: II 393 a 1.
- qu. 25.:** in genere: II 207 a 33.
 art. 1.: I 671 a 24.
 ad 3.: I 626 b 5, II 306 a 15.
 art. 5.: II 489 b 20.
- qu. 26.:**
 art. 2.: III 404 b 14.
- qu. 27.:** in genere: II 309 b 10.
 art. 1.: III 348 a 22, III 348 a 40, III 359 b 11, III 361 b 22, III 363 a 4.
 ad 2.: I 713 b 15.
 art. 2.: III 350 a 44.
 art. 5.: III 106 b 30, III 193 b 28.
- qu. 28.:**
 art. 1.: I 287 a 33, I 350 a 42, I 578 a 6, I 579 a 28, I 580 a 33, I 664 b 37.
- qu. 10.:**
 art. 4.: II 384 a 30.
 art. 5.: II 373 b 30, II 374 b 14, II 375 a 28.
 art. 6.: II 380 b 17, II 382 b 32.
 ad 2.: II 383 b 4.
- qu. 11.:** I 321 b 18.
 art. 1.: I 289 b 14, I 554 b 39.
 ad 1.: I 553 b 39.
 art. 2.:
 ad 2.: II 108 a 29, III 37 a 25.
- qu. 12.:** in genere: I 646 b 5.
 art. 2.: I 713 a 8, III 359 b 26.
 art. 9.: I 743 b 34, III 175 a 20.
 ad 2.: I 155 b 7, I 246 b 16, I 304 b 31, I 703 b 23, III 242 a 38, III 330 a 9.
 ad 3.: I 153 a 22, I 244 b 15.
 art. 10.: III 373 b 40, III 376 b 11.
- qu. 13.:**
 art. 1.: I 105 b 6.
 art. 4.: I 296 a 16, I 341 b 13.
 art. 5.: II 466 a 33.
 art. 6.: I 482 b 18, I 487 a 40, I 492 b 1.
 art. 7.: I 574 b 13, I 578 b 14, I 588 b 32, I 597 b 5, I 606 b 34.
 ad 1.: I 650 a 15.
 ad 2.: I 597 b 5.
 art. 8.: I 364 a 32.
 art. 9.: I 361 a 6, I 361 b 18, I 364 a 1, I 364 a 29, I 414 b 20, I 419 a 9.
 art. 10.: I 103 b 36, I 172 b 24.
 art. 12.: I 23 b 18, I 143 a 32, I 154 b 15, I 155 b 10, I 156 a 21, I 238 b 24, I 245 b 41, I 246 b 19, I 247 a 22, I 357 b 8, I 372 b 5, I 470 a 4, II 776 b 6.
- qu. 14.:** in genere: I 646 b 5.
 art. 1.: I 767 b 16, III 103 a 26, III 104 a 14, III 104 a 43, III 186 a 36.
 art. 2.: I 681 a 18.
 art. 4.: I 627 a 17, I 706 a 18, I 714 b 23, III 347 b 8, III 351 a 10.
 art. 6.: I 499 a 28.
 art. 7.: I 759 a 45, III 373 b 15.
 art. 9.: I 307 a 24, I 310 b 36, I 311 b 15, III 172 a 39.
 art. 11.:
 ad 1.: I 344 a 46.
 art. 13.: I 732 b 33, I 737 a 36.
 art. 16.: I 269 a 28.
- qu. 15.:**
 art. 1.: I 317 a 12, II 243 b 35.
 art. 2.: II 244 b 30.
 ad 2.: II 241 b 8.
 ad 3.: I 308 b 40.
 ad 4.: I 308 b 40.

- art. 2.*: I 574 b 14, I 577 b 5, I 610 a 38.
ad 2.: I 591 b 5, I 593 b 8, I 594 a 38.
- art. 3.*:
ad 1.: I 73 b 42, I 320 b 3, II 300 b 4.
- art. 4.*: I 589 b 41.
- qu. 29.:**
art. 1.: I 427 b 10, II 772 a 37, II 789 b 47, III 354 b 41.
ad 4.: II 170 b 28.
ad 5.: II 129 a 8.
- art. 2.*:
ad 3.: II 120 b 36.
- art. 4.*: I 426 a 24, II 769 b 13.
- qu. 30.:**
art. 1.:
ad 4.: I 561 b 32.
- art. 4.*: I 380 b 24, I 430 a 33, I 432 a 14, II 120 b 30.
ad 3.: I 361 a 3.
- qu. 32.:**
art. 2.: I 602 a 43, I 603 a 45.
- qu. 33.:**
art. 1.:
ad 1.: II 38 b 28, II 198 b 15, II 200 a 1.
- art. 4.*:
ad 2.: II 97 a 33.
- qu. 34.:**
art. 1.:
ad 2.: I 705 a 33, III 347 b 9, III 351 a 10, III 354 b 48, III 356 a 9, III 357 a 27, III 372 a 22.
- ad 3.: I 626 b 43, III 106 b 8, III 349 b 20, III 350 b 3.
- qu. 39.:**
art. 1.: I 574 b 14, II 126 b 29.
ad 2.: I 341 b 25.
- art. 2.*: II 781 a 31.
- art. 3.*: II 789 b 47.
- art. 4.*: I 480 a 24, I 358 a 3, I 365 b 44.
ad 3.: I 481 b 21.
- art. 5.*: I 358 a 3, I 365 b 44.
ad 4.: I 167 b 27.
ad 5.: I 29 a 35.
- qu. 41.:**
art. 1.:
ad 2.: II 300 b 5.
- art. 4.*:
ad 3.: I 296 a 23.
- qu. 42.:**
art. 1.: I 580 a 4.
ad 4.: I 577 a 6, I 585 a 25, I 598 a 21.
- qu. 44.:**
art. 2.: II 575 b 22, II 577 b 24.
ad 3.: II 65 a 33, II 242 a 24.
- qu. 45.:**
art. 1.:
ad 2.: II 572 b 31.
- art. 2.*: II 249 a 36, II 300 b 34, II 575 a 37.
ad 2.: II 295 b 11, II 300 b 6, II 548 b 19, II 580 b 30.
ad 3.: II 297 a 30.
ad 4.: II 295 b 11.
- art. 3.*: II 300 b 34, II 575 a 37.
- art. 4.*: II 74 b 32, II 87 b 12, II 118 a 36, II 123 a 1, II 144 a 30, II 565 b 18, II 575 b 21, II 577 b 33.
ad 1.: II 576 a 49.
- art. 5.*: II 90 a 33, II 524 b 25, II 526 a 33.
- art. 6.*: II 245 b 38.
- art. 8.*: II 85 a 18, II 87 a 17, II 144 a 30.
ad 2.: II 561 a 41.
- qu. 46.:**
art. 1.: II 477 b 2.
ad 1.: II 478 a 39.
ad 3.: II 80 a 29.
ad 8.: II 361 a 11.
ad 10.: I 737 b 26.
- art. 2.*: II 477 b 2.
ad 6.: II 482 a 33.
ad 8.: II 482 b 43, II 484 a 13.
- art. 3.*:
ad 3.: II 377 b 2.
- qu. 49.:**
art. 2.: II 612 a 27.
- qu. 50.:** in genere: I 413 b 16.
art. 2.: I 544 b 25.
ad 1.: I 401 b 19, I 402 b 39.
ad 3.: II 132 b 13, II 133 a 29, II 133 b 22.
ad 4.: II 132 b 13.
- art. 3.*:
ad 1.: I 403 a 27.
- art. 4.*: I 544 b 25, II 779 a 45.
ad 1.: I 446 a 11.
- qu. 51.:**
art. 3.:
ad 4.: I 107 a 43.
- qu. 52.:** in genere: II 367 a 35.
art. 1.: I 632 b 31.
art. 2.: I 632 b 31.
art. 3.: II 215 a 12.
- qu. 53.:**
art. 1.: III 423 b 28.
ad 1.: II 297 b 36.
- art. 3.*: II 437 b 16, II 560 a 18, II 628 b 28.

- qu. 54.:** in genere: I 618 a 16.
art. 1.: II 305 b 32, II 312 b 37.
ad 2.: II 146 b 33.
- art. 2.*: II 305 b 29, II 312 a 1, II 312 b 45, III 351 a 17, III 351 a 33.
- art. 3.*: II 132 b 14, II 251 b 15, II 252 b 6, III 62 a 1.
- qu. 55.:**
art. 1.: III 181 a 7, III 334 a 33.
ad 2.: III 186 a 45.
- qu. 56.:**
art. 1.: III 107 b 17, III 189 b 33.
art. 3.: I 745 a 32, III 211 b 14.
- qu. 57.:**
art. 2.: III 326 a 24.
art. 3.: I 737 a 8.
- qu. 58.:**
art. 2.: I 152 b 13, I 244 a 30, III 373 b 40.
- art. 4.*:
ad 1.: I 154 a 46, I 245 b 26.
ad 2.: III 368 a 45.
- art. 5.*: III 367 a 21.
- qu. 59.:**
art. 2.: II 78 b 10, II 251 b 16.
- qu. 60.:**
art. 5.: II 191 a 31.
- qu. 61.:**
art. 1.:
ad 5.: I 737 a 8.
- qu. 63.:**
art. 2.: II 224 a 7.
art. 4.: II 90 b 40, II 93 a 14, II 144 a 31, II 566 a 12.
- qu. 66.:**
art. 1.: II 56 b 22, II 61 a 43, II 64 a 2, II 68 b 40.
ad 3.: II 72 b 27.
- art. 2.*: I 404 b 39, II 79 b 9, II 81 a 43, II 609 a 12.
- art. 3.*: II 90 b 3, II 847 b 15.
ad 4.: II 806 b 40.
- art. 4.*:
ad 5.: II 377 a 45.
- qu. 67.:**
art. 2.: III 206 a 43.
art. 3.: III 206 a 43, III 206 b 39.
- qu. 69.:**
art. 1.:
ad 2.: II 873 a 16.
ad 5.: II 819 b 7.
- qu. 70.:**
art. 3.:
ad 3.: II 208 a 29.
ad 4.: II 182 b 47, II 192 b 37.
- qu. 71.:**
art. unico:
ad 1.: II 696 b 15.
- qu. 75.:**
art. 1.: II 144 a 31.
art. 2.: II 126 a 23, II 130 b 43, III 13 b 16, III 134 b 26, III 280 a 30, III 280 b 18.
- art. 3.*:
ad 3.: III 419 b 35.
- art. 4.*: II 102 b 30.
- art. 6.*: III 280 a 30.
ad 1.: III 291 a 18.
- qu. 76.:**
art. 1.:
ad 1.: II 129 a 22.
ad 5.: III 27 b 33, III 293 a 17.
ad 6.: II 79 a 44, II 111 b 34.
- art. 2.*: III 290 b 22.
- art. 3.*: I 338 a 31, I 339 b 10, III 28 b 46, III 33 a 45.
ad 3.: III 15 b 6.
- art. 4.*: II 111 b 29, II 815 b 10, III 28 b 25, III 28 b 46.
ad 1.: III 17 a 13.
ad 4.: II 594 a 41, II 702 a 36, II 705 a 35, II 706 a 43, II 828 b 10.
- art. 6.*: II 233 a 31, II 756 a 9.
ad 1.: II 583 b 35, II 585 b 21.
- art. 7.*: II 233 a 31.
- art. 8.*: II 729 b 5, III 50 b 40, III 51 a 26, III 52 a 13.
- qu. 77.:** in genere: I 618 a 17.
art. 1.: II 251 b 16, II 254 b 14, III 61 b 43, III 64 a 34.
ad 1.: I 420 a 46.
ad 3.: II 256 b 12.
ad 4.: II 251 a 13, II 256 b 12.
- art. 3.*: I 600 b 41, I 671 a 1, I 818 b 28, II 306 b 31, II 307 a 33, III 79 a 12.
ad 1.: III 74 b 46, III 81 b 28.
- art. 4.*: II 468 b 24.
- art. 6.*: II 269 a 16, II 756 a 10.
ad 3.: I 456 a 42, II 268 a 29, III 67 a 7.
- art. 7.*: II 468 b 24, III 69 a 2, III 69 b 8.
ad 1.: I 456 a 42, II 268 a 34, III 68 a 1.
ad 2.: I 539 b 36, II 759 b 11.
- art. 8.*: III 36 a 46.

qu. 78.:

- art. 1.: II 847 b 1, III 38 b 9, III 38 b 40, III 41 b 43, III 42 a 45, III 83 b 47.
ad 4.: III 420 b 11.
art. 2.: III 83 b 47, III 84 a 16, III 85 a 43, III 91 b 20, III 97 b 15, III 97 b 38, III 101 a 25.
ad 2.: III 84 b 23, III 88 b 21.
art. 3.: III 154 a 20, III 170 a 14, III 272 b 14.
ad 2.: III 112 a 5, III 113 b 19, III 114 a 41.
ad 3.: III 234 b 29, III 235 b 11.
art. 4.: III 127 a 41, III 172 a 27, III 241 a 20, III 241 b 26, III 242 a 33, III 242 b 8, III 242 b 16, III 243 a 9, III 243 b 3, III 244 a 8, III 244 b 45, III 250 a 4, III 251 a 25, III 253 b 11, III 256 b 31, III 260 a 3, III 270 b 30.
ad 2.: III 128 b 12, III 247 b 28, III 248 b 17, III 252 a 25.
ad 4.: III 263 b 49.
ad 5.: II 261 b 3, III 264 a 29.
ad 6.: III 247 a 1.
art. 13.:
ad 3.: III 164 b 12.

qu. 79.:

- art. 1.: II 252 b 7.
art. 2.: I 681 a 18, III 102 a 45, III 103 a 25, III 181 a 7.
art. 3.: I 344 a 47, III 108 b 22, III 296 b 42.
ad 1.: III 188 a 26.
ad 2.: III 208 a 44.
art. 4.: III 296 b 14, III 297 b 19.
art. 6.: III 255 b 44, III 340 a 10.
ad 2.: III 340 a 34.
ad 3.: III 265 a 35.
art. 7.: III 299 a 8, III 299 b 44, III 315 b 23.
ad 2.: III 254 b 10, III 256 b 32, III 260 b 41.
art. 9.: III 342 a 20.
art. 10.: III 299 a 8.
art. 11.: I 269 a 27.
art. 12.: III 343 a 30.
art. 13.: III 343 a 30.
ad 3.: III 344 a 40.

qu. 80.:

- art. 1.: II 78 b 29, III 378 b 27, III 378 b 39, III 380 b 38.
art. 2.: III 382 b 13, III 383 a 23, III 385 a 22, III 385 a 40, III 386 a 11.
ad 1.: II 274 b 3.
ad 2.: III 384 b 40, III 250 b 41.

qu. 81.:

- art. 3.: III 250 b 35, III 253 b 21.
qu. 82.:
art. 2.: I 762 b 38, I 763 b 25, III 491 b 11.
art. 3.: III 404 a 22, III 404 b 12, III 406 a 47.
art. 4.: II 286 a 20, III 410 a 31, III 412 b 8.
qu. 83.:
art. 1.: I 691 a 1, III 388 a 31, III 389 b 4.
ad 3.: II 466 b 24, III 503 a 8.
art. 3.: III 386 b 42.
qu. 84.:
art. 1.: II 9 a 12.
art. 3.: III 296 b 43.
art. 4.: III 296 b 15, III 296 b 43, III 297 a 6.
art. 6.: II 529 a 25, III 296 b 26, III 296 b 43, III 308 a 27.
art. 7.: III 318 b 12, III 332 a 39.
art. 8.:
ad 2.: III 246 b 48, III 260 b 35.

qu. 85.:

- art. 1.: II 529 a 30.
ad 2.: I 820 b 24.
ad 3.: I 344 b 1, III 306 a 38.
ad 4.: I 344 b 1, II 529 b 4, III 306 a 38, III 309 a 25, III 309 b 17.
art. 2.: I 708 b 7, III 189 b 33.
ad 3.: III 106 b 30, III 107 a 33, III 193 b 27.
art. 3.: II 24 b 7, III 323 a 23.
ad 3.: II 30 b 7.
art. 4.: I 152 b 12, I 244 a 30, I 761 b 5, III 373 b 41.
ad 1.: II 370 a 2.
art. 5.: I 154 b 42, I 156 a 7, I 246 a 12, I 247 a 9.
ad 1.: III 372 b 42.
art. 6.: III 127 b 26.
art. 7.: I 708 b 7.
art. 8.:
ad 2.: II 421 b 2.

qu. 86.:

- art. 1.: II 23 a 18, II 33 b 20, III 323 a 22, III 324 a 38, III 329 a 11, III 332 a 6, III 340 a 13.
ad 2.: II 33 b 33, III 338 a 1.
ad 3.: III 327 b 8.
ad 4.: III 327 b 12, III 338 b 3.

qu. 87.:

- art. 2.:
ad 3.: I 778 a 5.

qu. 106.:

- art. 2.: III 397 a 22.

qu. 110.:

- art. 2.: II 186 b 42.
art. 3.: I 623 b 45, II 335 b 41, II 363 a 28, II 366 a 42.

qu. 111.:

- art. 2.: III 397 a 22.
art. 3.: I 704 a 9, III 248 a 18, III 268 a 42.

qu. 113.:

- art. 7.:
ad 2.: I 152 b 34, I 244 a 36.

qu. 115.:

- art. 1.:
ad 2.: II 61 a 44.
ad 5.: II 251 b 17, II 256 b 13, II 262 b 41, II 561 a 25.
art. 6.: II 510 b 25, II 511 a 37.

qu. 116.:

- art. 1.: II 510 b 28, II 511 b 12, II 513 a 23, III 397 a 23.
art. 4.: II 511 b 12.

qu. 117.:

- art. 1.: I 253 b 35, I 256 a 32.
art. 4.: III 422 b 14, III 424 a 42.

qu. 118.:

- art. 1.:
ad 2.: II 561 a 8.
ad 3.: II 595 a 1, III 88 b 22, III 95 b 36.
ad 4.: II 595 a 39.
art. 2.:
ad 4.: II 557 b 45.

qu. 119.:

- art. 7.: II 104 a 21, II 720 a 33.
ad 2.: II 750 b 12.
ad 3.: II 721 b 38, II 734 a 30.
ad 4.: II 721 b 38, II 738 b 41, II 751 a 25.
art. 2.: II 735 a 22, III 90 b 6.

Prima Secundæ.

qu. 3.:

- art. 2.:
ad 3.: II 312 a 1.

qu. 4.:

- art. 5.:
ad 2.: II 90 a 7, II 129 a 22, II 569 a 18, III 35 a 9, III 293 a 18.

- art. 3.:
ad 2.: I 741 b 26.
ad 3.: III 129 a 29.

qu. 88.:

- art. 3.: II 24 b 8.

qu. 89.:

- art. 1.: III 318 b 23.
art. 2.: III 318 b 23.
art. 4.: III 331 a 14.

qu. 90.:

- art. 1.:
ad 3.: I 432 a 2, I 436 a 47.
art. 2.: II 143 b 37, II 144 a 32.
ad 2.: II 85 a 17, II 85 b 34, II 129 b 4.
art. 4.: III 290 a 32.

qu. 91.:

- art. 1.: II 831 a 26.
ad 3.: II 831 a 27.
art. 3.:
ad 1.: II 830 b 48.

qu. 92.:

- art. 1.:
ad 1.: II 614 b 6.
art. 3.: II 717 b 21.

qu. 93.:

- art. 1.: I 711 a 34.
art. 2.: I 711 a 35.

qu. 94.:

- art. 2.: III 333 a 13.

qu. 97.:

- art. 2.: II 623 a 30.
art. 4.: II 721 b 26, II 843 b 13, II 843 b 30.

qu. 105.:

- art. 2.: II 462 a 27.
art. 4.: II 185 a 17, III 397 a 21.
ad 2.: II 449 b 29, II 466 b 24.
art. 5.: II 307 a 13, II 494 a 41.
ad 1.: II 188 b 29.
ad 2.: II 489 a 43.
art. 6.:
ad 1.: II 194 a 37.

- qu. 1.: in genere: I 676 a 20, II 219 a 19.

art. 1.:

- ad 1.: II 286 a 15.
art. 2.: II 171 a 16, II 287 a 35.
art. 3.: I 601 a 5, I 720 a 28, II 298 b 43, II 306 b 36.
art. 4.: I 674 b 16.

- qu. 5.:
art. 6.:
ad 2.: II 683 b 40.
- qu. 6.:
art. 1.:
ad 3.: II 171 a 16, III 397 a 23.
art. 4.: II 191 b 35, II 194 b 45.
art. 5.:
ad 3.: II 467 b 36.
- qu. 7.:
art. 1.:
ad 3.: I 539 b 21, II 224 b 8, II 759 b 17.
art. 2.:
ad 1.: I 574 a 10, I 576 a 31.
- qu. 8.:
art. 1.: II 270 b 44.
- qu. 9.: in genere: I 758 b 39, II 247 a 46.
art. 1.: I 670 b 43, I 672 b 23, III 76 a 30.
ad 3.: I 765 b 26.
art. 4.: II 287 a 5, II 466 a 34.
art. 6.: II 185 a 18, III 397 a 24.
- qu. 10.:
art. 1.: III 412 b 8.
art. 2.: III 401 a 38.
ad 3.: III 401 a 38.
art. 4.: II 503 a 8.
ad 3.: III 399 a 5.
- qu. 12.: in genere: I 758 b 39.
- qu. 13.:
art. 2.:
ad 3.: III 264 a 42.
- qu. 15.:
art. 1.: III 172 a 27, III 253 b 12.
- qu. 17.: in genere: II 247 b 1.
art. 1.: III 410 a 26, III 418 b 14.
ad 2.: III 389 b 1.
art. 2.:
ad 1.: III 418 b 32.
art. 6.: I 763 b 30.
art. 7.:
ad 2.: III 419 a 24.
ad 3.: III 253 b 15.
art. 9.:
ad 2.: II 466 a 29, II 466 b 4.
- qu. 18.: in genere: I 676 a 20.
art. 2.:
ad 2.: I 674 a 6.
art. 4.: II 272 b 44.
art. 5.: II 272 b 44.
art. 6.: I 674 b 19.
art. 7.:
ad 3.: I 390 a 38.
- qu. 19.:
art. 2.: I 674 b 20.
- qu. 20.:
art. 3.:
ad 3.: I 487 b 38.
- qu. 22.:
art. 1.: II 301 a 15.
art. 2.: I 619 a 23, I 619 b 26, III 403 a 26.
- qu. 23.:
art. 1.: II 408 b 16.
art. 2.: II 408 b 16.
art. 4.: II 469 b 23.
- qu. 26.:
art. 2.: II 279 b 40, II 282 a 20.
ad 1.: II 282 a 28.
ad 3.: II 280 a 2, II 286 a 3.
art. 3.: II 279 b 24.
ad 4.: II 282 a 29.
- qu. 23.:
art. 6.: II 278 b 11, II 287 a 12.
- qu. 30.:
art. 3.:
ad 2.: II 274 b 16, II 274 b 23, III 386 a 40.
- qu. 31.:
art. 3.:
ad 1.: II 274 b 11.
- qu. 32.:
art. 1.:
ad 2.: II 639 b 27.
- qu. 33.:
art. 4.:
ad 2.: I 678 b 4.
- qu. 35.:
art. 1.: III 172 a 28.
- qu. 36.:
art. 2.: II 468 a 3.
- qu. 40.:
art. 3.: I 689 b 39.
- qu. 47.:
art. 2.:
ad 3.: I 272 a 22.
- qu. 49.:
art. 1.: I 622 a 40, I 637 a 14.
ad 3.: I 633 b 24.
art. 2.: I 610 a 40, I 611 b 31, I 612 b 42, I 615 a 25.
ad 3.: I 616 a 5, I 617 b 40.
art. 3.: I 613 b 2.

- qu. 50.:
art. 1.: I 611 b 28, I 615 a 32.
ad 2.: I 617 b 27.
ad 3.: I 612 b 44, I 619 a 41.
art. 3.: II 312 a 35.
art. 5.: I 621 a 28.
art. 6.: I 617 a 21, I 621 a 28.
art. 16.: I 613 b 39.
- qu. 51.: in genere: I 774 a 43.
art. 1.: III 343 b 22.
art. 2.: III 343 b 22.
ad 3.: I 272 a 27.
art. 3.: I 617 a 47, I 813 a 43, I 818 a 6.
- qu. 52.:
art. 1.: II 619 b 2, II 637 a 4, II 639 b 47, II 642 b 7.
ad 3.: II 622 b 20, II 625 a 41.
art. 2.: I 836 a 45, II 644 b 3, II 646 b 47, II 651 b 3.
ad 2.: II 645 b 23, II 652 a 42.
ad 3.: II 645 b 28, II 653 b 35.
- qu. 53.:
art. 1.: I 617 a 48, I 793 b 36.
art. 2.: I 370 a 17.
ad 3.: II 643 b 15.
art. 3.: I 370 a 17.
- qu. 54.:
art. 2.: I 602 a 37.
ad 2.: I 822 b 36.
art. 4.: I 272 a 20, I 830 b 47, II 621 b 34, II 640 b 42.
ad 3.: I 154 a 3, I 245 a 37, I 838 a 6.
- qu. 55.:
art. 1.:
ad 1.: III 80 b 44.
art. 4.:
ad 1.: I 513 a 34.
- qu. 56.:
art. 1.:
ad 3.: I 539 b 37.
art. 2.: I 559 b 34, III 411 a 18, III 418 a 4.
- qu. 57.: in genere: I 270 b 21, I 792 b 10.
art. 2.: I 794 b 45.
art. 3.: I 793 a 5.
ad 3.: I 256 b 44, I 259 a 27, I 272 a 8.
art. 4.:
ad 2.: I 259 a 14.
art. 6.:
ad 3.: I 256 b 45.
- qu. 59.:
art. 2.:
ad 2.: III 78 b 45.
- qu. 66.:
art. 6.:
ad 3.: II 205 a 12.
- qu. 67.:
art. 1.:
ad 3.: II 494 a 41.
art. 3.: I 809 a 46, I 814 a 50, I 815 a 24.
art. 5.: I 727 a 33.
- qu. 71.:
art. 3.: III 70 b 42.
art. 4.: II 814 b 18.
- qu. 72.:
art. 2.: I 144 a 18, I 239 a 16.
art. 4.: I 144 a 18, I 239 a 16.
art. 5.: I 477 b 32.
art. 7.: III 37 b 45.
- qu. 73.:
art. 2.: II 98 a 21.
- qu. 74.:
art. 3.: III 257 a 43.
art. 7.: III 342 a 20.
art. 9.: III 342 a 20.
art. 10.: III 342 a 20.
- qu. 75.:
art. 3.: III 397 a 24.
- qu. 79.:
art. 1.:
ad 1.: II 212 a 23.
art. 2.: II 497 a 8.
- qu. 80.:
art. 1.: III 397 a 25.
- qu. 85.:
art. 1.:
ad 4.: II 589 a 38, II 592 a 37, II 593 b 26.
art. 5.: II 843 a 39.
art. 6.: II 609 a 4, II 843 a 39.
- qu. 86.:
art. 1.:
ad 3.: II 100 a 36.
- qu. 88.: in genere: II 219 a 19.
- qu. 95.:
art. 4.: I 144 a 9, I 164 b 3, I 239 a 8.
- qu. 97.:
art. 3.: I 719 b 13.
- qu. 109.:
art. 1.: II 494 a 42.

qu. 110.:

- art. 2.: II 473 b 45, II 494 a 25, II 497 a 5, II 501 a 26, III 396 b 30.
ad 1.: II 593 b 27.
art. 3.:
ad 3.: I 613 b 45.

qu. 112.:

- art. 3.: III 399 a 12.
ad 3.: II 257 b 7.

Secunda Secundæ.

qu. 1.: in genere: I 780 a 49.

- art. 1.: I 760 b 27, I 822 b 36.
art. 2.: III 367 b 37.
art. 3.: III 210 b 11.
art. 4.: I 283 a 49, I 804 a 16, I 808 b 44.
ad 2.: I 511 b 25.
ad 3.: I 511 b 25.
art. 5.: I 808 b 44, I 812 a 36, I 816 a 24, I 816 b 18.
ad 4.: I 809 a 30.
art. 6.: I 832 a 7.

qu. 2.:

- art. 1.: I 803 a 35, I 806 b 29.
art. 4.: I 817 a 15.

qu. 4.:

- art. 8.:
ad 2.: I 817 a 21.

qu. 8.:

- art. 1.: II 23 b 9, III 326 b 24.
art. 3.: I 271 a 44.

qu. 23.:

- art. 1.: II 274 a 30.
art. 2.: II 500 a 42.

qu. 24.:

- art. 4.:
ad 3.: II 641 a 42, II 642 a 7, II 646 a 35, II 651 b 11, II 652 b 38.
art. 5.: I 836 a 46, II 639 b 28, II 640 a 7, II 644 b 4, II 645 b 35, II 648 b 48, II 790 a 1.
ad 3.: II 648 b 48.
art. 6.: II 740 b 35.
ad 2.: II 682 b 15.
art. 12.: I 617 a 8, I 813 b 50.

qu. 27.:

- art. 3.: II 225 a 13.

qu. 28.: in genere: I 761 a 5.

qu. 29.: in genere: I 761 a 5.

qu. 44.:

- art. 2.:
ad 1.: II 796 b 8.

qu. 113.:

- art. 6.: II 549 a 18.
ad 2.: II 605 a 13.
art. 8.:
ad 1.: II 607 b 47.

qu. 173.:

- art. 2.: II 99 a 13.

qu. 45.:

- art. 3.: I 271 a 44.

qu. 47.:

- art. 2.:
ad 3.: I 257 a 1, I 257 b 4, I 277 a 36.
art. 3.:
ad 1.: III 338 a 1.
art. 8.: I 267 b 40, I 284 a 4.
art. 15.: III 264 a 42.

qu. 48.: in genere: II 648 a 13.

qu. 51.:

- art. 2.: I 283 b 34.

qu. 77.:

- art. 2.:
ad 1.: II 185 b 24, II 187 b 28.

qu. 82.:

- art. 4.: I 761 a 6.

qu. 96.:

- art. 2.:
ad 2.: II 187 a 6.

qu. 110.:

- art. 1.: I 688 a 33.

qu. 128.: in genere: II 648 a 14.

qu. 143.: in genere: II 648 a 14.

qu. 144.:

- art. 1.:
ad 5.: I 284 a 49.

qu. 147.:

- art. 4.:
ad 2.: II 738 b 39.

qu. 164.:

- art. 1.:
ad 1.: II 843 a 38.
ad 7.: II 558 b 31.

qu. 171.:

- art. 2.: II 519 b 24.

qu. 178.:

- art. 1.:
ad 1.: II 525 b 10.

qu. 179.:

- art. 2.: I 274 a 41.

Tertia Pars.

qu. 17.:

- art. 2.: I 605 b 4, II 133 a 40, II 139 b 12, II 145 b 27, II 146 a 43, II 569 a 27.
ad 1.: II 122 b 13.
ad 3.: II 142 b 16.
ad 4.: II 147 a 39.

qu. 19.:

- art. 1.: II 516 b 5.
ad 3.: II 124 a 22.

qu. 20.:

- art. 7.:
ad 1.: II 124 a 23.

qu. 25.:

- art. 3.: I 689 b 4.

qu. 31.:

- art. 5.:
ad 1.: II 734 a 24.

qu. 32.:

- art. 4.: II 467 b 27.

qu. 33.:

- art. 1.: II 742 a 44.

qu. 35.:

- art. 1.: II 565 b 1, II 566 b 47.
art. 5.: I 577 a 1, I 597 b 36, I 599 a 24, I 601 a 48, I 602 a 18, II 117 a 11, II 790 a 3, II 792 a 37, II 794 b 47.
ad 3.: I 603 a 44, I 604 b 14.

qu. 41.:

- art. 1.:
ad 2.: II 264 a 26.

qu. 45.:

- art. 2.: II 264 a 31.
art. 3.: II 264 a 31.

qu. 50.:

- art. 2.:
ad 2.: II 569 b 31.
art. 5.: I 253 a 31, III 33 b 33, III 34 a 29.
art. 6.: II 526 a 18.

qu. 173.:

- art. 2.: I 145 a 18, I 239 b 31.

qu. 175.:

- art. 3.:
ad 3.: I 813 a 25, I 813 b 28, I 816 a 12.

qu. 2.:

- art. 2.: II 119 a 9.
ad 3.: II 126 b 28.

qu. 3.:

- ad 2.: II 126 b 28.

qu. 5.:

- ad 1.: II 122 b 31.
ad 2.: I 327 b 6.

qu. 7.:

- art. 7.: II 116 b 9.
art. 8.: II 116 b 9.

qu. 3.:

- art. 1.: II 568 a 42.
art. 6.: I 181 b 42, II 220 b 11.
art. 7.: I 181 b 35.
ad 2.: I 479 a 33, I 480 a 49.

qu. 4.:

- art. 3.: I 104 a 18.

qu. 6.:

- art. 1.: II 569 a 34.
art. 5.: II 130 a 20.
ad 1.: II 126 b 7.

qu. 7.:

- art. 11.: I 454 a 12.
art. 12.: II 653 a 33.
art. 13.:
ad 2.: II 592 b 37.

qu. 8.:

- art. 1.: III 169 a 4, III 260 a 2.
art. 6.: III 169 a 4.

qu. 9.:

- art. 3.:
ad 2.: I 809 b 14, II 592 b 43.

qu. 10.:

- art. 3.:
ad 3.: II 321 b 17.

qu. 11.:

- art. 6.: I 819 b 46, I 824 b 18.

qu. 13.: in genere: II 94 b 33.

- art. 1.: II 603 a 20.
art. 2.: II 259 a 11.

qu. 16.:

- art. 1.: I 381 a 21.
art. 8.: I 58 b 10, II 753 a 2.

- qu. 52.:
 art. 1.:
 ad 3.: III 423 b 33.
- qu. 54.:
 art. 2.: I 740 a 27, II 734 a 14.
- qu. 55.:
 art. 4.: I 740 a 28.
- qu. 56.:
 art. 1.: II 526 a 19.
 ad 3.: II 526 b 25.
- qu. 57.:
 art. 4.: I 630 a 32.
 ad 2.: II 365 a 45.
 art. 6.:
 ad 3.: II 355 a 13.
- qu. 60.:
 art. 4.: I 697 a 20.
 art. 6.:
 ad 2.: I 716 b 5.
- qu. 62.: in genere: II 94 b 33.
 art. 1.: II 515 a 30, II 516 a 30, II 528 b 37.
 ad 2.: II 524 a 40.
 art. 4.: II 259 a 36, II 516 a 36.
 ad 1.: II 518 b 28, II 519 b 43.
- qu. 63.:
 art. 2.: I 614 a 10, II 473 b 6, II 518 a 12.
 ad 2.: I 619 b 4.
 ad 3.: I 648 a 9, I 656 b 32.
- qu. 64.:
 art. 4.:
 ad 1.: I 681 b 45.
- qu. 66.:
 art. 4.: II 186 b 17.

- qu. 72.:
 art. 3.:
 ad 2.: II 518 b 1.
- qu. 75.:
 art. 1.: II 356 b 4.
 art. 6.:
 ad 1.: II 186 b 18.
 art. 8.: II 563 b 17.
- qu. 76.:
 art. 3.: I 739 b 15, III 175 a 42.
 ad 1.: II 421 a 28.
 art. 4.: I 542 b 46.
 art. 6.: II 345 a 17.
 art. 7.: I 734 b 3.
 art. 8.: I 740 a 25, II 359 b 7.
- qu. 77.:
 art. 1.: II 766 a 18.
 ad 2.: II 767 b 48.
 ad 3.: II 766 b 10.
 ad 4.: II 767 b 43.
 art. 2.: I 513 a 29, II 232 a 25, II 781 a 30, II 785 a 40, II 790 a 3, II 791 b 27.
 ad 3.: II 710 b 12.
 art. 3.: II 767 b 49.
 ad 2.: II 255 a 31, II 260 a 8.
 art. 8.: II 697 b 47, II 699 a 20, II 700 b 26.
 ad 2.: II 699 a 35.
- qu. 78.:
 art. 4.: II 259 a 36, II 518 a 32.
 art. 5.: II 221 a 33.
- qu. 90.:
 art. 1.: II 224 a 5.

Supplementum.

- qu. 76.:
 art. 3.: II 118 a 10.
- qu. 79.:
 art. 2.:
 ad 2.: II 106 a 42.
- qu. 81.:
 art. 4.:
 ad 3.: II 104 b 17.
- qu. 85.:
 art. 2.: III 123 b 34.
- qu. 86.:
 art. 3.: III 239 b 24.
 ad 3.: III 238 a 12.

QUESTIONES DISPUTATÆ.

De Veritate.

- qu. 1.:
 art. 1.: I 495 a 6, I 499 b 22, I 506 a 8, I 527 a 7.
 art. 2.: II 247 a 20.
 art. 3.: I 147 b 44, I 241 b 15, III 368 b 8.
 art. 5.: II 381 b 4.
 art. 9.: III 127 a 17, III 128 a 42, III 131 a 36, III 248 a 30.
 art. 11.: III 127 a 17, III 127 a 37, III 127 b 27, III 130 a 8, III 140 b 18.
- qu. 2.:
 art. 1.:
 ad 4.: I 683 a 16.
 art. 2.: III 104 a 15, III 104 a 43, III 186 a 36.
 art. 6.: I 738 b 29, III 189 b 34.
 ad 3.: III 338 a 3.
 art. 11.: I 482 b 17, I 482 b 25, I 484 a 13, I 484 b 1, I 487 a 11, I 488 b 21, I 490 a 18, I 490 a 38, I 513 b 32.
- qu. 3.:
 art. 1.: II 240 b 25, II 242 a 25, II 245 b 23.
 ad 2.: I 658 b 11.
 art. 3.: II 235 a 14, II 243 a 3.
 ad 8.: I 722 b 40, I 726 a 41, I 737 b 47, III 172 a 44.
 art. 5.:
 ad 2. (in contra): II 56 b 33.
 art. 7.:
 ad 2.: I 365 a 5.
- qu. 4.:
 art. 1.:
 ad 7.: I 107 a 1, I 213 b 3, I 699 b 35, I 704 a 17.
 art. 2.: III 345 b 32, III 359 b 13, III 361 b 29, III 363 a 14.
 ad 1.: III 357 a 22.
 ad 2.: III 355 a 12.
 ad 3.: I 705 a 21, II 244 b 24, III 192 a 35.
 ad 5.: III 348 a 25, III 349 b 29.
- qu. 5.:
 art. 9.:
 ad 9.: II 614 b 8.
- qu. 7.:
 art. 5.:
 ad 3.: I 481 a 28.
 art. 7.:
 ad 1.: II 205 a 15.
- qu. 8.:
 art. 1.: I 709 b 28, III 105 a 43.
 art. 3.:
 ad 17.: III 207 a 32, III 211 b 8.
 art. 5.: I 686 a 27, I 714 a 15, I 715 a 1, III 175 a 22.
 art. 6.: III 102 a 45, III 107 b 30.
 ad 7.: II 660 b 30.
 art. 8.:
 ad 6.: III 375 a 40.
 art. 17.: III 375 a 41.
 art. 14.: II 794 a 11, II 815 b 4, III 373 b 41, III 375 a 41.
 ad 6.: III 210 b 11.
- qu. 9.:
 art. 4.:
 ad 4.: I 688 a 45, I 697 a 41, I 698 b 35, I 708 a 36.
 ad 5.: I 657 a 18.
 ad 10.: I 685 b 15.
- qu. 10.:
 art. 2.: III 339 b 24, III 340 a 11, III 340 a 35, III 340 b 37.
 art. 3.: III 255 b 35.
 art. 5.: III 331 b 17, III 338 a 4.
 ad 3.: III 329 a 12.
 ad 5.: III 324 a 24.
 art. 6.: III 309 b 46.
 ad 7.: III 306 a 21, III 309 b 32.
 art. 8.:
 ad 4.: I 745 b 17.
 ad 10.: I 745 b 37, III 207 a 10, III 211 b 32.
 ad 11.: III 302 a 18.
 art. 9.: III 248 a 25.
 ad 4.: I 743 a 32, III 336 b 14.
 ad 10.: I 743 a 32, III 336 b 14.
 art. 12.: I 767 a 42, I 768 a 14.
- qu. 11.:
 art. 7.:
 ad 4.: I 680 a 40.
 ad 11.: I 682 a 11.
- qu. 12.:
 art. 7.: I 145 a 19, I 239 b 32.
- qu. 14.:
 art. 1.: I 803 a 36.
 art. 2.:
 ad 10.: I 808 a 9.
 art. 3.: II 311 b 34.

- art. 5.:
ad 4.: III 411 a 1, III 419 a 4.
- art. 8.:
ad 16.: II 9 a 13.
- art. 9.: I 800 a 27.
ad 3.: I 800 b 21.
ad 6.: I 809 a 17.
ad 8.: I 816 b 22.
- qu. 17.:
art. 1.:
ad 1.: III 344 a 42.
- qu. 19.:
art. 2.: III 331 a 15.
- qu. 21.:
art. 1.: I 287 a 10.
art. 2.: II 287 a 14.
art. 4.:
ad 4.: I 364 b 27.
- qu. 22.:
art. 2.: II 278 b 1, II 285 b 50.
art. 3.: II 446 a 31, II 449 a 29, II 464 b 2.
art. 4.:
ad 1.: II 274 b 46, III 386 a 39.
art. 5.: III 401 b 11.
art. 6.: III 387 a 47, III 401 b 11.
art. 8.: III 390 a 32.
art. 11.: III 404 b 13.
art. 13.: II 875 a 1, III 409 b 31, III 411 a 33, III 418 a 24, III 419 a 9.
art. 15.:
ad 2.: I 276 a 28.
- qu. 23.:
art. 2.: II 611 a 43, II 612 a 20.

De Potentia.

- qu. 2.:
art. 1.: II 305 a 35.
- qu. 3.:
art. 1.: II 575 a 38.
ad 12.: II 575 b 23, II 577 b 16.
ad 15.: II 549 a 4.
art. 2.: II 575 a 38.
art. 3.: II 298 a 19.
ad 4.: II 572 b 33, II 580 b 31, II 581 b 1.
art. 4.: II 527 a 45.
ad 7.: II 74 b 27.
art. 7.: II 250 a 13.
ad 7.: II 494 a 11, II 497 a 4, II 501 a 16, III 212 a 38, III 396 b 32.
ad 11.: II 215 a 12.
art. 8.: II 87 a 18, II 124 a 24.
ad 3.: II 94 a 24.
ad 4.: II 87 a 36.

- qu. 24.:
art. 1.: III 388 a 8, III 389 b 5.
art. 2.: I 691 a 2, III 388 a 19.
ad 7.: I 685 b 7, I 690 a 35.
- qu. 25.:
art. 1.:
ad 6.: II 275 a 21, III 386 a 39.
art. 2.: III 250 b 42, III 255 b 10, III 385 b 13.
art. 3.: III 383 b 20, III 384 a 1.
art. 5.: II 756 a 18.
art. 6.: II 756 a 18.
- qu. 27.:
art. 4.: II 519 b 45.
ad 5.: III 313 a 31.
ad 6.: II 522 b 17.
- qu. 28.:
art. 1.: II 302 b 7, II 390 b 49, II 549 a 15, II 600 b 16, II 600 b 34, II 601 a 23.
art. 2.:
ad 10.: II 420 b 6, II 429 a 26.
art. 6.: II 549 a 15, II 600 b 16, II 600 b 34, II 601 a 23.
ad 5.: II 605 a 4.
art. 7.: II 204 a 38, II 210 b 35, II 607 b 30.
ad 11.: II 590 b 6.
art. 8.: II 225 a 39, II 590 b 27, II 592 a 45.
ad 5.: II 592 a 1.
ad 7.: II 590 a 14.
art. 9.:
ad 10.: II 591 a 45.

- art. 9.: II 824 b 20.
ad 1.: I 502 b 28.
ad 2.: II 732 b 44.
ad 6.: II 560 b 8, II 571 a 21.
ad 9.: III 36 a 30.
ad 20.: II 571 a 21.
ad 21.: II 571 a 21.
- art. 11.:
ad 5.: II 470 a 26, II 472 a 24, II 475 a 15.
ad 8.: II 595 a 2, II 595 a 19.
ad 9.: II 593 a 39.
ad 13.: II 208 a 36.
- art. 12.: II 738 b 43.
art. 14.: II 478 a 40.
ad 1.: II 480 b 16.
ad 3.: II 479 b 29.
ad 6.: II 477 b 25.
ad 7.: II 479 a 39.
ad 8.: II 479 a 14.
ad 9.: II 484 a 27.

- art. 17.:
ad 5.: II 419 a 14.
ad 17.: II 482 b 7.
- qu. 4.:
art. 1.: II 60 b 24, II 64 a 4, II 69 a 23, II 71 b 8.
- qu. 5.:
art. 1.: II 276 b 41.
ad 6.: III 211 b 26.
art. 5.: II 183 a 3, II 468 a 1.
ad 12.: II 183 b 4, II 193 a 41.
- art. 6.:
ad 10.: II 363 b 36.
art. 8.: I 683 b 37, III 188 a 11, III 188 b 37, III 266 b 39.
- qu. 6.:
art. 1.:
ad 18.: II 187 b 26.
ad 19.: II 188 b 30.
- art. 3.:
ad 2.: III 420 b 25, III 425 b 19.
- qu. 7.:
art. 2.: II 132 b 1.
art. 6.: I 341 b 13.
art. 7.: I 482 b 17, I 482 b 26, I 485 b 31, I 488 b 23, I 513 b 7.
art. 8.: I 574 b 15, I 584 a 31, I 593 b 19.
ad 4.: I 183 b 36.
art. 9.: I 292 a 3, I 296 a 17, I 500 b 47, I 574 b 15.
- ad 2.: I 577 a 5.
ad 7.: I 577 a 40, I 577 b 4, I 591 b 26, II 312 b 32.
- art. 10.: I 588 b 33, I 671 b 5.
ad 9.: I 484 a 13.
- art. 11.: I 302 b 20, I 350 b 1.
- qu. 8.:
art. 1.: I 706 a 10, I 708 a 20, I 712 a 28, III 192 a 40, III 197 a 23, III 345 b 23, III 359 b 18, III 362 a 19.
art. 2.: I 574 b 16, I 591 b 27, II 312 b 33.
- art. 3.:
ad 11.: I 430 b 43.
- qu. 9.:
art. 2.: II 789 b 48.
ad 1.: I 361 a 21, I 425 a 32, I 430 b 42.
ad 2.: I 431 b 11.
ad 6.: I 159 a 39, I 530 a 5.
art. 4.: I 107 b 42, I 214 a 3, I 177 a 32, ad 6.: I 29 a 33.
art. 5.: I 105 a 4, I 741 b 33, III 192 a 40, III 197 a 24, III 345 b 31, III 359 b 12, III 359 b 18, III 361 b 27, III 362 a 18, III 372 a 13.
art. 6.: II 789 b 48.
art. 7.: I 519 b 32, I 553 b 38.
- qu. 10.:
art. 1.: II 311 b 34.
ad 8.: II 198 a 30.

De Spiritualibus Creaturis.

- art. 1.:
ad 9.: I 338 a 36.
ad 24.: I 401 b 20, I 402 a 33.
- art. 2.:
ad 4.: III 27 b 32.
ad 8.: II 85 a 19, II 85 b 22.
- art. 3.: II 111 b 30.
ad 2.: III 14 b 9.
ad 16.: III 46 a 13.
ad 18.: I 462 b 42.
ad 19.: II 583 a 15.
- art. 4.: III 51 a 26, III 51 b 39.
ad 14.: III 15 b 40.
ad 19.: III 60 b 3.
- art. 8.:
ad 4.: I 413 b 39, I 414 b 4.
ad 9.: I 446 a 12.
ad 14.: II 729 a 35.
- art. 9.: III 106 b 1, III 188 a 27.
ad 12.: III 143 a 5.
- art. 11.:
ad 7.: I 416 b 44, I 465 a 36, I 467 b 7.

Quæstio de Anima.

- art. 1.: II 128 b 42, III 280 b 17.
ad 13.: II 76 a 42, III 27 b 31.
ad 15.: III 16 b 2.
ad 17.: II 76 a 42.
ad 18.: III 27 b 31.
ad 19.: III 27 b 31.
- art. 3.: III 106 a 42, III 108 b 23.
- art. 4.: III 108 b 23.
ad 4.: III 209 b 8, III 212 b 41.
ad 5.: III 188 a 28.
ad 6.: III 310 b 9.

- art. 5.: III 297 b 20, III 298 a 33.
ad 3.: III 302 a 2.
ad 6.: III 306 a 37.
- art. 9.: II 111 b 31, III 15 b 29, III 15 b 36.
ad 5.: II 583 a 16.
- art. 10.: III 51 a 27.
ad 15.: III 52 a 32, III 53 b 33, III 60 a 33.
ad 16.: II 728 b 22.
- art. 11.: III 29 a 1, III 46 a 17.
ad 2.: II 472 a 19, II 475 a 14.

- art. 12.: I 466 a 19, II 254 a 26, III 62 a 1.
- art. 13.: III 154 a 19, III 235 a 29, III 241 b 26, III 242 b 3, III 244 a 9, III 253 b 10, III 255 b 46, III 256 b 30, III 264 a 41.
ad 13.: III 420 b 26.
ad 17.: III 164 b 11.
- art. 15.:
ad 8.: III 303 b 16.
ad 9.: III 303 b 16.
- art. 20.: III 324 a 39.
ad 1. (2. loco): III 331 b 15.

De Virtutibus.

- art. 3.: I 539 b 30.
ad 2.: II 224 b 9.
- art. 10.:
ad 13.: II 94 a 31.

- art. 11.: II 641 a 43, II 644 b 2, II 651 b 5, II 652 b 39, II 790 a 2.
ad 3.: II 336 a 25.
ad 10.: II 635 b 8.

De Malo.

- qu. 1.:
art. 3.:
ad 18.: II 610 b 33.
- qu. 2.:
art. 12.:
ad 3.: I 640 b 31.
- qu. 3.:
art. 1.:
ad 4.: II 212 a 24.
art. 3.:
ad 14.: III 397 a 25.
art. 4.: III 268 a 42, III 269 a 35.
- qu. 4.:
art. 8.:
ad 11.: II 844 b 1.

- qu. 5.:
art. 5.: II 609 a 4.
ad 6.: II 705 a 39.
- qu. 6.:
art. 1.: III 388 a 31, III 389 b 5.
ad 3.: III 394 a 30.
ad 7.: III 401 a 45.
- qu. 7.:
art. 2.:
ad 4.: I 615 b 27, I 616 a 30.
- qu. 16.:
art. 3.: III 268 a 43.
art. 9.: II 363 a 27.
art. 10.:
ad 2.: III 422 b 15.
ad 8.: II 363 a 11.
art. 11.: I 704 a 10.

QUESTIONES QUODLIBETALES.

- quodlib. 1.:
art. 2.: I 602 a 18.
art. 6.: III 46 a 3.
- quodlib. 2.:
art. 3.: II 132 b 22, II 133 a 14.
art. 4.: II 119 a 11, II 132 b 22, II 133 a 14.
ad 1.: II 134 b 30.

- quodlib. 3.:
art. 1.: II 64 a 3, II 69 a 3.
ad 1.: II 72 b 26.
art. 2.: II 358 a 26.
art. 30.: II 861 a 27.
- quodlib. 4.:
art. 5.: II 835 a 9, II 836 b 34.
art. 9.: II 306 a 5.

- art. 17.: I 223 a 38, I 479 b 9, I 704 a 17.
ad 3.: I 119 a 9, I 119 a 34, I 120 b 29, I 223 a 38, I 223 b 11, I 224 a 38.

- quodlib. 5.:
art. 1.:
ad 2.: III 193 b 25.
art. 5.: II 734 a 14.
art. 7.: II 383 a 7, II 383 a 42.
art. 8.: II 215 b 21.
art. 9.: I 151 b 26, I 243 b 19, III 372 a 12.
ad 1.: I 705 a 2, III 359 a 6.
art. 11.: II 87 b 7.
art. 19.: II 204 a 42.

- quodlib. 6.:
art. 3.: I 630 a 32, II 365 b 4, II 369 a 34.

- quodlib. 7.:
art. 7.: I 708 a 22, I 708 b 6, I 711 b 10.
art. 3.: II 245 b 27.
art. 8.: II 344 a 39.
art. 9.: II 434 a 41, II 560 a 26.
art. 10.: II 785 a 44, II 791 b 27.

- quodlib. 8.:
art. 3.: III 106 a 32, III 193 b 26, III 210 b 6, III 309 b 33, III 369 b 29.

- art. 4.: III 184 a 36.
art. 5.: II 720 a 34.

- quodlib. 9.:
art. 1.: II 319 a 1, II 321 a 43.
art. 3.: II 133 a 40, II 142 a 41, II 143 b 38, II 145 b 28, II 147 a 4, II 147 b 6.
art. 4.: I 602 a 19, I 604 b 15.
art. 5.:
ad 2.: I 513 a 30.
art. 6.: I 544 b 17.
art. 9.: II 629 b 32.
art. 13.: II 653 a 2.

- quodlib. 10.:
art. 1.: I 553 b 40.
art. 3.: II 699 b 22.
ad 2.: II 593 b 27.
art. 4.: II 375 a 29.
art. 6.: III 279 a 7.

- quodlib. 11.:
art. 4.: II 56 a 11.
art. 5.: III 46 a 12.

- quodlib. 12.:
art. 1.: III 324 a 40.
art. 2.: II 319 a 1.

OPUSCULA.

- op. 2.: I 370 b 28, I 602 a 20, III 316 a 1.
 op. 9.: I 298 a 32.
 op. 11.: II 309 b 25, III 416 b 18, III 425 b 17.
 op. 13.: I 151 b 38, I 243 b 19, I 703 b 1, I 704 a 27, I 708 a 21, II 244 b 14, III 181 a 9, III 348 a 39, III 357 a 20, III 372 a 23.
 op. 14.: I 703 b 2, I 703 b 30, I 704 a 27, I 708 a 21, I 714 a 16, I 714 b 16, I 745 a 17, II 244 b 14, III 181 a 9, III 265 a 3, III 265 a 40, III 267 b 40, III 348 a 39, III 357 a 20, III 359 a 13.
 op. 15.: II 60 b 33, II 63 b 36, II 65 b 37, II 68 a 9, II 79 b 8, II 81 b 1, II 132 a 27, II 133 a 36, II 141 a 26, II 238 a 7, II 306 a 6, II 780 b 24, II 781 a 27, II 784 a 36.
 op. 16.: I 682 a 30, III 106 b 2.
 op. 27.: II 319 a 5, II 478 a 42, II 479 b 1, II 480 b 17, II 481 b 12, II 482 b 42.
 op. 29.: I 325 a 43, II 23 a 18, II 33 b 20, II 232 a 26, II 780 b 25, II 781 a 26, II 784 a 36, II 785 b 8, II 789 b 48, II 791 a 35.
 op. 30.: I 101 a 30, I 285 b 17, I 299 a 16, I 315 a 10, I 317 a 10, I 322 b 8, I 323 a 13, I 324 b 46, I 330 a 2, I 338 a 29, I 340 a 31, I 342 a 22, I 357 a 37, I 358 b 38, I 364 b 20, I 364 b 43, I 365 b 47, I 368 b 13, I 370 a 18, I 370 b 21, I 373 b 17, I 375 a 8, I 391 a 45, I 395 a 9, I 396 a 42, I 398 a 23, I 399 b 8, I 401 b 17, I 401 b 37, I 402 a 42, I 403 a 26, I 403 b 9, I 414 b 21, I 459 b 28, I 463 a 19, I 825 a 36, II 24 b 9, II 56 b 36, II 132 b 20, II 779 b 1, II 781 a 31, II 783 b 45, III 317 a 47.
 op. 31.: II 58 a 36, II 61 a 10, II 65 a 13, II 66 b 29, II 82 a 11, II 137 b 42, II 198 a 31, II 210 b 36, II 230 a 25, II 232 b 18, II 237 b 38, II 754 b 16.
 op. 32.: II 753 b 10, II 765 a 16, II 781 a 27, II 785 b 8.
 op. 33.: II 706 b 6, II 828 a 28, II 828 b 1.
 op. 34.: II 187 a 6, II 874 b 51.
 op. 35.: II 252 b 2, II 449 b 44, II 466 a 30.

- op. 36.: I 555 a 31, II 418 b 47, II 420 a 42.
- op. 37.: I 183 a 19, I 185 b 5, I 639 a 43, I 639 b 28, I 640 b 2, II 46 b 10, II 808 b 18.
- op. 39.: I 479 b 15, I 479 b 38.
- op. 42.: I 262 b 42, I 286 a 41, I 291 b 48, I 304 a 41, I 323 b 28, I 325 a 30, I 340 a 32, I 365 a 5, I 370 a 19, I 373 b 17, I 390 a 2, I 401 b 18, I 402 b 34, I 404 a 14, I 414 b 20, I 524 b 36, I 544 a 12, II 9 a 2, II 81 b 2, II 92 b 19, II 557 b 37, II 560 a 34.
- op. 43.: III 135 a 30, III 146 a 27, III 160 b 30, III 160 b 30, III 169 a 8, III 251 b 44, III 260 a 4, III 266 b 11, III 420 b 33.
- op. 44.: II 373 a 25, II 373 b 31, II 374 b 15, II 377 a 21, II 384 a 33.
- op. 45.: II 82 a 22.
- op. 47.: I 71 a 44.
- op. 48.: I 8 a 40, I 23 b 23, I 48 a 19, I 54 b 22, I 63 a 30, I 97 a 38, I 115 b 11, I 116 b 38, I 131 b 25, I 146 a 25, I 146 b 7, I 157 a 24, I 157 b 10, I 158 b 14, I 158 b 19, I 159 a 8, I 161 b 48, I 163 b 38, I 202 a 39, I 220 a 32, I 221 a 4, I 232 b 41, I 344 b 12, I 350 b 13, I 387 b 48, I 388 b 40, I 456 a 43, I 460 b 6, I 461 a 7, I 523 b 37, I 524 b 37, I 524 b 46, I 526 a 41, I 529 a 44, I 544 a 16, I 544 a 24, I 552 b 35, I 567 b 43, I 571 a 32, I 572 b 47, I 576 a 27, I 577 a 33, I 578 b 16, I 579 a 12, I 589 b 41, I 594 b 13, I 606 b 18, I 609 a 44, I 619 a 39, I 619 b 39, I 622 a 25, I 625 a 33, I 626 a 12, I 626 b 15, I 626 b 41, I 632 a 41, I 632 b 30, I 633 b 24, I 634 a 8, I 635 a 45, I 635 b 37, I 637 a 25, I 637 a 34, I 637 b 28, II 119 a 10, II 127 a 1, II 132 a 23, II 268 b 40, II 305 b 18, II 305 b 41, II 309 a 33, II 313 b 1, II 336 a 19, III 346 b 16, III 353 a 20.
- op. 50.: I 72 a 35.
- op. 52.: I 543 a 10, II 338 a 27, II 338 b 29, II 339 b 2, II 341 b 22, II 344 a 4, II 346 a 33, II 348 b 33, II 350 a 1, II 367 b 24.
- op. 53.: I 708 a 22.
- op. 55.: I 317 a 11, I 325 a 38, I 344 b 5.
- op. 56.: I 263 a 8, I 317 a 11, I 329 b 44.
- op. 69.: I 358 a 15, I 366 a 1, II 257 a 18.
- op. 70.: I 254 a 23, I 257 a 3, I 258 a 3, I 258 b 10, I 263 a 9, I 270 b 26, I 274 b 14, I 274 b 22, I 274 b 42, I 278 a 16, I 278 a 27, I 278 b 29, I 279 a 37, I 280 a 31, I 281 a 40, I 544 b 1, I 545 a 28, I 550 a 11, I 794 b 34, I 800 b 33, I 818 b 7, I 822 b 33, II 3 a 16, II 10 b 38, II 351 a 31, II 356 b 6, II 780 b 23, II 781 a 28, II 784 a 7, II 784 a 25, II 784 a 29, II 785 b 9, II 786 b 40, II 787 a 24, II 790 a 8, II 792 a 3.
- op. 72.: I 338 a 30.

IV. INDEX PERSONARUM

- Sæpius commemorantur hæc opera:
Nicolaus Antonius, Bibliotheca Hispana Nova, 2 vol., Romæ 1672. (NA)
Quilij et Ehard, Scriptorum Ord. Præd. recensiti notisque historicis et criticis illustrati, 2 vol., Lutetiae Parisiorum 1719. (QE)
Harter Hugo, Nomenclator litterarius, ed. 3, Ceniponte 1906-1910. (H)
Uebertweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie, ed. 12, Berlin 1926. (Ue)
 Enciclopedia italiana, Istituto Giovanni Treccani 1930. (EI)
 Enciclopedia universal ilustrada Europeo-Americana, Barcelona, España. (EU)

A

- ABULENSIS**: Alphonsus Tostatus, episcopus Abulensis, fuit exegeta celeberrimus. De ipso dicitur: „Hic stupor est mundi, qui scibile discutit omne“. A Scheeben vocatur „eruditionis gigas“. † 1455. H II 918, EU LXII 1581.
 Opera omnia, 22 vol., Venetiis 1595.
 Multilocatio repugnat II 356 b 12; — intellectus agens et possibilis una sola potentia III 299 a 6.
- ACADEMICI**: Philosophi academiae mediæ negaverunt dari veram scientiam I 779 b 8.
- EGIDIUS**: Egidius Columna (Colonna), 1247-1316, Ord. Erem. S. Aug. prior generalis, archiepiscopus Bituricensis, cardinalis. Appellatur „Romanus“, discipulus et defensor S. Thomae, titulo „doctoris fundatissimi“ fuit insignitus. H II 481.
 Opera: Expositio in artem veterem, Venetiis 1507; — In libros de Physico auditu Aristotelis commentaria, Venetiis 1502; — Quaestiones metaphysicales, Venetiis 1501; — De esse et essentia. De mensura Angelorum et de cognitione Angelorum, Venetiis 1503.
 Implicat materiam primam existere denuadatam ab omni forma II 69 a 40; — de ratione formali finis II 272 a 19; — in quo consistat causalitas finis II 278 a 9; — agens a causalitate finis totaliter excluditur II 284 a 30; — multilocatio repugnat II 356 b 12; — omnis anima divisibilis præter rationalem III 51 a 17; — sensatio consistit in sola informatione speciei III 105 b 42; — voluntas perfectior intellectu III 403 b 16.
- ALBERTUS MAGNUS** Sanctus, Doctor Ecclesiae, O. Pr., 1193-1280.
 Opera omnia, 38 vol., Parisiis Vives 1890-1899.
 De indole generis I 387 b 16; — de proprietatibus individuans I 425 b 39; — unum relativum non definitur per alterum, sed ad alterum I 601 b 40; — de macula lunæ II 850 a 22; — de effectu portentoso fulminis II 857 a 13; — de loco roris et pruinae II 871 a 30; — sensationem elici solum virtute speciei, et non concursu activo potentiae III 106 a 12; — potentiam auditivam esse in nervo acustico III 146 a 19; — dubitat de experimentis quibusdam acusticis III 222 a 45; — quinque esse sensus internos III 243 a 11.
- ALBERTUS**, Maximiliani II imperatoris filius, Archidux Austriae et Cardinalis.
 I præf. VII, VIII.
- ALBUMEZAR**, philosophus arabicus sæc. 8. et 9. EU IV 188 b.
 Lunam esse causam generalem motus maris II 875 a 3.
- ALEXANDER APHRODISIENSIS**, ca. 200.
 Divisionem propositionum in affirmativam et negativam esse analogam I 162 a 12.
- ALPHONSUS IX** (el Savio) 1221-1284.
 Computatio Alphonsi regis II 847 b 5.
- ALVAREZ** Didacus O. Pr. Per decem annos in Collegio Romano S. Mariae ad Minervam studiorum regens erat cum ingenti omnium ordinum plausu innumeroque auditorum concursu ac fructu.

Principales partes egit in Congregatione de Auxiliis sub Clemente VIII. † 1635. QE II 481 a.

Opera: De auxiliis divinæ gratiæ et humani arbitrii viribus et libertate ac legitima eius cum efficacia eorumdem auxiliorum concordia libri duodecim, Romæ 1610; — De Incarnatione divini Verbi disputationes LXXX, in quibus explicantur et defenduntur, quæ in tertia parte Summæ Theologicæ docet S. Thomas a q. 1. usque ad 24., Romæ 1613.

In quo sensu in instrumento sit actio propria II 523 b 41; — Christus non habuit nisi unum numero actum caritatis II 796 a 11; — repugnat necessitati voluntatem stante indifferenti iudicio III 390 a 42.

ALVAREZ Paulinus, O. Pr., natus 1850, prædicator et scriptor insignis. EU Append. I 461 b. I præf. VII, VIII, IX.

ALVERNIA, Petrus de, scripsit Quodlibeta et S. Thomæ commentaria in ll. de Cælo et Mundo et in ll. Politicorum perfecit. † 1304. Ue II 504.

De motu gravium et levium II 469 b 39.

AMBROSIUS Sanctus, Pater et Doctor Ecclesiæ, 335-397.

De brevitate exponendi et disputandi I 249; — repugnat creatio ab æterno II 478 a 31.

ANAXAGORAS Clazomenæus, ca. 500-427 a. Chr., docet atomismum qualitativum.

Quodlibet fit ex quolibet II 149 a 19; — de infinito II 290 b 15; — non datur vacuum II 330 b 40; — de origine motus II 456 a 22; — rationes Anaxagoræ contra æternitatem motus ab Aristotele refelluntur II 456 b 30; — cometam esse coniunctionem stellarum errantium II 851 b 45; — de causa terræmotus II 883 b 1.

ANAXIMENES Milesius, ca. 500 a. Chr., sequitur scholam Ionicam antiquiorem philosophiæ naturalis: Ex aere vivente infinito omnia oriuntur.

De causa terræmotus II 883 b 31.

ANNIBALDUS de Annibaldis, Romanus, O. Pr., docuit Parisiis (1260-61), amicus S. Thomæ, 1262 creatus cardinalis, † 1272. QE I 261 a.

Opera: Commentaria in 4 libros Sententiarum. Inter opera S. Thomæ, ed. Parm. vol. 22.

Universale non est idem ac commune I 360 b 41; — pronomina demonstrativa ad designanda individua adhibentur I 427 b 45; — ens non est conceptus univocus I 505 b 44; — de numero I 554 b 20; — de realitate relationum I 575 a 7; — quid sit relatio I 577 b 43; — relatio rationis caret fundamento reali I 579 a 34; — relatio potest esse realis vel rationis I 581 a 24; — de natura relationis I 647 b 34; — de scientia subalternante et subalternata I 800 b 35; — in quo ponatur unio II 116 b 11; — animæ in corpore convenit subsistere aptitudine, non actu II 129 a 34; — essentia

et esse in rebus creatis a parte rei distinguuntur II 132 b 16; — unitas ipsius esse sumitur ab unitate suppositi II 142 a 39; — continuatio specierum sola non sufficit ad hoc, ut desinat ibi corpus Christi II 699 a 45; — in divisione continui non fit omnino novum corpus II 729 b 7; — quomodo animæ humanæ conveniat subsistentia III 293 a 21; — possibilitas contrari stare potest cum motione divina propter contingentiam causæ mediæ III 394 b 13.

ANSELMUS Sanctus, Doctor Ecclesiæ, O. S. B., 1033-1109.

Contra Nominales I 316 a 31; — affirmat species intentionales III 181 a 4.

ANTONIUS Nicolaus, I præf. VII.

APOLLINARIS: A. Offredi, Cremonensis, philosophus, † 1474. Girol. Tiraboschi, Storia della Letteratura italiana, Milano 1834, XIII 27, XIV 268; Chevalier, U. Repert. Hist. II (1907) 3405.

Distinguit sensum agentem et patientem III 102 a 25.

APOLLONIUS Thyaneus, Neoplatonicus, medio sæc. 1. p. Chr.

De cometis II 852 a 5, 48.

ARAUJO (ARAUJO) Franciscus, O. Pr., per viginti annos primariam Theologiæ cathedram Salmanticæ rexit. † 1664. QE II 609 b.

Opera: Commentaria in universam Aristotelis Metaphysicam, Burgis et Salmanticæ 1617.

Ex Logica: De necessitate Logicæ I 253 a 20; — de Logica docente et utente I 281 a 27; — idem specificæ habitus est scientia subalternata et subalternans I 800 b 17.

De prædicabilibus et prædicamentis: Quo actu fiat universale I 348 a 17; — ratio quarti prædicabilis convenit solummodo proprio quarto modo I 459 b 46; de divisione substantiæ in substantiam primam et secundam I 528 a 48; — motum, tempus, locum non esse species quantitatis per se I 564 b 44; — omnes relationes terminantur ad aliquod relativum I 596 a 26.

De causis: De causalitate formæ II 233 b 38; — in quo consistat formalitas finis II 278 a 21.

De motu: Actio, passio et motus non a parte rei, sed modaliter distinguuntur II 299 a 6.

ARETINUS: Leonardus Bruni (1369-1444), natus Aretii, unde Aretinus, mortuus Florentiæ qua cancellarius reipublicæ. Humanista insignis. Vehementer pugnat contra barbariem scholasticam, contra dialecticos Anglos, præsertim contra Ockham. EI VII 974 b.

Distinguit varios modos univocationis I 504 b 13.

ARGENTINAS: Thomas Argentinas, Ord. S. Aug., communiter dictus a cathedra Argentinensi, quam gloriose moderatus est. Doctor Pari-

siensis, totius Ord. S. Aug. præses. † 1357. „Augustinus hic doctor argentæam suam doctrinam Aurelii Augustini sententiis inauravit” (Franc. Macedo). H IV 507.

Opera: Commentaria in quatuor libros Sententiarum, Venetiis 1564.

De impenetrabilitate II 351 a 34; — voluntas perfectior intellectu III 403 b 17.

ARIANI: III 363 b 10.

ARRUBAL Petrus, S. I., Compluti, Salmanticæ, Romæ docuit, qua in urbe coram Summo Pontifice doctrinam Iesuitarum de auxiliis divinæ gratiæ docte admodum propugnasse dicitur. † 1608. NA II 137 a; H III 393.

Opera: In primam partem Divi Thomæ commentariorum ac disputationum tomi duo, Coloniae Agrippinæ 1630.

Existencia ratione tantum distinguitur ab essentia II 131 a 27.

ASTUDILLO Didacus, O. Pr., in Collegio S. Gregorii Vallesoletani Theologiam professus est. † paulo post 1535. QE II 94 b.

Opera: Questiones super octo libros Physicorum et duos libros de Generatione et Corruptione, Vallisoleti 1532.

AUTOR SEX PRINCIPIORUM = Gislebertus Porretanus, 1076-1154.

Liber de sex principiis. Migne PL CLXXXVIII 1258.

Definit actionem I 626 b 16; II 305 b 17; — definit ubi prædicamentale I 632 a 23; — definit situm I 633 b 22.

AUGUSTINUS Sanctus, Pater et Doctor Ecclesiæ, 354-430.

Ex Logica: Definitio signi I 646 a 24; I 691 a 38.

Ex scientia et Philosophia naturali: Aerem in vertice Olympi maxime tenuem II 848 a 4; — refert plures inundationes II 867 b 29; — mare terra non esse altius II 873 a 25; — plantas vivere III 40 a 39; — radios visuales vegetari ab anima videntis extra III 143 a 7; — de indole materiæ primæ II 55 b 28; — remota quantitate corpora non erunt, quantum est ex natura sua II 346 b 43; — motus cæli non est tempus II 382 b 14; — de reducta omnium rerum II 834 b 20.

De cognitione: Affirmat species intentionales III 180 b 40; — quæ infra angelos sunt, prius fiunt in cognitione rationalis creature, deinde in genere suo III 334 a 27; — ratio inferior respicit rationes temporales III 342 a 18.

De causis: Definitur causa exemplaris II 240 b 26; — explicat amorem per modum cuiusdam ponderis II 279 a 18.

De creatione: Creatura non potest esse coætæna creatori II 478 a 23; — sol si ab æterno esset, ab æterno illuminaret II 478 b 15.

De concursu: Quid sit essentia concursus prævii II 501 b 46; — Deus dat operari et

libere operari II 502 b 26; — quomodo Deo moventi non resistimus II 507 a 10; — Deus potest voluntatem creatam immutare, quando, ubi et quomodo voluerit III 390 a 2; — Deus non tantum moraliter, sed interius efficiens movet III 397 a 34.

Ex Theologia supernaturali: Verbum in Deo non procedit ex indigentia, sed ex intelligentia III 356 b 36; — Christus assumpsit, quidquid Deus in humana natura plantavit II 120 b 22 (nota 4); — Christus usque ad diem iudicii in cælis est (Act. 3, 21) II 355 a 20; — de magis Pharaonis II 185 b 21; — „Deus frustra miserebitur, nisi nos velimus”, hoc negat II 498 b 20, 25; — Deo volenti salvum facere nemo resistit III 399 a 1.

AVERROES ET AVERROISTÆ: A. fuit philosophus Cordubensis, celeberrimus inter Arabicos Stagyræ interpretes, Commentatoris cognomento insignitus. Vitam finivit Cordubæ 1198.

Opera: Averrois Cordubensis in opera Aristotelis omnes, qui ad hæc tempora pervenerunt, commentarii, 12 vol., Venetiis 1575.

Ex Logica: De demonstratione simpliciter I 786 b 33; I 789 a 13; — putat demonstrationem propter quid et quia posse in alia membra dividi I 787 a 41.

Ex Cosmologia: Corpus grave et leve movet seipsum per accidens II 469 b 41; II 470 a 3; — materia prima est subiectum accidentium II 753 b 7; — materia nullum esse habet II 754 b 35; — materia interminata præintelligitur in materia prioritare natura II 764 a 30; II 765 a 9; — materia semper eadem habet dimensiones II 765 a 23; — ratio mensuræ per prius inest quantitati discretæ I 555 a 23; — unumquodque individuatur seipso II 771 a 19; — individuatio fit forma substantiali II 771 b 10; — de loco roris et pruinae II 871 a 18; — luna est causa generalis motus maris II 875 a 3.

Ex Psychologia: Ipsa potentia fit obiectum representatum in alio esse III 179 a 7; — organum olfactus est in membrana narium III 152 a 21; — carunculas mamillares esse partes cerebri III 152 a 34; — in tactu ad esse medium, quod intericiatur inter corpus et rem tangibilem III 167 b 32; — esse unum intellectum in omnibus III 106 a 38.

AVICENNA, 980-1037, inter medicos et philosophos arabicos facile primus.

Opera, Venetiis 1546. Opus præcipuum est „Sanatio” (modo totum, modo ea pars, quæ est de Physica generali, vocatur a scholasticis „Sufficiencia”), opus encyclopaedicum complexus Logicam, Mathematicam, Physicam („liber sextus Naturalium” est de Anima) et Metaphysicam.

Ex Logica: Definitio concretæ I 394 b 35; — quomodo in rebus compositis ex materia et forma sit differentia simplex I 402 b 1.

Ex Cosmologia: Motus cœli est præternaturalis II 182 b 39, II 183 b 40; — definitur causa II 198 a 32; — formas substantiales elementorum integras manere in mixto II 702 a 28; — unumquodque individuatur seipso II 771 a 19; — individuatio fit forma substantiali II 771 b 11; — diversas formas substantiales esse in diversis partibus eiusdem compositi III 28 b 14.

Ex Psychologia: Quinque sunt sensus interni III 243 a 8; — phantasia non apprehendit, sed tantummodo conservat species sensatas III 253 b 1; — memoria solummodo est potentia conservativa, non cognoscitiva III 255 b 33; — ponit distinctas potentias pro formandis speciebus secundum compositionem III 270 b 29; — ponit intellectum agentem separatum III 297 a 5, 22; III 301 a 31; — negavit memoriam pro parte intellectiva III 339 b 22; III 341 a 34.

B

BAÑEZ Dominicus, O. Pr., inter præstantissimos theologos numerandus, a sæculi 16. circiter medio usque ad sequentis 17. initia scholam thomisticam eruditionis et sapientiæ suæ lumine plurimum illustravit. Docuit Salmanticæ. † 1604. QE II 352 a.

Opera: Institutiones minoris Dialecticæ, quas Summulas vocant, Salmanticæ 1599; — In Aristotelis Dialecticam, Coloniae Agrippinæ 1618; — De Generatione, et Corruptione. Coloniae Agr. 1616; — Scholastica Commentaria in primam partem Angelici Doctoris S. Thomæ, 2 vol. Duaci 1614.

Ex Logica: De resolutione complexi ex recto et obliquo I 78 b 44; — de ultima formalitate termini enuntiativi I 91 a 28; I 209 b 24; — omnes relationes terminari ad aliquod relativum I 596 a 25; — de unitate et distinctione scientiarum I 824 b 47.

Ex Cosmologia: Philosophia naturalis est unius speciei atomæ II 17 a 41; — implicat materiam primam existere denudatam ab omni forma II 69 a 32; — materia prima non est subiectum accidentium II 754 a 18; — quomodo explicet S. Thomam in questione, an materia prima sit subiectum accidentium II 765 a 24; — sententiæ de subiecto accidentium II 753 b 16; II 753 b 30; — non minus debet distingui duratio ab existentia quam existentia ab essentia II 371 b 13; — totum compositum est subiectum inhesionis in generatione II 573 b 41; — an propriæ passiones possint divinitus a subiecto separari III 71 b 6; — de generatione et corruptione II 603 b 46; — de ultima dispositione generationis III 36 b 34; — de continuitate alterationis II

628 b 3; — intensio et remissio definiuntur II 636 a 1; — potentia permittit intensiorem II 638 b 17; — resistentia triplex II 675 a 44; — quomodo maneat elementa in mixto II 702 a 39; — elementa non tantum dantur in mixtis II 807 a 12; — refert sententiam unicuique elemento convenire unam qualitatem in summo, aliam in excellenti II 819 a 37; — de mixtis imperfectis II 827 b 15; — an in mixto habeatur temperamentum ad pondus II 831 a 46; — res successivas corruptas ne divinitus quidem reproduci posse II 834 b 44; — de termino durationis rerum corruptibilium II 841 b 14.

Ex Psychologia: Anima „actus primus“ III 13 b 31; — secunda definitio animæ est essentialis III 23 a 3; — in composito substantiali una sola est forma substantialis III 29 a 6; — anima in corpore quomodo subsistat II 129 a 33; — vegetativum plantæ specie differt a vegetativo equi vel hominis III 45 a 38; — defensores sententiæ omnem animam esse indivisibilem III 51 a 9; — defensores sententiæ omnem animam esse divisibilem præter animam rationalem III 51 a 18; — animas animalium perfectorum indivisibiles esse III 51 a 30; — refert aliquos thomistas, qui distinctionem inter potentias nutritivas negant III 91 a 23; — hæc distinctio probabilius III 91 b 14; — natura in generationem magis propendit propter perpetuitatem speciei III 86 b 34; — sanguis vivit II 734 a 44; — potentiam cognoscitivam in esse intentionali pati ab obiecto III 103 a 26; — refert sententiam sensibile externum esse, quod a sensu externo, commune, quod a sensu interiori percipitur III 111 b 29; — quomodo sensibile commune, proprium, per accidens in una specie repræsententur III 113 b 6; — refert nonnullos thomistas oppositum sentire III 113 b 11; — sensibile supra sensum positum non sentitur III 121 b 22; — etiam ratione actionis intentionalis sensibile vehemens lædit sensum III 123 b 14; III 123 b 29; — an sensus externus sit reflexivus III 128 a 37; — de fabrica oculorum III 134 a 6; — visionem fieri a potentia speciebus impressis actuata III 141 b 13; — non quælibet mutatio essentialiter variat visionem I 729 b 42; — refert sententiam visum equi et hominis simpliciter esse eiusdem speciei III 83 a 34; — refert varias antiquorum de natura colorum opiniones III 198 a 42; — officium visibilitatis color non exercet nisi in externa superficie III 198 b 41; — lux quomodo requiratur ex parte mediæ et ex parte coloris III 208 b 21; — de subiecto sonus III 216 a 17; — an requiratur aliquis aer ad generandum sonum III 218 b 43;

— dabitur de experienciis quibusdam acusticis III 222 a 45; — de diffusionem odorum III 153 b 36; — plures auctores distinguunt varios specie tactus III 234 a 48; — tactus est unus sensus specie III 164 b 20; — tribuit aliquibus sententiam tres esse solummodo sensus internos III 243 b 15; — cognitio phantasia non differt specie a cognitione sensus communis III 254 b 4; — qua virtute species insensatæ a sensatis educantur III 266 a 10; — intellectus agens illustrat phantasmata ratione effectus ex illis deducti III 305 b 40; — de virtute intellectus agentis in anima separata III 311 b 20; — datur conceptus proprius et distinctus rei singularis III 328 b 36; — negant contra Scotum productionem verbi distingui ab intelligere III 345 b 5; — expressio verbi non potest plura ut plura simul cognoscere III 374 a 1; — repugnat necessitati voluntatem stante iudicio indifferenti III 390 a 41; — unde formaliter proveniat libertas aut necessitas in volendo III 400 b 26; — probabiliter motus progressivus active elicitur ab ipso appetitu III 419 b 31.

De causis: Quomodo cognitio sit de ratione formali finis II 272 b 6; — in quo sensu in instrumento actio propria invenitur II 523 b 43; — densitas vel raritas non influit in virtutem agentis II 670 b 22.

Ex Theologia supernaturali: An lignum vitæ effectus suos naturaliter fecerit II 843 b 29; — intra latitudinem intellectus nostri sub diverso motivo contineri Deum clare visum et alia obiecta III 314 b 46; — de modo unionis in visione beatifica III 365 b 32.

BARROS Ioannes, Lusitanus, 1496-1570, disciplinis humanioribus optime excultus vixit in aula regis Emmanuelis. Per tres annos præfeturam S. Georgii „de la Mina“ in ora maritima Africae australis tenuit. Inter duo officia adeo inter se diversa dividere solebat horas, ut expediendis publicis negotiis diurnas, pangendis commentariis nocturnas horas impenderet. NA I 479 b; EU VII 958 b.

Opera: Decada primera da Asia, Lisboa 1628. De aqua maris rubri II 872 b 18.

BASILIUS Sanctus, Pater et Doctor Ecclesie, † 370.

Terra habet pro principali proprietate siccitatem II 819 b 8; — de cœlo empyreo II 847 b 19; — mare terra est altius II 873 a 19, 27, 29; — fontes et flumina e mari ortum ducunt II 878 a 31.

BEDA VENERABILIS Sanctus, Doctor Ecclesie, O. S. B., 674-735.

De cœlo empyreo II 847 b 20.

BELLARMINUS ROBERTUS Sanctus, Doctor Ecclesie, S. I., 1542-1625.

Opera: Disputationes de controversiis christianæ fidei, 7 vol., Venetiis 1721-1728.

Multilocatio non repugnat II 354 b 41; — non est concursus distinctus a concursu simultaneo II 494 b 34; — actio formaliter immanens est qualitas III 196 b 26.

BERNARDUS Sanctus, Ord. Cist., 1091-1153. „Doctor melifluus“, Doctor Ecclesie.

Quis gloria Dei non opprimatur III 1.

BOETIUS Manlius Severinus, ca. 480-522. Opera: De consolatione Philosophiæ. Migne PL LXIII 579.

Quid sit natura II 170 b 46; — quomodo definiatur æternitas II 374 b 23; — de æternitate mundi II 480 b 21; — de fato II 512 a 24; — ab obiectis ad sensus defluunt atomi seu particule, quibus res repræsentantur III 182 a 19.

BONAVENTURA Sanctus, O. S. Fr., „Doctor seraphicus“, Doctor Ecclesie, 1221-1274. Opera omnia, ad Claras Aquas (Quaracchi) 1882-1902.

Multilocatio repugnat II 356 b 9; — potentie intellectivæ et sensitivæ ab anima distinguuntur, non vero vegetativæ III 61 b 27; — voluntas est perfectior intellectu III 403 b 16.

BONFILIO G.: I præf. x.

BUCCRETIUS: I præf. VII.

C

CABERO Chrysostomus, Ord. Cist. Doctor Theologus Complutensis. † 1653. Sæpius nominari videtur a Ioanne nostro non propter momentum doctrinæ, sed quia in eadem Academia Complutensi, in qua docuit Ioannes, et Cabero docuit. NA I 194 a; EU X 114 a.

Opera: Brevis Summularum recapitulatio succinctaque totius Logicæ evisceratio, Vallisoleti 1623. — Commentaria in octo libros Physicorum. Compluti 1628. — In duos libros de Ortu et Iteru, Compluti 1636.

Ex Logica: De obiecto formali Logicæ I 261 a 35; — de Logica practica et speculativa I 270 b 7; — de Logica docente et ratente I 281 a 13; — de divisione entis rationis I 287 a 48; — demonstratio quia et propter quid pertinent ad habitus specificos diversos I 791 a 32; — quomodo se habeant in eodem intellectu circa idem obiectum scientia et opinio I 808 b 29.

De antepredicamentis, prædicabilibus, prædicamentis: De conditionibus analogorum I 486 b 43; — admittit ens esse genus I 509 b 31; — analogia entis est analogia constituentis I 512 b 12; — de ratione constitutiva speciei I 406 b 28; — de divisione differentie I 439 b 16; — an differentie

superiores includantur in differentiis inferioribus I 449 a 37; — de constitutivo formali quantitatis I 542 b 15; — lineam et superficiem a prædicamento quantitatis excludit I 570 a 47.

De causis: Divisio in quatuor genera causarum est analogia II 201 b 9; — causæ non sunt ad invicem causæ II 210 b 13; — an idem numero effectus saltem de potentia absoluta a duplici causa totali dependere possit II 214 a 20; — de causalitate materiæ II 226 a 14; — de causalitate formæ II 233 b 23; — forma non habet causalitatem erga materiam II 237 b 14; — in quo consistat causalitas finis II 277 b 6; — ad quæ se extendat causalitas finis II 283 b 22.

Ex Philosophia naturali: Ratio naturæ solum analogice convenit materiæ respectu formæ II 176 a 34; II 178 b 43; — motus se habet ut gradus superior respectu actionis et passionis II 298 b 24; infinitum in actu est possibile sive in quantitate sive in qualitate II 318 b 39; — quomodo sumenda sit immobilitas loci II 338 b 18; — tot dari ubi in corpore, quot entia II 344 a 25; — an multilocatio repugnet II 356 b 16; — an contra inclinationem naturæ vacuum fieri possit II 362 a 32; — duratio non distinguitur realiter nec ab existentia nec ab essentia II 371 a 23; — non datur per se motus ad quantitatem II 401 a 29; — invisibilia et partes proportionales sunt actu infinite in continuo II 422 a 18; — negat axioma: Omne quod movetur, ab alio movetur II 446 a 5; — quomodo gravia et levia moveantur II 462 a 23; — admittit omnem motum potuisse esse ab æterno II 481 b 4; — non est concursus distinctus a concursu simultaneo II 494 b 37.

CAIETANUS: Thomas de Vio, O. Pr., 1468-1534. QE II 14 a.

Opera: Commentaria in Summam theologicam S. Thomæ. In ed. Leonina operum S. Thomæ. — Super Prædicabilia Porphyrii et Aristotelis Prædicamenta ac Posteriorum Analyticorum libros, Venetiis 1554. Nova ed. a P. Isnardo M. Marega O. Pr. curata, Romæ 1934; — Super tres libros de Anima, Florentiæ 1509, „Romæ anno salutis 1509. 25. Februarii, ætatis suæ anno 41. inchoante...”.

Opuscula, 3 vol., Venetiis 1588. — De nominum analogia. De conceptu entis. Nova ed. a P. N. Zammit O. Pr. curata, Romæ 1934.

In Ecclesiasten commentarii simul cum commentariis in parabolas Salomonis in uno volumine, impressum Romæ 1542. In fine huius voluminis hæc ab auctore scripta habentur: „Romæ, die 23. Iunii 1534., anno autem ætatis meæ sexagesimo sexto. Deo gratias. Amen”.

Ex Logica: De distinctione virtuali I 295 b 34; — de identitate materiali et formali I 296 a 14; — de distinctione formali

ex natura rei I 296 b 37; — de fundamento distinctionis rationis ratiocinatæ I 298 b 18; — ex voluntate non resultant entia rationis I 301 a 19; — de triplici statu naturæ I 315 a 11; — qualis unitas naturæ secundum se conveniat I 323 a 11; — quomodo natura secundum se prædicetur de inferioribus I 325 a 5; — naturæ secundum se non convenit non-repugnantia ad essendum in multis I 329 b 42; — de gradibus metaphysicis I 338 a 42; — quomodo et simplex apprehensio directione indigeat I 473 a 24; — scientiæ non perfecte habitæ non sunt habitus quoad statum, sed quoad naturam I 617 b 35; — aliæ sunt divisiones entis in esse rei, aliæ in genere scibilis I 663 a 1; — distinguit res prorsus relativas, prorsus absolutas et medias inter istas I 670 a 31; — aliæ sunt differentiæ rerum in esse entis, aliæ in ratione obiecti et scibilis I 678 b 24; — quid sit significatio actualis in voce I 682 a 44; — de ratione signi I 689 b 12, 19; — rem esse inquiritur secundum proprium rei conceptum I 755 b 21; — an in casu adsit propositio per se an per accidens I 771 a 26; — de divisione demonstrationis a Commentatore proposita I 789 a 39; — an demonstratio quia et propter quid pertineant ad habitus diversos I 791 a 34; — idem specificæ habitus est scientia subalternata et subalternans I 800 b 14; — in quo sensu dici possit, quod scientia subalternata non sit scientia I 801 b 8; — de mente S. Thomæ circa compatibilitatem opinionis et scientiæ circa idem in eodem I 809 b 30; — quomodo scientia subalternans dicatur scire propter quid I 799 a 42; — de prædicatis, quæ sumuntur a diversis formis III 32 b 25.

De antepredicamentis, prædicabilibus, prædicamentis: Quomodo prædicatum superius sit totum respectu inferioris I 358 b 39; — explicat rationem æquivoci I 478 b 1; — de analogia I 481 b 32; — analogia proportionalitatis vera analogia I 482 a 33; — de analogia proportionis I 484 a 36; — de analogia proportionalitatis I 484 b 2; — de analogis inæqualitatis I 484 b 29; — analogia impropria abusive analogia vocantur I 485 a 37; — an analogia proportionalitatis unum conceptum habeant I 493 a 8; — de essentia generis I 387 b 15; — de definitione generis I 393 b 29; — quæ nature capaces sint generis I 404 a 15; — de ratione constitutiva speciei I 406 b 15, 31; I 407 a 43; — de universalitate et prædicabilitate speciei angelicæ I 414 b 21; — quomodo prædicetur individuum vagum I 433 a 39; — de differentia I 437 a 18; — de divisione differentiæ I 437 b 45; — divisio differentiæ est analogia I 439 b 44; — definitio diffe-

rentiæ adaptari potest differentiis atomis I 442 b 29; — in quo sensu Philosophus definiit relationem I 574 a 43; — ratio rationis est vera relatio, non veritate entitatis, sed veritate obiectivæ et positivæ tendentiæ ad terminum I 581 b 14; — relatiæ sunt simul natura I 606 b 33; — omnes relationes terminari ad aliquid relativum I 596 a 24; — unde qualitas difficilem transmutationem habeat I 616 a 41; — contra potentiam neutram I 618 a 34; — de tertia specie qualitatis I 619 b 8, 17; — refert sententias circa quidditativam rationem sex ultimorum prædicamentorum I 621 a 47.

Ex Cosmologia: De obiecto formali Philosophiæ naturalis II 8 b 4; — Philosophia naturalis agit de ente mobili non solummodo substantiali, sed etiam accidentali II 12 a 27; — res, ad quas est motus, sunt aliquid analogum II 15 b 39; — Philosophia naturalis non est unius speciei atomæ II 17 a 43; — implicat materiam primam existere denudatam ab omni forma II 69 a 39; — de motu gravium et levium II 465 a 29; — de termino formali generationis II 571 a 23; — quale sit subiectum inhesionis in generatione II 573 b 38; — non sunt eadem accidentia in corrupto et in genito II 583 a 18; — de generatione et corruptione II 604 a 2; — de ultima dispositione generationis III 36 b 33; — emanatio propriæ passionis complementum primæ generationis III 73 a 1; — an potentia accipiat intensionem II 638 b 32; — de gradibus intensionis II 644 a 16; — formas elementorum in mixto manere virtualitate accidentali II 703 b 6; II 704 a 6; — materia prima non potest esse subiectum accidentium II 754 a 14; — quid acquirat accidens, dum a subiecto separatur II 766 a 44; — cur formæ de se sint communicabiles II 790 a 27; — omnis divisio fit aut per principia formalia aut per quantitatem seu divisionem materialem II 792 b 25; — de principio individuationis I 427 a 41; — de dimanatione I 456 a 45; — an quantitas sit proprietas corporis I 462 b 44; — oratio non est species quantitatis I 567 b 17.

Ex Psychologia: Anima est actus primus III 13 a 36; b 31; — actus secundus finis operantis III 19 a 24; — secunda definitio animæ essentialis III 23 a 7; — animæ animalium perfectorum indivisibiles III 51 a 29; — potentias distingui per actus et obiecta, quot modis possit intelligi III 74 a 41; — finis non specificat actum humanum ut finis, sed ut induit rationem obiecti III 76 a 37; — alia est divisio rei ut res, alia obiecti ut obiectum III 77 a 17; — obiectum entitative unum potest causare diversas specificationes reales III 78

b 39; — nutrire, augmentare, generare vitaliter sunt tres operationes animæ solum in genere vegetativæ III 84 a 21; — natura in generationem magis inclinatur propter perpetuitatem speciei III 86 b 33; — probabilior est distinctio inter potentias nutritivas III 91 b 15; — sanguis et alii similes humores vivunt II 734 a 43; II 736 a 19; — potentiam cognoscitivam in esse intentionali pati ab obiecto III 103 a 25; — actio formaliter immanens non est de prædicamento actionis, sed est qualitas III 196 b 23; — inclinatur paululum ad sententiam sensationem pure consistere in ipsa informatione speciei III 105 b 43; — sed revera oppositum tenet III 106 a 1; — aliæ sunt differentiæ rerum ut res, aliæ ut obiecta et in esse obiecti I 715 b 38; — ponit duas condiciones, ut aliquid dicatur intuitive cognitum I 734 a 11; — ut aliquid sit directe cognoscibile, non sufficit præsentia formalis, sed requiritur obiectiva I 743 a 3; — ad cognitionem non partialiter concurrunt potentia et partialiter species III 107 b 45; — sensibile supra sensum positum non sentitur III 121 b 21; III 122 a 3, b 19; — etiam ratione actionis intentionalis sensibile vehemens lædit sensum III 123 b 15, 24; — sensus sentit sensationem exercite, non signate III 128 a 43; — aliquando perspicuum invenitur cum sola transparentia III 199 b 34; — quomodo lux requiratur ex parte medii et ex parte coloris III 208 b 23; — de visu equi et hominis III 82 b 31; — potentia auditiva est in ipso aere interiori III 146 a 41; — de diffusionem odorum III 153 b 35; — tactus solus speciei III 164 b 17; — tactus solus percipit qualitates excessivas III 236 a 44; — secundum Suaresium ex Philosopho docet non constare, quod sint tres sensus interni distincti III 243 b 47; — gradus corporeos eminenter præberi ab anima spiritali III 295 a 44; — intellectus agens operatur in phantasmata non per formalem, sed per obiectivam illuminationem III 305 a 45; III 307 a 38; — intellectus agens manifestat intellectui possibili primam principia et mediate ea, quæ per principia cognoscuntur III 310 a 1; — potentiam intellectivam non adæquari a suo obiecto motivo, sed solum a terminativo III 315 b 30; — intellectus noster singulare materiale non directe cognoscit III 323 a 23; — solummodo admittit conceptum confusum rei singularis III 328 b 30; — dependentia a phantasia non est in pœnam peccati neque ad subordinationem naturalem potentiarum III 333 a 9; — intellectio est qualitas virtualiter productiva verbi III 345 a 26; — expressio verbi fit ipsa intellectione III 348

a 23; — intellectus non potest plura ut plura cognoscere III 373 b 44; — enuntiatio categorica est una simplex qualitas I 152 a 40; I 244 a 4; — quid representet species ab intellectu agente producta I 344 a 39; — quaelibet scientia totalis est una simplex qualitas I 830 b 48; — verbum est praesens intellectui nostro formaliter, sed non obiective I 745 b 19; — de primo cognito intellectus humani II 24 b 10, 15, 43; — quomodo phantasma sit instrumentum intellectus agentis II 529 a 29; — liberum arbitrium non unico actu movetur in Deum et in peccatum I 153 a 41; I 244 b 33; — unde formaliter proveniat libertas aut necessitas in volendo III 400 b 25; — intellectus est voluntate simpliciter perfectior III 404 b 17; — unde proveniat perfectio secundum quid voluntatis III 405 a 1; — per motionem unius potentiae per aliam aliquid reale imprimatur in potentia mota III 409 a 2, 11; — voluntas est etiam elicitive actus trans-euntis ab actu immanente distincti III 416 a 38; — motus progressivus active elicitur ab ipso appetitu III 419 b 27; — C. citatur a Nazario pro speciali potentia locomotiva III 420 a 37; — de motu locali animae separatae III 424 a 26, b 12; — de ortu animae humanae II 90 a 26; — anima in corpore etiam subsistit ut quod II 129 a 28; — quomodo actio generativa attingat unionem animae cum corpore II 560 b 39, II 567 b 41.

De causis: Ipsa ratio seu denominatio, in qua communicant causa et effectus, est causa, quod aliquid sit tale I 778 a 40; — quid sit causa remota I 787 a 48; — an idem numero effectus saltem potentia absoluta a duplici causa totali dependere possit II 214 a 12, 15; — de causalitate formae II 233 b 40; — substantia creata non potest esse immediatum principium operandi II 251 b 19; — ipsa virtus accidentalis est id, quo forma substantialis influit II 259 a 41; — actio generantis immediate terminata ad naturam mediate attingit passiones, ipsa vero actio seipsa egreditur II 268 a 2; — cognitio solum est conditio finalizandi, ratio formalis finis est ipsa bonitas rei II 272 a 14; — actio subiectatur in agente II 310 b 2; — de virtute instrumentaria II 514 b 34; — de propria ratione instrumenti II 516 a 5; — an praemotio habeat aliquem terminum in instrumento II 522 a 34; — in quo sensu in instrumento propria actio inveniatur II 523 b 42.

Ex Metaphysica: An subsistentia a natura sit distincta I 525 b 27; — existentia ab essentia realiter distinguitur II 131 a 40; — an aqua reducta ad pristinam frigiditatem moveat seipsam II 449 b 6; — futura vi-

dentur a Deo in sua aeternitate I 737 a 37; — quid de concursu praevio II 495 a 24; — quomodo componat inevitabilitatem providentiae divinae cum evitabilitate effectus liberi III 395 a 20.

Ex Theologia supernaturali: Quomodo subalternetur Theologia nostra scientiae beatae I 797 a 44; — an plures personae divinae unam numero naturam humanam assumere possint I 182 b 24; — quomodo humanitas Christi sit instrumentum resurrectionis nostrae II 526 b 31; — de modo unionis in visione beatifica III 365 b 31; — actus caritatis non est perfectior visione beatifica III 407 a 1.

CAPREOLUS Ioannes, O. Pr., 1380-1444, „Princeps thomistarum”. QE I 795 b.
Opera: Libri defensionum, nova ed. a Paban et Pègues, 7 vol., Tolosae 1900-1908.

Actus intelligendi non est signum formale I 712 b 43; — de ordine materiae primae ad actum II 60 a 38; — implicat materiam primam existere denudatam ab omni forma II 69 a 34; — existentiam realiter distingui ab essentia II 131 a 42; — an idem numero effectus possit dependere saltem potentia absoluta a duplici causa totali II 214 a 11; — docuisse dicitur cognitionem pertinere ad rationem formalem finis II 272 a 26; — actio subiective est in passo II 310 b 37; — de impenetrabilitate II 351 a 33; — admittit omnem motum potuisse esse ab aeterno II 481 b 1; — de virtute instrumentaria II 514 b 35; — non sunt eadem accidentia in corrupto et in genito II 583 a 19; — materia prima non potest esse subiectum accidentium II 754 a 15; — individuatio fit quantitate II 771 b 16; — intellectus noster singulari materiale non directe cognoscit III 323 a 24; — solum admittit conceptum confusum rei singularis III 328 b 31; — intellectio est qualitas virtualiter productiva verbi III 345 a 29; — intellectus non potest plura ut plura simul cognoscere III 373 b 45; — voluntas non elicit actum transeuntem ab immanente distinctum III 416 a 41.

CARMELITANI:

1) Professores Collegii Complutensis S. Cyrilli Fratrum Discalceatorum Ord. B. M. V. de Monte Carmelo (= Complutenses).

Opera: In Aristotelis Dialecticam et Philosophiam naturalem (Lugduni 1651), in duos libros de Generatione et Corruptione (Lugduni 1651), in tres libros de Anima (Lugduni 1651).

2) Professores Collegii Salmanticensis Fratrum Discalceatorum Ord. B. M. V. de Monte Carmelo (= Salmanticensis).

Opera: *Cursus theologicus*, nova ed. Parisiis apud Victorem Palmé 1870 ssq.

Ex Logica: De necessitate Logicae I 253 a 37; — de obiecto formali Logicae I 261

a 22; — Logica est scientia simpliciter speculativa I 270 a 43; — de Logica docente et utente I 281 a 29; — de distinctione formali ex natura rei I 296 b 40; — de gradibus metaphysicis I 338 b 1; — quo actu fiat universale I 348 a 18; — idem specificae habitus est scientia subalternans et subalternata I 800 b 18; — quomodo circa idem obiectum in eodem intellectu se habeant actus obscurus et evidens, certus et incertus I 809 a 15.

De Praedicabilibus et Praedicamentis: De ratione constitutiva speciei I 406 b 27; — an genus et species in uno solo inferiori possint salvari I 420 b 47; — divisio differentiae est analogica I 439 b 46; — an differentiae superiores in differentiis inferioribus includantur I 449 a 38; — ratio quarti praedicabilis solummodo proprio quarto modo convenit I 459 b 46; — de divisione substantiae in substantiam primam et secundam I 528 a 47; — de constitutivo formali quantitatis I 542 b 13; — de tribus speciebus quantitatis I 571 a 40.

Ex Cosmologia: De obiecto formali Philosophiae naturalis II 7 b 16; — implicat materiam primam existere denudata ab omni forma II 69 a 35; — materia et forma analogice participare dicuntur rationem naturae II 178 b 44; — actio, passio et motus a parte rei quidem, sed modaliter distinguuntur II 299 a 7; — actio subiective est in passo II 310 b 39; — de impenetrabilitate II 351 a 35; — de multilocatione II 354 b 43; — quomodo duratio et existentia distinguantur II 371 b 15; — tempus praesentialiter existit solummodo ratione instantis II 377 a 19; — admittunt omnem motum esse ab aeterno II 481 b 4; — sententiae de termino generationis II 564 b 44; — quale sit subiectum inhaesionis in generatione II 573 b 40; — generationem substantialem esse aliquid substantiale tamquam modus II 574 a 15; — non sunt eadem accidentia in corrupto et in genito II 583 a 22; — de continuitate alterationis II 628 b 5; — sententiae de intensione qualitatis II 644 a 41; — densitas vel raritas non influit in virtutem agentis II 670 b 23; — sententiae de actione et reactione II 685 b 46; — commune inter philosophos est ad quantitatem per se dari motum II 724 a 38; — quanam qualitates et quomodo in quolibet elemento inveniuntur II 822 a 30; — an in mixtis habeatur temperamentum ad pondus II 831 a 45; — res successiva eadem numero ne divinitus quidem reproduci potest II 835 b 4; — an res permanens corrupta naturaliter non possit redire II 835 b 4.

Ex Psychologia: Quomodo terminentur virtutia quantum ad magnitudinem II 151

b 30; — quomodo quantum ad parvitatem II 159 a 3; — vegetativum plantae speciei differt a vegetativo equi et hominis (defensores huius sententiae) III 45 a 39; — animas animalium perfectorum esse indivisibiles III 51 a 32; — probabilior est distinctio inter potentias nutritivas III 91 b 18; — sensibile proprium, commune, per accidens in eadem specie representantur III 113 b 8; — an sensibile supra sensum positum sentiatur III 121 a 32; — etiam ratione actionis intentionalis sensibile vehementer laedit sensum III 123 b 13; — de fabrica oculorum III 134 a 9; — an lux requiratur ex parte medii et ex parte coloris III 208 b 26; — potentia auditiva est in aere interiori III 146 a 42; — de subiecto sonus III 216 a 19; — ubi resideat potentia odoratus III 152 a 15; — de diffusionem odorum III 153 b 38; — tactus solummodo qualitates excessivas percipit III 236 a 45; — an cognitio phantasiae speciei differat a cognitione sensus communis III 254 b 2; — intellectus agens illustrat phantasmata ratione effectus ex illis deducti III 305 b 44; — defensores sententiae scotisticae res singulares ab intellectu nostro directe cognosci III 323 a 19; — intellectio est qualitas virtualiter productiva verbi III 345 a 32; — intellectio et verbum sunt duae qualitates III 345 b 12.

De causis: An idem numero effectus saltem potentia absoluta a duplici causa totali dependere possit II 214 a 16; — de causalitate formae II 233 b 39; — an substantia creata immediatum principium operandi esse possit II 251 b 21; — de causalitate causae efficientis II 264 b 14; — de emanatione propriae passionis ab essentia II 268 a 8; — in quo consistat causalitas finis II 277 b 17.

Ex Metaphysica: An aliquid creari possit in tempore, non in instanti II 435 a 7; — referuntur auctores, qui defendunt repugnare creationem rerum ab aeterno II 478 a 35.

CHRYSOSTOMUS Sanctus, Pater et Doctor Ecclesiae, † 407.

De melle silvestri II 871 b 49.

CICERO Marcus Tullius, orator et philosophus romanus, † 106-43 a. Chr.

Luna est causa generalis motus marini II 875 a 3; — anima humana immortalis III 279 a 39.

CLEMENS ALEXANDRINUS, ca. 150 - ca. 215.

Anima humana immortalis III 279 a 34.

CLEMENS V, 1305-1314;

In Concilio Viennensi (1312) sub Clo-

mente V. definitum est animam rationalem esse veram hominis formam II 57 a 40; III 27 a 43.

COMBEFIS Franc.: I præf. IX.

CONIMBRICENSES: Professores Collegii Conimbricensis S. I.

Opera: Commentarii in universam Dialecticam Aristotelis (Venetiis 1616), in octo libros Physicorum (Lugduni 1610), in duos libros de Generatione et Corruptione (Lugduni 1613), in tres libros de Anima (Lugduni 1612).

Ex Logica: Unde simplex dictio appellationem termini desumpserit I 96 a 29; — Logica utilis est, non necessaria I 253 a 15; — Logica est scientia simpliciter practica I 270 a 27; — de Logica docente et utente I 281 a 5; — unitatem quamdam formalem et in simplicibus inveniri I 322 b 34; — qualis unitas naturæ secundum se conveniat I 328 b 39; I 329 a 9; — ratio quidditativa signi I 656 a 7; — an et quomodo in eodem intellectu circa idem obiectum opinio cum actu scientiæ compati possit I 808 b 36; — fides divina contra scientiam non pugnat I 808 b 40; — de unitate scientiarum I 820 a 26; — triplex modus subalternationis in scientiis I 795 a 37; — an de ente per accidens dari possit scientia I 797 b 1; — de dicto Philosophi „ad subalternantem pertinet scire propter quid, ad subalternatam vero quia” I 798 b 21.

De Prædicabilibus et Prædicamentis: De causa universalis I 344 a 14; — an universale prædicatione de multis amittit universalitatem I 354 b 44; — opiniones de proprio correlativo generis I 409 a 49; — de divisione in substantiam primam et secundam I 528 a 46; — numerus est ens per accidens I 552 b 2; — de Ubi I 630 a 24.

Ex Cosmologia: De obiecto formali Philosophiæ naturalis II 7 b 15; ex Scoto referunt sententiam nonnullorum antiquorum materiam primam non esse distinctam a forma II 56 a 43; — an materia sit natura II 176 a 21; — sub quo respectu motus sit naturalis, sub quo violentus II 178 a 5; — in definitione aristotelica motus non includitur mutatio instantanea II 295 a 47; — infinitum magnitudinis et multitudinis in actu est probabile II 318 b 22; — quomodo sumenda sit immobilitas loci II 338 b 17; — de impenetrabilitate II 351 a 36; — multilocatio non repugnat II 354 b 41; — an contra inclinationem naturæ vacuum fieri possit II 362 a 30; — unum solum corpus existens in vacuo nullo modo potest moveri, quia omnis differentia locorum tollitur II 368 b 3; — partes temporis ratione propriæ existentiae reales sunt II 376 b 40; — de subiecto extrinseco temporis II 383 b 30; —

de indivisibilibus II 419 b 17; — quomodo indivisibilia sint in subiecto II 426 b 36; — an continuum ex solis indivisibilibus constet: rationes mathematicæ II 429 b 2; — de termino generationis II 564 b 43; — de resolutione accidentium in generatione II 582 b 36; — non sunt eadem accidentia in corrupto et in genito II 583 a 21; — accidentialia subiectari in materia sola, sed præsupponendo prius unionem ad formam substantialem II 589 b 10; — in quo sensu materia prima sit subiectum accidentium II 753 b 37; — de continuitate alterationis II 628 b 6; — densitas et raritas non influunt in virtutem agentis II 670 b 24; de actione et reactione II 685 b 45; — totidem indivisibilia actu inveniri in denso et in raro II 713 a 6; — rarefactio et condensatio requirunt motum localem II 716 a 35; — an sine rarefactione et sine additione quantitatis aliquid possit fieri maius II 717 b 32; — dilatatio vel compressio actualis partium in loco debet fieri per ipsam qualitatem II 718 a 29; — referunt sententiam unicuique elemento convenire unam qualitatem in summo, aliam in excellenti II 819 a 38; — an res corrupta potentia Dei absoluta eadem numero reparari possit II 834 b 36; — res successivas divinitus eadem numero reproduci posse II 834 b 42; — an res permanens corrupta naturaliter redire possit II 835 b 5; — de præsignis temporum et signis pluvie II 868 a 40.

Ex Psychologia: Referunt sententiam in definitione animæ nomine corporis physici intelligi materiam III 14 a 31; — tot gradus viventium, quot animæ III 42 a 35; — referunt sententiam potentias animæ non distingui ab anima III 61 b 8; — inter potentias nutritivas nulla est distinctio III 91 a 14; — an generativa distinguatur ab aliis potentiis vegetativis III 96 b 3; — quæ actiones concurrant ad nutritionem II 732 b 6; — sanguis non vivit II 733 b 24; — quomodo terminentur vivencia quantum ad magnitudinem II 151 b 28; — quomodo terminentur vivencia quantum ad parvitatem II 159 a 2; — sensibile positum supra sensum sentitur, saltem tactu et gustu III 121 a 24; — de fabrica oculorum III 134 a 8; — potentia visiva residet in pupilla III 134 b 10; — pupillæ duæ sunt, et etiam visio est duplex III 135 b 45; — an potentia Dei absoluta res physice absens a sensu externo attingi possit I 732 b 21; — visionem fieri a potentia speciebus impressis actuata III 141 b 15; — rem absentem divinitus posse videri III 171 a 32; — in speculo obiectum ipsum videtur III 174 b 23; — referunt negantes species intentionales quoad sensus externos III 178 a 10;

— species expressa in omni cognitione prodeicitur ex necessitate actionis, quæ exigit terminum III 193 b 9; — officium visibilitatis color non exercet nisi in externa superficie III 198 b 40; — an lux requiratur ex parte medii et ex parte coloris III 208 b 27; — potentia auditiva est in aure interiori III 146 a 41; — de subiecto sonus III 216 a 20; — sonus inter aquam probabiliter generari potest III 218 b 34; — organa vocis III 223 b 19; — de diffusionem odorum III 153 b 37; — referunt sententiam odorem esse substantiam fumidæ exhalationis III 227 b 21; — referunt in India nonnullos solo odore florum nutriri III 229 a 1; — plures auctores varios specie tactus distinguunt III 234 b 2; — attribuunt Galeno, Gregorio Nysseno, Damasceno, Nemesio sententiam tres tantummodo esse sensus interiores II 243 b 10; — duos tantum esse sensus internos III 243 b 28; — primum cognitum intellectus nostri est singulare II 22 a 44; — quales extra scholam scoticam adhæreant doctrinæ Scoti de primo cognitum intellectus humani II 22 b 12; — admittunt naturam cognoscendo procedere ab imperfecto ad perfectum II 25 b 36; — intellectus agens illustrat phantasmata ratione effectus ex illis deducti III 305 b 42; — probabilis est singulare materiale ab intellectu nostro directe non cognosci III 323 a 28; — intellectio est actio de prædicamento actionis III 344 b 21; — verbum requiritur, ut operatio terminum habeat III 356 b 11; — per se plura ut plura cognosci posse III 373 b 28; — intellectus voluntate simpliciter est perfectior III 404 b 21; — an voluntas movendo alias potentias imprimat aliquid reale in illas III 408 b 10; — in hoc casu sufficit concursus simultaneus III 408 b 42; — animam separatam non movere se, sed moveri ab angelis attribuunt aliquibus thomistis III 422 b 42.

De causis: Definitur causa II 198 a 24; — de causalitate materiæ II 225 b 40; — an accidens indigeat peculiari influxu substantiæ ad operandum II 259 a 4; — de causalitate causæ efficientis II 264 a 45; — in quo consistat causalitas finis II 277 b 41, 44, 48; — ad quæ se extendat causalitas finis II 283 b 46.

Ex Metaphysica: Existencia realiter distinguitur ab essentia II 131 b 4; — citantur auctores, qui defendunt creationem ab æterno repugnare II 478 a 34; — negant omnem motum possibilem fuisse ab æterno II 481 a 34; — aliquantum dubitant de motu circulari II 481 a 37.

CONRADUS: Conradus Koellin, O. Pr., Suesvius natione, patria et professione Ulmensis, vir ingenio acer ac studiis plane deditus, docuit

Heidelbergii et Coloniae Agrippinæ. † 1536. QE II 100 a.

Opera: Scholastica Commentaria in primam secundæ Angelici Doctoris S. Thomæ Aquinatis, Venetiis 1589.

Quælibet scientia totalis est una simplex qualitas I 830 b 48; — in quo sensu a Deo possit violentia inferri II 188 b 34; — de emanatione propriæ passionis ab essentia II 268 a 5; — quid de concursu prævio physico II 495 a 25; — quomodo lux requiratur ex parte medii et ex parte coloris III 208 b 23.

COPERNICUS, 1473:1543.

Theoria Cⁱ de motu terræ II 474 b 20.

CRATYLUS, discipulus Heracliti, magister Platonis. ca. 450 a. Chr.

De sensibilibus non est possibilis scientia I 315 b 39; — negavit dari veram scientiam I 779 b 10; — omnia esse in perpetuo fluxu II 457 b 35.

CURIEL Ioannes Alphonsus, Salmanticæ docuit collegioque sodalium Benedictinorum, retento tamen habitu clericali sæculari, associatus est. † 1609. NA I 478 a.

Opera: Lecturæ seu Quæstiones in Divi Thomæ Aquinatis primam secundæ, Antverpiæ 1621.

Ad quæ se extendat causalitas finis II 283 b 45.

CYRILLUS ALEXANDRINUS Sanctus, Pater et Doctor Ecclesiæ, † 444.

Natura humana realiter et intrinsece Verbo unitur II 110 b 22.

D

DAMASCENUS IOANNES Sanctus, Pater et Doctor Ecclesiæ, † 780.

Christus assumpsit, quidquid Deus in humana natura plantavit II 120 b 22; — repugnat creatio rerum ab æterno II 478 a 31; — de significatione cometarum II 854 a 33; — fontes et flumina e mari ortum ducunt II 878 a 34; — tres tantum sensus interni III 243 b 13.

DEMOCRITUS Abderites, ca. 460-370 a. Chr., atomista.

Omnia esse a casu II 167 a 46; — de infinito II 290 b 19; — cur et quomodo posuerit vacuum II 330 b 50; — atomos per se esse immobiles II 415 b 30; — de generatione II 541 a 28; — quomodo corpora ad invicem agant II 544 b 51; II 545 b 21; — cometam esse coniunctionem stellarum errantium II 851 b 45; — de causa terremotus II 883 b 23; — omnes species immediate fiunt ab obiectis externis III 296 b 24.

DIONYSIUS Pseudo-, auctor ignotus s. 6.

Affirmat species intentionales III 180 b 36; — angelus simplicitate intellectuum resplendet III 369 a 21.

DU PRAT Antonius: I praef. x.

DURANDUS DE S. PORTIANO, O. Pr., „Doctor resolutissimus”, † 1334. QE I 586 a.

Opera: In Petri Lombardi Sententias theologicas commentariorum libri quatuor, Venetiis 1571.

De ente rationis I 285 b 36; — quo actu fiat universale I 348 a 11; — primum cognitum intellectus nostri est singulare II 22 a 43; — essentia et existentia non nisi ratione distinguuntur II 59 b 24; II 131 a 21; — implicat materiam primam existere denudatam ab omni forma II 69 a 39; — terminus incarnationis est modus quidam realis sicut inhærentia in accidente II 109 b 46; — substantia seipsa est immediatum principium agendi II 251 b 10; — probabiliter neque per divinam potentiam duo corpora possunt penetrari II 350 a 26; — explicat nativatem Christi resurrectionem e sepulchro, ingressum ad discipulos ianuis clausis II 351 b 16; — multilocatio repugnat II 356 b 10; — tempus existit ratione partis, non ratione instantis II 376 b 43; — negat concursum simultaneum II 488 a 22; — intensio producit novam semper qualitatem II 644 b 41; — sine rarefactione et sine additione quantitatis aliquid potest fieri maius altero II 717 a 27; — materia prima non potest esse subiectum accidentium II 754 a 16; — rem corruptam ne per potentiam Dei absolutam quidem reparari posse II 834 b 35; — omnis anima divisibilis præter rationalem III 51 a 16; — potentiae intellectivæ et sensitivæ distinguuntur ab anima, non vero vegetativæ III 61 b 26; — non requiri species intentionales III 178 a 3; — species expressa est ipse actus cognitionis III 193 a 24; — negavit intellectum agentem III 296 a 27; III 300 a 9; — anima separata non movet se III 422 b 44; III 423 a 19.

E

EMPEDOCLES negavit quodlibet fieri, ca. 495-435 a. Chr.

Vicissitudo motus et quietis II 456 a 26; — Aristoteles refellit rationes Empedoclis contra æternitatem motus II 456 b 30; — unum elementum non potest generari ex alio, omnia principio fuisse unum II 540 b 22; — quomodo corpora ad invicem agant II 544 b 46; — nulla elementa sunt ad invicem transmutabilia II 799 a 40; — lumen est corpus III 10 a 6; — sensus omnia

sensibilia habet intra se III 109 b 29; — non distinguit intellectum a sensu III 273 a 52.

EUCLIDES, ca. 300 a. Chr., docuit Alexandriae, „Pater Geometriæ”.
Opera: Elementorum libri XV, Parisiis 1570.
Definit proportionalitatem I 585 a 19.

EUDOXUS, sæc. 4. a. Chr., discipulus Platonis.

Delectationes esse de genere bonorum III 351 b 37.

EUGUBINUS, Augustinus Steuchus, ab urbe patria, Eugubium (Gubbio) in Umbria, appellatus Eugubinus, can. reg. S. Aug., bibliothecæ Vaticanæ præfectus, vir admodum eruditus, studii indefessi, linguarum græcæ et hebraicæ peritus, 1469-1549. H II 1483.

Opera: De perenni Philosophia libri X, Parisiis 1578.

Anima humana immortalis III 279 b 4.

EUSEBIUS, „Pater Historiæ Ecclesiasticæ”, † 340.

Anima humana immortalis III 279 a 37.

F

FERRARIENSIS: Franciscus Sylvester de Sylvestris, cognomento Ferrariensis, docuit Bononiæ, ca. 1474-1528. QE II 59 b.

Opera: Commentaria in II. S. Thomæ Contra Gentes. In edit. Leonin. op. S. Thomæ vol. XIII et XIV.

Ex Logica et ex Prædicamentis: An analogia proportionalitatis unum conceptum habent I 493 a 11; — de distinctione inter notitiam intuitivam et abstractivam I 723 a 12; — relationes mutue terminantur ad aliquid relativum, non mutue ad aliquid absolutum I 596 a 39.

Ex Cosmologia: Philosophia naturalis agit de ente mobili substantiali et accidentali II 12 a 29; — implicat materiam primam existere denudatam ab omni forma II 69 a 32; — an idem numero effectus saltem potentia Dei absoluta a duplici causa totali dependere possit II 214 a 11; — substantia creata non potest esse immediatum principium agendi II 251 b 20; — de emanatione II 268 a 3; — cognitio solummodo est conditio finalizandi, ratio formalis finis est ipsa bonitas rei II 272 a 15; — actio subiective est in passo II 310 b 37; — admittit omnem motum potuisse esse ab æterno II 481 b 1; — in quo sensu in instrumento sit propria actio II 523 b 35; — quomodo explicet S. Thomam in questione, an materia sit subiectum accidentium II 765 a 23; — individuatio fit quantitate II 771 b 15; — explicat signationem materiæ II 782 b 44;

— res successiva eadem numero ne divinitus quidem reproduci potest II 834 a 45.

Ex Psychologia: Homo virtute seminis non producit nisi dispositiones corporis, ad quas necessario unio animæ cum corpore sequitur II 560 b 24; — animas animalium perfectorum esse indivisibiles III 51 a 30; — actio formaliter immanens est qualitas III 196 b 24; — phantasma ab intellectu agente solum radicaliter illustrari III 305 b 39; — de virtute intellectus agentis in anima separata III 311 b 18; — intellectus noster singulare materiale non directe cognoscit III 323 a 23; — datur conceptus proprius et distinctus rei singularis III 328 b 34; — intellectio est qualitas virtualiter productiva verbi III 345 a 27; — enuntiatio categorica est una simplex qualitas I 152 a 42; I 244 a 5; — quælibet scientia totalis est una simplex qualitas I 831 a 2; — intellectus non potest plura ut plura simul cognoscere III 373 b 44; — actus intelligendi non est signum formale I 712 b 44; — an ad cognoscendum proprium conceptum oporteat formare alium conceptum de illo I 741 b 24; — voluntas non elicit actum transeuntem ab actu immanente distinctum III 416 a 40; — motus progressivus active elicitur ab ipso appetitu III 419 b 29; — quomodo anima in corpore subsistat II 129 a 32.

Ex Metaphysica: In omni re creata existentia realiter distinguitur ab essentia II 131 a 41; — in quo sensu Deus violentiam inferre possit II 188 b 33.

FLANDRICUS Dominicus, O. Pr., a patria hoc cognomento appellatus, philosophus ac theologus magni nominis, ca. 1500. QE I 894 a.

Opera: In 12 libros Metaphysicæ Aristotelis secundum expositionem eiusdem Angelici Doctoris lucidissimæ atque utilissimæ questiones, Coloniae Agrippinæ 1621; — Acutissimæ questiones super tres libros de Anima, Venetiis 1559.

De Logica docente et utente I 281 a 26; — materia prima non est subiectum accidentium II 754 a 19; — plures tactus specie III 164 b 18; — tactus solummodo percipit qualitates excessivas III 236 a 45.

FLAVIUS IOSEPHUS, Historiographus Iudæorum, 37 - ca. 110.

De cometa prænuntiante excidium urbis II 854 b 13.

FONSECA Petrus, S. I., professorum Conimbricensium præcipuus, 1548-1599.

Opera: Commentariorum in libros Metaphysicorum Aristotelis tomi quatuor, Coloniae 1615.

Ex Logica: De obiecto formali Logicæ I 261 a 33; — Logica est scientia simpliciter practica I 270 a 26; — qualis unitas naturæ secundum se conveniat I 328 b 36; — numerus

est ens per accidens I 552 a 43; — scientia non est unica simplex qualitas I 831 a 13; — triplex modus subalternationis in scientiis I 795 a 38.

De causis: Definit causam II 198 a 25; — an idem numero effectus saltem de potentia absoluta possit dependere a duplici causa totali II 214 a 25; — forma potest informare duplicem materiam II 214 a 31; — de causalitate causæ efficientis II 264 b 16; — cognitio est solummodo conditio finalizandi II 272 a 18; — in quo consistat causalitas finis II 277 b 41, 43; — ad quæ se extendat causalitas finis II 284 a 8.

Ex Philosophia Naturali: Indivisibilia terminativa ponit in actu, continuativa in potentia II 420 a 21; — non est concursus distinctus a concursu simultaneo II 494 b 32; — qualem effectum attingat causa instrumentalitatis II 514 a 44; — non sunt eadem accidentia in corrupto et in genito II 583 a 23; — intensio qualitatum fit additione qualitatis ad qualitatem II 644 a 39.

De anima: Duos tantum esse sensus internos III 243 b 27; — singulare materiale ab intellectu nostro directe non cognoscitur III 323 a 26; — intellectio est actio de prædicamento actionis III 344 b 23.

FUENTE Casparus de Toletanus, O. Min., docuit Compluti, † ca. 1660. NA I 402 a; EU XXIV 1479.

Opera: Questiones Dialecticæ et Physicæ ad mentem Doctoris Scoti, Lugduni 1631.

Unio partium in toto est aliquid superadditum formæ et materiæ II 109 b 34; — an materia sit natura II 176 a 22; — de causalitate materiæ II 226 a 44; — de causalitate formæ II 233 b 17; — forma non habet causalitatem erga materiam II 237 b 15; — idea non habet causalitatem nisi metaphoricam II 245 b 11; — de actione, ut est ratio causandi II 263 b 46; — de emanatione passionum ex substantia II 268 a 18; — in quo consistat causalitas finis II 277 b 28; — quomodo actio et passio inter se et a motu distinguantur II 298 b 13; — quomodo sumenda sit immobilitas loci II 338 b 26; — an aliquid possit creari in tempore, non in instante II 435 a 8; — concursus divinus per quamdam sympathiam II 495 a 8; — de virtute instrumentaria II 514 b 39.

G

GABRIEL Biel, natus Spiræ, predicator in ecclesia cathedrali Moguntina, professor Tubingensis, nominalista. † 1495.

Opera: Super quatuor libros Sententiarum, Monte Ferrato 1532.

Non repugnat dari infinitum actu secundum quantitatem vel intensionem II 318 b 20; — in generatione substantiali non resolvuntur accidentia II 582 b 38; — potentias non distingui ab anima III 61 b 6; — negat quoad sensus externos species intentionales III 178 a 8; — species expressa est ipse actus cognoscitivus III 193 a 24; — voluntas perfectior intellectu III 403 b 17.

GALENUS medicus, 131-200.

Omnia quae exstant opera, Venetiis 1576.

Alteratio cibi per salivam et humorem oris II 731 a 1; — cholera, melancholia, phlegma II 731 a 35, b 21; — anima est temperamentum qualitatum III 18 b 32; — semen non fit ex omnibus partibus animalis III 99 b 4; — de fabrica oculorum III 134 a 1; — visionem fieri per emissionem radiorum visualium ab oculis III 141 a 17; — potentia auditiva in nervo III 146 a 20; — cur animalia respirantia intra aquam non olfaciant III 155 a 6; — odorationem fieri in ventriculo cerebri III 155 a 10; — principium sensuum esse cerebrum III 168 b 43; — non requiri species intentionales III 178 a 2; — partes magis tenues nostri corporis odore et attractione aeris nutririi III 228 b 40; — extremos sapes esse ponticum et acutum III 231 b 37; — tres tantum sensus internos III 243 b 12.

GARCEZ Maria: I praef. VII.

GENEBRARDUS Gilbertus, O. S. B., Orientalista et Exegeta, professor Sorbonnae, 1537-1597. H III 269.

Opera: Chronographiae libri quatuor, Lugduni 1599.

De inundatione tempore Enos II 867 b 28.

GONZALEZ, Ioannes G. de Albelda, O. Pr., variis in Hispania locis docuit, ultimo Romae et Compluti. † 1622. QE II 427 b.

Opera: Commentariorum et disputationum in primam partem D. Thomae duo volumina, Compluti 1621.

Quid sit idea II 243 a 26; — intellectum solum specificari ab intelligibili ut sic III 314 b 37.

GOTIFREDUS de Fontibus, Doctor Parisiensis, † 1306 (1309). Ue II 502.

Individuatio fit quantitate II 771 b 13.

GRANADO Didacus, S. I., patria ex urbe Gadibus, † 1632. NA I 220 b.

Opera: Commentariorum in Summam theol. S. Thomae tom. octo, Hispali 1623-1631.

Intensio qualitatum fit additione qualitatis ad qualitatem II 644 a 40.

GREGORIUS NYSSENUS Sanctus, Pater et Doctor Ecclesiae, ca. 332 - ca. 394.

Tres tantum sunt sensus interni III 243 b 12; — Aristoteles de animae immortalitate non bene sensit III 279 a 4.

GREGORIUS Ariminensis, Ord. Erem. S. Augustini, docuit Arimini, Parisiis, Bononiae, Paduae, Perusiae. „Doctor authenticus”. Nominalistarum fautor et patronus. † 1358. H II 620.

Opera: Commentarii in libros Sententiarum, Venetiis 1518.

Non implicat, quod datur infinitum actu secundum quantitatem vel intensionem II 318 b 19; — quomodo moveantur graviora et leviora II 462 a 18; — in generatione substantiali non resolvuntur accidentia II 582 b 38; — potentiae non distinguuntur ab anima III 61 b 7; — negat quoad sensus externos species intentionales III 178 a 9.

GREGORIUS XV, 1621-1623;

Damnatur opinio de motu terrae qualicumque II 474 b 24.

H

HECHTERMANS, P. Henricus O. Pr.: I praef. X.

HENRICUS GANDAVINUS, docuit Parisiis, „Doctor solemnis”, ca. 1217-1293. Ue II 493.

Opera: Quodlibeta, Venetiis 1608; — Summa Theologiae, Ferrariae 1647.

Sine rarefactione et sine additione quantitatis aliquid potest fieri maius altero II 717 a 29; — obiectum concurrat ad cognitionem terminative tantum, non motive III 102 b 44.

HERACLITUS, Ephesinus, „philosophus obscurus”, ca. 535 - ca. 480.

De sensibilibus non est possibilis scientia I 315 b 38; — negavit dari scientiam I 779 b 9; — omnia iugi motu moveri II 415 b 34; — omnia esse in perpetuo fluxu II 457 b 34.

HERODOTUS: Historiographus, † ca. 425. De Bosphoro II 870 b 26.

HERVÆUS NATALIS, O. Pr., doctor et magister Parisiensis, magister generalis Ord. Præd., doctrinam S. Thomae primus via et ratione contra placita Scoti fortiter defendit. † 1323. QE I 533 b.

Actio subiective est in passo II 310 b 37; — multilocatio repugnat II 356 b 11; — condensationem et rarefactionem fieri per perditionem seu acquisitionem novae quantitatis II 708 a 23.

HESIODUS, poeta graecus, ca. 700 a. Chr.

Locus est receptaculum rerum II 327 b 18.

HIERONYMUS Sanctus, Pater et Doctor Ecclesiae, 331-420.

De signo Cain I 719 a 9; — pro quibus scripserit II 2; — de S. Hilarione II 851 b 3; — mare terra non est altius II 873 a 23; — fontes et flumina e mari ortum ducunt II 878 a 32; — mare subministrat aquam fluminibus II 879 a 39; — in praefatione III 2.

HILARION Sanctus, † 371: II 851 b 1.

HOMERUS: Non distinguit intellectum a sensu III 273 a 52.

HUGO DE S. VICTORE, 1096-1141.

Implicat materiam primam existere deudatam ab omni forma II 69 a 39; — creatura non potest esse coeterna creatori II 478 a 25.

HURTADUS: Petrus de Hurtado de Mendoza, S. L., 1578-1651. H III 927.

Opera: Disputationes in universam Philosophiam a Summulis ad Metaphysicam, 2 vol., Moguntiae 1619.

Lineam et superficiem a praedicamento quantitatis excludit I 570 b 1.

HURTER Hugo, S. L., 1832-1914, professor Theol. Enipontanus.

Nomenclator: I praef. VII, VIII, X, XIV.

HUS Ioannes, haereticus, 1369-1415.

Linea componitur ex punctis infinitis II 427 b 2.

J

JANDUNUS Ioannes, defensor Averroismi puri, magister artium Parisiensis et amicus Marsilii Ficini Padovensium, qui et ipse Parisiis docuit. † 1328. Ue II 615.

Opera: Super libros Aristotelis de Anima subtilissimas questiones, Venetiis 1552.

Distinguit sensum agentem et sensum patientem III 102 a 24.

JAVELLUS Chrysostomus, O. Pr., docuit Bononiae, 1488-1550. QE II 104 b.

Opera: Super octo libros Aristotelis de Physico Auditu, Venetiis 1568. — Super tres libros Aristotelis de Anima, Venetiis 1568.

Plures effectus fulminis II 857 a 51; — de praesagiis temporum et signis pluviae II 868 a 39; — plures sensus specie III 164 b 18.

I

S. IO. BAPTISTA mel silvestre comedissee refertur in Evangelio II 871 b 37.

IOANNES A S. THOMA: 1) POINSOT: I praef. VII, VIII, vita VII-IX; Cursus philosoph. IX-XII; Cursus theol. IX; opuscula IX sq.; discipulus et defensor S. Thomae X sq.;

modus scribendi XII; contemplatio XII; de secunda parte Phil. naturalis in specie XIV sq.; epistola de mente S. Thomae circa Immac. Concept. B. V. M. XIII; de methodo XV; — epistola de Cursu Philosophico II praef. VI.

2) SARASATENUS: I praef. VII.

3) DANIEL RINDTFLEISCH: I praef. VII.

ISIDORUS HISPALENSIS Sanctus, Pater et Doctor Ecclesiae, 570-636.

Refert plures inundationes praeter cataclysmum universalem II 867 b 30; — fontes et flumina e mari ortum ducunt II 878 a 35.

ISIDORUS PELUSIOTA, Abbas Pelusii in Aegypto inferiore, † 432.

De melle silvestri II 871 b 47.

L

LACTANTIUS Lucius Caecilius Firmianus, ca. 250-325.

Anima humana immortalis III 279 a 38.

LEDESMA Martinus, O. Pr., in academia Conimbricensi per plures quam triginta annos sacram scientiam professus est, † 1574. H III 1.

Opera: Tractatus de divina perfectione, infinitate et magnitudine, Salmanticae 1596; — Tractatus de divinae gratiae auxiliis, Salmanticae 1611.

An species impressa sit similitudo formalis obiecti an solum virtualis III 183 b 17; — voluntas movendo alias potentias nil reale in illas imprimit III 408 b 18; oppositam sententiam ut probabiliorem admittit III 408 b 20; 409 a 3.

LEO MAGNUS Sanctus, Doctor et Pater Ecclesiae, Papa, 440-461:

De incarnatione II 147 b 18.

LEO X, Papa, 1475-1521:

Sub Leone X. in Concilio Lateranensi definitum est animam humanam esse veram hominis formam II 57 a 39; II 181 a 35; III 27 b 1.

LESSIUS Leonardus, S. I., Theologiam Lovanii docuit, 1554-1623. H III 619.

Opera: Opuscula, 3 vol., nova editio, Parisiis Lethielleux, I. vol. 1912, II. 1878, III. 1880.

Actio visiva entitativa est spiritualis, connotative corporea III 63 b 3.

LEUCIPPUS, coequalis cum Democrito et simul cum ipso fundator Atomismi.

Cur et quomodo posuerit vacuum II 330 b 49; — de generatione II 541 a 22; — quomodo corpora ad invicem agant II 544 b 52.

LOMBARDUS Petrus, „Magister Sententiarum”, † 1160.

Opera: Libri quatuor Sententiarum studio et

cura PP. Collegii S. Bonaventurae in lucem editi. Tom. I. continet l. 1. et 2., tom. II. l. 3. et 4. Ad Claras Aquas (Quaracchi) prope Florentiam 1916.

Implicat materiam primam existere denudatam ab omni forma II 69 a 38; — sine rarefactione et sine additione quantitatis aliquid potest fieri maius altero II 717 a 28, b 26; — non datur vera nutritio in viventibus II 720 a 16.

LORCA Petrus de, Ord. Cist., inter Complutenses doctor theologus primariaeque Scoti cathedrae moderator, 1554-1606. H III 392.

Opera: Commentaria et disputationes in 1. 2., in 2., in 3. partem Divi Thomae, Compluti 1614, 1616.

An a quocumque agente extrinseco, etiam universalissimo, possit inferri violentia II 188 b 9; — ad quae se extendat causalitas finis II 283 b 22; — an multilocatio repugnet II 356 b 14; — non est concursus distinctus a concursu simultaneo II 494 b 36; — an in instrumento et in quo sensu requiratur actio propria II 524 a 20.

LUCRETIVS, Titus L. Carus, Epicureus, ca. 99-55 a. Chr.

De causa tonitruum II 855 a 9; — de effectu fulminis II 857 a 16.

M

MAIOR Ioannes, a loco patrio Scotiae Haddington vocatus est Haddingtonus, 1470-1540. H II 1218.

Opera: In librum quartum Sententiarum, Parisiis 1516.

Intellectus agens et possibilis una potentia III 299 a 5; — voluntas perfectior intellectu III 403 b 17.

MARSILIUS Ficinus, canonicus Florentinus, princeps Academiae Platonicae, 1433-1499. H II 1014.

Opera omnia, Basileae 1561.

Condensationem et rarefactionem fieri per acquisitionem et perditionem novae quantitatis II 708 a 23; — omnis anima indivisibilis III 51 a 9.

MARTINEZ: Ioannes Gonzalez M., Burgensis patria, Complutensis autem doctor, artium cursum ter repetito munere et docuit et scripsit. A Ioanne ex ea ratione nominari videtur, quia et ipse Complutii docebat, et praesertim quia Martinez erat adversarius thomistarum et doctrinae thomisticae vehemens et mordax. † 1656. NA II 563; — P. Beltrán de Heredia O. Pr., La enseñanza de Sto. Tomás en Alcalá (La Ciencia Tomista T. XIII, 1915, p. 407-408).

Opera: Fabrica Syllogistica Aristotelis, Compluti 1628, 1632; — Aristotelis Stagiritae Physica, Compluti 1622; — Aristotelis Stagiritae de Generatione et Corruptione libri duo, Compluti 1623.

Ex Logica: De obiecto formali Logicae I 261 a 28; — Logica est practica et specu-

lativa I 270 b 8; — de Logica docente et utente I 280 b 43; — de divisione entis rationis I 287 b 9; — de universali ut ente et de universali metaphysico et logico I 333 b 12; — quo actu fiat universale I 348 a 26; — de universali logico I 353 a 29; — quomodo natura sit in multis I 356 a 12; — quomodo praedicata substantialia in abstracto praedicentur de inferioribus I 365 b 14.

De Praedicabilibus: De divisione universalis in quinque praedicabilia I 384 a 9; — individua non conveniunt in aliquo reali, quod sit illis commune I 430 b 22; — de definitione accidentis I 464 a 4.

Ex Cosmologia: Motus caeli est violentus II 182 b 35; — an detur motus medius inter naturalem et violentum II 195 b 29; — de infinito II 319 a 24, b 43; — Aristoteles repugnantia docuit circa immobilitatem loci II 337 b 44; — tempus existit ratione partis, non ratione instantis II 376 b 43; — res seipsa est duratio II 371 a 24; — non datur per se motus ad quantitatem II 401 a 28, 31; — quomodo moveantur gravia et levia II 462 a 21; — generatio et corruptio motus proprie dicti II 392 a 35.

Ex Psychologia: Viventia habent terminum intrinsecum etiam via corruptionis II 157 b 11; — primum cognitum intellectus nostri est singulare II 22 a 46; — per motionem unius potentiae in aliam aliquid reale imprimitur in potentia mota III 409 a 5.

De causis: De causalitate materiae II 226 a 27; — de causalitate formae II 234 a 7; — idea non habet causalitatem nisi metaphoricam II 245 b 9.

Ex Metaphysica: Non est concursus distinctus a concursu simultaneo II 494 b 38; — Deus in suo concursu cum causa secunda quodammodo pendet a creatura II 499 a 34.

MASTUS Didacus, O. Pr., Salmanticae sacrae doctrinam docuit, Philosophiae etiam peritissimus, † 1608. NA I 229 b; EU XXXIII 637.

Opera: Commentariorum in Porphyrium et in universam Aristotelis Logicam una cum questionibus, quae a gravissimis viris agitari solent, tomi duo, Moguntiae 1621.

De Logica docente et utente I 281 a 29; — ratio quarti praedicabilis convenit solum proprio quarto modo I 459 b 46.

MEDINA Bartholomaeus de, O. Pr., 1527-1581. QE II 256 b.

Opera: Expositio in primam secundae Angelici Doctoris, Salmanticae 1588.

An a quocumque agente extrinseco, etiam universalissimo, possit inferri violentia II 188 b 10; — cognitio pertinet ad rationem formalem finis II 272 a 24; — quomodo

requiratur lux in parte medii et ex parte coloris III 208 b 22.

MELISSUS Samius, circa med. saec. 5. a. Chr., pertinet ad scholam Eleaticam, quam claudit. De modo agendi corporum II 545 a 4.

MERINERO Ioannes, Matritensis. Ord. Fr. Min., olim in conventu Complutensi S. Mariae a Jesu lector theologus iubilarius, in alma Castellae provincia minister provincialis, postea totius Vallisoletanae episcopus. † 1603. NA I 568 a. Opera: Commentarii in universam Aristotelis Dialecticam iuxta subtilis Doctoris Ioannis Duns Scoti mentem, Compluti 1629.

De Logica docente et utente I 281 a 14; — de divisione entis rationis I 287 b 1; — concedit Deo formationem entium rationis I 308 a 8; — quomodo fiat universale metaphysicum I 334 a 23; — de essentia universalis logici I 334 b 10; — de propria passione universalis I 336 b 33; — species intellectivas representative a singularibus non abstrahere I 344 a 12; — quo actu fiat universale I 348 b 6; — de ratione constitutiva speciei I 406 b 29; — distinguit ens quid et ens quale I 508 a 1; — definitum quo prima substantiae est aliquid rationis I 534 a 3; — de constitutivo formali formalis ratio numeri I 552 b 33; — quales relationes a fundamentis realiter distinguuntur, quales non I 591 a 37; — de unitate scientiarum I 820 a 30; — quales auctores teneant omnem scientiam totalem esse unam et simplicem qualitatem I 831 a 3; — citat in hac questione auctores scholae scotisticae I 831 a 11; — neque virtutes morales sunt una simplex qualitas I 832 b 6.

MICHELITSCH Antonius, professor Theol. Graeci:

I praef. VII, VIII.

MOLINA Ludovicus, S. I., discipulus Fonsecae, 1536-1600. H III 148.

Opera: Commentaria in primam Divi Thomae partem, Venetiis 1594; — Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis, divina praesentia, providentia, praedestinatione et reprobatione ad nonnullos primae partis D. Thomae articulos, nova ed. Parisiis Lethielleux 1876.

Existentia realiter distinguitur ab essentia II 131 b 6; — existentia est duratio de praedicamento Quando II 136 b 46; — non est concursus distinctus a concursu simultaneo II 494 b 33; — verbum requiritur, ut operatio terminum habeat III 356 b 12.

MONTEPINOS Ludovicus, Doctor Complutensis. Ob perspicuitatem ingenii perindeque doctrinae „clari Doctoris“ cognomentum adeptus ea

docuit frequentia discipulorum gymnasium plus quam sexcentorum capax implente, ut e foribus ipsis atrioque adstarent. Docuit per plures quam 36 annos. † 1621. NA II 43 b. Opera: Commentaria in 1. 2. Divi Thomae Aquinatis, 2 vol., Compluti 1621-22.

Quomodo impulsus projectorum corrumpatur II 474 a 11; — verbum requiritur, ut operatio terminum habeat III 356 b 13; — voluntas movendo alias potentias nil reale imprimit in illas III 408 b 15.

MURZIA DE LA LLANA Franciscus, professor Philosophiae in Academia Complutensi. NA I 344 b.

Opera: In octo libros Physicorum, Matriti 1606; — In libros de Anima, Generatione et Caelo, in fine super Metheora, Matriti 1615.

In generatione substantiae accidentia non resolvuntur II 582 b 39; — subordinatio inter gradus intensionis II 644 b 37; — densitas et raritas quomodo influant in virtutem agentis II 671 b 18, 33.

N

NAVARRETE Balthasar, O. Pr., Compluti interpres ss. litterarum in Collegio S. Thomae, primariae dein rector cathedrae theologiae in academia Pinciana. QE II 436 b; NA I 142 b.

Opera: Controversiae in D. Thomae eiusque scholae defensionem, Vallisoleti 1605 ssq.

De modo unionis in visione beatifica III 365 b 34; — voluntas movendo alias potentias nil reale in illas imprimit III 408 b 16.

NAZARIUS Ioannes Paulus, Cremonensis, O. Pr., 1556-1646.

Commentaria et controversiae in 1. p. S. Thomae, Bononiae 1620; in 3. p. 1625-27.

Omnes relationes terminari ad aliquod relativum I 596 a 25; — actio, passio et motus a parte rei, sed modaliter distinguuntur II 299 a 5; — actio subiectatur in agente II 310 b 3; — admittit omnem motum potuisse esse ab aeterno II 481 b 2; — de virtute instrumentaria II 514 b 36; — in quo sensu in instrumento sit propria actio II 523 b 40; — intellectum solum specificari ab intelligibili ut sic III 314 b 38; — negat contra Scotum productionem verbi distingui ab intelligere III 345 b 6; — expressio verbi fit intellectione III 348 a 24; — motus progressivus elicitur active a potentia ab appetitu distincta III 420 a 36.

NEMESIUS, episcopus Emesse in Phoenicia, initio saec. 5.

Tres tantum sensus internos III 243 b 13.

NESTORIUS, heresiarcha, † 450. II 493 b 4.

NICOLAUS FAVENTIUS: Petrus Castellani, Faventius vel Faventinus, Pisae professor, contra Pomponatium librum vulgavit „De immortalitate animorum secundum Platonem et Aristotelem”, 2. ed. Faventiae 1525. H II 1284.

Anima humana est immortalis III 279 b 5.

NIEREMBERG, P. Eusebius, S. I., † 1658. H III 959; EU XXXVIII 651 b.

I praef. x.

NIPHUS Augustinus, a patria (Suessa) Suesanus dictus, in pluribus urbibus Italiae philosophiam docuit. Philosophus, medicus, astrologus. Prius magis Averroista, postea Platonicus. Gratia fruebatur Leonis X. 1473-1546. Stoeckl, Kirchenlexikon IX 403; H III 282.

Opera: Expositiones in omnes Aristotelis libros, Venetiis 1546 seq. Metaphysicarum disputationum dilucidarium, Venetiis 1560?

Major densitas conducit ad effectum intensiorem II 670 b 9; — unumquodque individuatur seipso II 771 a 19; — sensatio pura consistit in ipsa informatione speciei III 105 b 42; — intellectus agens et possibilis una potentia III 299 a 5.

NOMINALES:

Universalis non nisi flatus vocis I 316 a 21, 37; — Dialecticæ hæretici I 316 a 37; — eorum doctrina reicitur I 317 a 15; — quoad sensus externos negant species intentionales III 178 a 8.

NUÑO, Didacus N. Cabezudo, O. Pr., in Collegio D. Gregorii Vallesoletani regens primarius. † 1614. QE II 389 a.

Opera: Commentarii et disputationes in tertiam partem S. Thomæ, Venetiis 1612.

An et in quo sensu in instrumento requiratur actio propria II 524 a 10; — si inter species eucharisticas vera mixtio conficitur, ibi desinit esse sanguis Christi II 700 b 27; — accidens separatim non acquirit aliquem modum II 766 b 4.

O

OCHAM Gulielmus, Ord. Min., „venerabilis inceptor et auctor invincibilis” in scholis appellatus. Nominalista. † 1349. Ue II 572.

Opera: Questiones in libros Physicorum. — Questiones in 4 libros Sententiarum. — Quodlibeta.

Non repugnat dari infinitum actu secundum quantitatem vel intensionem II 318 b 19; — in generatione substantiali accidentia non resolvuntur II 582 b 38; — potentiae non distinguuntur ab anima III 61 b 6; — quoad sensus externos negat species intentionales III 178 a 8.

OLAUS MAGNUS (Magni Olaus), Archiepiscopus Upsalensis, Suetiae et Gothiae Primas, 1490-1557. EU XXXII 236 b.

Opera: Historia de gentibus septentrionalibus, Antverpiae 1562.

De Mari Gothico II 870 b 24.

ORIGENES, doctor præclarissimus scholæ Alexandrinae, ca. 185-254.

Anima humana immortalis III 279 a 36.

OVIDIUS: De via lactea II 848 a 50.

P

PALTINERIO Ios. Maria, O. Pr., I praef. XIV.

PALUDIUS, O. Pr., Parisiis docuit multumque in publicis negotiis laboravit. † 1342. H II 537.

Opera: Comment. in 3. et 4. l. Sent., Parisiis 1517.

Multilocatio repugnat II 356 b 11.

PARMENIDES Eleata, ca. sæc. 6. a. Chr.

Nihil moveri II 457 b 26; — de modo agendi corporum II 545 a 3.

PAULUS Sanctus, Apostolus:

De visione beatifica I 728 b 5.

PAULUS V damnat theoriam de motu terræ II 474 b 23.

PEREIRA Benedictus, Valentinus, S. I., † 1610. H III 470.

Opera: De communibus omnium rerum naturalium principiis et affectionibus libri quindecim, qui plurimum conferunt ad eos octo libros Aristotelis, qui de Physico Auditu inscribuntur, intelligendos, Romæ 1585.

Primum cognitum intellectus nostri est singulare II 22 a 45; — non-viventia carent termino parvitatatis intrinseco II 159 b 34; — cognitio solum est conditio finalizandi II 272 a 19; — tempus est ens rationis absolute II 373 a 27; — quomodo moveantur gravia et levia II 462 a 20.

PETRUS HISPANUS, postea Ioannes XXI., 1226-1277.

Opera: Summulae logicae, Venetiis 1610.

De ultima formalitate termini enuntiativi I 91 a 28; I 209 b 24.

PHILIPPUS IV, rex Hispaniae, 1605-1665. EU XXIII 602 a.

I praef. VIII, IX.

PIUS V Sanctus, O. Pr., Papa 1566-1572. De concursu prævio II 499 b 22, 40.

PLATO ET PLATONICI:

Ex Logica: Etiam voces naturaliter significantes sunt termini I 90 b 27; I 209

PLOTINUS, Neoplatonicus, 204-269. Non requiruntur species intentionales III 178 a 2.

POMPONATIUS Petrus, Neoplatonicus et Alexandrinistarum dux, Philosophiam Patavii et Bononiae magno applausu docuit. 1462-1524. H II 1281.

Opera: Tractatus de nutritione et augmentatione (Opera philosophica, Basileæ 1567).

Nutritio et augmentatio non sunt motus continui aut successivi II 740 b 31.

POINSOT Ioannes, I praef. VIII; — Petrus, ibid.

POMPONIUS MELLA, geographus Romanus, ca. 40 p. Chr.

Opera: De Situ Orbis libri tres, Lugduni 1538. De mari Scythico II 870 b 23.

PORPHYRIUS, 232-304, præclarus auctor libri „Isagoge in Categorias Aristotelicas”.

Definitur genus I 386 a 44; — Isagoge seu Introductio I 376; — definitur species I 405 b 28; — I 405 b 39; — tripliciter individuum definit I 425 b 30; I 428 a 14, 18; — de differentia I 435 b 47; — tradit quinque definitiones differentiae, quæ est tertium prædicabile I 441 b 5; — ponit quatuor acceptiones proprii I 453 a 27; — definit accidens I 463 b 29; — definitur individuum II 776 b 14; — non requiruntur species intentionales III 178 a 2.

PORTIUS (Porta, Porzio) Simon, Neapolitanus, Pomponatii admirator, sed non discipulus, Pisæ Philosophiae professor, † 1554. EI XXVII 964 b; Ue III 30.

Opera: De coloribus oculorum, Florentiae 1550.

De fabrica oculorum III 134 a 4.

PTOLEMÆI computatio II 847 b 6.

PYTHAGORAS, Samius, ca. 582-500 a. Chr. De infinito II 290 b 4; — opinio Pythagoræ de infinito ab Aristotele impugnatur II 291 a 22; — Pythagorici docuerunt transmigrationem animarum III 279 a 14.

Q

QUETIF-ECHARD, Scriptores O. Pr.: I praef. VII, VIII, XIII.

R

RAMIREZ DIDACUS, O. Pr., † 1660. EU LXIX 516 b.

I praef. VII, IX.

RIDOLFI Nicolaus: I praef. XIII.

RIVA (Ripa) Raphael, Venetus, O. Pr., † 1611. Opera: Ad S. Thomæ Aquinatis totam primam

a 12; — Plato ponit naturas a singularibus separatas I 316 a 7; — ipsius sententia de universalibus reicitur I 317 a 15; — de perpetuitate scientiæ I 319 a 4; — Plato ponit universalis extra intellectum I 328 b 6; — scientia acquiritur reminiscencia I 354 a 12; I 756 b 31; — de rebus corruptilibus non est scientia I 779 b 11; — cur Plato posuerit ideas separatas I 779 b 12; — ponebat ideas a materia separatas II 242 a 11.

Ex Cosmologia: Res sunt subsistentes sine sensibili magnitudine et accidentibus III 276 a 55; — materia prima est non-ens seu privatio II 64 b 19; II 99 b 16; — in quo Aristoteles contra Platonem posuerit differentiam inter privationem et materiam primam II 65 b 29; — de infinito II 290 b 6; — opinio Platonis de infinito ab Aristotele impugnatur II 291 a 22; — locus est spatium inter terminos rei continentis II 328 a 40; — Platonici dicebant vacuum esse materiam corporum II 331 a 49; — quomodo fiat generatio II 541 a 23; — quia materiam primam non distinguit a privatione, cogebatur tollere generationem substantialem II 51 a 26; — diversas formas substantiales esse in diversis partibus eiusdem compositi III 28 b 15; — post determinata tempora redire easdem omnino res II 834 b 19; III 279 a 16.

Ex Psychologia: Anima in communi separata III 8 a 23; — visionem fieri per emissionem radiorum visualium ab oculis III 141 a 13; — ab ideis separatis participari formas intelligibiles in intellectu ad representandum III 296 b 35; III 297 a 17; — Platonici probant contra Eudoxum delectationes non esse de genere bonorum III 351 b 37.

PLAZA (PLACA): Christophorus P. de Fresneda, Burgensis, in Academia Complutensi Philosophiae naturalis professor.

Opera: Commentaria in octo libros de Physica Auscultatione, Matriti 1604.

Materia et forma univoce dicuntur natura II 179 a 29; — reicit axioma: omne quod movetur, ab alio movetur II 446 a 3; — quomodo moveantur gravia et levia II 462 a 20.

PLINIUS MAIOR: 24-79.

Opera: Naturalium Historiarum libri.

De duratione cometarum II 854 b 18; — de vi fulminis II 856 b 9; — de ortu parheliorum circa lunam II 862 b 53; — Athenis flat scyro II 864 b 43; — de præsagiis temporum et signis pluviae II 868 a 38; — de melle silvestri II 871 b 42; — ad fontes Gangis homines solo odore florum nutriti III 228 b 46.

partem notationes et dubitationes scholasticæ, Venetiis 1609.

Citatur a Nazario pro speciali potentia locomotiva III 420 a 37.

RUBIO (Ruvius) Antonius, Rodensis, S. I., docuit Mexici, 1548-1615. NA I 125 a.

Opera: Comment. in octo libros de Physico Auditu, Lugduni 1620; — Comment. in libros de Ortu et Interitu, Lugduni 1614; — Comment. in libros de Anima, Brixia 1626.

Ex Cosmologia: Actio et passio sola ratione ratiocinata a motu distinguuntur II 298 b 33; — multilocatio non repugnat II 354 b 42; — tempus existit non ratione instantis, sed ratione partis II 376 b 42; — indivisibilia et partes proportionales in continuo sunt actu infinitæ II 422 a 17; — negat omnem motum possibilem fuisse ab æterno II 481 a 34; — aliquod accidens, si incompletum, potest esse in materia II 574 a 20; — intensio qualitatum fit additione qualitatis ad qualitatem II 644 a 40; — de antiperistasi II 667 a 37; — densitas vel raritas non influunt in virtutem agentis II 670 b 25; II 671 b 16; — sententiæ de modo condensationis et rarefactionis II 708 a 24; — non esse tot puncta in minore quantitate quam in maiore II 713 a 8; — an sine rarefactione et sine additione quantitatis possit aliquid fieri maius II 717 b 33; — dilatatio vel compressio actualis partium in loco debet fieri per ipsam qualitatem II 718 a 28; — ad quantitatem per se datur motus II 724 a 37; — quæ qualitates et quomodo cuilibet elemento conveniant II 822 a 29; — non ex quolibet elemento potest fieri transitus in aliud II 824 a 36; — res successiva eadem numero ne divinitus quidem reproduci potest II 834 b 45.

Ex Psychologia: Quænam actiones ad nutritionem concurrant II 732 b 7; — sanguis non vivit II 733 b 26; — viventia carent termino intrinseco parvitas II 159 b 33; — omnis anima divisibilis præter rationalem III 51 a 21; — nulla distinctio inter potentias nutritivas III 91 a 18; — an generativa ab aliis potentiis vegetativis distinguatur III 96 b 4; — an sensibile supra sensum III 135 a 41; — officium visibilitatis color non exercet nisi in externa superficie III 198 b 42; — intellectus agens illustrat phantasmata ratione effectus ex illis deducti III 305 b 45; — intellectus noster res singulares directe cognoscit III 323 a 18; — verbum requiritur, ut operatio terminum habeat III 356 b 13.

De causis: Definit causam II 198 a 14; — an idem numero effectus saltem de potentia Dei absoluta possit dependere a duplici

causa totali II 214 a 27; in quo consistat causalitas finis II 277 b 16.

Ex Metaphysica: In rebus creatis existentia et essentia realiter distinguuntur II 131 b 5.

S

SABELLIANI: III 363 b 10.

SANCHEZ: Ioannes S. Sedeño, O. Pr., Complutellæ Theologiam docuit. NA I 595 a.

Opera: Aristotelis Logica magna variis et multiplicibus questionibus septem libris comprehensis elucidata, Salmantica 1600.

Logica scientia simpliciter speculativa I 270 a 43; — de Logica docente et utente I 281 a 28; — an differentie superiores includantur in differentiis inferioribus I 449 a 37; — motus, tempus, locus non sunt species quantitatis per se I 564 b 43; — idem specificè habitus est scientia subalternata et subalternans I 800 b 16.

SARRIA, Thomas de, O. Pr.: I præf. xiii, xiv, xvi.

SCALIGER Iulius Cæsar, discipulus Pomponatii, 1484-1558.

Scaliger vidit duos cometas simul II 602 b 6.

SCOTUS, Ioannes Duns, Ord. Fr. Min., „Doctor subtilis”, 1266-1308.

Opera omnia, Parisiis 1891-95.

Commentaria Oxoniensia ad IV libros Magistri Sententiarum, edidit P. Marianus Fernandes Garcia O. F. M., ad Claras Aquas (Quaracchi) 1912-1914.

Ex Logica: Logica est scientia speculativa I 272 a 32; — distinctio actualis formalis ex natura rei I 295 a 18; I 296 b 42; — etiam ex voluntate resultant entia rationis I 301 a 18; — discrimen inter doctrinam Scoti et Platonis de obiectivitate universalium I 319 b 16; — qualis unitas conveniat naturæ secundum se I 322 a 18, b 12; — posita singularitate communitas positiva a natura secundum se removetur I 324 a 34; — naturæ secundum se convenit unitas indifferentiæ I 328 b 8; I 331 a 24; — negat universalitatem a parte rei dari I 329 a 45; — de gradibus metaphysicis I 337 b 10; — quo actu fiat universale I 348 a 14; — non admittit divisionem in propositionem per se notam quoad se et quoad nos I 768 a 15; — de unitate scientiarum I 820 a 28; — scientia non est una simplex qualitas I 831 a 9.

De Antepredicamentis et Predicamentis: Ens est univocum ad decem predicamenta I 504 a 18, 39, b 23; — ut habeatur realis et predicamentalis, Scotus solum requirit distinctionem inter res, quæ sunt ex-

trema, non inter rationes fundandi I 579 b 46;

— de conditionibus relationis predicamentalis I 579 b 12; — putat super relationem fundari posse aliam relationem predicamentalem I 584 b 42; — etiam relationes primi et tertii generis esse predicamentales I 587 a 16; — actio non potest esse fundamentum relationis I 589 a 14; — quales relationes a fundamentis realiter distinguantur, et quales non I 591 a 35; — omnes relationes ad aliquid absolutum terminari I 596 a 10; — quomodo colligat species qualitatis I 611 a 11; — de potentia neutra I 618 a 33; — tertia species qualitatis solum comprehendit qualitates sensibiles I 619 b 3; — sex ultima predicamenta esse relationes extrinsecas, ad quas detur per se actio I 625 a 15.

Ex Cosmologia: De nonnullis antiquis, qui negant distinctionem inter materiam primam et formam II 56 a 41; — unio partium in toto est aliquid superadditum formæ et materiæ II 109 b 27; — qualis independentia necessaria sit ut aliqua substantia dicatur persona II 120 a 38; — solum principium passivum est natura II 176 a 19; — motus cæli est præternaturalis II 182 b 41; — actio et passio inter se et a motu realiter distinguuntur II 298 a 36; — actionem trans-euntem subiectari in agente II 310 a 16; — in quo sensu infinitum repugnet, in quo non II 318 b 26; — in quo consistat formalitas loci II 338 b 1; — de impenetrabilitate II 351 a 33; — multilocatio non repugnat II 354 b 35; — quale sit subiectum extrinsecum temporis II 383 b 29; — indivisibile separatim potest moveri successive II 431 b 1; — reicere videtur axioma: Omne quod movetur, ab alio movetur II 446 a 2; — de actione in distans II 451 b 30; — quomodo gravia et levia moveantur II 462 a 17; — admittit omnem motum potuisse esse ab æterno II 481 b 2; — formas elementorum manere in mixto virtualiter virtualitate substantiali II 703 a 43, b 13; — rarefactio et condensatio fiunt acquisitione vel perditione novæ quantitatis II 708 a 22; — individuat fit hæcceitate II 771 a 22, b 2; — refert sententiam subsistentiam et existentiam esse principium individuationis II 772 a 14; — explicans principium individuationis Aristoteles non loquitur de materia prima proprie dicta, sed de hæcceitate II 781 b 23; — probabile est rem corruptam numero eandem naturaliter reproduci posse II 834 b 26.

Ex Psychologia: In homine præter animam intellectivam est forma corporeitatis III 28 b 29; — materiam primam ex se esse ens in actu entitative, ergo plures formæ III 29 b 5; — quomodo prima forma

substantialis det esse specificum, quomodo ultima III 30 a 42; III 31 b 22; — de predicatis, quæ sumuntur a diversis formis III 32 b 15; — omnis anima divisibilis præter rationalem III 51 a 16; — potentia ab anima distinguitur formaliter III 61 b 13; — non-viventia carere termino parvitas intrinseco II 159 b 27; — obiectum ad cognitionem ex æquo concurrat cum potentia quasi illi assistens, et species non nisi entitative inhærent III 103 a 6; — sensibile proprium, commune, per accidens non eadem specie repræsentantur III 113 b 12; — species expressa est ipse actus cognitionis III 193 a 23; — species intellectivas repræsentative a singularibus non abstrahere I 344 a 14; — primum cognitum intellectus nostri est natura abstracta a singularibus in specie atoma II 22 b 9; — cognitio confusa est media inter ignorantiam et cognitionem distinctam II 25 b 28; — proponitur modus argumentandi inefficax relate ad primum cognitum intellectus humani II 25 b 38; — intellectus noster singulare materiale directe cognoscit III 323 a 1; — dependentiam intellectus a phantasia esse in pœnam peccati III 333 a 3; — distinguit ipsum dicere ab intelligere III 344 b 37; III 345 a 8; — verbum esse actum intelligendi in facto esse III 344 b 44; — actio immanens, qualis est intellectio, non producit aliquid III 347 b 39; — per se plura ut plura ab intellectu simul cognosci posse III 373 b 26; — concupiscibilis et irascibilis non sunt potentiæ distinctæ III 382 a 11; — voluntas perfectior intellectu III 403 b 13; — voluntas movens alias potentias nihil reale in illas imprimit III 408 b 24; — animam ex unione cum corpore nullam acquirere perfectionem III 294 b 11; — virtutem secum afferre suum præmium III 284 a 42.

De causis: Idem numero effectus a duplici causa totali creata dependere potest II 215 b 18; — quid sit idea II 241 a 18; — substantia seipsa est immediatum principium agendi II 251 b 7; — distinguit actionem ut est speciale predicamentum, et ut est ratio causandi II 263 b 26; — de causa instrumentali II 514 a 29.

Ex Metaphysica: In creaturis existentiam ab essentia distingui ex natura rei distinctione formali, non reali II 131 a 29; — concursus divinus cum actionibus creaturarum per quamdam sympathiam II 494 b 40; III 395 b 46; — accidens separatim non acquirit aliquem modum II 766 b 2.

Ex Theologia: De corpore Christi separata anima III 33 b 29, III 34 a 30.

SENECA Lucius Annaeus, philosophus stoicus Romanus, 3-65.

Opera: Questiones naturales, ed. Teubneriana.

De cometis II 851 b 31; II 851 b 38; II 852 a 5, 9; II 852 a 48; — de duratione cometarum II 854 b 16; — tonitru causa II 855 a 10; — de effectu fulminis II 857 a 15; — de atabulo II 864 b 48.

SERNA Petrus a Iesu Maria, alias de la Serna, Hispalensis, Ord. Excalceat. M. B. de Mercede, provinciae Conceptionis cum praefectus tum deinde generalis definitor. NA II 162 a.

Opera: Commentaria in Logicam Aristotelis, Hispali 1624.

De divisione entis rationis I 287 a 46.

SIMPLICIUS Cilicius, Neoplatonicus, notus commentariis ad opera Aristotelica, † 549.

Omnis anima indivisibilis III 51 a 8.

SOCRATES, ca. 470-399, primus philosophus scholae atticæ.

III 279 b 3.

SONCINAS Paulus, O. Pr., † 1494. QE I 879 b.

Opera: Questiones Metaphysicales, Lugduni 1579.

Quo actu fiat universale I 348 a 15; — implicat materiam primam existere denudatam ab omni forma II 69 a 34; — docuisse dicitur cognitionem esse de ratione formali finis II 272 a 25; — actio subiective est in passo II 310 b 38; — admittit omnem motum potuisse esse ab æterno II 481 b 2; — non sunt eadem accidentia in corrupto et in genito II 583 a 19; — individuatio fit quantitate II 771 b 14.

SOPHRONIUS: Epistola S' III 290 b 39.

SOTO Dominicus, O. Pr., docuit Salmanticæ, 1494-1560. QE II 171 a.

Opera: Summulae, Salmanticæ 1571; — In Dialecticam Aristotelis comment., Salmanticæ 1580; — Super octo libros Physicorum, Venetiis 1582.

Ex Logica: De ultima formalitate termini enuntiativi I 91 a 28; I 209 b 24; — quid significant voces I 105 a 24; — enuntiatio categorica una simplex qualitas I 152 a 44; I 244 a 7; — quomodo fiant contradictoriae in hypotheticis I 165 a 19; — de suppositione impropria I 173 b 12; — de oppositione contradictoria in hypotheticis I 193 a 3; — Logica scientia simpliciter speculativa I 270 a 42; — de Logica docente et utente I 281 a 28; — de distinctione formali ex natura rei I 296 b 39; — de gradibus metaphysicis I 338 a 43; — an universale praedicatione amittat universalitatem I 354 b 43; — divisio differentiae est analogia I 439 b 45; — ratio quarti praedicabilis convenit solum proprio quarto modo I 459 b 45; — de speciebus analogiae I 482 a 37; — analogia attributionis vocantur plurimum conceptuum I 491 b 30; — analogia attributionis et proportionalitatis metaphoricæ non sunt talia ex impositione sua, sed ex translatione et usu

hominum I 492 a 13; — quomodo definitur relativa secundum s. Albertum I 601 b 41; — quæ requirantur ad hoc, quod aliquid sit simul I 606 b 4; — in quo sensu cognitio sensus externi dicatur terminus I 714 b 37; — quenam causa vocetur remota I 787 a 47; — demonstratio quia et propter quid pertinent ad eundem habitum I 791 a 30; — idem specificæ habitus est scientia subalternata et scientia subalternans I 800 b 15; — quælibet scientia totalis est una simplex qualitas I 830 b 48; — de dicto Philosophi: „ad subalternantem pertinet scire propter quid, ad subalternatam vero quia” I 798 b 20.

Ex Philosophia naturali: Philosophia naturalis est unius speciei atomæ II 17 a 40; — de primo cognito intellectus nostri II 24 b 11; — de reali distinctione inter existentiam et essentiam II 139 a 5; — de defectibus in syllogismis I 77 a 27; — materia et forma univoce dicuntur natura II 179 a 28; — citantur auctores tenentes motum celi esse præternaturalem II 182 b 40; — negat influxum a forma substantiali in accidentalem II 259 a 43; — de emanatione propriae passionis ab essentia II 268 a 6; — cognitio solum est conditio finalizandi, ratio formalis finis est ipsa bonitas rei II 272 a 16; — in definitione aristotelica motus non includitur mutatio instantanea II 295 a 46; — motus se habet ut gradus superior respectu actionis et passionis II 298 b 22; — actio subiective est in passo II 310 b 38; — de impenetrabilitate II 351 a 34; — de definitione vacui II 360 a 46; — tempus praesentialiter existit solummodo ratione instantis II 377 a 18; — reducit impulsus quo moventur projecta, ad primam speciem qualitatis II 473 a 43; — de duratione rei, quæ fit ab æterno II 479 b 17; — negat omnem motum fuisse possibilem ab æterno II 481 a 33; — aliquantulum hæret in motu circulari II 481 a 37; — de productione infinitorum angelorum II 483 a 43; — densitas materiae conducit ad effectum intensiorem II 670 b 8; — accidens separatum non acquirit aliquem modum II 766 b 3; — res successivas easdem numero ne divinitus quidem reproduci posse II 834 b 45.

STRABO: de cælo empyreo II 847 b 21.

SUAREZ Franciscus, S. I., Granatensis, 1548-1617, docuit Philosophiam Segoviae, Theologiam Abulæ, Segoviae, Vallisoleti, Romæ (1580-1585), Compluti, Salmanticæ, Conimbricæ.

Opera omnia, Parisiis 1856.

Ex Logica: De obiecto formali Logicae I 261 a 34; — de denominatione extrinseca I 289 a 14; — de distinctione rationis ratio-cinantis I 295 a 2; I 297 b 23; — qualis

ultima naturæ secundum se conveniat I 338 b 37; — quomodo fiat universale metaphysicum et logicum I 334 a 28; — speciebus intellectivis non representari universale I 344 a 23; — quo actu fiat universale I 348 a 25; — Suarez putat S. Thomam tenuisse, quod opinio et scientia circa idem possint esse simul I 809 b 17; — de unitate scientiarum I 820 a 24; — scientia non est una simplex qualitas I 831 a 12; — scientiæ tendunt sub diversis mediis ad diversas conclusiones I 831 a 12.

De Antepredicamentis et Prædicamentis:

De conditionibus analogorum I 486 b 41; — sufficit distinctio rationis cum fundamento in re, ut distincta prædicamenta constituantur I 520 b 24; — de divisione substantiæ in substantiam primam et secundam I 528 a 49; — de auctorum sententiis in assignando constitutivo formali quantitatis I 542 b 16; — numerus est ens per accidens I 552 a 45; — relatio neque in actione neque in potentia proxima fundatur, sed in radicali, i. e. in ipsa substantia I 589 a 25; — relatio a fundamento sola ratione distinguitur I 591 a 16; — omnes relationes terminantur ad aliquod absolutum I 596 a 11; — de Ubi I 630 a 26; — de duratione et Quando I 634 b 36.

Ex Cosmologia: Unio partium in toto est modus quidam substantialis et absolutus II 109 b 36; — dantur substantiæ partiales II 125 b 21; — actio et passio sola ratione ratio-cinata a motu distinguuntur II 298 b 35; — motus et passio ne ratione ratio-cinata quidem differunt II 298 b 38; — actio subiective est in passo II 310 b 40; — tot dari ubi in corpore, quot entia II 344 a 22; — de impenetrabilitate II 351 a 34; — multilocatio non repugnat II 354 b 41; — an virtute creata possit fieri vacuum contra inclinationem naturæ II 362 a 31; — duratio non distinguitur realiter nec ab existentia nec ab essentia II 371 a 21; — tempus existit non ratione instantis, sed ratione partis II 376 b 41; — de subiecto extrinseco temporis II 383 b 31; — indivisibilia et partes proportionales sunt actu infinitæ in continuo II 422 a 16; — de axiomatico: Omne quod movetur, ab alio movetur II 447 a 11; — de duratione rei, quæ fit ab æterno II 479 b 18; — negat omnem motum possibilem fuisse ab æterno II 481 a 35; — in introductione novæ formæ substantialis non resolvuntur omnia accidentia II 582 b 32; — quomodo materia prima respiciat formam substantialem et accidentalem II 584 a 36; — quomodo ultima dispositio causatur II 589 b 5; — accidentia subiectari in materia præsupponendo unionem cum forma II 589 b 12;

— ultima dispositio non sequitur ex forma introducta II 597 b 7; — intensio qualitatum fit additione qualitatis ad qualitatem II 644 a 39; — gradus intensionis sunt diversæ rationis II 644 b 21; — de antiperistasi II 667 a 35; — densitas et raritas non influunt in virtutem agentis II 670 b 25; II 671 b 15, 34; — sententiæ de subiecto accidentium II 753 b 18; — in quo sensu materia prima sit subiectum accidentium II 753 b 35; II 760 a 9; — unumquodque individuatur seipso II 771 a 17; — circa principium individuationis non respondet ad difficiliore, sed ad faciliore locos Aristotelis II 781 b 30; — an partes organice etiam substantiali aliqua differentia differant III 15 b 16.

Ex Psychologia: Secunda definitio animæ descriptiva III 23 a 18; — refert sententiam eorum, qui defendunt unitatem formæ substantialis in composito substantiali III 29 a 4; — quomodo probet unitatem formæ substantialis III 29 b 35; III 30 a 28; — locomotivum commune omni animæ III 42 a 37; III 43 a 21; — gradus vitæ non perficitur coniunctione cum altero III 45 a 30; III 48 b 36; — omnis anima divisibilis præter rationalem III 51 a 19; — animas animalium perfectorum indivisibiles III 51 a 31; — refert sententiam potentias non distingui ab anima III 61 b 9; — emanatio potentiae ab anima est vera et propria actio naturæ distincta ab actione generantis, qua producitur substantia III 66 a 34; — inter potentias non invenitur activa emanatio III 68 a 5, 26; — non posse eadem actione produci animam et eius potentias III 71 b 40; — negat naturam magis inclinari in generationem propter perpetuitatem speciei III 86 b 35; — nutritiva consistit in temperamento primarum qualitatum III 88 a 39; — nulla distinctio inter potentias nutritivas III 91 a 16; — an generativa ab aliis potentiis vegetativis distinguatur III 96 b 7; — ad cognitionem obiectum cum potentia ex æquo concurrat, et species tantummodo entitative inhaerent sicut alia accidentia III 103 a 7; — negat species intentionaliter informare III 105 a 33; — sensibile proprium, commune, per accidens in una specie representantur III 113 b 7; — sensibile supra sensum positum sentitur III 121 a 26; III 168 a 16; — de fabrica oculorum III 134 a 7; — potentia visiva residet in pupilla III 134 b 11, 41; — duæ sunt pupillæ, et etiam visio est duplex III 135 b 45; — quomodo fiat visio III 141 b 16; — aer immobilis in aure propter sui tenuitatem in morte facile exhalatur, et ita ab atomicis non amplius invenitur III 145 b 21; — potentia auditiva in aere inte-

rioni III 146 a 43; — organum olfactus est in interiori parte ipsius nasi III 152 a 18; — ab ipso sensu sentiri non posse qualitatem organo proprio inhaerentem III 168 a 24; — rem absentem divinitus sensibus externis percipi posse III 171 a 31, 33; — in speculo ipsum obiectum videri III 174 b 25; — an species impressa sit similitudo formalis obiecti, an solum virtualis, — utrumque probabile, quamvis magis inclinet ad secundam partem III 183 b 19; — inter speciem et obiectum solummodo similitudo analogica III 185 a 3; — sensus externi producunt speciem expressam, et in omni cognitione producitur terminus III 193 a 29; — refert opinionem speciem esse ipsum actum cognitionis III 193 a 24; — refert sententiam aliquorum thomistarum per cognitionem abstractivam produci aliquid terminans ipsam III 193 a 1; — male intellexit Caietanum III 193 a 7; — reicit definitionem aristotelicam coloris III 198 b 35; — de subiecto sonus III 216 a 18; — sonus etiam intra aquas generari potest III 218 b 37; — numquam una pars qualitatem sibi immediate inhaerentem sentit III 240 a 20; — unicus sensus internus III 243 b 34; — tres cellulas interiores in cerebro deservire tantummodo diversis officiis eiusdem potentiae III 260 a 34; — memoria et imaginativa cognoscunt res etiam in praesentia III 261 b 26; — negat species insensatas III 265 b 32; — intellectum agentem et possibilem esse eandem potentiam cum duplici virtute III 299 a 4; III 302 b 10; — phantasma concurret cum intellectu agente solummodo in genere causae materialis et exemplaris III 305 a 37; III 307 b 29; III 308 a 1; — difficultates contra causalitatem instrumentalem phantasmatis III 311 a 11; — Deum contineri in latitudine obiecti materialis et terminati III 314 b 27; — intellectus noster res singulares directe cognoscit III 323 a 16; III 324 b 22; — intellectio non distinguitur a verbo et est qualitas, producitur tamen vera et propria actione III 344 b 31; — redarguit Scotum, quia verbum et intellectionem posuerit idem III 345 a 10; — intelligere et verbum sunt diversae qualitates, ergo produci debent diversis actionibus III 355 a 27; — speciebus intellectivis non representari universalitatem I 344 a 23; — verbum requiritur, ut operatio terminum habeat III 356 b 7; — in omni cognitione, nulla excepta, verbum producitur III 359 a 35; — verbum ponitur, ut sit terminus actionis productivae III 361 b 14; III 362 a 18; — iudicium non distingui ab enuntiatione III 370 b 32; — iudicium est actus compositus III 371 a 20; — per se plura ut

plura ab intellectu simul cognosci posse III 373 b 29; III 376 a 21; — concupiscibilis et irascibilis non sunt distinctae potentiae III 382 a 12; — hoc non probatur ex eo, quod unum coordinetur vel subordinetur alteri III 383 b 7; — respondetur ad obiectiones Suaresii III 384 b 26; — non repugnare voluntatem stante iudicio indifferenti necessitati III 389 b 43; — intellectus voluntate simpliciter perfectior III 404 b 18
De causis: Definit causam II 193 a 11; — divisio in quatuor genera causarum est analogica II 201 b 7; — materia dependet a forma tamquam a conditione II 210 b 14; II 211 b 45; — an idem numero effectus saltem de potentia Dei absoluta a duplici causa totali dependere possit II 214 a 24; II 215 b 19; — forma duplicem materiam informare potest II 214 a 30; — de causalitate materiae II 226 a 2; — de causalitate formae II 233 b 37; — putat eandem unionem esse causalitatem materiae et formae II 235 a 25; — an forma habeat causalitatem respectu materiae II 237 b 11; — quid sit idea II 241 a 11; — idea ad causam efficientem reducendam esse II 245 b 13; — an substantia creata possit esse immediatum principium operandi II 251 b 23; — forma substantialis influit per seipsam et simul cum virtute accidentali in effectum suum, qui est substantia II 258 b 37; — de causalitate causae efficientis II 264 a 44; — propriae passionis ab essentia substantiali per veram actionem dimanant II 267 b 40; — cognitio solummodo est conditio finalizandi II 272 a 17; — in quo consistat causalitas finis II 277 b 15; — ad quam se extendat causalitas finis II 283 b 44; — quomodo causalitas finis derivetur ad actiones externas II 284 b 26; — qualem effectum attingat causa instrumentalis II 514 a 43, 45; — non requiri operationem propriam instrumenti II 523 b 27; — de actione creativa instrumentali II 527 b 1.
Ex Metaphysica: In rebus creatis essentia et existentia non nisi ratione distinguuntur II 59 b 27; II 131 a 25; — de axiomate: Actus et potentia sunt in eodem genere II 224 b 27; — quomodo concipiat concursus praeivum II 493 a 36; — apud S. Thomam non inveniuntur mentionem praedeterminationis physicae II 493 b 14; — non est concursus distinctus a concursu simultaneo II 494 b 30; — Suarez non intellexit praemotioem physica voluntati libertatem communicari II 506 a 22; — actus peccaminosi contra praemotioem physicam II 508 a 28; — de potentia obedientiali activa II 515 a 12; — accidenti, dum a substantia separatur, probabiliter modus aliquis additur II 766 b 1; — obscurum vocat illud S. Tho-

mae: Esse per se convenit formae III 283 a 3; — instantiae contra hoc axioma III 283 a 31; — praemotio physica extrahit voluntatem a sua connaturali indifferentia III 392 a 43; — male carpit thomistas propter definitionem libertatis III 399 b 10; — non bene explicat sensum compositum et divisum III 399 b 27.
Ex Theologia supernaturali: In quo consistat ratio signi ad placitum in sacramentis I 717 b 21.

T

TAPIA, Petrus de: I praef. viii.

TERTULLIANUS, 160-245.

De montibus ignivomis II 885 b 26; — anima humana immortalis III 279 b 1.

THALES Milesius, fundator scholae ionicae, 624-548 a. Chr.

De causa terrae motus II 883 b 18.

THEOPHYLACTUS, exegeta saec. 11. EU LXI 1042 a.

De melle silvestri II 871 b 49.

TITUS, imperator Romanus, qui destruxit urbem Hierosolymitanam: II 854 b 12.

TOLETUS Franciscus, Cordubensis, S. I., 1532-1596, Salmanticae discipulus fuit Dominici Soto, docuit in Collegio Romano (1559-1569), postea creatus est cardinalis. H III 247.

Opera: Comment. una cum questionibus in universam Aristotelis Logicam, Venetiis 1582; — In octo libros de Physica Auscultatione, Venetiis 1578; — In duos libros de Generatione et Corruptione, Venetiis 1579.

Quo actu fiat universale I 348 a 13; — de ratione constitutiva speciei I 406 b 22; — de constitutivo formali quantitatis I 542 b 29; — materia et forma univoce dicuntur natura II 179 a 29; — tempus praesentialiter existit solummodo ratione instantis II 377 a 18; — maior densitas conducit ad effectum intensiorem II 670 b 9; — nutritio et augmentatio non sunt motus continui aut successivi II 740 b 30; — non ex quolibet elemento potest fieri transitus in aliud II 824 a 34.

TORREJON Petrus Ferdinandus, Seseñensis, in Universitate Complutensi doctor theologus et liberalium artium publicus professor. NA II 153 a.

Opera: Expositio in universam Aristotelis Dialecticam, Compluti 1626.

De fundamento distinctionis rationis ratiocinatae I 295 b 17; — numerus non habet unionem nisi ab intellectu nostro I 553 a 15.

TORRES, Raphael de la Torre, O. Pr., † 1612. QE II 383 b.

Opera: De partibus potentialibus iustitiae, in 2. 2. S. Thomae a q. 80. usque ad q. 123, commentaria in tres tomos divisa, Salmanticae 1611.

Voluntas movendo alias potentias nihil reale in illas imprimit III 408 b 22; — imprimit, loquendo de actibus elicitis ab una virtute existente in alia potentia III 409 a 6.

TORRES Y JIBAJA: I praef. viii.

TOURON A., O. Pr. Histoire: I praef. vii, xiii.

V

VALENCIA Gregorius de, S. I., Dillingae et Ingolstadii Theologiae professor, 1551-1603. H III 401.

Opera: Comment. in Summam Theol. S. Thomae, 4 vol., Lugduni 1600, 1603, 1609, 1619.

Tot sunt ubi in corpore, quot entia II 344 a 23; — multilocatio non repugnat II 354 b 42; — intellectus noster singulares res directe cognoscit III 323 a 18.

VALLES (VALLESIIUS) Franciscus, medicus apud Hispanos praclarissimus, professor Complutensis, a Philippo II. in curiam evocari, regiae salutis tutelae praefici gratiaque principali ac muneribus liberaliter dispensatis ornari promeruit. NA I 375 a.

Opera: Controversiarum medicarum et philosophicarum libri decem, Compluti 1564.

Excludit materiam a definitione naturae II 176 a 28; — substantia seipsa est immediatum principium agendi II 251 b 11; — visio formatur in aere III 141 b 1; — organum olfactus est in interiori parte ipsius nasi III 152 a 17; — non requiri species intentionales III 178 a 5.

VALVERDE, Ioannes de, medicus, Romae tuebatur valetudinem Ioannis Toletani O. Pr., Cardinalis atque eiusdem Compostellani praesulis. NA I 606 b.

Opera: Anatome corporis humani, Venetiis 1607.
 De fabrica oculorum III 134 a 3; — aerem immobilem non inveniri in aure III 145 b 19.

VANINI Lucilius (Iulius Caesar), cuius mores aeque ac doctrina paganismum redolent, 1585-1619. Ue III 35.

Opera: De admirandis Naturae, reginae deque mortalium arcanis libri quatuor, Lutetiae 1616.

Natura est primum movens sine alio principio primo movente II 448 b 42.

VAZQUEZ Gabriel, S. I., qui praesertim Compluti et Romae docuit, ca. 1551-1604. H III 385.

Opera: Commentariorum ac disputationum in primam partem S. Thomae 2 tomi, in primam secundae 2 tomi, in tertiam partem 4 tomi, Lugduni 1631.

Ex Logica: Logica scientia practica et speculativa I 270 b 6; — de Logica docente et utente I 281 a 1; — de denominatione extrinseca I 289 a 8; — de distinctione ra-

tionis ratiocinantis I 295 a 3; I 297 b 24; — de fundamento distinctionis rationis ratiocinatæ I 295 b 16; — negat Deum cognoscere entia rationis a nobis formata I 307 a 22; — individuum significat propriam passionem entis I 434 a 8; — etiam circa materiam contingentem potest esse vera demonstratio I 779 a 17; — reicit distinctionem obiecti formalis quod et sub quo I 819 a 30.

De Antepredicamentis, Prædicabilibus, Prædicamentis: Analogis nullam unitatem ex parte rei tribuit I 483 a 7; — qua analogia ens sit analogum I 512 b 17; — non obstat infinitas ad hoc, ut aliquid habeat genus et differentiam specificam II 317 b 36; — Deus componitur ex genere et differentia specifica II 317 b 41; — de constitutivo formali quantitatis I 542 b 28; — numerus est ens per accidens I 552 b 1; — omnes relationes terminantur ad aliquid absolutum I 596 a 12.

Ex Cosmologia: Unio partium in toto substantiali est modus quidam substantialis et absolutus II 109 b 37; — materiam a definitione naturæ excludere videtur II 176 a 29; II 192 a 17; — motus circularis cælo non est naturalis II 177 b 40; II 192 a 38; — principium passivum non potest pati violentiam II 182 b 21; — violentum est tantum contra principium activum II 192 a 8; — non repugnat dari infinitum actu secundum quantitatem et intensionem II 318 b 21; — infringere conatur rationes S. Thomæ circa infinitum actu II 320 a 26; — multiloatio repugnat II 356 b 13; — duratio non distinguitur realiter neque ab existentia neque ab essentia II 371 a 22; — tempus aut est ens rationis aut eo completur II 373 a 28; — nulla mensura intrinseca alicuius rei hac re nobis est notior II 381 a 1; — principio passivo denegat rationem naturæ II 467 b 39; — quomodo corrumpatur impulsus projectorum II 474 a 10, 35; — admittit omnem motum potuisse esse ab æterno II 481 b 2; — intensio qualitatum fit additione qualitatis ad qualitatem II 644 a 39; — ad doctrinam Aristotelicam de principio individuationis non respondet II 781 b 25.

Ex Psychologia: Deum contineri in latitudine obiecti materialis et terminati vi intellectus nostri III 314 b 29; — intellectio est qualitas, non tamen distinguitur a verbo et producit vera et propria actione III 344 b 42; — verbum requiritur, ut operatio cognoscitiva terminum habeat III 356 b 13; — argumentationem S. Thomæ pro existentia appetitus elicit putat tantum esse congruentiam III 379 a 21; — repugnat voluntatem necessitari stante iudicio indif-

ferenti III 390 a 44; — libertatem seu potentiam dominativam esse solam denominationem extrinsecam III 392 b 31; — intellectus voluntate simpliciter perfectior III 404 b 20; — an voluntas movens alias potentias imprimat aliquid reale in illa III 408 b 14; III 414 b 7.

De causis: An idem numero effectus saltem de potentia Dei absoluta dependere possit a duplici causa totali II 214 a 18; — quid sit idea II 241 a 12; — quomodo cognoscitur de ratione formali finis II 272 a 41; — ad quæ se extendat causalitas finis II 283 b 20; II 285 a 45.

Ex Metaphysica: Essentia et existentia in creaturis non nisi ratione distinguuntur II 59 b 28; II 131 a 26; — subsistentia supponit existentiam II 122 a 46; — negat axioma: Actiones sunt suppositorum II 123 b 27; — de multiplicitate existentie in substantia composita II 147 a 2; — non potest quidquam creari in instanti, sed omnia creantur in tempore II 435 a 4; — actus peccaminosi contra præmotionem physicam II 508 a 29; — an creatio sit eiusdem rationis in simplicibus et in compositis II 576 b 42; II 577 b 40; II 578 a 28.

VENETUS Paulus; Paulus Nicoletti, O. Erem. S. Aug., Averroista ad mentem Ioannis Landini, † 1429. Ue II 618; EI XXVI 242 a.

Sensatio pure consistit in ipsa informatione speciei III 105 b 43.

VESALIUS Andreas, Bruxellensis, 1514-1564. scholæ medicorum Patavinæ professor. EU LXVIII 161 b.

Opera: De humani corporis fabrica libri septem. Basileæ 1542.

De fabrica oculorum III 134 a 2; — in anatome alicuius capitis reperit nervos opticos divisos a cerebro ad oculos pervenire, et tamen ille homo videbat sicut alii obiecta simplicia III 136 a 18; 137 a 16; — aerem immobilem non inveniri in auto III 145 b 18.

VIRGILIUS: de Iove tonante II 845 b 27.

W

WETZER ET WELTE, Kirchenlexikon, I præf. VII.

Y

YBAÑEZ Petrus: I præf. XI.

Z

ZENO Eleates.

Si locus esset aliquid, etiam locus esset in alio loco, et sic in infinitum II 329 a 14; — probat nihil moveri II 411 b 1; — Aristoteles proponit et solvit rationes Zenonis contra motum II 414 b 40; II 424 a 34; — continuum solis indivisibilibus componi II 427 a 37, b 7; — nihil moveri II 457 b 26; — mobile decurrit infinita indivisibilia et partes finito tempore II 460 a 36.

ZIMARA Marcus Antonius, Averroista Patavinus, 1463-1532. EU LXX 1234 b.

Opera: Annotationes in questiones in librum Metaphysicis Ioannis de Janduno, et questio de individuatione naturæ ad intentionem Averrois et Aristotelis, Venetiis 1553; — Theoremata seu

memorabilium propositionum limitationes, Venetiis 1564.

Unumquodque individuatur seipso II 771 a 19.

ZUMEL Franciscus, Hispanus, Ord. B. M. V. de Mercede generalis, apud Salmanticenses docuit, † 1607. H III 393.

Opera: Commentaria in primam partem S. Thomæ, 2 vol., Venetiis 1597 et 1601.

Omnes relationes terminantur ad aliquod relativum I 596 a 25; — sub diverso motivo contineri intra latitudinem nostri intellectus Deum clare visum et alia obiecta III 314 b 46; — negat contra Scotum productionem verbi distingui ab intelligere III 345 b 5; — expressio verbi fit intellectione III 348 a 24; — citatur a Nazario pro speciali potentia locomotiva III 420 a 37.

V.
INDEX RERUM

A

A = propositio universalis affirmativa I 47 b 23.

ABSENS: Implicat, quod res physice absens immediate in se a sensu externo attingatur III 171 b 35.

VIDE: Sensus 53, 56.
Signum 92.

ABSTINENTIA:
VIDE: Luxuria.

ABSTRACTIO:

1. Abstractio dupliciter sumi potest I 820 b 18; I 822 a 36.
2. abstractio formalis et totalis I 358 b 6, 10; I 822 b 5, 10.
3. abstractio positiva et negativa I 335 a 41, 45; I 347 b 38, 41; II 31 a 8, 11.
4. triplex abstractio a materia I 820 b 22.
5. in abstractione nulla invenitur falsitas ex parte intellectus I 316 b 8.
6. abstractio negativa etiam in sensu contingere potest II 31 a 12.
7. abstractio entis formalis est actus purus; sed abstractio entis in communi est confusissima, et ita potius non est abstractio formalis I 500 a 38.

ABSTRACTIVUM:

VIDE: Deus 63, 64.
Intuitivum.
Notitia 3, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20.
Veritas 14.

ABSTRACTUM: I 12 b 39; relate ad concretum, absolutum, connotativum, adiectivum I 12 b 31.

VIDE: Logica 18.
Materia 3.
Natura 10.
Prædicatio 11.
Quantitas 18.

Scibilitas 2.
Scientia 12, 13, 14, 27.
Sensus 41.
Singularis 5.
Subalternatio 7.
Unitas 11.

ACCENTUS: Diversitas I 82 a 45.

ACCIDENS:

1. Quomodo accidens definiatur I 139 a 27; I 235 b 47.
2. subiectum ponitur in definitione accidentis I 139 b 18.
3. in doles accidentis II 173 a 16.
4. in quo consistat inhærentia accidentis II 113 b 40; II 117 b 22; II 754 a 35.
5. accidentia habent esse incompletum, quod etiam exprimitur in definitione accidentium I 396 a 33.
6. concreta accidentium non definiuntur quidditative nisi ratione sui formalis I 502 a 3.
7. accidens non potest dividi in primum et secundum simpliciter sicut substantia I 533 a 4.
8. accidens prædicamentale et accidens prædicabile I 463 b 16.
9. definitio tradita accidentis prædicabilis convenit primæ intentioni huius quinti prædicabilis I 464 a 23.
10. explicatur accurate definitio quinti prædicabilis I 465 b 45.
11. intentio quinti prædicabilis per se est intentio universalis et per se postulat inferiora, sed non inferiora, quæ habent per se in natura et forma, quæ prædicatur, sed contingentiam I 471 b 15.
12. non destruitur universalitas quinti prædicabilis ex sola destructione existentie subiectorum I 472 a 16.
13. „sine corruptione subiecti” in definitione = „sine destructione conceptus quidditativi” I 380 b 47.
14. accidentia prædicabilia prius conve-

niunt individuis quam speciei; e contra proprie passionis prius conveniunt speciei quam individuis I 468 b 31.

15. inferiora quinti prædicabilis sunt ipsa subiecta, de quibus dicitur denominative et per accidens I 470 a 26.

16. accidens prædicamentale ut abstrahit a completo et incompleto, non est univocum, sed analogum I 515 a 44.

17. accidens completum analogum est ad novem genera I 515 b 26.

18. magnum discrimen inter substantiam completam et accidens completum I 517 b 25.

19. accidentium subiectum duplex: denominationis et inhærentionis II 752 b 18, 21.

20. quid requiratur, ut aliquid sit subiectum inhærentionis II 754 a 29.

21. accidens supponit subiectum existens II 754 b 5.

22. quomodo accidentis existentia dependeat a subiecto II 755 a 40.

23. quomodo et in quo sensu compositum sit subiectum accidentium II 758 a 29.

24. accidens quomodo attingat substantiam II 561 a 42.

25. accidentia propria quomodo inhæreant materiae II 583 b 6; quomodo accidentia communia II 583 b 25; quomodo, si sunt fortuito convenientia II 584 a 3.

26. accidentia non specificant substantiam II 253 b 38.

27. de causa materiali accidentium II 224 a 31.

28. omnia accidentia dimanant seu causantur a substantia, sed quedam secundum principia formalia, proprie passionis, quedam secundum principia materialia, sunt accidentia communia I 461 a 30.

29. non omnia accidentia, quamvis inseparabilia, sunt proprietates, quia non omnia oriuntur ex principiis formalibus nature I 463 a 14.

30. accidentia individuuntur a subiecto II 789 b 41; a solo composito, quod est ens completum in actu II 791 a 32.

31. duo accidentia solo numero distincta non possunt esse in eodem subiecto II 792 a 33.

32. duo accidentia diversa numero, quomodo supernaturali actioni uni subiecto uniri possint II 793 b 12.

33. accidentia non sunt eadem in corrupto et in genito II 582 b 41; II 586 a 27; II 585 a 34.

34. in genito producuntur accidentia similia illis, quæ erant in corrupto II 586 a 43.

35. accidentia recipiunt alia accidentia tamquam medium recipiendi, non tamquam ratio sustentandi I 529 b 35; I 539 b 6.

36. nihil prohibet plures formas in eodem

subiecto esse secundum quemdam ordinem I 539 b 31.

37. sicut omnia accidentia quantificantur eadem quantitate, ita omnia eodem ubi ubi cantur I 633 a 45.

38. ex eo, quod negatur convenire accidens inseparabile, non destruitur quidditas; si autem negetur convenire propria passio et radicari in natura, destruitur essentia I 467 b 41.

39. non omnia accidentia sunt proprie passionis alicuius subiecti nec sequuntur ex principiis formalibus nature I 468 b 12.

40. accidens spirituale cur non possit inherere corpori III 27 b 35.

41. accidens an indigeat peculiari influxu substantiæ ad agendum II 258 a 26.

42. sufficit illa perpetua coniunctio accidentis ad substantiam, ut sine novo influxu operetur II 259 a 14; II 259 b 13.

43. accidens existens in ipso agente non est instrumentum motum, neque est proprie instrumentum II 256 b 4; II 261 b 22.

44. accidens dicitur instrumentum substantiæ, quod in ipsius virtute operatur II 258 b 30.

45. qualem influxum a substantia accipiat, ut in virtute illius dicatur agere II 258 a 33, 14.

46. suppositum est subiectum inhærentionis ut terminus II 758 b 48.

47. potentia susceptiva accidentium debet esse entitative substantialis II 759 b 28.

48. quare accidens possit separari a subiecto II 765 b 19.

49. quid acquirat accidens, dum a subiecto separatur II 766 b 6.

50. non est necessarium producere novum nodum in accidenti separato II 767 a 38.

51. Deus potest impedire resultantiam accidentium, e. g. relationis I 577 a 28; II 755 b 4.

52. concursus Dei, quo sustentantur accidentia separata II 768 a 31.

53. an in accidente separato habeatur violentia II 194 a 23.

54. etiam accidentia in communi abstrahuntur et secundum quidditatem suam III 337 b 39.

VIDE: Christus 7.
Definitio 17, 21, 22, 23, 26, 28.
Eucharistia 7, 8.
Existentia 6.
Fallacia 5.
Forma 11, 14, 16, 60, 61, 63.
Generatio 1.
Individuatio 39, 40, 41.
Infinitum 27.
Materia 26, 27.
Mensura 4.
Metaphysica 5.

Multiplicatio.
 Natura 18a.
 Operatio 4, 5, 6.
 Pars 24.
 Philosophia 8, 10.
 Potentia 19, 20, 24.
 Prædicamentum 10, 11, 12, 13.
 Privatio 11.
 Proprium 9, 16.
 Qualitas 2.
 Quantitas 6, 14, 32, 33, 42.
 Relativa 3.
 Sensibile 6.
 Sensus 2.
 Species cognoscitiva 53, 58.
 Subsistentia 5.
 Substantia 9, 11, 12, 28, 31, 37,
 45, 48, 51, 52, 53.
 Totum 17.
 Ubi 24.
 Unio 10.
 Verbum 17.

ACHELOOS amnis III 222 b 13.

ACHILLES: Ratio præcipua Zenonis contra motum II 413 a 8.

ACTIO:

1. Actio definitur I 626 a 9, 22; II 305 a 27.
2. duplex officium actionis II 305 a 2.
3. agens non denominatur agens in vi egressionis actionis, sed in vi egressionis effectus I 626 a 37; II 233 a 29; II 266 a 8.
4. non est necesse, quod omnis actio sit productiva novæ formæ, sed sufficit, quod sit applicativa vel unitiva I 838 a 15.
5. omnis actio habet terminum de novo, sed non semper simpliciter productum II 115 b 1.
6. multa in actione latent et ab ea connotantur II 263 b 16.
7. quid sit de conceptu formali actionis II 305 b 41.
8. quid de conceptu connotato II 306 a 18.
9. quomodo definitio actionis etiam Deum complectatur II 305 a 39.
10. actio Dei ad extra et ad intra II 305 a 41;
11. præcisa indoles actionis II 450 b 5.
12. aliud actio, aliud motio II 450 a 42.
13. actio est causalitas efficientis I 625 b 40; II 199 a 34; II 263 a 35.
14. actio transiens est perfectio ipsius agentis et mutatio, et non sola denominatio extrinseca II 314 a 8.
15. actio prædicamentalis proprie dicitur illa, quæ infert passionem II 346 b 1.
16. actio transiens emanat ab agente ut causalitas inchoata II 315 a 8; actio non emanat ab ipso agente, ut est in potentia pura, sed ut est in potentia mota a Deo II 315 a 11.
17. actio convenit substantiæ non immediate et proxima, sed radicaliter et mediate II 255 a 47.
18. actio seipsa emanat ab agente II 309 a 44.
19. actio licet sit actus secundarius constitutive, est tamen primarius in specificando aliquod principium II 253 a 37.
20. in quo sensu valeat: Ad actionem et motum non datur actio et emanatio II 467 a 19.
21. illimitatio actionis diviniæ II 216 b 8; II 215 a 41; II 219 b 43; limitatio actionis creatæ II 215 b 44; II 216 b 25; II 220 b 31.
22. omnis actio debet habere terminum, sed non eodem modo III 196 b 32.
23. actio immanens, sicut et actio transiens procedunt per simplicem emanationem a suo agente III 197 a 5.
24. actionis metaphysiæ indoles explicatur II 308 a 28, b 22; III 346 b 5; III 353 a 46.
25. ad prædicamentum actionis requiri, quod sit causalitas cum motu III 354 a 8.
26. actio immanens non habet omnes conditiones transeuntis III 354 a 34.
27. actio immanens valde assimilatur actioni diviniæ III 354 b 11.
28. eadem actio potest habere plures terminos inadæquatos et inter se ordinatos III 355 a 31.
29. actio immanens non est formaliter actio physica, sed metaphysica III 195 b 42; virtualiter potest esse transiens et productiva III 195 b 45.
30. omnis actio, quæ per modum causalitatis est fieri, non potest esse immanens ut actio III 196 a 7.
31. actio immanens per se immanens est ut perfectio et actus ultimus agentis III 196 a 37.
32. actio immanens ut talis non est formaliter de prædicamento actionis I 626 b 26.
33. quomodo definitio actionis sit virtualiter huius prædicamenti I 626 b 29.
34. coordinatio prædicamenti actionis et passionis I 629 b 10.
35. quando dicitur, quod actio immanens sit perfectio agentis, non transiens, sermo est de perfectione consummata et completa agendi II 315 a 24.
36. actio immanens non est actio per modum motus et viæ, sed per modum ultimæ actualitatis I 714 b 17.
37. ipsa actio immanens est perfectio et actualitas potentiæ I 715 a 7.
38. si actio immanens producit terminum, non est præcise quia immanens II 308 b 3.

39. actio immanens formaliter et pure non est de prædicamento actionis II 308 b 10.
 40. quomodo actio immanens sit virtualiter actio, licet formaliter sit qualitas II 309 a 41.
 41. actio immanens subiectatur in agente II 309 b 37; actio transiens perficit agens, effectum et passum II 309 b 40.
 42. actiones immanentes reproducentur a Deo non vitali modo II 840 b 36.
 43. quomodo specificetur actio a principio et a termino II 306 b 28.
 44. actio creativa definitur II 307 b 18.
 45. actio eductiva definitur II 307 b 20.
 46. duplex actionis ab agente emanatio II 306 a 1.
 47. actio identificatur cum motu et cum termino motus II 311 a 9, 25.
 48. in agentibus creatis actio transiens inchoative est in agente et consummative in termino seu effectu II 312 a 24.
 49. actio et passio non sunt motus distincti II 304 b 17.
 50. actio et passio non respiciunt motum tamquam genus et gradum sibi essentialem II 299 a 36.
 51. connexio inter actionem et passionem cum motu est connexio modi cum re modificata II 303 b 29.
 52. actio effecta identificatur cum motu et termino producto, sed non actio efficiens II 314 a 40.
 53. quomodo actio in agente et in passo requirantur ad consummatam rationem agendi II 314 b 10; II 315 a 34.
 54. an actio et passio sint in eodem subiecto II 289 b 28.
 55. actio subiective est in agente II 303 b 42.
 56. actio simpliciter et consummative est in passo II 315 a 44.
 57. non potest esse actio in distans II 451 b 30; II 454 a 25.
 58. an agere in seipsum sit possibile II 659 b 32.
 59. in agente immanente non est idem movens et motum primo et per se II 664 a 30.
 60. neque in actione reflexa idem agit in seipsum II 668 b 33.
 61. an et quomodo simile possit agere in simile II 669 b 6; II 670 a 24.
 62. ut actio exeat, quænam proportio requiratur inter actionem agentis et resistenciam II 680 b 5.
- VIDE:** Deus 11, 57.
 Dimanatio 3.
 Existencia 35.
 Instrumentum 11.
 Intellectus 59, 60.
 Motus 52, 78, 84, 87, 88, 89.

Mutatio 3.
 Natura 32.
 Operatio 4.
 Passio 6, 7, 8, 9.
 Potentia 19.
 Qualitas 12, 13.
 Quantitas 9, 14.
 Reactio 2, 3, 4, 5.
 Relatio 39.
 Sacramentum 3.
 Substantia 45, 46, 47, 48, 49,
 50, 51, 52, 53.
 Supernaturale 2.
 Terminus 63.
 Transubstantiatio 6.

ACTIVITAS:

VIDE: Qualitas 3.

ACTIVUM:

1. Principium activum formale („ut quo”) et effectivum seu movens („ut quod”) II 468 a 6.
2. quomodo minus activum possit debilitare virtutem magis activi II 681 b 43.

ACTUALITAS:

VIDE: Qualitas 3.

ACTUS:

1. Omne quod est extra statum possibilitatis debet esse ens in actu, sed non omne eodem modo II 65 b 1.
 2. actus secundus est actus ultimus, ad quem forma ordinatur, et est duplex: alter in essendo, alter in operando II 83 b 22.
 3. actus secundus non ordinatur ad ulteriorem actum sed solum ordinatur immediate ad suum obiectum, et ita specificatur ab illo III 79 a 24.
 4. actus sunt posteriores potentia in existendo, priores in intentione et per modum finis III 81 b 24.
 5. quid sit actuari seu habere statum actualem agendi II 662 a 18.
 6. distinguitur actus formalis et actus entitativus II 59 a 17.
 7. actus purus III 19 a 11.
 8. in quo sensu actus secundus sit finis operantis III 19 a 17.
 9. quomodo intelligendum sit axioma: Actus et potentia sunt in eodem genere II 224 b 29.
 10. actus intellectus comparativus sumitur dupliciter I 347 a 34; actus absolutus 347 b 24.
 11. si unus actus virtute continet alium, efficere potest illum determinando potentiam et dando illi virtutem, ut se moveat de uno in alium, non vero si virtute non contineat alium I 760 b 42.
- VIDE:** Forma 27.
 Potentia 10, 20, 32, 34.

Potentialitas.
Reflexio 9.
Scientia 2.
Specificare 4.
Visio 2.

ADAMUS: De ædificatione costæ Adami in mulierem II 719 a 39.

ADIACENS: De secundo adiacente, de tertio adiacente I 15 b 36.

ADIECTIVUM: I 12 b 41; relate ad connotativum et concretum I 12 b 31.

VIDE: Nomen 8.
Suppositio 30, 31.
Verbum 2.

ADVERBIUM:

VIDE: Tempus 22.

ÆGRITUDO: Quid sit I 468 b 27; II 813 b 16.

ÆQUIPOLLENTIA:

VIDE: Propositio 29b.

ÆQUIVOCA:

1. Quid sint æquivoca I 113 b 39; I 219 a 18; I 478 a 24.
 2. æquivoca æquivocata et æquivocantia I 11 b 11; æquivoca a casu et a consilio I 11 b 18.
 3. æquivocatio I 82 a 42.
 4. æquivocatio pura non datur in mentis conceptu ultimato I 478 b 23.
 5. quare æquivocatio reperiatur in vocibus seu conceptibus non ultimatis I 478 b 49.
 6. nomen æquivocum non est simpliciter unum I 479 a 28.
 7. propositio æquivoca vocatur propositio plures I 479 a 26.
 8. regulæ de æquivocis I 481 a 10.
- VIDE:* Conceptus 17, 18.

AER:

1. Aeris regiones enumerantur II 847 b 47; conditiones harum regionum II 847 b 48.
 2. aer respiratione attractus secundum Aristotelem duo habet officia III 10 b 29.
 3. de necessitate non requiritur aer ut perspicuum ad visionem, sufficit quodcumque perspicuum III 139 b 34.
 4. aer immobilis vel ædificatus in aure III 145 a 33; aer iste animatus III 145 a 43; III 148 a 1; III 148 b 32; III 149 b 1; III 150 a 42.
- VIDE:* Auditus 6.
Ignis 5, 9.
Odor 8.
Pannus.
Sonus 10, 18.
Species cognoscitiva 19, 80.
Visus 5.

RES CORINTHIUM: Quid sit II 887 b 44.

ÆSTIMATIVA:

1. Munus III 242 a 40; III 255 a 40; definitur III 255 b 22.
 2. æstimativa apprehendit res ut presentes III 256 b 44.
 3. æstimativa res insensatas presentia percipit III 263 a 24.
- VIDE:* Cogitativa 2.
Memoria 7.
Sensus 47.

ÆTAS: Cur in prima mundi ætate fuerit longior vitæ periodus II 843 a 45.

ÆTERNITAS:

1. Æternitas definitur II 374 b 22.
 2. modus æternitatis describitur II 374 b 40.
 3. indoles æternitatis accuratius describitur II 375 b 41.
 4. res non continentur in æternitate solum tamquam in causa efficiente, sed ut mensurante mensura superiori durationem rerum nondum in propria mensura existentium I 737 a 47.
 5. an potuerit mundus creari ab æterno II 477 b 28.
 6. de igne ab æterno producto II 483 b 24.
 7. de illuminatione solis ab æterno producto II 483 b 37.
 8. in quo sensu obiecta scientiæ et veritatis dicantur perpetua et æterna I 319 a 22; I 331 b 34.
- VIDE:* Creatio 12, 13.
Deus 88.
Homo 2.
Modalis 2.
Motus 2, 97, 98.
Mundus.
Successivum 3.
Tempus 41.
Trinitas 27.
Visio beatifica 5, 6.

ÆTNA mons in Sicilia II 885 b 20.

ÆVUM:

1. Ævum definitur II 374 b 34.
2. indoles ævi accuratius describitur II 375 a 23.
3. ævo mensuratur esse cuiuseunque rei incorruptibilis II 374 b 37.
4. in quo sensu in ævo possit concedi successio II 375 b 5.
5. ævum excludit omnem successionem intrinsicam II 375 b 18.
6. ens ævo mensuratum quomodo coexistat partibus temporis succedentis II 375 b 25.
7. quomodo ævum differat ab æternitate II 375 b 29.

8. unum ævum II 383 a 3.
 9. nobis ignotum est ævum superioris angelici ac æva inferiora II 383 a 16.
- VIDE:* Cælum 13.
Instans 9.
Lucifer.
Quies 6.

AGENS:

1. Quomodo agens constituatur per ipsam egressionem effectus II 314 b 41.
 2. Aristoteles de conditione agentis et passi II 544 a 11.
 3. conditiones ab Aristotele positæ ad actionem et passionem II 545 a 50.
 4. non repugnat, quod agens et recipiens actionem sint idem, tamen repugnat movens et motum esse idem II 450 a 14.
 5. quomodo agens diffundat suam virtutem II 452 b 3.
 6. agens non potest agere circa materiam sibi non subiectam II 452 b 32.
- VIDE:* Repati 2.
Resistentia 5.

AGGENERATIO:

1. Aggeneratio definitur II 547 b 24; II 720 a 2.
 2. quomodo fiat aggeneratio II 164 a 18.
- VIDE:* Nutritio 5.
Quantitas 25.

AGGREGATIO:

VIDE: Totum 16.

ALBEDO:

1. Prædominatur lux in compositione albedinis III 214 b 14.
2. de albedine in abstracto et in concreto II 643 b 9.
3. de albedine separata II 643 a 43.

ALIENATIO:

1. Quid sit alienatio I 39 b 13.
2. Alienatio non invenitur in conceptu mentis ultimato I 174 b 20.
3. In qua materia sint propositiones, in quibus fit alienatio subiecti a prædicato II 178 b 49.

ALIMENTUM:

1. Alimentum extrinsecum et remotum, intrinsecum seu propinquum III 90 b 10.
2. quomodo alimentum deducatur ad partes solidas II 748 a 27.
3. nutritiva et generativa versantur circa alimentum, sed diverso modo III 100 b 2.
4. quando alimentum sit saporosum III 233 b 42.
5. ut nutrimentale III 233 b 44.
6. informatio in novas particulas alimenti aut recessus ab illis non fit motu locali animæ, sed naturali informatione aut corruptione corporis III 422 b 27; III 425 a 26.

VIDE: Nutritiva 3.
Semen 1.
Vegetativum 5.

ALTERATIO:

1. Explicatio etymologica II 615 b 12.
2. communissime II 615 b 19.
3. strictius I 615 b 24.
4. alteratio prout est motus, definitur II 616 a 28.
5. quomodo alteratio definiatur ab Aristotele II 542 b 1.
6. alteratio non est nisi ad qualitates tertiæ speciei II 444 a 51.
7. quomodo alteratio sit ad qualitates secundas II 624 b 8.
8. ad ægritudinem vel sanitatem non est alteratio primo et per se II 625 a 50.
9. alteratio unus motus II 626 b 22.
10. unde alterationis unitas sumatur II 626 b 36.
11. continuitas alterationis triplex II 626 b 4.
12. an alteratio sit motus continuus et quomodo II 628 a 28.
13. alteratio non est in instanti II 628 b 9, 18.
14. in alteratione quomodo sint indivisibilia II 630 b 50.
15. in alteratione continua datur unus terminus adæquatus, plures inadæquati II 633 a 21.
16. alteratio quomodo terminari possit ad qualitatem, cum sit indivisibilis II 619 b 1.
17. alteratio quotuplex sit II 620 a 18.
18. simplex alteratio II 620 a 22.
19. aliæ species alterationis II 620 a 49.
20. ad quam speciem qualitatis primo et per se detur alteratio II 622 b 12.
21. an habitus et dispositiones alteratione acquirantur II 623 a 45; II 625 a 30.
22. ad potentiam et impotentiam non est alteratio II 624 a 5; II 626 a 1.
23. neque ad figuram et formam II 624 a 23.
24. alterationes spirituales et intentionales II 615 b 35, 37; II 616 b 2.
25. distantia penes magis et minus sumitur penes latitudinem participationis formæ in eodem subiecto II 643 a 10; II 649 a 10.
26. alteratio, expulsio, attractio, non fiunt a vivente eo modo, quo ab inanimatis III 40 b 14.
27. alteratio et qualitas per eam producta incipit per ultimum non esse II 634 a 32.
28. alteratio est in subiecto desinente et corrumpendo II 559 a 10.

29. alteratio immediate ante generationem extitit et virtualiter manet instanti generationis II 559 b 1.

30. alteratio est actio distincta a generatione II 262 b 3.

31. alteratio instrumentum generationis II 616 b 13.

32. eius differentia a generatione et reliquis motibus II 616 b 44.

33. quomodo productio alicuius coloris deserviat generationi II 617 b 27.

34. regulæ ab Aristotele positæ circa alterationem II 445 b 7.

VIDE: Augmentatio 6.

Beati 9.

Figura 6.

Generatio 27, 28.

Infernum.

Mixtio 17.

Motus 65.

Qualitas 17, 28.

Sol 1.

Tactus 9, 22.

AMABIMUS: Vox memorialis I 50 b 46.

AMICITIA:

1. In amicitia est ordo ad bonum, quod volo amico; ordo est in recto ad bonum, in obliquo ad amicum; bonum est terminus qui, amicus terminus cui I 666 b 13.

2. quomodo amor amicitiae respiciat amicum II 274 a 18.

AMOR:

1. Amor secundum diversas considerationes est causalitas et effectus finis II 281 a 28.

2. secundum diversas considerationes est actus elicited a voluntate et causalitas finis II 281 a 44; II 282 a 7, b 16, 45; II 285 b 33; II 287 a 17.

3. amor seu spiratio est vera dependentia ab ipso appetibili ut spirante, ratione cuius dicitur moralis motio, sed vera dependentia II 282 b 12.

4. amor in quantum spiratio, producit impulsus I 714 b 11.

5. „esse amatum” quando sit denominatio extrinseca, quando non II 281 b 31; II 287 b 30.

6. de actu amoris transeunte II 521 a 34.

7. in quo sensu amor nobilior cognitione III 407 a 41.

VIDE: Contraria 17.

Finis 34, 35, 40.

Locomotiva 8.

Visio benefica 7.

AMPHIBOLOGIA: Fallacia I 82 b 17.

AMPLIATIO:

1. Definitur I 37 a 31.

2. regulæ pro ampliatione I 37 b 38.

3. regulæ arguendi I 38 b 49.

4. fallaciae in ampliatione I 80 b 4.

ANALOGIA, ANALOGUM:

1. Quo et quomodo analogia efficiatur I 159 b 26.

1a. analogia alia quoad substantiam, alia quoad modum I 159 b 3.

1b. quamvis ratio superior sit analogia, non sequitur, quod ratio inferior non sit univoca I 160 a 4.

1c. in quo sensu analogia sint unum I 143 b 10; I 238 b 41.

1d. quomodo analogia sint universalis, quomodo non I 363 a 9.

2. quid sit analogia I 482 a 21; I 483 a 43.

3. analogia comprehendunt omnia, quæ non sunt pure univoca nec pure æquivoca I 482 b 1.

4. quomodo possunt dici species æquivocorum et distingui ab æquivocis a casu I 483 a 26.

5. analogia primo dividitur in analogiam proportionis et proportionalitatis I 483 b 37.

6. differentia inter analogiam proportionis et proportionalitatis I 513 b 9.

7. analogiæ proportionis diversa nomina I 489 b 39.

8. quomodo analogarum unitas differat ab unitate univocorum I 483 b 3.

9. definitur analogia proportionis I 484 a 22; analogia proportionalitatis I 484 a 37.

10. qua ratione hæc species analogiæ aliis nominibus vocentur I 484 b 4.

11. analogia proportionalitatis dividitur in propriam et impropiam seu metaphoricam I 484 b 38.

12. definitur propria I 484 b 40; metaphorica I 485 a 3.

13. etiam transcendentalia pertinent ad analogia I 485 b 6, 20.

14. transcendentia non constituit tertiam speciem analogiæ I 512 b 34.

15. conditiones in analogis attributionis I 486 a 25; in analogis proportionalitatis propriæ I 486 b 4.

16. ratio significata per nomen analogum in analogia attributionis et metaphoricæ necessario debet esse in uno intrinsece, in aliis extrinsece et denominative I 487 b 19; respectus tamen ad principale analogatum in membris minus principalibus esse possunt I 487 b 25.

17. ratio nomine analogo significata in analogia proportionalitatis in omnibus analogatis debet intrinsece inveniri I 488 b 36.

18. secundum unam considerationem potest adesse analogia proportionis, secundum aliam analogia proportionalitatis I 489 b 13.

19. non invenitur hæc duplex analogia

formaliter in eodem, sed altera virtualiter I 490 a 4.

20. analogia attributionis et analogia metaphorica non possunt habere unum conceptum communem, sed plures, cum unitate tamen comparationis et connotationis I 174 a 40; I 491 b 21.

21. analogia proportionalitatis propriæ possunt habere conceptum unum respectu omnium analogatorum inadæquatum et imperfectum I 492 b 49.

22. conceptus analogi proportionalitatis potest supponere pro quolibet suorum analogatorum, non vero conceptus analogi attributionis vel metaphoræ I 496 a 8.

23. analogum est universale secundum quod, et unum et abstractum secundum quod I 380 b 9; I 497 a 14.

24. an et quomodo analogum (ens) possit esse obiectum simpliciter unius scientiæ I 497 a 25.

25. analogum in abstracto repræsentat sua analogata confuse in actu, non explicite I 497 b 48.

26. analogata differunt entitative inter se differentia contenta sub eadem ratione analogata, in qua conveniunt, non extranea I 499 a 39.

27. in eo, in quo conveniunt analogata, etiam differunt, licet sub alio respectu I 499 a 47.

28. unitas proportionalitatis, quæ reperitur in analogis, reperitur etiam in univocis, sed non illa sola I 514 b 24; I 518 a 24.

29. analogia sicut et æquivoca a prædicamentis remouentur I 503 b 45.

30. analogia quomodo quis cognosceret entia, qui penetraret conceptum entis in communi I 499 b 25.

31. magnum discrimen a cognitione creaturarum a Deo I 499 b 36.

32. analogia logica et physica I 506 b 32.

33. analogia physica compatitur cum ratione generis I 506 b 33.

34. regulæ pro analogis I 11 b 27.

VIDE: Ens 8, 9, 10.

Prioritas 8.

ANALYSIS:

VIDE: Logica 4.

Resolutio.

Terminus 43.

ANALYTICA:

VIDE: Logica 7.

ANGELUS, ANGELI:

1. In quo sensu Physica agat de Deo et angelis II 8 b 30; II 16 b 43.

2. in quo sensu angeli habeant naturam, in quo non II 185 a 6.

3. conceptus noster de angelis in quo

sensu proprius et in quo improprius I 173 b 49; I 174 a 26.

4. an natura angelica sit apta ad essendum in multis I 332 a 18.

5. modus individuationis est intrinsecus naturæ angelicæ, non secundum conceptum naturæ ut natura est, sed ut irreceptibilis I 416 b 21.

6. quando concipimus angelum ad modum rei corporeæ, non attribuimus ei conditiones rei corporeæ, sed ad instar rei corporeæ apprehendimus ipsum sine individuatione I 418 b 41.

7. angeli neque compositionem habent ex materia neque ordinem ad illam I 401 b 12.

8. quid sit potentialius et quasi materiale in his substantiis I 403 a 24; radix distinctionis in his substantiis I 403 a 35.

9. species angelica est subicibilis et prædicabilis I 410 a 43.

10. species angelica potest concipi ut universalis et ut species prædicabilis I 414 a 41.

11. repugnantia ad plura individua in natura angelica non est secundum omnia prædicata naturæ, sed præcise secundum irreceptibilitatem in materia I 415 a 38.

12. singularitas et individuatio non pure pertinet ad constitutionem essentialem angeli I 418 a 20.

13. unde resultet diversa species in angelis I 825 a 30.

14. quomodo angeli contrarios actus suscipiant I 539 a 47.

15. angelus non est circumscriptive in loco I 630 b 18.

16. angelus est in loco æquivoce cum corpore I 632 b 32.

17. angelus non est proprie distans I 633 a 18.

18. angelus non quandatur, sicut nec ubicatur I 636 a 4.

19. durationes inferiores non causantur a superiori nec subiciuntur ei sicut motus inferiores subiciuntur motui cæli I 636 a 44.

20. angeli non habent motus naturales a superiorum motu causatos I 636 b 3.

21. quali motui angeli sint subiecti II 16 b 20.

22. in quo consistat differentia inter existentiam angeli et corporis II 145 b 28.

23. de motu locali angeli II 297 b 15.

24. angelus movet cælum II 361 b 35; II 520 b 39.

25. angeli suo imperio movent cælum II 309 b 23; II 362 a 13.

26. angeli conceptione intellectus cælos movent III 425 b 17.

27. quomodo angelus sit in loco II 345 b 30; II 350 a 35; II 369 a 43; III 58 a 31.

28. quantum et quid possit virtus angelica, valde nobis occultum est II 361 b 32.
29. cur angeli dicantur incorruptibiles II 372 a 8.
30. angelus potest esse in convexo cœli empyrei II 369 a 35.
31. angelus non potest fundare distantiam positivam immediate in se II 369 b 20.
32. angelus potest vincere motus peculiare quorumcumque corporum erga locum II 364 a 9.
33. angelus non potest facere vacuum II 363 a 9, 40.
34. non est proportionatum naturæ angelorum mutare ordinem elementorum mundi II 363 a 15.
35. angeli non possunt facere aliquid in universo corporeo nisi applicando activa passivis II 363 a 23.
36. esse angeli mensuratur ævo II 374 b 37.
37. existentia angeli nec formaliter nec virtualiter divisibilis est II 379 b 39.
38. quomodo angelus se moveat II 432 5.
39. quid, si in quolibet instanti designato crearetur angelus II 430 b 25.
40. angelus per motum discretum transire potest ab extremo ad extremum II 409 b 25.
41. de productione infinitorum angelorum II 483 a 23.
42. an angeli esse communicare possit corpori III 35 a 13.
43. obiecta non agunt effective in intellectum angeli I 673 a 32.
44. quomodo salvatur respectu intellectus angeli obiectum motivum I 677 a 21.
45. quomodo species angeli sine mutatione representationis novum obiectum representent, quod ante non existebat et nunc incipit existere I 606 a 8.
46. species, quas habent angeli de futuro, non possunt representare futura per terminationem ad illa in seipsis, sed ut continentur in causis I 736 b 43.
47. angelus etsi in ipso sit aliud essentia sua, aliud intelligere suum, tamen primum obiectum sui intelligere est eius essentia, et ideo simul et eodem actu utrumque intelligit I 742 b 13.
48. quomodo in angelis sit iudicium I 151 a 6; I 155 a 41; I 246 a 53.
- 48a. angelus sine probatione videt rem probatam et sine illatione rem illatam I 756 a 39.
49. cognoscere minorem et conclusionem non solum simul, sed etiam eadem indivisibili cognitione principii et conclusionis, solum est luminis angelici I 765 b 1.
50. angeli utuntur signis, quia eminenter habent discursum I 688 b 33.
51. in angelis et substantiis separatis non est necessarius conceptus reflexus I 742 a 26.
52. quomodo angelus cognoscat accidentia propria, et quomodo accidentia in alia substantia I 723 b 19.
53. angeli habent rationem speciei pro cognitione sui III 190 b 23.
54. accipiunt certitudinem experimentalem ex superiore causa infundente species III 195 b 16.
55. describitur cognitio experimentalis in angelo, et in quid cognitio angeli ultimo resolvatur III 173 a 35.
56. quomodo angelus causare possit in phantasia apparitiones III 268 a 43; III 270 b 10.
57. neque angelus potest attingere modum illum sacramentalem, quo Christus est in Eucharistia III 287 a 33.
58. angelus ex eo, quod per modum operantis applicatur corpori, acquirit ubi quoddam III 294 b 47; III 308 b 32.
59. non indiget intellectu agente III 300 b 5.
60. angelus habet tam amplam capacitatem passivam sicut noster intellectus III 319 b 35.
61. angelus intelligit quidditates multo intimius quam nos III 327 a 20.
62. quomodo angelus cognoscat individuationem III 327 a 28.
63. longe dispar est ratio de speciebus angelicis et nostris III 334 a 22.
64. angelus non potest deservire alteri angelo per modum speciei impressæ III 358 a 20.
65. substantia angeli per se non potest esse species expressa III 366 b 5, 24.
66. intellectus angeli penetrative cognoscit III 367 a 29; III 368 b 34; III 369 a 18.
67. quomodo fiet angelis supernaturalis cognitio III 367 b 40.
68. quomodo angelus se habeat in divisione et negatione III 368 a 6.
69. in quo sensu angelus possit mutare iudicia sua de rebus III 389 a 21.
70. angelus simul cognoscit essentiam divinam, essentiam suam et alia III 375 a 26.
71. angelus videt humanitatem in Christo subsistere et existere, sed non videt subsistentiam aut existentiam II 148 b 9.
72. angeli moventur per contactum virtutis II 416 b 19.
- VIDE: Cœlum 26, 26a.
Dæmon 1.
Deus 1.
Generatio 7.
Individuatio 57.
Intellectus 9, 36, 41.
Iudicium 5.

- Natura 27.
Quantitas 50.
Reproductio 3.
Singularis 10.
Ubi 11, 36.
Vacuum 12.
- ANIMA:
1. Libri de anima non sunt integer tractatus, sed pars quædam tractatus de corpore animato III 4 a 34.
2. libri intulantur „de Anima” ex eo, quia anima est principium, quo constituitur ens animatum III 4 b 27.
3. Aristoteles tradit definitionem animæ III 6 b 31; III 7 a 14, b 5.
4. anima exercet triplex genus causæ respectu corporis III 8 a 54.
5. dari animam III 12 b 47.
6. duplex definitio animæ III 13 a 1.
7. est „actus primus” III 13 a 44.
8. explicatur particula „corporis phisici” III 13 b 46.
9. quomodo formæ inanimatæ, et quomodo anima dicatur „actus corporis organici” III 14 b 12.
10. quid „organicum” III 14 b 36.
11. particula „et” in secunda definitione animæ sumitur distributive III 22 b 27.
12. utraque definitio essentialis est III 23 a 25.
13. ordo ad corpus seu materiam est intrinsecus animæ III 24 a 7.
14. secunda definitio differt a prima III 24 b 30.
15. anima intellectiva etiam in quantum intellectiva est actus corporis organici III 27 b 2.
16. quomodo terminet creationem, quomodo generationem III 35 a 27.
17. anima in se incorruptibilis, etsi modo corruptibili informet III 35 b 47.
18. anima dicitur esse actus corporis animati, h. e. corporis per eam constituti III 20 a 14.
19. anima ut informans et ut graduans seu elevans III 20 a 37.
20. anima non dat esse distinctum a gradu corporeitatis et substantiæ III 20 b 14.
21. anima de se non est nisi actus primus III 21 a 20.
22. explicatur secunda definitio animæ III 21 b 30.
23. particula „vivimus et sentimus” etc. loquitur de nobis viventibus III 22 b 21.
24. particula „potentia vitam habentis” III 16 b 42.
25. animam esse actum primum probatur III 18 a 32.
26. anima non est temperamentum qualitatum III 18 b 29.
27. anima esse actum perfectissimum in linea actus primi, non in linea ipsius actus secundi III 18 b 42.
28. anima est separabilis ab omni actu secundo divisive, non collective, et per hoc distinguitur a formis inanimatis III 19 a 38.
29. tres animæ III 38 b 12.
30. unde hæc divisio sumatur III 41 a 18.
31. anima non est motor corporis ut quod, sed ut quo III 37 b 14.
32. anima rationalis an sit analogice anima III 44 a 15.
33. anima intellectiva dicitur simpliciter anima III 44 b 34.
34. anima rationalis corporea est ut quo formaliter, ut quod spiritualis III 46 b 17.
35. esse disparem rationem de differentiis specificis et animabus (continentia) III 48 a 41.
36. definitur anima vegetativa III 85 a 32.
37. animæ animalium perfectorum quomodo educantur de potentia materiæ III 56 b 43.
38. anima rationalis indivisibili modo in loco III 58 a 31.
39. anima non comparatur ad materiam ut ad locum III 58 a 43.
40. anima tota in qualibet parte materiæ, licet non totaliter II 722 a 27; III 58 b 10.
41. quomodo anima respiciat partes diversas organicas III 59 b 29.
42. differentia inter animas animalium imperfectorum et perfectorum III 60 a 24.
43. anima humana quamvis quoad individuationem dependeat a corpore, tamen substantia animæ est independens in esse a corpore III 287 a 10.
44. anima seipsa est intelligibilis, sed non pro omni statu III 288 a 15.
45. anima non dependet a materia in fieri, ergo neque dependet a corpore in sui conservatione III 288 a 25.
46. anima humana est vera et substantialis forma corporis, et est in se spiritualis III 288 b 42.
47. anima non est totus et integer homo III 289 b 1.
48. animæ rationales multiplicantur ad multiplicationem corporum III 290 b 9.
49. anima non est immortalis speciali beneficio Dei vel miraculoso, sed connaturali III 291 a 45.
50. quomodo anima subsistat III 292 b 19.
51. in quo anima humana differat ab omnibus aliis formis substantialibus III 292 b 31.
52. quomodo existentia animæ communicatur composito III 293 a 45, b 20.

53. similitudo inter animam humanam et Verbum III 293 b 37; III 294 a 14.
54. de unione animæ et corporis III 294 a 25.
55. quomodo anima humana præbeat corpori gradus inferiores corporei et sensitivi III 295 a 23.
56. anima humana tantæ capacitatis est radicaliter, quantæ ipse intellectus formaliter III 320 b 2.
- 56a. quomodo unio animæ ad corpus corporalis sit II 722 a 10.
57. quomodo anima rationalis possit recipere accidentia corporalia II 761 a 31.
58. quomodo esse animæ sit esse hominis II 130 a 4.
59. in quo sensu humana anima dici possit forma materialis II 86 a 40.
60. anima humana entitative spiritualis, informative et virtualiter corporea II 586 a 14.
61. anima rationalis habet quidem subsistentiam, qua potest existere ut quod, licet in statu unionis de facto non subsistat ut quod, sed ut quo II 89 b 45.
62. quomodo animæ rationali conveniat subsistentia II 128 b 30.
63. anima rationalis non habet completam nec incompletam subsistentiam II 129 b 22.
64. quomodo anima rationalis sit dependens a materia et materialis, quomodo non II 114 b 20.
65. cur anima rationalis informare possit corpus II 520 b 18.
66. quomodo operationes animæ rationalis dependeant a corpore II 181 b 4.
67. propter quid anima rationalis uniatur materiæ, et quid inde acquirat II 117 b 31.
68. qualis perfectio producat in anima ex eo, quod unitur corpori III 294 b 7.
69. Deus non creat animam rationalem sine habitudine ad corpus et sine infusione in illo II 118 a 2.
70. anima rationalis a generante est dispositiva tantum II 118 a 5.
71. quomodo homo generans attingat animam II 560 b 1.
72. anima rationalis non educitur ex potentia materiæ II 88 b 35.
73. quid requiratur, ut sufficienter probetur, quod esse animæ absolute non potest dependere a materia II 89 a 32.
74. potentiæ materiæ, quæ passive recipit animam, correspondet naturale actuum, non quidem producens substantiam animæ, sed uniens materiæ, scil. generans II 90 a 16.
75. quid si anima creatur impedita emanatione intellectus III 72 b 37.
76. status informandi animæ est connaturalior quam status separationis III 288 b 50.
77. separata anima non manet esse compositi III 294 a 5.
- 77a. status animæ separatae non est connaturalis animæ II 181 b 39; non tamen est violentus, sed præternaturalis III 289 a 3.
78. in anima separata remanet inclinatio naturalis ad suum corpus II 79 a 45.
79. anima separata inclinatur ad unionem cum materia, sicut leve inclinatur ad locum sursum II 111 b 35.
80. anima separata dicitur habere speciem sui per intellectum agentem radicaliter sumptum III 311 b 35.
81. quomodo anima separata possit intelligere singularia corporea III 330 b 25; III 335 a 40.
82. in anima separata vis motiva distincta ab intellectu et voluntate non est ponenda III 425 b 10.
83. vis motiva est intellectus practicus ut habens efficacem conceptionem imperii III 425 b 30.
84. anima separata vitaliter se movet in loco III 423 b 38.
85. contactu virtutis movetur III 424 a 30.
86. potest aliquem motum localem producere in corpora, licet multo debiliorem naturaliter quam angeli III 424 a 38.
87. anima separata accipit a Deo expeditionem vis motivæ III 424 b 16.
88. potest perfici virtute divina, ut fortius moveat corpora et ut etiam dæmones cohibeat III 424 b 31.
89. sicut in hac vita divinitus aliquando communicatur raptus, quo intellectio independentem a phantasmatibus fiat, ita anima aliquando elevat se cum corpore virtute motiva non organica, quæ ad illam cognitionem sequi potest III 425 a 8.
90. in quo sensu anima sit pars movens II 464 b 10.
- VIDE:** Divisibilitas 4, 5, 6, 8.
Forma 65.
Incarnatio 24.
Intellectus 32a.
Intellectus agens 9, 13.
Natura 24, 25, 33.
Organizatio 3, 5.
Philosophia 11.
Potentia 25, 26, 27, 28, 34.
Semen 3.
Sensus 36a.
Sympathia.
Ubi 11.
Unio 9.
Universale 23.

ANIMALIA:

1. Tres gradus in animalibus III 258 a 43.
2. Aristoteles ostendit animalibus sensus tactus et gustus esse simpliciter necessarios III 278 a 18.
3. simpliciter solus tactus est necessarius III 278 b 14.
4. corpus animalis non potest esse simplex III 278 a 41.
5. solummodo animalia respirantia edunt vocem III 223 a 17.
6. animalia exsanguia carent voce III 223 a 19.
7. motus progressivus animalium quomodo et cur sit motus naturalis II 177 b 20.
8. elevatio pedis in animali II 365 a 1.
9. de animalibus imperfectis producuntur perfectiora II 208 a 38.
10. animal infinitum repugnat II 321 a 38.
- VIDE:** Divisibilitas 9, 10, 11.
Generatio 7.
Odoratus 8, 9.
Semen 7, 15.
Sensus 44, 47.
Tactus 29, 30.
Vegetativum 9, 10, 11.

ANNIHILATIO:

1. In quo annihilatio consistat III 282 b 28.
2. quomodo et quando res annihilatione desinat II 436 b 19.
3. annihilatio explicatur et a corruptione distinguitur II 601 b 46.
4. annihilatio non omnibus modis II 602 b 25.
5. nulla creatura potest attingere annihilationem II 603 a 19.
6. res, quæ ex suppositione ab æterno creata est, non potest annihilari nisi in tempore II 479 b 8.
- VIDE:** Corruptio 2.
Creatio 9.
Eucharistia 4.
Materia 59.

ANTECEDENS: I 22 b 9.**ANTEPRÆDICAMENTA:**

1. Indoles I 475 b 31.
2. quot sint I 475 b 39.
3. ratio et divisio primi antepredicamenti I 476 a 3.
4. ratio secundi I 476 a 40.
5. tertii I 476 b 6.
6. divisio tertii I 476 b 20.
7. ratio et regulæ quarti I 476 b 46; I 477 a 5.

ANTICHRISTUS: Quomodo Deus possit producere speciem representantem antichristum futurum, prouti erit in se I 736 b 22.

ANTIPERISTASIS:

1. Quid sit II 665 a 33.
2. in antiperistasi vere intenditur qualitas II 665 b 7.
3. causa huius intensionis II 666 a 44.
4. effectus ex antiperistasi nascentes II 667 b 18.

ANTIPHERON: Quomodo vidisse narretur III 142 b 31; III 143 a 31.

APOCATASTASIS: omnium II 834 b 15.

APPARITIONES: Quomodo explicentur nonnullæ apparitiones in Eucharistia vel circa corpus Christi observatæ I 740 b 23.

VIDE: Angelus 56.
Phantasia 13.
Spiritus animales 2.

APPELLATIO:

1. Quomodo appellatio definiatur apud grammaticos, quomodo apud dialecticos I 39 b 36.
2. recta appellationis acceptio I 179 b 19.
3. dividitur appellationem realem et appellationem rationis I 40 a 26.
4. alia appellatio formalis et expressa, alia virtualis et æquivalens I 181 a 14.
5. regulæ appellationis I 40 a 39.
6. variatio appellationis I 451 b 7; I 452 a 3.
7. variatur appellatio (exemplum) I 398 a 43.
8. fallaciæ in appellatione I 81 a 18.
9. exempla pro illicita variatione appellationis I 368 a 31; I 381 a 43.
- APPETITIVUM:** Invenitur in omni animali, etiam imperfecto III 43 b 7.

APPETITUS:

1. In quo appetitus fundetur II 206 a 36.
2. quomodo se habeat appetibile ad appetitum II 206 a 33.
3. innatus appetitus et elicitus II 78 a 12.
4. a quo appetitus accipiat denominationem II 78 a 35.
5. appetitus innatus quid sit III 384 a 18.
6. appetitus innatus non est appetitus ardui III 384 a 22.
7. appetitus innatus debet esse directus ab aliquo dirigente ipsum in finem II 277 a 19.
8. prima motio finis debet esse in appetitum se dirigentem in finem II 277 a 24.
9. appetitum elicited dari in animalibus ostenditur III 378 b 17; III 380 a 5, b 21.
10. quid sit appetitus monstratur III 378 b 34; III 379 a 2.
11. appetitus inclinatur in res apprehensas III 261 a 18.
12. appetitus est inclinatio totius naturæ III 250 b 26.

13. appetitus mediate movetur a phantasia III 250 b 31.
14. ratio præteriti vel præsentis non faciunt distinctionem in appetitu III 257 a 6; III 261 a 20.
15. potentia inclinans eiusdem universalitatis est atque apprehendens III 381 a 25.
16. quomodo appetitus est ad formam III 381 a 28.
17. distinctio in appetitum rationalem et sensitivum III 381 b 39.
18. appetitus sensitivus distinguitur in irascibilem et concupiscibilem III 381 b 42.
19. appetitus concupiscibilis et irascibilis sunt duæ potentia realiter et specificè inter se distinctæ III 382 b 14.
20. concupiscibilis et irascibilis esse potentias realiter distinctas etiam ex eo elucet, quia distincta organa et temperamenta habent III 384 a 40.
21. appetitus irascibilis originatur a concupiscibili et terminatur ad concupiscibilem III 385 a 18.
22. irascibilis et concupiscibilis appetunt executionem, sed diverso modo III 385 a 33.
23. passiones concupiscibilis et irascibilis diversæ et contrariæ III 384 b 7.
24. concupiscibilis regulatur sensu communi et phantasia, irascibilis autem æstimatoria III 250 b 39; III 384 b 28.
25. quomodo irascibilis ordinatur ad concupiscibilem III 385 b 24.
26. irascibilis simpliciter excellentior concupiscibili III 385 b 11.
27. quomodo apprehensio se habeat ad appetitum III 386 a 14.
28. appetitus sensitivus in homine participat aliquid libertatis III 257 a 41.
29. appetitus sensitivus ab intellectu per imperium movetur et ex illa motione per imperium rationis et motionem imaginativæ in appetitum sequitur aliqua qualitas, quæ ex motu locali cordis consequitur III 419 a 22.
30. quomodo in appetitu sensitivo circa diversa obiecta non possunt dari simul diversi motus gaudii et tristitiæ I 815 b 31.
- VIDE*: Locomotiva 2, 3, 7, 8.
Materia 45, 79, 84, 85, 86.
Notitia 16.
Potentia 46.
Sapor 10.
Virtus 6.
- APPLICATIO**: duplex II 502 a 5.
- APPREHENSIO**: Quomodo et sub quo respectu faciat differre potentias appetitivas II 274 b 17; simplex apprehensio I 5 b 43.
- VIDE*: Veritas 9.
- APPROXIMATIO**:
1. Approximatio inter movens et mobile: formalis = immediatio suppositi II 451 b 11; virtualis = immediatio virtutis II 451 b 14.
 2. quomodo requiratur approximatio moventis ad mobile II 452 a 1.
 3. cur requiratur approximatio agentis ad passum II 452 b 24.
 4. non requiritur essentialiter, sed naturaliter II 455 a 22.
 5. suppleri approximatio potest a Deo II 455 a 20.
- AQUA**: Ex una aqua plures fiunt et iterum congregantur II 838 b 27; II 839 b 8.
- VIDE*: Odor 8.
Odoratus 8, 9.
Sonus 10.
Zahories.
- AQUATILIA**: De organo auditus aquatiliū III 148 b 32.
- ARDUUM**: Quid sit bonum arduum III 383 a 7.
- ARGUMENTATIO**:
1. Definitio argumentationis I 22 b 5.
 2. species argumentationis I 22 b 15; argumentatio rationalis, conditionalis, causalis I 23 a 1; argumentatio bona et mala I 23 a 28.
 3. argumentatio et consequentia idem sunt I 198 a 27.
 4. argumentatio = consequentia = recta dispositio præmissarum ad inferendum I 250 a 24.
- ARITHMETICA** et Geometria cur et quomodo distinguantur I 825 a 37.
- VIDE*: Numerus 9.
- ARS**:
1. Regulæ artis et regulæ prudentiales I 257 a 36.
 2. quæ opera cadant sub regulatione artis I 257 b 5.
 3. definitio artis I 257 a 27.
 4. artes liberales I 257 b 13.
 5. quomodo artes liberales dicantur artes I 259 b 17.
 6. differentia inter artes, quæ versantur in exteriori materia, et Logicam I 267 a 44.
 7. aliæ artes pertinent ad partem animæ practicam, aliæ ad speculativam I 227 a 37.
 8. quomodo sit de contingentibus, quomodo non I 259 a 30.
 9. perfectio in arte I 284 a 5.
 10. quomodo opera artificiosa sint a principio intrinseco, et quomodo non II 173 b 1.

11. ars non potest facere virtute propria formam substantialem II 186 b 7.
 12. forma artis nullo modo potest esse principium per se motus II 185 b 28.
 13. formæ artificiales non possunt habere naturalem virtutem ad agendum II 187 a 7.
- VIDE*: Logica 26, 33.
Speculativum 3.

ARTERIA VOCALIS: III 223 a 35.

ARTIFICIALIA:

1. Quid sit genus in artificialibus I 111 a 31; I 216 b 2.
 2. naturalia et artificialia non pertinent ad idem genus I 111 a 38; I 216 b 23.
- VIDE*: Natura 31.

ASCENSUS:

1. Ascensus et descensus in argumentatione I 60 a 35 et 43.
2. quotuplex sit descensus et ascensus I 60 b 32.
3. copulativus et disiunctivus, copulatus et disiunctus I 60 b 34.
4. de modo resolvendi terminos per ascensum et descensum I 61 a 26.
5. ascensus disiunctivus I 198 b 3.
6. cur in ascensu et descensu stet diversitas motus solum propter diversitatem termini a quo II 393 a 18.

ASSENSUS:

1. Non potest voluntas impedire visionem obiecti posito lumine illustrante illud et oculis apertis I 764 a 34.
 2. concessis præmissis et stante bonitate consequentiæ intellectus directe necessitatur quoad exercitium conclusionis; indirecte tamen potest impediri a voluntate, ne cogitet de præmissis I 763 b 18.
- VIDE*: Iudicium 2, 4, 6, 10.
Præmissæ 5, 6, 10, 13.
Scientia 1, 40.
Voluntas 16.

ATABULUS II 864 b 48.

ATTENTIO: Quomodo et cur attentio ad unam operationem impediatur aliam II 261 b 30.

AUCTORITAS: non est modus sciendi I 18 b 8.

AUDITUS:

1. Organum auditus habet duplicem functionem: accipere species et elicere sensationem III 146 b 23.
2. ubi resideat potentia auditiva III 146 a 3.
3. convenienter vis auditiva ponitur in nervis acusticis III 147 a 5.
4. probabilius densitas corporis non impedit traiectionem specierum intentionalium

auditus, licet oppositum etiam sit probabile III 147 a 41.

5. triplex medium in auditu III 147 a 14.
 6. aër internus III 148 a 1.
- VIDE*: Echo 4.
Species cognoscitiva 81.

AUGMENTATIO:

1. Quomodo de augmentatione agatur in libris de Generatione et Corruptione et in libris de Anima II 536 b 7; II 537 b 5.
 2. augmentatio definitur II 719 b 47.
 3. largo modo II 723 b 11.
 4. augmentatio a nutritione distincta II 403 b 8, 40; II 404 a 40, b 35; II 724 b 8.
 5. indoles augmentativæ virtutis II 157 a 38.
 6. quomodo augmentatio differat ab alteratione et generatione II 542 b 45.
 7. quomodo fiat augmentatio II 543 a 4.
 8. in argumentatione viventis duas intercedere mutationes II 543 a 51.
 9. cur in animali habeat terminum II 158 b 10.
 10. regulæ ab Aristotele positæ circa augmentationem II 445 b 7.
 11. augmentatio, nutritio, respiratio non sunt propriæ passiones II 466 a 17.
 12. quomodo acquisitio maioris quantitatis pertineat ad vivens III 40 b 25.
 13. cur aliquæ partes non crescant, aliæ tamen semper crescant II 749 a 38.
 14. quomodo vivens maneat idem tempore augmentationis II 749 b 40; II 750 a 21; II 751 b 14.
 15. augmentatio non durat toto tempore vitæ II 738 b 34.
 16. quando proprie animal dicatur augeri II 740 a 20.
 17. in quo sensu augmentatio sit motus continuus et successivus II 742 a 14; II 743 b 42.
 18. conditiones requisitæ in augmentatione II 746 b 44.
 19. an per augmentationem partes proportionales augeantur II 746 b 47.
 20. quomodo partes augeantur, et quomodo partes resolvendæ emittantur II 748 b 11.
 21. cessante augmentatione non est superflua potentia augmentativa III 94 a 4.
 22. explicatur, quid sit virtus augmentativa III 95 a 4.
- VIDE*: Nutritiva 7.
Quantitas 51, 54.
Vegetativum 2.
- AURICULA** præcisa unitur iterum animali II 838 b 30; II 839 b 33.
- AURIS**:
1. De fabrica auris III 144 b 45.
 2. organum auditus debet omni motu et

sonu carere sicut organum visus omni colore et luce III 145 a 37.
3. de malleolo et stapede III 145 b 12.
4. nervi acustici III 145 b 41.
5. indisposito organo auditus intra tympanum fit sonus III 145 b 36.

AURUM:

1. Inter omnia metalla eminet aurum II 887 b 49.
2. sol generat aurum in visceribus terræ II 251 b 35.
3. fabula de auro liquato II 843 b 37.
VIDE: Sol 3.

AUXILIUM: Sufficiens et efficax II 495 b 19.

B

BARALIPTON: Modus syllogisticus primæ figuræ I 64 b 2.

BARBARA: Modus syllogisticus primæ figuræ I 64 b 1.

BAROCO: Modus syllogisticus secundæ figuræ I 64 b 6.

BEATI, BEATITUDO:

1. Indoles beatitudinis II 308 b 27.
2. beatitudo in actu secundo cognoscendi consistit, non in aliquo termino producto III 196 b 6.
3. in statu glorificationis non habebit anima istam dependentiam a phantasmatis III 333 a 25.
4. in beatis remanebit intellectus agens III 303 b 22.
5. in beatitudine non est deficientia in principio volente II 664 a 23.
6. beatitudo necessitans voluntatem non est beatitudo materialiter sumpta III 401 b 34.
7. in quo solo casu beatitudo materialis necessitet voluntatem III 402 a 26.
8. beatitudo materialis est solus Deus III 402 a 30.
9. in corporibus beatorum non est alteratio II 618 a 43.
10. beatorum corporum locutio in cælo explicatur II 618 b 1.
VIDE: Cælum 51, 52, 53.
Iudicium 14.
Voluntas 5.

BILIS flava, atra, pituita II 731 a 32.

BOCARDI: Modus syllogisticus tertie figuræ I 64 b 7.

BONITAS, BONUM:

1. Commune seu universi non est bonum extraneum II 365 a 14.

2. inclinatur aliquid magis in bonum proprium, ut distinguitur contra alienum, non contra bonum commune III 87 a 32.
3. nulla inclinatio particularis potest vincere inclinationem ad bonum commune II 362 b 42; II 362 b 32.
4. bonitas moralis admittit latitudinem, utpote non determinatis regulis alligata sicut ars, sed iuxta circumstantias arbitrarie I 777 a 14.

VIDE: Finis 1, 3, 4.
Pars 28.
Peccatum 2.
Universum 3.
Vacuum II.
Voluntas 2, 17.

BRUTA:

1. Bruta habent iudicia, sed sine indifferentia, et ex instinctu naturali I 699 b 42.
2. bruta sunt disciplinabilia I 720 a 44.
3. bruta utuntur signis I 685 b 4.
4. in brutis non fit cognitio per comparisonem neque est necessaria III 264 a 13.
5. quomodo in brutis una potentia cognoscat aliam III 249 a 9.
6. in brutis non est necesse ponere, quod sensus interiores cognoscunt reflexe suos actus III 132 a 22.
7. bruta habent imperium non formaliter, sed materialiter III 419 a 32.
8. bruta non agunt propter finem II 287 a 24.

VIDE: Phantasia 15.
Ridere.
Signum 15, 16.
Vegetativum 12.
Visus 7.

C**CADAVER:**

1. Quale est agens principale cadaveris III 34 a 41.
2. an omnia cadavera sint eiusdem speciei III 34 a 39.

VIDE: Cælum 48.

CAIN: Signum Cain quale fuerit I 719 a 6.

CALIDUM, CALOR:

1. Calidum definitur II 805 b 10.
2. calor non est primum principium operandi, sed tamquam instrumentum substantiæ III 65 a 31.
3. calor agit ut instrumentum in virtute formæ substantialis II 561 a 28.
4. effectus principalis et instrumentalis caloris III 47 a 33.

5. calor et primæ qualitates sunt instrumenta vitæ vegetativæ III 88 b 13; III 96 a 9.
6. in generatione fiunt effectus excedentes calorem et primas qualitates III 88 b 41; III 95 b 27.

7. calor in animali non est distinctus specie a calore ignis, neque est potentia vitalis etiam in animali III 89 a 33.
8. calor non dicitur vitalis aut cælestis ratione alicuius intrinseci, sed ex ordine ad causam aliquam extrinsecam III 93 a 31.

VIDE: Nutritiva 1.
Odor 7.
Sapor 5.
Tactus 21.

CAMESTRES: Modus syllogisticus secundæ figuræ I 64 b 5.

CANIS: Canis cadens e turri, qui moritur in medio II 406 a 31, b 32; II 407 a 7; II 440 b 26; II 441 a 14.

CAPILLI: Semper crescunt II 749 a 41.

CAPRÆ saltantes II 857 b 40.

CAPUT abscissum cur aliquando saltus faciat, et corpus palpitet III 60 b 31.

VIDE: Divisibilitas 10.
Sensus 44.

CARITAS:

1. Quid caritas addat super amorem communiter dictum II 279 b 20.
2. caritas se extendit ad omnia diligibilia I 830 b 22.
3. caritas non excidit, sed perficitur III 393 b 22.

VIDE: Christus 23.
Habitus 29.

CASUS:

1) *In Logica:*
1. Casus rectus et obliquus I 14 b 41; I 15 a 2.

2. differentia inter casum obliquum et rectum I 119 b 2; I 223 b 20.

3. ratio casus obliqui I 121 a 36; I 224 b 49.

4. an casus obliqui nominis habeant conceptus eiusdem rationis cum recto I 119 a 39; I 223 b 16.

5. cur casus nominum distinguant conceptus essentialiter I 730 a 6.
6. casus obliqui minus apti ad rationem subiecti vel prædicati I 121 a 15.

2) *In Philosophia naturali:*

7. Casus quid sit II 510 b 2.

8. an dentur revera effectus casuales II 512 b 14.

CATEGOREMATICUM:

VIDE: Terminus 18, 48.

33. — IO. A S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

CAUSA:

1. Agere de causis quomodo spectet ad Metaphysicum, quomodo ad Physicum II 166 b 23.

2. causæ cuiuslibet consideratio in quibus consistat II 223 a 43.

3. quomodo de causa investigandum sit, quid sit causa in actu primo II 197 a 23.

4. conditiones causæ II 198 a 38.

5. plena causæ definitio II 198 b 36.

6. per qualem influxum ratio causæ explicetur II 199 b 37; II 200 b 13.

7. qualis sequela sit de ratione causæ II 200 a 16.

8. qualis dependentia sit de ratione causæ II 200 a 31.

9. causa distinguitur a principio et elemento II 197 a 37.

10. quænam distinctio requiratur et sufficiat inter causam et causatum II 203 b 4.

11. quotuplex sit causa II 200 b 42.

12. in quo causa sit analogæ, in quo non II 201 b 20; II 202 a 11; II 203 b 45.

13. conditiones requisitæ communiter ad causandum II 204 a 29.

14. in quo sensu causa est prior suo effectu et distincta ab ipso II 204 a 34.

15. in quo sensu causa sit perfectior suo effectu II 204 b 35.

16. quomodo in specie causa efficiens sit perfectior suo effectu II 205 b 8; quomodo causa finalis II 205 b 33.

17. qualis causa sit potior suo effectu II 103 a 32.

18. causæ sibi invicem sunt causæ II 76 a 11; II 209 b 19; an causæ eiusdem generis II 209 b 30; II 210 a 34; an causæ diversi generis II 209 b 32; II 210 a 34, b 35.

19. secundum quas combinationes valeat hoc principium II 211 a 19.

20. causæ sunt sibi invicem causæ vel quantum ad esse vel quantum ad causalitatem II 211 a 15.

21. „Causæ ad invicem sunt causæ”; hoc axioma explicatur II 40 b 15; II 138 b 8.

22. in illo axiome „causæ sibi invicem sunt causæ” non habetur circulus formalis I 784 b 38.

23. „causa cause est causa causati” quomodo sit intelligendum II 212 a 18.

24. „nil causat seipsum”; solum active i. e. efficienter non potest aliquid causare suum esse II 76 a 9.

25. causa et effectus quomodo sint simul natura, quomodo non II 207 a 23.

26. sufficit, quod omnes causæ simul sint perfectiores effectu, non altera tantum II 208 b 45.

27. quomodo totum etiam per accidens sit perfectius sua causa materiali II 207 b 38.

28. causa remota et proxima qualis sit I 787 a 46.
 29. quod aliqua causa non convertatur vel convertatur cum effectu formaliter et proxime, potest triplici modo considerari I 787 b 8.
 30. causa totalis quid sit II 213 a 42.
 31. quid sit requisitum ad causam totalem, quid non II 221 a 15.
 32. causa adæquata quid sit II 213 a 45.
 33. causa per accidens explicatur II 509 b 43.
 34. omnis causa per accidens reducitur ad aliquam causam per se II 511 a 20.
 35. quomodo causa universalis producat effectum proprium causæ particularis III 297 b 21.
 36. explicantur causæ extrinsecæ et intrinsecæ I 20 b 30, 35; II 41 b 3.
 37. describitur quomodo causæ intrinsecæ causent II 207 a 11.
 38. causæ intrinsecæ sunt principia extrinsecæ rei faciendæ, non tamen sunt peculiariora principia rei mobilis ut talis II 52 b 1.
 39. Causæ intrinsecæ non distinguuntur a causato entitative II 107 b 40.
 40. causa materialis definitur II 223 b 4.
 41. actus primus causandi materialiter II 223 b 35.
 42. in quo consistat causalitas causæ materialis II 226 a 45.
 43. quomodo constituatur materia causa in actu primo II 226 b 24.
 44. ad munus causæ materialis non requiritur, quod existentia præcedat II 598 b 7.
 45. conditiones ad causandum II 229 b 45.
 46. quomodo requiratur existentia in causa materiali tamquam conditio ad causandum II 230 a 8.
 47. causa materialis est causa realis realitate potentiæ recipientis esse, non realitate actualitatis proprii esse II 76 a 23.
 48. in quo sensu causa materialis sit causa intrinseca II 228 b 7.
 49. formam recipi accidentarium est materiæ prædicabiliter, sed non prædicamentally II 229 b 7.
 50. realitas materiæ est realitas entis in potentia, non entis in actu II 230 b 17.
 51. causare materiæ non est causare actualitatis, sed potentialitatis II 230 b 30.
 52. proportio inter causam materialem et formalem II 231 a 35.
 53. indistantia seu approximatatio inter materiam et formam II 231 a 39.
 54. quæ indistantia non est idem ac unio II 231 a 42.
 55. effectus causæ materialis II 231 b 4.
 56. quomodo causa materialis causet formam II 231 b 45.
 57. quomodo materia limitet formam II 232 a 7.
 58. materia causat formam eo modo, quo dependet ab illa II 232 b 7.
 59. causa materialis est ita imperfecta, quod non solum non ponit formam extra causas, sed ad hoc causat formam, ut ponatur materia ipsa extra causas II 67 a 2.
 60. qualis sit determinatio causæ materialis ab aliis causis, ex quarum concursu dependet in causando II 231 a 6.
 61. an et quomodo materia prima aliquid causalitatis habeat in reliquis causis materialibus II 230 a 20.
 62. causalitas causæ materialis et formalis non est sola unio II 114 a 15.
 63. causalitas causæ formalis II 234 a 40; II 235 b 31.
 64. causalitas formæ in actu primo II 233 a 26; II 236 a 17.
 65. causalitas formæ in actu secundo II 233 a 26; II 236 a 17.
 66. conditiones formæ ad causandum II 236 b 8.
 67. quomodo existentia requiratur pro causa formali ad causandum II 236 b 18.
 68. ordo formæ ad alias causas II 236 b 41.
 69. quomodo causa formalis causalitatem exerceat in materiam II 237 b 30; II 238 b 21.
 70. quomodo causa formalis definiatur ab Aristotele II 240 b 12.
 71. in quo sensu causa formalis sit causa intrinseca, in quo extrinseca II 238 b 25.
 72. causalitas causæ formalis distinguitur a causalitate causæ efficientis II 263 a 39.
 73. effectus formæ II 237 a 27.
 74. quomodo causa formalis sit effectus, quomodo causa generationis II 203 b 38.
 75. in quo consistat causalitas formalis extrinseca II 246 b 13.
 76. causæ exemplares quid sint et quid non I 319 a 42.
 77. describitur indoles et ratio causæ obiectivæ seu specificativæ I 672 b 47.
 78. dantur causæ efficientes II 247 b 24.
 79. definitur causa efficiens II 248 a 22.
 80. quomodo distinguatur causa efficiens a natura II 249 a 37.
 81. disparitas inter indolem causæ efficientis et personalitatis II 220 a 25.
 82. Aristoteles loquebatur de efficiente supponente materiam II 249 b 24.
 83. causa efficiens est primum in executione, finis primum in intentione II 249 b 2.
 84. causa secunda non est primi ordinis, licet sit primi generis II 249 b 14.
 85. quomodo causalitas causæ efficientis sit actio II 264 b 28.

86. formalissima ratio causalitatis efficientis est ponere extra causas II 265 a 38.
 87. actio dicit ordinem ad effectum, ad passum, ad agens II 265 b 43.
 88. modus operandi causæ efficientis physice et moralis II 508 b 36.
 89. divisio causæ efficientis II 249 b 40.
 90. causa per se et per accidens II 249 b 41.
 91. causa principalis et instrumentalis II 249 b 45.
 92. plures divisiones causæ principalis II 249 b 47.
 93. S. Thomas omnes divisiones causæ efficientis reducit ad quatuor, scilicet perfectiens, preparans, adiuvans, consilians II 250 a 41.
 94. divisiones non proprie causæ efficienti convenientes II 250 a 23.
 95. proprie ad causam efficientem pertinet ratio principalis et instrumentalis II 250 a 29.
 96. de causa morali II 250 a 35.
 97. causa instrumentalis quomodo distinguatur a causa principali II 514 a 11.
 98. causa instrumentalis qualem effectum respiciat II 514 a 23; II 515 a 23; II 516 b 16.
 99. propria et formalis ratio causæ instrumentalis II 515 b 43.
 100. causa instrumentalis elevari debet motione aliqua prævia II 518 b 14.
 101. causæ instrumentales et principales, sed subordinatæ, quomodo differenter se habeant II 504 a 1.
 102. due causæ efficientes totales, quarum una est increata, altera creata, possunt continere eundem numero effectum, secus, si ambæ sunt creatæ II 215 a 28; II 219 b 1.
 103. causa efficiens et effectus non eodem tempore et non secundum idem possunt in se mutuo causare II 212 b 20.
 104. quomodo finis sit causa sui II 212 b 37.
 105. dependentia causæ secundæ a causa prima tum quoad substantiam operis tum quoad modum I 314 a 5.
 106. causa secunda non operatur nisi mota et applicata a prima II 494 a 37.
 107. quomodo causa creata, quomodo increata transcendentaliter respiciat effectum II 207 a 34.
 108. ex eo, quod causa causativa est, non sequitur subiectio ad aliam causam, sed ex eo quod causa limitata est I 408 b 7.
 109. quando unus effectus est productus ab una causa sufficiente, si alia causa sufficiens superveniat, non de novo producit illum, sed novo modo versatur circa illum I 605 a 28.
 110. omnes causæ creatæ, quæ coordinantur inter se, sunt capaces casus et fortunæ II 510 b 19; causa prima in nullo subdatur fortunæ aut casui II 510 b 21.
- VIDE:** Actio 13.
 Conditio 2.
 Dispositio 7.
 Elementum 3.
 Ens rationis 10.
 Existentia 2, 3.
 Finis 10, 13, 21, 22, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 38, 39.
 Idea 5, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16.
 Impressio.
 Intellectus 69.
 Materia 60, 75, 76.
 Motio 1.
 Motivum 2, 3.
 Obiectum 19, 21, 22, 23, 24, 29, 32, 33, 36.
 Operatio 2.
 Phantasma 7, 11, 12, 13.
 Præmissæ 3, 4, 5, 6, 7, 8.
 Principium 2, 10.
 Reduplicativa 4.
 Relatio 12, 16, 33.
 Sacramenta 1, 6.
 Sapor 5.
 Scientia 30.
 Significare 2.
 Signum 3, 27.
 Sonus 3.
 Species cognoscitiva 55.
 Specificare 1.
 Totum 12, 19.
 Trinitas 24.
 Universale 3.
- CELANTES:** Modus syllogisticus primæ figuræ I 64 b 3.
CELARENT: Modus syllogisticus primæ figuræ I 64 b 1.
CEREBRUM:
 1. Frigidum et humidum III 138 a 33.
 2. cellule cerebri sensibus internis deservientes III 251 b 44.
VIDE: Cor 1, 2, 3.
 Homo 5.
 Odor 11.
 Sensus 44.
 Visus 2.
- CERTITUDO:**
 1. Definitur I 803 b 20.
 2. certitudo formalis seu causata et certitudo obiectiva seu causans I 803 b 27.
 3. triplex certitudo I 803 b 43.
 4. in scientia una sola est certitudo, certitudo intrinseca veritatis; in opinione autem vel fide est duplex formido, alia intrinseca respectu veritatis, alia extrinseca respectu

probabilitatis vel credibilitatis, et ita potest tolli una manente alia I 806 a 44.

VIDE: Intellectus 14.
Scientia 7, 38.
Theologia 5.

CESARE: Modus syllogisticus secunda figurae I 64 b 5.

CHARACTER:

1. Character sacramentalis II 518 a 36.
2. character sacramentalis est signum I 654 b 49; I 656 b 29.

CHILUS: II 731 b 11.

CHIRURGUS dicit vulnera circularia tardius sanari I 798 b 48.

CHOLERA: II 731 a 32; ad nutrimentum non apta II 731 a 46.

CHRISTUS:

1. Humana natura subsistit in Verbo II 566 a 24.
2. unio ad subsistentiam Christi fuit substantialis in natura humana II 566 a 44.
3. quomodo subsistentia Verbi potest immediate terminare naturam corpoream III 293 b 29.
4. subsistentia Verbi, licet spiritualis, potest supplere subsistentiam corporis III 35 a 3.
5. quid si humanitas dimitteretur a Verbo III 73 a 3.
6. in quo sensu Christus sit creatura II 753 a 18.
7. quomodo accidentia sint in Christo II 759 a 3.
8. non habet propriam subsistentiam, sed propriam singularitatem II 770 a 20.
9. in humanitate Christi individuatio naturalis II 778 b 37.
10. non dicimus humanitatem communicatam verbo, sed Verbum humanitati II 780 a 2.
11. communicabilitas naturae ad personam non obstat singularitati II 786 a 3, b 22.
12. esse in praedicamento solum convenit ratione naturae, quae in Christo creata est in quantum homo I 537 b 4.
13. Christus ut homo creatura I 41 a 3; I 180 b 24; I 181 a 29; falsum: „Christus est homo aeternus” I 41 a 23.
14. Christus vocatur leo I 172 b 30; I 175 a 26.
15. quomodo Christus cognitione creata cognoscat infinita II 326 a 6.
16. de infusa scientia Christi I 765 b 11.
17. de distinctione scientiae infusae in Christo I 819 b 42; I 824 b 16.
18. anima Christi infinitas simul cogitationes attingere potest III 321 b 13.

19. in Christo simul fuit cognitio visionis beatae, infusae et acquisitae III 375 a 22.
20. in Christo non est deficientia in principio volente II 664 a 25.
21. libertas et peccatum in Christo I 432 a 25.

22. de plenitudine gratiae Christi I 434 a 12.

22a. quomodo Christus de sua passione letatus sit et tristatus I 815 a 35.

23. an in Christo fuerint duo actus caritatis II 694 b 30; II 796 a 3.

23a. quomodo Christus non contineatur a loco I 630 a 31.

24. Christus moritur I 41 b 3.

24a. corpus Christi extensive est in caelo, sacramentaliter in Eucharistia II 354 b 12.

25. Christus habet caelum non pro carcere, sed pro gloria II 359 a 37.

26. de apparitionibus Christi, quae sanctis factae narrantur II 359 a 42.

27. Christus apparuit Paulo II 355 a 10; II 359 a 10.

28. Christus resurrexit inviolato lapide, ad discipulos intravit ianuis clausis II 351 b 13; in nativitate exiit clauso utero B. V. Mariae II 351 b 9.

29. corpus Christi mortuum et vivum est idem numero ratione suppositi III 34 a 18.

30. de descensu Christi ad inferos III 423 a 3, 19, b 45.

31. de modo existendi corporis Christi in caelo II 365 b 9.

32. de ascensu corporali Christi in caelum II 365 b 21; II 369 a 21.

33. humanitas Christi instrumentum coniunctum II 514 a 6.

34. mors et passio Christi operantur instrumentaliter nostram salutem II 522 a 15, b 16, 32.

35. actiones Christi infiniti valoris II 316 a 28.

VIDE: Sacramentum 2.

CIBUS:

1. An homines plures dies vel annos viverint sine cibo II 738 b 24.
2. omnis cibus quamvis delicatus humido radicali est impurius II 740 b 12.

CIENCIA TOMISTA: I praef. ix.

CIRCIUS: II 864 b 47.

CIRCULARIS:

VIDE: Motus 57, 68, 97.

CIRCULUS:

1. Circulus in demonstrando explicatur et potest esse duplex I 783 b 25.
2. circulus difformis I 783 b 40; circulus uniformis I 783 b 43.
3. unice circulus formalis et uniformis re-

probatur, non autem materialis et difformis I 783 b 48; II 213 a 16.

4. circulus non committitur in definitione scientiae I 792 a 8.

5. neque in probabilibus potest committi circulus formalis I 785 b 6.

CIRCUMSCRIPTIO LOCALIS: Indoles describitur II 354 b 14.

VIDE: Locus 31, 32.

CIRCUMSTANTIAE:

VIDE: Conditio 1.

CAELUM: 1. An et quomodo Philosophia naturalis agat de caelo II 12 a 39.

1a. materia caelestis et sublunaris quomodo sint diversae speciei I 405 a 28.

2. caelum primum locans et ambiens II 339 b 2; II 341 b 25.

3. a caelo derivatur virtus conservativa locati II 341 b 24.

4. caelum est incorruptibile II 81 b 3; II 372 a 8.

5. quomodo caelum, licet incorruptibile, sit physice mutabile II 12 b 16.

6. quomodo caelo conveniat ratio naturae II 182 b 45.

7. in caelo non est resistentia ad motum ex parte medii II 368 a 38.

8. extra caelum non est motus naturalis ratione gravitatis vel levitatis II 369 a 14.

9. naturalis caeli locus II 197 a 5.

10. servato ordine universi ultra caelum nullum corpus potest augescere nec supra universum protendi II 151 b 2; II 153 b 44.

11. corpora caelestia praecipuum ordinem universi immutare possunt II 363 b 28.

12. caeli suscipiunt contraria, non quidem corruptiva sui, sed contrarios motus locales et contraria loca I 539 a 44.

13. esse caeli mensuratur aeo II 374 b 37.

14. caelo naturale est influere in haec inferiora ut primum alterans II 183 a 12.

15. caelum est causa generationis in istis inferioribus II 183 a 21.

16. caelum est causa universalis I 313 b 28, 45; II 673 a 17; causa superior II 696 b 4; causa universalis et remota II 696 b 26.

17. applicatio in causas inferiores dispositivas est a caelo III 415 a 41.

18. caelum etiam imprimit aliquid in causas per se operantes III 415 a 48.

19. virtus caelestis principalis virtus mineralis II 887 b 12.

20. an caelum efficiat mixtum II 832 a 22, 29.

21. a primo motu caeli omnis motus inferior dependet I 636 a 36; II 361 b 10; II 362 a 37; II 365 a 29; II 382 b 9.

22. quid efficiat diversa constellatio caeli (casus!) II 512 b 29.

23. caelum in duplici sensu principium passivum II 183 a 24.

24. quomodo caelum etiam active posset resistere II 183 a 38.

25. remota intelligentia movente caelo cessatio motus non erit violenta II 183 a 42.

26. caelum respectu angeli instrumentum dicitur I 778 b 5.

26a. corpus caeli subordinatur motui angeli III 419 a 19.

27. motus caeli II 449 b 44.

28. motus cordis assimilatur motui caeli II 449 b 41.

29. quando cessabit motus caeli II 183 b 10.

30. quies caeli quomodo sit naturalis II 183 b 1.

31. caelestes influxus occulti II 882 b 12.

32. post diem iudicii cessabunt influentiae et motus caeli II 362 b 2.

33. quibus sphaeris caelum constet II 847 a 26.

34. de caelo empyreo II 847 b 13; III 189 a 1.

35. quomodo caelum empyreum sit natura II 184 b 22.

36. quomodo caelum empyreum sit in loco et quomodo moveatur II 347 b 38.

37. an caelum empyreum sit immobile II 320 b 25.

38. addensatio autem et rarefactio in caelis non datur II 618 a 34.

39. caelum empyreum non lucet II 806 b 37.

40. in caelo non est alteratio stricte dicta II 618 a 25.

41. caelum supplet virtutem generantis II 594 b 16.

42. plures formae inanimatae quandoque producuntur a caelo II 594 b 19.

43. caelum est causa aequivoca horum inferiorum III 297 b 26.

44. virtus caeli sufficit in animalibus, quae ex putredine generantur III 297 b 33.

45. generatio procedit ex virtute caeli quae non desinit esse II 258 a 9.

46. virtus caeli non desinit esse II 258 a 9.

47. quomodo caelum sit causa viventium II 208 a 18.

48. caelum formam cadaveris in materia producit II 217 a 10; III 34 a 45.

49. virtus caelestis influxum habet super actiones intentionales III 266 b 36; III 267 a 6.

50. caelum habet qualitates tangibiles positive et per se III 119 a 36.

51. in caelo oculi beatorum videbunt III 139 b 39.

52. quomodo in caelo species intentionales auditus deferantur III 147 b 26.

53. quomodo vox beatorum feratur per cœlum III 217 b 8.

VIDE: Angelus 30.
Forma 64.
Generatio 46.
Materia 4.
Motus 111, 112.
Species cognoscitiva 57.
Tempus 13.
Ubi 34.

COGITATIVA:

1. Quid veniat nomine cogitativæ III 242 b 35.
2. non est alia potentia ab æstiativa, sed istamet ut participans ex coniunctione ad intellectum aliquem modum discursus circa singularia III 245 a 44; III 257 a 26.
3. unde cogitativa in homine habeat quamdam eminentiam II 261 b 4.

COGNITIO:

1. De natura cognitionis III 102 b 11; III 103 a 30.
2. describitur unio assimilativa, quæ cognitione fit inter cognoscens et cognitum III 182 a 28; III 189 b 41.
3. cognoscencia non solum sunt id, quod in se sunt, sed possunt fieri alia a se III 104 a 1.
4. Aristoteles explicat illud „anima est omnia” III 276 a 40.
5. immaterialitas radix cognitionis III 104 a 11.
6. cognitio non procedit partialiter a potentia, partialiter ab obiecto, sed est partus et egressio vitalis a potentia animæ III 104 b 10.
7. potentia cognoscitiva fecundatur ab obiecto sicut mater a patre III 104 b 34.
8. unio obiecti ad potentiam III 183 a 20; III 185 a 33.
9. causa efficiens, obiectiva, formalis, instrumentalis cognitionis I 9 a 24.
10. cognoscibile vel scibile non sequitur ad ens, ut in se absolute sumitur, sed comparative ad potentiam cognoscitivam I 679 a 23.
11. essentialis differentia cognitionis sumitur ex obiecto ut motivo et specificativo et cognoscibili I 747 a 15.
12. actus cognoscitivus non specificatur ab ipsa entitate speciei, sed ab obiecto in ea contento III 185 b 45.
- 12a. terminus autem cognitionis ex natura sua non petit esse intra potentiam cognoscens III 197 b 4.
13. aliud est cognoscere rem aliquam directe, aliud proprie vel distincte III 323 b 22.
14. quatuor sunt, quæ in intellectu concurrunt ad cognitionem I 712 a 28.

15. actus cognoscendi in intellectu distinguitur ab ipso obiecto cognito et a specie impressa et expressa I 712 a 24; III 197 a 25.

16. cognitio reflexa seu indirecta in qua consistat II 33 b 10.

17. cognitionis actus quomodo elicere doceat Logica, quomodo non I 264 b 24.

18. cognoscere componendo et dividendo I 5 b 46.

19. tres sunt propositiones Philosophi: 1) connaturalis modus procedendi est a notioribus et certioribus quoad nos ad ea, quæ sunt notiora secundum se; 2) magis confusa nobis sunt prius nota; 3) ab universalibus ad singularia oportet procedere II 20 b 19.

20. in gustu et tactu non sufficit ad cognitionem contactus physicus et applicatio localis III 191 a 27.

VIDE: Amor 7.

Ens 3.
Ens rationis 17.
Eucharistia 6.
Experientia 2, 3.
Facere cognoscere 1, 2.
Idea 7, 15.
Instinctus.
Intellectus 33, 33a, 36, 39, 41.
Manifestatio 1.
Medium 2.
Notitia 4, 6, 7, 16, 17, 19.
Obiectum 9, 10, 11, 12, 13.
Phantasma 8, 12.
Potentia 40, 41, 42, 43.
Præmissæ 11, 12.
Reflexio 11.
Relatio 55, 58.
Sensus 6, 13, 23, 24, 25, 41, 62, 63.
Signum 17, 18, 19, 51, 52, 66.
Species cognoscitiva 24, 25, 30, 32, 33, 68, 85, 86, 87.
Tempus 25.
Universale 20, 26.
Voluntas 9.

COGNOSCIBILITAS:

VIDE: Ens rationis 8.
Immaterialitas.

COLOR:

1. Duæ definitiones Aristotelis III 198 b 2.
2. quid sit extremitas perspicui III 198 b 22; III 200 a 32.
3. color dicitur extremitas in genere qualitatis, non quantitatis III 199 a 22.
4. est quædam deficientia perspicui III 199 b 3.
5. color fit, quatenus perspicuum terminatur opacitate III 199 b 29.

6. color est quasi qualitas quædam, in quam desinit perspicuitas facta terminatione opaci III 200 a 8.

7. coloris definitio finalis III 200 a 32.

8. quomodo color etiam in interiore parte corporis datur III 200 b 3; III 202 a 37.

9. explicatur secunda definitio Aristotelis de colore III 200 b 45; III 201 b 7.

10. explicatur, quomodo sit extremitas III 202 a 10.

11. colores permanentes III 202 b 24; III 208 b 46.

12. colores apparentes II 861 b 9; III 202 b 18; III 207 b 25.

13. color in mixtis resultat ex concursu qualitatum elementarium, quæ in mixto sunt virtualiter III 199 b 37.

14. mixtum habet opacitatem, quæ admiscetur perspicuo III 203 a 30.

15. quod pure perspicuum est non est corpus terminatum respectu visus III 203 a 33.

16. ignis et terra quomodo se habeant ad colorem III 203 a 47.

17. diversi et contrarii colores ex calore et frigore oriuntur III 203 b 29.

18. quomodo color requirat lucem III 208 b 10, 36.

19. colores a luce distingui III 207 a 41.

20. quomodo colores a luce dependeant III 208 b 36.

21. color a luce neque recipit entitatem neque visibilitatem intrinsecam III 208 b 33.

22. color visibilis per se III 209 a 32; quomodo color sit visibilis III 213 a 6.

23. colores oriuntur ex mixture qualitatum elementarium præsertim perspicuitatis et opacitatis III 207 b 12.

24. quomodo se habeant color, lux, perspicuum III 204 b 10.

25. color est lux quædam quodammodo obscurata ex admixtione opaci III 209 b 22.

26. quomodo color moveat diaphanum III 209 b 42.

27. quomodo concurrant color et lux in efficienda visibilitate III 210 b 27.

28. comparatio coloris cum aliis sensibilibus III 213 a 40.

29. quomodo color sit participatio lucis III 214 a 18.

30. quomodo resultent colores apparentes III 214 b 17.

VIDE: Lux, 7, 8, 10.
Oculus 6.

COMETÆ:

1. Earum generatio II 851 b 34.
2. materia II 852 b 24.
3. causa efficiens II 853 a 10.
4. color II 853 a 33.
5. figura II 853 b 1.

6. motus II 853 b 26.
7. significatio II 853 b 50.
8. locus II 854 a 42.
9. tempus II 854 a 45.

COMMUNE: Quid requiratur, ut aliquid sit commune multis I 361 a 28.

COMPARATIO:

VIDE: Sensus 19, 20.
Signum 19.

COMPENETRATIO:

1. Compenetratio definitur II 353 b 28.
2. compenetratio corporum cur naturaliter repugnet II 353 a 40.

VIDE: Impenetrabilitas.
Rarefactio.

COMPONERE, COMPOSITIO, COMPOSITUM:

1. Compositio metaphysica et physica I 399 a 36; III 31 b 45.
 2. quomodo compositum physicum causetur a materia et forma II 232 b 38.
 3. cur physice compositum denominetur materiale et corruptibile II 81 a 3.
 4. compositio metaphysica est rationis, sed cum fundamento in re I 342 b 5.
 5. compositio cognoscitiva I 5 b 46.
 6. componere formaliter et componere secundum formale suum I 160 b 32.
 7. fallacia compositionis I 82 b 23.
- VIDE*: Intellectus 77, 79.

CONCEPTUS:

1. Conceptus naturali representatione tendunt ad obiecta sua I 274 a 20; I 284 a 19.
2. quomodo in conceptu representetur prædicatum et subiectum et copula I 156 b 23; I 247 b 17.
3. conceptus est naturalis expressio sui principii I 108 a 31; I 214 a 20.
4. numquam respectu eiusdem apprehensiva et simplex notitia est clara et obscura I 156 b 46; I 247 b 39.
5. alius formalis, alius obiectivus I 291 a 5.
6. conceptus proprii vel improprii ex parte rei representatæ et ex parte modi representandi I 174 a 23.
7. accurata declaratio, quomodo conceptus sit signum formale I 695 b 21.
8. conceptus seu notitia ut qualitas informativa est fundamentum relationis, ut obiective significans est signum formale et de prædicamento relationis I 654 b 42.
9. conceptus habet duplicem formalitatem II 243 b 14.
10. conceptus potest duplici modo esse cognitum ut quod II 244 a 46.
11. conceptus est perfectior specie impressa II 208 b 28.

12. conceptus intuitivus et abstractivus I 10 b 24.
 13. ultimus et non-ultimus I 10 b 41; I 172 a 12.
 14. conceptus vocis non ultimus non solum vocem repræsentat, sed etiam significationem eius I 747 b 23.
 15. ad formandum conceptum non ultimum de voce sufficit cognoscere illam quoad an est I 748 a 27.
 16. si ignoretur vocem esse significativam quoad an est, conceptus de illa in mente ignorantis erit ultimus I 748 a 36.
 17. conceptus termini æquivoci est tantum unus conceptus non ultimus I 748 b 39.
 18. conceptus ille non ultimus termini æquivoci repræsentat unam significationem et representationem naturali vocem ordinatam ad plures res significatas per plures impositiones I 749 a 35.
 19. in casu, quo vox deponitur a sua significatione, quomodo resse habeat circa conceptum ultimum et non ultimum I 749 b 21.
 20. reflexus et directus I 11 a 5.
 21. conceptus directus et reflexus specie differunt I 744 b 38.
 22. conceptus rei singularis vel communis differt penes modum tendendi ad eadem objecta III 329 b 10.
 23. conceptus rei universalis et singularis opposito modo se habent III 329 b 14.
 24. conceptus significant idem apud omnes, quando sunt circa idem obiectum et eodem modo formati I 748 b 3.
 25. quomodo in conceptu creato habeatur unitas, et quomodo distinctio respectu ad obiectum repræsentatum I 696 a 19.
 26. conceptus seu species expressa retinet rationem medii, quantum sufficit ad rationem signi I 696 a 42.
 27. conceptus creati semper inferiores sunt obiecto suo I 695 b 40.
VIDE: Æquivoca 4, 5.
 Alienatio 2.
 Angelus 51.
 Idea 3, 4, 5, 6.
 Logica 40, 49.
 Ordinatio.
 Qualitas 13.
 Reflexio 2, 3, 8, 9, 10.
 Signum 70.
 Singulare 4, 7, 7a, 11.
 Transcendentia.
 Ultimum - non ultimum 2.
 Universale 12.
 Vox 9, 10, 11, 12, 13, 14.

CONCILIIUM:

1. *Constantinopolitanum III*: III 290 b 38.
 2. *Ephesinum*: Natura humana realiter et intrinsece unitur Verbo II 110 b 20.

3. *Lateranense V*: Anima rationalis est forma hominis II 57 a 38; II 181 a 34; III 27 a 44; III 290 a 4.
 4. *Senonense*: Quomodo motioni divine resisti possit II 507 a 20.
 5. *Tridentinum*: Inspirationi divine possumus resistere II 507 a 18; III 398 b 28; gratia dicitur infundi in anima II 96 a 16.
 6. *Viennense*: Sub Clemente V. definit animam humanam esse veram hominis formam II 57 a 39; II 181 a 34; III 27 a 43; III 289 a 7.

CONCLUSIO: In syllogismo I 63 b 9.

- VIDE**: Discursus 2.
 Præmissæ 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.
 Principium 22.
 Propositio 44.
 Syllogismus 4.
 Theologia 5, 10.

CONCRETUM:

1. Concretum et abstractum quomodo significant formam I 12 b 36; I 394 a 18.
 2. concretum non dicit quidditatem aliquam resultantem, sed ipsam formalem quidditatem accidentis habentem subiectum ut a se denominatum I 398 a 13.
 3. ratio concreti vel abstracti pertinet quasi ad modum essendi vel ad statum ipsius accidentis I 102 a 6.
 4. quomodo prædicetur concretum de subiecto I 102 b 18.
 5. de prædicatione in concretis substantialibus I 103 b 37.
 6. concretum relate ad connotativum et adiectivum I 12 b 31.
VIDE: Abstractum.
 Accidens 6.
 Definitio 17, 20, 22, 24, 25.
 Prædicatio 11.
 Quantitas 18.
 Sensus 2, 55.

CONCUPISCIBILE: quid sit requisitum, ut habeatur concupiscibile III 382 b 45.

VIDE: Appetitus 18-26.
 Voluntas 2.

CONCURSUS DIVINUS:

1. Deus non concurrat tamquam prima causa materialis vel formalis II 492 a 41.
 2. nulla partialitas in concursu divino ponenda est II 490 b 44.
 3. implicat, quod aliqua creatura operetur sine concursu causæ primæ II 491 b 30.
 4. quomodo Deus concurrat alio modo quam creatura II 492 a 2.
 5. *concursum simultaneum* non est aliud quam actio causæ secundæ ut dependens a prima II 261 a 24.
 6. concursus simultaneus causæ primæ

est necessarius ad quoscumque effectus causæ secundæ II 488 b 36.

7. quomodo iste concursus identificetur cum concursu causæ secundæ II 489 a 30; II 491 a 41.

8. quomodo actio causæ secundæ sit causata a prima et posterior illa II 492 b 38.

9. concursus simultaneus ad actus vitales et liberos II 492 a 15; ad actus peccaminosos II 492 a 27.

10. in quo subiecto concursus simultaneus sit II 493 a 14.

11. *concursum prævium* (physicus) II 495 a 10.

12. quid nomine concursus physici et prævii intelligatur II 493 a 40.

13. quomodo sit qualitas II 499 b 42; II 501 a 34.

14. effectus formalis concursus prævii II 501 b 7; II 502 a 37; II 504 b 1.

15. quod concursus prævius requiritur ad omnem actionem causæ secundæ II 494 a 34.

16. causæ secundæ antecederet ad actionem indigent motione prævia causæ primæ II 495 a 40.

17. concursus prævius invenitur apud S. Thomam II 493 b 22.

18. concursus divinus per quamdam sympathiam et morale imperium II 495 a 1; II 497 a 1; per assistentiam extrinsecam II 497 a 1.

19. non sufficit moralis motio II 499 a 6.
VIDE: Deus 36.
 Motio 1.
 Potentia 49, 50.
 Substantia 52.
 Voluntas 21, 22.

CONDENSATIO:

VIDE: Cælum 38.
 Rarefactio 1, 2, 3, 4, 5.

CONDITIO:

1. Conditiones et circumstantiæ quomodo influant actiones causarum secundarum II 504 a 13.
 2. conditio sine qua non excluditur a ratione causæ II 199 a 11.

CONDITIONALIS PROPOSITIO:

1. Quid sit I 54 a 10.
 2. omnis conditionalis vera necessaria est, omnis falsa impossibilis I 54 b 15; conditionalis significans concomitantiam et conditionalis illativa I 54 b 5, 23.

CONDITIONATUM CONTINGENS: Quomodo respectu ipsius detur decretum divinum determinans I 737 b 48.

CONFLAGRATIO MUNDI:

VIDE: Universum 5.
 Vacuum 13.

CONNOTATIVUM:

1. Quid sit I 12 b 15.
 2. relate ad concretum et adiectivum I 12 b 31.
VIDE: Abstractum.

CONSCIENTIA:

1. Quid sit III 343 a 33; III 344 a 8.
 2. non exigit distinctam potentiam ab intellectu III 343 a 34.

CONSECRATIO: De verbis consecrationis I 397 a 23.

CONSECUTIO:

1. Quid sit II 428 a 34.
 2. non potest ex se facere extensionem II 428 a 30.

CONSEQUENS: I 22 b 11.

CONSEQUENTER se habere localiter quid sit II 388 b 9.

CONSEQUENTIA:

1. Quid sit I 59 a 10; I 196 a 44; I 197 a 37; I 250 a 24.
 2. consequentia bona et mala, non vera et falsa I 23 a 28; I 59 a 32; I 196 a 20; hæc divisio est essentialis, licet analogia I 196 a 40.
 3. consequentia materialis et formalis I 59 b 3.
 4. forma consequentiæ I 59 b 23.
 5. non est idem consequentia et argumentum I 197 a 11.
 6. consequentia seu conclusio I 63 b 9.
 7. de legibus bonæ consequentiæ I 75 a 21.
 8. defectus consequentiæ I 76 b 46; I 77 b 11; defectus intrinseci I 77 a 30; defectus extrinseci I 77 a 34; defectus proprii I 80 a 18.
VIDE: Inductio 4, 5, 7, 8, 11.

CONSERVATIO extrinseca et intrinseca II 838 b 38.

CONSILIANS dat agenti formam, per quam agit II 250 b 12.

CONSTANTIA in propositionibus I 39 a 23.

CONSUETUDO:

1. Non solum invenitur in hominibus, sed etiam in brutis naturali instinctu operantibus I 720 a 39.
 2. sicut multiplicatio ipsa actuum non se habet libere ad generandum habitum, sic neque ad constituendam consuetudinem licet ipsi in se liberi sint I 720 b 18.

CONTACTUS: Aristoteles de contactu inter agens et passum II 543 b 15.
VIDE: Cognitio 20.
 Sensus 34.

CONTIGUUM:

1. Quid sit contiguum I 570 a 32; II 353 b 23; II 388 b 16; II 410 a 29.
2. corpora non instantanee disiunguntur aut copulantur II 364 b 6.
VIDE: Sensus 34.

CONTINERE: Unum alterum potest continere formaliter, virtualiter, formaliter eminenter III 45 b 5.

CONTINUUM ET CONTINUITAS:

1. Quid sit continuum II 388 b 19; II 410 a 28.
2. in continuo sunt partes proportionales II 417 a 21.
3. in continuo sunt indivisibilia II 417 a 43.
4. continuum non constat ex solis indivisibilibus II 410 b 1; II 427 a 38.
5. quomodo omnes partes in continuo servant divisibilitatem, nec tamen addant infinitatem II 430 a 38.
6. in quo sensu nullum continuum valeat seipsum movere II 450 b 25.
7. an divisione continui fiat novum corpus II 729 b 22.
8. continuitas I 294 a 27.
9. continuitas in genere quantitatis et unitatis substantialis, et in ratione homogenei III 38 a 6.

VIDE: Deus 37.
Indivisibile 6, 9.
Motus 39, 40.
Numerus 8, 11, 24.
Tempus 10.
Unio 7.

CONTRADICTIONE ET CONTRADICTIONE:

1. Quomodo contradictio debeat fieri in propositionibus pluralis numeri de termino communi copulato I 188 b 12; de termino communi distributivo I 188 b 37.
2. quomodo quando terminus stat confuse I 189 b 28.
3. quomodo in terminis numeralibus I 190 a 14.
4. quomodo assignanda sit contradictoria in propositionibus de termino singulari I 186 a 1.
5. quomodo in propositionibus de futuro contingenti I 186 a 8.
6. quomodo in propositionibus de termino communi I 186 b 4, etiam incompleto I 186 b 47.
7. quomodo in propositionibus de termino complexo I 190 b 9.
8. quomodo in propositionibus, quae significant unionem copulae pro tota aeternitate I 192 a 19.
9. quomodo in propositionibus hypotheticis I 192 b 32.

10. quomodo quacumque propositione data fiat contradictio I 46 a 27.

11. ex contradictoria ut ex principio oriuntur aliae oppositiones I 185 a 40.

12. quaelibet propositio est capax contradictionis I 185 b 35.

13. contradictoria de eodem secundum diversas rationes verificari possunt I 341 b 17.

14. lex contradictoriarum qualem sensum habeat I 186 a 23.
VIDE: Necessitas 7.
Oppositio 6, 7, 14, 19.

CONTRARIA, CONTRARIETAS:

1. Contrarietas sumi potest dupliciter II 402 b 37.

2. ex quo contrarietas originetur II 808 b 11.

3. In quo specialis contrariorum repugnantia consistat II 808 b 37.

4. quid sit contraria sub eodem genere maxime distare I 184 b 20; II 810 a 5.

5. quomodo negatio universalis in propositione contraria destruat oppositum I 184 b 40.

6. ex oppositione contraria formaliter non infertur oppositum contradictoria I 185 a 9.

7. quomodo in formis substantialibus non inveniatur contrarietas proprie dicta II 810 a 31.

8. prima contrarietas tripliciter sumitur II 46 a 4.

9. ad primam contrarietatem requiritur et sufficit, quod in substantia suscipiatur et ab ipsa substantia causetur II 48 b 15.

10. conditiones primorum contrariorum II 46 b 29.

11. forma et privatio in communi non dicunt aliquam primam contrarietatem in existendo, sed in praedicando II 48 b 4.

12. an contraria in gradibus intensis possint esse simul II 812 a 10; II 815 a 44.

13. actus vitales contrarii nullo modo simul esse possunt II 815 a 18; simul II 815 a 44.

14. contraria quomodo includant oppositionem contradictoriam et privativam II 816 a 37.

15. contraria remissa qualem contrarietatem habeant II 818 a 13.

16. quomodo habitus vitii et virtutis, erroris et scientiae et opinionis simul esse repugnant II 814 b 9.

17. quid de actibus erroris et scientiae, odii et amoris II 811 b 18.

18. qualis contrarietas habeatur in actu amoris vel odii vel aliis similibus immanentibus II 400 b 45.

19. contrarietas ex recessu et accessu remote ad eundem terminum II 408 b 6.

20. contrarietas inter motum et quietem II 408 b 19.

21. quid de contrariis mediatis vel immediatis II 811 b 36.
VIDE: Motus 69, 70, 73.

Necessitas 7.
Principium 12, 15, 17.
Qualitas 33.
Quantitas 24.
Substantia 34, 39, 40, 41.
Tactus 12, 13, 14.
Vita 22.
Voluntas 19.

CONVERSIO

1) *In Logica*:

1. regule conversionis explicantur I 193 a 12.

2. versus memoriales ad retinendas has regulas I 47 b 19.

3. fallaciae in conversione I 81 b 18.

2) *In Philosophia naturali*:

4. quae requirantur ad conversionem II 562 b 44.

5. diversa formalitas conversionis et motus II 563 a 28.

6. conversio substantialis et accidentalis II 563 a 42.

7. conversio formalis et totalis II 563 b 5.

COPULA:

1. Copula principalis I 26 b 26; minus principalis I 26 b 27.

2. copula principalis simplex et complexa I 26 b 35.

3. copula implicationis I 36 a 35.

4. copula in propositione hypothetica I 53 b 35.

5. copula non est id, in quod resolvitur, sed id, quod dissolvitur resolutio syllogismo I 63 a 47.

VIDE: Modus 4.
Propositio 20.

COR:

1. Cor secundum Aristotelem est principium et radix sentiendi III 168 b 36; specialius videtur ponere tactum et gustum in corde, alios sensus in cerebro III 168 b 40.

2. in quo sensu cor, in quo sensu cerebrum sit principium sentiendi III 169 a 8.

3. cor formatur ante cerebrum II 28 b 45; III 169 a 27, 40.

4. decapitato homine cor non sentit dolorem III 169 b 9.

5. cor in corpore truncato III 60 b 39.

6. in corde appetitus irascibilis III 169 b 15.

7. in motu cordis animal movetur a generante II 449 b 20; III 21 a 30.

8. de motu cordis in primo instanti generationis II 467 b 14.

9. motus cor assimilatur motui caeli II 449 b 41.

10. in motu cordis animal non potest cessare III 19 b 11.

11. motus cordis semel amissus reparari non potest naturaliter III 72 b 2.

VIDE: Caelum 29.
Intellectus 24.
Sensus 44.
Voluntas 20.

CORPUS:

1. Corpus ex parte materiali subiecti Physicæ se tenet II 9 b 41.

2. corpus quantitativum definitur I 570 a 18.

3. corpus est vera species quantitatis I 571 a 31.

4. corpus formaliter dicitur radicem quantitatis II 7 b 26.

5. per motum probatur divisibilitas et ratio corporis II 14 b 31.

6. corpus naturaliter subicitur spiritui II 520 b 16.

7. de corpore diverso sensu potest fieri sermo I 342 b 16.

8. corpus organicum quid sit III 14 b 41.

9. corpus in animali non solum se habet ut mobile III 289 b 11.

VIDE: Intellectus 33a, 87.
Phantasia 17.
Quantitas 39.

CORRELATIVA: Correlativa non sunt positive notiora quam sua relativa, sed tamen negative I 139 b 12; I 236 a 29.

CORRUPTIBILE:

VIDE: Substantia 32, 56.

CORRUPTIO:

1. Datur corruptio II 555 a 35.

2. corruptio describitur in oppositione ad annihilationem II 102 b 38.

3. solum dupliciter aliquid corrumpi potest: per se et per accidens III 282 a 15.

4. corruptio essentialiter est mutatio distincta a generatione II 600 a 5.

5. corruptio est mutatio realis II 601 a 13.

6. in quo casu corruptio et generatio non sint duae mutationes II 601 b 22.

7. corruptio non est mera privatio II 603 a 48.

8. an sit actio II 604 a 18.

9. generatio unius quomodo sit corruptio alterius II 605 a 20.

10. quando generationi non annectatur corruptio II 605 b 35.

11. inter corruptionem et generationem datur mutus ordo prioris et posterioris II 607 b 22.

12. generatio et corruptio sunt in eodem

instanti temporis, sed in diverso prioritare naturæ II 608 a 25.

13. corruptio est naturalis II 608 b 43.

14. corruptio est malum particularis formæ, sed bonum materiæ et communis rerum conservationis II 611 a 2.

15. quomodo corruptio sit intenta II 611 a 19.

16. terminus durationis corruptibilium explicatur II 841 b 6.

VIDE: Annihilatio 3.

Generatio 35.

Immortalitas 4.

Materia 70, 87, 113.

Motus 50.

Reproductio 1, 4.

Sol 1.

Tempus 23.

CREATIO:

1. Creatio apud veteres erat omnino ignota II 249 b 25.

2. quomodo creatio fiat ex nihilo, explicatur II 578 a 41.

3. productio creativa solum dicit ordinem ad causam efficientem, non ad materialem II 85 b 45.

4. creatio activa non est actio huius prædicamenti, creatio autem passiva non est actio, sed effectus actionis I 628 b 26; II 308 a 13.

5. creatio est eiusdem rationis in simplicibus et compositis II 577 b 5.

6. quomodo creatio vocetur mutatio non ex parte subiecti, sed ex parte termini II 297 a 25.

7. in collectione omnium actionum, quæ ad aliquid requiruntur, aliquid creationis involvitur II 308 a 9.

8. an creatio sit in agente vel in effectu II 308 a 17.

9. sicut creatio proprie solum est rerum subsistentium, ita et annihilatio II 87 b 10; quomodo creatione aut annihilatione res non subsistentes tangantur II 87 b 14.

10. quando creatur totum, bene stat, quod forma fiat dependens a materia, non tamen per transmutationem materiæ II 92 b 3.

11. utrum possit per creationem produci aliquid non in instanti, sed in tempore II 434 b 45; II 435 a 10.

12. creatio ab æterno non repugnat II 478 a 37.

13. quomodo differat duratio rei, quæ ab æterno fit, ab æternitate Dei II 479 b 2; II 480 b 17.

14. quomodo res possint creari ab æterno, et quomodo non possint operari ab æterno II 480 a 14.

15. instrumentum creationis cur non possit esse II 526 a 32; II 527 a 31, b 35.

16. quomodo creatio se habeat ad generationem II 394 a 36; II 571 a 25; II 575 a 24; II 575 b 25; II 576 a 35.

17. eadem creationis actione producentur partes et totum II 575 a 41.

18. non omnia æque denominantur creati II 575 a 44.

VIDE: Æternitas 5, 6, 7.

Anima 16.

Deus 39.

Generatio 25, 26, 41.

Gratia 2.

Materia 107, 108, 110, 111, 112, 114, 115, 116.

Mutatio 7.

CREATURA:

1. Nomen „creatura“ est indifferens ad designandum naturam vel suppositum propter sui transcendentiam I 537 b 1.

2. creaturæ ita efficiuntur a Deo, quod ab earum terminatione eius actio in se non pendet I 671 a 43.

3. creaturæ intelliguntur subiectæ imitabilitati divinæ essentiæ et participantibus ab ea I 312 a 39.

4. creaturæ sunt signa Dei, quæ nobis ipsum ut notiora nobis representant I 699 a 16.

5. ex eo, quod creatura ex nihilo est, sequitur, quod sit defectibilis, peccabilis, annihilabilis I 408 b 5.

CREDENS quid requirat II 813 b 2.

CULPA:

VIDE: Malum.

CULTUS:

VIDE: Religio.

CYMBALUM:

VIDE: Sonus 16.

D

DABITIS: Modus syllogisticus primæ figuræ I 64 b 3.

DÆMON:

1. Quomodo a dæmone vel angelo procuratur informatio phantasie I 704 a 7.

2. quomodo a dæmone in phantasia apparitiones causari possint III 268 a 43; III 270 b 10.

VIDE: Deus 42.

Ignis 11, 12.

DAMNATI: Corpora damnatorum non patiuntur alteratione naturali, sed intentionali II 619 a 11.

VIDE: Infernum.

DARAPTI: Modus syllogisticus tertiæ figuræ I 64 b 6.

DARII: Modus syllogisticus primæ figuræ I 64 b 1.

DATISI: Modus syllogisticus tertiæ figuræ I 64 b 7.

DECREMENTUM:

VIDE: Quantitas 51.

DEFINITIO:

1. Definitio definitionis I 19 a 6; I 133 b 29.

2. huius definitionis particula „oratio“ explicatur I 134 a 25; I 137 a 39.

3. definitio invenitur etiam extra propositionem I 134 a 29; I 138 a 47; I 235 a 51.

4. quid est capax definitionis I 19 b 16.

5. definitio dicitur bona vel mala I 135 a 38.

6. in quo sensu dicatur vera vel falsa I 135 a 40.

7. conditiones bonæ definitionis I 19 a 25; I 136 a 42.

8. definitio nominis et definitio rei I 20 a 28.

9. definitio essentialis, descriptiva, causalis I 20 b 5.

10. definitio descriptiva et quidditativa quomodo differant I 135 b 47.

11. cur definitio descriptiva dicatur accidentalis I 136 a 12; duplex definitum, remotum et propinquum I 20 a 1; I 140 b 6; I 236 b 6.

12. an in definitione descriptiva explicetur proprietates rei I 136 a 8; I 140 a 8; I 236 b 19.

13. definitio physica, definitio metaphysica I 20 b 16.

14. conditiones definiti I 19 b 16.

15. in quo sensu definiens notior definito I 88 b 2; I 93 b 25.

16. ad definitionem sufficit, quod omnia definienda simul sint notiora definito, non tamen quod quodlibet seorsum I 600 a 31.

17. quomodo definiantur accidentia in concreto I 100 b 24.

17a. controversiæ de definitionibus I 89 b 32.

18. quomodo definitio definitionis simul sit definitio et definitum I 136 b 41; I 234 a 46.

19. quomodo definitio definitionis dicatur ad convertentiam cum suo definito I 137 a 14; I 234 b 6.

20. definitio concreti quid explicare intendat et quid non I 394 a 30.

21. discrimen inter substantiam et accidens in definiendo I 394 b 8.

22. in definitionibus accidentium concretorum non habetur definitum ut quod essentialiter, sed denominative I 396 a 16.

23. cur definitiones talium accidentium hoc modo tradantur I 396 a 28.

24. quomodo definienda sint accidentia in concreto I 100 b 25.

25. quid sit in concretis definitum I 101 a 8.

26. cur aliqua definitio sit essentialis vel accidentalis I 138 b 18; I 235 b 17; quomodo species, differentia, propria, accidentia, individua definiantur I 139 a 14; I 235 b 39.

27. in quo sensu definitio trahi possit ad primam vel secundam operationem intellectus I 137 b 17, 26; I 234 b 44.

28. in quo sensu ponatur subiectum in definitione accidentis I 139 b 18.

29. definitio descriptiva et argumentatio quomodo ab invicem differant I 139 b 35; I 236 a 44.

30. definitio per additionem I 373 a 8.

31. definitio a ratione prædicabilis simpliciter, reducitur tamen ad speciem I 380 b 36.

32. non prædicatur in quid sicut genus, sed ad modum speciei per modum integræ quidditatis I 389 b 38.

33. definitio et suppositio I 178 a 2.

34. definitio ut determinato modo abstractionis facta est ratio formalis „sub qua“ respectu conclusionis, licet alias in se sit ratio formalis „quæ“ I 830 a 13.

35. diversus modus definiendi eandem rem in diversis scientiis I 821 a 22; I 823 a 36.

36. plures definitiones unius scientiæ non conveniunt in una definitione communi, sed in uno modo definiendi I 829 b 20.

37. omnes definitiones quæ traduntur in Physica, sub eadem abstractione et formalitate procedunt II 18 a 39.

VIDE: Divisio 13.

Ens 13.

Modus sciendi 4.

Unum 2.

DEMONSTRATIO:

1. Quid sit demonstratio I 60 a 19.

2. indoles demonstrationis I 256 b 23.

3. syllogismus demonstrativus I 64 a 22.

4. demonstrationis duplex definitio traditur I 773 a 48.

5. demonstratio efficit scire; quomodo hoc sit intelligendum, item in quo genere causæ I 773 b 45.

6. definitio demonstrationis facile accomodari potest scientiæ quia et scientiæ propter quid I 774 b 3.

7. demonstratio „quia“ quid sit I 786 a 6, b 9; I 787 a 1; demonstratio „propter quid“ definitur I 786 a 11; I 787 a 8.

8. unde contingat deficere a demonstratione propter quid I 786 a 35.

9. demonstratio adæquate dividitur in demonstrationem quia et demonstrationem propter quid I 786 b 31.
10. demonstratio a simultaneo I 787 a 17.
11. demonstrationes mathematicæ, in quibus non intervenit ratio causæ vel effectus I 787 a 26.
12. divisio in demonstrationem quia et propter quid est univoca I 787 b 44.
13. quid sit demonstratio a signo secundum aliquos I 786 b 40.
14. an demonstratio quia et propter quid pertineant ad diversos habitus I 791 a 10.
15. demonstratio propter quid semper includit demonstrationem quia virtualiter et eminenter I 789 a 47.
16. demonstratio per signum pertinet ad demonstrationem quia I 789 b 7.
17. demonstratio quid solum versatur circa præambula ad scientiam I 788 b 29.
18. scientia quia pertinet et reducitur ad eandem scientiam propter quid I 788 b 33.
19. demonstratio vel scientia quia intrinsece et substantialiter habet rationem demonstrationis, et sic absolute univoce est demonstratio, sed imperfecte participat rationem scientiæ I 788 a 23.
20. demonstratio quia reductive pertinet ad eandem speciem scientiæ propter quid, non absolute, sed appropriate et reductive seu dispositive I 791 b 19.
21. demonstratio a posteriori definitur I 786 b 12; demonstratio a priori explicatur I 786 b 15.
22. non omnis demonstratio quia est solum a posteriori, sed omnis demonstratio propter quid est semper a priori I 786 b 18.
23. in quo consistat deductio ad impossibile, et quomodo non sit ostendere veritatem ipsius conclusionis determinate et in se I 782 a 18.
24. demonstratio ad impossibile reducitur ad demonstrationem propter quid vel quia I 789 b 19.
25. in quo casu demonstratio negativa reducat ad demonstrationem propter quid I 789 b 35.
26. demonstrationes, quæ versantur circa diversas conclusiones, in quo sensu dicantur diversæ, in quo non I 835 a 23.
27. ad qualem demonstrationem præcipue deserviat causa remota I 790 b 11.
28. demonstratio de perpetuis, de universalibus, ex propriis I 780 b 20.
29. quomodo essentia ad passionem demonstrandam possit dici medium vel causa I 776 a 7.
30. demonstratio non petit præmissas causare physice et formaliter conclusionem, sed sufficit virtualiter et metaphysice, quod unum se habeat ut ratio alterius I 775 b 45.
31. demonstratio non necessario petit præmissas, quæ sunt causa conclusionis in essendo, sed in cognoscendo et quoad nos I 775 b 39.
32. demonstratio non petit necessario constare ex præmissis immediatis formaliter, sed virtualiter, quæ resolvi possunt in propositiones per se notas I 775 a 47.
33. licet possit verum concludi ex falso ratione formæ, tamen scientificè probari potest ex falso verum I 774 b 41.
- VIDE** : Ens 12.
Mathematica 6.
Principium 23, 24.
Propositio 40, 42, 43, 44.
- DENOMINATIO EXTRINSECA** :
1. Denominatio extrinseca non est idem ac ens rationis I 285 b 41.
2. an sit aliquid rationis I 289 a 5.
3. intentiones secundæ supponunt denominationem extrinsecam cogniti et abstracti, non vero sunt denominationes extrinsecæ I 292 a 20.
- VIDE** : Ens rationis 3.
Prædicamentum 13.
- DENSITAS, DENSUM** :
1. Densum definitur II 708 a 2.
2. densitas et raritas quomodo influant in virtutem agentis et intensiorem effectum II 671 a 6; II 677 b 13.
- VIDE** : Eucharistia 26.
Raritas 2, 4, 5, 6, 7, 8.
- DENTES** : An semper crescant II 740 a 33.
- DEPENDENTIA** : Dependētia et connexio quando sunt fortiores II 207 b 3.
- DESCENSUS** : Descensus copulativus I 198 b 1.
- DESIDERIUM** naturale se perpetuandi II 843 a 40.
- DESITIO** :
1. Quid sit desitio II 433 a 46.
2. desitio intrinseca et extrinseca II 433 b 23.
3. quomodo desinant res permanentes II 435 a 38.
- VIDE** : Terminus 52, 55.
- DEUS** :
1. In quo sensu Physica agat de Deo et angelis II 8 b 30; II 16 b 43.
2. existentia Dei probatur ex motu II 484 b 15.
3. attributa Dei deducuntur II 486 b 12.
4. nihil est omnino absolutum tam in specie quam in existentia nisi solus Deus III 82 a 34.

5. quomodo in Deo perfectiones creaturarum inveniuntur III 45 b 32.
6. a Deo participatur omnis perfectio, quæ est in creatura III 48 a 6.
7. tripliciter aliquid respicit Deum II 317 a 23.
8. Deus potest facere omne possibile eo modo, quo possibile est II 326 b 18.
9. quomodo essentia divina sit idea seu exemplar II 247 b 6.
10. Deus non denominatur agens, quousque effectus ad extra sit productus II 236 a 33.
11. in Deo actio non egreditur a potentia, sed effectus I 626 b 3.
12. inter Deum et creaturas non est relatio mutua I 583 b 33.
13. Deus libere creat, etiamsi ab æterno crearet II 479 b 38.
14. Deus et creatura univoce conveniunt in ratione scibilis metaphysici, non in ratione entis I 663 a 25; I 678 b 35.
15. Deus est dominus I 657 b 28.
16. actus liber in Deo I 657 b 30.
17. quomodo ratio obiecti in divinis inveniatur I 675 a 26.
18. Deus sua virtute infinita continet omnem effectum causæ creatæ, quem potest sine causa creata producere II 215 b 4.
19. neque ipse Deus neque actus voluntatis eius sunt res finalitæ a fine II 283 b 8.
20. quomodo non omnis efficientia possit sub omni modo a Deo suppleri I 762 a 44.
21. Deo repugnat seipso supplere formam, quæ informando perficitur, et non pure perficit II 148 a 32.
22. Deus non potest concursu materiali aut formali aliquid causare II 240 a 8.
23. qualis concursus formalis Deo non repugnet II 240 a 31.
24. qualis informatio solum repugnet Deo II 240 a 45.
25. actio Dei non semper est coniuncta passioni et consecutioni effectus in propria mutatione I 737 b 23.
26. Deus absolute denominatur dominus et creator, licet actu non cognoscatur relatio dominii et creationis I 718 a 24.
27. effectus secundarii non semper possunt impediri a Deo stante primario II 223 a 20.
28. Deus potest assumere actum immanentem, ut aliquid extra se operetur II 525 b 7.
29. quomodo possimus dignoscere, an Deus moveat ut particularis motor vel ut universalis II 191 a 6.
30. Deus supernaturaliter subito producere potest terminum ad quem et destruere terminum a quo sine transitu medio II 437 b 46.
31. respectu Dei nihil est distans II 453 a 43; II 455 b 3.
32. Deus effectum, etiam postquam produxit, respicit ut reproducibilem I 590 a 45.
33. Deus primum movens et prædeterminans II 663 b 24.
34. non tenetur movere iuxta modum suum II 663 b 31.
- 34a. quomodo Deus velit malum naturalis defectus vel malum pœnæ II 612 b 47.
35. Deus non est causa peccati II 212 a 34.
36. Deus suspendere potest suum concursum non in instanti nostro, sed immediate post II 435 b 17.
37. Deus quomodo solvere possit omnem partem continui II 431 a 13.
38. quomodo Deus transferre possit corpus ad alium locum sine medio II 409 b 28.
39. quid, si Deus in quolibet instanti unius horæ vel ab æterno in quolibet die crearet angelum II 323 b 38; II 325 b 26.
40. raro S. Thomas quæstiones de potentia Dei absoluta disputat II 215 a 4.
41. divina existentia et subsistentia solummodo illis naturis uniri possunt, quæ sunt capaces subsistendi et existendi II 71 b 35.
42. quando Deus torquet dæmones, ille motus violentus est II 189 b 1; II 190 a 9.
43. Deus seu essentia divina ut terminus medius in syllogismo I 71 b 19; I 74 a 21.
44. conceptio et distinctio attributorum Dei I 294 b 19; I 298 a 34; I 308 a 11; I 415 b 48; I 494 b 17; I 536 b 38.
45. quid si Deus poneretur in genere? I 535 b 25.
46. in Deo non potest concipi distinctio per exclusionem unius ab alio I 536 b 27.
47. quomodo in Deo distinguatur intellectus et intelligere I 296 a 24.
48. in Deo non invenitur compositio metaphysica I 342 b 7.
49. in Deo idem est, quod intelligat se intelligere, et quod intelligat suam essentiam I 742 b 10.
50. intelligere in Deo III 350 b 37.
51. essentia divina seipsa est in actu puro intelligibilis et intellecta III 356 b 41.
52. respectu Dei clare visi probabiliter non formatur verbum creatum III 359 b 2, 22; III 360 a 33, 47; III 360 b 49.
53. Deus est de se non solum intelligibilis, sed in ultimo actu intellectus respectu omnis intellectus, cui præsens est III 361 a 38; III 364 b 43.
54. scientia Dei I 198 a 8.
55. creaturæ futuræ videntur in divina essentia I 723 b 15.
56. Deus non potest esse forma alterius rei secundum esse naturale, sed secundum esse intelligibile III 105 a 36.

57. in Deo cognoscente non est actio accidentalis, sed operatio actus puri III 107 a 19.
58. Deus non videt infinita simul in actu, i. e. ex parte rei visæ, licet simul illa videat ex parte cognoscentis II 325 a 27, b 45.
59. quomodo cognoscat Deus infinita II 326 a 11.
60. Deus videt futura intuitive, in quantum res ponuntur coexistere in æternitate I 737 a 25.
61. quomodo Deus attingat futura conditionata I 737 b 34.
62. quomodo Deus habeat cognitionem intuitivam rerum futurarum I 732 b 34.
63. sicut idem actus voluntatis Dei propter eminentiam suam est necessarius et liber, ita eadem scientia ob eminentiam suam est intrinsece abstractiva et intuitiva, et simul etiam practica et speculativa, efficax et inefficax respectu diversorum I 727 a 9.
64. Deus cognitione abstractiva cognoscit creaturas possibles I 723 b 33.
65. bonitas in Deo et in creaturis I 488 b 25.
66. relatio inter Deum et creaturas I 490 a 19.
67. quid, si Deus creaturas videret solum in conceptu entis in communi I 499 b 26.
68. Deus cognoscit entia rationis, quæ nos formamus I 307 a 18; sed ipse ea non format I 307 a 49.
69. quo pacto intelligat entia rationis a nobis efformata I 307 b 5.
70. nullo modo potest formare entia rationis, quæ ex imperfecta apprehensione rei resultant I 307 b 37.
71. Deus non dicitur syllogizare aut enunciare I 308 a 39.
72. Deus ordinans creaturas ad se et reddens illas participatas et imitantes sui I 308 b 30.
73. nil reale est, quod ad instar Dei se habeat I 309 b 10.
74. ridiculum, Deum cognoscere aliquid aliter ac est, dummodo etiam cognoscat ut est I 309 b 41.
75. Deus cognoscit fictionem præsuppositivæ, i. e. formatam et contentam in cognitione humana I 310 b 9.
76. cognoscit omnia cognoscibilia quocumque modo cognoscibilia sunt ex parte rei cognitæ, sed non ex parte modi cognoscendi I 311 a 15.
77. intelligit privationes per formam oppositam, qua privant I 311 b 13.
78. discrimen inter distinctionem attributorum Dei et distinctionem idearum Dei I 312 b 16.
79. Deus universale in causando I 313 b 32, 49.
80. Deus summa veritas I 147 a 34; I 241 a 14.
81. falsa apprehendit I 148 a 4; I 241 b 22.
82. quomodo in Deo sit iudicium I 131 a 6.
83. in Deo operatio volendi non distinguitur ab eius esse III 381 a 8.
84. in Deo est omnimoda infallibilitas cum summa libertate III 387 b 8.
85. quomodo in iudicio Dei invenitur libertas III 388 b 41.
86. omnipotentia Dei vindicatur II 840 b 4.
87. quomodo detur ratio obiecti respectu omnipotentia divina I 675 a 47.
88. æternitas Dei non est in prædicamento quando, ipsa sola continet et causat omnes alias mensuras I 636 b 10.
89. præsentia Dei ad loca II 345 b 39.
90. immensitas Dei II 505 a 14.
91. omnipræsentia Dei II 505 a 16.
92. divina natura numquam potest cum aliqua potentialitate concipi, etiamsi inadæquate concipiatur I 362 a 34.
93. actui puro non repugnat concipi sine singularitate I 362 b 1.
94. licet iustitia in Deo sit misericordia, tamen non est verum dicere, quod attributum iustitiæ reduplicative est attributum misericordiae I 367 b 43.
95. Deus clare visus pertinet ad obiectum adæquatum intellectus nostri III 318 a 46.
96. Deus in se habet sufficientem immaterialitatem, ut per se intelligibilis sit respectu omnium intellectuum III 187 a 37.
97. Deus radix prima omnis vitalitatis et immaterialitatis intellectus III 190 b 30.
98. elevatio ad visionem Dei III 314 a 46.
99. conceptus noster de Deo in quo sensu proprius et in quo improprius I 174 a 26.
100. Deus visus videnti se manifestat creaturas I 646 b 3; I 647 a 44.
101. magis homo in Deum tendere potest passive ab ipso Deo attractus, quam ad hoc cum propria ratio possit ducere II 282 a 29.
102. persona divina non potest infinito modo personare naturam humanam II 326 b 33.
103. divina essentia non potest infinito modo representari intellectui creato II 326 b 35.
104. quid si Deus se solo uniret conceptum seu speciem expressam intellectui I 704 b 35.
105. quomodo Deus possit producere speciem representantem futurum sicuti est in se, et quomodo non I 726 a 27.
106. si Deus infunderet intellectui humano lumen superius et species exemplatas

a Deo, intellectus posset intuitive cognoscere independentem a sensu II 32 a 43.

107. Deus potest conservare speciem in oculo quantum ad suam entitatem supponendo sufficientiam obiecti I 740 b 2.

108. Deus potest conservare speciem sensibilem in absentia obiecti, non autem potest supplere, ut cognitio eliciatur ab illa specie in sensu externo circa obiectum absens III 173 b 41; III 174 a 1.

109. omnis creatura magis fertur in Deum quasi in bonum commune III 87 a 44.

110. Deus utitur sacramentis ut signis I 682 b 10.

VIDE: Accidens 51, 52.
 Actio 9, 10, 16, 21, 27.
 Albedo 3.
 Analogum 31.
 Angelus 1.
 Beatitudo 8.
 Effectus 4.
 Existentia 33.
 Fides 24, 25.
 Generatio 7.
 Impenetrabilitas 2.
 Infinitum 25.
 Intellectus 88.
 Intellectus agens 34.
 Iudicium 5.
 Materia 52, 54, 55, 93.
 Odium 2.
 Peccator 1.
 Principium 6.
 Proprium 17.
 Relatio 60.
 Religio.
 Sacramentum 4.
 Scientia 41.
 Sensus 26.
 Signum 81.
 Singulare 16.
 Species cognoscitiva 94.
 Spes.
 Successivum 2.
 Theologia 2, 8.
 Trinitas.
 Universale 23.
 Universum 4.
 Vacuum 8.
 Vegetativum 7.
 Veritas 15.
 Violentum 10.
 Virtus 11.
 Visio beatifica 1, 4, 5.
 Voluntas 5, 6, 21.

DIAPHANES = Perspicuum III 139 b 16.

VIDE: Lux 26.
 Perspicuum.
 Visus 4.

34. — IO. A. S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

DICTIO:

- Figura dictionis I 82 b 2.
 - dictio est commune nomen verbo et nomini I 91 a 45; I 209 b 39.
 - indoles dictionis I 92 a 19.
- VIDE:** Intellectus 62, 71, 72.

DICTUM:

- „Dictum de omni” I 74 a 30.
- „Dictum de nullo” I 74 a 38.

DIFFERENTIA:

- Differentia communiter dicta I 435 b 43.
 - quomodo differentia definiatur I 139 a 26; I 235 b 47; I 294 a 28.
 - differentia logica I 441 a 37.
 - quinque definitiones I 441 b 4.
 - sensus definitionis Porphyrii I 443 b 21.
 - differentia primo respicit genus tamquam potentiale, quod actuat, deinde respicit speciem tamquam totum constitutum I 445 b 36.
 - differentia habet rationem universalis logici non per respectum ad speciem, sed ad inferiora I 446 b 7; et quidem ad inferiora contenta sub specie quam constituit I 447 a 26.
 - genus, differentia et species non realiter distinguuntur I 448 b 3.
 - est habitudo differentia ad speciem in ratione constitutivi, ad inferiora in ratione universalis I 448 a 43.
 - quomodo differentia respiciat speciem et individua eadem relatione, et quomodo non eadem I 448 b 33.
 - differentia est æqualis ad speciem; sed superior ad individua I 449 a 5.
 - differentia superiores et genericæ non prædicantur formaliter nec includuntur tamquam prædicata constitutiva in superioribus I 449 a 35.
 - Aliud est differre, aliud diversum esse I 436 a 31.
 - de differentia individuali I 437 b 9; I 441 b 38.
 - differentia divisio est analogia I 439 b 42.
 - differentia dividitur in essentialem et accidentalem I 439 a 29.
 - adæquate dividitur in communem, propriam et propriissimam I 436 b 14.
 - forma, quæ essentialiter facit differre, tollit identitatem simpliciter, quæ est in essentia, differentia autem accidentalis non tollit illam, sed relinquit I 441 a 6.
 - differentia advenit quasi extrinsece, et sine illa potest ratio communis perfecte concipi; sine modo autem intrinseco non potest res perfecte concipi I 509 a 15.
- VIDE:** Definitio 26.
 Genus 4.

DILUVIUM:

1. An diluvium naturaliter fuerit possibile II 867 b 19, 32.
2. diluvium universale non ex sola stellarum dispositione provenit II 363 b 30.

DIMANATIO:

1. Quid sit dimanatio I 456 a 12.
2. dimanatio est vera et physica causalitas, non tamen distincta ab ipsa generatione II 269 a 47.
3. dimanatio non est proprie vel formaliter actio, sed solum identice II 77 a 41.
4. dimanatio est eadem actio cum productione substantiæ II 254 b 1.
5. propria indoles dimanationis describitur II 268 a 19.
6. quando dimanationes vocentur educationes II 95 b 24.

DISAMIS: Modus syllogisticus tertiæ figuræ I 64 b 7.

DISCRETUM:

VIDE: Motus 40, 41.
Numerus 11.
Tempus 11.

DISCURSUS:

1. Distinguo inter discursum secundum successionem et discursum secundum causalitatem I 759 b 32.
2. discursus aut sumitur pro præmissis et conclusione, aut pro sola conclusione I 756 a 48.
3. indoles discursus describitur I 6 a 3; I 59 a 8; III 375 b 16.

VIDE: Iudicium 11.
Metaphoræ 3.
Principium 24.
Propositio 45.
Ratiocinium.
Reminiscentia 2.
Signum 17, 89, 90.
Syllogismus.
Theologia 5.
Verbum 15.

DISIUNCTIVA: propositio I 54 a 33.

DISPARATI termini = impertinentes I 13 b 20.

DISPOSITIO:

1. Dispositio generaliter et specialiter I 614 b 37.
2. dispositio generaliter est ordo habentis partes I 610 b 6.
3. dispositiones sunt media, quibus determinatur et applicatur materia ad aliquam formam II 53 b 17.
4. dispositiones numquam possunt habere rationem principii II 54 b 1.

5. quomodo dispositio reduci possit ad causam materiale, formalem, efficientem II 225 a 28.

6. dispositio existens in uno subiecto non agit effective in ipsum, sed solum materiam eius disponit formaliter; dispositio autem existens in una parte agit in partem sibi immediatam II 257 b 15.

7. quomodo causa dispositiva non sit ignobilior suo effectu II 203 b 28.

8. dispositiones antecedentes quomodo ab ultima dispositione corrumpantur II 588 a 10.

9. quid dispositiones? II 590 a 20; quid dispositio ultima? II 590 a 24.

10. dispositio ultima non est virtus generantis II 593 a 11.

11. quomodo dispositio ultima producatur II 596 a 23.

12. dispositio ultima numquam est cum forma, quæ corrumpitur, sed cum illa, quæ generatur II 590 a 6.

13. dispositio ultima semper est in subiecto generando II 434 b 20.

14. dispositio ultima quomodo præparet materiam et causetur a forma II 590 b 18; II 591 a 22.

15. non est virtus efficienter influens in generationem substantialem neque in corruptionem formæ oppositæ II 591 b 45.

16. dispositio ultima non causat effective formam II 596 a 44.

17. dispositio ultima quomodo determinet agens II 598 a 17.

18. quomodo possit disponere materiam II 598 b 15.

19. ubi inhæreat? II 598 b 42.

20. quomodo dispositiones antecedentes procedant ab agente II 598 a 25.

VIDE: Habitus 3, 4.
Materia 31, 32, 33, 89.
Nutritio 13.
Qualitas 11, 12.
Quantitas 49.

DISPUTATIO DIALECTICA:

1. Argumentum I 3 a 16.
2. munus arguentis I 4 b 14.
3. munus defendentis I 3 b 9.
4. munus patroni vel præsentis I 4 b 41.

DISTANTIA:

1. Fundamentum relationis distantiae et propinquitatis II 349 b 47.
2. quomodo distantia et indistantia se habeant ad motum localem I 630 b 24.

VIDE: Deus 31.
Magnes 3.
Motus 47, 72.
Qualitas 24.
Ubi 17, 19, 31.

DISTINCTIO:

1. Quid sit distinctio I 294 a 24.

2. distinctio realis et rationis I 294 b 1.

3. distinctio rationis ratiocinantis et ratiocinatae I 294 b 8.

4. distinctio realis simpliciter et realis modalis (seu formalis) I 294 a 24.

5. distinctio virtualis I 295 b 31.

6. distinctio scotistica (actualis formalis ex natura rei) I 295 a 36; I 296 b 42.

7. distinctio scotistica refutatur I 338 b 10.

8. si argumenta Scoti aliquid probant, probant etiam distinctionem realem I 341 a 4.

9. quid requiratur ad distinctionem rationis ratiocinatae I 296 a 47.

10. in quo conveniant et differant distinctio rationis ratiocinantis et ratiocinatae I 297 a 40.

11. quid sit fundamentum distinctionis rationis ratiocinatae tam ex parte obiecti quam ex parte intellectus nostri I 298 b 5.

12. signum, quod duo sint realiter distincta II 73 a 11.

13. separatio mutua unius ab alio saltem non requiritur ad distinctionem modalem II 139 a 21.

14. manifestissimum signum distinctionis realis (præter ipsam extremorum separationem) est exclusio conceptus unius a conceptu alterius II 134 a 25.

15. distinctio specifica est minor quam distinctio primo diversa I 185 a 42.

16. distinctio rationis formaliter relatio rationis est I 290 a 14.

DISTRIBUTIO:

1. Simpliciter I 26 a 19; secundum quid I 26 a 23.

2. distributio affirmativa sistit in termino immediato I 34 a 5.

3. universalitas negativa distribuit terminum immediate et mediate positum I 34 a 35.

4. arguere ab una distributione ad plures I 78 b 25.

DIVERSA, DIVERSITAS:

1. Diversitas I 294 a 28.

2. quæ sunt primo diversa I 436 a 42.

DIVISIBILITAS:

1. Divisibile in varias partes I 541 a 3.

2. divisibilitas partis exauriri non potest II 416 b 13.

3. idem est probare rationem divisibilis et rationem corporis, quia corpus radix divisibilitatis est II 10 b 26.

4. nulla anima qua talis est principium „quo“ divisibilitatis III 51 a 34.

5. anima secundum gradum corporeitatis est principium „quo“ divisibilitatis III 51 b 9.

6. quando quantitas animam reddat divisibilem III 51 b 27.

7. quando forma dicatur divisibilis et indivisibilis in informando III 52 b 27; III 55 a 35.

8. quid de divisibilitate animæ, quando augetur animal III 57 a 42.

9. animalia insecta et annulosa decisa vivunt III 60 b 15.

10. animalia non vivunt abscisso capite III 60 b 25; Dei virtute factum in martyribus III 60 b 29.

11. in animalibus imperfectis facta divisione resultant in partibus divisis diversæ animæ III 60 b 20.

12. an pars abscissa reviviscat unita corpori III 61 a 7.

VIDE: Corpus 5.
Motus 28, 38.
Quantitas 8.

DIVISIO:

1. Divisio definitur I 5 b 47; I 294 a 26.

2. conditiones bonæ divisionis I 21 a 9.

3. divisio per se I 21 b 12; per accidens I 22 a 11; divisio nominis et divisio rei I 21 b 18.

4. partitio, quæ est in partes integrantes I 21 b 24.

5. divisio essentialis I 21 b 30.

6. divisio quidditativa I 21 b 48.

7. in omni divisione semper debet accipi divisum id, quod est capax membrorum dividendum; exemplis illustratur I 700 b 10.

8. divisio in partes potentiales I 22 a 3.

9. loci arguendi ex bona divisione I 22 a 23.

10. fallacia divisionis I 82 b 25.

11. definitio divisionis est quidditativa I 141 a 21; I 237 a 12, 34.

12. divisio potest ad primam et secundam mentis operationem pertinere I 141 a 36; I 237 a 39.

13. quomodo divisio differat a definitione in manifestando ignotum I 141 a 43; I 237 a 46.

14. in quo sensu ad Logicum pertineat, de omni divisione agere I 141 b 39; I 237 b 29.

15. an divisio possit fieri per terminos negativos sive contradictorios I 142 a 20; I 237 b 52.

16. divisum communicatur membris dividendibus I 142 b 13.

17. membrum negativum in divisione non sumitur absolute, sed ut ad tale divisum restrictum I 142 b 13; I 238 a 27.

18. quomodo divisum predicetur de partibus dividendibus I 143 a 14; I 238 b 12.

19. divisio analogica est artificiosa et logica pertinetque ad modum sciendi I 143 b 5; I 238 b 35.

20. an possit aliquid dividi pluribus divisionibus essentialibus I 143 b 43; I 164 a 41; I 238 b 49; I 702 a 28.

21. divisiones in animas, gradus vitæ, potentias animæ univocas esse reductive ad sua composita III 44 a 6.

VIDE: Modus sciendi 4.
Numerus 19.
Quantitas 17.

DOCTOR, DOCTRINA:

1. Explicatur, quid sit doctrina vel disciplina I 753 a 48.

2. quod immediate attingitur per se, non addiscitur neque est disciplina I 756 a 35.

3. verba doctoris non effective causant scientiam, sed representative seu objective I 683 a 1.

DOLOR in quo consistat III 238 a 14.
VIDE: Violentum 13.

DRACO volans II 858 a 3.

DUBITATIO definitur I 803 a 32.
VIDE: Fides 17.
Scientia 29.

DULCIA secundum suum nativum temperamentum raro solent esse odorifera III 228 a 36.

DURATIO:

1. Duratio non est idem ac quando II 370 b 22.

2. definitur II 370 b 38.

3. in primo instante res inchoative durat II 371 a 8.

4. an duratio addat aliquid super existentiam II 371 b 34; in rebus permanentibus II 371 b 46; in rebus successivis II 372 a 28.

5. diversæ durationes enumerantur II 374 b 16; deducuntur II 375 a 5.

6. nulla res efficit suam durationem sicut nec suum esse I 567 a 31.

7. de duratione rei, quæ fit ab æterno II 479 b 8.

VIDE: Angelus 18, 19.
Motus 90, 91.
Quando 6, 7, 8.

E

E = propositio universalis negativa I 47 b 24.

ECHO:

1. Dari istum sonum reflexum III 223 b 23.

2. quomodo fiat III 224 a 6.

3. an locum habeat reflexio etiam specularum III 224 b 40.

4. comparatur visus et auditus III 225 a 6.

ECNEPHIAS quid sit et quomodo generetur II 865 b 44.

EDENTULI: Vox memorialis I 50 b 47.

EFFECTUS:

1. Effectus formalis non distinguitur intrinsecus entitative ab ipsamet forma ut communicata II 234 a 47; II 236 a 4; II 237 a 30.

2. quando effectus vocantur per se notum I 790 b 37.

3. stante effectu primario formæ in subiecto suppleri vel tolli potest effectus secundarius, nullo autem modo e converso II 73 b 3.

4. effectus secundarii non semper possunt impediri a Deo stante primario II 223 a 20.

ELECTIO voluntatis I 106 a 24.

ELEMENTUM:

1. Quomodo de elementis agatur in libris de Cælo et Mundo et quomodo in libris de Generatione et Corruptione II 537 b 13.

2. elementum sumitur late et stricte II 802 a 18.

3. ad invicem comparantur elementum, causa, principium II 802 a 26.

4. elementum stricte acceptum definitur II 802 b 9.

5. opiniones antiquorum II 797 a 20.

6. doctrina Aristotelis II 797 a 29; II 798 b 51.

7. principium formale elementorum II 797 b 19.

8. quotuplex sit elementum II 802 b 41.

9. numerus elementorum, locus, qualitas prædominans II 798 a 35.

10. in quo sensu elementum dicatur purum II 807 a 14.

11. quomodo numerus elementorum ex motu corporum simplicium et ex loco eis debito et ex combinationibus primarum qualitatum deducatur II 807 b 33.

12. elementa ab intrinseca natura habent esse passive corruptibilia II 842 b 23.

13. quænam qualitates conveniant cuilibet elemento II 819 a 5.

14. an in elementis detur aliqua qualitas remissa contraria qualitati, quæ est in summo II 821 b 26.

15. elementa alia symbola, alia dissymbola II 823 a 25.

16. ab uno elemento posse immediate fieri transitum in aliud II 824 a 29.

17. per se facilius est transitus inter elementa symbola II 825 a 36.

18. quomodo ex duobus elementis possit generari tertium II 826 b 37.

19. quomodo elementa moveantur ad mixtionem II 696 b 1.

20. an omnia elementa sint in quolibet mixto II 701 a 35.

21. formæ substantiales elementorum nonmanent actu in mixto II 702 a 24.

22. formales qualitates elementorum in mixto manent reductæ ad aliquam mediocritatem II 705 a 24.

23. in quo sensu elementa dicantur virtualiter manere in mixto II 706 a 38.

24. conservatio elementorum maxime intenditur a natura in universo II 341 b 41.

VIDE: Materia 63.
Mixta 3.
Mixtio 8, 13.
Mixtum 1, 2, 4.
Principium 2.
Terminus 6.
Vita 7, 20.

ELEVATIO SUPERNATURALIS: Beatus homo ut homo secundum specificam rationem sui intellectus III 320 a 15; ut tamen est elevatus ad altiorem modum III 320 a 17.

VIDE: Intellectus 43.
Sacramenta 1.

ELISÆUS: Quomodo corpus mortuum ad contactum corporis Elisæi revixerit II 526 a 13, b 9.

EMANATIO:

1. Emanatio entitative et denominative III 67 a 24.

2. emanationes quid sint I 627 a 28.

3. emanatio habet duo principia III 67 b 11.

4. cur vocetur naturalis resultantia III 67 a 36.

5. ubi emanatio locum habeat II 662 a 45.

6. in emanatione non est idem movens et motum II 449 b 11; II 664 b 26.

7. quomodo emanatio possit recipi in eo, a quo emanat II 450 b 10.

8. una passio emanat mediante alia II 468 b 20.

9. quomodo ab intellectu potentie inferiores dimanant III 68 b 15.

10. quomodo in plantis adsit emanatio potentialium III 68 b 26.

11. quomodo existentia requiratur ad efficientiam emanationis III 69 a 13.

VIDE: Actio 16, 18, 20, 23, 46.
Dimanatio.
Intellectus 61.
Passio 10, 11.
Potentia 29, 30.
Proprietas 7, 8.
Relatio 13.

EMBRYO: De forma embryonis III 36 a 27.

EMPYREUM:

VIDE: Cælum 34, 35, 36, 37, 39.

ENS:

1. Ens non est prædicatum quidditativum, sed transcendens I 389 b 12.

2. ens est ratio simplicissima „ ut quod „, confusissima tamen „ ut quo „ II 26 b 24.

3. in quo sensu ens dicatur primo cognitum a nostro intellectu II 24 b 18; II 31 a 18.

4. conceptus entis est ratio magis confusior et omnia magis confundens et indeterminans II 25 b 7; II 26 a 31.

5. ens in communi nihil aliud est quam quiddam entitatis est, sub confusione et sine ulla determinatione acceptum nisi tantum sub proportionem ipsa habendi esse I 510 b 35.

6. ens commune ad decem prædicamenta non potest habere conceptum univocum I 505 b 22.

7. si ens est univocum, est genus ad decem prædicamenta I 508 b 38.

8. ens non solum est analogum ad decem prædicamenta analogia physica, sed etiam logica I 507 a 9.

9. differentia, qua analogata entis differunt, non est aliquid superadditum enti, sed maior eius explicatio I 499 a 43.

10. analogia entis ad decem prædicamenta est formaliter proportionalitatis proprie, virtualiter tamen includit analogiam attributionis I 512 b 29.

11. inferiora entis ut explicita non sunt de conceptu entis in communi, bene autem ut implicita et confusa I 510 b 27.

12. ens potest esse medium in demonstratione I 512 a 15.

13. ens per se I 101 b 3; per accidens I 101 b 12; I 371 b 18; I 375 b 18; I 392 a 37; ens per accidens non est unica definitione definibile I 392 b 6; I 393 b 15.

VIDE: Analogum 30.
Intellectus 21, 23, 27.
Obiectum 3.
Species prædicabilis 13.
Substantia 3, 4, 7, 10, 11.
Unitas 17, 18.

ENS MOBILE:

1. Ens mobile potest sumi dupliciter II 14 a 8.

2. quomodo differant ens mobile, substantia naturalis, mobilis, sensibilis, corpus mobile II 7 b 9; II 9 a 22.

ENS RATIONIS:

1. Ens rationis dari I 260 a 1.

2. quid sit ens rationis I 285 a 19; I 290 a 39.

3. non est idem ac denominatio extrin-

seca I 285 b 41; quando intellectus formet ens rationis I 286 a 37.

4. non omne, quod aliter concipitur quam sit in re, est ens rationis I 286 b 23.

5. non dicitur ens rationis illud reale, ad cuius instar formatur, sed illud non reale, quod ad instar realis entis concipitur I 581 b 30.

6. quotuplex sit I 287 a 1.

7. ens rationis cum fundamento in re et sine fundamento in re I 260 a 14; vel rationis ratiocinantis et rationis ratiocinatae I 260 a 29.

8. quomodo in ente rationis inveniatur sufficiens cognoscibilitas et veritas obiectiva, qualis requiritur ad scientiam I 258 b 45.

9. quomodo ens rationis sit scibile, quomodo non I 266 a 13.

10. quomodo habeat passiones et quomodo causas I 266 b 4.

11. de ente rationis sine fundamento in re nulla datur scientia I 265 b 44.

12. in quo sensu spectet ad Metaphysicum, in quo ad Logicum I 284 b 49.

13. quomodo ens rationis possit esse obiectum actus intellectus III 77 b 44.

14. formatio et indoles entis rationis I 310 a 28.

15. ens rationis neque formatur a voluntate neque a sensibus externis I 301 a 49; I 304 b 39; neque a sensibus internis formaliter quamvis materialiter I 301 b 33; I 305 a 13.

16. intellectus indiget actu comparativo, ut entia rationis formentur I 302 b 9.

17. cognitio formans ens rationis qualis sit I 304 a 6.

VIDE: Denominatio extrinseca 1.
Deus 68, 69, 70.
Logica 13, 14, 19.
Oratio 21.
Relatio 21, 57, 58, 59, 60.
Signum 42, 76, 77.

ENTHYMEMA:

1. Enthymema describitur I 3 a 27; I 22 b 20, 36; I 60 a 10.

2. quare enthymema non generet scientiam, nisi reducat ad formam syllogismi I 773 b 22.

ENUNTIATIO:

1. Enuntiatio est propositio I 23 b 8, 11.

2. quomodo propositio distinguatur ab enuntiatione I 144 a 46.

3. enuntiatio non consistit in iudicio seu assensu I 145 a 12; I 239 b 27.

4. iudicium et enuntiatio aliquando quasi unico actu formantur, aliquando separantur I 145 b 15; I 240 a 21.

5. enuntiationis ratio in quo consistat,

prout distinguitur ab aliis orationibus I 145 b 23; I 240 a 29.

6. quomodo in enuntiatione sit verum vel falsum I 145 b 43.

7. quomodo enuntiatio antecedit iudicium I 151 a 10.

8. enuntiatio categorica an sit una simplex qualitas I 152 a 27; I 243 b 47; I 153 a 25; I 246 a 38.

9. hypothetica non est una simplex qualitas I 155 b 46; I 246 b 51.

10. enuntiatio plures partes requirit quam syllogismus I 96 a 3.

11. ratio enuntiationis I 162 a 40.

VIDE: Iudicium 2, 10.

Terminus 30, 31, 33, 34, 35,
38, 39, 44, 48.

Veritas 8, 9.

ERICEUM: mel amarum II 871 b 42.

„ERIT“: quid et quomodo significet I 124 b 46; I 227 b 27.

ERROR: Fons erroris I 104 a 24.

VIDE: Contraria 17.

Veritas 5.

ESSE: Esse per se, prout opponitur accidenti inhaerenti, convenit omni substantiae, completae et incompletae I 525 a 23.

VIDE: Species cognoscibilis 61.
Esse in alio: Locus 15.
Esse in seipso: Locus 16.
Existentia.

ESSENTIA:

1. Essentia ante existentiam quomodo intelligatur extra statum possibilitatis II 65 a 16.

2. quid sit essentia antecederet ad existentiam II 65 a 25.

3. in ipsa re praescindi potest id, quod est subiecti in recipiendo, sine consideratione eius, quod est existentiae in informando II 140 a 27.

4. essentia tamquam recipiens esse non est necesse, quod praesupponatur existens; formalis enim ratio recipiendi non est actualitas et esse, sed potentialitas II 137 b 23.

5. essentia subiecta existentiae non est nihil aut in statu pure obiectivo, sed est ens, non actu ex se, sed susceptivum actus II 141 a 21.

6. essentia in quo sensu producat, in quo non II 556 a 45.

7. essentia producta quomodo concipiatur ante existentiam II 140 a 12.

8. quomodo se habeant essentiae remota existentia II 140 b 42.

9. inter essentiam et existentiam datur realis distinctio II 59 b 21.

VIDE: Existentia 6, 7, 8, 13, 14, 26,
27, 28.

Motus 89.

Proprietas 6.

Substantia 2, 38.

Totum 5, 7, 17.

Trinitas 1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 25.

„EST“:

1. Verbum „est“ in quo sensu sit terminus, in quo non I 97 a 40.

2. verbum „est“ etiam significat cum tempore I 123 b 44; I 226 b 34.

ET: Haec particula vim universalitatis habet I 54 a 29.

ETESLÆ II 864 b 50.

EUCCHARISTIA:

1. Transsubstantiatio I 605 a 38.

2. conversio transsubstantialis II 58 a 19.

3. de actione substantialiter attingente corpus Christi in Eucharistia I 838 a 22.

4. desitio panis in Eucharistia non est annihilatio II 87 b 3; II 602 a 35.

5. terminus transsubstantiationis II 219 b 12; II 221 a 29.

6. qualis cognitio in nobis habeatur respectu panis consecrati I 738 b 40.

7. accidentia in Eucharistia II 759 a 22; II 765 b 23.

8. Christus in Eucharistia cum suis accidentibus I 542 b 42.

9. de quantitate in Eucharistia I 524 a 3; I 539 b 38.

10. quantitas distinguitur a substantia I 541 a 34.

11. quantitas modo substantiae posita II 425 b 19.

12. quantitas, quae in Eucharistia separatur a subiecto, gerit in omnibus vices ipsius materiae et subiecti corrumpendi II 54 b 27.

13. in Eucharistia nullo modo interrumpitur cursus et ordo naturae in generatione rei servandus II 54 b 33.

14. quantitas corporis Christi quae est in ipso toto, est principium sufficiens ad extensionem localem, nisi divinitus impederetur iste effectus I 546 b 3.

15. partes etiam competunt quantitati separatae II 417 a 19.

16. Corpus Christi in Eucharistia habet eandem quantitatem, quam in caelo, sed alio modo II 357 b 24; II 359 b 14; II 360 a 16.

17. in corpore Christi sacramentato est quantitas eius sine effectu secundario II 353 a 15.

18. quomodo partes corporis Christi uniantur II 419 b 33.

19. quomodo corpus Christi totum sit in puncto II 427 a 8.

20. corpus Christi ponitur sub speciebus panis in aliquo instanti II 629 a 29.

21. ubi sacramentale I 632 b 16.

22. ubi definitivum non convenit corpori Christi in Eucharistia I 632 b 5.

23. quomodo corpus Christi sacramentatum sit in loco II 346 b 37.

24. Christus cum sit corpus habens quantitatem, comparatur tamen ad locum modo indivisibili III 58 a 37.

25. Christus ratione specierum in loco divisibili III 58 b 18.

26. in corpore Christi eucharistico est raritas et densitas II 709 b 13; II 710 a 6; non tamen situatio in loco II 715 b 25, 37; II 718 b 4.

27. an propter modum sacramentalem corpus Christi patiat violentiam II 194 a 25.

28. in Eucharistia non videtur apparere Christus in proprio corpore II 359 b 1.

29. quid, si vinum consecratum additur vino consecrato, vel si vinum non consecratum additur consecrato II 698 a 45; II 699 a 20, b 22; II 700 b 1.

30. de consecratione medietatis hostiae I 551 b 19; II 163 b 14; II 164 a 5.

31. generatio ex speciebus Eucharisticis II 91 a 40; II 549 b 25.

VIDE: Intellectus 31.
Ubi 11, 15, 37.

EVIDENTIA:

1. Ex effectu sumitur signum evidentiae I 804 b 8.

2. definitur evidentia I 804 a 15.

3. triplex modus evidentiae I 804 a 20.

VIDE: Habitus 18, 19, 24.
Inductio 9.
Opinio 2.
Scientia 4, 5, 38.
Theologia 3, 4.

EXCEPTIVA:

1. Propositio exceptiva I 57 a 32.

2. loci arguendi in exceptivis I 57 b 11.

EXCLUSIVA:

1. Propositio exclusiva I 56 a 42.

2. loci arguendi in exclusivis I 57 a 3.

EXECUTIO:

1. Executio voluntatis I 106 a 24.

2. quid sit ordo executionis II 283 a 35.

EXEMPLAR:

VIDE: Deus 9.
Idea.

Veritas 15, 16.

EXEMPLUM: I 22 b 48; I 60 a 12.

EXHALATIO quid sit II 846 a 35.

EXISTENTIA:

1. Existentia est aliquid reale II 135 a 13.
2. existentia est actualitas, qua aliquid formaliter et ultimate constituitur extra causas II 143 a 47.
3. existentia est formalitas constituens aliquid extra omnes causas et extra nihil II 143 b 18.
4. existentia non est accidens prædicamentale II 556 b 6.
5. qua ratione dicatur accidens II 556 b 6.
6. existentia substantiæ et accidentis quomodo differant II 767 a 10.
- 6a. existentia non constituit essentiam intrinsece, sed essentiam constitutam extra causas constituit II 70 a 10.
7. existentia ex natura sua non est actus primus, i. e. constituens quidditatem, sed secundus seu adveniens quidditati constitutæ II 70 a 16.
8. caret omni principio identificante illam cum essentia II 135 a 21.
9. existentia in facto esse non est accidentale prædicatum et distinctum seu extrinsecum respectu rei producibilis seu possibilis II 136 a 16.
10. existentia formaliter est indivisibilis II 145 a 38.
11. accurate describitur in doles existentia II 145 b 13.
12. omnis existentia formaliter indivisibilis est II 379 b 35.
13. existentia non est prædicatum constitutum quidditatis, sed extra totam quidditatem illius rei, cui convenit II 142 b 39.
14. existentia realiter distinguitur in rebus creatis ab essentia II 132 a 16; de mente S. Thomæ in hac questione II 132 a 20.
15. existentia est terminus seu formalitas reductive pertinens ad entitatem, quæ existit II 137 a 5.
16. existentia existit essentialiter ut *quo*, existit autem accidentaliter ut *quod* II 138 b 21.
17. esse productum seu existens non est sola extrinseca subiectio ad agens, sed aliquid intrinsece denominans, quo res producta dicitur in se actu esse II 136 b 39.
18. existentia extrinseca an et quomodo aliquid existens reddere possit II 379 a 2.
19. existentia non afficit tantum unam partem, sed totum, licet conveniat toti mediante parte tamquam principio „quo” II 379 b 13.
20. existentia est unica in toto composito II 142 a 4.
21. quia ipsi composito immediate et per se convenit fieri et generari, ideo et factum esse seu terminus ipsius fieri, qui est existentia II 144 b 7.

22. existentia est modus totius, ut totum est, non partis ut pars præcise II 146 a 10.
 23. in quocumque composito datur unicum esse existentie, qua existit tam forma quam materia II 60 a 45.
 24. existentia recipitur in subiecto existente, non per existentiam, quam supponit, sed quam præbet I 550 a 32.
 25. quomodo existentia conveniat I 459 a 5.
 26. existentia non dimanat ab essentia ratione intrinsece connexionis prædicatorum, sed ab agente ei communicatur II 149 a 39.
 27. quomodo existentia recipiatur in essentia II 137 b 23.
 28. an existentia ab essentia separari possit II 139 a 20.
 29. in quo sensu dicatur esse secundum se competere formæ II 140 a 43.
 30. existentia non potest esse in potentia ad aliam existentiam, a qua perficiatur et actuatur II 143 b 44.
 31. quid, si rei habenti existentiam adveniunt novæ partes? II 146 a 23.
 32. si concipitur res aliqua ut producta et in facto esse, hoc ipso concipitur cum existentia II 140 a 1.
 33. existentia creata potest consumi et subrogari existentia divina II 139 b 8.
 34. bene stat, quod aliquod ens incapax existentie sit capax veritatis I 663 a 9.
 35. existentia in creaturis est terminus actionis I 123 b 48.
- VIDE:** Angelus 22, 37.
 Anima 58.
 Duratio 4, 6.
 Emanatio 11.
 Essentia 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9.
 Fieri 1.
 Forma 52, 54, 55.
 Incarnatio 10, 12, 18, 19.
 Individuum 36.
 Indivisibile 23.
 Intellectus 67.
 Materia 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 51, 109, 114, 116.
 Mors 2.
 Motus 89.
 Prædicamentum 16.
 Prædicatio 12.
 Subsistentia 12.

EXPERIENTIA:

1. Experientia Philosophiæ est mater III 374 b 10.
2. experientia est ultimum, in quod resolvitur nostra cognitio III 173 a 7.
3. nostra cognitio ultimate debet resolveri in ipsum obiectum III 173 a 9.

4. cognitio sensuum externorum essentialiter est experimentalis III 195 a 10.
- VIDE:** Angelus 54, 55.
 Inductio 12.
 Relatio 17.
 Sensus 21, 24.

EXPONIBILIS:

1. Propositio exponibilis quid sit I 56 a 21.
2. exponibilis ratione rei significatæ I 56 a 28; ratione modi significandi I 56 a 36.
3. quotuplex sit I 56 a 40; exclusiva I 56 a 42; exceptiva I 57 a 32; reduplicativa I 57 b 24.
4. fallaciæ in exponibilibus I 81 b 36.

EXPOSITORIUS: Quæ principia non valeant pro syllogismo expository I 74 a 49.

EXTENSIO:

1. Extensio localis quomodo sit propria passio quantitatis et accidens II 716 b 17.
 2. extensio materialis et formalis in vicibus III 54 a 33.
 3. dispar ratio inter potentias et operationes ex una parte et animam ex altera relate ad extensionem III 55 b 42.
- VIDE:** Quantitas 35, 36.
 Raritas 8.

EXTREMITATES in syllogismo I 63 b 12.

EXTREMUM: Propositiones de extremo disjuncto vel copulato vel conditionato I 56 a 1.

F**FACERE COGNOSCERE:**

1. Facere cognoscere effective, obiective, instrumentaliter I 9 b 9.
2. facere cognoscere relate ad representare et significare I 9 b 7.

FALLACIA:

1. Quid sit fallacia I 82 a 16.
2. divisio I 82 a 20.
3. fallacia compositionis I 82 b 23.
4. fallacia divisionis I 82 b 25.
5. fallacia accidentis I 40 b 31; I 82 b 38; exemplum I 255 b 25.
6. a secundum quid ad simpliciter I 83 a 4.
7. secundum ignorantiam elenchi I 83 a 12.
8. petitionis principii I 83 a 20.
9. consequentis I 83 a 26.
10. a secundum non causam ut causam I 83 b 8.
11. secundum plures interrogationes ut unam I 83 b 19.

VIDE: Exponibilis 4.
 Oppositio 11.
 Restrictio 35.
 Suppositio 36.
 Syllogismus 26.

FALSITAS:

1. Falsitas latitudinem et gradus admittit I 777 a 1.
2. in sensu externo non est formaliter falsitas neque deceptio III 127 a 10.
3. an in sensu interno possit esse veritas vel falsitas III 127 a 33.
4. in sensu externo per se non est deceptio apprehensiva circa proprium sensibile; circa sensibile autem commune et per accidens bene potest adesse deceptio per accidens III 127 b 10; III 130 b 24.

VIDE: Abstractio 5.
 Deus 81.
 Enuntiatio 6.
 Modus 5.
 Oratio 19.
 Veritas 1, 2, 4, 6, 14.

FALSUM: Verum et falsum in solo iudicio (propositione) inveniuntur I 59 a 35.

FAMES in quo consistat III 234 a 1.

FAPEMO: Modus syllogisticus primæ figuræ I 64 b 3.

FASCINANTES:

1. Ab oculis fascinantium emitti qualitates noxias III 142 b 26; III 143 a 23.
2. oculi fascinantium quomodo agant in distans II 454 a 43.

FATUM definitur II 511 b 6.

FAX: Apparentia ignea II 858 a 21.

FEBRIS:

VIDE: Tactus 21.

FELAPTON: Modus syllogisticus tertiæ figuræ I 64 b 7.

FEMINA: Qua ratione femina dici solet aliquid occasionatum II 614 a 45.

FEMINEUM:

VIDE: Semen 16.

FERIO: Modus syllogisticus primæ figuræ I 64 b 1.

FERISON: Modus syllogisticus tertiæ figuræ I 64 b 8.

FESTINO: Modus syllogisticus secundæ figuræ I 64 b 5.

FIDES:

1. Fides in genere quid sit I 803 a 26.
2. fides evidenter cognoscit credibilitatem, obscure rem creditam I 283 b 1.
3. actus obscurus et evidens pugnant inter se in eodem intellectu respectu eiusdem, et eodem modo se habet actus certus et incertus I 809 a 6.
4. quando diversitas mediorum comparatur in eodem intellectu circa eandem veritatem, et quando non I 811 a 26.

5. obscuritas fidei I 58 b 34; I 410 b 18; II 841 a 12.
 6. quomodo fides intrinsece requirat obscuritatem II 303 b 38.
 7. fides necessario importat negationem evidentiae II 343 b 36.
 8. quomodo inveniuntur evidentia et obscuritas in fide I 511 b 24.
 9. obscuritas est modus intrinsecus, non formalis ratio fidei I 702 a 23.
 10. circa veritatem creditam vel opinatam semper manet intellectus ab intrinseco inevidens et non satiatus I 806 a 6.
 11. in fide vel opinione non potest a Deo impediri obscuritas II 223 a 26.
 12. fides non requirit evidentiam in veritate proposita, nec petit lumen evidens supernaturale, sed prudentiale iudicium ex speciali auxilio supernaturali I 808 a 16.
 13. quare ad fidem requiratur imperium voluntatis I 805 a 7.
 14. fides supponit piam affectionem II 314 b 48.
 15. fides continet practicum et speculativum III 48 a 10.
 16. fides non sumit suam rationem formalem ex connexionem rerum, sed ex testimonio divino I 780 b 9.
 17. aliquando contingit voluntatem plene firmari in aliquo obiecto, et tamen intellectum pati dubitationem et fluctuationem speculativam I 805 b 27.
 18. fides humana et opinio essentialiter differunt I 806 b 7.
 19. fides et opinio conveniunt in ratione inevidentis tamquam in ratione generica, differunt vero specie propter diversa media I 669 b 23; I 808 a 39.
 20. in fide et opinione potest dari evidentia moralis et certitudo, non circa veritatem, quam attingit, sed circa credibilitatem vel probabilitatem I 805 b 37.
 21. adest repugnantia inter opinionem seu fidem cum evidentia visionis et cum evidentia scientiae I 812 a 32.
 22. fides humana non est ratio inferendi conclusiones in scientia inferiori ratione auctoritatis fallibilis, sed ut praesupponunt evidentiam in superiore scientia I 801 b 27.
 23. in fide divina incertitudo obiectiva non datur propter infallibilitatem testimonii, datur tamen imperfectio intrinseca obscuritatis I 806 a 20.
 24. credere Deo et Deum, non sunt duo termini fidei, sed unus I 669 a 24.
 25. quando Deus movet ad fidem, prius tangit voluntatem et mediante ipsa intellectum I 804 a 1.
 26. fides divina comparatur ad visionem ut motus ad quietem I 816 a 30.
 27. differentia inter fidem et claram visionem in patria, ex una parte et notitiam intuitivam et abstractivam ex altera I 728 a 48.
 28. quomodo fides maneat in philosopho christiano de illa propositione „Deus est“ I 816 a 45.
 29. habitus fidei quomodo manserit in S. Paulo simul cum actu visionis I 817 a 42.
 30. habitus fidei se extendit ad omnia credibilia I 830 b 21.
 31. fides de novo inclinans in nova credibilia ab Ecclesia proposita I 837 b 20.
- VIDE:** Certitudo 4.
Lumen 4, 6.
Suspicio 3.
Theologia 3, 10.
- FIERI:**
1. Fieri est existere in tendentia, factum esse est simpliciter existere II 378 b 2.
 2. quomodo fieri sit in effectu, in agente, in passo II 267 a 15.
- VIDE:** Motus 14.
Substantia 64.
- FIGURA:**
1. Figura dictionis I 82 b 2.
 2. figuræ in syllogismo I 63 b 39; I 64 a 44; tres figuræ et non plures I 64 b 27; quarta figura I 64 b 40; versus memoriales I 64 b 1.
 3. figura dupliciter sumitur I 620 a 39.
 4. figura, quæ est quarta species qualitatis, explicatur I 620 a 42.
 5. figura formaliter et radicaliter II 321 a 10.
 6. quomodo acquisitio figuræ aliquando fiat mediante alteratione II 617 b 39.
- FINIS:**
1. Finis debet habere rationem boni et appetibilis II 270 b 39.
 2. definitur II 271 a 1.
 3. etiam ipsum non-esse potest induere rationem boni et finis II 271 a 15.
 4. ad rationem finis non sufficit bonum transcendente, sed requiritur bonum relate et secundum convenientiam II 273 b 8; II 273 b 47.
 5. in fine distinguitur ratio obiecti a ratione finalizandi II 272 b 42; II 273 b 16.
 6. apprehensio seu cognitio non est ratio formalis finalizandi, sed conditio requisita II 272 b 16.
 7. sicut in efficiente, ita et in appetibili duplex requiritur conditio II 272 b 22.
 8. quomodo cognitio finis non est conditio extrinseca, sed intrinseca finalizandi II 275 b 11.
 9. finis „prior in intentione, ultimus in executione“ II 276 a 30.
 10. solummodo finis cuius gratia est finis

- causa et condistinguitur a reliquis causis II 271 b 42.
11. finis et terminus II 271 a 36.
 12. finis effectus et finis causa II 271 b 4.
 13. finis causa semper est nobilior suo finalizato, finis autem effectus non est nobilior causa sua II 271 b 9.
 14. finis cuius gratia, finis cui, finis quo, finis propter quem II 271 a 49.
 15. finis ultimus et non ultimus II 271 b 14.
 16. finis ultimus simpliciter et finis ultimus in aliquo genere II 271 b 31.
 17. finis operis et finis operantis II 271 b 33.
 18. finis primarius et secundarius II 271 b 37.
 19. finis ultimus simpliciter et secundum quid II 219 a 9.
 20. duo fines ultimi simpliciter non possunt finalizare eandem operationem I 219 a 6, 19.
 21. causalitas finis II 276 a 45.
 22. an finis sit vera et physica causa II 276 a 47.
 23. finis movet modo intentionali II 276 b 17.
 24. finis movet ut terminus II 276 b 19.
 25. finis movet alliciendo II 276 b 25.
 26. in causalitate finis aliquid metaphoricum intervenit II 276 b 8.
 27. finis respicit effectus et actiones agentis ut causata a se, agens autem ut mobile a se II 276 b 37.
 28. causalitas finis seu finalizatio metaphorice dicitur motio, vere autem causalitas II 277 a 45; II 278 a 29; II 282 b 1.
 29. in quo consistat metaphorica motio seu causalitas finis II 278 a 23.
 30. accurate evolvitur doctrina de causalitate finis II 279 a 11.
 31. de novo causalitas finis describitur II 282 a 7.
 32. causalitas finis realis est, prout ly reale distinguitur contra ens rationis, non prout distinguitur contra ly intentionale II 281 b 19.
 33. finis finalizat ipsum agens propter finem, non ut effectum, sed ut subiectum motum a fine II 284 a 27.
 34. quæcumque spectant ad ordinem executionis, sunt effectus finalizati a fine, imo et ipsa intentio finis necnon simplex amor finis sunt effectus finis II 284 a 42; II 285 a 37.
 35. etiam amor ultimi finis ut actio propter finem est II 286 a 18.
 36. quomodo causalitas finis continuatur cum actibus et effectibus externis II 284 b 40.
 37. finis finalizat, non prout in intentione formali, sed radicali II 285 b 11.
 38. finis est causa sui secundum diversa II 285 b 20.
 39. influere causæ finalis est appeti et desiderari II 286 b 10.
 40. primus amor finis est a Deo ut movente efficienter II 287 b 4.
 41. Aristoteles ostendit, quomodo natura agat propter finem II 169 a 23.
- VIDE:** Amor 1, 2.
Idea 6, 8, 11, 13.
Intentio 19.
Obiectum 20.
- FIRMAMENTUM** ubi et quid sit II 847 a 36.
- FIRMITER:** Cap. „Firmiter“ de Summa Trinitate III 50 b 20; III 290 a 5.
- FLUMINA ET FONTES:**
1. Ortus et origo II 877 b 30.
 2. eorum causa efficiens II 880 a 6.
 3. eorum causa materialis II 879 a 16.
 4. fluminum et fontium indefectibilitas unde oriatur II 880 b 14.
 5. cur eorum aquæ non habeant saporem aquæ maris II 880 b 43.
 6. cur aliquando deficient II 881 a 14.
 7. variæ eorum effectuum causæ traduntur II 881 b 8.
 8. cur aliqui fontes ebulliant II 882 a 4.
 9. de eorum frigore excellenti II 882 a 48.
 10. de sapore et odore fontium et fluminum II 882 b 38.
- FORMA:**
1. Forma potest sumi tripliciter I 620 a 32.
 2. explicatur forma, quæ est quarta species qualitatis I 620 a 36.
 3. forma et figura accidentaliter distinguuntur I 620 b 5.
 4. quomodo forma definiatur in tota sua latitudine II 83 a 30.
 5. forma superioris dicitur forma inferioris I 359 b 29.
 6. formæ abstractæ possunt sumi vel specificative vel reduplicative I 367 a 22.
 7. forma in ratiocinio I 59 b 23; I 63 a 15.
 8. forma ut pars I 92 a 37.
 9. forma in toto physico, forma partialis et totalis I 131 a 8; II 231 b 33.
 10. forma intrinseca et extrinseca II 83 a 37.
 11. forma substantialis et accidentalis II 83 b 7.
 12. definitur forma substantialis II 83 b 13.
 13. forma substantialis est prima radix actualitatis et esse II 758 a 15.
 14. distinctio inter formam substantialem et accidentalem I 395 a 20; II 88 b 15.
 15. formæ substantiales sunt triplicis generis II 88 b 22.

16. formæ accidentales sunt triplicis generis II 88 b 19.
17. formæ substantiales non habent distantiam contrarietatis II 396 a 44.
18. una forma substantialis non potest informare plures materias totales et adæquatas II 218 a 36.
19. forma substantialis potest conservari a Deo sine omni materia II 72 a 34.
20. in nullo composito substantiali possunt esse plures formæ substantiales III 28 b 38.
21. ratio propria et intrinseca formæ substantialis III 29 a 10.
22. contra rationem est formam substantialem dare esse incompletum et cum potentia ad ulterius esse III 30 b 40.
23. nulla forma substantialis est informabilis ab ulteriore forma substantiali III 31 a 31.
24. forma substantialis humana entitative spiritualis, eminenter corporea III 34 b 36.
25. esse radicem potentialium et operationum est aliquid essentialis formæ substantialis III 24 a 14.
26. forma substantialis est primum, quo aliquid dicitur tale III 25 b 26.
27. forma et actus potest sumi dupliciter III b 17.
28. forma incompleta non potest definiri absolute, sed in ordine ad aliquid sibi extrinsecum III 23 a 37.
29. in forma substantiali est duplex ordo, unus ad materiam, alius ad operationes III 23 a 46.
30. forma, ex qua desumitur species rei, quam actuat, debet consistere in indivisibili II 637 a 5.
31. quomodo forma continuatur in efficiente, et quomodo in materia II 87 b 35.
32. forma non comparatur ad materiam sicut corpus ad locum III 58 a 2.
33. forma est a materia distincta II 84 a 1.
34. formæ non latitant in materia actu II 84 b 10.
35. forma non est extensio aut explicatio maior materiæ II 84 b 33.
36. explicantur hæc duo: a) „forma continetur in materia” II 85 a 21; b) „forma educitur ex materia” II 85 b 5.
37. formæ in materiæ potentia non sunt purum nihil II 87 a 20.
38. quomodo formæ materiales ex nihilo fiant, et quomodo, quando corrumpuntur, redeant in nihil II 87 a 29.
39. dependentia formæ a materia non est inhærentia II 88 a 41.
40. forma educitur ex materia et fit ex illa eo modo, quo fieri convenit formæ II 42 b 43.
41. ad educationem formæ exigitur transmutatio ipsius materiæ II 92 a 20.
42. eadem actione forma educitur ex materia et illi unitur II 86 a 18.
43. in quo sensu subiectum contra formam violenter inductam resistat II 96 b 15.
44. quomodo forma consideretur in generatione et in composito II 43 b 42.
45. forma introducta nullo modo effective expellit formam corrumpendam II 239 a 17; sed forma una respectu alterius habet expulsionem privativam II 239 b 17.
46. in formis substantialibus expulsio unius formæ ab eadem materia non fundatur in aliquo contactu actuali II 353 b 45.
47. an et quomodo forma corrupta sit principium II 52 b 43.
48. in quo sensu forma possit vocari imperfecta II 294 b 21.
49. forma vocatur quidditas rei ut quo, non ut quod II 105 a 20.
50. forma intrinseca non est nisi quædam forma participata ab idea II 246 a 16.
51. forma est terminus generationis non totalis, sed formalis II 54 a 22.
52. secundarius effectus formæ est existere, primarius autem est informare et constituere II 73 b 11.
53. „Esse per se convenit formæ”, qualis sit sensus III 282 b 50.
54. forma habet esse ut quo non per aliam formam tamquam per principium habendi III 288 b 2.
55. forma non sufficit dare existentiam se sola, sed mediante productione agentis II 136 b 5.
56. licet una forma perfectior sit altera, non tamen una informat perfectiori modo quam alia, sed omnes eodem modo, scil. corruptibili II 79 b 39.
57. nulla forma receptibilis de se est singularis II 790 a 8; de se sunt communicabiles II 790 a 23.
58. in quo sensu forma sit principium motus II 464 b 6.
59. formæ supernaturales quomodo contineantur in potentia subiecti, et quomodo non II 96 a 39.
60. formæ accidentales supernaturales educi dicuntur ex potentia obedientiali subiecti II 94 a 15.
61. omnes formæ accidentales naturales, etiam artificiales educuntur de potentia subiecti II 94 a 20.
62. formæ spirituales, quales sint III 55 b 33.
63. forma accidentalis, quomodo sit tota ratio agendi II 262 a 1.
64. formæ cœlestes et elementales in prima rerum productione non fuerunteductæ de potentia materiæ II 90 b 39;

quamvis hoc non repugnet divinæ potentiae II 91 a 36.

65. formæ omnes sublunares, excepta anima rationali, educuntur ex potentia materiæ II 93 a 4.

66. formalis ratio debet esse notissima in aliqua scientia II 14 b 36.

VIDE: Accidens 36.

Contraria 7, 11.

Differentia 18.

Divisibilitas 7.

Effectus 1.

Existentia 29.

Generatio 19, 20.

Genericus.

Genus 7, 21.

Individuatio 34, 38, 46.

Instrumentum 18.

Intellectus 67.

Materia 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16,

17, 18, 21, 24, 59, 60, 61, 63,

67, 68, 69, 74, 75, 76, 78, 79,

80, 82, 83, 86, 87, 89, 91, 92,

93, 97, 102, 109, 116.

Mixtum 3.

Multiplicatio.

Natura 19, 22, 23a.

Numerus 11, 14, 16, 20, 21.

Obiectum 22.

Operatio 1, 4.

Plurificatio.

Prædicatio 13.

Principium 15, 18.

Privatio 11, 12, 13, 17, 18, 20.

Proportio 2.

Qualitas 22.

Quantitas 16, 36, 49.

Relatio 20.

Substantia 42, 44.

Totum 7, 20.

Ubi 23, 27.

Unio 4, 5, 6.

Unitas 12.

Vita 10.

FORTUNA:

1. Quid sit fortuna II 510 a 46.
2. pertinet ad causas per accidens II 510 a 32.
3. opiniones antiquorum II 167 a 37.
4. Aristoteles definit fortunam II 168 a 11; explicat, quæ de fortuna sint tenenda II 168 a 14; distinguit fortunam a casu II 168 a 36.

FOSSILIA quid sint II 886 b 27.

FRIGIDUM definitur II 805 b 12.

FRISESOMORUM: Modus syllogisticus primæ figuræ I 64 b 3.

„**FUIT**” quid et quomodo significet I 124 b 46; II 227 b 27.

FULGUR:

1. Fulguris natura II 855 a 48.
2. causa II 855 a 50.

FULMEN:

1. Fulminis natura II 855 b 37.
2. differentia a fulgure et tonitruo II 855 b 39.
3. ortus II 855 b 52.
4. genera II 856 b 13.
5. effectus II 856 b 29.

FUTURUM:

1. Futurum sub ratione futuri non potest intelligi nisi in causis, in quibus continetur I 733 b 12.
2. in quo sensu possit dari de re futura species, quæ repræsentet illam ut est in se I 736 a 27.

VIDE: Notitia 19.

G

GALAXIA = via lactis II 848 a 48; ubi sit II 848 b 14.

GANGES: III 228 b 44.

GAUDIUM: Indoles II 813 b 14.

VIDE: Appetitus 30.
Voluntas 19.

GENERANS:

1. Quomodo generans sua virtute operetur II 593 a 11.
2. virtus generantis movet duplici actione ordinata II 562 a 9.
3. virtus effectiva generantis non convenit dispositioni ultimæ formalis II 596 b 15.

GENERATIO:

1. Generatio communissime definitur II 547 a 5; generatio accidentis II 546 b 53.
2. generatio substantialis definitur II 547 a 11.
3. generatio substantialis datur II 553 b 41.
4. generatio viventium definitur II 547 a 30; II 551 a 15.
5. quomodo distinguatur generatio rei non-viventis a generatione viventis II 551 a 21.
6. id quod procedit in generatione viventis debet esse filius II 552 a 12.
7. quomodo verificetur generatio viventis in plantis et animalibus II 551 b 2; in vita sensitiva II 551 b 16; in vita intellectiva II 551 b 30; in angelis II 551 b 39; in Deo II 552 a 1.
8. generatio essentialiter assimilativa II 552 a 21.
9. omnis generatio creata essentialiter est mutatio II 548 b 25.

10. quomodo generatio sit motus II 296 b 38.
11. generatio est conversio II 563 b 20.
12. quomodo generatio definiatur ab Aristotele II 542 b 5.
13. generatio plures habet formalitates II 562 a 35.
14. indoles generationis describitur II 549 a 23.
15. generationis subiectum triplex II 572 a 9.
16. generationis substantialis subiectum mutationis materia prima II 572 b 9; inhaesionis compositum II 572 b 11.
17. antiqui philosophi non statim assurrexerunt ad ponendam generationem substantialem et hoc processit ex ignorantia materiae primae II 50 b 41.
18. quid fiat in generatione substantiali II 116 a 25.
19. non per se pertinet ad generationem unius formae, quod fiat ex altera, sed ex non esse suiipsius II 45 b 25; II 53 a 1.
20. cur aliquae formae postulent determinate generari ex materia habente talem formam II 45 b 35.
21. terminus adaequatus generationis II 564 a 19; II 565 a 34.
22. terminus formalis II 564 b 15; II 566 b 36.
23. proprii termini formalis est specificare id, quod producitur II 570 b 48.
24. quomodo terminus generationis possit esse eius subiectum II 574 b 14.
25. generatio supponit creationem II 576 a 3.
26. generatio et creatio ex parte termini ad quem differunt II 394 a 36.
27. generatio est actio distincta ab alteratione II 262 b 3; II 542 b 12; II 558 a 32.
28. quomodo generatio et alteratio ex iisdem principiis procedant, sed diverso respectu II 262 b 27.
29. generatio, resurrectio, formatio Adami e terra quomodo distinguantur II 571 b 10, 24.
30. generatio dispositive et consummative III 69 b 34.
31. generatio virtualiter multiplex III 72 b 19.
32. non-viventia generant generatione communiter dicta, viventia autem speciali generatione III 84 b 14; III 86 a 43.
33. quaedam indifferenter ex semine et ex putredine generari possunt III 85 a 13.
34. generatio opus naturalissimum, quia magis in eam propendet natura propter perpetuitatem speciei III 86 b 11, 25.
35. generatio substantialis et corruptio cur non faciant unum motum II 627 a 4.

36. generatio substantialis latius patet quam generatio simpliciter II 547 b 6.
37. de universalibus causis generationis II 800 a 42.
38. de causa efficiente generationis in specie II 800 b 45.
39. generationes non esse perpetuas quasi in recto, sed circulariter secundum Aristotelem II 801 a 54.
40. si darentur infinitae generationes, excipitur generatio hominum II 480 a 40; II 483 a 15.
41. generatio et creatio quomodo se habeant ad invicem in ortu hominis III 35 a 30.
42. generatio in infinitum durat, quantum est ex vi naturae III 87 a 15.
43. decretum divinum terminandi generationes completo numero beatorum III 87 a 17.
44. magis tenetur homo ad conservandam propriam vitam quam ad generandum III 87 b 15.
45. nutritio magis necessaria ad se conservandum, generatio magis necessaria ad perpetuitatem consequendam III 87 b 10.
46. generatio fit virtute caeli, sicut cum semina plantarum mandantur terrae III 141 b 28.
47. virtus decisa seminis nisi coniungatur feminae, non potest vitaliter generare III 141 b 28.

VIDE : Alteratio 29, 30, 32, 33.
 Anima 16, 70, 71, 74.
 Augmentatio 6.
 Causa 74.
 Caelum 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47.
 Cor 7, 8.
 Corruptio 4, 6, 10, 11, 12.
 Creatio 16.
 Dimanatio 2.
 Eucharistia 13, 31.
 Forma 44, 51.
 Materia 49, 87, 113.
 Mixtio 15.
 Motus 50.
 Mutatio 7, 8.
 Nutritio 7.
 Nutritiva 10.
 Principium 19.
 Privatio 14, 18.
 Proprietas 8.
 Quantitas 25.
 Scientia 32.
 Semen 6, 14, 18.
 Subsistentia 20, 21.
 Suppositum 1, 2.
 Trinitas 2, 3, 6, 18, 28.
 Unio 8.
 Vegetativum 2.

GENERATIVA:

1. Potentia generativa residet in peculiari organo et habet organum distinctum a nutritiva III 98 b 32.
 2. potentia generativa non tollitur, licet actus generationis esset III 94 a 7.
 3. quomodo generativa ratione virtutis eminentis formet ex fetu diversa membra III 96 a 19.
 4. potentia generativa etiam est virtus distincta a nutritiva, neque est sola animae substantia III 98 a 28.
 5. respicit ut principalem terminum genitum seu filium III 98 a 30.
 6. debet influere semini virtutem formativam fetus et spiritus vivaciores et subtiliores III 98 a 32.
 7. eiusdem speciei videtur esse virtus generativa in animali masculo et in femina III 98 a 35; III 99 b 32; accidentaliter tamen aliqui effectus differunt III 99 b 20; III 98 a 37.
 8. quomodo generativa in masculo et femina ad invicem se habeant III 99 b 21.
 9. virtus generativa in femina debet habere aliquos actus, quae non conveniunt virtuti generativae masculi III 99 a 40.
- GENERICUS**: Ab eadem forma provenit gradus genericus et specificus II 300 a 19.
- GENUS**:
1. Quomodo genus definitur I 386 b 44.
 2. genus ex eo praecise, quod genus est, habet, quod inferiora sua specie differant I 387 b 6.
 3. discrimen inter genus et differentiam I 387 b 34.
 4. discrimen inter genus et speciem I 388 a 31.
 5. definitio Porphyrii est descriptiva I 388 b 38.
 6. definitio essentialis generis I 389 a 4.
 7. in quo sensu genus se habeat ut forma I 390 a 27.
 8. quid sit definitum formale in definitione generis I 394 a 38.
 9. quale subiectum importetur in definitione generis I 397 a 14.
 10. ex natura et intentione non fit quidditas, quae sit genus ut quod neque ut quod I 397 b 34.
 11. formaliter seu directe et materialiter seu consecutive poni in genere I 137 b 37; I 235 a 8.
 12. quomodo intelligatur: „Quod est sub genere, debet in aliqua eius determinata specie inveniri” I 137 b 36; I 235 a 5.
 13. genus dependet a pluribus speciebus, species autem de se non dependet a pluribus individuis I 422 b 11.

14. quomodo genera definiantur I 139 a 16; I 235 b 41.
 15. genus praedicatur de pluribus numero differentibus mediate I 390 b 31.
 16. eodem modo genus praedicatur de individuis genericis I 390 b 44.
 17. praedicatur de pluribus genere differentibus, non prout genera sunt, sed prout subalterna et species quaedam I 391 a 21.
 18. genus, e.g. substantia, respectu huius et illius substantiae individuae non est species secundum praedicabile, sed est praedicatio generica, mediata tamen I 410 a 47; I 412 a 23.
 19. genus est pars metaphysica, quae simul potest esse totum I 399 b 32.
 20. quomodo genus sit totum potentiale I 400 b 13.
 21. sensus axiomatis: „Genus desumitur a materia, et differentia a forma” I 401 b 24; I 403 a 4.
 22. quae naturae sint capaces generis I 403 b 44.
- VIDE** : Analogum 33.
 Deus 45.
 Differentia 6, 8.
 Ens 7.
 Materia 100.
 Proprium 15.
 Scientia 22, 24.
 Species praedicabilis 7, 12.
 Universale 17.

GEOMETRIA:

VIDE : Arithmetica.

GLACIES:

1. Quid sit et quomodo fiat II 870 a 36.
2. an mare possit congelari II 870 b 7.

GLOBUS:

- Globus perfectus quomodo moveatur in plano, et quomodo tangat planum II 409 b 38; II 417 b 9; II 432 a 19.

GRADUS METAPHYSICI:

1. Quid nomine gradus metaphysici intelligatur I 337 a 40.
 2. distinctio actualis formalis ex natura rei excluditur I 338 a 20.
 3. quomodo distinguantur I 338 a 23.
 4. gradus metaphysici non sunt oppositi sicut species vel differentiae specificae, sed se habent ut superius et inferius praedicatum I 271 b 19.
- VIDE** : Individuatio 26.

GRAMMATICA non videtur esse scientia I 277 b 5.
VIDE : Relativa 1, 2.
 Scientia 26.

GRANDO: Natura et causa grandinis explicantur II 869 a 20.

GRANEDULA quid sit II 869 b 38.

GRATIA:

1. Elevatio hominis per gratiam II 317 a 29.
2. cur gratia dicatur infundi seu creari II 96 b 7.
3. effectus primarius et secundarius gratiæ I 592 b 16.
4. gratia in alio alium effectum potest explicare II 649 b 9.
5. gratiæ convenit in statu consummato habere lumen gloriæ, in statu viæ fidem et spem I 458 b 30.

VIDE: Habitus 29.
Lumen 3, 4, 5, 6.
Qualitas 15.
Sacramenta 1.

GRAVIA: A quo in gravibus fiat motus II 455 a 11.

GUSTUS:

1. Gustus realiter distinguitur a tactu III 158 b 13.
2. cur gustus dicatur tactus quidam III 159 a 16.
3. organum gustus est lingua III 159 b 24.
4. subiectum inhæSIONIS gustus seu organum eliciens III 160 a 16.
5. organum quoad dispositionem esse debet siccum in actu et humidum in potentia III 160 a 13.
6. nervus gustus magis expansus in radice linguæ, non tamen ibi est temperatus ad discernendum sapes III 161 b 41.
7. medium extrinsecum non est, intrinsecum est ipsa caro linguæ III 162 a 27, 35.
8. cur hic sensus ponatur in animali III 162 b 16.
9. odor et sapor ex parte applicationis ad sensum longe differunt III 163 a 21.
10. quomodo et sub quo respectu ad delectationes gustus sit temperantia III 159 b 5.

VIDE: Cognitio 20.
Cor 1.
Lingua 3.
Sapor 5, 7.
Tactus 3.

GUTTA cavat lapidem II 680 b 24; II 682 b 11.

H

HABITUS:

1. Habitus, qui est proprium prædicamentum, definitur I 636 b 31; habitus est aliquid substantiale, applicatio vero eius accidentalis est I 637 a 2; habitus non est modus, qui est in corpore humano, quo red-

ditur aptum, ut vestiatur I 636 b 38; habitus non est pars corporis vestiti I 637 a 15.

2. habitus postprædicamentaliter et prædicamentaliter I 614 b 25.

3. differentia inter habitum et dispositionem I 614 b 46.

4. essentialis ratio habitus et dispositionis I 616 b 20.

5. etiam habitus operativus primo et per se bene vel male disponit naturam, quæ tamen, quia est potentia operativa, debet bene disponi in operando I 615 a 34.

6. habitus (et lumen) pertinent ad potentiam III 345 b 18.

7. quomodo habitus suscipiat magis ac minus I 637 a 26.

8. non habet contraria I 637 a 35.

9. an habitus contrarii possint esse simul II 814 b 9.

10. quomodo fiat augmentum habitus quantum ad extensionem I 836 b 40.

11. in quo sensu a S. Thoma dicatur augmentum extensivum habitus fieri per additionem I 837 a 14.

12. de augmento intensivo habitus I 837 a 20.

13. coordinatio prædicamenti habitus I 637 b 25.

14. habitus principiorum neque concreatur cum ipsa potentia, nec inditus est a natura, sed acquisitus ex lumine intellectus agentis I 793 b 29.

15. habitus principiorum practicoorum est acquisitus III 343 b 25; est naturalis III 343 b 39.

16. habitus principiorum probabilium distinguuntur ab habitu principiorum evidentium, et similiter habitus principiorum practicoorum a speculativis I 794 a 11.

17. habitus principiorum sub quo respectu diversificetur I 827 b 15.

18. habitus intellectuales evidentes in quo conveniant I 792 b 12; in quo differant I 792 b 25.

19. habitus evidens ut obscurum habitum sive inevidentem expellat, debet perfecte subiectum informari I 813 a 8.

20. habitus scientificus est qualitas ordinativa diversarum specierum, ex quibus integratur obiectum totale talis scientiæ I 835 b 5.

21. habitus scientificus non multiplicatur neque correspondet diversitati specierum ordinarum, ut sunt in se, sed diversitati rationis formalis ordinantis I 835 b 17.

22. in habitibus scientificis et virtutibus datur duplex difficultas, alia accidentalis, alia essentialis I 835 b 23; quomodo hæc duplex difficultas superetur I 837 b 32.

23. quomodo habitus scientificus destruitur vel amittatur I 838 b 5.

24. habitus intellectuales inevidentes numerantur I 803 a 20.

25. habens habitum scientiæ potest elicere actum opinionis circa idem subiectum non amissa scientia I 813 b 29; at vero habitus opinionis elicito actu demonstrativo amittitur I 813 b 33.

26. habitus opinionis et scientificus in eodem intellectu de eodem contrarie opponuntur I 812 b 17.

27. habitus infusus est una simplex qualitas I 832 a 1; I 832 b 26; I 833 a 8.

28. quomodo in supernaturalibus ex potentia et habitu fiat unum coniunctum perfectius ipso actu II 208 a 33.

29. habitus infusi, ut gratia et caritas, cur unico actu peccati expelluntur I 813 b 47.

VIDE: Contraria 16.
Intellectus 68, 86.
Intellectus agens 19.
Motus 52.
Opinio 2, 3, 5, 6.
Privatio 9.
Qualitas 11, 12, 15.
Scientia 1, 2, 4, 9, 10, 17.
Species cognoscibilis 60.
Specificare 4.
Subalternatio 8.
Theologia 10.
Virtus 3, 12.

HÆCCEITAS: Terminus scoticus designans modum individualement naturæ superadditum I 427 a 30.

VIDE: Individuatio 35.

HALO quid sit explicatur II 861 b 50.

HECLA mons in Islandia II 885 b 22.

HIATUS quid sit explicatur II 862 a 30.

HOMO:

1. In homine, quatenus rationalis, sequitur inclinatio ad virtutem, quatenus ex nihilo, peccabilitas I 408 b 34.

2. de homine creato ab æterno II 619 a 26.

3. homo infinitus repugnat II 321 a 40.

4. homo inter omnia animalia est imperfectioris odoratus III 153 a 2.

5. homo habet magnum cerebrum et magis humidum præ aliis animalibus III 153 a 11.

VIDE: Cogitativa 3.
Phantasia 15.
Scientia 30.
Semen 5.
Signum 15, 16.
Tactus 2.
Vegetativum 12.
Visus 7.
Vita 23.

HUMANITAS non importat concretum, sed formam, et non est prædicabilis de indivis I 526 a 1.

35. — Io. a S. Thoma, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

HUMIDUM:

1. Humidum definitur II 805 b 13.

2. humidum nutritivum, adventitium, radicale II 739 b 23.

3. humidum radicale per humidum nutritivum non potest reparari in eo vigore, quo fuit in principio II 721 b 14.

VIDE: Odor 6.
Sapor 3, 4.

HYPOSTASIS: Quid hoc nomine vocetur II 118 b 34.

VIDE: Subsistentia 2, 3.
Suppositum.
Unio 12.

HYPOSTATICA UNIO:

VIDE: Subsistentia 5.
Unio 11, 12.

HYPOTHETICA:

1. Propositio hypothetica magis accedit ad tertiam mentis operationem I 53 b 28.

2. copula in hypothetica I 53 b 35.

3. formaliter hypothetica et virtualiter hypothetica I 53 b 45, 49.

4. exponibiles I 53 b 50.

5. conditionalis I 54 a 10.

6. rationalis I 54 a 13.

7. copulativa I 54 a 20.

8. disiunctiva I 54 a 33.

9. quid requiratur ad veritatem cuiuslibet hypotheticæ I 54 a 42.

10. regulæ arguendi in hypotheticis I 54 a 45.

I

I = propositio particularis affirmativa I 47 b 25.

IDEA:

1. In quo consistat ratio ideæ II 241 a 46.

2. cur aliquando ratio ideæ attribuatur etiam ipsi rei ad extra II 242 a 15.

3. quilibet conceptus aliquando laxiori significatione dicitur idea seu exemplar II 242 b 44.

4. idea realiter et identice non distinguitur a conceptu formali II 243 b 12.

5. idea est causa realis realitate conceptus II 243 b 45.

6. est dispar ratio de fine et de idea II 244 b 35.

7. quomodo idea per cognitionem applicetur ad opus II 245 a 5.

8. causalitas ideæ reduci potest ad efficientem et finalem, sed specialiter et proprie ad formalem II 245 b 15.

9. idea est forma extrinseca formans, sed non informans II 245 b 18.

10. describitur, quomodo idea proprie pertineat ad causam formalem II 246 a 26.
 11. quomodo idea habeat rationem causae finalis II 246 a 38.
 12. quomodo idea ut forma extrinseca pertineat etiam ad causam efficientem II 246 b 17.
 13. idea non est finis ut assequibilis, sed ut imitabilis II 246 b 41.
 14. causalitas ideae non consistit in causalitate obiecti ad potentiam II 247 a 9.
 15. idea habet causalitatem efficientiae, non ut cognitum praecise, sed ut cognitum practice II 247 a 38.
 16. efficientia ideae non magis metaphorica est quam quaecumque efficientia voluntatis II 247 b 1.
VIDE: Imago 3, 4.
 Materia 54.
- IDEALISMUS:** Contra Idealismum et Semiidealismum nota distinctionem: Obiectum prout extra non attingitur, distinguo: si ly prout dicit rationem attingendi, concedo, si dicit rem attactam, nego I 698 a 41.
- IDENTITAS:**
 1. Quid sit identitas I 294 a 26.
 2. identitas formalis I 296 a 3; materialis I 296 a 8.
 3. unum potest esse idem cum alio dupliciter I 341 a 14.
- IDOLUM:**
 1. Idolum vocatur species expressa, quae in potentiis sensitivis formatur I 703 b 21.
 2. S. Thomas duplicem modum faciendi idola concedere videtur I 703 b 18.
VIDE: Species cognoscibilis 78.
- IECUR:**
 1. Munus iecoris II 731 a 23.
 2. officina sanguinis; medici tenent hoc contra Aristotelem, qui sanguinem in corde formari putavit II 732 a 37.
- IERUSALEM:** In excidio urbis cometa visa est II 854 b 11.
- IGNIS:**
 1. Quomodo ignis sit elementum et eius proprius locus II 806 b 13.
 2. an ibi luceat II 806 b 32.
 3. in sphaera propria non indiget pabulo II 807 a 1.
 4. ignis approximatus materiae dispositae II 160 a 44; II 162 a 3.
 5. ignis non inflammat proximum aerem, sed sulphur distans II 454 a 32.
 6. ignis fornacis quando debilitetur II 455 b 31.
 7. qua materia ignes subterranei ardeant II 885 b 34.

8. de causa efficienti II 886 a 15; de dispositione eorum II 886 a 44.
 9. ignium in aere apparentium generatio II 857 b 10.
 10. caprae saltantes II 857 b 40; draco volans II 858 a 3; lancea et fax II 858 a 18; de loco et effecto harum ignium II 858 a 27.
 11. ignis elevatus a Deo torquet spiritus III 308 b 35.
 12. quomodo ignis in daemone sit instrumentum II 525 b 17.
- ILIACE:** Vox memorialis I 50 b 47.
- ILLATIO:**
 1. Quid sit illatio I 59 a 8.
 2. illatio active et passive I 201 a 35.
 3. vis illativa I 201 a 32.
 4. res illata I 201 a 33.
 5. nota illationis I 22 b 12.
- ILLUMINATIO:**
 1. Illuminatio formalis et obiectiva III 305 b 3.
 2. illuminatio radicalis III 305 b 31.
 3. illuminatio per diaphanum, ubi non est impedimentum II 684 a 40.
VIDE: Intellectus agens 34.
- IMAGINATIO:**
 1. Imaginatio vim habet immutandi seu movendi spiritus, qui motu suo etiam sanguinem movent III 416 b 39.
 2. phantasia movet appetitum mediantibus spiritibus animalibus III 417 a 26.
- IMAGINATIVA:**
 1. Imaginativa respicit omnia corpora sensibilia sub ratione imaginabili III 151 a 5.
 2. non potest in se reflectere III 151 a 16.
- IMAGO:**
 1. Imago alia exterior, instrumentalis, alia interior et formalis III 358 b 38.
 2. imago depicta licet sit signum ab arte factum, naturaliter tamen representat, et non ratione impositionis I 718 b 22.
 3. quaecumque imago solum representat id, ad cuius similitudinem est expressa, nempe ideam suam, quaecumque illa sit I 721 b 27.
 4. imagines ab arte factae non significant directe obiectum, ut in seipso est, sed ut est in idea pictoris, quam directe imago representat I 718 b 32.
VIDE: Signum 14.
 Species cognoscibilis 28, 75.
 Speculum 1, 2, 4, 5.
 Verbum 18.
- IMITATIO:**
VIDE: Veritas 16.

IMMANENS:

- VIDE:** Motus 9.
 Visio 1, 2.
 Voluntas 7.

IMMATERIALITAS: Unumquodque in tantum est cognoscibile, in quantum est immateriale I 818 b 12.

VIDE: Scientia 12, 13, 14.

IMMOBILITARE: I 27 b 9; terminus immobilitatis I 61 b 9.

IMMOBILITAS:

VIDE: Locus 18, 19, 20, 21.

IMMORTALITAS ANIMAE:

- Fuerunt, qui negarent III 278 b 39.
- Aristoteles an bene senserit de immortalitate III 279 a 1; subobscure de immortalitate locutus est III 279 a 9; negavit transmigrationem animarum III 279 a 15; negavit easdem res statutis temporibus iterum redire III 279 a 17.
- affirmatur et probatur immortalitas III 279 a 26; auctoritas Scripturae III 279 b 15; ex ratione, ex operatione animae III 280 a 29; III 286 b 9.
- anima non potest corrumpi per accidens III 282 a 25; non per se III 282 b 10.
- immortalitas probatur ex morali ratione III 283 b 20.

VIDE: Mortalitas.

IMPENETRABILITAS:

- Secundum quem respectum impenetrabilitas fundetur in quantitate II 353 b 19.
- quid si Deus reduceret totam quantitatem unius brachii ad locum digiti II 354 a 34.

VIDE: Christus 28.
 Locus 35.

IMPERIUM:

- Conceptio intellectus, secundum quod habet efficaciam transmutandi aliquid, imperium nominatur III 416 b 27.
- imperium seu actus practicus intellectus non habet vim movendi alias potentias praecise ut cognoscitivus, sed ut efficaciam habens ex motione voluntatis sibi communicata III 418 b 43.

IMPLICITUM: Implicitum in potentia et implicitum in actu I 510 b 9.

IMPOTENTIA:

- Impotentia naturalis sublata imbecillitate redditur potentia I 618 a 44.
- ex natura imperfectiore oritur potentia minus perfecta, quae comparative ad alterius naturae potentiam videtur impotentia I 618 b 15.

IMPRESSIO causae superioris in inferiorem numquam est qualitas permanens, sed transiens III 417 b 34.

IMPULSUS:

- Impulsus projectorum quomodo detur II 475 a 9.
- quomodo desinat II 474 b 42; II 475 a 34, 46.

VIDE: Instrumentum 8.
 Locomotiva 8.
 Motus 77.
 Sagitta.

INANIMATA: Cur non nutriantur per intussusceptionem II 843 a 3.

VIDE: Organizatio 8.

INCARNATIO:

- Assumptio humanae naturae I 104 a 1.
- a Verbo divino assumpta est humanitas individua, non tamen subsistens I 427 b 17.
- quid in incarnatione de novo fiat II 115 b 38.
- Verbum dicitur realiter unitum humanitati, non realiter subiective, sed realiter terminative II 117 a 3.
- Verbum unitur humanitati, non ut subiectum unionis, sed ut terminus II 114 b 16.
- Verbum divinum dicitur unitum humanitati non per relationem realem, sed rationis II 115 a 37.
- humanitas unitur ad esse divinum ut modificatum relatione Verbi II 148 b 42.
- humanitas est principium et ratio operationis per modum principii quo, non per modum principii et quod II 174 a 44.
- caro in Christo mansit unita Verbo etiam separata anima in morte II 569 b 24.
- quomodo subsistentia et existentia humana suppleantur a Verbo II 148 a 1.
- quomodo Verbum divinum humanae naturae uniatur II 116 b 44.
- humana natura existit per Verbum II 379 a 14.
- verbum divinum supplet subsistentiam humanam et consequenter existentiam, quae igitur in Christo non provenit ab anima, sed suppletur a Verbo II 147 b 1.
- subsistentia Verbi univit sibi humanitatem non in aliquo negativo, sed in aliquo positivo II 121 b 47.
- subsistentia divina omnes partes humanitatis terminat, cum sit simplicissima et indivisibilis II 145 a 44.
- carere inhaerentia seu modo accidentis humanitati Christi ex se convenit, non a Verbo, et tamen subsistentiam non habet nisi a Verbo II 127 a 32.
- quomodo tota humanitas fuerit unita Verbo II 127 b 10.

18. quando Deus supplet existentiam et subsistentiam humanitatis, supponit ipsam humanitatem constitutam per formam suam II 73 b 14.

19. etiam existentia Verbi convenit mediante forma quantum ad capacitatem recipiendi illam II 72 a 26.

20. humanitas Christi propter carentiam subsistentiae propriae non violentatur II 194 a 10.

21. subsistentia divina non causat humanitatem in Christo II 200 b 1.

22. ablata subsistentia Verbi resultat propria in humanitate Christi II 465 a 30.

23. quomodo Verbum prius fuerit unitum partibus quam toti II 130 a 14.

24. quomodo anima separata manserit unita Verbo II 130 b 22.

25. quid si Verbum dimitteret humanitatem II 129 b 43.

26. quid, si verbum divinum assumeret tres naturas humanas, vel e converso si tres personae assumerent eandem humanitatem I 181 b 31 et 38, I 182 a 40.

27. eodem modo praedicatur humana natura facta incarnatione atque de quolibet alio individuo talis natura I 381 a 22.

28. in quo sensu Deo essentiale sit esse hominem I 381 a 30.

29. supernaturaliter id, quod erat in materia remota, scil. Deus et homo, factum est in materia naturali, postquam Verbum factum est homo I 28 a 41.

30. „Christus in quantum homo est creatura” I 58 a 29, b 27; I 80 a 2.

31. „Deus assumpsit hominem” I 104 a 11.

INCEPTIO:

1. Inceptio quid sit II 433 a 45.

2. inceptio intrinseca II 433 b 9; extrinseca II 433 b 13.

VIDE: Terminus 52, 54, 56.

INCORRUPTIBILE:

VIDE: Substantia 32.

INDEPENDENTIA:

1. Independentia ab aliquo extrinseco in specificatione aut in existentia I 670 b 3.

2. independens in movendo etiam independens est in operando II 448 b 30.

INDEX:

Index expurgatorius Hispaniae I 104 a 13.

INDIFFERENTIA:

1. Indifferentia activa et passiva III 387 b 12.

2. indifferentia activa universalitatis in agendo III 387 b 31.

3. indifferentia activa dominativa III 387 b 40.

VIDE: Instinctus.

Libertas 2, 3, 4.

INDIVIDUATIO, INDIVIDUUM:

1. An individuum possit defini I 133 a 34; I 235 b 53.

2. quomodo individua nominentur I 427 b 25.

3. principalis ratio individui est ratio inferioritatis ad universale I 429 a 27.

4. cur in definitione individui non fiat petitio principii I 429 a 40.

5. individuum est quid intrinsecum per modum subiecti potius quam praedicati II 773 b 1.

6. individuum primo et secundo intentionaliter I 425 a 45.

7. secundo intentionaliter constat duplici relatione rationis I 425 b 16.

8. individuum primo intentionaliter definitur I 425 b 31.

9. duplex definitio individui secundo intentionaliter I 428 a 16.

10. definitio individui est descriptiva I 426 b 9.

11. individuatio generaliter accepta I 425 a 12; specialiter I 425 a 15.

12. habere plura individua contingit dupliciter I 413 b 34.

13. inter naturas non habentes nisi unum individuum triplex differentia consideranda est I 413 a 11.

14. an aliqua individua praedicentur de pluribus I 429 b 31.

15. individua substantiae differunt etiam per differentias proprias I 437 a 39.

16. individuum postulat, ut collectio suarum proprietatum in alio non possit inveniri I 437 b 18.

17. quid sit individuum vagum I 430 a 35.

18. non repugnat dari conceptum communem individui I 431 a 8, b 16.

19. an conceptus individui in communi sit univocum vel analogum I 432 a 28.

20. reducitur praedicatio individui vagi ad praedicationem speciei I 433 b 45.

21. modus singularizandi in communi conceptu individui non potest perfecte praescindere a differentiis individualibus determinatis I 435 a 39.

22. individuum vagum excluditur a ratione universalis simpliciter I 380 b 19; I 433 b 21.

23. individuum vagum non continetur sub quinque praedicabilibus I 433 b 24.

24. individuatio in communi habet repugnantiam praedicandi de pluribus formaliter et in exercitio, materialiter tamen non habet repugnantiam ad talem denominationem I 434 b 43.

25. individuatio metaphysice, logice, physice considerata II 769 a 47.

26. individuatio quomodo pertineat ad gradum metaphysicum II 776 a 16.

27. individuatio non convenit naturae neque in primo neque in secundo modo per se II 773 b 25.

28. individuationis principium definitur eiusque conditiones panduntur II 769 b 28.

29. distingue principium individuationis et ipsam individuationem I 427 a 17.

30. terminus individuationis qualis sit II 770 a 7.

31. variae sententiae de principio individuationis II 770 b 35.

32. individuationis principium adaequatum non est natura specifica II 772 a 21.

33. quomodo causa efficiens principium individuationis II 774 b 14; II 778 b 22.

34. forma substantialis non potest esse principium individuationis II 777 a 31; II 779 a 19.

35. principium individuationis non est haecceitas II 777 a 47.

36. existentia et subsistentia non sunt principia individuationis II 778 b 30.

37. praedeterminatio quomodo inducitur II 778 b 45.

38. principium individuationis neque forma substantialis neque accidentalis II 779 a 19.

39. quomodo accidentia influant in individuationem II 776 b 8.

40. collectio accidentium seu proprietatum non est principium individuationis, sed requiritur materia, quae talibus proprietatibus designatur I 426 b 38.

41. quomodo individuatio dependeat a materia, quomodo ab accidentibus I 429 b 13.

42. quomodo fiat individualis multiplicatio II 780 a 28.

43. materia quomodo sit principium individuationis II 776 b 16.

44. primum principium individuationis est materia signata quantitate I 437 b 12; II 781 a 23.

45. individuatio non consistit formaliter in materia signata, sed inde tamquam ex radice sumitur I 401 b 31.

46. individuatio licet sumatur a materia signata, non tamen excludit formam I 389 b 44.

47. quomodo fiat signatio materiae II 782 b 6; II 784 b 34.

48. individuatio dependet a quantitate ut a conditione requisita I 545 a 24.

49. individuatio dependet ex designatione et indivisione quantitatis (multilocatio!) II 360 a 8.

50. quantitas interminata quid sit II 787 a 38; II 788 a 20.

51. quomodo quantitas antecedit singularitatem sui subiecti II 788 b 21.

52. quantitas est ratio multiplicandi individuationem non ut terminata, sed ut dividens II 788 b 40.

53. cur sola quantitas conditio individuationis II 789 a 44.

54. efficiens et finalizans sunt extrinseca principia individuationis II 795 b 7.

55. non potest eadem totalis materia pertinere actu ad duo individua nec transire totaliter de uno individuo ad aliud II 104 b 6.

56. quomodo motus et tempus ab invicem individuuntur II 407 a 40.

57. principium individuationis proximum et remotum in corporibus et in angelis I 419 b 7.

58. destruuntur fundamenta Suesii circa principium individuationis II 775 a 5, b 7.

VIDE: Accidens 30.

Definitio 26.

Differentia 14.

Forma 57.

Iudicium 13.

Materia 29, 94, 96, 100, 101, 105.

Natura 11.

Notitia 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19.

Praedicatio 12.

Propositio 39.

Proprietas 4, 5.

Quantitas 26, 27, 47.

Singularis 14, 15.

Species praedicabilis 12.

Speculum 2.

Substantia 13, 22, 60.

Veritas 14.

INDIVISIBILE:

1. Officia indivisibilium II 417 b 18.

2. indoles II 427 b 32; II 428 a 10, b 16.

3. an sint entia positiva II 418 a 21.

4. pertinent reductive ad praedicamentum quantitatis II 418 b 35.

5. indivisibile quomodo claudit partem II 419 a 44.

6. indivisibilia in continuo permanente II 416 b 25; in continuo successivo II 416 b 32.

7. indivisibilia motus II 370 a 31; temporis II 370 a 29.

8. indivisibilia terminativa et continuativa II 420 a 14.

9. ambo actu sunt in continuo II 420 a 29.

10. quomodo in divisione quantitatis resultent nova indivisibilia II 421 b 25.

11. indivisibilia non sunt actu infinita in continuo II 422 b 35.

12. quomodo solum sint indivisibilia finita in partibus continui divisibilibus in infinitum II 424 b 4.

13. quomodo indivisibile afficiat partem II 424 b 38.
 14. quomodo indivisibilia sint in substantia II 426 b 31.
 15. plura indivisibilia non requirunt distinctum locum II 429 a 27.
 16. quomodo indivisibile inhæreat parti II 429 a 35.
 17. indivisibile nihil expellit a loco II 432 a 10.
 18. indivisibile quomodo comparetur unitati II 433 a 8.
 19. quomodo et in quantitate permanente et in quantitate successiva partes indivisibilibus claudantur II 442 b 5.
 20. indivisibilia successiva quomodo incipiant et desinant II 440 a 10.
 21. indivisibile non penetratur I 572 b 17.
 22. quomodo indivisibile moveatur, quomodo non II 415 b 40.
 23. existentia instantis est formaliter indivisibilis, virtualiter autem et terminative divisibilis II 379 b 28.
VIDE: Alteratio 14.
 Continuum 3, 4.
 Motus 36, 37, 37a, 90, 91.
 Numerus 25.
 Qualitas 23.
 Quando 7.
 Quantitas 43, 44.
 Substantia 57, 58.
 Tempus 14, 39.
 Unio 7.
 Unitas 19, 20.

INDUCTIO:

1. Inductio definitur I 22 b 44; I 60 a 25.
 2. inductio per ascensum I 60 a 35; et descensum I 60 a 43.
 3. differentia inter syllogismum et inductionem I 60 b 15.
 4. inductio ex natura sua non est consequentia formalis I 199 a 19.
 5. quod sit consequentia formalis, habet ex alio loco arguendi adiuncto I 199 a 22.
 6. ipsa dispositio materiae et forma inferendi in inductione I 199 b 41.
 7. in inductione completa habetur consequentia formalis I 198 b 12.
 8. inductio ut consequentia formalis et ut argumentum et locus probativus I 198 b 33.
 9. inductio quando non faciat evidentiam I 198 b 43.
 10. inductio non utitur connexione extremorum cum uno tertio I 200 a 2.
 11. inductio est vera species consequentiae, sed non ita perfecta sicut syllogismus I 200 a 40.
 12. omnis nostra speculatio dependet ab inductione sicut dependet a sensu et experientia I 200 b 17.

13. defectus circa inductionem I 77 b 34.
VIDE: Scientia 31.
 Syllogismus 7.
INESSE: Propositio de inesse dicitur dupliciter I 53 a 4.
INEVIDENTIA quid sit I 804 b 23.
INFANTES a principio omnes viros vocant patres et omnes feminas matres II 20 b 45; II 28 a 10.
INFERNUM: In igne inferni cessabit alteratio physica in corpora damnatorum III 239 b 20; III 240 a 5, b 26.
INFINITATIO quid sit I 116 a 40; I 117 b 13; I 222 b 24.
VIDE: Verbum 8.
INFINITIVUS: I 16 b 29.
INFINITUM:
 1. Aristoteles definit infinitum II 292 b 11.
 2. distinguit definitionem infiniti a definitione totius et perfecti II 292 b 15.
 3. infinitum pro mathematicis II 293 a 12.
 4. infinitum privative II 315 b 26; II 316 a 9.
 5. quomodo hoc infinitum inveniatur in diversis predicamentis II 316 a 13.
 6. infinitum negative II 315 b 36.
 7. positive II 315 b 40.
 8. infinitum in actu II 316 a 44.
 9. infinitum in potentia II 316 b 20.
 10. infinitum categorematicè II 316 a 47; II 320 a 45.
 11. infinitum syncategorematicè II 316 b 42; II 320 b 5.
 12. quidquid clauditur terminis, non potest esse in actu infinitum II 316 b 36.
 13. infinitum actu non potest fieri per additionem partium II 317 a 1.
 14. quod est capax augmenti, actu non est infinitum II 317 a 3.
 15. additio in infinitum numquam facit infinitum in actu II 320 b 3; II 322 b 40.
 16. an repugnet linea vel superficies infinita II 321 b 6, 18.
 17. infinita multitudo neque additione unitatis fieret maior nec subtractione minor II 322 b 36.
 18. impugnatur opinio dicentium inveniri infinitum in corpore sensibili II 291 a 40.
 19. infinitum non est in actu, est tamen in potentia II 291 b 53.
 20. infinitum pro mathematicis II 293 a 12.
 21. infinitum actu relative non repugnat II 317 a 19.
 22. non potest dari aliqua creatura, quae sit infinita in omni genere entis II 317 a 42.

23. non potest dari creatura, quae sit infinita in genere substantiae infinitate in actu, bene tamen in potentia et secundum quid II 317 a 45.
 24. materia prima infinita in potentia II 317 b 3.
 25. an et quomodo Deus possit facere infinitas species II 318 a 17.
 26. infinitum in actu, sive in extensione vel magnitudine, sive in multitudine, sive in intensione absolute repugnat II 318 a 23; II 319 a 17; II 322 b 44.
 27. si in determinato genere accidentis daretur infinitum, poneretur in predicamento I 503 a 24.
 28. processus in infinitum in quo sensu et cur repugnet II 485 a 7.
 29. quomodo interpretandum sit axioma: "Inter duos terminos non potest claudi infinitum" II 319 b 3.
 30. probabilibus rationibus et absolute Aristoteles probat non dari infinitum supposito universo II 291 a 46, b 16.
 31. Aristoteles dicit infinitum non esse in actu, esse tamen in potentia II 291 b 53.
VIDE: Animal 10.
 Christus 15, 18.
 Continuum 5.
 Deus 39, 58, 59.
 Duratio 7.
 Generatio 39, 40, 42, 43.
 Homo 3.
 Indivisibile 11, 12.
 Linea 5.
 Motor 1, 6.
 Motus 96, 97, 98, 99, 100.
 Mutatio 9.
 Nomen 9, 10, 11, 12.
 Numerus 19.
 Qualitas 18.
 Quantitas 21, 22.
 Substantia 28.
 Verbum 9.
 Vita 10.
INFORMATIO:
VIDE: Deus 21, 22, 23, 24.
 Organizatio 6, 7, 8.
 Semen 2, 3.
 Tactus 9.
INFUSUS:
VIDE: Habitus 27, 29.
 Virtus 12.
INGUSTABILE tripliciter dicitur III 11 a 55.
INHÆRENTIA est in ordine accidentis, quod subsistentia in ordine substantiali II 766 b 42.
VIDE: Forma 39.
 Incarnatio 13.

Materia 27.
 Passio 7.

INIMICUS quomodo odio habeatur II 271 a 22.

INODORABILE dicitur tripliciter III 11 a 9.

INSENSATUM:

VIDE: Intentio 13, 14, 15, 16, 17.
 Species 16.

INSIPIDUM:

VIDE: Sapor 8.

INSTANS:

1. Instans indivisibile temporis II 416 b 39.
 2. instantia temporis non distinguuntur ab indivisibilibus motus I 569 b 15.
 3. instans est indivisibile II 411 b 44.
 4. instans per se tale et per accidens tale II 411 b 45.
 5. in instanti nihil potest moveri aut quiescere II 412 a 14.
 6. quomodo partes copulantur per instans II 378 b 13.
 7. quomodo ratione instantis partes successivæ participant existentiam II 379 b 21.
 8. ratione instantis initiative est pars futura, et consummative est præterita II 380 a 6.
 9. instans ævi II 437 a 6.
VIDE: Motus 14.
 Tempus 9, 15.

INSTANTANEUS: De mutatione instantanea II 628 b 34.

INSTINCTUS cognitionem iudiciumque non excludit, sed indifferentiam I 690 b 45.

INSTRUMENTUM:

1. Indoles instrumenti I 258 a 10.
 2. instrumentum physicum et logicum I 213 b 45.
 3. instrumentum triplex: naturale, artificiale, supernaturale II 515 a 15.
 4. instrumentum morale II 513 b 22.
 5. physicum II 513 b 31.
 6. physicum improprie II 513 b 35; physicum proprie II 513 b 46.
 7. instrumentum coniunctum, separatum II 514 a 5.
 8. de impulsu instrumentali II 196 a 43.
 9. quomodo ab instrumento incipiat motus II 203 a 43.
 10. instrumentum est primum principium motus ministerialiter, non principaliter II 249 b 16.
 11. quod duplex actio insit instrumento II 562 a 22.
 12. instrumentum ut elevetur, requiritur, quod habeat aliquam propriam actionem II 524 a 22.

13. non requiritur, quod operetur aliquem terminum, qui sit dispositio ad effectum principalis agentis II 524 a 27.

14. quid instrumentum faciat virtute propria, quid virtute instrumentaria II 528 b 40.

15. in quo sensu actio propria instrumenti est prævia ad motionem principalis agentis II 528 b 30; II 529 b 23.

16. non repugnat virtutem instrumentariam spiritualem subiectari in instrumento corporali, quia transeunter datur II 519 b 32.

17. instrumentum corporum elevatum virtute spiritali potest effectum spiritualem producere III 308 b 27.

18. pulcherrima similitudo inter formas substantiales et accidentales ad illustrandam virtutem instrumentariam spiritualem III 312 b 43.

VIDE: Christus 33, 34.

Cælum 26.

Natura 18a.

Sacramentum 2.

Signum 68.

Species cognoscibilis 48, 52, 87.

Tempus 34.

Terminus 10.

Transubstantiatio 1.

INTEGRALIS, INTEGRANS:

VIDE: Pars 3, 10, 11, 13.

Totum 6.

INTELLECTUS, INTELLIGERE:

1. Intellectus agens et possibilis I 343 a 19.

2. Aristoteles explicat, quid sit intellectus possibilis seu intellectus simpliciter III 274 a 24.

3. Aristoteles explicat duplicem actum intellectus, simplicem et compositum III 275 a 37.

4. Aristoteles distinguit intellectum speculativum et practicum III 275 b 28.

5. intellectus possibilis est pura potentia in genere intellectivo III 303 a 19.

6. similitudo intellectus possibilis cum materia prima III 303 a 22.

7. non habet alium actum quam intelligere III 303 a 28.

8. ex præcognitis speciebus potest alias formare, sed prima debet formari per virtutem non cognoscitivam III 303 a 35.

9. intellectus noster medius inter angelicum et sensum III 303 a 45.

10. intellectus passibilis, quomodo possit sumi III 291 b 28.

11. gradus et modi vitæ intellectivæ III 39 b 7.

12. quomodo in vita intellectiva sint diversi gradus III 42 b 28.

13. intelligentia simplex cur ita dicatur I 737 b 41.

14. quomodo et quotupliciter intellectus humanus se habere possit ad veritatem et certitudinem I 806 b 31.

15. obiectum intellectus III 9 a 49.

16. obiectum capacitatis III 315 a 30, b 18.

17. excedit capacitas specificationem III 315 b 34; III 317 a 8; et respicit pro obiecto omne ens III 315 b 36; probatur a posteriori III 316 a 13, a priori 40.

18. disparitas inter intellectum et sensum III 317 a 6; III 321 a 9.

19. generica ratio intellectus creati III 318 a 11.

20. solum finito et infinito modo intelligi, analogizat in genere intelligibili III 318 a 16.

21. prima ratio cognoscibilis a nostro intellectu est quidditas materialis sub prædicato maxime confuso, quod prædicatum est ens II 24 a 42.

22. intelligitur res materialis modo immateriali II 33 a 13.

23. intellectus etiam quando cognoscit aliquid quoad an est, non præscindit a quidditate, sed in quidditate solum attingit prædicatum quoddam valde commune et confusum, quod est ipsum esse II 24 a 14.

24. primus motus intellectus se habet sicut motus cordis II 466 a 34.

25. in cognitione intellectuali omnium prima tantum operatur proportio immediata obiecti cum potentia II 27 a 2.

26. post primam cognitionem potest intellectus se movere vel per voluntatem applicari ad id, quod voluerit II 27 a 15.

27. in specie occurrente intellectui in prima sua potentialitate, obiectum prius cognitum „ ut quo ” et ut ratio confundendi totum, est ipsa ratio entis seu prædicati universalioris II 30 a 11.

28. similitudo inter intellectum et materiam primam III 318 a 24; III 319 b 25.

29. obiectum adæquatum nostri intellectus omne intelligibile, quod finito modo attingit potest III 318 a 36.

30. obiectum proportionatum pro statu unionis quidditas rei sensibilis III 318 b 7; pro statu separationis quidditas spiritualis propriæ substantiæ III 318 b 19.

31. intellectus potest attingere modum essendi eucharisticum saltem credendo illum et discurrendo circa illum III 287 a 38.

32. substantiam sine quantitate attingit intellectus noster III 287 a 43.

32a. intellectus non est perfectior quam essentia animæ, anima semper nobilior III 288 a 12; III 287 b 47.

33. proprius et formalis modus, quo procedit intellectus in cognoscendo III 325 a 16.

33a. non potest remove omnem connota-

tionem et habitudinem ad corporea, tamen potest rationem formalem corpoream remove et ad spiritualia pervenire III 287 b 30.

34. obiectum repræsentatum est, quod specificat et discernit potentiam, non entitas speciei III 326 a 36.

35. intellectus non semper intelligit quidditatem rei, semper tamen ad modum quidditatis III 326 b 13.

36. substantiæ separatæ et singularia materialia e diametro opponuntur in cognitione nostra III 337 a 3.

37. obiecta, quæ effugere possint intellectum III 337 a 18.

38. licet sensus immediate moveat intellectum, tamen non movet ad cognoscendum singulare eo modo, quo sensus, sed per modum intelligibilem II 24 a 28.

39. impossibile est, quod primum cognitum nostri intellectus in hac vita sit aliquid singulare per modum singularis II 22 b 30.

40. obiectum formale nostri intellectus non potest esse singulare sub modo et exercitio singularitatis, sed obiectum eius est quidditas seu quod quid II 23 a 10, 35.

41. intellectus in cognitione singularium est perfectior sensu, imperfectior angelo III 338 a 44.

42. intellectus movetur singulari fortius ad apprehendendam naturam eius quam singularitatem eius III 339 a 10.

43. intellectus si elevatur supernaturaliter, non accipit novam specificationem, sed accipit accidentalem participationem superioris specificativi III 319 b 42.

44. capacitas intellectus ad elevationem III 320 a 7, 37.

45. de infinitate intellectus III 321 b 5.

52. intellectus quomodo dependeat a phantasmatis et a sensibus III 286 b 1.

53. intellectus humanus, nec est suum intelligere, nec sui intelligere est obiectum primum ipsa eius essentia, sed natura rei corporalis, et ideo primo ab ipso cognoscitur tale obiectum, dein actus, quo cognoscitur obiectum, denique intellectus, cuius perfectio est ipsum intelligere I 742 b 26.

54. intellectus non est potentia libera, sed naturaliter operans circa obiectum sufficienter propositum I 764 a 49.

55. actus intellectus non est intentio secunda obiectiva, sed intentio formalis, ex qua ista obiectiva resultat I 292 a 27.

56. intellectus sine forma intelligibili est indifferens et indeterminatus ad diversas intellectiones III 380 a 11.

57. ad intelligendum quatuor requisita: potentia, species impressa, actus intelligendi, species expressa seu verbum III 345 b 14; hæc quatuor ab invicem distingui probantur III 346 a 11.

58. sententiæ de indole intellectionis III 344 b 16.

59. intellectio non est actio de prædicamento actionis, sed de genere qualitatis III 346 b 1; III 364 a 30.

60. intellectio ipsa est virtualiter actio productiva verbi III 348 a 12; III 354 a 49.

61. intellectio procedit per emanationem III 348 a 18; III 352 a 29.

62. intelligere et dicere differunt ut res et modus, intelligere et verbum sicut res et res III 349 b 15.

63. intellectio formalissime est actus ultimus intelligentis III 350 a 46.

64. intellectio magis consistit in actualitate quam in origine III 350 b 1.

65. esse intellectum duo dicit: primum est in visione beata, alterum non III 361 a 23.

66. esse intellectum in actu dupliciter dici potest: respectu obiecti et respectu subiecti III 364 b 30.

67. intellectio se habet ad formam intelligibilem sicut esse ad formam naturalem III 351 a 6.

68. intellectio non pertinet ad habitum, sed ad dispositionem III 351 b 33.

69. intellectio habet causalitatem, sed eminenter et perfecte III 353 a 19.

70. in quo sensu in intellectione invenitur mutatio III 353 b 30.

71. dictio supponit intellectionem et intellectionem dictionem secundum diversas considerationes III 355 a 45.

72. non separatur dicere ab intelligere, sed e contra III 355 b 45.

73. plura per modum plurium non possunt unico actu percipi ab intellectu, bene

tamen per modum unius III 374 a 46; III 376 b 18; III 378 a 18.

74. duæ cognitiones sibi subordinatæ, quarum una est supernaturalis, alia naturalis, possunt stare simul in intellectu similitate durationis, et unaquæque suum terminum habere III 375 a 30.

75. secunda operatio intellectus producit conceptum distinctum a prima I 151 b 14; I 153 b 15; I 243 b 8; I 245 a 3.

75a. dari tres operationes intellectus I 85 b 15; III 366 b 41.

76. cur in homine tres istæ operationes distinctæ sint III 367 a 14.

77. intellectus per compositionem et divisionem intendit veritatem attingere artificio seu constructione III 368 b 30.

78. quid sit simplex operatio III 368 b 35.

79. quid pertineat ad compositionem III 368 b 45.

80. operatio formans definitionem aut terminum complexum non est perfecta compositio III 369 a 23.

81. actus intelligendi unit obiectum per modum operationis tendentis in illud, non per modum formæ, quæ substituatur et vices gerat pro illa I 713 b 36.

81a. intellectus cognoscit per signa I 9 a 9.

82. actus intelligendi non est signum formale I 712 b 36.

83. actus intelligendi formaliter non est representatio, sed operatio et tendentia ad obiectum I 712 b 48.

84. circa proprium intelligere diversi intellectus diversimode se habent I 742 b 6.

85. actus intelligendi est qualitas, et non est unio representativa, sed operativa, non continens obiectum, sed tendens ad illud I 714 a 1.

86. intellectus ut habitus principiorum distinguitur a potentia intellectiva I 793 a 25; I 794 a 20.

87. cur intellectus uniatur corpori III 309 a 1.

88. in suo connaturali obiecto aliquo modo complectitur omne ens, etiam ipsum Deum III 314 a 30.

VIDE: Deus 50, 53, 56, 95, 96, 97, 106.
Ens 3.
Ens rationis 3, 16.
Generatio 7.
Imperium 1.
Logica 9, 32, 43.
Memoria 8a, 9, 11.
Motus 108.
Numerus 23.
Obiectum 15, 16, 17.
Phantasma 1, 9.
Potentia 47.
Practicum 9.
Præmissæ 9.

Ratio.

Reflexio 4.

Reminiscentia 2.

Representatio 3.

Scientia 13, 33, 34, 37.

Sensus 6, 9, 30, 63.

Singulare 2, 6, 9, 10, 14, 15.

Species cognoscibilis 50, 62, 82,

84, 85, 91.

Speculativum 6.

Substantia 60.

Synderesis 2.

Trinitas 15, 19.

Universale 26.

Universalitas 1.

Verbum 11, 12.

Veritas 9.

Voluntas 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17.

INTELLECTUS AGENS:

1. Aristoteles probat dari intellectum agentem III 274 b 40.

2. intellectus agens non est habitus primorum principiorum III 298 a 35.

3. actus ipsius non est cognitio III 298 b 25.

4. est potentia ab intellectu possibili distincta III 299 a 7.

5. simpliciter intellectu possibili nobilior III 300 a 46.

6. intellectus agens secundum quid perfectior possibili III 304 a 4.

7. necessitas intellectus agentis monstratur III 300 b 48.

8. non est eadem res ac de sensu agente III 301 a 4.

9. intellectus agens separabilis et manet in anima separata III 301 b 22.

10. intellectus agens est activa potentia III 301 b 35.

10a. utitur phantasmate II 520 b 41.

11. munus peculiare intellectus agentis, propter quod ponitur III 295 b 32.

12. munera et actiones intellectus agentis, III 304 a 22; III 310 a 23.

13. quale munus intellectus agentis in anima separata III 303 b 6.

14. actio intellectus agentis est transiens III 303 b 28.

15. est vitalis III 303 b 28.

16. sententia ponentium intellectum agentem separat III 296 b 9, 34.

17. intellectus agens est potentia animæ ex phantasmatibus producens species impressas in intellectu possibili III 297 a 10, b 38.

18. sententia Aristotelis probatur contra Avicennam III 297 a 26.

19. ponentes intellectum agentem esse habitum primorum principiorum III 298 a 30.

20. quomodo intellectus moveatur a phantasmate II 32 a 9; II 33 b 4.

21. intellectus efficienter dependet ab intellectu agente producente speciem ex phantasmate tamquam ex obiecto III 415 b 20.

22. actiones eius circa phantasma III 310 a 23; III 311 a 9.

23. virtus instrumentaria communicata phantasmati est solummodo reductive spiritalis III 313 a 27.

24. intellectus agens etiam illuminat intellectum possibilem manifestando suo lumine prima principia, et mediate ea, quæ per principia cognoscuntur III 309 b 41; III 310 b 24.

25. facit conversionem intellectus possibilis ad phantasmata III 310 a 2.

26. loca difficilia et obscura S. Thomæ de intellectu agente III 310 a 7; III 311 a 37.

27. productionem speciei impressæ in intellectu possibili immediate efficit, cetera mediate III 310 a 35.

28. intellectus agens ne confuse quidem continet species III 306 a 46; non continet species perfectiores quam sint in sensibus neque æque perfectas III 306 b 7.

29. illuminatio radicalis insufficientis III 306 b 44; III 308 b 4.

30. refutatur illuminatio obiectiva phantasmatis Caietani III 307 a 43.

31. refutatur sententia Suaresii III 307 b 29.

32. repugnat phantasma esse causam materialem III 307 b 35.

33. intellectus agens utitur phantasmate tamquam instrumento a se moto et elevato III 308 b 18.

34. quomodo illuminare sit intellectus agentis et Dei III 302 a 25.

35. obiectum non redditur intelligibile in actu, nisi primo in ipsis speciebus formatis ab intellectu agente III 304 b 18.

36. intellectus agens non continet in se actu species omnium rerum III 306 a 40.

VIDE: Habitus 14.
Phantasma 2, 3, 5, 7, 8.
Species cognoscibilis 83.

INTELLIGIBILITAS duplex: illa, quam obiectum de se fundat, et alia, secundum quam obiectum intellectui applicatur I 826 b 15.

VIDE: Phantasma 4.
Scibilitas 1.

INTENSIO:

1. Indoles intensionis II 620 a 25.

2. intensio et remissio datur II 635 b 14.

3. intensio et remissio definiuntur II 635 b 43.

4. intensio et remissio quomodo sint duo motus distincti II 627 b 18.

5. intensio et remissio non est in substan-

tia, in quantitate, in relatione II 636 a 37; in sola qualitate invenitur intensio et remissio, sed non in omni specie II 638 a 4.

6. intensione non variatur species, sed modus speciei in actuando subiectum II 641 b 22.

7. intensio non fit per additionem alicuius novæ qualitatis II 645 a 41; II 646 b 19.

8. quomodo intensio fiat per novum modum, quomodo non II 648 b 9; II 650 a 1.

9. quomodo per intensionem mutetur unio accidentalium II 649 b 30; II 651 b 17.

10. de mente et auctoritate S. Thomæ circa intensionem qualitatum II 652 b 34; II 653 b 6.

11. intensio motus realiter distinctus a prima productione qualitatis II 654 a 40.

12. differt ab aliis motibus II 654 b 3.

13. quomodo qualitati ratione intensionis correspondeant plures effectus II 654 b 34.

14. gradus numquam separari a qualitate II 655 b 7.

15. a quo producat gradus remissior remoto agente intendente II 656 b 16.

16. intensionis motus, latitudo et fluxus explicatur II 658 b 34.

17. intensio vel remissio non est per maiorem addensationem vel raritatem II 655 b 32; II 665 b 42.

VIDE: Potentia 23.
Qualitas 18, 36, 37.
Substantia 65.

INTENTIO:

1. Intentio quid sit I 290 b 45.

2. intentio formalis et obiectiva I 291 a 7.

3. distinctio inter intensionem formalem et formalitatem intensionis secundæ I 291 a 18.

4. prima et secunda intentio I 99 a 48; I 291 a 26.

5. intentiones logicæ quid sint I 260 b 43.

6. quomodo se habeant ad res cognitatas, ad actus intellectus, ad voces I 260 b 50.

7. intentio secunda prædicatur de prima in concreto, sed non in abstracto I 293 a 13.

8. fundamentum remotum et proximum secundæ intensionis I 332 b 37.

9. in una secunda intensione potest fundari alia I 292 a 40.

10. quotuplex sit secunda intentio I 293 a 31.

11. secunda intentio non respicit primam ut correlativum per modum termini, sed per modum subiecti, cui attribuitur I 292 b 41.

12. quomodo secundæ intentioni opponatur aliquid reale I 534 a 39.

13. intentiones insensatæ, quid sint III 242 a 41.

14. intentiones insensatae cur dicantur tales et cur ponantur III 249 b 48.
15. a sensu interno non percipiuntur in abstracto III 250 a 40.
16. intentiones sensatae, insensatae, simul sensatae et insensatae III 252 a 22.
17. intentiones insensatae quomodo per sensus exteriores accipiantur III 264 b 17.
18. ordo intentionis quid sit II 283 a 32.
19. intentio finis in obliquo etiam tangit media II 285 a 46.
20. intentio voluntatis I 106 a 24.

VIDE: Finis 34.
Substantia 25, 27.
Terminus 23.

INTENTIO SECUNDA:

VIDE: Denominatio extrinseca 3.
Logica 13, 16.
Species praedicabilis 5.
Substantia 25.

INTUITIVUM:

1. Intuitivum et abstractivum ubi solum inveniuntur I 156 b 36; I 247 b 29.
2. in ipsa cognitione intuitiva dantur gradus, et quaedam est imperfectior alia II 29 a 22.
3. est magnum discrimen inter praesentiam passi ad agens et praesentiam obiecti in cognitione intuitiva I 741 a 24.
4. intuitiva notitia sensuum externorum ne divinitus quidem potest ferri in rem absentem III 170 a 44.

VIDE: Iudicium 12.

INTUSSUSCEPTIO:

VIDE: Inanimata.

IRASCIBILIS:

VIDE: Appetitus 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26.
Cor 6.
Voluntas 2.

IRIS:

1. Iridis natura II 858 b 49.
2. colores II 859 a 47.
3. figura II 860 a 50.
4. significatio II 861 a 18.

ISLANDIA: Aquae calidae prope montem Heclam II 882 a 17.

IUDICIUM:

1. Iudicium largius et strictius III 369 b 24.
2. enuntiationem ut apprehensam seu representatam distingui ab ipso iudicio, quod est assensus ad unam partem determinatam III 370 a 11.
3. indoles iudicii I 145 a 33 et 40; I 240 a 1.
4. actus iudicii seu assensus est simplex qualitas I 150 b 40.

5. in Deo et in Angelis quomodo sit iudicium I 151 a 6.

6. iudicium seu assensus non componitur I 153 a 2; I 244 a 49.

7. iudicium est aut cum collatione extremorum aut simplex discretio unius ab alio III 140 a 24.

8. tria in iudicio inveniuntur: aliquid praesuppositive, aliquid formaliter, aliquid consecutive III 140 a 29; III 371 a 12.

9. an in sensibus invenias iudicium III 140 b 6.

10. iudicium comparat enuntiationem seu extrema unita ad id, quod est in re, cum determinatione et adhaesione intellectus III 371 a 36.

11. quomodo iudicium se habeat ad discursum III 371 b 20.

12. iudicium proprie neque est intuitivum neque abstractivum; intuitivum enim dicitur de simplici notitia, non de iudicativa, quae formaliter non respicit rem ut praesentem, sed ut alteri convenientem I 739 a 29.

13. post diem iudicii exercebitur visio et sensatio aliorum sensuum III 188 b 44.

VIDE: Angelus 48.
Deus 82.
Enuntiatio 3, 4, 7.
Instinctus.
Libertas 3, 4, 5.
Veritas 4, 8, 9, 10.

L**LAC:**

1. An lac informetur vita animalis II 735 a 6.
2. non resurget cum corpore II 735 b 20.

LANCEA est apparentia ignea II 858 a 18.

LARYNX: III 223 a 43.

LEX, quomodo dividatur I 144 a 10; I 239 a 7.

LIBER CLAUSUS:

VIDE: Scriptura 3, 4.
Signum 33.

LIBERTAS:

1. Ostenditur dari liberum arbitrium III 386 b 12; libertas in voluntate est III 386 b 41.
2. duplex indifferentia II 505 b 37.
3. indifferentia libertatis consistit in potestate dominativa voluntatis non solum super actum suum, ad quem movet, sed etiam super iudicium, a quo movetur III 387 a 36; III 388 a 33.
4. proxima et immediata radix libertatis est indifferentia iudicii practici III 389 a 43.

5. repugnat necessitati voluntatem stante iudicio indifferenti III 390 a 35.

6. actus liber in ratione libertatis probabiliter realem aliquam habitudinem dicit ad suum principium liberum, ratione cuius dicitur in actu secundo liber III 393 a 14.

7. S. Thomas perpetuo reducit libertatis nostrae conservationem ad ipsam dependentiam et participationem a motione divina III 394 a 4.

8. sympathia scotistica multo magis tollit libertatem III 396 a 27.

9. definitio finalis libertatis III 399 a 28.

10. libertas quoad specificationem et quoad exercitium I 763 a 11; III 400 a 33.

11. libertas contrarietatis et contradictionis III 400 b 3, 13.

12. libertas aut necessitas, qua voluntas fertur in aliquod obiectum non provenit formaliter ex ipso obiecto, ut obiectum est, sed ex ipsa dispositione subiecti circa tale obiectum III 400 b 17.

VIDE: Appetitus 28.
Christus 21.
Deus 13, 16, 84, 85.
Praemotio 7, 8, 9, 10.

LIGNUM VITAE explicatur II 721 b 19; II 843 b 4.

LINEA:

1. Linea definitur I 570 a 15; II 416 b 28.
2. est vera species quantitatis I 571 a 31.
3. linea et superficies etiam separata a corpore habent veram et propriam extensionem I 572 a 14.
4. linea a superficie distingui formaliter I 572 a 42.
5. linea infinita II 321 b 6; II 326 b 12.

VIDE: Locus 38.
Quantitas 39.
Superficies 3.

LINGUA:

1. De fabrica linguae III 159 b 34.
2. humectatio in lingua cur sit III 161 b 7.
3. gustum perfectiorem non in radice linguae, sed in cuspide III 161 b 30.
4. sub quo respectu lingua habeat saporem III 239 a 35.

VIDE: Gustus 3, 6, 7.

LIQUOR:

1. Liquores diversae speciei inter se miscentur II 697 b 43.
2. an etiam eiusdem speciei II 698 a 25.
3. qualitates liquorum quomodo manent in mixto II 707 a 19.

VIDE: Mixtio 13, 14.

LOCOMOTIVA:

1. Aristoteles ostendit, quid potentia locomotiva non sit III 276 b 29; quid sit III 277 a 17.

2. locomotiva supponit appetitivam et ab ea derivatur III 385 a 4.

3. quomodo locomotiva se habeat ad appetitivam III 22 b 10.

4. quid dicat locomotivum et quomodo distinguatur a sensitivo III 41 a 23.

5. locomotivum in sensu communi pro quocumque modo movendi se in loco III 43 a 26, 34; pro motivo perfecto et per modum progressivi III 43 a 29.

6. locomotivum sumitur dupliciter III 43 a 43.

7. requiritur potentia locomotiva ab appetitu realiter distincta III 421 a 18, b 1.

8. impulsus per modum amoris est elicitive ab appetitu, impulsus per modum executionis est imperative ab appetitu et elicitive a potentia motiva membrorum III 422 a 10.

LOCUS:

1. Locus quid significet II 335 b 23.
2. definitio loci non est per genus et differentiam, sed per subiectum et accidens II 342 a 3.
3. loci definitio metaphysica II 342 a 19.
4. proprietates loci II 342 a 23.
5. locus extrinsecus II 335 b 27; intrinsecus II 335 b 30.
6. locus extrinsecus definitur II 336 b 1.
7. locus non potest esse aliquid pertinens ad ipsum locatum II 336 b 19.
8. locus non est spatium II 337 a 11.
9. locus non est, quod penetretur cum locato II 337 a 33.
10. locus non est species quantitatis, sed quantum per accidens I 564 b 38.
11. locus definitur I 564 b 12.
12. locus est superficies circumscribens ambientis II 337 a 36.
13. cur locus non dicatur corpus sustentans II 337 b 1.
14. Aristoteles ponit rationes ad probandum, quid locus non sit II 327 b 25.
15. Aristoteles exponit, quot modis possit aliquid esse in alio II 328 b 23.
16. an aliquid possit esse in seipso II 328 b 39.
17. Aristoteles assignat quasdam affectiones seu passiones loci II 329 a 43; genus loci II 329 b 9; differentiam loci II 329 b 36; infert integram definitionem loci II 329 b 45.
18. locus debet esse immobilis II 337 b 19.
19. ratione cuius conveniat loco immobilis II 337 b 41.
20. loci proprium est distantia sive situatio immobilis II 368 a 3.
21. quomodo locus sit immobilis II 338 b 28.

22. quid significet ly „prima” in definitione loci II 341 a 5.
 23. locus naturalis addit supra locum communiter dictum virtutem conservativam locati II 341 b 19.
 24. locus metaphoricè sumptus II 339 a 9.
 25. locus dicitur extrinsecus terminus motus II 338 a 37.
 26. quid efficiat motus localis in ipso locato II 338 a 30.
 27. licet corpus, quod locationi deservit, mutari possit, tamen formalitas et officium loci non movetur II 340 b 20.
 28. corpus in ultima superficie mundi quomodo sit in loco II 337 b 11.
 29. Aristoteles explicat, quomodo ultima sphaera sit in loco II 330 a 27.
 30. Aristoteles explicat, quare corpora moveantur naturaliter ad sua loca et quiescant in illis II 330 a 54.
 31. circumscriptio mediata et superior II 367 b 7.
 32. circumscriptio adaequata et immediata II 367 b 9.
 33. esse in loco (= habere ubi) æquivoce dicitur de corporibus et spiritibus II 345 b 23.
 34. nullum corpus comparatur ad locum commensurative nisi mediante quantitate II 346 b 25.
 35. duo corpora in eodem loco divinitus possunt penetrari, non tamen naturaliter II 351 a 23.
 36. implicat unum corpus esse simul in duobus locis II 356 a 33.
 37. locus per accidens dupliciter acquiritur II 345 a 19.
 38. disparitas inter lineam numerum et locum I 568 b 44.
VIDE: Christus 23a, 24a, 25, 31.
 Circumscriptio.
 Cælum 9, 12.
 Deus 89, 90, 91.
 Eucharistia 14, 21, 22, 23, 24, 25, 26.
 Indivisibile 15, 17.
 Motus 43, 55, 56, 57, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 85.
 Multilocatio.
 Punctum 4, 5.
 Ubi 5, 17, 28, 29, 31, 33.

LOCUTIO:**VIDE**: Beati 10.**LOGICA:**

- Divisio I 1; I 5 b 13; methodus in studio Logicae formalis servanda I 1 et 2.
 1. definitio I 5 a 22, b 35.
 2. unde nomen Logicae I 5 a 27.
 3. materia I 5 a 45; forma I 5 a 47.

4. analysis seu resolutio logicalis I 5 a 34.
 5. resolutio prioristica I 5 b 17; I 86 b 46; I 206 a 27.
 6. resolutio posterioristica I 5 b 23; I 87 a 1; I 206 a 30.
 7. Logica vocatur Analytica I 7 b 1.
 8. necessitas I 6 b 23; I 252 b 23, 46.
 9. dirigit tres operationes intellectus I 85 b 15.
 10. incipit a prima I 86 a 38.
 11. quomodo incipiat a termino I 86 b 3.
 12. obiectum adaequatum I 87 a 35; I 825 b 17.
 13. Logica agit de ente rationis I 260 b 30; sed non de omni ente rationis I 260 b 39; sed de intentionibus logicis I 260 b 43.
 14. ens rationis, de quo proprie agit Logica I 290 b 30.
 15. quid sit obiectum formale et adaequatum Logicae I 261 b 5.
 16. secunda intentio est obiectum formale Logicae tamquam ratio quæ attingitur I 265 a 10.
 17. ratio sub qua Logicae I 265 a 21.
 18. obiectum Logicae abstractionem similem habet abstractioni Metaphysicae I 265 a 29.
 19. cur Logica probet dari ens rationis I 757 b 36.
 20. logica materialis et formalis I 250 a 1.
 21. topica pars Logicae I 250 b 2.
 22. pars sophistica I 250 b 5.
 23. differentia inter Logicam materialem et scientias particulares I 251 a 4.
 24. logica artificialis et naturalis I 251 b 49.
 25. Logica præceptiva seu actualis I 252 a 14.
 26. Logica est scientia et ars liberalis I 256 b 36.
 27. Logica in quo sensu modus et instrumentum sciendi I 258 a 17.
 28. Logica non continetur principaliter sub Philosophia I 258 a 30.
 29. docens et utens I 258 b 4; I 277 b 32; I 280 b 32.
 30. in quo sensu Logica utens habeat actum opinativum I 258 b 26.
 31. syllogismus est principale obiectum Logicae et inter syllogismos principalior est demonstratio I 265 a 38.
 32. actus intelligendi in logico et rustico I 267 a 12.
 33. differentia inter artes, quæ versantur in exteriori materia, et Logicam I 267 a 44.
 34. actus Logicae utens generant quamdam facilitatem per modum dispositionis I 284 a 33.
 35. scientia particularis veritatem specialem respicit ex propria virtute, ordinationem

- obiecti in virtute directionis Logicae I 282 b 22.
 36. quomodo actus probabilis et opinativus procedat a Logica I 283 a 3.
 37. distinctio Logicae a prudentia I 283 b 48.
 38. differentia inter prudentiam et Logicam I 267 b 17.
 39. Logica non est simul practica et speculativa I 270 b 12; sed simpliciter speculativa I 271 b 49.
 40. non versatur circa conceptus ut eligendos I 273 b 35.
 41. non est principalior inter scientias speculativas I 275 a 2, 35.
 42. in quo consistat modus practici in Logica I 275 a 29.
 43. ex qua parte Logica dirigat operationes intellectus I 275 b 40.
 44. triplex usus Logicae I 278 a 7.
 45. quando proprie utens I 278 b 9.
 46. Logicae proprium munus I 473 a 12.
 47. Logica quomodo agat de rebus I 474 b 19; quomodo de vocibus et conceptibus I 474 b 24.

VIDE: Cognitio 17.

- Divisio 14.
 Ens rationis 12.
 Oppositio 4.
 Ordinatio.
 Prædicamenta 2.
 Prudentia 3, 4.
 Relativa 1, 2.
 Resolutio.
 Scientia 25.
 Scriptura 3.
 Signum 57.
 Syllogismus 5.
 Terminus 5.

LONGITUDO non est aliquid incompletum in genere suo, potest tamen materialiter concurrere ad aliam speciem quantitatis I 572 b 7.

LUCIFER amisit esse primam regulam æviteriorum II 383 a 38.

LUMEN:

1. Lumen definitur ab Aristotele III 198 b 12.
 2. lumen naturale rationis quid sit I 252 a 2.
 3. lumen gloriae in quo consistat III 359 b 35.
 4. lumen gloriae nisi datur in statu perfecto, non expellit habitum fidei I 813 a 20.
 5. lumen gloriae non habet rationem representationis I 713 a 13.
 6. lumen gloriae, quod fuit datum Paulo, non evacuavit habitum fidei I 813 a 26.

VIDE: Scientia 15.
 Species cognoscibilis 60.
 Speculum 1.
 Supernaturale 3.
 Theologia 6, 7.
 Visus 8.

LUMEN GLORIAE:
VIDE: Gratia 5.**LUNA:**

1. Explicatur macula lunæ II 850 a 24, b 10.
 2. quomodo luna sit causa fluxus et refluxus maris II 875 b 21.

LUX:

1. Quomodo lux dependeat a luminoso II 475 a 3.
 2. lux est qualitas III 206 a 39.
 3. est qualitas naturalis, et non intentionalis III 206 b 31.
 4. videtur per suam essentiam III 207 a 24.
 5. reddit visibile completum in ratione visibilis III 207 a 21.
 6. an lux reperitur in sola superficie II 675 b 45.
 7. lux est actus perspicui simpliciter, coloris autem in opaco solum quoad superficiem III 212 b 45.
 8. colores specie distingui a luce III 207 a 41.
 9. legitima est definitio tradita Aristotelis de luce III 208 a 3.
 10. quomodo lux movere debeat colores III 208 b 33.
 11. lux ratio visibilitatis ipsis rebus III 211 b 35.
 12. lux ut quo et ut quod III 212 a 9.
VIDE: Color 18, 19, 20, 21, 24, 25, 27, 29.
 Reflexio 1.
 Visio 5.

LUXURIA: Maximum remedium repemendi luxuriam est abstinentia alimenti III 101 a 30.

VIDE: Semen 8.

LYNCES, qui ultra parietes videre dicuntur III 174 a 27, b 2.

M**MAGNES:**

1. De vi attractiva magnetis II 875 b 18.
 2. quid, si aliquid fit ex magnete II 707 a 48.
 3. magnes agit in distans per medium II 454 a 43.

MAGNITUDO:**VIDE**: Terminus 51, 57, 59.

MAIOR: Propositio maior I 22 b 34; I 63 b 7.

MALCHUS: Dominus restituit Malcho auriculam II 839 b 47.

MALUM: Magna differentia inter malum culpæ et pœnæ II 613 a 24.

VIDE: Deus 34.

MANIFESTATIO:

1. Omnis manifestatio cognitionem supponit vel in ipsa cognitione fit I 708 b 25; I 710 b 3.

2. manifestare aliquid sine dependentia ab ipso, sed potius per dependentiam alterius a se I 646 a 45.

3. manifestum, ut opponitur obscuro et ut opponitur incognito I 18 a 46.

VIDE: Signum 25.

MANNA:

1. Quomodo generetur II 872 a 2.
2. manna Hebræorum an specie fuerit distinctum a vulgari II 872 a 10.

MANUS: Duæ manus se tangentes III 237 b 3.

MARE:

1. Maria enumerantur II 872 a 46.
2. an altius terra II 873 a 7.
3. de motu maris eiusque causa II 874 a 6.
4. de salsedine maris II 876 a 9.
5. an possit congelari II 870 b 7.
6. finis huius salsedinis I 877 a 42.
7. cur accessione fluminum non augeatur II 881 a 38.

VIDE: Luna 2.

MARIA:

1. Maria virgo propriissime et formaliter est vera mater Dei II 568 b 39.
2. de relatione maternitatis B. V. Mariæ I 599 b 12.

MATERIA:

1. Materia in propositione I 28 a 14.
2. materia in syllogismo I 63 a 18.
3. materia triplex, a qua potest fieri abstractio I 820 b 22.
4. materia cœlestis et sublunaris specie differunt II 81 a 39.
5. indoles materiæ primæ et necessitas ponendi eam II 51 a 9.
6. datur materia II 56 a 8; II 57 a 1.
7. quid intelligatur nomine materiæ primæ II 55 b 3.
8. materia prima est realiter distincta ab ipsa forma substantiali II 56 a 36.
9. materiæ primæ duplex definitio II 58 b 6.
10. materiæ primæ conditiones enumerantur II 76 b 16.

11. ad distinctionem realem inter materiam et formam sufficit, quod materia possit esse in re sine qualibet forma divisive II 73 a 34.

12. numquam materia prima manet ita in potentia, quod non sit ens actu, quia semper est subiecta alicui formæ II 63 a 2.

13. materia prima non est actu sine forma II 760 b 16.

14. materia prima non est capax existentiae sine forma II 71 b 33.

15. an materia prima possit existere sine omni forma per existentiam divinam sibi unitam II 71 b 30.

16. materia prima si existeret sine forma, haberet effectum secundarium formæ sine forma II 73 b 19.

17. materia dependet a forma quantum ad esse, non quantum ad quidditatem suam II 73 a 46.

18. quomodo materia prima requirat existentiam ad recipiendam formam II 755 a 9.

19. materia prima in quo sensu sit una II 82 a 8; II 82 b 33.

20. non repugnat alicui entitati, v. g. materiæ, advenire existentiam per aliquid ab ipsa distinctum II 58 a 30.

21. sunt, qui putent materiam primam non carere existentia, sed sola forma informante; unde sumat hæc sententia suam principium II 59 a 44.

22. materia prima secundum se non est existens II 391 b 10.

23. materia prima est ens in potentia sine ullo actu entitativo II 554 a 16; II 556 a 13.

24. materia prima immediate respicit et recipit formam et mediante illa existentiam II 60 b 18.

25. materia prima secundum se non est existens, ne partialiter quidem II 391 b 10.

26. non sufficit esse partiæ materiæ ad sustentanda accidentia II 585 a 1.

27. materia prima non potest esse subiectum inhæSIONIS accidentium II 755 b 36.

28. quomodo ad materiam sequatur quantitas II 585 b 14.

29. quomodo materia a quantitate individuetur II 585 b 33.

30. quomodo materia maneat in composito substantiali cum iisdem dimensionibus II 587 b 27.

31. quomodo materia dicatur disposita II 595 b 18.

32. quomodo ultima dispositio præparet materiam II 596 b 35.

33. quomodo dispositiones antecedentes maneat in materia II 597 a 29.

34. si materia existeret actu per se, sequeretur habere actum sine actu II 64 a 4.

35. quomodo intelligatur materia extra nihilum et extra causas II 66 a 30.

36. materia prima et secunda quomodo differenter se habeant ad existentiam II 66 b 14.

37. omnes conditiones existentiae, quæ tribuntur materiæ consideratæ sine forma, conveniunt illi non per identificationem cum existentia, sed per subiectionem ad illam II 67 b 14.

38. materia prima secundum ordinem naturalem se sola non habet neque actum formalem neque actum entitativum II 60 a 15.

39. ne potentia absoluta quidem potest existere denudata ab omni forma, et ita se habet ad formam et ad existentiam ordine quodam essentiali II 68 b 23.

40. materiæ potentia est pure passiva II 76 b 34.

41. potentialitas non est aliquod superadditum materiæ primæ, sed ipsa eius essentia I 77 a 6.

41a. explicatur similitudinibus pura potentialitas materiæ primæ II 61 b 5.

42. materia prima est pura potentia in actu, non actualitate antecedenti, sed actualitate concomitante et consequente II 65 b 20.

43. materia prima semper habet eandem speciem intrinsecam, scil. esse potentiam susceptivam huius vel illius formæ II 82 a 35.

44. materia prima est radix potentialitatis in composito II 758 a 9.

45. materia prima sine omni forma negative se haberet in ratione agendi, sed non negative in ratione inclinationis et appetitus positivi II 193 b 33.

46. antiqui eodem fundamento utebantur, quo nunc recentiores ad probandum, quod materia prima non est ens in potentia, quia esset nihil II 62 a 41.

47. materia prima apud quosdam philosophos non-ens existimata II 553 a 1.

48. contrarium ostenditur II 556 a 12.

49. materia quia pura potentia, ideo recte ex illa ostenditur generatio II 554 a 14.

50. materia quomodo possit esse communis pluribus II 556 b 42; et variare speciem iuxta variationem formarum II 557 a 5.

51. quomodo solvenda sit argumentatio recentiorum: materia prima est in potentia ad omnes formas seu ad omne esse formale, non autem est nihil, quia habet esse entitativum II 62 b 27.

52. cur accidens a Deo possit sustineri sine omni subiecto, materia prima autem non II 72 b 25.

53. capacitas ad actum licet non sit ipse

actus, quia tamen est capax illius, iam recedit a nihilo, est tamen prope nihil II 64 b 39.

54. materia prima quomodo habeat ideam in mente divina II 68 a 12.

55. materia prima quomodo sit participatio Dei II 68 a 1.

56. quomodo materia prima dicatur bona II 68 a 24.

57. non est mala II 68 a 41.

58. est utilis II 68 a 44.

59. quid, si annihilaretur materia manente forma II 75 b 42.

60. materia prima causando formam materialiter causat suum esse materialiter et recipiendo illud; sic enim recipiendo esse non tam causat quam causatur II 76 a 4.

61. in quo sensu materia sit magis substantia quam forma II 88 a 25.

62. materia quando manet formaliter eadem, quando materialiter II 104 a 1.

63. materia elementorum quomodo conservetur destructa prima forma sibi concreatâ II 93 a 39.

64. materia sola non est capax motus II 464 a 43.

65. materia prima non movetur II 391 b 22.

66. materia prima ante formam quomodo intelligatur extra statum possibilitatis II 65 a 15.

67. quid sit materia antecederet ad formam II 65 a 22.

68. materia prima in quo sensu dicat et habeat relationem ad formam II 77 b 24.

69. materia et forma quomodo ponantur in prædicamento I 536 a 26.

70. materia cur informabilis modo corruptibili III 36 a 2.

71. materia prima ultimum principium resolutionis I 7 b 7.

72. de intrinseca ratione materiæ I 96 b 26.

73. essentia materiæ primæ I 96 b 27.

74. materia prima ordine quodam recipit formas substantiales et accidentales II 583 a 35; II 757 a 42.

75. materia dependet a forma in causando compositum, et etiam in existendo II 238 a 41.

76. materia considerari potest ut indifferens ad formas, ut potentialis, sic non causatur a forma, et ut determinata, sublata potentialitate et indifferentia, et sic physice dependet a forma II 238 a 22.

77. materia prima ut pars I 92 a 40; I 96 b 27.

78. materia et forma non sunt partes integrales II 103 a 24; nec sunt quedam tota substantialia II 103 a 19.

79. materia non violenter detinetur in ea

forma, sub qua est, quia connaturalis illi est, habet autem appetitum ad alias, quia adaequata illi non est II 98 b 35.

80. capacitas materiae primae ad plures formas I 332 a 3; II 609 b 30.

81. ablatio unius formae non erit violenta II 610 a 5.

82. materia quomodo se habeat ad formas, quas semel perdidit, et ad formas, quas numquam habuit II 99 a 26.

83. sub quam formalitate materia prima appetat omnes formas II 79 b 17.

84. non est in materia prima appetitus ad plures formas simul habendas II 80 a 10.

85. materiae primae appetitus est innatus, qui non distinguitur ab eius essentia II 78 a 41.

86. appetitus materiae respectu formarum, quas nondum habuit II 78 b 44; respectu formarum, quas de facto habet II 79 a 4; respectu formarum, quas iam habuit II 79 a 11.

87. quoties materia prima mutat formas, non corrumpitur nec generatur per se, sed per accidens quantum ad privationem et esse communicatum II 75 b 7.

88. materia sub tali forma habitata non est simplex principium, sed compositum quoddam constans ex forma et materia II 53 b 11.

89. ex qualibet materia potest fieri quaecumque forma, dummodo ad illam debite disponatur II 43 a 24.

90. materia prima in quo sensu possit suscipere magis et minus II 642 b 5.

91. materia nihil positivum recipit per ablationem formae II 601 b 1.

92. ex dicta ablatione non patitur violentiam II 609 b 35.

93. non potest eadem materia numero informari duplici forma substantiali, ne potentia divina quidem II 217 a 12; II 218 a 6; II 223 a 5.

94. materia prima et est ratio habendi communitatem et individuationem II 776 b 31.

95. materia de se qualem habeat unitatem II 777 a 6.

96. materia est recipiens et ideo non communicatur alteri II 779 b 39.

97. quomodo materia dependeat a forma II 760 b 16.

97a. explicatur, quid sit materia signata quantitate II 781 a 23.

98. ratione carentiae materiae aliquid red- dicitur spirituale II 782 a 23.

99. carentia materiae dicitur aliquid non multiplicari numero II 782 a 37.

100. quomodo ex eodem principio, materia nimirum, desumatur genus et indivi- duatio I 403 b 19.

101. materia habet duplicem considera- tionem, scil. constituere ipsam naturam et radicaliter esse principium individuationis I 418 a 24.

102. materia potius communicatur formae, ut perficiatur in se a forma, quam ut ipsa se communicet I 422 a 14.

103. materia prima importat negationem ulterioris subiecti II 343 b 38.

104. materia prima habet incommunica- bilitatem ad ulterius subiectum non per modum totius completi, sed per modum principii potentialis II 128 b 11.

105. materia prima non est principium individuationis ut modificata aliquo modo absoluto II 784 b 6.

106. quomodo materia respiciat quanti- tatem II 787 b 44.

107. materia prima quomodo primo creata sit III 57 b 19.

108. materia quomodo fiat per creationem II 579 a 1, 26.

109. quomodo permaneat eadem entitas materiae sub diversa successione existentiae et formarum II 579 b 37.

110. materia prima quod et quomodo creatur a Deo II 65 a 25.

111. materia prima dicitur concreata II 65 a 43; II 74 b 28.

112. materia prima potius concreatur quam creatur II 80 b 30.

113. materia prima dicitur ingenua et incorrupta negative, non positive II 80 a 35.

114. materia prima per creationem non tam recipit esse quam subesse II 74 b 38.

115. materia in quo sensu fiat ex nihilo II 579 a 1.

116. materia prima ut praecise subest actioni creantis, et non actuati formae informantis, nondum intelligitur habere existentiam, quae extra omnes causas ponit II 74 b 15.

117. materia prima quomodo modo con- servetur ex vi primae productionis II 93 a 39.

VIDE: Abstractio 4.

Forma 31, 32, 33, 34, 35, 36,

37, 39, 40, 41, 42, 64, 65.

Generatio 16, 17.

Genus 21.

Individuatio 41, 43, 44, 45, 46,

47, 55.

Infinitum 24.

Intellectus 5, 6, 28.

Natura 13, 19, 22, 23, 23a.

Pars 21.

Principium 18.

Privatio 12, 17, 18, 19.

Proportio 2.

Propositio 22.

Quantitas 29, 30, 31, 49.

Substantia 32, 44.

Totum 7, 8, 9.

Unio 4, 5, 6.

Unitas 12.

Violentum 6.

MATHEMATICA:

1. De obiecto Mathematicae I 825 a 37; II 8 b 27.

2. quomodo Mathematica agat de quanti- tate differenter a Philosophia naturali II 11 b 27.

3. quomodo Aristoteles distinguat inter Physicam et Mathematicam II 165 b 31.

4. de partibus Mathematicae I 827 a 35.

5. propositiones Mathematicae I 200 b 29.

6. in quo sensu in Mathematicis fiant de- monstraciones secundum extrinseca I 781 a 1.

VIDE: Demonstratio 11.

Infinitum 3, 20.

Quantitas 1, 2.

MATRIMONIUM: Contractus matrimonii I 131 a 21; I 231 b 46.

"MAXIMUM QUOD SIC":

1. Quid hoc nomine veniat II 149 b 24.

2. maximum quod non II 149 b 34.

MEDIAS PARTIDAS: II 864 b 28.

MEDICINA:

1. Quomodo Medicina distinguatur a Phi- losophia naturali I 825 b 1.

2. quomodo medicina agat de corpore II 19 a 36, b 35.

3. medicina est simpliciter practica, se- cundum quid theorica I 275 a 42.

MEDIUM:

1. Medium definitur localiter II 388 b 4.

2. medium in cognitione est triplex: sub quo, quo, in quo I 693 b 38.

3. medium in quo est aut materiale sive extrinsecum aut formale sive intrinsecum I 693 b 45.

4. medium in syllogismo I 62 b 27 et 36.

5. ars inveniendi medium I 72 a 17.

6. medium datur inter haec duo: „Esse complete extra causas et esse complete intra illas”; et hoc medium est esse in fieri seu potentia susceptiva formae et existentiae II 66 b 2.

7. quid, si medium sensus est affectum determinato sensibili III 150 b 26.

8. medium inter obiectum et sensum du- plex: extrinsecum et intrinsecum III 162 a 14.

VIDE: Motus 74.

Odoratus 6.

Oppositio 16, 17.

Passio 12.

Præcognita 7, 11.

Qualitas 20.

Resistentia 6.

Signum 61.

Sonus 5, 14.

Species cognoscibilis 26, 79.

Tactus 16, 27.

Theologia 6.

Visio 5.

Visus 4.

MEL:

1. Quomodo generetur II 871 b 7.

2. de melle silvestri II 871 b 37.

MELANCHOLIA:

1. Quid? II 731 a 33.

2. ad nutrimentum non apta II 731 a 47.

MEMORIA:

1. Munus III 242 b 11.

2. duo actus seu officia III 339 b 12.

3. cognoscit praeterita ut praeterita sunt III 256 a 23.

4. quae in memoria servantur III 262 b 2.

5. memorativa numquam cognoscit praesentia III 263 a 21.

6. excitatio specierum debet fieri in po- tentia apprehendente III 256 a 43.

7. memoria distinguitur ab aestimativa III 256 b 28.

8. quinam diutius retineant, et difficulter apprehendant III 246 b 48.

9a. in intellectu non datur actus memoriae quantum ad directam notitiam rei praeteritae singularis III 340 a 16.

9. in parte intellectiva est conservatio specierum III 340 a 5, 37.

10. ubi proprie non est recordatio, neque memoria est III 340 b 34.

11. memoria intellectiva non distinguitur ab intellectu possibili III 341 a 1, 20, 28.

VIDE: Reminiscencia 2.

MENSURA:

1. Sufficit, quod mensura sit notior „ut quo” mensurato II 382 a 1.

2. quomodo mensura intrinseca et extrin- seca sit notior mensurato II 382 a 4.

3. mensura intrinseca seu formalis est, quae non mensurat per applicationem sui ad alterum (mensura extrinseca), sed per infor- mationem II 381 a 36; II 381 b 32.

4. quomodo subiectum mensuretur acci- dente II 381 b 10.

VIDE: Signum 10, 38, 46.

Tempus 18, 19, 21, 30, 31, 35,

36, 37.

METALLA:

1. Quid sint II 886 b 33.

2. de eorum materia II 886 b 36.

3. de causa efficiente II 887 b 3.
4. de speciebus II 887 b 39.
5. de proprietatibus II 888 a 6.
6. de locis, quibus metalla generantur II 888 a 14.
7. quænam a professoribus artis chimicæ adhibeantur ad conficienda metalla II 886 b 42.

METAPHORÆ:

1. Metaphoricæ locutiones I 31 a 46.
2. quomodo metaphoræ fiant I 174 b 8.
3. quomodo in metaphoris possit esse discursus I 175 b 39.

VIDE: Motio 2.

METAPHYSICA:

1. Obiectum formale metaphysicæ I 825 b 14; I 829 b 15; II 8 b 23.
2. quomodo metaphysica sit suprema scientia I 798 a 30.
3. quomodo explicet et defendat principia aliarum scientiarum I 798 a 44.
4. propositiones metaphysicæ I 200 b 28.
5. quomodo agat de substantia et accidente modo univoco II 13 a 5.

VIDE: Ens rationis 12.
Logica 18.
Natura 26.
Oppositio 4.
Quantitas 1.
Scientia 24, 25.

METEOROLOGICA:

1. Appendix librorum de Generatione II 845 a 1.
2. nomen „meteorologicum” explicatur II 845 a 15.
3. obiectum huius tractatus II 845 a 28.
4. utilitas II 845 b 3.
5. meteorologicarum impressionum materia II 846 a 25.
6. causa efficiens II 846 b 39.

METHODUS:

1. Methodus necessaria in omni disciplina tractante materias suas scientificæ I 85 a 13; I 205 a 12.
2. incipit ab imperfectioribus et facilio-ribus et consummatur seu terminatur in perfectioribus I 85 a 25; I 205 a 20.
3. de recta methodo I 249.

VIDE: Principium 7, 8.
Scientia 42.

„MINIMUM QUOD NON”:

1. Quid sit II 149 b 27.
2. minimum quod sic II 149 b 31.

MINOR: Propositio minor I 22 b 34; I 63 b 8.

MISCIBILIA corrumpi formaliter, sed manere virtualiter in mixto II 695 b 4.

MIXTA:

1. Definiuntur II 827 a 19.
2. alia perfecta, alia imperfecta II 827 a 25; explicatur sensus distinctionis II 827 a 26.
3. mixta constant ex quatuor elementis II 827 b 32.
4. quale temperamentum ad mixtorum constitutionem requiratur II 828 a 13.
5. temperamentum mixtorum quotuplex II 830 a 21.
6. an in mixtis detur temperamentum ad pondus II 830 b 13; II 831 a 33.

MIXTIO:

1. Mixtio definitur II 691 b 21.
2. in definitione mixtionis non committitur circulus II 695 a 19.
3. mixtio improprie II 691 b 29; strictè et rigore II 691 b 41.
4. conditiones ad mixtionem strictè dictam II 692 a 18.
5. Aristoteles explicat conditiones mixtionis II 546 a 47.
6. datur de facto mixtio II 692 b 44.
7. quomodo mixtio fiat II 695 b 12.
8. an omnia quatuor elementa concurrant ad compositionem mixti II 693 a 40.
9. mixtio est naturalis II 696 a 22.
10. definitio mixtionis tradita est optima II 693 b 19.
11. quomodo intelligenda sit in definitione mixtionis particula „unio” II 697 a 14.
12. quid sit mixtio II 697 b 8.
13. mixtio duplex, scil. ex liquoribus et elementis II 697 b 22.
14. quando ex duobus liquoribus possit dari mixtio II 697 b 43; II 698 b 24; II 699 b 1.
15. mixtio quomodo differat a generatione illamque includit II 693 b 33; II 694 b 12.
16. tria essentialiter requisita ad mixtionem II 694 a 25.
17. differt mixtio ab alteratione II 695 a 1.

MIXTUM:

1. Quomodo mixtum fiat ex elementis II 799 b 18.
2. in mixto concurrere omnia quatuor elementa II 800 a 7.
3. formæ substantiali mixti correspondet unum temperamentum plurium qualitatum II 705 b 21.
4. quomodo virtus mixti producere possit elementum II 707 a 7.
5. quid requiritur ad virtualementiam II 707 a 45.

VIDE: Cælum 20.
Color 13, 14.
Elementum 19, 20, 21, 22.

- Odor 3.
Reactio 4.
Vita 20.

MOBILE:

1. Quid sit ens mobile II 7 a 26.
2. quomodo Physica probet ens mobile esse corpus II 10 a 38.
3. mobile radicaliter sumptum dicit rationem mutationis seu transitus de potentia in actum II 7 b 28.

VIDE: Natura 20.
Philosophia 6, 7, 8.

MOBILITARE: I 27 b 10.

MODALIS:

1. Propositiones modales I 48 a 6.
2. si propositio modalis est vera, est propositio necessaria et æternæ veritatis I 52 b 19.

MODUS:

1. Quid sit I 48 a 17.
2. in quo consistat natura modi II 300 a 45.
3. afficiens prædicatum aut subiectum I 48 a 24.
4. afficiens ipsam copulam I 48 a 39.
5. verum et falsum non sunt modi I 48 b 1.
6. modus in syllogismo I 63 b 41; I 64 a 45.
7. modus perfectus I 64 b 10 et imperfectus I 64 b 14.
8. utilis I 64 b 17 et inutilis I 64 b 19.
9. directus I 64 b 21 et indirectus I 64 b 24.
10. versus memoriales pro figuris et modis I 64 b 1.
11. modi rei dupliciter possunt poni in prædicamento I 502 b 38.

VIDE: Prædicamentum 7.

MODUS SCIENDI:

1. Indoles I 89 a 5; I 208 a 35.
2. oratio non est genus modi sciendi, sed materia I 138 a 9; I 235 a 27.
3. modus sciendi invenitur in oratione perfecta et imperfecta I 18 a 36.
4. definitio I 18 a 39 et divisio I 18 b 26.
5. auctoritas non est modus sciendi I 18 b 8.

MONSTRA et defectus naturales quomodo sint intenta II 613 b 1.

MORALIS:

1. Differentia actus moralis, undenam desumatur I 731 b 38.
2. moralis scientia unde sumat suam specificationem I 826 b 44.
3. scientia moralis in quo sensu speculativa, in quo practica I 276 b 34.

VIDE: Virtus 5, 7.

MORS:

1. Cur debita homini II 843 a 26.
2. pereunte homine quomodo pereat esse hominis, quomodo non II 129 b 41.
3. in quo sensu mors sit prædicatum accidentale viventis, in quo non I 468 a 18.

MORTALITAS:

VIDE: Vita 23.

MOTIO:

1. Motio, qua causa secunda movetur, ut agat, non est formaliter per actionem illius, sed per concursum causæ superioris II 304 a 2.
2. describitur indoles metaphoricæ motionis II 276 a 14.

VIDE: Libertas 17.

Obiectum 30.
Potentia 48, 49.
Signum 45.
Subordinatio.
Vita 3.

MOTIVUM:

1. Explicatur hic terminus I 671 b 29.
2. distinguitur movere per modum agentis seu quoad exercitium, quod pertinet ad causam efficientem, vel per modum obiecti motivi, quod reducitur ad genus causæ formalis extrinsecæ I 672 b 41.
3. ratio motivi non efficientiam dicit in obiecto, sed intra limites formæ obiectivæ, i. e. specificativæ, continetur I 672 a 12.

MOTOR:

1. Non datur processus in infinitum in motoribus II 443 a 21, b 11.
2. quomodo primum movens coniunctum esse debet ei, quod movetur primo II 444 a 5.
3. primus motor est sempiternus, unus II 459 b 10.
4. primum illud, quod a primo motore movetur, est sempiternum II 459 b 31.
5. incorporeus II 460 b 5.
6. infinitæ virtutis II 460 b 6.
7. quomodo dicatur esse in principaliore parte mundi II 460 b 54.
8. motor gravium et levium est generans II 464 b 14.

VIDE: Motus 43, 103, 104, 110.

MOTUS:

1. Motus ab omnibus admittitur, qui admittunt naturam II 456 a 14.
2. secundum Aristotelem est ab æterno II 456 a 32.
3. Aristoteles definit motum et explicat definitionem II 288 b 31.
4. motus definitur II 288 b 31; II 293 a 44.
5. an conveniat mobili vel moventi II 289 a 52, b 19.

6. an motus subiectetur in mobili vel in movente II 289 b 20.
7. explicatur definitio II 293 b 18.
8. definitio motus comprehendit mutationem instantaneam et successivam II 295 b 23.
9. mutatio instantanea actus immanentis intentionalis excluditur a motu physico II 296 a 24.
10. describitur natura motus II 442 a 12.
11. essentia motus II 393 b 14.
12. natura motus explicatur II 378 a 14.
13. motus definitur I 564 b 16.
14. partes fluentes existunt per modum fieri, i. e. ratione instantis II 378 a 30.
15. cur et in quo sensu dicantur partes fluentes transire II 378 a 40.
16. motus potest sumi dupliciter: in tota sua latitudine, ut dicit motum tam physicum quam metaphysicum, et strictius, prout dicit solummodo motum physicum II 16 b 10.
17. a quo motus sumat suam quantitatem I 566 b 15.
18. quomodo salvatur in motu mutatio de non esse ad esse II 53 b 37.
19. motus duas exigit condiciones II 599 a 28.
20. condiciones ad motum stricte dictum II 395 b 12.
21. motus per se et per accidens II 257 a 20.
22. motus a se et ab alio II 458 a 26.
23. motus secundum naturam et præter naturam II 458 a 29.
24. motus distinguitur II 386 a 26, b 17.
25. motus per accidens II 386 a 27; II 394 b 30; motus simpliciter ex parte II 386 b 2; motus simpliciter per se primo II 386 b 5.
26. motus per accidens, in partem, per se primo II 394 b 30.
27. motus est propria et adæquata passio, quam physicus demonstrat de suo subiecto II 9 a 19.
28. motus per se non pertinet ad genus quantitatis seu divisibilitatis II 10 b 34.
29. differentia inter mutationem et motum II 390 b 50; II 392 a 10, b 23; II 599 a 28; II 607 a 18; an essentialiter seu specie differant II 392 b 23.
30. motus non est species quantitatis per se, sed quantum per accidens I 564 b 37.
31. entitas motus non est alia quam entitas termini II 380 a 21.
32. unde terminus motus sit formaliter diversus vel formaliter unus II 393 b 31.
33. quid sit „terminum motus esse formaliter unum” II 393 b 31.
34. quid dicatur terminus per accidens in motu II 394 b 26.
35. de ordine, quem habent partes motus II 413 a 51.
36. motus non componitur ex indivisibilibus II 411 a 1.
37. quænam sint indivisibilia motus II 370 a 31.
- 37a. quomodo motus possit terminari ad indivisibile II 632 a 45.
38. omne quod movetur, est divisibile II 412 a 28.
39. quid sit necessarium, ut motus sit continuus II 389 a 20.
40. motus discretus in naturalibus reducitur ad speciem continui II 297 b 7.
41. quid est motus discretus in spiritualibus II 297 a 37; quid in corporalibus II 297 a 41.
42. unde sumatur unitas numerica motus II 405 a 43.
43. cur non requiratur unitas motoris et unitas loci II 405 b 37.
- 43a. discontinuatio motus II 406 b 32.
44. motus stricte dictus II 391 a 29.
45. unde sumatur diversitas generica motuum II 393 a 36.
46. motus specie differunt ex diversitate termini ad quem II 392 b 30; non ex diversitate termini a quo II 392 b 38.
47. distantia seu latitudo in motu II 393 a 7.
48. a quibus prædicamentis motus excludatur II 387 a 53; ad quæ prædicamenta detur II 388 a 5.
49. an detur motus ad substantiam II 396 a 1.
50. generatio et corruptio a ratione motus proprie dicti excluduntur II 391 a 35; II 392 a 13.
51. ad relationem per se non est motus II 397 a 41.
52. an motus sit ad actionem et passionem II 398 b 9; ad situm, quando, habitum II 398 b 41.
53. ad quæ prædicamenta motus detur II 399 b 8.
54. an ad quantitatem per se detur motus II 401 a 24; ad qualitatem II 399 b 37; ad ubi II 399 b 15.
55. motus localis, quomodo et dignior et universalior ceteris II 537 b 29.
56. motus localis primus inter ceteros II 459 b 53.
57. inter motus locales circularis est primus II 460 a 2.
58. quomodo moveantur gravia et levia II 461 b 45; II 462 a 24, 36.
59. moveri a se est proprium viventium II 464 a 16.

60. regulæ ab Aristotele traditæ circa motum localem II 445 a 20.
 61. motus localis semper est ad extrinsecum II 368 b 10.
 62. quid, si moveretur lapis unius palmi a cælo ad terram per vacuum II 368 b 41.
 63. motus localis non est solum ad locum, sed etiam circa locum II 367 b 22.
 64. motus localis in quo subiecto sit II 336 a 17.
 65. differentia inter motum localem et motum alterationis I 624 a 24.
 66. motus localis quomodo in omnibus aliis motibus inveniatur II 716 b 36.
 67. motus reflexus a quo causetur II 476 a 34.
 68. motus circularis semel impressus a quo corrumpatur, et quomodo desinat II 196 a 31.
 69. de contrarietate motus II 389 a 54; II 390 a 42.
 70. unde sumatur contrarietas in motibus II 407 b 28.
 71. quomodo sumatur latitudo in qualitibus, ad quas datur motus II 400 a 40.
 72. unde habeatur, quod sit distantia vel latitudo in motu, et non in mutatione II 393 a 7.
 73. an possit aliquid secundum eandem partem moveri duplici motu contrario II 409 a 17.
 74. motus de extremo ad extremum et non per medium II 409 a 20.
 75. motus gravium et levium semper est a generante II 470 a 8.
 76. cur velocior in fine quam in principio II 470 b 29.
 77. de impulsu, quo moveantur projecta II 472 a 1, b 17.
 78. motus quomodo distinguatur ab actione et passione II 300 a 33.
 79. quomodo distinguatur a termino II 301 a 41.
 - 79a. motus est in prædicamento sui termini II 301 b 21.
 80. motus est etiam postprædicamentum II 302 a 8.
 81. motus quid addat supra mutationem II 302 a 34.
 82. definitio motus non est eadem cum definitione passionis II 304 b 22.
 83. in quo sensu valeat: Passio non est aliud quam motus II 304 b 30.
 84. motus est communis actioni et passioni per identitatem et in re, non per universalitatem et rationem I 628 a 43.
 85. quid acquiratur per motum localem in vacuo I 632 a 29.
 86. an substantia, qua crearetur ablata tota machina mundi, possit moveri I 631 a 21.
 87. motus in quo sensu sit subiectum actionis II 304 a 8.
 88. motus non indiget nova realitate, ut dicatur actio II 304 a 40.
 89. an habeatur hæc proportionalitas: motus ad actionem sicut essentia ad existentiam II 304 a 27, 45.
 90. motus non mensuratur intrinsece duratione indivisibili II 436 b 46.
 91. in quo sensu motus coexistere possit instantaneæ durationi II 437 a 3.
 92. quomodo incipiat motus II 437 a 25; II 440 b 38.
 93. quomodo desinat II 437 a 26; II 441 b 33.
 94. magnum discrimen inter motum et tempus comparative ad magnitudinem I 569 b 4.
 95. motus et tempus quomodo sint idem, quomodo non II 381 b 23.
 96. de finitate et infinitate motus II 413 b 42.
 97. repugnat motum circularem esse ab æterno II 484 a 1.
 98. motus non potest esse ab æterno II 480 a 30.
 99. motus an aliquo modo esse possit in infinitum II 416 a 19.
 100. non est processus in infinitum in causis moventibus II 458 b 29, 37.
 101. non omne quod movet, necessario movetur II 458 b 52.
 102. non totum movet se totum II 459 a 22.
 103. datur primum movens immobile II 459 a 51.
 104. axioma: „Omne quod movetur, ab alio movetur” valet universaliter II 443 a 20, 25; II 445 a 45; II 660 a 5; II 661 a 6.
 105. hoc a multis reicitur II 445 b 49.
 106. difficultates contra hoc II 660 b 7.
 107. axioma hoc explicatur II 448 a 39.
 108. verificatur etiam in intellectu et voluntate II 449 a 7; II 450 a 4.
 109. in quo sensu aliquid possit movere seipsum II 664 b 35.
 110. cur omne quod movetur, ab alio movetur II 450 a 27; II 449 a 1.
 111. describitur indoles primi motus II 350 a 5.
 112. omnis motus inferior dependet a primo motu cæli II 382 b 9.
 113. res non potuerunt primo incipere per motum II 576 a 5.
 114. motus in vacuo II 343 a 13, b 40.
 115. motus in vacuo est ad ubi inadæquatum II 367 a 40.
 116. rationes Zenonis contra motum earumque solutio II 414 b 42.
- VIDE*: Actio 47, 49, 50, 51, 52.
Angelus 20, 21, 23, 24, 25, 26, 32, 38, 72.

Anima 84, 85, 86, 90.
 Cælum 8, 21, 27, 28, 29.
 Contraria 20.
 Conversio 5.
 Corpus 5.
 Deus 2, 33, 34.
 Distantia 2.
 Finis 23, 24, 25, 29.
 Forma 58.
 Generatio 10, 35.
 Gravia.
 Individuatio 56.
 Indivisibile 7, 22.
 Instans 2, 5.
 Instrumentum 8, 9, 10.
 Intellectus 24, 26.
 Intentio 4, 11, 12, 16.
 Locus 26, 27, 30.
 Lux 10.
 Materia 64, 65.
 Medium 6.
 Motivum 2.
 Mutatio 10.
 Mutatum-esse 1.
 Nutritio 12.
 Ostrea.
 Passio 8.
 Privatio 10.
 Punctum 5.
 Qualitas 10, 25.
 Quantitas 52, 53.
 Quies 4, 7, 9.
 Rarefactio 5.
 Relatio 43.
 Resistentia 6.
 Sensus 26, 36a, 57.
 Situs 3.
 Sonus 2, 11.
 Subordinatio.
 Tactus 22.
 Tempus 12, 13, 18, 24, 28, 35, 38.
 Ubi 14, 15, 26, 32, 35.
 Vacuum 2, 16, 17, 18, 20.
 Violentum 7.
 Vita 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16.
 Voluntas 20, 21.

MULTILOCATIO:

1. Multilocatio dupliciter fieri cogitur II 354 b 24.
2. cur in ultima linea repugnet II 356 b 17.
3. multilocatio sine discontinuatione et divisione quantitatis non est intelligibilis II 358 a 11; II 360 a 39.
4. an repugnaret multilocatio si corpori daretur duplex quantitas II 358 b 22; II 360 a 25.
5. repugnantia multilocationis indirecte probatur ex absurdis sequelis II 358 b 27.

VIDE: Locus 36.

MULTIPLICATIO: Multiplicationem substantiæ esse a forma, et accidentis a subiecto, quomodo debeat intelligi I 480 a 36.

VIDE: Tempus 42.

MULTITUDO:

1. Indoles multitudinis I 294 a 25.
2. omnis multitudo si est quantitativa, est in aliqua specie numeri II 322 a 34.
3. multitudines rerum dupliciter distingui II 322 b 11.

VIDE: Numerus 6.

MULUS an perfectior asino et equo II 208 b 3.

MUNDUS durabit in æternum secundum substantiam, sed non secundum statum II 484 a 20.

MUSICA: De obiecto formali musicæ I 827 a 44.

MUTATIO:

1. Quid sit II 390 b 51.
2. mutationis quidditas explicatur II 550 b 5.
3. mutatio potest considerari, ut est actio, et præcise ut mutatio II 52 b 16.
4. mutatio quoduplex sit II 391 a 8.
5. mutatio quatuor modis dividitur II 391 a 10.
6. mutatio physica II 249 b 34; metaphysica II 249 b 30.
7. mutationes metaphysicæ quomodo a physicis distinguantur (generatio a creatione et transubstantiatione) II 394 a 36.
8. mutationes quæ ad generationem consequuntur vel ordinantur II 535 b 5.
9. nulla mutatio est infinita II 416 a 1.
10. differentia inter mutationem et motum II 390 b 50; an essentialiter seu specie differant II 392 b 28.

VIDE: Corruptio 4, 5, 6.

Creatio 6.
 Generatio 9.
 Intellectus 70.
 Mobile 3.
 Motus 8, 9, 18, 29, 72, 81.
 Principium 11.
 Privatio 10.
 Relatio 3, 11, 14.
 Transubstantiatio 1.

MUTATUM-ESSE:

1. Mutatum-esse est indivisibile motus II 416 b 34.
2. in quo sit II 412 b 45.
3. in quo consistat II 413 a 1.
4. quid de ultimo II 413 a 13; quid de primo mutatum-esse II 413 a 15.

N

NASUS præcisus unitur iterum animali II 838 b 30, II 839 b 33.

NATURA, NATURALE:

1. Natura triplicem statum habet I 315 a 8.
2. natura universalis virtualiter est multiplex I 320 b 11.
3. naturæ secundum se solum convenit unitas formalis negativa I 322 b 37, 41.
4. natura secundum se est indifferens ad pluralitatem vel unitatem I 323 b 3.
5. posita extra intellectum accipit statum singularitatis I 324 a 25.
6. natura ratione status, non ratione quidditatis habet non-repugnantiam ad essendum in multis I 329 b 29.
7. Differentia inter hoc „natura secundum se non est incapax unitatis ad multa” et hoc „natura secundum se determinate et positive est capax et habet talem repugnantiam” I 330 b 19.
8. in quo consistat naturam esse in multis I 356 a 14.
9. in natura aliud est res, quæ prædicatur, aliud conditio seu status, ut prædicetur I 325 a 6.
10. qualis unitas naturæ conveniat facta præcise singularibus per intellectum I 325 a 18.
11. natura quæ est in uno individuo, habet negationem divisionis specificæ I 327 b 22.
12. natura non convenit inferioribus denominative, sed essentialiter, ipsi tamen naturæ denominative; non essentialiter convenit universalitas seu prædicabilitas I 398 b 3.
13. differentia inter materiam primam et naturam secundum se I 331 b 50.
14. natura quomodo sumatur in Physicis II 7 a 41.
15. natura definitur II 165 b 1; II 171 b 14.
16. nomen „natura” quot modis sumatur II 170 b 31.
- 16a. in quibus ratio naturæ inveniatur II 173 b 47.
17. definitio explicatur II 171 b 17.
- 17a. quomodo conveniat ratio naturæ toti composito, quomodo non II 174 a 11, 33; II 175 a 18.
18. secundum naturam quænam dicantur II 165 b 8.
- 18a. quando dicitur in definitione naturæ, quod est primum principium, ly primum idem est quod substantiale seu radicale, ut opponitur accidentali et instrumentali II 175 a 41.
19. quomodo ratio naturæ conveniat materiæ et formæ II 177 a 8.
20. aliquid dicitur natura, in quantum mobilis, sed non ut præcise ad recipiendum, sed etiam si mobilis sit ad agendum II 178 a 39.
21. quomodo fiat denominatio naturæ a principio passivo et activo II 178 b 29.
22. an materia et forma analogice dicantur participare rationem naturæ II 178 b 39.
23. quomodo materia magis sit natura II 180 a 23.
- 23a. in quo sensu materia et forma univocari dicantur in ratione naturæ II 108 b 8.
24. an et in quo sensu anima rationalis sit natura II 180 b 38.
25. anima simpliciter est natura, etiam separata II 181 b 42.
26. distinguitur natura physica et metaphysica II 185 a 22.
27. angelis nullo modo convenit definitio naturæ tradita II 185 a 4.
28. naturale quid dicatur? II 165 b 4; II 608 a 45.
29. quæ dicantur secundum naturam II 608 b 4.
30. unde fiat denominatio naturalis aut violenti II 195 a 14, 41.
31. naturalia et artificialia non pertinent ad idem genus I 111 a 38; I 216 b 23.
32. cur quædam actiones vocentur naturales II 172 b 34.
33. cur et quomodo operationes spirituales animæ humanæ dicantur naturales II 181 b 18.
34. movens naturale distinguitur ab eo, quod est movens supra naturam II 178 a 43.
35. naturales scientiæ: earum propositiones I 200 b 26.

VIDE: Cælum 6.
 Finis 41.
 Materia 101.
 Motus 1.
 Peccatum 3.
 Prædicamentum 8.
 Prædicatio 12.
 Proprietas 4.
 Scientia 16.
 Semen 8.
 Signum 78.
 Singularis 13.
 Subsistentia 2, 4, 6, 9, 11, 22.
 Substantia 14, 16, 17, 19a, 20, 21, 23, 24, 30.
 Suppositum 4.
 Totum 18.
 Transubstantiatio 4.
 Unio 12.
 Unitas 6.
 Universale 21, 23.

NEBULA quid sit II 870 a 10.

NECESSARIUM, NECESSITAS:

1. Explicatur conceptus necessarii III 387 a 46.
2. necessarium absolutum I 252 a 39.
3. necessarium respectivo I 252 a 44.
4. necessarium simpliciter I 252 b 1; necessarium secundum quid I 252 b 5.
5. necessarium simpliciter omnibus modis I 252 b 32.
6. necessarium quoad specificationem et quoad exercitium I 763 a 2; III 400 a 33, 37.
7. necessitas contrarietatis et contradictionis III 400 b 2, 12.
8. an et quomodo in naturalibus inveniantur necessarium II 169 b 41.

VIDE: Libertas 12.
Modalis 2.

NEGATIO:

1. Negatio quid sit I 287 a 23.
2. quomodo sit a parte rei I 288 b 23.
3. negationis effectus I 114 a 12; I 219 a 40.
4. negatio malignantis naturæ I 27 b 1.
5. duplicata negatio I 27 b 3.

VIDE: Privatio 2.

NERVI:

1. Nervi optici III 134 a 37; III 138 a 31; nervi vident eliciendo visionem III 139 a 35.
2. nervi acustici III 145 b 41.
3. etiam in pulmone, in hepate, in corde sunt nervi III 168 b 24.

VIDE: Oculus 4.

Odoratus 3, 4.

Tactus 17, 19, 24, 25, 26.

Visus 3.

NIHIL:

VIDE: Materia 53.

NIX:

1. Causa nivis II 868 a 49.
2. qualitates nivis II 868 b 26.

NOMEN:

1. Nomen definitur I 14 a 25.
2. duo significat I 31 b 32.
3. quid pertineat ad rationem nominis I 116 b 29; I 117 a 20; I 220 b 39; I 221 b 49.
4. ratio nominis I 118 a 26.
5. definitio data est essentialis I 121 b 5.
6. nominum impositio I 113 a 31; I 218 b 22.
7. sub nomine comprehenduntur nomina I 91 b 24.
8. nomen potest teneri adiective I 393 a 17; vel substantive I 393 a 20.
9. nomen finitum et infinitum I 14 b 12.
10. nomen infinitum quid sit I 114 a 9; I 219 a 35.

11. nomen infinitum est incomplexum et connotativum I 114 b 9; I 115 b 35; I 219 b 17.

12. nomen infinitum excluditur a ratione nominis I 115 a 4; I 220 a 3; I 220 a 49.

VIDE: Oratio 10.

Terminus 47, 48.

NOMINALES:

1. Nominales dixerunt quantitatem non distinguunt realiter a re habente partes I 541 a 24.

2. nominales docent relationes non esse nisi denominationes extrinsecas vel aliquid rationis I 573 b 39.

3. nominales existimant relationes non distinguunt a parte rei a suis fundamentis, sed solum ratione I 591 a 10.

NOMINATIVUS et casus obliqui I 14 b 41.

NOTITIA, NOTUS:

1. Notitia = simplex apprehensio = terminus mentalis = conceptus I 10 b 22; I 10 a 35.

2. nulla notitia sine specie elici potest I 723 a 18.

3. notitiæ intuitiva et abstractiva definiuntur I 722 b 24.

4. quatuor assignantur differentie inter cognitionem intuitivam et abstractivam I 732 a 12; principalis differentia I 732 a 30.

5. notitia intuitiva petit presentiam physicam rei, non intentionalem solum, et abstractiva absentiam physicam rei I 722 b 29.

6. notitia intuitiva potest salvari per cognitionem mediatam seu in alio I 723 b 7, 14.

7. notitia formalis et propria ratio intuitivi et abstractivi non sunt rationes essentialiter et intrinsece mutantur cognitionem I 724 b 3.

8. presentia et absentia ut res presentate per se et directe non distinguunt intuitivum et abstractivum I 725 a 12; I 729 b 9; I 733 a 35.

9. presentia solum pertinet ad intuitivum, quatenus modificativa est obiecti non quatenus constitutiva obiecti I 725 a 44.

10. intuitivum et abstractivum essentialiter differunt et definitione inter se, sed istæ differentie sunt accidentales ipsi cognitioni I 729 a 47.

11. intuitivum et abstractivum non differunt penes diversa obiecta formalia in esse et formalitate cognoscibilis, sed in esse et formalitate alicuius conditionis et modi accidentalis I 729 a 30.

12. intuitivum et abstractivum per accidens, i. e. per aliud, cui coniunguntur, possunt diversas specie notitias importare I 724 b 7; exempla I 725 b 37; I 727 b 31.

13. intuitivum et abstractivum sunt aliquid intrinsecum in ipsis notitiis ex suo genere I 726 a 43.

14. quando notitia creata transit de intuitiva in abstractivam et e contra, realiter mutatur I 726 a 46.

15. non omnis variatio in representatione est variatio essentialis, nisi reducat ad diversam rationem quæ vel sub qua ipsius representationis I 729 b 29.

16. presentis vel absentis quare distinguant essentialiter actus appetitus, et non actus cognitionis I 730 a 47.

17. intuitivum et abstractivum sunt modi accidentales, qui reductive pertinent ad genus cognitionis tamquam modi, non tamquam species essentialis I 731 a 25.

18. intuitivum et abstractivum cum sint circumstantiæ notitiæ et semper tales manent, non variant essentialiter notitiam I 731 b 47.

19. præteritum et futurum ut talia sunt, non possunt terminare cognitionem intuitivam I 732 b 28.

20. implicat notitiam abstractivam sive notitiam de re absentem in sensu exteriori inveniri I 734 a 37.

21. notitia perfecta, quidditativa et imperfecta confusa I 88 a 43; I 89 b 11.

22. notiora quoad se et quoad nos I 85 b 4.

NOTUM PER SE:

VIDE: Propositio 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49.

NUBES: Earum natura explicatur II 866 b 13.

NUMERALIS terminus quid et quomodo numeret I 180 a 32.

NUMERUS:

1. Numerus numerans I 552 a 5.

2. numerus numeratus I 552 a 9.

3. numerus numerans est in intellectu I 561 b 33.

4. numerus numeratus sumitur generaliter I 552 a 13 et specialiter I 552 a 16.

5. numerus est ens per se I 553 b 11; I 555 b 25.

6. numerus de genere quantitatis quid addat super multitudinem communiter dictam I 555 a 34.

7. numerus, qui componitur ex unitatibus quantitativis, est vera et propria species quantitatis I 553 a 30.

8. in multitudine spiritali deest extensio et aggregatio orta ex divisione continui, sed solum ex affirmatione et negatione entis I 555 a 9.

9. numerus quantitativus est obiectum Arithmetice I 555 a 45;

10. numerus est formaliter unus ab ultima unitate, alie unitates se habent materialiter I 556 b 3.

11. forma quantitatis discretæ non informat omnes partes sicut quantitas continua, sed ordinat I 556 b 7.

12. numeri unitas non est rationis, sed realis I 555 b 41.

13. unitas numeri se habet sicut unitas loci I 556 b 12.

14. ultima unitas non dat speciem numero ut forma intrinseca I 558 a 25.

15. quomodo hæc ultima unitas sit certa et designata I 558 b 7.

16. ultima unitas in numero est forma partialis et extrinseca respectu aliarum unitatum I 559 a 48.

17. in numero non datur forma intrinseca ex parte unitatum, quia unitas numeri non est unitas formæ, sed ordinis I 559 b 15.

18. divisione activa numerus non constituitur formaliter, sed efficienter I 560 b 10.

19. divisio de se potest in infinitum fieri, quod vero determinate fiat, pertinet ad rationem numeri I 560 b 19.

20. numerus non habet unitatem formæ aut compositionis, sed ordinis quantitativi sub una ultima unitate I 561 a 33.

21. forma numeri, quæ est ultima unitas, non est forma inhærens omnibus unitatibus, est tamen in illis ordo ad talem unitatem I 562 b 15.

22. numerus quantum ad rationem sui formalem principaliter et inhærensive est in uno, scilicet in ultima unitate, ordinative vero et participative in aliis, quæ illi subordinantur I 559 b 34.

23. esse ultimam unitatem in numero quomodo pendeat a beneficio intellectus I 564 a 9.

24. numerus crescit per ipsam divisionem continui II 292 b 55.

25. differentia inter unitatem respectu numeri et punctum respectu extensionis II 428 a 44.

26. similitudo inter album et numerum I 561 a 11.

27. de realitate numeri II 322 b 2.

28. numerus, a sensu non cognoscitur III 120 b 32.

VIDE: Angelus 39, 41.

Locus 38.

Multitudo 2.

Tempus 32.

Unitas 12, 13, 14, 15, 16, 17.

NUNC = instans.

NUTRITIO:

1. Nutritio definitur II 719 b 45.

2. vera nutritio datur in viventibus, non tamen in non viventibus II 720 a 26.

3. improprie et proprie distinctio II 722 b 22.
4. formalis terminus nutritionis II 725 b 15.
5. nutritio quomodo distinguatur ab aggeneratione II 725 b 22.
6. quomodo nutritio fiat ad partes substantiales II 730 a 11.
7. nutritio comparatur cum generatione II 730 a 34.
8. ad nutritionem plures actiones concurrunt II 730 b 9, b 34.
9. in qua actione nutritio proprie consistat II 732 b 26.
10. nutritiva facultas ubi ponenda sit subiective II 733 a 26.
11. nutritio durat toto tempore vitæ II 737 b 34.
12. nutritio in quo sensu motus continuus et successivus II 742 a 17.
13. ultima dispositio in nutritione II 744 b 21.
14. quomodo vivens maneat idem toto tempore nutritionis II 749 b 40; II 750 a 21; II 751 b 14.

VIDE: Generatio 45.
Melancholia 2.
Odor 12.
Sanguis 4.
Semen 6, 8, 13.
Vegetativum 2.

NUTRITIVA:

1. Potentia nutritiva est qualitas superior quam calor vitalis et qualitates primæ III 88 b 17.
2. in quo sensu ad nutritionem non datur speciale organum III 89 a 45.
3. obiectum seu materia nutritivæ est alimentum III 89 b 18.
4. quæ potentie ministrent nutritivæ III 90 b 23.
5. hæ potentie inter se distinguuntur III 91 b 12, 45.
6. potentie nutritivæ propter suam materialitatem non possunt ita elevari, ut eminenter in se uniant tam diversos actus et obiecta (cf. sensus internos et externos!) III 92 a 21; III 93 a 1; III 99 a 1.
7. cur augmentativa a nutritiva differat III 93 b 13; III 94 a 41.
8. quamvis una, in diversis partibus heterogeneis diversos effectus facit III 96 a 15.
9. habet distinctum organum a generativa III 98 b 32.
10. quomodo nutritiva et generativa ad invicem se habeant III 100 b 17, 39.
11. Aristoteles ostendit omne vivens quamdiu vivit, necessario debere habere nutritivam potentiam sed non omne vivens debet habere sensum III 278 a 9.

O

O = propositio particularis negativa I 47 b 26.

OBIECTUM:

1. Munus obiecti II 273 b 20.
2. in quo ratio obiecti salvetur I 680 b 39.
3. ens reale et rationis in esse obiecti induunt unam rationem, et sic in esse obiecti univoce conveniunt I 716 a 3; I 717 a 2.
4. obiectum distinguitur in primarium et secundarium, formale et materiale I 674 b 34.
5. in obiecto distinguas entitatem, quæ materialiter consideratur, et ipsam formalitatem obiecti III 76 b 38; quid sit hæc formalitas III 76 b 40; III 80 a 9.
6. obiectum adæquatam, formale, materiale I 260 a 36; III 77 a 23.
7. ratio formalis sub qua, quæ, obiectum quod I 260 a 49; I 819 a 31; III 77 a 39.
8. ratio universalior respectu actuum est specificativa respectu potentie III 80 b 37.
9. obiectum dupliciter informat potentiam: uno modo ut principium cognitionis, alio modo ut terminus cognitionis III 106 b 35.
10. obiectum coniungi debet potentie cognoscitivæ in ordine ad eliciendam suam operationem III 102 a 36.
11. obiectum non potest se habere ut terminus immutatus III 104 b 45.
12. obiectum terminus extrinsece at-tactus III 105 a 7.
13. obiectum in linea cognoscibili potentie unitur alio modo unionis quam inhærentiæ III 105 a 29.
14. obiecta posteriora actibus in exercitio attingentiæ passivæ, priora in ratione specificationis III 81 b 29.
15. obiectum intellectus: proportionis et extensionis, specificativum et adæquatam III 313 b 41.
16. esse obiecti intellectus et perpetua veritatis obiective præcedit intellectum, universalitas non præcedit actum intellectus, sed ex ipso resultat in obiecto I 331 b 33; I 333 a 1.
17. nullum obiectum creatum est in actu ultimo intellectum per se I 707 b 5.
18. obiectum scibile est aliquid complexum I 819 b 25.
19. obiectum in communi in quo consistat, et ad quod genus causalitatis reducatur I 670 a 21.
20. obiectum ad potentiam passivam se habet ut principium actus eius, ad potentiam autem activam comparatur ut terminus et finis I 671 a 28.
21. quomodo obiectum distinguatur a causa exemplari I 670 b 21.
22. obiectum in quantum exercet causalitatem obiectivam respectu potentie et representat se, non effective id facit, sed solum se habet ut forma extrinseca, quæ ab alio efficiente applicatur et præsens redditur per species ipsi potentie I 680 b 1.
23. obiectum specificativum, causalitas ipsius II 202 b 47.
24. in divinis invenitur ratio obiecti seclusa imperfectione dependentiæ ab aliquo ut ab extrinseco specificante et formaliter causante I 675 a 26.
25. obiectum motivum tantum, terminativum tantum, terminativum et motivum I 9 a 37.
26. obiectum in communi abstrahit a motivo et terminativo et dicit extrinsecum specificativum potentie ex parte principii vel termini I 676 a 33.
27. ratio motivi in obiecto non est ratio imprimendi vel efficiendi species, sed obiective actuandi et determinandi potentiam mediante specie ut intentionaliter, non est entitative tantum informantem I 677 a 15.
28. ratio obiecti motivi non est relatio prædicamentalis I 673 b 29.
29. obiectum terminativum respectu potentie cognoscitivæ et appetitivæ etiam habet rationem cause formalis extrinsece I 673 b 46.
30. in obiecto motivo ly motivum intelligitur de motione formali per modum principii respectu potentie passivæ I 675 b 45.
31. obiectum motivum, etiam ut a terminativo distinguitur, habet veram rationem obiecti I 671 b 20.
32. ratio movendi in causa obiectiva est movere quoad specificationem, non quoad exercitium I 672 b 16.
33. licet aliquando in causalitate obiecti motivi interveniat alicuius rei productio, tamen in hoc non consistit ratio formalis obiecti moventis I 673 a 10.
34. obiectum motivum tantum non est formaliter idem quod signum instrumentale, neque obiectum terminativum tantum idem quod obiectum secundarium I 673 a 44.
35. obiectum motivum specificat actum determinando seu actuando potentiam passivam, quæ est mobilis ab ipso I 677 a 30.
36. obiectum terminativum est principium et causa extrinseca dans esse consummative et finaliter, non motive et initialiter I 678 a 45.

VIDE: Habitus 20, 21.
Potentia 6, 34, 35.
Reflexio 9.
Sensus 11, 12, 13, 18, 19, 31, 40.
Signum 38, 39, 47.

Species cognoscibilis 2, 3, 9,
27, 40, 43, 45, 46, 56, 57,
68, 69, 93.
Specificare 4.
Tactus 12.
Universale 12.
Univocum.
Verbum 13, 19.
Veritas 6, 9.
Visio 1, 2.
Voluntas 4, 5, 14, 19.

OBLIQUUS:

1. Casus obliqui I 14 b 42.
2. verba obliqua I 16 a 28.

OBLIVISCI: quando quis absolute perdit scientiam, quando non I 802 a 41.

OCCIDERE:

1. Qui se occidit habet odio esse materialiter consideratum, non formaliter III 402 b 43.
2. qui se occidit, esse formaliter consideratum intensius desiderat quam qui se non occidit III 402 b 50.

OCEANUS quid sit II 872 a 43.

OCULUS:

1. Oculorum fabrica et contextura III 133 a 18.
2. humor crystallinus III 133 b 4; vitreus III 133 b 15; albugineus III 133 b 24.
3. quinque tunice seu membrane III 133 b 33; ordo et situatio istarum tunicarum et humorum III 134 a 11.
4. de nervis opticis III 134 a 37.
5. splendor oculi provenit a spiritibus, qui sunt subtilissimi et calidissimi III 138 b 41; magis resplendent oculi quando fit magna commotio spirituum III 138 b 47.
6. oculus videt omnes colores, quia nullum determinatum habet III 151 a 25.

ODIUM:

1. Quid requirat II 813 b 11.
 2. odium Dei in esse physico et in esse morali III 408 a 15.
- VIDE*: Contrarietas 17.
Inimicus.

ODOR:

1. Odor vere et proprie est qualitas III 227 b 17.
2. definitur III 228 a 2.
3. est qualitas secunda III 228 a 9.
- 3a. subiectum proprium odoris est mixtum III 228 a 10.
4. immediata causa, ex qua fit odor III 228 a 13.
5. quæ sunt optimi odoris, solent esse amari saporis III 228 a 34.
6. siccum debet prædominari in re odo-

rifera, non tamen totaliter vincere humidum III 228 a 39.

7. quomodo ad odorem requiratur calor III 228 b 13.

8. odor potest diffundi non solum per aerem, sed etiam per aquam III 153 a 37.

9. diffusio odorum qualis sit III 153 b 24.

10. odor realis semper fit cum aliqua resolutione seu exhalatione tenui seu fumosa III 153 b 40.

11. cur et quando odoribus cerebrum lædatur vel confortetur III 157 a 28.

12. odore non fit nutritio III 229 a 3.

13. odor non est substantia III 229 a 23; III 227 b 18.

14. odorabile non dicitur tangibile, nec odoratus tactus III 163 a 38.

ODORATUS:

1. Organum odoratus III 151 a 37.

2. carunculis mamillaribus imbibuntur species odoriferæ III 151 b 24.

3. nervi odoratus III 151 b 43.

4. potentia odoratus est in carunculis mamillaribus, prout uniuntur cum nervis odoratus III 152 a 7.

5. temperamentum proprium odoratus III 152 b 36.

6. medium olfactus III 153 a 18.

7. de actu odorandi III 154 b 42.

8. cur animalia respirantia inter aquas non olfaciant III 155 a 1; III 157 b 25.

9. quid de animalibus, quæ intra et extra aquas olfaciunt III 155 a 21.

VIDE: Homo 4.

OFFICIANS propositio I 53 a 19.

OLYMPUS: aer in eius vertice maxime tenuis II 848 a 3.

OPACUM:

1. De corporibus perfecte opacis II 676 a 6.

2. opacum oculis clausis aliquando sentitur III 119 b 24.

VIDE: Lux 7.

OPERA bona I 78 b 8.

OPERABILE quid sit I 274 a 11.

OPERATIO:

1. Operandi principium radicale et primum est forma substantialis II 250 b 28; II 251 a 40.

2. operatio potest dupliciter considerari: ut entitas est, et prout præcise constituit in actu secundo ipsam potentialitatem causæ operantis III 81 b 36.

3. operatio de se non requirit potentialitatem in eo, a quo procedit II 296 b 28.

4. forma accidentalis sive in naturalibus

sive in supernaturalibus est tota ratio a-gendi II 262 a 1.

5. operatio dependet a substantia mediate i. e. mediante virtute accidentali II 262 b 42.

6. operatio in creaturis est accidens III 64 a 9.

7. repugnat, quod aliqua substantia creata sit immediatum principium operandi III 71 a 16.

8. operativa distinguuntur per ordinem ad operationes II 253 b 5.

OPINIO:

1. Opinio quid sit I 803 a 23.

2. habitus opinativus evidenter cognoscit probabilitatem, obscure rem opinatam I 283 b 2.

3. opinio et vitium ex natura sua non sunt habitus, quamvis possint acquirere firmitatem quantum ad modum et statum accidentalem I 617 a 36.

4. adhesio opinionis quamvis imperfecta, non pendet a voluntate per se, sed sine ipsa inveniri potest in pondere et momentis rationum I 808 a 26.

5. quoad ea, quæ sub opinione cadunt, non deservit habitus scientificus, sed distinctus habitus, scilicet opinativus I 839 b 2.

6. qui habet habitum scientiæ; si elicit actum opinionis, talis assensus opinativus non generabit habitum I 817 b 33.

VIDE: Certitudo 4.

Contraria 16.

Fides 10, 11, 18, 19, 20, 21.

Habitus 25, 26.

Logica 30, 36.

Propositio 40.

Scientia 39, 40.

Suspicio 2, 3.

OPPOSITIO:

1. Definitio I 42 a 40.

2. conditiones oppositionis I 42 a 40.

3. oppositio alia realis, alia logica I 182 b 45.

4. agere de oppositione spectat ad metaphysicum et ad logicum I 183 a 3.

5. divisio: contradictoria, contraria, subcontraria I 42 b 26.

6. contradictoria maior inter omnes I 183 a 13.

7. aliæ oppositiones addunt aliquid super contradictoriam, quod oppositionem minuit, non quod auget I 185 b 1.

8. oppositio de lege et de modo I 43 a 30.

9. de regulis cognoscendi ipsas oppositiones speciales I 45 a 1.

10. conditiones ad species oppositarum propositionum I 43 b 27.

11. fallaciæ in oppositionibus I 81 b 1.

12. distingue: aliud est non convenire, aliud non repugnare I 419 b 30.

13. discrimen inter oppositionem privativam et contradictoriam ratione diversæ negationis I 640 a 14.

14. oppositio postpredicamentalis dividitur in quatuor membra, et eorum sufficientia probatur I 639 a 4.

15. divisio hæc est analoga I 639 a 43.

16. quid sit carere medio I 639 b 28.

17. quomodo quedam oppositiones carent medio, quedam non I 639 b 39.

18. oppositio inter esse et non esse, inter significationem affirmantem et negantem I 163 b 25.

VIDE: Propositio 29b.

Relatio 50, 51, 52.

Subalternatio 1.

Trinitas 26.

ORATIO:

1. Oratio definitur I 17 a 7.

2. oratio et terminus complexus I 17 a 33; I 233 a 29; I 132 a 20.

3. concentus harmonicus, acutum vel grave, velox vel tardum in prolatione vocis, potius sunt qualitates quam quantitates orationis I 569 b 44.

4. oratio non est species quantitatis essentialiter et per se I 567 b 11.

5. harmonica consonantia et proportio orationis est ex impositione humana I 568 a 1.

6. divisio: perfecta et imperfecta I 17 b 22.

7. definitio est essentialis et quidditativa I 128 b 39; I 230 b 36.

8. distinguitur a termino complexo I 129 a 15.

9. explicatur illa particula definitionis „cuius aliqua pars est significativa” I 129 a 35; I 231 a 21; „ut dictio, non ut affirmatio” I 129 a 42; I 231 a 30.

10. non est de essentia orationis, quod constat ex nomine et verbo I 129 b 13; I 231 b 1.

11. definitum in definitione orationis I 130 b 14; I 232 a 5.

12. forma essentialis orationis I 131 a 6; forma partialis I 131 a 11; totalis I 131 a 23; I 231 b 15.

13. oratio imperfecta relate ad perfectam I 132 a 8; I 233 a 35, 52.

14. oratio imperfecta in quo sensu deest illi compositio et divisio I 132 a 11; I 233 b 19.

15. oratio perfecta quid sit I 144 a 30.

16. quinque species orationis perfectæ I 144 a 26; I 239 a 32.

17. principales partes orationis I 91 b 24.

18. oratio non est pars primo et per se, sed per accidens I 95 a 2, 15.

19. oratio recipit verum et falsum non per mutationem sui tamquam subiecti recipientis, sed per mutationem obiecti, eius significatione invariata manente I 540 a 15.

20. quomodo oratio habere possit partes significativas virtualiter aut æquivalenter, licet non formaliter I 233 b 15.

21. in quo sensu ens rationis I 133 a 17; I 233 b 35.

VIDE: Modus sciendi 2, 3.

Suppositio 11.

Vox 7.

ORDINATIO conceptuum a Logica facienda qualis sit I 264 b 9.

ORDO:

1. Ordo doctrinæ et naturæ traditur II 21 b 26; II 22 a 6.

2. ordo procedendi ab universalioribus et confusioribus II 27 b 21.

VIDE: Numerus 17, 20, 22.

ORGANIZATIO:

1. Dupliciter sumitur III 15 a 29.

2. an inter partes organicas sit etiam aliqua substantialis differentia III 15 b 17.

3. quomodo partes organice diverso modo informantur ab anima III 16 a 2.

4. organizatio accidentalis III 16 b 22.

5. quale debeat esse corpus organicum ut possit recipere formam vitalem III 17 a 28.

6. quomodo organizatio requiratur in ordine ad informationem III 53 a 4.

7. animalia imperfecta diversam requirunt organizationem III 53 b 19.

8. quid de organizatione inanimatorum III 54 a 2.

VIDE: Semen 10.

ORGANUM SENSUS:

1. In constitutivo organi requiri proportionem inter ipsum et obiectum, non similitudinis, sed receptionis III 156 a 7.

2. organum sensus ne sit affectum determinato sensibili III 149 b 47; III 150 a 23; III 160 a 32.

VIDE: Tactus 7, 24.

Visus 6.

Vox 3.

ORIGO:

VIDE: Trinitas 15.

OSTREA quomodo in loco se moveant III 43 a 21.

P

PALPEBRÆ non crescunt II 749 a 39.

PANNUS: In divisione panni vel papyri fit percussio aeris III 220 b 25.

PARHELII quid sint et quomodo generentur in aere II 862 b 23.

PARS:

1. Ratio partis non consistit in exercitio componendi, sed in potestate ad componendum I 92 a 37; I 97 b 28; I 98 b 19; I 99 b 8; I 99 b 25.
2. duplex cognitio partis II 30 b 6.
3. partes physicae et metaphysicae I 20 b 11.
4. partes integrantes I 21 b 25.
5. partes constitutivae I 21 b 22; I 21 b 31.
6. partes subiectae secundum praedicationem I 21 b 38; secundum potestatem I 21 b 37.
7. partes potentiales seu potestativae I 22 a 3.
8. pars debilior et fortior in propositione I 55 a 37.
9. partes physicae essentialis seu substantiales II 102 a 27.
10. partes quantitativae seu integrales (unaquaeque pars separata est integrale seu totum) II 102 a 33.
- NB. pars integrans cum aliis partibus componit integrale seu totum.
11. propria ratio partium integralium I 545 a 47.
12. quid requiratur, ut partes substantiae sint extensae I 545 b 4.
13. quomodo partes integrantes sint ens actu II 107 a 1.
14. partes aliquotae seu designatae II 416 b 3; partes proportionales seu indesignatae II 416 b 7; II 420 b 31.
15. etiam partes proportionales actu sunt in continuo II 420 a 36.
16. partes in continuo non sunt actu infinitae II 422 b 33.
17. quomodo partes proportionales dicantur communicantes inter se II 423 a 37.
18. quomodo partes proportionales dividantur II 423 b 35.
19. minima pars II 433 a 2.
20. quomodo partes causent totum II 203 b 17.
21. partes modum materiae habent II 224 a 20.
22. entitas partium non datur a quantitate, sunt enim partes entitative substantiales I 543 a 41.
23. partes ipsae separatae a corpore veram rationem quantitatis retinent I 572 a 17.
24. unio partium potest sumi substantialiter I 543 a 44; accidentaliter I 543 b 5.
25. partes dupliciter possunt coniungi in aliquo uno I 130 a 5; I 232 a 35.
26. pars largo modo pro eo, quod est totum imperfectum I 131 b 38; I 233 a 10.

27. an et quomodo partes praedicari possint de ipso toto II 108 a 39.

28. quaelibet pars naturaliter magis inclinatur in bonum commune quam in proprium III 87 a 5.

29. partes heterogeneae quomodo ab invicem differant III 37 b 39.

VIDE: Genus 19.

- Indivisibile 5, 13, 16, 19.
- Materia 77, 78.
- Motus 14, 15, 35.
- Nutritio 6.
- Oratio 18, 20.
- Organizatio 2, 3.
- Propositio 3, 34.
- Qualitas 2.
- Quantitas 5, 8, 20, 45, 48, 55.
- Rarefactio 4.
- Semen 15.
- Significare 6.
- Subsistentia 5, 17.
- Substantia 57, 58, 62.
- Synkategoremata 1.
- Tempus 32.
- Terminus 7, 8, 9, 38.
- Totum 2, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 21, 22.
- Ubi 23, 24.
- Unio 1, 7.
- Universum 3.
- Vita 10.

PARTICIPIUM: I 16 b 16.

VIDE: Verbum 5.

PARTICULARE:

1. Particulare non est correlativum universalis I 332 b 28.
2. signa particularia I 33 b 38.
3. particula *vel* particularitatem designat I 54 a 38.
4. particularia incompleta I 44 b 13.

PARVITAS:

VIDE: Terminus 51, 58, 60.

PASSIO:

1. Passio quid sit II 226 b 39; II 227 a 9.
2. diversae nominis acceptiones I 619 a 10, b 19.
3. passio, quae est tertia species qualitatis, definitur I 619 a 8; quae qualitates pertinent ad tertiam speciem qualitatis I 619 b 39.
4. passio et patibilis qualitas solummodo accidentaliter distinguuntur I 628 a 16.
5. passio definitur I 627 b 6.
6. passio quomodo sit effectus actionis, cum sint eadem res entitative I 627 b 30.
7. passio et actio relate ad inhaerentiam I 629 a 24.
8. qua ratione dicantur actio et passio identificari cum motu entitative I 627 b 12.

9. an actio et passio sint in eodem subiecto II 289 b 28.

10. quomodo passiones propriae educantur II 95 b 26.

11. quomodo passiones propriae efficiantur ab essentia II 203 a 29.

12. quomodo prima passio dimanans ab aliquo subiecto careat medio I 782 b 45.

13. de propria passione, quae impeditur manente forma in subiecto II 465 a 23.

VIDE: Actio 15, 49, 50, 51, 54.

- Agens 2, 3.
- Motus 52, 78, 82, 83, 84.
- Privatio 16.
- Receptio.
- Virtus 7.

PASSIVUM: in quo sensu passivum sit ignobilius activo III 109 b 9.

PECCATOR:

1. Quomodo peccator Deum sibi peccando subiciat II 219 a 41.
2. peccator errat in re materiali, quam elegit ad quiescendum III 402 b 28.

PECCATUM:

1. Actus peccati habet privationem bonae regulationis, prout procedit a principio libero II 97 b 9.
2. tollit virtutem, non tamen ordinem ad bonum I 640 a 37.
3. quomodo peccatum sit contra naturam II 610 a 17.
4. peccatum et mala et defectus quomodo intenduntur vel non intenduntur II 614 b 35.
5. quomodo peccata dividantur I 144 a 15; I 239 a 12.

VIDE: Christus 21.

- Creatura 5.
- Deus 35.
- Habitus 29.
- Homo 1.
- Phantasma 10.
- Præmotio 11.
- Voluntas 22.

PENETRABILITAS:

1. Quid sit, explicatur II 351 a 38.
2. penetratio secundum potentiam et secundum actuale exercitium II 426 a 27.
3. actualis impenetratio effectus secundarius quantitatis II 426 a 30.

PER ACCIDENS dicitur dupliciter II 258 b 12; II 509 b 22.

VIDE: Praedicatum 3.

PERFECTIO:

VIDE: Prudentia 6.

PERFECTUM:

VIDE: Infinitum 2.

37. — Io. A. S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

PER SE:

1. Multipliciter dici potest I 524 b 21.
 2. duplici modo sumitur II 221 b 7, 45.
- VIDE:** Praedicatum 3, 4, 5, 6.

PERSONA:

1. Persona definitur I 178 a 29.
 2. quomodo personae divinae terminare possint eandem naturam; negatur hoc personis creatis II 220 a 37.
- VIDE:** Subsistentia 2.
Trinitas 1, 5, 7, 8, 9, 10, 25.

PERSPECTIVI:

VIDE: Visio 4.

PERSPICUUM:

1. Definitur ab Aristotele III 198 b 10.
 2. perspicuum secundum = perspicuum illuminatum luce III 201 a 20.
 3. reliqua sensibilia aliorum sensuum movere quidem possunt perspicuum, sed non ut perspicuum est III 201 a 43.
- VIDE:** Lux 7.

PES:

VIDE: Animal 8.

PHANTASIA:

1. Ad quae munera phantasia deserviat III 242 a 28.
2. nonnumquam adhibetur tamquam nomen commune pro omnibus sensibus internis III 250 a 24.
3. munus phantasiae non potest perferri a sensu communi III 253 b 39.
4. communiter sumpta quomodo definitur III 252 a 45; III 257 b 32.
5. definitio explicatur III 252 b 7; Aristoteles explicat, quid sit phantasia III 255 b 18; III 273 b 11.
6. explicatio etymologica secundum S. Thomam III 252 b 32.
7. phantasia dupliciter sumitur III 252 b 20.
8. indoles phantasiae, prout est potentia specialis, describitur III 253 a 42.
9. an cognitio phantasiae specie differat a cognitione sensus communis III 254 a 37; diversae sententiae III 254 b 3.
10. imaginabile est magis abstractum quam sensibile III 254 b 29.
11. phantasia non specificatur ab actu minus principali III 255 a 1.
12. quomodo phantasia cognoscat praesentia III 263 a 11.
13. possunt fieri apparitiones in phantasia III 268 a 22; III 270 a 15.
14. phantasia quae est potentia corporea non potest species spirituales producere III 296 b 2.
15. differentia inter phantasiam hominis et bruti III 47 b 4.

16. phantasia potest aliquis deludi putans se vere sentire rem aliquam, quam tamen non habet presentem III 172 a 4.

17. quomodo phantasia agat in partes corporis distantes II 454 b 4.

18. descendente sanguine ad organa sensuum movetur phantasia, ac si a sensibus moveretur I 704 a 1.

VIDE: Angelus 56.

Dæmon 1, 2.

Sensus 47, 60.

Species cognoscibilis 13.

Spiritus animales 2.

Vegetativum 12.

PHANTASMA:

1. Phantasma non est signum pro intellectu I 701 a 35.

2. de relatione phantasmatis ad intellectum agentem I 346 b 49.

3. quomodo phantasma sit instrumentum intellectus agentis II 529 a 14.

4. posuerunt aliqui phantasmatis inesse aliquam intelligibilitatem actu III 304 a 42.

5. alii sufficere quamdam illustrationem radicalem sine intellectu agente III 304 b 7.

6. non sufficit hæc radicalis illustratio III 305 a 3.

7. putabant phantasma non concurrere cum intellectu agente in genere causæ efficientis, sed materialis et exemplaris III 305 a 30.

8. phantasma est instrumentum intellectus agentis III 305 a 40; III 306 a 11; III 308 b 18.

9. necessitas conversionis ad phantasmata in quolibet actu nostræ intellectionis III 332 a 36.

10. dependentia a phantasmate neque est ad pœnam peccati neque ad subordinationem naturalem potentiarum III 333 a 14.

11. explicatur causalitas phantasmatis III 312 b 6.

12. in omni cognitione necessaria est conversio ad phantasmata, sed non semper eodem modo III 338 a 9.

13. quæ sit actio propria phantasmatis et quid agat dispositivè ad effectum principalis agentis III 313 a 39.

VIDE: Intellectus 52.

Intellectus agens 10, 20, 21, 22,

23, 25, 30, 32, 33.

Singulare 5.

PHILOSOPHIA:

1. Explicatur, quid sit in sensu latissimo II 3 a 1.

2. explicatur, quid sit Philosophia naturalis II 3 b 18.

3. assignantur quatuor partes Philosophiæ naturalis II 3 b 28.

4. Philosophia est scientia speculativa II 6 b 45.

5. quomodo singulæ partes Philosophiæ in ratione scientiæ ab invicem distinguantur I 827 a 6.

6. subiectum materiale seu obiectum quod Philosophiæ naturalis est corpus naturale seu mobile II 8 b 6; quando dicitur ens mobile subiectum formale Physicæ, ly mobile non sumitur pro mobilitate formali, sed aptitudinali II 11 a 18.

7. obiectum formale est substantia mobilis, sumendo substantiam pro quidditate seu prima radice mobilitatis II 11 a 45.

8. ens mobile, de quo per se agit Philosophia naturalis non solum est mobile substantialiter, sed etiam accidentaliter II 11 b 34; II 13 b 43.

9. de quo motu agat Philosophia naturalis II 16 b 18.

10. quomodo Philosophia naturalis agat de substantia et physicis accidentibus II 13 a 10.

11. terminus Philosophiæ naturalis est anima rationalis II 17 a 2.

VIDE: Logica 28.

Matemathica 2.

Medicina 1.

PHLEGMA: II 731 a 34.

PHYSICA, PHYSICUM:

VIDE: Mathematica 3.

Mobile 2.

Motus 27.

Natura 14, 26.

Philosophia 6.

Quantitas 1, 2.

Quies 8.

Scientia 24, 25.

PHYSICUS quomodo differat ab Astrologo, Mathematico, Medico II 17 a 9.

PINGUE:

VIDE: Semen 7.

PISCES:

1. Fugere inter aquas III 222 b 17.

2. quomodo pisces edant sonum in aquis III 222 b 10.

PLANETÆ non scintillant I 127 b 12.

PLANTÆ quare secundum Aristotelem non sentiant III 12 b 10.

VIDE: Emanatio 10.

Generatio 7.

Vegetativum 6, 11, 12.

PLURALITAS: I 294 a 25.

PLURIFICATIO in formis substantialibus I 182 a 31.

PLUVIA:

1. Pluviarum natura explicatur II 866 b 36.

2. de pluviis extraordinariis et prodigiis II 868 a 1, 7.

PŒNA:

VIDE: Malum.

Phantasma 10.

POSSIBILE:

1. Possibile intrinsece vel extrinsece I 266 a 24.

2. possibilitas ut prædicata facit propositionem essentialem, ut conditio ex parte rei prædicabilis relinquit propositionem contingentem, licet exercitium prædicationis sine existentia subiectorum fieri nequit I 472 b 30.

VIDE: Deus 8.

Materia 66.

POSTPRÆDICAMENTA: Ratio postprædicamentorum I 474 a 26.

VIDE: Motus 80.

Oppositio 14.

POTENTIA:

1. Quid sit I 618 a 4.

2. potentia activa et passiva I 618 a 18.

3. quid de potentia pure passiva I 618 a 24.

4. quid de potentia neutra seu indifferenti I 618 a 28.

5. nomine impotentiae intelligitur potentia imbecillis et imperfecta I 618 a 45.

6. quomodo potentia respiciat suum obiectum I 97 b 46; I 98 b 28; I 99 a 42; I 138 b 10; I 235 b 7.

7. potentia est una simplex qualitas I 831 b 46; I 832 b 22.

8. potentia et impotentia non distinguuntur specificè, sed solum ab extrinseco, quoad statum I 618 a 40, b 14.

9. potentia naturalis non impedita producit perfectissimum effectum: in quo sensu hoc verum sit II 28 b 21.

10. potentia non amittitur adveniente actu, sed perficitur II 77 a 21.

11. quid sit potentia obediensialis explicatur II 94 b 28.

12. potentia obediensialis quomodo supernaturalis II 759 b 41.

13. quænam potentia obediensialis invenitur in instrumentis II 522 b 32; II 528 a 44.

14. potentia obediensialis activa II 515 a 5.

15. repugnat potentia obediensialis activa II 95 a 27; II 517 a 4.

16. potentia passiva non comparatur ad extrinsecum specificativum ut ad terminum, sed ut ad motivum I 672 a 27.

17. potentia passiva est passiva respectu

agentis imprimens species et respectu formæ impressæ I 676 b 44.

18. potentia activa et passiva quomodo univoce et quomodo analogice se habeant I 679 a 30.

19. potentia operativa ex natura sua est immediata ratio agendi et immediate specificabilis ab operatione accidentali et eius effectu II 258 a 22.

20. potentia et actus sunt in eodem genere: hoc axioma non currit de accidentibus perfectioribus substantiam II 253 b 45; quomodo intelligendum hoc axioma I 100 a 29; II 254 a 17.

21. ad secundam speciem qualitatis reducuntur virtutes instrumentales et character sacramentalis I 614 a 5; I 618 b 39.

22. potentia quæ semel dimanavit a natura, quomodo tollatur II 626 a 1.

23. an et quomodo potentia admittat intensionem II 638 b 8.

24. potentia recipiendi accidentia quomodo accidentalis et substantialis II 759 b 28.

25. potentia animæ ab Aristotele enumerantur III 8 a 12.

26. omnes potentia quæ sunt in homine, dimanant ab eadem anima, sed non eodem modo III 36 a 37.

27. quinque genera potentiarum animæ III 38 b 23.

28. potentia animæ omnes ab ipsa substantia animæ realiter distinguuntur III 61 b 32.

29. potentia dimanant ab anima III 65 b 4; III 66 b 3.

30. una potentia potest emanare ab altera, et non immediate ab essentia III 67 b 43.

31. ordo seu subordinatio in potentiis III 67 b 47; III 68 b 42.

32. aliud est potentia capax actus et aliud potentia, quæ dicitur ad actum III 64 a 39.

33. potentia vitales separatæ quomodo existant III 71 b 7.

34. potentia animæ distingui per actus et obiecta tamquam per causam formalem extrinsecam III 74 b 42; III 75 a 45.

35. tradita doctrina procedit tam in potentia passiva quam activa III 76 a 5.

36. potentias specificari ab actibus immediate III 79 a 12.

37. potentia principium magis universale quam quilibet actus III 80 b 40.

38. potentia respicit operationem ut finem: quis sensus III 82 a 5.

39. potentia potest considerari secundum speciem essentialem vel secundum peculiare aliquas qualitates, quæ aliæ sunt in aliis animalibus III 83 a 38.

40. potentia cognoscitiva formaliter in linea cognoscitivæ est passiva III 104 a 47.
41. potentia cognoscitiva fecundata specie vice obiecti active elicit actum cognitionis unica et indivisibili elicentia dependente a potentia fecundata III 106 a 23; III 107 b 45.

42. non repugnat, quod potentia cognoscitiva respectu diversorum sit simul passiva et activa III 109 a 21.

43. potentia cognoscitivæ passivæ respectu obiecti moventis et activæ respectu operationis III 109 a 33.

44. impossibile est moveri aliquam potentiam ab aliquo nisi ratione propria specificativi talis potentia III 113 b 25.

45. ubi diversum temperamentum, ibi diversa potentia III 251 a 30.

46. potentia apprehensivæ distinguuntur penes diversam immaterialitatem, differunt a potentiis appetitivis III 257 a 19.

47. ratio præteriti et præsentis potest distinguere potentias apprehensivas materiales, non vero potentiam intellectivam III 260 b 42.

48. motio unius potentia in aliam potest dupliciter intelligi III 409 a 29.

49. potentia superiores elevant potentias inferiores ad operandum per impressionem qualitatis physicæ et realis III 409 b 10; III 410 b 27.

50. etiam sola applicatio inferioris a superiore ad agendum fit per realem impressionem et immutationem III 412 a 43; non sufficit ad hoc concursus simultaneus III 413 b 35.

51. in quo sensu potentia inferior habeat sufficiens principium ad operandum III 415 a 17.

52. potentia immanenter operantes naturaliter sunt digniores potentiis transeunter operantibus illasque subordinant sibi III 416 b 8.

VIDE: Emanatio 9, 10.
Intellectus 25.
Materia 40, 41, 42, 43, 44, 49.
Medium 6.
Obiectum 9, 10, 13, 20, 22, 26, 27, 29, 30, 35.
Odoratus 4.
Qualitas 10.
Reflexio 9.
Sensus 4, 60.
Signum 26, 38, 39, 40.
Species cognoscibilis 5, 8, 11, 44, 65, 69, 76, 90, 92.
Specificare 4.
Speculativum 6.
Substantia 53.
Supernaturale 1.
Terminus 61.

Virtus 7.
Visio 2.
Vita 21.
Voluntas 12.

POTENTIALIS (= potestativa) pars I 22 a 3.

POTENTIALITAS est deficientia actus; quare adveniente actu potentia non amittitur, sed potentialitas II 77 a 23.

VIDE: Operatio 2, 3.

PRACTICUM:

1. Quid sit III 342 b 44.
2. indoles practici I 269 a 30.
3. principia practica I 269 b 37; I 271 a 1.
4. practicum et speculativum differunt essentialiter I 731 b 27.
5. practicum est posterius speculativo et ab illo derivatur I 273 a 25.
6. quid est stricte practicum I 274 a 36.
7. ratio practici efficientiam importat II 245 b 34; huius efficaciam ratio oritur ex voluntate II 247 a 43.

8. in syllogismo practico ultima conclusio etiam est operatio I 276 a 21.

9. conceptio practica intellectus habet vim movendi etiam extra se II 309 b 19.

VIDE: Logica 39, 42.

Medicina 3.
Moralis 3.
Scientia 18, 23.
Syllogismus 29.
Theologia 9.

PRÆCOGNITA:

1. Præcognitio est duplex I 753 a 16.
2. aliquid necessario præcognoscendum est I 754 a 38.

3. tria debent præcognosci I 755 a 11.
4. præcognita sunt tria I 753 a 9.

5. de principiis præcognoscatur, quod sint vera I 755 a 44; de subiecto, quid sit et an sit I 755 a 48; de propria passione, quid sit nominis I 755 b 32.

6. nomine „an est” intelligitur non præcise ipsa existentia in actu, sed etiam possibilitas illius, i. e. an aliquid sit dabile in suo genere, sive in re sive per rationem I 755 b 7; I 757 b 44.

7. medium præcognoscitur, sed non secundum a principiis I 757 b 9.

8. de subiecto semper præsupponitur, an sit in illa scientia I 757 b 21.

9. cur aliquando possit probari an sit et quid sit alicuius subiecti in aliqua scientia I 757 b 26.

10. cur de passione non præcognoscatur, an sit neque quid sit I 758 a 14.

11. ex significatione nominis non infertur passio, sed ex connexionem cum medio I 758 a 42.

PRÆDICABLE:

1. Quid requiratur ad hoc, ut aliquid sit universale et prædicabile de pluribus I 362 a 17.

2. quid sit divisum huius divisionis I 378 b 4.

3. divisio est adæquata et exhaurit omnem rationem prædicabilitatis I 379 a 39.

4. divisio hæc est univoca I 384 a 11.

5. est divisio generis in species I 384 a 14.

6. in omnibus definitionibus prædicabilium debet subintelligi proprium eorum genus, quod est universale I 411 b 48.

7. radix prædicabilitatis universalitas est I 391 b 15.

8. prædicabilitas est passio universalis I 356 b 43.

VIDE: Natura 12.

Terminus 45.

Totum 2.

PRÆDICAMENTA:

1. Prædicamentis confusionem rerum in suas classes distinguimus I 86 a 23.

2. prædicamenta pertinent ad partem posterioristicam Logicæ I 87 a 6.

3. quid sint I 87 a 8; I 473 a 36.

4. prædicamentum definitur I 500 b 17.

5. quinque conditiones, ut aliquid in prædicamentis poni possit I 501 a 17.

6. imperfectæ naturæ reductive ponuntur in specie sui termini I 502 b 21.

7. an et quomodo modi ponantur in prædicamentum I 502 b 38.

8. intra prædicamentales naturas sufficit distinctio realis modalis, ut distincta prædicamenta constituentur I 521 b 7.

9. sufficientia divisionis entis in decem prædicamenta ostenditur I 518 b 5.

10. in accidentibus est distinctio penes diversum modum participandi substantiam, ipsa autem substantia est per hoc, quod habet esse per se, prædicabilia vero penes diversum ordinem universalis ad inferiora I 382 b 44.

11. sex ultima prædicamenta: in quo consistat eorum ratio formalis I 622 a 16.

12. sex ultima prædicamenta non ordinant subiectum ad terminum, sed subiecto conveniunt ex subordinatione et derivatione ab aliquo extrinseco I 520 a 46.

13. sex ultima prædicamenta non sunt relationes prædicamentales I 623 b 12; I 624 b 33; non consistunt in denominatione extrinseca I 622 a 16.

14. S. Thomas de sex ultimis prædicamentis II 335 b 44.

15. prædicata communia (genera etc.) in ipsa specie infima contenta secundum diversos respectus pertinent ad cognitionem

confusam vel distinctam, actualem vel potentialem II 30 a 36.

16. existentia reducitur ad prædicamentum rei existentis I 635 a 6.

VIDE: Analogum 29.
Ens 6, 7, 8.
Infinitum 5, 27.
Modus 11.
Motus 48, 53.
Substantia 28, 29.
Terminus 40.

PRÆDICATIO:

1. Quid sit I 357 a 3.

2. quomodo prædicatio fiat I 356 b 39.

3. prædicatum et subiectum idem supposito, sed diversum ratione I 357 b 22.

4. prædicatio directa et indirecta I 359 b 17.

5. prædicatio essentialis et accidentalis I 360 a 17.

6. prædicatio disparata I 360 a 31.

7. prædicatio identica I 360 b 7.

8. formaliter identica I 360 b 9; materialiter identica I 360 b 12.

9. prædicatio identica, formalis, directa, indirecta I 28 a 47.

10. subiectum prædicationis I 26 a 9.

11. quomodo verificentur prædicationes in concretis et abstractis substantialibus I 364 b 9.

12. quomodo ad invicem se habeant existentia plurium individuum et prædicatio unius naturæ ad plura individua I 332 b 19.

13. non potest essentialis prædicatio de eadem re sumi a diversis formis III 32 a 33; III 33 a 17, 29.

VIDE: Subsistentia 22.

Terminus 45.

PRÆDICATUM:

1. Quid sit I 25 b 4.

2. prædicatum de omni prioristicum I 769 a 17; posterioristicum I 769 a 25.

3. quomodo prædicatum per se opponatur prædicato per accidens I 769 b 26.

4. prædicatum per se dividitur in quatuor modos I 769 b 37; quilibet modus explicatur I 770 a 9.

5. bene stat, quod aliquid conveniat primo modo per se, non autem quarto I 770 b 6.

6. prædicatum per se quarto modo potest esse accidentale in prædicando, sed est per se in causando I 772 b 10.

7. prædicatum secundum quod ipsum definitur ipsiusque conditiones tres explicantur I 772 b 36.

8. prædicatum de omni, per se et secundum quod ipsum habent se sicut superius vel inferius, nam omne prædicatum secundum

dum quod ipsum est per se, et omne prædicatum per se est de omni I 773 a 14.

VIDE: Modus 3.
Prædicamentum 15.
Totum 22.

PRÆMISSÆ:

1. Præmissæ in syllogismo I 62 b 41; I 63 a 3, 8.

2. quid sint præmissæ formaliter, quid obiective I 758 b 8.

3. præmissæ non influunt in conclusionem neque ut causæ finales neque ut causæ materiales I 759 a 5; neque ut causæ formales extrinsecæ I 759 a 17.

4. præmissæ non influunt in conclusionem, neque ut causa exemplaris neque ut causa obiectiva I 760 a 18.

5. præmissæ effective influunt in assensum conclusionis I 759 b 17.

6. præmissæ ex parte obiecti cogniti specificative influunt in conclusionem, ex parte assensus, quo tale obiectum cognoscitur, effective I 761 a 27.

7. præmissæ sunt causa efficiens conclusionis per modum virtutis et instrumenti I 762 a 24.

8. præmissæ sunt vere causæ æquivocæ neque sunt pure instrumentales, habent tamen quamdam similitudinem instrumenti I 778 a 42.

9. præmissæ inferentes non relinquuntur ab intellectu, ut acquiratur conclusio, sicut relinquuntur ubi, ut acquiratur aliud, sed ipsæ præmissæ dant vim intellectui ad acquirendam conclusionem I 760 a 3.

10. minor existit eodem instante cum conclusione, assensus maioris potest tempore præcedere I 760 b 1; I 764 b 30.

11. si loquimur de virtuali cognitione conclusionis, cognoscitur in præmissis eodem actu, quo præmissæ I 765 b 12.

12. præmissæ licet simul tempore cognoscatur minor et conclusio, tamen potest esse causa efectiva illius, quia est prior natura, licet simul tempore, et est actus distinctus I 762 a 17.

13. præmissarum assensus attingit conclusionem non actione transeunte, sed immanente, et quomodo hoc fiat I 762 a 31.

14. præmissæ debent esse notiores conclusione I 776 b 18.

15. præmissæ habent prioritatem respectu conclusionis I 775 a 25.

16. licet conclusio ex parte rei cognitæ sit eiusdem certitudinis cum præmissis, tamen in ratione veritatis est diversa, et quia una se habet ut illata et illuminata, alia ut illuminans, hæc saltem quoad nos debet esse notior I 777 b 5.

VIDE: Discursus 2.
Syllogismus 4, 28.
Theologia 5.

PRÆMOTIO:

1. Præmotio physica non superfluit II 503 b 35.

2. quot sint præmotiones II 504 b 18.

3. quomodo præmotio et quomodo virtus operativa respiciat singularia II 504 b 34.

4. quomodo præmotione unitæ sint causa prima et secunda II 505 a 4.

5. præmotio moralis et per assistentiam extrinsecam II 514 b 41; non sufficit II 517 b 6; III 397 a 10.

6. præmotio instrumenti non est motus ad qualitatem, sed qualitas producens II 522 a 43.

7. præmotio divina est radix et principium nostræ potestatis et nostri domini III 388 b 17.

8. præmotio non coarctat potestatem, sed aperit cor III 392 a 30.

9. cur præmotio non tollat libertatem I 49 a 20; I 52 b 28; I 76 a 37; II 505 b 37.

10. quomodo possimus resistere illi vel non resistere II 507 a 1.

11. quomodo actus peccaminosi non repugnant præmotioni II 508 a 27.

12. argumenta et sophismata contra præmotionem III 397 b 13.

13. in præmotione Dei considerari possunt tres habitudines seu formalitates et totidem in causa libera creata III 398 a 18; et secundum has habitudines verificantur oppositæ propositiones III 398 b 21.

14. præmotio divina est principium quo actus liberi, ut quod non habet indifferentiam III 46 b 21.

VIDE: Concursus.
Voluntas 21, 22.

PRÆSENTIA rei solum dupliciter cognosci potest: vel in actu signato, vel prout exercetur et afficit ipsam rem illamque in se reddit præsentem I 733 a 31.

VIDE: Memoria 5.
Notitia 5, 8, 9, 16.
Phantasia 12, 16.
Potentia 47.
Sensus 56, 59.
Signum 91.
Singularis 14.
Ubi 30.

PRÆSTER quid sit II 866 a 37.

PRÆTERITUM:

1. Præteritum ut præteritum non potest concipi nisi secundum rationem existentiam amissæ I 733 b 24.

2. in quo sensu possit dari de re præterita representatio rei in se I 736 b 14.

VIDE: Memoria 3, 5.
Notitia 19.
Potentia 47.

PRINCIPIUM:

1. Principium in tota sua latitudine definitur II 38 b 6.

2. principium differt a causa et ab elemento II 38 b 11; II 42 b 6.

3. principia metaphysica et physica II 39 a 1.

4. definiuntur principia naturalia II 39 a 18.

5. principia rerum naturalium qualia sint II 37 b 28.

6. principium extra totam naturam est Deus II 37 b 30.

7. duplex via ad investiganda principia rerum naturalium II 37 b 44.

8. via ad investigandum principium, quod est extra totam naturam II 38 a 7.

9. in quo sensu unum principium non fiat ex alio II 40 a 38; II 41 a 46; II 42 b 17.

10. principia naturalia distinguuntur a causis extrinsecis II 41 a 48.

11. principia naturalia in quo sensu dicantur esse tria II 42 a 9.

12. principia naturalia sunt prima contraria II 42 b 4.

13. in quo sensu principia naturalia non fiant ex alterutris II 43 a 2.

14. distingue principia rei in facto esse et in fieri seu principia generationis et compositionis II 43 b 23.

15. principia naturalia rerum in facto esse non sunt contraria, principia vero in fieri sunt contraria ratione privationis et formæ in materia II 44 a 22.

16. in quo sensu definitio Aristotelica complectatur omnia principia naturalia II 47 b 14.

17. in principiis rei naturalis non potest dari contrarietas proprie et stricte dicta, sed largo modo, ita ut potius sit impossibilitas quedam quam contrarietas II 44 b 21.

18. dantur duo principia rei naturalis in facto esse et quoad compositionem, scil. materia et forma, tria autem in ipso fieri et quoad generationem, scil. materia, forma, privatio II 50 a 33.

19. tria principia non dicuntur intrinseca generationis, quia generationem intrinsece componant, sed quia generatio ab illis essentialiter dependet II 51 b 23.

20. principium non significat aliquam naturam communem omnibus principiis, sed modum originandi II 99 b 44.

21. id, quod se habet ut quo, est principium eius, quod se habet ut quod II 175 b 10.

22. principia manifestant conclusiones, quæ dependent a principiis I 646 b 2.

23. principia indemonstrabilia simpliciter I 782 b 4; secundum quid I 782 b 6.

24. principia discursu non probantur, sed sunt terminus discursus I 278 b 15.

VIDE: Elementum 3.

Forma 47.
Habitus 14, 15, 16, 17.
Intellectus 86.
Intellectus agens 19, 24.
Materia 88.
Natura 18a.
Obiectum 20, 26, 30, 36.
Operatio 1, 7.
Potentia 51.
Præcognita 5, 7.
Privatio 7, 13.
Propositio 44.
Relatio 12.
Scientia 35.
Species cognoscibilis 24.
Speculativum 2.
Subalternatio 6, 8.
Syllogismus 23.
Theologia 3, 4.

PRIORITAS:

1. Describitur prioritas temporis et naturæ I 641 a 9.

2. prioritas in quo et a quo I 641 a 15.

3. prioritas rationis I 641 b 8.

4. prioritas originis I 641 b 16.

5. simultas non opponitur præcise prioritati I 641 b 28.

6. prioritas naturæ solum est prioritas in dependendo, non in existendo II 123 a 38.

7. in prioritate naturæ non valet consequentia: Hoc est prius altero, ergo potest existere sine posteriori II 123 a 40.

8. qualis prioritas faciat analogiam I 164 a 2.

PRIVATIO:

1. Quid sit I 287 a 20; II 100 b 10; II 97 a 14.

2. distinguitur a simplici negatione II 97 a 17.

3. quale debitum a privatione exigatur II 97 a 35.

4. in privatione tria continentur II 611 a 45.

5. indoles et necessitas privationis II 43 b 36.

6. privatio in facto esse et in fieri II 99 a 6.

7. in quo sensu privatio vocatur principium per accidens II 52 a 18; II 99 b 28.

8. duæ species assignantur I 640 b 3, 30.

9. quomodo sit intelligendum non dari

regressum a privatione ad habitum I 640 b 1.

10. communiter se habet privatio ad omnem mutationem, quia in omni mutatione et motu invenitur ex parte termini a quo privatio II 41 b 34.

11. quomodo et ea omnia accidentia, quae consecutive ad aliquam formam substantialem fiunt, ex privatione fiunt II 47 b 34.

12. quomodo privatio non solum sit annexa formae corrumpendae, sed etiam ipsi materiae II 54 a 30.

13. sufficit, quod privatio praecedat prioritatem naturae ipsam formae introductionem, ut dicatur principium illius II 54 a 42.

14. quomodo privatio se habeat in instanti generationis II 54 b 12.

15. privatio per accidens se habet ad rem in facto esse II 58 b 34.

16. in quo sensu privatio praecedat educationem propriae passionis II 96 b 25.

17. quomodo in materia habente unam formam detur privatio aliarum II 98 a 31.

18. quomodo in materia detur in instanti generationis privatio formae, quae tunc generatur II 98 b 2.

19. in quo sensu privatio dicatur ratione distingui a materia II 99 b 10.

20. tot sunt privationes in qualibet materia, quot sunt formae, quibus caret II 100 b 6.

VIDE: Contraria 11.
Corruptio 7.
Deus 77.
Materia 87.
Oppositio 14.
Principium 15, 18.

PROBABILIS syllogismus I 64 a 24.

VIDE: Opinio 2.
Scientia 7.

PRONOMINA:

VIDE: Nomen 7.

PROPHETIA: De actu prophetiae II 521 a 33.

PROPORTIO:

1. Quid sit proportio I 483 b 20.
2. proportio extrinseca et intrinseca formae ad materiam II 237 a 9, 17.

VIDE: Sensus 10.

PROPORTIONALITAS quid sit I 484 a 20.

PROPOSITIO:

1. Propositio definitur I 23 b 28.
2. constitutum propositionis I 197 a 30.
a) propositionum materia est triplex I 28 a 28.

b) proprietates partium propositionis sunt quinque I 28 b 38.

c) proprietates, quae sequuntur totam propositionem, sunt tres I 28 b 43.

3. quomodo propositio possit esse pars I 212 a 46.

4. divisio I 25 a 19.

5. categorica I 25 a 41; et hypothetica I 25 b 16.

6. in quo sensu propositiones speciei distinguantur I 217 a 12.

6a. propositio hypothetica definitur I 158 b 23.

6b. propositio hypothetica dicitur una secundum quid I 159 a 19.

6c. an divisio in categoricam et hypotheticam sit essentialis et univoca I 157 b 4.

6d. categorica et hypothetica quomodo univocè conveniant I 160 b 16.

7. differentia inter categoricam et hypotheticam I 158 a 28; I 162 a 46.

8. universalis I 25 b 43.

9. propositiones universales ex quocumque individuo manifestabiles, et propositiones universales ex plurium numeratione et experientia pendentes I 200 b 20.

10. particularis I 26 a 43.

11. indefinita I 26 b 2.

12. singularis I 26 b 5.

13. affirmativa et negativa I 26 b 13; virtualiter affirmativa et virtualiter negativa I 27 a 4, 6.

14. divisio in affirmativam et negativam est univoca et essentialis I 161 b 43.

15. quantitas in propositione I 162 b 11.

16. divisio in affirmativam et negativam est subdivisio I 164 b 22.

16a. divisio penes quantitatem in universalem, particularem, singularem, indefinitam est accidentalis I 162 b 7.

17. hypotheticae in quo sensu sint affirmativae vel negativae I 165 a 1.

18. propositiones affirmativa et negativa an et quomodo sint eiusdem speciei I 165 b 38.

19. propositio mixtae qualitatis I 165 a 48.

20. divisio quoad copulam, quoad qualitatem, quoad quantitatem I 157 b 17.

21. copulativa et disiunctiva sunt vere propositiones hypotheticae I 158 b 10.

22. materia propositionum: naturalis, contingens, remota I 28 a 28.

23. quid de veritate propositionis copulativae et disiunctivae I 158 b 28.

24. modalis et de inesse I 27 b 17.

25. proprietates I 28 b 34.

26. propositiones se falsificantes I 24 b 38.

27. propositio essentialis I 177 b 17.

28. modalis I 48 a 13; de inesse I 48 a 10.

29. modalis composita et modalis divisa I 48 b 11.

29a. reductio hypotheticarum ad suas de inesse I 52 b 12.

29b. quantitas I 49 b 3; qualitas I 50 a 11; oppositio et aequipollentia propositionum modalium I 49 b 23; I 50 a 33.

30. omnis propositio modalis si est vera, est propositio essentialis I 471 b 18.

31. propositio de extremo disiuncto vel copulato vel conditionato I 56 a 1.

32. propositio exponibilis I 56 a 21.

33. propositio in syllogismo: maior, minor, conclusio I 63 b 3.

34. propositio mentalis, quae est simplex qualitas, quomodo habeat partes I 133 a 3; I 233 b 22.

35. propositiones per se sunt tota et composita I 95 a 31.

36. propositiones per se I 250 b 18; contingentes I 250 b 24.

37. propositio immediata definitur I 767 a 31.

38. propositio per se nota definitur I 767 a 43, b 24.

39. propositio per se nota non est idem quod intuitiva sive per sensuum experientiam nota I 767 b 28.

40. propositio demonstrabilis duas postulat conditiones, ratione quarum opponitur opinioni et propositioni per se nota I 778 b 41.

41. propositio per se nota admittit medium extrinsecum, minime vero intrinsecum I 781 a 36.

42. quae propositiones sint indemonstrabiles I 781 b 35.

43. propositio per se nota potest probari per deductionem ad impossibile I 781 b 47.

44. propositiones per se notae non sunt nec demonstrabiles nec scitae, sunt tamen principia sciendi et illuminandi conclusiones demonstrabiles I 783 a 36.

45. propositio per se nota non est idem ac sine discursu nota I 767 b 41.

46. omnis propositio per se nota est immediata I 767 a 28.

47. existentia propositionum per se notarum probatur I 783 a 39.

48. propositio per se nota dividitur in propositionem per se notam quoad se et quoad nos I 768 a 10.

49. notitia propositionis per se notae ex terminis et eiusdem cognitio per medium a posteriori non repugnat in eodem intellectu, licet repugnet in eodem actu I 782 b 22.

VIDE: Enuntiatio 1, 2.

Materia 1.
Modalis 1.
Oppositio 10.
Pars 8.
Rationalis.
Reduplicativa 1.
Species cognoscibilis 63.
Suppositio 29.

Terminus 40.
Verbum 8, 15.
Veritas 8, 9, 11, 12, 13.

PROPRIETATES:

1. An proprietates possint separari a proprio subiecto I 458 a 24.

2. an possint impediri I 458 b 16.

3. proprietates, quae sunt realiter distinctae a subiecto, possunt divinitus separari III 71 b 1.

4. proprietates conveniunt naturae, sed exercentur in individuis I 321 a 6.

5. proprietates individuantes I 425 b 37.

6. quanto aliqua propria passio immediatior est suo principio seu essentiali, a qua sequitur, tanto perfectior est III 405 b 43.

7. differentia in proprietatibus relate ad emanationem III 72 a 23.

8. quomodo generatio et emanatio ad invicem se habeant, si in generatione impeditur emanatio, quae postea impeditur sublato loco habet III 73 a 33, b 15.

VIDE: Accidens 38.
Definitio 26.
Subsistentia 14.
Substantia 38.

PROPRIUM:

1. Quomodo definiatur I 139 a 26; I 235 b 47.

2. proprium communiter dictum quid sit I 454 b 21.

3. solum proprium quarto modo est substratum intentionis quarti praedicabilis I 459 b 10.

4. proprium dividitur quatuor modis I 453 a 30.

5. proprium communiter dictum, non quartum predicabile, dividitur in istos quatuor modos, et quidem analogice I 454 a 22, b 15.

6. conditiones proprii I 454 b 40.

7. divisio in quatuor modos est adaequata I 455 b 7.

8. definitio Aristotelis I 455 b 28.

9. divisum est accidens, prout potest inducere aut fundare conditiones proprii I 457 b 6.

10. proprium quarto modo non respicit subiectum solum ut causam receptivam, sed est principium et radicem, unde dimanat I 460 b 12.

11. proprium dicitur ad convertentiam, quando comitatur ipsam naturam, ubicumque sit, et extra ipsam non invenitur I 453 b 7.

12. proprietas non potest crescere neque intrinsece, in ipso subiecto, cuius est propria passio I 454 a 1.

13. propria, quae non sunt quarti praedicabilis, cur propria appellentur I 455 a 41.

14. proprium non constituit universale nisi respectu individuorum ipsius speciei I 462 a 12.

15. passiones generis conveniunt omnibus inferioribus tamquam propria quarto modo I 462 b 30.

16. aliquando propria passio non est accidens determinatum, sed disiunctum I 463 a 35.

17. Deus potest tollere propriam passionem a subiecto, non quantum ad convenientiam, sed quantum ad existentiam I 467 b 45.

PRUDENTIA:

1. Prudentia unica se extendit ad omnia agibilia I 830 b 23.

2. regulæ prudentiales I 257 a 44.

3. differentia inter prudentiam et Logicam I 267 b 17; I 283 b 48.

4. similitudo prudentiæ cum dispositione Logiciæ I 276 a 37.

5. quomodo prudentia influit in virtutes I 279 b 25.

6. perfectio in prudentia I 284 a 6.

VIDE: Ars 1.

Logica 37, 38.

Speculativum 3.

PULCHRITUDO sensibilis describitur III 120 a 38.

PUNCTUM:

1. Quid sit II 416 b 27.

2. punctum definitur I 570 a 21.

3. discrimen inter puncta et unitates II 388 b 34.

4. punctum est per accidens in loco II 347 a 25.

5. punctum non potest per se moveri loco II 347 a 18.

6. punctum quomodo tangat II 429 a 7; II 429 a 43.

VIDE: Numerus 25.

Unitas 20.

PUPILLA:

1. Pupilla est pure transparens III 203 a 26.

2. pupilla quasi lampas III 136 b 11; III 138 a 35, b 5, 28.

3. ad hauriendum species III 139 a 9, 36.

4. non est inconveniens tot imagines rerum recipi posse in eadem pupilla III 144 b 17.

PURPUREA: Vox memorialis I 50 b 47.

Q**QUALITAS:**

1. Qualitas definitur I 609 a 13.

2. quomodo qualitas diverso modo ordinat partes quam quantitas et cetera accidentia I 609 b 4.

3. qualitas fundatur in eo, quod actualitatis et actualitatis est I 519 b 46.

4. qualitas quomodo dividatur I 165 a 35.

5. qualitatis quatuor species enumerantur I 610 b 47; I 611 b 30.

6. sufficientia huius divisionis ostenditur I 613 b 32.

7. qualitas, quæ essentialiter est in una specie, potest habere modum et statum alterius I 612 b 11.

8. quid in particulari sit in unaquaque qualitate primum et per se, quid accidentale et secundarium, quomodo sit diiudicandum I 612 b 45.

9. divisio hæc in quatuor species essentialis est I 614 a 31.

10. tertia species est illa, quæ convenit subiecto ut moto; potentia autem et impotentia convenit subiecto ut est principium actionis vel passionis per se primo, non vero subiecto ut alterato seu moto I 613 a 17.

11. „facile” et „difficile” mobile quomodo in prima et secunda specie qualitatis explicentur I 613 a 28; I 616 a 34.

12. quomodo habitus et dispositio se habeant ad actionem I 613 a 39.

13. actus immanentes vel conceptus non sunt in tertia specie I 613 b 16, sed in prima 25.

14. species impressæ sunt in prima specie I 613 b 38.

15. pertinent etiam ad primam speciem gratia et habitus supernaturales I 613 b 44.

16. quomodo differat prima species qualitatis a secunda I 618 b 30.

17. ad secundam speciem et ad quartam non datur per se alteratio II 399 b 44; II 400 b 16, 27.

18. qualitas non potest actu intendi in infinitum II 480 a 20.

19. non repugnat unicam simplicem qualitatem posse extendi ad plura obiecta, quando sub unico motivo attingit omnia I 830 b 14.

20. qualitates recipiunt modos oppositos non ut subiectum sustentans, sed ut medium suscipiendi I 540 a 9.

21. coordinatio prædicamenti qualitatis I 620 b 20.

22. qualitas quomodo dicatur sequi formam II 764 a 45.

23. qualitatis indivisibilitas explicatur II 619 b 1.

24. inter qualitates triplex distantia II 620 a 30.

25. ad qualitates triplex motus II 620 a 19.

26. extensio qualitatis quomodo fiat II 621 a 39.

27. qualitatis species traduntur II 622 a 18.

28. datur alteratio ad aliquam qualitatem primo et per se II 622 a 30; secundarie et per resultantiam II 622 a 37.

29. in quo sensu qualitas sit res permanentis II 634 b 17.

30. qualitates primæ quid sint II 803 b 30; et quomodo dicantur II 804 a 23.

31. cur aliæ ex his vocentur activæ, aliæ passivæ II 805 a 22.

32. singulæ primæ qualitates definiuntur II 805 b 5.

33. qualitates contrariæ quomodo se expellant in gradibus intensis et compatiantur in remissis II 812 a 10; II 815 a 44.

34. qualitates primæ non sunt æqualiter activæ II 680 a 21.

35. qualitatum augmentum extensivum explicatur II 639 b 16.

36. ratione cuius qualitas dicitur intensa II 657 a 22.

37. unio qualitatis intensibilis explicatur II 658 a 17.

38. divisionem qualitatis in primam et secundam non esse adæquatam III 220 a 23.

39. qualitates remissæ quomodo sint sensibiles III 237 b 14.

VIDE: Alteratio 6, 7, 16.

Forma 2, 3.

Intellectus 85.

Intensio 5, 6, 13, 14.

Liquor 3.

Lux 2, 3.

Mixtum 3.

Motus 54, 71.

Nutritiva 1.

Oratio 1, 3.

Oratio 3.

Passio 3, 4.

Potentia 7, 21, 49.

Præmotio 6.

Propositio 19, 20, 29b, 34.

Quantitas 51.

Raritas 2, 3, 4, 6.

Sapor 2, 3, 7.

Scientia 8, 10.

Sonus 12, 13.

Species cognoscibilis 23.

Tactus 4, 6, 8, 12, 13, 14.

Ubi 27.

Virtus 5, 9.

QUANDARI quid sit II 370 b 36.

QUANDO:

1. Describitur quid sit II 370 b 26.

2. quando prædicamentale pro quo debeat sumi I 635 a 33.

3. definitur I 635 a 41.

4. differentia ipsius quando unde desumantur II 370 b 29.

5. tempus non ponitur in hoc prædicamento I 635 b 1.

6. mensuræ durationis spiritualis et supernaturalis ab hoc prædicamento excluduntur I 635 b 36.

6a. quando quomodo sit prædicamentum reale in mensuratione temporis I 636 a 19; I 636 b 18.

7. ad quod prædicamentum pertineant mensurationes indivisibilium durationum I 636 a 29.

8. quando proprie non dicitur de quacumque duratione, sed de duratione temporali I 346 b 6.

9. coordinatio prædicamenti quando I 637 a 40.

VIDE: Deus 88.

Duratio 1.

Motus 52.

QUANTITAS:

1. Quomodo de quantitate tractet Mathematica, Physica, Metaphysica II 19 a 45.

2. distinguitur quantitas mathematica et quantitas physica I 164 b 11; II 151 a 35.

3. esse quantitatis II 426 a 20.

4. quantitatis prædicamentalis ratio formalis assignatur I 543 b 25.

5. quantitas quomodo constituat partes I 543 b 45.

6. quantitas non est modus, sed accidens reale I 541 b 29.

7. quantitatis constitutum varie ab auctoribus assignatur I 542 a 7.

8. substantia sub quantitate habet partes duplici modo distinctas, scil. substantialiter et accidentaliter I 549 b 9.

9. quantitas ut talis non est activa neque dividens, sed divisibilis II 352 a 46.

10. effectus secundarius quantitatis I 546 b 8; II 352 b 25.

11. effectus secundarius potest totaliter tolli II 353 a 14.

12. quantitas est proprietas corporum I 462 b 40.

13. quantitas non est propria passio viventis, sed corporis III 94 b 29.

14. quantitas ut propria passio substantie corporeæ et ut accidens; sub primo respectu non requirit actionem distinctam a productione substantie, bene tamen sub secundo III 94 b 11.

15. quantitas considerari potest dupliciter II 791 b 31.

16. quomodo quantitas antecedit formam II 788 a 48.
17. quomodo sequatur II 788 a 48.
18. divisa quantitate dividitur corpus II 360 a 7.
19. de quantitate in abstracto prædicatur concretum, quantum I 365 a 29.
20. quantitas etiam separata a subiecto habet partes I 365 a 33.
21. posse dividi in infinitum in quo sensu sit propria passio quantitatis II 164 b 11.
22. numquam datur in re infinita quantitas II 156 b 39.
23. ex quibus dependeat unitas quantitatis II 360 b 9.
24. qualis contrarietas sit in quantitate II 403 a 10.
25. quantitas in prima generatione et in aggeneratione II 403 a 32.
26. quantitas specificatur vel individuat per variam terminationem sui II 321 a 17; II 326 b 3.
27. an quantitas individuetur seipsa II 791 b 23.
28. quomodo quantitas dicatur sequi materiam II 77 b 17; II 764 a 45.
29. quantitas dicitur sequi materiam, non quia inhæret soli materiæ, sed quia est prima dispositio materiæ I 519 b 22.
30. quantitas coæva materiæ II 404 a 27.
31. quantitas non dimanat a sola materia II 77 b 13.
32. quantitas æqualiter participat rationem accidentis sicut qualitas quantum ad rationem inhærendi, non tamen quantum ad rationem disponendi et commensurandi se substantiæ I 517 b 48.
33. quantitas est accidens consecutum ad substantiam II 319 b 17.
34. quantitas non potest crescere, nisi etiam addatur nova entitas substantiæ II 319 b 30.
35. essentia quantitatis non est aliud quam extensio II 320 a 21.
36. etiam ipsa extensio quantitatis ut extensio radicem habet et consequitur formam II 320 a 8.
37. differentia inter quantitatem continuam et discretam I 554 b 30.
38. quantitas continua definitur I 570 a 27.
39. linea, superficies, corpus sunt species infimæ quantitatis I 573 a 2.
40. quomodo species minus perfectæ quantitatis possint concurrere ad compositionem perfectioris I 571 b 26.
41. coordinatio prædicamenti quantitatis I 573 a 12.
42. quomodo quantitas sit principium recipiendi accidentia II 759 a 35.
43. remota quantitate substantia manet indivisibilis I 544 a 40.

44. substantia ante quantitatem non habet indivisibilia I 545 b 41.
 45. substantia ante quantitatem non habet partes I 547 a 30.
 46. quantitate ablata quomodo et ubi remaneat substantia I 547 b 3.
 47. quantitate ablata a duobus individuis substantialibus, quomodo distinguerentur I 548 a 12.
 48. confusio partium remota quantitate non fit per novam unionem, sed habetur omnis unionis ablatio I 551 b 1.
 49. sublata quantitate debita reliquæ omnes dispositiones formæ præcedentis cessant, et sic solvitur forma substantialis a materia II 163 a 10.
 50. quantitate ablata quomodo distinguitur substantia corporea ab angelo I 548 b 37.
 51. quantitas, quæ dicit omne augmentum et decrementum, quotupliciter invenitur in qualitatibus II 635 a 26.
 52. ad quantitatem cur non detur nisi una species motus II 620 b 44.
 53. multi negant ad quantitatem per se dari motum II 723 b 27.
 54. ad quantitatem terminari vere et proprie augmentationem II 724 a 39.
 55. quomodo per quantitatem constituentur partes substantiales II 726 b 30.
- VIDE:** Corpus 3, 4.
Eucharistia 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19.
Impenetrabilitas 1, 2.
Individuatio 48, 49, 50, 51, 52, 53.
Indivisibile 4, 10, 19.
Linea 2.
Locus 10, 34.
Longitudo.
Materia 28, 29, 97a, 106.
Mathematica 2.
Motus 17, 28, 30, 54.
Multilocatio 3, 4.
Multitudo 2.
Nominales 1.
Numerus 6, 7, 9.
Oratio 3, 4.
Pars 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23.
Penetrabilitas 3.
Propositio 15, 16a, 20, 29b.
Qualitas 2, 26, 35.
Rarefactio 1, 6.
Raritas 6.
Sensibile 6.
Species cognoscibilis 58.
Substantia 43, 57, 62, 63.
Superficies 2.
Tempus 5, 6, 35.

- Terminus 51.
Totum 6.
Ubi 22, 27, 32.

QUARTAS: II 864 b 31.

QUIDDITAS:

- VIDE:** Forma 49.
Intellectus 21, 22, 23, 48, 49.
Singularis 13.
Species cognoscibilis 46, 94.
Substantia 2, 24.

QUIES:

1. Quid sit quies II 384 b 1.
2. quies explicatur III 120 b 5.
3. tripliciter aliquid quietum dicitur II 388 a 25.
4. nomine quietis non intelligitur pura carentia motus, sed carentia illius cum possessione termini II 172 a 42.
5. quies quomodo incipiat et desinat II 440 a 29.
6. quies privativa mensuratur tempore, quies negativa ævo II 385 b 7.
7. non omnis quies est finis motus II 16 b 37.
8. quomodo Physicus agat de quiete II 16 b 33.
9. de oppositione motus ad quietem II 390 a 18; quietis ad quietem II 390 a 32.
10. quies in gravibus et levibus II 465 a 40.
11. quando quies sit violenta II 193 a 46.

VIDE: Cælum 30.
Contraria 20.
Instans 5.
Locus 30.
Statio 3.
Tempus 37.

QUINTA ESSENTIA:

VIDE: Aurum 3.

R

RADII:

VIDE: Visio 3.

RANÆ quomodo edant sonum in aquis III 222 b 2.

RAREFACTIO:

1. Rarefactio et condensatio non important aliquam additionem vel diminutionem quantitatis II 708 b 24.
2. rarefactio et condensatio quid non terminentur II 709 a 44.
3. rarefactio et condensatio ulterius explicantur II 714 a 35.
4. in condensatione non habetur communitatio partium II 714 a 37.
5. an rarefactio et condensatio requirant motum localem II 716 b 31.

6. sine rarefactione et sine additione quantitatis non potest quidquam fieri maius II 717 b 20.

VIDE: Cælum 38.
Speculum 1.

RARITAS, RARUM:

1. Rarum definitur II 707 b 47.
2. raritas et densitas sunt physice et naturales qualitates II 710 a 35; quamvis non omnes II 710 a 38; II 711 b 20.
3. cuiusnam speciei sint II 711 a 33.
4. an raritas et densitas sint qualitates activæ vel passivæ II 712 a 14.
5. raritas et densitas in quo essentialiter consistant II 715 b 22.
6. quantitas et qualitas quomodo in raro et denso congregantur II 715 b 45; II 716 a 13.
7. subiectum densitatis vel raritatis II 716 a 38.
8. extensio situæ vel compressio est secundarius effectus raritatis et densitatis II 718 a 50.

VIDE: Eucharistia 26.

RATIO:

1. Tres actus rationis I 5 b 37.
 2. ratio in syllogismo I 62 b 27, 36.
 3. ratio superior et inferior non sunt diversæ potentie III 342 a 10.
 4. ratio inferior et cogitativa quomodo distinguantur III 342 b 12, 15.
- VIDE:** Lumen 2.
Intellectus.

RATIOCINIUM:

- Forma et materia ratiocinii I 250 a 23.
VIDE: Angelus 48a, 49, 50.
Argumentatio.
Ascensus 1.
Assensus 2.
Consequentia.
Forma 7.

RATIONALIS propositio I 54 a 13.

REACTIO:

1. Quid sit II 684 b 33.
2. conditiones ad actionem et reactionem II 684 b 35.
3. an inter agens et patiens detur mutua actio et reactio II 685 a 18, b 35; II 687 b 22.
4. in omni actione et reactione aliquam mixtionem dari II 690 a 28.
5. agens inæquale quomodo reagat in agens fortius II 690 b 32.

RECEPTIO: passio seu receptio duplex: materialis et immaterialis III 103 b 3.

RECORDATIO:

VIDE: Memoria 10.

RECTUS et obliquus I 14 b 41; I 16 a 27.

REDUCTIO:

1. Reductio syllogismorum imperfectorum ad perfectos I 67 b 42.
2. reductio ostensiva I 68 a 45.
3. reductio per impossibile I 68 b 7.

REDUPLICATIVA:

1. Reduplicativa propositio I 57 b 24.
2. termini reduplicantes I 57 b 28.
3. hi termini sumuntur specificative I 57 b 35; et reduplicative I 57 b 38; et diminutive et restrictive I 58 b 1.
4. reduplicativa aliquando non reduplicat causam, sed conditionem aut concomitantiam I 58 b 30.

REFLEXIO:

1. Reflexio lucis quomodo intendat lucem II 673 a 5; II 674 b 45.
2. quale sit obiectum materiale conceptus reflexi, et circa quod versetur I 743 b 37.
3. qualis sit formalis ratio, quam respicit conceptus reflexus I 744 a 12.
4. potentia intellectiva potest reflectere super se, non sensitiva I 741 b 48; III 269 b 48.
5. ex quo oriatur tota ratio reflexionis I 742 a 16.
6. cognitioni reflexæ quænam species deserviant I 743 a 29.
7. ad cognoscendum reflexe aliquid non requiritur nova species directe representans III 336 a 45.
8. per conceptum reflexum representatur quidem ipse conceptus directus in actu signato, ut est qualitas quædam et imago; res significata non representatur nisi valde remote et in obliquo I 744 a 30.
9. eodem actu potentia fertur in obiectum, in actum, in conceptum, secundum quod actus est ratio cognoscendi, verbum ratio exprimens obiectum, non vero secundum quod actus et conceptus sunt res cognita I 745 a 37.
10. species impressa est cognoscibilis per seipsam ut quo, non autem ut quod et ut res cognita; sic enim indiget conceptu reflexo I 746 a 8.
11. in reflexione semper fit et necessaria est ab obiecto regressio ad cognitionem vel principium cognitionis I 746 a 43.

VIDE: Bruta 6.

- Cognitio 16.
Conceptus 20, 21.
Imaginativa 2.
Motus 67.
Sensus 21, 32.
Singulare 8, 12.

REFRACTIO: ad refractionem requiritur aliqua dispositio in corpore resiliente II 476 b 34.

RELATIO:

1. Relatio definitur I 574 a 35.
2. est aliquid reale et accidens inhærens I 574 b 18.
3. relatio advenit subiecto sine aliqua mutatione, quæ directe et immediate terminetur ad relationem, non tamen sine mutatione, quæ indirecte et mediate terminetur ad illam I 576 a 35.
4. ad relationem tria debent concurrere: subiectum, fundamentum, terminus I 577 b 21.
5. positio termini est conditio, ut ex fundamento ante posito resultet relatio ex vi primæ generationis I 576 b 10.
6. relatio secundum esse I 578 a 29; secundum dici I 578 a 34.
7. relatio transcendentalis I 578 b 19.
8. relatio realis et rationis I 579 a 5.
9. relatio transcendentalis non est primo et per se ad aliud, sed ab alio vel circa aliud I 583 a 8, 38.
10. relationes transcendentales non sunt aliquid distinctum a re cuius est I 590 b 48.
11. relatio non est terminus mutationis physicæ per se et directe, bene tamen per accidens, i. e. per aliud et secundario I 576 b 25.
12. ad relationem concurrunt fundamentum ut specificans per modum principii et causæ, cum ordine tamen ad terminum, in quo completur et terminatur specificatio I 607 a 36.
13. relatio quomodo dimanet a fundamento II 95 b 41.
14. fundamentum quomodo efficiat relationem II 203 a 15.
15. una relatio non fundatur in alia I 577 a 1.
16. una relatio non causat aliam, sed quilibet a suo fundamento causatur I 607 a 7.
17. ad cognoscendas relationes reales non est necessaria maior experientia quam in aliis formis accidentalibus, in quibus experimur quidem effectus, sed non earum distinctionem a substantia I 577 a 23.
18. relatio realis quinque conditiones requirit I 579 a 10.
19. relatio prædicamentalis definitur I 579 a 42.
20. relatio quomodo sit forma intrinseca et extrinsecus adiaceat I 577 a 34.
21. relatio prædicamentalis tres conditiones exigit I 579 b 6; prima conditione excluduntur omnes relationes transcendentales, secunda omnes relationes rationis, tertia omnes relationes divinæ I 579 b 22.

22. non solum res, inter quas est relatio, sed etiam ratio fundandi, debet esse distincta realiter I 579 b 48.

23. sola relatio habet ens et ad ens I 581 b 1.

24. quod aliquid possit considerari positive, etiamsi non entitative realiter, proprium relationis est I 581 b 11.

25. quod relatio prædicamentalis dicitur esse in subiecto, non tollit quin totum suum esse sit ad aliud I 583 a 26.

26. quilibet relatio prædicamentalis distinguitur a parte rei a suo fundamento remoto, quod est subiectum I 591 a 46.

27. relationem non distinguit a suo fundamento proximo ut rem a re, sed ut rem a modo probabilius est in sententia S. Thomæ I 593 a 11.

28. relatio in communi non respicit terminum in actu et exercitio, actu respicere habet per sua inferiora I 582 a 46.

29. relationis tria fundamenta assignantur I 584 a 9.

30. sufficientia istorum fundamentorum colligitur I 584 a 21.

31. relatio specificatur a fundamento et termino I 601 b 31.

32. tam fundamentum quam terminus dant totam specificationem relationis in suo genere I 602 b 16.

33. pater et mater et plures causæ eiusdem ordinis ad eundem effectum concurrentes omnes integram causam constituunt et unicum terminum totalem I 603 b 12; I 604 b 39.

34. terminus specificat pure terminando, fundamentum autem causando I 604 a 7.

35. idem fundamentum proxime et formaliter non potest servire ad relationes specie diversas I 604 a 12.

36. relationes et primi et tertii generis sunt prædicamentales I 587 a 12.

37. unitas, quæ est fundamentum relationis, non est unitas indivisionis, sed convenientiæ et conformitatis terminorum I 588 a 1.

38. relationes secundi generis: species harum relationum non est secundum posse agere, sed secundum agere I 590 b 19.

39. relatio quæ fundatur super actionem, quomodo maneat sublata actione I 590 a 13.

40. probabilius videtur, quod in relativis tertii generis non datur terminus formalis correlativus, sed solum fundamentaliter proxime I 597 a 41.

41. relatio prædicamentalis non abhorret consortium transcendentale et illa destructa ista manet I 588 b 6.

42. cur relationes tertii generis non sint mutue I 588 b 30.

43. relatio nova non potest nasci realiter

in aliquo nisi per motum, scilicet mediate terminatum ad ipsam relationem, immediate ad fundamentum vel terminum I 589 b 18.

44. relatio advenit et desinit sine subiecti mutatione physica, solum per novi modi resultantiam I 594 a 16.

45. quid si impediretur, ne relatio resultaret posito fundamento? I 595 a 6.

46. una relatio potest respicere plures terminos solo numero distinctos I 595 b 11.

47. relatio facit compositionem realem cum subiecto et modalem cum fundamento I 594 b 6.

48. ratio formalis termini relativi, ut terminus est, non potest esse aliquid omnino absolutum et a se I 596 a 43.

49. in relationibus mutuis formalis terminus non est ipsa relatio mutua ut mutua, sed ut opposita I 598 a 14.

50. ratio ultimi est communis omni termino, sed ratio termini, ut terminus relationis formaliter, est, quod sit ei oppositus oppositione relativa I 598 b 26.

51. formalitas termini relativi non solum est esse ultimum, sed esse tali modo ultimum, scil. ut oppositum relative I 598 b 40.

52. terminus in ratione oppositi et correlativi est simul natura cum sua relatione nec dependet relatio a termino ut a quo, sed ut ad quem I 599 a 43.

53. una relatio potest attingere omnes terminos suæ speciei tamquam inadæquatos suæ extensioni, licet quilibet sufficiat ad suam existentiam I 604 b 42.

54. relatio entitative est simplex, sed terminative potest esse multiplex I 606 a 13.

55. quomodo explicatur simultas nature I 606 b 29; quomodo simultas in cognitione I 607 b 37.

56. coordinatio prædicamenti relationis I 608 b 9.

57. relatio rationis cur detur, sed non substantia rationis I 582 a 14.

58. in relatione rationis non resultat relatio posito fundamento, sed per cognitionem I 352 a 14.

59. in relatione rationis fit denominatio, etiam antequam actu cognoscatur, solum per hoc, quod ponatur fundamentum; reales autem non denominant nisi existant I 303 b 8.

60. relatio rationis non est participatio Dei I 309 b 6.

61. relatio mutua et non mutua I 583 b 16.

62. mutua est aut æquiparantiæ aut disparantiæ I 583 b 18.

63. istæ divisiones sunt accidentales I 583 b 45.

64. relatio a sensu interno non cognoscitur sub proprio modo relationis III 263 b 13.

VIDE: Deus 12.

Motus 51.

Nominales 2, 3.

Obiectum 28.

Prædicamentum 12, 13.

Signum 3, 21, 24, 29, 30, 31, 34, 35, 42, 43, 46, 48, 50, 51, 59, 74, 76, 87.

Species prædicabilis 3.

Substantia 53.

Terminus 62.

Trinitas 12, 13, 14.

RELATIVA:

1. Grammaticalia et logicalia I 35 b 16.
2. definitur relativum grammaticale I 35 b 19; dividitur I 35 b 22.

3. relativum substantiæ et accidentis I 35 b 22.

4. identitatis et diversitatis I 35 b 30, 35.

5. reciprocum I 35 b 44; non reciprocum I 36 a 1.

6. regulæ pro relativis I 36 a 13.

RELIGIO respicit cultum in recto, Deum in obliquo I 666 b 4; I 669 a 21.

REMINISCENTIA:

1. Quid veniat nomine reminiscentiæ III 242 b 46.

2. non est alia potentia a memoria, ut participans ex coniunctione ad intellectum aliquem modum discursus circa singularia III 245 a 45; III 257 a 26.

REMISSIO: Indoles II 620 a 27.

VIDE: Qualitas 39.

REPATI:

1. Quid sit II 684 b 28.

2. repatiendo temperatur virtus agentis II 689 b 25.

REPRÆSENTARE:

1. Quid sit I 9 b 30; I 679 b 36; I 694 a 27.
2. tria dicit I 679 b 32.

3. non omnis modus uniendi rem intellectam cum intelligente est repræsentatio I 713 b 45.

4. relate ad facere cognoscere et significare I 9 b 7.

REPRODUCTIO:

1. Rei permanentis corruptæ reproductio an sit possibilis II 835 a 3.

2. nulla res successiva transacta reproducti potest ne per potentiam absolutam quidem II 836 b 27.

3. an tempus angelicum possit a Deo reproducti II 838 a 20.

4. cur res permanens corrupta a Deo possit reproducti II 839 a 22.

RESISTENTIA:

1. Quotuplex sit II 678 a 46.

2. de resistantia negativa II 678 b 21.
3. explicatur resistantia passiva II 679 b 7; I 682 b 4.

4. explicatur resistantia activa II 682 a 46.

5. quomodo proportio requiratur, ut a gens vincat resistantiam II 683 b 25.

6. resistantia motus non sumitur solum ex parte medii ad motum II 368 b 23; II 369 a 6.

VIDE: Actio 62.

Cælum 7.

Violentum 3.

RESOLUTIO:

1. Resolutio logicalis I 86 b 47; I 88 b 31; I 97 a 23.

2. resolutio prioristica I 86 b 46; I 250 a 3; posterioristica I 87 a 1; I 250 a 7; I 473 b 7.

VIDE: Scientia 30.

RESTRICTIO:

1. Definitur I 38 b 20.

2. quotuplex sit I 38 b 21.

3. quomodo fiat I 38 b 33.

4. regulæ arguendi I 38 b 49.

5. fallacia in restrictione I 80 b 4.

RESURRECTIO:

1. Quid in resurrectione de novo fiat II 115 b 21.

2. in qua materia unusquisque sit resurrecturus II 104 b 16.

3. in resurrectione omnia organa vite vegetativæ erunt propter integritatem hominis III 94 a 10.

VIDE: Generatio 29.

Lac 2.

Semen 4.

RETHORICA non videtur esse scientia I 277 b 5.

VIDE: Scientia 26.

REVELATIO:

VIDE: Theologia 7.

RIDERE: ridendi et flendi potestas non est in brutis III 50 a 11.

ROS ET PRUINA:

1. De causa II 870 b 39.

2. de loco II 871 a 12.

RUMBI II 864 b 26.

S

SACRAMENTA:

1. Sacramenta a Deo elevata causant gratiam III 308 b 38.

2. sacramentum respectu Christi est instrumentum separatum II 514 a 9.

3. quomodo sacramentum habeat actionem propriam II 525 b 16.

4. sacramenta sunt signa ad placitum ex institutione divina I 718 b 48.

5. in quo consistat ratio signi ad placitum in sacramentis I 717 b 17.

6. quomodo in sacramentis cum signa sint, efficientia reperitur I 684 a 12.

VIDE: Deus 110.

Potentia 21.

SAGITTA: De impulsu sagittæ II 455 b 12.

SALIVA non est medium diffundendi species saporis, sed alterandi cibum III 163 b 25.

SANGUIS:

1. Vivit II 733 b 10; II 734 b 6.

2. quomodo sanguis sit in venis II 736 b 4.

3. quomodo continetur cum ceteris membris II 736 b 24.

4. quomodo ex ipsa fiat nutritio II 737 a 22.

VIDE: Imaginatio 1.

Phantasia 17.

Semen 8.

SANTAS: I 468 b 27.

SANUM quid sit II 813 b 17.

SAPIENTIA:

1. De differentia inter habitum sapientiæ et scientiæ I 794 b 31.

2. propter universalitatem principiorum ex quibus procedit, sapientia reflectit etiam supra principia tam sua quam aliarum scientiarum I 795 a 1.

3. sapientia dicitur includere intellectum et scientiam I 795 a 6.

4. sapientia vere est habitus illativus I 795 a 10.

SAPOR:

1. Definitur III 230 b 8.

2. ut qualitas tertiæ speciei III 230 b 16.

3. est qualitas secunda seu mixta III 230 b 21; ex sicco et humido III 230 b 25.

4. intrinseca radix est humidum II 231 a 7; III 233 b 8.

5. causa instrumentalis est calidum III 231 a 16; causa finalis, quod sapor sit alterativus gustus II 231 a 39.

6. species saporis III 231 b 5, 23.

38. — IO. A. S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

7. peculiare in saporibus, ut non detur excessus qualitatum, quibus gustus ledi possit in sua temperatura III 232 b 21.

8. insipidum est dulce remissum vel amarum non intensum III 232 b 37.

9. species extreme contrariæ, species intermediæ principales III 231 b 23.

10. appetitus saporis est appetitus rei delectabilis III 234 a 4.

VIDE: Gustus 9.

Lingua 4.

Odor 5.

SCIBILITAS:

1. Quid addat esse scibile supra esse intelligibile I 823 a 14.

2. ratio scibilitatis sumitur ex abstractione formali, non ex abstractione totali I 829 a 29.

SCIENTIA:

1. Scientia sumitur aut pro actuali scientia seu pro assensu scientifico, qui est ipsum scire, aut de habitu scientifico I 773 b 48.

2. scientia ut habitus definitur I 792 a 3; ut actus (scire) definitur I 792 a 1.

3. ut salvetur vera ratio scientiæ, non est necessarium, quod actualiter et secundum omnem statum sciat resolvere in prima principia, sed sufficit hoc facere radicaliter et ex parte suæ inclinationis I 802 a 9.

4. scientia ex actualiter inveniendi facta actualiter evidens non mutatur in esse habitus I 802 b 43.

5. scientia evidens potest haberi ab intellectu de aliqua re, et reflexive indicari esse inveniendam, ut subest aliis mediis sive præmissis I 811 a 45.

6. scientia in statu imperfecto I 252 a 19; in statu perfecto I 252 a 24.

7. actus primarius et perfectus semper est certus, actus secundarius et imperfectus solummodo probabilis I 283 a 25.

8. scientia una simplex qualitas II 640 a 46.

9. scientia totalis est unus et simplex habitus in ordine ad omnia obiecta, ad quæ se extendit I 831 a 17.

10. habitus scientiæ est qualitas a speciebus realiter distincta I 830 a 45.

11. unitas vel distinctio scientiæ non sumitur ex sola unitate obiecti principalis I 820 b 45.

12. unitas et distinctio scientiarum in esse scibilis sumitur ex diversa immaterialitate seu abstractione I 822 a 22.

13. scientiarum species sumitur ex diversa immaterialitate obiectiva, non prout entitative est in ipsa re, sed prout relucet in medio seu principio, quo demonstratur intellectui I 828 b 2.

13a. diversa species scientiarum non su-

mitur ex sola diversitate rerum in se, sed ex diversa abstractione II 18 a 3.

14. species atoma scientiarum sumitur ex diverso gradu immaterialitatis, quæ per abstractionem acquiritur I 824 a 10.

15. in quo sensu dicatur diversitas scientiarum sumi ex diverso lumine I 824 a 2.

16. explicatur, cur diversæ naturæ pertineant ad eandem scientiam, et eadem natura in diversis scientiis consideretur I 820 a 3.

17. unica scientia quæ est unus habitus entitative, sufficit ad attingendum omnes conclusiones talis scientiæ I 154 a 1; I 245 a 35.

18. non potest unica scientia ordinis naturalis simul esse practica et speculativa I 270 b 10.

19. scientia speculativa qualis sit I 272 b 38.

20. non potest unica scientia duas species scientiæ diversas adunare I 271 a 28.

21. cur non de qualibet specie rerum detur distincta scientia I 824 a 46; I 828 a 36.

22. eadem scientia, quæ agit de aliquo genere in communi, agit de speciebus essentialibus eius II 18 b 16.

23. scientiæ practicæ et speculativæ a quonam sumant speciem suam I 818 b 4.

24. triplex genus scientiarum speculativarum: Physica, Mathematica, Metaphysica I 820 b 31; II 3 a 14.

25. Logica et Metaphysica ad invicem comparantur I 826 b 26.

26. Grammatica et Rhetorica ad invicem comparantur I 826 b 40.

27. scientia a priori et a posteriori, etiam in his scientiis invenitur diversa abstractio specifica I 828 b 16.

28. sola diversitas partium et tractatum in aliqua scientia non variat eius speciem II 17 b 21.

29. in scientiis ordinis supernaturalis species atoma sumitur ex diverso accessu vel participatione ipsius scientiæ divinæ I 824 a 14.

30. scientia humana procedit resolvendo rem in suas causas I 63 a 31.

31. omnis scientia ortum habet ab inductione I 790 b 42.

32. scientia quomodo in nobis acquiratur I 754 a 8; I 756 b 20; declaratur similitudine generationis rerum naturalium I 754 a 3, 25.

33. scientia procedit effective ab intellectu moto ab obiecto et signo obiective, non effective representante I 683 a 12.

34. in quo sensu aliqua scientia possit

probare et probat proprium obiectum II 10 a 23.

35. quæstio „an est” præsupponitur ad scientiam; unde nulla scientia potest ministrare principia ad probandum „an est” de suo subiecto, sed debet ea præsupponere aliunde I 788 b 17.

36. scientia „quia” est sicut embryo quidam scientiæ I 788 b 40.

37. scientia „quia” quietat perfecte intellectum quoad an est, relinquit vero intellectum non convictum neque quietum quoad quid est I 790 a 38.

38. nec in scientia a priori nec a posteriori potest dari actus certus et evidens circa materiam contingentem I 779 b 42.

39. scientiæ et opinionis repugnantia in eodem intellectu de eadem re unde oriatur I 811 b 11; I 814 b 23.

40. non potest esse assensus opinativus in actu exercito simul cum scientia de eadem re in eodem intellectu, bene tamen assensus opinativus in actu signato I 810 a 16.

41. in scientia infusa Deus effective producit species, non ab obiectis producuntur I 673 a 34.

42. ordo et methodus in tractandis scientiis I 85 a 13.

VIDE: Æternitas 8.
Analogum 25.
Certitudo 4.
Contraria 16, 17.
Definitio 35, 36.
Demonstratio 5, 6, 17, 18, 19.
Deus 54.
Doctor 3.
Ens rationis 8, 9, 11.
Enthymema 2.
Fides 21, 22.
Forma 66.
Habitus 20, 21, 22, 23, 25, 26.
Logica 23, 26, 27, 35, 41.
Metaphysica 2, 3.
Methodus 1.
Modus sciendi.
Moralis 2, 3.
Natura 35.
Obiectum 18.
Oblivisci.
Opinio 5, 6.
Philosophia 4, 5.
Præcognita 8, 9.
Propositio 44.
Rhetorica.
Sapientia 1, 2, 3.
Signum 26.
Speculativum 4.
Subalternatio 2, 3, 4, 6, 8, 9, 10.
Theologia 2, 4.
Veritas 5.
Virtus 3.

SCRIPTURA:

1. Terminus scriptus I 90 b 15.
2. de scriptura non significativa ad placitum I 91 a 8.

3. quomodo in scriptura clausa sint propositio et proprietates logicales I 167 b 45.

4. scriptura in libro clauso est signum actualiter fundamentaliter, non actualiter formaliter I 718 a 5.

SCYRO: II 864 b 43.

SEMEN:

1. Semen superfluum alimenti III 90 a 16.
2. semen an informetur vita animalis II 735 a 3.

3. quomodo informetur ab anima II 735 a 29.

4. non resurget cum corpore II 735 b 19.

5. an pertineat ad integritatem humanæ naturæ II 735 b 22.

6. semen æque distinguitur a corpore generantis et a corpore generati III 97 a 33. Virtus, quæ est in semine deciso individualiter et virtualiter differt a nutritiva III 97 b 11.

7. animalia pinguiora sunt pauci seminis III 90 b 4.

8. profusiores in venerem attrahunt de materia nutritivæ, ita quod aliquando emittunt sanguinem et debilitant naturam III 90 a 45.

9. de virtute activa seminis II 595 a 3.

10. semen organizat totum corpus III 97 b 33; III 98 a 12.

11. virtus seminis non consistit in aliquo calore III 97 b 39.

12. semen decisum non vivit formaliter III 97 b 46.

13. semen formaliter in se non nutritur III 98 a 9.

14. virtus seminis est participatio potentiae generativæ III 98 a 27.

15. semen non fit ex omnibus partibus animalis III 99 b 5.

16. semen femineum probabiliter ad formationem fetus habet activitatem quamdam III 99 b 26; certo est quid imperfectum et potentiale et passivum III 99 b 28.

17. elaboratio seminis III 101 a 13.

18. impressio virtutis seminalis est a generativa III 101 a 32.

VIDE: Generatio 33, 47.
Generativa 6.

SENSATIO:
VIDE: Tactus 16, 22, 23, 28.

SENSATUM:
VIDE: Species cognoscibilis 16.

SENSIBILE:
1. Sensibile proprium, commune, per accidens definiuntur III 111 b 24.

2. divisio deducitur III 112 a 7.

3. sensibile commune et proprium quomodo conveniant et differant III 112 a 23.

4. sensibile commune ulterius describitur III 112 a 43.

5. quomodo sensibile proprium, commune et per accidens in eadem specie represententur III 113 a 42; III 118 b 4.

6. sensibilia communia sunt accidentia pertinentia ad quantitatem III 114 a 24.

7. sensibile per accidens est substantia, cui tamquam obiecto inhærent sensibilia propria et communia III 114 b 44.

8. quodcumque sensibile proprium unius sensus comparatum ad alium sensum erit ei sensibile per accidens III 115 a 46.

9. differentia inter sensibile commune et per accidens III 116 b 33; III 119 a 25.

10. quot sunt sensibilia communia III 114 a 45; III 120 a 22.

11. sensibile supra sensum positum non sentitur III 121 a 37; III 125 a 1.

12. quomodo sensibile vehemens lædat organum III 123 a 34.

13. sensibile vehemens cur offendant sensum III 12 b 5.

VIDE: Lux 28.
Organum sensus 2.
Perspicuum 3.
Phantasia 10.
Qualitas 39.
Sensus 12a, 14.
Sonus 17.
Substantia 60.
Tactus 18, 30.

SENSITIVUM:
1. Sensitivum et vegetativum quomodo ad invicem se habeant III 41 b 10.

2. quomodo in vita sensitiva sit latitudo gradualis III 42 b 42.

SENSUALITAS quid sit III 381 b 41.

SENSUS:
1. Sensus compositus et divisus explicatur I 48 b 21; II 506 a 36; III 397 b 34.

2. obiectum formale cuiuscumque sensus est aliquod accidens in concreto II 23 a 32.

3. obiectum sensus III 9 a 48.

4. quomodo Aristoteles probet sensum esse potentiam passivam III 9 a 10.

5. secundum Aristotelem omnes sensus conveniunt in duobus III 12 a 46.

6. in quo distinguatur cognitio sensus a cognitione intellectus II 23 a 28.

7. sunt qui distinguunt sensum agentem et patientem III 102 a 21; III 187 b 46; III 110 a 43.

8. potentia sensitiva passive se habet respectu specierum III 102 b 34; sensus agens omnino non est ponendus III 188 a 28.

9. sensus dicitur potentia passiva sicut intellectus III 110 a 36.
10. sensus consistit in proportione quadam III 124 a 32; III 126 a 38.
11. sensus non potest intentionaliter moveri ab obiecto improporcionado in ratione intentionali III 124 a 37.
12. quilibet sensus habet, quod cognoscit convenientiam vel inconvenientiam obiecti proprii III 249 b 43.
- 12a. sensus debet esse in potentia ad suum sensibile, et non actu habere illud III 236 b 1.
13. in sensu capacitas cognoscendi limitatur ad eius connaturalem virtutem operativam et ad obiectum motivum III 317 a 11.
14. quomodo sensus molestetur a sensibili III 126 b 11.
15. quod sensus potest agere activitate physica non ut cognoscitivus, sed ratione temperamentum III 111 a 29.
16. sensus interni et externi utuntur signis I 686 a 13.
17. sensus cognoscit signatum in signo eo modo, quo in signo praesens est I 687 b 38.
18. sensus externi distinguuntur penes motionem magis vel minus spiritualem obiectorum III 244 b 15.
19. sensus externi sua obiecta attingunt absolute, non comparative, quia nihil de alio obiecto, cui fit comparatio, attingunt III 247 a 22.
20. sensus externi neque coniuncti comparative possunt cognoscere III 247 a 31.
21. sensus externus cognoscit suum actum per modum exercitii et experientiae actualis III 248 b 9, 20.
22. Aristoteles probat esse quinque sensus externos III 272 a 20; respondet questioni, cur sint plures sensus III 272 b 16.
23. sensus externi infimi sunt in genere cognitionis et immediate continuantur ipsis rebus III 172 b 14.
24. cognitio sensuum externorum essentialiter est experimentalis I 734 b 35; III 172 b 38; III 195 a 10.
25. a sensibus externis originatur omnis nostra cognitio et in ipsos resolvitur III 172 b 20.
26. sensus externi moventur ab obiectis extra, et rursus terminantur ad ipsa, prouti extra sunt; primum suppleri potest a Deo, non vero secundum III 172 b 22.
27. sensus exteriores dependent ab internis quantum ad subministrationem spirituum animalium III 415 b 29.
28. unus sensus potest emittere species in alios III 416 b 42.
29. sensus externi non produunt speciem expressam I 714 a 40; II 308 a 44.

30. intellectio non potest dari sine verbo vel unito vel producto; loco autem verbi in sensibus externis est sensibile extra praesens I 741 a 43.
31. omnis cognitio sensus externi necessario debet terminari ad aliquod obiectum, non ut intra se representatum, ergo ut extra se positum I 734 b 48.
32. sensus exterior non est reflexivus III 128 a 32; III 131 b 34.
33. implicat, quod res cognoscatur sensatione externa, nisi attingendo aliquid externum in seipso, et non ut formatum a se I 740 b 17.
34. sensus externi in sensibus internis requiritur physicus contactus ad sensationem I 734 b 13.
35. actio sensus externi virtualiter potest habere vim productionis I 714 b 8.
36. sensus internos esse probatur III 241 a 19.
- 36a. sensus externi movent sensus internos saltem virtute animae III 266 b 33.
37. munera explicantur III 241 a 20.
- 37a. sensus externos species aliquas imprimere in sensus internos III 194 b 22.
38. sensus interni non immediate participant species ab obiectis, sed mediantibus sensibus externis III 194 b 26; III 195 a 1.
- 38a. sententiae de numero sensuum interiorum III 243 a 1.
39. secundum doctrinam S. Thomae sunt quatuor sensus interiores realiter distincti III 244 a 5.
40. quomodo sensus interni representent obiecta III 194 b 39.
41. est abstractior et elevatior modus cognoscendi in uno sensu interiori quam in alio III 244 b 1, 25.
42. diversi sensus interni III 251 a 36, b 9.
43. organa III 251 b 44.
44. ubi in animalibus imperfectis organa sensuum interiorum sint localizanda III 259 b 10; ubi in perfectis III 259 b 1, 33; secundum quid in corde III 259 b 38; simpliciter in capite, et quidem in cerebro III 259 b 48; tres cellulae in cerebro III 260 a 7.
45. actus sensus interni definitur III 253 a 26.
46. actus sensus externi et interni distinguuntur III 253 a 36.
47. non inveniuntur omnes sensus interni in omnibus animalibus, sensus communis in omnibus III 257 b 3; in animalibus imperfectis non est phantasia III 258 a 38; in ipsis probabiliter neque est aestimativa III 259 a 10.
48. dantur species impressae in sensibus internis III 265 b 9.
49. apud omnes philosophos constat sensum communem debere poni III 241 b 21.

50. proprium munus III 241 b 27; III 242 a 3, 16.
51. probatur necessitas sensus communis III 247 a 15.
52. modus, secundum quem procedit sensus communis III 247 a 38.
53. sensus communis non percipit res absentes ut absentes III 247 b 35.
54. quid representet species sensus communis III 249 a 16.
55. coloratum in concreto attingit visus et sensus communis, sed iste sub altiore ratione quam ille III 250 b 3.
56. sensus communis semper fertur in praesens vel saltem in id, quod apparet praesens III 261 b 6.
57. Aristoteles probat dari sensum communem III 273 a 16.
58. quomodo sensus communis possit moveri a sensibilibus tam diversis et contrariis III 273 a 32.
59. sensus communis solum cognoscit in praesentia sensibilibus III 254 a 21.
60. ponere, quod sensus communis possit explorare etiam munus phantasiae, excedit imperfectionem potentialium materialium III 254 a 5.
61. sensus communis recipit a sensibus externis species, quae in ipsis sunt, sed altiore modo illis utitur III 255 a 29.
62. sensitiva cognitio non ex praesistente oritur, sed sistitur in cognitione sensus externi I 753 a 3.
63. clausis sensibus quantumcumque res sint praesentes, intellectus non potest intuitive cognoscere II 32 a 38.
- VIDE:** Absens.
- Abstractio 6.
- Bruta 6.
- Cor 1.
- Deus 107, 108.
- Ens rationis 15.
- Experientia 4.
- Falsitas 2, 3, 4.
- Generatio 7.
- Inductio 12.
- Intellectus 9, 18, 30, 52.
- Intellectus agens 8.
- Intentio 13, 14, 15, 16, 17.
- Intuitivum 4.
- Iudicium 9, 13.
- Notitia 20.
- Numerus 28.
- Nutritiva 11.
- Organum sensus.
- Phantasia 2, 16, 18.
- Plantae.
- Propositio 39.
- Reflexio 4.
- Relatio 64.
- Sensibile 8, 11, 12, 13.

- Signum 91.
- Singulare 2, 6, 14.
- Species cognoscibilis 17, 41, 42, 50, 56, 71, 72, 73, 74, 90, 91.
- Spiritus animales 1.
- Substantia 60.
- Tactus 3, 15, 22.
- Veritas 9.

SENSUS COMMUNIS:

- VIDE:** Phantasia 3, 9.
- Sensus 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 61.
- Species cognoscibilis 14.
- Spiritus animales 1.

SEPARATIO: I 294 a 27.

SERAPHIM denominantur a perfectissimo, quod influunt in alios III 407 b 42.

SICCUM definitur II 805 b 15.

- VIDE:** Odor 6.
- Sapor 3.

SIDERUM influxus ad tempestates excitandas II 866 a 43.

SIGNIFICARE:

1. Significare quid sit I 9 b 37.
 2. significare et manifestare quid sit, et quomodo diversae causae ad actum significandi concurrant I 684 b 43.
 3. relate ad facere cognoscere et representare I 9 b 7.
 4. significare aliquid determinatum stat dupliciter I 115 a 23.
 5. significare loquendo formaliter non est efficere I 680 a 30.
 6. significari per modum totius et partis I 359 a 37.
 7. significare unum mediante alio tripliciter I 106 b 33.
- VIDE:** Suppositio 8, 9.

SIGNUM:

1. Signum definitur I 9 a 18.
2. definitio signi essentialis est I 691 a 32.
3. relatio signi ad significatum comparatur cum relatione causae ad effectum I 140 b 31; I 237 a 5.
4. signum in tota sua latitudine definitur I 646 a 16.
5. ad rationem signi duo occurrunt I 646 a 30.
6. manifestativum ut sic et manifestativum signi I 646 a 39, b 9.
7. condiciones ad hoc ut aliquid sit signum I 692 b 1.
8. simile representat aliud simile ut correlativum, non ut representativum I 692 b 47.
9. specialis indoles signi I 648 b 1; I 660 a 31.
10. ratio signi ad significatum est ratio mensurati ad mensuram I 648 b 11.

11. ratio et officium signi cessat, si res seipsa manifestatur I 648 b 29.
12. ordo ad potentiam est in signo consequens ordinem ad significatum I 702 a 8.
13. ratio propria signi declaratur I 681 b 7.
14. quomodo differant signum et imago I 669 b 27; I 693 a 9.
15. in brutis et in homine reperitur ratio signi univoce I 688 a 18.
16. quomodo bruta, et quomodo homo signis assuefiant I 690 a 20.
17. expressius cernitur ratio signi in discursiva cognitione quam in simplici I 688 b 28.
18. ad rationem signi requiritur, quod de uno cognito deveniatur ad aliud cognitum, non ex una cognitione in aliam I 689 a 36.
19. ad signum cognoscendum non requiritur cognoscere relationem formaliter et comparative I 689 b 30.
20. respectu nostri propria ratio signi invenitur in signo sensibili ducente nos ad significatum I 697 b 11.
21. ratio formalis signi non consistit in relatione secundum dici, sed secundum esse I 647 a 30.
22. ratio formalis signi non consistit solum in representare aliud I 647 a 39.
23. signum formaliter dicit representare aliud dependenter a re significata et quasi vices illius gerens I 647 b 5.
24. signum respicit signatum relatione secundum dici et secundum esse I 648 b 37.
25. distinctio inter rationem manifestativi et rationem significativi I 649 a 11.
26. signum non respicit signatum sicut potentia et scientia obiecta sua I 649 b 37.
27. signum ut actu significet, sufficit, quod virtualiter sit signum, sicut ut actu causa causet, sufficit, quod virtualiter existat I 651 a 18.
28. signum representativum non est genus signi, sed fundamentum I 654 b 3.
29. signum in relatione substitutiva ad signatum incipit consistere I 654 b 36.
30. plures relationes quæ in signo concurrere possunt I 655 b 16.
31. in signo consideratur et vis movens potentiam et ordo substituentis ad id, pro quo movet, et primum est relatio transcendentalis, secundum prædicamentalis, in qua consistit ratio signi I 652 a 30.
32. signi fundamentum non constituit formaliter signum quantum ad substitutionem, sed quantum ad virtutem movendi I 652 b 1.
33. quomodo signum in libro clauso possit perfecte significare I 652 b 35; I 653 a 31.
34. sine relatione cognita manet signum fundamentaliter et quasi metaphysice, i. e.

- in ordine ad effectum representandi, non formaliter et quasi logice seu quoad intentionem relationis I 653 b 19.
35. relatio signi naturalis ad suum signatum, qua constituitur in esse signi, realis est I 656 b 20.
36. signum est aliquid magis notum, quo representetur et manifestetur ignotius I 657 a 15.
37. tam signum quam potentia respiciunt signatum ut obiectum manifestabile, a quo specificantur et mensurantur I 660 a 16.
38. potentia quidem signatum respicit I 660 a 20; ut virtus cognoscens et ad illud tendens, signum ut via et medium, per quod ad illud tenditur I 660 a 16.
39. signum non eodem modo, quo obiectum, respicit potentiam, sed directe obiectum manifestabile respicit, in obliquo potentiam I 660 b 3.
40. quomodo signum respiciat potentiam ut finem et signatum ut finem I 660 b 35.
41. signum non existente signato non manet formaliter signum, sed fundamentaliter I 661 b 15.
42. in conceptu entis rationis datur reale manifestativum, non tamen relatio realis signi naturalis, neque hic conceptus dicit formalitatem signi, sed transcendentalem rationem representativi I 661 b 29.
43. relatio signi ad obiectum significandum realis est, licet relatio signati ad potentiam vel ad ipsum signum realis non sit I 662 a 16.
44. signi exercitium non ponit aliquid in signato, alias dependeret signatum a signo I 662 a 23.
45. signum exercet duplicem motionem, aliam in esse obiecti, aliam in esse signi I 662 a 37.
46. signum in genere relationis est in determinata specie mensuræ et mensurati I 663 a 45.
47. signi respectus ad potentiam in esse obiecti est distinctus ab illo, quo respicit illam ut signum est I 663 b 43.
48. si potentia et signatum considerentur ut termini directe attackti per relationem, necessario exigunt duplicem relationem in signo; si vero consideretur potentia ut terminus in obliquo attacktus, sic unica relatione signi attingitur signatum et potentia I 664 a 41.
49. signum respicit signatum ut terminum *qui*, at potentiam ut terminum *cui* I 665 a 1.
50. signi relatio ad signatum præsupponit essentialiter aliam relationem signi ad potentiam I 666 b 24.
51. apprehensibilitas signi non est ratio fundans relationem signi I 667 a 6.
52. esse cognitum non pertinet ad ratio-

- nem signi, sed ad exercitium eius I 667 a 22.
53. signum sub formalitate signi non respicit potentiam directe, sed respicit rem significabilem potentiæ, sic potentia ut in obliquo inclusa in signato attingitur a reali ratione signi I 668 a 12.
54. non sunt duo termini adæquati, signatum et potentia, sed unus adæquatus, integratus ex recto et obliquo I 669 a 15.
55. divisio signi I 9 b 42.
56. signum formale I 10 a 4; instrumentale I 10 a 7; naturale I 10 a 12; ad placitum I 10 a 16; ex consuetudine I 10 a 20.
57. signum quomodo sit genus ad terminum I 111 a 18; quomodo ad alia instrumenta logica I 160 a 10.
58. evolvitur divisio signi in formale et instrumentale I 669 a 34.
59. relationes signi bene possunt variari ex diversitate obiecti representabilis, licet non differant ex parte connotationis incluse in obliquo ad potentiam I 669 b 18.
- 59a. divisio in formale et instrumentale est essentialis, univoce, adæquata I 696 b 17.
60. quomodo divisio in signum formale et instrumentale posset esse univoce etiam sumendo signum instrumentale in tota sua latitudine I 700 b 29.
61. signum formale et instrumentale, quomodo univoce conveniant in ratione medii representativi I 701 a 12.
62. signum formale, quid sit I 693 b 3.
63. in sententia S. Thomæ probabilius signum formale vere et proprie est signum, et etiam univoce cum instrumentali I 694 b 1.
64. quomodo signum formale sit notius, prius cognitum, inferius, imperfectius suo significato I 695 b 19.
65. signum formale habet rationem termini, sed non ultimi I 696 b 1; I 698 a 31.
66. signum formale non necessario facit cognitionem mediatam mediatione obiecti cogniti, sed mediatione formæ informantis I 698 b 10.
67. signum formale non ponit in numero cum re significata tamquam due res cognita, bene tamen tamquam representans et representatum I 699 a 39.
68. signum dicitur instrumentale obiective, non effective I 685 a 13; instrumentum logicum, non physicum I 685 a 15.
69. dependentia, quæ est in signo instrumentali respectu formalis, est dependentia physica, non logica I 701 a 17.
70. signum instrumentale non nisi mediante conceptu significat I 716 a 27.
- 70a. idem potest esse signum formale et instrumentale respectu diversorum, non re-
- spectu eiusdem; illustratur exemplis I 701 b 18.
71. divisio signi in naturale et ad placitum entitative considerata analoga est, considerata vero in genere representativi et cognoscibilis univoce est I 701 a 1; I 715 a 39.
72. solum signum naturale dividitur in formale et instrumentale I 700 a 47.
73. distingue signum naturale simpliciter, quod fundatur in ipsa natura, et signum naturale imperfectius seu secundum quid, quod fundatur in consuetudine, quæ est quasi altera natura I 722 a 25.
74. signum naturale est in se res realiter cognoscibilis I 657 a 43; etiam respectu alterius, pro quo substituit, realis relatio intercedit I 658 a 5.
75. signum ad placitum est signum quasi ab extrinseco, et non per se I 700 b 7.
76. in signo ad placitum ratio signi etiam per relationem ad significatum explicanda est, sed relatio ista rationis est I 658 b 30.
77. in signis ad placitum ex impositione tamquam ex fundamento duplex relatio rationis consurgit I 659 a 1.
78. ipsa deputatio voluntatis in signis ad placitum solum facit id, quod in signis naturalibus ipsa rei natura facit I 717 b 28.
79. notitia impositionis in signis ad placitum est conditio et applicatio ad exercitium significationis, non ad constituendam formam signi I 718 a 38.
80. signa ad placitum ex institutione divina I 718 b 46.
81. signum ad placitum movet potentiam immediate ratione impositionis, non ut cognoscibile immediate et ratione sui, sed mediate et per aliud, sicut reliqua entia non realia I 653 b 40.
82. signum ad placitum est vere signum in officio et vice obiecti, quam exercet I 715 a 44.
83. consuetudo potest esse causa signi, vel potest se habere ut effectus, fundans significationem; in primo casu adest signum ad placitum, in secundo signum naturale I 719 a 35, 45; I 720 a 4.
84. signum ex consuetudine non desinit esse tale ex sola suspensione tollente institutionem, sed ex suspensione tollente multiplicationem actuum et frequentiam usus I 721 a 22.
85. signum per se ad placitum potest esse per accidens ex consuetudine I 722 a 10.
86. non est inconveniens, quod eidem conveniat significare ex consuetudine et ad placitum, secundum diversas formalitates I 722 a 16.
87. destructo ordine ad signatum, etiam destruitur ordo ad potentiam, licet de-

structo signato uterque ordo virtualiter maneat I 669 b 46.

88. ingerere species et facere aliud in cognitionem venire, quomodo non dicat efficientiam in signo I 683 b 19.

89. an sine discursu detur proprie usus signorum ad cognoscendum res significatas I 685 a 44.

90. ad signum requiritur, quod de uno ducat aliud, ad quod non expostulatur discursus I 686 b 1.

91. sensus externi etiam utuntur signo, cum signatum eis non est præsens I 687 a 44.

92. plura, quæ repræsésentant aliud a se, et non sunt signa I 692 a 9.

93. quomodo signum signato dissimile esse debeat ipsoque inferius I 692 a 33.

VIDE: Conceptus 7, 8, 26.

Creatura 4.

Deus 110.

Intellectus 82.

Obiectum 34.

Phantasma 1.

Sacramentum 4, 5, 6.

Scriptura 2, 4.

Sensus 16, 17.

Species cognoscibilis 5, 29, 30, 33, 34, 88, 89, 90.

Tempus 34.

Terminus 12, 46.

Trinitas 16.

Universalitas 4, 5.

Verbum 18.

Vox 6, 9, 10, 11, 12, 14, 15.

SIMILE vel dissimile alteri aliquid tripliciter esse potest II 669 a 20.

SIMPLICITER: cur aliquid dicatur simpliciter tale I 253 a 25.

SIMPLICITAS perfectionis et negationis I 452 b 41.

SIMUL: „simul secundum locum” definitur II 388 a 54.

VIDE: Relatio 55.

SINGULARE:

1. Singulare dupliciter potest attingi, signate et exerceite III 323 b 3.

2. singularia quomodo attingantur a sensu, quomodo ab intellectu III 325 a 47.

3. species impressa a singularibus abstracta, non repræsésentat directe singulare sub exercitio singularitatis III 324 a 10; III 325 a 16.

4. conceptus formati ab intellectu de re singulari non repræsésentant directe singulare III 327 a 48; III 330 a 3.

5. ad cognitionem singularium sufficit dari speciem repræsésentantem obiectum ut abstractum a phantasmate et consequenter connotantem illud in obliquo III 328 a 43.

6. intellectus noster cognoscit universale et singulare, sed non eodem modo utrumque, neque eodem modo sensus et intellectus cognoscunt singulare III 324 b 35.

7. conceptus de re singulari possunt esse proprii et distincti III 327 a 4; III 330 a 6; III 334 b 43.

7a. non potest dari conceptus directus rei singularis, bene tamen conceptus proprius II 32 b 28.

8. qualis reflexio requiratur ad cognitionem singularium III 331 b 3, 35; III 336 b 35.

9. cuiam speciei intelligibili repugnet repræsésentatio directa rei singularis materialis III 334 b 21.

10. magna differentia inter intellectum nostrum et angelicum in cognitione singularium III 334 a 37.

11. quomodo species repræsésentans universaliter et indifferenter determinetur ad formandum conceptum de re singulari III 336 a 19.

12. singulare sensibile solum potest cognosci a nostro intellectu reflexe II 22 b 42.

13. de se prius est cognoscibilis quidditas naturæ quam quidditas singularitatis II 23 b 30.

14. intellectus humanus potest res singulares corporeas intuitive videre, quando sunt præsentes per sensum I 723 b 25.

15. quomodo intellectus noster intuitive cognoscat singularia I 738 a 15.

16. singularitas magis est essentialis Deo quam Petro ex parte ipsius rei cognitæ, non tamen ex parte modi significandi I 364 a 17.

VIDE: Christus 8, 9, 11.

Deus 93.

Intellectus 36, 39, 40, 41, 42.

Natura 5.

Species cognoscibilis 94.

Subsistentia 11.

Substantia 38.

Universale 21, 22.

SITUS:

1. Definitur I 633 b 25.

2. situs distinguitur ab ubi I 633 b 40.

3. ad situm non est per se motus I 634 a 10.

4. situs se habet ut figura externa corporis I 634 a 16.

5. coordinatio prædicamenti situs I 634 b 10.

VIDE: Motus 52.

SOL:

1. Sol respicit omne alterabile et corruptibile sub quadam ratione universali III 92 b 33.

2. sol maiorem calorem efficit in terra quam in medio II 454 a 36.

3. sol generat aurum in visceribus terræ II 251 b 35.

4. orante Iosue „stetit sol in medio cæli” II 382 b 16.

VIDE: Tactus 20.

SOMNIA: quomodo in somniis res ipsæ appareant præsentes III 247 b 41.

SONUS:

1. Sonus definitur III 214 b 34.

2. non est motus, sed causatur a motu III 214 b 45.

3. causa efficiens sonus III 215 a 21; causa materialis III 215 a 30.

4. conditiones, ut corpus sit sonans III 215 a 38.

5. subiectum sonus est ipsum medium contractum III 216 a 6, b 12.

6. sonus non solum auditur per lineam rectam, sed a quocumque latere III 216 b 19.

7. quomodo species emittantur in sono III 216 b 44.

8. unde sonus incipiat emittere species intentionales III 217 b 14.

9. non est necessarium, quod sonus realis perveniat usque ad aures III 217 a 23.

10. an sonus primo generari possit in aere vel etiam in aqua III 218 b 44.

11. de motu, qui in sonu intercedit III 219 b 42.

12. in quo sensu sonus sit qualitas transiens III 220 a 30.

13. sonus pertinet ad tertiam speciem qualitatis III 220 a 45.

14. percussus, percussum et medium fractum non semper debent esse distincta materialiter III 220 b 36.

15. differentiam sonuum esse effective a corporibus diversimode sonantibus III 221 b 44.

16. cymbalum solum sentitur ut agens III 222 a 7.

17. quid in sono sit sensibile per accidens directum et sensibile per accidens connotatum III 222 a 20.

18. sonus est in auditu etiam cessante collisione corporum, quia manet in aere, et ita durare potest species ex illo emissa III 170 b 41; III 171 a 4.

SOPHISTICUS syllogismus I 64 a 28.

SPATIUM:

VIDE: Locus 9.

Ubi 18.

SPATIUM IMAGINARIUM: Indoles I 581 b 40.

SPECIES COGNOSCIBILIS:

1. Quid nomen species significet III 177 b 9.

2. species aliæ sunt species rerum in esse rei, aliæ in esse obiecti I 818 b 45.

3. species cognoscitiva est vicaria et repræsésentativa obiecti, a quo dependet actus in specificatione I 672 b 1; I 672 a 43.

4. species cognoscitiva: munus I 343 a 32.

5. species cognoscitiva ut signum, eius distinctio a potentia I 650 a 33.

6. productio specierum cognoscitivarum I 673 b 17.

7. species naturaliter effluunt a corporibus III 144 b 13; III 157 b 17; III 162 a 11.

8. aliquando species subordinatur potentie, aliquando potentia speciei III 190 b 12.

9. species quomodo habeat relationem realem prædicamentalem et transcendentalem ad obiectum III 191 a 4.

10. excitatio speciei est usus speciei, nam excitatio non fit nisi utendo specie III 256 a 40, b 1.

11. species non conservantur in spiritibus animalibus, sed in illis transmittuntur de una potentia in alia III 245 b 40.

12. specierum conservatio non est intentionalis, sed naturalis III 246 a 7.

13. sensus communis et imaginativa speciebus sensibilibus altiore modo utuntur quam sensus externi III 261 a 33.

14. in specie emissa ab obiecto et deinde a sensu virtualiter continentur omnia et explicari possunt in potentia superiore III 263 b 44.

15. species non semper repræsésentative informant, sed aliquando solum entitative III 265 a 31.

16. species insensata colliguntur ex ipsis sensatis III 266 a 3; quomodo: duplex modus III 266 a 9; speciatim III 266 b 18; III 267 a 9; III 267 a 18.

17. quomodo in sensibus externis obiecta materialia producere possunt species intentionales et immateriales III 266 b 44.

18. an species ab uno individuo abstracta possit etiam applicari pro alio III 337 b 15.

19. species impressæ in aere vel in potentia sine actu cognitionis sunt formæ informantes III 377 b 27.

20. species desumptæ ab aliqua substantia spiritali nobis pro isto statu unionis inutiles sunt III 297 a 31.

21. indoles speciei impressæ declaratur I 108 a 15; I 705 b 2.

22. describitur indoles et munus speciei impressæ I 707 b 31.

23. species impressæ ad quam speciem qualitatis pertineant I 621 a 21.

24. species impressa unit per modum principii cognitionis, non per modum repræsésentantis formaliter I 713 b 47.

25. species impressa actualat potentiam ante cognitionem I 711 b 43.

26. species impressa est medium quo cognitionis, non medium in quo I 712 a 11.
27. species impressa non effective representat obiectum I 711 a 6.
28. species impressa non est imago nisi virtualiter, non formaliter, sicut semen decisum ab animali non est imago I 711 b 13.
29. explicatur indoles speciei impressae et quod non sit signum formale I 710 b 24.
30. species impressa quando informat potentiam, non informat illam reddendo cognoscensentem sicut signum formale, sed potentem cognoscere I 710 b 30.
31. species impressa est representativa similitudo obiecti, - virtualis, non formalis, quae constituit signum formale I 710 a 37.
32. species impressa cognitionem non supponit, cui manifestet, quia est cognitionis principium I 708 b 27.
33. species impressa non est signum, quia representat non cognitioni, sed potentiae, ut producat cognitio I 699 b 10.
34. species impressa non est signum formale I 708 a 30.
35. non pauci negant species impressas III 177 b 46.
36. desumunt fundamenta ex variis difficultatibus III 178 a 12.
37. haec difficultates expediuntur III 183 b 11.
38. sunt et necessariae sunt species impressae III 105 a 8; III 180 b 11.
39. in explicanda harum specierum natura variant auctores III 180 b 14.
40. aliquid ab obiecto emittitur ad sensum, quo cognoscatur, et hoc vocamus speciem III 181 a 25.
41. species impressae: necessitas harum specierum deducitur experientia in sensibus externis et internis III 181 a 13; ratione III 182 a 28.
42. in sensibus internis cur requirantur species impressae III 191 a 47; species, quae conservatur, non perpetuo representat in actu III 191 b 9.
43. vices gerit obiecti cognoscendi III 183 a 12.
44. species cum potentia physice componit at intentionaliter, per se tamen intentionaliter III 183 a 36.
45. species impressa ut semen obiecti III 184 a 8, b 8.
46. species impressa est ipsamet quidditas obiecti representative III 184 b 3.
47. in quo convenit species impressa cum expressa III 184 b 18.
48. in quo sensu species impressa possit vocari instrumentum III 184 b 35.
49. species corporea non potest immediate representare spiritum et multo minus Deum III 185 a 20.

50. species sensitivae non sunt proportionatae intellectui I 343 a 45.
51. species dupliciter informat: entitative et intentionaliter III 185 a 27.
52. pulchra analogia inter instrumentum in ordine causae efficientis et speciem intentionalem in ordine causae formalis extrinsecae III 186 a 16.
53. species in genere intentionali potest esse substantia vel accidens III 186 b 42.
54. species ab illo subiecto educitur, cui inhaeret III 187 a 45.
55. de causa efficiente specierum III 187 b 11.
56. quomodo obiecta externa in sensu externo possint producere species seipsis immaterialiores III 187 b 40.
57. obiecta emittunt species intentionales cum subordinatione ad influentiam caelestem, in quo sensu hoc possit dici III 188 b 29.
58. species sensitivae ut accidentia corporea extenso modo inhaerent in potentia sensitiva III 189 a 29.
59. quenam efficientia speciei impressae conveniat III 189 a 41.
60. differentia inter speciem, habitum et lumen III 190 a 35.
61. speciebus impressis potentia cognoscitiva actuatur tam in esse entitativo quam in esse intentionali, sed per se et principaliter in esse intentionali III 102 b 34.
62. species impressa numquam potest se tenere ex parte termini intellectionis III 362 b 43.
63. quomodo diversae species impressae concurrant ad unam propositionem I 156 b 49; I 247 b 42.
64. species impressa et expressa I 108 a 13.
65. causa efficiens speciei expressae est potentia specie impressa fecundata III 189 b 41.
66. species expressa quid sit I 108 a 13; III 192 a 25.
67. species expressa quomodo representet rem III 183 b 44.
68. species expressa representat obiectum ut cognitum et in actu secundo, species impressa ut cognoscibile et in actu primo III 183 a 35.
69. species expressa vel propter fecunditatem ex parte potentiae vel propter necessitatem ex parte obiecti I 702 b 15.
70. describitur propria indoles speciei expressae I 703 a 21.
71. secundum S. Thomam in sensibus externis non producit III 193 b 21.
72. sensus externi producunt in internos species impressas III 197 b 36.
73. species expressae in sensibus internis III 267 b 1; a quo formentur III 267 b 32.

74. species expressa sensuum interiorum ab ipsis formatur III 198 a 2.
75. species expressa imago vitalis III 268 b 25; producitur actione vitali III 268 b 37.
76. species expressa non potest formari ab una potentia et deservire alteri III 268 b 39.
77. formatio speciei expressae III 269 b 2.
78. an idola formentur aliquando per compositionem seu collationem, an simplici quadam formatione III 270 b 26.
79. species debent transire medium III 208 a 39.
80. species habent esse in aere per modum transeuntis III 212 a 30.
81. species audibiles non deferuntur in instanti, sed successive III 218 b 3.
82. species expressa seu verbum et intelligere, quomodo se habeant I 706 a 5.
83. species producta ab intellectu agente quid representet I 344 a 29.
84. species expressa seu verbum reddit intellectum formaliter intelligentem, formaliter terminative, non formaliter operative I 706 b 27.
85. non potest dari aliqua cognitio sine verbo, vel formato ab ipso intelligente vel illi unito I 707 b 14.
86. species expressa quomodo cognitionis sit et forma et effectus I 707 a 13.
87. in quo sensu species expressa possit vocari instrumentum cognitionis, in quo non I 705 a 42.
88. signum instrumentale est cognitum ut quod extrinsece et tamquam res cognita, species expressa autem ut quod, non tamquam res cognita extrinseca, sed tamquam id, in quo continetur res cognita intra intellectum I 705 b 27.
89. species expressa ab intellectu propriissime est signum formale I 704 a 11.
90. species expressa sensibilis in potentiis interioribus est signum formale respectu talium potentiarum I 704 a 42.
91. quo actu species expressa fiat in intellectu et in potentiis sensitivis I 703 b 6; I 707 b 16.
92. species expressa semper producitur per actionem vitalem a potentia, cui deservit, ut per eam cognoscat I 703 b 40.
93. res representata per speciem est ipsum obiectum in esse intentionali, non reali I 687 b 47.
94. species rerum singularium a Deo infusae representant sua obiecta immaterialiter, quatenus descendunt a Deo, a quo et quidditas et singularitas derivatur II 33 a 23.

SPECIES EXPRESSA:

- VIDE:* Angelus 65.
 Conceptus 26.
 Deus 52.
 Idolium.
 Intellectus 8, 57.
 Notitia 2.
 Obiectum 22, 26, 27.
 Sensus 29, 30, 31, 33.
 Speculum 3, 4, 6.
 Verbum 16, 17.
 Voluntas 15.

SPECIES IMPRESSA:

- VIDE:* Angelus 64.
 Conceptus 11.
 Intellectus 8, 57.
 Intellectus agens 16, 22, 27, 35, 36.
 Odoratus 2.
 Phantasia 14.
 Potentia 17, 41.
 Pupilla 3.
 Qualitas 14.
 Reflexio 6, 7, 10.
 Scientia 41.
 Sensibile 5.
 Sensus 8, 28, 37a, 38, 48, 54, 61.
 Signum 88.
 Singulare 3, 5, 9, 11.
 Sonus 7, 8, 18.
 Spiritus vitales 2.
 Tactus 28.
 Theologia 10.
 Verbum 16.
 Visio 2.

SPECIES PRAEDICABILIS:

1. Quomodo definiatur I 405 b 27.
2. constitutum intrinsecum speciei I 407 a 1.
3. ratio seu intentio speciei non constituitur pluribus relationibus, sed unica, potest tamen habere plures ut proprietates seu conditiones I 406 a 44.
4. praedicabilitas et subicibilitas in secundo praedicabili non disparata se habent I 407 a 45; I 407 b 36.
5. essentialior intentio est universalitas limitata I 408 a 27.
6. divisio in speciem praedicabilem et subicibilem I 408 b 44.
7. in quo sensu species sit correlativum generis I 409 b 19.
8. disparitas inter speciem infimam et subalternam I 409 b 49.
9. definitiones speciei sunt descriptivae I 411 b 37.
10. species proprie definibilis I 139 a 14; I 235 b 39.
11. quid sit „determinate poni sub aliqua specie” I 137 b 39; I 235 a 7.

12. species de se non dependet a pluribus individuis, genus autem dependet a pluribus speciebus I 422 b 11.

13. entia incompleta reductive pertinent ad speciem vel genus, unde plura prædicamenta numero distincta non habent nisi reductive I 412 b 18.

VIDE: Definitio 26.

Differentia 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Genus 13.

Gradus metaphysicus 4.

Infinitum 25.

Scientia 20, 21, 22, 23, 29.

SPECIFICARE:

1. Specificatio pertinet ad genus causæ formalis extrinsecæ I 674 b 27.

2. id quod specificat, debet attingi per se II 394 a 5.

3. specificativum intrinsecum alicuius actus semper est aliquid reale, non autem specificativum extrinsecum I 678 a 19.

4. habitus et actus et potentiæ ab obiectis specificantur, sed non eodem modo III 82 a 38.

5. specificative seu exercite considerare, quid hoc sit I 107 a 19; I 213 b 10.

VIDE: Motivum 3.

Obiectum 23, 26, 32, 35.

Potentia 16, 19, 44.

Præmissæ 6.

Quantitas 26.

Relatio 12, 31, 32, 34.

Signum 38.

Species cognoscitiva 3.

Substantia 47, 61.

Supernaturale 2.

Terminus 62, 63.

Virtus 8.

Voluntas 5.

SPECULATIVUM:

1. Indoles I 269 a 28.

2. principia speculativa I 269 b 34; I 270 b 42.

3. datur speculativa ars, sed non speculativa prudentia I 272 a 23.

4. scientia speculativa I 272 b 38.

5. speculativum quid sit I 274 a 35; III 342 b 43.

6. speculativum et practicum ut talia non petunt diversas potentias, sed pertinent ad eundem intellectum III 342 b 25.

VIDE: Logica 39.

Moralis 3.

Practicum 4, 5.

Scientia 18, 19, 23, 24.

Theologia 9.

SPECULUM:

1. Speculum per refractionem luminis generat effective imaginem, quæ representat,

et quidem non effective, sed obiective I 683 a 23.

2. in speculo non videtur intuitive res ipsa, sed imago eius I 739 b 8.

3. per speciem speculi videri speculum et ea, quæ in speculo apparent III 175 a 18.

4. visio in speculo non fit per solam reflexionem specierum, sed requiritur generatio novæ imaginis III 175 b 32; III 176 a 21.

5. in speculo licet imago sit in superficie speculi, videtur tamen esse in profundo, ubi terminatur et fit refractione III 177 a 29.

6. representationem obiecti in speculo speciem vocamus III 181 b 18.

SPES quomodo respiciat Deum III 383 a 24.

SPHÆRÆ:

VIDE: Cælum 33.

Locus 28, 29.

SPIRITUS:

1. Una substantia spiritualis iuxta aliam II 428 a 19.

2. spirituales res nostro tempore non mensurantur II 433 b 34.

VIDE: Angelus.

Forma 62.

Instrumentum 16, 17, 18.

Intellectus 30, 33a.

Materia 98.

Natura 33.

Numerus 8.

Substantia 32.

Ubi 14, 26.

SPIRITUS ANIMALES:

1. Deservit sensus communis, ut sit origo et principium distribuendi spiritus animales aliis sensibus III 242 a 16, 23.

2. commotione spirituum animalium possunt fieri apparitiones in phantasia III 268 a 25, 34.

VIDE: Imaginatio 2.

Locus 33.

Motus 41.

Oculus 5.

Quando 6.

Sensus 27.

Species cognoscitiva 20, 49.

SPIRITUS VITALES:

1. Quid sint II 731 b 36; II 732 a 13; II 732 a 29.

2. in his spiritibus resident species II 732 a 32; spiritus vivunt II 733 b 9.

SPLENIS: II 731 a 50.

STATIO:

1. Quid sit II 414 a 47.

2. tria dicit II 414 a 48.

3. distinguitur a quiete II 414 a 46, b 9.

STELLA, quæ anno 1572 apparuit II 850 b 37; quæ apparuit anno 1603 II 850 b 48.

SUBALTERNATIO:

1. Species oppositionis I 42 a 43.

2. subalternationis scientiarum triplex modus distinguitur I 795 a 34.

3. tres conditiones, quæ requiruntur ad subalternationem scientiarum I 796 a 47.

4. quomodo dictæ tres conditiones concurrere debeant ad subalternationem I 798 a 3.

5. non est inconveniens, quod aliquod subiectum sit scibile per se et fundet veritates necessarias, licet ad fundandum illas requirat tamquam de connotato et in obliquo aliquid accidentale I 797 b 25.

6. subalternans dicitur scire principia solitarie et in communi, non applicate ad hanc talem materiam I 799 a 43.

7. subalternans non scit ipsas conclusiones subalternatæ nec ad eas demonstrandas descendit; nam tunc mutaret abstractionem et consequenter speciem I 799 a 30.

8. subalternata quando continuatur cum subalternante vel non continuatur cum illa, est idem specificus habitus, licet habeat statum imperfectum ex parte subiecti, quamdiu non potest resolvere in principia per se nota mediante scientia subalternante I 800 b 4.

9. potest dici, quod subalternata scientia non est scientia, eo quod non habet perfectam rationem scientiæ, i. e. statum, neque est virtus intellectualis etiam quoad statum, est tamen quoad inclinationem et substantiam I 801 b 8.

10. subalternata scientia ex parte subiecti addit differentiam accidentalem in esse rei, sed per se requisitam, ut talis vel talis proprietates dimanet I 797 b 31, 46.

11. subalternata non dicitur scire quia privative, ita quod tantum demonstrat quia et nullo modo propter quid I 799 b 9.

SUBIECTIVA pars = pars subiecta secundum prædicationem I 21 b 37.

SUBIECTUM:

1. Quid sit I 25 b 3.

2. subiectum distributionis et subiectum prædicationis I 26 a 8.

VIDE: Modus 3.

SUBORDINATIO: Natura subordinata magis inclinatur in motum provenientem a superiore agente quam in proprium motum suum II 189 a 10.

SUBSISTENTIA:

1. Subsistentia quid importet III 292 b 14.

2. subsistentia suppositum, hypostasis seu persona explicant terminum non intrinsecum et essentialem substantiæ, sed extrin-

secum, ad quem spectat reddere naturam ultimo incommunicabilem alteri I 525 a 41.

3. subsistentia, hypostasis, suppositum quomodo se habeant ad substantiam I 525 b 3.

4. subsistentia addit supra naturam aliquid positivum II 120 b 24.

5. subsistentia propria non solummodo opponitur unioni hypostaticæ, sed etiam modo existendi accidentis, et modo existendi tamquam pars incompleta II 121 b 3.

6. quid est illud positivum, quod subsistentia addit supra naturam II 122 a 19.

7. omnis subsistentia simplex et indivisibilis est formaliter II 379 b 35.

8. duo officia quæ habet subsistentia II 128 b 38.

9. subsistentia est modus proprius nature substantialis II 118 a 31.

10. explicatur quid sit II 118 b 9.

11. est aliquid distinctum a natura substantiali et singularitate eius I 427 b 17; II 118 b 40.

12. subsistentia nec sequitur ad existentiam nec identificatur cum existentia II 122 b 30.

13. subsistentia quid sit et cur ponenda III 123 b 4.

14. subsistentia intimior substantiæ quam propriæ passionis II 566 a 39.

15. subsistentia in rebus compositis est unus simplex terminus II 126 b 18.

16. cur subsistentia dicere non possit solum modum negativum II 127 a 28.

17. subsistentia ultra modum per se, ut opponitur accidenti, debet importare rationem termini et incommunicabilis, qui est modus proprius totius, ut distinguitur a parte II 127 b 3.

18. subsistentia unde nobis innotescat II 127 b 8, 29.

19. subsistere: quis sensus I 531 a 42.

20. subsistentia a generante non producta quomodo attingatur II 569 a 39.

21. quomodo resultet impedimento remoto II 770 a 27.

22. subsistentia quomodo predicetur de natura I 525 b 28.

VIDE: Anima 62, 63.

Christus 2, 3, 4, 8.

Incarnatio 2, 10, 13, 14, 15, 16,

18, 20, 21, 22.

Individuatio 36.

Substantia 13.

Trinitas 23.

SUBSTANTIA:

1. Variæ acceptiones huius nominis I 527 b 11.

2. substantia = quidditas seu essentia rei I 523 a 16.

3. substantia ut ens per se I 523 a 25.
4. ens per se = in se sistens I 523 a 33; ens per se = substans I 523 a 37.
5. definitio I 523 b 31.
6. sensus huius definitionis I 523 b 40.
7. perseitas substantiæ est perfectio positiva I 524 a 13.
8. indoles substantiæ I 388 b 1.
9. differentia substantiæ et accidentis I 526 a 31.
10. substantia non superaddit ad ens novam et distinctam realitatem, sed novum modum I 526 b 40.
11. constituto ex accidenti et substantia non convenit esse ens per se, sed esse ens per accidens I 527 a 22.
12. inter substantiam et accidens non cadit aliquod medium I 392 b 13.
13. in substantiis aliud est individuatio, aliud subsistentia I 427 b 14.
14. substare constituit maxime substantiam, non quoad naturam, sed quoad exercitium sustentandi, quod supponit naturam subsistentem et consequenter constitutam I 527 a 40.
- 14a. substare quid significet I 531 b 1.
15. divisio substantiæ in primam et secundam I 159 a 40.
16. divisum divisionis substantiæ in primam et secundam probabilius est ipsa natura substantiæ prædicamentalis in diversos modos I 529 a 34.
17. susceptivum huius denominationis, substantia, quod est primo substare vel secundo substare, est natura substantiæ I 530 b 10.
18. exercitium substandi realiter convenit primæ substantiæ, at denominative secundæ I 530 b 22.
19. divisio in primam et secundam substantiam in quo sensu sit analogia I 530 b 41.
- 19a. divisio in primam et secundam substantiam non fit penes naturam nec penes ipsum subsistere, sed penes substare I 531 b 20.
20. divisum huius divisionis est natura habens proprietatem substandi I 532 a 25.
21. divisio in primam et secundam substantiam non fit secundum diversas naturas, sed secundum officium et munus substandi I 532 b 15.
22. proprietates substandi realiter convenit radicaliter naturæ, non tamen ut exercenda pro omni statu, sed pro individuatione I 532 b 33.
23. substantia prima et secunda non dicuntur diversas naturas I 530 b 6.
24. constitutivum primæ substantiæ non est quidditas seu ratio naturæ, sed modus naturæ I 533 a 48.
25. definitum in prima substantia est

prima intentio et ex consequenti secunda intentio I 534 a 4.

26. definitione primæ substantiæ definitur ille modus, quo subsistit et substatur, sive quo subicitur suis prædicatis I 533 a 38.

27. formalitas primæ substantiæ hic definita est prima intentio, scilicet modus realiter subsistendi et substandi I 534 a 4.

28. quare infinitas in genere substantiæ repugnet prædicamento, et non in determinato genere accidentis I 503 a 22.

29. ut aliquid in recta linea prædicamenti substantiæ ponatur, duæ conditiones requiruntur I 535 a 38.

30. quomodo natura secundum se distinguitur a prima substantia, cum illa nec in subiecto sit nec de illo dicatur I 534 b 30.

31. substantia est primum substans, per quod distinguitur ab accidentibus I 527 b 42.

32. in genere substantiæ continetur omnis substantia etiamsi sit spiritualis I 537 b 9; „corruptibile et incorruptibile differunt genere” i. e. genere physico, quod est materia I 537 b 25.

33. proprietates substantiæ I 537 b 43.

34. quomodo explicanda sit illa proprietas, quod substantia sit susceptiva contrariorum I 538 b 14.

35. substantiæ prius convenit subsistere quam substare I 524 a 9.

36. substantia incompleta neque est prima neque secunda substantia I 528 b 12.

37. substantia qua ratione substet accidentibus, et qua ratione sit subiectum eorum I 527 b 32.

38. in quo sensu proprietas conveniat essentialiter in universali prius vel in singulari I 539 a 23.

39. proprietas recipiendi contraria in substantia differt ab intrinseca quidditate eius I 540 a 36.

40. eadem hæc proprietas non dicitur rationem substandi in tota latitudine I 540 a 42.

41. cur in substantiis non inveniatur contrarium II 44 b 46.

42. quomodo formæ substantiales habeant oppositionem et se expellant II 45 a 34; II 48 a 38.

43. substantia spoliata quantitate caret ubi I 632 b 17.

44. in quo sensu materia sit magis substantia quam forma II 88 a 25.

45. substantia operatur medio accidenti tamquam principio a proximo et immediato II 251 b 25; II 260 a 29; II 261 a 5.

46. substantia creata non est capax, ut sit immediatum principium operandi II 251 b 27.

47. substantia ut remotum principium

operationis ab ipsa non potest specificari, utpote indifferens ad plures operationes, que in illo radicantur II 253 b 16.

48. limitatio rei creatæ expostulat, ut substantia indigeat accidente ad operandum II 256 b 43.

49. in ente limitato maior dignitas est non immediate exequi et operari II 258 a 28.

50. substantia est per accidens operativa formaliter et proxime, radicaliter autem et primo hoc habet per se II 258 b 4.

51. quid sit ille influxus radicalis substantiæ in virtutem accidentalem II 261 a 13.

52. influxus substantiæ et accidentis (virtutis operativæ) in operationem, ad instar concursus simultanei, est idem entitative, radicaliter a substantia et formaliter ab accidente ut subordinato substantiæ et dependente ab illa II 261 a 29.

53. subordinario potentie operativæ ad substantiam addit potentie relationem secundum dici, quæ non est nisi perfectio, quam habet accidens ex eo, quod dimanat a substantia II 261 a 39.

54. in quo consistat productio substantiæ II 307 b 46.

55. substantiæ quomodo incipiant II 433 b 40.

56. substantia corruptibilis permanens formaliter non est successiva, est tamen radicaliter et extrinsece II 384 b 25.

57. substantia non habet partes nec indivisibilia independentem a quantitate II 425 a 33.

58. quomodo in substantia præhabeantur partes et indivisibilia II 426 b 19.

59. coordinatio prædicamenti substantiæ I 540 b 6.

60. substantia individualis cognoscitur a sensu ut sensibile per accidens, ab intellectu ut contenta sub universali substantia III 339 a 15.

61. substantia non potest specificari ab operatione III 64 b 46.

62. substantia formaliter non habet partes quantitativas, sed radicaliter II 726 b 27.

63. substantia quid habeat secundum se remota quantitate II 728 a 4; quid formaliter per quantitatem II 728 a 10; quid ex ipsa substantia supposita tamen quantitate ut conditione II 728 a 13.

64. substantia quomodo indivisibili et divisibili modo fiat II 744 a 26.

65. substantia non potest intendi II 642 a 12.

VIDE: Accidens 7, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 41, 42, 44, 45, 48.

Actio 17.

Definitio 21.

Eucharistia 10, 11.

Existencia 6.

Forma 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 46.

Generatio 2, 3, 16, 18, 35, 36.

Indivisibile 14.

Infinitum 23.

Intellectus 32.

Materia 61, 78.

Metaphysica 5.

Motus 49, 86.

Multiplicatio.

Natura 18a.

Odor 13.

Operatio 5, 7.

Organizatio 2.

Pars 9, 12, 22, 24.

Philosophia 7, 8, 10.

Potentia 20.

Prædicamentum 10.

Prædicatio 11.

Quantitas 8, 14, 32, 33, 34, 43,

44, 45, 46, 47, 50, 55.

Relatio 17, 57.

Relativa 3.

Sensibile 7.

Species cognoscitiva 53.

Subsistentia 2, 3, 9, 11, 14.

Tempus 36, 37.

Totum 5, 7.

Verbum 17.

SUBSTANTIVUM:

VIDE: Nomen 8.

Suppositio 30.

Verbum 2.

SUCCESSIVUM:

1. Proprius modus existendi rei successivæ II 377 b 6; II 380 a 13.

2. quomodo successiva in omnipotentia Dei contineantur II 840 a 45.

3. an repugnet res successivas esse ab æterno II 481 b 7; II 483 a 4.

VIDE: Reproductio 2.

Substantia 56.

SUICIDIUM:

VIDE: Occidere.

SUPERFICIES:

1. Superficies definitur I 570 a 17; II 416 b 29.

2. superficies est vera species quantitatis I 571 a 31.

3. superficies non includit longitudinem formaliter ut superficies, sed ratione lineæ, quæ materialiter ad illam præsupponitur I 572 a 46.

4. quomodo duæ puræ superficies se tangent I 572 b 29.

VIDE: Linea 3, 4.

Lux 6, 7.

Quantitas 39.

SUPERNATURALE:

1. Quomodo potentia vitalis producat actus supernaturales II 515 b 16.
2. supernaturalis actus tota species et tota virtus specifica et proxima supernaturalis est, naturale est solummodo principium radicale et elevabile II 262 a 14.
3. supernaturale lumen non destruit naturam, sed perficit III 367 b 31.

VIDE: Operatio 4.
Potentia 12.
Qualitas 15.
Quando 6.
Ubi 26.

SUPPOSITIO:

1. Suppositio definitur I 29 a 10; I 166 a 30.
2. explicatur definitionis particula „acceptio” I 166 a 42.
3. explicatur particula definitionis „pro quo verificatur” I 168 a 24.
4. indoles suppositionis I 170 a 19.
5. suppositio termini non datur extra propositionem I 30 b 22; I 170 a 10.
6. in quo sensu suppositio dicatur proprietas termini I 171 a 20.
7. differentia inter rationem termini et rationem suppositionis I 170 b 49.
8. suppositio distinguitur a significatione I 166 a 48; I 170 a 15.
9. substitutio et significatio I 29 b 10.
10. quomodo verificatio termini constituat suppositionem I 169 b 49.
11. in orationibus imperfectis non est suppositio I 171 a 36.
- 11a. suppositio applicativa I 29 b 21.
12. suppositio et definitio I 178 a 2.
13. suppositio repræsentativa I 29 b 17.
14. suppositio in propositione falsa I 30 a 13.
15. divisio suppositionis I 31 a 12.
16. suppositio propria et impropria I 31 a 20.
17. suppositio propria et impropria penes quod attendatur I 175 a 37.
18. quomodo suppositio impropria reperiatur in conceptu mentis ultimato I 172 b 17.
- 18a. suppositio simplex quomodo distinguatur a ceteris I 177 a 22.
19. suppositio materialis, simplex, personalis I 31 b 1.
20. suppositio materialis I 92 b 31.
21. suppositio simplex esse potest etiam in termino singulari I 178 a 16.
22. suppositio essentialis (naturalis) et accidentalis I 32 a 28.
23. suppositio communis et singularis I 32 a 47.

24. suppositio determinata et confusa I 32 b 6.
 25. suppositio distributa et confusa tantum I 32 b 18.
 26. suppositio disiuncta et copulata I 32 b 33.
 27. signa suppositionis I 33 b 6.
 28. descensus et ascensus in suppositione I 32 b 43.
 29. propositiones de subiecto non supponente I 29 a 21, b 44; I 169 a 42.
 30. substantiva supponunt, adiectiva non supponunt I 29 a 37.
 31. in quo sensu adiectiva supponunt, in quo non I 30 b 40.
 32. in optativis et vocativis I 169 b 10.
 33. supponere seu stare mobiliter I 33 a 16; supponere seu stare immobiliter I 33 a 21.
 34. verificatio termini in suppositione I 169 b 49.
 35. regulæ suppositionis I 34 a 42.
 36. fallaciæ in suppositione I 80 a 23.
- VIDE*: Definitio 33.

SUPPOSITUM:

1. Suppositum pertinet ad terminum intrinsecum generationis II 566 b 12.
2. quomodo suppositum in generatione resultet II 570 a 16.
3. suppositum est principium operativum ut quod II 124 a 25.
4. Philosophus aliquam distinctionem agnovit inter naturam et suppositum II 174 a 22.

VIDE: Subsistentia 2, 3.
Universalitas 3.
Voluntas 12.

SUSPICIO:

1. Suspicio definitur I 803 a 29.
2. suspicio pertinet ad opinionem tamquam quid imperfectum in illo genere I 807 a 39.
3. suspicio est aliquid communiter pertinens ad fidem et opinionem tamquam imperfectam in utroque genere I 807 b 2.

SYLLOGISMUS:

1. Syllogismus quid sit I 3 a 21; I 62 b 17; demonstrativus I 6 b 20; opinativus I 6 b 21; sophisticus I 6 b 22.
2. partes syllogismi I 22 b 34.
3. quomodo syllogismus fiat I 200 b 44.
4. an conclusio sit de essentia syllogismi, an solum præmissæ I 201 a 27.
5. syllogismus instrumentum logicum I 201 a 37, b 28.
6. in quo consistat tota vis syllogistica I 202 a 41.
7. differentia inter syllogismum et inductionem I 60 b 15.

8. materia et forma syllogismi I 63 a 14; I 68 b 27; I 208 a 10.
 9. materia remota et proxima I 63 a 20.
 10. termini in syllogismo I 63 b 10.
 11. extremitates et medium I 63 b 12.
 12. extremitas maior et minor I 63 b 17.
 13. propositio maior, minor, conclusio I 63 b 6.
 14. figura I 63 b 39; et modus syllogismi I 63 b 41.
 15. divisio I 64 a 16.
 16. ex parte materiæ in demonstrativum, probabilem, sophisticum, erroneum I 64 a 21; in communem et expository I 64 a 31; I 71 a 41, b 10; in hypotheticum et categoricum, affirmativum et negativum I 64 a 39.
 17. divisio ex parte formæ in figuras et modos I 64 a 43; I 66 a 29.
 18. versus memoriales pro figuris et modis I 64 b 1.
 19. syllogismi perfecti I 74 b 25; et imperfecti I 74 b 31.
 20. syllogismus recte dividitur in perfectum et imperfectum I 202 a 35.
 21. syllogismorum imperfectorum in perfectos reductio I 67 b 42; I 68 a 45, b 7.
 22. regulæ communes et particulares pro figuris syllogismi I 65 a 48.
 23. de principiis artis syllogizandi I 73 b 18.
 24. de legibus syllogismi I 75 a 21.
 25. quomodo in syllogismo procedatur I 74 b 3.
 26. defectus syllogismi I 79 a 43.
 27. syllogismus non componit veritatem, sed infert, supponit veritatem constitutam I 96 a 6.
 28. non est necesse, quod ex præmissis in sensu formali verificatis inferatur conclusio vera etiam in sensu formali, sed sufficit, quod in sensu identico, ut frequenter contingit in tertia figura I 451 a 40.
 29. syllogismo practico solum concluditur, quid sit debitum secundum legem, non quid secundum appetibilitatem, quia hæc proponitur cum indifferentia I 766 a 23.
- VIDE*: Deus 71.
Logica 31.
Inductio 3, 11.
Materia 2.
Medium 4, 5.
Modus 6, 7, 8, 9, 10.
Practicum 8.
Præmissæ 1.
Propositio 33.
Ratio 2.
Reductio.
Terminus 27, 30, 32, 39, 40, 41, 42.
Voluntas 18.

39. — Io. A S. THOMA, *Cursus Phil. Thom.*, III. vol. *Phil. Nat.* II.

SYNCATEGOREMATA:

1. Syncategoremata magis sunt colligationes partium orationis quam partes I 91 b 27.
 2. indoles syncategorematica I 92 a 3; I 210 a 51.
- VIDE*: Terminus 18, 48.

SYNDERESIS:

1. Quid sit I 794 a 19; III 343 a 31.
 2. non exigit distinctam potentiam ab intellectu III 343 a 34.
- SYMPATHIA** et radicatio in eadem anima refutatur III 409 b 22; III 411 b 6; III 412 a 47; III 413 a 27.

T

TACTUS:

1. Tactus quale temperamentum requirat II 833 b 47.
2. secundum Aristotelem optimum temperamentum tactus invenitur in homine III 10 b 52.
3. omnes sensus requirunt tactum, specialiter tamen gustus in eo fundatur III 159 a 37; III 163 a 42.
4. qualitates tangibiles primæ III 235 b 6; secundæ III 234 b 9.
5. tactus titillationis et pruritus III 234 b 15.
6. probabilius omnes has qualitates esse æque primo tangibiles III 235 a 39.
7. qualis immutatio organi tactus requiritur III 236 a 5.
8. tactus solummodo percipit qualitates excessivas III 236 a 24.
9. alteratio physica non per se exigitur ad sensationem tactus, per se autem requiritur informatio intentionalis III 239 b 15, 25.
10. tactus unus sensus secundum speciem atomam probabilius videtur III 164 b 23.
11. Aristoteles in hac questione nihil resolvit, S. Thomas utramque partem ut probabilem admittit III 164 b 6.
12. omnes illæ contrarietates, quæ dicuntur primæ, conveniunt in uno genere proximo, quod est obiectum tactus III 164 b 34; hoc genus est excessus vel convenientia ad temperamentum sensus III 165 a 2.
13. tactus non respicit primo et per se contrarietates physicas qualitatū neque ipsas in se absolute consideratas, sed ut deserviunt ad constituendum temperamentum animalis III 165 a 43.
14. in qualitatibus tangibilibus dantur plures contrarietates primo diversæ materialiter, ordinabiles tamen ad unam contrarietatem animalem III 165 b 8.

15. in aliis sensibus datur una contrarietas, quæ sit una non solum cognoscibiliter et obiective, sed etiam physice et materialiter III 166 a 3.

16. etiam in tactu sensatio non est per immediatam coniunctionem, sed per aliquod medium III 125 a 5.

17. quid si ipse nervus tangitur III 125 a 16.

18. quid, si sensibile occupat totum sensorium æqualiter III 125 a 21; quid, si inæqualiter III 125 a 27.

19. tactus non sentit id, quod sibi immediate inhæret in ipso nervo sensorio, nec qualitatem in eo productam III 239 b 37.

20. quid si caput animalis tangeret immediate solem III 240 b 1.

21. quomodo sentiatur calor febris III 240 b 32.

22. sensatio in sensibus crassioribus, e. g. in tactu, habet dependentiam a motu alterationis vel localis et ad modum eius generatur III 240 b 47.

23. in toto corpore nos sentire III 166 a 13.

24. organum tactus est in nervis sub carne III 166 a 27.

25. nervus et caro sunt partes distinctæ et heterogeneæ, caro et cutis sunt homogeneæ III 166 b 31.

26. cur nervus detracta carne sentit III 166 b 44.

27. tactus non requirit medium externum, sed potius contactum immediatum III 168 a 5.

28. caro habet temperamentum aptum præcise ad recipiendum species tangibiles, non tamen ut ibi eliciatur sensatio III 169 b 36.

29. destructo tactu destrui animal III 278 b 10.

30. sensibilia excellentia corrumpentia tactum etiam corrumpunt animal III 278 b 12.

31. quæ dicantur se tangere II 388 b 2.

VIDE: Cognitio 20.

Cor 1.

Gustus 1, 2.

Odor 14.

Punctum 6.

TEMPERANTIA:

VIDE: Gustus 10.

TEMPERAMENTUM:

VIDE: Mixta 4, 5, 6.

Mixtum 3.

Odoratus 5.

Potentia 45.

Sensus 15.

Tactus 1, 2, 12, 13, 28.

Vita 4, 7.

TEMPERATURA:

VIDE: Sapor 7.

TEMPUS:

1. Quid nomine temporis communiter intelligatur II 369 b 41.

2. tempus largiore modo II 369 b 45; II 382 a 44.

3. strictiore significatione sumptum II 370 a 3; II 382 a 42.

4. tempus definitur I 564 b 20.

5. non est species quantitatis, sed quantum per accidens I 564 b 37.

6. tempus a quo desumat quantitatem I 566 b 47.

7. an tempus sit II 333 a 13.

8. Aristoteles definit tempus II 333 b 25.

9. declarat, quid sit instans II 333 b 44.

10. tempus continuum II 370 a 13; discretum II 370 a 34.

11. tempus discretum corporale II 370 a 35; spirituale II 370 a 37.

12. tempus non invenitur sine motu II 333 b 19.

13. tempus non est circulatio cæli II 333 a 48; non est cælum II 333 a 50; non est motus II 333 b 3.

14. indivisibilia temporis II 370 a 29.

15. tempus præsentialiter existit solummodo ratione instantis II 377 b 3.

16. genus temporis II 370 b 2; specifica eius ratio II 370 b 3.

17. omne tempus subordinatur tempori primo II 382 b 7.

18. quomodo mensuratio alicuius motus a nobis fiat II 370 a 15.

19. tempus ut mensura quomodo sit in intellectu II 370 a 18.

20. Aristoteles enumerat proprietates seu attributa temporis II 334 a 28.

21. comparat tempus ad ea, quæ tempore mensurantur II 334 a 51.

22. Aristoteles explicat quædam adverbia tempus significantia II 334 b 21.

23. quomodo tempus dicatur causa corruptionis II 334 b 38.

24. explicat omnem motum esse in tempore II 334 b 55.

25. quomodo tempus dependeat a cognitione II 335 a 22.

26. quomodo tempus dicatur esse ubique II 335 a 17.

27. an tempus sit unum II 335 a 35; II 382 b 23.

28. quomodo distinguatur tempus a motu II 372 a 43.

29. an sit aliquid reale II 373 a 10.

30. tempus neque entitative est ens rationis, neque formaliter consistit in relatione mensuræ II 373 a 32, b 31.

31. definitio temporis ut mensuræ datur et explicatur II 376 a 11.

32. tempus est numerus non aggregatione partium, sed continuatione II 376 a 3.

33. quid sit subiectum intrinsecum temporis II 380 a 41; quid subiectum extrinsecum II 380 a 43; II 383 b 7.

34. signa et instrumenta, quibus tempus designamus II 380 b 24.

35. tempus non addit novam quantitatem ad motum, reddit tamen illam uniformem et mensuratam intrinsece II 381 b 37.

36. tempus quomodo mensuret substantiam II 383 b 41.

37. quomodo etiam substantia quiescens et permanens mensuretur tempore II 384 a 2.

38. quomodo unitas motus pendeat a tempore II 407 b 10.

39. tempus non constat ex indivisibilibus II 411 a 8.

40. in quo sensu eadem tempora recurrant II 382 b 37.

41. quomodo tempus differat ab æternitate II 484 a 29.

42. tempus non est principium multiplicandi II 794 a 44.

43. significare tempus I 122 a 39; I 225 b 22.

43a. absolvi a tempore I 123 a 20; I 226 a 10.

44. significare habitudinem temporis I 122 b 13; I 225 b 25.

45. connotare tempus I 122 b 14; I 225 b 28.

46. significare cum tempore I 15 a 32; I 122 a 44; I 123 a 34; I 123 b 37; 225 I b 34; I 226 b 26.

47. significare sine tempore I 14 a 38.

VIDE: Ævum 6.

Individuatio 56.

Indivisibile 7.

Instans 1, 2, 8.

Motus 94, 95.

Quando 5, 6a, 8.

Quies 6.

Reproductio 3.

Spiritus 2.

Universalitas 3.

TERMINUS:

a) *Terminus logicus:*

1. definitur I 7 a 6; I 8 a 4; I 8 b 4; I 97 b 26; I 98 b 8, 31; I 99 a 7, 17; etymologia I 96 a 24.

2. respectus et officia termini I 7 a 8.

3. terminus resolubilis in alia priora I 87 b 34; I 88 a 10; I 207 a 12; I 207 a 41.

4. aliquid notius termino notitia confusa, non distincta et scientifica I 88 a 39; I 207 a 18; I 207 b 19.

5. sub quo respectu pertineat ad Logicam formalem et materialem I 86 b 45.

6. in quo sensu elementum, in quo non I 88 a 10.

7. terminus ut pars et ut extremum I 94 a 40.

8. terminus per se pars I 95 a 28; I 100 b 3.

9. terminus separatim extra totum I 99 b 13.

10. terminus componit omnia instrumenta logica I 89 a 20; I 208 a 49.

11. terminus non universalior in prædicando, sed in componendo vel causando I 89 a 18; I 208 a 47.

12. sub qua conditione signum ad placitum I 90 b 12.

13. divisio I 10 a 34.

14. mentalis I 10 a 42; I 109 b 43.

15. vocalis et scriptus I 10 a 38; I 109 b 47.

16. terminus scriptus I 90 b 15.

17. univocus, analogus, æquivocus I 11 a 19; I 110 a 15.

18. categorematicus et syncategorematicus I 11 b 43; I 109 a 35.

19. communis et singularis I 12 a 30; I 110 a 16.

20. collectivus et divisivus I 12 a 50.

21. absolutus et connotativus I 12 b 7; I 110 a 17.

22. connotativum relate ad concretum et adiectivum I 12 b 31.

23. primæ et secundæ intentionis I 12 b 47; I 110 a 17.

24. complexus et incomplexus I 13 a 20.

25. pertinentes et impertinentes I 13 b 20.

26. pertinentes sequela et pertinentes repugnantia I 13 b 26.

27. immobilitatus I 27 b 9; termini in syllogismo I 63 b 10.

28. terminus complexus et oratio I 13 a 27.

29. præcipua ratio termini complexi I 13 b 6.

30. terminus enuntiativus et syllogisticus I 89 b 45.

31. terminus enuntiativus I 90 a 11; I 94 b 7; I 97 a 40, b 18.

32. terminus syllogisticus I 90 a 15; I 94 b 7; I 95 a 44; I 97 a 40.

33. de essentia termini enuntiativi I 90 b 12; I 208 b 53.

34. ultima ratio termini enuntiativi I 91 a 25.

35. constitutio termini enuntiativi et exercitium officii sui I 99 a 1.

36. genus et differentia in definitione termini I 99 a 14.

37. quomodo constituatur in esse termini I 99 a 47, I 99 b 44.

38. ratio partis est ultima formalitas ter-

mini enuntiativi I 91 a 25; I 209 b 14; generali acceptione I 91 b 34; I 210 a 25; speciali et stricta acceptione I 91 b 39; I 210 a 36.

39. essentia et differentia termini enuntiativi et syllogistici I 94 b 7; I 211 b 41.

40. terminus ut pertinet ad prædicamenta, et ut pertinet ad propositionem et syllogismum, quare non definiatur secundum rationem communem ad has formalitates I 212 b 41.

41. de essentia termini syllogistici I 95 a 44.

42. essentia termini syllogistici I 96 a 11.

43. cur terminus potius per resolutionem definitur, quam per compositionem I 97 a 1.

44. terminus enuntiativus etiam extra propositionem habet actu essentiam termini I 97 b 18.

45. essentia termini etiam extra propositionem invenitur, esse subicibilem et predicabilem, intra propositionem de facto subicitur et prædicatur I 110 b 26; I 216 a 7.

46. in quo sensu signum sit genus termini I 111 a 18; I 216 a 43.

47. terminus et nomen quomodo distinguantur I 113 b 14; I 218 b 49.

48. divisiones essentialia termini enuntiativi: in categorematicum et syncategorematicum I 109 a 25; I 215 a 19; et sub termino categorematico stat nomen et verbum I 109 b 1; I 215 a 29.

49. aliæ divisiones termini sunt accidentales I 109 b 26; I 111 b 36; I 215 a 46; I 217 a 33.

50. divisio termini in S et P est accidentalis I 110 b 9; I 215 b 46.

b) Terminus quantitatis:

51. terminus quantitatis in communi loquendo quid sit II 149 b 1; terminus magnitudinis et parvitatis intrinsecus II 149 b 12; extrinsecus II 149 b 15; hic terminus debet esse indivisibilis II 149 b 4; II 150 a 32.

52. termini inceptionis et desitionis II 433 a 47; terminus intrinsecus et extrinsecus II 433 b 9, 23.

53. terminus rerum alius intrinsecus, alius extrinsecus III 202 a 16.

54. terminus intrinsecus inceptionis II 150 b 9; terminus extrinsecus inceptionis II 150 b 12.

55. terminus intrinsecus desinendi II 150 b 17; terminus extrinsecus desinendi II 150 b 22.

56. quali termino res incipient II 150 b 37; quali desinant II 151 a 4.

57. quomodo terminentur viventia quantum ad magnitudinem II 151 b 21.

58. quomodo terminentur viventia quantum ad parvitatem II 158 b 44.

59. quomodo terminentur non-viventia quantum ad magnitudinem II 153 b 37.

60. quomodo quantum ad parvitatem II 159 b 23.

61. quando sphaera potentiae activae terminetur extrinsece, quando intrinsece II 152 b 13.

c) Terminus relationis:

62. terminus relationis non specificat ut præcise terminus est, sed ut subest fundamento I 678 a 10.

d) Terminus actionis:

63. terminus formalis, a quo sumitur specificatio actionis II 306 b 24.

VIDE: Finis 11.

Motus 31, 32, 33, 34, 46, 79a.

Obiectum 20, 26.

Oratio 2, 8.

Potentia 16.

Principium 24.

Reduplicativa 2, 3.

Relatio 4, 5, 11, 12, 28, 32, 33,

34, 40, 43, 48, 50, 51, 52,

53, 54.

Sensus 26.

Signum 48, 49, 54, 57, 65.

Species cognoscitiva 62.

Subsistentia 15, 17.

Suppositio 5, 6, 7, 10.

Suppositum 1.

Transsubstantiatio 5.

Trinitas 28, 29.

Verbum 12.

TERRÆMOTUS:

1. Causa terræmotus II 883 a 49.

2. de præsignis terræmotuum II 884 b 4.

3. de concomitantibus terræmotuum II 884 b 37.

4. effectus terræmotus II 885 a 19.

5. loca terræmotibus magis subiecta II 885 a 33.

6. genera terræmotus II 885 a 46.

THEOLOGIA:

1. Obiectum formale I 825 b 11; I 829 b 13.

2. diversæ distinctiones penes diversam participationem ipsius scientiæ divinæ I 825 b 36.

3. theologia innititur fidei infallibili, et ita in ipsa fide invenit principia certa actualiter, et non solum præsuppositive et radicaliter, licet non evidentia I 801 b 34.

4. theologia nostra non subalternatur scientiæ beatæ ex parte subiecti, sed ex parte principiorum et evidentia; ex parte subiecti non est subalternatio, sed identitas I 797 a 19.

5. quomodo in discursu theologico præmissæ et conclusio ad invicem se habeant quoad notitiam et certitudinem I 777 b 21.

6. demonstratio facta lumine supernaturali, non fit per medium omnino extrinsecum I 781 a 9.

7. theologia non innititur ipsis connexionibus rerum secundum se, sed ut subsunt virtuali revelationi et lumini superiori I 780 a 17.

8. cur theologia probet Deum esse I 757 b 34.

9. quomodo in theologia adunetur ratio practici et speculativi I 271 a 40; I 275 b 6.

10. ex errore fidei amittit quis principia veræ theologiæ et ipsum habitum theologiæ, sed non species ordinatas conclusionum I 284 b 30.

11. theologia, quæ est in hac vita, cur maneat in patria I 803 a 1.

TONITRUM:

1. Causa II 854 b 28.

2. differentia II 855 a 23.

TOTUM:

1. Quotuplex sit totum I 141 b 26; I 237 b 16.

2. quomodo in prædicabilibus invenitur ratio totius et partis I 398 b 38.

3. totum potentiale ut distinguitur a toto essentiali I 400 b 1; ut distinguitur a toto actuali I 400 b 6.

4. totum physicum quotuplex II 102 a 22.

5. describitur totum physicum substantiale seu essentialia II 102 a 27.

6. describitur totum physicum quantitativum seu integrale II 102 a 30.

7. totum physicum essentialiter constat ex materia prima et forma substantiali tamquam ex partibus substantialibus seu essentialibus II 102 b 22.

8. quomodo unitas determinata materie pertineat ad constitutionem et unitatem totius II 103 b 37.

9. quando materia consumitur per fluxum, manet idem numero totum, quando autem una materia totaliter tollitur et alia totaliter subrogatur, fit aliud numero compositum II 104 a 21.

10. totum physicum an distinguatur a partibus simul sumptis realiter II 106 a 39.

11. totum respectu partium simul unitarum distinguitur ratione sicut implicitum et explicitum II 107 b 21.

12. totum physicum a partibus causatur causalitate intrinseca et constituente ipsum totum II 107 b 35.

13. unitas totius quomodo opponatur distinctioni partium II 108 a 16.

14. multa attribuuntur toti, et non partibus propter diversum modum significandi, non propter diversas res significatas II 108 b 14.

15. totum per se cur dicatur tale II 109 a 6.

16. totum per aggregationem quomodo dicat plura II 109 a 1.

17. totum seu compositum accidentale non habet subiectum partem essentialem sui II 105 a 23.

18. pars vel natura subiecta magis inclinatur ad conservationem totius quam sui II 189 a 13.

19. quomodo totum causetur a partibus, quomodo non II 203 b 17.

20. quomodo totum excedat formam II 208 a 10.

21. quomodo totum sit notius parte I 88 a 41; I 89 b 14.

22. totum metaphysicum non componitur ex partibus, sed ex prædicatis eiusdem totius I 342 a 39.

VIDE: Genus 19, 20.

Infinitum 2.

Pars 20, 26, 27.

Significare 6.

Subsistentia 17.

TRANSCENDENTIA: Distinctio transcendentium penes diversam explicationem eiusdem conceptus I 494 b 19.

VIDE: Analoga 13, 14.

Relatio 7, 9, 10, 21, 41.

TRANSIENS: Quid intelligatur nomine virtutis transeuntis II 520 a 34.

TRANSUBSTANTIATIO:

1. Mutatio totalis II 528 a 17; instrumentum in transubstantiatione II 528 a 21.

2. indoles II 394 a 42.

3. transubstantiatio est conversio totalis II 563 b 11.

4. transubstantiationis non est ponendum aliquod principium in natura II 778 b 40.

5. quid transubstantiatio attingat ex parte termini ad quem II 394 a 42.

6. quomodo transubstantiatio sit actio ad corpus Christi II 654 a 50.

VIDE: Mutatio 7.

TRINITAS:

1. An et quando essentia supponat pro persona I 167 b 27.

2. subiectum generans I 181 a 43.

3. essentia divina generans I 194 b 31.

4. est falsum: „Essentia divina generat” I 40 b 20; I 194 b 32.

5. essentia divina communicatur, persona non communicatur: Filius procedit per intellectum, non vero per voluntatem I 299 a 39.

6. generatio in divinis I 318 a 21.

7. communicatio essentia divina ad tres personas I 320 b 41.

8. quomodo essentia divina identificetur cum personis I 341 a 28.

9. de essentia et personis in divinis I 341 b 26.
 10. nec divina natura se habet ut universalis nec ipsæ personæ ut inferiora I 412 b 23.
 11. explicatur prædicatio: „Pater est Deus” I 498 a 49.
 12. de relationibus in divinis I 575 a 9; I 575 b 12.
 13. cur inter divinas personas non datur relatio realis similitudinis et æqualitatis I 580 a 5.
 14. quid dicat relatio paternitatis in divinis, et quid non I 608 a 25.
 15. prioritas originis in processibus divinis I 641 b 16.
 16. Verbum in divinis amittit rationem signi I 696 a 36; I 699 a 9.
 17. dispar ratio de Verbo divino ac humano I 707 a 36.
 18. processio Verbi est generatio II 552 a 36.
 19. Verbum divinum procedens per intelligere Patris III 349 a 21.
 20. Filius et Spiritus Sanctus cognoscunt, et non producunt verbum III 346 a 44; III 350 a 8.
 21. datur in Deo aliqua processio ad intra III 363 b 11.
 22. de spiratione Spiritus Sancti I 778 a 28.
 23. tres subsistentiæ divinæ positivas realitates important, non tres negationes II 121 b 43.
 24. in divinis unum est ab alio sine aliquo causalitatis genere II 197 a 33; II 199 a 22.
 25. una persona divina non excludit aliam a communionem eiusdem naturæ, sed a communionem eiusdem personæ II 220 b 6.
 26. personalitates divinæ non habent oppositionem relativam nisi inter se II 360 a 30.
 27. quomodo processio divinarum personarum differat a processione rei, quæ fit ab æterno II 479 a 15.
 28. divinitas non est terminus productus, sed communicatus, et sic est terminus formalis generationis Verbi II 570 a 49.
 29. in processione Spiritus natura non est terminus formalis, sed identicus II 570 b 9.
VIDE: Obiectum 24.
 Persona 2.
 Relatio 21.
- TRISTITIA**: indoles II 813 b 13.
VIDE: Appetitus 30.
 Violentum 12.
 Voluntas 19.
- TROPHÆO**:
VIDE: Typho.
- TURBINES** quid sint II 865 b 41.
- TYMPANUM** in aure III 145 b 8.
- TYPHO** quomodo generetur II 866 a 11.

U

UBI:

1. Quid sit II 335 b 31; II 336 a 6; II 370 b 28.
2. ubi non est una species infima, sed unum genere II 394 b 15.
3. ubi quid sit in genere II 345 b 17.
4. ubi quid sit in generali II 342 a 43; II 344 b 3.
5. datur locus II 342 b 8.
6. quid sit in specie II 342 b 32.
7. explicatur circumscriptivum II 342 b 41; II 345 b 45.
8. ubi circumscriptivum definitur I 632 a 21.
9. ubi circumscriptivum bene distinguatur ab ubi definitivo II 343 a 48.
10. definitivum I 632 a 40.
11. ubi angeli et animæ non sunt huius prædicamenti I 633 a 12; neque ubi eucharisticum I 633 a 27.
12. quid sit ubi definitivum II 346 a 2.
13. ubi circumscriptivum proprie est ubi II 346 a 32.
14. substantia spiritualis motu corporeo movetur per accidens, ideoque per accidens acquirit et habet ubi II 345 a 1.
15. an et quomodo in corpore Christi sacramentato detur motus per accidens et ubi per accidens, quando movetur hostia II 345 a 13.
16. ubi adæquatum et perfectum II 367 b 32; inadæquatum et imperfectum II 343 b 47; II 349 b 43; II 367 b 35.
17. ubi dicit circumscriptionem in loco, et etiam distantiam aliquam vel propinquitatem II 349 b 43.
18. ubi quomodo dependeat a spatio negativo II 343 b 26.
19. ubi necessario importat ordinem ad distantiam II 343 b 33.
20. ubi circumscriptivum non potest esse independens ab omni extrinseco II 343 a 41.
21. ubi unicum in toto corpore II 347 a 40.
22. per se est in loco, quod per se afficitur quantitate II 347 a 28.
23. omnes partes ideoque et omnes formæ per accidens habent ubi, non per se II 347 a 30.
24. sufficit unum ubi pro omnibus partibus et accidentibus corporis II 344 a 30.
25. res sunt in loco mediante ultima superficie II 344 b 33.
26. in motu corporeo non potest produci ubi spirituale vel supernaturale II 345 a 1; II 347 b 15.
27. qualitates et aliæ formæ separata quantitate non afficiuntur ubi circumscriptivo nec per se nec per accidens II 345 b 4.

28. corpus in vacuo vel extra totum universum positum non est in loco II 347 a 5.
29. quid si ablata tota machina universi lapis crearetur et moveretur? I 631 a 21.
30. non potest dari aliqua præsentia, quæ sit omnino intrinsecus modus absolutus ab omni extrinseco I 631 b 14.
31. ubi adæquatum non dicit solum modum distantie vel indistantie, sed etiam circumscriptionis et continentie in loco I 631 b 27.
32. si quid unitur corpori, quod nec mediate nec immediate afficitur quantitate, per accidens et ad concomitantiam movetur et habet ubi II 347 b 8.
33. quomodo ultimum corpus totius universi existat in loco II 347 b 34; II 348 a 29, b 38; II 349 a 6.
34. ubi ultimi cœli quale sit II 368 a 36.
35. circa centrum moveri non est esse in loco II 348 a 2.
36. per quale ubi angelus in loco sit II 369 a 43.
37. quid sit ubi sacramentale II 346 a 9.
38. coordinatio prædicamenti ubi I 634 a 25.

VIDE: Motus 115.

Substantia 43.

UBICATIO quid proprie importet II 346 a 40, b 11.

ULTIMATUM ET NON-ULTIMATUM:

1. Ratio generalis explicatur I 746 b 24.
2. conceptus ultimus et non-ultimus I 746 b 39.
3. ultimum et non-ultimum per se et formaliter non sunt differentie essentialis conceptuum I 747 a 3.

ULTIMUM IUDICIUM:

VIDE: Iudicium 14.

UNGUES semper crescunt II 749 a 42.

UNIO:

1. Quid et quomodo sit unio partium in toto II 111 a 11; III 294 a 27.
2. de subiecto unionis II 117 a 34.
3. unio non petit dependentiam in utroque extremo, sed sufficit in altero tantum, quod est subiectum unionis realiter et immutatur ad unionem II 114 b 10.
4. unio in materia et forma est aliquid accidentale quasi prædicabiliter, non quasi prædicamentaliter II 114 b 46.
5. unio non potest esse causalitas materiæ et formæ II 228 a 38; II 228 b 23.
6. unio formæ cum materia est semper cum aliqua dependentia, etiam formæ II 229 b 38.
7. indivisibile uniens partes in continuo non est ipsa unio formaliter II 117 a 15.

8. quomodo unio pertineat ad terminum generationis II 567 b 26.
9. quomodo sit unica unio animæ cum corpore III 16 a 23.
10. ex unione accidentali non resultat nisi unum per accidens I 393 a 45.
11. quid sit unio hypostatica II 317 a 35.
12. unionis hypostaticæ non est ponendum aliquod principium in natura II 778 b 41.

UNITAS:

1. Oppositum unitatis I 294 a 26.
 2. unitas formalis, individualis, universalis I 321 b 21.
 3. varia unitas formalis I 321 b 38.
 4. unitas formalis generica I 321 b 44.
 5. unitas formalis specifica I 321 b 47.
 6. vocamus unitatem fundamentalem convenientiam I 326 a 37.
 7. unitas in natura invenitur eo modo, quo ipsa natura invenitur I 326 b 39.
 8. unitas formalis quid importet I 321 a 39.
 9. unitas formalis unde sumatur in naturis physice compositis et physice simplicibus I 417 a 40.
 10. unitas rationis pro formali pertinet ad negationem I 289 b 46.
 11. unitas abstracti talis est, qualis est unitas similitudinis in illis, a quibus abstrahitur I 491 b 7; I 496 b 32.
 12. unitas, quæ est principium numeri, secundum se est materia numeri inadæquata et partialis, ut autem ultima, est forma I 563 b 21.
 13. unitas numeri sicut unitas fluvii vel loci I 563 a 36.
 14. unitates componunt numerum non ratione negationis, quam unitas importat, sed ratione positivi, quod habet I 571 b 40.
 15. unitas separata ab aliis unitatibus non habet rationem ultimi, non ex defectu sui, sed ex defectu aliorum I 564 a 4.
 16. unitas ordinis in numero distinguitur ab unitate exercitus vel civitatis, quæ sunt entia per accidens I 562 b 42.
 17. unitas, quæ est principium numeri, quomodo distinguitur ab unitate, quæ est passio entis I 554 b 34.
 18. unitas vel divisio sequitur entitatem, sed non semper absolute, sed dependenter ab aliquo extrinseco I 549 b 36.
 19. unitas indivisibilis est in numerando II 292 b 53.
 20. discrimen inter puncta et unitates II 388 b 34.
- VIDE*: Materia 95.
 Motus 42, 43.
 Natura 3, 4, 10, 12.
 Numerus 7, 10, 12, 13, 14, 15,
 16, 17, 20, 21, 22, 23.
 Punctum 3.

Quantitas 23.
Relatio 37.
Scientia 11, 12.
Tempus 38.
Totum 8, 9, 13.

UNIVERSALE:

1. Universale quid nominis I 313 b 8.
2. universale triplex I 313 b 18.
3. universale in causando quomodo respiciat effectus suos I 313 b 32.
4. definitur universale in essendo seu predicando I 314 a 17.
5. in universali triplex respectus ad inferiora I 334 a 39.
6. universale materiale, fundamentale et formale I 334 b 13.
7. universale fundamentale quid sit I 334 b 37; quo actu habeatur I 335 a 38.
8. universale metaphysicum et logicum I 333 a 42; I 345 a 2; I 514 b 18.
9. universale logicum quid sit I 335 b 23.
10. universale in representando I 345 b 29.
11. universalium vocibus et conceptibus quid et quomodo correspondeat pro obiecto I 316 a 40.
12. passio universalis I 336 b 28.
13. universale metaphysicum quomodo fiat I 348 b 7.
14. universale metaphysicum potest fieri ante comparisonem cum singularibus II 32 b 6.
15. universale logicum quo actu fiat I 350 a 30.
16. universale in communi non coincidit cum genere formaliter, sed denominative I 385 b 29.
17. explicatur aptitudo universalis essendi in multis I 472 a 19.
18. aptitudo ad essendum in multis unde resultat I 349 b 49; dupliciter considerari potest I 353 b 26.
19. universale pro materiali potest esse aliquid reale, pro formali non nisi in cognitione invenitur I 318 a 46.
20. quomodo fiat communicatio naturae universalis ad singularia, et quomodo non I 320 b 25.
21. universale in predicando seu conceptus non representat individua immediate et formaliter, sed rationem, in qua conveniunt, representat directe, materialiter et mediate ipsa inferiora I 325 b 24.
22. natura composita triplici titulo est universalis I 416 a 8; natura angelica duplici titulo I 416 a 15; natura divina solummodo uno titulo I 416 a 3.
23. correlativum universalis formaliter sunt inferiora I 446 b 16.
24. universalis incompleta I 44 b 12.
25. universale representative et cognos-

scitave quomodo inveniatur in intellectu III 339 a 22.

VIDE: Analogum 23.
Individuatio 3, 22.
Natura 2, 8, 10.
Particulare 1.
Prædicabile 1, 6, 7, 8.
Proprium 14.
Singularis 6.
Species prædicabilis 5.
Substantia 38, 60.
Trinitas 10.

UNIVERSALITAS:

1. Universalitas non præcedit actum intellectus, sed ex ipso resultat I 331 b 41.
2. distingue universalitatem representatam et universalitatem cognitam I 344 a 2.
3. universalitas duplex: suppositorum et temporis I 769 a 40.
4. universalitas ratione signi I 44 a 38; ratione modi I 44 a 42.
5. signa universalitatis I 33 b 13.
6. particula, „et” habet vim universalitatis I 54 a 23.

UNIVERSUM:

1. De universo agere pertinet ad libros de Cælo et Mundo II 535 a 15.
 2. universi machina II 847 a 24.
 3. bonum universi consistit in ordine et colligatione omnium partium eius II 362 b 8; II 362 b 32; II 364 b 42.
 4. destruere totum ordinem universi est proprium auctoris universi II 363 b 23.
 5. ultima conflagratio mundi non provenit ex aliqua naturali causa II 363 b 35.
- VIDE:** Infinitum 31.
Ubi 28, 29, 33.
Vacuum 7, 9, 11, 13, 14.

UNIVOCUM: Licet entitative ens reale et ens rationis analogentur, tamen obiective possunt in ratione obiecti convenire, etiam quæ entitative univoca non sunt I 663 a 19.

UNUM:

1. Unum per se I 101 b 3; per accidens I 101 a 40.
2. unum per accidens non est definibile I 101 b 11.
3. unum simpliciter et secundum quid I 557 a 42.

URINA: II 731 b 9.

V**VACUUM:**

1. Aristoteles explicat, an detur vacuum II 330 b 39; II 331 b 8.
2. Aristoteles rationibus a motu petitis ostendit non dari vacuum II 331 b 33;

ostendit idem præscindendo a motu II 332 a 51; ostendit intra ipsa corpora non dari vacuum II 332 b 6.

3. Aristoteles declarat, quid nomine vacui intelligatur II 331 a 31, b 3.
 4. vacuum definitur II 360 b 41.
 5. vacuum negativum II 361 a 4, 14.
 6. vacuum negativum de facto datur II 361 a 14.
 7. vacuum privativum intra universum non datur II 361 a 17.
 8. de potentia Dei absoluta possibile est vacuum privativum II 361 a 30.
 9. corpus positum in vacuo aut extra totum universum non est in loco II 347 a 5.
 10. probabilius et communius negatur in rebus creatis esse virtutem ad faciendum vacuum II 362 a 34; II 364 a 15.
 11. idem est facere vacuum et facere contra bonum commune II 363 a 5.
 12. angelus non potest facere vacuum II 363 a 9.
 13. maior resistentia est ad vacuum quam ad diluvium vel conflagrationem II 363 b 42.
 14. natura diversis modis resistit vacuo II 363 a 35.
 15. in vase aqua congelanda pleno non oriatur vacuum II 364 b 22.
 16. motus ad supplendum vacuum est naturalis II 364 b 35.
 17. vacuum impedit motum potius quam quod possibile reddat II 366 a 17.
 18. an repugnet motus in vacuo II 365 a 39.
 19. quid si quis verberaretur in vacuo III 216 a 35.
 20. unum solum corpus, creatum in vacuo negativo, non potest moveri motu locali II 368 a 44.
- VIDE:** Motus 62, 85, 114.
Ubi 28.

VAPOR, quid sit II 846 a 28.

VEGETATIVUM:

1. Proprium huius gradus III 83 b 44.
 2. tres operationes vegetativæ: nutrire, augmentare, generare vitaliter III 84 a 16.
 3. hæ tres operationes ad vitam vegetativam sufficiunt III 84 a 30; non tamen est necesse, quod in omni participante vitam vegetativam de facto inveniatur III 85 a 3.
 4. operationes subordinatæ III 86 a 30; III 88 a 1.
 5. omnes potentie vegetativæ utuntur alimento, sed diversimode III 90 a 22.
 6. vegetativum, etiam prout in plantis, habet rationem vite III 40 a 29.
 7. quomodo vegetativum participet vitam Dei III 41 a 5.
 8. in vita vegetativa non datur aliqua latitudo gradualis III 42 b 5.
 9. vegetativum animalis quomodo constituitur III 49 a 42.
 10. vegetativum in animali coniunctione cum sensitivo perficitur I 271 b 1; III 47 a 11.
 11. vegetativum equi et vegetativum plantæ et habent convenientiam genericam et habent differentiam specificam etiam intra lineam vegetativi III 49 b 18.
 12. differentia inter phantasiam hominis et bruti ex una parte et vegetativum plantæ et animalis ex alia III 47 b 4.
- VIDE:** Resurrectio 3.
Sensitivum 1.

VEL: Hæc particula habet vim particularitatis I 54 a 38.

VELOCITAS: Vehementia velocitatis unde sumatur II 471 a 10.

VIDE: Motus 76.

VENÆ: II 731 b 42.

VIDE: Sanguis 2.

VENTI:

1. Materia ventorum II 863 a 43.
2. motus ventorum II 863 b 47.
3. causa huius motus II 864 a 16.
4. numerus ventorum II 864 b 11.
5. proprietates ventorum II 865 a 33.

VENTRICULI: munus II 731 a 3.

VERBUM:

- a) *Verbum logicum seu grammaticale:*
1. verbum definitur I 16 a 22.
 2. ratio verbi I 118 a 31; verbum substantivum et verbum adiectivum I 121 b 40; I 225 a 31.
 3. essentielle verbi I 122 b 24; I 225 b 34.
 4. verbum significat copulam seu unionem non immediate aut directe, sed ex consequenti I 124 a 41; I 227 a 21.
 5. sub verbo comprehenditur participium I 91 b 26.
 6. quomodo sit terminus I 8 a 13; I 63 a 38; I 91 b 39; I 95 b 38; I 210 a 36.
 7. verbum finitum et infinitum I 16 a 6.
 8. verbum an possit infinitari intra propositionem I 125 b 46; I 228 a 44; I 127 a 20; I 229 b 13.
 9. discrimen inter verbum obliquum et infinitum I 127 b 44; I 230 a 21.
- b) *Verbum psychicum:*
10. verbum procedens ex indigentia et necessitate III 348 b 43; III 356 b 29; procedens ex abundantia III 349 a 11.
 11. manifestat representando, intellectio operando et cognoscendo III 356 a 2.
 12. verbum dicitur notitia per modum

termini, intellectio per modum operationis III 356 a 5.

13. verbum requiritur in intellectu non ex parte potentiae aut operationis, sed ex parte ipsius obiecti III 356 b 16; III 357 a 37; III 362 a 38; III 364 a 6.

14. formatur verbum tam in secunda quam in prima operatione intellectus III 372 a 24.

15. discursu non videtur distinctum verbum produci a propositionibus, sed illas cum diversa modificatione et habitudine III 372 a 32.

16. quamvis substantia spiritualis proprio intellectui possit servire ut species impressa in cognitione suiipsius, tamen non sufficit pro specie expressa III 358 a 35.

17. verbum quando sit accidens, quando substantia III 358 a 48.

18. verbum imago (seu signum) interior et formalis III 358 b 48.

19. quando requiratur productio verbi ratione obiecti III 359 a 42; III 362 a 38.

c) *Verbum divinum*:

20. verbum divinum I 108 a 24; I 214 a 36.

21. quae sit praecipua ratio explicandi verbum in divinis I 694 a 10.

22. verbum divinum principaliter repraesentat Patrem quam creaturas I 108 a 6, 21.

VIDE: Anima 53.

Incarnatio.

Intellectus 57, 60, 62.

Oratio (verb. log.) 10.

Reflexio 9.

Sensus 30.

Species cognoscibilis 82, 84, 85.

Trinitas 16, 17, 18, 19, 20.

Visio beatifica 2, 3.

VERITAS:

1. Veritas et falsitas accidentia propositionis I 146 b 3; I 240 b 21.

2. an et quomodo suscipiat magis vel minus I 147 a 1; I 240 b 40; I 776 b 40.

3. veritas participata est minor veritate non participata I 147 b 7; I 241 a 30.

4. ante iudicium non est veritas vel falsitas ut asserta, bene ut apprehensa et significata I 24 b 14.

5. ex veritate apprehensa tantum non denominatur intellectus errans aut sciens I 148 a 19; I 241 b 35.

6. quando in representatione seu similitudine obiecti habetur veritas vel falsitas, et quando non I 149 b 26; I 242 b 30.

7. veritas non est in ipsa potentia immediate I 145 a 47; I 240 a 46.

8. veritas quomodo sit in iudicio intel-

lectus, quomodo in enuntiatione I 145 b 43; I 148 a 11, b 21; I 240 a 43; I 242 a 9.

9. veritas quomodo sit in enuntiatione, quomodo in mente, quomodo in obiecto I 24 a 15; quomodo in iudicio, quomodo in simplici apprehensione, quomodo in sensu I 24 a 32.

10. verum et falsum in solo iudicio (propositione) I 59 a 35.

11. veritas prius invenitur in categorica quam in hypothetica I 159 b 19.

12. quomodo reperiatur veritas in propositione hypothetica I 150 a 22.

13. veritas hypothetica est veritas nova a veritate categoricarum distincta I 161 a 33.

14. latum discrimen inter veritatem et falsitatem cognitionis et rationem intuitivi et abstractivi monstratur I 726 b 14.

15. omnis veritas creata sumitur per conformitatem ad ideas divinas, a quibus exemplatur tamquam arteficiatum II 247 a 25.

16. quando exemplatur aliquid ab idea, sumit veritatem ab illa per conformitatem imitationis II 247 a 33.

17. in quo sensu ex falso possit sequi verum I 197 b 15.

VIDE: Aeternitas 8.

Deus 80.

Ens rationis 8.

Enuntiatio 6.

Existentia 34.

Intellectus 14, 77.

Modus 5.

Oratio 19.

Propositio 23, 30.

Subalternatio 5.

Syllogismus 27, 28.

VESUVIUS: II 885 b 21.

VIDENS quid requirat II 813 b 8.

VINUM quod Christus ex aqua convertit II 872 a 22.

VIOLENTUM:

1. Violentum late dictum II 196 b 12; stricte dictum II 196 b 17.

2. violentum definitur II 188 a 7.

3. violenti subiectum non se habet mere negative, sed positive II 191 b 32; sufficit tamen, quod resistat ex inclinatione passiva II 192 b 22.

4. violentia est aut formalis aut activa II 193 a 29.

5. quomodo etiam principium passivum possit pati violentiam II 183 a 32.

6. quando materia prima violentari dicatur II 193 a 1.

7. non repugnat eundem motum respectu diversorum principiorum dici violentum et

naturalem, aut mixtum ex voluntario et involuntario II 194 b 21.

8. actio respectu unius effectus potest esse violenta, non vero respectu alterius III 221 a 5.

9. violentia quando fit a superiore agente II 190 b 27.

10. in quo sensu a Deo possit violentia inferri II 188 b 18.

11. undenam fiat denominatio violenti in voluntariis seu moralibus II 194 b 26; unde in naturalibus II 195 a 14.

12. violentia moralis est tristitia, quae fundatur in aliqua physica contrarietate II 189 b 44.

13. respectu corporis dolor habet violentiam physicam, alias non causaret dolorem II 190 a 4.

VIDE: Accidens 53.

Colum 25.

Eucharistia 27.

Materia 79, 81, 92.

Natura 30.

Quies 11.

Voluntas 13.

VIRGÆ: Quomodo generentur in aere II 862 a 46.

VIRTUS:

1. Virtus sola de se est indifferens ad movendum II 448 b 15; II 451 a 2.

2. virtus in extraneo subiecto imperfectiore modo suscipitur II 452 b 14.

3. virtus et vitium quomodo differant quoad generationem ab habitu scientiae I 817 b 46.

4. virtus quomodo possit habere diversos actus inadæquatos specie distinctos I 283 b 13.

5. virtus moralis est una simplex qualitas, et tamen habet diversas materias, in quibus per diversa exercitia facilitas ad illa acquiritur I 832 a 14; I 833 a 30.

6. virtus in appetitu sensitivo praesupponit dispositionem imperandi in voluntate II 314 b 50.

7. virtus moralis, quae moderatur passionibus, est in duplici potentia II 312 a 36.

8. virtutes habent plures actus specie incompleta et imperfecta distinctos II 796 a 13.

9. operationes virtutis sunt qualitates, scilicet non permanentes III 352 a 1.

10. quid de hoc axiomate: „Virtus secum affert suum praemium” III 284 a 42.

11. virtus theologica respicit Deum in recto I 666 b 7.

12. unus habitus virtutis infusae sufficit ad omnes difficultates superandas II 640 a 39.

VIDE: Contraria 16.

Habitus 22.

Homo 1.

Peccatum 2.

Prudentia 5.

Subalternatio 9.

VISIO:

1. Quomodo fiat, an emittendo aliquid extra se, an recipiendo ab obiecto et immanenter operando III 141 a 12.

2. visio formatur a potentia speciebus obiecti actuata tamquam actus in ipsa manens et nihil extra producat III 141 b 3.

3. visionem non fieri extramissione radiorum III 143 b 28.

4. quomodo visio fiat secundum perspectivos III 143 b 45.

5. visualis multum dependet a luce et a dispositione medii III 144 b 1.

6. quomodo visio aperta et cognitio aenigmatica inter se distinguantur I 727 b 26.

7. quomodo admissio casu de positione corporis in duobus locis iudicandum sit de visione et non-visione eorum, quae in illis duobus locis sunt I 817 b 3.

VIDE: Iudicium 13.

VISIO BEATIFICA:

1. In visione beatifica divina essentia unitur intellectui in ratione speciei expressae I 707 b 19; I 709 a 29.

2. visio beata non producit verbum III 346 a 46; III 350 a 6; III 364 a 19, 47.

3. an in visione beatifica quamvis non sit verbum productum, detur modus quidem unionis III 365 b 14.

4. visione beatifica totus Deus videtur a quolibet, sed non totaliter II 649 b 4.

5. visio beata manifestat clare ipsum Deum et consequenter eius aeternitatem in se, in qua futura continentur I 737 a 43.

6. visio beatifica mensuratur modo aeternitatis II 374 b 41.

7. adveniente visione Dei clara valde mutatur etiam voluntas in actu amoris III 393 b 10.

8. an visio beatifica transeunter detur II 521 a 34.

9. visio Dei in S. Paulo et recordatio, qua recordabatur se Deum vidisse I 728 b 5.

VIDE: Deus 95, 98, 101, 103, 104.

Elevatio supernaturalis.

Fides 27, 29.

Intellectus 65.

Theologia 4, 11.

VISUS:

1. Sedes potentiae visivae III 134 b 5.

2. principium visus prope cerebrum III 139 a 26.

3. nervi vident eliciendo visionem III 139 a 35.

4. medium visus necessarium III 139 b 3; medium est diaphanum illuminatum seu perspicuum III 139 b 14.
5. non necessario requiritur aer III 139 b 34.
6. organum visus quale III 146 b 16.
7. visus equi et hominis respectu subiecti differunt specie, respectu obiecti non differunt specie III 82 b 20; sunt simpliciter eiusdem speciei III 83 a 10.
8. visio est actus potentiae animae, ut proportionatae et elevatae respectu actus eliciendi a lumine III 108 a 42.
- VIDE:** Echo 4.
Sensus 55.
Speculum 4.
- VITA:**
1. Indoles II 308 b 30.
 2. vivere dupliciter sumitur III 22 a 41.
 3. quomodo in vivente sit sui motio III 303 b 37.
 4. quomodo in viventibus requiratur determinatum temperamentum II 151 b 41.
 5. viventia non solum moventur a seipsis in motu spontaneo, sed etiam in motu naturali II 463 b 2.
 6. differentia inter viventia et non-viventia II 263 a 13; II 464 b 34.
 7. quomodo in viventibus repugnet temperamentum elementorum ad pondus II 831 a 40; II 832 a 48.
 8. vivens creatum movet se, quod etiam moveatur ab alio II 449 b 23.
 9. quomodo viventia corporea se moveant II 450 b 16.
 10. in partibus moventibus et motis non proceditur in infinitum II 450 b 35.
 11. primus motus viventis II 449 b 29; II 466 b 41; II 467 a 36.
 12. primi motus viventium sunt a movente extrinseco II 662 b 38.
 13. hi primi motus non possunt esse deficientes, nisi deficiat ipsum movens II 663 b 9.
 14. quatuor gradus vitae III 8 a 16; III 38 b 20.
 15. vita in actu secundo et in actu primo III 16 b 44.
 16. omni viventi commune est se movere III 38 b 40.
 17. unde sumatur divisio in gradus vitae III 41 a 20; III 43 b 35.
 18. quid nomine „vita” significetur III 43 b 27.
 19. gradus inferiores in forma superiore continentur formaliter eminenter III 45 a 41.
 20. differentia inter mixtum, quod continet elementa, et gradum superiorem, qui continet inferiores III 46 a 41.
 21. licet gradus imperfectior intrinsece

- perficiatur ex coniunctione ad perfectiorem, non tamen est necesse, quod in omnibus potentiis immutetur II 49 b 39.
22. actus contrarii vitales an possint esse simul II 815 a 15.
23. quare homo non possit semper vivere II 721 b 33.
- VIDE:** Continuum 6.
Extensio 2.
Generatio 4, 5, 6, 7.
Lac 1.
Mors 3.
Motus 59, 102, 109.
Nutritio 2, 14.
Nutritiva 11.
Organizatio 5.
Potentia 33.
Quantitas 13.
Sanguis 1.
Semen 2, 12.
Sensitivum 2.
Species cognoscibilis 75, 92.
Spiritus vitales 2.
Supernaturale 1.
Terminus 57, 58.
Vegetativum 6, 7, 8.

VITIUM:

- VIDE:** Contraria 16.
Opinio 3.
Virtus 3.

VOCALES: Litterae vocales ad significandas quatuor propositiones I 47 b 20.

VOLUNTARIUM:

- VIDE:** Violentum 7, 11, 12.

VOLUNTAS:

1. Quid sit III 379 a 14; III 381 b 40.
2. cur in voluntate bonum concupiscibile et bonum irascibile non petant distinctas potentias III 383 b 16.
3. dominium formaliter invenitur in voluntate III 387 a 11.
4. quando voluntas toto pondere feratur in obiectum III 400 b 38.
5. quoad specificationem datur obiectum necessarium unum tantum in hac vita, beatitudo in communi III 401 a 16; quoad exercitium nil necessitat voluntatem, nisi solus Deus clare visus III 401 a 33.
6. Deus non clare visus non necessitat voluntatem III 402 a 32.
7. actio voluntatis immanens virtualiter est transiens III 416 a 45.
8. voluntas aliquid participat ab intellectu, intellectus aliquid a voluntate III 418 a 4.
9. voluntas inverso modo se habet ad res quam cognitio III 111 a 47.
10. intellectus est simpliciter perfectior voluntate, secundum quid voluntas potest esse perfectior III 404 b 24.

11. non rectificat sola voluntas, sed etiam ratio idque tamquam perfectius principium III 407 b 34.

12. voluntas est inclinatio totius suppositi et rapit secum ceteras potentias II 194 b 32.
13. quomodo voluntas in actibus suis possit violentiam pati, quomodo non II 194 b 37.
14. explicatur diversa habitudo inter obiectum intellectus et voluntatis I 815 b 5.
15. in voluntate non habetur analogum ad speciem expressam ab intellectu II 282 b 24.
16. quomodo voluntas inclinet intellectum ad praebendum assensum I 804 b 32.
17. quomodo voluntas accipiat inclinationem ad bonum in communi vel ad bonum proprium differenter ab intellectu I 793 b 3.
18. quomodo voluntas non necessitetur a syllogismo practico I 766 a 11.
19. contrarii motus gaudii et tristitiae in voluntate non versantur circa idem obiectum secundum eandem rationem boni et mali sed secundum diversam I 815 a 30.
20. primus motus voluntatis se habet sicut motus cordis II 466 a 34.
21. voluntas efficaciter movetur a Deo I 49 a 20; I 52 b 28; III 392 a 10.
22. voluntas non peccat, quia sequitur praemotionem II 509 a 29.

VIDE: Ens rationis 15.

- Executio 1.
Intentio 20.
Libertas 1.
Motus 108.
Opinio 4.
Practicum 7.
Signum 78.
Trinitas 5.
Virtus 6.
Visio beatifica 7.

VOLUPTAS: in quo consistat III 238 a 18.

VORAGO quid sit, explicatur II 858 a 30.

VOX:

1. Definitur vox III 222 b 29.
2. assignantur causae vocis III 222 b 33.
3. instrumenta seu organa ad formandam vocem III 223 a 39.
4. melior formatio et distinctio vocis III 223 b 14.
5. voces naturaliter significantes I 90 b 25.
6. voces non significantiae I 8 b 20; I 31 b 16; I 90 b 31.
7. non significantiae quomodo orationem componant I 92 b 28; I 93 b 21; I 210 b 37; I 132 b 30.
8. voces naturales non uniuntur copula I 90 b 45; I 209 a 45.
9. significant conceptus formales et obiectivos I 104 b 36.
10. voces unica significatione significant res et conceptus I 105 a 33; I 107 b 15.
11. quomodo per voces significantur conceptus I 107 a 13; I 213 a 38.
12. voces principaliter significant res quam conceptus I 107 b 19; I 213 b 24.
13. vox non est naturalis expressio sui principii sicut conceptus I 108 a 30.
14. significatio actualis in voce est usus ipse intellectus loquentis et manifestantis per vocem suum conceptum I 682 a 42.
15. quomodo voces unitae unam significationem componant I 112 b 20; I 218 a 1.

VIDE: Intentio 6.
Logica 49.
Universale 12.

Y

YAPIX: II 864 b 47.

Z

ZAHORIES: inspectores aquarum, qui aquam latentem sub terra vident III 174 a 26, 39.